

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buriram Buddhist College

รายงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

Proceedings

“การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้”

The Research on the Buddhism for Development of Cultural Diversity in Sount Isan

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐

สถาบันเจ้าภาพร่วม Co-Hosts

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายด้านวัฒนธรรมในอีสานใต้”

The Research on Buddhism for Development of Diversity of Culture in South Isan

---

ที่ปรึกษา :	พระเทพปริยัตยาจารย์, ดร. พระราชวรเมธี, ดร. พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. พระสุนทรธรรมเมธี, ดร. พระศรีปริยัติธาดา พระมงคลสุตกิจ พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร. ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล ดร.พีรพงษ์ มาลา อาจารย์รังสีทิ วิทกเหิน	เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ฝ่ายบริหาร รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ฝ่ายวิชาการ ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ด้านบริหาร รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ

บรรณาธิการ : รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน

ผู้ช่วยบรรณาธิการ : ดร.บรรพต แคไธสง

กองบรรณาธิการ :	พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร. พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร. พระครูสุนทรวิโรจน์จิต, ดร. รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญชริก ดร.สงวน หล้าโพนทัน ดร.พีรพงษ์ มาลา ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ นายมงคล สอนไธสง	พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย, ดร. พระมหาภักขวิชัย เขมทสสี, ดร. พระอธิการกิตติ ยุตติขโร, ดร. ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี ดร.สิรภพ สนวนตง นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน นางสาวศศิธร เกลี่ยกระโทก นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน

ศิลปะและรูปเล่ม : นายมงคล สอนไธสง

พิมพ์เมื่อ : มีนาคม ๒๕๖๐

จำนวนพิมพ์ : ๕๐๐ เล่ม

ISBN : BN-60-144412

จัดพิมพ์เนื่องในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ประจำปี ๒๕๖๐
วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐

พิมพ์ที่ : บริษัท ไอพรินทร์ แอนด์ เทคโนโลยี (ไทยแลนด์) จำกัด

๔๓๓/๘-๙ ถ.จिरะ ต.ในเมือง จ.บุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐

คำนำ

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ได้จัดการประชุมวิชาการระดับชาติเรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมในอีสานใต้” ระหว่างวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐ ไปแล้วนั้น เป็นการจัดกิจกรรมทางวิชาการที่ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกและนักวิชาการจากต่างสถาบัน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีเป้าหมายในการขยายขอบฟ้าวิชาการในทางพระพุทธศาสนา เพื่อสอดคล้องรองรับปรัชญาและปณิธานของมหาวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ได้จัดให้มีการประชุมวิชาการระดับชาติขึ้นเป็นครั้งที่ ๑ เพื่อให้คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา ในสถาบันเครือข่ายได้เสนอความก้าวหน้าทางวิชาการในรูปของบทความวิจัยและบทความวิชาการภายใต้กรอบแนวคิดและชื่อเรื่องของการประชุมดังกล่าวข้างต้นขึ้น เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ ผลงานทางวิชาการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งเป็นการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาด้วย

ด้วยความสำคัญดังกล่าว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ จึงจัดประชุมวิชาการที่มีรายงานการประชุม (Proceeding) ขึ้น เพื่อเป็นพื้นฐานทางวิชาการให้แก่ นิสิต นักศึกษา และให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา และเป็นเวทีให้กับนิสิตได้นำเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณชน รวมถึงเป็นการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานวิทยานิพนธ์ ให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งถือเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานสากล

ในการจัดประชุมวิชาการครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยวิทยานิพนธ์ของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษา ทั้งของรัฐและเอกชนสู่สาธารณชน เพื่อเป็นเวทีให้คณาจารย์ นักวิจัยและนิสิตได้นำเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณชน เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศการวิจัย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผลงานวิจัยระหว่าง นิสิตสาขาวิชาต่าง ๆ ระหว่างมหาวิทยาลัย และองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานวิทยานิพนธ์สู่การวิจัยที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ต่อชุมชน สังคมและประเทศต่อไป และเพื่อสนองต่อเกณฑ์การสำเร็จการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ หวังว่าการจัดประชุมวิชาการระดับชาติครั้งนี้ จะเป็นแรงกระตุ้นให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษา ได้ตื่นตัวและเห็นคุณค่าของการนำองค์ความรู้ที่ได้ศึกษาค้นคว้าเสนอต่อสาธารณะ เพื่อประโยชน์ในการจัดการความรู้สู่สังคมต่อไป

ขอขอบคุณบุคลากรของมหาวิทยาลัยทุกภาคส่วนที่ได้เสียสละ ทุ่มเท ดำเนินการจัดงานภาควิชาการครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณสถาบันเครือข่ายอุดมศึกษาที่ให้ความร่วมมือการจัดประชุมครั้งนี้

(พระศรีปริยัติธาดา)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ประธานกรรมการดำเนินงานการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ถ้อยแถลง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ได้จัดประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ ภายใต้หัวข้อ “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐ โดยมีจุดประสงค์หลักคือ เพื่อเป็นเวทีนำเสนอผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ และ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งถือเป็นการเชื่อมโยงพันธกิจด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัย และการบริการวิชาการ แก่สังคมอีกโสดหนึ่งด้วย

เป็นที่น่ายินดีที่ แม้จะเป็นครั้งแรก แต่ก็มีคณาจารย์ นิสิตจากสถาบันต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอก ส่งบทความเข้าร่วมนำเสนอในการประชุมทางวิชาการครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น ๒๕๐ บทความ ซึ่งเท่ากับเป็นการให้เกียรติแก่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์อีกโสดหนึ่งด้วย ทำให้วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์เองต้องตระหนัก และให้ความสำคัญกับ มาตรฐานทางวิชาการ และพยายามกลั่นกรองบทความทุกบทความเพื่อให้สามารถตีพิมพ์เผยแพร่ได้ตามระยะเวลาที่กำหนด

อย่างไรก็ตาม จากภาพรวมของบทความซึ่งมีหลากหลาย ผู้นำเสนอมีหลายระดับ ทำให้คุณภาพของ บทความก็มีหลายระดับตามไปด้วย คณะผู้จัดทำได้แบ่งกลุ่มบทความออกเป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มแรก เป็นบทความ ที่ผ่านการประเมินในระดับดีมาก มีการแก้ไขเล็กน้อย กลุ่มที่สอง เป็นบทความที่ผ่านการประเมินระดับดี แต่ก็ จำเป็นต้องปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และกลุ่มที่สาม เป็นบทความที่มีข้อสังเกตจากคณะกรรมการประเมินค่อนข้างมาก และต้องได้รับการแก้ไขตามข้อเสนอแนะ จึงจะสามารถตีพิมพ์ได้ ทำให้ระยะเวลาในการตีพิมพ์บทความ ต้องแบ่งออกเป็น ๒ ระยะ โดยระยะแรกจะเลือกบทความกลุ่มแรก และกลุ่มที่สองบางส่วนตีพิมพ์ไปก่อน ส่วน กลุ่มที่สามเมื่อได้รับการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากเจ้าของบทความแล้ว ก็จะทยอยตีพิมพ์เผยแพร่ตาม อีกครั้ง

อนึ่ง แม้คณะกรรมการจะพยายามทำงานจนเต็มความสามารถแล้วก็ตาม แต่ด้วยข้อจำกัดหลายๆ ประการ ก็อาจยังทำให้มีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ซึ่งข้อบกพร่องเหล่านี้ คณะทำงานขอน้อมรับ และจะขอยกยอต เป็นข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงในโอกาสต่อไป

ท้ายที่สุดขออนุโมทนาคณะกรรมการทุกท่าน ที่ได้ร่วมแรง ร่วมใจ ท่วมเททำงานในครั้งนี้ หวังว่า ประสบการณ์คราวครั้งนี้ จะทำให้พวกเราเข้มแข็งในโอกาสต่อไป

(พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.)

รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ

ประธานคณะกรรมการจัดทำเอกสารทางวิชาการ

ถ้อยแถลง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เป็นมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ดำเนินงานการจัดการศึกษาตามแนวพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ องค์พระผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยที่มีพระราชประสงค์ให้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ โดยมีแนวทางในการจัดการศึกษาคือ การศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม

การศึกษาหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าใจและเข้าถึงพร้อมทั้งนำศาสตร์สมัยใหม่มายืนยันรับรองความเป็นมณีนีรันตะแห่งพุทธธรรม แล้วเผยแพร่ต่อสังคมในรูปแบบการจัดการความรู้สู่สาธารณะ เป็นภารกิจต้องรับผิดชอบและสร้างสรรค์ของมหาวิทยาลัย โดยการกิจอันสำคัญนี้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในส่วนกลางได้ดำเนินการและถือปฏิบัติอย่างดียิ่ง ครบถ้วน เพื่อแบ่งเบาภารกิจนี้ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์จึงดำริและดำเนินการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติขึ้น

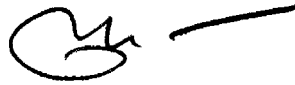
การจัดประชุมวิชาการครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ได้ให้แนวทางไว้ว่า “การเผยแพร่ผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติหมายถึงการนำเสนอบทความวิจัยในที่ประชุมวิชาการและบทความฉบับสมบูรณ์ (Full Paper) ได้รับการตีพิมพ์ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceeding) ที่มีกองบรรณาธิการจัดทำรายงานหรือคณะกรรมการจัดประชุม ประกอบด้วยศาสตราจารย์หรือผู้ทรงคุณวุฒิตระดับปริญญาเอกหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับในสาขาวิชานั้น ๆ นอกสถาบันเจ้าภาพอย่างน้อยร้อยละ ๒๕ และต้องมีผลงานจากสถาบันภายนอกอย่างน้อยร้อยละ ๒๕” นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยยังได้รับความร่วมมือจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคอีสานใต้เป็นเจ้าภาพด้วย

การจัดประชุมครั้งนี้ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยคือ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ว่าด้วยการผลิตบัณฑิตและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพมาตรฐาน ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ว่าด้วยการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพการวิจัยทางพระพุทธศาสนาในระดับชาติ กลยุทธ์ที่ ๗ ว่าด้วยการส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับชาติและระดับนานาชาติ ตัวย่อของคณะกรรมการการอุดมศึกษาองค์ประกอบที่ ๒ ว่าด้วยการวิจัย นอกจากนี้การจัดการประชุมครั้งนี้มีความสอดคล้องกับการประกันคุณภาพการศึกษาในด้านการเรียนการสอน การวิจัย การประกันคุณภาพการศึกษา การบริหารวิชาการ และการจัดการความรู้

ในนามคณะผู้จัดทำเอกสารรายงานการประชุมทางวิชาการครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ดุจบิดาผู้ห่วงใยลูก ๆ ทุกคนตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณพระราชมารดา, ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร ที่เป็นศูนย์รวมพลังสามัคคีของชาวมหาจุฬาฯ ตลอดมา ขอขอบพระคุณพระราชมารดา, ศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ที่เมตตาติดตามการจัดงาน รวมทั้งให้คำชี้แนะ วิธีการดำเนินงานที่ทรงคุณค่ายิ่ง ขอขอบพระคุณอาจารย์พระมหาสมปурณ์ วุฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนงานระดับบัณฑิตศึกษาของวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ด้วยเมตตาเสมอ ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการงานทั่วไป ผู้เป็นดุจคลังข้อมูลทุกเรื่อง คอยชี้แนะการทำงานที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งเสมอมา

ขอขอบพระคุณท่านผู้บริหาร คณาจารย์ และบุคลากรทุกภาคส่วนของมหาวิทยาลัยทั้งส่วนกลางและที่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ที่เมตตาส่งเสริมสนับสนุนการจัดงานครั้งนี้ ทั้งด้านกำลังความคิด กำลังกายและกำลังทรัพย์ ทั้งหมดนี้คือพลังให้การขับเคลื่อนงานวิชาการเดินหน้าต่อไปด้วยความมั่นคงยั่งยืน

(รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน)

รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา

ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ด้านวิชาการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผศ.ดร.ธนู ศรีทอง	๑
รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ พระมหาพัชรพงศ์ ปภสฺสโร	๑๒
ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการสวดอภิธรรมในงานศพตามหลักบุญกิริยาวัตถุ พระครูประสุตปัญญาภาส (นุกูล ปญญาโณ/แก้วชมพู)	๒๑
ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกไใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ สวัสดี แก้วแบน	๓๒
การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ ตำบลเสาชาง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มณฑา อุณพันธ์	๔๔
วิธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการแก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว พระโรลีน รตนสีโล (หุน)	๕๒
ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โดยใช้ชุดกิจกรรม วิภาพร วิมูล	๖๑
กระบวนการสร้างความสามัคคีของรัฐตามแนวพระพุทธศาสนา พระวิชาญ อาทโร	๗๑
อัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษา: กรณีโรงเรียนตาดเนินราชภัฏวิทยาการ อำเภอเนินสง่า จังหวัดชัยภูมิ ประกายเพชร กุลหินตั้ง	๘๔
มรณานุสสติอันเป็นสมถยานิกในการเจริญวิปัสสนา พระครูสมุห์ณรงค์ ฉันทธมโม	๙๓
การส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี สรพรเพชร เพียรจัด, จารินี ม้าแก้ว, สิทธิพงศ์ คำเจริญ	๑๐๑
การบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ดร.สาคร มหาหิงค์	๑๑๔
การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็น ของผู้ปกครอง ตำบลเกาะข่อย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จินตนา ฉลองเนตรสดีไส	๑๒๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี พระสุพจน์ สุขวพฒโน	๑๓๘
การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้ำว อำเภอสอง จังหวัดแพร่ นางสาวกานมาศ ดาวดิ่งส์	๑๔๖
การพัฒนาบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถ ในการคิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ วัชรพรรณ สอนจินชื้อ	๑๕๔
การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา ขอนแก่น เขต ๔ ดร.วิจิตร แพงโสภา, ดร.วิชัย ราชวงศ์ ผศ.ดร. วีระศักดิ์ บึงมูม	๑๖๓
การจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จิรพรรณ เป้าบัวเงิน	๑๗๑
พัฒนาบุคลากรตามหลักสี่ปฐิธธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ขอนแก่น เขต ๔ ดร.วิจิตร แพงโสภา	๑๗๘
ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือ ธนิกา กอบแก้ว, อธิวิวัตร ศรีสมบัติ	๑๘๙
การศึกษาผลการคิดวิเคราะห์และสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสำนวนไทย โดยอาศัยหลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการ: กรณีศึกษา ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา วรเดช มีแสงรุทร/จามจรี นิสัยนต์/ผศ.กุลวดี พุทธิมงคล/รุ่งเพชร วรพงศาพิศย์/หทัยวรรณ มณีวงษ์	๑๙๙
ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ พีระพล สุราสา	๒๐๖
อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย ผศ.ดร. ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ	๒๑๕
ศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทา: กรณีการบรรลุนิพพานของพระจักขุบาลเถระ นางสาวกวิณทร พิเสฐฐศาสตร์	๒๒๕
การศึกษาอโคจรที่มีผลกระทบต่อศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน พระครูถาวรคุณวัตร (ที่ปทุมโม/ภูยางโพน)	๒๓๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
อิทธิบาท ๔ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทธิจิตโต	๒๔๗
การศึกษาเชิงวิเคราะห์อันไม่ทนากถาในติโรกฤษสูตร พระมหาบุญช่วย ปคุโณ,	๒๕๒
ศึกษาปฏิจจนูปาทในการเจริญวิปัสสนาภาวนา นางสาวพรทิพย์ จินดาสุทธิ	๒๕๘
ความเข้าใจความหมายงานพุทธศิลป์เรื่องมโหสถชาดก: กรณีศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร นางสาวนิธิวรรณ กระจ่างคันธมาตร	๒๖๖
ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสิทธิการโกศล (เมธ ปญญาวโร) พระประกิจ ฐานกโร	๒๗๔
ศึกษาสุกฤษฎยาวิปัสสนาในฐานะเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พระมหาสมชาย สิริภทโท (ผลฤทธิ์)	๒๗๙
ศึกษาปฏิภมณสิการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พระมหาจำลอง ธมมวโร (ไชยสิทธิ์)	๒๘๙
การศึกษาความเป็นผู้ว่างาย (โสวจัสสตตา) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พระสมุห์ชาญญัญญ์ อุทาโน	๓๐๒
ศึกษานิเวรณในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา Bhikkhu Van Minh Angapunno (Nguyen)	๓๑๔
กระบวนการเปลี่ยนมิจฉาทิฎฐิสู่อริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ดร.เจริญ มณีจักร์ และคณะ	๓๒๔
ศึกษาเหตุเกิดเหตุดับของปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนาภาวนา พระครูนรินทรอุตมพร	๓๓๐
การให้คำปรึกษาเชิงพุทธ: กรณีละครโทรทัศน์ “วัยแสบสาแหรกขาด” นางสาวแสงเดือน โพธิ์กัณฑ์	๓๔๐
ศึกษาธาตุกรรมฐานที่เป็นบาทฐานต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พระพงษ์เดช ปกสุสโร	๓๔๙
การศึกษากิเลสอันตรายในฐานะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พระบุญเริ่ม จารุณโณ	๓๕๖
ศึกษาวิชาอันเป็นปัจจัยการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พระปลัดสมบัติ สีลธโน	๓๖๖
ศึกษาอัปมาทธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พระจิววัฒน์ อุตตพฺโต	๓๗๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ศึกษาปัจจัยการของปัจจัยสมุปบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา นายสุวพิชญ์ ศรีศิลาทอง	๓๘๑
การศึกษาอนุพุทธิกถาที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรม พระครูบรรสาธิตวัตร	๓๙๐
ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า ประเภทปัญญาธิกะ พระทรงพล กิตติปัญญา	๔๐๐
การปฏิบัติธรรมในจุฬามมสมาทานสูตร ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล, ดร. สิริภพ สอนดง	๔๑๑
การใช้หลักขรรษาธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสิงห์พระ อำเภอสิงห์พระ จังหวัดสงขลา พระครูสังฆรักษ์แดนชัย อภิไชโย/รักหมอ	๔๒๗
การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสิงห์พระ จังหวัดสงขลา พระปลัดกิจจา กิตติญาโณ (ห้องโสภณ)	๔๓๖
ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช นางสุภารัตน์ ชาญแท้	๔๔๕
ปัจจัยที่มีผลต่อความมีจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยาอำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระครูใบฎีกาศำรณ กตปุญโญ (แก้วเกลี้ยง)	๔๕๖
ศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาล สัณญา ดาวเรือง (ภิกษุณีธมมปภา)	๔๖๗
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ไพรัตน์ ฉิมหาด	๔๗๘
การวิเคราะห์หมัชสัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระครูสถิตกาญจนคุณ	๔๘๘
ธรรมนุญหมู่บ้าน ๙ ดีสู่การพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน ไว ชีรัมย์, พระครูศรีปริยัตยานุศาสน์, พระธรรมนุญ เพชรเลิศ	๔๙๖
The Concept of Happiness in Buddhism in Accordance with Somdej Phrabhuddhaghosajarn (P.A.Payutto) Wichian Chabutbuntharik	๕๐๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
Buddhist ethics and oneself governing Dr. Raccha Sindhukūt	๕๑๗
ความผูกพันทางจิตวิญญาณ : คุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน รุ่งสุริยา หอมวัน	๕๓๒
ความมั่นคงของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาตามหลักศีลห้า พระสุเทิด ทีปังกรโร/งามประจบ	๕๔๓
ศึกษาทัศนคติเรื่องพระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร., พระสุเชษฐ์ จันทธมโม	๕๕๘
ความมั่นคงของมนุษย์ในบริบทสังคมไทยที่ก้าวสู่ศตวรรษที่ ๒๑ พระครูปริยัติปัญญาโสภณ (ชัย บุรณะ)	๕๗๓
การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมกรรมการรักษาศีล ๕ ของชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอปลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ รุ่งสุริยา หอมวัน, ปิยวัฒน์ คงทรัพย์, พระครูปริยัติภัทรคุณ	๕๘๗
การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนการสอนของครู องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ นางลำดวน ดวงศรี รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน, พระสุนทรธรรมเมธี, ดร.พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ, ดร.	๕๙๙
การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญูกตเวทีตาธรรมของเด็กนักเรียน โรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ ตำบลเมืองโพธิ์ อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ ศศิธร อาญาเมือง พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ, ดร. ผศ. ดร. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์	๖๐๕
สัญลักษณ์ : เครื่องประกอบพิธีกรรมแกลมอของชาวไทยภูเขา ดร.ยโสธรา ศิริภาพระภากร	๖๑๖
Improving the quality of life based on Saddhama 3 Dr. Raccha Sindhukūt Assoc. Prof. Dr. Ekkachat Jarumetheechon	๖๓๐
การยกระดับคุณภาพบริการของพนักงานธนาคาร นางสาวศวีวรรณ ดาวกระจาย ดร. แม่ชีกาญจนา เตรียมธนาโชค, ดร. แม่ชีทัศนาศิริธรรม	๖๔๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ศึกษาลักษณะชั้นดีในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พระพิไชยลักษณะ สุธมโม (วรพงศ์), พระมหาชิต จานชิต, ดร.	๖๕๕
การศึกษาการใช้หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถสังวัตตนิกรมมในการแก้ไขปัญหาคความยากจน ในครอบครัว ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พระตึก ธรรมสโรโค (วัง), พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร./ ดร. ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ	๖๖๖
การจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย พระครูปัญญาธรรมมานุกิจ,ค.ม., พระสุวรรณ สุทธาโส,กศ.ม., นายมงคล มาเวียง,กศ.ม., ว่าที่ ร.ต.ชนะพล ดุลยเกษม,กศ.ม., นายไชยา เมืองแทน,ร.ป.ม.	๖๗๖
วิพากษ์แนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท พระอดิเรก อาทิจจพล (โลกะนัง)	๖๘๕
พุทธวิธีการให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตร วันวิสาข ทิมมานพ	๗๐๑
ความคิดเห็นของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาส วัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พระมหาโชตินิพัทธ์พนธ์ ผลเจริญ	๗๑๖
ภาคผนวก คำสั่งวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ ๑/๒๕๖๐	๗๓๓
คำสั่งวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ ๓๘/๒๕๖๐	๗๔๕

รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Model of Educational Management of Mahachulalongkornrajavidyalaya
University to Support ASEAN Community

ผศ.ดร.ธนู ศรีทอง *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของประชาคมอาเซียน เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นการวิจัยแบบผสมโดยยุคที่ใช้เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย แบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ ระยะที่ ๑ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะที่ ๒ การตรวจสอบและปรับปรุงรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประชากรที่ใช้ศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เป็นตัวแทนของภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการค้นคว้า แบบสอบถาม แบบตรวจสอบปลายเปิด ใช้วิธีวิเคราะห์แบบบรรยาย

ผลการวิจัย พบว่า

รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาเชิงระบบโดยมีองค์ประกอบหลักในการจัดการศึกษา ดังนี้

๑) **ด้านปัจจัยนำเข้า** ประกอบด้วย ๑.๑) การจัดโครงสร้างองค์กร มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ มีความครอบคลุมภาระงาน มีความชัดเจนในด้านอำนาจหน้าที่ ๑.๒) บุคลากร มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษได้ระดับดีมาก มีการพัฒนาบุคลากรด้านการใช้ภาษาอังกฤษ การพัฒนาบุคลากรด้านการปฏิบัติงาน การแลกเปลี่ยนบุคลากรฝึกงานกับสถาบันการศึกษาต่างประเทศ การส่งเสริมให้บุคลากรมีจิตบริการ ๑.๓) นิสิต มินิสิตชาวต่างประเทศเข้าศึกษาร้อยละ ๕๐ มีการแลกเปลี่ยนนิสิตกับสถาบันการศึกษาต่างประเทศ มีการกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตที่เอื้อต่อความเป็นนานาชาติ ๑.๔) งบประมาณ มีการจัดทำแผนกลยุทธ์ทางการเงิน มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนหลักสูตรนานาชาติอย่างเพียงพอ ๑.๕) หลักสูตร มีหลักสูตรนานาชาติที่บูรณาการเชื่อมโยงความเป็นอาเซียน มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ ๑.๖) แหล่งการเรียนรู้ มีเอกสารการสอนตำราหนังสือวารสารภาษาอังกฤษแต่ละสาขาวิชาที่เพียงพอ มีห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ มีความร่วมมือให้บริการห้องสมุดระหว่างสถาบันต่างชาติ ๑.๗) สื่อเทคโนโลยี มีสื่อเทคโนโลยีการปฏิบัติงานที่เพียงพอ หลากหลาย และพร้อมใช้งานอยู่เสมอ ๑.๘) สภาพแวดล้อม มีการจัดบริหารและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อความเป็นนานาชาติ

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๒) **ด้านกระบวนการ** ประกอบด้วย ๒.๑) การบริหารจัดการ มีปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และแผนงานของมหาวิทยาลัยเอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน การบริหารจัดการเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลสากล มีโครงการความร่วมมือกับองค์กรต่างประเทศ ๒.๒) การเรียนการสอน คณาจารย์ใช้ภาษาอังกฤษในกิจกรรมการเรียนการสอน มีรูปแบบการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการบูรณาการเรียนการสอนระหว่างรายวิชาและข้ามสาขาวิชา การใช้งานวิจัยเป็นฐานการเรียนรู้ มีการเรียนการสอนที่บูรณาการเชื่อมโยงประเด็นนานาชาติและวัฒนธรรมข้ามชาติ ๒.๓) การใช้สื่อการเรียนการสอน คณาจารย์ใช้สื่อเพื่อการเรียนการสอนทันสมัย มีการให้นิสิตฝึกใช้สื่อที่ทันสมัยในกิจกรรมการเรียนการสอน ๒.๔) การวัดผลประเมินผล มีการวัดผลประเมินผลโดยใช้เครื่องมือที่หลากหลายด้วยภาษาอังกฤษ มีการวัดผลประเมินผลตามสภาพเป็นจริง มีการวัดผลประเมินผลที่เน้นผลการปฏิบัติของนิสิตอย่างเป็นรูปธรรม

๓) **ด้านผลผลิต** ประกอบด้วย ๓.๑) คุณภาพบัณฑิต มีมาตรฐานผลการเรียนรู้ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา ๓.๒) ทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ มีศักยภาพในการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษทั้งในด้านการฟัง พูด อ่าน และเขียน ๓.๓) ทักษะการวิจัย มีความสามารถในการค้นคว้าหาความรู้ตามระเบียบวิธีวิจัย ๓.๔) ทักษะความเป็นประชาธิปไตย มีศักยภาพในการเข้าใจยอมรับและปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตย ๓.๕) การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม มีความเข้าใจและยอมรับความแตกต่างในวิถีชีวิตของกลุ่มตนเองและกลุ่มคนอื่น ๓.๖) ทักษะทางวิชาชีพ มีความรู้และความสามารถในวิชาชีพ ค่านิยม จรรยาบรรณที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการศึกษา, ประชาคมอาเซียน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

The objectives of this research were to study the model of ASEAN community educational management, the model of Mahachulalongkornrajavidyalaya University educational management, and to present the educational management model of Mahachulalongkornrajavidyalaya University to Support ASEAN Community. It was the mixed method by applying Delphi technique of two phases; drafting and examining the educational management model of Mahachulalongkornrajavidyalaya University to Support ASEAN Community. The samples used were the campuses of Mahachulalongkornrajavidyalaya University situated in the North, Centre, Northeast, and South of Thailand. The data collection instruments were notes, questionnaires, and open ended checklist. Descriptive analysis was used for data analysis.

The findings could be summarized as follows:

The model of educational management of Mahachulalongkornrajavidyalaya University to support ASEAN Community was the systematic administration model, consisted of 3 major elements, 18 minor elements, and 60 sub elements. They were as follows;

1) **The input** aspect was consisted of 1.1) the organization structure management comprised the concordance with state policy, coverage of workload, clarity in authority 1.2) the

personnel comprised competency in using the English language, personnel development on English skills, job description, personnel exchanging, encouraging personnel with mental services 1.3) the students comprised admission for foreign students, student exchanging, having more than fifty percent of foreign students, defining of international student quality, 1.4) the budget comprised having finance strategic plan, budget support for international program, clarity in budgeting, monitoring budget spending 1.5) the curriculum comprised having international program, integration ASEAN elements in the curriculum, improvement of curriculum 1.6) the learning sources comprised adequacy of English documents and books, electronic library, cooperative library services among foreign institutions 1.7) the media and technology comprised adequacy and plenty of media and technology 1.8) the circumstances comprised having the international circumstances.

2) The process aspects were 2.1) the educational administration comprised the university's philosophy, vision, mission, goals, and plan which contributed to run the education in ASEAN community, using the universal good governance 2.2) the learning and teaching management comprised the using of English language in the process of learning and teaching, emphasizing on student centred learning, integration, research based teaching, and crossed cultural learning 2.3) the using of teaching aids comprised the usage of modern and various teaching aids for both the lecturers and the learners 2.4) the learning evaluation comprised the usage of various methods and tools with authentic and practical evaluation.

3) The production aspects were 3.1) the graduates' qualification comprised qualification framework of Higher Education 3.2) the English language usage skill comprised the competency in listening, speaking, reading, and writing skills 3.3) the research skill comprised the ability in knowledge searching with research methodology 3.4) the democratic mind comprised the graduates' understanding and following democracy 3.5) the cultural difference acceptance comprised the graduates' understanding and accepting of different ways of lives 3.6) the professional skill comprised the graduates' knowledge and ability in the concerned career, values, and ethics.

๑. บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ความสัมพันธ์ข้ามชาติมีบทบาทมากขึ้นกำแพงระหว่างชาติลดลง นำด้วยการค้าเสรีข้ามชาติที่ลดกำแพงภาษีลงโดยการตลาดและการแข่งขันเข้าไปแทนที่ภายใต้ข้อตกลงการค้าเสรีขององค์การการค้าโลก และข้อตกลงการค้าเสรีทวิภาคีระหว่างสองประเทศตลอดจนข้อตกลงการค้าเสรีในภูมิภาค การค้าบริการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของข้อตกลง นำเอาการศึกษาและอุดมศึกษาเข้าไปในฐานะสินค้าบริการด้วย การเจรจาตกลงมีการพิจารณาร่วมกันของสินค้าชนิดต่าง ๆ ร่วมกับการพิจารณาการอุดมศึกษาเป็นการเฉพาะด้วย หลายประเทศที่มีการอุดมศึกษาก้าวหน้าได้มีแนวนโยบายใช้อุดมศึกษาเป็นประโยชน์ด้านการค้าระหว่างประเทศ และเป็นแหล่งราย

ได้ของประเทศหรือของสถาบันของตน ด้วยการขยายตัวของเทคโนโลยีการสื่อสารสารสนเทศ บริการอุดมศึกษา ข้ามชาติมีลักษณะพิเศษและแปลกใหม่ที่กลไกการกำกับดูแลที่มีอยู่เดิมไม่เพียงพอ การแข่งขันจึงอยู่ในสภาพที่ไม่มี กติกาที่ดีและการกำกับดูแลไม่ทั่วถึง นำไปสู่สภาพการได้เปรียบเสียเปรียบที่ไม่ยุติธรรมสามารถเอาเปรียบ กันได้ ความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งระหว่างประเทศและสถาบันต่าง ๆ อาจเพิ่มขึ้นเป็นผลเสียทั้งในระยะสั้น และระยะยาว หากพิจารณาความสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยไทยกับมหาวิทยาลัยในประเทศเพื่อนบ้านเป็นตัวอย่าง จะเห็นว่า หลักการของการค้าเสรีภายใต้ระบบทุนนิยมที่มุ่งกำไรสูงสุดอาจได้ประโยชน์ในระยะสั้น เป็นรายได้ของ ผู้ที่เข้มแข็งกว่า แต่ในระยะยาวการที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในภูมิภาคหรือในโลกได้ร่วมมือช่วยเหลือกัน สร้างความ เจริญร่วมกันด้วยอหยาศัยไม่ตรีน่าจะเป็นคำตอบที่ดีกว่าเป็นอันมาก ^๑

การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองส่งผลให้ประเทศไทยต้องดำเนินกิจกรรม ที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าภายนอกให้สามารถแข่งขันได้ในทุกสถานการณ์ ซึ่งในปัจจุบันนับว่าประเทศไทยมีความเข้ม แข็งทางเศรษฐกิจในระดับดีอันเนื่องมาจากการแข่งขันของภาคธุรกิจ ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาจะเป็นองค์กรที่ สามารถช่วยในการผลิตกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถตอบสนองและเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ภาคเอกชนเหล่านั้ นให้สามารถแข่งขันได้ปัจจุบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นตัวสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในแถบเอเชียอันเนื่อง มาจากการรวมตัวของอาเซียน ๑๐ ประเทศ เป็นหัวใจในการฟื้นฟูเศรษฐกิจโลก ส่งผลให้ประเทศในอาเซียนต้องเต รียมความพร้อมในทุกด้าน และประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา คือ การเตรียมความ พร้อมในการพัฒนากำลังคนการพัฒนาคนโดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นปัจจัยสำคัญต่อการ ผลิตสินค้าและบริการอันเนื่องมาจากการใช้ความรู้สร้างมูลค่าเพิ่ม ดังนั้นการอบรมและเตรียมกำลังคนให้พร้อม ต่อการเปลี่ยนแปลงของวิวัฒนาการของโลก เช่น การฝึกให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์มากกว่าการท่องจำซึ่งนับเป็นการ จัดการเรียนการสอนที่ทำทนายสำหรับการปฏิรูปการศึกษา นอกจากนี้ยังรวมถึงการสร้างจิตสำนึกในการบริหาร มหาวิทยาลัยในเรื่องการตลาด การลงทุน การบริหารจัดการ การวิเคราะห์ความคุ้มค่า เป็นต้น ในปี ค.ศ. ๒๐๑๕ จะมีการรวมตัวของประชาคมอาเซียนที่ได้รับผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการค้าและบริการต่อระบบอุดมศึกษา ทำให้เกิดการเปิดเสรีทางการศึกษาที่จะทำให้นักจำนวน ๖,๐๐๐ ล้านคน ใน ๘ อาเซียนเคลื่อนย้ายได้ ได้แก่ วิศวกรรม สถาปนิกแพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล บริษัทสำรวจสินค้า การท่องเที่ยว การโรงแรม อาหาร ดังนั้นสิ่งที่ ควรให้ความตระหนักและริบเร่งดำเนินการ คือ การจัดระบบอำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายของนักศึกษา/ นักวิจัย/ครูอาจารย์ ระบบการถ่ายโอนหน่วยกิต ความมีมาตรฐานของหลักสูตรเพื่อพร้อมต่อการแข่งขันในตลาด โลกสถาบันการศึกษา บุคลากรทางการศึกษาให้ความตระหนักในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะการสร้างอัตลักษณ์ของคนไทยรุ่นใหม่เพื่อเป็นตัวเชื่อมกับประเทศในอาเซียนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ กับภูมิภาคหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องตระหนักถึงการวางยุทธศาสตร์ ทิศทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมสำหรับ อุดมศึกษาไทย รวมทั้งการปรับระบบราชการไทยเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ทำให้ความเป็นเลิศ มีความสำคัญมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นในปัจจุบันสามารถ กล่าวได้ว่า อาเซียนเป็นเสมือนกรอบ กันชนให้กับประเทศในภูมิภาคเดียวกัน ^๒

^๑ จรัส สุวรรณเวลา, ความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยไทย, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๖๐-๖๑.

^๒ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, สรุประเด็นการบรรยาย “อาเซียน ๒๐๑๕ กับอุดมศึกษาไทย”, [php?file>, ๒/๙/๒๕๕๘, หน้า ๑๒.](http://cacit.npru.ac.th/webdev/u_news/download.php?file>, ๒/๙/๒๕๕๘, หน้า ๑๒.</p></div><div data-bbox=)

ท่ามกลางกระแสการแข่งขันด้านการจัดการศึกษาทั้งที่เป็นมหาวิทยาลัยของประเทศไทยและของต่างประเทศที่จะเข้ามาให้บริการทางการศึกษาในประเทศไทย ทำให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ต้องดำเนินการเพื่อพัฒนาด้านการบริหารจัดการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานตามกรอบการดำเนินงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาทั้งภายในและภายนอกสถาบัน รวมถึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความร่วมมือ ความสัมพันธ์ และศึกษาผลกระทบด้านการจัดการศึกษากับสถาบันการจัดการศึกษาในต่างประเทศระดับอาเซียนด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในหมู่ประชาคมอาเซียนตามคำขวัญของประชาคมอาเซียนที่ว่า “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งเอกลักษณ์ หนึ่งประชาคม” จากการประชุมคณะกรรมการระดับชาติเพื่อขับเคลื่อนการศึกษาในอาเซียนสู่การบรรลุเป้าหมายการจัดตั้งประชาคมอาเซียน ในปี ๒๕๕๘ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๓ ณ กระทรวงศึกษาธิการ ที่ประชุมได้ให้ความเห็นชอบร่างนโยบายเพื่อดำเนินงานตามปฏิญญาชะอำ-หัวหิน ด้านการศึกษา จำนวน ๕ นโยบาย ดังนี้ นโยบายที่ ๑ การเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และเจตคติที่ดีเกี่ยวกับอาเซียน เพื่อสร้างความตระหนักและเตรียมความพร้อมของครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน นักศึกษา และประชาชน เพื่อก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ภายในปี ๒๕๕๘ นโยบายที่ ๒ การพัฒนาศักยภาพของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนให้มีทักษะที่เหมาะสมเพื่อเตรียมความพร้อมในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน เช่น ความรู้ภาษาอังกฤษ ภาษาเพื่อนบ้าน เทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะและความชำนาญการที่สอดคล้องกับการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรม และการเพิ่มโอกาสในการหางานทำของประชาชน รวมทั้งการพิจารณาแผนผลิตกำลังคน นโยบายที่ ๓ การพัฒนามาตรฐานการศึกษาเพื่อส่งเสริมการหมุนเวียนของนักศึกษาและครูอาจารย์ในอาเซียน รวมทั้งเพื่อให้มีการยอมรับในคุณสมบัติทางวิชาการร่วมกันในอาเซียน การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และการแลกเปลี่ยนเยาวชน การพัฒนาระบบการศึกษาทางไกล ซึ่งช่วยสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต การส่งเสริมและปรับปรุงการศึกษาด้านอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมทางอาชีพ ทั้งในขั้นต้นและขั้นต่อเนื่อง ตลอดจนส่งเสริมและเพิ่มพูนความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาของประเทศสมาชิกของอาเซียน นโยบายที่ ๔ การเตรียมความพร้อมเพื่อเปิดเสรีการศึกษาในอาเซียนเพื่อรองรับการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประกอบด้วย การจัดทำความตกลงยอมรับร่วมด้านการศึกษา การพัฒนาความสามารถ ประสบการณ์ในสาขาวิชาชีพสำคัญต่างๆ เพื่อรองรับการเปิดเสรีการศึกษา ควบคู่กับการเปิดเสรีด้านการเคลื่อนย้ายแรงงาน นโยบายที่ ๕ การพัฒนาเยาวชนเพื่อเป็นทรัพยากรสำคัญในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน^๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ในฐานะเป็นองค์กรหนึ่งในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐบาล ได้พยายามพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและเป็นที่ยอมรับของสังคมทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตั้งอยู่ที่ ห้วยเสนง หมู่ ๘ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้ดำเนินการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพโดยยึดหลักปรัชญาและวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย ได้แก่ จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม เชื่อมโยงการเรียนรู้ในภูมิภาคและประเทศเพื่อนบ้าน และมุ่งพัฒนามหาวิทยาลัยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยฯ เปิดดำเนินการผลิตบัณฑิตทั้งหมด จำนวน ๓ คณะ ได้แก่ คณะพุทธศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะครุศาสตร์ โดยเปิดการเรียนการสอนในแต่ละระดับหลักสูตร จำนวนทั้งสิ้น ๖ สาขาวิชา ประกอบด้วยระดับปริญญาตรี จำนวน ๕ สาขา

^๓ <http://blog.eduzones.com/wigi/81880> ค้นวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๕๖.

วิชา ได้แก่ ๑) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ๒) สาขาวิชาสังคมศึกษา ๓) สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ ๔) สาขาวิชารัฐศาสตร์ ๕) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ส่วนในระดับปริญญาโท จำนวน ๑ สาขาวิชา ได้แก่ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมีนิสิตจำนวนทั้งสิ้น ๕๒๒ รูป/คน มีบุคลากรทั้งสิ้น ๖๗ รูป/คน แบ่งเป็นอาจารย์จำนวน ๓๐ รูป/คน และตำแหน่งปฏิบัติการวิชาชีพ จำนวน ๓๗ รูป/คน มีอาคารเรียนและอาคารบริการรวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๕ หลัง^๔

จากปัญหาและผลกระทบดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อจะได้นำไปเป็นกรอบนโยบายในการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้มีประสิทธิภาพอันจะนำไปสู่ความพร้อมในการจัดการศึกษา สร้างความสัมพันธ์ในการจัดการศึกษา กับสถาบันการจัดการศึกษาในกลุ่มประชาคมอาเซียนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของประชาคมอาเซียน

๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม กล่าวคือ การศึกษาเชิงปริมาณ และการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยประยุกต์ใช้เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย จึงแบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น ๒ ระยะ ๕ ขั้นตอน ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งอยู่ในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระดับวิทยาเขตซึ่งเป็นตัวแทนของภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ดังรายละเอียดการนำเสนอตามลำดับ ต่อไปนี้

ระยะที่ ๑ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาวิเคราะห์เอกสารและจัดทำเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาของประชาคมอาเซียน เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ และข้อมูลที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลอินเทอร์เน็ต เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาของประชาคมอาเซียน โดยใช้เครื่องมือแบบบันทึกการค้นคว้าการเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นจึงได้ยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาของประชาคมอาเซียน ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาสำรวจสถาบันด้านสภาพปัจจุบัน ปัญหา และรูปแบบการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยใช้เครื่องมือแบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนที่เป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วงน้อย) ๖๐ รูป/คน วิทยาเขตเชียงใหม่ ๖๐ รูป/คน วิทยาเขตขอนแก่น ๖๐ รูป/คน วิทยาเขตสุรินทร์ ๓๕ รูป/คน วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส ๓๕ รูป/คน และวิทยาเขตนครศรีธรรมราช ๓๕ รูป/คน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๘๕

^๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รายงานผลการตรวจสอบและประเมินคุณภาพการศึกษภายใน วิทยาเขตสุรินทร์ ปีการศึกษา ๒๕๕๖, เอกสารอัดสำเนา, หน้า ๗-๑๓.

รูป/คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง จากนั้นจึงได้ยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชั้นตอนที่ ๓ การยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในชั้นตอนที่ ๑ และ ชั้นตอนที่ ๒ มาศึกษาวิเคราะห์และดำเนินการยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อนำไปดำเนินวิจัยในระยะที่ ๒ ต่อไป

ระยะที่ ๒ การตรวจสอบและปรับปรุงรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ ๑ การตรวจสอบร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยนำร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้จากการยกร่างในระยะที่ ๑ ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้วิธีการให้ผู้เชี่ยวชาญได้ใช้เครื่องมือแบบตรวจสอบตามเกณฑ์มาตรฐาน ๓ ด้าน ได้แก่ ความสอดคล้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้^๕ พร้อมความเห็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการจัดทำรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากนั้นผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญโดยใช้คอมพิวเตอร์วิเคราะห์เพื่อหาค่าสถิติร้อยละ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำผลที่ได้มาเทียบกับเกณฑ์เพื่อแปลความหมายโดยกำหนดขอบเขตของค่าเฉลี่ยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลความเห็นเพิ่มเติม ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา แล้วสรุปเป็นความเรียงในการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมตามความเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ขั้นตอนที่ ๒ การปรับปรุงร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยนำผลการตรวจสอบและความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแล้วจัดทำเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. สรุปผลการวิจัย

๑. รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีองค์ประกอบหลักในการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๓ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ องค์ประกอบหลักที่ ๑ ปัจจัยนำเข้า มีองค์ประกอบรอง จำนวน ๘ องค์ประกอบรอง และมีองค์ประกอบย่อย จำนวน ๒๖ องค์ประกอบย่อย องค์ประกอบหลักด้านที่ ๒ กระบวนการ มีองค์ประกอบรอง จำนวน ๔ องค์ประกอบรอง และมีองค์ประกอบย่อย จำนวน ๒๓ องค์ประกอบย่อย และมีองค์ประกอบหลักที่ ๓ ผลผลิต มีองค์ประกอบรอง จำนวน ๖ องค์ประกอบรอง และมีองค์ประกอบย่อย จำนวน ๑๐ องค์ประกอบย่อย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

^๕ วิโรจน์ สารรัตนะ, การวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา, (ขอนแก่น: คลังนานาวิทย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๕.

๑.๑ องค์ประกอบหลักที่ ๑ ด้านปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย องค์ประกอบรองที่ ๑ การจัดโครงสร้างองค์กร มี ๓ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ๒) มีความครอบคลุมภาระงาน ๓) มีความชัดเจนในด้านอำนาจหน้าที่ องค์ประกอบรองที่ ๒ บุคลากร มี ๕ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) บุคลากรสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ระดับดีมาก ๒) การพัฒนาบุคลากรด้านการใช้ภาษาอังกฤษ ๓) การพัฒนาบุคลากรด้านการปฏิบัติงาน ๔) การแลกเปลี่ยนบุคลากรฝึกงานกับสถาบันการศึกษาต่างประเทศ ๕) การส่งเสริมให้บุคลากรมีจิตบริการ องค์ประกอบรองที่ ๓ นิสิต มี ๔ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) การรับนิสิตชาวต่างประเทศเข้าศึกษา ๒) การแลกเปลี่ยนนิสิตกับสถาบันการศึกษาต่างประเทศ ๓) นิสิตต่างประเทศเข้ามาศึกษาร้อยละ ๕๐ ๔) มีการกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตที่เอื้อต่อความเป็นนานาชาติ องค์ประกอบรองที่ ๔ งบประมาณ มี ๕ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) การจัดทำแผนกลยุทธ์ทางการเงิน ๒) ระบบการจัดหางบประมาณเหมาะสม ๓) จัดสรรงบประมาณสนับสนุนหลักสูตรนานาชาติ ๔) ระบบการใช้จ่ายงบประมาณชัดเจน ๕) ระบบตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณ องค์ประกอบรองที่ ๕ หลักสูตร มี ๓ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) มีหลักสูตรนานาชาติ ๒) มีการบูรณาการหลักสูตรที่เชื่อมโยงความเป็นอาเซียน ๓) มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรที่ทันสมัยและเชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน องค์ประกอบรองที่ ๖ แหล่งการเรียนรู้ มี ๓ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) มีเอกสารการสอน ตำรา หนังสือ วารสาร ภาษาอังกฤษแต่ละสาขาวิชาที่เพียงพอ ๒) มีห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ ๓) มีความร่วมมือให้บริการห้องสมุดระหว่างสถาบันต่างชาติ องค์ประกอบรองที่ ๗ สื่อเทคโนโลยี มี ๒ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) มีสื่อเทคโนโลยีการปฏิบัติงานที่เพียงพอและหลากหลาย ๒) มีสื่อเทคโนโลยีการปฏิบัติงานที่พร้อมใช้งานอยู่เสมอ และองค์ประกอบรองที่ ๘ สภาพแวดล้อม มี ๑ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) มีการจัดบริหารและสภาพแวดล้อมที่เป็นกายภาพให้เอื้อต่อความเป็นนานาชาติ เช่น สถานที่พักของนักศึกษาหรือนิสิต สถานที่ประสานงานที่ใช้ภาษาอังกฤษ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นต้น

๑.๒ องค์ประกอบหลักที่ ๒ ด้านกระบวนการ ประกอบด้วย องค์ประกอบรองที่ ๑ การบริหารจัดการ มี ๑๒ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) ปรัชญามหาวิทยาลัยมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน ๒) วิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย มีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน ๓) พันธกิจที่ปรากฏในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยเอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน ๔) เป้าหมายที่ปรากฏในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยเอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน ๕) กลยุทธ์ที่ปรากฏในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยเอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน ๖) ตัวชี้วัดการจัดการศึกษาระดับนานาชาติที่ปรากฏในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยฯ มีความชัดเจนและเป็นไปได้ ๗) มีแผนงานที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน ประกอบด้วย การจัดทำแผนพัฒนาระยะยาว แผนปฏิบัติการประจำปี ๘) มีการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลสากล ๙) มีส่วนงานด้านกิจการต่างประเทศ ๑๐) มีกิจกรรม/โครงการความร่วมมือกับองค์กรต่างประเทศ ๑๑) มีการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับความเป็นนานาชาติในประชาคมอาเซียน ๑๒) มีการเปิดเทอมและปิดเทอมการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสถานศึกษาในประชาคมอาเซียน องค์ประกอบรองที่ ๒ การเรียนการสอน มี ๖ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) คณาจารย์ใช้ภาษาอังกฤษในกิจกรรมการเรียนการสอน ๒) รูปแบบการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ๓) การบูรณาการเรียนการสอนระหว่างรายวิชาและข้ามสาขาวิชา ๔) การใช้งานวิจัยเป็นฐานการเรียนรู้อย่าง ๕) มีการเรียนการสอนที่บูรณาการเชื่อมโยงประเด็นนานาชาติและวัฒนธรรมข้ามชาติในประชาคมอาเซียน ๖) มีการจัดการเรียนการสอนผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศครอบคลุมทั้งในและต่างประเทศ องค์ประกอบรองที่ ๓ การใช้สื่อการเรียนการสอน มี ๒ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) คณาจารย์ใช้สื่อเพื่อการเรียนการสอนทันสมัย

หลากหลายและมีความเป็นนานาชาติ ๒) มีการเปิดโอกาสให้นักศึกษาใช้สื่อที่ทันสมัยหลากหลายและมีความเป็นนานาชาติในกิจกรรมการเรียนการสอน องค์ประกอบรองที่ ๔ การวัดผลประเมินผล มี ๔ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) มีการวัดผลประเมินผลโดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่ทันสมัยและหลากหลาย ๒) มีการใช้สื่อการวัดผลประเมินผลด้วยภาษาอังกฤษ ๓) มีการวัดผลประเมินผลตามสภาพเป็นจริง ๔) มีการวัดผลประเมินผลที่เน้นผลการปฏิบัติของนิสิตอย่างเป็นรูปธรรม

๑.๓. องค์ประกอบหลักที่ ๓ ด้านผลผลิต ประกอบด้วย องค์ประกอบรองที่ ๑ บัณฑิตมีมาตรฐานผลการเรียนรู้ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา มี ๕ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ๑) บัณฑิตมีพฤติกรรมที่ได้รับการยอมรับในสังคม ประกอบด้วย ความกล้าหาญทางจริยธรรม ความเข้าใจผู้อื่น ความเข้าใจโลก การมีจิตสาธารณะ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ และการเป็นแบบอย่างที่ดี ๒) บัณฑิตมีความรอบรู้ ความตระหนัก ความเข้าใจ ทั้งในมิติความกว้างและความลุ่มลึกในศาสตร์สาขาที่ศึกษา ความสามารถ ประเมินค่าองค์ความรู้ และนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ ๓) บัณฑิตมีศักยภาพการคิดค้นหาข้อเท็จจริง ทำความเข้าใจความคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ ความสามารถในการประเมิน การวินิจฉัย การแก้ปัญหา และการพัฒนาองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ๔) บัณฑิตมีศักยภาพในการรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น การใส่ใจช่วยเหลือ มีมุมมองเชิงบวก มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ และทางสังคม รวมถึงการมีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม ๕) บัณฑิตมีศักยภาพในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสื่อสาร รวมถึงศักยภาพในการเข้าถึง การประมวลผลและการเลือกใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์ประกอบรองที่ ๒ ทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ มี ๑ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ บัณฑิตมีศักยภาพในการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในด้านการฟัง พูด อ่าน และเขียน องค์ประกอบรองที่ ๓ ทักษะการวิจัย มี ๑ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ บัณฑิตมีความสามารถในการค้นคว้าหาความรู้อย่างเป็นระบบเพื่อหาคำตอบประเด็นที่สงสัยโดยมีระเบียบวิธีอันเป็นที่ยอมรับในแต่ละศาสตร์สาขาที่เกี่ยวข้อง องค์ประกอบรองที่ ๔ ทักษะความเป็นประชาธิปไตย มี ๑ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ บัณฑิตมีศักยภาพในการเข้าใจ ยอมรับ และปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตย องค์ประกอบรองที่ ๕ การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม มี ๑ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ บัณฑิตมีความเข้าใจ และการประนีประนอมในรูปแบบของกิจกรรมมนุษย์ที่มีความแตกต่างทางการปฏิบัติในวิถีชีวิตของกลุ่มตนเองและกลุ่มคนอื่น องค์ประกอบรองที่ ๖ ทักษะทางวิชาชีพ มี ๑ องค์ประกอบย่อย ได้แก่ บัณฑิตมีความสามารถประเภทต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการนำความรู้ทางวิชาชีพ ค่านิยม จรรยาบรรณและทัศนคติทางวิชาชีพไปปฏิบัติอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

จากรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังกล่าว สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิ ๑ ร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน
ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ตามลำดับ ดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๕.๑.๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของวิทยาเขต ควรพิจารณานำรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยกำหนดเป็นแนวนโยบายให้ส่วนงานระดับวิทยาเขตนำไปเป็นแนวทางการจัดการศึกษาด้านพันธกิจการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน

๕.๑.๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรพิจารณาส่งเสริมและสนับสนุนให้ส่วนงานจัดการศึกษาที่อยู่ในกำกับของมหาวิทยาลัย เพื่อดำเนินการตามแนวนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕.๑.๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในแต่ละเขตพื้นที่ ควรพิจารณาเพื่อประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการดำเนินงานด้านพันธกิจการผลิตบัณฑิตตามความเหมาะสมด้านบริบทของภูมิภาคและความพร้อมของแต่ละวิทยาเขต

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๑ ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ครอบคลุมพันธกิจของมหาวิทยาลัย ในด้านการวิจัย การบริการวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และด้านการบริหารจัดการ

บรรณานุกรม

- จรัส สุวรรณเวลา. ความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. สรุปประเด็นการบรรยาย “อาเซียน ๒๐๑๕ กับอุดมศึกษาไทย”. <[acit.npru.ac.th/webdev/u_news/download.php?file](http://www.acit.npru.ac.th/webdev/u_news/download.php?file)>, ๒/๙/๒๕๕๘.
- <http://blog.eduzones.com/wigi/81880> ค้นวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๕๖.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รายงานผลการตรวจสอบและประเมินคุณภาพการศึกษาภายใน วิทยาเขตสุรินทร์ ปีการศึกษา ๒๕๕๖.
- วีโรจน์ สารรัตน์. การวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา, ๒๕๕๓.

รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา
ของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรดิตถ์

A MODEL OF TEACHING ACCORDING TO THREEFOLD LEARNING
WAT KLONGPHO MUNICIPAL SCHOOL UTTARADIT PROVINCE

พระมหาไพฑูริย์พงศ์ ปภสสโร *

พระครูโกวิทธรรมวาที, ดร. **

ดร.อรอนงค์ วุวงศ์ ***

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ ผลการวิจัยพบว่า

๑. หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ การเรียนรู้กระบวนการที่ผสมทั้ง ๖ ประการของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งเร้า ควบคุมพฤติกรรมทางกายและทางวาจา (ศีล) ผักผ่อนอบรมพฤติกรรมทางใจให้สงบจากสิ่งรบกวนใด ๆ (สมาธิ) พัฒนาคำความคิด ทศนคติให้ถูกต้องดังตามแนวแห่งพุทธะ รู้เท่าทันปัจจุบันสามารถเผชิญกับปัญหาได้อย่างองอาจไม่ขาดกลัว (ปัญญา)

๒. รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ ทั้ง ๓ ด้าน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

๓. วิเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยผู้บริหารและครูจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ให้ความสำคัญเด็ก ให้สะอาดเรียบร้อย ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ รู้จักทำงานเป็นหมู่ จัดกิจกรรมสอดแทรกคุณธรรมหลักเศรษฐกิจพอเพียงใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างคุ้มค่า เชิญวิทยากรที่มีภูมิรู้ ภูมิธรรมทางพุทธศาสนาให้ความรู้ ส่งเสริมวัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนการสอน, ไตรสิกขา, โรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรดิตถ์

* พระมหาไพฑูริย์พงศ์ ปภสสโร, มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

*** อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

Abstract

Research Style teaching by threefold. School District of Wat Pho Uttaradit To study the threefold in Theravada Buddhism. To study the teaching of the school by threefold Wat Pho. Uttaradit And to analyze patterns of teaching by the school district, Wat Pho threefold. Uttaradit The research found that

1. Main threefold in Theravada Buddhism, including the learning process, the six senses of the human eye, ear, nose, tongue, body and mind experience associated with the stimulus. Physical and verbal behavior (unethical) behavior training the mind to rest from any interference (meditation) to develop the attitude to be a pretty good idea of enlightened along. Knowingly present to face the problem may not fear (wisdom).

2. A form of instruction by the school district, Wat Pho threefold. Uttaradit is appropriate in all the three levels.

3. pattern analysis taught by the school district, Wat Pho threefold. Uttaradit By administrators and teachers on important Buddhist event. Kids' attention To clean Follow the five precepts, the students focused action. Known as Category Main Event fielded moral sufficiency and cost of living factor 4 speakers with stature. Buddhist enlightenment to know. Promoting temple or monastery used as a learning center for the school continued. Activities to promote mutual learning between the houses. Temples and schools

Keywords: Model of Teaching According, Threefold Learning Watklongpho Municipal School Uttaradit Province.

๑. บทนำ

การศึกษาถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาเด็กและเยาวชนของชาติให้มีความรู้ ความสามารถในการเติมโตที่ไปเป็นพลังของชาติที่ดีในอนาคตตั้งคำของพระบรมราชาโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่ได้รับพระราชทานรางวัลฯ เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๔ อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษา เพราะเป็นปัจจัยให้เกิดความเจริญทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

“การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนานองค์ความรู้ ความคิดความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วน ล้วนพอเหมาะกันทุก ๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยตลอด”^๑

^๑ ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหา, คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราชาโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทมหานคร, ๒๕๕๒), หน้า ๘๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการไตรสิกขาไว้ว่า “การจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขานอกจากจะบูรณาการพุทธธรรมกับบทเรียนแล้ว ยังต้องบูรณาการสถานศึกษากับชุมชนอีกด้วย”^{๑๐} ในขณะที่ สมุน อมรวิวัฒน์ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ว่า “พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการพัฒนามนุษย์และหลักเรียนรู้ไว้อย่างเป็นระบบ ครบกระบวนการมีองค์ประกอบและขั้นตอนตามลำดับต่อเนื่องสมบูรณ์”^{๑๑} ซึ่งการจัดการเรียนการสอนมีลักษณะที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาซึ่งใช้วิธีการสอนที่ปฏิบัติได้จริง บูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ๕ ประการ ที่เชื่อมโยงหลักไตรสิกขาอย่างชัดเจน ได้แก่ ความจริง (Truth) ความรักความเมตตา (Love) ความสงบ (Peace) การประพฤติชอบ (Right Conduct) การไม่เบียดเบียน (Non-Violence) ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทั้งสามด้าน คือ คนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ เน้นให้ผู้เรียนมีศีล สมาธิ และปัญญาเป็นพื้นฐานที่สำคัญ กระบวนการจัดการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ควรทำการศึกษาวิจัยเนื่องจากใช้หลักการสอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ๕ ประการ

โรงเรียนหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ความสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการเรียนของสถานศึกษา โดยเน้นกรอบการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา อย่างบูรณาการ จะเน้นดำเนินการให้ผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ลักษณะการเกี่ยวคู่สัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน จะมีลักษณะของการร่วมมือ ทั้งสถานศึกษา บ้าน วัด และสถาบันต่างๆ ในชุมชน ด้วยศรัทธาและฉันทะที่จะทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ ในสังคมตามวิถีแห่งพุทธธรรม เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน และเรียนรู้รากเหง้าวัฒนธรรมอันดีงามของไทยอีกด้วย การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากร แม้จะยึดเด็กเป็นสำคัญ แต่บุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารและครู มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นปัจจัย ให้ผู้เรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ทั้งการเป็นผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในวิถีชีวิตจริง^{๑๒}

โรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ เป็น โรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ สังกัดเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย โดยโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์เป็นโรงเรียนเทศบาลต้นแบบของเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ปัจจุบันโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์แบ่งการเปิดการสอนเป็นระดับประถมศึกษาและระดับก่อนประถมศึกษา (ปฐมวัย)^{๑๓} โดยโรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอนได้นำหลักไตรสิกขาของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานักเรียนให้สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิและปัญญา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมรูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างชัดเจนมากขึ้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๕๒.

^{๑๑} สมุน อมรวิวัฒน์, “หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะการเผชิญสถานการณ์”, (นันทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๑๒} ไพรซ์ สุนแสนสุข และบรรจงจอร์จ สุนแสนสุข, การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, [ออนไลน์]: แหล่งที่มา; <http://www.my.opera.com>

๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรธานี

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรธานี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยจะดำเนินการเป็น ๓ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท จากข้อมูลเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิ ตำรา หนังสือแนวคิดทฤษฎีทางการศึกษาที่เกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรธานี

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษารูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรธานี โดยศึกษาจากเอกสาร สอบถามและสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๔๐ คนและสัมภาษณ์ ผู้บริหาร และครู จำนวน ๕ คน

ขั้นตอนที่ ๓ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรธานี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๔๐ คนและสัมภาษณ์ ผู้บริหาร และครู จำนวน ๕ คน

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การเรียนรู้คือกระบวนการที่ผัสสะทั้ง ๖ ประการของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งเร้า เกิดธาตุรู้ คือ รู้สึก, หมายรู้, รู้คิด, รู้แจ้ง และมีการกระทำโต้ตอบฝึกฝนอบรมตนเองหรือโดยกัลยาณมิตรจนประจักษ์ผล เกิดความรู้และความดี สามารถสร้างความผาสุกตามสมควรแก่เหตุปัจจัย และมีความเป็นอิสระพ้นจากทุกข์และความเป็นทาสของอารมณ์ โดยการจัดการการรับรู้ทางอายตนะทั้ง ๖ เป็นการจัดการการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์โดยอาศัยกระบวนการทั้ง ๓ คือ ควบคุมพฤติกรรมทางกายและทางวาจา (ศีล) ฝึกฝนอบรมพฤติกรรมทางใจให้สงบจากสิ่งรบกวนใด ๆ (สมาธิ) พัฒนาความคิด ทักษะคิดให้ถูกต้องดังตามแนวทางพุทธะ รู้เท่าทันปัจจุบันสามารถเผชิญกับปัญหาได้อย่างองอาจไม่เขลาตกกลัว (ปัญญา)

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพุทธิพงษ์ ปากาโร (แร่ทอง) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร พบว่า^{๑๔} สภาพการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารมีสภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยรวมในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้บริหารมีสภาพการจัดการเรียนรู้ด้านคุณลักษณะในระดับมากที่สุด ด้านระบบในระดับมาก ด้านระบบหลักสูตรสถานศึกษาในระดับมากและด้านสภาพแวดล้อมในระดับมาก ครูมีสภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยรวมในระดับมาก แต่พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ครูมีสภาพการจัดการเรียนรู้ด้านการเรียนการสอนที่บูรณาการหลักไตรสิกขาในระดับปานกลาง แต่มี

^{๑๔} พระพุทธิพงษ์ ปากาโร (แร่ทอง), สภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษา: กรณีศึกษา เฉพาะเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

สภาพการจัดการเรียนรู้ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรและด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน ในระดับมาก นักเรียนมีสภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยรวมในระดับมาก และเพื่อพิจารณาเป็นรายด้านก็พบว่า นักเรียนมีสภาพการจัดการเรียนรู้ทั้งด้านกาย ด้านศีล ด้านจิต และด้านปัญญา ในระดับมาก และสอดคล้องกับ พระมหาบรรจง จนทศุโต (แผ่นทอง) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก จังหวัด เชียงใหม่ พบว่า^{๑๔}

ผลการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมทั้งหมด ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เมื่อพิจารณาเรียงตามลำดับปัจจัย คือ

๑. ปัจจัยด้านผลผลิต หรือผลสัมฤทธิ์ (Product = P2, outcome) ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน ตัวชี้วัดด้านการนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔) และตัวชี้วัดด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา

๒. ปัจจัยด้านบริบท (Context = C) ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านวัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดด้านการประเมินโครงการ

๓. ปัจจัยด้านปัจจัยป้อนเข้า (Input = I) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านบุคลากร ตัวชี้วัดด้านหลักสูตร/กฎระเบียบ ตัวชี้วัดด้านสถานที่ ตัวชี้วัดด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน และตัวชี้วัดด้านงบประมาณ ซึ่งได้รับการประเมินคุณภาพในระดับพอใช้

๔. ปัจจัยด้านกระบวนการปฏิบัติ (Process = P1) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านการบริหารจัดการ ตัวชี้วัดด้านกิจกรรมสนับสนุน ตัวชี้วัดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และตัวชี้วัดด้านการวัดผลและประเมินผล

๔.๒ รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ สรุปรทุกด้านโดยภาพรวมมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก ได้แก่

๑. **ด้านศีล** นักเรียนดูแลการแต่งกายให้สะอาดเรียบร้อย นักเรียนมีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา และนักเรียนมีความกตัญญูต่อครูผู้สอน

๒. **ด้านสมาธิ** ครูผู้สอนส่งเสริมให้ปฏิบัติสมาธิก่อนและหลังเลิกเรียน นักเรียนได้สวดมนต์ ทำสมาธิสม่ำเสมอก่อนเข้าเรียน และนักเรียนระลึกเสมอในคำสอนของครูผู้สอน

๓. **ด้านปัญญา** นักเรียนพิจารณาวิธีการส่งเสริมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างปัญญาอย่างละเอียด นักเรียนรู้จักบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ (อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค) อย่างรู้คุณค่าที่เหมาะสมกับวัย และนักเรียนตั้งใจฟัง ชักถาม สืบค้นในรายวิชาต่างๆ สม่ำเสมอ

สอดคล้องกับ พระมหาเสกสรร จิรภาโส (จีแสง) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขาที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย” พบว่า^{๑๖} ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นมรดกธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงวางแบบแผนในการศึกษาไว้สืบมาจนถึง

^{๑๔} พระมหาบรรจง จนทศุโต (แผ่นทอง), คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๖} พระมหาเสกสรร จิรภาโส (จีแสง), “การศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขาที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย”, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

ปัจจุบัน ประเทศไทยประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและต้องส่งเสริมให้ชนในชาติมีการศึกษา ดังนั้น แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ จึงได้จัดการศึกษาของไทยบนพื้นฐานแนวคิดตามหลักไตรสิกขา โดยการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการจัดการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ ดังนี้ โดยคำนึงถึงสาระการเรียนรู้ที่คาดหวัง หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นสำคัญ มุ่งเน้นพัฒนาให้ครบทั้งด้านพุทธิพิสัย (ปัญญา) จิตพิสัย (สมาธิ) และทักษะพิสัย (ศีล) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ต้องจัดให้บูรณาการกับกลุ่มสาระอื่น ๆ ด้วย เช่น กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ก็มุ่งส่งเสริมให้มีคุณธรรม จริยธรรมในการทำงาน เป็นต้น กระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนต้องจัดให้มีบรรยากาศของการเรียนรู้ มีรูปแบบการสอนที่หลากหลาย น่าสนใจ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กิจกรรมการเรียนการสอนต้องมีความหลากหลาย มุ่งส่งเสริมด้านร่างกาย สังคม อารมณ์และปัญญา ซึ่งเทียบได้กับหลักภาวนา ๔ คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา การวัดและประเมินผลสามารถทำได้หลายรูปแบบเช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ผู้ใกล้ชิด เป็นต้น การวัดและการประเมินผลด้านคุณธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะผู้ถูกประเมินอาจไม่ให้ข้อมูลตามความเป็นจริง การวัดและประเมินผลต้องได้รับความร่วมมือจากผู้เรียน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี ผลการวัดและประเมินจึงจะมีความน่าเชื่อถือ

หลักไตรสิกขาที่ปรากฏในหลักสูตรสถานศึกษา กระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา ศีลได้แก่ การสมาทานศีล แสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้วรักษาศีล ๕ ตามที่สมาทานนั้น สมาธิ เป็นผลที่เกิดจากการสวดมนต์ แผ่เมตตา เจริญจิตภาวนาตามหลักอานาปานสติ การทำงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ปัญญา เช่น วิเคราะห์การกระทำของบุคคลที่เป็นแบบอย่างในการนำหลักธรรมไปปฏิบัติ เป็นต้น และ ทรงกรด เจริญพร ได้ทำการศึกษาเรื่อง “องค์การแห่งการเรียนรู้ตามแนวหลักพุทธธรรมพุทธศาสนา” สรุปผลการศึกษาว่า องค์การแห่งการเรียนรู้ตามแนวหลักธรรมพุทธศาสนา ประกอบด้วยหลักธรรมในแต่ละหลักการ ดังนี้ หลักการที่ ๑ ความรอบรู้แห่งตน ได้แก่ ปัจจยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ไตรสิกขา ปัญญา ๓ ขรราวาสธรรม ๔ หลักการที่ ๒ รูปแบบ วิธีคิดและมุมมองที่เปิดกว้าง ได้แก่ โยนิโสมนสิการ พรหมวิหาร ๔ วุฒิธรรม ๔ สติปัญญา ๔ อคติ ๔ หลักการที่ ๓ การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม ได้แก่ สุจริต ๓ เทศนาวิธีย์ ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ หลักการที่ ๔ การเรียนรู้เป็นทีม ได้แก่ ขรราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ สัมปยุตธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ หลักการที่ ๕ การคิดเชิงระบบ ได้แก่ โยนิโสมนสิการ ไตรลักษณ์ อริยสัจ ๔ กาลามสูตร ปฏิจจนสมุปบาท^{๑๗}

๔.๓ วิเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรธานี

๑) ด้านศีล ผู้บริหารและครูจัดกิจกรรมช่วยเร้าความสนใจเด็ก ให้สะอาดเรียบร้อย ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ รู้จักทำงานเป็นหมู่ จัดกิจกรรมสอดแทรกคุณธรรมหลักเศรษฐกิจพอเพียงใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างคุ้มค่า

๒) ด้านสมาธิ ผู้บริหารและครูเน้นการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนาและกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์หน้าเสาธง ในห้องเรียนทุกๆชั่วโมง จัดกิจกรรมอบรมธรรมะในวันสำคัญทางพุทธศาสนาโดยนิมนต์พระสงฆ์มาสอนธรรมะ บรรยายธรรม และเข้าค่ายคุณธรรม สวดมนต์ ทำสมาธิ ก่อนและหลังเรียนสม่ำเสมอ

^{๑๗} ทรงกรด เจริญพร, “องค์การแห่งการเรียนรู้ตามแนวหลักพุทธธรรมพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

๓) **ด้านปัญญา** ผู้บริหารและครูเชิงวิทยากรที่มีภูมิรู้ ภูมิธรรมทางพุทธศาสนามาให้ความรู้ ส่งเสริม วัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพุทธิพงษ์ ปากโร (แร่ทอง) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร พบว่า^{๑๘} สภาพการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารมีสภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยรวมในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้บริหารมีสภาพการจัดการเรียนรู้ด้านคุณลักษณะในระดับมากที่สุด ด้านระบบในระดับมาก ด้านระบบหลักสูตรสถานศึกษาในระดับมากและด้านสภาพแวดล้อมในระดับมาก ครูมีสภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยรวมในระดับมาก แต่พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ครูมีสภาพการจัดการเรียนรู้ด้านการเรียนการสอนที่บูรณาการหลักไตรสิกขาในระดับปานกลาง แต่มีสภาพการจัดการเรียนรู้ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรและด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวันในระดับมาก นักเรียนมีสภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยรวมในระดับมาก และเพื่อพิจารณาเป็นรายด้านก็พบว่า นักเรียนมีสภาพการจัดการเรียนรู้ทั้งด้านกาย ด้านศีล ด้านจิต และด้านปัญญาในระดับมาก และ พระมหาบรรจง จนทศุโต (แผ่นทอง) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า^{๑๙}

ผลการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมทั้งหมด ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เมื่อพิจารณาเรียงตามลำดับปัจจัย คือ

๑. ปัจจัยด้านผลผลิต หรือผลสัมฤทธิ์ (Product = P2, outcome) ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน ตัวชี้วัดด้านการนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔) และตัวชี้วัดด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา

๒. ปัจจัยด้านบริบท (Context = C) ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านวัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดด้านการประเมินโครงการ

๓. ปัจจัยด้านปัจจัยป้อนเข้า (Input = I) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านบุคลากร ตัวชี้วัดด้านหลักสูตร/กฎระเบียบ ตัวชี้วัดด้านสถานที่ ตัวชี้วัดด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน และตัวชี้วัดด้านงบประมาณ ซึ่งได้รับการประเมินคุณภาพในระดับพอใช้

๔. ปัจจัยด้านกระบวนการปฏิบัติ (Process = P1) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านการบริหารจัดการ ตัวชี้วัดด้านกิจกรรมสนับสนุน ตัวชี้วัดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และตัวชี้วัดด้านการวัดผลและประเมินผล

^{๑๘} พระพุทธิพงษ์ ปากโร (แร่ทอง), สภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษา: กรณีศึกษา เฉพาะเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๙} พระมหาบรรจง จนทศุโต (แผ่นทอง), คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

๕. อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรธานี ภาพรวม ๓ ด้าน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรธานี มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นถึงการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนมีศักยภาพมาก

ด้านศีล นักเรียนดูแลการแต่งกายให้สะอาดเรียบร้อย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา มีความกตัญญูต่อครูผู้สอนโดยโรงเรียนจัดกิจกรรมช่วยเร้าความสนใจเด็ก ให้สะอาดเรียบร้อย ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ รู้จักทำงานเป็นหมู่ จัดกิจกรรมสอดแทรกคุณธรรมหลักเศรษฐกิจพอเพียงใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างคุ้มค่า

ด้านสมาธิ ครูผู้สอนส่งเสริมให้ปฏิบัติสมาธิก่อนและหลังเลิกเรียน นักเรียนได้สวดมนต์ ทำสมาธิสม่ำเสมอก่อนเข้าเรียน นักเรียนระลึกเสมอในคำสอนของครูผู้สอนโดยเน้นการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา และกิจกรรมไหว้พระ สวดมนต์หน้าเสาธง ในห้องเรียนทุกๆ ชั่วโมง จัดกิจกรรมอบรมธรรมะในวันสำคัญทางพุทธศาสนาโดยนิมนต์พระสงฆ์มาสอนธรรมะ บรรยายธรรม และเข้าค่ายคุณธรรม สวดมนต์ ทำสมาธิ ก่อนและหลังเรียนสม่ำเสมอ

ด้านปัญญา นักเรียนพิจารณาวิธีการส่งเสริมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างปัญญาอย่างละเอียด รู้จักบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ (อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค)อย่างรู้คุณค่าที่เหมาะสมกับวัย ตั้งใจฟัง ซักถาม สืบค้นในรายวิชาต่างๆ เสมอโดยโรงเรียนเชิญวิทยากรที่มีภูมิรู้ ภูมิธรรมทางพุทธศาสนา มาให้ความรู้ ส่งเสริมวัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน

๖. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเสนอข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) **ด้านศีล** หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้นักเรียนมีความเสียสละในส่วนตัวให้การเรียนมากยิ่งขึ้น ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และทำงานและเรียนรู้ด้วยความตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียรด้วยการสร้างกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่มั่นคง และยั่งยืน

๒) **ด้านสมาธิ** หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้โรงเรียนได้จัดกิจกรรมสวดมนต์ ทำสมาธิทำให้นักเรียนเข้าใจสิ่งที่เรียนมากยิ่งขึ้น มีความเพียรพยายามให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตั้งใจเรียนสม่ำเสมอในแต่ละรายวิชา

๓) **ด้านปัญญา** หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้นักเรียนพิจารณาหาเหตุผลในปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับการเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการทดสอบ สอบสวน ทดลองการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนสม่ำเสมอ สังเกต ฝ้าดูการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูอย่างตั้งใจ

๖.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยขอเสนอแนะเพื่อวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาวิจัยรูปแบบการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดอุดรดิตถ์

๒. ศึกษาวิจัยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ของโรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุดรดิตถ์

บรรณานุกรม

ทรงกรด เจริญพร. “องค์การแห่งการเรียนรู้ตามแนวหลักพุทธธรรมพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ทางสายอิสราภาพของการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑.

พระพุทธิพงษ์ ปภากโร แร่ทอง. **สภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนมัธยมศึกษา:**

กรณีศึกษา เฉพาะเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาบรรจง จนทศุตโต แผ่นทอง. **คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา :** กรณีศึกษา

ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวัดอภัยวดีสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาเสกสรร จิรภาโส จี้แสง. “การศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขาที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย”. **วิทยานิพนธ์**

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ภูมิพลอดุลยเดช. พระบาทสมเด็จพระปรมิหรมหา. **คำพ่อสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส**

เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒.

สุนน อมรวีวัฒน์. “**หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะการเผชิญสถานการณ์**”. นนทบุรี : มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒.

ไพรัช สู่แสนสุข และบรรเจอดพร สู่แสนสุข. **การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. [ออนไลน์] : แหล่งที่มา;**

<http://www.my.opera.com> [๒๑ มิ.ย. ๕๙].

โรงเรียนเทศบาลวัดคลองโพธิ์. [ออนไลน์] : แหล่งที่มา ; www.wkpms.ac.th [๒๑ มิ.ย. ๕๙].

ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการสวดอิทธิกรรมในงานศพตามหลักบุญกิริยาวัตร
PEOPLE'S OPINIONS TOWARDS THE ABHIDHAMMA PRAYING
IN THE CREMATION ACCORDING TO THE BASS OF MERITORIOUS ACTION

พระครูประสุตปัญโญภาส (นุกุล ปญญาโณ /แก้วขมภู) *
พระครูพิพิธจารุธรรม,ดร., ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาความคิดเห็นทั่วไปของประชาชนที่มีต่อการสวดพระอิทธิกรรมในงานศพตามหลักบุญกิริยาวัตร ๒. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะทั่วไปของประชาชนที่มีต่อการสวดพระอิทธิกรรมศพตามหลักบุญกิริยาวัตรของวัดในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๓๖ คน โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม เสร็จแล้วนำข้อมูลที่ได้อมา วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์เพื่อหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิจัยพบว่า ๑. ผู้สอบแบบสอบถามมีสถานภาพเป็นเพศหญิง จำนวน ๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๑ มีอายุอยู่ระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๖ มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๘ มีอาชีพที่ทำงานในบริษัทเอกชน จำนวน ๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗ มีรายได้สูงกว่า ๒๕,๐๐๐ บาทต่อเดือน จำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๐๐ ๒. ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการสวดพระอิทธิกรรมตามหลักบุญกิริยาวัตร ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๕๒, S.D. = ๐.๓๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อคุณค่าการสวดอิทธิกรรมตามหลักบุญกิริยาวัตร ในด้านทานมัย ด้านอภัยทานมัย ด้านปิตติทานมัย ด้านปัตตนาโมทนามัย ด้านธัมมเทศนามัย และด้านทิวฏฐุชุกัมม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านเวทย์วิเศษมัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนในด้านศีลมัย และด้านภาวนามัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ตามลำดับ ๓. สำหรับข้อเสนอแนะทั่วไปของประชาชนที่มีต่อการสวดพระอิทธิกรรมในงานศพตามหลักบุญกิริยาวัตรนั้น พบว่า (๑) ควรมีการบำเพ็ญบุญในส่วนของท่านมัย ไม่พุ่มเพื่อยจนเกินไป ใช้วัตถุทานที่จะเกิดให้เกิดประโยชน์แก่พระสงฆ์ตามสมณภาวะ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อองค์กรอื่นๆ ได้ด้วย (๒) ควรมีการนำหลักการระลึกถึงความตาย (มรณสติภาวนา) มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้มาก เพื่อป้องกันความประมาท และความหลงมัวเมาในชีวิต (๓) ควรมีการสวดอิทธิกรรม และนิมนต์พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถไปเทศน์แสดงพระอิทธิกรรม เพื่อความเข้าใจในหลักของปรมัตถธรรมยิ่งขึ้น (๔) ควรมีการส่งเสริมหลักศีลมัย (บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล) เพราะส่วนใหญ่รับศีล และสมาทานศีลเป็นเพียงพิธีกรรมทางสังคมเท่านั้น

คำสำคัญ : ความคิดเห็นของประชาชน, การสวดอิทธิกรรม, บุญกิริยาวัตร

* นิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พระพุทธชินราช, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พระพุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ABSTRACT

This dissertation is of 2 objectives : (1) to study of people's general opinions towards the Abhidhamma Praying in the Cremation According to the Bass of Meritorious Action and (2) to compare the general opinions towards the Abhidhamma Praying in the Cremation According to the Bass of Meritorious Action of Wat in Phitsanulok Municipality. This study is a Qualitative research. The sample group is 136 persons. The statistics using in this research is the Mean ($\bar{X}$), Standard Deviation S.D.

From the result of study is found as follows :

1. Most respondents were female aged 41-50, the level of lower education was bachilor's degree, employed in the private company, have an official position, having an income of 20,000 baht or more.

2. The Means and Standard Deviation (S.D.) of attitude of the pinion of the sample in Phitsanulok Municipality over the Value of Abhidhamma Praying in the Cremation According to the Bass of Meritorious Action, at the whole picture resulted in high scale (Mean = 3.52, S.D. =0.39) . While, ascertaining in each aspect, categorizing from the largest to the smallest as Danamaya Apacayanamaya Pattidanamaya Pattanumodanamaya Dhammadesanamaya and Ditthujukamma aspects resulted in high scale, Veyyavaccamaya aspects resulted in middle scale, but Silamaya and Bhavanamaya aspects resulted in small scale.

3. Guidelines on about people's genral opinions towards the Abhidhamma Praying in the Cremation According to the Bass of Meritorious Action of Wat in Phitsanulok Municipality found that it (1) should Danamaya : meritorious action consisting in generosity its not extravagance and the valuable for monks and the can apply to other organization (2) should Marananussati : Mindfulness of Death From the study, it was found that contemplation of death means to remindoneself, both human beings and animals, that death can occur at anytime. One should-accept and consider that death is inevitable so one's mind should not suffer throughworry and fear of death. Moreover, one should remember and remind oneself thatsomeday one will die. It can not be avoided. It is a practical way to remind oneself not to be careless to live one's life so that one will practice good deeds. (3) Abhidhamma Praying in the Cremation should Abhidhamma teaching also (Paramattha-dhamma : ultimate realities ; abstract realities ; realities in the ultimate sense) (4) should the occasion encourages Silamaya in Thai society because the problems and the obstacles that may cause the Thai people not to be able to observe the Five Precepts are the changing societies, the speedily advanced technology, the careless in religion by the Buddhists, and the greediness. For the solutions, most of the respondents recommended that the evils out of Panjasila.

Keywords : People's Opinions, Abhidhamma Praying, Meritorious Action.

๑. บทนำ

การบำเพ็ญกุศลศกที่เรารู้จักกันทั่วไป มักได้ยินคำว่าสวดพระอภิธรรม หรือตั้งศพสวดพระอภิธรรม ที่คนส่วนมากมักจะคิดว่าบทสวดพระอภิธรรมเป็นบทสวดเฉพาะในงานอวมงคลที่เกี่ยวข้องกับคนตาย เป็นเรื่องของความเศร้าโศก ความสูญเสีย ความพลัดพราก ทำให้จิตใจห่อเหี่ยว ดังนั้นไม่ว่าการแต่งกาย การประกอบพิธีกรรมต่างๆ อันเนื่องด้วยงานศพจึงต้องสอดคล้องกับความเชื่อ ประเพณี ค่านิยมและคุณค่าที่ได้รับในงานศพนั้น แต่ถ้าเป็นผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนพระอภิธรรมหรือรู้คำแปล ก็จะทราบได้ว่าพระอภิธรรม เป็นเรื่องราวของธรรมะอันบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นสัจจะความจริง มีความละเอียดลึกซึ้ง หาได้เป็นความอับมงคลแต่อย่างใดไม่ กิจกรรมที่เนื่องด้วยงานศพ

พระไตรปิฎกจัดว่าเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก^{๒๐} บรรดาพระไตรปิฎกนั้น พระวินัยปิฎก หมายถึงคัมภีร์ที่กล่าวถึง ระเบียบ แบบแผน ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เพื่อความดีงามของหมู่สงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ช่มคนทีที่สอนยาก เพื่อให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ถาวร ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส^{๒๑} เป็นต้น พระสุตตันตปิฎก เป็นคัมภีร์ที่บันทึกประวัติ เรื่องราว เหตุการณ์ของบุคคลต่างๆ ภายในพระพุทธศาสนา ตลอดจนพระธรรมเทศนาทั้งส่วนบุคคลหรือหลักทางสมมติบัญญัติเป็นสำคัญ และพระอภิธรรมปิฎก หมายถึงพระธรรมเทศนาที่เป็นส่วนของธรรมาธิฐาน กล่าวถึงหลักการทางปรมัตถธรรม

ทรงทราบว่าด้วยอภิธรรม มีนักวิชาการกล่าวไว้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความสำคัญหมายของคำว่า “อภิธรรมปิฎก” ไว้ว่าเป็นหมวดคำสอนของพระพุทธศาสนา ฝ่ายปรมัตถธรรมว่าด้วย จิต เจตสิก รูป และนิพพาน เป็นปิฎกที่ ๓ ในพระไตรปิฎก โดยได้อธิบายเป็นหลักธรรมล้วน ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์แต่อย่างใดเลย^{๒๒} บุญทัน มูลสุวรรณ ได้อธิบายเพิ่มเติมในหนังสือพระไตรปิฎกสำหรับเยาวชนเล่มที่ ๔ ไว้อีกว่า “อภิธรรมปิฎก” นั้น เมื่อยกหลักธรรมใดขึ้นมาแล้ว ก็จะอธิบายด้วยวิธีสี่อ ลักขณะ คุณสมบัติ และความเป็นไปของสภาวะธรรมตามความเป็นจริงมากที่สุด ยกตัวอย่างเช่น เมื่อกล่าวถึงเรื่อง “คน” ในจำนวนอภิธรรมถือว่า “คนไม่มี” สิ่งที่เรียกว่า “คน” นั้น ที่แท้เป็นเพียงการประชุมกันแห่งองค์ประกอบ เช่น มาจาก ธาตุ ๔ หรือ ชั้นทั้ง ๕ รวมกันเข้าแล้ว สมมติเรียกว่าเป็น “คน” เท่านั้น^{๒๓} พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต กล่าวไว้ว่า อภิธรรมมีความหมายว่าความยิ่งใหญ่ ธรรมอันพิเศษ ซึ่งแปลได้ว่า พระอภิธรรมเป็นธรรมอันยิ่งใหญ่และพิเศษกว่าพระสูตร กล่าวคือพระอภิธรรมกล่าวถึงหลักธรรมที่ละเอียดพิสดารกว่าพระสูตร ด้วยเหตุที่พระสูตรพระพุทธเจ้าจัดแสดงตามฐานะของผู้ฟัง จึงไม่สามารถจัดแสดงชั้น อยาตนะ ธาตุ เป็นต้นได้อย่างครบถ้วนในพระสูตรทุกสูตร แต่จะแสดงเพียงส่วนหนึ่งที่เหมาะสมกับผู้ฟังในแต่ละโอกาส จะเห็นได้ว่าพระสูตรบางสูตร มีคาถา ๑ บาทบ้าง ๒ บาทบ้าง ๓ บาทบ้างตามสมควร^{๒๔}

^{๒๐} วิ.ป. (บาลี) ๘/๘๒๘/๒๒๔.

^{๒๑} อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๓๑๑/๗๔.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๗, ๓๘ .

^{๒๓} บุญทัน มูลสุวรรณ และคณะ, พระไตรปิฎกสำหรับเยาวชน เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

^{๒๔} พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต, อภิธรรมมถลสังคหะ และปรมัตถทีปนี, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (ลำปาง: วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง จัดพิมพ์เผยแพร่, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓.

ความหมายของพระอภิธรรม สามารถสรุปความหมายได้ ๕ ประการ ที่ชื่อว่า พระอภิธรรม เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงธรรมที่มีความเจริญ, ที่ชื่อว่า พระอภิธรรม เพราะเป็นธรรมที่ควรกำหนดหมายด้วยอารมณ์, ที่ชื่อว่า พระอภิธรรม เพราะเป็นธรรมที่ควรบูชา, ที่ชื่อว่า พระอภิธรรม เพราะเป็นธรรมที่ควรกำหนดไว้แล้วโดยสภาวะ, ที่ชื่อว่า พระอภิธรรม เพราะเป็นธรรมที่ยิ่ง ขึ้นไป สมดังที่พระพุทธโฆสาจารย์ ได้แสดงไว้ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาว่า “พระอภิธรรม เพราะเหตุที่พระอภิธรรมนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงธรรมที่มีความเจริญ ๑ ธรรม ที่ควรกำหนดหมายด้วยอารมณ์ ๑ เป็นที่ควรบูชา ๑ เป็นธรรมที่กำหนดไว้แล้วด้วยสภาวะ ๑ และเป็นธรรมอันยิ่ง ๑ ดังนี้”^{๒๕}

การสวดอภิธรรม ได้แก่ การสวดสาธยายคัมภีร์อัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคัลบัญญัติ กถาวัตถุยมก ปัญฐาน รวมเรียกว่าอภิธรรมปิฎก สำหรับพระอภิธรรมปิฎกนั้นแบ่งออกเป็นเจ็ดคัมภีร์ ประกอบไปด้วย ๑. อัมมสังคณี หรืออัมมสังคณี เป็นคัมภีร์รวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายทีละประเภท ๒. วิภังค์ เป็นการยกหมวดธรรมขึ้นตั้งเป็นหัวข้อเรื่องแล้วแยกแยะออกอธิบายชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด ๓. ธาตุกถา คือสังเคราะห์หรือจัดประเภทข้อธรรมต่างๆ เข้าเป็นหมวดเป็นหมู่ดังต่อไปนี้ คือ ชันธ อายตนะ และธาตุ ๔. ปุคคัลบัญญัติ บัญญัติความหมายบุคคัลประเภทต่างๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ ๕. กถาวัตถุ เป็นการแถลงและวินิจฉัยทัศนะที่ขัดแย้งกันของนิกายต่างๆ ในสมัยสังคายนาครั้งที่ ๓ โดยเน้นความถูกต้องของฝ่ายเถรวาท คัมภีร์นี้เป็นบทนิพนธ์ของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ๖. ยมก เป็นยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ ๗. ปัญฐาน หรือมหาปกรณ์ เป็นการอธิบายปัจจัย ๒๔ และแสดงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมทั้งหลายอย่างละเอียด

ในสมัยต่อมาสังคมไทยในสถานที่บางแห่งนิยมสวดอภิธรรมหรือที่เรียกว่าอภิธัมมัตถสังคหะ ๙ ประการในงานศพต่างๆ ซึ่งมีเนื้อหาสาระว่าด้วยปรมาตถธรรม ๔ ประการ คือ จิต ๘๘ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ และนิพพาน ๑

อนึ่ง ในการทำดีทุกอย่างในพระพุทธศาสนานั้น เรียกว่าทำบุญ และการทำบุญนี้เองพระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุคือที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญไว้ โดยย่อ มี ๓ อย่าง เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ^{๒๖} ได้แก่ (๑) ทานมัยคือบุญสำเร็จด้วยการบริจาคพัสดุของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (๒) ศีลมัย คือบุญสำเร็จด้วยการรักษากาย วาจา ให้สงบเรียบร้อยไม่ล่วงบัญญัติที่ห้ามไว้ (๓) ภาวนามัย คือบุญสำเร็จด้วยการ อบรมจิตใจให้ผ่องใสในทางกุศล^{๒๗} หรือบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย อปายนมัย เวทยาวัจจมัย ปัตติทานมัย ปัตตานุโมทนามัย ธรรมสวนมัย ธรรมเทศนามัย และทิวรรุชกรรม สำคัญโดยสังเขปได้แก่ (๑) ทานมัย บุญที่สำเร็จจากการให้ทาน ทานหรือการให้มี ๒ อย่างคือ ๑. อามิสทานหรือวัตถุทาน การให้อามิสหรือวัตถุสิ่งของ เช่น ข้าวของเงินทอง เป็นต้น ๒. ธรรมทานหรือวิทยาทาน การให้ธรรมหรือความรู้ ก็ในทานทั้ง ๒ อย่างนั้น ธรรมทานมีคุณค่ามากกว่า ดีกว่าอามิสทาน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง (สพพทานัมมทานัง ชินาติ)^{๒๘} เพราะเป็นการให้แสงสว่างแก่จิตใจของผู้รับ อาจเปลี่ยนแปลงผู้รับจากการเกียจคร้านเป็นขยันหมั่นเพียร จากเคยเป็นคนชั่วก็กลายเป็นคนดีหรือเป็นคนดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นไป จนเป็นพระอริยบุคคล ดังนี้ เป็นต้น ก็การให้อามิสทานที่จะได้ผลมากจะต้องมาจากองค์ประกอบ ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายทายก หรือผู้ให้และฝ่ายปฏิคาหก หรือผู้รับกล่าว คือ ฝ่าย

^{๒๕} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๐-๓๑.

^{๒๖} กรมการศาสนา, ศาสนพิธี เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑-๒.

^{๒๗} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๐.

^{๒๘} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

หายจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่อไปนี้ (๑) ก่อนให้มีจิตใจเลื่อมใส (บุพเพเว ทานา สุขโม โหติ) (๒) กำลังให้มีความเต็มใจให้ (ทท จิตต ปสาเทติ) (๓) หลังให้แล้วก็มีความปลอดภัย (ทตวา อตตมโน โหติ) ส่วนฝ่ายปฏิบัติ หก จะต้องมึลักษณะต่อไปนี้ โดยเรียงจากให้บุญมากลงไปหาน้อยตามลำดับ (๑) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (๒) พระปัจเจกพุทธเจ้า (๓) พระอรหันตสาวก (๔) พระอริยบุคคล (๕) พระที่มุ่งมั่นปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส (๖) พระปุถุชนที่เคร่งครัดปฏิบัติตามธรรมวินัย^{๒๔}

ดังนั้น พระสงฆ์จึงเป็นเนื่อานบุญของชาวโลก (บุญเขตต์ โลกสส) ชาวโลกจึงชอบทำบุญกับพระมากกว่าฆราวาส แต่พระก็ได้ดีเท่ากันทุกรูป รูปไหนที่เคร่งครัดปฏิบัติธรรมวินัยก็เป็นพระที่ดีมาก ใครทำบุญกับท่านก็ได้บุญมาก ผิดกับทำบุญกับพระที่ด้อยก็ได้บุญน้อย ดูการหว่านพืชในที่ดินดีย่อมได้ผลมาก ถ้าตรงกันข้ามก็ได้ผลน้อย เพราะฉะนั้นคนที่อยากจะได้บุญมากจะต้องเลือกพระ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าท่านที่เลือกให้พระสุดตพรสรรเสริญทาน ที่หายให้ในพระทักษิณยบุคคลทั้งหลายซึ่งยังอยู่ในมนุษย์โลกนี้ย่อมมีผลมาก เหมือนพืชที่หว่านลงในนาที่ดี^{๒๕} ส่วนสิ่งของที่จะให้ก็มีผลลดหลั่นกันคือ ถ้าให้สิ่งของอย่างของตนเองกินตนเองใช้เรียกว่าสหายทาน อย่างนี้มีอานิสงส์มาก และยังให้สิ่งของที่ดีกว่ากินกว่าที่ตนเองกินตนเองใช้หรือกินฐานะของตน เรียกว่า สามีทาน ทานระดับนี้มีอานิสงส์สูงสุด เพราะทำได้ยากต้องต่อสู้กับจิตใจมาก แต่ก็เอาชนะได้ เรื่องจิตใจเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในการได้บุญกุศล ส่วนเรื่องราคาของสิ่งของเป็นเรื่องรองลงมา วัตถุสิ่งของแม้มีราคาน้อยแต่มีความเลื่อมใสมากก็ได้บุญมาก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเมื่อมีจิตใจเลื่อมใสพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าหรือสาวกขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทักขินาหาชื่อว่า มีผลน้อยไม่^{๒๖} ๒) สีสมัย บุญที่สำเร็จมาจากการรักษาศีล ก็ศีลมีหลายประเภท คือศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ และศีล ๓๑๑ ศีลประเภทมากข้อส่วนใหญ่ก็แตกตัวไปจากศีล ๕ นั้นเอง ๓) ภาวนามัย บุญที่สำเร็จจากการภาวนา คือใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นคุณค่าของศีลแล้วนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง ตลอดทั้งพิจารณาให้เห็นความจริงของชีวิตด้วย ๔) เวยยาวัจจมัย บุญที่สำเร็จมาจากการชวนช่วยช่วยเหลือในการทำบุญจะเป็นประการใดก็ได้ เช่น ช่วยนิมนต์พระ ช่วยทำอาหาร เป็นต้น ๕) เขฎฐาปจายนมัย หรือ อปจายนมัย บุญที่สำเร็จมาจากการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่หรือต่อบุคคลที่เจริญกว่าตนโดยชาติวุฒิ วิทยุฒิ หรือคุณวุฒิ ๖) ปัตติทานมัย บุญที่สำเร็จมาจากการอุทิศบุญไปให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว กล่าวคือเมื่อทำบุญแล้ว ถ้าอุทิศบุญกุศลไปให้ใคร ผู้ที่อุทิศแม่บุญกุศล ก็ได้บุญด้วย ๗) ปัตตนาโมทนามัย บุญที่สำเร็จมาจากการอนุโมทนาบุญที่ผู้อื่นทำไว้ อย่างเช่นใครทำบุญแล้วมาบอกเรา เราก็อนุโมทนาแสดงความยินดีด้วย อย่างนี้เราก็ได้บุญเช่นกัน ๘) ัมมเทศนามัย บุญที่สำเร็จจากการแสดงธรรม การแสดงธรรมให้คนฟัง ผู้แสดงก็ได้บุญ ยิ่งแสดงธรรมที่ดีมาก มีคุณค่าแก่ผู้ฟังมาก ก็ยิ่งได้บุญมาก ๙) ัมมัสสวนมัย บุญที่สำเร็จจากการฟังธรรม การฟังธรรมก็เช่นกัน ผู้ฟังย่อมได้บุญยิ่งฟังแล้วได้ประโยชน์มากเท่าไร ก็ได้บุญมากเท่านั้น ๑๐) ทิฏฐุชกรรม บุญที่สำเร็จมาจากการทำความเห็นให้ตรง คือตรงต่อครรลองคลองธรรม นั่นก็คือเป็นสัมมาทิฏฐินั่นเอง องค์สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงความเป็นสัมมาทิฏฐิ ว่ามีลักษณะดังต่อไปนี้ ๑. การให้ทาน ย่อมมีผล ๒. การบูชา ย่อมมีผล ๓. การเช่นสรวง ย่อมมีผล ๔. ผลของกรรมดี กรรมชั่วมีอยู่ ๕. โลกนี้ มีอยู่ ๖. โลกหน้า มีอยู่ ๗. มารดา มีบุญคุณ ๘. บิดา มีบุญคุณ ๙. โอปปาติกะ มีอยู่ ๑๐. สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เห็นแจ่มแจ้งซึ่งโลกนี้และโลกหน้า ด้วยอภิญญาแล้วสั่งสอนคนอื่นให้รู้ตามได้ด้วย มีอยู่

^{๒๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก องค์ที่ ๑๙, *วิธีสร้างบุญบารมี*, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๒๕} พ.ป.ต. (ไทย) ๒๖/๓๓๐/๒๑๙.

^{๒๖} พ.ว. (ไทย) ๒๖/๓๓๐/๒๑๙.

การบำเพ็ญกุศลศพที่รู้จักกันทั่วไปว่าสวดพระอภิธรรมหรือตั้งศพสวดพระอภิธรรม ที่คนส่วนมากมักจะคิดว่าบทสวดพระอภิธรรมเป็นบทสวดเฉพาะในงานอวมงคลที่เกี่ยวข้องกับคนตาย เป็นเรื่องของความเศร้า โศก ความสูญเสีย ความพลัดพราก ทำให้จิตใจห่อเหี่ยว ดังนั้นไม่ว่าการแต่งกาย การประกอบพิธีกรรมต่างๆ อันเนื่องด้วยงานศพ จึงต้องสอดคล้องกับความเชื่อ ประเพณี ค่านิยมและคุณค่าที่ได้รับในงานศพนั้น แต่ถ้าเป็นผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนพระอภิธรรมหรือรู้คำแปล ก็จะทำศพได้ว่าพระอภิธรรม เป็นเรื่องราวของธรรมะอันบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นสิ่งความจริง มีความละเอียดลึกซึ้ง หาได้เป็นความอ้อมงคลแต่อย่างใดไม่ กิจกรรมที่เนื่องด้วยงานศพ เช่นการประดับตกแต่งโลงศพด้วยดอกไม้หรือเครื่องประดับอื่นๆ การนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดอภิธรรม การหาเจ้าภาพหรือการบำเพ็ญกุศลต่างๆ การเชิญผู้มีบารมีในพื้นที่เป็นประธาน ล้วนแล้วแต่เป็นความสำคัญที่เนื่องด้วยคุณค่าทางด้านสังคมวิทยา ประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาทั้งสิ้น ส่วนหนึ่งชาวพุทธส่วนใหญ่ในประเทศไทยได้การบำเพ็ญกุศลแก่ผู้วายชนม์แล้ว โดยเชื่อว่าทำให้ผู้วายชนม์ได้บุญมากและยังเป็นการอนุรักษ์บทพระอภิธรรม ให้ปรากฏยืนยาวสืบไป เพราะตราบไต่ที่ยังมีคนตาย พระอภิธรรมก็จะยังคงมีอยู่ต่อไปเช่นกัน ดังนั้นพิธีกรรมที่เนื่องด้วยการสวดอภิธรรมในงานศพเป็นไปตามหลักบุญกิริยาวัตถุในพระพุทธศาสนาหรือไม่จึงเป็นสิ่งที่ควรแก่การศึกษาวิจัย

จังหวัดพิษณุโลก เป็นเมืองที่มีประชากรอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก พฤติกรรมทางด้านมิติทางศาสนาก็มากด้วยเช่นกัน ฉะนั้น แนวทางบำเพ็ญกุศลศพจึงแตกต่างกันออกไปบ้าง ตามคตินิยมความเชื่อดังกล่าวมาและพื้นฐานทางเศรษฐกิจของผู้นับถือพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้เมื่อจัดทำบุญเพื่ออุทิศใจประกอบพิธีกรรมศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับการสวดพระอภิธรรม โดยเล็งเห็นคุณค่าที่ผูกพันในด้านจิตใจระหว่างผู้มีชีวิตอยู่กับผู้ตายว่า หากตนได้บำเพ็ญกุศลศพให้สมเกียรติเช่นนี้แล้ว ผู้ตายก็จะไปสู่สุคติอย่างแน่นอน และผู้อยู่ข้างหลังก็จะมีความสุขและเป็นผู้กตัญญูต่อบุพการี ดังนั้น ผู้วิจัย มีความสนใจที่จะศึกษาความหมายและประวัติความเป็นมาของ คัมภีร์อภิธรรมในพระพุทธศาสนา พิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก คุณค่าจากพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมมีคุณค่าในมิติทางด้านสังคมวิทยา ด้านประเพณีวัฒนธรรม ด้านความเชื่อทางศาสนาและด้านบุญกุศล เพื่อสืบค้นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและยังประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความคิดเห็นทั่วไปของประชาชนที่มีต่อการสวดพระอภิธรรมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ

๒.๒ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการสวดพระอภิธรรมในงานศพตามหลักบุญกิริยาวัตถุของวัดในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้การศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ประชาชนที่ไปร่วมงานบำเพ็ญกุศลศพ โดยการฟังสวดพระอภิธรรม การฟังสวดพุทธมนต์ หรือการฟังเทศน์ เป็นต้น ณ วัดคูหาสวรรค์ วัดสระแก้ว ปทุมทอง วัดธรรมจักร วัดมะขามเตี้ย และ วัดหนองบัวใหม่ ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก จำนวน ๒๑๐ คน ในช่วงระหว่างเดือน สิงหาคม ๒๕๕๘ ถึงเดือน พฤศจิกายน ๒๕๕๘ ส่วนกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่กลุ่มตัวแทนประชาชนที่ไปร่วมงานบำเพ็ญกุศลศพ เป็นการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental sampling) กับผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้ ณ วัดคูหาสวรรค์ วัดสระแก้ว ปทุมทอง วัดธรรมจักร วัดมะขามเตี้ย และวัดหนองบัวใหม่ ในเขตเทศบาลเมือง พิษณุโลก

จำนวน ๑๓๖ คน/ฉบับ ในช่วงระยะเวลา เดือนสิงหาคม ๒๕๕๘ ถึงเดือน พฤศจิกายน ๒๕๕๘ การกำหนดกลุ่มตัวอย่างนี้ได้โดยการเปิดตารางของเครซี และมอร์แกน (R.V. Krecie & D.W. Morgan) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยศึกษาเอกสารทางวิชาการและจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับกับคุณค่าการสวดพระอภิธรรมศพ โดยมีขั้นตอนดังนี้

ศึกษาเอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสวดพระอภิธรรมและกิจกรรมในการบำเพ็ญกุศลศพในการสวดอภิธรรม แล้วนำมาเป็นกรอบปัจจัยให้ครอบคลุมกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา สร้างแบบสอบถามตามกรอบวิจัยที่กำหนดไว้ โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอนดังนี้ ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล จำแนกตาม ๑) เพศ ๒) อายุ ๓) ระดับการศึกษา ๔) อาชีพ ๕) รายได้ต่อเดือน มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดให้เลือกตอบ เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และแบบเติมข้อความลงในช่องว่าง ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามที่ใช้วัดระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมและคุณค่าในการสวดพระอภิธรรมในงานศพตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ โดยใช้สเกลวัดแบบลิเคิร์ต (Likert) ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) มี ๕ ระดับ โดยสร้างครอบคลุมด้านต่างๆ ทั้ง ๑๐ ด้าน ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการบำเพ็ญกุศลศพที่ถูกต้องตามหลักบุญในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสอบถาม คำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) หมายถึง คำถามที่ผู้ตอบ สามารถตอบได้อย่างอิสระ ไม่กำหนดคำตอบตายตัว แบ่งออกเป็น ๑๐ ด้าน ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการดังนี้ ๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form) ๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ทำวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการ วิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังนี้ ๑. ข้อมูลทั่วไปใช้ค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) อธิบายปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการนำเสนอเป็นตารางประกอบการบรรยายผล ๒. ระดับความคิดเห็นใช้สถิติการวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean:) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถาม อธิบายข้อมูลระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าในการฟังสวดอภิธรรมในงานศพตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย

๔. สรุปการวิจัย

ผู้สอบแบบสอบถามมีสถานภาพเป็นเพศหญิง จำนวน ๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๑ มีอายุอยู่ระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๖ มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๘ มีอาชีพที่ทำงานในบริษัทเอกชน จำนวน ๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗ มีรายได้สูงกว่า ๒๕,๐๐๐ บาทต่อเดือน จำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๐๐

สำหรับประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อคุณค่าในการสวดพระอภิธรรมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๕๒, S.D. = ๐.๓๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้

๔.๑ ด้านทานมัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๐๙, S.D. = ๐.๕๔)

๔.๒ ด้านศีลมัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$ = ๒.๐๙, S.D. = ๐.๔๓) เมื่อพิจารณาในรายประเด็นในแต่ละข้อคำถามของภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$ = ๐.๐๙, S.D. = ๐.๕๔)

๔.๓ ด้านภวานามัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$ = ๒.๕๐, S.D. = ๐.๕๗) เมื่อพิจารณาในรายประเด็นในแต่ละข้อคำถามของภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$ = ๐.๕๐, S.D. = ๐.๕๗)

๔.๔ ด้านอภายนมัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๑๒, S.D. = ๐.๔๒) เมื่อพิจารณาในรายประเด็นในแต่ละข้อคำถามของภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๑๒, S.D. = ๐.๔๒) ๔.๕ ด้านเวยยาวัจมัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๔๐, S.D. = ๐.๔๑) เมื่อพิจารณาในรายประเด็นในแต่ละข้อคำถามของภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๔๐, S.D. = ๐.๔๑)

๔.๖ ด้านปัตติทานมัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๐๕๕, S.D. = ๐.๕๑๐) เมื่อพิจารณาในรายประเด็นในแต่ละข้อคำถามของภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๐๕, S.D. = ๐.๕๑)

๔.๗ ด้านปัตตทานุโมทนมัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๔, S.D. = ๐.๔๕) เมื่อพิจารณาในรายประเด็นในแต่ละข้อคำถามของภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๔, S.D. = ๐.๔๕)

๔.๘ ด้านธัมมัสสวนมัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๒.๙๖, S.D. = ๐.๔๓) เมื่อพิจารณาในรายประเด็นในแต่ละข้อคำถามของภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๒.๙๖, S.D. = ๐.๔๓)

๔.๙ ด้านธัมมเทศนามัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๐๑, S.D. = ๐.๖๗) เมื่อพิจารณาในรายประเด็นในแต่ละข้อคำถามของภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๐๑, S.D. = ๐.๖๗)

๔.๑๐ ด้านทิฏฐุชกรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๑๐, S.D. = ๐.๗๑) เมื่อพิจารณาในรายประเด็นในแต่ละข้อคำถามของภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๑๐, S.D. = ๐.๗๑)

ปัญหาและข้อเสนอแนะทั่วไปของประชาชนเกี่ยวกับการสวดพระอภิธรรมในงานกุศลศพตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ตามความเห็นของประชาชนเมื่อจำแนกเป็นรายด้านแล้วสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ด้านทานนัย การทำเพื่อบุญกุศลในด้านการให้ทานแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้สวดอภิธรรมและสวดมนต์ในเนืองด้วยงานศพนั้น ไม่ควรเน้นการให้วัตถุที่เป็นสิ่งของเงินทองจนเกินไป ควรมีการนำหนังสือธรรมะ หรือตำราทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา หรือหนังสือวิชาการทางศาสนาปรัชญาไปถวายแทนสิ่งอื่นๆ ก็จะเป็นการพัฒนาไปคุณค่าไปอีกระดับหนึ่งของพระพุทธศาสนิกชน และ การจัดงานศพนั้นไม่ควรฟุ่มเฟือยจนเกินไป เพราะจะเป็นการสร้างหนี้สินให้กับผู้ยังมีชีวิตอยู่ ควรจัดตามอกุศลพิธีในพระพุทธศาสนาเท่านั้น และการบำเพ็ญทานนัยนั้นควรเน้นที่แสดงความกตัญญูต่อเวทที่เป็นหลักใหญ่ นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะอีกว่า หลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ หรือ ๑๐ คือหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสมานฉันท์ หลักการช่วยเหลือ และเอื้ออาทร

๒. ด้านศีลมัย ประชาชนที่ไปร่วมฟังสวดพระอภิธรรมและร่วมฟังสวดมนต์ธรรมนิยาม มีความเห็นว่า การรับศีลก็ดี สมาทานศีล ก็ดี ส่วนใหญ่เป็นการทำตามประเพณีนิยมเท่านั้น ไม่ได้มุ่งจดมุ่งหมายของการรับศีลเพื่อนำไปปฏิบัติจริงๆ เป็นการกระทำตามมารยาทในเชิงสังคม และบุญพิธีทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น

๓. ด้านภวานามัย ประชาชนควรมีการนำหลักธรรมเกี่ยวกับความตายที่เรียกว่า “มรณัสสติ” มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพราะจะได้เป็นเครื่องเตือนสติไม่เกิดความประมาทมัวเมาในชีวิต ในวัย และในความไม่มีโรค

๔. ด้านอภายนมัย ประชาชนชาวพุทธไทย มีการใช้หลักธรรมข้อนี้มาก กล่าวคือ การให้ความเคารพยำเกรงผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ ๓ ประเภท คือ ผู้มีวัยวุฒิ ได้แก่ พ่อ แม่ ญาติพี่น้องและผู้สูงอายุ ผู้มีคุณวุฒิ หรือคุณสมบัตินี้ ได้แก่ ครูบาอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์ และผู้มีชาติวุฒิ ได้แก่ พระมหากษัตริย์ และเชื้อพระวงศ์ จะเห็นได้

ชัดจากการไปร่วมงานศพหรือฟังพระสวดศพ ไปโดยไม่ต้องมีการเชิญชวน หรือชักชวน แต่ไปด้วยจิตสำนึกในหลัก
อปายันมัย คือบุญสำเร็จได้ด้วยการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน

๕. ด้านเวียงยาวัจฉมัย ประชาชนชาวพุทธไทย การกระทำสิ่งที่เป็นคุณงามความดี ที่เกิดประโยชน์ต่อ
คนส่วนรวม โดยเฉพาะทางพระพุทธศาสนาการช่วยชนชววย ถือว่าเป็นบุญอย่างหนึ่ง คือบุญสำเร็จได้ด้วยการ
ชวนชววยในกิจการที่ชอบ ช่วยเหลือเกื้อกูลเกี่ยวกับการจัดงานศพโดยวิธีการต่างๆ ที่สามารถทำได้

๖. ด้านปตติทานมัย คือ การอุทิศส่วนบุญกุศลที่ได้กระทำไว้ ให้แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง การบอกให้ผู้อื่น
ได้ร่วมอนุโมทนาด้วย ทั้งมนุษย์และอมนุษย์ ได้ทราบข่าวการบุญการกุศลที่เราได้กระทำไป ประชาชนชาวพุทธ
ไทยที่ไปร่วมงานบำเพ็ญกุศลศพ ก็นิยมทำทุกครั้งไปร่วมงาน เพราะถือว่า การกรวดน้ำเป็นการอุทิศบุญกุศลไป
ให้แก่ผู้ตายนั่นเอง

๗. ด้านปตตานุโมทานมัย บุญสำเร็จได้ด้วยการอนุโมทนา คือ การได้ร่วมอนุโมทนา เช่น กล่าวว่ “สาธุ”
เพื่อเป็นการยินดี ยอมรับความดี และขอมีส่วนร่วมในความดีของบุคคลอื่น ถึงแม้ว่าเราไม่มีโอกาสได้กระทำ ก็ขอ
ให้เรามีโอกาสได้แสดงการรับรู้ด้วยใจปีติยินดีในบุญกุศลนั้น ผลบุญก็จะเกิดแก่บุคคลที่ได้อนุโมทานุ้มนั่นเองด้วย
ประชาชนชาวพุทธไทย ก็ถือปฏิบัติทุกครั้งและกระทำโดยกล่าวอนุโมทนาสาธุ เพื่อให้บุญสำเร็จจากการชื่นชมใน
บุญที่ได้ทำแล้ว

๘. ด้านธัมมัสสวนามัย บุญสำเร็จได้ด้วยการฟังธรรม คือการตั้งใจฟังธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน หรือ
ที่เคยฟังแล้วก็รับฟังเพื่อได้รับความกระจ่างมากขึ้น บรรเทาความสงสัยและทำความเข้าใจให้ถูกต้องยิ่งขึ้น จนเกิด
ปัญญาหรือความรู้ที่พยายามนำเอาความรู้และธรรมะนั้นนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ สู่หนทางเจริญต่อไป ประชาชน
ชาวพุทธไทย ถือว่าการฟังพระสงฆ์สวดอภิธรรมในการไปร่วมงานก็ถือว่าบุญที่สำเร็จจากการฟังธรรม ถึงแม้จะ
ฟังไม่เข้าใจและฟังไม่รู้เรื่องก็ตาม เพราะความเชื่อและเพราะความมั่นใจในอนาถิสงส์ของการฟังธรรมฟังสวดอภิธรรม
นั่นเอง จึงเกิดอานิสสงส์ตามสิ่งที่ปฏิบัติ

๙. ด้านธัมมเทสนามัย บุญสำเร็จได้ด้วยการแสดงธรรม คือ การแสดงธรรมไม่ว่าจะเป็นรูปของการกระ
ทำ หรือการประพฤติปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ ในทางที่ชอบ ตามรอยบาทองค์พระศาสดา ให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่
บุคคลอื่น หรือการนำธรรมไปขัดเกลากิเลสอุปนิสัยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา มา
ประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไป ประชาชนส่วนหนึ่งที่ไปร่วมงานศพก็เข้าร่วมฟังพระเทศน์ เพื่อให้บุญสำเร็จตามหลัก
ประเพณีในพระพุทธศาสนา โดยเชื่อว่าบุญที่เกิดจากพระเทศน์ก็จะทำให้ผู้ตายได้รับบุญกุศลด้วย

๑๐. ด้านทัญญุชุกัมมัย บุญสำเร็จได้ด้วยการทำความเห็นให้ตรง คือ ความเข้าใจในเรื่อง บาป บุญ คุณ
โทษ สิ่งที่เป็นแก่นสารสาระหรือที่ไม่ใช่แก่นสารสาระ ทางเจริญทางเสื่อม สิ่งอันควรประพฤติสิ่งอันควรละเว้น
ตลอดจนการกระทำความคิดความเห็นให้เป็นสัมมาทิฏฐิอยู่เสมอ โดยประชาชนชาวพุทธไทยส่วนใหญ่นั้นเชื่อว่า
“ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ เชื่อในผู้มีพระคุณ” ดังนั้นการไปร่วมงานศพและร่วมทำดีก็เชื่อว่ามี
ความเห็นตรงและถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาในข้อนี้

บุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการนี้ ผู้ใดได้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือยิ่งมากจนครบ ๑๐ ประการแล้ว
ผลบุญย่อมเกิดแก่ผู้ได้กระทำมากตามบุญที่ได้กระทำ ยิ่งได้มีการเตรียมกาย วาจา ใจ ให้สะอาดบริสุทธิ์ ตั้งใจจรด
เข้าสู่ศูนย์กลางกาย หยุดในหยุด เข้าไปแล้วก็ยิ่งได้รับบุญมหาศาลตามความละเอียดประณีตที่เข้าถึงยิ่งๆ ขึ้นไป

๕. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการสวดพระอภิธรรมในงานบำเพ็ญกุศลศพตามหลักบุญกิริยาวัตถุ” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณค่าการสวดพระอภิธรรมในงานบำเพ็ญกุศลศพตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ดังนี้

๕.๑.๑ ควรมีการบำเพ็ญบุญในส่วนของท่านมัย ไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป ใช้วัตถุทานที่จะเกิดให้เกิดประโยชน์แก่พระสงฆ์ตามสมณภาวะและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อองค์กรอื่นๆ ได้ด้วย

๕.๑.๒ ควรมีการนำหลักการระลึกถึงความตาย (มรณสติภาวนา) มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้มาก เพื่อป้องกันความประมาท และความหลงมัวเมาในชีวิต

๕.๑.๓ ควรมีการสวดอภิธรรม และนิมนต์พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถไปเทศน์แสดงพระอภิธรรม เพื่อความเข้าใจในหลักของปรมัตถธรรมยิ่งขึ้น

๕.๑.๔ ควรมีการส่งเสริมหลักศีลมัย (บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล) เพราะส่วนใหญ่รับศีลและสมาทานศีลเป็นเพียงพิธีกรรมทางสังคมเท่านั้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณค่าการสวดพระอภิธรรมในงานบำเพ็ญกุศลศพตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ถ้าหากมีการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๕.๒.๑ ควรศึกษาเรื่องความคิดเห็นหรือความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการจัดงานศพ

๕.๒.๒ ควรศึกษาเรื่องคติความเชื่อและอิทธิพลทางวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับงานศพที่มีต่อวิถีชีวิตของประชาชนกลุ่มประเทศอาเซียน

๕.๒.๓ ควรศึกษาเรื่องหลักกตัญญูทเวทิตีที่ปรากฏในงานศพของประชาชนกลุ่มประเทศอาเซียน

๕.๒.๔ ควรศึกษาเรื่องการเดินทางชีวิตของนิสิตนักศึกษาตามหลักบุญกิริยาวัตถุ

๕.๒.๕ ควรศึกษาเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักบุญกิริยาวัตถุ

๕.๒.๖ ควรศึกษาเรื่องการพัฒนาองค์กรเชิงวัฒนธรรมโดยมีบุญกิริยาวัตถุเป็นฐาน

๕.๒.๗ ควรศึกษาเรื่องบุญกิริยาวัตถุในฐานะเป็นฐานแห่งการบรรลุนิพพาน

๕.๒.๘ ควรศึกษาเรื่องประเพณีไหว้พระ ๙ วัดในฐานะเป็นบุญกิริยาวัตถุเชิงบูรณาการ

๕.๒.๙ ควรศึกษาเรื่องงานสมโภชน์พระพุทธรูปในในฐานะเป็นบุญกิริยาวัตถุเชิงบูรณาการ

๕.๒.๑๐ ควรศึกษาเรื่องงานมัสการพระธาตุพนม ที่มีบุญกิริยาวัตถุเป็นปัจจัยเอื้อต่อความมั่นคงของชาติ

๕.๒.๑๑ ควรศึกษาเรื่องงานมัสการพระธาตุเจดีย์หลวง นครหลวงเวียงจันทน์ ที่มีบุญกิริยาวัตถุเป็นรากฐานแห่งความมั่นคงเชิงวัฒนธรรม

๕.๒.๑๒ ควรศึกษาเรื่องประเพณีงานบุญบั้งไฟที่มีบุญกิริยาวัตถุเป็นฐานเชิงวัฒนธรรม

๕.๒.๑๓ ควรศึกษาเรื่องบุญกิริยาวัตถุที่ปรากฏในงานบุญข้าวประดับดิน (ประเพณีบุญเดือนเก้า) มีต่อวิถีชีวิตของประชาชนกลุ่มประเทศอาเซียน

- ๕.๒.๑๔ คว้าศึกษาเรื่องบุญกิริยาวัตถุกับประเพณีชีวิตกลุ่มราบลุ่มแม่น้ำโขง
- ๕.๒.๑๕ คว้าศึกษาเรื่องบุญกิริยาวัตถุในฐานะเป็นรากฐานของสังคมเอื้ออาทรเชิงบูรณาการแห่งประชาคมอาเซียนในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม
- ๕.๒.๑๖ คว้าศึกษาเปรียบเทียบบุญกิริยาวัตถุในฐานะวัฒนธรรมข้ามชาติเพื่อความมั่นคงแห่งประชาคมอาเซียนในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- กรมการศาสนา. ศาสนพิธี เล่ม ๑. เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.
- บุญทัน มูลสุวรรณ และคณะ. พระไตรปิฎกสำหรับเยาวชน เล่ม ๙. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต. อภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี. พิมพ์ครั้งที่ ๓. ลำปาง: วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง จัดพิมพ์เผยแพร่, ๒๕๕๒.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก. วิธีสร้างบุญบารมี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๔๘.

ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์
The Wisdom of the Boran Silk Weaving of Keayai Community
Muang district Surin Province.

สวัสดี แก้วแบน *

ดร.ยุภา ประยงค์ทรัพย์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กชนิภา อุดมทวี **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มี วัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ (๒) เพื่อศึกษาความหมายของลายผ้าไหมโบราณ และ (๓) เพื่อศึกษาและหาแนวทางการอนุรักษ์การทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) ข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ด้วยวิธีการสำรวจเบื้องต้น การสัมภาษณ์ การสังเกตการสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางตอบปัญหาตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ผลการศึกษาพบว่า

๑. ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ประกอบไปด้วย การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การผลิตเส้นไหม การฟอกย้อม เอกลักษณะลวดลาย เทคนิคกรรมวิธีในการทอ เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต การแปรรูป และการตลาด โดยมีรายละเอียดดังนี้ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การผลิตเส้นไหม การฟอกย้อม เอกลักษณะลวดลาย เอกลักษณะลวดลายในการทอผ้าไหมของชุมชนบ้านแกใหญ่ การทอผ้าไหมเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าที่สั่งสม สืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นเวลายาวนานเป็นผลผลิตที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยรูปแบบของการทอผ้าไหมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ประเพณี ค่านิยมธรรมเนียม ตัวตน อัตลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ เทคนิคกรรมวิธีในการทอผ้าไหม

๒. ลายผ้าไหมโบราณ ได้ผลดังนี้ ลายสระมอ เป็นภาษาเขมรพื้นเมืองซึ่งมีความหมายว่าผลไม้ชนิดหนึ่งที่มีรสขมและฝาดใช้เป็นยา แต่ถ้าเป็นลายผ้าจะมีลักษณะเป็นตารางเล็กๆ นิยมใช้สีดำเหลืองทองและสีเขียวขี้ม้าผ้าที่ย้อมจนได้สีทองถือว่าเป็นลายสระมอที่สวยงามที่สุด อันลุนซิม หรือจะปันซัวร์มีความหมายว่าทอให้ตั้งตรงเป็นภาษาเขมรบรรพบุรุษพาเรียกกันมานานแล้วลายผ้าจะมีลักษณะเป็นลายทางนิยมย้อมไหมเป็นเส้นพุ่งและไหมเส้นยืนเป็นสีแดง-ขาวหรือเหลืองทอง-เขียว ผ้าผืนหนึ่งจะใช้ไหมเพียง ๕ สีทอสลักกันไปจนจบผืนลายสาคุ สาคุแปลความหมายจากภาษาเขมรว่าต้นสาคุที่มีรากหรือหัวกินได้จะเหนียวอร่อย ลายผ้ามีลักษณะเป็นตารางสี่เหลี่ยมจัตุรัสยังมีตารางเล็กๆ อีกจำนวน ๖๔ ตารางสีที่นิยมใช้เป็นกรอบคือ สีเขียวกับสีขาสวนตารางเล็กๆ ภายในกรอบนั้นนิยมใช้สีหลายๆ สีเช่น เขียว แดง น้ำเงิน และเหลืองทองลายกระเนียวความหมายการเอาเส้นไหมตั้งแต่ ๒ เส้นนำมาพันหรือพันให้เป็นเส้นเดียวกันภาษาเขมรเรียกว่ากระเนียวลายผ้าที่ใช้เส้นไหมต่าง

* นักศึกษาลัทธิไตรสิกขาธรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชา ยุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

** อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

สีกันตั้งแต่ ๒ เส้นขึ้นไปนำมาพันให้เป็นเส้นเดียวกัน ซึ่งต้องใช้เวลาและเส้นไหมมากกว่าปกติแต่เมื่อทำเป็นผืนผ้าแล้วจะได้ผ้าไหมเนื้อหนาสวยงามแปลกตานิยมใช้เป็นผ้านุ่งโจงกระเบนผ้านุ่งหางกระรอกในงานบวช งานแต่งงาน ลายโฮล ได้ให้ความหมายว่า สมัยแต่ก่อน คำว่าโฮล มาจากคำว่าโบลแปลความหมายว่าทำให้เสมอให้ตรงเหมือนไม้บรรทัด ลายโฮล เป็นลายที่เกิดจากการทอเส้นพุ่งย้อมสีและมัดย้อมสลับกันจนเต็มผืนเรียกว่า หมี่คั้น ลายหมี่โฮล เป็นราชินีผ้าไหม สุดยอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมที่สืบทอดกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบัน เป็นหนึ่งในผ้ามงคลต่างๆ ลายอันปรหมความหมายว่าการประให้ทั่วลักษณะของลายเป็นลวดลายตารางเล็กๆ ตรงกลางมีจุดประสีขาวลอยเด่นบนพื้นสีน้ำตาลแดงซึ่งเกิดจากการมัดเส้นยืนและเส้นพุ่งเป็นกำ ลายปกากปุก ความหมายมาจากภาษาเขมรแปลว่าดอกพิกุล ลายปกาสะนัน ความหมายมาจากภาษาเขมรแปลว่าร่างแห ลายกะแอกกะแซ แปลความหมาย จากภาษาเขมรว่าฝูงอีกา

๓. แนวทางการอนุรักษ์การทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของชุมชนบ้านแกใหญ่ พบว่า การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของชาวบ้านมีจำนวนลดน้อยลง ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการเพิ่มของจำนวนประชากรที่ขยายพื้นที่ในการสร้างที่อยู่อาศัย ทำให้พื้นที่สำหรับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมลดน้อยลง และอีกส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนวัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อธุรกิจการค้า ประกอบกับมีความเร่งรีบในการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตทันต่อความต้องการของตลาดผู้บริโภค นอกจากนี้ยังเป็นการลดความเสี่ยงในขั้นตอนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ผู้ทอส่วนใหญ่จึงนิยมที่จะซื้อเส้นไหมจากท้องตลาดทั่วไปเนื่องจากมีความสะดวก รวดเร็ว เส้นไหมมีจำนวนเพียงพอที่จะผลิต การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจึงลดเหลือน้อยลงไปเหลือเพียงครอบครัวที่ทอเพื่อใช้สอยภายในครัวเรือน และเพื่อเป็นการอนุรักษ์เท่านั้นอย่างไรก็ดีผู้ศึกษามีแนวทางการอนุรักษ์การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมซึ่งปัจจุบันเส้นไหมที่ได้จากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอกับความต้องการทางกลุ่มจึงนิยมซื้อเส้นไหมจากท้องตลาด ทำให้เพิ่มต้นทุนในการผลิตและเสียโอกาสกับผลกำไรที่ควรจะได้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในชุมชนสู่ความยั่งยืน และเพื่อเป็นการลดต้นทุนในการผลิต ประชาชนจึงขอรับการสนับสนุนพื้นที่ และเงินทุนสำหรับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจากองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งขณะนี้อยู่ในระหว่างดำเนินการ การผลิตเส้นไหม

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ผ้าไหมลายโบราณ

Abstract

The purpose of this study is to 1) to study the local wisdom of ancient silk weaving pattern style from Keayai Community, Muang District, Surin Province, 2) to study the meaning behind each ancient pattern style, and 3) to study and find a guideline on preservation of wisdom of ancient silk weaving pattern style from Keayai Community, Muang District, Surin Province. This is a qualitative research of sources from document and field study using primary survey, interview, observation of group discussion, and operational meeting. The information collected is analyzed to find the answer set under research purpose. This research found that;

1. The wisdom of ancient silk weaving pattern style from Keayai Community, Muang District, Surin Province are comprised in areas of raising silk worm, silk thread production, dyeing, designing pattern, weaving technique, tools and equipment, processing, and marketing. The raising silk worm, silk thread production, dyeing, and designing pattern of the Keayai Community is a knowledge that was passed on for generations. It is an important by product of human relation with the nature. Most of the weaving is influenced by their ancestors which reflects tradition, preferred values, preference, identity, personality of the group and their weaving technique.

2. On ancient weaving pattern style; the patterns can be categorized into 3 main types; the men/women clothing which differentiate into different patterns of normal pattern, Saku pattern, Aun-lui-seem pattern or Ja-pan-shua, um-prom pattern, hole pattern, Sea weed pattern, La-berg clothing which is a local Yok-dok pattern, Sarai or sarong for women and men, and Kra-neao cloth. The second type is hole-pro or ho-Sabai. They are separated into two categories which are women Sabai or Sha-nook-luek. They are background cloth. The popular color for this type is white. They are used for cross shoulder clothing for both front and back. The popular weaving is to add pattern later in yok-dok style or Yok-Yao. The numbers of Takor may range from 3, 4, or 6. They share similar traits with “yiab” cloth from Thai-Lao indigenous group and offering cloth in the “Suay” tradition and ordinary skirt cloth (Pa-kaoma). They have a pattern style along the length of cloth and have a style called tue-jia. Later on, they are styled with yok-kid in elephant pattern. The men used them as belt and cross shoulder piece. The last category is skirt type similar to Khmer tradition one. The clothing is Mud-mee which is styled upon another small piece of cloth called Pa-po. The weaving of Pa-po in ancient time requires Mud-mee into pattern of wedges or buffalo’s feet.

3. For the preservation guideline of this local wisdom of ancient silk weaving pattern style from Keayai Community, Muang District, Surin Province. On raising silk worm, it is found that there is a decrease in silk worm raising. This is mainly due to the growth of population and expansion of living space which in turn decrease the space for silk worm raising. Another factor is the change of purpose of production to become more commercial inclined together with a rush in production to feed the market demand. As a risk aversion from silk worm raising, many producer now purchase silk from the market as it is faster and easier and provide silk sufficiently. These led to the decline in raising silk worm to the family level that only grows some for familial usage and for the purpose of preservation itself. Nonetheless, the researcher propose a guideline on how to preserve the practice of raising silk worm whereby the silk gained is limited and does not suffice the demand of the group and thus this spurred the producer to purchase silk from the market instead. This increase production cost and reduces potential benefit. Thus, the people request for space and funding for raising silk worm from the municipality which is

currently under processed.

Keywords: Local wisdom in silk weaving, ancient silk pattern style

๑. บทนำ

การทอผ้า เป็นกระบวนการส่งสมทางภูมิปัญญาที่เรียนรู้ถ่ายทอดต่อกันในครอบครัวจากพ่อแม่สู่ลูก ลูกชายจะได้ฝึกฝนการทำเครื่องมือทอผ้าต่าง ๆ ตามพ่อ ส่วนลูกสาวนั้นต้องเริ่มเรียนรู้จากขั้นตอนการผลิตเส้นใยก่อนที่จะพัฒนาไปสู่การทอผ้าจากแม่ ซึ่งจะเริ่มจากขั้นตอนทอง่าย ๆ ไปสู่ลวดลายที่สลับซับซ้อนขึ้นตามวัยและวุฒิภาวะ งานทอผ้าเป็นงานที่แสดงถึงสถานภาพของผู้หญิง ซึ่งจะต้องเป็นผู้ผลิตผ้าให้พอเพียงกับสมาชิกในครอบครัวและงานต่าง ๆ ในโอกาสพิเศษ ผู้หญิงจะต้องแสวงหาหนทางที่จะเรียนรู้ พัฒนาการทอผ้าให้มีคุณภาพและสวยงาม โดยการฝึกฝน การสังเกตและจดจำมาตลอด หรือแม้กระทั่งการขอยืมตัวอย่างผ้าต้นแบบลวดลายมาทอ งานทอผ้าถือเป็นงานที่มีความซับซ้อน ละเอียดอ่อน และต้องใช้ความพยายามสูงในการสร้างสรรค์งาน จะเห็นได้จากลวดลายบนผืนผ้าที่เกิดจากการมัดย้อมก่อนนำไปทอ หรือเทคนิควิธีการสอดเสริมเส้นด้ายพิเศษเข้าไปขณะการทอ เพื่อให้เกิดลวดลายจากแรงบันดาลใจทางด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ วัตถุหรือรูปสัญลักษณ์ทางความเชื่อของท้องถิ่นหรือจากจินตนาการของผู้ทอ รวมไปถึงการประดิษฐ์อุปกรณ์ในการทอผ้า เหล่านี้เป็นที่มาขององค์ความรู้ที่เหมาะสมในการผลิตผ้าไหม เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมและเมื่อมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง อาจมีการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลาจึงนับได้ว่ากาทอผ้าไหมเป็นผลิตผลทางภูมิปัญญาและเป็นสิ่งที่สะท้อนความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของชุมชน การทอผ้าไหมพื้นบ้านของเมืองไทยในปัจจุบันมีการทอกระจายอยู่ตามชุมชนในท้องถิ่นทั่วทุกภูมิภาค ทั้งผ้าไหมพื้นเป็นสีเรียบและผ้าไหมที่ทอด้วยกรรมวิธีที่ประณีตขึ้น โดยต้องอาศัยความสามารถและความชำนาญเป็นพิเศษในการทอ เช่น การทอผ้าขิด ผ้ามัดหมี่ และผ้าจก เป็นต้น รูปแบบของผ้าไหมพื้นบ้านเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมของผู้บริโภคเพื่อให้จำหน่ายได้ ขณะที่ผู้บริโภคที่นิยมผ้าไหมพื้นบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของผ้าไหมพื้นบ้านมีน้อยลง ทำให้ปริมาณการซื้อน้อยลง ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้เกิดความเสื่อมสลายของผ้าไหมพื้นบ้านในปัจจุบันนอกจากนี้ยังมีปัญหาและอุปสรรคในการทอผ้าไหมพื้นบ้านอีกหลายประการ เช่น กรรมวิธีการทอที่ต้องอาศัยความประณีตและซับซ้อนทำให้ทอผ้าได้ช้า เมื่อจำหน่ายได้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่า ทำให้ช่างทอผ้ารุ่นใหม่หันไปประกอบอาชีพอื่นที่ได้ผลตอบแทนมากกว่า การทอผ้าไหมพื้นบ้านจึงขาดการสืบทอดเป็นปัญหาสำคัญของการเสื่อมสูญของผ้าไหมพื้นบ้านของไทยในอนาคต ต้องมีการแก้ไขให้การสนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจังจึงอีกมาก จึงจะทำให้ผ้าไหมพื้นบ้านของไทยดำรงอยู่ต่อไปได้ไหม ซึ่งถือว่าเป็นผ้าของอีสานที่เป็นที่รู้จักกันดีมาแต่โบราณ รัฐบาลเคยให้ความสนใจการเลี้ยงไหมในภาคอีสานมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๖ โดยขยายกิจการส่งเสริมการเลี้ยงไหมพันธุ์ดีที่ซื้อมาจากญี่ปุ่นแทนไหมพื้นเมือง แต่การส่งเสริมนั้นได้ล้มเลิกไปใน พ.ศ. ๒๔๕๑ เพราะเกิดโรคระบาดกับตัวไหมขึ้นทั่วไป แม้ว่ารัฐบาลในอดีตจะมิได้ให้ความสนใจ การทอผ้าในภาคอีสานมาหลายยุคหลายสมัย แต่ชาวบ้านในภาคอีสานก็ยังคงทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือนสืบทอดกันเรื่อยมา บางครอบครัวที่ทอผ้าได้มากเหลือใช้ก็จะนำไปจำหน่ายเป็นรายได้พิเศษให้ครอบครัว นอกจากรายได้หลักที่ได้รับจากการทำไร่ทำนา

(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ และคณะ. ๒๕๓๐ : ๑๕๙) บ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมที่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาวิธีการทอผ้าสืบทอดกันมาเทคนิควิธีการทอผ้าจำเป็นจะต้องมีกระบวนการในการศึกษาและฝึกหัด ต้องใช้เวลานานพอสมควรที่จะพัฒนาฝีมือการทอผ้าให้ดีสวยงาม และต้องผสมผสานกับการออกแบบที่ทันสมัย จึงจะทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น มีเอกลักษณ์ อีกทั้ง ปัจจุบันรัฐบาลได้มีโครงการจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อรองรับการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ระดับพื้นบ้าน เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้รับการรับรองและแสดงเครื่องหมายรับรอง เพื่อส่งเสริมด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายและสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เน้นให้มีการพัฒนาแบบยั่งยืนและการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณเพื่อให้รุ่นลูกหลานสืบไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๒.๒ เพื่อศึกษาความหมายของลายผ้าไหมโบราณ

๒.๓ เพื่อศึกษาและหาแนวทางการอนุรักษ์การทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่

อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ วิธีการศึกษา

การศึกษาศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) ข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ด้วยวิธีการสำรวจเบื้องต้น การสัมภาษณ์ การสังเกตการสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ และนำข้อมูลวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางตอบปัญหาตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้

๓.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๒.๑ การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธี

๑) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิด เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการทอผ้าไหมลายโบราณและนำองค์ความรู้ที่ได้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ผ้าไหมลายโบราณ

๓.๒.๒ การสังเกต (Observation) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบในการสังเกต ๒ รูปแบบ ดังนี้

๑) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม พร้อมกับสังเกต ซักถามข้อมูลที่ยังสงสัยและจดบันทึก โดยเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกวัตถุดิบ การย้อมสี การทอผ้า และการทอผ้า

๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant) ผู้วิจัยจะทำการสังเกตสภาพเหตุการณ์โดยทั่วไปของกิจกรรมในหมู่บ้านหรือกลุ่มทอผ้าไหม

ผู้วิจัยกำหนดการรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกต สัมภาษณ์ และสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ในการศึกษา โดยสังเกต สัมภาษณ์ และบันทึกข้อมูล โดยผู้วิจัยจะดำเนินการจัดกระทำข้อมูล ตามแนวความคิดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละกลุ่ม ดังนี้

๑. ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นความรู้เบื้องต้นก่อนลงทำงานภาคสนามสร้างสัมพันธ์กับกลุ่มที่วิจัย

๒. นำเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต กล้องถ่ายภาพ เทปบันทึกเสียง ลงพื้นที่ภาคสนามตามที่กำหนดไว้

๓. ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยกำหนดแผนการดำเนินงานตามลำดับ คือ

๓.๑ สร้างความคุ้นเคย ความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อการหาข้อมูลให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง

๓.๒ กำหนดวันเวลา

๓.๓ ผู้วิจัยจะดำเนินการสังเกต และสัมภาษณ์การดำเนินงานของกลุ่มในแต่ละกิจกรรม

เพื่อให้ทราบถึงความรู้ภูมิปัญญาและความหมายของลายผ้าไหมและแนวทางการอนุรักษ์

๔. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มชาวบ้านแกใหญ่ ที่ได้สนทนาตามกรอบแนวคิดในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการทอผ้าไหมลายโบราณและนำองค์ความรู้ที่ได้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ผ้าไหมลายโบราณ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือวิจัยโดยการทบทวนเอกสารจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาทำการตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสม ได้แก่

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการทอผ้าไหมลายโบราณและนำองค์ความรู้ที่ได้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ผ้าไหมลายโบราณโดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview)

๓.๓.๒ แบบสังเกต (Observation) โดยเริ่มการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนและสังเกตกระบวนการทอผ้าไหม ตั้งแต่การคัดเลือกเส้นใยไหม การฟอก การย้อม การทำลวดลาย การทอผ้าเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีทั้งแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

๓.๓.๓ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มชาวบ้าน โดยตั้งกรอบแนวคิดและรูปแบบการสนทนา เพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการทอผ้าไหมลายโบราณและนำองค์ความรู้ที่ได้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ผ้าไหมลายโบราณ ได้แก่ การคัดเลือกวัตถุดิบ การพัฒนากระบวนการผลิต การฟอก การย้อมสี การทำลวดลาย การทอผ้า ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการทอผ้าไหมจากกลุ่มผู้ปฏิบัติให้ได้ข้อมูลกระบวนการทอผ้าไหม

๓.๓.๔ กล้องถ่ายรูป

๓.๓.๕ สมุดจดบันทึก

๔. ผลการวิจัย

๔.๑. ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ประกอบไปด้วย การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การผลิตเส้นไหม การฟอกย้อม เอกลักษณ์ลวดลาย เทคนิคกรรมวิธีในการทอ เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต การแปรรูป และการตลาด โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๒ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวในอดีตจะปลูกไว้ก่อนหรือพร้อม ๆ กับการเลี้ยงไหม นิยมปลูกไว้ในพื้นที่ที่ว่างของตัวเอง เช่น ตามสวน ตามไร่ หรือบริเวณข้างบนของตนเอง โดยจะแบ่งเนื้อที่สำหรับการปลูกไว้พอกับจำนวนไหมที่เลี้ยง

๔.๓ การผลิตเส้นไหม การผลิตเส้นไหมเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่ทำต่อเนื่องจากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ในอดีตการสาวไหมจะต้องใช้ทักษะ ความชำนาญการ และประสบการณ์อย่างไรก็ดีขั้นตอนในการผลิตเส้นไหมจำเป็นต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๓.๑ เตาส่งสำหรับก่อไฟ หรือจะเป็นการก่อไฟสำหรับตั้งหม้อน้ำ

๔.๓.๒ หม้อสำหรับต้มรังไหม ชาวบ้านนิยมใช้หม้อดิน หรือหม้อที่ใช้ผนังขาวเหนียว เพราะมีขอบปากบานออกรับกับพวงสาวไหมได้พอเหมาะ

๔.๓.๓ พวงสาว จะมีลักษณะเป็นรอกที่ใช้ดึงเส้นไหมออกจากหม้อโดยจะมีไม้โค้ง ๆ อยู่ตรงกลางจะมีรอกแวนไว้

๔.๓.๔ ไม้แง่ม จะมีความยาวพอประมาณ ปลายด้านหนึ่งจะเป็นง่ามไว้สำหรับเขี่ยรังไหมในหม้อต้มให้เส้นไหมที่สาวยาวต่อกันตามต้องการ โดยที่เส้นไหมจะผ่านขึ้นมายังรอก

๔.๓.๕ ตะกร้า สำหรับใส่เส้นไหมที่สาวได้

๔.๔ การฟอกย้อม การฟอกย้อมไหม เป็นอีกกระบวนการและขั้นตอนหนึ่ง ที่ต้องทำต่อเนื่องจากขั้นตอนการสาวไหม โดยการนำเส้นไหมที่ได้จากใยไหมซึ่งจะมีทั้งสีเหลืองอ่อน และสีเหลืองเข้มไม่สม่ำเสมอ จึงต้องนำเส้นไหมไปฟอก เพื่อให้ได้เส้นไหมมีสีขาวก่อนนำไปย้อมสีโดยจะเริ่มจากการนำเส้นไหมแช่ลงในน้ำให้เปียกชุ่มขณะเดียวกันก็เตรียมหม้อน้ำต่าง โดยให้นำน้ำเทลงในหม้อที่เตรียมเอาไว้ประมาณครึ่งหม้อ หรือให้พอเหมาะ กับประมาณเส้นไหม นำหม้อน้ำขึ้นตั้งไฟใส่น้ำต่าง ๒-๓ ซอนโต๊ะต่อน้ำครึ่งหม้อในการฟอกไหมหนึ่งใจ หรือผู้ที่มีความชำนาญก็สามารถคาดคะเนปริมาณน้ำต่าง จากนั้นนำใจไหมที่แช่น้ำอยู่ยกขึ้นมาบิดน้ำออกให้หมดแล้วนำลงต้มแช่ในน้ำต่างโดยแช่ไว้ปริมาณ ๕-๑๐ นาที น้ำต่างจะช่วยละลายสีไหมที่ติดตามเส้นไหมที่เป็นปุ่มปมให้หายไป จากนั้นนำเส้นไหมไปแช่ในน้ำเย็นแล้วล้างให้สะอาด บิดให้แห้ง ก่อนนำไปตากต้องตั้งใจไหมให้ตั้งโดยการใช้มือแยกใจไหมไม่ให้ยุ่ง แล้วกระตุกมือทั้งสองข้างออกจากกันเพื่อให้เส้นไหมตั้งหมุนกลับวงใจไหมซึ่งระหว่างมือหมุนไปรอบ ๆ เพื่อไม่ให้เส้นไหมยับหรือพันกันจากนั้นนำไปตากให้แห้งซึ่งต้องให้เส้นไหมแห้งสนิท ถ้าหากเส้นไหมไม่แห้งสนิทจะทำให้เส้นไหมสีไม่เรียบและเส้นไหมมีกลิ่นเกิดขึ้นได้โดยกระบวนการในการฟอกเส้นไหมจะต้องใช้วัสดุอุปกรณ์กล่าวคือ ส่วนที่หนึ่งหม้อ ในอดีตจะใช้หม้อดินที่มีขนาดที่เหมาะสมกับปริมาณของเส้นไหมส่วนที่สอง เตาดไฟ ในอดีตเป็นเตาดินที่ขุดลึกลงไปในดินโดยประมาณโดยใช้ฟืนก่อไฟ ส่วนที่สามน้ำต่าง ในอดีตใช้ต่างที่เป็นธรรมชาติ ส่วนที่สี่หวาย ใช้เป็นห่วงสำหรับใส่ไหม เพื่อไม่ให้เส้นไหมพันกัน และจะต้องอาศัยทักษะ ความ

ชำนาญ พร้อมทั้งประสบการณ์ เพื่อให้ได้เส้นไหมมีความทนต่อทุกสภาพ สีเรียบสม่ำเสมอ การผสมสีและย้อมสีให้ได้สีตามที่ต้องการ ซึ่งในอดีตนั้นชาวบ้านจะนำเอาพืชพันธุ์ไม้จากธรรมชาติมาใช้ในการย้อมสี

๔.๕ เอกลักษณะลวดลาย เอกลักษณะลวดลายในการทอผ้าไหมของชุมชนแกใหญ่ การทอผ้าไหมเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าที่ส่งสม สืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นเวลายาวนานเป็นผลผลิตที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยรูปแบบของการทอผ้าไหมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ประเพณี ค่านิยมรสนิยม ตัวตน อัตลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ เปลี่ยนผ่านสู่การยอมรับทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละยุค จากนั้นได้มีการปรับปรุงพัฒนารูปแบบการทอผ้าไหมจากลวดลายที่เรียบง่ายสู่รูปแบบที่ซับซ้อนวิจิตร บรรจงประณีต งดงามตามลำดับ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวที่ปรากฏในปัจจุบัน เป็นผลจากการเรียนรู้ถ่ายทอด สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และมีการพัฒนาจนงดงามขึ้นชื่อเสียงลือดังปรากฏ อย่างไรก็ตามการศึกษาวิจัย พบว่าในด้านเอกลักษณ์ลวดลายผ้าไหมของชุมชนแกใหญ่ดังกล่าวยังสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท กล่าวคือ ประเภทที่หนึ่ง ผ้ามัดหมี่โฮล หรือจອງโฮล ซึ่งถือว่าเป็นแม่ลายหลักของผ้ามัดหมี่ของชุมชนดังกล่าว มีลักษณะพิเศษ คือ ในการมัดย้อมแบบเดียวกัน แต่ทอออกมาได้หลายแบบ ผ้าโฮลยังแบ่งออกเป็น ๔ ชนิดตามลักษณะการทอ คือ โฮลประอาทิตย์ โฮลเสรี โฮลเกียรติ และโฮลปะนะ ประเภทที่สอง ผ้ามัดหมี่ลวดลายต่าง ๆ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า “จອງชิน” ซึ่งมีหลายลาย ได้แก่ มัดหมี่ลายธรรมดา เช่น ลายหมี่โคม ลายหมี่คั่น ลายหมี่ซ้อ มัดหมี่ลายนก ลายก้านแย่ง มัดหมี่ลายรูปสัตว์ ต้นไม้ ลายผสม มัดหมี่ลาย โบราณ และมัดหมี่ลายประยุกต์ต่าง ๆ ประเภทที่ ๓ ผ้ามัดหมี่อัมปรม หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “จองกรา” เป็นผ้าลายโบราณซึ่งเป็นการมัดหมี่ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน มีการนำเทคนิคการทอแบบยกดอกมาใช้ในการทอผ้ามัดหมี่ เพื่อให้ผ้าไหมมีความสวยงามมากขึ้น เนื่องจากมีผิวสัมผัสที่แปลกออกไป จึงทำให้ผ้าไหมมัดหมี่ยกดอกมีราคาแพงกว่าผ้าไหมมัดหมี่ที่ทอลายซัดธรรมดา และลายสองนับเป็นการใช้เทคนิคกรรมวิธีในการทอที่ทำให้ผ้าไหมมัดหมี่มีราคาสูงขึ้น และเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค นอกจากนี้การทำให้ผ้าไหมมัดหมี่มีคุณภาพมีได้อยู่ที่เทคนิคการทอเพียงอย่างเดียว ปัจจัยที่ทำให้ผ้าไหมมัดหมี่มีคุณค่าขึ้นอยู่กับคุณภาพของเส้นไหม ลักษณะของลวดลาย ตลอดจนเทคนิคกรรมวิธีการย้อมสีที่ได้มาตรฐาน ผ้าทอลายโครงสร้าง และลายผ้าโบราณ เช่น ผ้าโฮล ผ้าอัมปรมและผ้ามัดหมี่ลวดลายต่างๆ เช่น ลายผีเสื้อ ๓ ตะกั่ว

๔.๖ เทคนิคกรรมวิธีในการทอผ้าไหม จากการศึกษาพบว่า เทคนิคกรรมวิธีการทอผ้าไหม ประกอบไปด้วย ส่วนที่หนึ่ง การสืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าไปในตะกั่วแต่ละชุด และพันหวี ดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอ ด้ายเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง ส่วนที่สองการกระทบพันหวี (พิม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบ พันหวี เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกันได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา ส่วนที่สาม การเก็บหรือม้วนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บในแกนม้วนผ้า โดยผ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ให้พอเหมาะ ส่วนที่สี่ การทอผ้าพื้น เป็นการใช้หลักการทอผ้าเบื้องต้น ที่นำเอาด้ายเส้นยืนและด้ายเส้นพุ่งมาขัดกัน เพื่อให้เกิดเป็นผืนผ้า โดยด้ายเส้นพุ่ง และเส้นยืนอาจเป็นด้ายสีเดียวกัน หรือต่างสีกัน หรือนำเอาเส้นด้ายที่เป็นดินเงินหรือดินทอง มาทอควบด้าย เพื่อให้ผ้า มีความมันระยับ สวยงามยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการทอผ้าไหมของชุมชนแกใหญ่นั้นดังกล่าวยังมีเทคนิคพิเศษที่ใช้ในการทอผ้าไหม ซึ่งประกอบไปด้วย ส่วนที่หนึ่ง การขีด ขีด หมายถึง กรรมวิธีในการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายต่างๆ ขึ้นมา โดยวิธีการเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษในระหว่างการทอ เพื่อให้เกิดลวดลายที่โดดเด่นกว่าสีพื้น วิธีการทำคือ ใช้ไม้เขี่ยหรือสะกิด เพื่อช้อนเส้นด้ายยืนขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่ง ไปตามแนวที่ถูกจัดซ้อนจังหวะ

การสอดเส้นด้ายพุ่งนี้เองที่ทำให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ตามที่ต้องการส่วนที่สอง การจก การจกเป็นเทคนิคการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายต่างๆ โดยเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษสอดขึ้นลง วิธีการคือ ใช้ขนเม่น ไม้ หรือนิ้ว สอดเส้นด้ายขึ้นขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปซึ่งจะทำให้เกิดเป็นลวดลายเป็นช่วง ๆ สามารถทำสลับสีลวดลายได้หลากหลาย ซึ่งจะแตกต่างจากการขีดตรงที่ขีดเป็นการใช้เส้นด้ายพุ่งพิเศษเพียงสีเดียว การทอผ้าวิธีจกใช้เวลานานมากมักทำเป็นผืนผ้าหน้าแคบใช้ต่อกับตัวชิ้น เรียกว่า “ ซิ่นตีนจก ” ส่วนที่สาม การทอมัดหมี่ ผ้ามัดหมี่มีกรรมวิธีการทอผ้าที่ใช้เทคนิคการมัดและการย้อมเริ่มจากนำเส้นด้าย หรือไหมมาย้อมสีแล้วมัดบริเวณที่ต้องการเก็บไว้ เมื่อนำไปย้อมสีอื่นจะได้ไม่ติดสี เพียงซึมเข้ามาบางส่วน โดยย้อมเรียงลำดับจากสีอ่อนไปหาสีเข้มจนครบ ตามลวดลายที่กำหนด หลังจากนั้นจึงนำด้ายกรอเข้าหอดตามลำดับ แล้วนำไปทอจะเกิดลวดลายบนผืนผ้า ที่มีลักษณะคลาดเคลื่อนเหลือมล้ำ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของมัดหมี่การทอผ้าชนิดนี้จึงต้องอาศัยความชำนาญในการมัดย้อม และทอเป็นอย่างมาก ผ้ามัดหมี่มีอยู่หลายชนิด ได้แก่ มัดหมี่เส้นพุ่ง มัดหมี่เส้นยืน มัดหมี่เส้นพุ่ง และเส้นยืน และส่วนที่สี่ การทอผ้ายกเป็นกรรมวิธีการทอให้เกิดลวดลายโดยการยกตะกอแยกด้ายเส้นยืน และในบางครั้งการยกดอกจะมีการเพิ่มด้ายเส้นพุ่งจำนวนสองเส้น หรือมากกว่านั้นเข้าไปในผืนผ้า ลวดลายที่ทอจะเป็นลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม และความเชื่อทางศาสนา ซึ่งได้แก่ ลายปราสาท ลายธรรมาสน์ ลายสัตว์ ลายพืช ลายจาก สิ่งของเครื่องใช้ และลายเรขาคณิต

๔.๗ เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต จากการศึกษาพบว่า เครื่องมือที่ใช้ในการผลิตหรือทอผ้าไหมยังเป็นแบบพื้นถิ่นดั้งเดิม โดยเครื่องมือส่วนใหญ่ใช้วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตจากธรรมชาติในท้องถิ่น และสามารถผลิตขึ้นเองได้ในชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งประกอบไปด้วย กี่หรือทูก ไม้ไขว้ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเส้นด้ายให้เป็นระเบียบ ไม้ค้ำ ไม้ที่ใช้สอดด้ายยืนไว้ ไม้หาบทูก ไม้ดาบหรือหลาบ ไม้แบงก์ เชือกเขา ใช้ดึงเข้ากับไม้หาบทูกให้ตั้ง เขา หรือตะกอ กระสวย ฟันหวี หรือฟืม แกนม้วนผ้า

๔.๘ ความหมายของผ้าไหมโบราณ และลายผ้าไหมโบราณแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ ๔ ประเภท คือ

๔.๘.๑ ประเภทผ้านุ่งหญิงและชาย แบ่งออกเป็นชนิดต่างๆ ดังนี้ ผ้านุ่งลาย ผ้านุ่งลายสาคุ ผ้านุ่งลายอันลุยซิมมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า จะป็นซัวร์ ผ้านุ่งลายอัมปรม ผ้านุ่งลายโฮล ผ้านุ่งลายสาหร่าย ผ้านุ่งละเบิกเป็นผ้านุ่งพื้นเมืองประเภทยกดอก ผ้าสะไรย์หรือโสร่งหญิง โสร่งชาย ผ้ากระเนียว ผ้าโฮลประรার্থหรือผ้าฮอร์

๔.๘.๒ สไบผู้หญิงแบ่งเป็น ๒ ชนิดคือ สไบผู้หญิง หรือเรียก ชะนูดล็ค มีลักษณะเป็นผ้าพื้น นโยมสี ชาวใช้หม่มเป็นสไบทั้งชายหน้าหลัง การทอจะนิยมทอยกดอกหรือ ยกเขา ตะกอจะเป็น ๓ ตะกอ ๔ ตะกอ ๖ ตะกอ ก็ได้ลักษณะคล้ายผ้าเหยียบของกลุ่มวัฒนธรรมไทยลาวหรือคล้ายผ้าแก่นของกลุ่มวัฒนธรรมส่วยและผ้าขาวม้า มีลักษณะเป็นลายทางยาวและมีเชิงเรียกเถื่อเจียวต่อมามีการทอเป็นยกขีดลวดลายรูปช้างใช้สำหรับผู้ชายคาดเอว และพาดไหล่

๔.๘.๓ ประเภทผ้าเชิงนุ่ง เชิงผ้านุ่งของชาวเขมรจะเป็นผ้ามัดหมี่ซึ่งทอบนฟืมเล็กๆเรียกว่า ปะโปร์ การทอปะโปร์สมัยก่อนจะมัดหมี่เป็นลายคล้ายลิ้มหรือตีนควาย ไว้ต่อเชิงผ้านุ่ง

๔.๘.๔ ลักษณะเด่นของผ้าไหมลายโบราณและความหมายของลายผ้าไหม ผ้าไหมของชุมชนบ้านแกใหญ่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานและยังคงรักษารูปแบบการทอ ลวดลายสีสันทัน ที่แปลกตา ความประณีตและเทคนิคการทอแบบโบราณไว้ได้ถึงทุกวันนี้แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกระแสและความต้องการของตลาดที่กำหนดให้ผลิตสินค้ามาตรฐานเหมือนกันยังคงผลิตสินค้าผ้าไหมที่มีเฉพาะตัวซึ่งบรรพบุรุษได้สืบทอดหลักการ

และกรรมวิธีการผลิต เช่นการเลี้ยงไหม การมัดหมี่ การย้อมสี และการทอ ทั้งมีการคิดค้นพัฒนากรรมวิธี การผลิต เพื่อให้ได้ผ้าไหมที่มีคุณภาพ กลุ่มชุมชนบ้านแกใหญ่มีลักษณะการทอแตกต่างกันทั้งในด้านเทคนิคการทอ ลวดลาย การให้สี การย้อมสี และวัตถุดิบที่ใช้ ลักษณะผ้าทอที่แตกต่างและมีเอกลักษณ์

๔.๙ แนวทางการอนุรักษ์การทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า

๔.๙.๑ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของชุมชนบ้านแกใหญ่ พบว่า การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของชาวบ้านมีจำนวนลดน้อยลง ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการเพิ่มของจำนวนประชากรที่ขยายพื้นที่ ในการสร้างที่อยู่อาศัย ทำให้พื้นที่สำหรับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมลดน้อยลง และอีกส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยน วัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อธุรกิจการค้า ประกอบกับมีความเร่งรีบในการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตทันต่อความต้องการ ของตลาดผู้บริโภค นอกจากนี้ยังเป็นการลดความเสี่ยงในขั้นตอนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ผู้ทอส่วนใหญ่จึงนิยมที่จะซื้อเส้นไหมจากท้องตลาดทั่วไปเนื่องจากมีความสะดวก รวดเร็ว เส้นไหมมีจำนวนเพียงพอที่จะผลิต การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจึงลดเหลือน้อยลงไปเหลือเพียงครอบครัวที่ทอเพื่อใช้สอยภายในครัวเรือน และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ เท่านั้นอย่างไรก็ดีผู้ศึกษามีแนวทางการอนุรักษ์การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมซึ่งปัจจุบันเส้นไหมที่ได้จากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอกับความต้องการทางกลุ่มจึงนิยมซื้อเส้นไหมจากท้องตลาด ทำให้เพิ่มต้นทุน ในการผลิต และเสียโอกาสกับผลกำไรที่ควรจะได้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในชุมชนสู่ความ ยั่งยืน และเพื่อเป็นการลดต้นทุนในการผลิต ประชาชนจึงขอรับการสนับสนุนพื้นที่ และเงินทุนสำหรับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจากองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งขณะนี้อยู่ในระหว่างดำเนินการ

๔.๙.๒ การผลิตเส้นไหม การผลิตเส้นไหมพบว่า ปัจจุบันจุดมุ่งหมายในการผลิตได้เปลี่ยนไปจากอดีต เป็นการผลิตเพื่อธุรกิจการค้า ประกอบกับมีความเร่งรีบในการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดผู้บริโภค ทั้งในและต่างประเทศ กระบวนการในการผลิตเส้นไหมของชาวบ้าน จึงได้จากการเลี้ยงไหมภายในชุมชน และเส้นไหมที่ได้มาจากการซื้อตามท้องตลาดทั่วไป กล่าวคือ ส่วนที่หนึ่งเส้นไหมที่ได้จากการผลิตเส้นไหมแบบดั้งเดิมของ ชาวบ้าน ส่วนที่สอง เส้นไหมที่ได้จากการซื้อตามท้องตลาดทั่วไป อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มใน การผลิตเส้นไหมที่ได้จากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมีจำนวนไม่เพียงพอต่อความต้องการ กลุ่มจึงนิยมซื้อเส้นไหม ตามท้องตลาด ทำให้กลุ่มเพิ่มต้นทุนในการผลิต เสียโอกาสกับผลกำไรที่ควรจะได้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทางกลุ่ม ได้ขอรับการสนับสนุนพื้นที่ พร้อมทั้งเงินทุนสำหรับการปลูกหม่อนเลี้ยง กับองค์การบริหารส่วนตำบลแกใหญ่ซึ่ง ขณะนี้อยู่ในระหว่างดำเนินการ

๔.๙.๓ การฟอกย้อมเส้นไหม การอนุรักษ์การฟอกย้อมพบว่า การฟอกย้อมสีจากพืชพันธุ์ไม้จาก ธรรมชาติแบบดั้งเดิมมีผู้นำน้อยลง เนื่องจากการย้อมสีจากธรรมชาติ มีความยุ่งยาก สลับ ซับซ้อน พืชพันธุ์ไม้ที่ ทำให้เกิดสีมีจำนวนน้อยลง กอปรกับผู้อย้อมจะต้องมีประสบการณ์ ความชำนาญ ตลอดจนเทคนิคกรรมวิธีในการ ฟอกย้อมที่มีความยุ่งยาก และความเร่งรีบในการผลิต ทำให้ชาวบ้านนิยมนำเอาสีเคมีหรือสีวิทยาศาสตร์ มาใช้ ในการฟอกย้อมสีเส้นไหม เพราะมีกรรมวิธีในการย้อมที่ไม่สลับซับซ้อน มีความสะดวก รวดเร็ว ในส่วนของวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในกระบวนการดังกล่าวยังเป็นแบบดั้งเดิม

๔.๙.๔ เอกลักษณ์ลวดลาย เอกลักษณ์ลวดลายพบว่า ปัจจุบันการทอผ้าไหมของชาวบ้านจะมีทั้งการ อนุรักษ์เอกลักษณ์ลวดลายแบบดั้งเดิมที่สืบทอดจากบรรพชนและในส่วนของการพัฒนาขึ้นมาใหม่มีการผสมผสาน ระหว่างลวดลายแบบดั้งเดิมกับลวดลายที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ ลวดลายที่ปรากฏออกมาเรียกว่า “ลายรวม”

๔.๙.๕ เทคนิคกรรมวิธีในการทอผ้าไหม เทคนิคกรรมวิธีในการทอ พบว่า ชาวบ้านยังทอมือแบบดั้งเดิม โดยวิธีการเตรียมเส้นก่อนทอ การมัดหมี่ และมีการนำเทคนิคกรรมวิธีพิเศษเข้ามาเพิ่ม เช่น เทคนิคการทอผ้าขิด การทอผ้าฝ้ายและการจก

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๕.๑.๑ ควรมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการผลิตผ้าไหมในด้านต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การสาวไหม การฟอกไหม การย้อมสีไหม การทำลวดลาย และการทอผ้า เพื่อไม่ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตผ้าไหมสูญหายไปจากชุมชน โดยหน่วยงานของรัฐบาลเข้าไปมีบทบาทให้การสนับสนุน การจัดการศึกษา ศึกษาดูงานจากแหล่งอื่น ๆ หรือการให้เยาวชนเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตผ้าไหม

๕.๑.๒ ควรมีการพัฒนากระบวนการผลิตผ้าไหมชุมชนแก่ใหญ่ให้ได้มาตรฐาน โดยยึดหลักเกณฑ์ มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกระทรวงอุตสาหกรรมเป็นฐานการพัฒนาผลิตภัณฑ์และมีการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของ ชุมชนให้ก้าวไปสู่เกณฑ์มาตรฐานอื่น ๆ เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์พื้นบ้านให้ได้รับการรับรอง เพื่อส่งเสริมด้านการ ตลาดของผลิตภัณฑ์ ให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายและสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ ชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๑ ควรมีการศึกษารวบรวมชนิดและประเภทของผ้าไหม เพื่อเป็นการศึกษาเชิงวัฒนธรรมที่ นำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญา หรือนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อไป

๕.๒.๒ ในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการผลิตผ้าไหมเพื่อ ให้การศึกษาเป็นไปอย่างต่อเนื่องในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณหรือเก็บรวบรวม ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างพื้นที่อื่น ๆ ทำการเก็บข้อมูลในช่วงเวลาอื่นเพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ หรือทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากกลุ่มผู้บริโภค นักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาถึงความต้องการหรือความนิยมผ้าไหม

บรรณานุกรม

เกษม จันทร์แก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. ภูมิปัญญาอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๔๓.

ณัฐภัทร จันทวิช. ผ้ากับขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมในสมัยอยุธยาผ้าไหมพัฒนาการทางอุตสาหกรรมและ สังคม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐.

ทรงคุณ จันทจร. การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง.

มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙.

ทัศนีย์ บัวระภา. ลวดลายผ้าของชนไทย-ลาว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.

ธีรพงษ์ วสันตติลก. รูปแบบการพัฒนาตลาดผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ไหมจังหวัดบุรีรัมย์สู่ระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์.

วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. บุรีรัมย์: สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๖.

นภาพรณ ะหวานนท์ และพิศมัย รัตนโรจน์สกุล. **องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน**. กรุงเทพฯ:

โครงการพัฒนาดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๘.

นียพรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรรณศิริ. **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลีฟิง, ๒๕๔๐.

บัญชา อุดโพธิ์. พัฒนาการผ้าทอตีนจกกลาย หนีน้ำท่วม: กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าตีนจกวัดบ้านไร่, ๒๕๕๑.

อำเภอคอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.**, เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประไพศรี สร้อยคำ. ผ้าไหม: คติความเชื่อเกี่ยวกับการทอและการใช้ผ้าไหม. **ปริญญาวิทยานิพนธ์ ศศ.ม.**

มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๕๐.

พัฒนา กิติอาษา. **ผ้าอีสานจากมิติต่างมานุษยวิทยา**. เอกสารประกอบนิทรรศการผ้าอีสานจากมิติต่าง

ทางมานุษยวิทยา ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน. ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมและ

มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. **ผ้าทอพื้นเมือง-การสำรวจผ้าผู้ผลิตทั่วประเทศ**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๔๓.

ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๘.

เรณู หอมหวล. **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๗.

วีระ พันธุ์สุวรรณ. การศึกษาการพัฒนาการทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร ในเขตอีสานใต้.

ปร.ด. สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. **ศิลปหัตถกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนา อินเตอร์พรีนท์, ๒๕๓๐.

วัฒนา จุฑะวิภาค. **ช่างทอผ้ามัดหมี่ในหัตถกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ ตำบลเสาชิง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

มณฑา อุณพันธ์ *
สมบูรณ บัญญัติ, สมเกียรติ ต้นสกุล **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาความคิดเห็นของสมาชิกที่มีต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชิง (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกที่มีต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชิง (๓) ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปรับปรุงการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชิง โดยใช้รูปแบบการวิจัยผสม ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า

(๑) ความคิดเห็นของสมาชิก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านหลักนิติธรรม ด้านหลักคุณธรรม ด้านหลักความโปร่งใส ด้านหลักความรับผิดชอบและด้านหลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านหลักการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับปานกลาง (๒) ผลการเปรียบเทียบ พบว่า สมาชิกที่มีเพศต่างกันและรายได้ต่างกัน มีความคิดเห็นโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนสมาชิกที่มีอายุต่างกัน และอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นโดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ (๓) ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปรับปรุง ด้านหลักนิติธรรม ควรริบดำเนินการจดทะเบียนเป็นองค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมาย ปรับปรุงกฎกติกา ระเบียบข้อบังคับ ด้านหลักคุณธรรมเจ้าหน้าที่ต้องมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิก บริหารงานโดยคำนึงถึงสมาชิกและองค์กรเป็นสำคัญ ด้านหลักความโปร่งใส ให้สมาชิกรับทราบข้อมูลที่สำคัญขององค์กร และตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ได้ ด้านหลักการมีส่วนร่วม ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย, กฎระเบียบ ร่วมตัดสินใจสำคัญ ๆ และร่วมประเมินผลความสำเร็จขององค์กร ด้านหลักความรับผิดชอบ เจ้าหน้าที่ต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง สมาชิกองค์กร และสังคมที่อาศัยอยู่ และด้านหลักความคุ้มค่า ต้องบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

คำสำคัญ : หลักธรรมาภิบาล, การบริหารงาน และธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ

* นิสิตพุทธศาสนมหาบัณฑิต หลักสูตรปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ABSTRACT

The objectives of this thesis were as follows : 1) To study the opinion of members towards an application of good governance in administration of village bank according to royal thought. 2) To compare the opinion of members on an application of good governance in administration of village bank according to royal thought. 3) To study the way to resolve an application of good governance in administration of village bank according to royal thought. The mixed method either Quantitative Research and Qualitative Research. The population composed of members of village bank according to royal thought, Rongpibun district, Nakhon Si Thammarat province.

The findings were as follows:

1) The opinion of members towards an application of good governance in administration of village bank according to royal thought by overview was at more level ($\bar{X}= 3.77$), for all aspects. When considered in each aspect found that the aspects of lawfulness, virtue, transparency, responsibility, and value were at more level but the aspect of participation was at moderate level.

2) The compare result on the opinion of members on application of good governance in administration of village bank according to royal thought, Rongpibun district, Nakhon Si Thammarat province in terms of ages and occupations by overall, found that there were different as statistically significance at 0.05.

3) The suggestion on way to resolve found that the aspect lawfulness, there should have registered as legally, to approve rules for suitability. The aspect of virtue, there should have work under virtual and to be a good sample to member, management must focus on member and organization. The aspect of transparency, there should give opportunity to member to know all news and information of organization throughout process of staffs. The aspect of participation, there should give opportunity to member for policy making and others rules of organization throughout important decision making and participate in evaluation of administration and achieve of organization, the aspect of responsibility, the committee and staff must regard on responsible either oneself, member or organization they must respond for society and community and the aspect of value, there should manage on limited resources for more profit to member and organization.

๑. บทนำ

ประเทศไทยประสบกับปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมา ซึ่งเป็นผลกระทบให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการว่างงาน ปัญหาอาชญากรรม การอพยพเข้าสู่เมืองหลวงเพื่อหางานทำ ปัญหายาเสพติด ปัญหาหนี้สินนอกระบบ และปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ความแตกแยกด้านความคิด ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เกิดความอ่อนแอทางสังคม ชุมชนขาดความเข้มแข็ง เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพราะหมู่บ้านหรือชุมชนเป็นรากฐานสำคัญของประเทศ เป็นส่วนสำคัญที่จะผลักดันการพัฒนาสังคมส่วนใหญ่ต่อไปได้ หากชุมชนเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง พินฝ่าอุปสรรคและวิกฤติเศรษฐกิจไปได้ การพัฒนาประเทศก็จะเป็นไปโดยง่าย การเสริมสร้างกระบวนการพึ่งตนเองสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่ประชาชน จึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก การสร้างองค์ความรู้ความสามารถในการจัดระบบและการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลจัดการชุมชนของตนเองให้สามารถฝ่าวิกฤติและดำรงอยู่ได้ในทุกสภาวะจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคม การรวมกลุ่มกันย่อมต้องมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการเรียนรู้ในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ การเรียนรู้กฎระเบียบ กติกาต่าง ๆ ตัดสินใจร่วมกัน ร่วมกันคิดวางแผน และบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมให้มากที่สุด แม้จะมีปัญหาบ้างก็ยอมเรียนรู้ที่จะหาแนวทางมาปรับปรุงแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้ผ่านไป

จากเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นตัวประสานสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน สร้างความเข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ไปสู่ทิศทางที่ดีได้ ซึ่งหลักการต่างๆ ที่กล่าวมานี้ เป็นองค์ประกอบของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักธรรมาภิบาล หรือที่เรียกกันว่า “Good Governances” หมายถึง การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี หลักธรรมรัฐ บรรษัทภิบาล เป็นหลักการเพื่อการอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองและสังคมอย่างมีความสุข สามารถประสานความขัดแย้งได้โดยสันติวิธี สามารถใช้ในการพัฒนาสังคมให้มีความสงบสุขได้อย่างยั่งยืน เชื่อกันว่าหากผู้บริหารได้นำเอาหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปฏิบัติงาน ภาคราชการ เอกชนและประชาชนแล้วประเทศจะพัฒนาไปในทิศทางที่ดีและเกิดความเป็นธรรม ซึ่งหลักธรรมาภิบาลมี ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านหลักนิติธรรม ๒) ด้านหลักคุณธรรม ๓) ด้านหลักความโปร่งใส ๔) ด้านหลักความมีส่วนร่วม ๕) ด้านหลักความรับผิดชอบ และ ๖) ด้านหลักความคุ้มค่า ตำบลเสาชง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็เป็นชุมชนหนึ่งที่ประสบกับปัญหา จึงได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๔ เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีทิศทางในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีการเรียนรู้การทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายภายในครัวเรือนเพื่อปรับให้เหมาะสมและสมดุล โดยมีการเก็บออมเข้าสู่บัญชีออมทรัพย์กับธนาคารหมู่บ้านไว้เป็นทุนสำรองส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเพื่อช่วยเหลือสมาชิก ที่ต้องการเงิน ทุนหมุนเวียนได้กู้ยืมไปใช้ในการประกอบอาชีพในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ โดยไม่ต้องเป็นหนี้นอกระบบ พ.ศ. ๒๕๕๗ ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชง ประสบกับปัญหา สมาชิกขาดความเชื่อมั่นในองค์กร บางส่วนถึงกับลาออกจากการเป็นสมาชิก บางส่วนต่อต้านการดำเนินงานขององค์กร ส่งผลให้องค์กรอยู่ในภาวะเสี่ยง มีแนวโน้มที่จะยกเลิกการดำเนินงาน ผู้วิจัยซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกขององค์กรจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษา ความคิดเห็นของสมาชิกที่มีต่อการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชง ว่ามีความคิดเห็นเป็นอย่างไร แต่ละด้านนั้น แตกต่างกันหรือไม่ พร้อมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปรับปรุง เพื่อให้ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชง เกิดเสถียรภาพยิ่งขึ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงยั่งยืนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของสมาชิกที่มีต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ ในตำบลเสาชิง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกที่มีต่อการใช้หลักธรรมาภิบาล ในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ ตำบลเสาชิง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มี เพศ อายุ อาชีพ และรายได้ต่างกัน

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปรับปรุงในการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ ในตำบลเสาชิง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๓. วิธีการวิจัย

ประชากร ที่ใช้เป็นสมาชิกของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ ตำบลเสาชิง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวนทั้งหมด ๕๐๕ คน คณะกรรมการจำนวน ๑๐ คน และประชาชนชาวบ้าน / ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การบริหารองค์กรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ จำนวน ๕ คน รวมทั้งหมด ๕๒๐ คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นสมาชิกธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ ตำบลเสาชิง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๒๒๓ คน คำนวณโดยสูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973 : 125) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .๐๕ ในส่วนของ ประชากรที่เป็นคณะกรรมการธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ ตำบลเสาชิง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และประชาชนชาวบ้าน / ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การบริหารองค์กรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ผู้วิจัยใช้จำนวนประชากรทั้งหมดในการสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ คือ ๑. แบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชิง ประกอบด้วย ๓ ตอน คือ ตอนที่ ๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายปิด ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชิง ใน ๖ ด้าน ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า ๕ ระดับ โดยระดับ ๕ หมายถึงความคิดเห็นที่มีต่อการใช้อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนระดับ ๑ หมายถึงความคิดเห็นที่มีต่อการใช้อยู่ในระดับน้อยที่สุด ตอนที่ ๓ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชิง ข้อคำถามมีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด และ ๒. แบบสัมภาษณ์สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัย ได้ศึกษาจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการสร้างการเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชิง จำนวน ๒๒๓ ชุด โดยการสุ่มโดยบังเอิญ จากสมาชิกที่มาติดต่อธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชิง ตามวัน-เวลาที่นัดเปิดทำการ และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัย ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยตนเอง โดยใช้วิธีจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัย ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับการทดสอบสมมติฐาน และเปรียบเทียบการใช้หลักธรรมาภิบาล ในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ ตำบลเสาชิง โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือ สถิติทดสอบค่าที (t-test) และสถิติทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เปรียบเทียบความแตกต่างเฉลี่ย

เป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ เชฟเฟ้ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบบริบทนำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิด

๔. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

๑.๑ ความคิดเห็นของสมาชิกที่มีต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชาง ทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๗$) สามารถอภิปรายผลการวิจัยเป็นรายด้าน ได้ดังนี้

ด้านหลักนิติธรรม พบว่า ระดับความคิดเห็นของสมาชิกโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๑$) มีการปรับปรุง กฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์อยู่เสมอ เจ้าหน้าที่บริหารงานและปฏิบัติตนถูกต้อง เป็นไปตามกฎระเบียบ มีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่มีผลบังคับใช้โดยถูกต้องตามกฎหมาย และเป็นธรรม พร้อมทั้งชี้แจงให้สมาชิกทราบ เป็นไปตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๕) มาตรา ๓ (๑) (๒๕๔๖) ว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยมีหลักพื้นฐานของการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัย และเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม และยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล สอดคล้องกับงานวิจัยของ รอง ปัญสังกา (๒๕๕๒) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมกรรมการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดอุดรธานี” พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่มีพฤติกรรมกรรมการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับมาก ด้านหลักคุณธรรม พบว่า ระดับความคิดเห็นของสมาชิก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๖$) มีการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานด้านคุณธรรมสูง เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี พร้อมให้บริการสมาชิก ปฏิบัติหน้าที่โดยชอบธรรม ขยันและอดทน ยึดมั่นในความถูกต้องดีงามเป็นแบบอย่างแก่สมาชิก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูพัชรคุณภิกขุ (ปิ่นธร จารุณโณ) (๒๕๕๘) ที่ได้ศึกษา “การบริหารจัดการเชิงพุทธของกลุ่มสังฆะสมถะทรัพย์ บ้านโคกมน ตำบลโคกมน อำเภอโนนหวาด จังหวัดเพชรบูรณ์” เพื่อศึกษาผลที่ได้รับจากการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการของกลุ่มสังฆะสมถะทรัพย์บ้านโคกมน ผลการศึกษาพบว่า ผลของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ บุคลากร การเงิน และการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ก่อให้เกิดขวัญกำลังใจในการทำงานและการประสานระหว่างบุคคล มีประสิทธิภาพมากขึ้น ความสมานฉันท์ได้หวนกลับสู่ชุมชนในที่สุด

ด้านหลักความโปร่งใส พบว่า ระดับความคิดเห็นของสมาชิก โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๓$) มีการสรุปและเปิดเผยข้อมูลข่าวสารการบริหารงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ต่อสาธารณชน มีการชี้แจงผลการดำเนินงานรายปีอย่างชัดเจน พร้อมให้สมาชิกตรวจสอบตลอดเวลาเพื่อสร้างความโปร่งใส และสร้างความเชื่อถือ ศรัทธาให้แก่สมาชิก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วลัยลักษณ์ พักแก้ว (๒๕๕๓) ได้วิจัยเรื่อง “หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาสถานศึกษาในเขตตลิ่งชัน” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนให้ความสำคัญในเรื่องของการบริหารงานและการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลในด้านหลักความโปร่งใส แสดงหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลงานของบุคลากรอย่างชัดเจนเป็นอันดับแรกของการบริหารงาน และสามารถตรวจสอบได้

ด้านหลักการมีส่วนร่วม พบว่า ระดับความคิดเห็นของสมาชิก โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.15$) ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ารับฟังการประชุมเพื่อมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์และนโยบายขององค์กร ออกกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆที่มีผลบังคับใช้ และร่วมแสดงความคิดเห็นในการตัดสินใจสำคัญๆ ขององค์กร รวมทั้งมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานและประเมินการบริหารงานขององค์กร เพราะการบริหารงานโดยการมีส่วนร่วม มีความสำคัญต่อการประสบความสำเร็จขององค์กร เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูติกาญจน์ อังคารประเสริฐ (๒๕๔๕) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการบริหารจัดการสหกรณ์การเกษตรบ้านลาดจำกัด” ผลการวิจัยพบว่า ในการบริหารจัดการของสหกรณ์บ้านลาด จำกัด มีการจัดระเบียบการบริหารงานอย่างเป็นระบบ สมาชิกส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และปัจจัยที่ส่งผลให้สหกรณ์สามารถประสบผลสำเร็จได้คือ คน เงินทุน วัสดุอุปกรณ์ การบริหารจัดการ และที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของสมาชิก

ด้านหลักความรับผิดชอบ พบว่า ระดับความคิดเห็นของสมาชิก โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.96$) มีการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่อย่างเคร่งครัด มีการนำโครงการกิจกรรมและแผนงานที่ได้แถลงนโยบายไว้ไปดำเนินการให้เป็นรูปธรรม รับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกและนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจ และเมื่อพบข้อผิดพลาดในการตัดสินใจหรือข้อบกพร่องของการบริหาร มีความกล้าที่จะยอมรับและแก้ไข ซึ่งสอดคล้องและเป็นไปตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ (ฉบับที่ ๕) มาตรา ๓ (๑) ว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีโดยมีหลักพื้นฐานของการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ในด้านหลักความรับผิดชอบ ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาส่วนรวมของบ้านเมือง กระตือรือร้นในการแก้ปัญหา เคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง และกล้ายอมรับผลจากการกระทำของตนเอง

ด้านหลักความคุ้มค่า พบว่า ระดับความคิดเห็นของสมาชิก โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.96$) แสดงให้เห็นว่า การบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการบริหารงานโดยใช้งบประมาณ และทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร มีการรณรงค์การใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอธิการไสว ผลญาโณ (มีตา) (๒๕๕๗) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวิสาหกิจชุมชน อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี” พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยในด้านหลักความค้ำค่านั้น ผู้บริหารวิสาหกิจชุมชนอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ได้ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดแก่ส่วนรวม รวมถึงเน้นการรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ และมีการรณรงค์ให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนดำรงชีพตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

๓.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกที่มีต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชง พบว่า สมาชิกที่มีเพศต่างกันและรายได้ต่างกัน มีความคิดเห็นโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย สมาชิกทั้งเพศหญิงและเพศชายได้รับสิทธิประโยชน์จากองค์กร และการบริหารจัดการในทุกด้านอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เจ้าหน้าที่ มีการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลได้ดี ไม่มีการเลือกปฏิบัติ

ส่วนสมาชิกที่มีอายุต่างกัน และอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชง โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่

ระดับ ๐.๐๕ อาจมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากสังคมไทยมีพื้นฐานการเป็นสังคมที่มีความเคารพนบอบ ให้เกียรติ ผู้อาวุโส มีวุฒิภาวะสูง เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้มีเกียรติ อยู่ในเครื่องแบบ และเป็นที่เคารพศรัทธาของทุกคน จึงอาจทำให้ได้รับการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี การเต็มใจให้ความช่วยเหลือ ให้บริการด้านต่างๆ ด้วยความเต็มใจ แต่มักจะมองข้ามความสำคัญกับผู้ที่ย่อยวัยกว่า หรือสมาชิกที่ประกอบอาชีพทั่วไป ทำให้สมาชิกในช่วงอายุและอาชีพที่ต่างกันได้รับสิ่งต่าง ๆ ในแต่ละด้านของการบริหารจัดการจากองค์กรไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน จึงส่งผลให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

๓.๓ ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปรับปรุงการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของ ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชอง พบว่า ด้านหลักนิติธรรม ควรริบดำเนินการจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย ปรับปรุงกฎกติกา ระเบียบข้อบังคับ ให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันและบริหารจัดการองค์กรอย่างเป็นระบบ ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารอย่างเต็มรูปแบบ ด้านหลักคุณธรรม เจ้าหน้าที่ต้องมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิก บริหารงานโดยคำนึงถึงสมาชิกและองค์กรเป็นสำคัญ ด้านหลักความโปร่งใส เปิดโอกาสให้สมาชิกได้รับทราบข้อมูลต่างๆที่สำคัญ ถูกต้องขององค์กร รวมทั้งสามารถตรวจสอบกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ ด้านหลักการมีส่วนร่วม ให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย กฎระเบียบต่าง ๆ ขององค์กร ร่วมตัดสินใจสำคัญๆ ร่วมประเมินผลการบริหารและความสำเร็จขององค์กร ด้านหลักความรับผิดชอบ เจ้าหน้าที่จะต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง สมาชิก องค์กร และต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่อาศัยอยู่ด้วย และด้านหลักความคุ้มค่า ต้องบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าแก่สมาชิกและองค์กรให้มากที่สุด

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๕.๑.๑ ควรมีการศึกษาเรียนรู้ ทำความเข้าใจถึงหลักธรรมาภิบาล และควรประชาสัมพันธ์ ชี้แจงสร้างความเข้าใจให้แก่สมาชิกรวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ บทบาท หน้าที่ ความสำคัญ และประโยชน์ของการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล

๕.๑.๒ ควรนำเอาหลักธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ด้าน มาใช้ในการบริหารงานอย่างเป็นทางการและเต็มรูปแบบ

๕.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๕.๒.๑ จัดให้มีการออกพื้นที่ศึกษาดูงาน หน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้กับธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชอง ต่อไป

๕.๒.๒ คณะกรรมการบริหาร/เจ้าหน้าที่ ทุกคนต้องศึกษากฎหมาย และหลักธรรมาภิบาลควบคู่กับการใช้กฎ กติกา ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ขององค์กร เพื่อการบริหารงานและปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นที่ยอมรับและมีความเชื่อมั่นจากสมาชิกทุกคน

๕.๒.๓ ควรจัดให้มีช่องทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบันเกี่ยวกับองค์กรอย่างสะดวก ชัดเจน เช่น การทำบอร์ดแสดงข้อมูลข่าวสาร ไว้ที่ทำการธนาคารหมู่บ้าน แสดงข้อมูลสำคัญที่สมาชิกควรทราบให้มากที่สุด

๕.๒.๔ ควรนำข้อเสนอแนะและแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานขององค์กร ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มาปรับปรุงแก้ไขและนำเอาผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริตำบลเสาชาง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๓.๑ ควรศึกษาเกี่ยวกับประเด็นอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่ตำบลเสาชาง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น ประเด็นความคืบหน้าและปัญหาอุปสรรคในการออกเอกสารสิทธิ์ครอบครองที่ดินของประชาชนบ้านสระพัง ตำบลเสาชาง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๕.๓.๒ ควรศึกษาการใช้หลักธรรมอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการองค์กร เช่น หลักอริยบท ๔, หลักสังคหวัตถุ ๔, หลักพรหมวิหาร ๔, หลักกอดศีล ๔, หลักสัพบุปปีธรรม ๗ เป็นต้น ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- พระครูพัชรคณาภิรักษ์ (ปิ่นธรร จารุณโณ). การบริหารจัดการเชิงพุทธของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บ้านโคกมน ตำบลโคกมน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระจริฎ จิรสุโณ (เมืองประทับ). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระอธิการไสว ผลญาโณ (มีตา). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวิสาหกิจชุมชน อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- รอง ปัญสังกา. พฤติกรรมการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดอุดรธานี. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๔๘.
- วลัยลักษณ์ พักแก้ว. การมีส่วนร่วมของผู้นำในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดพะเยา. **การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๓.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. **คู่มืออธิบายและแนวทางปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี**, ๒๕๔๖.

วิธีการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการแก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว
AN APPLICATION OF GRAVASA-DHAMMA (FOUR VIRTUES) FOR LAY PEOPLE
FOR SOLVING THE FAMILY CONFLICT

พระโรสิน รตนสีโล (ทุน) *

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ,ดร., ผศ.ดร.ทวิศักดิ์ ทองทิพย์ **

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มี วัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาปัญหาความแตกแยกในครอบครัว ๒) เพื่อศึกษาหลักฆราวาสธรรมในพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการแก้ปัญหาความแตกแยกของครอบครัว

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สาเหตุของความแตกแยกในครอบครัว เกิดจากสาเหตุ (๑) การทำแท้ง ซึ่งเป็นปัญหาระหว่างชายหญิงที่ก่อความรุนแรงและขัดต่อศีลธรรมอันดีอันงาม (๒) ความยากจน ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกัน ทะเลาะเบาะแว้งกัน ตบตีกัน (๓) ความเห็นแก่ตัว ทำให้ความเอาใจใส่ระหว่างกันลดน้อยลงไป เกิดช่องว่างระหว่างสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้น (๔) ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุที่ต่างฝ่ายเห็นคุณค่าทางจริยธรรมในครอบครัวน้อยลง ตั้งแต่ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

๒. หลักฆราวาสธรรมในพระพุทธศาสนา หมายถึง ธรรมสำหรับฆราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ประกอบด้วย

๒.๑ สัจจะ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง พูดจริง ทำจริง จริ่งใจต่อกัน เป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไม่ตรีจิตสนิทต่อกัน ซึ่งแยกได้ดังนี้ ๑) ความจริงใจต่อตนเอง คือ การซื่อสัตย์ต่อตนเอง มีความละเอียดใจเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว ๒) ความจริงใจต่อคนอื่น คือ การมีความซื่อตรง จริ่งใจ ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาต่อบุคคลที่เราเกี่ยวข้องกับ เช่น บิดามารดา ผู้มีพระคุณ ครู อาจารย์ มิตรสหาย ผู้ร่วมงานทั้งระดับสูงกว่าและต่ำกว่า

๒.๒ ทมะ การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว ฝึกหัดตัดนิสัย ปรับปรุงตนให้เจริญ ก้าวหน้าด้วยสติปัญญา การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้าหากันได้ ไม่เป็นคนถือด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตน

๒.๓ ขันติ ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ ความหนักเอาเบาสู้อดกลั้นต่อความทุกข์ ทางกาย วาจา ใจ เช่น อุตหนทุกขเวทนา เวลาเจ็บป่วย อุตทนต่อถ้อยคำเมื่อถูกคนอื่นดูถูกเหยียดหยาม อุตทนต่อค้นหา มีดังนี้ ๑) ความอดทนทางใจ ๒) ความอดทนทางกาย

* นิสิตพุทธศาสนมบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.

** อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์.

๒.๔ จาคะ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตน ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็นและความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือ ช่วยเหลือตัดใจ ตัดกรรมสิทธิ์ของตน ตัดความยึดถือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบ เห็นแก่ตน หรือเอาแต่ใจตัว ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน ตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน จะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วยการให้น้ำใจแก่กัน การแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ตลอดจนการเสียสละความพอใจและความสุขส่วนตัวได้ ด้วยเหตุผลตามหลักขราวาสธรรมดังกล่าว จึงเป็นสิ่งสมควรอย่างยิ่งที่จะนำมาแก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

๓. วิธีการประยุกต์ใช้หลักขราวาสธรรมในการแก้ปัญหาความแตกแยกของครอบครัว มีดังนี้ (๑) วิธีการประยุกต์ใช้หลักสัจจะ คือ (๑.๑) ควรพูดตามกาล คือ พูดเมื่อผู้ฟังพร้อมที่จะฟัง (๑.๒) ใช้ชีวิตในครอบครัวในความซื่อสัตย์ จริงใจ (๒) วิธีการประยุกต์ใช้หลักทมะ คือ (๒.๑) การปรับตัวเอง พิจารณาตนเองและปรับปรุงตนเอง หรือปรับความนึกคิด ความเข้าใจของตนเองใหม่ (๒.๒) การปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ต้องรู้จักปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสามี หรือภรรยา ได้อย่างเหมาะสม การเอาใจใส่ ให้ความรักด้วยใจจริง (๒.๓) การปรับตัวให้เข้ากับผู้ใหญ่ ให้ความเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนแนะนำ (๒.๔) การปรับตัวเข้ากับสังคมที่ดี รู้จักคบเพื่อนที่ดี ประพฤติตนในแนวทางที่ถูกที่ควร คบหาสมาคมกับผู้อื่นในโอกาสอันสมควร (๓) วิธีการประยุกต์ใช้หลักขันติ บุคคลต้องมีสติสัมปชัญญะ เพราะสิ่งเลวร้ายที่จะเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือจะเกิดขึ้นกับบุคคลที่เรารักก็ตาม ก็จะพ່อนหนักให้เป็นเบาและอาจจะไม่เกิดขึ้นเลยก็ได้ (๔) วิธีการประยุกต์ใช้หลักจาคะ ควรปฏิบัติดังนี้ (๔.๑) จัดการกับกิเลส จัดการความเห็นแก่ตัว (๔.๒) การให้อภัย หมายถึง การยกโทษหรือละเว้นโทษให้แก่บุคคลอื่น ด้วยหลักขราวาสธรรมทั้งหลายเหล่านี้ จะช่วยแก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

ABSTRACT

Objectives of the study were (1) to study family disharmony, (2) to explore the Garavasa-Dhamma (Four Virtues) in Buddhism, and (3) to study the application of the Garavasa-Dhamma (Four Virtues) to solve the family disharmony

Findings were as follows:

1) Causes of family disharmony are from (i) abortion resulting in violence and conflicting with morality, (ii) poverty leading to misunderstanding, quarrel and hurting each other, (iii) selfishness causing less care and attention among family members and widening family gap, (iv) change of value due to less value in family such as honesty and trustworthiness.

2) The principle of Garavāsadhama in Buddhism refers to Dhamma for householders consisting of (i) Sacca, truthfulness and honesty which is essential for building up reliability to one another and can be classified as (a) reliability and honesty to oneself, fearing of doing bad action, (b) honest to other with truthful act to parents, benefactors, teacher, friends, colleagues both higher and lower, (ii) Dama, forbearance for different affliction and pressure from environment and people without being led by his/her own temper, (iii) Khanti, patience for kinds of sufferings

to physical, verbal and mental (iv) Cāga, charity by sacrificing one's own happiness and be broad-minded, ready to listen to other's problems, to help others.

3) An application of the Garavasadhmma for family disharmony

(1) Sacca: It can be applied in (i) speaking timely depending on listeners' readiness, (ii) living with family honestly,

(2) Dama; It can be applied for (i) self-adjustment including change of one's idea, (ii) self-adjustment for people around like wife, husband with sincere care and love, (iii) self-adjustment for seniors by respecting and following their instruction, (iv) self-adjustment for good society, friends, behaving appropriately,

(3) Khanti: It can be helpful in the trouble situation with the help of consciousness,

(4) Cāga; It can be applied to (i) eliminate selfishness, (ii) to forgive others.

With these aspects of Garavasadhmma, problems from family disharmony can be well solved.

๑. บทนำ

สถาบันครอบครัว เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาคนและประเทศชาติให้เจริญมั่นคงอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ในเรื่องความเป็นครอบครัวที่เข้มแข็ง มีระบบเครือญาติและสายใยผูกพันมาช้านาน อย่างไรก็ตาม บทบาทของสถาบันครอบครัวเริ่มมีแนวโน้มอ่อนแอลงไม่สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรู้เท่าทัน ทำให้เกิดความอ่อนแอ และส่งผลทำให้เกิดปัญหาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ติดตามามากขึ้น

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความซับซ้อนและเป็นไปอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้สังคมไทยซึ่งแต่เดิมเป็นสังคมชนบท อันมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีแนวโน้มเป็นสังคมเมืองสูงขึ้น โครงสร้างและรูปแบบของครอบครัวซึ่งเคยเป็นครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ขนาดของครอบครัวเริ่มเล็กลง ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม สถาบันครอบครัวซึ่งเคยเป็นทุนทางสังคม มีระบบเครือญาติที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิด มีความเกื้อกูล เอื้ออาทรและการอบรม ขัดเกลาบุตรหลาน การปลูกฝังวัฒนธรรมและค่านิยมประเพณี กลับอ่อนแอลง ซึ่งมีผลต่อปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกครอบครัวทั้งทางลบและทางบวก อันเนื่องมาจากปัญหาวิกฤติที่ครอบครัวเผชิญอยู่ ดังนี้ ๑) ปัญหาเศรษฐกิจ ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจทำให้ครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระดับความเครียดของครอบครัวสูงกว่าภาคอื่นๆ และครอบครัวในกรุงเทพมหานคร มีปัญหาสมาชิกมีอาการซึมเศร้ามีความวิตกกังวลสูงกว่าภาคอื่น ๆ และผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจนี้ครอบครัวมีแนวโน้มปล่อยให้เด็กอยู่กับตามลำพังมากขึ้น เนื่องจากบิดามารดาต้องไปทำงานทำ ซึ่งจะส่งผลให้ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ บทบาทในการดูแล อบรมเด็กและเยาวชนในครอบครัวได้ดี ๒) ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความผูกพันและความเกื้อกูลกันในครอบครัวเริ่มห่างเหิน อันเนื่องมาจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจบังคับให้สมาชิกในครอบครัวต่างต้องพึ่งตนเองมากขึ้น ขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความผูกพัน ความห่วงใยอาทร ความเสียสละ ความอดทนและพึ่งพาต่อกันลดน้อยลง ขาดความเข้าใจระหว่งคู่สมรส พ่อแม่กับลูก พี่กับน้อง หรือญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว ๓) เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและสังคมเมืองมีมากขึ้น สภาพปัญหาของการทอดทิ้งนี้ถือว่าอยู่ในสภาวะที่รุนแรง ๔) พฤติกรรม

ไม่เหมาะสมของวัยรุ่น สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายของวัยรุ่นมีปรากฏให้เห็นอย่างหลากหลาย ๕) ความรุนแรงในครอบครัว สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวมีมากขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและความซับซ้อนของปัญหา ซึ่งในสังคมมักจะมองว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาส่วนตัวและเป็นเรื่องภายในครอบครัวที่คนภายนอกไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว ดังนั้น ผู้หญิงและเด็กจำนวนมากจึงถูกกระทำรุนแรงซ้ำซากและเป็นเวลายาวนาน

ทั้งหลายเหล่านี้ เป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงสาเหตุของการแตกแยกของครอบครัว ซึ่งการแก้ปัญหาดังกล่าว รัฐบาลต้องดำเนินการตามนโยบายให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุดและประเด็นเหล่านี้ เป็นเบื้องต้นของความแตกแยกในครอบครัว ซึ่งต้องได้รับการแก้ไขอย่างทันที่ โดยอาจใช้กฎหมายบ้านเมืองหรือกระบวนการทางกฎหมายบังคับ

การที่บุคคลสองคนจะมาใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุขและนำครอบครัวให้มีความเจริญงอกงามไม่เกิดความทะเลาะวิวาทและแตกแยกกันนั้น จำต้องมีหลักธรรมในศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยธรรมที่เรียกว่า สมชีวิธรรม ๔ หลักธรรมของคู่ชีวิต อันเป็นหลักธรรมธรรมที่จะทำให้คู่สมรสชีวิตสมรมมีความสมดุลอยู่ด้วยกันได้อย่างเหมาะสมหรือสมมาเสมอกลมกลืนกัน อยู่ครองเรือนด้วยกันอย่างยืนยาว ประกอบด้วยหลักธรรมที่สำคัญ ๔ ข้อ คือ ๑) สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน ๒) สมสีลา มีศีลเสมอกัน ๓) สมจาคา มีจาคะเสมอกัน ๔) สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน และสังคหัตถุธรรม ๔ อันเป็นธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลคู่ครองและครอบครัว ตลอดถึงการประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีกันเป็นหลักการสงเคราะห์ประกอบด้วย ๑) ทาน คือ การให้ ๒) ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก ๓) อัถลจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ และ ๔) สมานัตตา คือ ความมีตนเสมอ

อีกแนวทางหนึ่ง แนวทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดกระบวนการที่ใช้แก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัวได้ ก็คือ การใช้หลักฆราวาสธรรม ซึ่งประกอบด้วย ๑) ความจริง หมายถึง ความซื่อตรง ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ การพูดจริง การทำจริง ๒) การฝึกฝน หมายถึง การปรับตัว การข่มใจ การฝึกนิสัย การรู้จักควบคุมจิตใจ แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา ๓) ความอดทน หมายถึง การตั้งใจทำหน้าที่ การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย และ ๔) ความเสียสละ หมายถึง การสละความสุข ความสบายและผลประโยชน์ส่วนตัว พร้อมทั้งจะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น

ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะนำเอาหลักฆราวาสธรรมเข้าแก้ปัญหาความแตกแยกของครอบครัวซึ่งจะเป็นแนวทางในการช่วยเหลือ ป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้สมาชิกในครอบครัวได้รู้จักตนเอง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุขตามศักยภาพของตนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาความแตกแยกในครอบครัว
- ๒.๒ เพื่อศึกษาหลักฆราวาสธรรมในพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการแก้ปัญหาความแตกแยกของครอบครัว

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วิธีการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการแก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว”

เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร โดยใช้วิธีการรวบรวมและศึกษาข้อมูล จากคัมภีร์ ตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

๓.๑ ชั้นศึกษาเอกสาร โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ที่เป็นคัมภีร์สูงสุดทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ เอกสารอ้างอิงที่เป็นตำราและเอกสารที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความอยู่ดีทางเศรษฐกิจ เพื่อจัดระเบียบข้อมูล

๓.๒ ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล อาทิ คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ หนังสือ สื่อออนไลน์ และสื่ออื่น ๆ เพื่อจัดระเบียบเนื้อหา

๓.๓ ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท วิทยานิพนธ์ หนังสือ สื่อออนไลน์และสื่ออื่น ๆ มาจัดลำดับเรียง วิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยมุ่งตอบประเด็นให้ตรงตามวัตถุประสงค์

๓.๔ ชั้นเขียนรายงานการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีบรรยาย เรียบเรียงเป็นความเรียงตามเนื้อหาที่รวบรวมจัดระเบียบมา โดยใช้วัตถุประสงค์เป็นหลักในการเรียบเรียง

๔. สรุปผลการวิจัย

ปัญหาสำคัญของครอบครัวไทยปัจจุบันนั้น สรุปปัญหาสำคัญ ๆ ได้ ดังนี้

ปัญหาการทำแท้ง นับเป็นปัญหาระหว่างชายหญิงที่มีความรุนแรง และขัดต่อศีลธรรมอันดีอันงาม เป็นปัญหาทางเพศที่ผู้จะเป็นบิดามารดาไม่มีสำนึกในการเป็นบุพการีและนำมาซึ่งปัญหา ต่าง ๆ อีกมากมายในสังคมด้วย

ปัญหาความยากจน เนื่องจากครอบครัวมีสภาพยากจน มีรายได้ต่ำ ค่าจ้างแรงงานต่ำ ทำให้ต่างฝ่ายต่างต้องทำมาหากินของตนเอง จึงเป็นสาเหตุให้เกิดความไม่เข้าใจกัน ทะเลาะเบาะแว้งกัน ตบตีกันได้ ความยากจนก็เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้บิดา มารดา ไม่อาจทำหน้าที่ของบิดา มารดาที่ดี

ปัญหาความเห็นแก่ตัว จากปัญหาสังคมรอบด้านที่รุมเร้า ทำให้ความที่เคยเอาใจใส่ระหว่างกันลดน้อยลงไป จากที่สมาชิกในครอบครัวต้องดิ้นรนชวนขวายมากขึ้น จึงทำให้ช่องว่างระหว่างสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้น ต่างฝ่ายต้องการผลประโยชน์ของตนเอง ต้องการความสะดวกสบายและผลภักภาระงานไปให้อีกฝ่ายรับผิดชอบแทน หรือจนเกิดเป็นปัญหาคอขวด กล่าวคือ พ่อแม่ไม่มีเวลาอบรมเลี้ยงดูบุตร ธิดา พ่อ แม่ไม่มีความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูลูก

ปัญหาค่านิยมเปลี่ยนแปลง สามีภรรยาในหลาย ๆ ครอบครัวเห็นคุณค่าจริยธรรมของครอบครัวน้อยลง ตั้งแต่ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เมื่อต่างฝ่ายต่างออกไปเข้าพบปะผู้คนในสังคมข้างนอกครอบครัว ดังจะพบเห็นจากข่าวสารจากวิทยุโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ที่พบเห็นเรื่องผิดจริยธรรมและวัฒนธรรมไทยอยู่เสมอ ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น แหล่งจำหน่ายยาเสพติด เป็นต้นนั้น ถ้าจะให้ได้ผลดี ทางฝ่ายรัฐบาล หรือชนชั้นบริหารควรจะได้จัดการแก้ไขให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ โดยรัฐบาล หรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ อาจจะแก้ด้วยการนำเอาธรรมะไปเป็นหลักในการทำงาน เมื่อเห็นว่าสิ่งแวดล้อมใดที่ขัดกับหลักศีลธรรมและจารีตประเพณีที่งดงาม ก็จัดการให้เป็นไปในทางดีเสีย ก็จะเป็นอุบายวิธีแก้ไขที่ได้ผลมากทางหนึ่ง ปัจจุบันได้มีวิถีทางดำเนินชีวิตของคนในครอบครัวเปลี่ยนไปจากแต่ก่อนมาก ความรักใคร่กลมเกลียวกันในครอบครัวก็เปลี่ยนไป

สาเหตุของปัญหาในครอบครัวสังคมไทยปัจจุบัน ที่สำคัญ ดังนี้

๑) ความไม่พร้อมและไม่ได้เตรียมตัวที่จะเป็นครอบครัว การขาดความพร้อมของพ่อแม่ในด้านต่าง ๆ
๒) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ส่งผลกระทบให้ครอบครัวไม่อาจทำ หน้าที่
บทบาทของตนได้อย่างสมบูรณ์และไม่อาจปรับตนเองได้

๓) สังคมไม่ตระหนักในความสำคัญของครอบครัวว่า ครอบครัวมีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม จึงขาด
จิตสำนึกและพลังร่วมกันจากทุกสถาบันในสังคมที่จะพัฒนาครอบครัว ป้องกันและแก้ไขปัญหาครอบครัว

๔) สื่อมวลชนเป็นสถาบันสังคมที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อครอบครัวและสมาชิกของสังคมโดยสื่อมวลชน
ยังไม่ได้ให้ความสนใจในการพัฒนาครอบครัวเพียงพอ

ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว เกิดจากหลายปัญหาดังกล่าวแล้วข้างต้น แต่ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอ
นำปัญหาเพื่อการวิจัย มานำเสนอเพียง ๔ ประการหลัก ๆ เท่านั้น คือบุคคลในครอบครัวขาดหลักธรรม เรื่อง ๑)
ขาดสัจจะ หรือความซื่อสัตย์ต่อกันภายในครอบครัว ๒) ขาดทมะ ความข่มใจ ๓) ขาดขันติ ความอดทน และ ๔)
ขาดจาคะ ความเสียสละ ทั้งเพื่อครอบครัวและส่วนรวม ซึ่งประกอบด้วย

๑. ขาดสัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ความซื่อตรง คนที่ซื่อสัตย์ หมายถึงคนที่เป็นคนตรง ประพฤติสิ่งใด
ก็ด้วยน้ำใจใจจริง แยกรายละเอียดได้ดังนี้ ๑) การไม่ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ๒) การไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน หรือ
แสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเองหรือครอบครัว ก็จะทำให้เกิดความ ๓) การไม่ซื่อสัตย์ต่อมิตรสหาย ๔) การไม่
ซื่อสัตย์ต่อครอบครัว การไม่ซื่อสัตย์ต่อครอบครัว

๒. ขาดทมะ การปรับตัว การทำตัวให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมหรือดีขึ้น ทำให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมหรือดี
ขึ้น ทำให้เรียบ ทำให้เสมอ ประกอบด้วย ๑) การฝึกฝนตนเอง คือ รู้จักฝึกนิสัยให้รู้จักการแก้ไขข้อบกพร่อง เพื่อ
ปรับปรุงตนเองให้เจริญก้าวหน้า ๒) การข่มใจตนเอง คือ การยับยั้งใจของตนไม่ให้หลงมัวเมาอยู่กับอบายมุข
ฟุ้งซ่านทะยานอยากกับสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรม

๓. ขาดขันติ ความอดทน บึกบึน ยอมรับสภาพความยากลำบาก อดทนถ้อยคำของผู้ประเสริฐกว่า
อดทนถ้อยคำของคนเสมอกันได้ แนวปฏิบัติมี ๔ ประการ ดังนี้ ๑) การอดทนต่อความลำบาก หมายถึง การมีจิตใจ
เข้มแข็ง พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ ๒) ความอดทนต่อความทุกข์ คือ เมื่อเกิดความทุกข์ต้อง
ไม่แสดงออกอย่างน่าสมเพชเวทนาจนเกินกว่าเหตุ ๓) ความอดทนต่อความไม่พอใจ ความเจ็บใจ ๔) ความอดทน
ต่ออำนาจกิเลส หมายถึง อดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยวนชวนให้หลงใหล หมกมุ่นมัวเมา

๔. จาคะ ความเสียสละ ให้โดยยินยอม ให้อด้วยความเต็มใจ ประกอบด้วย ๑) สละวัตถุสิ่งของ คือสละ
ทรัพย์สินของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ๒) สละอารมณ์ หมายถึง เป็นคนรู้จักปล่อยอารมณ์ที่จะให้จิตใจเศร้าหมอง
ขุ่นมัวและเป็นข้าศึกต่อความสงบใจ

วิธีการประยุกต์ใช้ หลักสัจจะ คือ ควรพูดตามกาล พูดเมื่อผู้ฟังพร้อมที่จะฟัง ควรเอ่ยปากพูดก็ต่อเมื่อ
ภรรยาสามี ลูก ๆ หลาน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ เขาพร้อมที่จะฟังเราพูด จะรู้ได้อย่างรวดเร็ว เขาพร้อมที่จะฟัง วิธีประยุกต์
ในการปรับตัวเพื่อปรับปรุงและเสริมสร้างบุคลิกภาพ กระทำได้ดังนี้ ๑) การปรับตัวเอง การมองตนเองพิจารณา
ตนเองและปรับปรุงตนเอง หรือปรับความนึกคิด ความเข้าใจของตนเองเสียใหม่ ๒) การปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น จะ
ต้องรู้จักปรับปรุงตนเองให้เข้ากับเพื่อนได้อย่างเหมาะสม การเอาใจใส่สามี ภรรยา ให้ความรักด้วยใจจริง ๓) การ
ปรับตัวให้เข้ากับผู้ใหญ่ ควรให้ความเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนแนะนำ ๔) การปรับตัวให้เข้ากับสังคม การรู้จักคบ
เพื่อนที่ดีประพฤติตนในแนวทางที่ถูกที่ควร ต้องรู้จักรวมกลุ่มรวมหมู่กัน กระทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ประโยชน์
ให้กับสังคม

วิธีประยุกต์ใช้ หลักทมะ หรือในการปรับตัวเพื่อปรับปรุงและเสริมสร้างบุคลิกภาพ เป็นวิธีอีกหนึ่งวิธีที่อยู่ในความสามารถของทุกคนจะทำได้ ดังนี้ ๑) การปรับตัวเอง การมองตนเองพิจารณาตนเองและปรับปรุงตนเอง หรือปรับความนึกคิด ความเข้าใจของตนเองเสียใหม่ จะเป็นผลดีต่อสุขภาพจิตของตัวเราเองอย่างมาก การปรับตนเอง ควรได้พยายามสำรวจตนเองทั้งนิสัย ความนึกคิด การกระทำ หากมีข้อบกพร่องที่ใด เมื่อทราบควรที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ๒) การปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น การที่จะคบเพื่อนได้อย่างดี เป็นที่รักของเพื่อนฝูง จะต้องรู้จักปรับปรุงตนเองให้เข้ากับเพื่อนได้อย่างเหมาะสม การเอาใจใส่สามี ภรรยา ให้ความรักด้วยใจจริง ส่วนเพื่อนก็ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล โดยไม่หวังแต่จะให้เพื่อนช่วยเท่านั้น ๓) การปรับตัวให้เข้ากับผู้ใหญ่ ควรพยายามปรับปรุงตนเองให้เข้ากับผู้ใหญ่ ให้ความเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนแนะนำ การรู้จักคบเพื่อนที่ดีประพฤติตนในแนวทางที่ถูกต้อง ควร ต้องรู้จักรวมกลุ่มรวมหมู่กัน กระทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับสังคม

วิธีการประยุกต์ใช้หลักขันติ การชนะใจตนเองนับเป็นศิลปะอันหนึ่งที่ทำให้เราสามารถสร้างอุปนิสัยที่ดีลงสู่ตัวเราได้ มีรายละเอียด คือ ๑) การฝืนใจ ในการเอาชนะใจตนเองนั้น จะไม่มีวิธีใดที่จะดีได้ว่าการฝืนใจ ๒) การหักใจ คนที่มีความเข้มแข็งแรงกล้าเท่านั้นจึงจะได้สำเร็จและรู้จักเลิกคิดในเรื่องที่ผิดหวัง ๓) การหักห้ามใจ คือ หักความคิดไม่ให้วนเวียนแต่จะเศร้าโศก แต่การหักห้ามใจนั้นแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ (๓.๑) เป็นการป้องกันก่อนที่จะเกิดเรื่องเสียหายขึ้น (๓.๒) เป็นการแก้ไขเมื่อเหตุการณ์ร้ายนั้นผ่านไปแล้ว ๔) การปลงใจ คือการรู้เท่าทันในวิถีชีวิตว่า มีการขึ้น ๆ ลง ๆ มีทั้งทางที่ได้และทางที่เสีย ๕) การข่มใจ หมายถึง การรู้จักใช้สติคอยเหนี่ยวรั้งไม่ให้เราทำอะไรไปในสิ่งที่ไม่สมควร ซึ่งมีวิธีการข่มใจ ดังนี้ (๕.๑) ข่มความโกรธ (๕.๒) ข่มความกลัว ต้องเป็นคนรักความจริงและแสวงหาความจริง ความจริงจะทำให้เราลดความกลัวได้ ต้องฝึกความเชื่อมั่นตนเอง ๖) แก้อุปนิสัยใจร้อน

โดยสรุป วิธีประยุกต์ใช้หลักทมะและขันตินั้น บุคคลต้องมีสติสัมปชัญญะเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน เพราะว่า ไม่ว่าจะพบสิ่งที่มีมารกระทบมากมายเพียงใดก็ตาม ถ้ามีสติสัมปชัญญะแล้ว สิ่งอันเลวร้ายที่จะเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือจะเกิดขึ้นกับบุคคลที่เรารักก็ตาม ก็จะผ่อนหนักให้เป็นเบาและอาจจะไม่เกิดขึ้นเลยก็ได้ ดังนั้นเมื่อมีสติสัมปชัญญะแล้ว การข่มใจ ความอดทนหรืออะไรทั้งหลายในประตามี ก็จะตามมา ทำให้บุคคลมีความสุขในครอบครัว บุคคลรอบข้างในสังคมได้เป็นอย่างดี

วิธีประยุกต์ใช้หลักจากะ ๑) การจัดการกับกิเลส บุคคลผู้มีhiri จะมีความละเอียดแก่ใจตนเองต่อการที่จะลงมือกระทำพฤติกรรมทุจริตทั้งทางกาย วาจาและใจ ๒) วิธีการจัดการความเห็นแก่ตัว ทางแก้ไขและวิธีการทำตามหน้าที่ของบุคคลเป็นทางแก้ปัญหาเรื่องความเห็นแก่ตัว ในการจัดการมี ๒ ระดับ คือ ๑) จัดการในระดับสังคม การแก้ปัญหาความเห็นแก่ตัวในสังคม คือการสร้างพฤติกรรมให้เป็นผู้มีมีความช่วยเหลือเสียสละ ทำหน้าที่ให้ถูกต้องและเหมาะสมเพื่อให้สำเร็จประโยชน์สุขแก่บุคคลและส่วนรวม ๒) จัดการในระดับบุคคล (๒.๑) ยึดมั่นในอุดมการณ์ คือมีความตั้งใจมั่น มุ่งต่อความสำเร็จที่เลือกไว้อย่างดีแล้ว (๒.๒) งดเว้นจากอบายมุขหรือทางแห่งความเสื่อมทุกประการ (๒.๓) สร้างคุณธรรมต่าง ๆ ให้มีขึ้นในตน (๒.๔) มีวิธีการหรือศิลป์ในการทำงาน หาวิธีทำงานที่ดีกว่าเดิม ที่สำคัญคือ การฝึกสมาธิหรือจิตใจให้เข้มแข็ง ฝึกกำลังใจให้มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไม่ท้อถอยสามารถต่อสู้กับอุปสรรคได้ดี (๒.๕) ความรอบคอบ ไม่มั่งง่าย การรู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ ความรอบคอบเป็นการมองเห็นคุณค่าของความรอบคอบและเห็นโทษของความมั่งง่าย (๒.๖) ความเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ (๒.๗) การคบคนดีเป็นเพื่อน การมีเพื่อนร่วมงานเป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบขยันหมั่นเพียรและตั้งใจทำงาน (๒.๘) ความซื่อตรงหรือความซื่อสัตย์ คนที่มีความซื่อตรงต่อตนเอง ผู้อื่นหรือสังคม และ

ชื่อตรงต่อหน้าที่แล้ว จะไม่ถูกอคติครอบงำ (๒.๙) การรู้จักกาลเวลา เป็นคนตรงต่อเวลาแล้วก็จะรีบทำกิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จ โดยรู้ว่า เวลาที่ต้องทำอะไร ไม่ปล่อยให้เวลาให้สูญเปล่า (๒.๑๐) การรู้จักตนเอง ต้องมีความเข้าใจตัวเอง เอาชนะใจตนเองให้ได้ กล่าวคือต้องรู้จักประมาณตนเอง (๒.๑๑) การรู้จักเหตุผล การรู้จักเหตุผล คือรู้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ รู้ว่าสิ่งเหล่านี้สำเร็จ (๒.๑๒) ความพอดีเรียบง่าย รู้จักพอประมาณ หรือพอดี ไม่ชักนำไปในทางเสื่อมเสียหาย (๒.๑๓) การปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม ในที่เรียน ที่ทำงานรวมทั้งที่บ้าน สิ่งแวดล้อมไม่ดีสามารถโน้มน้าวให้เกิดความเห็นแก่ตัวสิ่งแวดล้อมดี สามารถโน้มน้าวให้เกิดความสุขต่อการทำงาน และทำให้งานสำเร็จได้

การเสียสละหรือการให้ จะแบ่งออกเป็น ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจาและทางใจ พิจารณาได้ ดังนี้ ๑) วิธีการปฏิบัติในการให้อภัยทานทางใจ ต้องเริ่มต้นด้วยการรื้อถอนและสลายความยึดมั่นถือมั่นในทางที่ผิด ๒) วิธีการปฏิบัติในการให้อภัยทานทางวาจา (๒.๑) การใช้วาจาที่เหมาะสม เป็นคำพูดที่ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น (๒.๒) การกล่าวคำว่า ขอโทษ ๓) วิธีการปฏิบัติในการให้อภัยทานทางกาย (๓.๑) การฟังอย่างลึกซึ้ง หรือการฟังอย่างตั้งใจ โดยใช้ปัญญาและใช้เหตุผลรอบด้านที่สุด (๓.๒) การเคารพและให้เกียรติชีวิตของผู้อื่นและสัตว์อื่น (๓.๓) การเคารพและให้เกียรติในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่คุกคาม หรือแก่งแย่ง ช่างชิงทรัพย์สินของคนอื่น (๓.๔) การเคารพและให้เกียรติในสิทธิคุ้มครองและปฏิญญาที่มีต่อครอบครัวและสังคม

สรุปว่า วิธีการปฏิบัติของอภัยทานในการจัดการความขัดแย้งแตกแยกนั้น ทางใจถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่มีความสำคัญ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นอภัยทางกายและทางวาจา เพราะการปฏิบัติของอภัยทานทางใจนั้น เป็นการเอาชนะใจตัวเอง ที่จะเป็นอิสระออกจากความโกรธ เกลียดอาฆาตเคັน เป็นการปฏิบัติที่รื้อถอนและสลายความยึดมั่นถือมั่นในความคิดของตนเอง ที่เป็นสาเหตุสำคัญอันจะนำไปสู่การเกิดความขัดแย้ง แตกแยกขึ้นได้

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

๑) แนวทางการแก้ไขปัญหาการต่าง ๆ ต้องแก้แบบบูรณาการจากความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย คือ บ้าน วัด โรงเรียน โดยบ้าน บิดา มารดา ผู้ปกครองและญาติ ต้องร่วมมือกันในการแสวงหาความร่วมมือและปรองดอง มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ในการที่จะพูดความจริงในครอบครัว มีความข่มใจ อดทนและมีการเสียสละ วัด ควรนำเสนอหลักในการครองเรือน ไม่เพียงสั่งสอนพุทธศาสนิกชนในสิ่งที่ไกลตัวจนเกินไป จนทำให้ไม่เข้าใจและขาดความกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติ โรงเรียน ควรกำหนดหลักสูตรให้เหมาะสมกับการใช้ชีวิตในครอบครัวของตนเองในอนาคต ดังกล่าวแล้ว ครอบครัวไทย สังคมไทยก็จะสงบสุข เกิดสันติภาพและกับการสร้างครอบครัวให้มีความสุข มั่นคง ยืนนาน เลี้ยงดู อบรมบุตรธิดาให้มีความเจริญสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นอนาคตที่สำคัญของชาติต่อไป

๒) เน้นให้ครูพระสอนศีลธรรม จริยธรรมและวิถีธรรม วิถีไทย เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ให้เข้าถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างถูกเหมาะสม

๓) บุคคลในครอบครัว ชุมชนและสังคม ต่างก็มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ถ้าเผชิญหน้ากับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ต้องมีการปรับตัว ปรับกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ไม่หลงไหลกับวัฒนธรรมบริโภคนิยม

๔) การจะแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืน จะต้องแก้ที่สาเหตุที่ติดให้กับบุคคลในครอบครัว เพราะถ้าสถาบันครอบครัวได้รับการเสริมสร้างความมั่นคง เข้มแข็งและเกิดการรวมตัวกันขึ้นแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมให้มีความมั่นคงเข้มแข็งและเป็นเกราะป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น ในระดับสังคมได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิธีการประยุกต์ใช้หลักทวารวาสธรรมในการแก้ไขปัญหาความแตกแยกในครอบครัว” ซึ่งเป็นการศึกษาถึงกระบวนการที่จะนำพาบุคคลในครอบครัวให้บรรลุแนวทางแห่งความผาสุก ความสงบและความสมบูรณ์พร้อมในครอบครัว ไม่มีการแตกแยก หรือการประพฤติปฏิบัติที่นอกกรอบทางทั้งในส่วนของสามี หรือภรรยา อันจะเป็นการก่อให้เกิดความร้าวฉานในการดำเนินชีวิต ด้วยเหตุนี้ โดยลักษณะการดังกล่าว พบว่ามีการวิจัยจำนวนน้อยมาก ที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนที่มีต่อครอบครัว จึงจำเป็นที่จะต้องให้มีการวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลในหลายแง่ทั้งพฤติกรรมและทัศนคติของสมาชิกที่มีต่อครอบครัวเพื่อนำเสนอให้กับผู้เกี่ยวข้อง ได้วางแผนและกำหนดโครงการต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตส่วนหนึ่งด้วย จึงควรมีการดำเนินวิจัยเพิ่มเติมในมุมมองที่แตกต่างกัน ดังนี้

๑) การศึกษาวิจัย หลักทวารวาสธรรมกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม หรือพฤติกรรมด้านใดด้านหนึ่งของสังคม

๒) การศึกษาวิจัย หลักทวารวาสธรรมกับแนวทางการสร้างประโยชน์สุขในสังคมปัจจุบัน

๓) การศึกษาวิจัย บทบาทหน้าที่ตามหลักทศ ๖ ของผู้ปกครองที่มีต่อเยาวชนในสังคมไทยในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ภัสสร ลิมานนท์. บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ป., ๒๕๔๑.

ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์
และดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โดยใช้ชุดกิจกรรม

EFFECTS OF LEARNING MANAGEMENT THROUGH INSTRUCTIONAL ACTIVITY
PACKAGE ON THE TOPIC OF “THE RELATIONSHIP BETWEEN THE PHENOMENON
OF THE WORLD, SUN, AND MOON” IN SOCIAL STUDIES, RELIGION,
AND CULTURE STRAN OF PRATHOMSUKSA 2 STUDENTS

วิภาพร วิมล*
พานชัย เกษญา**
ประดิษฐ์ ชื่นบาน***

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ ๘๐/๘๐ เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ โดยใช้ชุดกิจกรรม และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ต่อการจัดการเรียนรู้เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ โดยใช้ชุดกิจกรรม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จำนวน ๕ คน ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง การทดลองแบบ One Group Pretest Design เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ จำนวน ๖ ชุด แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน ๓๐ ข้อ และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้อาศัยชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณ ๕ ระดับ จำนวน ๑๐ ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมุติฐานโดยใช้ค่าที

ผลการศึกษาพบว่า

๑. ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และ ดวงจันทร์ มีประสิทธิภาพรวมเท่ากับ ๘๙.๓๓/๘๔.๖๗ ซึ่งมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ ๘๐/๘๐
๒. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

* นักศึกษาลัทธิสุทธศาสนาธรรมหามานิตติ สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

** อาจารย์สาขาวิชาหลักสูตรการสอนและประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

*** อาจารย์กลุ่มวิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๓. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนบ้านจ้งเอียดหนองแมว มีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ โดยใช้ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเท่ากับ ๔.๙๒

คำสำคัญ : ผลการจัดการเรียนรู้, ชุดกิจกรรม

ABSTRACT

The objectives of this study were: 1) to create and find out efficiency of instructional activity package on the topic of “the Relationship between the Phenomenon of the World, Sun, and Moon” for Prathomsuksa 2 students based on 80/80 criterion; 2) to compare the pretest and posttest learning achievement of Prathomsuksa 2 students through an application of instructional activity package on the topic of “the Relationship between the Phenomenon of the World, Sun, and Moon”; and 3) to study a satisfaction of Prathomsuksa 2 students on a learning management through an instructional activity package on the topic of “the Relationship between the Phenomenon of the World, Sun, and Moon”. The samples consisted of 5 Prathomsuksa 2 students who enrolled in the second semester of academic year 2016. The samples were selected using a purposive sampling technique. This present study was conducted using a One-Group Pretest technique. The research instruments were 6 sets of instructional activity package on the topic of “the Relationship between the Phenomenon of the World, Sun, and Moon”, a set of 30 items achievement test, and a 5-point rating scale satisfactory questionnaire (10 items). The statistics used for data analysis comprised of percentage, mean, standard deviation, and t-test.

The study found that:

1. The overall efficiency of instructional activity package on the topic of “the Relationship between the Phenomenon of the World, Sun, and Moon” was equal to 89.33/84.67 which is higher than the pre-determined criterion of 80/80.
2. According to the pretest and posttest learning achievement test, the study showed that the posttest score is significant higher than the pretest score at .05 of statistical level.
3. The overall satisfaction of Prathomsuksa 2 students on a learning management through instructional learning package on the topic of “the Relationship between the Phenomenon of the World, Sun, and Moon” was at the highest level ($\bar{X}=4.92$)

Keywords: Result of learning management, Academic package of activities

บทนำ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญยิ่งที่จะช่วยพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญรุ่งเรืองและก้าวทันนานาประเทศ ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาผู้เรียนตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโตใหญ่ตามวัยและพัฒนาการของแต่ละคนให้เป็นมนุษย์ที่มีความรู้ ความสามารถ และทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตัวกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจว่า มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีความรู้ สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ๒๕๕๑: ๑๓๒) นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ ได้กำหนดให้แนวทางจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ๒๕๔๕: ๑๓) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) มุ่งยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำในโอกาสทางการศึกษาด้วยความเสมอภาค และเท่าเทียมกัน เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการหน่วยงานภาครัฐตามหลักธรรมาภิบาลด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๙: ๕๔)

จากกิจกรรมสวัสดิ์ศุภคุณครู สู่คุณภาพผู้เรียน โดยนายภฤตพล ชุตินุกุลศิริ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๑ เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๙ ณ โรงเรียนบ้านตะเคียนกุยวิทยาได้กล่าวสรุปผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของปีการศึกษา ๒๕๕๘ ทั้งการทดสอบ O-NET และ NT ซึ่งเป็นข้อสอบกลางพบว่า จากการประเมินผลการศึกษาในระดับชาติ (O-NET) ในปีการศึกษา ๒๕๕๘ มีทั้งหมด ๕ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ประกอบด้วย ภาษาไทย สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ พบว่า ค่าความก้าวหน้าของปีการศึกษา ๒๕๕๗-๒๕๕๘ คือ ๕.๐๓, -๒.๐๐, ๕.๒๗, ๗.๕๙, ๐.๖๗ ตามลำดับ ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับชาติทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ แต่มีเพียงกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วิชาเดียวที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนลดลงจากปีการศึกษา ๒๕๕๗ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๑. ๒๕๕๙: ๕)

การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านจึงเอดหนองแมว อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เป็นการสอนแบบบูรณาการชั้นเรียน คือ ครูสอนควบ ๒ ชั้นและสอนทั้ง ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ครูจัดการเรียนการสอนตามโครงการเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่เป็นที่น่าพึงพอใจเท่าที่ควรสามารถเห็นได้ชัดเจนจากการประเมินผลการศึกษาในระดับชาติ (O-NET) ปีการศึกษา ๒๕๕๘ ซึ่งมีการทดสอบ ๕ กลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ ภาษาไทย สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ๔๓.๑๓, ๔๓.๐๐, ๓๔.๓๘, ๓๖.๒๖, ๓๘.๓๘ ตามลำดับ เมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยระดับชาติ พบว่าต่ำกว่าทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๑. ๒๕๕๙: ๗, ๔๗)

จากผลการประเมินคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับเขตพื้นที่การศึกษา (LAS : Local Assessment System) ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ในปีการศึกษา ๒๕๕๕ - ๒๕๕๗ พบว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทั้ง ๓ ปีการศึกษา มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละใกล้เคียงกัน คือ สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๖๖.๑๙ สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๗๑.๓๓ สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์ มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๖๕.๙๓ สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์ มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๕๓.๓๓ และสาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์ มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๔๖.๖๗ พบคะแนนเฉลี่ยร้อยละของทั้ง ๓ ปีการศึกษาใน ๔ สาระแรก คือ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม, หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม, เศรษฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์ มากกว่าร้อยละ ๕๐ ซึ่งในสาระภูมิศาสตร์ พบว่า คะแนนเฉลี่ยร้อยละของทั้ง ๓ ปีการศึกษา ต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ และจากผลการทดสอบนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ จำนวน ๕ คน โรงเรียนบ้านจืดหนองแมว สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมรอบตัว, ตำแหน่งและลักษณะทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ผลปรากฏว่าได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๖๖.๒๕, ๕๗.๕ และ ๔๒.๕ ตามลำดับ ผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินในสาระการเรียนรู้ เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ซึ่งอาจเนื่องมาจากความรู้พื้นฐานที่ผู้เรียนยังไม่สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ได้

การพัฒนาความรู้พื้นฐานของผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น จำเป็นต้องใช้นวัตกรรมเข้ามาช่วย นวัตกรรมที่มีความน่าสนใจ คือ ชุดกิจกรรม หมายถึง นวัตกรรมที่ครูเป็นผู้สร้างประกอบขึ้นด้วยวัสดุอุปกรณ์หลายชนิด และองค์ประกอบอื่นเพื่อให้นักเรียน ศึกษาและปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานของสุนันทา สุนทรประเสริฐ (๒๕๔๔: ๑) อธิบายความหมายของชุดกิจกรรมไว้ว่า ชุดกิจกรรมเป็นนวัตกรรมการใช้สื่อการสอนแบบผสมโดยอาศัยระบบบูรณาการสื่อหลายๆ อย่างเข้าด้วยกัน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

จากปัญหาผลสัมฤทธิ์และความสำคัญของนวัตกรรมดังกล่าว ผู้ศึกษามีความสนใจ ที่จะพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้ชุดกิจกรรม ในการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ เพื่อเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ สร้างความพึงพอใจที่ดีต่อการเรียน ตลอดจนเป็นแนวทางในการพัฒนาชุดกิจกรรมและเพื่อประโยชน์แก่ครูผู้สอนได้นำแนวทางไปปรับประยุกต์ใช้ในการทำหน้าที่ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑. เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ ๘๐/๘๐

๒. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ โดยใช้ชุดกิจกรรม

๓. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ต่อการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ โดยใช้ชุดกิจกรรม

เนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ สารระที่ ๕ ภูมิศาสตร์ มาตรฐาน ส ๕.๑ ตัวชี้วัดที่ ๓ อธิบายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โดยชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำนวน ๖ ชุด ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ใช้เวลาทั้งสิ้น ๘ ชั่วโมง

วิธีดำเนินการศึกษา

กลุ่มเป้าหมาย ในการดำเนินการศึกษาครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนบ้านจ้งเอดหนองแมว ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอสำโรงทับ สงักัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๑ ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ จำนวน ๕ คน โดยเลือกแบบเจาะจง เหตุผลที่เลือกโรงเรียนนี้เพราะรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนเป็นการสอนแบบบูรณาการชั้นเรียน คือ ครูสอนควบ ๒ ชั้น และสอนทั้ง ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ครูจัดการเรียนการสอนตามโครงการเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) ส่งผลให้ไม่ผ่านการประเมินผลการศึกษาาระดับชาติ (O-NET) จึงจำเป็นต้องนำนวัตกรรมเข้ามาช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้น นวัตกรรมที่มีความน่าสนใจ คือ ชุดกิจกรรม ซึ่งม้งงานวิจัยเป็นจำนวนมากที่สามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้นได้

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

๑. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ประกอบด้วย

๑.๑ ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สารระที่ ๕ ภูมิศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยใช้ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ มีจำนวนทั้งสิ้น ๖ ชุด ดังนี้

- ชุดที่ ๑ ลักษณะทางกายภาพของโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์
- ชุดที่ ๒ ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์
- ชุดที่ ๓ การเกิดกลางวัน-กลางคืน
- ชุดที่ ๔ การเกิดฤดูกาล
- ชุดที่ ๕ การเกิดข้างขึ้น-ข้างแรม
- ชุดที่ ๖ การเกิดน้ำขึ้น-น้ำลง

๑.๒ แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จำนวน ๖ แผน ดังนี้

- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ลักษณะทางกายภาพของโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์

และดวงจันทร์

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่อง การเกิดกลางวัน-กลางคืน

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง การเกิดฤดูกาล

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ เรื่อง การเกิดข้างขึ้น - ข้างแรม

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖ เรื่อง การเกิดน้ำขึ้น-น้ำลง

๑.๓ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ ๓ ตัวเลือก จำนวน ๓๐ ข้อ ๓๐ คะแนน

๑.๔ แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) ๕ ระดับ จำนวน ๑๐ ข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินงาน ดังนี้

๑. ก่อนการทดลองใช้ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ นักเรียนทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียน (pre-test) จำนวน ๑ ฉบับ ซึ่งประกอบด้วย แบบทดสอบปรนัย ชนิด ๓ ตัวเลือก จำนวน ๓๐ ข้อ คะแนนเต็ม ๓๐ คะแนน

๒. ดำเนินการทดลอง โดยใช้ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ทั้งหมด จำนวน ๖ ชุด ได้แก่ ๑) เรื่อง ลักษณะทางกายภาพของโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ๒) เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ๓) เรื่อง การเกิดกลางวัน-กลางคืน ๔) เรื่อง การเกิดฤดูกาล ๕) เรื่อง การเกิดข้างขึ้น-ข้างแรม และ ๖) เรื่อง การเกิดน้ำขึ้น-น้ำลง กับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนบ้านจิ้งเห็ดหนองแมว ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๕ คน

๓. นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน (post - test) ไปทดสอบกับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย หลังการทดลองใช้ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ จำนวน ๑ ฉบับ โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชุดเดียวกับแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียน (pre - test) แต่สลับตัวเลือก จำนวน ๓๐ ข้อ คะแนนเต็ม ๓๐ คะแนน

๔. นำแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการใช้ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ให้นักเรียนกลุ่มเป้าหมายประเมิน เพื่อหาค่าความพึงพอใจที่มีต่อการใช้ชุดกิจกรรม โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจที่สร้างขึ้น จำนวน ๑๐ ข้อ ภายหลังสิ้นสุดการเรียนครบทั้ง ๖ ชุด

สรุปผลการศึกษา

ผลการใช้ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ปรากฏผลดังนี้

๑. ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โดยวิเคราะห์คะแนน ใช้สูตรคำนวณหาค่า (E1/E2) มีค่าเท่ากับ ๘๙.๓๓/๘๔.๖๗ ซึ่งมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ ๘๐/๘๐

๒. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ และต่ำสุด ได้แก่ด้านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้

อภิปรายผล

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษา พบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. ผลจากการนำชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ไปใช้ พบว่า ชุดกิจกรรมมีประสิทธิภาพเท่ากับ ๘๙.๓๓ / ๘๔.๖๗ ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ ๘๐ / ๘๐ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สร้างชุดกิจกรรมตามขั้นตอนและกระบวนการอย่างเป็นระบบ โดยศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ศึกษาหลักสูตรสถานศึกษา วิเคราะห์เนื้อหา ตลอดจนศึกษาแนวคิด หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุดกิจกรรม จัดทำชุดกิจกรรมจำนวน ๖ ชุด ให้ความเหมาะสมกับเวลาและเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดสอดคล้องกับเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ มีภาพประกอบที่สวยงามน่าสนใจ คำนึงถึงพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการกลั่นกรอง การตรวจสอบแก้ไขจากอาจารย์ที่ปรึกษา การตรวจสอบและประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาประสิทธิภาพ ไปสู่กระบวนการปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้จริง จึงมีความเหมาะสมที่จะเป็นชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียนเป็นอย่างดี เมื่อนักเรียนเรียนแล้วมีพัฒนาการทางการเรียนที่ดีขึ้น สอดคล้องกับงานของสุนันทา สุนทรประเสริฐ อธิบายความหมายของชุดกิจกรรมไว้ว่า ชุดกิจกรรมเป็นนวัตกรรมการใช้สื่อการสอนแบบประสมโดยอาศัยระบบบูรณาการสื่อหลายๆ อย่างเข้าด้วยกัน เพื่อให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (สุนันทา สุนทรประเสริฐ ๒๕๔๔: ๑) สอดคล้องกับ บุญเกื้อ ครอบหาเวช กล่าวว่า ชุดการสอนหรือชุดการเรียนเป็นสื่อการสอนชนิดหนึ่งซึ่งเป็นชุดของสื่อประสมที่จัดขึ้นสำหรับหน่วยการเรียนรู้ตามหัวข้อเนื้อหาและประสบการณ์ของแต่ละหน่วยที่ต้องการจะให้ผู้เรียนได้รับ โดยจัดเอาไว้เป็นชุดๆ บรรจุอยู่ในซอง กล่อง หรือกระเป๋า แล้วแต่ผู้สร้างจะจัดทำ (บุญเกื้อ ครอบหาเวช ๒๕๔๓: ๙๑) สอดคล้องกับ ยุพิน พิพิธกุล ได้ให้ความหมายของชุดการเรียนการสอนเป็นรายบุคคลว่า เป็นชุดการเรียนการสอน

ที่นักเรียน เรียนด้วยตนเอง ในชุดการสอนจะประกอบด้วย บัตรคำสั่ง บัตรกิจกรรม บัตรเนื้อหา บัตรแบบฝึกหัด หรือบัตรงานพร้อมเฉลย และบัตรทดสอบพร้อมเฉลย ในชุดการเรียนการสอนนั้นจะมีสื่อการเรียนการสอนไว้พร้อม เพื่อที่นักเรียนจะใช้ประกอบการเรียนในเรื่องนั้นๆ (ยุพิน พิพิธกุล. ๒๕๔๔: ๑๗๖) อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของวิซุกร บุญประกอบ ได้พัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้ ชุดกิจกรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ผลการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรม มีประสิทธิภาพเท่ากับ ๘๖.๒๖/ ๘๖.๘๔ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ ๘๐/ ๘๐ ที่ตั้งไว้ (วิซุกร บุญประกอบ. ๒๕๕๗: ๘๘) สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สุพรรณ เกียรติเจริญ ได้ศึกษาการสร้างชุดกิจกรรมแบบศูนย์การเรียนรู้ วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง สิ่งเสพติด สำหรับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๖ พบว่า ชุดกิจกรรมแบบศูนย์การเรียนรู้ วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง สิ่งเสพติด ที่สร้างขึ้นมีจำนวน ๑๐ ชุดมีประสิทธิภาพเท่ากับ ๙๐.๖๑/๙๕.๓๙ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ๘๐/๘๐ ที่กำหนดไว้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ (สุพรรณ เกียรติเจริญ. ๒๕๕๗: ๕๖)

๒. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ พบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นั้นแสดงว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ สูงขึ้นโดยสามารถกระตุ้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง และมีความสนใจในการเรียนมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้ศึกษาได้สร้างชุดกิจกรรม โดยศึกษาแนวคิด หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุดกิจกรรม มีการกำหนดรูปแบบ เนื้อหาสาระที่เข้าใจง่ายเหมาะสมกับวัย มีภาพประกอบเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน สอดคล้องกับงานของสุนันทา สุนทรประเสริฐ อธิบายความหมายของชุดกิจกรรมไว้ว่า ชุดกิจกรรมเป็นนวัตกรรมการใช้สื่อการสอนแบบประสมโดยอาศัยระบบบูรณาการสื่อหลายๆ อย่างเข้าด้วยกัน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (สุนันทา สุนทรประเสริฐ. ๒๕๔๔: ๑) นอกจากนี้ผู้ศึกษายังนำเกมการศึกษามานบูรณาการ พร้อมให้รางวัลเป็นการเสริมแรง ทำให้นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นและมีทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของวิซุกร บุญประกอบ ได้ศึกษาการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้ชุดกิจกรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนหนองโคง “สุรวทยาคม” สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๑ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดกิจกรรมสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ (วิซุกร บุญประกอบ. ๒๕๕๗: ๘๘) และสอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรี จักรชุม ได้ศึกษาการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์สาระพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้ วิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ (พัชรี จักรชุม. ๒๕๕๒: ๑๔๕)

๓. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ พบว่าโดยรวมนักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๙๒$) ทั้งนี้เนื่องจากผู้ศึกษาได้สร้างชุดกิจกรรม อาจเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้ชุดกิจกรรม กิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และ

ดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสได้เรียนรู้โดยใช้ชุดกิจกรรมเป็นสื่อการเรียนการสอน ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์แปลกใหม่ที่นำเรียนรู้ ภายในชุดกิจกรรมประกอบด้วย เนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับหลักสูตร รวมทั้งมีภาพประกอบที่มีสีสันสวยงาม ตัวอักษรขนาดพอดี อ่านง่าย เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน จึงสามารถดึงดูดความสนใจจากผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ซึ่งปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การเกิดกลางวัน-กลางคืน, การเกิดฤดูหนาว, การเกิดข้างขึ้น-ข้างแรม, การเกิดน้ำขึ้น-น้ำลง และอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในรอบหนึ่งปีส่งผลต่อกิจกรรมประจำวันของผู้เรียน ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดทักษะจากสิ่งต่างๆรอบตัวจากการได้สัมผัสจริง ทำให้ผู้เรียนมีความรู้แบบคงทนถาวร จึงส่งผลต่อความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้ชุดกิจกรรม เรื่อง ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สมคิด ภาโนมัย กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกนึกคิดของผู้ปฏิบัติงานต่องานที่ทำ ซึ่งเป็นความรู้สึกในทางบวก เนื่องจากการตอบสนองความต้องการทั้งด้านวัตถุและจิตใจ สมคิด ภาโนมัย (๒๕๕๔: ๑๙)

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้

๑.๑ ควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เพราะผู้เรียนแต่ละคนมีประสบการณ์ การเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

๑.๒ ควรศึกษารายละเอียด หรือการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้

๑.๓ ควรมีการจัดเตรียมสื่อวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลรวมทั้งกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ต่างๆ ให้ครอบคลุมตามรายละเอียดที่ปรากฏในแผนการจัดการเรียนรู้

๑.๔ ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามกระบวนการที่วางแผนไว้ โดยครูผู้สอนต้องมีบทบาทในการอำนวยความสะดวก และสนับสนุนให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

๑.๕ ควรมีการวัดและประเมินผล ในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ข้อมูลในการวัดและประเมินผลให้กับนักเรียน รวมทั้งกิจกรรมเสริมสำหรับนักเรียนที่มีปัญหาในการเรียนรู้

๑.๖ ควรมีการวัดและประเมินผลหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรม รวมทั้งจัดทำข้อมูลที่เป็นผลจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับนำไปใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมหรือวิธีการจัดการเรียนรู้ในครั้งต่อไป

๑.๗ ควรตระหนักถึงความรู้พื้นฐานในการเรียนเรื่องต่อไป โดยการสอบถาม หรือการทบทวนบทเรียนเดิมก่อนที่จะเรียนบทเรียนใหม่ ถ้าพบว่านักเรียนมีพื้นฐานเดิมไม่เพียงพอที่จะเรียนเรื่องใหม่ ครูควรดำเนินการสอนซ่อมเสริมเพื่อให้นักเรียนมีความรู้พื้นฐานเพียงพอที่จะเรียนเรื่องใหม่ต่อไป

๑.๘ ครูผู้สอนควรหาวิธีการเพิ่มแรงจูงใจ ใฝ่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี และมีความต้องการที่จะเรียนได้อย่างประสบผลสำเร็จ

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป

๒.๑ ควรมีการศึกษาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับการใช้ชุดกิจกรรม ประกอบการเรียนรู้อย่างหลากหลายรูปแบบ การสอนอื่น เช่น ชิปปา และ STAD เป็นต้น

๒.๒ ควรศึกษาตัวแปรอื่นที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

๒.๓ ควรติดตามผลในระยะยาว หลังเสร็จสิ้นการทดลอง เพื่อศึกษาความคงทนในการเรียนรู้ ด้วยชุดกิจกรรม

บรรณานุกรม

- บุญแก้ว ควรหาเวช. (๒๕๔๓). **นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา**. นนทบุรี : SR Printing.
- พัชรี จักรชุม. (๒๕๕๒). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ สาระ พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒. **ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์**.
- ยุพิน พิพิธกุล. (๒๕๕๔). **การเรียนการสอนคณิตศาสตร์ยุคปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.
- วิชชุกร บุญประกอบ. (๒๕๕๗). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระ การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้ชุดกิจกรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๖ โรงเรียนหนองไผ่ “สุรวิทยาคม” สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๑. **สารนิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย ราชภัฏสุรินทร์**.
- สมคิด ภาโนมัย. (๒๕๔๔). ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของราษฎรอาสาสมัครในสถานีตำรวจชุมชน ประจำตำบล. **วิทยานิพนธ์จิตวิทยาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๑. (๒๕๕๙). **ผลการประเมินคุณภาพ การศึกษา ระดับชาติ ปีการศึกษา ๒๕๕๘**. สุรินทร์: ส.พันธุ์เพ็ญ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (๒๕๕๑). **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระ การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๕). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และ ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๙). **แผนพัฒนาการศึกษาของสำนักงานปลัดกระทรวง ศึกษาธิการ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.moe.go.th/> สืบค้น ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.
- สุนันทา สุนทรประเสริฐ. (๒๕๔๔). การผลิตนวัตกรรมการเรียนการสอน การสร้างแบบฝึก. ชัยนาท: ชมรม พัฒนาความรู้ด้านระเบียบกฎหมาย.
- สุพรรณ เกียรติเจริญ. (๒๕๔๗). การสร้างชุดกิจกรรมแบบศูนย์การเรียน วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง สิ่งเสพติด สำหรับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๖. **ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตร และการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์**.

กระบวนการสร้างความสามัคคีของรัฐตามแนวพระพุทธศาสนา A Buddhist Procession of Reconciliation of State

พระวิชาญ อาทโร *

บทคัดย่อ

ความสามัคคี เป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่ง สำหรับหมู่คณะและสังคมโดยเฉพาะการทำงานร่วมกัน การประสานงานกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม สิ่งสำคัญคือความสามัคคี ไม่สามารถอยู่เดี่ยวๆได้ ต้องใช้ประกอบกับคุณธรรมอื่นๆ เช่น ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความเมตตา กรุณา ความกตัญญู ความมกน้อย สันโดษ การเสียสละ ฯลฯ ทั้งนี้เนื่องจาก ความสามัคคีเป็นผลมาจากการกระทำของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ส่วนกระบวนการสร้างและระบบการปกครองทางด้านประชาธิปไตยที่ยึดถือเสียงข้างมากของประชาชนเป็นหลักการสำคัญในการปกครองนั้น ส่วนธรรมาธิปไตยจะเน้นธรรมะคือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการปกครองเป็นหลัก ถ้ามีหลักธรรมคำสั่งสอนนำทางแล้วหลักการ วิธีการ หรือแนวคิดต่างๆ ก็ตามมา กระบวน หลักการ วิธีการบริหารที่กล่าวมาข้างต้น ก็ไม่สำคัญเท่ากับหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตยที่ยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารประเทศ เพราะระบอบการปกครองทั่วโลก จะต้องยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นพื้นฐานสำคัญ ถ้าขาดหลักธรรมแล้ว การปกครองในระบอบนั้นๆ จะไม่ประสบความสำเร็จ และได้การต่อต้าน และไม่ยอมรับ

คำสำคัญ : กระบวนการสร้างความสามัคคี, รัฐ, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

Unity is an important virtue. For groups and societies Only by working together Coordinated To achieve the goal, and the benefits to the public. The important thing is unity Can not alone be Must be considered together with other virtues such as humility. loyalty Responsibility, compassion, gratitude, modest solitude, sacrifice, etc., because unity is the result of individual actions from two people up to the building process and the rule of democracy upheld the majority of the public is key. in the region The Trmatipati focuses Dharma is the Buddhist doctrine with respect to the rule-based. If the principles of teaching and guiding principles. Methods or concepts, principles, methods or procedures for the administration of the above. It's not as important as the principles governing Trmatipati upheld the validity, fairness is at the heart of the country. The regime worldwide It must be the main Trmatipati basis. If lack of principles

* อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

and The regime itself is ineffective. The opposition has not accepted.

Keywords : Procession of Reconciliation, State, Buddhism

บทนำ

มนุษย์และสังคมเป็นสิ่งคู่กันเนื่องจากมนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม ไม่สามารถจะอยู่ได้ตามลำพัง นับตั้งแต่มีการครอบครัวยุบรวมกันเป็นหมู่บ้านจนเป็นสังคมกลุ่มใหญ่และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในฐานะต่างๆ เพราะต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมของมนุษย์นั้นประกอบด้วยคนทุกเพศ ทุกวัยที่มาวมกลุ่มกันเป็นจำนวนมาก มีความรู้สึกที่สอดคล้องกัน มีความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมมีระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ทั้งในด้านศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี และการติดต่อกัน เมื่ออยู่รวมกันเป็นสังคมใหญ่ จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นมนุษย์จึงต้องวางระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคม โดยการจัดระเบียบสังคมให้แต่ละสถาบันทางสังคมปฏิบัติหน้าที่หรือแสดงบทบาทของตนให้ถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้สังคมดำรงความเป็นปึกแผ่นมั่นคง บางครั้งกลุ่มคนก็ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ปัญหาการละเมิดสิทธิปัญหาความขัดแย้ง แย่งสถานที่ทำกิน แย่งแผ่นดินกันอยู่อาศัย เป็นต้นสังคมไทยนั้นปัจจุบันมีเสรีในการแสดงสิทธิและเสรีภาพเกินความจำเป็นมักใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลจึงก่อให้เกิดการแตกแยกความขัดแย้งอาจเริ่มที่ทัศนคติทางความคิดที่แตกต่างกัน ทางลัทธิความเชื่อ หรือแม้แต่การดำเนินชีวิต สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดข้อพิพาทมากมายในสังคมจนบางครั้งลุกลามกลายเป็นคดีความในชั้นศาลในที่สุด^{๓๒} การแตกความสามัคคีของคนไทยสาเหตุมาจากการอ้างความเป็นประชาธิปไตยและความอยู่ดีกินดีของประชาชนเป็นข้ออ้างในการปฏิบัติ และประท้วงรัฐบาลทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหลายครั้งได้ขยายวงกว้างจนนำไปสู่การต่อสู้ที่ใช้ความรุนแรง ทำให้สูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน เป็นเหตุให้ประเทศชาติขาดความมั่นคงสภาพสังคมไทยและบทบาทของคนในสังคมไม่แตกต่างกันมากนัก มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นมีความสัมพันธ์แบบเครือญาตินับถือผู้อาวุโส มีค่านิยมเรื่องคุณความดี นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวประเพณีปฏิบัติตนในสังคม ความเมตตา กรุณา การแบ่งปันการทำบุญ การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เมื่อเกิดมีภัยพิบัติต่างๆ คุณธรรมที่แสดงออกด้วยการประพฤติตามหลักธรรม ย่อมก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่ชน ปัจจุบันสังคมไทยแข่งขันกันพัฒนาด้านวัตถุ ยิ่งพัฒนาและเจริญมากแค่ไหนเหมือนสิ่งเหล่านั้นจะทำให้คนไทยเหินห่างจากศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสังคมไทยปัญหาของสังคมไทยที่ผ่านมามีส่วนใหญ่นั้นเป็นเพราะห่างไกลจากศีลธรรม แม้ในปัจจุบันจะรณรงค์ให้เห็นความสำคัญแต่เหมือนไม่ได้ปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรม ทุกวันนี้สังคมบางส่วนมักจะยอมรับความเลิศจนตกอยู่ในภาวะกระแสทุนนิยมและวัตถุนิยม ขาดความภูมิใจในความเป็นไทยขาดความรักและความผูกพันกับท้องถิ่น คนในสังคมเริ่มย่อท้อต่อการหยิบบ่อนไม้ตรีและความเอื้อเฟื้อให้แก่ผู้อื่นในสังคม ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้คนแตกต่างจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น หากบุคคลและสังคมเจริญเพียงด้านวัตถุแต่ขาดศีลธรรมสังคมก็ขาดความสงบสุข สังคมไทยจะนำอยู่อาศัยหากช่วยกันแก้ไขบางสิ่งบางอย่าง รักษาสิ่งที่ดีไว้และพัฒนาสังคมไปในทิศทางที่ถูกต้อง สังคมไทยมีวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตการอยู่ร่วมกันของคนเป็นจำนวนมากในสังคม ไม่ว่าจะ

^{๓๒} นางสาวสิริกานต์ คงด้วง, “การวิเคราะห์และการสังเคราะห์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนา” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๘.

จะเป็นคนในสังคมใดก็ตามอาจจะมี ความขัดแย้งหรือมีการกระทบกระทั่งเกิดขึ้นบ้าง ทั้งในด้านความคิด การพูด การกระทำ เพราะแต่ละคนมีพื้นฐานการศึกษาและได้รับการอบรมทางจิตใจที่แตกต่างกันแม้ว่าในสังคมนั้นๆ จะมีกฎ กติกา หรือระเบียบวินัยไว้คอยควบคุมก็ตาม^{๓๓} ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาสามัญของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน เพียงแต่ทุกคนต้องเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข หากทุกคนร่วมมือกันด้วยการ ขานรับเรียกร้องให้ใช้วิถีปฏิบัติด้วยสันติวิธีทุกรูปแบบในทางพระพุทธศาสนา องค์สมเด็จพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ทุกคนในสังคมมีความสามัคคีต่อกัน

ความหมายการสร้างสามัคคี

ความหมายและบริบทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสามัคคีพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้กำหนดความหมายของคำว่า “สามัคคี” หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน ที่พร้อมเพรียงกันทำ ที่ร่วมมือร่วมใจกันทำกระทำการศึกษาศึกษา ได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยได้กำหนด คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ ได้แก่ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจ เพื่อเป็นแนวทางให้กับสถานศึกษาได้นำไปปลูกฝัง ให้กับนักเรียนนักศึกษา ได้นำไปประพฤติปฏิบัติ โดยเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา ในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุข โดยให้นิยามความหมายของคำว่า “สามัคคี” คือ ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกันความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการเกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาर्डเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิดความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสมานฉันท์นักวิชาการและบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียงอีกจำนวนมาก ต่างได้ให้คำจำกัดความของคำว่า ความสามัคคีไว้มากมาย ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน สามารถนำมาสรุปได้ว่า ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกันร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

ความสามัคคี คือ การรวมพลังกับคนอื่น เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความพร้อมเพียงกัน ให้สำเร็จสมประสงค์ การรวมกำลังกับคนอื่น จะเพิ่มขีดความสามารถทำงานใหญ่ได้สำเร็จ การรวมกำลังอาจจะ เป็น กำลังกาย กำลังความคิดเห็น กำลังความรู้ สุดแต่ผู้ใดจะมีกำลังอย่างไร แล้วใช้กำลังความสามารถที่มีอยู่ด้วยความพร้อมเพียง เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยไม่มีการวิวาทบาดหมางกัน ความพร้อมเพียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หมายถึง การทำหน้าที่ ใครมีหน้าที่อย่างใดก็ทำหน้าที่อย่างนั้น ไม่สับสน เกี่ยงงานรักษาหน้าที่ของตนให้ดำเนินไปด้วยดี ประเทศชาติที่มีคนพร้อมเพรียงอย่างนี้ ย่อมนำไปสู่ความเจริญมั่นคง ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความสุขความเจริญ และเป็นสิ่งคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ไปด้วย

ความพร้อมเพรียงกันจำแนกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. การพร้อมเพรียงกันทางกาย ได้แก่ การช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมการงาน ของหมู่คณะให้สำเร็จ ลุล่วงไม่รังเกียจเกี่ยงงอน แก่งแย่งชิงดีกัน หรือแตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า

^{๓๓} แสง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๔๕.

๒. การพร้อมเพรียงกันทางใจ ได้แก่ มีใจรักใคร่หวังดีต่อกัน ไม่บาดหมาง เกลียดชัง มีความคิดเห็นกลมเกลียว ช่วยกันคิดอ่านการงานของหมู่คณะด้วยใจซื่อตรง และหวังประโยชน์ส่วนรวม เป็นใหญ่ ไม่ทำความคิดเห็นแตกต่าง แก่งแย่งกันหรือคิดชิงดีกันด้วยอำนาจ ถือทูลฎิมานะ ความสามัคคี เป็นสิ่งคุ้มครองป้องกันภัยอันตราย ถ้าชาติใดมีความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ชาตินั้นก็มีพลังต่อสู้เข้มแข็ง หากมีชาติอื่นมารุกรานก็สามารถรวมกำลังต่อสู้เพื่อรักษาอิสรภาพไว้ได้ การแตกความสามัคคีจะเป็นผลร้าย นำความหายนะมาสู่หมู่คณะ ตลอดถึงประเทศชาติ ความสามัคคีของชาติคือ บุคคลในชาติต่างทำหน้าที่ของตนเอง ถ้าต่างไม่ทำหน้าที่หรือเกียจคร้านกัน พนักงานต่าง ๆ ทำงานล่าช้าล้าวัน ประกันพรั้ง หรือใช้อำนาจข่มขู่ราษฎร คนก็เบียดเบียนชิงชัง ประชาชนไม่ยอมเสียภาษีเท่าที่ควร ก็จะพัฒนาประเทศชาติไม่ได้เต็มที่ ชาวไร่ชาวนาไม่ทำหน้าที่ให้ได้ผลผลิตเต็มที่ก็ยอมทำให้เกิดการขาดแคลนและทำให้ราคาสินค้าต่าง ๆ พลอยสูงขึ้น ตำรวจไม่ทำหน้าที่ โจรผู้ร้ายชุกชุม ทหารไม่ทำหน้าที่ฝึกหัดอบรมเตรียมความพร้อมไว้ป้องกันประเทศชาติ คือต่างไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตน ประเทศชาติก็จะถึงความพินาศล่มจม ซึ่งเป็นผลมาจากการแตกความสามัคคีทั้งสิ้น เหตุที่ทำให้ความสามัคคีแตกร้าง มักเป็นด้วยบุคคลคิดถึงประโยชน์ของตนยิ่งกว่าประโยชน์ของหมู่คณะตามที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้กำหนดนโยบายการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ การรักษาความสงบเรียบร้อย และการสร้างความสามัคคีปรองดองในระยะแรก เพื่อเตรียมการไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ชาติระยะยาวอันจะทำให้ประชาชนทราบถึงเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาและการแก้ปัญหาประเทศในช่วงเวลาต่าง ๆ อย่างชัดเจนนั้น ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งรัฐบาลแล้ว ก็ได้มอบให้รัฐบาลรับไปดำเนินการในระยะที่สอง ซึ่งหลังจากนั้น มีข้อเสนอจากสภาปฏิรูปแห่งชาติและสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ตลอดจนจนภาคส่วนต่าง ๆ เช่น กลุ่มสานพัฒนาตามแนวทางประชารัฐ สื่อมวลชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้เคยมีบทบาททางการเมืองในอดีต และผู้ทรงคุณวุฒิ ส่งเรื่องให้คณะรักษาความสงบแห่งชาติ และรัฐบาลพิจารณาดำเนินการเป็นจำนวนมาก นับว่าเป็นความปรารถนาดีต่อส่วนรวม อันควรนำมาพิจารณาอย่างเป็นระบบ มีการกลั่นกรอง จัดลำดับความสำคัญและความเป็นไปได้แล้วเริ่มดำเนินการไปพลางก่อน ซึ่งเรื่องนี้จะต้องดำเนินการอยู่แล้วภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่แต่แม้จะประกาศใช้ในเวลาต่อไป ก็ยังต้องรอการตรากฎหมาย และการใช้เวลารับฟังความเห็นจากประชาชนเพื่อยกร่างแผนการปฏิรูปประเทศ และยุทธศาสตร์ชาติอีกระยะหนึ่ง รัฐธรรมนูญดังกล่าวจึงได้บัญญัติว่า ในระหว่างนี้ให้หน่วยงานของรัฐดำเนินการโดยอาศัยหน้าที่และอำนาจที่มีอยู่แล้วไปพลางก่อนเพื่อจะส่งต่อให้รัฐบาล และองค์กรที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบรับไปดำเนินการในระยะที่สามต่อไปคณะรักษาความสงบแห่งชาติพิจารณาแล้ว สมควรกำหนดคกลไกให้รัฐบาลสามารถบูรณาการการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ยุทธศาสตร์ แผนต่าง ๆ ของชาติและนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติและคณะรัฐมนตรีซึ่งได้ประกาศให้สาธารณชนทราบแล้ว อีกทั้งสมควรกำหนดคกลไกให้สามารถขับเคลื่อนภารกิจที่จำเป็นและประชาชนรอคอยให้ดำเนินต่อไปได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ขอบด้วยกฎหมายผู้ปฏิบัติมีความรับผิดชอบร่วมกัน ปราศจากการทุจริต และเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ทั้งสามารถเชื่อมโยงการทำงานกับสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ และสภานิติบัญญัติแห่งชาติ อันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ ^{๓๔}

^{๓๔} คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๔. ราชกิจจานุเบกษา. ๑๗ มกราคม ๒๕๖๐, หน้า ๓๗

ความหมายของรัฐ (State)

รัฐมีความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างใกล้ชิด เพราะมนุษย์อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐและอาศัยรัฐนั้นเป็นที่แสวงหาความสุขและสิ่งที่ต้องการของตน ในทำนองเดียวกันรัฐก็ต้องอาศัยมนุษย์เป็นองค์ประกอบเพื่อความสมบูรณ์ รัฐประกอบไปด้วยองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ ประชากร ดินแดน รัฐบาลและอำนาจอธิปไตย รัฐเป็นองค์การทางการเมืองมีอำนาจที่จะกำหนดอำนาจหน้าที่แก่องค์การอื่น ๆ ภายในรัฐ ดังนั้นก่อนที่จะศึกษาถึงเรื่องต่าง ๆ ของการเมืองนั้นควรที่จะได้ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง “รัฐ” เสียก่อน การที่จะให้ความหมายของคำว่า “รัฐ” (State) คืออะไรนั้น ย่อมจะไม่ใช่สิ่งที่ย่างยาก เพราะสรรพสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนเป็นสิ่งสมมติด้วยกันทั้งนั้น แต่จะเป็นสมมติสิ่งจะหรือสมมติธรรมดาที่เป็นของชาวโลกเท่านั้นเอง คือ เมื่อนักปราชญ์คนหนึ่งได้ให้ความหมายคำว่า “รัฐ” ไว้อย่างหนึ่ง แต่นักปราชญ์ท่านอื่น ๆ ก็มีสิทธิ์ที่จะให้ความหมายแตกต่างไปอย่างอื่นได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ ประการที่จะทำให้เกิดการให้ความหมายต่างกัน เช่น พื้นฐานทางด้านการศึกษา พื้นฐานทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ในอดีต เป็นต้น หรือเหมือนกับที่จะมีผู้ให้คำนิยามของคำว่า “คน” นั่นก็เป็นสิ่งที่ยากเช่นเดียวกัน เพราะคนประกอบขึ้นด้วยอวัยวะ ๓๒ ประการ การที่จะให้คำนิยามว่า “คน” คือมนุษย์หรือ “คน” คือเท่าหรือแขนงย่อมจะเป็นคำนิยามที่ไม่ยุติ เช่นเดียวกัน “รัฐ” เป็นสิ่งที่ประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ในรัฐหลายอย่างจึงเป็นธรรมดาที่นักปราชญ์จะให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันดังนี้ คือ อาจารย์พงศ์เพ็ญ ศกุนตลาภย์^{๓๕} กล่าวว่า คำว่า “รัฐ” อาจได้รับความเข้าใจในหลายทางด้วยกัน พวกหนึ่งอาจเห็นว่า “รัฐ” คือ “สังคมรูปหนึ่ง” แต่อีกพวกหนึ่งอาจเห็นว่า “รัฐ” คือ “จักรกลแห่งการบังคับ” ความเห็นทั้งสองนี้มีส่วนถูกต้องด้วยกันทั้งคู่ และเมื่อเอามาผสมผสานกัน เราอาจให้ความหมายที่สมบูรณ์ที่สุด “รัฐ” กล่าวคือ รัฐเป็นประชาคมมนุษย์ อย่างหนึ่งแตกต่างจากประชาคมมนุษย์อื่นตรงที่มีอำนาจทางการเมืองเป็นพื้นฐาน ปัญหาเมื่ออยู่ว่า “อำนาจทางการเมือง” นั่นคืออะไร แตกต่างจากอำนาจที่ปรากฏในประชาคมอื่น ๆ อย่างไร

กล่าวว่า “รัฐ” คือประชากรหมู่หนึ่งคุ้มครองดินแดนที่มีอาณาเขตแน่นอนรวมกันอยู่โดยกฎหมาย นิสัยและขนบธรรมเนียม ซึ่งรวมกันแล้วก่อให้เกิดหน่วยทางการเมืองขึ้น หน่วยการเมืองนี้ใช้อำนาจผ่านรัฐบาลที่ได้จัดตั้งขึ้น โดยอธิปไตยและมีอำนาจที่จะปกครองบุคคลทั้งหมด และกิจกรรมทั้งหมดในขอบเขตของรัฐ และเข้าติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนที่มีลักษณะเดียวกันในโลกโควิท วงศ์สุรวัฒน์^{๓๖} กล่าวว่า รัฐ คือ ชุมชนของมนุษย์จำนวนหนึ่ง ซึ่งครอบครองดินแดนที่มีอาณาเขตแน่นอนรวมกันอยู่ภายใต้รัฐบาลเดียวกัน ซึ่งรัฐบาลนั้นมีใต้อำนาจควบคุมของประเทศอื่น ๆ สามารถที่จะปกครองและดำเนินกิจการภายในรัฐตลอดจนทำการติดต่อกับรัฐอื่น ๆ ได้โดย Lasswell^{๓๗} รัฐ คือ กลุ่มที่อยู่รวมกันอย่างเป็นระเบียบภายในอาณาเขตแห่งหนึ่งและมีอำนาจอธิปไตยภายในอาณาเขตนั้น Aristotle^{๓๘} ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า รัฐ คือชุมชนทางธรรมชาติขั้นสุดท้ายของมนุษย์ที่มีจุดหมายเพื่อความดีอัน Max Weber^{๓๙} ได้ให้คำนิยามว่า รัฐ คือชุมชนของมนุษย์ที่สามารถบังคับบัญชาผู้อื่นภายใต้อาณาเขตของรัฐนั้นได้อย่างชอบธรรม ตามความหมายของเวเบอร์นี้ รัฐจึงประกอบด้วย ประชาชน ดินแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย จากคำจำกัดความของนักปราชญ์หลายท่านที่ไว้ไว้แตกต่างกันนั้น สามารถที่จะสรุปได้ว่า “รัฐ” คือชุมชนทางการเมืองของประชาชน ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันในดินแดนที่แน่นอนรวมกันอยู่ภายใต้รัฐบาล

^{๓๕} พงศ์เพ็ญ ศกุนตลาภย์. *หลักรัฐธรรมนุญและสถาบันการเมือง*. กรุงเทพมหานคร: ประชาชน, ๒๕๒๙.

^{๓๖} โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. *รัฐวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๒.

^{๓๗} Lasswell, Harold D., and Kaplan, Abraham. *Power and Society*. New Haven: Yale University Press, 1960.

^{๓๘} Aristotle. *On Man In Universe*. edited with Translation by Louis Popes Loomis. New York: Walter J. Black, 1943.

^{๓๙} Max Weber. *Politics as a Vocation*. edited by H. W. Gert and C. Wright Mills, New York: Oxford University Press, 1964.

เดียวกัน มีอิสระในการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ออกมาใช้เองได้มีอำนาจอธิปไตยปราศจากการแทรกแซงจากรัฐอื่น ๆ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม “รัฐ” หมายถึง ชุมชนทางการเมืองของมนุษย์ อันประกอบด้วยดินแดนที่มีขอบเขตแน่นอน มีประชากรอาศัยอยู่ในจำนวนที่เหมาะสม โดยมีรัฐบาลปกครองและมีอำนาจอธิปไตยของตัวเอง “ชาติ” หมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางวัฒนธรรม และมีความผูกพันกันในทางสายโลหิต เผ่าพันธุ์ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ตลอดจนมีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน หรือมีวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองร่วมกัน เช่นคำว่า “ชาติไทย” “ประเทศ” ความหมายกว้าง หมายถึง ดินแดนที่มีฐานะเป็นรัฐหรือไม่มีฐานะเป็นรัฐ แต่โดยสรุปแล้ว คำว่า “ประเทศ” ตามกฎหมายระหว่างประเทศ หมายถึง ดินแดน อาณาเขต และสภาพภูมิศาสตร์ เป็นต้นว่า ความอุดมสมบูรณ์ ดินฟ้าอากาศแม่น้ำภูเขา ทะเลป่าไม้ ฯลฯ เช่น ประเทศไทย

องค์ประกอบของรัฐ

๑. ประชากร (Population) หมายถึง มนุษย์ทุกคนที่อยู่ในอาณาเขตของรัฐถือว่าเป็นส่วนของรัฐโดยอัตโนมัติสิ่งที่จะต้องพิจารณาเกี่ยวกับประชากรก็คือ

๑.๑) จำนวนประชากรแต่ละรัฐมีประชากรจำนวนเท่าใด ไม่มีการกำหนดที่แน่นอนแต่ควรจะมีมากพอที่จะกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ที่อยู่ใต้ปกครองได้

๑.๒) ลักษณะของประชากร หมายถึง ลักษณะทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน เพราะมีหลายรัฐที่ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติภาษา และวัฒนธรรม

๑.๓) คุณภาพของประชากร ขึ้นอยู่กับการศึกษา สุขภาพ อนามัย ทักษะคิด และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการพัฒนาทุกรูปแบบ

๒. ดินแดน (Territory) มีข้อสังเกตดังนี้คือ

๒.๑) ที่ตั้ง ดินแดนของรัฐหมายถึง อาณาเขตพื้นดิน น่านน้ำ อาณาเขตในท้องทะเล น่านฟ้า บริเวณใต้พื้นดิน พื้นน้ำและพื้นทะเล

๒.๒) ขนาดของดินแดนไม่มีหลักเกณฑ์ไว้แน่นอนตายตัวว่าจะต้องมีขนาดเท่าใดจึงจะถือว่าเป็นรัฐ แต่ควรจะมีเหมาะสมกับจำนวนประชากรด้วย

๓. รัฐบาล (Government) คือ องค์กร หรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ปกครองและบริหารภายในโดยเป็นผู้กำหนดนโยบายและนำนโยบายไปปฏิบัติ เพื่อจัดระเบียบทางสังคม และดำเนินทุกอย่างเพื่อรักษาผลประโยชน์ของรัฐ รัฐบาลจึงเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองรัฐ

๔. อำนาจอธิปไตย (Sovereignty) เป็นองค์ประกอบประการสุดท้ายที่สำคัญของรัฐ อำนาจอธิปไตยคือ อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ อำนาจอธิปไตยมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ อำนาจอธิปไตยภายใน (Internal Sovereignty) หมายถึง การที่มีอำนาจที่จะปกครองตนเองและมีอำนาจสูงสุดที่จะดำเนินการใด ๆ ในประเทศอย่างมีอิสระ ปราศจากการควบคุมจากรัฐอื่น อำนาจอธิปไตยภายนอก (External Sovereignty) หมายถึง การมีอิสระ มีเอกราชสามารถจะดำเนินการความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ หรือกล่าวกันอีกอย่างหนึ่งว่าเอกราชก็คืออำนาจอธิปไตยภายนอกนั่นเององค์ประกอบของรัฐทั้ง ๔ ประการนี้ มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ถ้ารัฐใดขาดองค์ประกอบในข้อใดข้อหนึ่ง แม้เพียงองค์ประกอบเดียวก็ตาม ถือว่าขาดคุณสมบัติของความเป็นรัฐโดยสิ้นเชิง

จุดประสงค์ของรัฐ

- สร้างความเป็นระเบียบ
- การส่งเสริมสวัสดิภาพแก่ประชาชน
- การส่งเสริมสวัสดิการแก่ส่วนรวม
- การส่งเสริมคุณธรรม

หน้าที่ของรัฐ

หน้าที่ของรัฐแล้วมีอยู่ ๔ ประการ คือ

- การรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายใน
- การให้บริการและสวัสดิการทางสังคม
- การพัฒนาประเทศ
- การป้องกันการรุกรานจากภายนอก

รูปแบบของรัฐ (Forms of State)

๑. รัฐเดี่ยว (Unitary State) คือ รัฐที่มีรัฐบาลกลางเป็นผู้มีอำนาจปกครอง และอำนาจบริหารสูงสุดเพียงองค์กรเดียว รัฐบาลกลางเป็นผู้ที่ใช้อำนาจอธิปไตยทั้ง ๓ อำนาจคือ นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ รัฐบาลเป็นองค์กรกลางองค์กรเดียวของรัฐที่ปกครองประชาชนได้โดยตลอด รวมถึงการติดต่อสัมพันธ์กับ ต่างประเทศ ด้วย ตัวอย่างรัฐเดี่ยว ได้แก่ อังกฤษ ญี่ปุ่น และไทย เป็นต้น

๒. รัฐรวม (Composit State) ได้แก่ การรวมตัวกันของรัฐ ตั้งแต่ ๒ รัฐขึ้นไป โดยมีรัฐบาลเดียวกัน ซึ่งแต่ละรัฐยังคงมีสภาพเป็นรัฐอยู่เช่นเดิมแต่การใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐที่มารวมกัน อาจถูกจำกัดลงไปตามข้อตกลงที่ทำขึ้น รัฐรวมมีอยู่ ๒ ประเภท ด้วยกันคือ สหพันธรัฐ (Federal State) สหพันธรัฐ คือ รัฐที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันระหว่างรัฐต่าง ๆ ตั้งแต่ ๒ รัฐขึ้นไปโดยใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับเดียวกันร่วมกันและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเหล่านั้นเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญนั้น ๆ รูปแบบการปกครองแบ่งออกเป็น ๒ ระดับคือ มีรัฐบาลกลางของสหพันธรัฐและรัฐบาลท้องถิ่นเป็นของแต่ละรัฐซึ่งเรียกกันว่า “มลรัฐ” ตัวอย่างเช่น สหรัฐอเมริกา อินเดีย มาเลเซีย สมาพันธรัฐ (Confederation State) สมาพันธรัฐเป็นการรวมตัวกัน ระหว่าง ๒ รัฐขึ้นไป โดยไม่มีรัฐธรรมนูญ หรือรัฐบาลร่วมกัน แต่เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ เพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการชั่วคราวและเป็นบางกรณีเท่านั้น เช่นการเป็นพันธมิตรกันเพื่อทำสงครามร่วมกัน เป็นต้น ในปัจจุบันนี้รูปแบบของรัฐแบบสมาพันธรัฐไม่มีอีกแล้ว แต่จะกลายเป็นลักษณะของการรวมตัวกันในรูปขององค์กรระหว่างประเทศ เช่น องค์การนาโต้ องค์การอาเซียน เป็นต้น

ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลกที่มีหลักคำสั่งสอนอันเปรียบเสมือนห้วงมหานทีแห่งสรรพศาสตร์ จึงมิใช่เพียงแค่ว่าเป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเท่านั้น หากแต่ยังมีเนื้อหาคอบคลุมถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความนึกคิดแทบทุกด้านและที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ้อนวอนปรารถนา หรือศาสนาแห่งความหวังหวังกังวล การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้า

ทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆ ในโลกนี้มีมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่มีความเชื่อ ความคิด อุปนิสัย ทัศนคติ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มารวมกันอยู่ภายในอาณาเขตเดียวกัน จึงทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องหาการปกครองที่เหมาะสมมาใช้ในสังคม เพื่อให้สังคมนั้นๆ ดำเนินไปด้วยดี คือมีความสงบเรียบร้อย มีความยุติธรรม มีความสามัคคี ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม หากสังคมที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย ไม่มีการนำการปกครองที่เหมาะสมมาใช้แล้ว ก็อาจทำให้สังคมนั้นประสบกับความสับสนยุ่งเหยิง เกิดความแตกแยก แย่งชิงผลประโยชน์ตามมา อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่เห็นได้ในสังคมต่างๆ ในปัจจุบันนี้การปกครองที่เหมาะสมจึงเป็นที่ต้องการของทุกๆ สังคมเพราะถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ได้มาซึ่งการมีเสถียรภาพทางสังคมและการนำสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ความผาสุก การบริหารและการปกครองของสังคมในอดีตมีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างใกล้ชิด มีการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ศาสนาจึงเป็นที่มาของอุดมการณ์รูปแบบเดียว เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการธำรงรักษาความชอบธรรมของการปกครองและการยอมรับของประชาชนที่มีต่อผู้ปกครอง พระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นส่วนพระธรรม คือคำสอน และพระวินัย คือคำสั่ง มีคุณค่าต่อการปกครอง ทั้งในด้านการปกครองตนเอง การปกครองหมู่คณะและการปกครองประเทศหรือสังคมโดยส่วนรวมตลอดจนมีการปกครองโลกอยู่มาก กล่าวคือ มุ่งส่งเสริมให้บุคคลหันสำรวจ ฝึกฝน ปรับปรุง เคารพ ควบคุม บังคับภายใน คือ จิตใจ เชื่อมมันรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นการปกครองตนเอง รู้จักธรรมชาติและ ความต้องการของผู้อื่น ใช้พระคุณควบคู่กับการใช้พระเดช เป็นการปกครองหมู่คณะและปกครองประเทศหรือสังคมโดยส่วนรวม ตลอดมีการใช้ธรรมเป็นโลกบาล คือหิริและโอตตปเป ซึ่งป็นธรรมปกครองโลก สังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารและการปกครอง โดยเฉพาะที่นำมาจากคัมภีร์ชาดก เช่น ทศพิธราชธรรม พละ ของกษัตริย์ เว้นจากอคติ ซึ่งเป็นธรรมของพระราชา ผู้นำ ผู้ปกครองโดยตรง เมื่อมองในแง่รัฐศาสตร์ ก็คือหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม พระพุทธศาสนา คือคำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทางพระพุทธศาสนาโดยที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ดังกล่าวนี ชาวไทยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๙๕ ของประชากรทั้งประเทศเป็นพุทธศาสนิกชน เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีอิทธิพลเป็นอันมากต่อความเชื่อและความประพฤติ หรือการดำรงชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่หากมองดูสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าแม้ชาวไทยเราส่วนใหญ่จะเป็นพุทธศาสนิกชนดังกล่าวแล้ว แต่ส่วนใหญ่มักเป็นกันตามจารีตประเพณี^{๔๐} หรือเป็นพุทธศาสนิกชนตามสำมะโนครัว มักไม่ค่อยได้มีโอกาสได้เรียนรู้ ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาได้เท่าที่ควร ทั้งนี้ยอมสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกันแนวคิด (Theory) ทางการเมืองการปกครองของแต่ละสำนักที่เสนอแนวคิดออกมา บางครั้งจะก่อให้เกิดอิทธิพลที่อยู่เหนือจิตใจชนในกลุ่มต่าง ๆ บางครั้งรุนแรง ชัดแย้ง ต่อสู้กันจนเกิดความเสียหาย แบ่งพรรค แบ่งฝ่าย แบ่งพวกกันมามากต่อมากแล้ว เจ้าลัทธิหรือนักปราชญ์เจ้าของทฤษฎีเอง ก็พยายามปรับปรุงแก้ไขแสวงหาแนวคิดวิธีการที่ดีที่สุด แต่ถึงกระนั้นก็มีแนวความคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ เพราะความคิดทางการเมืองนั้นเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเริ่มตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่เขามีต่อรัฐ และรัฐมีต่อเขา หรืออีกนัยหนึ่ง ความสัมพันธ์ในแง่ที่ว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไรต่อรัฐ และรัฐจะปฏิบัติอย่างไรต่อบุคคล ซึ่งแนวความคิดดัง

^{๔๐} มหาสารคาม, ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด, นิทรรศการวัฒนธรรม ประเพณี. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์,

กล่าวนี้ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับรัฐ หรือรัฐบาล หรือผู้นำที่มีผลกระทบต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง จนบางครั้งทำให้มีแนวคิดที่ว่าใครควรจะเป็นผู้นำที่มีอำนาจ หรืออำนาจควรมาจากใคร ทั้งนี้ คนบางกลุ่มคิดว่า พระมหากษัตริย์ควรเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมืองแต่ผู้เดียว อีกกลุ่มหนึ่งกลับคิดว่าการที่ให้บุคคลเดียวใช้อำนาจอย่างเต็มขั้นนั้นไม่ดี อำนาจควรกระจายกันไป สองกลุ่มนี้มีแนวความคิดที่ไม่เหมือนกันและเป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ตลอดมา บุคคลกลุ่มหนึ่งคิดว่ามนุษย์เราเกิดมาควรจะทำตามความสามารถของตนก็ควรที่จะมีสมบัติเป็นส่วนตัว บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งคิดตรงกันข้าม คือคิดว่ามนุษย์ในสังคมนี้เกิดมาอยู่ในสังคมเดียวกัน สังคมพึงจะรับผิดชอบต่อชีวิตของทุก ๆ คน นั่นคือคนรวยควรช่วยเหลือคนจน ควรที่จะห้ามมิให้บุคคลที่มีทรัพย์สินส่วนตัวโดยให้ถือเป็นทรัพย์สินของรัฐเสียหมด แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา มาจากกรอบความคิดที่ต้องการศึกษาแนวคิดทางการเมืองการปกครอง หรือการบริหารในพระไตรปิฎก นั่นเอง คำว่า แนวคิด หรือ ทฤษฎี คือ ความเห็นอย่างหนึ่งซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า ทิฎฐิ คำว่าทฤษฎี หรือ ทิฎฐิ เป็นคำกลางๆ กล่าวคือเป็นคำที่อธิบายถึงสิ่งต่างๆ ตามความรู้ความเข้าใจของผู้แสดงความคิดเห็นที่แสดงออกมาโดยสอดคล้องกับกฎแห่งความจริง ซึ่งสามารถนำไปพิสูจน์ทดลองเพื่อหาคุณค่าแห่งความจริงและความเชื่อมั่น พระพุทธศาสนาเรียกสัมมาทิฎฐิ หรือ สัมมาทฤษฎี ในทางตรงข้ามความคิดเห็นหรือความรู้ใดๆ ก็ตามที่ไม่สอดคล้องกับกฎแห่งความจริงซึ่งเมื่อนำไปพิสูจน์หรือไปทดลองปฏิบัติแล้ว จะไม่บังเกิดผลให้เป็นคุณค่าที่ดี และไม่ส่งเสริมการพัฒนาหรือความก้าวหน้า พระพุทธศาสนาเรียกว่า มิจฉาทิฎฐิ หรือ มิจฉาทฤษฎี พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต)^{๔๑} ได้กล่าวไว้ว่า สังคมที่ดีต้องมีกติกา และคนในสังคมต้องรักษากฎกันนั้น มีความเสมอภาคคือเท่าเทียมกันต่อหน้ากฎหมายได้รับความยุติธรรมจากกฎหมายเสมอหน้ากัน เพราะฉะนั้นความมีศีลและรักษาระเบียบวินัยเสมอกันจึงถือเป็นหลักสำคัญ ตัวอย่างเช่น หลักทิวาสัมมัญญา คือ มีทิวาส หรือทิวาส มีความเห็น มีความเชื่อมั่น ยึดถือในหลักการ อุดมการณ์และอุดมคติที่ร่วมกันหรือสอดคล้องไปกันได้ คนในสังคมประชาธิปไตยนี้อย่างน้อยต้องมีความเห็นความเข้าใจและความเชื่อมั่นในหลักการประชาธิปไตยร่วมกัน เริ่มแต่ยอมรับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ แล้วถ้าจะให้เป็ประชาธิปไตยที่ดีก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของประชาธิปไตย อย่างน้อยก็เข้าใจเรื่องเสรีภาพ คำว่า เสรีภาพ ในความหมายของพระพุทธศาสนาคือคนที่มึจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทย

พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติ และอยู่เคียงคู่กับชาติไทยมาโดยตลอด ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทย พอสรุปได้ดังนี้

- ๑) พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย เพราะคนไทยนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และลักษณะนิสัยของคนไทยมีจิตใจที่ตั้งามใน ทุกๆ ด้าน มีความเป็นมิตรกับทุกคน เป็นต้น
- ๒) พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองประเทศ กษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยได้นำเอาหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองประเทศ เช่น ทศพิธราชธรรม ตลอดมา หรือใช้หลัก “ธรรมราชาธิปไตย” และหลักอภิปรินิยธรรม เป็นหลักในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น
- ๓) พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ เนื่องจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเม่งเน้นให้เกิดความรักความสามัคคีกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน เป็นต้น จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนชาวไทยให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน
- ๔) พระพุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนา

^{๔๑} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), *สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหน้าเป็นพัฒนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

จึงเป็นกรอบในการปฏิบัติตนตามหลักพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เช่น การบวช การแต่งงาน การทำบุญ เนื่องในพิธีการต่างๆ การปฏิบัติตนตามประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมไทยจนถึงปัจจุบัน

๕) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สังคมไทยส่วนใหญ่นับถือ และสืบทอดกันมาเป็นช้านาน ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญของวิถีชีวิตของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญในด้านต่างๆ ทั้งด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านศิลปกรรม

๖) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา ซึมแทรกผสมผสานอยู่ในแนวความคิด จิตใจและกิจกรรมแทบทุกก้าวของชีวิตโดยตลอดเวลายาวนาน โดยยังคงเนื้อหาสาระเดิมที่บริสุทธิ์ไว้ได้ก็มี ถูกดัดแปลงเสริมแต่งตลอดจนปนเปื้อนกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นหรือผันแปรในด้านเหตุอื่นๆ จนผิดเพี้ยนไปจากเดิมก็มาก

๗) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติ การที่พระพุทธศาสนาอยู่กับคนไทยมาช้านาน จึงก่อให้เกิดการซึมซาบเอาหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่ไม่เหมือนกับชาติอื่นๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เด่นได้แก่ รักความเป็นอิสระ และความมีน้ำใจไมตรี

๘) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นมรดกของชาติ หลักฐานทางคัมภีร์และศาสนาวัตถุ ซึ่งนักประวัติศาสตร์โบราณคดีเชื่อว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ในดินแดนสุวรรณภูมิก่อน พ.ศ. ๕๐๐ แต่ศรัทธาความเชื่อของปุถุชนก็เป็นไปตามยุคสมัย พระพุทธศาสนาจึงรุ่งเรืองและเสื่อมลงตามกาลสมัยด้วย จนกระทั่งพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ได้สถาปนากรุงสุโขทัยและรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ครั้นราว พ.ศ. ๑๘๓๖ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ อาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชไปกรุงสุโขทัยและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจนมั่นคง ยืนนานมาในปัจจุบันนี้

๙) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม ชนชาติหนึ่ง ๆ นอกจากมีหน้าที่ต้องพัฒนาประเทศชาติของตนเองแล้ว ก็พึงมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และส่งเสริมอารยธรรมโลกด้วย ชนชาติไทยเป็นชนชาติที่เก่าแก่มาชนชาติหนึ่ง มีวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้าอย่างสูงมาตลอดเวลายาวนาน จึงได้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอารยธรรมของโลกด้วย แม้ว่าจะอยู่ในขอบเขตที่ไม่กว้างนัก ส่วนร่วมที่ว่านี้ก็คือ ศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจนมีแบบแผนเป็นของตนเอง อย่างที่เรียกว่ามีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยเด่นชัด ศิลปวัฒนธรรมไทยเหล่านี้มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

๑๐) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่โลก พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานอารยธรรมที่สำคัญของโลกตั้งได้กล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนายังช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่ชาวโลกได้ หากศึกษาในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามีทั้งการสร้างสรรค อารยธรรมและสันติภาพแก่มวลมนุษย์ นั่นคือ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดียหรือชมพูทวีป พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอินเดีย กล่าวคือสังคมอินเดียเคยนับถือพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด ผู้สร้างผู้บันดาลทุกสิ่ง มีการบูชาอัญเชิญเทพเจ้า แล้วก็มี การกำหนดมนุษย์เป็นวรรณะต่าง ๆ โดยชาติกำเนิด เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ เป็นศูทร แล้วก็ถือว่าพราหมณ์เป็นผู้ที่ติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้ากับพระพรหม เป็นผู้รู้ความต้องการของพระองค์ เป็นผู้รับเอาคำสอนมารักษา มีการผูกขาดการศึกษาให้อยู่ในวรรณะสูง คนวรรณะต่ำเรียนไม่ได้ เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้อย่างมากมาย เช่น เรื่อง วรรณะ ๔ พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับ แต่ให้ถือหลักว่า “คนมิใช่ประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะชาติกำเนิด แต่จะประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะการกระทำ” แล้วก็

ไม่ให้มัวหวังผลจากการอ่อนวอนบุชายัณฺญ์ สอนให้เปลี่ยนการบุชายัณฺญ์หรือเลิกการบุชายัณฺญ์ ให้หันมาหวังผลจากการกระทำ นี่คือการ “ประกาศอิสรภาพของมนุษย์” ประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย โดยศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังรายละเอียดดังนี้

หลักประชาธิปไตย คือการให้อำนาจแก่ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การให้อำนาจทั้งทางนิติบัญญัติ การบริหาร และด้านตุลาการ หลักการสำคัญของระบอบการเมืองที่ได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาคมโลกอย่างแพร่หลายมากที่สุดในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๕ ประการ คือ

๑) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนจะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจอำหนดตัวผู้ปกครองและผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจในการถอดถอนในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชนอย่างอิสระเสรีแบบลับและทั่วถึง มีกำหนดเวลาที่แน่นอนในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอธิปไตย ๓ ประการคือ หลักอัตตอธิปไตย คือการเอาตนเป็นใหญ่ หลักโลกอธิปไตย คือการเอาโลกเป็นใหญ่ และหลักธรรมอธิปไตย คือการเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธศาสนามุ่งเน้นหลักธรรมอธิปไตยเป็นรูปแบบในการปกครองที่ดีที่สุด

๒) หลักเสรีภาพ (Liberty) หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำ หรืองดเว้นกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามหลักพระพุทธศาสนา มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ ไว้ในพระวินัยไว้อย่างชัดเจน เช่น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ในการทำบุญตักบาตร ทำด้วยสังฆจตุรวรรค คือ สังข์ ๔ รูปขึ้นไป ได้แก่ การสวดปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรม เป็นต้น การทำบุญตักบาตร ทำด้วยสังข์ปัญจวรรค คือ สังข์ ๕ รูปขึ้นไป ได้แก่ การกรรณกฐิน เป็นต้น และบุญตักบาตร ทำด้วยสังข์ ๑๐ รูปขึ้นไป (ยกเว้นในทีกัณดารที่หาพระสงฆ์ได้ยาก) ได้แก่ การอุปสมบท เป็นต้น นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังให้หลักเสรีภาพในการคิด เช่น ชาวกาลามะ ในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ในกาลามสูตร ๑๐ ประการ เช่น อย่าเชื่อเพียงเพราะเล่าสืบกันมา ฟังตามกันมา ช่าวลือ การอ้างตำราหรือทฤษฎี เป็นต้น หากจะเชื่อต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบตามหลักของโยนิโสมนสิการ

๓) หลักความเสมอภาค (Equality) คือ ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่า หากมนุษย์มีโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็ตาม มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ดีร่วมกันได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึง ความเสมอภาคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกันมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกันได้ในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่อง วรรณะ เชื้อชาติ เช่น บุคคลไม่ว่าจะอยู่วรรณะไหนก็สามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ และนับถือกันในเรื่องของพรราชาโดยไม่คำนึงว่าจะอยู่วรรณะใด เชื้อชาติใด หลักความเสมอภาคในการเคารพนับถือพระรัตนตรัย เป็นต้น

๔) หลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) หลักการนี้มีขึ้นเพื่อมุ่งจะให้ความคุ้มครองแก่สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปกครองจะใช้อำนาจใดๆ ได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ อีกทั้งการใช้อำนาจนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพใดๆ ของประชาชนจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้น ในพระพุทธศาสนามีพระวินัย ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่เป็นหลักปฏิบัติของสงฆ์ ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมี

จุดมุ่งหมายเพื่อหมู่คณะมีความสุข ชุมชนเข้มแข็ง ปกป้องคนดี จนถึงเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม คือพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๕) หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ในการตัดสินใจใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ จะต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และเพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริงก็จะต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย (Minority Right) ทั้งนี้ เพื่อประกันว่าฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้มติในลักษณะพวกมากลากไป ในพระพุทธศาสนาก็ใช้หลักเสียงข้างมาก เป็นเรื่องตัดสิน เช่น การรับภิกษุ จะต้องมีการถามท่ามกลางสงฆ์ว่า พระภิกษุรูปใดสมควรได้รับผ้ากฐิน โดยมีการเสนอพระภิกษุรูปที่สมควรได้รับผ้ากฐิน หากพระภิกษุสงฆ์เห็นด้วยก็เปล่งวาจาพร้อมกันว่า “สาธุ” หรือหากภิกษุรูปใดทำผิดพระวินัย ก็มีการตัดสินที่เรียกว่า “เยภุชฺชิกา” คือ การระงับด้วยเสียงข้างมากลงมติ ทั้งอธิกรณ์และการระงับสงฆ์ส่วนใหญ่ และในการประชุมทำสังฆกรรมต่างๆ นั้น ต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ หากมีข้อข้องใจมีสิทธิยับยั้ง (Veto) ได้ แม้เพียงพระภิกษุรูปเดียวทั่วทั้ง สงฆ์ทั้งหมดก็ต้องฟัง ดังกรมมาวาจาที่ว่า “ยสสายสมโตขมติ...โสตุณฺหสยสส น ขมติ โส ภาเสยย” แปลว่า “ถ้ากรรมนี้ ชอบใจต่อท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเงี่ยบ ถ้าไม่ชอบใจต่อท่านผู้ใด ผู้นั้นพึงพูดขึ้น”

สรุป

ความสามัคคี จึงเป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่ง สำหรับหมู่คณะและสังคมโดยเฉพาะการทำงานร่วมกัน การประสานงานกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม สิ่งสำคัญคือความสามัคคีไม่สามารถอยู่เดี่ยวๆได้ ต้องใช้ประกอบกับคุณธรรมอื่นๆ เช่น ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความเมตตา กรุณา ความกตัญญู ความมกน้อย สันโดษ การเสียสละ ฯลฯ ทั้งนี้ เนื่องจาก ความสามัคคีเป็นผลมาจากการกระทำของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ส่วนกระบวนการสร้างและระบบการปกครองทางด้านประชาธิปไตยที่ยึดถือเสียงข้างมากของประชาชนเป็นหลักการสำคัญในการปกครองนั้น ส่วนธรรมาธิปไตยจะเน้นธรรมะคือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการปกครองเป็นหลัก ถ้ามีหลักธรรมคำสั่งสอนนำทางแล้วหลักการ วิธีการ หรือแนวคิดต่างๆก็ตามมา กระบวน หลักการ วิธีการบริหารที่กล่าวมาข้างต้น ก็ไม่สำคัญเท่ากับหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตยที่ยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารประเทศ เพราะระบอบการปกครองทั่วโลก จะต้องมียุทธธรรมาธิปไตยเป็นพื้นฐานสำคัญ ถ้าขาดหลักธรรมแล้ว การปกครองในระบอบนั้นๆจะไม่ประสบผลสำเร็จ และได้รับการต่อต้าน และไม่ยอมรับ

บรรณานุกรม

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. รัฐวิทยา. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๒.

คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เล่ม ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๑๙ ง ราชกิจจานุเบกษา, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๐.

นางสาวธีรกานต์ คงด้วง. “การวิเคราะห์และการสังเคราะห์การใกล้เคียงข้อพิพาทในพระพุทธศาสนา”

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย. หลักรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง. กรุงเทพมหานคร: ประชาชน, ๒๕๒๙.

พระเทพเวที. (ประยุทธ์ ปยุตโต). สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

มหาสารคาม ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด. นิทรรศการวัฒนธรรม ประเพณี. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๑.

แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

Aristotle. *On Man In Universe*. edited with Translation by Louis Popes Loomis. New York: Walter J. Black, 1943.

Lasswell, Harold D., and Kaplan, Abraham. *Power and Society*. New Haven: Yale University Press, 1960.

Max Weber. *Politics as a Vocation*. edited by H. W. Gert and C. Wright Mills, New York: Oxford University Press, 1964.

อัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษา: กรณีโรงเรียนตาเนนราษฎร์วิทยา
อำเภอเนินสง่า จังหวัดชัยภูมิ

Aesthetic Identities of Musical in Educational Institution : Scholarly Article
for the Study of Tanoenratwittayakan School in Noen Sanga, Chaiyaphum.

ประกายเพชร กุลหินตั้ง *

วิมลศิลป์ ประจักษ์ภูมิ, ผศ.ดร.สุนทร ปัญญาพงษ์, อรอนูตร ธรรมจักร **

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนตาเนนราษฎร์วิทยา อำเภอเนินสง่า จังหวัดชัยภูมิ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของอัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษา โรงเรียนตาเนนราษฎร์วิทยา อำเภอเนินสง่า จังหวัดชัยภูมิ ๒) เพื่อศึกษารูปแบบและกิจกรรมที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษาของโรงเรียนตาเนนราษฎร์วิทยา การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลมี ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) กลุ่มผู้รู้ในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครู บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครองโรงเรียนตาเนนราษฎร์วิทยา ๒) กลุ่มผู้บริหารการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ศึกษานิเทศน์ ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา ประธานกลุ่มเครือข่ายการศึกษา ๓) กลุ่มผู้รู้ในชุมชน ได้แก่ นายกองค้การส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ประชาชนทั่วไป

ผลการวิจัยพบว่า

๑) สภาพปัจจุบันของอัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษา โรงเรียนตาเนนราษฎร์วิทยา อำเภอเนินสง่า จังหวัดชัยภูมิ ได้มีการระบุอัตลักษณ์ของสถานศึกษาเพื่อเข้ารับการประกันคุณภาพการศึกษาภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ) ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๕๗ - ๒๕๕๙ ไว้ว่า “สุนทรียภาพ มีสุนทรียภาพ” การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ๓ ประเภท ประกอบด้วย ๑) รายงานการประกันคุณภาพการศึกษา โดยสถานศึกษามีนโยบายในการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้หลักทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติ กิจกรรมด้านดนตรีให้กับนักเรียน ทั้งในระดับปฐมวัยและระดับประถมศึกษา โดยได้มีการสอดแทรกและบูรณาการกับการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ และในกลุ่มสาระอื่นๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สถานศึกษามีผลการประเมินในระดับคุณภาพดีมาก ๒) เอกสารแผนการเรียนการสอน พบว่าสถานศึกษาไม่ได้รับกิจกรรมหรือเนื้อหาสาระ ด้านดนตรีในแผนการเรียนการสอนของสถานศึกษา แต่มีการสร้าง

* นักวิชาการศึกษา (สาขานาฏศิลป์) สังกัดกองศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

** อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

หลักสูตรวิชาดนตรีที่บ้านเพื่อใช้บูรณาการในกิจกรรมการเรียนชุมนุม ๓) เอกสารผลงานและรางวัล โดยสถานศึกษามีผลงานและได้รับรางวัลทั้งในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับภาค

๒) รูปแบบและกิจกรรมที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรี ในสถานศึกษาของโรงเรียน ตาเนนราษฎร์วิทยาคาร ประกอบด้วย ๗ ด้าน ดังนี้ ๑) จัดการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นตามสภาพท้องถิ่นโดยพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและสื่อการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ๒) จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้สอดคล้องกับ ความสนใจและสภาพชีวิตของผู้เรียน ๓) จัดการเรียนการสอน ให้มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงหรือบูรณาการทั้งภายในกลุ่ม ๔) จัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ ๕) จัดการเรียน การสอนโดยให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงได้มากที่สุด และเน้นให้เกิดความคิดรวบยอดในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ๖) จัดให้มีการศึกษาติดตามและแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ๗) จัดให้มีการสอดแทรกการอบรมด้าน จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, สุนทรียภาพด้านดนตรี, สถานศึกษา

Abstract

Identification of Aesthetics in education institute: study case of Tanuanrat school. This research has two purposes : Studying the identification of Aesthetics in the Tanuanrat school and Studying factors those influent the identification of Aesthetics in the school. Researchers used in-depth interview to achieve high quality research. Researchers divided interviewees into three groups as following: Firstly, people who have direct impacts: teachers, students and parents. Secondly, education management body: Regional education directors, president of education committee and president of Education network. Finally, surrounding society: Prime minister of Sub-district Administrative Organization, Village headman and acknowledge people in the area.

The research results revealed :

1) The studying found: The school declared its Aesthetic identification to board of education quality guarantee body in 2557-2559 (Educational year)as “Healthy and Aesthetic”. Researchers studied three types of documents: 1)Educational guarantee report, Aesthetical policies were integrated in teaching plans. Due to the integration, the school earned “Good Level” of evaluation. 2)Teaching documents, there is no official record about aesthetical teaching neither activities. However using local instruments in teaching activities is witnessed. 4) Honor records, the school has high reputation in every level: district, provincial and regional level.

2) Teaching methodologies and activities those impacts the Aesthetical identification. These activities have strongly influent to the identification: 1) Flexibility and local-based Study plan. In addition, teaching materials are strongly relate to local life. 2)Student-Center teaching methodology in cooperated with self-interest of individual learner. 3)Interconnection study plan

is practiced. 4) Emphasized in learning processes. 5) Emphasized on practical activities and aimed to foster integration in learning of each learning stem. 6) Establishing of students' feedback and improved performance. 7) There is ethical teaching in learning activities.

Keywords: Identification, Aesthetics, Educational institute

๑. บทนำ

การศึกษา นับว่ามีความสำคัญมากต่อการพัฒนาคน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาส่วนอื่นๆด้วย เพราะไม่ว่าจะพัฒนาส่วนใดต้องเริ่มมาจากการพัฒนาคนเสียก่อน การพัฒนาคนสามารถทำได้หลายรูปแบบ อย่างที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาคนคือการศึกษา ดังนั้นการพัฒนาประเทศต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนาคน และต้องคำนึงถึงการศึกษาเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศที่กำลังก้าวล้ำนำโลกไปมาก การศึกษาก็ต้องพัฒนาไปให้ทันกับโลก ประเทศไทยได้มีการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ที่มุ่งเน้นคุณภาพการศึกษา เพื่อให้ทันกับโลกในยุคปัจจุบัน ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ สรุปได้ว่า ในมาตราที่ ๔ การศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาบุคคลและสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยสถานศึกษาจะต้องมีข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพที่พึงประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการในสถานศึกษาทุกแห่ง เพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพทางการศึกษา ในหมวดที่ ๑ มาตราที่ ๘ กำหนดให้การจัดการศึกษายึดหลักให้สังคม มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต มีการจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา มาตราที่ ๙ ให้ยึดหลักมีเอกภาพด้านนโยบายและความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนดมาตรฐานการศึกษาและจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา ส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพ ระดมทรัพยากรมาใช้ในการจัดการศึกษาและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การจัดการศึกษาในหมวดที่ ๔ มาตราที่ ๒๓, ๒๔, ๒๗ สรุปได้ว่า ให้นับความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องบูรณาการด้านต่างๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับตนเอง ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงอยู่อย่างมีความสุข การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการและความถนัดของผู้เรียน ฝึกให้เด็กใช้ทักษะ กระบวนการคิด จัดการ เผชิญปัญหาสถานการณ์จริงและประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง มีการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน ส่งเสริมให้ผู้สอนจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเรียนรู้ได้ทุกเวลาทุกสถานที่ ในการกำหนดหลักสูตรให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรให้มีส่วนเกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ หมวดที่ ๖ มาตราที่ ๔๙ มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา กำหนดให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา

โดยคำนึงถึงความมุ่งหมายและหลักการและแนวทางการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ การประกันคุณภาพการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ : มาตรา ๔๗ ระบบ การประกันคุณภาพการศึกษาไทย ประกอบด้วย ๒ ระบบคือ ๑. ระบบการประกันคุณภาพภายในและ ๒. ระบบ การประกันคุณภาพภายนอก ในการประกันคุณภาพภายนอก ได้ระบุตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ไว้ในการประเมินคุณภาพ ซึ่งตัวบ่งชี้อัตลักษณ์นั้นเป็นการเปิดโอกาส ให้สถานศึกษาได้ชูจุดเด่นหรือจุดต่างของสถานศึกษาให้คนทั่วไปได้ รับทราบและรู้จักตัวตนของสถานศึกษามากขึ้น ซึ่งกำหนดจากการฟังความคิดเห็นจากประชาคมภายในสถาน ศึกษาหรือทำแบบสำรวจความคิดเห็นจากบุคลากรภายใน ต่อคุณลักษณะของผู้เรียนที่สะท้อนปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์ พันธกิจที่กำหนดหรือไม่ และให้ระดับคะแนนตามระดับผลกระทบที่ดีต่อชุมชนท้องถิ่น และระดับการ ยอมรับจากชุมชนหรือหน่วยงานภายนอก สถานศึกษาแต่ละที่ละแห่งต้องกำหนดอัตลักษณ์พิจารณาจากจุดเด่น ลักษณะพิเศษ วิสัยทัศน์ พันธกิจและบริบทของสถานศึกษาซึ่งทุกคนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดอัตลักษณ์ ๑

อัตลักษณ์มีความหมายเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งสังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และ คุณค่าที่ติดตามมากับความเป็นสามเณร-ภรรยา ความเป็นศิษย์-อาจารย์ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ด้วย อัตลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้สึกนึกคิด ที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการ ปฏิสังสรรค์ ระหว่างตัวเรากับคนอื่นโดยผ่านการมองเห็นตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่างนั้นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ ที่เราเลือกความสำคัญของการแสดงตน คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจาก กลุ่มอื่นอย่างไรและ “ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น (อภิญา เพ็ญฟู, ๒๕๔๓) ๒ อัตลักษณ์มีความสำคัญต่อ ระบบสังคม ทำให้เรารู้สึกว่าเป็นตัวเราหรือพวกเราที่แตกต่างจากคนอื่น โดยไม่จำเป็นต้องมีเพียงหนึ่ง แต่อาจมี หลายลักษณะที่ประกอบขึ้นมาอัตลักษณ์ไม่ใช่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของแต่เป็นสิ่งที่ ถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งบ่งบอกถึงลักษณะพิเศษที่จะบ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้น จากปัจจัยเหล่านี้ทำให้ หลายสถานศึกษาได้กำหนดอัตลักษณ์และให้ความสำคัญกับกลุ่มวิชาและกิจกรรมในทางสุนทรียภาพ ไม่ว่าจะ เป็นด้านดนตรี ศิลปะ นาฏศิลป์ ซึ่งการที่เด็กรับรู้และได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีต่างจากสถาบันนั้นจึงทำให้เกิด กระบวนการและรูปแบบทางสุนทรียศาสตร์ ตลอดจนกลายเป็นอัตลักษณ์อันดีงามของสถานศึกษาและชุมชน นั้นๆ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, ๒๕๔๕) ๓

โรงเรียนตาดเนินราษฎร์วิทยาคาร จังหวัดชัยภูมิ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๓ เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล ๑ (ปฐมวัย) ถึงระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ มีเขตพื้นที่บริการ ๖ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านตาดเนิน หมู่ที่ ๑ บ้านหัวบึง หมู่ที่ ๕ บ้านเนินทอง หมู่ที่ ๑๐ บ้านบึงสง่า หมู่ที่ ๑๑ บ้านเนินสมบูรณ์ หมู่ ที่ ๑๒ บ้านเนินเพชร หมู่ที่ ๑๔ ซึ่งสถานศึกษามีการกำหนด อัตลักษณ์ โดยคำนึงถึงศักยภาพของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น ระบุอัตลักษณ์ของสถานศึกษาเพื่อเข้ารับการประกันคุณภาพการศึกษา เริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๕๗ - ๒๕๕๙ ไว้ว่า “สุขภาพดี มีสุนทรียภาพ” จากการกำหนดอัตลักษณ์ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียน มีคะแนนเพิ่มขึ้นเป็นอันดับ ๑ ถึง ๓ ปี จากกลุ่มโรงเรียนเครือข่ายตาดเนินกะฮาดซึ่งมีทั้งหมด ๘ โรงเรียนและจาก สถิติการเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาพบว่านักเรียน ที่มีความสามารถด้าน ดนตรีและนาฏศิลป์สามารถนำ ความรู้ความสามารถด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไปสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในโรงเรียนประจำจังหวัดได้

จากคำกล่าวข้างต้นทำให้คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถาน ศึกษา เพื่อนำองค์ความรู้เรื่องรูปแบบและกิจกรรมที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีไปใช้ประโยชน์

ในด้านการจัดการเรียนรู้ต่อผู้เรียน ชุมชนและสังคมต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของอัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษาโรงเรียนตาเนินราษฎร์วิทยาคาร อำเภอเนินสง่า จังหวัดชัยภูมิ

๒.๒ เพื่อทราบรูปแบบและกิจกรรมที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษาของโรงเรียนบ้านตาเนินราษฎร์วิทยาคาร จังหวัดชัยภูมิ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประกอบด้วย ๓ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้รู้ในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครู บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง ๒) กลุ่มผู้บริหารการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ศึกษานิเทศน์ ประธานกลุ่มเครือข่ายการศึกษา ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา ๓) กลุ่มผู้รู้ในชุมชน ได้แก่ นายกองค้การส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนชาวบ้าน ประชาชนทั่วไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น ๓ ประเภทคือ ๑) การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการเก็บข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารเอกสารวิชาการต่างๆ เช่น ตำรา วารสาร บทความ หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์และเอกสารอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเรื่องที่จะศึกษามีประเด็นน่าสนใจอย่างไรบ้าง และมีผู้ศึกษามากน้อยเพียงใด รวมทั้งนำข้อมูลที่ได้เป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้วิจัยพัฒนารอบแนวคิดและแนวทางการสัมภาษณ์ ๒) การเก็บข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารทางวิชาการ ของโรงเรียนที่สอดคล้องเพื่อทราบรูปแบบและกิจกรรม ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรี ๓) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ตามแนวการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ โดยสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล ๓ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้รู้ในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครู บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง ๒) กลุ่มผู้บริหารการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ศึกษานิเทศน์ ประธานกลุ่มเครือข่ายการศึกษา ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา ๓) กลุ่มผู้รู้ในชุมชน ได้แก่ นายกองค้การส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนชาวบ้าน ประชาชนทั่วไป

เครื่องมือการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ คือ ๑) ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ ผู้วิจัย จะเริ่มทำการสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ โดยการแนะนำตัว แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง และแจ้งข้อมูลแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ว่า การบันทึกเสียงและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะถูกเก็บเป็นความลับและใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ๒) ผู้วิจัยเริ่มทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างตามรายประเด็น ๓) หลังจากสัมภาษณ์ ผู้วิจัยทำการรวบรวมรายละเอียดจากการจดบันทึก วัน เดือน ปี เวลา ชื่อของผู้ให้สัมภาษณ์และการบันทึกเสียง ข้อสังเกตต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลทุติยภูมิอื่นๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษา

๒) สัมภาษณ์จาก ผู้ให้ข้อมูล ๓ กลุ่ม วิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ สภาพปัจจุบันของอัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษาโรงเรียนตาเนินราษฎร์วิทยาคาร อำเภอเนินสง่า จังหวัดชัยภูมิ

พบว่า อัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษา ตามระเบียบข้อบังคับของกระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายให้สถานศึกษาต่างๆ กำหนดอัตลักษณ์ โดยให้คำนึงถึงศักยภาพของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น ซึ่งทางโรงเรียนตาเนินราษฎร์วิทยาคาร จังหวัดชัยภูมิ จึงได้เลือกระบุอัตลักษณ์ของสถานศึกษาเพื่อการเข้ารับการประกันคุณภาพการศึกษาภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอก (สมศ) ว่าเป็นสถานศึกษาที่มีอัตลักษณ์คือ “สุขภาพดี มีสุนทรียภาพ” โดยอัตลักษณ์ดังกล่าวสถานศึกษาได้กำหนดใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๕๗ - ๒๕๕๙ การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ๓ ประเภท ได้แก่

๑) รายงานการประกันคุณภาพการศึกษา พบว่าสถานศึกษาได้มีการสอดแทรกกิจกรรมด้านดนตรีให้กับนักเรียนทั้งในระดับปฐมวัย และระดับประถมศึกษา รวมทั้งสถานศึกษามีนโยบายในการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้หลักทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติ โดยบูรณาการกับการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ และในกลุ่มสาระอื่นๆ จึงทำให้สถานศึกษามีผลการประเมินในระดับคุณภาพดีมาก

๒) เอกสารแผนการเรียนการสอน พบว่าสถานศึกษาไม่ได้ระบุกิจกรรมหรือเนื้อหาสาระ ด้านดนตรีในแผนการเรียนการสอนของโรงเรียน แต่มีการสร้างหลักสูตรวิชาดนตรีพื้นบ้าน ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๒๗, ๒๘ และ ๒๙ ว่าให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ ทั้งนี้ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนขึ้นเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาระหว่างชุมชนของชุมชน ซึ่งสถานศึกษาได้จัดทำหลักสูตรดนตรีพื้นบ้านขึ้นเนื่องจากมีวัฒนธรรมการละเล่นและการแสดงหลากหลายรูปแบบที่มีความคล้ายคลึงกับชาวนครราชสีมา เช่น ลิเก วงปี่พาทย์ เพลงโคราช และมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลากว่า ๗๐ ปี ซึ่งทางสถานศึกษาได้เชิญให้มาสอนนักเรียนในฐานะครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามสาระหลักสูตรดนตรีพื้นบ้านที่จัดทำขึ้น เพื่อใช้บูรณาการกิจกรรมในชั่วโมงชุมนุม และตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ตามแนวทางการบริหารจัดการเวลาเรียนของคณะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน เพื่อพัฒนาตามจุดเน้นที่ส่งผลสะท้อนเป็นอัตลักษณ์ของสถานศึกษา ตามที่สถานศึกษากำหนด

๓) เอกสารผลงานและรางวัล พบว่าสถานศึกษามีผลงานและได้รับรางวัลทั้งในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เช่น ผู้เรียนได้รับเกียรติบัตรรางวัลชนะเลิศเหรียญทองในการแข่งขัน เดี่ยวไวโอลิน เดี่ยวพิณ และการแสดงวงโปงลาง ในงานมหกรรมวิชาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งที่ ๖๓ การยกย่องชมเชยจากองค์การบริหารส่วนตำบลตาเนิน ชุมชน และผู้มาเยี่ยมสถานศึกษา จากกิจกรรม โครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกไทยส่งผลให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๓ ได้รับการรางวัลจากการประเมิน

๔.๒ รูปแบบและกิจกรรมที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษา

พบว่า รูปแบบและกิจกรรมที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรีในสถานศึกษาของโรงเรียน ตาเนินราษฎร์วิทยาคาร ประกอบด้วย ๗ ด้าน ดังนี้

(๑) จัดการเรียนการสอนให้ยึดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพท้องถิ่นโดยให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น สถานศึกษาจัดให้มีการพัฒนาตามจุดเน้นและจุดเด่นที่ส่ง ผลสะท้อนเป็นเอกลักษณ์ของสถานศึกษา คือ “ดนตรีอีสานโปงลาง” โดยการเสริมสร้างให้ผู้เรียนสามารถเล่นดนตรี ได้ทุกคนอย่างน้อย ๑ ชิ้น ในระดับปฐมวัยสถานศึกษาจัดให้มีการเรียนรู้จากเครื่องดนตรีอย่างง่าย เช่น การตี การ เคาะ การเป่า ในระดับประถมศึกษาปีที่ ๓-๖ จัดให้มีการฝึกทักษะการเรียนรู้การเล่นดนตรีแต่ละอย่างทีละประกอบ เป็นวงดนตรีไทยขึ้น เครื่องดนตรีที่ใช้ในวงดนตรีไทย ประกอบด้วย ปี่ ระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง นำมาผสมกันเป็นวงปี่พาทย์ ทั้งนี้เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรู้เรื่องดนตรีที่มีท้องถิ่น ทั้ง วงโปงลาง กลอง ยาว อังกะลุง ส่งเสริมให้มีสุนทรียภาพอย่างยั่งยืน

(๒) จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยจัดให้มีการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และ จิตใจ สนับสนุนให้เด็กรู้จักควบคุมตนเอง ให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น เช่น การให้เด็กเลือกกิจกรรม ตามความสนใจ ความถนัด ความสามารถ และความพอใจของเด็กและให้เด็กได้เรียนรู้ในการทำกิจกรรมที่หลากหลาย จัดให้มีมุมดนตรี ให้เด็กได้เรียนรู้ธรรมชาติรอบตัว นำเด็กศึกษานอกห้องเรียน

(๓) จัดการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือบูรณาการทั้งภายในกลุ่ม เป็นการบูรณาการ ระหว่างพัฒนาการความรู้และพัฒนาการทางจิตใจ การให้ความสำคัญแก่ จิตพิสัย คือ เจตคติ ค่านิยม ความสนใจ และสุนทรียภาพ แก่ผู้เรียนในการแสวงหาความรู้ด้วย ไม่นั่นแต่เพียงองค์ความรู้หรือพุทธิพิสัยแต่เพียงอย่างเดียว การทำให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งก่อนที่จะได้ลงมือศึกษา ทั้งนี้ เพื่อจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นทั้งแก่ผู้สอนและผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการเป็นโครงการโดยผู้เรียนและครูผู้สอน ร่วมกันสร้างสรรค์โครงการขึ้น โดยใช้เวลาการเรียนต่อเนื่องกันในหลายชั่วโมงด้วยการนำเอาจำนวนชั่วโมงของวิชา ต่างๆ ที่ครูผู้สอนเคยสอนแยกกัน ในลักษณะของการสอนเป็นทีม ในกรณีที่ต้องการเน้นทักษะบางเรื่องเป็นพิเศษครูผู้สอนสามารถแยกการสอนได้ เช่น กิจกรรมเข้าค่ายดนตรี กิจกรรมเข้าค่ายภาษาอังกฤษ กิจกรรมเข้าค่ายศิลปะ เป็นต้น

(๔) จัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ โดยการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ตามขั้นตอน อย่างต่อเนื่องจนบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด ผู้สอนเป็นผู้วางแผนนำผู้เรียนผ่านขั้นตอนต่างๆ ของ กระบวนการทีละขั้นอย่างเข้าใจตรงกันครบวงจร ผู้เรียนเข้าใจและรับรู้ขั้นตอนของกระบวนการนั้นและยังสามารถ นำกระบวนการนั้นไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย กระบวนการไม่ใช่ วิธีสอนแต่เป็นแนวทางในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันตั้งแต่ต้นจนจบ ทำให้งาน สำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการเป็นทักษะที่จำเป็นและต้องฝึกฝนให้ผู้เรียนมีทักษะในการ ทำงาน ดังนั้น ผู้สอนจัดกิจกรรมการสอนส่งเสริมให้เด็กได้ฝึกฝึกทักษะด้านดนตรีให้กับผู้เรียนในระดับประถมศึกษา ปีที่ ๑-๒ เพื่อช่วยให้เด็กได้ฝึกสมาธิ มีความรอบคอบ ใจเย็นและมีระเบียบวินัย สนุกสนานลดปัญหาความเครียด เริ่มเรียนรู้จักการทำงานเป็นทีม และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งการเล่นอังกะลุงโดยทั่วไปอังกะลุงเครื่องหนึ่ง จะมีอยู่เสียงเดียว การเล่นอังกะลุงให้เป็นเพลงจึงต้องใช้หลายเครื่อง ผู้เล่นจะถือคนละ ๒ เครื่อง เมื่อต้องการเสียง ใดคนที่ถือประจำเสียงนั้น

(๕) จัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงได้มากที่สุด และเน้นให้เกิดความคิดรวบยอดในกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การทำโครงการในทุกระดับชั้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการค้นคว้า โดยเฉพาะการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตในการสืบค้นข้อมูล การมอบหมายงานทั้งงานกลุ่มและงานเดี่ยว ผู้เรียนจะมีโอกาสในการนำเสนอหน้าชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การปรับตัว การทำงานร่วมกับผู้อื่น การลงมือปฏิบัติจริงในแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา การแหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้โรงเรียนได้มีการเชิญปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถมาให้ความรู้กับผู้เรียนในฐานะครูภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งอาศัยอยู่ที่บ้านตาดินกว่า ๗๐ ปี ซึ่งในอดีตชุมชนตาดินส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดนครราชสีมา ศิลปวัฒนธรรมบริเวณบ้านตาดินจึงมีลักษณะคล้ายคลึงจังหวัดนครราชสีมาเมื่อประมาณ ๗๐ ปีก่อน ที่มีมหรสพสมโภชส่วนใหญ่ได้แก่ ลิเก เพลงโคราช วงดนตรีไทย รำวงชาวบ้าน ในอดีตชาวบ้านจะสร้างเครื่องดนตรีเองเพื่อใช้เล่นเอง ชาวบ้านจึงมีทักษะในการบรรเลงดนตรีไทยและมีความรู้ในการสร้างเครื่องดนตรีไทย ในการฝึกเล่นดนตรีไทยทำให้ผู้เรียนต้องใช้ทักษะ สมาธิ ความจำและความอดทนเป็นอย่างยิ่ง ผู้เรียนต้องมีคุณสมบัติในตัวเอง เพื่อเป็นรากฐานในการฝึกควบคุมส่วนต่างๆของร่างกายอันที่จะพัฒนาตนเองต่อไปในการฝึกด้านต่าง ๆ การฝึกทักษะการเรียนรู้ในอดีต ผู้เรียนส่วนใหญ่ที่ให้ความสนใจจะเป็นเพศหญิง เนื่องจากต้องใช้ความอดทน มีทักษะและขยันเป็นอย่างยิ่งในการฝึกซ้อมปัจจุบันผู้เรียนให้ความสนใจมากขึ้นจึงทำให้มีทั้งเพศชายและหญิงที่ฝึกการเล่นดนตรีไทย

(๖) จัดให้มีการศึกษาติดตามและแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เช่น การพัฒนาการถ่ายทอดด้านความคิดสร้างสรรค์ ผ่านการทำงานศิลปะ การเล่าเรื่อง การเล่นเกมสภษา จัดกิจกรรมให้เด็กเล่าถึงสิ่งที่ทำ ทบทวนประสบการณ์เดิม ทบทวนเรื่องที่เด็กควรรู้หรือเหตุการณ์ที่น่าสนใจ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อย่างอิสระ

(๗) จัดให้สอดแทรกการอบรมด้านจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ในการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรม โดยการส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กมีความประพฤติดี เช่นการมอบหมายความรับผิดชอบให้เด็กปฏิบัติตามกิจวัตรประจำวันของห้องเรียน การทำความสะอาดห้องเรียน ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้การปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย เช่น การไหว้ การสวดมนต์ก่อนนอน และนำเด็กเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา เช่น จัดกิจกรรมถวายเทียนในวันเข้าพรรษาที่วัดบริบูรณ์ รู้จักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมทั้งภายในและภายนอกสถาบัน จัดกิจกรรมตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่องสอดแทรกทั้งด้านการประหยัดการออม ด้านคุณธรรมและจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำเอาไปใช้

๑) จากการวิจัยครั้งนี้ สถานศึกษาระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัยอื่นที่ต้องการกำหนดอัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพด้านดนตรี หรือดำเนินกิจกรรมด้านดนตรี นำผลการวิจัยไปใช้ประกอบการดำเนินงานในด้านต่างๆได้ เช่น สถานศึกษาสามารถนำผลการวิจัยไปของบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ด้านดนตรี หรืองบประมาณในการดำเนินกิจกรรมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๑) รูปแบบกิจกรรมด้านดนตรีที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ในสถานศึกษานั้นเป็นการอนุรักษ์ สืบสานศิลปวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นได้อย่างดียิ่ง สถานศึกษาควรนำรูปแบบและกิจกรรมด้านดนตรีในหลักสูตรดนตรี

พื้นบ้านกำหนดไว้ในแผนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หลักทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติได้ดียิ่งขึ้น และนำกิจกรรมมาสอดแทรกในช่วงเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ควรมีการฝึกซ้อมกิจกรรมที่เป็นระบบ เป็นเวลา และควรมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านดนตรีโดยเฉพาะเพื่อขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมด้านดนตรีได้อย่างถูกต้องตามหลักการจัดกิจกรรมด้านดนตรี ซึ่งต้องเป็นผู้ที่สามารถทำความเข้าใจกับคนในชุมชนได้ว่าในบางครั้งอาจมีการดำเนินกิจกรรมหลังจากเวลาราชการ

บรรณานุกรม

- ฉลาดชาย รมิตานนท์ (๒๕๔๕). แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (๒๕๔๕). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สมนึก นนธิจันทร์. (๒๕๔๒). การเรียนการสอนการวัดผลและประเมินผลจากสภาพจริงของผู้เรียนโดยใช้แฟ้มสะสมงาน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๐). การคิดและการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิด: ต้นแบบการเรียนรู้ทางด้านหลักทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาการเรียนการสอน. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- อภิญา เพ็องฟูสกุล. (๒๕๔๓). อัตลักษณ์ (identity): การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

มรณานุสสติอันเป็นสมถยานิกในการเจริญวิปัสสนา
A STUDY FOR MINDFULNESS OF DEATH IN INSIGHT MEDITATION
DEVELOPMENT PRACTICE

พระครูสมุห์ณรงค์ ฉันทมโม *

พระครูพิพิธวรกิจจานุการ.ดร., รศ.ดร. มานพ นักการเรียน, ดร. วิโรจน์ คุ่มครอง **

บทคัดย่อ

จากการศึกษาพบว่า มรณานุสสติ หมายถึง การระลึกถึงความตายอันจะมีแก่ตน คนอื่น ตลอดจนสัตว์ทั้งหลาย และพิจารณาหาสาเหตุที่ทำให้เกิดความตาย เพื่อให้เกิดความสังเวชสลดใจ เกิดความเบื่อหน่าย ทำให้จิตใจได้คลายออกจากการยึดมั่นถือมั่นไม่เป็นทุกข์กับเรื่องความตาย และยิ่งกว่านั้น ยังได้ถือเอาความตายที่เกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ นั้น น้อมเข้ามาหาตนว่า สักวันหนึ่งเราจะต้องเป็นแบบนี้ จะต้องรับสิ่งเหล่านี้แน่นอนโดยไม่มีสิทธิ์จะหลีกเลี่ยงได้ พร้อมกับจะได้ยึดถือเอาเป็นเครื่องเตือนใจไม่ให้ประมาทในการดำเนินชีวิต อันเป็นเหตุให้ตั้งอยู่กับการทำความดีทั้งปวง ในแง่มุมหนึ่งการปฏิบัติมรณานุสสติหรือระลึกถึงความตายอยู่เสมอ เป็นสิ่งที่มีค่าอย่างยิ่งต่อชีวิต ช่วยให้ผู้มีสติปัญญากับความตายได้ เป็นผู้ที่มีสติปัญญา นอกจากนี้ เป็นเสมือนเครื่องมือเร่งเร้ากระตุ้นเตือนจิตใจไม่ให้ประมาทกับการทำความดีให้มีคุณธรรมเกิดขึ้นในตน และส่งผลให้เกิดการประกอบกุศลกรรมอย่างสุดพรรณนาการบรรลुरुธรรม คือ การพัฒนาปัญญาให้เกิดการหยั่งรู้ร้อยสัจ ๔ ตามระดับโลกุตระธรรม คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ผู้บรรลुरुธรรมเรียกว่า อริยบุคคล การบรรลुरुธรรมเป็นอริยบุคคลประเภท ปัญญาวิมุตติ จะต้องบำเพ็ญสมณะกรรมฐานจนเกิดองค์ฌานแล้ว ทำองค์ฌานให้เกิดความชำนาญ พิจารณาจนเห็นพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา นั่นคือการบรรลुरुธรรม

คำสำคัญ: มรณานุสสติ, วิปัสสนาภาวนา

Abstract

From the study, it was found that contemplation of death mean to remind oneself, both human beings and animals, that death can occur at any time, One should accept and consider that death is inevitable so one”s

Mind should not suffer through worry and fear of death. Moreover, one should remember and remind oneself that someday one will die. It cannot be avoided. It is a practical way to remind oneself not to be careless to live one”s life so that one will practice good deeds.

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาสีพุทธโฆส

** อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์.

Another point is that practicing the contemplation of death is very useful to life. It helps all humans accept death peacefully and to be conscious of this. Besides, It can be used as a tool to stimulate one's mind not to be careless in doing good deeds. The attainment of the Dhamma is the development of wisdom, to understand the Four Noble Truths. According to the levels of Lokutlara Dhamma, which consists of 4 Maggas 4 Phalas and 1 Nibbana, one who attains the Dammma is called the Noble One or the one who knows the Three Characteristich. It is Impermanence, The state of suffering or of being depressed, Soulllessness or not-self.

Keywords: Mindfulness of death, Insight meditation

๑. บทนำ

การเจริญมรณานุสสติ หรือ การเจริญมรณสติ เป็นข้อหนึ่งในอนุสสติ ๑๐ ความระลึกในอารมณ์ที่ควรระลึกอยู่เนืองๆ หมายถึง การระลึกถึงความตายอยู่เนืองๆ อันจะมาถึงตนเป็นธรรมดา พิจารณาให้ใจสงบจากอกุศลธรรม เกิดความไม่ประมาทต่อชีวิตและไม่ก่อให้เกิดความหวาดกลัว จึงทำให้เร่งการชวนชวยการบำเพ็ญกิจและกระทำความดี^{๔๒} โดยการปฏิบัติมรณานุสสติติดต่อตลอดเวลา ย่อมนำมาซึ่งจิตอันเป็นสมาธิ อันมั่นคง ย่อมก่อให้เกิดเป็นองค์ตามลำดับแห่งสมาธิจิต เพื่อให้เป็นหนทางในการไปสู่ความหลุดพ้นจากอกุศลกรรมทั้งหลาย และก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ในอนาคตกาลในไม่ช้าอย่างแน่นอน ส่วนที่มาแห่งมรณานุสตินั้นดังที่ปรากฏในพระสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถามภิกษุที่เกี่ยวกับมรณานุสสติ พระองค์ได้ตรัสถามเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายได้เข้าใจนำไปปฏิบัติในมรณานุสสติ เพื่อบรรลุแห่งมรรคผลที่สมควรได้ตามสติปัญญาของภิกษุเหล่าๆ นั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจริญมรณานุสสติอย่างไร” ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลตอบว่า ข้าพเจ้าได้เจริญมรณานุสสติว่าเป็นชีวิตพึงเป็นอยู่ได้ตลอด คืนหนึ่ง วันหนึ่งบ้าง ตลอดวันเพียงชั่วขณะบดินทบาตบ้าง ชั่วขณะเดียวชั่ววอกสั้นกินบ้าง” พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสว่า “การเจริญมรณานุสสติ เช่นที่ภิกษุทั้งหลายตอบนั้น เป็นการเจริญมรณานุสสติ เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย และภิกษุใดเจริญมรณานุสสติว่า เราพึงเป็นอยู่แค่ชั่วเดียวชั่ว แล้วสั้นกินเพียงคำเดียว หรือชั่วหายใจเข้า หายใจออก หรือชั่วหายใจออกแล้วหายใจเข้า ถือว่าเป็นผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญมรณานุสสติเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้แรงกล้า^{๔๓} ส่วนความคุ้นเคยกับความตายแล้วจะไม่หวาดกลัวและจิตใจจะไม่หดหู่ทอดถอย หมดอาลัยต่อชีวิต และจะมีสติอันเป็นสมาธิก่อให้เกิดปัญญาอันมั่นคงและหนักแน่น ประกอบกับเป็นผู้ไม่ประมาทต่อชีวิต ไม่ประมาทในการศึกษา ไม่ประมาทในวัย ไม่ประมาทในการสร้างคุณงามความดี พร้อมกับเป็นเปรียบเสมอเป็นดวงประทีปส่องทางชีวิตให้แก่ตนและมวลมนุษย์ในโลกให้พ้นจากความทุกข์ได้ การปฏิบัติมรณานุสสติเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ปฏิบัติให้เกิดมรรคผลในเบื้องสูง ดังมีพุทธพจน์ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย มรณานุสสติ อันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มากหยังสู่มตะมีอมตะเป็นที่สุด”^{๔๔} การระลึกถึงความตายอยู่ทุกเวลา ย่อมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกด้านจิตใจ ในการที่จะกระทำความดีให้แก่ตนและสังคม โดยการปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าอันเป็นผู้ประเสริฐพระองค์ทรงรู้ และเห็นมาแล้ว จึงทรงสั่งสอนสาวกทั้งหลายเพื่อไปสู่เป้าหมายอันสูงสุดที่พระองค์ทรงได้แล้ว

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, หน้า ๑๘๑.

^{๔๓} อ.จ.ป.พ.จ. (ไทย) ๒๒/๒๕๐.

^{๔๔} อ.จ.พ.ก. (ไทย) ๒๒/๒๕๑/๓๒๐

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษามรณานุสสติในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษามรณานุสสติในแนวทางสมถยานิกในการเจริญวิปัสสนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ ศึกษารวบรวมข้อมูลเรื่องมรณานุสสติในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๓.๒ ศึกษารวบรวมข้อมูลเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๓.๓ นำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ เรียบเรียง พรรณนา เสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและปรับปรุงแก้ไข ตามคำแนะนำของอาจารย์เพื่อเป็นสารนิพนธ์ ต่อไป

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ มรณานุสสติในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

คำว่า มรณานุสสติ หมายถึง การระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์บ่อยๆ ในคำว่ามรณานุสสตินั้นแยกออกเป็นสองคำคือ มรณะ แปลว่า ความตาย กับคำว่า สติ แปลว่า ความระลึกได้ นึกได้ ความไม่เพเลอ การควบคุมจิตใจไว้กับกิจการงาน หรือคุมจิตใจไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง จำการทำและคำที่พูดแล้วแน่วแน่มั่นใจไปแล้วโดยไม่มีการลืม^{๔๕} เมื่อนำเอาคำสองคำมาสมาสกันเป็นมรณานุสสติ แปลว่า การเอาสติมาระลึกถึงความตาย^{๔๖} ถ้าแปลให้ถูกต้องตามหลักวิชาการแท้ๆ ก็เป็น การปฏิบัติกรรมฐาน โดยมีการระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ ดังนั้นมรณานุสสติที่มีในพระไตรปิฎกได้หมายถึงการระลึกความตายอันจะมีแก่ตนและผู้อื่น ซึ่งเป็นการตายในกาลและนอกกาล ทั้งสองลักษณะนี้ ถือว่าเป็นความตายที่นำมาเป็นอารมณ์กรรมฐานของการปฏิบัติมรณานุสสติ แต่จะต้องเป็นความตายที่ขาดลงของชีวิต หมายความว่าทุกส่วนของอวัยวะของร่างกายได้หยุดการทำงานและไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ จึงถือว่าเป็นแก่นแท้ในการปฏิบัติมรณานุสสติในพระไตรปิฎก ส่วนความหมายของมรณานุสสติในทัศนะนักปราชญ์ไทย ซึ่งแต่ละท่านได้ให้ความหมายที่ใกล้เคียงกัน คือหมายเอาการระลึกถึงความตายที่ขาดลงของชีวิตบุคคลหนึ่งๆ โดยระลึกเอาความตายนี้มาเป็นอารมณ์กรรมฐาน เพื่อจะได้พิจารณาให้เกิดความรู้ลึกซึ้งเวชสลัดใจ เกิดความเบื่อหน่ายคลายออกจากความยึดมั่นในตนและทรัพย์สมบัติทั้งหลายได้ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาทต่อการกระทำความดี การขาดสิ้นของชีวิตจึงทำให้คนผู้สูญเสียคนรัก ทำให้เกิดความทุกข์ใจ เพื่อเป็นการตัดความทุกข์ออกจากจิตใจ จึงต้องรู้จักวิธีการปฏิบัติในมรณานุสสติให้ถูกต้อง ในทางพระพุทธศาสนาให้มีการปฏิบัติ มรณานุสสติเพื่อให้ผู้ที่ตั้งอยู่ในกรรมฐานนี้ ย่อมทำให้เป็นผู้มีสติและเข้าใจถึงความจริงของชีวิต เพราะทุกชีวิตจะต้องพบกับกฎเกณฑ์ของความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากของที่รักหวงแหน และทุกๆ คนจะต้องมีกรรมเป็นของตัวเอง การกำหนดรู้ความจริงเช่นนี้ ก็จะทำให้ความทุกข์ได้บรรเทาและจะพบความผาสุก เป็นชีวิตที่ไม่มี ความยึดมั่นในตัวตนบุคคลและทรัพย์สมบัติ จิตใจก็จะมี ความว่าง การที่จิตใจมีความว่างจากอารมณ์ที่เป็นข้าศึก (กิเลส) ย่อมทำให้มีความสุข เนื่องจากความสุขที่เกิดขึ้นจากความสงบ ถือได้ว่าเป็นความสุขที่แท้จริงตามหลักในทางพระพุทธศาสนา ความสุขจากความสงบเป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องกว่าว่าเป็นยอดแห่งความสุข ที่ทุกคนจะต้องทำให้เกิดโดยการปฏิบัติที่แท้จริง โดยการระลึกถึงความตายไม่ขาดสายและสม่ำเสมอโดยเป็นอาจิน โดย

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๘/๒๙๐.

^{๔๖} อัง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๐.

ใช้สติปัญญาใคร่ครวญและไตร่ตรองด้วยโยนิโสมนสิการก่อให้เกิดความสงบอย่างมีสติและมีอารมณ์เดียว ในการพิจารณามรณานุสสติโดยเห็นความตายเป็นเรื่องปกติที่ย่อมเกิดแก่ทุกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นเหตุให้ก่อให้เกิดและรู้เห็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น ทำให้จิตระงับนิวรณ์ ๕ ได้และกำจัดกิเลสให้สงบลง โดยผลที่เกิดเป็นพลังจากธรรมต่างๆ ที่ประกอบด้วยธรรม ๕ อย่าง คือ ความเชื่อ ความเพียร ความระลึกได้ ความตั้งใจมั่น และความรู้ทั่วด้วยคุณธรรมทั้งห้าที่เกิดขึ้นในจิตใจ และคุณธรรมเหล่านั้นรวมเรียกว่า พละ ๕ เป็นพลังเสริมความมั่นคงแห่งจิตที่สูงนឹងด้วยสมาธิและเป็นพลังที่ส่งเสริมให้การปฏิบัติก้าวไปได้อย่างรวดเร็ว พละ ๕ หรือพลังห้าอย่างเป็นพลังเกื้อหนุนจิตใจที่จะยกระดับจิตใจจากการปฏิบัติมรณานุสสติ เข้าสู่วิปัสสนา เพื่อต้องการยกสภาวะจิตจากสมถะกรรมฐาน ขึ้นสู่การปฏิบัติวิปัสสนา ในการเพื่อพัฒนาจิตให้ก้าวหน้าสูงขึ้นไปได้ไม่ยากเลย เพราะการบำเพ็ญวิปัสสนาเมื่อมีพลังส่งเสริมสนับสนุนด้วยพละ ๕ แล้วย่อมนำมาซึ่งการปฏิบัติได้สะดวก คล่อง สำเร็จผลได้มากยิ่งขึ้น ถ้าการปฏิบัติก่อให้เกิดได้มานแล้วหรืออภิญญาแล้ก็ยิ่งดี ^{๔๗} ข้อนี้นับเป็นส่วนดีมีคุณค่าพิเศษของการเจริญสมถะก่อนแล้วจึงเจริญวิปัสสนาในภายหลัง เมื่อสมาธิก่อให้เกิดได้มานปรากฏขึ้นความนึ้สงบมีสมาธิ ก็จะเป็นบาทฐานของวิปัสสนาหรือทำสมาบัติให้เป็นบาทของวิปัสสนาเรียกว่าปัญญาในปฐมฌานก็ได้ เพราะการทำปฐมฌานให้เป็นบาทสูงเท่าใด สมาธิที่ทำวิปัสสนาก็ยิ่งประณีตมั่นคงมากขึ้นอยู่ในระดับฌานสมาบัติที่เป็นบาทนั้น ปัญญาที่เป็นตัววิปัสสนา ก็อาจถูกแยกออกเป็นขั้นๆ ตามฌานสมาบัติที่เป็นบาทฐาน เช่นเดียวกับตัวปัญญาที่อยู่ในระดับปฐมฌานหรือปฐมฌานวิปัสสนาเป็นตัวปัญญา ^{๔๘} เป็นต้น และมรรคที่เป็นตัวตรัสรู้ก็จะเกิดขึ้น จะประกอบด้วยฌานสมาบัติระดับเดียวกับที่ใช้เป็นบาทนั้นเช่นเดียวกัน ^{๔๙} ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลุปฐมฌาน เธอพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ สิ่งที่เป็นรูป สำหรับฌานสมาบัติที่ต่ำลงมา คือตั้งแต่อากิญจัญญายตนะ ถึง ปฐมฌาน จะออกจากฌานสมาบัตินั้นๆ ก่อนแล้ว จึงพิจารณาสังขารธรรม คือ ขันธ์ ๕ หรือองค์ฌาน เป็นต้น ที่มีในฌานสมาบัติ นั้นๆ ทำนองเดียวกับสมาบัติสูงสุดสองอย่าง หลังนี้ก็ได้ แต่เท่าที่ยกหลักฐานข้างต้นนี้มาแสดงให้เห็นข้อพิเศษว่า ในฌานสมาบัติเหล่านั้นสามารถเจริญวิปัสสนาภายในได้ โดยยังไม่ได้ออกจากฌานมาก่อนก็ได้ และจะบรรลุอรหัตตโดยใช้ฌานระดับไหนก็ได้ แต่สมาบัติสูงสุดทั้งสอง คือ เนวสัญญานาสัญญายตนะและสังเวทยิตินิโรธ (นิโรธสมาบัติ) ต้องออกมาก่อน จึงเจริญวิปัสสนาได้

๔.๒ การปฏิบัติสมถะยานิกะ

ข้อปฏิบัติอย่างนี้ที่กล่าวมานี้ เป็นปฏิปทาของผู้ปฏิบัติที่มีเรียกกันในอรรถกถาว่า “สมถยานิกะ” แปลว่าผู้มีสมถะเป็นยาน คือบำเพ็ญสมถะจนได้ฌานก่อนแล้วจึงเจริญวิปัสสนา และนับว่าเป็นการปฏิบัติอย่างหนึ่งในวิธี ๔ อย่าง ที่ท่านกล่าวไว้ในบาลี คือ

๑) สมถปุพพังคมิวิปัสสนา วิปัสสนามีสมถะนำหน้า

๒) วิปัสสนาปุพพังคมิสมถะ สมถะมีวิปัสสนานำหน้า

๓) ยุคนัทธสมถวิปัสสนา สมถะและวิปัสสนาไปคู่กันพร้อมกัน

๔) อัมมุตัจจวิคคิตมานัส วิถีปฏิบัติเมื่อจิตถูกชักให้เขวด้วยอัมมุตัจจ คือความฟุ้งซ่านธรรมหรือตื่นธรรม (ความเข้าใจผิดยึดเอาผลที่ประสพในระหว่างว่า เป็นมรรค ผล นิพพาน) วิธีทั้ง ๔ นี้ สรุปรจากมรรค ๔ แบบดังที่พระอานนท์ได้แสดงไว้ได้ดังนี้ “อาวุโสทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณี รูปหนึ่งรูปใดก็ตาม จะพยากรณ์ในอรหัตตผลในสำนักของข้าพเจ้าก็ย่อม (พยากรณ์) ด้วยมรรค ๔ ทั้งหมด หรือด้วยมรรคใดมรรคหนึ่งในบรรดา

^{๔๗} วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๑๙.

^{๔๘} อจ.เอกก. (ไทย) ๓/๓๙๗/๒๐.

^{๔๙} สงคท. (บาลี) ๓๕๕: วิสุทธิ (บาลี) ๓/๓๑๒

มรรค ๔ เหล่านี้ กล่าวคือ;

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญวิปัสสนามีสมณะนำหน้า เมื่อเธอเจริญวิปัสสนาอันมีสมณะนำหน้าอยู่ มรรคเกิดขึ้น, เธอเสพค้อน, เจริญทำให้มาก ๆ ซึ่งมรรคนั้น สังโยชน์ทั้งย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๒. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเจริญสมณะอันมีวิปัสสนานำหน้า, เมื่อเธอเจริญสมณะอันมีวิปัสสนานำหน้าอยู่ มรรคเกิดขึ้น, เธอเสพค้อน, เจริญทำให้มาก ๆ ซึ่งมรรคนั้น, สังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๓. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเจริญสมณะและวิปัสสนาคบคู่กัน, เมื่อเธอเจริญสมณะและวิปัสสนาคบคู่กันอยู่ มรรคเกิดขึ้น, เธอเสพค้อน, เจริญทำให้มาก ๆ ซึ่งมรรคนั้น, สังโยชน์ทั้งหลายถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๔. อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีใจถูกชักชวนไปด้วยธัมมมัจจุ, แต่ครั้งถึงคราวเหมาะที่จิตนั้นตั้งแน่วแน่มั่นคง สนิทลงได้ในภายใน เเด่นชัดเป็นสมาธิ มรรคก็เกิดขึ้นแก่เธอ, เธอเสพค้อน เจริญให้มาก ๆ ซึ่งมรรคนั้น, สังโยชน์ทั้งหลายถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป ไม่ว่าจะอย่างไร อย่างใดก็ตามเมื่อเกิดปัญญาเห็นแจ้ง ซึ่งธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นแล้วในสมาธินั้นๆ ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา อย่างนี้เรียกว่าสมณะมาก่อน วิปัสสนาตามทีหลัง คือเป็นสมณูปพวงคมิวิปัสสนา อรรถกถาอธิบายให้เข้าใจง่ายอีกว่า ตามวิธีปฏิบัติที่ ๑ ผู้ปฏิบัติทำสมณะคือทำสมาธิให้เกิดขึ้นก่อน จะเป็นอุปจาระสมาธิหรืออัปนาสมาธิก็ได้ จากนั้นจึงพิจารณาสมณะหรือสมาธินั้น (ไม่ว่าจะเป็นอุปจาระสมาธิหรือฌานสมาบัติขั้นใดก็ตาม) กับทั้งธรรมอื่นๆ ทั้งหลายที่ประกอบรวมกับสมาธินั้น ให้เห็นสภาวะที่เป็นของไม่เที่ยง เป็นต้น ก็จะก่อให้เกิดอริยมรรคปรากฏขึ้น การปฏิบัติมรรคานุสสตินั้นเป็นการปฏิบัติให้มีสติสมาธิ ทำให้จิตปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในสังขารแค่เป็นวัตถุเท่านั้น ไม่มีตัวตน ไม่ใช่เขา ไม่ใช่เรา เมื่อปฏิบัติก่อให้เกิดสมาธิในระดับอุปจาระสมาธิหรืออัปนาสมาธิ ที่จะเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตให้สูงขึ้นๆ ไปเพื่อความก้าวหน้า โดยการยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนา โดยใช้สมณะนำหน้าที่เรียกว่า สมณะอุปพวงคมิวิปัสสนาเพื่อไปสู่หนทางแห่งความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งมวล คือ พระนิพพานได้ในอนาคตกาล

๔.๓ การปฏิบัติสมณะยานิกะเพื่อเจริญวิปัสสนา

การปฏิบัติสมณะยานิกะตามแนวอธิบายของอรรถกถานั้น มีอยู่ ๔ แนวทาง แต่ตามจริงการปฏิบัติสมณะยานิกะนั้นมีวิธีแนวทางปฏิบัติที่เป็นหลักใหญ่มีอยู่ ๒ อย่าง คือ วิธีที่ ๑ วิปัสสนามีสมณะนำหน้า วิธีที่ ๒ สมณะมีวิปัสสนานำหน้า ส่วนสองวิธีที่เหลือนั้นเป็นวิธีการแทรกซ้อนเข้ามาในระหว่างปฏิบัติ หรือเป็นส่วนที่เสริมขยายจากสองวิธีแรก กล่าวคือ วิธีที่ ๓ สมณะและวิปัสสนาเข้าคู่กัน จัดได้ว่าเป็นวิปฏิบัติที่ซับซ้อน ซึ่งขอยหรือขยายออกจากวิธีที่ ๑ นั่นเอง ส่วนวิธีที่ ๔ ทางออกเมื่อจิตเขวด้วยธรรมมัจจุ ก็เป็นเพียงวิธีปฏิบัติที่แทรกเข้ามาในระหว่าง ในเมื่อปฏิบัติตามวิธีการข้อต้นๆ ไปบ้างแล้ว จนถึงขั้นตอนหนึ่งที่เกิดปัญหาจำเพาะอย่างนี้ขึ้น แทบจะเรียกได้ว่าเป็นข้อปฏิบัติพิเศษเฉพาะกรณี หรือเป็นกลวิธีอย่างหนึ่ง ที่ใช้ในการแก้ปัญหาบางอย่างในระหว่างการปฏิบัติธรรม วิธีใหญ่สองอย่างในเบื้องต้นนั้น น่าจะถือได้ว่าเป็นต้นแบบหรือเป็นที่มาของวิธีการบำเพ็ญกรรมฐาน ๒ อย่างในรุ่นอรรถกถา คือ มีสมณะเป็นยานหรือเรียกว่า พระสมณะยานิกะอย่างหนึ่ง และวิปัสสนาเป็นยาน ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาหรือเรียกว่า วิปัสสนายานิกหรือสุทวิปัสสนายานิกอย่างหนึ่ง เมื่อการบำเพ็ญสมณยานิกจนครบถ้วนบริบูรณ์ถึงสุดยอดของสมณะก่อนแล้วจึงหันมาเจริญวิปัสสนาต่อท้าย จัดได้ว่าเป็นมาตรฐานการปฏิบัติอันสูงสุด ซึ่งสมาธิที่สูงที่สุดจะต้องเป็นสมาธิในจุดตถฌาน คือ ฌานที่ ๔ เป็นสมาธิระดับสูงสุด แม้แต่สมาธิในฌานสมาบัติที่สูงขึ้นไป คือในอรุพมานทั้งหลาย ก็จัดเป็นสมาธิระดับจุดตถฌานทั้งสิ้น^{๕๐} เพราะอรุพมานทั้งหลายก็มีองค์ฌานเพียง ๒ อย่าง

^{๕๐} อภ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๙๒/๗๘.

เหมือนกับจุดตกตาม คือมีอุเบกขาและเอกัคคตา^{๕๑} และถือได้ว่าจุดตกตามเป็นฌานที่ใช้ประโยชน์ได้สากล เช่น จะใช้เป็นบาทวิปัสสนาก็ได้ เป็นบาทแห่งภิกษุญาก็ได้ เป็นบาทของนิโรธสมาบัติก็ได้ดังนี้ เป็นต้น^{๕๒} ภิกษุเป็นผู้บรรลุมานแล้ว ควรเข้าฌานก่อน แล้วจึงวิปัสสนาเพื่อเอาฌานเป็นบาทตามลำดับเรียกว่า “อนุปถัมมวิปัสสนา การยังเห็นธรรมตามลำดับของสมาบัติและองค์ฌาน

การเจริญวิปัสสนาโดยมีสมณำหน้า อรรถกถาพระวินัยอธิบายว่า ผู้มีจุดตกตามหรือปัญจกามานเกิดขึ้นแล้ว ใครจะเจริญกรรมฐานโดยวิธีสลักขณณา (คือวิปัสสนา) และวิวิฏฐานา (มรรค) แล้วบรรลุปาริสุทธิ (คือผล) ย่อมทำฌานนั้นและให้ถึงความเป็นวิสตยอาการ ๕ จนคล่องแคล่วแล้วกำหนดรูปนามและเริ่มตั้งวิปัสสนา อันโยคยาวออกจากสมาบัติแล้ว ย่อมเห็นได้ว่า กัรัชกายและจิตด้วย เป็นสมุทัยแห่งลมอัสสาสะปัสสาสะทั้งหลาย เปรียบเหมือนเตาสุบของช่างทองถูกชักสุบอยู่ ลมอาศัยสุบและความพยายามที่ควรต่อกาลนั้นของผู้ประกอบการนั้น ย่อมเข้าออกกันใด ลมหายใจก็อาศัยกายและจิตประกอบเข้ากันได้ฉนั้นเหมือนกัน จากนั้นย่อมกำหนดได้ว่า ลมหายใจและกายด้วยเป็นรูป จิตและธรรมที่สัมปยุตกับจิตนั้น เป็นนาม ครั้นกำหนดรูปนามได้อย่างนี้แล้ว ก็หาปัจจัยของรูปนามมาดู เมื่อหาดูและเห็นปัจจัยแล้วก็ข้ามความสงสัย บรรารภความเป็นไปของรูปนามในกาลทั้ง ๓ เสียได้เมื่อข้ามความสงสัยเสียแล้ว ก็ยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ โดยพิจารณาเป็นกลาป ละวิปัสสนูปกิเลสเสียได้ มีโอกาสเป็นต้น กำหนดเห็นปฏิปทาญาณอันพ้นจากอุปกิเลสแล้วว่าเป็นทางละสังขารทั้งปวง ที่เห็นปรากฏว่าเป็นสิ่งที่น่ากลัว เพราะเห็นแต่ความดับข้างเดียว หลุดพ้นไปถึงอริยมรรค ๔ ตามลำดับ ตั้งอยู่ในอโรหิตผล ถึงที่สุดแห่งปัจจเวกขณญาณ^{๕๓}

๕. บทสรุป

การปฏิบัติมรณานุสสติ นั้น เป็นการปฏิบัติให้มีสติ สมาธิ ทำให้จิตปล่อยวางความยึดมั่น ถือมั่นในสังขารที่เป็นแค่ตัวตนนั้น ไม่มีตัวตน ไม่ใช่เขา ไม่ใช่เรา เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมก่อให้เกิดฌานได้แก่ อุปจารสมาธิ หรืออัปปมานาสมาธิ ที่จะเป็แนวทางที่พัฒนาจิตให้สูงขึ้นๆ ไป เพื่อความก้าวหน้าโดยการยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนา โดยใช้สมณำหน้าเรียกว่า สมณปุพพังคมิวิปัสสนา เพื่อมุ่งไปสู่หนทางแห่งความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งมวล คือ พระนิพพานได้ในอนาคตกาล การปฏิบัติมรณานุสสติสามารถรักษาจิตใจของตนให้ตั้งมั่นอยู่กับภระลึกถึงความตายอยู่เรื่อยๆ ซึ่งบางครั้งจิตใจอาจจะตกไปสู่ที่อื่น ก็สามารถมีสติระลึกกำหนดรู้พร้อมกับตั้งจิตใจให้กลับมาระลึกถึงความตายอยู่อย่างเดิม การกำหนดรู้อย่างนี้ จิตใจจะเกิดความนิ่ง สงบ เป็นสมาธิ ในระหว่างที่กระทำการปฏิบัติอาจมีอุปสรรคมาทำให้จิตใจไม่สงบ ให้คิดเสมอว่าสิ่งเหล่านั้นไม่ใช่อารมณ์ของมรณานุสสติ ให้ละอารมณ์นั้นเสีย และให้คิดว่าไม่นานอารมณ์นั้นจะดับไปเอง ก่อให้เกิดความฟุ้งซ่านในจิต ทำให้จิตมีความเข้มแข็งต่อสู้ต่ออุปสรรคได้ ทำให้การปฏิบัติก้าวหน้าเข้าสู่การปฏิบัติวิปัสสนาได้อย่างมีคุณภาพ ก่อให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างของมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน เป็นแค่เพียงแคธาตุทั้งหลายเท่านั้นที่เป็นอยู่ ก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในสังขารที่ไม่ใช่ตนของเรา ของเขาและของใครๆ เลย ไม่มีสิ่งใดที่แน่นอน ย่อมแปรผันไปในเบื้องหน้าเพราะความเป็นของมันก็คือ ความเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นความทุกข์ และความไม่มีตัวตนนั่นเอง การเจริญวิปัสสนาโดยการกำหนดให้เห็นพระไตรลักษณ์ เพราะความที่องค์ฌานทั้งหลายหรือพูด

^{๕๑} วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๑๓๓/๑๔๔.

^{๕๒} อัง.เอกก. (ไทย) ๒/๑๓.

^{๕๓} วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๕๐๕.

ให้กว้างๆ เพื่อให้คลุมธรรมอื่นๆที่มีอยู่ในมานทั้งหมด คือว่า พิจารณาฉนธรรม ฉนธรรมสัมปยุตตธรรม สภาติธรรม และสภาติสัมปยุตตธรรม ซึ่งมีจิตและเจตสิกที่เกิดในฉน หรือพิจารณาสังขารทั้งหลายด้วยปัญญาที่เห็นแจ้ง ในฉนหรือสภาติที่ตนเพิ่งออกมาฉนนั้น ฉนเห็นพระไตรลักษณ์ (เรียกว่า กำหนดองค์ฉนต่างๆ เป็นอารมณ์ของ วิปัสสนา) สภาติที่มันคงเกิดขึ้นด้วยการได้สภาติแล้วนี้ อาจจะช่วยทำให้การบำเพ็ญวิปัสสนาสะดวกคล่อง สำเร็จผล ได้มากขึ้น ยิ่งได้ภิญญาแล้วก็ดี ข้อนี้มันเป็นส่วนดีหรือเป็นคุณค่าพิเศษของการเจริญสมาธิก่อนแล้ว จึงเจริญ วิปัสสนาในภายหลัง การเจริญวิปัสสนาโดยการเข้าฉนสภาติก่อน เมื่อออกจากฉนสภาติแล้ว จึงใช้จิตที่มี สภาติแข็งกล้า สืบทอดมาจากกำลังฉนนั้น กำหนดพิจารณาสังขารอย่างทีกล่าวมาแล้วนี้ อรรถกถาภัญญิตีศัพท์ ขึ้นมาเรียกว่า เจริญวิปัสสนาที่มีฉนเป็นบาท หรือกระทำฉนให้เป็นบาทของวิปัสสนา(หรือทำสภาติให้เป็น บาทของวิปัสสนาหรือฉนจิตที่เป็นบาทแห่งวิปัสสนา) เรียกตามขั้นตอนของฉนสภาติที่เป็นบาทของฉนนว่า ทำ ปฐมฉนให้เป็นบาท ทำทุติยฉนให้เป็นบาท ฯลฯ ทำอภิญญาญาณณะฉนให้เป็นบาท เป็นต้น หรือว่า ยิ่งฉน ที่เป็นบาทสูงเท่าใด สภาติที่ทำวิปัสสนายิ่งประณีตมันคงมากยิ่งขึ้น ตามแต่ระดับของฉนเหล่านั้นที่เป็นบาทนั้น ปัญญาที่เป็นตัววิปัสสนาก็อาจถูกแยกออกเป็นชั้นๆ ตามตามฉนสภาติที่เป็นบาท เช่นเรียกว่า ปัญญา ในระดับ ปฐมฉน หรือปฐมฉนวิปัสสนาเป็นปัญญา เป็นต้น และมรรคตัวตรัสรู้ก็เกิดขึ้น จะประกอบด้วยฉนสภาติ ระดับเดียวกันที่ใช้เป็นบาทนั้นเช่นเดียวกัน ดังนั้นผู้ที่ปฏิบัติมรรคานุสสนนั้น หมายถึง การระลึกถึงความตายเป็น เนื่องนิตย^{๕๔} เป็นอุบายทำให้จิตสงบ ตั้งมั่น เพื่อคลายออกจากความทุกข์ทางใจให้ลดลง และตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ เดียว ซึ่งถือว่า เป็นธรรมะที่ทรงคุณค่าทางจิตใจ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้จิตใจสงบบริสุทธิ์ สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติ ตัดออกจากเวรกรรม จากสิ่งที่เป็นความชั่ว เมื่อสามารถตัดออกได้จะมากหรือน้อย ก็ทำให้จิตสงบมีสมาธิ จิตใจ พิจารณาค้นคว้าหาความจริง ฉนเกิดความสลัดใจ เกิดความเบื่อหน่ายในร่างกายอันเน่าเหม็น น่ารังเกียจ เป็นเหตุ ให้จิตใจคลายออกจากความไม่หลงติดในร่างกาย คลายจากกิเลส และปลดทุกข์เสียได้ทางด้านจิตใจ แม้ร่างกาย จะเกิดความเจ็บปวด ป่วยไข้ ก็สามารถรักษาจิตใจให้ปล่อยวางเสียได้ เพราะได้เรียนรู้ ได้เข้าใจ ได้ผ่านการฝึกฝน มีจิตใจหนักแน่น ดังที่มีพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “อัสตร ม้าอาชาไนย ม้าสินธพ ช้างใหญ่ที่ได้รับการฝึกมาแล้ว เป็น สัตว์ประเสริฐ แต่คนที่ฝึกตนได้แล้วก็เป็นผู้ประเสริฐ” ผู้ที่ปฏิบัติมรรคานุสสนนั้น ต้องทำต่อเนื่องกันตลอด ฉนมีจิต จดจ่อต่อสภาวะความสงบ เป็นสมาธิแล้วย่อมเกิดองค์ฉนในสติต่อเนื่องกัน เพื่อการที่จะพัฒนาจิตเข้าสู่วิปัสสนา ได้ในการยกจิตตามแนวทางสมถยานิก เข้าสู่ในการใช้ปัญญาพิจารณาในสภาวะที่เป็นจริง โดยเอาฉนสภาติไม่ว่า จะเป็นอุปจารสภาติ หรืออุปमानสภาติ มาเป็นบาทฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาตามในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้แสดง ไว้ด้วยในการเจริญวิปัสสนาว่า “บุคคลใดที่เป็นผู้เจริญสมถยานิกด้วยการออกจากฉนใดฉนหนึ่งในบรรดารูป ฉนและอรุพฉนทั้งหลาย เว้นแต่ เนวสัณญานาสัณญายณะแล้ว ฟังกำหนดพิจารณาองค์ฉนทั้งหลาย มีวิตก เป็นต้น และธรรมทั้งหลายที่ประกอบร่วมกับองค์ฉนนั้นๆ โดยลักษณะและรส เป็นอาทิ”

๖. ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษารายละเอียดในการปฏิบัติสมถกรรมฐานอันเป็นการปฏิบัติแนวทางสมถยานิกซึ่งเป็นบาทฐาน ในการจะนำไปเจริญวิปัสสนา ซึ่งได้องค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ทุกคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีข้อ ชี้แนะแก่ผู้ปฏิบัติต่อไปคือ

^{๕๔} อ.ส.ต.ด. (ไทย) ๒๓/๗๔/๑๖๗.

๑) นำข้อมูลในแนวทางการปฏิบัติสมถกรรมฐานยานิกะเป็นปัจจัยในการพัฒนาจิตให้เจริญตามโดยการยกจิตขึ้นสู่การปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อความเจริญแห่งจิตอื่นๆ ขึ้นไป

๒) เอาการปฏิบัติยานิกะเป็นปัจจัยหรือแนวทางด้วยการปฏิบัติในแนวทางสติปัฏฐาน ๔ โดยการพิจารณาในขั้น ๕ คือกาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อพัฒนาจิตให้สูงขึ้นจนกว่าจะพบความสำเร็จ

๓) นำเอาผลแห่งการปฏิบัติมาใช้ในชีวิตประจำวัน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสุข และพัฒนาสังคมให้ร่มเย็นมีความสุข ซึ่งเป็นผู้ปราศจากความเสียใจและเป็นทุกข์ เพราะเข้าใจสัจธรรมได้ดี

๔) นำเอาผลแห่งการปฏิบัติมรณานุสสตินี้ มาพัฒนาชีวิตให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อพัฒนาสังคมให้เข้าใจในความจริงที่ประเสริฐ

บรรณานุกรม

ธรรมสภา. **มรณานุสสติ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม. (ม.ป.ป.), ๒๕๔๕.

_____. **ชีวิตกับความตาย**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **มรณกถา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสื่อตะวันจำกัด, ๒๕๔๕.

_____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก, ๒๕๔๘.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. **พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. ฟรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๔๘.

ประยูร ดิษฐานพงษ์. **ความตายของมนุษย์ ตายแล้วไปไหน**. กรุงเทพมหานคร: ไพลิน, ๒๕๔๖.

การส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี Community Health Promoting through Viriyabaramee Farmers Leader

สรเพชร เพียรจัด *

จารินี ม้าแก้ว **

สิทธิพงศ์ คำเจริญ ***

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษา สถานการณ์ และสภาพปัญหาจากการทำการเกษตร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ๒) สร้างหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ๓) ทดลองใช้หลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี กระบวนการดำเนินการแบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ ระยะที่ ๑ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรชุมชนตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๓๙๘ ครอบครัว เก็บข้อมูลโดยแบบสำรวจสถานการณ์และปัญหาการทำการเกษตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการปลูกพืชผักกินเองทำให้สุขภาพดีไม่ได้รับสารพิษ การเลี้ยงสัตว์สามารถขยายกิจการให้ใหญ่โตเจริญรุ่งเรืองได้และการมีภาระหนี้สินเกิดจากค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ระยะที่ ๒ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประเมินความเที่ยงตรงโครงสร้างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน แก้ไขปรับปรุงแล้วจัดประชุมสัมมนาผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน เพื่อรับรองหลักสูตรผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ มีความเหมาะสมรายข้ออยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.86$ $SD. = 0.09$) โดยรวมสอดคล้องมีค่า $IOC = 0.94$ ทำให้ได้หลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี มีการพัฒนาทั้งหมด ๕ ด้าน ระยะที่ ๓ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และมีการทำการวิจัยเชิงการทดลองและเปรียบเทียบผล กลุ่มทดลองได้แก่ ผู้นำเกษตรกรในตำบลหนองจิก จำนวน ๓๐ คนพบว่า หลังการฝึกอบรมผู้นำเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจ มีเจตคติ และพฤติกรรม การทำการเกษตรตามปัจจัยทั้ง ๕ ด้าน โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

คำสำคัญ: การส่งเสริม, สุขภาวะชุมชน, ผู้นำเกษตรกร, วิริยะบารมี

* อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

*** นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

Abstract

This research aimed to 1) study the predicament and problems of agriculture in Nong chik, Borabue district, Mahasarakham province from the past to the present, 2) create community health promoting through viriyabamee farmers leader course, 3) implement community health promoting through viriyabamee farmers leader course. The research procedures were divided into 3 stages. In the first stage, This is the quantitative research. The samples consisted of 398 agriculturists families. The research instrument were questionnaires and descriptive analyzing to explain the information. The statistics used were mean, percentage and standard deviation. The most agriculturists found planting their own can cause the good health without the toxins. That have average score in the level. In the animal husbandry, the agriculturists found husbandry can be expanded to the greater prosperity. In the second stage used the quantitative research and the qualitative research. The curriculum evaluated the accuracy in the structure by 5 experts and connoisseurship by 5 experts for support the curriculum. There had the suitability value for each topic in the agreeable level from consideration of experts ($\bar{X}$ = 3.86 SD. = 0.09) with IOC = 0.64. The developing of diligence virtues agriculturists leaders for healthy life course have 5 parts. In the third stage used the quantitative research, the qualitative research and used the experiment research for compared the result. The experimental groups were the agriculturists leaders in Nong chik sub-district with 30 persons. The research results showed that knowledge, the attitude and the practice of the diligence virtues agriculturists leaders for healthy life

Keywords: Community health, Promoting, Viriyabamee, Farmers leader

๑. บทนำ

การส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เป็นนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ที่ให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ การพัฒนาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙) และการประเมินครั้งแผน ๑๑ ปี ๒๕๕๗ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ คือการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาคน โดยส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน และ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ เพิ่มศักยภาพทางการเกษตรให้คงไว้ซึ่งความหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์ สร้างความมั่นคงด้านอาหารและส่งเสริมพฤติกรรมบริการบริโภคอย่างเหมาะสม และ ยุทธศาสตร์ที่ ๖ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนโดยมุ่งพัฒนาองค์ความรู้เครื่องมือและชุมชนในการบริหารจัดการเพื่อให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ โดย มุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเริ่มศึกษาที่ ชุมชนตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามจากการ

ศึกษาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชน พบว่า พื้นที่ชุมชนตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักโดยมีพื้นที่เกษตรทั้งหมด ๒๔,๒๗๗ ไร่ และจำนวนประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรจำนวน ๔,๖๒๒ คน โดยมีการปลูกข้าว จำนวน ๒,๓๕๗ ราย ปลูกมัน จำนวน ๑,๒๔๖ ราย และปลูกอ้อย จำนวน ๑,๐๗๖ ราย (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองจิก, ๒๕๕๘) สถานการณ์ในท้องถิ่น พบว่า ผู้คนใช้ความผูกพันในระบบเครือญาติเป็นพลังขับเคลื่อนสังคม เริ่มมีความเบี่ยงเบนคุณค่าที่แท้จริงของความผูกพัน เครือญาติกลายเป็นโจทย์ของการพัฒนาเพื่อประโยชน์ของคนเฉพาะกลุ่มเครือญาติตกเป็นจำเลยของสังคม จึงมีแนวคิดฟื้นฟู คุณค่าแห่งเครือญาติให้เป็นเครือข่ายงานพัฒนาท้องถิ่น โดยใช้หลักธรรม วิริยะบารมี เป็นแนวประยุกต์และเคลื่อนตัวภายใต้ เครือข่ายวิริยะบารมีในพื้นที่ชุมชนหนองจิก ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๘

จากการศึกษาสถานการณ์ในพื้นที่ท้องถิ่น ทำให้ค้นหาและพบกลยุทธ์ในการพัฒนาผู้นำในท้องถิ่นได้ จึงกำหนด “พื้นที่บ่มเพาะความรู้ชุมชน” เป็นสถานที่จัดอบรมให้คนในชุมชน โดยจัดตั้ง “เครือข่ายวิริยะบารมี” เพื่อเป็นพื้นที่บ่มเพาะความรู้ชุมชนศูนย์ถ่ายทอดองค์ความรู้ของคนทุกช่วงวัย บนกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่น ภายใต้ความถูกต้องและเป็นธรรมพัฒนาระบบการและส่งเสริมศักยภาพและองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนโดยกระบวนการบ่มเพาะความรู้อยู่บนรากฐานของระบบเครือญาติ เป็นการศึกษาสถานการณ์ในพื้นที่เป็นตัวตั้งโดยคำนึงถึงภูมิสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ให้มีทิศทางการพัฒนาบนฐานความคิดด้านสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต เป็นหลักการพัฒนาชุมชนแบบผสมผสานอย่างต่อเนื่องระหว่างปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักพุทธธรรมและการจัดการความรู้ (ประภัสสร ปรีเอี่ยม, ๒๕๕๖) “การส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี” สามารถปรับเปลี่ยนสภาพปัญหาของชุมชนตำบลหนองจิก ใช้การพัฒนาผู้นำที่เกิดจากผูกพันในการสร้างเครือข่ายของชุมชนโดยอาศัย เครือญาติ และบารมีระดับครัวเรือน ชุมชน เป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาท้องถิ่น เพื่อประเมินความเสี่ยง และสร้างความมั่นคงของผู้คน เครือญาติ และสังคม ตลอดจนให้ความร่วมมือ ในการสร้างเครือข่ายที่มั่นคงสามารถตอบโจทย์ ต่อชุมชนจนกลายเป็น ชุมชนที่มีสุขภาวะดีทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และภูมิปัญญา ส่งผลให้เกิดพลังของชุมชนที่จะเป็นตัวอย่างขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นในชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษา สถานการณ์ และสภาพปัญหาจากการทำการเกษตรในตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒.๒ เพื่อสร้างหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี

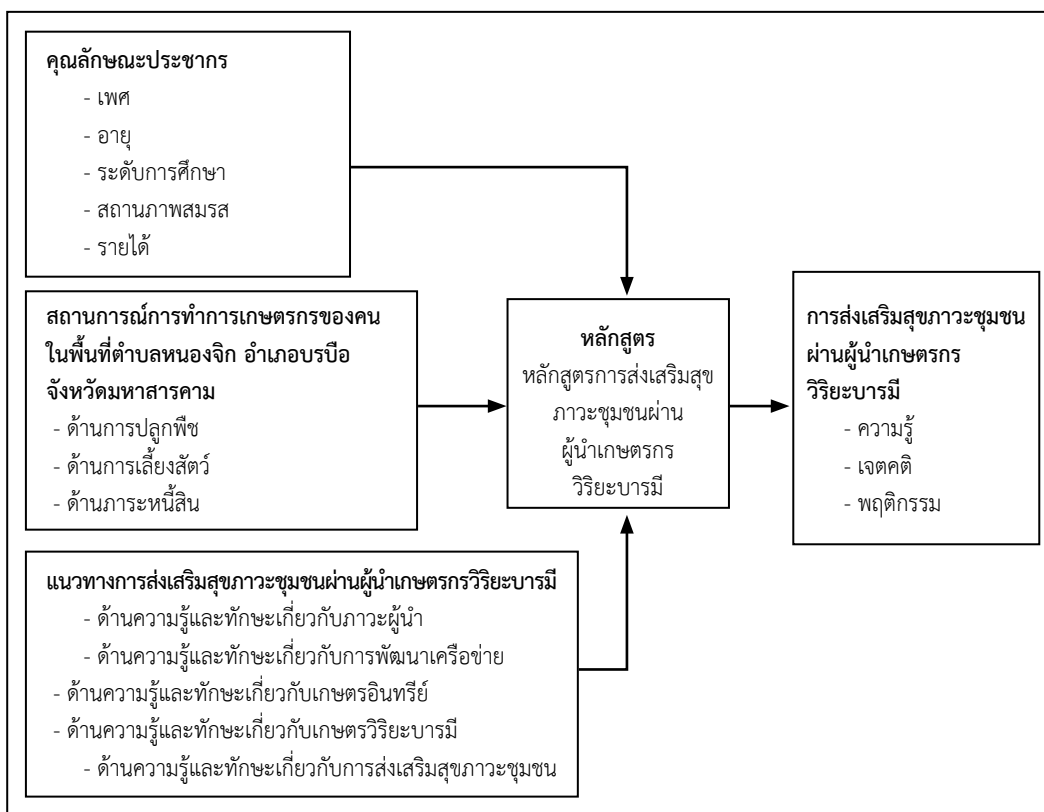
๒.๓ เพื่อทดลองใช้หลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

๓. ขอบเขตการวิจัย

การส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ตามพื้นที่ กลุ่มเป้าหมายและเนื้อหา ดังนี้ ๑) ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่เรียนรู้นวัตกรรมคือ ชุมชนตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๒๐ หมู่บ้าน และพื้นที่ขับเคลื่อนนวัตกรรม คือ กลุ่มอาสาสมัครเกษตรกรที่อาศัยในบ้านเหล่าโพธิ์ – โพธิ์ทอง อำเภอบรบือ จังหวัด

มหาสารคาม จำนวน ๓๐ ครอบครัว ๒) ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ เนื้อหาหลักสูตรการฝึกอบรมได้จากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการสำรวจความเห็นและจัดเวทีระดมความคิดเห็นผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีเพื่อส่งเสริมสุขภาวะชุมชน ประกอบด้วยเนื้อหาด้านต่างๆ ๕ ด้านคือด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่าย ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับเกษตรกรอินทรีย์ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการเกษตรวิริยะบารมี ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาวะชุมชน

๔. กรอบแนวความคิด

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา ดำเนินการโดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ ระยะ ได้แก่

การวิจัยระยะที่ ๑ ศึกษา สถานการณ์ และสภาพปัญหาจากการทำการเกษตรในตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชากร คือ ชาวบ้าน ผู้นำผู้นำเกษตรกรชุมชนตำบลหนองจิกอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

๒. กลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มประชากรในการตอบแบบสอบถาม คือ นำชุมชนตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ทั้งหมด ๒๐ หมู่บ้านรวม ๓๔๘ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่แบบสำรวจสถานการณ์และปัญหาจากการทำการเกษตรในตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นแบบสำรวจที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมาจากงานวิจัยของรัตติกรณ์ จงวิศาล (๒๕๔๙ : ๗๑) แบ่งเป็น ๓ ตอน คือตอนที่ ๑ ลักษณะทางประชากร ตอนที่ ๒ แบบสำรวจสถานการณ์และปัญหาจากการทำการเกษตรในตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามโดยมีด้านการปลูกพืชผัก ด้านการเลี้ยงสัตว์ ด้านภาระหนี้สินแบ่งเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับตอนที่ ๓ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การสำรวจสถานการณ์และสภาพปัญหาจากการทำการเกษตรในตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ได้แก่ สำรวจสถานการณ์และสภาพปัญหาจากการทำการเกษตรในตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ส่วนแบบสำรวจสถานการณ์และสภาพปัญหาจากการทำการเกษตร ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจความคิดเห็นจากชาวบ้านตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยรวบรวมข้อมูล ผ่านผู้นำชุมชนทั้ง ๒๐ หมู่บ้านเป็นการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลทั้งสิ้นประมาณ ๒ สัปดาห์และติดตามแบบสอบถามอีก ๒ สัปดาห์ รวมระยะเวลาในการเก็บข้อมูลทั้งสิ้นประมาณ ๔ สัปดาห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

แบบสำรวจสถานการณ์และสภาพปัญหาจากการทำการเกษตรในตำบลหนองจิกอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามตรวจสอบความสมบูรณ์และถูกต้องของแบบสำรวจกำหนดรหัสและตรวจให้คะแนนแบบสำรวจเป็นรายข้อตามเกณฑ์การให้คะแนนกำหนด (ยุทธ ไกยวรรณ์. ๒๕๕๑: ๔๖) นำค่าเฉลี่ยที่ได้ไปเทียบกับเกณฑ์แปลความหมายค่าเฉลี่ย (บุญชม ศรีสะอาด. ๒๕๔๓: ๑๐๐)คะแนนเฉลี่ยความเหมาะสมตั้งแต่ ๓.๔๑ ขึ้นไป ถือว่าความจำเป็นจะนำไปสร้างหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ชุมชนได้

การวิจัยระยะที่ ๒ การสร้างหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี

กลุ่มเป้าหมาย

การประเมินหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี เป็นผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน ได้แก่ รศ.ดร.สุทธิพงศ์ หกสุวรรณ รศ.ดร.ฉลาด จันทรมบัติ ดร.นรภัทร น้อยหลกุลเลา รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิและดร.เสฐียรพงศ์ ศิวินา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ แบบประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับผู้เชี่ยวชาญ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบร่างหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งผู้วิจัยสร้างและพัฒนาจากแบบประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรมของอู่เพชร เบ้าเงิน (๒๕๕๒) แบ่งเป็น ๔ ตอน คือลักษณะทางประชากร ตอนที่ ๒ แบบประเมินความเหมาะสม ตอนที่ ๓ แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ทั้ง ๕ ด้านตอนที่ ๔ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสร้างหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี เป็นขั้นตอนที่ต้องทำต่อเนื่องจากการหาความจำเป็นในสร้างหลักสูตร ซึ่งก่อนที่จะกำหนดวัตถุประสงค์ของการสร้างหลักสูตร เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ให้เอื้ออำนวยเป็นประโยชน์ต่อการฝึกอบรมมากขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการนำค่าเฉลี่ยความเหมาะสมที่คำนวณได้ไปเทียบกับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยตั้งไว้ซึ่งความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๔๑ ขึ้นไป ถือว่าร่างหลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสมคะแนนที่กำหนด (ยุทธ ไกยวรรณ. ๒๕๕๑: ๔๖) ถ้าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ ๐.๕ ถือว่าเนื้อหาด้านต่างๆ ในร่างหลักสูตรมีความสอดคล้องอยู่ในเกณฑ์ใช้ได้

การวิจัยระยะที่ ๓ การทดลองใช้หลักสูตรการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

กลุ่มเป้าหมาย

คือ กลุ่มผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมีตำบลหนองจิก ได้จากผู้นำเกษตรกรตำบล หนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้ผ่านการคัดเลือกตามเกณฑ์ จำนวน ๓๐ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจ แบบวัดเจตคติและแบบวัดพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี เป็นแบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้น ซึ่งแบบวัดแบ่งเป็น ๓ ตอน คือ ตอนที่ ๑ แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรโดยใช้การส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ตอนที่ ๒ แบบวัดเจตคติต่อการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๔ ระดับ ตอนที่ ๓ แบบวัดพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๔ ระดับ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการจัดเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบทดสอบความรู้ เจตคติและพฤติกรรมการทำการเกษตรของคนในชุมชนโดยเก็บแบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรของคนในชุมชน ตรวจสอบให้คะแนนแบบทดสอบความรู้การทำการเกษตรของคนในชุมชนเป็นรายชื่อตามเกณฑ์การให้คะแนนที่กำหนดเก็บแบบวัดเจตคติเกี่ยวกับการทำการเกษตรของคนในเก็บแบบวัดพฤติกรรมการทำการเกษตรของคนในชุมชน ตรวจสอบให้คะแนนพฤติกรรมการทำการเกษตรของคนในชุมชนเป็นรายชื่อ

การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุด
๒. เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของความรู้เจตคติ และพฤติกรรมการทำเกษตรแบบเครือข่ายวิริยะบารมี ก่อนและหลังการฝึกอบรม สถิติที่ใช้ ได้แก่ สถิติทดสอบที (t-test)

๖. ผลการวิจัย

สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

๖.๑ ศึกษา สถานการณ์ และสภาพปัญหาจากการทำการเกษตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาสถานการณ์และสภาพปัญหาจากการทำการเกษตรในตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า ด้านการทำการเกษตร จากทั้งหมด ๒๐ หมู่บ้าน เกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเอง ๑ – ๑๐ ไร่ ร้อยละ ๕๐ และมีที่ดินมากกว่า ๑๐ ไร่ ร้อยละ ๕๐ จำนวนที่ดินที่ใช้ในภาคเกษตรส่วนใหญ่มีที่ดิน ๑ – ๑๐ ไร่ ร้อยละ ๕๖.๗๘ ซึ่งไม่ได้เช่ามีที่ดินสำหรับทำการเกษตรร้อยละ ๘๙.๔๕ เกษตรกรปลูกข้าวร้อยละ ๘๓.๑๗ ทำสวนร้อยละ ๘๙.๕๖ ทำไร่ร้อยละ ๖๘.๖๗ ด้านรายได้ทางภาคเกษตรเฉลี่ยเท่ากับ ๔,๐๙๑.๐๗ บาท ต่อเดือน รายได้จากนอกภาคเกษตรเฉลี่ยเดือนละ ๕,๖๙๓.๑๕ บาท และรายจ่ายของครัวเรือนเฉลี่ยเดือนละ ๕,๗๕๑.๔๔ บาท ด้านการปลูกพืชเกษตรกรมีความเห็นว่าการปลูกพืชผักกินเองทำให้สุขภาพดีไม่ได้รับสารพิษมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากมีค่า ๓.๕๓ ด้านการเลี้ยงสัตว์ มีความเห็นว่าการเลี้ยงสัตว์สามารถขยายกิจการให้ใหญ่โตเจริญรุ่งเรืองได้มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง มีค่า ๓.๑๓ ด้านภาระหนี้สินเกษตรกรความเห็นส่วนใหญ่ว่าการมีภาระหนี้สินเกิดจากค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง มีค่า ๓.๔๗ และแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี พบว่า ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องผู้นำทำให้เกิดทักษะเกี่ยวกับผู้นำ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระดับมากมีค่า ๓.๖๒ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่าย พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือควรมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาผู้นำให้กับผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมี มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากมีค่า ๓.๘๔ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ พบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการทำเกษตรอินทรีย์ควรเริ่มจากการมีความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากมีค่า ๓.๕๔ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับเกษตรกรวิริยะบารมีพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการลงเยี่ยมแปลงเกษตรกรของเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีทำให้เกิดกำลังใจในการทำการเกษตรของสมาชิก มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากมีค่า ๓.๗๑ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมี สามารถส่งเสริมสุขภาวะของชุมชนได้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก มีค่า ๓.๖๑

๖.๒ สร้างหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี

การสร้างหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ดำเนินการระหว่างวันที่ เมษายน – พฤษภาคม ๒๕๕๙ ใช้เวลา ๒ เดือนโดยเป็นแบบสอบถามเพื่อหาความเหมาะสมในการสร้างหลักสูตรจากเกษตรกรและแบบประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตรฝึกอบรมโดยผู้เชี่ยวชาญดังนี้

จากการสำรวจ แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี จากเกษตรกร พบว่า ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องผู้นำทำให้เกิดทักษะเกี่ยวกับผู้นำ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระดับมากมีค่า ๓.๖๒ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่าย พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือควรมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาผู้นำให้กับผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมี มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากมีค่า ๓.๘๔ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ พบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการทำเกษตรอินทรีย์ควรเริ่มจากการมีความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากมีค่า ๓.๕๔ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับเกษตรกรวิริยะบารมีพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการลงเยี่ยมแปลงเกษตรกรของ

เครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีทำให้เกิดกำลังใจในการทำการเกษตรของสมาชิก มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากมีค่า ๓.๗๑ ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพชุมชนพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมี สามารถส่งเสริมสุขภาพของชุมชนได้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก มีค่า ๓.๖๑ ส่วนความคิดเห็นด้านอื่น ๆ พบว่าพบว่า อยากให้หลักสูตรมีการปรับใช้อย่างจริงจังในตำบลหนองจิก อยากให้มีการนำเอาพลังงานแสงอาทิตย์มาประยุกต์ใช้ในครัวเรือน และอยากให้มีการสนับสนุนการใช้ปุ๋ยชีวภาพเพิ่มมากขึ้น

ประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งพบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของโครงสร้างหลักสูตรโดยรวมและรายข้อทุกข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๔ SD. = ๐.๔๗) ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความสอดคล้องของหลักสูตรโดยรวมและรายข้อทุกข้อมีความสอดคล้องกัน (IOC = ๐.๘๓) โดยมีการพัฒนาทั้งหมด ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ๒) ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่าย ๓) ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ ๔) ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับเกษตรวิริยะบารมี ๕) ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพชุมชน

๖.๓ การทดลองใช้หลักสูตรการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี

การทดลองใช้หลักสูตรการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ดำเนินการระหว่างเดือน มิถุนายน - ตุลาคม ๒๕๕๙ ใช้เวลา ๕ เดือนกระบวนการกระบวนการวิจัยกึ่งทดลองกับสมาชิกผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมี ๓๐ คน โดยใช้เอกสาร ๓ ชุดคือ ๑) หลักสูตรการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ๒) ชุดกิจกรรมและสาระความรู้ ๓) คู่มือวิทยากรโดยสรุปผลการทดลองดังนี้ ด้านความรู้ความเข้าใจผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีมีคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำ สมาชิกเครือข่ายผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี มีคะแนนความรู้เกี่ยวกับเรื่องผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชนหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้น จำนวน ๑๙ ข้อ แต่ไม่แตกต่างกัน จำนวน ๑๑ ข้อ

ด้านเจตคติ ผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีมีเจตคติต่อการทำเกษตรวิริยะบารมีเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยรวม หลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้น (p-value < 0.05)

ด้านการพฤติกรรม ผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีมีพฤติกรรมและทักษะการทำเกษตรเครือข่ายวิริยะบารมีเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นจากก่อนฝึกอบรม (p-value < 0.05)

กล่าวโดยสรุป ผลการทดลองใช้หลักสูตรพัฒนาผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชนตำบลหนองจิกอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีผลทำให้ผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมี มีความรู้ความเข้าใจ เจตคติ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการทำการเกษตรเพิ่มมากกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๗. อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ

๗.๑ ศึกษาสถานการณ์และสภาพปัญหาจากการทำการเกษตรในตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ในพื้นที่ชุมชนมีการปลูกพืชผักกินเอง มีการการเลี้ยงและมีภาระหนี้สินซึ่งเกิดจากค่าใช้จ่ายในครัวเรือน สอดคล้องกับ แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)

๗.๒ สร้างหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี

หลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมและรายข้อ ทุกข้ออยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ บุญชม ศรีสะอาด (๒๕๓๓:๑๐๔-๑๐๖) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการควบคุมวิทยานิพนธ์โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินการเป็น ๒ ขั้นตอน คือ การพัฒนารูปแบบและการทดสอบประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบ ในส่วนของการพัฒนารูปแบบนั้น ดำเนินการโดยวิเคราะห์ลำดับขั้นในการทำวิทยานิพนธ์ หลักการเขียนรายงานการวิจัยจุดบกพร่องในการทำวิทยานิพนธ์แล้วนำองค์ประกอบเหล่านั้นมาสร้างเป็นรูปแบบการควบคุมวิทยานิพนธ์ หลังจากนั้นจะเป็นขั้นตอนที่สอง คือ การนำรูปแบบดังกล่าวไปทดสอบและประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สมาน อัครภูมิ (๒๕๓๗:๖๖) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการบริหารการประถมศึกษา ระดับจังหวัด โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ๔ ขั้นตอน คือ ๑) การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักการและข้อมูลพื้นฐานประกอบการสร้างรูปแบบ ๒) การสร้างรูปแบบขั้นต้น ๓) การประเมินผลความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับรูปแบบ และ ๔) การปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาเป็นรูปแบบที่สมบูรณ์

๗.๓ การทดลองใช้หลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี

ขั้นตอนการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมและการประเมินผล ขั้นตอนนี้เป็นการนำหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้รับการตรวจสอบและปรับปรุงแล้ว ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างในสถานการณ์จริง โดยใช้กระบวนการวิจัยกึ่งทดลอง เพื่อประเมินหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อนำข้อมูลจากการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมไปปรับปรุงหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (อวยชัย วัฒนา, ๒๕๕๔ : ๑๖๑)

การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการสร้างและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมต้องประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญดังนี้ ๑) การวิเคราะห์งานที่ต้องการเรียนรู้ เป็นภารกิจสำคัญของการสร้างหลักสูตรผลการวิเคราะห์งานจะบอกกรอบแนวคิดของหลักสูตรว่าเนื้อหาที่จำเป็น และความเหมาะสมกับความต้องการฝึกอบรมคืออะไร เนื้อหาของหลักสูตรประกอบด้วยสิ่งใด ผู้สร้างหลักสูตรจะต้องเริ่มด้วยการประเมินความต้องการฝึกอบรม (อวยชัย วัฒนา, ๒๕๕๔ : ๑๖๑) ด้วยการนำข้อมูลความจำเป็นในการฝึกอบรมมาศึกษาสภาพการทำงานของกลุ่มผู้อบรม สอบถาม สัมภาษณ์หรือจัดเวที แล้ววิเคราะห์ความจำเป็น ๓ ประเด็น คือ ปัญหาที่ต้องการให้มีการฝึกอบรมคืออะไร สาเหตุของปัญหาสามารถแก้ไขได้ด้วยการฝึกอบรมหรือไม่ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่องานและหน่วยงานเป็นอย่างไร ๒) การเลือกรูปแบบการฝึกอบรม รูปแบบการฝึกอบรมที่ได้ประโยชน์ต่อเป้าหมายของโครงการฝึกอบรมต้องตรงกับจุดประสงค์ที่จำเป็นของการฝึกอบรม ตรงกับลักษณะและงานของของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ให้ความมั่นใจแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมว่า เมื่อผ่านการฝึกอบรมแล้ว สามารถเรียนรู้และนำไปใช้ได้จริง ซึ่งอาจจะเน้นวิชาการ เน้นประสบการณ์ เน้นการแก้ปัญหา เน้นสมรรถนะ เน้นเทคโนโลยี หรือเน้นการวิจัย โดยมีหลักการ คือ รูปแบบการฝึกอบรมต้องสอดคล้องหรือตรงกับความต้องการของหน่วยงาน สามารถแก้ปัญหาการทำงานได้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต้องเป็นประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม การเลือกกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับ ผู้เข้ารับการฝึกอบรม กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นต้องตั้งใจ สร้างเสริมการเรียนรู้ ความคิดและการแสดงออกที่สามารถช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ใหม่ในระดับที่สามารถให้ความกระจ่างชัดให้กับผู้อบรม สื่อการเรียนการสอนจะต้องเหมาะสมทั้งนี้รวมถึงสถานที่ศึกษาดูงานที่ต้องกำหนดให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม และการประเมินผลการเรียนรู้ต้องประเมินทั้ง ๒ ระยะ คือ ประเมินก่อนฝึกอบรม และหลังการฝึกอบรม (เสถียร แป้นเหลือ, ๒๕๕๐: ๗๔)

๗.๓.๑ ผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีมีคะแนนความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำ เพื่อการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี อยู่ในระดับสูงและความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำ เพื่อการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี หลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้น (p -value < .05) สอดคล้องกับข้อค้นพบของภาษิตชนะบุญ (๒๕๔๓: ๑๕๒) ; อิศารัตน์ สุภาพ (๒๕๔๘: ๑๖๕) ; คอร์เนล (Cornell, 2007: Abstract) ; วรุณี จิรสุจริตธรรม (๒๕๕๓: ๑๖๓-๑๖๕) และ ศรีสุดา มานะ (๒๕๔๗: ๑๔๓) ซึ่งพบว่า หลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้ว ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕

การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการฝึกอบรมเป็นกระบวนการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะหรือความชำนาญ (Rothwell, 1996: 26) เกิดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับภาระงานที่ได้รับ (ยุวดี ฤาชา, ๒๕๔๙: ๗๒) อันจะส่งผลให้บุคลากรแต่ละคนมีความสามารถเฉพาะตัวสูงขึ้น มีประสิทธิภาพในการทำงานส่งผลให้งานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น (Silberman, 1998: 1)

๗.๓.๒ เจตคติต่อการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี โดยรวมหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้น (p -value < 0.05) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ วัชรกร เผื่อนโชติ (๒๕๔๙: บทคัดย่อ) ; เกษม จันทร์แก้ว และคณะ (๒๕๔๙: บทคัดย่อ) ; วรุณี จิรสุจริตธรรม (๒๕๕๓: ๑๖๓-๑๖๕) ; โวลค์และชีค (Volk and Cheak, 2003) ; เฮนสัน (Henson, 2004) ; แคทเธอริน (Katherine, 2005) และ คอร์เนล (Cornell, 2007 : Abstract); อวยชัย วัฒนา (๒๕๕๔: ๑๖๖) ซึ่งพบว่า ประชาชนมีเจตคติและความตระหนักต่อการพัฒนาผู้นำเครือข่ายหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

การที่ผลออกมาเช่นนี้เนื่องมาจากก่อนการฝึกอบรมที่เน้นให้ผู้เข้าร่วมมีความรู้และความเข้าใจอย่างแท้จริงในเรื่องการทำการเกษตรวิริยะบารมีรวมถึงการการตระหนักถึงที่มาของปัญหาทำให้เกิดเจตคติ ความตระหนักที่ดีต่อการปฏิบัติงาน (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, ๒๕๕๗: ๗)

๗.๓.๓ พฤติกรรมการทำการเกษตรแบบเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นจากก่อนฝึกอบรม (p -value < 0.001) สอดคล้องกับผลการวิจัยของสิทธิพล กลางแม (๒๕๔๖: ๑๕๕) ; คอร์เนล (Cornell, 2007: Abstract) ; โวลค์และชีค (Volk and Cheak, 2003) เกษม จันทร์แก้ว และคณะ (๒๕๔๙: ๑๐๑) ; อิศารัตน์ สุภาพ (๒๕๔๘: ๑๓๗) และ วรุณี จิรสุจริตธรรม (๒๕๕๓: ๑๖๓-๑๖๕) ซึ่งพบว่า ผู้นำเกษตรกรมีพฤติกรรมการทำการเกษตรแบบเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชน สูงกว่าก่อนการฝึกอบรม (p -value < .001)

การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการพัฒนาหลักสูตรผู้นำการส่งเสริมสุขภาพชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เน้นการพัฒนาทักษะและพฤติกรรม โดยจัดให้มีวิธีที่เหมาะสมกับการพัฒนาทักษะ เช่น การสาธิต การสอนการปฏิบัติงานและการพัฒนาทักษะการปฏิบัติงาน การสอนงาน การให้ความรู้ใหม่ในการปฏิบัติงาน การปรับพฤติกรรมในการทำงานและการเรียนรู้ในวิชาที่มีลักษณะ เฉพาะการศึกษากรณีทักษะในการค้นหาสาเหตุและการแก้ปัญหา การตัดสินใจและทักษะในการฟังการให้ทำโครงการ ทักษะในการผสมผสานความรู้เพื่อแก้ปัญหา การบริหารโครงการและความคิดสร้างสรรค์และการสร้างสถานการณ์จำลอง การวางแผน การจัดการและการแก้ปัญหา (วิบูลย์ บุญธโรกุล, ๒๕๕๒: ๘๕-๘๘)

๘. ข้อเสนอแนะ

จากการประเมินผลการวิจัยโดยการจัดเวทีประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ผู้เชี่ยวชาญ ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำองค์กรประชาสังคม และผู้นำเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

๘.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

๘.๑.๑ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในระหว่างการวิจัยควรมีการฝึกปฏิบัติให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มทักษะและความเชี่ยวชาญ อาทิ ด้านการพัฒนาบุคลิกภาพและภาวะผู้นำ การพูดในที่สาธารณะ รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตร

๘.๑.๒ ในระหว่างการวิจัยควรใช้สื่อให้หลากหลายรูปแบบ เอกสารคู่มือที่ใช้ประกอบการฝึกอบรม ควรคำนึงถึงความชัดเจน ขนาดตัวอักษร ภาพประกอบและการใช้ภาษาต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับผู้รับการฝึกอบรมซึ่งส่วนมาก เป็นผู้ใหญ่

๘.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๘.๒.๑ การคัดเลือกผู้ร่วมเป็นผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีควรคัดเลือกผู้ที่มีความอดทน มีเวลา เนื่องจากหลักสูตรต้องอาศัยความวิริยะ ในการทำการเกษตร

๘.๒.๒ ควรมีการเลือกใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ผลการวิจัยให้เหมาะสมกับงานวิจัย

๘.๒.๓ ควรมีการวิจัยต่อยอดขยายผลหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนผ่านผู้นำเกษตรกรวิริยะบารมี ให้ลึกซึ้ง โดยแยกย่อยวิจัยแต่ละด้านจากเนื้อหาสาระทั้ง ๕ ด้าน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลต่อผู้นำเครือข่ายเกษตรกรวิริยะบารมีมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เกษม จันทร์แก้ว. **วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.
- _____. **โครงการศึกษาวิจัยเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมด้านขยะมูลฝอยให้แก่ท้องถิ่น**.
วิทยาลัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙.
- ช่อเพชร เป้าเงิน. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ ด้านการตระหนักรู้ตนเอง
ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร. **ปริญญาานิพนธ์ กศ.ด.**
(การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๕.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. “การทดสอบประสิทธิภาพชุดการสอน”. เอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและ
สื่อสารการศึกษาหน่วยที่ ๑ - ๕. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗.
- ภาชิต ชนะบุญ. การพัฒนารูปแบบการจัดฝึกอบรมสิ่งแวดล้อมศึกษาเรื่องการจัดการน้ำเสียชุมชน
สำหรับคณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น. **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตร์**
มหาบัณฑิต สาขาสังแวดล้อมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.
- จิตารัตน์ สุภาพ. ความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในอำเภอบางไทรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.
- บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๓.
- ประภัสสร ปรีเอี่ยม. **การถอดบทเรียนปฏิบัติงานหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรม
เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น**. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการสาขานวัตกรรมเพื่อการพัฒนา
ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๖.
- ยุวดี ฤชา. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการจัดการเรียนแบบที่ใช้ปัญหาเป็นหลัก. สำหรับอาจารย์พยาบาล.
ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต. สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
๒๕๓๖.
- วัชรกร เผื่อนโชติ. **การพัฒนาชุดฝึกอบรม เรื่องปายาขเลน สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๙.
- วิบูลย์ บุญยธโรกุล. **คู่มือวิทยากรและผู้จัดการฝึกอบรม**. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๕.
- วรวิมล จิรสัจจิตธรรม. การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะภาวะผู้นำ เยาวชนในโรงเรียนอาชีวศึกษา
คาทอลิก. **ปริญญาานิพนธ์ กศ.ด. (บริหารการศึกษา)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
๒๕๕๓.
- ศรีสุดา มานะ. กระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษาการกำจัดขยะเทศบาลตำบลปลานารายณ์ อำเภอเมือง
จังหวัดจันทบุรี. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗.
- สิทธิพล กลางแถม. การสร้างจิตสำนึกในการป้องกันไฟป่าด้วยกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษารณศึกษา:
ราษฎรกลุ่มเลี้ยงโคในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขาภูหลวง ตำบลละเรียง อำเภอน้ำวางเขียว จังหวัด
นครราชสีมา. **วิทยานิพนธ์ วท.ม.** กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๖.

- เสถียร แป้นเหลือ. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับผู้บังคับบัญชา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต** สาขาวิชาการอุดมศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.
- ยุทธ ไถยวรรณ. **เทคนิคการสอนและวิธีการ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๕๐.
- อวยชัย วาทะ. **กลยุทธ์การพัฒนาผู้นำองค์กรชาวบ้านเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม**.
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๔.
- _____. **ศิลปะการพูดเพื่อการประชาสัมพันธ์**. มหาสารคาม: ดิส์ต้อปปี, ๒๕๕๑.
- Cornell, Joanna A., *Creating Environmental Stewardship : Evidence from a Community-Base
Adult Education Program. Ph.D., Dissertation*, George Mason University, 2007.
AAT 3255984, ProQuest, 30/01/2551.
- Henson, Phillip William. (2004) *The Skills training outdoor-relation model for Adolescents
With conduct problem: A synthesis for wideness therapy*. Ecopsychology and social
Competence training. (Online) [http ://wwwlib.umi.com/dissertations fullcit/ 3114086](http://www.lib.umi.com/dissertations fullcit/ 3114086).
Retrieved January 17, 2005.
- Lillys, Katherine. *Understanding the effects of an environment-based education program
on environmental attitude and awareness, social and academic lives of students
five years post-program. Dissertation*. Environmental Science: State University of
New York college of environmental science and Forestry, 2005.
- Silberman, Mel. *Active Training: A Hand Booh of Thechniques, designs, Case Example,
and Tips*. 2nd ed. California: Jossey-Base Pfeiffer, 1998.
- Rothwell, William J. **Beyond Training and Development : State of Art-Strategies for Human
Performance**. New York: American Management Association, 1996.
- Volk, Trudi L and Cheak, Marie J. (2003) **Online Available**: <http://highbeam.com/journalof>

การบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔
The Administration of the 15-Year Free Education Policy with Quality
at the Basic Educational Institutes under Khon Kaen Primary Educational
Service Area Office 4

ดร.สาคร มหาหิงค์ *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ๒) ศึกษาแนวทางการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๒๔๘ คน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครูที่รับผิดชอบนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ เครื่องมือใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๘ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

๑. สภาพการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี ภาพรวมมีการดำเนินงานในระดับมากหากพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านหนังสือเรียน ด้านอุปกรณ์การเรียน ด้านเครื่องแบบนักเรียน และด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามลำดับ

๒. แนวทางการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี ด้านหนังสือเรียนสถานศึกษาควรดำเนินการคัดเลือกหนังสือเรียนโดยผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการวิชาการ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และกรรมการภาคี ๔ ฝ่าย ควรมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการภาคี ๔ ฝ่ายและคณะกรรมการวิชาการอย่างชัดเจน ด้านอุปกรณ์การเรียน สถานศึกษาควรจัดทำหลักฐานการจ่ายเงินอย่างชัดเจนควรติดตามดูแลนักเรียนเกี่ยวกับการซื้ออุปกรณ์การเรียนให้ตรงตามวัตถุประสงค์ ควรกำชับให้นักเรียนหรือผู้ปกครองลงลายมือชื่อรับเงิน ในหลักฐานการจ่ายเงินให้ครบทุกคน ด้านเครื่องแบบนักเรียน สถานศึกษาควรแต่งตั้งผู้จ่ายเงินอย่างน้อย ๒ คน เพื่อร่วมกันจ่ายเงินให้กับนักเรียน ควรทำหลักฐานการจ่ายเงินอย่างชัดเจน ควรมีการติดตามดูแลว่านักเรียนนำเงินไปซื้อเครื่องแบบนักเรียนตรงตามวัตถุประสงค์ทุกคน ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษาควรมีการจัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาดอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง ควรให้บริการสารสนเทศ ICT ปีละอย่างน้อย ๔๐ ชั่วโมงต่อนักเรียนหนึ่งคน

* ผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนบ้านศรีสุขสำราญ ตำบลศรีสุขสำราญ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ๔๐๒๕๐ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

ควรถูกกำหนดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยผ่านความเห็นชอบร่วมกันของภาคี ๔ ฝ่าย และคณะกรรมการสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐาน

คำสำคัญ : การบริหารจัดการ, นโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถม
ศึกษาขอนแก่น เขต ๔

Abstract

This research aimed 1) to study the state of implementation of the 15-year free education policy with quality at the basic educational institutes under Khon Kaen Primary Educational Service Area Office 4; and 2) to study a guideline of implementation of the 15-year free education policy with quality under Khon Kaen Primary Educational Service Area Office 4. The sampling group for this research was 248 persons that included the school administrators and teachers who responsible for the 15-year free education policy at the basic educational institutes under Khon Kaen Primary Educational Service Area Office 4. The research instruments were a rating scale questionnaire with the reliability at 0.98. The data analysis used percentage, mean, standard deviation and content analysis.

The results showed the followings. The state of implementation of the 15-year free education policy in overall was at a good level sorting items by the most to the least average included textbooks, school supplies, school uniforms, and student development activities respectively. As for the guideline of implementation of the 15-year free education policy, it found as the followings. Regarding the textbooks, the educational institutes should carry on the textbook selection through the technical committee, the basic education commission, and committees from the four parties (teachers, parents/guardians, communities and students). Plus, it should the appointment of committees from the four parties obviously. Regarding the school supplies, it found the followings. The schools should arrange the payment evidences clearly. The schools should supervise and follow-up students about purchasing the school supplies to meet the objectives. Plus, the school should reiterate all students or parents to sign the payment document. Regarding the school uniforms, the schools should appoint at least two persons to jointly pay for the students and the schools should arrange a clear payment document. Plus, there should be a monitoring the students to use the money to buy school uniforms objectively. Regarding the student development activities, the schools should provide the boy/girl/red-cross youth activities at least once a year. The schools should provide the ICT service at least 40 hours per a student and they should define the student development activities by a mutual consent of the four parties and the basic education commission.

Keywords: Administration, the 15-Year Free Education Policy with Quality, Khon Kaen Primary Educational Service Area Office 4

๑. บทนำ

นโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพได้นำสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมในปี ๒๕๕๒ โดยรัฐบาลในสมัยนั้นได้แถลงให้เป็นนโยบายเร่งด่วนว่าให้ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาฟรี ๑๕ ปี ซึ่งครอบคลุมการสนับสนุนตำราในวิชาหลักให้แก่สถานศึกษาทุกแห่ง การจัดให้มีชุดนักเรียนและอุปกรณ์การเรียนฟรีให้ทันปีการศึกษา ๒๕๕๒ และการสนับสนุนค่าใช้จ่ายอื่นๆ เพื่อชดเชยรายการต่างๆ ที่สถานศึกษาเรียกเก็บจากผู้ปกครองอีกทั้งกำหนดว่าจัดให้ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษา ๑๕ ปี ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมถึงระดับประกาศนียบัตร พร้อมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการให้เกิดความเสมอภาคและความเป็นธรรมในโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือผู้ทุพพลภาพ ผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ผู้บกพร่องทางร่างกายสติปัญญาและชนต่างวัฒนธรรม รวมทั้งยกระดับการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กในชุมชน ^{๕๕}

กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวโดยจัดทำโครงการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพขึ้นตั้งแต่ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๒ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพ และยังคงดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพอย่างต่อเนื่องในทุกปีการศึกษาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้นักเรียนทุกคนได้รับการศึกษาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้ง ๔ รายการ ได้แก่ หนังสือเรียน อุปกรณ์การเรียน เครื่องแบบนักเรียน และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยกำหนดให้สถานศึกษามี หน้าที่แต่งตั้งคณะกรรมการภาคี ๔ ฝ่าย ได้แก่ ผู้แทนครู ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนชุมชน และผู้แทนคณะกรรมการนักเรียน เตรียมบัญชีรายชื่อหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ข้อมูลรายการหนังสือเรียน คัดเลือกหนังสือเรียนโดยครูผู้สอนผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการวิชาการ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและคณะกรรมการภาคี ๔ ฝ่าย จัดซื้อตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. ๒๕๕๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ลงบัญชีวัสดุหนังสือพิมพ์ และจัดวางระบบการยืมหนังสือเรียนสำหรับนักเรียนทุกคน ด้านอุปกรณ์การเรียนและเครื่องแบบนักเรียน ดำเนินการโดยแต่งตั้งคณะกรรมการอย่างน้อย ๒ คน ทำหน้าที่จ่ายเงินสดให้แก่ นักเรียนหรือผู้ปกครอง จัดเตรียมเอกสารหลักฐาน วางแผนการเบิกจ่ายเงิน ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนทราบและถือปฏิบัติในการจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนและเครื่องแบบนักเรียนให้แก่ นักเรียน จ่ายเงินให้นักเรียนตามแผนที่วางไว้และแต่งตั้งคณะกรรมการควบคุม ติดตามดูแลให้นักเรียนมีเครื่องแบบนักเรียน และอุปกรณ์การเรียนจริง การดำเนินการในด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ให้สถานศึกษาจัดทำโครงการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๔ ประเภท ได้แก่ กิจกรรมวิชาการ กิจกรรมคุณธรรม กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด กิจกรรมทัศนศึกษาและกิจกรรมการบริการสารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ภายใต้วงเงินงบประมาณที่ได้รับและงบบุคลากรรายหัวปกติ ทั้งนี้ต้องให้ภาคี ๔ ฝ่ายและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ^{๕๖}

^{๕๕} อ่องจิต เมธยะประภาส, การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๓-๔.

^{๕๖} กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙-๒๓.

จากรายงานผลการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการบริหารจัดการตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ ของอ่องจิต เมธยะประภาส^{๕๗} พบว่า นักเรียนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย สำหรับรายการหนังสือเรียน เครื่องแบบนักเรียน อุปกรณ์การเรียน และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน พบปัญหาในด้านการดำเนินการล่าช้า ไม่เป็นไปตามปฏิทินที่กำหนดไว้ ประกอบกับรายงานผลการศึกษาความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ^{๕๘} ใช้เวลาในการประชาสัมพันธ์ การประสานงาน ชี้แจงข้อมูลรายละเอียดขั้นตอนและระเบียบวิธีปฏิบัติค่อนข้างน้อย แนวทางการปฏิบัติยังไม่ชัดเจน ทำให้ผู้ปกครอง ประชาชนและนักเรียนขาดความเข้าใจต่อการขอรับสิทธิการบริการ รวมทั้งขั้นตอนการส่งมอบหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ประสบปัญหาในการดำเนินการมากในขั้นตอนการปฏิบัติตั้งแต่การติดต่อขอแจ้งสิทธิ การขอสละสิทธิ การติดต่อขอรับเงิน การรับหนังสือเรียน เครื่องแบบนักเรียน อุปกรณ์การเรียนและค่ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีขั้นตอนยุ่งยาก จำนวนเงินที่จัดสรรต่อคนมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายจริง

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔^{๕๙} ได้สนองนโยบายโดยสร้างความเข้าใจกับสถานศึกษา ผู้ปกครอง ครู และชุมชน ได้มอบหมายให้สถานศึกษาทุกแห่งในสังกัดดำเนินการตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ ซึ่งได้มีการกำหนดขั้นตอน กรอบระยะเวลาในการดำเนินงาน เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสร้างความเข้าใจให้กับผู้ปกครองนักเรียนในการจ่ายเงินเพื่อนำไปซื้อชุดนักเรียน อุปกรณ์การเรียน หนังสือเรียนและการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ารัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพไว้เป็นกรอบ

เพื่อให้สถานศึกษาได้นำไปปฏิบัติชัดเจนเพียงใดก็ตาม หน่วยปฏิบัติคือสถานศึกษาซึ่งมีบริบทสภาพแวดล้อม โครงสร้างขององค์กร ความรู้ ความสามารถ ความเอาใจใส่ของบุคลากรที่ได้รับมอบหมายและการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจส่งผลถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ เพื่อจะได้เป็นข้อมูลสารสนเทศที่สำคัญ ซึ่งสะท้อนผลของนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ และเป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุงนโยบายและการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

๒. เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

^{๕๗} อ่องจิต เมธยะประภาส, เรื่องเดียวกัน

^{๕๘} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, รายงานผลการศึกษาความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๖-๓๗.

^{๕๙} สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔, แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและแผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙ (ขอนแก่น: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต ๔, ๒๕๕๙), หน้า ๔๑.

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑.๑ ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานในสถานศึกษาของรัฐสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จำนวน ๑๘๑ คน และครูที่รับผิดชอบนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จำนวน ๑๘๑ คน รวมประชากรทั้งสิ้น จำนวน ๓๖๒ คน

๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน จำนวน ๑๒๔ คน และครูที่รับผิดชอบนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จำนวน ๑๒๔ คน ได้ใช้เทคนิคกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของของเครซีและมอร์แกน (Krejcie; & Morgan)^{๖๐} ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน ๒๔๘ คน

๒. เครื่องมือการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม คือผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานและครูที่รับผิดชอบนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพและแนวทางการบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จำนวน ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านหนังสือเรียน ด้านอุปกรณ์การเรียน ด้านเครื่องแบบนักเรียน และด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งมี ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทางการบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ เป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ

ส่วนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ เป็นแบบคำถามปลายเปิด (Open Ended Questions)

๓. การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้โดยศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม และได้้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ คน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม และได้้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ คน เพื่อพิจารณาหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องกันระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence : IOC) โดยเลือกคำถามที่มีค่า IOC ที่มีค่าตั้งแต่ ๐.๖๗ - ๑.๐๐ ทุกข้อ แล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับที่ศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา

^{๖๐} บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๓) หน้า ๔๓.

ขั้นพื้นฐาน และครูที่รับผิดชอบนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปีในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ คน หาความเชื่อมั่น (Reliability) แบบสอบถาม ทั้งฉบับ โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีของครอนบาช (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๘

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำหนังสือถึงผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและครูที่รับผิดชอบ นโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และผู้วิจัยได้เก็บแบบสอบถามด้วยตนเองโดยนัดวันเวลาในการเก็บ แบบสอบถามคืน ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน ๒๔๖ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๘๒ วิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป แล้วนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะต่อไป

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาทั้งหมด จำนวน ๒๔๖ ฉบับ มาตรวจความสมบูรณ์แล้วนำมา วิเคราะห์และเสนอข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage)

๔.๒ สภาพการบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาแปลความหมายของค่าเฉลี่ย

๔.๓ แนวทางการบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพใน สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ เป็น แบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Questions) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยแจกแจง เป็นความถี่ และค่าร้อยละ

๕. สรุปผลการวิจัย

๕.๑ สภาพการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี ภาพรวมมีการดำเนินงานในระดับมากหาก พิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านหนังสือเรียน ด้านอุปกรณ์การเรียน ด้าน เครื่องแบบนักเรียน และด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามลำดับ

๕.๒ แนวทางการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี ด้านหนังสือเรียน สถานศึกษาควรดำเนินการ คัดเลือกหนังสือเรียนโดยผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการวิชาการ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน และกรรมการภาคี ๔ ฝ่าย ควรมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการภาคี ๔ ฝ่ายและคณะกรรมการวิชาการอย่าง ชัดเจน ด้านอุปกรณ์การเรียน สถานศึกษาควรจัดทำหลักฐานการจ่ายเงินอย่างชัดเจน ควรติดตามดูแลนักเรียน เกี่ยวกับการซื้ออุปกรณ์การเรียนให้ตรงตามวัตถุประสงค์ ควรกำชับให้นักเรียนหรือผู้ปกครองลงลายมือชื่อรับ เงินในหลักฐานการจ่ายเงินให้ครบทุกคน ด้านเครื่องแบบนักเรียน สถานศึกษาควรแต่งตั้งผู้จ่ายเงินอย่างน้อย ๒ คน เพื่อร่วมกันจ่ายเงินให้กับนักเรียน ควรทำหลักฐานการจ่ายเงินอย่างชัดเจน ควรมีการติดตามดูแลว่า นักเรียนนำเงินไปซื้อเครื่องแบบนักเรียนตรงตามวัตถุประสงค์ทุกคน ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษา

ควรมีการจัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาดอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง ควรให้บริการสารสนเทศ ICT ปีละอย่างน้อย ๔๐ ชั่วโมงต่อคน ควรกำหนดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดยผ่านความเห็นชอบร่วมกันของภาคี ๔ ฝ่าย และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

๖. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ มีประเด็นเพื่อการอภิปรายผลจากข้อค้นพบใหม่ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

๖.๑ สภาพการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี ภาพรวมมีการดำเนินงานในระดับมากหากพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านหนังสือเรียน ด้านอุปกรณ์การเรียน ด้านเครื่องแบบนักเรียนและด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามลำดับ ทั้งนี้เป็นเพราะสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี เพื่อตอบสนองสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกระทรวงศึกษาธิการ^{๖๑} ที่กำหนดให้นโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพเป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๕ ปี ตั้งแต่ชั้นอนุบาล ๑ จนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งระดับสามัญศึกษาและประเภทอาชีวศึกษาอย่างทั่วถึง มีคุณภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอนมีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน มีปฏิทินการปฏิบัติงานที่ชัดเจนสู่ระดับปฏิบัติหมายถึงสถานศึกษา เพื่อผู้บริหารสถานศึกษาและครู เข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปีอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดขึ้นในด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาคือคุณภาพของผู้เรียนสอดคล้องกับมานัส เจริญรัตน์^{๖๒} ได้ศึกษาเรื่องการประเมินโครงการเรียนฟรี เรียนดี อย่างมีคุณภาพของโรงเรียนวัดบำเพ็ญเหนือ สังกัดกรุงเทพมหานครในสำนักงานเขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ผลการประเมินในภาพรวมด้านกระบวนการปฏิบัติงานตามโครงการเรียนฟรี เรียนดี อย่างมีคุณภาพมีผลการประเมินในระดับที่สูงกว่าร้อยละ ๘๐ ของกลุ่มตัวอย่างซึ่งอยู่ในระดับที่สูงมากอันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานตามกระบวนการคุณภาพ ซึ่งขับเคลื่อนให้โครงการมีความก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับการดำเนินงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี เขต ๑^{๖๓} ที่ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้างาน และผู้ปฏิบัติงานมีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในระดับมาก

๖.๒ แนวทางการบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านมีประเด็นเพื่อการอภิปรายผลจากข้อค้นพบใหม่ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

^{๖๑} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี เรียนดี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๖๒} มานัส เจริญรัตน์, การประเมินโครงการเรียนฟรี เรียนดี อย่างมีคุณภาพของโรงเรียนวัดบำเพ็ญเหนือ สังกัดกรุงเทพมหานคร ในสำนักงานเขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนวัดบำเพ็ญเหนือ, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๖๓} สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี เขต ๑, การศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี เขต ๑, (อุทัยธานี : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี เขต ๑, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

๖.๒.๑ ด้านหนังสือเรียน เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดทำคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมกันพิจารณาและคัดเลือกหนังสือเรียนซึ่งประกอบด้วย คณะกรรมการวิชาการ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และคณะกรรมการภาค ๔ ฝ่าย ทั้งนี้เป็นเพราะว่าหนังสือเรียนสำหรับนักเรียนเป็นอุปกรณ์สำคัญในการเรียนรู้จึงต้องได้ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ ผู้มีส่วนได้เสียในการจัดการเรียนรู้ เช่นผู้ปกครองและนักเรียน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดหาและคัดเลือกหนังสือเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักสูตรของสถานศึกษาเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป นอกจากนี้สถานศึกษายังต้องมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน มีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน มีปฏิทินการปฏิบัติงานที่ชัดเจน เมื่อผู้บริหารและครูเข้าใจแนวทางการดำเนินงานด้านหนังสือเรียนก็จะทำให้ใส่ใจในการเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามพบว่า งบประมาณในการจัดซื้อที่ได้รับไม่เพียงพอกับความต้องการที่มีจริง จำนวนหนังสือที่สั่งซื้อไม่เพียงพอในการจัดให้นักเรียนได้ยืมเรียนได้ครบทุกคนสอดคล้องกับงานวิจัยของอ่องจิต เมธยะประภาส^{๖๔} พบว่า แนวทางในการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในด้านหนังสือเรียนยังไม่เพียงพอในแต่ละภาคเรียน สอดคล้องกับฤทธิ์ โพอามาตย์^{๖๕} ได้ศึกษาเรื่องการประเมินโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี ในโรงเรียนเทศบาล ๕ (สมพร อภัยโส) สังกัดเทศบาลเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม พบว่า ในด้านปัจจัยนำเข้าผู้ปกครองมีความคิดเห็นว่า โรงเรียนได้รับงบประมาณเหมาะสมพอเพียงน้อยที่สุดคือ ค่าหนังสือเรียนและจากการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน^{๖๖} ได้สำรวจความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ พบว่าผู้ปกครองมีความพึงพอใจในด้านหนังสือเรียนมีความพึงพอใจน้อยที่สุด

๖.๒.๒ ด้านอุปกรณ์การเรียน สถานศึกษาต้องจัดทำหลักฐานการจ่ายเงินให้ชัดเจนทั้งนี้เป็นเพราะว่าสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจะโอนเงินงบประมาณค่าอุปกรณ์การเรียนซึ่งเป็นเงินอุดหนุนทั่วไปเข้าบัญชีเงินฝากของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาต้องจ่ายเงินสดให้กับผู้ปกครองนักเรียนเพื่อนำไปซื้ออุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการเรียนของนักเรียนตามความต้องการเหมาะสมในแต่ละระดับชั้น ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องดำเนินการอย่างโปร่งใส ยุติธรรมและเป็นไปตามระเบียบ เพื่อให้ทันสังกัดสามารถตรวจสอบได้ ส่วนรายการที่มีสถานศึกษาดำเนินงานเสร็จสิ้นน้อยกว่ารายการอื่นคือการได้รับใบเสร็จรับเงินค่าซื้ออุปกรณ์การเรียนจากนักเรียนหรือผู้ปกครองครบทุกคน ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการดำเนินงานที่กำหนดให้ผู้ปกครองรับเงินจากสถานศึกษาก่อนและนำใบเสร็จที่ซื้อสินค้าจากร้านค้ามาส่งคืนให้กับสถานศึกษา ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวมีความยุ่งยากและล่าช้าในการดำเนินการเนื่องจากผู้ปกครองบางส่วนนำเงินดังกล่าวไปซื้อสินค้ากลับบ้านซึ่งไม่ได้ออกใบเสร็จรับเงินที่ถูกต้อง จึงต้องกลับไปแก้ไขใบเสร็จใหม่ หรือผู้ปกครองบางส่วนไม่เข้าใจ จึงไม่ได้นำส่งใบเสร็จรับเงิน ด้วยเหตุนี้ทางสถานศึกษาจึงต้องมีการติดตามทวงถามทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงานสอดคล้องกับงานวิจัยของพรชมนต์ สุวรรณอินทร์^{๖๗} พบว่า การดำเนินการของสถานศึกษาเกี่ยวกับค่าเครื่องแบบนักเรียนและอุปกรณ์การเรียน โดยการจ่ายเงินให้แก่ผู้ปกครองนักเรียนไปดำเนินการจัดซื้อเองและให้นำใบเสร็จรับเงินมาแสดงนับเป็นภาระของผู้

^{๖๔} อ่องจิต เมธยะประภาส, เรื่องเดียวกัน

^{๖๕} ฤทธิ์ โพอามาตย์, การประเมินโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี ในโรงเรียนเทศบาล ๕ (สมพร อภัยโส) สังกัดเทศบาลเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม, (ปริญญาธิปไตยศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๖๖} มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, รายงานสรุปผลการสำรวจความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

^{๖๗} พรชมนต์ สุวรรณอินทร์, การนำนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพไปสู่การปฏิบัติของสถานศึกษา ในเขตตรวจราชการ กรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารยุทธศาสตร์ และบูรณาการการศึกษา, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔.

ปกครองนักเรียนและสถานศึกษาในการตรวจสอบติดตามใบเสร็จรับเงินเพราะทำให้เกิดความล่าช้าในการส่งหลักฐาน สอดคล้องกับงานวิจัยของณรงค์ แผ้วพลสง^{๖๘} ที่ได้ศึกษาสภาพปัญหาของผู้ปกครองที่มีต่อนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑ และได้ให้แนวทางเสนอแนะว่า ควรปรับระบบการบริหารจัดการเกี่ยวกับ ใบเสร็จรับเงิน บิลเงินสด ใบสำคัญรับเงิน ให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น

๖.๒.๓ ด้านเครื่องแบบนักเรียน จะเห็นได้ว่าแนวปฏิบัติของสถานศึกษาด้าน

เครื่องแบบนักเรียนมีความสอดคล้องกับด้านหนังสือเรียน และด้านอุปกรณ์การเรียนซึ่งสถานศึกษาส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานที่ชัดเจน พร้อมทั้งการจัดทำหลักฐานการเบิกจ่ายเงินให้กับนักเรียนและผู้ปกครองเพื่อให้การดำเนินงานมีความโปร่งใส ยุติธรรมและเป็นไปตามกฎระเบียบ เพื่อให้ต้นสังกัดตรวจสอบได้ ส่วนรายการที่สถานศึกษาดำเนินการเสร็จสิ้นน้อยกว่ารายการอื่น ได้แก่ การติดตามดูแลนักเรียนมีเครื่องแบบนักเรียนจริง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเป็นประเด็นที่ทางสถานศึกษาไม่คอยให้ความสำคัญเนื่องจากงบประมาณเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพที่ทางรัฐจัดให้กับนักเรียนไม่เพียงพอในการใช้จ่ายจริงเพราะในสภาพความเป็นจริงราคาชุดนักเรียน ๑ ชุด สูงกว่าค่าเครื่องแบบนักเรียนที่รัฐให้ความช่วยเหลือ ดังนั้น ผู้ปกครองจึงใช้เงินมากกว่าที่ได้รับไปซื้อชุดนักเรียน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญสิริ พัทธ์ผ่องศรี^{๖๙} ที่ได้ศึกษาเรื่องการประเมินโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผลการศึกษาพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้ปกครองในด้านเครื่องแบบนักเรียนส่วนใหญ่ใช้จ่ายมากกว่า ร้อยละ ๘๔.๒ โดยจะใช้จ่ายเงินมากกว่าเงินที่ได้รับระหว่าง ๕๐๐ - ๒,๐๐๐ บาท ในทำนองเดียวกัน ธรรมนูญรัตน์ เจริญรัตน์^{๗๐} ได้ศึกษาการประเมินโครงการเรียนฟรี เรียนดี อย่างมีคุณภาพของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครในสำนักงานเขตมีนบุรี ในด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการปฏิบัติ และผลการดำเนินงานของโครงการเรียนฟรี เรียนดี อย่างมีคุณภาพและได้ให้ข้อเสนอแนะว่า กระบวนการดำเนินงานตามโครงการเรียนฟรี เรียนดี อย่างมีคุณภาพซึ่งจัดสรรงบประมาณให้กับนักเรียนเป็นรายหัว ควรให้สถานศึกษาสำรวจความต้องการของนักเรียนและผู้ปกครองตามสภาพที่เป็นจริง ควรให้สถานศึกษาแต่ละแห่งบริหารงบประมาณเองภายในวงเงินที่ได้รับจัดสรรหรือมอบเงินให้นักเรียนหรือผู้ปกครองไปบริหารจัดการเองตามระเบียบที่กำหนด และจากการวิจัยของ เสกสรร กาศโอสถ^{๗๑} พบว่า ผลเสียที่เกิดขึ้นกับนักเรียนบางคนที่มีฐานะยากจน มีค่าใช้จ่ายเรื่องอาหาร ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง แนวทางการปฏิบัติควรคำนึงถึงหลักความเสมอภาคในการจัดสรรงบประมาณให้กับนักเรียนทุกคนและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของนักเรียน เพราะนักเรียนบางกลุ่มมาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนมีความต้องการให้รัฐเข้าไปช่วยเหลือเป็นพิเศษมากกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดี

๖.๒.๔ ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษาส่วนใหญ่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ได้ดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ แต่มีส่วนน้อยที่ดำเนินงานด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไม่ครบตามขั้นตอนการดำเนินงาน เช่น การจัดกิจกรรม

^{๖๘} ณรงค์ แผ้วพลสง, ความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑, (ออนไลน์, แหล่งที่มา : <http://www.buriram1.go.th>, ๒๕๕๔), สืบค้น ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๔

^{๖๙} เพ็ญสิริ พัทธ์ผ่องศรี, การประเมินโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี ในจังหวัดเชียงใหม่, (ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๗๐} ธรรมนูญรัตน์ เจริญรัตน์, การประเมินโครงการเรียนฟรี เรียนดี อย่างมีคุณภาพของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครในสำนักงานเขตมีนบุรี, (ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๗๑} เสกสรร กาศโอสถ, ผลดีและผลเสียของนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๕๓).

พัฒนาผู้เรียนโดย ไม่ผ่านความเห็นชอบร่วมกันของภาคี ๔ ฝ่ายและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการจัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ด้านการจัดให้บริการสารสนเทศ ICT ไม่ครบอย่างน้อย ๔๐ ชั่วโมง ต่อนักเรียนหนึ่งคนปีการศึกษาเนื่องจากบริบทของสภาพปัญหาของสถานศึกษาแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน ควรจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อบริการนักเรียนให้เพียงพอ อีกทั้งจัดหาและฝึกอบรมบุคลากรในด้านนี้ให้เพียงพอในการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้และแก้ไขข้อบกพร่องบำรุงรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์ตลอดจนสื่อเทคโนโลยีต่างๆให้พร้อมใช้งานอยู่เสมอ สอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ^{๗๒} การดำเนินการในด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ กิจกรรมวิชาการ กิจกรรมคุณธรรม กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด กิจกรรมทัศนศึกษาและกิจการบริการสารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ภายใต้วงเงินงบประมาณที่ได้รับและงบเงินอุดหนุนรายหัวปกติ ต้องให้ภาคี ๔ ฝ่ายและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีส่วนร่วมพิจารณาดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน โครงการแต่ละกิจกรรมทั้งนี้ต้องปฏิบัติตามระเบียบที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเภทที่มีการประเมินและรายงานผลการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมตามระยะเวลาจนสิ้นสุดแต่ละกิจกรรม

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๗.๑.๑ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ ที่จะส่งผลให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าประสงค์ที่หลักสูตรกำหนด

๗.๑.๒ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรให้สถานศึกษาที่พบปัญหาด้านหนังสือเรียน จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ ถึงแนวทางปฏิบัติอย่างชัดเจน

๗.๑.๓ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนควบคู่กับการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ

๗.๑.๔ สถานศึกษาควรมีการกำหนดแนวทางในการดำเนินการตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ โดยเปิดโอกาสให้ครู ผู้ปกครอง ชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และนักเรียน ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมอย่างแท้จริง

๗.๑.๕ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะการบริการสารสนเทศ (ICT)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีการสำรวจเครื่องคอมพิวเตอร์ก่อนและจัดสรรให้สถานศึกษาที่ขาดแคลนก่อนดำเนินกิจกรรม ตลอดจนควรจัดอบรมครูที่รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนด้านคอมพิวเตอร์ควบคู่กันไปด้วย

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๗.๒.๑ ควรวิจัยทัศนคติของนักเรียนและผู้ปกครองที่มีต่อนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๗.๒.๒ ควรวิจัยแนวทางการจัดสรรงบประมาณนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ เพื่อที่จะได้ผลการวิจัยที่ชัดเจนมากขึ้น

๗.๒.๓ ควรวิจัยการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในการดำเนินการตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ

^{๗๒} กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดียวกัน

๗.๒.๔ ควรวินิจฉัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยและพัฒนาถึงปัจจัยที่ส่งผลทำให้การบริหารจัดการ การดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเพิ่มขึ้น เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ชัดเจนและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒.
- กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี เรียนดี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.
- ณรงค์ แผ้วพลสง. **ความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต ๑**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://www.buriram1.go.th>, (สืบค้น ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๔).
- ธมยุร์รัตน์ เจริญรัตน์. **การประเมินโครงการเรียนฟรี เรียนดี อย่างมีคุณภาพของโรงเรียนสังกัด กรุงเทพมหานคร ในสำนักงานเขตมีนบุรี. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.**
- บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๓.
- พรพรรณนต์ สุวรรณอินทร์. **การนำนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพไปสู่การปฏิบัติของสถานศึกษา ในเขตตรวจราชการกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร:สำนักบริหารยุทธศาสตร์ และบูรณาการ การศึกษา, ๒๕๕๒.**
- เพ็ญสิริ พักตร์ม่วงศรี. **การประเมินโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี ในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยาศาสตร มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.**
- มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. **รายงานสรุปผลการสำรวจความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องการดำเนินงาน โครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๒.
- มานัส เจริญรัตน์. **การประเมินโครงการเรียนฟรี เรียนดี อย่างมีคุณภาพของโรงเรียนวัดบำเพ็ญเหนือสังกัด กรุงเทพมหานครในสำนักงานเขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนวัดบำเพ็ญ เหนือ, ๒๕๕๓.**
- ฤทธิ์ธี พ่ออามาตย์. **การประเมินโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี ในโรงเรียนเทศบาล ๕ (สมพร อภัยโส) สังกัดเทศบาล เมืองนครพนมจังหวัดนครพนม. ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔.**
- เสกสรร กาศโอสถ. **ผลดีและผลเสียของนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๕๓.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **รายงานผลการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องการดำเนินงาน ตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔. แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา และแผนปฏิบัติการ
ประจำปีงบประมาณพ.ศ.๒๕๕๙. ขอนแก่น: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น
เขต ๔, ๒๕๕๙.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุกดาหาร เขต ๑. การศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี
อย่างมีคุณภาพของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุกดาหาร เขต ๑. มุกดาหาร: สำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษามุกดาหาร เขต ๑, ๒๕๕๒.

อ่องจิต เมธยะประภาส. การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานตามนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ
กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๒.

การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็น
ของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
OPINIONS OF THE GUARDIANS TOWARDS BEHAVIOUR OF USING THE EIGHT
MORAL PRINCIPLES FOR CHILDREN AND YOUTHS IN KOH YOR SUB-DISTRICT,
MUANG DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE.

จินตนา ฉลองเนตรสสดี *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาตรวจสอบการปฏิบัติงานของแปดหลักคุณธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนให้เป็นที่ไปตามความคิดเห็นของผู้ปกครองใน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา (๒) เพื่อศึกษาการปฏิบัติของ ๘ คุณธรรม หลักการสำหรับเด็กและเยาวชนขึ้นอยู่กับพ่อแม่มีความคิดเห็นที่จำแนกตามเพศอายุระดับการศึกษาอาชีพและรายได้และ (๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมการปฏิบัติของ ๘ คุณธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนขึ้นอยู่กับพ่อแม่ความคิดเห็น ประชากรของการศึกษาประกอบด้วยเด็ก ๔,๗๒๑ และผู้ปกครองเยาวชนในตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (SRS) ชุดตัวอย่างได้โดยเริ่มต้นเป็น ๓๕๐ ของการสุ่มตัวอย่างอยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่ายของกระบวนการของการกำหนดที่ขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยเครจซี่และมอร์แกนตาราง สถิติที่ใช้คือร้อยละค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test, F-test และสำคัญน้อยแตกต่างกัน (LSD)

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. ความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการปฏิบัติในแปดหลักคุณธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนใน ๘ ด้านโดยรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X}$ =๓.๖๗) เมื่อทุกแง่มุมของความรักแต่ละคนถูกนำมาพิจารณาชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์อยู่ในระดับที่สูงที่สุด ($\bar{X}$ =๓.๗๒) ในขณะที่การแสวงหาความรู้ ($\bar{X}$ =๓.๗๐) และระดับต่ำสุดคือด้านวินัย ($\bar{X}$ =๒.๘๘)

๒. ความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการปฏิบัติในแปดหลักคุณธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนใน ๘ ด้านตามเพศพบว่าโดยรวมแต่ละด้านอยู่ในระดับสูง ($\bar{X}$ =๓.๔๕ และ ๓.๕๐) ตามอายุด้านโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ =๓.๔๗, ๓.๕๒, ๓.๔๗ และ ๓.๔๑) ขึ้นอยู่กับระดับการศึกษาด้านโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$) = ๓.๓๘, ๓.๓๕, ๓.๕๐ และ ๓.๗๔) สำหรับการประกอบอาชีพด้านโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$) = ๓.๔๗, ๓.๓๗, ๓.๕๙ และ ๓.๕๙) ในแง่ของรายได้ด้านโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$) = ๓.๔๙, ๓.๔๔, ๓.๕๑ และ ๓.๕๐)

๓. ผลการเปรียบเทียบตามเพศด้านโดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ และมันก็ไม่ได้อสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้และเมื่อแต่ละด้านได้รับการพิจารณาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ ตามอายุโดยรวมด้านที่แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ และไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่

* นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ตั้งไว้ สำหรับระดับการศึกษาด้านโดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ และมันก็ไม่ได้อดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้และเมื่อแต่ละด้านได้รับการพิจารณาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ ในแง่ของการทำงานโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ และมันก็สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ตามด้านรายได้โดยรวมด้านที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ และมันก็สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔. ในข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการสนับสนุนการปฏิบัติงานของแปดหลักคุณธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของพ่อแม่ที่มีเจ็ดข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้:

๑) ในด้านความรักชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์รุ่นเล็กควรได้รับการสนับสนุนและหล่อเลี้ยงจะรู้พุทธศาสนาชีวิตของพระพุทธเจ้าและความรักและความศรัทธาในชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ควรจะได้รับการปลูกฝัง

๒) เยาวชนควรได้รับการปลูกฝังความซื่อสัตย์และเที่ยงธรรม

๓) เยาวชนควรได้รับการอบรมจะได้รับการรักษาวินัย

๔) เยาวชนควรได้รับการสนับสนุนที่มีกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ที่จะสร้างองค์ความรู้

๕) เพียงพอสำหรับการใช้ชีวิตวัยรุ่นควรได้รับการสนับสนุนที่จะใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

๖) เยาวชนควรได้รับการอบรมจะต้องรับผิดชอบสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและผลงาน

๗) เยาวชนควรได้รับการอบรมให้มีความรักความเป็นไทย, การอนุรักษ์กิจกรรมและประเพณีไทย

๘) เยาวชนควรได้รับการอบรมให้มีจิตสาธารณะ

คำสำคัญ : หลักคุณธรรม ๘ ประการ, ความคิดเห็น, เด็ก, เยาวชน

Abstract

The quantitative study aimed (1) to study the practice of the eight moral principles for children and youths according to their parents' opinions in Kor Yor sub-district, Muang district, Songkhla province, (2) to study the practice of the 8 moral principles for children and youths based on parents' opinions classified by gender, age, education, career and income, and (3) to study suggestions about ways to promote the practice of the 8 moral principles for children and youths based on parents' opinions. The population of the study consisted of 4,721 children and youths' parents in Kor Yor sub-district, Muang district, Songkhla province with simple random sampling (SRS). The sample set was 350 of sampling based on the simplification of the process of determining the sample size by Krejcie & Morgan table. Statistics used was Percentage, Mean, Standard Deviation, t-test, F-test and Least Significant Different (LSD)

Findings were as follows:

1. Parents' opinions on the practice of the eight moral principles for children and youths in 8 aspects overall were in a high level ($\bar{X}=3.67$). When each aspect of love was taken

into consideration, Nation, Religion and Monarchy was at the highest level ($\bar{X}=3.72$), whereas seeking for knowledge was in ($\bar{X}=3.70$) and the lowest level was disciplinary aspect ($\bar{X}=2.88$).

2. Parents' opinions on the practice of the eight moral principles for children and youths in 8 aspects according to gender showed that overall each aspect was in a high level ($\bar{X}= 3.45$ and 3.50). According to age, the overall aspect was in a moderate level ($\bar{X}= 3.47, 3.52, 3.47, \text{ and } 3.41$). Based on education level, overall aspect was in moderate level ($\bar{X}$) = $3.38, 3.35, 3.50$ and 3.74). For career, the overall aspect was in a moderate level ($\bar{X}$) = $3.47, 3.37, 3.59$ and 3.59). In terms of income, the overall aspect was a moderate level ($\bar{X}$) = $3.49, 3.44, 3.51$ and 3.50 .

3. In comparative result, based on gender, the overall aspect was not statistically significant difference at 0.5 and it was not accorded with the hypothesis and when each aspect was considered, all aspects were not statistically significant difference at 0.5. According to age, the overall aspect was not statistically significant difference at 0.5 and was not accorded with the hypothesis. For education level, the overall aspect was not statistically significant difference at 0.5 and it was not accorded with the hypothesis and when each aspect was considered, all aspects were not statistically significant difference at 0.5. In terms of career, the overall was statistically significant difference at 0.5 and it was accorded with the hypothesis. According income aspect, the overall aspect was statistically significant difference at 0.5 and it was accorded with the hypothesis.

4. In suggestions on the guideline in supporting the practice of the eight moral principles for children and youths according to their parents' opinions, there were seven suggestions as follows :

1) In love aspect in Nation, Religion and Monarchy, young generations should be supported and nurtured to know Buddhism, the life of the Buddha and love and faith in the Nation, Religion and Monarchy should be cultivated.

2) Youths should be cultivated to be honest and upright

3) Youths should be trained to be disciplined.

4) Youths should supported with useful activity that creates body of knowledge

5) For sufficient living, youths should be supported to live sufficiently

6) Youths should be trained to take responsibility for their assigned duty and works

7) Youths should be trained to love Thai identity, conserve Thai activity and traditions

8) Youths should be trained to have public mind.

Keywords : The Practice of the Eight Moral Principles, Parents' Opinions, Children, Youths

๑. บทนำ

การพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ตามหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา หรืออีกนัยหนึ่งคือ พุทธกิจกรรม จิตใจ และปัญญาไปพร้อมกัน โดยเน้นที่การพัฒนาปัญญาเป็นแกนหลักสำคัญของกระบวนการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกฝนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง สามารถเข้าใจเหตุปัจจัยและแก้ไขปัญหาได้ มีความประพฤติที่เป็นมาตรฐานในสังคม มีจิตใจที่ผ่องใส เบิกบาน เป็นอิสระทั้งภายนอกและภายใน ดับความทุกข์ ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นกับตน สามารถเป็นที่พึ่งให้กับตนเองได้

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ เป็นการสร้างกลยุทธ์ใหม่ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคล สังคมไทย ผู้เรียนมีศักยภาพในการแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลก ปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นไปตามเจตนารมณ์มาตรา ๘๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก โดยกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้ ๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ๒. ซื่อสัตย์สุจริต ๓. มีวินัย ๔. ใฝ่รู้ ๕. อยู่อย่างพอเพียง ๖. มุ่งมั่นในการทำงาน ๗. รักความเป็นไทย ๘. มีจิตสาธารณะ^{๗๓}

ด้วยความเป็นมาและความสำคัญในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจเลือกที่จะศึกษาการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการ ปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาผู้เรียน อันได้แก่ นักเรียนในระดับประถมศึกษา ให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตรงตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อจักได้เป็นพลเมืองไทยอย่างมีความสุขและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตามความคิดเห็นของผู้ปกครองตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้

๒.๓ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

^{๗๓} กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๕๑), หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน ในเขตตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลา จำนวน ๔,๗๒๑ คน^{๗๔}

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาประกอบด้วย

- ๑) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
- ๒) ด้านซื่อสัตย์สุจริต
- ๓) ด้านมีวินัย
- ๔) ด้านใฝ่รู้
- ๕) ด้านอยู่อย่างพอเพียง
- ๖) ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน
- ๗) ด้านรักความเป็นไทย
- ๘) ด้านมีจิตสาธารณะ

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

๔. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” ศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ปกครองกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๑) **จำแนกตามเพศ** พบว่า ผู้ปกครองที่ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๒๙ และเป็นเพศชาย จำนวน ๑๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๗๑

๒) **จำแนกตามอายุ** พบว่า ผู้ปกครองที่ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากมีอายุ ๔๑ – ๕๐ ปี จำนวน ๑๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒๙ รองลงมา อายุ ๓๐ – ๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๐๐ อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี จำนวน ๗๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๗๑ และ อายุ ๕๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๐

๓) **จำแนกตามระดับการศึกษา** พบว่า ผู้ปกครองที่ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า จำนวน ๑๐๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๒๙ รองลงมาอนุปริญญาหรือเทียบเท่า จำนวน ๘๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๘๖ ประถมศึกษา จำนวน ๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๘๖ และ ต่ำสุด การศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป จำนวน ๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐๐

^{๗๔} องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ, [ออนไลน์], สำนักบริหารการทะเบียน อำเภอเมืองสงขลา กรมการปกครอง, ณ วันที่ ๒๔ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๕๗, www.kohyor.go.th/content/history, [๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๗]

๔) **จำแนกตามอาชีพ** พบว่า ผู้ปกครองที่เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่อาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๕๗ รองลงมา คือ อาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๑๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๕๗ อาชีพเกษตรกรรวม จำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๒๙ อาชีพ รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ ต่ำสุด จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๕๗

๕) **จำแนกตามรายได้** พบว่า ผู้ปกครองที่เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๗๑ รองลงมา คือ ๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๐๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๒๙ รายได้ ๒๐,๐๐๑ -๓๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๑๔ รายได้ ๓๐,๐๐๑ บาทขึ้นไปจำนวน ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๘๖

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ดังนี้

ความคิดเห็นของผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมทั้ง ๘ ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๖๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๗๒$) รองลงมา คือ ด้านใฝ่รู้มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=๓.๗๐$) ส่วนด้านมีวินัย มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๘๘$)

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ของประชาชนจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ดังนี้

๑) ความคิดเห็นที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำแนกตามเพศ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๔๕$ และ ๓.๕๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย เพศชาย พบว่า ด้านมีวินัย มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๗๑$) รองลงมา คือ ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ($\bar{X}=๓.๖๔$) ส่วนด้านซื่อสัตย์สุจริต มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}=๒.๙๑$) เพศหญิง พบว่า ด้านมุ่งมั่นในการทำงานและด้านรักความเป็นไทยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๗๒$) รองลงมา คือ ด้านมีวินัย ($\bar{X}=๓.๗๐$) ส่วนด้านซื่อสัตย์สุจริตมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}=๒.๘๕$)

๒) ความคิดเห็นของผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๕๒$, ๓.๔๗, ๓.๔๗ และ ๓.๔๑) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี พบว่า ด้านมุ่งมั่นในการทำงานมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๗๐$) รองลงมาคือด้านมีวินัย ($\bar{X}=๓.๖๓$) ส่วนด้านซื่อสัตย์สุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๓.๐๒$) อายุ ๓๑-๔๐ ปี พบว่า ด้านมีวินัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๗๕$) รองลงมา คือด้านใฝ่รู้ ($\bar{X}=๓.๗๒$) ส่วนด้านซื่อสัตย์สุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๘๕$) อายุ ๔๑-๕๐ ปี พบว่า ด้านรักความเป็นไทยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๗๓$) รองลงมา คือด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ($\bar{X}=๓.๗๒$) ส่วนด้านซื่อสัตย์สุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๘๑$) อายุ ๕๑ ปีขึ้นไป พบว่า ด้านมีวินัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๖๔$) รองลงมาคือด้านใฝ่รู้ ($\bar{X}=๓.๖๐$) ส่วนด้านซื่อสัตย์สุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๘๔$)

๓) ความคิดเห็นของผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๓๘$, ๓.๓๕, ๓.๕๐ และ ๓.๗๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ระดับ

การศึกษาประถมศึกษา พบว่า ด้านรักความเป็นไทยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๕๘$) รองลงมาคือด้านใฝ่รู้และด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ($\bar{X}=๓.๕๕$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๙๘$) ระดับการศึกษามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าพบว่าด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๕๕$) รองลงมาคือมุ่งมั่นในการทำงาน ($\bar{X}=๓.๕๔$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๖๙$) ระดับการศึกษานุปริญญาหรือเทียบเท่าพบว่าด้านมีวินัย มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๘๖$) รองลงมาคือด้านมีจิตสาธารณะ ($\bar{X}=๓.๗๖$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๗๙$) ระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป พบว่า ด้านมุ่งมั่นในการทำงานมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๔.๐๔$) รองลงมาคือด้านมีวินัย ($\bar{X}=๓.๙๗$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๓.๑๑$)

๔) ความคิดเห็นที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำแนกตามอาชีพ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๔๗$, ๓.๓๗, ๓.๕๙ และ ๓.๕๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย อาชีพเกษตรกร พบว่า ด้านรักความเป็นไทยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๗๒$) รองลงมาคือด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ($\bar{X}=๓.๖๙$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๘๘$) อาชีพรับจ้างทั่วไป พบว่า ด้านใฝ่รู้และด้านมุ่งมั่นในการทำงานมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๕๗$) รองลงมาคือด้านมีวินัย ($\bar{X}=๓.๕๖$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๘๔$) อาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว พบว่า ด้านมีวินัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๙๑$) รองลงมาคือด้านมีจิตสาธารณะ ($\bar{X}=๓.๘๗$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๙๒$) อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ พบว่า ด้านรักความเป็นไทย มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๘๕$) รองลงมา คือ ด้านมุ่งมั่นในการทำงานและด้านมีจิตสาธารณะ ($\bar{X}=๓.๘๔$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๘๓$)

๕) ความคิดเห็นที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำแนกตามรายได้อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๔๙$, ๓.๔๔, ๓.๕๑ และ ๓.๕๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ผู้ปกครองที่มีรายได้ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านมุ่งมั่นในการทำงานมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๖๘$) รองลงมาคือด้านรักความเป็นไทย ($\bar{X}=๓.๖๗$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๓.๐๐$) ผู้ปกครองที่มีรายได้ ๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท พบว่าด้านมุ่งมั่นในการทำงานมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๖๘$) รองลงมาคือด้านใฝ่รู้ ($\bar{X}=๓.๖๖$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๘๖$) ผู้ปกครองที่มีรายได้ ๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐ บาท พบว่าด้านมีวินัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๘๖$) รองลงมาคือด้านมีจิตสาธารณะ ($\bar{X}=๓.๘๒$) ส่วนด้านชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๖๖$) ผู้ปกครองที่มีรายได้ ๓๐,๐๐๑บาทขึ้นไปพบว่าด้านมีวินัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๓.๙๑$) รองลงมาคือ ด้านใฝ่รู้ ($\bar{X}=๓.๘๘$) ส่วนชื่อเสียงสุจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๒.๙๔$)

๔.๔ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ของประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ต่างกัน ดังนี้

ผู้ปกครองที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผู้ปกครองที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผู้ปกครองที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติตามหลัก

คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผู้ปกครองที่มีอาชีพ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผู้ปกครองที่มีรายได้ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๕ ผลการรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ดังนี้

- ๑) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ได้แก่ ควรส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพุทธประวัติ และควรปลูกฝังลูกหลานให้มีความรักและมีศรัทธาในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- ๒) ด้านซื่อสัตย์สุจริต ได้แก่ ปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีความซื่อสัตย์สุจริต
- ๓) ด้านมีวินัย ได้แก่ ฝึกฝนให้เด็กและเยาวชนมีวินัย
- ๔) มีใฝ่รู้ ได้แก่ ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้
- ๕) ด้านอยู่อย่างพอเพียงได้แก่ ควรส่งเสริม อนุรักษ์ให้เด็กและเยาวชนอยู่อย่างพอเพียง
- ๖) มุ่งมั่นในการทำงาน ฝึกให้เด็กและเยาวชนรับผิดชอบในภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
- ๗) ด้านรักความเป็นไทย อนุรักษ์ กิจกรรม และ ขนบธรรมเนียม แห่งความเป็นไทย
- ๘) ด้านมีจิตสาธารณะ ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีจิตสาธารณะ

๕. อภิปรายผล

๕.๑ การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ เนื่องจากหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตรักความเป็นไทย สร้างความรัก ความสามัคคีในรักความเป็นไทย ในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับงานวิจัยของกัญจน์คหฺฐ ปิยะกาญจน์^{๗๕} ได้ทำการศึกษา “วิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน” พบว่า นักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมที่ดี อยู่ในระดับพอใช้ถึงดีมาก ส่วนของผู้ปกครองใช้วิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ผสมผสานกัน ดังนี้ ๑) ส่งสอนอบรมโดยตรงโดยบอกให้กระทำ หรือห้ามกระทำ ใช้การให้รางวัล และลงโทษ ๒) เป็นต้นแบบใน ๓ ลักษณะ คือ ตัวแบบจริง ตัวแบบสัญลักษณ์ และตัวแบบคำบอกเล่า ๓) สอดแทรกการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมระหว่างทำกิจกรรมร่วมกันในวันหยุด ๔) ใช้หลักศาสนาด้วยการพาบุตรหลานเข้าวัดทำบุญในวันหยุด สวดมนต์ก่อนนอน ชี้แจงให้รู้บาปอันเกิดจากการทำผิดศีล ๕ และชี้แจงให้เห็นผลของการกระทำ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สายฤดี วรกิจโกคาทร รศ.ดร.และคณะ^{๗๖} ได้ทำการศึกษาวิจัย “คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย” จากการวิจัยพบว่า ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ๑๐ ประการ ดังนี้ ๑. มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อครอบครัว

^{๗๕} กัญจน์คหฺฐ ปิยะกาญจน์, “วิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓) หน้า ๑๑๑-๑๑๓.

^{๗๖} สายฤดี วรกิจโกคาทร รศ.ดร. และคณะ, “โครงการวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในประเทศไทย”, ทูลสนับสนุนงานวิจัยจากศูนย์ส่งเสริมและการพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒), หน้า ๑-๒.

และสังคม ๒. มีวิธีการผสมผสานคุณธรรม จริยธรรม เข้ากับวิถีชีวิตโดยรวม ๓. เล็งเห็นประโยชน์ และให้ความสำคัญกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ๔. มีผู้นำที่ประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ของผู้มีคุณธรรมจริยธรรม สร้างความเลื่อมใสศรัทธาจากบุคคลรอบข้าง ๕. ยึดแนวทางของศาสนาเป็นวิถีนำในการดำเนินการอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง ๖. มีการยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกัน มองบุคคลอื่นในด้านบวก สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันและกัน ๗. มีการสื่อสารที่ต่อกับบุคคลทั้งในภายในและภายนอกองค์กร มีการสนับสนุนให้กำลังใจสมาชิกในองค์กร ที่กระทำความดีอย่างสม่ำเสมอ ๘. มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานนอกองค์กร เพื่อสนับสนุนกันและกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมาย ๙. ยึดมั่นในความดีงามและหมั่นกระทำอย่างสม่ำเสมอ ๑๐. มีเครือข่ายเชื่อมโยง และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายทั้งฝ่ายให้และฝ่ายรับ ทำให้สามารถดำเนินงานได้ในหลายบริบท

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ผู้ปกครองส่วนมากให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของคุณธรรมพื้นฐาน สอดคล้องกับ วคิน อินทสระ^{๗๗} ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรม ดังนี้ จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรืองความมั่นคงและความสงบสุขของปัจเจกชนสังคมและประเทศชาติอย่างยิ่งรัฐควรส่งเสริมประชาชนให้มีจริยธรรมเป็นอันดับแรกเพื่อให้เป็นแกนกลางของการพัฒนาด้านอื่น ๆ ทั้งเศรษฐกิจการศึกษาการเมืองการปกครองการพัฒนาที่ขาดจริยธรรมเป็นหลักยึดย่อมเกิดผลร้ายมากกว่าดีเพราะผู้มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมย่อมก่อความเสียหายได้มากกว่าผู้ด้อยความรู้โดยท่านกล่าวว่า “ผู้มีความรู้แต่ไม่รู้วิธีที่จะประพฤติตนย่อมก่อความเสียหายได้มากกว่าผู้มีความรู้น้อยถ้าเปรียบความรู้เหมือนดินจริยธรรมย่อมเป็นเหมือนหน้าดินที่ไม่มีน้ำยึดเหนี่ยวเกาะกุมย่อมเป็นฝุ่นละอองให้ความรำคาญมากกว่าให้ประโยชน์ ดังนั้นคนที่มีความรู้แต่ไม่มีจริยธรรมจึงมักเป็นคนทีก่อความรำคาญหรือเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอยู่เสมอ” และสอดคล้องกับ สุมนธา แก่นกุล^{๗๘} ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร พบว่า ระดับจริยธรรมของนักเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า ด้านความไม่เฝ้ารู้ ความอดทน ความประหยัด ความเมตตากรุณา และความยุติธรรม อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนจริยธรรมด้านความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความกตัญญูต่อเวทีกี ความตรงต่อเวลา ความสามัคคี ความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านมีวินัย

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๖.๑.๑ ความคิดเห็นของผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ประชาชนในท้องถิ่นควรรักษาและพัฒนาต่อไปอีกให้ถึงระดับมากที่สุด ทั้งนี้ควรส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนในท้องถิ่น

^{๗๗} วคิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑), หน้า ๖-๙.

^{๗๘} สุมนธา แก่นกุล, “จริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร”, *ปริญาวิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

เห็นความสำคัญและคุณค่าของคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนในด้านต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ให้คุณธรรม คงอยู่สืบไปในสังคมและประเทศชาติต่อไป

๑) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้ปกครองควรให้ความสำคัญและสนับสนุนหลักคุณธรรมพื้นฐาน เพราะหลักคุณธรรม เป็นพื้นฐานที่หล่อหลอมจิตใจของเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีตั้งอยู่ในธรรม

๒) ด้านซื่อสัตย์สุจริต ผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้ปกครองควรให้ความสำคัญและสนับสนุนหลักคุณธรรมพื้นฐาน เพราะหลักคุณธรรม เป็นพื้นฐานที่หล่อหลอมจิตใจของเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีตั้งอยู่ในธรรม

๓) ด้านมีวินัย ผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้ปกครองควรให้ความสำคัญและสนับสนุนหลักคุณธรรมพื้นฐาน เพราะหลักคุณธรรม เป็นพื้นฐานที่หล่อหลอมจิตใจของเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีตั้งอยู่ในธรรม

๔) ด้านใฝ่รู้ ผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้ปกครองควรให้ความสำคัญและสนับสนุนให้เด็กๆ ได้การเรียนรู้ที่ดี และมีประโยชน์ วยเด็กเป็นวัยแห่งการเรียนรู้เติบโต เป็นวัยแห่งการเรียนรู้ เมื่อพื้นฐานของเด็กๆ ได้รับการปลูกฝังที่ดี มีองค์ความรู้ที่เพียงพอ เมื่อเด็กๆ เหล่านี้ เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ก็จะเป็นบุคคลที่เป็นที่ต้องการของประเทศชาติ จะเป็นผู้ที่สามารถนำองค์ความรู้นั้นๆ ไปเพื่อพัฒนาตนเอง องค์กร และประเทศชาติได้

๕) ด้านอยู่อย่างพอเพียง ผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้ปกครองควรให้ความสำคัญและสนับสนุนให้เด็กๆ อยู่อย่างพอเพียงและเป็นผู้ที่เห็นคุณค่าประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวเอง ใช้สิ่งแวดล้อมนั้นๆ อย่างคุ้มค่าและเป็นประโยชน์ เห็นถึงสิ่งที่เป็นคุณและเป็นโทษ มีการยับยั้งชั่งใจ มีการคิดพิจารณาไตร่ตรอง ซึ่งตรงกับหลักธรรมข้อที่ว่า “โพฆณคฺทังเจตฺตประการ” ผู้ให้ประพฤติปฏิบัติจักเป็นผู้ที่สามารถบรรลุธรรมได้

๖) ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้ปกครองควรให้ความสำคัญและสนับสนุนให้เด็กๆ ผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้ปกครองควรให้ความสำคัญและสนับสนุนให้เด็กๆ มุ่งมั่นในการทำงาน เพราะคุณธรรมในหัวข้อนี้ หากผู้ใดปฏิบัติ มีความมุ่งมั่น มีความขยันหมั่นเพียร ทำกิจที่ได้รับมอบหมายให้แล้วเสร็จ ไม่คั่งค้าง จักนำไปสู่ความเป็นผู้เจริญ

๗) ด้านรักความเป็นไทย ผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า

ผู้ปกครองควรปลูกฝังให้เด็ก ๆ มีจิตสำนึกแห่งความเป็นคนไทย มีความภาคภูมิใจที่ได้อยู่ในผืนแผ่นดินไทย รู้จักกตัญญูตอบแทนเมื่อเจริญเติบโตขึ้นไปในวันข้างหน้า

๘) ด้านมีจิตสาธารณะ ผู้ปกครองที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้ปกครองควรมองเห็นประโยชน์และคุณค่าของความเป็นบุคคลที่มีจิตสาธารณะ เพราะคุณธรรมข้อนี้จักนำไปสู่ความเจริญประเทศใด ชาติใด มีประชากรที่มีจิตสาธารณะ จะเป็นประเทศที่เจริญ สามารถพัฒนาก้าวหน้าได้โดยง่าย

๖.๒ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชน ตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมมากที่สุด คือ รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า เด็กและเยาวชนหากได้รับการปลูกฝัง อบรมเลี้ยงดูที่ดีแล้วจะทำให้เด็กและเยาวชนนั้นๆ เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต

๗. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ส่วนด้านมีวินัย มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๗.๑ ควรมีการศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”

๗.๒ ควรมีการศึกษาเรื่อง “ผลกระทบที่มีต่อการขาดวินัย ของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”

๗.๓ ควรมีการศึกษาเรื่อง “ผลการจัดกิจกรรมส่งเสริมการรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และการมีวินัย ของเด็กและเยาวชนตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๕๑.

กัญจน์คหฺฐ ปิยะกาญจน์. “วิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑.

สายฤดี วรกีจโกคาทร รศ.ดร. และคณะ. “**โครงการวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรม
และจริยธรรมในประเทศไทย**”. ทูลสนับสนุนงานวิจัยจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดิน
เชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน). (กรุงเทพมหานคร), ๒๕๕๒.
องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ. [ออนไลน์], สำนักบริหารการทะเบียน อำเภอเมืองสงขลา กรมการปกครอง.
ณ วันที่ ๒๔ เดือนเมษายน พ.ศ.๒๕๕๗, www.kohyor.go.th/content/history, [๒๙ สิงหาคม
๒๕๕๗]

สุมนธา แก่นกุล. “จริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะ
สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร”, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔.

ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี
A CRITICAL STUDY OF THE EDUCATIONAL PHILOSOPHY
OF SATHYA SAI SCHOOL LOPBURE PROVINCE

พระสุพจน์ สุชาวทมนโน*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสารซึ่งมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการศึกษาโรงเรียนสัตยาไส (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวะนิยม (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาการศึกษาโรงเรียนสัตยาไสตามหลักปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวะนิยม ผลการศึกษาพบว่า

โรงเรียนสัตยาไส เป็นโรงเรียนที่มีจุดเน้นในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ความสามารถและทักษะกระบวนการ ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร สามารถใช้เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ บนพื้นฐานของความเป็นไทย โรงเรียนสัตยาไสเป็นโรงเรียนที่มุ่งเน้นผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทางด้านคุณธรรม จึงได้ดำเนินการสอนวิชาคุณค่าความเป็นมนุษย์เพิ่มเติมโดยเนื้อหาประกอบด้วย ความจริง ความรัก ความเมตตา ความประพฤติดีชอบ ความสงบสุข และอหิงสาหรือความไม่เบียดเบียน

การศึกษาขบวนการอัตถิภาวะนิยม ที่มาจากแนวคิดของนักปรัชญาต่างๆ จนมาถึงชาร์ตอร์ จึงกล่าวได้ว่าการศึกษานั้นได้เน้นความสำคัญของมนุษย์ที่เป็นผู้ที่สามารถตัดสินใจในสิ่งต่างๆ ไม่ว่าสถานการณ์จะเป็นอย่างไร โดยที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนในการที่จะเลือกในการศึกษาในสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองด้วยความรับผิดชอบ

เป้าหมายของสำนักอัตถิภาวะนิยมไม่เหมือนกับแนวคิดทางการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไสทั้งหมด เป้าหมายของสำนักนี้ได้ให้เหตุผลว่า คนเรามีเป้าหมายไม่เหมือนกัน เพราะมนุษย์เลือกที่จะกระทำหรือมีความชอบที่แตกต่างกัน เป้าหมายนั้นอาจจะเป็นอะไรก็ได้ที่ผู้ศึกษาหรือมนุษย์ได้ค้นพบตนเอง ไม่ต้องมีเป้าหมายเหมือนกัน เพราะคนเรามีเสรีภาพในการเลือกต่างกัน แนวคิดนี้อาแนวคิดของมนุษย์เป็นเป้าหมายหลักไม่เหมือนกับแนวคิดโรงเรียนสัตยาไสที่นำเอาหลักศาสนาต่าง ๆ เป็นกฎเกณฑ์และวางเป้าหมายสูงสุดไว้ที่ศาสนา ดังนั้นเป้าหมายทางการศึกษาจึงไม่มีแบบตายตัว จะมีแบบเฉพาะบุคคลเท่านั้น

อย่างไรก็ตามแนวคิดทั้งสองมีขอบเขตทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่เหมือนกันก็คือ การที่มนุษย์จะศึกษาหรือเลือกกระทำอะไรสักอย่างแล้วไม่ว่าสิ่งนั้นจะดีหรือชั่ว มนุษย์หรือผู้ศึกษาจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองด้วย หากไม่รับผิดชอบต่อตนเองกระทำก็จะเป็นการศึกษาที่ไร้เป้าหมาย ผู้วิจัยเห็นว่า การที่เห็นว่ามีเสรีภาพนั้นเป็นเรื่องดี แต่เราจะรู้ได้อย่างไรว่า เสรีภาพของแต่ละคนนั้น เป็นเสรีภาพที่ดีและไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง

คำสำคัญ : ปรัชญาการศึกษา, โรงเรียนสัตยาไส, อัตถิภาวะนิยม

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตนครราชสีมา

Abstracts

The research paper, which has 3 objectives: (1) to study Philosophy Education Sathya Sai (2) to study the philosophy of existential condition rated (3) to analyze the philosophical concepts Education Sathya Sai accordingly. the main educational philosophy popular existential condition. The study indicated that

Sathya Sai School A school with a focus on education to develop students' ethical knowledge, skills and processes. The language used for communication Using technology and computers On the basis of Thailand Sathya Sai School is a school that focuses on students with desirable characteristics of virtue. So teach human values it contains more truth, love, compassion, peace and nonviolence, or behave like any predator.

Education existentialist movement. The concept of the various philosophers. Until Sartre He said that a study has highlighted the importance of the human being who can decide things. Whether the situation will be? By giving priority to the students to choose to study things. Self responsibility

The goal of the existential condition not unlike the popular concept of education for all Sathya Sai School. The goal of this idea argue that. Our goal is not the same. Because people choose to act or have different preferences. That goal may be anything the student or human self discovery. The goal is not the same because we have freedom of choice as well. This concept is the concept of man as the main target, unlike the Sathya Sai School, leading the major religions. It is up to the religious rules and goals. Therefore, the goal of education is not static. There will be special guests only

However, both the extent of education, one that is similar. The man chosen to study or do something, whether it be good or evil. Or human studies will be responsible for their actions as well. If they are not responsible for what you do, it will be considered at the local Target. The research suggests that To see that human freedom is a good thing. But we do know that. The freedom of the individual Freedom is good and not make trouble for themselves.

Keywords : Sathya Sai School, Philosophy of Education , Existentialism

๑. บทนำ

โรงเรียนสัตยาไส ก่อตั้งและอำนวยการโดย ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ดำเนินงานมา ๑๕ ปีแล้ว ปัจจุบันมีนักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ๑ ถึง มัธยม ๖ รวมประมาณ ๓๐๐ คนนักเรียนอนุบาลมาเรียนเฉพาะกลางวัน นักเรียนประถมและมัธยมอยู่ประจำนอกจากโรงเรียนสัตยาไส (Sathya Sai School) ยังมี “สถาบันเพื่อการศึกษาสัตยาไส” (Institute of Sathyasai Education) สำหรับผู้ต้องการเรียนรู้วิธีการศึกษาแบบสัตยาไส ซึ่งส่วน

ใหญ่เป็นชาวต่างประเทศและปัจจุบันได้มีการก่อตั้งโรงเรียนแบบสัตยาไสแล้ว ๕๗ โรงเรียนใน ๓๕ ประเทศโดยเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายซึ่งกันและกันด้วย โรงเรียนสัตยาไสในประเทศไทย (ซึ่งได้เป็นต้นแบบของโรงเรียนสัตยาไสในประเทศอื่นๆ) เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจที่ดร.อาจอง ได้รับจากการได้ไปพบท่านสัตยาไส บาบา ที่เมืองพุทธาติ ประเทศอินเดียเมื่อประมาณ ๒๕ ปีก่อน โดยท่านสัตยาไส บาบา แนะนำ ดร.อาจอง ว่าควรใช้เวลาที่เหลือของชีวิตพัฒนาเรื่องการศึกษา โดยควรเป็นการศึกษาที่มีคุณธรรมด้วยดร.อาจอง อุทิศตนเต็มที่ให้การอำนวยความสะดวกและดูแลโรงเรียนสัตยาไสใช้เวลาส่วนใหญ่กิน อยู่และอำนวยความสะดวกการเรียนการสอนที่นั่น ตั้งแต่เข้าประมาณ ๐๔.๓๐ น. ร่วมนำการสวดมนต์ การปฏิบัติสมาธิ และการเรียนรู้เรื่อง “คุณค่าความเป็นมนุษย์” ฯลฯ ร่วมกันของนักเรียนที่อยู่ประจำทั้งหมดทุกๆ เช้า เริ่มตั้งแต่ ๐๕.๓๐ น. ก่อนที่จะไปทำกิจกรรมอื่นๆ รวมถึงการรับประทานอาหารเช้า การเข้าแถวหน้าเสาธง ฯลฯ

โรงเรียน สัตยาไส ใช้หลัก “Educare” โดยมุ่งตั้งสิ่งที่ดีจากนักเรียนตั้งคำถามที่ดีและสร้างสรรค์ โน้มนำให้สวดมนต์ ปฏิบัติสมาธิระลึกถึงบุญคุณของผู้อื่น บุญคุณของสรรพสิ่ง มีความนอบน้อม มีความเคารพมีความเมตตากรุณา ฯลฯ อยู่เป็นปกตินิสัย

“คุณธรรม ๕ ประการ” ซึ่งถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและดำเนินกิจกรรมทั้งหลายในโรงเรียน สัตยาไส คือ (๑) เปรมา (ความรักความเมตตา) (๒) สัตยา (ความจริง) (สัตยาไสย = มารดาแห่งความจริง) (๓) ธรรมา (การประพฤติชอบ) (๔) สันติ (ความสงบสุข) (๕) อหิงสา (การไม่เบียดเบียน)^{๗๙}

โรงเรียนสัตยาไส มี ๕๓ ประเทศทั่วโลก ภายใต้มูลนิธิสัตยาไส ไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียนแต่อย่างใด ที่ประเทศไทยภายใต้การดูแลของ ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา เป็นผู้บริหารสูงสุดของโรงเรียน โรงเรียนสัตยาไส เป็นโรงเรียนประจำ มีการเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ ระดับอนุบาล-มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ รับประทานอาหารมังสวิรัตของทางโรงเรียน ภายใต้กฎ “ความรัก ความเมตตา” เด็กนักเรียนและคุณครู อยู่ในโรงเรียนเป็นเสมือนครอบครัวใหญ่ ทุกคนดูแลช่วยเหลือกัน มีอาจารย์แลกเปลี่ยนจากต่างประเทศมาสอน ภาษา และระดับมัธยมปลาย มีสาย วิทย์-คณิต ศิลป์-ภาษา (อังกฤษ, ญี่ปุ่น, จีน) และจะเปิดสอนในสายอื่นๆ ตามลำดับ ปัจจุบันโรงเรียนได้เปิดทำการเรียนการสอนมากกว่า ๑๗ ปี มี Summer เพื่อให้นักเรียนได้เลือกประเทศที่ต้องการและไปอยู่กับ Host family แลกเปลี่ยนภาษาและวัฒนธรรม โรงเรียนได้เน้นให้เด็กนักเรียนเป็นคนดี ไม่ได้เน้นให้เป็นคนเก่งเพียงอย่างเดียว เพื่อเด็กจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต สังคมต้องการคนดีและคนเก่ง ควบคู่กัน โรงเรียนสัตยาไสซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบสถานศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ลพบุรีเขต ๒ เป็นโรงเรียนที่ได้รับการรับรองเป็นโรงเรียนต้นแบบวิถีพุทธจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ และเป็นโรงเรียนที่ได้รับการกล่าวถึงระดับประเทศในฐานะเป็นโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความสุขให้กับผู้เรียนควบคู่ไปพร้อมกับการเรียนรู้วิทยาการอีกด้วย^{๘๐}

ปรัชญาสำนักอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ก่อตัวขึ้นที่กรุงปารีสในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยกลุ่มคนที่มีใช้นักวิชาการอาชีพ หรือนักปรัชญาตามมหาวิทยาลัยมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันตามร้านกาแฟ ปรัชญาสำนักนี้จึงเป็นแนวความคิด ที่มนุษย์ต้องการแสดงความรู้สึกนึกคิดออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนวนิยาย (Novel) บทละคร บทกวีนิพนธ์ ศิลปะและทฤษฎีวิทยาศาสตร์เป็นแนวคิดปรัชญาร่วมสมัย แล้วค่อย ๆ ได้รับ

^{๗๙} สุวพิชญ์ ชื่นชม, แนวคิดเรื่องความรักของท่านสัตยา ไสบบาบ, *วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เชียงใหม่), หน้า ๑

^{๘๐} อาจหาญ นิมิตรนีนไวย, “การประยุกต์ใช้หลักธรรมะเรื่องจิตตภาวนาเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของบุคลากร”, *วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ

ความสนใจจากคนทั่วไป ตัวอย่างเช่น ผลงานของนักเขียนนวนิยายอย่าง ยัง ปอล ซาร์ตร์ (Jean Paul Sartre: 1905-1990) อัลแบร์ต กามูส์ (Albert Camus: 1913-1960) ได้แสดงข้อคิดข้อเขียนที่สะท้อนอารมณ์ความรู้สึกต่อประชาชน และกระตุ้นความตื่นตัวของประชาชนทั่วไปมากที่สุด^{๘๑} ปรัชญาสำนักอัตถิภาวนิยมจึงมีความเชื่อว่าเป้าหมายของสังคมนั้นต้องมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาให้คนเรามีอิสรภาพ และมีความรับผิดชอบ และสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราพยายามเปิดโอกาสหรือยอมให้ผู้เรียนมีสิทธิเสรีภาพที่จะเป็นผู้เลือกเอง ครูเป็นเพียงผู้กระตุ้น และปรัชญานี้มีความเชื่อว่า ธรรมชาติของคนก็ดี สภาพแวดล้อมทางสังคมก็ดีเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว คนแต่ละคนสามารถกำหนดชีวิตของตนเองได้ เพราะมีอิสระในการเลือกทุกสิ่งทุกอย่างไม่อยู่คงที่แต่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพราะเชื่อว่าความจริง (Truth) เป็นเรื่องนามธรรมที่ไม่มีคำตอบสำเร็จรูปให้ สารความจริงก็คือ ความมีอยู่เป็นอยู่ของมนุษย์ (Existence) ซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะต้องกำหนดหรือแสวงหาสาระสำคัญ (Essence) ด้วยตนเอง โดยการเผชิญกับสถานการณ์ที่เรียกว่า “Existential situation” ซึ่งบุคคลแต่ละคนมีเสรีภาพที่จะเลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง แนวคิดของปรัชญาอัตถิภาวนิยมเริ่มมีระบบมากยิ่งขึ้น ในปัจจุบันปรัชญาการศึกษาของสำนักอัตถิภาวนิยม มุ่งการพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นผู้ที่สามารถพัฒนาความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองอย่างเต็มที่ ให้รู้จักมีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนเอง การศึกษาจึงช่วยให้มนุษย์เข้าใจตัวเอง และโลกได้ โดยเน้น Self Expression ซึ่งเป็นผลดีแก่ผู้เรียน เพราะต้องการให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามความสามารถของตนเอง มีความคิดอิสระในการทำงาน มีความสุขกายและสบายใจในการปฏิบัติงาน สอนให้ผู้เรียนรู้จักอัตถิภาวะ และกระตุ้นให้กล้าเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ด้วยความตระหนักรับผิดชอบ ทั้งต่อเสรีภาพของตนและของคนทุกคนในโลก ปรัชญาการศึกษาของสำนักอัตถิภาวนิยมจึงสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการ ที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความเป็นมนุษย์ของตัวเองอย่างเต็มที่ ให้รู้จักใช้เสรีภาพในการเลือกและมีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตน

ดังนั้น ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไสตามหลักปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวะนิยม เพื่อให้แนวคิดปรัชญาศึกษามีมุมมองใหม่ ตลอดจนที่จะได้เห็นแนวคิดที่เหมือนและแตกต่างกันของทั้งสองแนวคิดซึ่งจะเป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการศึกษาโรงเรียนสัตยาไส

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาศึกษากลุ่มอัตถิภาวะนิยม

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาการศึกษาโรงเรียนสัตยาไสตามหลักปรัชญาศึกษากลุ่มอัตถิภาวะนิยม

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับ

๓.๑ ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

^{๘๑} วาริญา ภาวุดานนท์ ณ มหาสารคาม, ปรัชญาขั้นแนะนำ: กระแสคิดที่ทรงอิทธิพลต่อโลก, จาก <http://www.wareeya.com/index.php?lay=show&ac=article&id=5351198> (๑๗ มีนาคม ๒๕๕๖).

๓.๒ ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ อรรถกถา และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ ข้อมูลทางออนไลน์ และงานวิจัยต่างๆ

๓.๓ รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลชั้น ปฐมภูมิ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

๓.๔ นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี สรุปได้ดังนี้ โรงเรียนสัตยาไส ในประเทศไทย เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจของ ดร.อาจอง จากการได้ไปพบท่านสัตยาไส บาบา ที่เมืองพุทธปาตี ประเทศอินเดียเมื่อประมาณ ๒๕ ปีก่อน โดยท่านสัตยาไส บาบา แนะนำ ดร.อาจองว่า ควรใช้เวลาที่เหลือของชีวิตพัฒนาเรื่องการศึกษา โดยควรเป็นการศึกษาที่มีคุณธรรมด้วยซึ่งแนวคิดเรื่องการศึกษาของท่านสัตยาไส บาบา กล่าวว่าการศึกษาไม่ควรจะส่งเสริมผู้คนที่แสวงหาความสุขสบายและความพึงพอใจ แต่นักศึกษาควรได้รับการศึกษาตั้งแต่แรกทีเดียวว่า ศิลปะของการเสียสละนั้นเป็นเช่นไร การศึกษาควรจะช่วยให้อัจฉริยะของผู้ศึกษานั้นเกลียดการทำบาป และมีความรักในองค์พระผู้เป็นเจ้า และกำลังอันแท้จริงของมนุษย์นั้นประกอบไปด้วยคุณค่าทางศีลธรรมจรรยา ที่ตนได้ปฏิบัติ มิใช่ที่ตนได้อ่านหนังสือ

บริบทของโรงเรียนสัตยาไส เป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้น เพื่อยกระดับจิตใจของผู้เรียนให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความเป็นเลิศทางคุณธรรมและจริยธรรม โดยยึดหลักคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการ ได้แก่ ความรัก ความเมตตา ความจริง ความประพฤติชอบ ความสงบสุขและอหิงสา มีความเคารพในศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี อันดีงามของตนเองและผู้อื่น สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและรับใช้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเสียสละ ผู้บริหารสูงสุดของโรงเรียนสัตยาไส ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา บุคคลที่มีชื่อเสียงระดับโลกจากการเป็นผู้คิดค้นระบบควบคุมการลงจอดบนดาวอังคารของยานอวกาศไวกิง ๒ ลำ เมื่อปีพ.ศ.๒๕๑๙ มีประสบการณ์การทำงานหลากหลายด้าน อาทิ วิศวกรนักเทคโนโลยี อาจารย์ประจำคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้บริหารระดับสูงหลายบริษัท นักการเมือง นักการศึกษาที่ได้รับการเชิญไปบรรยายมาแล้วทั่วโลก หลังจากได้พบท่านสัตยาไส บาบา ที่ประเทศอินเดีย จึงมีความปรารถนาที่ต้องการใช้เวลาที่เหลือของชีวิตพัฒนาเรื่องการศึกษา โดยเป็นการศึกษาที่มีคุณธรรม โดยอุทิศตนเองเต็มที่กับการอำนวยการและดูแลโรงเรียนสัตยาไส ด้านครูผู้สอนในโรงเรียนสัตยาไส การคัดเลือกบุคลากรที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับเป้าหมายและปรัชญาของโรงเรียนคือ สร้างคนดีเหนือสิ่งอื่นใด คุณสมบัติคือเป็นผู้มีความเสียสละ มีการคัดเลือกโดยให้เข้าค่ายพร้อมกับนักเรียนเพื่อศึกษาพฤติกรรมและการอยู่ร่วมกัน โดยในการคัดเลือกครูผู้สอนนั้น เด็กนักเรียนในการคัดเลือกครูผู้สอนร่วมกับคณะกรรมการสอบคัดเลือก

สำหรับการเข้าศึกษาของนักเรียน ผู้ปกครองมีส่วนสำคัญในการพิจารณา โดยมีการทดสอบวิชาพื้นฐาน สัมภาษณ์ผู้ปกครองและนักเรียน โดยใช้หลักเกณฑ์คือความพร้อมของนักเรียนและ การเรียนที่สอดคล้องกับแนวคิด หลักการและปรัชญาของโรงเรียน โดยมีการเข้าค่ายที่โรงเรียนสัตยาไส ทั้งเด็กและผู้ปกครองเป็นเวลา ๓ วัน ๒ คืน เพื่อเป็นการปรับสภาพนักเรียนและผู้ปกครอง และช่วยให้ผู้ปกครองเข้าใจเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจของโรงเรียนได้ดียิ่งขึ้น สำหรับเด็กนักเรียนก็สามารถปรับตัวเข้ากับครูและกฎระเบียบของโรงเรียน และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้ตัดสินใจก่อนที่จะนำลูกเข้าเรียน

ความหมายของการศึกษาขบวนการอัตถิภาวนิยม ที่มาจากแนวคิดของนักปรัชญาต่างๆ จนมาถึงชาร์ตร์ จึงกล่าวได้ว่า การศึกษานั้นได้เน้นความสำคัญของมนุษย์ที่เป็นผู้ที่สามารถตัดสินใจในสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะสถานการณ์ จะเป็นอย่างไร โดยที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนในการที่จะเลือกในการศึกษาในสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองด้วยความรับผิดชอบ ขอบปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) เป็นปรัชญาที่มีเกิดขึ้นแล้ว กล่าวคือมีมาตั้งแต่สมัยโสกราตีส หรือในยุคต้นๆ ของปรัชญากรีก เพียงแต่ความเป็นระบบของแนวคิดยังไม่มี หรือไม่ได้รับความสนใจ จึงเป็นแนวความคิดที่ไม่สำคัญเรื่อยมาจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อชาร์ตร์ เผยแพร่ลัทธินี้ด้วยวรรณกรรม จึงได้เป็นที่รู้จัก และมีอิทธิพลต่อจิตใจของคนรุ่นใหม่อย่างกว้างขวาง ยิ่งชาร์ตร์ปฏิเสธรางวัลโนเบล ยิ่งทำให้ปรัชญาอัตถิภาวนิยมเด่นชัดมากขึ้น ปรัชญาการศึกษาของสำนักอัตถิภาวนิยม เป็นแนวคิดที่เป็นปฏิกริยาต่อต้านกับหลักการสำคัญของเพลโต และอาริสโตเติลที่ว่า สารของความเป็นมนุษย์ หรือ จุดมุ่งหมายของความเป็นมนุษย์คือ การเข้าถึงความจริง และการบรรลุเป้าหมายของความเป็นมนุษย์ ประวัติความเป็นมาปรัชญาการศึกษาของสำนักอัตถิภาวนิยม แสดงให้เห็นว่าได้ยอมรับความเป็นตัวตนบุคคล (ปัจเจก) ที่สูงกว่าสิ่งอื่นใด การศึกษาหรือว่าการเรียนรู้รวมทั้งการใช้ชีวิต ก็ต้องเป็นไปเพื่อการจะได้รู้จัก หรือเรียนรู้ถึงความเป็นมนุษย์ของตนก็โดยการสำนึกถึงความเป็นมนุษย์ของตนว่ามีเสรีภาพ การเข้าถึงเสรีภาพก็มาจากการได้ตัดสินใจของตัวเอง

ปรัชญาการศึกษาของสำนักอัตถิภาวนิยม (Existentialism) เน้นการสร้างให้ผู้เรียนรู้จักยอมรับ และมีความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเลือกและในสิ่งที่ตนกระทำ การศึกษาจะต้องสร้างให้ผู้เรียนเป็นผู้มีวินัยตัวเอง (Self discipline) สถานที่เรียนของปรัชญาการศึกษาของสำนักอัตถิภาวนิยม จึงเป็นไปเพื่อที่จะกระตุ้นเร้าให้เกิดการคิดด้วยตัวของเด็กเอง คู่กับเน้นเรื่องศีลธรรมและจริยธรรม นั่นคือสอนให้เด็กมีทั้งความสามารถ และความโน้มเอียงในการเลือกแนวทางจริยธรรมของตนเอง แต่ไม่ใช่เป็นการ “อบรม” ศีลธรรมซึ่งการอบรมศีลธรรมนั้นย่อมหมายถึง การสร้างและกำหนดเงื่อนไขที่จะให้เด็กปฏิบัติตาม ผู้สอนของปรัชญาการศึกษาของสำนักอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ต้องการผู้สอนที่เป็นผู้ที่คอยแนะนำ หรือกระตุ้นเตือนให้ผู้เรียนรู้จักรับผิดชอบทั้งการกระทำ และผลของการกระทำของตนเอง การกระทำทุกอย่างก่อให้เกิดผล การตั้งกฎเกณฑ์อะไรขึ้นมาควรพิจารณาถึงผลผลิตที่จะเกิดขึ้นสำหรับทุกคนเป็นหลัก ปรัชญาการศึกษาของสำนักอัตถิภาวนิยม ได้กำหนดจุดหมายของหลักสูตร และโปรแกรมการศึกษาในแนวทางของสาขามนุษยศาสตร์ โดยเน้นเนื้อหาวิชาที่มีความสำคัญในการส่งเสริมให้บุคคลเลือกและตัดสินใจ อันได้แก่วิชา ศิลปะ ปรัชญาวรรณคดี การเขียน การละคร ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายอันสำคัญของหลักสูตรเพื่อสัมพันธ์กับสถานที่เรียนก็คือ สร้างผู้เรียนแต่ละคนให้เข้าใจในตัวเองอย่างเต็มที่เป็นการทำโรงเรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียนไม่ใช่ทำให้ผู้เรียนเหมาะสมกับโรงเรียน รูปแบบการจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาของสำนักอัตถิภาวนิยม ไม่กำหนดระเบียบแบบแผนแน่นอนจะใช้วิธีใดก็ได้ ให้ผู้เรียนตอบสนองอย่างเสรีที่ไม่มีมีการบังคับและเป็นการสอนที่มีลักษณะส่งเสริมผู้เรียนแต่ละคน เน้นการเรียนการสอนที่เริ่มต้นที่ผู้เรียนก่อน คือการเรียนรู้จากภายในไปภายนอก จนเกิดความรู้ขึ้นภายในตัวผู้เรียนความรู้ที่แสดงออกมามีภายนอกให้ ประจักษ์ว่าผู้เรียนรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งนั้นถือเป็นการรู้ที่เกิดจากความต้องการของผู้เรียน การเรียนถือเป็นเสรีภาพที่จะเลือกวิธีเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง เพราะสิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้คือความพอใจของผู้เรียนมากกว่า วิธีสอน การเรียนการสอนจึงควรเป็นการแสวงหาความรู้ร่วมกัน

ความหมายของการศึกษาประเด็นที่เหมือนกัน คือแนวคิดของโรงเรียนสัตยาไสกับสำนักอัตถิภาวนิยมได้ให้ความหมายทางการศึกษาโดยเน้นที่การพัฒนาตัวของมนุษย์เป็นสำคัญ ปรัชญาทั้งสองได้ชี้ชัดเจนว่า การที่มนุษย์จะพัฒนาความรู้ได้นั้นต้องขึ้นอยู่กับตัวของมนุษย์ ประเด็นที่แตกต่างกัน ทั้งสองแนวคิดตีความหมายโดย

มีพื้นฐานต่างกัน คือ การให้ความหมายของการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไสได้รับอิทธิพลหรือมีพื้นฐานจากศาสนา แต่สำหรับการให้ความหมายทางการศึกษาของสำนักอรรถิภาวะนิยมไม่มีพื้นฐานจากศาสนาเลย

องค์ประกอบการศึกษา ปรัชญาการศึกษาของทั้งสองแนวคิด ได้จัดองค์ประกอบของการศึกษาเหมือนกันโดยเห็นว่าการศึกษาที่จะจัดการศึกษาให้ได้ผลนั้นจะต้องประกอบด้วย ๑. หลักสูตรการศึกษา ๒. ครูผู้สอน ๓. ผู้เรียน ๔. สถานที่เรียน ปรัชญาทั้งสองแนวคิดได้มีวิธีการสอนให้นักเรียนรู้จักคิด แยกแยะ ให้รู้จักแสดงออกและสอนให้รู้จักเลือกในการที่จะกระทำและรู้จักรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำด้วย ความรับผิดชอบและการสำนึกผิดชอบชั่วดี เป็นสิ่งสำคัญของทั้งสองแนวคิดเพราะการศึกษาที่ดี ควรมีสამัญสำนึก รู้จักคิดแยกแยะโดยการใช้เหตุผลหรือปัญญาในการที่จะเลือกกระทำ

ปรัชญาสำนักอรรถิภาวะนิยมนั้นมององค์ประกอบเกี่ยวกับการศึกษา ๔ ประการคือ ๑. หลักสูตรการศึกษา ๒. ครูผู้สอน ๓. ผู้เรียน ๔. สถานที่เรียน องค์ประการทั้งสี่ประการปรัชญาสำนักอรรถิภาวะนิยมเห็นว่าผู้เรียนนั้นสำคัญที่สุด โดยให้เหตุผลว่า หลักสูตร ครูผู้สอน หรือสถานที่เรียน เป็นแค่สิ่งประกอบ แต่ผู้เรียนนั้นสำคัญที่สุดในการที่จะแสวงหาความรู้หรือการค้นพบตนเอง แต่แนวคิดปรัชญาของโรงเรียนสัตยาไส ไม่ได้กล่าวว่าองค์ประกอบไหนสำคัญและมีความจำเป็นมากที่สุดสิ่งที่แตกต่างกันอีกคือ ครูผู้สอนปรัชญาสำนักอรรถิภาวะนิยมเห็นว่า วิธีการสอนนักเรียนเห็นว่า ไม่ใช่เป็นการบังคับหรืออบรมนักเรียน ครูเป็นแต่เพียงผู้กระตุ้นนักเรียนเท่านั้น ให้เป็นหน้าที่ของนักเรียนที่จะค้นพบตัวเองหรือ เป็นหน้าที่ของนักเรียนที่จะแสวงหาความรู้ แต่สำหรับหน้าที่ของครูตามแนวคิดทางการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไสได้วางบทบาทหน้าที่ของครูไว้อย่างลึกซึ้งกว่าสำนักอรรถิภาวะนิยมคือ ครูมีหน้าที่ไม่เฉพาะสอนหนังสือหรือสอนให้รู้จักประกอบอาชีพอย่างเดียว แต่ครูต้องมีหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณให้นักเรียน มีสำัญสำนึกรับผิดชอบชั่วดี

ประเด็นเหมือนกันเกี่ยวกับรูปแบบทางการศึกษา ปรัชญาทั้งสองมีรูปแบบทางการศึกษาโดยเน้นให้มนุษย์หรือผู้ศึกษามีเสรีภาพทางความคิดเหมือนกัน ที่ให้รู้จักคิด แบบแยกแยะโดยให้นักเรียนหรือผู้ศึกษารู้จักใช้ความคิด หรือปัญญาให้มาก ๆ เพื่อที่จะได้รู้ตามความเป็นจริงตามเหตุปัจจัย รูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไสได้จัดรูปแบบโดยนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการศึกษา มาเป็นแนวทางในการศึกษา แต่สำหรับรูปแบบทางการศึกษาของสำนักอรรถิภาวะนิยมนั้น ไม่มีรูปแบบที่ตายตัวและไม่ได้จัดรูปแบบทางการศึกษาโดยนำรูปแบบแนวคิดมาจากศาสนาเพราะปรัชญาการศึกษาสำนักนี้ ปฏิเสธ กฎเกณฑ์ที่ตายตัว

เป้าหมายของการศึกษา ทั้งสองแนวคิดต่างมีเป้าหมายเดียวกันคือเพื่อที่จะให้ผู้ศึกษาได้ค้นพบตนเองใช้ศักยภาพของตนเองให้มาก ๆ โดยเน้นที่เสรีภาพของผู้ศึกษาเป็นหลัก และทั้งสองเห็นตรงกันว่า การศึกษาที่ดีนั้นนอกจากจะมีเสรีภาพทางความคิดแล้ว ความรู้ที่ได้มานั้น ผู้ศึกษาจะต้องนำความรู้มาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์หรือสังคมด้วยเพราะมนุษย์เราอาศัยเป็นสังคม

จุดหมายหรือเป้าหมายของแนวคิดโรงเรียนสัตยาไสมีเป้าหมาย ๒ ระดับคือ การศึกษามีเป้าหมายระดับสังคมสามารถใช้นำความรู้ความสามารถมาใช้ในชีวิตจริงได้โดยไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน และเป้าหมายสูงสุดคือ เพื่อให้ผู้ศึกษาบรรลุความดีสูงสุดของศาสนาด้วย คือให้ตนเองเป็นอิสรภาพ ส่วนเป้าหมายของสำนักอรรถิภาวะนิยมไม่เหมือนกับแนวคิดทางการศึกษาของท่านโรงเรียนสัตยาไสทั้งหมด เป้าหมายของสำนักนี้ได้ให้เหตุผลว่า คนเรามีเป้าหมายไม่เหมือนกัน เพราะมนุษย์เลือกที่จะกระทำหรือมีความชอบที่แตกต่างกัน เป้าหมายนั้นอาจจะเป็นอย่างใดก็ได้ที่ผู้ศึกษาหรือมนุษย์ได้ค้นพบตนเอง ไม่ต้องมีเป้าหมายเหมือนกันเพราะคนเรามีเสรีภาพในการเลือกต่างกัน

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๕.๑ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

- ๑) ควรมีการวิเคราะห์แนวคิดของ ดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา ในฐานะผู้นำทางการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไส
- ๒) ควรมีการเปรียบเทียบปรัชญาการศึกษาที่มีพื้นฐานจากศาสนาเพื่อจะได้เป็นแนวทางการพัฒนาการศึกษา

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- กิริติ บุญเจือ. ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.
- กองเทพ เคลือบพณิชกุล และปริญญา อรจิราพงศ์. การปฏิรูปการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมมิก, ๒๕๔๕.
- กลุ่มศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี. รวมปาฐกถาพระราชชัยกวี (พุทธทาสภิกขุ). สำนักงานส่งเสริมการศึกษาอุดมศึกษา. ในพระอุปถัมภ์แห่งสมเด็จพระราชินีฯ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๕.
- จิตรกร ตั้งเกษมสุข. พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๕.
- สุวพิชญ์ ชื่นชม. แนวคิดเรื่องความรักของท่านสัตยา ไสยาบา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อาจหาญ นิमितหมื่นไวย. “การประยุกต์ใช้หลักธรรมะเรื่องจิตตภาวนาเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของบุคลากร”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐.
- วาริญา ภาวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, ปรัชญาขั้นแนะนำ: กระแสคิดที่ทรงอิทธิพลต่อโลก, จาก <http://www.wareeya.com/index.php?lay=show&ac=article&id=5351198> (๑๗ มีนาคม ๒๕๕๖)

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
ระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่
AN APPLICATION OF 4 IDDHIPADA FOR BUDDHIST SUBJECT LEARNING
ON 3 LEVELS OF THAIRATHWITHAYA SCHOOL 31 THUNGNAO SUB-DISTRICT,
SONG DISTRICT PHRAE PROVINCE.

นางสาวภานุมาศ ดาวดึงษ์ *
พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์, ดร. **
ดร.อรอนงค์ ววงค์ ***

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะและแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ผลการศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ในพระพุทธศาสนาพบว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึง หลักธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ ประกอบไปด้วย ฉันทะ ความพอใจ, มีใจรักในงานที่ทำ ด้วยใจรัก วิริยะ ความพากเพียร อดทน ต่อความยากลำบาก บากบั่น ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ก็ตามขอให้ทำอย่างสุจริต จิตตะ เอาจิตฝึกลง ทำด้วยใจรัก ด้วยความพยายาม ด้วยความอดทนเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวนในงานที่ทำ ตรวจสอบ หาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ประสบผลสำเร็จให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป หลักอิทธิบาท ๔ นี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกๆ สถานการณ์ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การเรียน ตลอดจนถึงการดำรงชีวิตในทุกๆ วัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเรียน หลักอิทธิบาท ๔ ถือเป็นหลักเบื้องต้นที่จะทำให้การเรียนประสบผลสำเร็จ เพราะการเรียนนั้น สิ่งสำคัญประการแรกๆ ที่ผู้เรียนจะต้องมีก็คือ การรักในสิ่งที่เรียน หรือวิชาที่เรียน มีความเพียรพยายามในการเรียน (วิริยะ) มีความตั้งใจและจดจ่อในการเรียน (จิตตะ) และมีความละเอียดรอบคอบ (วิมังสา)

ผลการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่ พบว่า ในรายวิชาพระพุทธศาสนา ทางโรงเรียนได้นำเอาหลักอิทธิบาท ๔ ไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน ในด้านฉันทะ ครูผู้สอนได้จัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีกับวิชาพระพุทธศาสนา หรือมีฉันทะ ความรักความพอใจในการเรียน

* นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

** ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์

*** กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

วิชาพระพุทธศาสนาโดยที่เน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสถานที่จริงโดยการร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ในด้านวิริยะ ครูผู้สอนได้นำเอาหลักวิริยะไปประยุกต์กับกระบวนการสอนโดยการสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมแก่การเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และมอบหมายงานให้นักเรียนทำร่วมกันเป็นกลุ่ม และกระตุ้นให้นักเรียนได้ฝึกคิดเกี่ยวกับเนื้อหาในรายวิชา เพื่อให้นักเรียนเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนช่วยกันหาคำตอบ ในด้านจิตตะ ครูผู้สอนได้มอบหมายให้นักเรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยครูผู้สอนเป็นคนบอคำถามให้นักเรียนและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน รวมถึงการจัดกิจกรรมค่ายพุทธบุตรให้กับนักเรียนและประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ในด้านวิมังสา ครูผู้สอนได้นำเอาหลักวิมังสาไปประยุกต์ในการประเมินผลการเรียนของนักเรียน และเกณฑ์ในการประเมินผลการเรียนโดยการประเมินจากภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ

ผลการศึกษาข้อเสนอแนะ และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้ำว อำเภอสอง จังหวัดแพร่ พบว่า การเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีการนำเอาหลักอิทธิบาท ๔ ไปประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านของกระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านสื่อการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมเรียนรู้ และวัดผลประเมินผล ซึ่งในแต่ละด้านของการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ควรที่จะมีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการกับสาระการเรียนรู้อื่นๆ การเน้นให้นักเรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีกระบวนการคิดที่ริเริ่มสร้างสรรค์ และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยการนำเอาหลักอิทธิบาท ๔ ไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการรู้เหล่านี้ ซึ่งในบางกิจกรรมอาจจะเน้นในส่วนของการสร้างฉันทะในรายวิชาพระพุทธศาสนา บางกิจกรรมการเรียนรู้อาจจะเน้นในส่วนของวิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งในทุกกระบวนการเรียนรู้นี้ได้มีหลักอิทธิบาท ๔ สอดแทรกอยู่ทุกกระบวนการ เพราะเป็นการสร้างความรักและทัศนคติที่สำหรับนักเรียนถือเป็นการเริ่มต้นที่ดีกับการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การประยุกต์, อิทธิบาท ๔, ช่วงชั้นที่ ๓

๑. บทนำ

การศึกษามีบทบาทและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุค ปัจจุบัน ถือว่าเป็นยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม จึงกลายเป็นปัญหาที่ทำให้หลายๆ ฝ่ายต่างต้องหันกลับมาทบทวนด้านต่างๆ ให้สอดคล้องกับบริบทของ สังคมที่เปลี่ยนแปลง เพื่อให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) จึงได้กำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์ ในการพัฒนาด้านต่างๆ เพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงที่สังคมไทยต้องเผชิญ และเสริมรากฐานของประเทศ ด้านต่างๆ ให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้ความสำคัญ กับการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้และมีจิตใจที่สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม มีความเพียร มีโอกาส และสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ควบคู่กับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมและสถาบันทางสังคม ให้เข้มแข็ง และเอื้อต่อการพัฒนาคน^{๑๒} และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (แก้ไขเพิ่มเติม) ฉบับที่ ๒ พ.ศ.

^{๑๒} สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙), ๒๕๕๔, หน้า ๗.

๒๕๔๕ หมวด ๑ มาตรา ๖ มีความมุ่งหมายและหลักการว่า ในการจัด การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^{๔๓} ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนให้นำหลักพุทธธรรมทางศาสนา มาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาชีวิต ขออัญเชิญกระแสพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทาน แต่ฯพณฯ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น เนื่องในโอกาสเข้าเฝ้า กราบบังคมทูล ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ความตอนหนึ่งว่า “...การปฏิรูปการศึกษาไม่ใช่จะลอกเลียนแบบต่างประเทศมาทั้งหมด ให้นำองค์ความรู้ทางด้านศาสนาพุทธ และขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทยเข้ามาประสมประสานด้วย

ด้วยหลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษานี้ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการ กำหนดบทบาทของตนหลายอย่างในการบริหารจัดการสถานศึกษาของตนให้สามารถขับเคลื่อนไปสู่การเป็นองค์กร แห่งการเรียนรู้ โดยต้องมีการกำหนดบทบาทของตนเองให้ชัดเจนในฐานะที่เป็นผู้นำสถานศึกษา และจำเป็นต้อง กำหนดบทบาทในการดำเนินงานกับคณะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาเพื่อให้มีการประสานความร่วมมือ ในการทำกิจกรรมภายในสถานศึกษาร่วมกัน รวมทั้งการกำหนดบทบาทในการบริหารจัดการภาระงานทั้งระบบ ของโรงเรียนให้ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบและมีความชัดเจนในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นั่น คือการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งโรงเรียน^{๔๔} ซึ่งการจะทำให้ได้ผลเช่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำสถานศึกษา ต้องมีแนวทาง หลักทฤษฎี และหลักธรรมเพื่อนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญเพื่อที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนา การบริหารสถานศึกษาทั้งระบบ

ในอดีตที่ผ่านมา การศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของเยาวชนจะควบคู่การศึกษาของ ประเทศไทย โดยเริ่มจากที่วัด ตามประวัติศาสตร์เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัย การศึกษามีต่อเนื่องกันมา เป็นหลายยุคหลายสมัย จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นต้นมาจึงมีโรงเรียนเกิดขึ้นตามวัดเป็น จำนวนมาก ทั้งในกรุงเทพฯและตามหัวเมือง ต่างๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เยาวชนไทยเป็นคนดี มีคุณสมบัติที่ เป็นคุณแก่ราชการ และเป็นกำลังสำคัญที่จะสร้างสรรค์ ความเจริญแก่บ้านเมืองมากยิ่งขึ้น และในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ มีการตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัด ทั้งในกรุงเทพฯและ ตามหัวเมือง โดยมีเจ้าอาวาส เป็นผู้จัดพระภิกษุให้ทำการสอนบรรดาศิษย์ทั้งหมดในวัด ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ มี พระราชบัญญัติ ประถมศึกษาใช้บังคับเด็กอายุระหว่าง ๗-๑๔ ปี ให้เข้าโรงเรียนโดยมีผลบังคับทั่วประเทศเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ และในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ กระทรวงธรรมการได้ประกาศเพิ่มหลักสูตรทางจริยศึกษาขึ้นในโรงเรียนทั้งหมด และกำหนดให้นักเรียนได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาเพื่ออบรม ให้เด็กมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๙๓ กระทรวงศึกษาธิการจึงริเริ่ม กำหนดให้โรงเรียนต่างๆ ทั้งโรงเรียนหลวงและโรงเรียน ราษฎร์ ใช้หนังสือเรียนหลักสูตรจริยศึกษาสำหรับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีเนื้อหาการสอนวิชาศีลธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติหลักธรรม หรือคำสอนจากพระไตรปิฎก เป็นที่สังเกตว่าแบบเรียนชุดพระพุทธศาสนา มี ลักษณะทางศาสนาด้วย ซึ่งโรงเรียนเลือกทำกันเป็นประจำทุกวัน ทุกสัปดาห์ หรือเป็นครั้งคราว การศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบเช่นนี้ ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความสำนึกในการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีมากยิ่งขึ้นไปอีก แต่ถึงอย่างไรก็ตามหากพิจารณาในอดีตนั้นถือว่าการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาประสบผล

^{๔๓} ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก หน้า ๑. สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

^{๔๔} ทิศนา ขงมณี และภักดี ประมวลศิลปชัย, ประสบการณ์และกลยุทธ์ของผู้บริหารในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน,

(กรุงเทพมหานคร: ปกรณ์ศิลป์ พรินติ้ง, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

สำเร็จเท่าที่ควร ในขณะที่ปัจจุบันการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาถือว่ามีเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมาก ซึ่งหากนำไปเปรียบเทียบกับในสมัยอดีตนั้น แน่นหนาว่าในอดีตย่อมที่จะเข้มข้นกว่าแน่นอน ทั้งนี้อาจมีเหตุผลมาจากหลายๆ ปัจจัย ซึ่งปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อาจมาจากการที่สถานศึกษา หรือครูผู้สอนยังขาดการนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการบูรณาการการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา^{๘๕}

หลัก อิทธิบาท ๔ ถือเป็นหลักธรรมหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการนำไปพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ตลอดจนจนถึงการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนอิทธิบาท ๔ หมายถึง หลักธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ คือ ฉันทะ ความพอใจ, มีใจรักในงานที่ทำ ด้วยใจรัก วิริยะ ความพากเพียร อดทน ต่อความลำบากบากบั่น ไม่ว่าจะเป็นอาชีพใดๆ ก็ตามขอให้ทำอย่างสุจริต จิตตะ เอาจิตฝึกฝืน ใจรัก ด้วยความพยายาม ด้วยเอาจิตพยายามอาชีพนั้นๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวนในงานที่ทำ ตีตรอง หาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไข เพื่อจะให้ประสบผลสำเร็จให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปจากผลการศึกษาหลักการและแนวคิดในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท ทุกๆ คน ถ้านำหลักอิทธิบาทไปใช้ จะประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานทุกอย่าง^{๘๖}

โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เป็นโรงเรียนขยายโอกาส ที่มุ่งเน้นพัฒนานักเรียนให้มีความรู้คู่กับคุณธรรม ซึ่งโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ได้รับการประกาศว่าเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ เพราะมีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้คู่กับมีคุณธรรมจริยธรรม ปัจจุบันโรงเรียนไทยรัฐวิทยามีการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา พระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา รวมถึงการปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ซึ่งจากผลการเรียนที่ผ่านมาพบว่า นักเรียนยังขาดความสนใจและความกระตือรือร้นในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร

จากประเด็นดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัย ในฐานะเป็นครูที่สอนอยู่สถานศึกษาดังกล่าว ได้ตระหนักถึงปัญหาการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ จึงทำให้สนใจใคร่ที่จะศึกษาถึงการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับช่วงชั้นที่ ๓ ของโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ต.ทุ่งน้าว อ.สอง จ.แพร่ เพื่อให้การเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล อันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคมต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ในพระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่

๒.๓ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะและแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่

^{๘๕} ทินพันธ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕-๒๗.

^{๘๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, ฉบับปรับปรุงและขยายความ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๔๕-๘๔๖.

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ลำดับขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๑ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือหรืองานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

๓.๒ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๓.๒.๑ ออกแบบสอบถามสัมภาษณ์เชิงลึกและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ซึ่งแบบสัมภาษณ์จะประกอบไปด้วย ๒ ส่วน คือ ๑. แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหาร ครูผู้สอน จำนวน ๗ คน ๒. แบบสัมภาษณ์นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๓ จำนวน ๑๕ คน รวม ๒๒ คน จากนั้นทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มประชากร จำนวนทั้งหมด ๒๒ คน ประกอบไปด้วย

ผู้บริหารโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑	จำนวน ๑ คน
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ	จำนวน ๑ คน
ครูหัวหน้ากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	จำนวน ๒ คน
ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา	จำนวน ๒ คน
ครูพระสอนศีลธรรม	จำนวน ๑ คน
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	จำนวน ๕ คน
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	จำนวน ๕ คน
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	จำนวน ๕ คน

๓.๓ ขั้นตอนการประมวลผลและเรียบเรียง

เป็นขั้นตอนสุดท้ายซึ่งเป็นการนำข้อมูลจากขั้นตอนต่างๆ ในข้างต้นมาทำการประมวลผลเรียบเรียงและสรุปเพื่อเขียนงานวิจัยให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบและตั้งข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัยต่อไป

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ หลักอภิชาติ ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัยพบว่า อภิชาติ มาจากคำ ๒ คำ คือ อธิ หมายถึง ความสำเร็จ ความสัมฤทธิ์ การบรรลุผล และ ชาติ หมายถึง วิถีทาง เป็นรากฐานที่นำไปสู่ความสำเร็จ ดังนั้น อภิชาติ หมายถึง วิถีทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ เป็นหลักในการสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเอง เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ในการประกอบกิจ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จ โดยความหมายของความสำเร็จนั้น ควรเป็นความสำเร็จในทางที่ดี ทางสร้างสรรค์ มากกว่าความชั่วทางทำลาย หลักธรรมนี้เรียกอีกอย่างว่าธรรมสามัคคี เป็นหลักธรรมที่การปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกัน ผู้กระทำจะต้องร่วมกันกระทำทั้ง ๔ ข้อ ถึงจะไปถึงความสำเร็จที่หวังไว้จะทำเพียงข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ อธิ แปลว่า ความยิ่งใหญ่ ชาติ แปลว่า ทางเดิน อภิชาติ จึงแปลว่า ทางเดินที่จะนำไปสู่ความยิ่งใหญ่ในตนเอง ถ้าเราปรารถนาจะไปประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการงานก็ดี การศึกษาก็ดี หรือ กิจการงานใดๆ ก็ตาม เราต้องใช้ อภิชาติ ๔ ซึ่ง ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ รักใคร่ชอบเต็มใจ ใฝ่ใจในการทำงานอยู่เสมอ และทุ่มเทความสามารถ

ทุ่มเทชีวิตจิตใจ เพื่อทำงานนั้นให้สำเร็จและให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป มีความปรารถนาที่จะทำงานนั้นให้ดีที่สุด โดยไม่พะวงกับสิ่งล่อเร้าหรือผลตอบแทนทั้งหลาย หรืออาจกล่าวได้ว่าทำงานด้วยใจรักอย่างแท้จริง วิริยะ หมายถึง ความพากเพียร ขยัน อุตสาหะ บากบั่น เอาธุระ มีความเข้มแข็งอดทน มุมานะที่จะทำงานให้สำเร็จไม่ท้อถอย ไม่เลิกละ ทำงานได้อย่างสม่ำเสมอเนื่องจนกว่างานนั้นจะประสบความสำเร็จ มีความอาจหาญกล้ากล้า ใจสู้ ไม่หวั่นกลัว ไม่ย่อท้อ ต่ออุปสรรค และความยากลำบากต่างๆ ในงาน มองความลำบากและอุปสรรคในงานเป็นสิ่งที่ท้าทายที่ต้องเอาชนะเพื่อให้งานสำเร็จให้ได้ จิตตะ หมายถึง ความคิดจดจ่อ เอาใจใส่ ผูกใจจดจ่ออยู่กับหน้าที่ และงานที่ทำ มีความตั้งมั่น มีสมาธิมั่นคงอยู่กับงานที่ทำงานด้วยความไม่ประมาท ไม่ทอดธุระ ไม่ปล่อยปะละเลย ในงานที่ทำงานไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอยไปจากงาน บางที่อาจทำงานขลุ่ยจนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืนจนไม่เอาใจใส่ หรือไม่สนใจสิ่งอื่น สนใจที่จะรับรู้แค่เพียงเรื่องเกี่ยวกับงานที่กำลังทำเท่านั้น และวิมังสา หมายถึง การสอบสวน ไตร่ตรอง พิสูจน์วิเคราะห์ ใช้ปัญญาในการใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องในงานที่ทำอยู่ เสมอ รู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้น หาทางแก้ไขปรับปรุงงานและวิธีการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ก้าวหน้ายิ่งขึ้นอยู่เสมอ องค์ประกอบทั้ง ๔ ของอิทธิบาท เป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกัน บุคคลที่จะสามารถบรรลุถึงความสำเร็จของงานได้ จะต้องมีการครบในคุณลักษณะทั้ง ๔ ประการ จะขาดในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไม่ได้ เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องต่อกัน หรือกล่าวถึงอิทธิบาท ๔ ได้สั้นๆ ว่า “มีใจรัก พากเพียรทำ เอาใจใส่ และใช้ปัญญาสอบสวน”

๔.๒ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนานักเรียนระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ทางโรงเรียนได้นำเอาหลักอิทธิบาท ๔ ไปประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสา โดยการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนาให้นักเรียนเป็นนักเรียนที่มีคุณธรรมจริยธรรมและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ซึ่งในการนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปประยุกต์นั้นผู้บริหารและครูผู้สอนได้คำนึงถึงคุณภาพของนักเรียนเป็นสำคัญ และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา ในด้านการประยุกต์หลักฉันทะกับการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา นั้น จากการสัมภาษณ์พบว่า ครูผู้สอนได้ตระหนักถึงการสร้างทัศนคติที่ดีของนักเรียนที่มีต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา หรือการสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนรักและอยากเรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยอาศัยกิจกรรมเป็นตัวเชื่อมให้นักเรียนได้เข้ามาศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งผลปรากฏว่านักเรียนมีความรักและเห็นความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ในด้านของการประยุกต์ใช้หลักวิริยะในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา พบว่าครูผู้สอนได้นำเอาหลักวิริยะ หรือความเพียร มาประยุกต์ให้นักเรียนมีความขยันและตั้งใจในการศึกษาในรายวิชาพระพุทธศาสนา ในด้านจิตตะ ครูผู้สอนได้นำเอาหลักจิตตะไปประยุกต์เพื่อให้นักเรียนมีสติสัมปชัญญะ สามารถทำงานด้วยความเอาใจใส่และรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย และในด้านวิมังสา ครูผู้สอนได้ประยุกต์โดยการเน้นให้นักเรียนเป็นผู้ที่หมั่นทบทวนบทเรียนตลอดจนถึงเป็นผู้ที่รอบคอบทั้งในด้านการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาและการดำเนินชีวิตประจำวัน

๔.๓ ข้อเสนอแนะและแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องการนำเอาหลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ไปประยุกต์ใช้เข้ากับการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านของกระบวนการจัดการเรียนรู้อันเป็นการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมเรียนรู้ และวัดผลประเมินผล ซึ่งในแต่ละ

ด้านการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ควรที่จะมีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการกับสาระการเรียนรู้ อื่นๆ การเน้นให้นักเรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีกระบวนการคิดที่ริเริ่มสร้างสรรค์ และการเรียนรู้จาก ประสบการณ์จริง โดยการนำเอาหลักอิทธิบาท ๔ ไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการรู้เหล่านี้ ซึ่งในบางกิจกรรมอาจจะ เน้นในส่วนของการสร้างฉันทะในรายวิชาพระพุทธศาสนา บางกิจกรรมการเรียนรู้อาจจะเน้นในส่วนของวิริยะ จิต ตะ และวิมังสา ซึ่งในทุกกระบวนการเรียนรู้นั้นได้มีหลักอิทธิบาท ๔ สอดแทรกอยู่ทุกกระบวนการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างความรักและทัศนคติที่สำหรับนักเรียนถือเป็นการเริ่มต้นที่ดีกับการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดก็ต้องอาศัยกับครูผู้สอนและตัว นักเรียนเอง โดยเฉพาะครูผู้สอนที่จะต้องเป็นผู้ที่สร้างแรงจูงใจ รวมถึงเป็นผู้จุดประเด็นให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์ ในเนื้อหาสาระของรายวิชา อันจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านที่ดีของตัวนักเรียนเองและองค์ความรู้ที่จะ เกิดขึ้นกับนักเรียนอีกด้วย

๕. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับ ช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เป็นการศึกษาเพื่อที่ความต้องการทราบ ถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา รวมถึงข้อเสนอแนะและแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งในงานวิจัยเล่มนี้ได้ นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการ ศึกษา นั่นคือ หลักอิทธิบาท ๔ ประกอบไปด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตติ วิมังสา โดยที่ฉันทะ หมายถึงความพึงพอใจใน สิ่งที่ทำ วิริยะ หมายถึงการมีความเพียรพยายามในสิ่งที่ทำ จิตตะ หมายถึง การทำงานกิจที่ได้รับมอบหมายด้วย ความตั้งใจ จดจ่อ และวิมังสา คือ การพิจารณา ไคร่ครวญ วิเคราะห์ แยกแยะ สิ่งที่ทำว่าถูกหรือผิด มีคุณหรือ โทษ การนำเอาหลักอิทธิบาท ๔ ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลหัวทุ่ง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เป็นการนำเอาหลักอิทธิบาท ๔ ไปประยุกต์ใช้ ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยที่ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นตัวตั้ง และใช้กระบวนการจัดการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามอิทธิบาท ๔ ซึ่งผลปรากฏว่า ทางโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ได้มีกระบวนการจัดการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนาที่นำเอาหลักอิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา อยู่เสมอ เพียงแต่ในบางกระบวนการอาจจะเน้นในส่วนของการสร้างฉันทะ (ความพอใจ) บางกระบวนการอาจ จะเน้นในส่วนของ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา แต่ในภาพรวมสรุปได้ว่า ได้นำเอาหลักอิทธิบาท ๔ ไปเป็นแนวทาง ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

๖. ข้อเสนอแนะ

ตามที่มีผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธ ศาสนาระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๑ ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดัง ต่อไปนี้

๑) ผู้สนใจควรมีการศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับ การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาอื่นๆ

๒) ผู้สนใจควรศึกษาควรมีการศึกษาเกี่ยวกับ แนวทางในการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาอื่นๆ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ

๓) ผู้สนใจควรศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษา การประกอบอาชีพ การอยู่ร่วมกันในสังคม

๖.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลทำให้การจัดการศึกษาในประเทศประสบผลสำเร็จหรือไม่ ประสบผลสำเร็จ

๒) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

๓) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนของไทย

บรรณานุกรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๖.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ทินพันธ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๓.

ทิตินา แคมมณี และภาสิต ประมวลศิลป์ชัย. **ประสบการณ์และกลยุทธ์ของผู้บริหารในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน.** กรุงเทพมหานคร: ปกรณ์ศิลป์ พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๗.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก หน้า ๑. สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙),** ๒๕๕๔.

การพัฒนาบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการ คิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

The Development of Web-Based Instruction Using Group Investigation Technique to Enhance Analytical Thinking Skill of 6th Mattayomsuksa Student

วีชราพรรณ สอนจินชื่อ *

ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ สองสนิท, อาจารย์ ดร.วนิษา สาคร **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พัฒนาบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน ๒) เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียนบนเว็บที่พัฒนาขึ้น ๓) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวนที่พัฒนาขึ้น ๔) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวนที่พัฒนาขึ้น ๕) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยบทเรียนบนเว็บกลุ่มทดลองที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเชียงยืนพิทยาคม ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ จำนวน ๓๐ คน คัดเลือกโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑ ห้องเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ บทเรียนบนเว็บที่พัฒนาขึ้น แบบประเมินคุณภาพบทเรียนบนเว็บ แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test (Dependent Samples)

ผลการวิจัยพบว่า

การพัฒนาบทเรียนบนเว็บโดยใช้เทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน ที่ส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ๑) บทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน ซึ่งมีคุณภาพอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ๒) ประสิทธิภาพของบทเรียนบนเว็บ เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ๘๐/๘๐ ๓) การเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๔) การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๕) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อบทเรียนบนเว็บอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: บทเรียนบนเว็บ, เทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน, ความสามารถในการคิดวิเคราะห์

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาคอมพิวเตอร์ศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

** อาจารย์ สาขาคอมพิวเตอร์ศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Abstract

This research's objectives were to 1) develop the web-based instruction (WBI) using group investigation technique, 2) evaluate the efficiency of the developed WBI, 3) compare students' analytical thinking skill before and after learned with the WBI, 4) compare students' learning achievement before and after learned with the WBI, and 5) study students' satisfaction to the WBI. Experimental group of the research was 30 students in Mattayomsuksa 6 of Chiang Yuen Pittayakhom School during the first semester of 2016 academic year. The students were selected by purposive sampling method. The research's tools were the developed web-based instruction, instruction efficiency questionnaire, critical thinking test, learning achievement test, and student's satisfaction questionnaire. Statistics used to analyze the data were percentage, median, standard deviation, and t-test (Dependent Samples).

The research found that the development of the web-based instruction using group investigation technique to enhance analytical thinking skill of Mattayomsuksa 6 students 1) had its quality at the highest level, 2) the efficiency of the WBI followed the criteria at 80/80, 3) the result of the students' analytical thinking skill after had learned with the WBI was higher than before the WBI were used, statistically at .01, 4) the students' learning achievement after learned with the WBI also higher than before using the WBI, statistically at .01, and 5) the students had showed their overall satisfaction to the WBI at high level

Keywords: Development of Web-Based Instruction, Group Investigation Technique, Analytical Thinking Skill

๑. บทนำ

จากความเจริญก้าวหน้าในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้การศึกษาปรับเปลี่ยนไปตามยุค ซึ่งศตวรรษที่ ๒๑ ได้เน้นองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญ ทักษะการเรียนรู้ส่งเสริมทางด้านการคิด เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมแห่งความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ขยายวงกว้างมากขึ้น สถานศึกษาต่างๆ ในประเทศ ได้ให้ความสนใจโดยการนำคอมพิวเตอร์มาช่วยในการเรียนการสอนในรูปแบบโปรแกรมบทเรียนประกอบกันได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ให้มีขีดความสามารถเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในลักษณะของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology: ICT) จนทำให้โปรแกรมบทเรียนกลายเป็นสื่อที่ช่วยให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นรวมทั้งทำให้มีการพัฒนาระบบการเรียนการสอนตามมามากหลายรูปแบบ (ไชยยศ เรื่องสุวรรณ, ๒๕๔๘: ๒๖)^{๔๗} ครูจะต้องปรับแนวทางการเรียนการสอน โดยครูจะต้องทำให้เด็กรักที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีเป้าหมายในการสอนที่จะทำให้เด็กมีทักษะชีวิต ทักษะการคิด และ

^{๔๗} ไชยยศ เรื่องสุวรรณ. เทคโนโลยีการศึกษาการออกแบบและพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕. หน้า ๒๖.

ทักษะด้านไอที ซึ่งไอทีในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ใช้คอมพิวเตอร์เป็นหรือใช้ไอแพดเป็น แต่หมายถึงการที่เด็กรู้ว่า เมื่อเขาอยากรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งเขาจะไปตามหาข้อมูลเหล่านั้นได้ที่ไหน และเมื่อได้ข้อมูลมาเด็กต้องวิเคราะห์ได้ว่าข้อมูลเหล่านั้นมีความน่าเชื่อถือ ถือเพียงใด และสามารถแปลงข้อมูลเป็นความรู้ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องเกิดจากการฝึกฝน ครูจะต้องให้เด็กได้มีโอกาสทดลองด้วยตนเอง (ถนอมพร เลหาจรัสแสง, ๒๕๕๔: ๕๓) ^{๘๘}

จากแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๐: ๖-๘) ^{๘๙} ได้กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักของระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (O-NET) ได้แก่ วิชาอังกฤษ คณิต วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ยังมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ และมาตรฐานความสามารถยังได้คะแนนต่ำในเรื่อง การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิเคราะห์ และคิดสร้างสรรค์ และคะแนนจากการสอบ GAT 1 วัดการคิดวิเคราะห์ ยังคิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑๒ จากจำนวนผู้เข้าสอบทั้งหมด ซึ่งแสดงว่าผู้เรียนส่วนใหญ่ยังขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และคิดอื่นๆ จึงเป็นเรื่องพิเศษที่จะต้องให้ความสำคัญ และพยายามช่วยแก้ปัญหาการคิดของผู้เรียน ชนาธิป พรกุล (๒๕๕๔: ๖๕) ^{๙๐} กล่าวว่า การประเมินคุณภาพภายนอกรอบ ๒ ของ สมศ. มีสถานศึกษาที่ผ่านการรับรองได้คะแนนดีกว่ารอบแรก แต่มาตรฐานที่ยังต่ำคือความสามารถของนักเรียนในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณ คิดสร้างสรรค์ และการทดสอบ O-NET ปี ๒๕๕๕ ที่ผ่านมาพบว่าในส่วนของวิชาสังคมศึกษา ในช่วงชั้น ม. ๔ - ๖ มีคะแนนเฉลี่ยโดยรวมอยู่ที่ร้อยละ ๓๖.๒๖ สมบัติ การจนารักพงษ์ (๒๕๕๗: ๔๖) ^{๙๑} กล่าวถึง ประโยชน์ที่นักเรียนจะได้รับจากการเรียนด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน ส่งเสริมทักษะในการทำงานกลุ่ม และสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์ ความคิดวิเคราะห์ เนื่องจากกระบวนการเรียนแบบกลุ่มสืบสวนนี้ นักเรียนสามารถคิดหาวิธีการให้ได้มาซึ่งคำตอบจากหลายวิธีส่งผลให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์และการคิดวิเคราะห์ Embrose (2003) ^{๙๒} กล่าวว่า ครูควรนำวิธีการจัดการเรียนด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน ไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดวิเคราะห์ให้กับนักเรียนอย่างกว้างมากขึ้น สิริพร ทิพย์คง (๒๕๕๕: ๕๑) ^{๙๓} กล่าวว่า เป็นการเรียนรู้ที่จัดกิจกรรมเป็นกลุ่มย่อย โดยสมาชิกกลุ่ม ช่วยกันเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องการเน้นให้นักเรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันได้เรียนรู้ร่วมกัน การเรียนการสอนแบบนี้เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการออกแบบบทเรียนของตนเอง แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ปรัชญาหรือกันในกลุ่มร่วมกันคิด มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม จึงเหมาะสมกับช่วงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมากกว่าช่วงชั้นอื่น

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจปัญหาในครั้งนี และศึกษาว่ามีกิจกรรมใดบ้างที่จะพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าต่างๆ พบว่าเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวนเหมาะกับช่วงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและสามารถส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ได้ บทเรียนบนเว็บจะช่วยลดความสามารถในการศึกษาที่แตกต่างระหว่างบุคคลได้ กลุ่มสาระสังคมศึกษาฯ และวัฒนธรรมยังมีตัวชี้วัดที่กล่าวถึงการคิดวิเคราะห์

^{๘๘} ถนอมพร เลหาจรัสแสง. Designing e-Learning หลักสูตรการออกแบบและสร้างเว็บ เพื่อการเรียนการสอน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔. หน้า ๔๓.

^{๘๙} แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙. กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๕, หน้า ๖-๘.

^{๙๐} ชนาธิป พรกุล. การสอนกระบวนการคิด. (พิมพ์ครั้งที่ ๑) กรุงเทพมหานคร : ทวี.พรินท์, ๒๕๕๔, หน้า ๖๕.

^{๙๑} สมบัติ การจนารักพงษ์. นวัตกรรมการศึกษา ชุด ๒๙ เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย การเรียนแบบร่วมมือ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ผู้เรียนและการจัดทำผลงานทางวิชาการของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : ธารอักษร, ๒๕๕๗, หน้า ๔๖.

^{๙๒} Embrose. (2003). Self-Esteem Diamond Explanation (Online) Available: <http://www.selfesteem.org>. [20 March 2005].

^{๙๓} สิริพร ทิพย์คง. หนังสือประสบการณ์ วิชาคณิตศาสตร์ ระดับประถมศึกษา “เรื่องการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์. กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๕, หน้า ๕๑.

จึงเหมาะแก่การนำมาใช้ในการพัฒนา ฝึกฝน ผู้วิจัยจึงได้มีความสนใจที่จะสร้างบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่ม สืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ซึ่งผู้เรียนสามารถศึกษาด้วยตนเองได้ตลอดเวลา และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อพัฒนาบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

๒.๒ เพื่อหาประสิทธิภาพบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่พัฒนาขึ้นโดยใช้สูตร E1/E2 โดยกำหนดเกณฑ์ที่ ๘๐/๘๐

๒.๓ เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน ด้วยบทเรียน บนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวนที่พัฒนาขึ้น

๒.๔ เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยบท เรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวนที่พัฒนาขึ้น

๒.๕ เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่ม สืบสวนสอบสวนที่พัฒนาขึ้น

๓. สมมติฐานของการวิจัย

๓.๑ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวน สอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่พัฒนาขึ้น หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๓.๒ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่พัฒนาขึ้น หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาชั้นตอนนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเชียงยืนพิทยาคม อำเภอ เชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยม ศึกษา เขต ๒๖ จำนวน ๖ ห้อง เป็นห้อง พิเศษ จำนวน ๑ ห้อง จึงเหลือประชากรจำนวน ๕ ห้อง การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คัดเลือก โดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากห้องเรียนที่ทำการเรียนการสอน ด้วยเนื้อหาวิชาเศรษฐศาสตร์ ในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๙ จำนวน ๑ ห้องเรียน มีนักเรียนทั้งสิ้น ๓๐ คน

๕. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี ๔ ประเภท คือ

๕.๑ บทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์

สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ตามรูปแบบ ADDIE Model ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๕.๑.๑ ขั้นการวิเคราะห์ ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ วิเคราะห์สาระการเรียนรู้ เพื่อทำการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำหน่วยการเรียนรู้ จัดเรียงลำดับเนื้อหา

๕.๑.๒ ขั้นการออกแบบ ตามเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน ๖ ขั้นตอนต่อไปนี้ ๑) กำหนดหัวข้อ ๒) วางแผนการทำงาน ๓) คั่นคว่ำ ๔) เตรียมนำเสนอ ๕) นำเสนอ ๖) ประเมิน

๕.๑.๓ ขั้นการพัฒนา ดำเนินการสร้างและพัฒนาบทเรียนบนเว็บตามบทดำเนินการเรื่องที่ยกแบบไว้

๕.๑.๔ ขั้นการทดลองใช้ นำไปทดลองใช้กับผู้เรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒ กลุ่ม

๕.๑.๕ ขั้นการประเมินผล นำบทเรียนมาปรับปรุงแก้ไขให้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่

กำหนด ๘๐/๘๐

๕.๒ แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ศึกษาทฤษฎีการคิดวิเคราะห์ของบลูม แล้วทำการจัดทำแบบทดสอบความสามารถในการคิด โดยการสร้างแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก และผู้เชี่ยวชาญนำไปหาค่า IOC จึงคัดเลือกไว้ใช้จำนวน ๓๐ ข้อ

๕.๓ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้ ออกข้อสอบตามจุดประสงค์เป็นแบบ ปรนัย ๔ ตัวเลือก คัดไว้ใช้จำนวน ๓๐ ข้อ

๕.๔ แบบสอบถามความพึงพอใจ สร้างตามแบบมาตรฐานค่า (Rating Scale) ซึ่งทุกข้อคำถามครอบคลุมทุกเนื้อหา

๖. สรุปผลการวิจัย

๖.๑ ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่พัฒนาขึ้น มีผลการคิดวิเคราะห์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ตารางที่ ๑ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์

คะแนนคิดวิเคราะห์	n	$\bar{X}$	S.D.	df	t	Sig.
ก่อนเรียน	๓๐	๑๑.๓๓	๓.๑๕	๓๐	๒๖.๖๒	.000**
หลังเรียน	๓๐	๒๔.๔๓	๑.๐๔			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๑ พบว่า การทดสอบคิดวิเคราะห์ก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ ๑๑.๓๓ และหลังเรียนเท่ากับ ๒๔.๔๓ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังเรียน พบว่าคะแนนสอบหลังเรียนของนักเรียนมีค่าสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๖.๒ ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่พัฒนาขึ้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ตารางที่ ๒ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	n	$\bar{X}$	S.D.	df	t	Sig.
ก่อนเรียน	๓๐	๑๔.๐๗	๒.๖๕	๓๐	๒๐.๗๔	.000**
หลังเรียน	๓๐	๒๕.๐๐	๑.๐๘			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๒ พบว่า การทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ ๑๔.๐๗ และหลังเรียน ๒๕.๐๐ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังเรียน พบว่าคะแนนสอบหลังเรียนของนักเรียนมีค่าสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๖.๓ ผลการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีความพึงพอใจต่อบทเรียนบนเว็บ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๔๒, S.D. = ๐.๕๘)

๗. อภิปรายผล

๗.๑ ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนจากการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บที่พัฒนาขึ้น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยบทเรียนบนเว็บได้มีการนำเสนอเนื้อหาสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการคิดวิเคราะห์ นักเรียนสามารถศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลและผู้สอนเตรียมไว้ให้ และยังสามารถสืบค้นจากแหล่งเรียนรู้สารสนเทศต่างๆ ได้ตามต้องการ นักเรียนยังสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมแบ่งปันความรู้ ความคิดผ่านกระดานสนทนา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มลธิดา ขนวนงาม (๒๕๕๘: ๕๖) ^{๔๔} ซึ่งได้ศึกษาบทเรียนบนเว็บตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญาและบทเรียนบนเว็บแบบ KWL PLUS เพื่อส่งเสริมความสามารถการคิดวิเคราะห์ พบว่านักเรียนด้วยบทเรียนได้คะแนนเฉลี่ย ๐.๗๘๖๑ และ ๐.๘๓๒๙ แสดงว่านักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นหลังเรียนด้วยบทเรียน เกรียงไกร กิตยศ (๒๕๕๘: ๖๒) ^{๔๕} ซึ่งได้ศึกษาการพัฒนาการคิดวิเคราะห์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบสวนสอบสวน พบว่า หลังจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบสวนสอบสวน มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการเรียนปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

^{๔๔} มลธิดา ขนวนงาม. การพัฒนาบทเรียนบนเว็บตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา และบทเรียนบนเว็บแบบ KWL PLUS เพื่อส่งเสริมความสามารถการคิดวิเคราะห์ เรื่องการอ่านสารในชีวิตประจำวันและงานอาชีพ ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๘, หน้า ๕๖.

^{๔๕} เกรียงไกร กิตยศ. การพัฒนาการคิดวิเคราะห์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบสวนสอบสวน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๒๕๕๘, หน้า ๖๒.

๗.๒ ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บที่พัฒนาขึ้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยบทเรียนบนเว็บ มีการนำเสนอเนื้อหาสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และเป็นไปตามขั้นตอนการเรียนเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน มีการออกแบบบทเรียนที่น่าสนใจ มีกิจกรรมฝึกทักษะที่ให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าและฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง สามารถทบทวนเนื้อหาในบทเรียนได้ทุกที่ทุกเวลาที่มีระบบอินเทอร์เน็ต จึงทำให้นักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บที่พัฒนาขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ

ผลการวิจัยของ ปิยมาลัย ระดามาศย์ (๒๕๕๕: ๗๙)^{๙๖} ซึ่งได้ศึกษาการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ โดยใช้วิธีการเรียนการสอนแบบร่วมมือเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน พบว่า นักเรียนมีความร่วมมือในการทำกิจกรรม และยังช่วยให้นักเรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์สูงขึ้น และนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ สุพัตรา ราชวัตร (๒๕๕๕: ๗๑)^{๙๗} ซึ่งได้ศึกษาการพัฒนาชุดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระเศรษฐศาสตร์ พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิเคราะห์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๑ และศึกษาความพึงพอใจอยู่ในระดับพอใจมาก

๗.๓ ผลการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อบทเรียนบนเว็บอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๔๗, S.D. = ๐.๕๘) ทั้งนี้เนื่องมาจากบทเรียนบนเว็บที่พัฒนาขึ้นมีการจัดการเรียนรู้ตามเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน โดยมีขั้นตอนการเรียนแบ่งเป็น ๖ ขั้นตอน ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างเป็นระบบตามขั้นตอนด้วยความเข้าใจ และนักเรียนยังสามารถทบทวนความรู้ได้ตลอดเวลา ทั้งยังสามารถสืบค้นหาความรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง อีกทั้งบทเรียนบนเว็บที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย ข้อความ เสียง ภาพวิดีโอทัศน์และอื่นๆ จึงทำให้นักเรียนเกิดความสนใจ กระตือรือร้น และเกิดความพึงพอใจในบทเรียน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ บัญญัติ คำประภา (๒๕๕๕: ๘๑)^{๙๘} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาบทเรียนบนเครือข่ายแบบเว็บควอสต์ เรื่อง การพัฒนาโปรแกรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสารคามพิทยาคม ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาบทเรียนบนเครือข่าย เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน หาดัชนีประสิทธิผลของบทเรียน และศึกษาความพึงพอใจ นักเรียนกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น การวัดดัชนีประสิทธิผล นักเรียนมีความรู้ที่เพิ่มขึ้น และนักเรียนมีความ

พึงพอใจต่อบทเรียนอยู่ในระดับมาก สุพัตรา ราชวัตร (๒๕๕๕: ๘๗) ซึ่งได้ศึกษาการพัฒนาชุดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระเศรษฐศาสตร์ พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิเคราะห์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และศึกษาความพึงพอใจอยู่ในระดับพอใจมาก

^{๙๖} ปิยมาลัย ระดามาศย์. การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โดยใช้วิธีการเรียนการสอนแบบร่วมมือเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน (GI). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕, หน้า ๗๙.

^{๙๗} สุพัตรา ราชวัตร. การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระเศรษฐศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. ๒๕๕๕, หน้า ๗๑.

^{๙๘} บัญญัติ คำประภา. การพัฒนาบทเรียนบนเครือข่ายแบบเว็บควอสต์ เรื่องการพัฒนาโปรแกรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕. โรงเรียนสารคามพิทยาคม, ๒๕๕๕, หน้า ๘๑.

๘. ข้อเสนอแนะ

๘.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

๘.๑.๑ การจัดการเรียนการสอนด้วยบทเรียนบนเว็บ จำเป็นต้องใช้ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และเครื่องคอมพิวเตอร์ในการจัดการเรียนรู้ ดังนั้นการนำเครื่องมือการวิจัยไปใช้ ต้องมีการเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อม ใช้งานกับการเรียน มีระบบเครือข่ายที่สนับสนุนการเรียน และศึกษาขั้นตอนการใช้งานบทเรียนบนเว็บจากคู่มือให้เข้าใจ

๘.๑.๒ การจัดการเรียนรู้ด้วยบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน ผู้สอนต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสอนอย่างถ่องแท้ เพื่อเป็นประโยชน์สูงสุดต่อผู้สอนและนักเรียน

๘.๑.๓ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครูควรให้คำแนะนำ ดูแลอย่างใกล้ชิดในการทำกิจกรรม และคอยกระตุ้นให้นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็น ทั้งนี้เพราะสมาชิกภายในกลุ่ม แต่ละกลุ่ม เป็นผู้ที่มีความสามารถ และความรับผิดชอบแตกต่างกัน ดังนั้น ครูต้องคอยดูแลอย่างใกล้ชิดโดยครูกระตุ้นด้วยคำถาม พูดโน้มน้าวจิตใจ และกล่าวแสดงความชื่นชมในผลของนักเรียน

๘.๑.๔ การจัดการเรียนการสอนด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน นักเรียนต้องมีความเข้าใจในวิธีการสอน ดังนั้นผู้สอนต้องอธิบายการเรียนด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวนให้นักเรียนเข้าใจ เพื่อนักเรียนจะได้รับความรู้มากที่สุด และบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนคาดหวังไว้

๘.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป

๘.๒.๑ ควรนำการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวนไปประยุกต์ใช้กับสื่อการเรียน ประเภทอื่นๆ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้เกิดการคิดวิเคราะห์ ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น

๘.๒.๒ ควรมีการศึกษาลักษณะของบทเรียนให้เหมาะสมกับเนื้อหา มีการปรับเปลี่ยนสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ให้เป็นปัจจุบันและสอดคล้องกับเนื้อหา เหมาะสมกับวัย และความต้องการของนักเรียนอื่นๆ เพื่อตอบสนองการเรียนรู้ที่น่าสนใจได้ดียิ่งขึ้น

๘.๒.๓ ควรมีการพัฒนาบทเรียนบนเว็บด้วยเทคนิคกลุ่มสืบสวนสอบสวน กับกลุ่มสาระการเรียนรู้ อื่น และระดับชั้น

บรรณานุกรม

- ชนาธิป พรกุล. การสอนกระบวนการคิด. (พิมพ์ครั้งที่ ๑) กรุงเทพมหานคร: ทวี.พรีนท์, ๒๕๕๔.
- ไชยยศ เรืองสุวรรณ. เทคโนโลยีการศึกษาการออกแบบและพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ถนอมพร เลหาจรัสแสง. Designing e-Learning หลักสูตรการออกแบบและสร้างเว็บ เพื่อการเรียนการสอน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙. กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๕.
- สมบัติ การจนารักพงศ์. นวัตกรรมการศึกษา ชุด ๒๙ เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย การเรียนแบบร่วมมือ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ผู้เรียนและการจัดทำผลงานทางวิชาการของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: ชารออักษร.
- สิริพร ทิพย์คง. หนังสือประสบการณ์ วิชาคณิตศาสตร์ ระดับประถมศึกษา “เรื่องการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์”. กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕.
- เกรียงไกร กิตยศ. การพัฒนาการคิดวิเคราะห์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบสวนสอบสวน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๒๕๕๘.
- บัญญัติ คำประภา. การพัฒนาบทเรียนบนเครือข่ายแบบเว็บควอสท์ เรื่อง การพัฒนาโปรแกรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕. โรงเรียนสารคามพิทยาคม, ๒๕๕๕.
- มนธิดา ขบวนงาม. การพัฒนาบทเรียนบนเว็บตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา และบทเรียนบนเว็บแบบ KWL PLUS เพื่อส่งเสริมความสามารถการคิดวิเคราะห์ เรื่องการอ่านสารในชีวิตประจำวันและงานอาชีพ ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ ๑. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๘.
- สุภัตรา ราชวัตร. การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระเศรษฐศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๕.
- Embrose. (2003). Self-Esteem Diamond Explanation (Online) Available: [Http://www.selfesteem.org](http://www.selfesteem.org). [20 March 2005].

การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ขอนแก่น เขต ๔
Development of Learning Organization in Basic Education Schools,
Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 4

ผู้ช่วยศาสตราจารย์. ดร. อีระศักดิ์ บึงมูม,*
ดร.วิจิตร แพงโสภา, ดร.วิชัย ราชวงศ์

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและแนวทางการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ๒๒๔ คน และ ครูผู้สอน ๒๓๘ คน รวมทั้งสิ้น ๔๖๒ คน ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารโดยใช้เกณฑ์ร้อยละ ๘๐ ของประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูผู้สอนใช้เกณฑ์ร้อยละ ๑๐ ของประชากร และได้มาโดยการสุ่มแบบง่าย (Simple random sampling) ตามตำแหน่ง และขนาดของสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

ผลการศึกษา พบว่า

๑. สภาพการพัฒนากิจการแห่งการเรียนรู้ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ด้านการคิดอย่างเป็นระบบ ด้านรูปแบบวิธีการคิด ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และด้านบุคคลมีความเป็นเลิศ ตามลำดับ

๒. ผลการวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนากิจการแห่งการเรียนรู้ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยภาพรวมมีข้อเสนอแนะค่าเฉลี่ยร้อยละ ๕๐.๓๐ ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ด้านการคิดอย่างเป็นระบบ ด้านรูปแบบวิธีการคิด ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และด้านบุคคลมีความเป็นเลิศ ตามลำดับ

คำสำคัญ: การพัฒนากิจการแห่งการเรียนรู้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

Abstract

The objectives of the research were to study and find out the guideline for Development of Learning Organization in Basic Education Schools, Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 4. The sampling were comprised of 224 educational administrators and 238 teachers totaling 462 people whose dimension specification for the administrative group was made by use of 80% criterion of population, and for the teaching group was made by use of 10% criterion of population, and it was derived by simple random sampling according to location and basic education schools' sizes. The tools used for data collection were questionnaires, data analysis was made by SPSS, and the statistics used for the data analysis was Frequency, Percentage, Mean, and Standard Deviation.

The findings were as followed:

1. Development of Learning Organization in Basic Education Schools, Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 4 was totally at high level, when considering on each aspect arranging from high to low level it was found that learning together as a team, systematically thinking, thinking model, how to have vision together, personnel management as excellent respectively.

2. As for the result of analysis to find out the guideline for Development of Learning Organization in Basic Education Schools, Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 4, it was found that there have been totally suggestions for the averaged values at 50.30%, and suggestions for the guideline of development arranging from high to low levels as follows: Learning together as a team, systematically thinking, thinking model, how to have vision together, and the personnel management as excellent respectively.

Keywords: Development of Learning Organization, Basic Education Schools.

บทนำ

สถานศึกษาเป็นองค์การทางการศึกษาที่มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของประเทศอย่างยิ่ง มีการกระจายตัวอยู่ในทุกท้องถิ่น และมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีทักษะชีวิตตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งในการดำเนินงานของโรงเรียนนั้น ครูผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษานับเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูผู้สอน เพราะมีหน้าที่โดยตรงในการจัดการเรียนรู้ ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคคลเหล่านี้ต้องมีการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าของโลก หากครูผู้สอนไม่พัฒนาตนเองไปพร้อมกับความก้าวหน้าอื่นๆ ในระบบการศึกษาแล้ว อาจทำให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีตามเป้าหมายที่ต้องการได้ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาดังกล่าวนอกจากตัวครูผู้สอนแล้วผู้ที่เกี่ยวข้อง

อื่นๆ เช่น ผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชนต้องร่วมมือกันในการพัฒนาโรงเรียนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อย่างมีแผน โดยการปรับเปลี่ยนต้องดำเนินการทุกส่วนทั้งด้านทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อพื้นฐานของสมาชิก เพื่อกำหนดเป็นกรอบการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับโครงสร้าง กระบวนการ กลยุทธ์ ศักยภาพของบุคคล วัฒนธรรมองค์การ รวมทั้งการพัฒนาทางเลือกและศักยภาพขององค์การใหม่ในการเพิ่มประสิทธิภาพ ทั้งนี้ องค์การในลักษณะที่สอดคล้องกับทิศทางดังกล่าว จะมีลักษณะตรงกับคำว่า องค์การแห่งการเรียนรู้ หรือ Learning organization ซึ่งเป็นแนวคิดในการพัฒนาองค์การรูปแบบหนึ่งที่เป็นที่นิยมแพร่หลายในปัจจุบัน เนื่องจากองค์การแห่งการเรียนรู้มีวิธีการเรียนรู้ที่เป็นพลวัต สามารถจัดการความรู้และใช้ความรู้เป็นเครื่องมือนำพาองค์การไปสู่ความสำเร็จ ซึ่ง ความสำคัญในการพัฒนาโรงเรียนเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ นั้น ฮอย และมิสเกล (Hoy & Miskel, 2001: 23) ได้กล่าวว่า โรงเรียนเป็นองค์การที่ให้บริการที่ผูกพันกับเรื่องของการเรียนการสอนเป็นหลัก เป้าหมายสุดท้ายของโรงเรียนก็คือ การเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นในบรรดาองค์การประเภทต่างๆ เหล่านั้นโรงเรียนจึงควรน่าจะเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้มากกว่าองค์การประเภทใด ๆ

จากสภาพการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ศึกษาได้ติดตามการบริหารงานมาโดยตลอด พบว่าไม่มีการศึกษาผลการปฏิบัติงานการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา ivaแต่อย่างใด โดยเฉพาะด้านการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังไม่มีข้อมูลที่จะทำให้ทราบว่าผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนได้มีการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมากนักน้อยเพียงใด

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑. เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔
๒. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาสภาพการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยกำหนดขอบเขตการศึกษา ดังนี้

๑. ขอบเขตของเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาสภาพการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ผู้ศึกษาได้อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ของ เซงเก้ (Senge, 1990: 139 - 269; อ้างถึงใน วีรวัฒน์ ปันนิตามัย, ๒๕๔๔: ๓๕) ประกอบด้วยพฤติกรรม ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านบุคคลมีความเป็นเลิศ ด้านรูปแบบวิธีการคิด ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม และด้านการคิดอย่างเป็นระบบ

๒. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๘๑ คนและครูผู้สอนจำนวน ๒๑๖ คน รวมจำนวนทั้งสิ้น ๒๙๗ คน ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารโดยใช้เกณฑ์ร้อยละ ๘๐ ของประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูผู้สอนใช้เกณฑ์ร้อยละ ๑๐ ของประชากร และได้มาโดยการสุ่มแบบ

ง่าย (Simple random sampling) ตามตำแหน่งและขนาดของสถานศึกษา (บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๕๓: ๔๖) จำแนกเป็นตามตำแหน่ง ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๘๑ คน ครูผู้สอน จำนวน ๒๑๖ คน และขนาดของสถานศึกษา จำแนกเป็นขนาดเล็ก จำนวน ๑๕๑ คน ขนาดกลาง จำนวน ๑๓๑ คน ขนาดใหญ่ จำนวน ๑๕ คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เป็นข้อเสนอแนะสำหรับสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

๒. เป็นข้อเสนอแนะสำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย ในการวางแผนการดำเนินงานตามระบบการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

๓. เป็นแนวทางในการพัฒนาความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

๔. เป็นข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารและครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ได้ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานตามระบบการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้เครื่องมือในการศึกษามีลักษณะเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการพัฒนาระบบการดำเนินงานในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้น ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ประกอบด้วย สถานภาพ และขนาดของสถานศึกษา

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการพัฒนาระบบการดำเนินงานในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scales) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) (บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๕๓: ๖๖)

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาระบบการดำเนินงานในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ มีลักษณะเป็นแบบสอบถาม แบบตรวจสอบรายการ (Check list) และแบบปลายเปิด (Open ended) ประกอบด้วย ข้อคำถามที่ครอบคลุมแนวทางการพัฒนาใน ๕ ด้าน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ได้แก่

๑.๑ ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามกับนิยามปฏิบัติการ (IOC : Index of Consistency, บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๕๓: ๖๓)

๑.๒ ค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถามเป็นรายข้อโดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่าย

ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Item total correlation, บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๕๓: ๙๙-๑๐๙)

๑.๓ ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมด โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach, บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๕๓ : ๙๙)

๒. สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) (บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๔๕: ๔๑)

สรุปผลการศึกษา

๑. สภาพการพัฒนางานองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีการปฏิบัติมากที่สุด คือ ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม รองลงมา คือ ด้านการคิดอย่างเป็นระบบ ส่วนด้านที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ ด้านบุคคลมีความเป็นเลิศ เมื่อพิจารณารายด้านปรากฏ ดังนี้

๑.๑ ด้านบุคคลมีความเป็นเลิศ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับมาก โดยข้อที่มีการปฏิบัติมากที่สุด คือ มีนิสัยใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในการทำงาน รองลงมา คือ มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ด้วยตนเอง และข้อที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ มีการส่งเสริมสนับสนุนบุคลากรขยายขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองและเรียนรู้ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

๑.๒ ด้านรูปแบบวิธีการคิด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีการปฏิบัติมากที่สุด คือ ให้ความสำคัญและมีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนร่วมงานและเพื่อนร่วมวิชาชีพ รองลงมา คือ มีอิสระทางความคิดในการทำงานและพัฒนางานของบุคลากร และข้อที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ มีความพร้อมที่จะรับความรู้ และแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ เพื่อนำมาพัฒนาวิธีการคิด สร้างสรรค์ความคิดของตนเอง

๑.๓ ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีการปฏิบัติมากที่สุด คือ มีความเชื่อมั่น ศรัทธา ในวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา และมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามวิสัยทัศน์ รองลงมา คือ มีส่วนร่วมในการกำหนดและวางแผนการปฏิบัติงานของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ และข้อที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่อนาคตที่ดีขึ้น

๑.๔ ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีการปฏิบัติมากที่สุด คือ มีบทบาทหน้าที่ของตนเอง ของเพื่อนร่วมงาน และยอมรับในความรู้ความสามารถของกันและกัน รองลงมา คือ กำหนดเป้าหมายของทีมงานอยู่ตลอดเวลาในการทำงานเป็นหมู่คณะ และข้อที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ มีโอกาสพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

๑.๕ ด้านการคิดอย่างเป็นระบบ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีการปฏิบัติมากที่สุด คือ จัดลำดับความสำคัญของงานรวมทั้งแนวทางการพัฒนาได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง รองลงมา คือ นำความรู้ในภารกิจหลักของสถานศึกษาทั้ง ๔ งาน คืองานวิชาการ งานบุคลากร งานงบประมาณ งานบริหารทั่วไปมาใช้ในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี และข้อที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด

คือ ได้จัดลำดับความสำคัญของระบบงานของสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ความสามารถของผู้เรียน

๒. ปัญหาการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยภาพรวม มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยทุกด้าน โดยด้านที่มีปัญหามากที่สุด คือ ด้านบุคคลมีความเป็นเลิศ รองลงมา คือ ด้านรูปแบบวิธีการคิด และด้านที่มีปัญหาน้อยที่สุด คือ ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม เมื่อพิจารณารายด้าน ปรากฏดังนี้

๒.๑ ด้านบุคคลมีความเป็นเลิศ โดยภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยทุกข้อ โดยข้อที่มีปัญหามากที่สุด คือ ขาดการมีนิสัยใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในการทำงาน รองลงมา คือ ไม่มีการส่งเสริมสนับสนุนบุคลากรขยายขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองและเรียนรู้ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ และข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุด คือ ไม่มีการแสวงหาโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านการศึกษา

๒.๒ ด้านรูปแบบวิธีการคิด โดยภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยทุกข้อ โดยข้อที่มีปัญหามากที่สุด คือ ไม่มีการกำหนดนโยบายพัฒนาการเรียนการสอนจากปรัชญาการเรียนรู้และนำมากำหนดนโยบายพัฒนาการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม รองลงมา คือ ไม่มีความพร้อมที่จะรับความรู้ และแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อนำมาพัฒนาวิธีการคิดสร้างสรรค์ความคิดของตนเอง และข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุด คือ ไม่มีการปรับรูปแบบวิธีการคิดและวิธีการปฏิบัติงานให้ทันสมัย

๒.๓ ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยทุกข้อ โดยข้อที่มีปัญหามากที่สุด คือ ไม่มีเป้าหมายในการดำเนินงานของสถานศึกษาอย่างชัดเจน รองลงมา คือ ไม่มีการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน สอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาในปัจจุบัน และข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุด คือ ขาดการสร้างบรรยากาศให้สมาชิกทุกคนรู้สึกตื่นตัวอยากเห็นองค์การของตนไปสู่ความสำเร็จในเป้าหมายที่ร่วมกันกำหนดขึ้น

๒.๔ ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม โดยภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยทุกข้อ โดยข้อที่มีปัญหามากที่สุด คือ ไม่มีการร่วมกันในการแก้ปัญหา การปรับปรุงและพัฒนาสถานศึกษา รองลงมา คือ ไม่มีทัศนคติที่ดี และร่วมมือกันในการปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุด คือ ขาดการจัดให้บุคลากรเข้าร่วมการเรียนรู้เป็นทีมในด้านการศึกษาดูงาน การสัมมนา และการเผยแพร่ผลงานของสถานศึกษา

๒.๕ ด้านการคิดอย่างเป็นระบบ โดยภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยทุกข้อ โดยข้อที่มีปัญหามากที่สุด คือ ไม่มีการปฏิบัติงานที่เน้นคุณภาพรวมทั้งทำเป็นระบบ รองลงมา คือ ไม่ได้จัดลำดับความสำคัญของระบบงานของสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ความสามารถของผู้เรียน และข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุด คือ ไม่มีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานแล้วนำมาปรับปรุงพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ มีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. ผลการศึกษา สภาพการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงาน

เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีการปฏิบัติมากที่สุด คือ ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม รองลงมา คือ ด้านการคิดอย่างเป็นระบบ ส่วนด้านที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ ด้านบุคคลมีความเป็นเลิศ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัจจุบันหลาย ๆ องค์การเริ่มต้นตัวกับการเปลี่ยนแปลงเพื่อปฏิรูปองค์การให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ตามนโยบายของภาครัฐ โดยสมาชิกในองค์การได้มีความกระตือรือร้น มีแรงบันดาลใจในการที่จะพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในองค์การเพื่อสร้างศักยภาพของตนและองค์การที่สามารถปรับเข้าสู่องค์การแห่งการเรียนรู้ได้ ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของคิม (Kim, ๑๙๙๓: ๔๓) ที่ได้ให้ความหมายว่า องค์การแห่งการเรียนรู้เป็นการเพิ่มพูนความสามารถขององค์การเพื่อให้เกิดการกระทำที่มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับผลการวิจัย ณรงค์ หล้าวงศา (๒๕๔๘: ๖๑-๖๒) ได้ศึกษาความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองคาย เขต ๑ พบว่า ความคิดเห็นต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองคาย เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อธิรุท จิมอาษา (๒๕๕๐: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ผลการศึกษาพบว่าระดับการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองคาย เขต ๔ อยู่ในระดับมาก ทั้งในภาพรวมและรายด้าน

ข้อเสนอแนะในการทำศึกษาค้างต่อไป

๑. ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้างต่อไป

๑.๑ ควรศึกษาเรื่องการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยศึกษากับบุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาและประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน

๑.๒ ควรศึกษาเรื่องการประเมินผลการพัฒนางานองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยศึกษากับบุคลากรที่มีเพศต่างกัน และขนาดสถานศึกษาต่างกัน

๑.๓ ควรศึกษาเรื่องการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน โดยศึกษากับตัวแปรต้นอย่างอื่น เช่น คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสถานศึกษาเพื่อทราบแนวความคิดเห็นเพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

๑.๔ ควรศึกษาเปรียบเทียบผลการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ กับสถานศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

๑.๕ ควรศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานของบุคลากรที่มีขนาดสถานศึกษาแตกต่างกัน เพื่อเป็นแนวทางในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

กล้า สมตระกูล. การศึกษาเพื่อชีวิต: เครือข่ายการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: โอเดียร์สแควร์, ๒๕๓๕.

ดำรง กันธิมูล. การพัฒนาองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๓.

การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๔๙

บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๓.

วิระวัฒน์ ปันนิตามัย. “วิสัยทัศน์กับการบริหารและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์”. **ข้าราชการ ๔๐, ๖** (พฤศจิกายน

– ธันวาคม ๒๕๓๘): ๑๑-๓๒

Ziegler, Mary Frances. The Learning Organization: Awakening (Small Businesses, Organizational
Change. In **Dissertation Abstracts International**. Item 9413432, 1995

การจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

The Organize Information System for Administration in Basic Education
Schools, Namphong District, Office of Khon Kaen Primary
Educational Service Area 4

จิรพรรณ เป้าบัวเงิน *

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จำแนกตามตำแหน่ง และขนาดของสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๘๑ คน ครูผู้สอน ๒๖๙ คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๔๕๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๔ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า

๑. สภาพการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมากเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการนำไปใช้ ด้านการศึกษาและสำรวจระบบ ด้านการวิเคราะห์ระบบ ด้านการบำรุงดูแลรักษาและการตรวจสอบระบบ และการออกแบบระบบ

๒. แนวทางในการพัฒนาการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ มีดังนี้ สถานศึกษาควรมีการอบรมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการดูแลและบำรุงรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์ ควรมีการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลโดยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วม ควรมีการเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศโดยจัดทำเป็นเอกสาร แผนภูมิ แผนภาพ ตาราง หรือป้ายนิเทศ ควรมีบุคลากรผู้รับผิดชอบสามารถแก้ไขระบบโปรแกรมเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ควรมีการพัฒนาปรับปรุงซ่อมแซมเครื่องมือวัสดุครุภัณฑ์ที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศให้มีความทันสมัย

คำสำคัญ: การจัดระบบสารสนเทศ, การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

Abstract

The objectives of the research were to study and find out the guideline for development of How to Organize Information System for Administration in Basic Education Schools, Namphong District, Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 4 being classified according to the location and sizes of the schools. The sampling used for the research were 181 educational administrators, 269 teachers totaling 450 people. The tools used for the research were questionnaires with rating scales, and its reliability equaled 0.94. The statistics used for data analysis was Percentage, Mean, and Standard Deviation.

The findings were as followed :

1. How to Organize Information System for Administration in Basic Education Schools, Namphong District, Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 4 was at high level in both total and each aspects, when prioritized from high to low averaged value it was found that: The aspect of how to take it for use, aspect of education, and systematic survey, aspect of systematic analysis, aspect of maintenance, how to take care it, and systematic checking, aspect of systematic design respectively.

2. As for the guideline for development of How to Organize Information System for Administration in Basic Education Schools, Namphong District, Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 4, it should be made in the followings: The schools should organize the training to personnel on how to maintain and protect computer machines, the data should be analyzed and evaluated by personnel involved, the information system should be disseminated, and formulated as academic sheet papers, chart, leaflet, or supervision sign, the personnel taking responsibility on the systematic correction should be appointed, equipment, tools, materials and heavy tools used for information collection should be always improved and updated.

Keywords: Information System Formulation, Basic Education Schools Administration.

บทนำ

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศได้ก้าวเข้าไปสู่การจัดการระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision support system : DSS) และ ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหาร (Executive information system : EIS) มากขึ้น ดังนั้นการนำระบบสารสนเทศมาประยุกต์ใช้สำหรับการบริหารสถานศึกษา จึงจำเป็นต้องเข้าใจพื้นฐานเบื้องต้นของ ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการและบทบาทในระดับต่างๆ ซึ่งรวมถึง ๒ ระบบที่กล่าวข้างต้น เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้งาน จัดการระบบสารสนเทศสำหรับการดำเนินงานในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สถานศึกษาจัดได้ว่าเป็นระบบซึ่งประกอบด้วยระบบงานย่อยๆ หลายระบบ เช่น ระบบการเงิน ระบบบุคลากร ระบบ

นักศึกษา เป็นต้นโดยทั่วไปการจำแนกการใช้งานระบบภายในองค์กรจะจำแนกตามความสัมพันธ์ของบุคลากรระดับบริหาร ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ ระบบปฏิบัติการ ระบบบริหารและระบบสารสนเทศ เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบทั้ง ๓ ระบบ พบว่าการทำงานของระบบปฏิบัติการมีผลต่อการนำเข้าสู่ข้อมูลต่างๆสู่ระบบสารสนเทศและระบบสารสนเทศนี้ก็จะประมวลผลข้อมูลต่างๆ และผลิตออกมาเป็นสารสนเทศสำหรับระบบการจัดการและวางแผนภายในระบบทั้ง ๓ ระบบ ในลักษณะที่เป็นระบบเช่นนี้ องค์กรและระบบย่อยจะต้องมีการทำงานผสมผสานกันอย่างใกล้ชิดระบบสารสนเทศจะต้องตอบสนองทุกๆ หน่วยงานหรือ ทุกหน้าที่ภายในองค์กรและทุกระดับของการจัดการภายในองค์กร ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร ถือเป็นระบบย่อยในระบบบริหาร ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กันเพื่อบรรลุสู่ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กรร่วมกัน โดยการประสานเชื่อมโยงการปฏิบัติการของระบบย่อย แลกเปลี่ยนสารสนเทศที่ต้องการและจำเป็นในการใช้งานเฉพาะเรื่องตามขอบเขตความรับผิดชอบของผู้บริหารแต่ละคน เพื่อใช้ในการตัดสินใจ วางแผนการ ควบคุมและการปฏิบัติงานในองค์กร ปัจจุบันองค์กรสามารถพัฒนาระบบสารสนเทศด้วยตนเองหรือให้ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเข้าดำเนินการโดยการออกแบบและพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารที่สอดคล้องตามหลักการระบบก็จะสามารถอำนวยความสะดวกให้กับองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่การพัฒนาสารสนเทศต้องคำนึงถึงคุณสมบัติที่สำคัญของระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร (จามรกุล เหล่าเกียรติกุล, ๒๕๕๐: ๑๑๓)

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาสภาพการจัดการระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพองสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนา การจัดการระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

วิธีดำเนินการ

ขอบเขตเนื้อหาและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาคครั้งนี้ เป็นการศึกษาการจัดการระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ตามแนวคิดของ โอ เบรียน (O'Brien, 1997: 380-395; อ้างถึงใน ชุมพล ศกคารศิริ, ๒๕๔๐: ๗๔) ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ด้าน ดังนี้ ด้านการศึกษาและสำรวจระบบ ด้านการวิเคราะห์ระบบ ด้านการออกแบบระบบ ด้านการนำไปใช้ และด้านการดูแลรักษาระบบและการตรวจสอบระบบ และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์ร้อยละ ๘๐ ของประชากรที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) และได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) (บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๔๕: ๔๓ - ๔๖) ของประชากรที่เป็นครูผู้สอนในอำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๕๐ คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เป็นข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในอำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาปัญหา กำหนดนโยบายในการวางแผนในการจัดการระบบสารสนเทศ

๒. เป็นข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในอำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ได้นำไปใช้ศึกษาความต้องการเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายในการจัดระบบสารสนเทศในสถานศึกษา

๓. ทำให้ทราบข้อมูลสถานศึกษาในการปรับปรุงการจัดการระบบสารสนเทศในสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ทำให้ทราบทัศนคติของครูผู้สอน ที่มีต่อการจัดระบบสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

เครื่องมือในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการระบบสารสนเทศเพื่อสถานศึกษาใช้สำหรับ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ในอำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ แบ่งเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการจัดการระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จำนวน ๓๐ ข้อ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ๕ ระดับ

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาการจัดการระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

สรุปผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดการระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ผู้ศึกษาได้สรุปประเด็นสำคัญดังนี้

๑. สภาพการจัดการระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

๑.๑ สภาพการจัดการระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ด้านการศึกษาและสำรวจระบบ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

๑.๒ สภาพการจัดการระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ด้านการวิเคราะห์ระบบ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

๑.๓ สภาพการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอน้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ด้านการออกแบบระบบ โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก

๑.๔ สภาพการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอคำชะอี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ด้านการนำระบบไปใช้ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

๑.๕ สภาพการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษา อำเภอคำชะอี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ด้านการบำรุงดูแลรักษาและการตรวจสอบระบบโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

๒. แนวทางการพัฒนา การจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอคำชะอี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ มีแนวทางในการพัฒนาการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่

๒.๑ ด้านการศึกษาและสำรวจระบบ ควรมีการจัดทำระบบสารสนเทศในรูปแบบเอกสารควมมีระบบสารสนเทศในรูปแบบเอกสารและคอมพิวเตอร์ ควรมีการปรับปรุงประสิทธิภาพเครื่องคอมพิวเตอร์ให้ทันสมัย ควรมีการอบรมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการดูแลและบำรุงรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์

๒.๒ ด้านการวิเคราะห์ระบบ ควรมีการจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการบริหารจัดการให้พอเพียง ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครบถ้วนตามภาระงานควรมีการจัดหางบประมาณมาสนับสนุนการจัดระบบสารสนเทศ ควรมีการตรวจสอบข้อมูลและมีความถูกต้องเป็นปัจจุบันตรงกับความเป็นจริงเชื่อถือได้

๒.๓ ด้านการออกแบบระบบ ควรมีการตรวจสอบระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์และโปรแกรมที่ใช้บันทึกข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการตรวจสอบความถูกต้องและความเป็นปัจจุบันของข้อมูล ควรมีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ค้นหาง่าย สะดวกต่อการนำไปใช้งาน

๒.๔ ด้านการนำระบบไปใช้ ควรมีบุคลากรผู้รับผิดชอบสามารถแก้ไขระบบโปรแกรมเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ควรมีการระบอบป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นขณะใช้งานโปรแกรม ควรมีบุคลากรที่รับผิดชอบและมีการพัฒนาทักษะการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์อย่างต่อเนื่อง

๒.๕ ด้านการดูแลรักษาระบบและการตรวจสอบระบบ ควรมีการพัฒนาปรับปรุงซ่อมแซมเครื่องมือวัสดุครุภัณฑ์ที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศให้มีความทันสมัย ควรมีการปรับปรุงข้อมูลให้มีความถูกต้องเชื่อถือได้และเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ ควรมีการตรวจสอบดูแลบำรุงรักษาคอมพิวเตอร์และระบบโปรแกรมใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

ผลการศึกษาพัฒนาการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอคำชะอี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ พบประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผลดังนี้

๑. จากสมมติฐานข้อที่ ๑ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอคำชะอี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ในสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมาเขต ๑ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถาน

ศึกษาขั้นพื้นฐาน ของผู้บริหารโดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการศึกษา เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ทั้ง ๕ ด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งอาจเป็นเพราะว่า สถานศึกษาทุกแห่งจะต้องจัดทำข้อมูลและสารสนเทศที่เป็นระบบเพื่อการรายงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปีต่อเขตพื้นที่การศึกษาที่รับผิดชอบ และมีความเหมาะสม ภายใต้ระบบการบริหารงานและวิธีการดำเนินงานที่เหมือนกันและใกล้เคียงกัน โดยมองว่าด้านการศึกษาและสำรวจระบบ ควรมีการจัดทำระบบสารสนเทศในรูปแบบเอกสารควมมีระบบสารสนเทศในรูปแบบเอกสารและคอมพิวเตอร์ ควรมีการปรับปรุงประสิทธิภาพเครื่องคอมพิวเตอร์ให้ทันสมัย ควรมีการอบรมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการดูแลและบำรุงรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์ ด้านการวิเคราะห์ระบบ ควรมีการจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการบริหารจัดการให้พอเพียง ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครบถ้วนตามภาระงาน ควรมีการจัดหางบประมาณมาสนับสนุนการจัดระบบสารสนเทศ ควรมีการตรวจสอบข้อมูลและมีความถูกต้องเป็นปัจจุบันตรงกับความเป็นจริงเชื่อถือได้ จึงทำให้การจัดการระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษามีประโยชน์สูงสุด ทำให้การดำเนินงานดังกล่าวอยู่ในระดับที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไลวรรณ เสริมรัมย์ (๒๕๕๐ : ๑๔๔) ด้านการออกแบบระบบ ควรมีการตรวจสอบระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์และ โปรแกรมที่ใช้บันทึกข้อมูลอย่างสม่ำเสมอควรมีการตรวจสอบความถูกต้องและความเป็นปัจจุบันของข้อมูล ควรมีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ค้นหาง่ายสะดวกต่อการนำไป ใช้งานด้านการนำระบบไปใช้ ควรมีบุคลากรผู้รับผิดชอบสามารถแก้ไขระบบ โปรแกรมเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ควรมีการระบบป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นขณะใช้งานโปรแกรม ควรมีการบุคลากรที่รับผิดชอบและมีการพัฒนาทักษะการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์อย่างต่อเนื่องด้านการดูแลรักษาระบบและการตรวจสอบระบบ ควรมีการพัฒนาปรับปรุงซ่อมแซมเครื่องมือวัสดุครุภัณฑ์ที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศให้มีความทันสมัย ควรมีการปรับปรุงข้อมูลให้มีความถูกต้องเชื่อถือได้และเป็นปัจจุบันอยู่เสมอควรมีการตรวจสอบดูแลบำรุงรักษาคอมพิวเตอร์และระบบโปรแกรมใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. แนวทางการพัฒนาพัฒนาการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอ น้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยนำค่าเฉลี่ยร้อยละและแนวทางการพัฒนาที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง มาสรุปเป็นแนวทางในพัฒนาการจัดการระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารสถานศึกษา ได้แก่

๒.๑ ด้านการศึกษาและสำรวจระบบ ควรจัดบุคลากรมีความรู้ความสามารถในการดูแลบำรุงรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์ ควรจัดทำระบบสารสนเทศในรูปแบบเอกสาร ควรใช้ระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์มีความทันสมัย

๒.๒ ด้านการวิเคราะห์ระบบ ควรตรวจสอบข้อมูลมีความถูกต้องเป็นปัจจุบันตรงกับความเป็นจริงเชื่อถือได้ ควรเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครบถ้วนตามภาระงาน ควรจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการบริหารจัดการ

๒.๓ ด้านการออกแบบระบบ ควรตรวจสอบความถูกต้องและความเป็นปัจจุบันของข้อมูล ควรจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบค้นหาง่ายสะดวกต่อการนำไปใช้ ควรควมมีระบบการประชาสัมพันธ์ข้อมูลสารสนเทศ

๒.๔ ด้านการนำระบบไปใช้ ควรใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์อย่างต่อเนื่องของบุคลากรที่รับผิดชอบได้มีการพัฒนาทักษะ ควรใช้บุคลากรผู้รับผิดชอบสามารถแก้ไขระบบโปรแกรมเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ควรกระตุ้นให้คอมพิวเตอร์มีระบบป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นขณะการใช้งานโปรแกรม

๒.๕ ด้านการบำรุงดูแลรักษาและการตรวจสอบระบบควรพัฒนาปรับปรุงซ่อมแซมเครื่องมือวัสดุครุภัณฑ์ที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศให้มีความทันสมัย ควรจัดทำปรับปรุงข้อมูลให้มีความถูกต้องเชื่อ

ถือได้และเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ ควรตรวจสอบดูแลบำรุงรักษาคอมพิวเตอร์และระบบโปรแกรมใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

จากการดำเนินการศึกษาและผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาขอเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ควรศึกษาการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอ น้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ในสถานศึกษาทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่
๒. ควรศึกษาการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอ น้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔
๓. ควรศึกษารูปแบบการจัดระบบสารสนเทศในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอ น้ำพอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

บรรณานุกรม

กมล สูดประเสริฐ. (๒๕๔๔). การจัดระบบข้อมูลในโรงเรียน. วารสารโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
กระทรวงศึกษาธิการ.

กฤษณะ วัฒนภักดี. (๒๕๕๐). กิจการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารงานวิชาการโรงเรียน
บ้านมะขามทานตะวัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต ๒. วิทยานิพนธ์
การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

กิติมา จันทรม. (๒๕๔๑). แนวคิดของผู้บริหารในการพัฒนาระบบสารสนเทศ ศึกษากรณี :
สำนักงานคณบดี มหาวิทยาลัยขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

กิตติ ภักดีวัฒนกุล และจำลอง ครูอุสาหะ. (๒๕๔๑). การออกแบบฐานข้อมูล. กรุงเทพฯ : ไทยเจริญ
การพิมพ์

กิตติยา กายาวงค์. (๒๕๔๗). ความคิดเห็นของครูต่อการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเอกชน
จังหวัดอ่างทอง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,

เกรียงไกร จันทโรทัย. (๒๕๔๒). การศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานระบบสารสนเทศของ
สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ในเขตการศึกษา ๖. วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร.

เกรียงศักดิ์ พราวศรี และคณะ. (๒๕๔๔). การจัดระบบสารสนเทศในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน.
กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.

กรมวิชาการ. (๒๕๔๔). คู่มือการพัฒนาโรงเรียนเข้าสู่มาตรฐานการศึกษา การพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ
ของสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.

การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ขอนแก่น เขต ๔

ดร.วิจิตร แพงโสภา *

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบการพัฒนาบุคลากรตาม หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา-ขอนแก่น เขต ๔ ตามความคิดของบุคลากรตามสถานภาพ และขนาดของสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๔๔ คน และ ครูผู้สอน จำนวน ๓๑๙ คน รวมทั้งหมด ๔๖๓ คน ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง เครซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถาม แบบมาตราส่วน ประมาณค่าวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อหาค่าความถี่ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐานการทดสอบค่าที (T-test แบบ Independent samples) และการทดสอบความแปรปรวน แบบทางเดียว(F-test แบบ One-way ANOVA) หากพบความแตกต่างทดสอบเป็นรายคู่โดยวิธีของ เชฟเฟ (Scheffe')

ผลการศึกษาพบว่า

๑. การพัฒนาบุคลากร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยภาพรวม และรายด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านมากที่สุดคือ ธรรมัญญา (ด้านการฝึกอบรม) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ อุตัญญา (ด้านการศึกษาดูงาน) อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ ปริสัญญญา (ด้านการสับเปลี่ยนหมุนเวียน) ตามลำดับ

๒. ผลการเปรียบเทียบการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ตามความคิดเห็นของบุคลากร ทั้ง ๗ ด้านโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ ๐.๐๕

คำสำคัญ : การพัฒนาบุคลากร, หลักสัปปุริสธรรม ๗

ABSTRACT

The objectives of the research were to study and compare Personnel Development According to Sappurisa Dhamma 7 in the Basic Educational Schools under Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 4 in accordance with the status of personnel's ideas, and schools' sizes. The sampling were 319 teachers and 144 administrators totaling 463 people whose size was specified by the table of Krejcie and Morgan. The tools used for data collection were questionnaires in rating scale and the data analysis was made by SPSS to find out Frequency, Mean Percentage and Standard Deviation, t-test, Independent samples, F-test, One-way ANOVA, and difference test was made in pair by Scheffe's method.

The findings were as follows:

1. The Personnel Development According to Sappurisa Dhamma 7 in the Basic Educational Schools under Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 4 was high level for both total and each aspect, when considering on each aspect it was found that the aspect being at the highest level was Dhammanyuta (Training), the second one was Atthanyuta (Excursion), and the aspect being at the least level was Parisanyuta (Alternative Cycling) respectively.

2. The result derived from comparison of the Personnel Development According to Sappurisa Dhamma 7 in the Basic Educational Schools under Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 4 according to the idea of personnel in 7 aspects, it was totally found that there was significantly statistical different at the level of 0.05.

บทนำ

การปฏิรูปการศึกษาในสถานศึกษา จำเป็นต้องมีผู้ที่สามารถพัฒนาศักยภาพทางการบริหารสถานศึกษาของบุคลากรเพื่อให้มีกระบวนการบรรลุเป้าหมาย ที่พึงประสงค์โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทางการศึกษาที่สำคัญต่อสถานศึกษา ก็คือ ผู้บริหารสถานศึกษา โดยจะเห็นได้จากในส่วนของพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช ๒๕๔๖ ได้กำหนดให้ ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่บริหารกิจการของสถานศึกษา ให้เป็นไปตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ นโยบายและวัตถุประสงค์ของทางราชการและของสถานศึกษา โดยมีหน้าที่ประสานงานและระดมทรัพยากรต่างๆเพื่อการศึกษา และปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร ที่จะต้องบริหารบุคลากรและจัดการศึกษาตามขอบข่ายและภารกิจของสถานศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๖ : ๒๐)

ผู้บริหารสถานศึกษา ถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ในด้านการวางนโยบาย กำหนดแบบแผน วิธีการและขั้นตอนต่างๆ เพื่อบริหารจัดการภาระหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา จะมีคุณภาพมากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำมาพัฒนาในด้านต่างๆ ภายในองค์กร รวมถึงใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการบริหารจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องขึ้นอยู่กับความรู้ ความ

สามารถ และความเป็นผู้นำ ตลอดจนมีคุณธรรมและจริยธรรม ถือเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งในการบริหารที่ดี

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งมีหน้าที่ส่งเสริมพัฒนาครูด้านคุณธรรม ในสถานศึกษา จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ซึ่งถือเป็นหลักธรรมของคณิศร ๗ ประการ เพื่อใช้เป็นแนวทางใน การวางแผนและพัฒนาด้านคุณธรรมในการบริหารงานภายใน องค์กรตามจุดเน้น และจุดเด่นที่ส่งผลกระทบต่อเป็นเอกลักษณ์สถานศึกษา ให้มีประสิทธิภาพพร้อมรับ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปของการปฏิบัติหน้าที่ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ให้สามารถพัฒนา ยิ่งๆขึ้นไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ในการศึกษา เรื่องการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ผู้ศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

๒. เพื่อเปรียบเทียบการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ตามความคิดเห็นของบุคลากรจำแนกตามตำแหน่ง และขนาดสถานศึกษา

สมมติฐานของการศึกษา

๑. ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาบุคลากรตาม หลักสัปปริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔

๒. บุคลากรที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาเกี่ยวกับ เรื่อง การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาได้มุ่งศึกษาการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ตามแนวคิดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า (หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา; อ้างถึงใน พระสามารถ อานนโท, ๒๕๔๘ : ๕๒ – ๘๒) ซึ่งประกอบด้วย ๗ ประการ ดังนี้ ๑. อัมมัญญา (ด้านการฝึกอบรม) ๒. อุตถัญญา (ด้านการศึกษาดูงาน) ๓. อุตตัญญา (ด้านการสัมมนาทางวิชาการ) ๔. มัตตัญญา (ด้านการศึกษาต่อ) ๕. กาลัญญา (ด้านการแสวงหาความรู้) ๖. ปริสัญญา (ด้านการปรับเปลี่ยนหมุนเวียน) และ ๗. บุคคลปิโรปัญญา (ด้านการนิเทศงานภายใน)

๒. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ปีการศึกษา ๒๕๕๗ จำนวน ๒,๐๗๐ คน ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) และกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ตามตารางกระจายและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970: 608; อ้างถึงใน พรรณี ลิกิจวัฒน์, ๒๕๔๙: ๗๒) ได้กลุ่มตัวอย่างรวมจำนวน ๔๖๓ คน จำแนกเป็น

๒.๒.๑ ตำแหน่ง จำแนกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๒.๒.๑.๑ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๔๔ คน

๒.๒.๑.๒ ครูผู้สอน จำนวน ๓๑๙ คน

๒.๒.๒ ขนาดของสถานศึกษา จำแนกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๒.๒.๒.๑ ขนาดเล็ก จำนวน ๑๔๕ คน

๒.๒.๒.๒ ขนาดกลาง จำนวน ๒๒๑ คน

๒.๒.๒.๓ ขนาดใหญ่ จำนวน ๙๗ คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ทราบถึงการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการพัฒนาบุคลากรในการทำงานต่อไป

๒. ได้ทราบผลการเปรียบเทียบการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ของผู้บริหารและครูผู้สอนที่มีสถานภาพและขนาดของสถานศึกษาต่างกัน สามารถนำมาปรับใช้การบริหารงานและปรับปรุงการทำงานของผู้บริหารและครูผู้สอนได้อย่างเหมาะสม

๓. ได้แนวทางสำหรับบุคคลผู้สนใจในการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ ไปใช้ในองค์กรได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้สามารถปฏิบัติงานอย่างมีระบบ

๔. ได้ข้อสังเกตทำให้ทราบปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาบุคลากรตามหลัก สัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุปผลการศึกษา

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ศึกษาการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ สรุปผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ แสดงว่าการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แบ่งออกครูผู้สอนมีความคิดเห็นร้อยละ ๖๘.๙ จำนวน ๓๑๙ คน มากกว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ร้อยละ ๓๑.๑ จำนวน ๑๔๔ คน และขนาดของสถานศึกษา ขนาดกลางและขนาดเล็กอยู่ในระดับมาก แต่ขนาดใหญ่อยู่ระดับน้อยที่สุด

๒. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน มากที่สุดคือ ธรรมัญญาตา (ด้านการฝึกอบรม) อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ อุตัญญาตา (ด้านการศึกษาดูงาน) อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุดคือ ปริสัญญญาตา (ด้านการสับเปลี่ยนหมุนเวียน)

๑) การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ หลักอัมมัญญาตา (ด้านการฝึกอบรม) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารมีการประชาสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมให้กับบุคลากรทราบก่อนการดำเนินการทุกครั้ง รองลงมาคือ ผู้บริหารมีการส่งเสริมให้บุคลากรไปฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ใหม่ๆจากภายนอกองค์กร และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารมีการสำรวจความต้องการของบุคลากรในการฝึกอบรม

๒) การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ หลักอิตถัญญาตา (ด้านการศึกษาดูงาน) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารได้จัดให้มีการศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง รองลงมาคือ ผู้บริหารมีการส่งเสริมให้บุคลากรเข้ารับการศึกษาดูงานที่จัดโดยหน่วยงานภายนอกองค์กร และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารมีการตั้งเป้าหมายอย่างชัดเจนและประเมินผลงานของบุคลากรจากการศึกษาดูงาน

๓) การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ หลักอิตถัญญาตา (ด้านการสัมมนาทางวิชาการ) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารมีการสำรวจความต้องการในการจัดสัมมนาทางวิชาการของบุคลากร รองลงมาคือ ผู้บริหารมีนโยบายที่จะสนับสนุนการเข้าร่วมทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารเลือกจัดสัมมนาทางวิชาการในหัวข้อที่สามารถตอบสนองความต้องการของบุคลากรในองค์กร

๔) การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ หลักมัตถัญญาตา (ด้านการศึกษาต่อ) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางในการศึกษาต่อกับบุคลากรเป็นอย่างดี รองลงมาคือ ผู้บริหารมีการสำรวจความต้องการในการศึกษาต่อของบุคลากร และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารมีการเลือกบุคลากรที่จะไปศึกษาต่อโดยดูจากคุณสมบัติของบุคลากรอย่างชัดเจน

๕) การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ หลักกาลัญญาตา (ด้านการแสวงหาความรู้) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารจัดการหาสื่ออุปกรณ์ในการแสวงหาความรู้ให้กับบุคลากร เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ รองลงมาคือ ผู้บริหารให้คำปรึกษากับบุคลากรกรณีพบปัญหาต่างๆของการแสวงหาความรู้ด้วยความชัดเจนและถูกต้องที่สุด และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารได้มีการสำรวจความต้องการในการแสวงหาความรู้ของบุคลากร

๖) การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ หลักปริสัญญญาตา (ด้านการสับเปลี่ยนหมุนเวียน) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารมีการสร้างวิสัยทัศน์ และประสบการณ์ใหม่ ๆ ของการทำงานให้กับบุคลากร รองลงมาคือ ผู้บริหารพร้อมที่จะรับฟังปัญหาของบุคลากรและให้ช่วยเหลือในการทำงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นขณะหมุนเวียนตำแหน่ง และ น้อยที่สุดคือ ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีการหมุนเวียนตำแหน่ง

เพื่อที่จะเข้าใจถึงการทำงานในส่วนต่างๆ ภายในองค์กร

๗) การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ หลักบุคคลโปรปรีย์ญญาตา (ด้านการนิเทศงานภายใน) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารให้คำปรึกษาต่อบุคลากรในการนิเทศงานภายในด้วยความเต็มใจและไม่เลือกปฏิบัติ รองลงมาคือ ผู้บริหารให้การนิเทศงานด้วยลักษณะของกัลยาณมิตรที่ดีต่อบุคลากรโดยไม่ถือว่าตนเป็นผู้นำ หรือผู้บังคับบัญชา และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารให้อิสระในการแสดงความคิดเห็นโดยไม่ปิดกั้นความคิดของบุคลากรในการนิเทศงานภายใน

๓. วิเคราะห์เปรียบเทียบการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จำแนกตามสถานภาพโดยการทดสอบที (t - test แบบ Independent samples)

๔. วิเคราะห์เปรียบเทียบบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test แบบ One - way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe)

อภิปรายผล

จากผลการศึกษากการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จำแนกตามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม สามารถอภิปรายผลในประเด็นที่สำคัญได้ดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๔๖๓ คน เป็นผู้บริหารจำนวน ๑๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑ และครูผู้สอน ๓๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๙

วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ สามารถอธิบายได้ตามหลักทั้ง ๗ ประการ ดังนี้

๑. หลักอัมมัญญาตา (ด้านการฝึกอบรม) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารมีการประชาสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมให้กับบุคลากรทราบก่อนการดำเนินการทุกครั้ง รองลงมาคือ ผู้บริหารมีการส่งเสริมให้บุคลากรไปฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ใหม่ๆ จากภายนอกองค์กร และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารมีการสำรวจความต้องการของบุคลากรในการฝึกอบรม แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษา มีการให้ความสำคัญกับการแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับการฝึกอบรมให้บุคลากรทราบอย่างทั่วถึง ซึ่งส่งผลให้บุคลากรสามารถนำมาปฏิบัติและพัฒนาตนเองในการรับการฝึกอบรมในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ฤกษ์ชัย ใจคำป็น (๒๕๕๐: ๔๔ - ๔๖) พบว่า ด้านการพัฒนาบุคลากรผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เห็นว่า ได้จัดโอกาสให้บุคลากรได้เข้ารับการอบรมพัฒนาวิชาชีพ โดยการจัดให้มีการประชุมสัมมนา อบรม เป็นหมู่คณะ รวมทั้งมีการส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรได้มีการพัฒนาการเรียนการสอน โดยการสร้างเครื่องมือและสื่อการเรียน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ม่อนถิ่น นพคุณ (๒๕๕๑ : ๕๒) พบว่า ด้านการฝึกอบรมครูผู้สอนส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้อำนวยการโรงเรียนได้ส่งบุคลากรให้เข้ารับการฝึกอบรมพัฒนาตนเองโดยหน่วยงานของตน และได้ประชาสัมพันธ์ให้บุคลากรทราบก่อนดำเนินการ และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ พิชิตพล บูรณะพันธ์ (๒๕๕๓:

๕๘ - ๖๐) พบว่า การพัฒนาบุคลากรโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง พบว่า ในด้านการฝึกอบรมคณะกรรมการบริหารโรงเรียนและครูผู้สอนส่วนใหญ่ได้ให้ข้อมูลว่า ได้จัดทำโครงการในการอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร โดยมีการฝึกอบรมในช่วงปิดการเรียนการสอนและส่งบุคลากรไปเข้าฝึกอบรมเพื่อพัฒนาตนเองที่จัดโดยหน่วยงานตนเอง

๒. หลักอรรถัตถ์ (ด้านการศึกษาดูงาน) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามากที่สุดคือ ผู้บริหารได้จัดให้มีการศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง รองลงมาคือ ผู้บริหารมีการส่งเสริมให้บุคลากรเข้ารับการศึกษาดูงานที่จัดโดยหน่วยงานภายนอกองค์กร และน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารมีการตั้งเป้าหมายอย่างชัดเจนและประเมินผลงานของบุคลากรจากการศึกษาดูงาน ถือว่าผู้บริหารมีการจัดทำแผนงานที่ชัดเจน และพยายามที่จะส่งเสริมโครงการที่จะศึกษาดูงานในด้านต่างๆโดยเฉพาะมีการวางแผนในการศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง และเมื่อบุคลากรได้ไปศึกษาดูงานแล้ว ก็จะมีการประเมินผลงานตามมา โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชิตพล บุรณะพันธ์ (๒๕๕๓: ๕๘ - ๖๐) ในด้านของการศึกษาดูงาน คณะกรรมการบริหารโรงเรียนส่วนใหญ่และครูผู้สอนเกินครึ่งได้ให้ข้อมูลว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้ส่งเสริมบุคลากรให้มีการศึกษาดูงานในต่างประเทศเพื่อเพิ่มพูนความรู้และเป็นประโยชน์ในการทำงานในแต่ละด้านของบุคลากรอย่างทั่วถึง

๓. หลักอรรถัตถ์ (ด้านการสัมมนาทางวิชาการ) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารมีการสำรวจความต้องการในการจัดสัมมนาทางวิชาการของบุคลากร รองลงมาคือ ผู้บริหารมีนโยบายที่จะสนับสนุนการเข้าร่วมทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารเลือกจัดสัมมนาทางวิชาการในหัวข้อที่สามารถตอบสนองความต้องการของบุคลากรในองค์กร โดยผู้บริหารมีการสอบถามข้อมูลและให้ความสนใจต่อการจัดสัมมนาทางวิชาการอย่างดีเยี่ยมในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและนักเรียน โดยวางนโยบายและจัดทำแผนงานต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพพร้อมที่จะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฤกษ์ชัย ใจคำปิ่น (๒๕๔๙: ๔๔ - ๔๖) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่า ได้จัดโอกาสให้บุคลากรได้เข้ารับการอบรมพัฒนาวิชาชีพโดยจัดโอกาสให้มีการประชุมสัมมนาทางวิชาการทั้งในองค์กรและภายนอกสถานศึกษา เพื่อเพิ่มองค์ความรู้ขึ้นจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้มีความก้าวหน้ามากขึ้น

๔. หลักอรรถัตถ์ (ด้านการศึกษาต่อ) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางในการศึกษาต่อกับบุคลากรเป็นอย่างดี รองลงมาคือ ผู้บริหารมีการสำรวจความต้องการในการศึกษาต่อของบุคลากร และน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารมีการเลือกบุคลากรที่จะไปศึกษาต่อโดยดูจากคุณสมบัติของบุคลากรอย่างชัดเจน ทั้งนี้จะเป็นเพราะ ผู้บริหารเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญในการส่งเสริมให้บุคลากรไปศึกษาต่อตามความจำเป็นและความถนัดของแต่ละบุคคล โดยผู้บริหารจะให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางในการศึกษาต่อและจัดหาทุนให้ไปเพิ่มพูนองค์ความรู้เพื่อที่จะกลับมาพัฒนาภายในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ พันธ์ หันนาคินทร์ (๒๕๕๒ : ๑๐๐ - ๑๐๓) ได้อธิบายของการศึกษาต่อ ในการบริหารงานในองค์กรให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น จำเป็นต้องมีการพิจารณาบุคลากรที่มีพื้นฐานการศึกษาพอที่จะไปศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาระดับสูง และมีชื่อเสียงในทางนั้นๆ เป็นสิ่งที่ควรจะทำและต้องกำหนดพันธะว่าจะต้องกลับมาทำงานให้แก่องค์กรเพื่อเป็นการพัฒนาองค์กรของตนให้มีความก้าวหน้า

๕. หลักอรรถัตถ์ (ด้านการแสวงหาความรู้) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามากที่สุดคือ ผู้บริหารจัดการหาสื่ออุปกรณ์ในการแสวงหาความรู้ให้กับบุคลากร เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ รองลงมาคือ ผู้บริหารให้คำปรึกษากับบุคลากรกรณีพบปัญหาต่างๆของการแสวงหาความรู้ด้วยความชัดเจน

และถูกต้องที่สุด และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารได้มีการสำรวจความต้องการในการแสวงหาความรู้ของบุคลากร สื่อในปัจจุบันถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาและแสวงหาคำถามความรู้ของบุคลากร โดยที่ผู้บริหารต้องคอย สังเกตและจัดหาสื่ออุปกรณ์ที่ทันสมัยในการเพิ่มประสิทธิภาพและการเรียนรู้ของบุคลากร ในด้านต่างๆ ทางการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ฤกษ์ชัย ใจคำปิ่น (๒๕๕๐ : ๔๔ - ๔๖) กล่าวว่า ได้จัดให้มีการส่งเสริมสนับสนุน ให้บุคลากรได้มีการพัฒนาการเรียนการสอน โดยการสร้างเครื่องมือและสื่อการเรียนการสอนให้ครบถ้วน และยัง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาภรณ์ อินทมา (๒๕๕๓ : ๑๐๔ - ๑๐๖) พบว่า การกำหนดขั้นตอนการพัฒนาจะ คำนึงถึงภาระงาน สายการบังคับบัญชาและงบประมาณ ทั้งนี้รูปแบบการพัฒนานั้นไม่แตกต่างไปจากเดิม แต่ได้ มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อม และสนับสนุนสื่ออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์

๖. หลักปรัชญา (ด้านการปรับเปลี่ยนหมุนเวียน)โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารมีการสร้างวิสัยทัศน์ และประสบการณ์ใหม่ ๆ ของการทำงานให้กับบุคลากร รองลง มาคือ ผู้บริหารพร้อมที่จะรับฟังปัญหาของบุคลากรและให้ช่วยเหลือในการทำงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นขณะหมุนเวียน ตำแหน่ง และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีการหมุนเวียนตำแหน่งเพื่อที่จะเข้าใจถึงการทำงานใน ส่วนต่างๆ ภายในองค์กร เพราะในการวางแผนหรือบริหารงานในส่วนต่างๆ ผู้บริหารถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการสับ เปลี่ยนหมุนเวียนตำแหน่งของบุคลากรในส่วนต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะและระบบการทำงานให้ตรงกับตำแหน่งงานนั้นๆ ของบุคลากรแต่ละคนเพื่อเพิ่มทักษะและพัฒนาการทำงานให้กับบุคลากร ซึ่งสอดคล้องกับหลักแนวคิดของ บุญเลิศ กลิ่นรัตน์ (๒๕๕๒ : ๑๖๒-๑๖๗) อาจได้กล่าวว่า การโยกย้ายหมุนเวียนการปฏิบัติงาน ทำให้บุคลากรมีทักษะ ประสบการณ์ใหม่ และรอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ นอกเหนือจากงานที่ตนรับผิดชอบงานประจำ วิธีนี้จะช่วยให้บุคลากร แต่ละฝ่ายรู้ ปัญหาและอุปสรรคซึ่งกันและกัน เพราะบางปัญหาสาเหตุมาจากความไม่เรียบร้อยของงานในฝ่ายอื่น ก่อให้เกิดความเข้าใจและ เห็นอกเห็นใจพร้อมที่จะให้ความร่วมมือและร่วมแก้ไข

๗. หลักบุคคลโปรปรียญ (ด้านการนิเทศงานภายใน) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็น รายข้อ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารให้คำปรึกษาต่อบุคลากรในการนิเทศงานภายในด้วยความเต็มใจและไม่ เลือกปฏิบัติ รองลงมากคือ ผู้บริหารให้การนิเทศงานด้วยลักษณะของกาลยามิตรที่ดีต่อบุคลากรโดยไม่ถือว่าตน เป็นผู้นำ หรือผู้บังคับบัญชา และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารให้อิสระในการแสดงความคิดเห็นโดยไม่ปิดกั้นความคิด ของบุคลากรในการนิเทศงานภายใน เพราะผู้บริหารต้องเป็นผู้ทำการสำรวจความต้องการของแต่ละบุคลากรว่ามี ความต้องการในการนิเทศงานภายในลักษณะแบบใด และทำการแต่งตั้งบุคลากรเป็นกรรมการควบคุมการนิเทศ งานภายในตามความถนัดของบุคลากรและความชำนาญเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พิเชิตพล บุรณะ พันธุ์ (๒๕๕๓ : ๕๘ - ๖๐) พบว่า ในการนิเทศภายในมีการปฏิบัติต่อบุคลากรอย่างทั่วถึงและยังให้คำปรึกษาและ ชี้แนะแนวทางในการทำงานต่อบุคลากรให้ได้รับประโยชน์จากการนิเทศงานมากที่สุด แต่ยังมีควมบกพร่องใน การประชุมชี้แจงและประชาสัมพันธ์ และจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรยังไม่เพียงพอ เท่าที่ควร และสอดคล้องกับแนวคิดของ บุญเลิศ กลิ่นรัตน์ (๒๕๕๒ : ๑๖๒-๑๖๗) ที่ได้อธิบายถึง การสอนและ การนิเทศงาน จำเป็นที่ผู้บริหารต้องเป็นฝ่ายลงไปคลุกคลีกับการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างใกล้ชิด ต้องมีการ สอน ตรวจสอบ แนะนำ แก้ไข และควบคุม ให้บุคลากรปฏิบัติงานด้วยความถูกต้อง รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ในการทำงาน

๘. การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาชั้นพื้น ฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ พบว่า บุคลากรที่มีสถานภาพ และขนาด

ของสถานศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดยรวมต่างกัน โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า บุคลากรในเขตรับผิดชอบ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ มีระดับการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ โดยรวมทั้ง ๗ ด้าน จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามสถานภาพ พบว่า มากที่สุดคือ ผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารมีประสบการณ์ในการทำงานและมีองค์ความรู้ต่างๆที่เกี่ยวกับการบริหารงานภายในองค์กรมากกว่าครูผู้สอน เนื่องจากคลุกคลีอยู่กับการบริหารงานมาโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ มณีรัตน์ ภิญโญภาพสกุล (๒๕๕๐: ๑๕๗ - ๑๖๐) พบว่า ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกในการบริหารสถานศึกษา ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพของผลผลิตของโรงเรียน บุคลากรภายในสถานศึกษา และผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนั้นๆ และเปรียบเทียบการจำแนกตามขนาดของสถานศึกษา จะอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามขนาดของสถานศึกษา พบว่า มากที่สุดคือ สถานศึกษาขนาดใหญ่ รองลงมา คือ สถานศึกษาขนาดเล็ก และน้อยที่สุดคือ สถานศึกษาขนาดกลาง จะให้ชัดเจนในส่วนของสถานศึกษาขนาดใหญ่ถือว่ามีความพร้อมในการบริหารงานของบุคลากรในทุกด้านเนื่องจาก มีอุปกรณ์และงบประมาณที่เพียงพอต่อการบริหารงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด มณีรัตน์ ภิญโญภาพสกุล (๒๕๕๐: ๑๕๗ - ๑๖๐) พบว่า ผู้ที่ตอบส่วนใหญ่เป็นครู และปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนขนาดใหญ่ และในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนโรงเรียนขนาดเล็กถือว่ายังมีการบริหารที่ครอบคลุมทั่วถึงของผู้บริหาร ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของสาลินี บุรโกศล (๒๕๕๒: ๑๒๐ - ๑๒๑) พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กมีความเห็นว่า ระดับสภาพการพัฒนาบุคลากรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ครูผู้สอนเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาแสดงความคิดเห็นมีส่วนร่วมที่รับผิดชอบอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งผู้บริหารควรให้คำปรึกษา แนะนำ ให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในงานที่รับผิดชอบ การให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน วิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ โครงการ ของสถานศึกษาทำให้บุคลากรตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของงานหรือเป็นเจ้าของสถานศึกษาทำให้บุคลากรทุ่มเทอย่างเต็มความสามารถในการทำงาน และผู้บริหารควรสร้างขวัญและกำลังใจ เมื่อทุกบุคลากรในทีมงานซึ่งอาจมอบรางวัลหรือการจัดงานสังสรรค์ หรือกล่าวชื่นชมผู้ใต้บังคับบัญชาเมื่อเห็นถึงความสำเร็จ เพราะการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานเป็นการสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรมีความรักความศรัทธาความผูกพันต่อองค์กร และยังมีความเต็มใจ มีความมั่นใจในการเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กร สถานศึกษา และผู้บริหารควรมีความเสียสละ เวลา กำลังกายและกำลังใจในการปฏิบัติงาน เป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติงาน ซึ่งผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง สุขุมรอบคอบ เป็นผู้ใหญ่ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว และมีความสามารถในการประสานความเข้าใจอันดีแก่บุคลากรผู้ร่วมงานด้วยกัน ผู้บริหารพิจารณาความดีความชอบด้วยความยุติธรรม ซึ่งผู้บริหารควรสร้างหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน แน่นนอนในการกำหนด แนวทางนโยบายให้กับบุคลากรในโรงเรียน ได้รู้และเข้าใจที่ถูกต้อง พิจารณาความดีความชอบด้วยความเป็นธรรมตามหลักเกณฑ์และนโยบายที่กำหนดไว้ การให้คุณให้โทษจะต้องทำด้วยความยุติธรรม ไม่อคติ ไม่ใช้อารมณ์หรือความเป็นส่วนตัวเป็นหลักเกณฑ์ในการลงโทษ หรือว่ากล่าวตักเตือน ผู้บริหารควรกระตุ้นส่งเสริมให้บุคลากรมีความต้องการที่จะเข้าร่วมประชุม อบรมปรึกษาหารือ ต้องการแสดงความคิดเห็นในการร่วมวางแผนเพื่อแก้ปัญหา สนับสนุนให้ได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเองและงานศึกษาอบรม ดูงาน เพื่อเพิ่มพูนแนวทางในการปฏิบัติ

งาน นอกจากนี้ผู้บริหารยังต้องให้คำแนะนำ ปรีกษาและหาแนวทางในการแก้ไขเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ระหว่างการปฏิบัติงานตลอดจนเชิญวิทยากรจากภายนอกที่มีความรู้ความสามารถความชำนาญมาให้คำปรึกษาแนะนำ อบรม เพื่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล ผู้บริหารควรมีการประชุมทีมงานอย่างสม่ำเสมอ สร้างความสามัคคีในกลุ่มคณะทำงานอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการทำศึกษาครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่อื่นๆ เพื่อจะได้เปรียบเทียบความแตกต่างหรือความสอดคล้องกัน
๒. ควรศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการประยุกต์ใช้ หลักสัปปริสธรรม ๗ ในสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่อื่นๆ
๓. ควรศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ในสถานศึกษา โดยการสัมภาษณ์และตรวจสอบเอกสาร

บรรณานุกรม

- กัลยกร มั่นถาวรวงศ์. บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนระดับการศึกษา
ขั้นพื้นฐานในกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต** ภาควิชาการบริหารการศึกษา
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๗.
- กิติ ตย์คานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: บริษัทเชษฐาสตุติโอ จำกัด, ๒๕๓๐.
- กุลธนะ ธนาพงศธร. **การพัฒนาบุคลากร. ในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหาร
งานบุคคล หน่วยที่ ๑ -๗**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๐.
- _____ . **การพัฒนาบุคลากร**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บริษัทวิเคเตอร์พาเวอร์พอยซ์, ๒๕๔๐.
- กมล อุดลพันธ์ และเสาวลักษณ์ สิงห์โกวินท์. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๒๗.
- กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. **เอกสารชุดเทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด**. กรุงเทพฯ :
ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ, ๒๕๔๔.
- กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖**
และกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖.
- _____ . **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**.
พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพฯ:
องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖.
- กำพล ฤทธิ์รักษา. **ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนแกนนำปฏิรูป
กระบวนการเรียนรู้ สังกัดการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๕.**
- โกศล ศรีทอง. **คุณลักษณะของผู้บริหารที่สัมพันธ์กับคุณภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๕. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต ภาควิชาการบริหาร
การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓.**
- จ.เปรี๊ญ. **พุทธพิธีเทศนาสอนประชาชน ๓ เดือน**. กรุงเทพฯ: ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๕.
- จรรย์พร ไนต์ชัยยา. **ความคิดเห็นของผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหาร และครูหัวหน้างานที่มีต่อการบริหาร
ทองย้อย แสงสินชัย. สัมภาษณ์ ๗ ประการ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

**ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔
โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือ**

**THE RESULT OF LEARNING MANAGEMENT ABOUT THE LOCAL CULTURE, LEARNING
SOCIAL STUDIES, RELIGION, AND CULTURE AT THE FOURTH GRADE
BY USING A SERIES OF LESSONS WITH COOPERATIVE LEARNING PROCESS.**

ธนิกา กอบแก้ว, อธิวัตร ศรีสมบัติ *

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT (๒) เพื่อศึกษาผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านอำปีलग ปีการศึกษา ๒๕๕๙ จำนวน ๑๕ คน โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง การทดลองแบบ One Group Pretest – Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ชุดการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น จำนวน ๖ ชุด แผนการจัดการเรียนรู้จำนวน ๖ แผน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ๓๐ ข้อ และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นมาตราส่วนประมาณ ๕ ระดับ จำนวน ๑๐ ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าที่

ผลการศึกษาพบว่า

๑. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๒. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านอำปีलग มีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเท่ากับ ๔.๕๑

* อาจารย์ประจำครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Abstract

The objectives of this research were: (1) to study the process of learning included the local culture, learning social studies, religion and culture on grade 4 students by using a combination of learning with collaborative learning techniques (LT); and (2) to study the effects of learning included the local culture, learning social studies, religion and culture on grade 4 students by using a combination of learning with collaborative learning techniques (LT).

Target group are grade 4 students at Ban Umpeungkong school, academic year 2559 by using specific selection and One Group Pre-test – Post-test Design. The tools consisted of a class action suit, entitled of The culture of the six sets of six lesson plans, test plans achievement and satisfaction of the 30 students on the learning activities. Using cooperative learning techniques local culture. A five-star rating scale of 10 the statistical methods used to analyze data are percentage, average, standard deviation and hypothesis testing .

The study found that:

1. The achievement of students score is higher than pre-test, significant difference (p-value = 0.05).
2. The volunteers are satisfied to learning activities combined with learning techniques at highest score (4.51).

บทนำ

สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทย และกระทบต่อกระบวนการจัดการศึกษา เพราะการจัดการศึกษาเป็นการเตรียมความพร้อมทั้งด้านความรู้ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน มีความสามารถในการดำเนินชีวิตภายใต้สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทุกด้านอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง นำไปสู่การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (นาริรัตน์ รักวิจิตรกุล. ๒๕๕๑: ๑) สอดคล้องกับการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาเต็มตามศักยภาพ เน้นความรู้ความสามารถด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทย (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. ๒๕๕๕: ๑๒-๑๓)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาระดับอาชีวศึกษาและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๑: ๓) นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ ยังได้กำหนดให้แนวทางจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมี

ความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและและเติมตามศักยภาพ จะเห็นว่าการศึกษาของไทยในปัจจุบันมุ่งเน้นในการพัฒนาผู้เรียนเป็นหลัก ทั้งนี้ก็เพื่อการพัฒนาคนให้มีคุณภาพนั่นเอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ๒๕๔๕: ๑๓) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙ ที่ว่ากระทรวงศึกษาธิการ มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพการศึกษา และสร้างโอกาสทางการศึกษาให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้คนไทยทุกกลุ่มทุกวัยมีคุณภาพ มีความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีจิตสำนึกของความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดี ตระหนักและรู้คุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่ดีงาม มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และตอบสนองต่อทิศทางการพัฒนาประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๕: ๑๓)

จากการจัดกิจกรรมกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนบ้านอำปีलग อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับ (สิริวรรณ ศรีพล. ๕๔๐ : ๕๔) ผู้สอนยังคงยึดการสอนแบบบรรยายมากกว่าการใช้วิธีการสอนแบบอื่นๆ มักบรรยายเนื้อหาสาระตามหนังสือ ผู้สอนยังขาดเทคนิคหรือวิธีการสอนใหม่ๆ นักเรียนที่เรียนวิชาสังคมศึกษาส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยมีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือฝึกฝนวิธีการแก้ปัญหาระหว่างการเรียนการสอน รวมทั้งไม่ค่อยมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนอย่างทั่วถึง ซึ่งเห็นได้จากการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านอำปีलग สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๓ ปีการศึกษา ๒๕๕๘ พบว่ามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนต่ำกว่าเกณฑ์โดยมีระดับคะแนนร้อยละ ๖๙.๕๔ (ฝ่ายวิชาการโรงเรียนบ้านอำปีलग .๒๕๕๘ : ๗) ระดับคะแนนยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขและเร่งพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ หากไม่ดำเนินการอาจมีผลกระทบต่อ การสอบเลื่อนชั้นที่สูงขึ้นและส่งผลกระทบต่อภาพรวมของการประเมินผลการศึกษาในระดับชาติ

การนำวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคต่างๆ ของไทยที่แตกต่างกัน เช่น การแต่งกาย ภาษา และอาหาร มาให้ผู้เรียนได้ศึกษาถึงความหมาย ลักษณะ ประเภทของวัฒนธรรม ความแตกต่างทางวัฒนธรรม รวมถึงสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมของท้องถิ่นแตกต่างกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งอาศัยกระบวนการจัดการเรียนรู้เป็นอีกวิธีหนึ่ง ที่จะพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ และทักษะกระบวนการทำงานกลุ่ม ทั้งนี้เพราะวิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับข้อเท็จจริงต่างๆอย่างถูกต้องและสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาหรือแก้ไขสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้นได้ ทั้งนี้วัฒนธรรมบางอย่างเริ่มเลือนหายไป เนื่องจากผู้คนไม่ค่อยให้ความสนใจ ด้วยเหตุนี้จึงอยากปลูกฝัง ให้ตระหนัก และเห็นคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามที่บรรพบุรุษสร้างไว้ สมควรอย่างยิ่งที่คนรุ่นหลังจะต้องรักษาและหวงแหนหรือสืบต่อไปยังรุ่นลูกหลาน เพื่อให้ผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมทางสังคมร่วมส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น และรักหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาและรับผิดชอบในการทำงาน หรือการทำงานอย่างเป็นระบบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้

ปัญหาการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นหากมิได้รับความสนใจและเอาใจใส่จากคนในท้องถิ่น อาจเป็นผลให้วัฒนธรรมในท้องถิ่นต้องเลือนหายไป ดังนั้นจึงควรได้รับการแก้ไข โดยการให้ความรู้ความเข้าใจ และปลูกจิตสำนึก เพราะวัฒนธรรมในท้องถิ่นเป็นตัวบ่งชี้ ที่แสดงออกถึงการปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ดี มีค่านิยมที่ดีงามและธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่ต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การใช้สื่อการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนการสอน โดยเฉพาะการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และสนุก

กับกิจกรรมการเรียนการสอน

ผู้ศึกษาค้นคว้า พบว่า ชุดการเรียน เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ครูดำเนินการสอนไปตามขั้นตอน สามารถถ่ายทอดเนื้อหาประสบการณ์ ที่เป็นนามธรรมได้ ช่วยให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน และเป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างนักเรียนกับครูให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกัน และเปิดโอกาสให้นักเรียน ได้ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม โดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางทำให้นักเรียนได้รู้จักการวางแผน ในการแก้ปัญหา รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู และนักเรียนกับนักเรียน ชุดการเรียนเป็นชุดอุปกรณ์สื่อประสม ที่นำสื่อหลายอย่างมาสัมพันธ์กันถ่ายทอดเนื้อหา เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จอห์นสัน (อังกไน อาร์ณิ บุญยีน. ๒๕๔๗ : ๑๘) นอกจากนี้ชุดการเรียนสามารถนำเทคนิค การเรียนรู้แบบเทคนิค LT ซึ่งจอห์นสันและจอห์นสัน (Johnson & Johnson. 1994 : 31-34) ได้เสนอหลักการ จัดกิจกรรมการเรียนแบบร่วมมือ ไว้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเทคนิค LT เป็นเทคนิคง่ายที่ซับซ้อน ซึ่งประกอบด้วย การสร้างความรู้สึกพึ่งพิงกัน (Positive Interdependence) ให้เกิดขึ้นในกลุ่มนักเรียน จัดให้มี ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน (Face-to Face Interaction) ให้นักเรียนทำงานด้วยกันภายใต้บรรยากาศของความ ช่วยเหลือและส่งเสริมกัน จัดให้มีการรับผิดชอบในส่วนบุคคลที่จะเรียนรู้ (Individual Accountability) เป็นการ ทำให้นักเรียนแต่ละคนตั้งใจเรียนและช่วยกันทำงาน ไม่กินแรงเพื่อครูอาจจัดสถานการณ์ได้ด้วยการประเมินเป็น ระยะ สุ่มสมาชิกของกลุ่มให้ตอบคำถามหรือรายงานผลการทำงาน สมาชิกทุกคนจึงต้องเตรียมพร้อมที่จะเป็น ตัวแทนของกลุ่ม ให้ความรู้เกี่ยวกับทักษะสังคม (Social Skills) การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดี มีทักษะทาง สังคมที่จำเป็น ได้แก่ ความเป็นผู้นำ การตัดสินใจ การสร้างความไวใจการสื่อสารและทักษะการจัดการกับข้อขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ และจัดให้มีกระบวนการกลุ่ม (Group Processing) เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนประเมิน การทำงานของสมาชิกในกลุ่มให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และหาทางปรับปรุงการทำงานกลุ่มให้ดีขึ้น

จากหลักการดังกล่าวทำให้ได้รูปแบบการเรียนรู้แบบเทคนิค LT ที่นักเรียนทำงานเป็นกลุ่มเพื่อให้ได้ผล งานกลุ่ม ในขณะที่ทำงานนักเรียนช่วยกันคิดและช่วยตอบคำถาม พยายามทำให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมและทุกคน เข้าใจที่มาของคำตอบ ให้นักเรียนขอความช่วยเหลือจากเพื่อนก่อนที่จะถามครู และครูชมเชย หรือให้รางวัลกลุ่ม ตามผลงานของกลุ่มเป็นหลักซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักการศึกษา ที่กล่าวว่าชุดการเรียนการสอนเป็นระบบ การผลิตสื่อและนำสื่อการเรียนหลาย ๆ อย่างมาสัมพันธ์กันและมีคุณค่าส่งเสริมกันและกัน สื่อการเรียนอย่างหนึ่ง อาจใช้สร้างสิ่งเร้าความสนใจในขณะที่อีกอย่างหนึ่งใช้เพื่ออธิบายข้อเท็จจริงของเนื้อหาและอีกอย่างหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดการแสวงหา อันนำไปสู่ความเข้าใจอันลึกซึ้ง สื่อเหล่านี้เรียกว่าสื่อประสมที่นำมาใช้ให้สอดคล้องกับเนื้อหา วิชา เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (บุญเกื้อ ควร หาเวช. ๒๕๔๓ : ๙๑)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ศึกษาค้นคว้าจึงได้จัดการเรียนรู้โดยใช้ชุดการเรียนร่วมกับการเรียนรู้แบบ ร่วมมือ เทคนิค LT ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้น เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนให้สูงขึ้นและเพิ่มทักษะการเรียนรู้ให้นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดำรง และอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นไทย มีความเข้าใจและยอมรับในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคม เกิดความสงบสุข

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT
๒. เพื่อศึกษาผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT

วิธีดำเนินการศึกษา

การดำเนินการศึกษานี้ เป็นการทดลอง (Experimental Research) โดยใช้แผนการศึกษาแบบ One Group Pre-test Post-test Design (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. ๒๕๓๘ : ๖๐-๖๑)

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ โรงเรียนบ้านอำปีलग ตำบลบ้านพลวง อำเภอปราสาท

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๓ จำนวน ๑๕ คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้ประกอบด้วย

๑. แผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT จำนวน ๖ แผนการเรียนรู้ คือ

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่องความหมาย ลักษณะ และประเภทของวัฒนธรรม

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคเหนือ

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคกลาง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖ เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้

๒. ชุดการเรียนรู้

ชุดการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๖ ชุด ได้แก่ ชุดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่องความหมาย ลักษณะ และประเภทของวัฒนธรรม

ชุดการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ชุดการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคเหนือ

ชุดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคกลาง

ชุดการเรียนรู้ที่ ๕ เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชุดการเรียนรู้ที่ ๖ เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้

๓. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ข้อสอบเป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก เป็นแบบทดสอบวัดความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการประเมินค่า จำนวน ๓๐ ข้อ ๓๐ คะแนน

๔. แบบสอบถามความพึงพอใจ

แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT จำนวน ๑๐ ข้อเป็นมาตราส่วนประเมินค่า ๕ ระดับ

ระดับ ๕ หมายถึง นักเรียนมีพึงพอใจในระดับมากที่สุด

ระดับ ๔ หมายถึง นักเรียนมีพึงพอใจในระดับมาก

ระดับ ๓ หมายถึง นักเรียนมีพึงพอใจในระดับปานกลาง

ระดับ ๒ หมายถึง นักเรียนมีพึงพอใจในระดับน้อย

ระดับ ๑ หมายถึง นักเรียนมีพึงพอใจในระดับน้อยที่สุด

๕. แบบสังเกตการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของผู้สอน ซึ่งในการจัดการเรียนการสอน โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT มีหลายขั้นตอน ในแต่ละขั้นตอนครูผู้สอนจะให้ผู้เรียนได้ศึกษาและลงมือปฏิบัติเอง ครูมีหน้าที่ให้คำแนะนำ คอยสังเกต และบันทึกกระบวนการหาความรู้ และพฤติกรรมของผู้เรียนในขณะปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ดำเนินการทดลอง ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนกรกฎาคม ดังนี้ ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการดังนี้

๑. ขั้นก่อนการศึกษา เป็นขั้นตอนที่ผู้ศึกษาค้นคว้าได้เตรียมความพร้อมด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑.๑ เตรียมการวางแผนเพื่อนำเครื่องมือที่ผ่านการหาประสิทธิภาพแล้วที่ใช้ในการวิจัย

๑.๒ ชี้แจง ทำความเข้าใจกับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้เพื่อชี้แจงจุดประสงค์

วิธีการเรียนรู้ด้วยกลุ่มร่วมมือเทคนิค LT

๑.๓ ก่อนการเรียนด้วยกลุ่มร่วมมือเทคนิค LT เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียน (Pre-test) จำนวน ๑ ฉบับซึ่งประกอบไปด้วย แบบทดสอบปรนัยชนิดเลือกตอบ ๔ ตัวเลือกจำนวน ๓๐ ข้อ คะแนนเต็ม ๓๐ คะแนน

๒. ขั้นดำเนินการศึกษา เป็นขั้นที่ศึกษาค้นคว้าได้ดำเนินการศึกษาโดยนำเครื่องมือที่ผ่านการหาประสิทธิภาพแล้วไปใช้ในการทดลอง การดำเนินการทดลองใช้เวลา ๘ คาบเรียนโดยทำการทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียน ๑ คาบเรียน การจัดการเรียนรู้ ๖ คาบเรียน ทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน ๑ คาบเรียน คาบละ ๖๐ นาที ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๙

๒.๑ เนื้อหาที่ทดลองสอนคือเนื้อหาสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านอำปีलग

๒.๒ การดำเนินงานทดลองสอนผู้ศึกษาค้นคว้าดำเนินการสอนเองทั้ง ๘ คาบเรียน โดยดำเนินการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบปรนัย จำนวน ๓๐ ข้อ บันทึกผลการทดสอบที่ได้เป็นคะแนนก่อนเรียน

๒.๓ จากนั้นครูเข้าสู่กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับวิธีการสอนด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค LT โดยเริ่มแรกครูและนักเรียนอภิปราย สรุปเนื้อหาที่เรียนในคาบที่แล้ว แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มละความสามารถกัน กลุ่มละ ๔-๕ คน ครูแจกใบงานกลุ่มละ ๑ แผ่น แบ่งหน้าที่ของผู้เรียนแต่ละคนในกลุ่ม ดังนี้ คนที่ ๑ อ่านคำสั่งหรือขั้นตอนในการดำเนินงาน คนที่ ๒ ฟังขั้นตอนและจดบันทึก คนที่ ๓ อ่านคำตอบและหาคำตอบ คนที่ ๔ ตรวจสอบคำตอบ (ข้อมูล) เรียนรู้ร่วมกันแบบ LT ร่วมกันทำกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและทำแบบฝึกหัดประจำชุดการเรียนรู้ แต่ละกลุ่มส่งกระดาษคำตอบเพียงแผ่นเดียวหรือส่งงาน ๑ ชิ้น ผลงานที่เสร็จและส่งเป็นผลงานที่ทุกคนในกลุ่มยอมรับ ซึ่งทุกคนในกลุ่มจะได้คะแนนเท่ากัน

๒.๔ เมื่อนักเรียนศึกษาชุดการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้ง ๖ ชุดแล้ว ให้นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Post-test) จำนวน ๑ ฉบับ โดยใช้ผลทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชุดเดียวกับแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนแต่เปลี่ยนแปลงโดยการสลับข้อ จำนวน ๓๐ ข้อ คะแนนเต็ม ๓๐ คะแนน

๒.๕ วัดความพึงพอใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เรียนโดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น จำนวน ๑๐ ข้อ

การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. วิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยหา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละของคะแนนผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและคะแนนสอบหลังเรียน

๒. วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านอำปีलग

สรุปผลการศึกษา

ผลการใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค LT เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ปรากฏผลดังนี้

๑. กระบวนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค LT ประสบความสำเร็จคือ การเรียนรู้ด้วยชุดการเรียนรู้ เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจและกระบวนการทำงานกลุ่มที่มุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้เนื้อหาสาระต่างๆด้วยตนเองด้วยความร่วมมือและความช่วยเหลือกันภายในกลุ่มนำพาซึ่งความสำเร็จ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นักเรียนที่เก่งช่วยเหลือสมาชิกที่เรียนอ่อนกว่า ได้ฝึกการพัฒนาทักษะทางสังคม เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการสร้างความสัมพันธ์ เพื่อเป็นการให้การส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะแสวงหา

ความรู้ ทักษะการคิดและแก้ปัญหาร่วมกัน นักเรียนแต่ละกลุ่มจะได้ฝึกฝนทักษะจากชุดการเรียนรู้โดยศึกษาเนื้อหา การทำใบงาน การทำแบบทดสอบ และนักเรียนสรุปผลงานการทำงานของตนเอง ว่ามีจุดเด่น จุดด้อย จุดบกพร่อง หรือข้อควรปรับปรุง เพื่อหาแนวทางแก้ไขครั้งต่อไป ทำให้นักเรียนเห็นถึงความก้าวหน้าของตนเองและกลุ่มอย่าง ชัดเจนรวดเร็ว และเสริมแรงโดยการให้คำชมเชยและกำลังใจกับนักเรียนด้วย

๒. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดการเรียนรู้ ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ พบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน หลังเรียน ได้คะแนนเฉลี่ย ๒๔.๐๗ คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๒๒ ก่อนเรียนได้คะแนนเฉลี่ย ๑๒.๗๓ คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๔๔ ได้ค่า ความแตกต่างเฉลี่ยเท่ากับ ๑๑.๓๓ คิดเป็นร้อยละ ๓๗ และผลการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน หลังเรียน ที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค LT มีคะแนนสูงกว่า ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการ เรียนรู้แบบร่วมมือ เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๔ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๑ อยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. ผลการเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียน โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค LT เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค LT เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ มีผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ที่เป็นเช่นนี้ อาจเนื่องมาจากนักเรียนได้เรียนรู้ โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค LT ประกอบกับการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มความเข้าใจและจดจำเนื้อหาอย่าง มีประสิทธิภาพ มีขั้นตอนการเรียนรู้ที่ชัดเจนจึงทำให้นักเรียนมีความสนใจสนุกสนาน และมีความสุขในการเรียนรู้ ตลอดจนนักเรียนได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งผลให้นักเรียนมีการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสาวลักษณ์ คำหอม (๒๕๔๖ : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุดการเรียนรู้เรื่องบุคคลสำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๖ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรี ก่อนและ หลังการใช้ชุดการเรียนรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยหลังการใช้ชุดการเรียนรู้มีคะแนน สูงกว่าก่อนการใช้ชุดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อุบล ประดับโชติ ที่พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องคุณธรรมนำความรู้สู่การดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยใช้ชุดการเรียนรู้แบบ เทคนิค LT พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดการเรียนรู้ แบบเทคนิค LT ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๖ เรื่องคุณธรรมนำความรู้สู่การดำเนินชีวิตประจำวัน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิตติยา กัณหา ที่พัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยใช้ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๒. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนโดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค LT เรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในครั้งนี้ ทำให้นักเรียนมีความสนใจและมีความกระตือรือร้นในบทเรียนมากยิ่งขึ้น และการใช้แผนการจัดการเรียนรู้มีลักษณะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการนำรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค LT มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค LT เป็นวิธีการเรียนรู้แบบกลุ่มที่ง่าย ไม่ยุ่งยาก เหมาะกับนักเรียนในระดับประถมศึกษา ขั้นตอนการเรียนจะเน้นการกำหนดสถานการณ์และรูปแบบไว้ชัดเจน ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่ม การช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในขณะที่ทำงานนักเรียนต้องช่วยกันคิดและช่วยกันตอบคำถาม หากคำตอบร่วมกันสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม เพื่อความสำเร็จของกลุ่มซึ่งเท่ากับความสำเร็จของตนเองด้วย จากคะแนนความก้าวหน้า มีการให้ดาวและครูพูดให้กำลังใจเป็นการเสริมแรง จึงทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นและตั้งใจเรียนและทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหามากยิ่งขึ้น นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปฐมพงษ์ พิษสิงห์ (๒๕๕๓ : ๙๕) ได้พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการสอนแบบร่วมมือ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ พบว่า มีความพอใจต่อการเรียนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีการช่วยเหลือกัน สนใจในการเรียนและเรียนรู้อย่างสนุกสนาน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับทิศนา แคมมณี (๒๕๕๐ : ๓๗๖-๓๗๗) ได้กล่าวถึงข้อดีของวิธีสอนด้วยชุดการเรียนรู้ว่าช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนทราบผลการเรียนรู้ทันทีที่เรียนจบ อีกทั้งช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เป็นรายบุคคลเป็นกลุ่มได้

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค LT ครูผู้สอนควรอธิบายขั้นตอนในการเรียนรู้ และบทบาทของนักเรียนในการเรียนรู้ ทำให้นักเรียนเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามขั้นตอนได้อย่างถูกต้อง จะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นวิธีการสอนที่นักเรียนยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการเรียนรู้มาก่อน

การแบ่งนักเรียนแบบคละความสามารถ ซึ่งครูผู้สอนต้องใช้ข้อมูลผลการเรียนรู้ในอดีตของนักเรียนแต่ละคนมาใช้ในการจัดกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มมีทั้งนักเรียนที่เรียนเก่ง เรียนปานกลาง และเรียนอ่อน ในปริมาณที่ใกล้เคียงกันให้มากที่สุด ในระหว่างการเรียนรู้ครูผู้สอนต้องคอยกำกับ ให้คำแนะนำ ดูแลอย่างใกล้ชิดในการทำกิจกรรม และคอยกระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก ส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนขณะทำงานกลุ่ม

และขณะทำงานรายบุคคล

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในขั้นตอนการเรียนรู้ นักเรียนอาจใช้เวลานานกว่าที่กำหนด ดังนั้น ครูอาจยืดหยุ่นเวลาได้ตามความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อไป

ควรใช้กิจกรรมกลุ่มร่วมมือแบบอื่นนอกเหนือจากแบบเทคนิค LT เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลาย

ควรมีการเปรียบเทียบการเรียนรู้โดยใช้ชุดการเรียนรู้ กับสื่อนวัตกรรมอื่น

ควรใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มร่วมมือกับสื่อการเรียนรู้ที่สื่อประสมมีภาพประกอบคำบรรยายหรือรูปภาพ หุ่นจำลอง ตัวการ์ตูนที่เคลื่อนไหวได้ จะกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจเกิดแรงจูงใจในการเรียนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๕ ข). แนวการวัดและประเมินผลในชั้นเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ราชบัณฑิตยสถาน และคุรุภัณฑ์.

..... (๒๕๔๖ ค). เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ คู่มือการจัดการเรียนรู้ภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

..... (๒๕๕๑). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

..... (๒๕๕๒). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

..... (๒๕๕๕). แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร.

กรมวิชาการ. (๒๕๔๔). เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

การศึกษาผลการคิดวิเคราะห์และสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสำนวนไทย
โดยอาศัยหลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการ: กรณีศึกษา ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี
สาขาครุศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
A STUDY OF ANALYTICAL THINKING AND LEARNING ACHIEVEMENT
ON THAI IDIOM TEACHING BY YONISOMANASAKARA USING CASE
BASED LEARNING METHOD FOR UNDERGRADUATE STUDENTS
OF EDUCATION PROGRAM IN NAKORNRAJASIMA RAJABHAT UNIVERSITY

วเรช มีแสงรุทร, จามจรี นิสัยนต์, ผศ.กุลวดี พุททมงคล,*
รุ่งเพชร วรพงศาพิศัย, ทศวรรษ มณีวงษ์

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ทำขึ้นเพื่อศึกษาแนวทางการใช้หลักโยนิโสมนสิการในการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาไทย โดยมุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะนักศึกษาที่เรียนวิชาสำนวนไทยในชั้นปีที่ ๑ และ ๓ ผลการศึกษาพบว่าการสอดแทรกความคิดเกี่ยวกับกลวิธีการใช้หลักโยนิโสมนสิการในการศึกษาสำนวนไทย เช่น สำนวนสุภาษิต โดยผ่านวรรณกรรมคำสอน และสุภาษิตที่มีที่มาจากวรรณคดีไทยนั้นทำให้นักศึกษามีโอกาสใช้ระบบความคิดการค้นหาความจริงตามหลักโยนิโสมนสิการมากที่สุด สำหรับสำนวนภาษาปัจจุบันจำเป็นต้องใช้ทฤษฎีการสร้างวาทกรรมเข้ามาเชื่อมโยงกับระบบการคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงจะทำให้เกิดประสิทธิผลขึ้นสำหรับการพัฒนาความคิดของนักศึกษา ระบบโยนิโสมนสิการสามารถใช้พัฒนาร่วมกับทฤษฎีการศึกษาและจิตวิทยาการสอนต่าง ๆ เนื่องจากเป็นกระบวนการค้นหาและตรวจสอบความจริงที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง ทำให้นักศึกษาในรายวิชาสำนวนไทยมีการพัฒนาเกี่ยวกับกรคิดวิเคราะห์ การวิจารณ์ และการคิดสังเคราะห์ด้วยระบบความคิดในระบบโยนิโสมนสิการ

๑. ความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักศึกษาโดยใช้ชุดการเรียนสำนวนไทยเพื่อฝึกทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

๒. ความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อชุดการเรียนสำนวนไทยเพื่อฝึกทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการรายวิชาสำนวนไทยในภาพรวมนักศึกษาเห็นด้วยกับการใช้แบบฝึกทักษะในระดับดีมาก

โดยที่ผลการวิจัยระดับช่วงอายุของนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ และ ๓ ไม่มีปัญหาต่อการเรียนรู้การคิดแบบโยนิโสมนสิการ

คำสำคัญ : โยนิโสมนสิการ, การคิดวิเคราะห์

* อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

Abstract

The research was conducted to study the use of the Yonisonamasikara to the development of language teaching Thailand, focusing on education, particularly students studying rhetoric Thailand in Year 1 and 3, the study found. the Fielded ideas about techniques used in the study's Critical Thinking on Thai program expressions such as proverbs, idioms and proverbs through didactic literature is literature from Thailand gave students the opportunity to explore the idea. real Yonisonamasikara it for the most current language is required to create a theoretical discourse into Critical Thinking to be made more effective for the development of ideas of students Yonisonamasikara system. milk music To be developed in conjunction with educational theory and psychology of teaching is different because the search process and verify the fact that the truly puts students in the course rhetoric Thailand has developed on analytical thinking, critical thinking and synthesis systems. The idea of the Yonisonamasikara system, there are:

1. The ability of students to think Oinios's milk by using a combination of learning idioms Thailand to practice thinking Oinios's milk after learning of higher learning significantly.
2. The students of the class action suit rhetoric Thailand to practice thinking the course music Oinios milk expression in Thailand as opposed to using student skill level is very good. The identical results were between ages of one and three year students have to learn to think on Yonisonamasikara system.

Keywords: Yonisonamasikara, Critical Thinking

บทนำ

สภาพสังคมไทยปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก สังคมไทยเริ่มเข้าสู่สังคมพหุวัฒนธรรม ทำให้มีความสับสนวุ่นวายในการดำเนินชีวิต ขณะที่ผู้คนในสังคมกำลังพัฒนาในด้านวัตถุ คนไทยรับเอาความเจริญทางเทคโนโลยีของตะวันตกเข้ามาใช้อย่าง แพร่หลาย เช่น สื่อวิทยุโทรทัศน์ เกม อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์เคลื่อนที่ สิ่งเหล่านี้ถ้าใช้และเสพโดยปราศจากวิจารณญาณแล้วจะทำให้เกิดการเสื่อมถอยทางด้านจิตใจ จึงก่อให้เกิดปัญหาทางด้านศีลธรรมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นข่าวในสื่อมวลชนต่าง ๆ ทุก ๆ วัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมในสังคมไทย และเป็นภัยอันตรายต่อศีลธรรมสำหรับเยาวชน และนักศึกษาทั่วไป ที่อาจจะ ไม่เข้าใจและยึดถือบุคคลที่ประพฤติไม่ดีไม่ถูกต้องเป็นแบบอย่าง (พระธรรมปิฎก. ๒๕๓๙)

การเรียนการสอนทางด้านการศึกษาวิเคราะห์และศีลธรรมของไทยยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะการเรียนการสอนแบบบูรณาการและการนำหลักทฤษฎีการศึกษาวิเคราะห์ที่เกี่ยวกับศีลธรรมและคุณธรรม ไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนต่าง ๆ อย่างจริงจัง (ประดิษฐ์ เตชนันท์. ๒๕๓๖)

การคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม เป็นสิ่งสำคัญที่ควรบูรณาการกับการเรียนการสอนทุก ๆ วิชา เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ได้แก้ปัญหาและฝึกเผชิญ สถานการณ์ต่าง ๆ อันจะในชีวิตจริง การใช้สื่อการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับหลักการคิดวิเคราะห์เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการเรียนการสอน และการส่งเสริมศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนาในการเรียนการสอนไม่สำเร็จเนื่องจาก ครูขาดความรู้ความเข้าใจ ในพระพุทธศาสนาและขาดวิธีการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสอดคล้องกับจุดประสงค์และเนื้อหาที่จะสอดแทรกหลักธรรมตามแนวคิดพุทธศาสนาเข้าไปเพื่อบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้การคิดวิเคราะห์ตามหลักพุทธศาสนา โดยมากครูส่วนใหญ่จะสอนให้นักศึกษาจำ แต่ทฤษฎีอย่างเลื่อนลอยด้วยความรู้สึที่ไกลตัว (เสถียรพงศ์ วรรณปก. ๒๕๓๘) การส่งเสริมความคิดที่ถูกต้องเป็นการคิดตาม แนวทางของพระพุทธเจ้าเป็นวิถีทางที่คิดอย่างแยบคาย คิดถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ คิดหาเหตุผล และเสาะแสวงหาความรู้อยู่เสมอ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจจะพัฒนาการคิดวิเคราะห์ โดยใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับวิชาภาษาไทย สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์ชั้นปีที่ต่าง ๆ โดยเชื่อว่าวิธีการเรียนการสอนโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาจะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์กับผู้เรียนทางด้านการศึกษาที่สูงขึ้น และเป็นการฝึกให้ผู้เรียน คิดถูก คิดดี สามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันหรือสถานการณ์จำลองในชั้นเรียนได้ และเป็นส่วนสนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นบัณฑิตที่มีความรู้คู่คุณธรรมในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้อการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการแบบบูรณาการในวิชาภาษาไทยให้กับนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตร์สาขาภาษาไทยเพื่อส่งเสริมความรู้คู่คุณธรรม
๒. เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการเรียนโดย การคิดแบบโยนิโสมนสิการในการพัฒนาการเรียนวิชาภาษาไทยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์วิจารณ์ที่ต้องอาศัยการคิดวิเคราะห์อย่างแยบคาย ให้กับนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตร์สาขาภาษาไทยโดยผ่านเกณฑ์ร้อยละ ๘๐ ของ นักเรียนมีค่าคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๐ จากแบบทดสอบการคิดวิเคราะห์
๓. เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการในการเรียนการสอนภาษาไทยโดยนักศึกษาสามารถผ่านเกณฑ์ร้อยละ ๘๐ ของจำนวนนักศึกษาทั้งหมด

ขอบเขตงานวิจัย

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษา ได้แก่ นักศึกษาคณะครุศาสตร์ ชั้นปีที่ ๒ ที่เรียนวิชาภาษาไทยในหลักสูตรครุศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ ทั้งหมด

กลุ่มตัวอย่างคือนักศึกษาคณะครุศาสตร์ ชั้นปีที่ ๒ ที่เรียนวิชาภาษาไทย ในปีการศึกษา ๒๕๕๙ จำนวน ๑ ห้องเรียน รวม ๓๐ คน ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling)

๒. ตัวแปรในการศึกษา

๒.๑ ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การสอนโดยใช้แบบฝึกทักษะภาษาไทยด้วยการคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสมนสิการ รายวิชาการวิจัยในชั้นเรียน

๒.๒ ตัวแปรตาม ได้แก่ ๑) ความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และ ๒) ความ คิดเห็นที่มีต่อแบบฝึกทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการกับภาษาไทยของนักศึกษาทฤษฎี สมมติฐานหรือกรอบความคิด (Conceptual Framework)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการคิดแบบโยนิโสมนสิการของพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนภาษาไทยวิชาสำนวนไทย โดยอาศัยการคิดตามแนวโยนิโสมนสิการ ๑๐ วิธีคิดที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ๑) การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ๒) การคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ ๓) การคิดแบบสามัญลักษณ์ ๔) การคิดแบบอริยสัจ ๕) การคิดแบบบรรทัดธรรมสัมพันธ์ ๖) การคิดแบบคุณโทษและทางออก ๗) การคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม ๘) การคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม ๙) การคิดแบบมีสติอยู่กับอารมณ์ปัจจุบัน และ ๑๐) การคิดแบบจำแนกในด้านความจริง ซึ่งมีตัวแปรอิสระและตัวแปรตามในการศึกษา ดังนี้

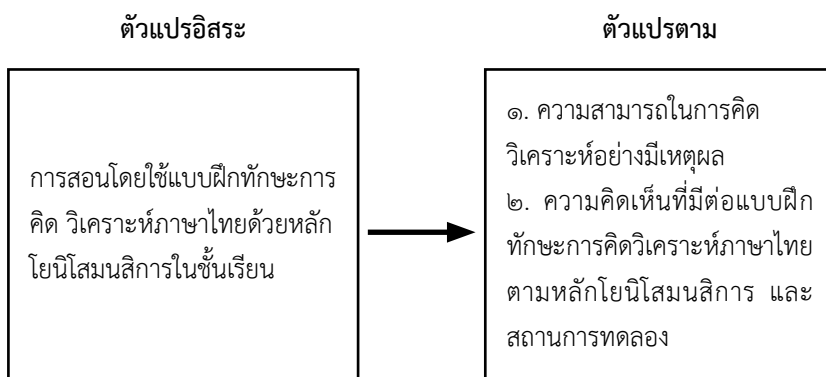
๑. ตัวแปรอิสระ

การสอนโดยใช้แบบฝึกทักษะการคิด แบบโยนิโสมนสิการในการเรียนวิชาภาษาไทย

๒. ตัวแปรตาม

๒.๑. ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลในชั้นเรียน

๒.๒. ความคิดเห็นที่มีต่อแบบฝึกทักษะการวิเคราะห์ภาษาไทยด้วยหลักโยนิโสมนสิการ

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Design) ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแบบแผนการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบ (One Group Pretest-Posttest Design) โดยให้มีการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) จากนั้นให้นักเรียนศึกษาศึกษากระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการผ่านเหตุสมมุติในชั้นเรียนและทำการทดสอบหลังเรียน (Posttest)

๑) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
๒. แผนการจัดการเรียนรู้การคิดวิเคราะห์ภาษาไทยแบบโยนิโสมนสิการโดยใช้การเรียนการสอนแบบกรณีศึกษา
๓. บทเรียนภาษาไทยการคิดวิเคราะห์ตามหลักโยนิโสมนสิการใช้การเรียนการสอนแบบกรณีศึกษา

๔. แบบประเมินความสามารถในการคิดวิเคราะห์
๕. แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนโดยการสอนแบบกรณีศึกษา
๖. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
๗. แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อการเรียนแบบเรียนการคิดวิเคราะห์ภาษาไทยตามหลักโยนิโสมนสิการโดยใช้การเรียนการสอนแบบกรณีศึกษา

๒) ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

๑. ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเรียนการสอนการคิดวิเคราะห์ภาษาไทยด้วยระบบโยนิโสมนสิการแบบกรณีศึกษาให้นักศึกษาทราบ

๑.๑ ผู้วิจัยให้นักศึกษาจับคู่ผู้เรียน ๒ คน ในห้องเรียน ได้กลุ่มนักศึกษา จำนวน ๑๕ กลุ่ม หรือ ๕ จำนวน ๖ กลุ่ม จากกลุ่ม ตัวอย่าง ๓๐ คน เพื่อทำกิจกรรมในการจัดการเรียนการสอนร่วมกันในสถานการณ์จำลองต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาและวรรณกรรมไทยเพื่อพัฒนาแนวคิดแบบโยนิโสมนสิการ

๑.๒ ผู้วิจัยให้นักศึกษาทำแบบประเมินความสามารถในการคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสมนสิการก่อนเรียน ซึ่งเป็นแบบทดสอบเป็นแบบปรนัยชนิด ๔ ตัวเลือก จำนวน ๒๐ ข้อ และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนที่เกี่ยวกับศีลธรรมในวรรณกรรมไทยผ่านการวิเคราะห์ ตรวจสอบหาคุณภาพของข้อสอบแล้ว

๒. ผู้วิจัยให้นักศึกษาศึกษาบทเรียนวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร สำนวนไทย กวีนิพนธ์ ภาษาสันสกฤต ภาษาและวัฒนธรรม ฯลฯ ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในท้องถิ่นของตนเอง และเพื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงในชุมชน และตามขั้นตอนของการเรียนการสอนแบบกรณีศึกษา

๓. ผู้วิจัยประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษาหลังเรียนโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนภาษาไทยด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการโดยการสอนแบบกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

๔. ผู้วิจัยให้นักศึกษาทำแบบประเมินความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังเรียน และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน ซึ่งผ่านการวิเคราะห์ตรวจสอบหาคุณภาพของข้อสอบแล้ว

๕. ผู้วิจัยให้นักศึกษาตอบแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อการเรียนแบบโยนิโสมนสิการบูรณาการในการเรียนการสอนภาษาไทย

๖. ขั้นสุดท้ายในการดำเนินการวิจัยสรุปและทำรูปเล่มรายงานการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์เนื้อหาผลงานและการทำแบบทดสอบในชุดการเรียนการสอนสำนวนไทยเพื่อฝึกทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักศึกษาในกลุ่มทดลองผลการวิจัยการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคข้อมูลและข่าวสารด้วยปัญญา

๑. ความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักศึกษาโดยใช้ชุดการเรียนสำนวนไทยเพื่อฝึกทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

๒. ความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อชุดการเรียนสำนวนไทยเพื่อฝึกทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการรายวิชาสำนวนไทยในภาพรวมนักศึกษาเห็นด้วยกับการใช้แบบฝึกทักษะในระดับดีมาก

อภิปรายผล

หลักการคิดสืบหาความจริงด้วยระบบโยนิโสมนสิการสามารถนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ วิจารณ์ ประเมินคุณค่า และการคิดสังเคราะห์ให้กับนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตในการเรียนการสอนวิชา สำนวนไทย ได้เป็นอย่างดีดังกล่าวคือ

๑. มีนัยสำคัญของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเพื่อนที่ดีหรือกลุ่มกัลยาณมิตร ในระบบการพัฒนาความคิดเรื่องการอยู่ร่วมกัน และช่วยเหลือสังคมด้วยจิตอาสา แต่ไม่มีผลต่อการคิดวิเคราะห์และพฤติกรรมการบริโภค ข้อมูลและข่าวสารด้วยปัญญา

๒. ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักศึกษาก่อนและหลังเรียน พบว่า ความสามารถของนักศึกษาที่ใช้แบบฝึกทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการใน ชุดการเรียนรู้วิชาสำนวนไทย ด้วยระบบการคิดแบบโยนิโสมนสิการในรายวิชาสำนวนไทยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยนั้น เนื่องมาจากการใช้แบบฝึกทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ในชั้นเรียนทั้ง ๒ ชั้นปีชั้นปีที่ ๑ หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขาภาษาไทย และชั้นปีที่ ๓ หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาจิตวิทยา-ภาษาไทย ได้ใช้ชุดการเรียนรู้วิชาสำนวนไทยด้วยระบบการคิดแบบโยนิโสมนสิการที่กำหนดช่วย ส่งเสริมความสามารถในกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการให้กับนักศึกษาส่งเสริมในนักศึกษาประเมินความพึง พอใจต่อชุดการเรียนการสอนดังกล่าวในระดับดีมาก

เนื่องจากการพัฒนาชุดการเรียนรู้วิชาสำนวนไทยด้วยระบบการคิดแบบโยนิโสมนสิการ นั้นจะต้องใช้การเรียนรู้แบบบูรณาการต่าง ๆ เช่น การใช้ทฤษฎีทางภาษาศาสตร์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงเสียง และความหมายของคำ ที่มาของสำนวนไทยในวรรณคดีต่าง ๆ การศึกษาอิทธิพลของความหมายของวาทกรรม นั้นที่มีต่อสังคมปัจจุบัน การสอดแทรกเนื้อหาสาระเหตุการณ์โลกปัจจุบันซึ่งสัมพันธ์กับถ้อยคำสำนวนไทย ฯลฯ เพื่อสถานการณ์จำลองทางความคิดให้นักศึกษาได้ศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ตามระบบความคิดแบบโยนิโส มนสิการ

เอกสารอ้างอิง

- ก่องแก้ว เจริญอักษร. (๒๕๓๙). การสอนแนวโยนิโสมนสิการ: กิจกรรม แบบฝึกหัดและคุณธรรม. วารสารครุศาสตร์, เกียรติศักดิ์ วชิศิริ. (๒๕๕๓). "การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบนาตนเองบนเว็บเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษา." **วิทยานิพนธ์ ดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาเทคโนโลยีเทคนิคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เทคโนโลยี พระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- เกษศิริ การเกษ. (๒๕๕๓). "การพัฒนาบทเรียนผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ แบบเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหา วิชาวิทยาศาสตร์ สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖." **วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต** สาขาครุศาสตร์เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- จิรวรรณ พงศ์วรรณสิน. (๒๕๔๒). ผลการใช้ชุดฝึกการคิดตามแนวโยนิโสมนสิการที่มีต่อการตัดสินใจ แก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดท่ากฤษณา (สุขชัย ประชาสรรค์) จังหวัดชัยนาท. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา และการแนะแนว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัชชา พัฒนากุล. (๒๕๓๓). ผลของการใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์ในการสอนต่อความสามารถในการตัดสินใจแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓. **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕

Leadership Involving with the Change of Educational Administrators
in Basic Education Schools, Office of Secondary Educational Service Area 25

พีระพล สุราสา *

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน รวม ๔๖๒ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า มีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๕ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า

๑. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อยู่ในระดับมากทั้งในภาพรวมและรายด้าน โดยด้านที่มีพฤติกรรมมาก คือ ด้านการคำนึงความเป็นปัจเจกบุคคล รองลงมาคือ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ส่วนด้านที่มีพฤติกรรมน้อย คือ ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์

๒. แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ มีดังนี้ ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ มีความกล้าหาญ สร้างศรัทธาและมีหลักธรรมาภิบาล ควรส่งเสริมให้ผู้ตามเข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่อง และปฏิบัติตนต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเสมอภาค ควรส่งเสริมจัดหาสื่อเทคโนโลยีใช้ในการจัดการเรียนการสอนและเปิดโอกาส ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The objectives of the research were to study and find out the guideline for development of Leadership Involving with the Change of Educational Administrators in Basic Education Schools, Office of Secondary Educational Service Area 25. The sampling were 462 educational administrators and teachers teaching in basic education schools. The tools used for the research were questionnaires with rating scale, its entire confidence value equaled 0.95, and the statistics used for data analysis was Percentage, Mean, and standard deviation.

The findings were as followed:

1. Leadership Involving with the Change of Educational Administrators in Basic Education Schools was at high level in both total aspect and each aspect, the aspect with high behavioral action was thinking to be individual person, the second one was how to create inspiration, but for the aspect with low behavioral action was the aspect involving with ideally influence.

2. As for the guideline for development of Leadership Involving with the Change of Educational Administrators in Basic Education Schools, Office of Secondary Educational Service Area 25, it should be made as follows: The educational administrators should open opportunity for all personnel to show their vision, ability for making of their faith and good governance, and should promote to let their followers be trained continuously, their behavioral action toward their subordinates should be equally made. A part from this the educational administrators should procure technological media for the lesson management, and should open opportunity for all personnel to express their opinions freely.

Keywords: Leadership Involving with the Change, Educational Administrators.

บทนำ

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในโรงเรียน บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษามีผลกระทบต่อรูปแบบ คุณภาพ ประสิทธิภาพ ความกระตือรือร้นและลักษณะความคิดของทั้งโรงเรียนผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำและวิสัยทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะต้องมีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาไปสู่สถานศึกษาที่มีคุณภาพ ทั้งครู-อาจารย์ และนักเรียน ตามมาตรฐานที่กำหนด ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดในสถาบัน จะต้องสนใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่จะมีผลกระทบต่อเยาวชนและทรัพยากรมนุษย์ที่ตนเองรับผิดชอบ สถานศึกษาต้องการผู้นำที่เข้มแข็ง ความต้องการภาวะผู้นำในสถานศึกษาจึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของผู้บริหารในการทำให้สถานศึกษาเจริญก้าวหน้า มีการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ การบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการที่จะนำเอาทรัพยากรมาประกอบกันตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้บริหารคือกุญแจความสำเร็จ สถานศึกษา

คือองค์กรทางสังคมเช่นเดียวกับองค์กรอื่น ผู้บริหารและครูมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิรูป การจัดการศึกษาจะมีประสิทธิภาพและมาตรฐานได้ต้องเกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงานของผู้บริหารในองค์กรและการบริหารที่ดีเป็นสำคัญ (ประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์, ๒๕๔๒ : ๔) ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้เริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูป ซึ่งต้องใช้ภาวะผู้นำ มองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ มีสามัญสำนึก กล้าคิด กล้าทำ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา การปฏิรูปสถานศึกษาจึงอยู่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นอันดับแรก ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในโรงเรียน บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษามีผลกระทบต่อรูปแบบ คุณภาพ ประสิทธิภาพ ความกระตือรือร้นและลักษณะความคิดของทั้งโรงเรียนผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำและวิสัยทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะต้องมีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาไปสู่สถานศึกษาที่มีคุณภาพ ทั้งครู-อาจารย์ และนักเรียน ตามมาตรฐานที่กำหนด ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดในสถาบัน จะต้องสนใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่จะมีผลกระทบ ต่อเยาวชนและทรัพยากรมนุษย์ที่ตนเองรับผิดชอบ สถานศึกษาต้องการผู้นำที่เข้มแข็ง ความต้องการภาวะผู้นำในสถานศึกษาจึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของผู้บริหารในการทำให้สถานศึกษาเจริญก้าวหน้า มีการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ การบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการที่จะนำเอาทรัพยากรมาประกอบกันตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้บริหารคือกุญแจความสำเร็จ สถานศึกษา คือองค์กรทางสังคมเช่นเดียวกับองค์กรอื่น ผู้บริหารและครูมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิรูป การจัดการศึกษาจะมีประสิทธิภาพและมาตรฐานได้ต้องเกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงานของผู้บริหารในองค์กรและการบริหารที่ดีเป็นสำคัญ (ประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์, ๒๕๔๒ : ๔) ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้เริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูป ซึ่งต้องใช้ภาวะผู้นำ มองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ มีสามัญสำนึก กล้าคิด กล้าทำ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา การปฏิรูปสถานศึกษาจึงอยู่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นอันดับแรก ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในโรงเรียน บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษามีผลกระทบต่อรูปแบบ คุณภาพ ประสิทธิภาพ ความกระตือรือร้นและลักษณะความคิดของทั้งโรงเรียนผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำและวิสัยทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะต้องมีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาไปสู่สถานศึกษาที่มีคุณภาพ ทั้งครู-อาจารย์ และนักเรียน ตามมาตรฐานที่กำหนด ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดในสถาบัน จะต้องสนใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่จะมีผลกระทบต่อเยาวชนและทรัพยากรมนุษย์ที่ตนเองรับผิดชอบ สถานศึกษาต้องการผู้นำที่เข้มแข็ง ความต้องการภาวะผู้นำในสถานศึกษาจึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของผู้บริหารในการทำให้สถานศึกษาเจริญก้าวหน้า มีการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ การบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการที่จะนำเอาทรัพยากรมาประกอบกันตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้บริหารคือกุญแจความสำเร็จ สถานศึกษา คือองค์กรทางสังคมเช่นเดียวกับองค์กรอื่น ผู้บริหารและครูมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิรูป การจัดการศึกษาจะมีประสิทธิภาพและมาตรฐานได้ต้องเกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงานของผู้บริหารในองค์กรและการบริหารที่ดีเป็นสำคัญ (ประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์, ๒๕๔๒ : ๔) ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้เริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูป ซึ่งต้องใช้ภาวะผู้นำ มองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ มีสามัญสำนึก กล้าคิด กล้าทำ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา การปฏิรูปสถานศึกษาจึงอยู่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นอันดับแรก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕

ได้ดำเนินการนิเทศภายในเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ โดยกำหนดเป้าประสงค์ไว้ ๔ ด้านคือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ มีประสิทธิภาพ สถานศึกษามีคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ผู้บริหารและครูเป็นบุคลากรมืออาชีพนักเรียนมีคุณภาพ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่นประถมศึกษาเขต ๑, ๒๕๕๗: ๑๓) แต่จากการสรุปผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากการขาดแคลนบุคลากร บุคลากรขาดขวัญและกำลังใจจากการได้รับผลกระทบจากการปฏิรูปโครงสร้างการบริหารขาดความรู้ความเข้าใจในระบบงานที่เป็นภารกิจใหม่ ขาดสื่อและเทคโนโลยีในการปฏิบัติงานสถานศึกษามีศักยภาพที่แตกต่างกันตามความพร้อมของชุมชนและสถานศึกษาส่วนหนึ่งขาดการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษากภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ เพื่อนำผลจากการศึกษาไปเป็นข้อเสนอเทศให้กับผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความเป็นผู้นำของบุคลากรในสถานศึกษาและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาการศึกษาของประเทศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑. เพื่อศึกษากภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ จำแนกตามตำแหน่งและขนาดของสถานศึกษา
๒. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนากภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕

วิธีดำเนินการศึกษา

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งศึกษากภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ ตามความแตกต่างของตำแหน่งและขนาดสถานศึกษา โดยยึดหลักทฤษฎีคุณลักษณะของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational leadership) ของแบส และอวลิโอ (Bass & Avolio ; อ้างถึงในกระทรวงศึกษา, ๒๕๕๐ : ๙-๑๑) ประกอบด้วย ๔ ด้าน คือ ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ด้านการกระตุ้นการใช้ปัญญาและด้าน การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

๒. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ ที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานศึกษา จำนวน ๔๖๒ คน ได้กลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษาโดยใช้เกณฑ์ร้อยละ ๘๐ ของจำนวนประชากรและ ครูผู้สอนโดยใช้เกณฑ์ร้อยละ ๑๐ ของประชากร และได้โดยการแบ่งกลุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) (บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๔๕: ๔๑-๔๖) ตามตำแหน่งและขนาดสถานศึกษา จำแนกเป็น

๒.๑ ตำแหน่ง

๒.๑.๒ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๒๒๔ คน

๒.๑.๓ ครูผู้สอน จำนวน ๒๓๘ คน

๒.๒ ขนาดสถานศึกษา

๒.๒.๑ ขนาดเล็ก จำนวน ๑๕๑ คน

๒.๒.๒ ขนาดกลาง จำนวน ๒๓๖ คน

๒.๒.๓ ขนาดใหญ่ จำนวน ๗๕ คน

ประโยชน์ที่ได้รับการศึกษา

การศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ ในครั้งนี้ผู้ศึกษาคาดว่าจะได้ประโยชน์สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ดังนี้

๑. เป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา นำไปพัฒนาตนเอง ปรับพฤติกรรมในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพบรรลุตามเป้าหมายของสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่อสนองตอบนโยบายของรัฐบาลในยุคปฏิรูปการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒. เป็นข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาให้เป็นผู้บริหารมืออาชีพที่มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่อไป

๓. เป็นข้อเสนอแนะสำหรับ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ ใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือกผู้บริหารและการเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔. เป็นข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบริบทของหน่วยงานของตนเอง

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีลักษณะเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) มี ๕ ระดับ ดังนี้

๕ หมายถึง มีพฤติกรรมในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง มีพฤติกรรมในระดับมาก

๓ หมายถึง มีพฤติกรรมในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง มีพฤติกรรมในระดับน้อย

๑ หมายถึง มีพฤติกรรมในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ
  - ๑.๑ ค่า IOC (Index of item objective congruence)
  - ๑.๒ ค่าอำนาจจำแนก (Discrimination power)
  - ๑.๓ ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability)
๒. สถิติพื้นฐาน
  - ๒.๑ ค่าความถี่ (Frequency)
  - ๒.๒ ค่าร้อยละ (Percentage)
  - ๒.๓ ค่าเฉลี่ย (Mean)
  - ๒.๔ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

สรุปผลการศึกษา

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ สรุปได้ดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมาก คือ ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล รองลงมาคือ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อย คือ ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏดังนี้

๑.๑ ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยข้อที่มีระดับพฤติกรรมมาก คือ ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสนใจผู้ร่วมงานโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสนใจผู้ร่วมงานที่มีปัญหาและไม่ได้รับความสนใจจากกลุ่มเท่าที่ควร ส่วนข้อที่มีระดับพฤติกรรมน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษามอบหมายงานโดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล

๑.๒ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยข้อที่มีระดับพฤติกรรมมาก คือ ผู้บริหารสถานศึกษาแสดงความเชื่อมั่นว่าผู้ร่วมงานจะปฏิบัติงานได้อย่างบรรลุเป้าหมาย รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาแสดงให้เห็นถึงเป้าหมายของการทำงานและวางแผนในอนาคตได้อย่างชัดเจน ส่วนข้อที่มีระดับพฤติกรรมน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ผู้ร่วมงานทำงานได้เต็มศักยภาพ

๑.๓ ด้านการกระตุ้นการใช้ปัญญา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยข้อที่มีระดับพฤติกรรมในระดับพฤติกรรมมาก คือ ผู้บริหารสถานศึกษาชี้แนะให้ผู้ร่วมงานหาจุดเด่น จุดด้อยของสถานศึกษาเพื่อพัฒนางาน รองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษากระตุ้นให้ผู้ร่วมงานหาวิธีแก้ปัญหาด้วยวิธีการใหม่ ๆ ส่วนข้อที่มีระดับพฤติกรรมน้อย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ผู้ร่วมงานใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน

๑.๔ ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ โดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยข้อที่มีระดับพฤติกรรมมาก คือ ผู้บริหารสถานศึกษากระตุ้นให้ผู้ร่วมงานอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม รองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญต่อการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ข้อที่มีระดับพฤติกรรมในระดับ ปานกลาง ๕ ข้อ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควบคุมอารมณ์ได้ในทุก ๆ สถานการณ์ ผู้บริหารสถานศึกษามีความรู้ความสามารถสร้างความมั่นใจให้กับผู้ร่วมงานว่าจะเอาชนะอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ได้ ผู้บริหารสถานศึกษายึดหลักคุณธรรม จริยธรรมประกอบการตัดสินใจ ผู้บริหารสถานศึกษาทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความรู้สึกเต็มใจและภาคภูมิใจ เมื่อได้ร่วมงานด้วย และผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นที่เคารพนับถือของผู้ร่วมงาน ส่วนข้อที่มีระดับพฤติกรรมน้อย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่เคารพนับถือของผู้ร่วมงาน

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ชั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ ผู้ศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจบางประเด็น จึงนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล รองลงมาคือ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อย คือ ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีความรู้ด้านการบริหาร ตลอดจนทั้งมีความรู้ด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษามีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงานการดำรงชีวิตเพื่อทันกับโลกยุคโลกาภิวัตน์และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ตลอดจนทั้งการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย ทุกคนในองค์กรต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและแนวคิดในการทำงาน เพื่อสนองตอบเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ สถานศึกษาต้องปรับเปลี่ยนการบริหารงานโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหาร ครูผู้สอนต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนเช่นกัน แต่สำหรับผู้บริหารสถานศึกษานั้นนับเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการดำเนินการต่าง ๆ ของสถานศึกษา เพราะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ วางแผน กำหนดนโยบาย อำนวยการและมอบหมายให้งาน กำกับติดตามเพื่อขับเคลื่อนโรงเรียนเข้าสู่เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด และยุคนี้ผู้บริหารต้องสร้างภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง เพื่อการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารที่ใช้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลให้บุคลากรมีความมั่นใจในการทำงาน ผู้บริหารจะต้องอาศัยความเป็นผู้นำที่เข้มแข็งจึงจะสามารถสร้างความมั่นใจ ความมั่นคงให้กับคนในองค์กรและก่อให้เกิดการยอมรับในการเป็นผู้นำได้ อีกทั้งมีความเต็มใจเข้าร่วมการพัฒนา และปรับเปลี่ยนองค์กร ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีพฤติกรรมที่เป็นภาวะผู้นำในการจูงใจให้บุคลากรในสถานศึกษาหรือผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความไว้วางใจ เกิดความจงรักภักดีในการปฏิบัติงานให้บรรลุจุดหมายที่ต้องการหรือทำงานให้ได้ผลมากกว่าคาดหวังที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นพพงษ์ เกิดแจ่ม (๒๕๔๕ : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว พบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียน โดยรวมมีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชรัตน์ จินชาวขำ (๒๕๔๗ : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานตามการรับรู้ของข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ชลบุรี เขต ๓ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับสมพร จำปานิล (๒๕๔๙ : ๙๘) ได้ศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๕ พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากเช่นกัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจำแนกตามसानภาพและขนาดสถานศึกษา อันอาจจะเป็นแนวทางที่จะนำไปปรับปรุงหรือสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ภายในสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี

๒) ควรศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปปรับปรุงหรือสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ภายในสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี

๓) ควรศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ กับเขตอื่นต่อไป

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการปฏิบัติงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**: ๓ : <http://www.Obec.go.th>
- กระทรวงศึกษาธิการ. **สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน** : [http:// www.obec.go.th](http://www.obec.go.th)
- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๓). **การบริหารการเปลี่ยนแปลงโครงการยกระดับคุณภาพครูและผู้บริหารสถานศึกษา** ภายใต้แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๓). **เอกสารประกอบการพัฒนาหลักสูตรพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับการกระจายอำนาจสำหรับผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหาร สถานศึกษา: ๒๕๕๐: ๘-๑๐)** แผนปฏิบัติการประจำปี ๒๕๕๓.
- ชรัตน์ จินขาวขำ. (๒๕๕๗). **ศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของข้าราชการครู** สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต ๓. **งานนิพนธ์ ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยบูรพา.
- นรินทร์ พิทักษ์. (๒๕๔๘). **หลักทฤษฎีและกระบวนการบริหารการศึกษา** **วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต** สาขาการบริหารการศึกษา จังหวัดหนองคาย.
- นิตย์ สัมมาพันธ์. (๒๕๔๖). **ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๒** กรุงเทพฯ: อินเฟอร์มีเดียบุ๊ก.
- นพพงษ์ เกิดแจ้ง. (๒๕๔๕) **ภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา** สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว. **งานนิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บุญชม ศรีสะอาด. (๒๕๔๕). **การวิจัยเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุวีรียาสาน.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๒). **พระราชกฤษฎีกา**แบกษา.
- สมพร จำปานิล. (๒๕๔๘). **ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๕. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย Influence of the Belief of the Nibhana Affect Thai Society

ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ *

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาความหมาย ประเภทและลักษณะของพระนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์นัยต่างๆ และพัฒนาการเกี่ยวกับพระนิพพานในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท และ ๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า

พระนิพพานในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท คือภาวะทางจิตที่บรรลุลถึงความจริงสูงสุด เป็นธรรมชาติที่การออกไปจากตัณหาเครื่องร้อยรัด พระนิพพานมีความสงบเป็นลักษณะ พระนิพพานเป็นสิ่งที่เที่ยง เป็นสุข และเป็นอนัตตา เพราะภาวะของพระนิพพานหมายถึงภาวะที่พ้นทุกข์ เป็นความดับแห่งกิเลส ภาวะของพระนิพพานตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทคือความว่างจากกิเลสตัณหา ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่า ‘เป็นเรา เป็นของเรา’ พระนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวไว้ ๒ ประเภทคือ สอุปาทิเสสนิพพาน และ อนุปาทิเสสนิพพาน

ส่วนไวพจน์หรือนัยต่างๆ ของพระนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวไว้หลากหลาย เช่น นิพพานไม่ถูกปรุงแต่ง (อสังขตะ) นิพพานคือธรรมอันเป็นที่ดับกิเลสตัณหา เป็นต้น (นิโรธะ) นิพพานคือธรรมอันเป็นที่สงบจากกามทั้งหลาย (วิเวกะ) และนิพพานคือความหลุดพ้น (วิโมกข์) เป็นต้น การปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพระนิพพาน คือการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์แปดประการ เป็นความอิสระของจิต เป็นภาวะจิตของพระอริยบุคคลที่เข้าถึงพระนิพพาน เริ่มตั้งแต่โสดาบันบุคคล สกทาคามีบุคคล อนาคามีบุคคล และพระอรหันตบุคคล

แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีต่อสังคมไทย จากการศึกษาพบว่า กลุ่มแรกมีความเชื่อว่าพระนิพพานมีสถานที่อยู่ เป็นเมืองหนึ่งต่างหากจากโลกมนุษย์ เป็นที่อยู่ของโลกแห่งวิญญานของผู้ทำความดีชั้นสูงกว่าคนธรรมดาทั่วไป ทรรศนะนี้ เป็นวิถีความเชื่อแบบดั้งเดิมคือการนับถือผี หรือวิญญานของบรรพบุรุษ กลุ่มที่สองมีความเชื่อว่า พระนิพพานคือการดับสนิทของกิเลสและตัณหาทั้งปวง เป็นภาวะจิตของพระอรหันต์ เมื่อบรรลุนิพพานแล้วก็หมดสิ้นภพชาติ ไม่มีการเกิดอีก ไม่มีที่อยู่อาศัย ความเชื่อนี้มีอิทธิพลตามหลักศรัทธาและปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ กลุ่มที่สามมีความเชื่อว่าพระนิพพานคือเมืองแก้ว เมืองสวรรค์ เมืองบริสุทธิ์ของพระอรหันต์ชีมณฑลทั้งหลาย ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งต่างหากจากโลกมนุษย์ เป็นที่อยู่อาศัยและสิงสถิตของพระอรหันต์ทั้งหลายเมื่อนิพพานไปแล้ว ความเชื่อเช่นนี้ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท

* อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ABSTRACT

This thesis has the purpose of the study three factors : (1) to study of the meaning kind and character of the Nibbana in Theravada Buddhism (2) to analytical study of the significance and development of Nibbana in concept Buddhism (3) to study of the Influence of a belief of the Nibhana affect Thai society. This study is a documentary research. It could be concluded from the study that : The Nibhana in Theravada Buddhism, Nibbana is reality which changes the way insight or heightens consciousness. Character of Nibbana is calmness from Kilesa and Tanha [defilements and craving]. The Nibbana it is states the permanent happiness and not-self. The space-state of Nibbana in the principal of Theravada is the empty from defilement [kilesa] crave 'Tanha' that are the holders 'this is' 'I' This is my one. It is called shows that Nibbana is Anatta because it is a state or event of liberation or a metaphysical state. So the Nibbana in Theravada Buddhism 2 types (1) Nibbana with the substratum of life remaining (2) Nibbana without any substratum of life remaining (extinction of the defilements, extinction of the Aggregates)

The Synonyms of Nibbana in Theravada Buddhism such as the states of Unconditioned, the cessation of suffering ; extinction of suffering liberation, seclusion from the essentials of existence, i.e. Nibbana, liberation through voidness ; void liberation, liberation through signlessness; signless liberation, liberation through disposition lessness ; desireless liberation etc.

The doctrine which teaches for Attaining Nibbana ; the Noble Eightfold Paths. "The Freedom of Mind" means the identical truth refers to the principle of nature of mind releasing from defilements etc. the state of consciousness Ariyapuggala [the noble individual] : Stream-Enterer, Once-Returner, Non-Returner, the Worthy One.

The thought of the influence of Nibbana or Nivarana (Extinction) in Thai society. By a study It found that the Group of people believe that: the Nivarana still is still being, the Nivarana separated from our world and setting far a way from our world. It is a voiding of consciousness which is the haven place. This is the Buddhist original confidence of the first Group. The second group of the people believe that: Nivarana (Extinction) is the extinction of passion and desire and is the extinction of Aggregates It is the mind of a (Arahanta) Holy one who get a (Arahanta) Holy one will have no birth at all This faith is the influence of Theravada section in Buddhism. The third group has a faith that: Nivarana (Extinction) is the gem town, haven, purified Place. It is the Resident of (Arahanta) Holy one eternally. This confidence depend on the influence of Mahayana section in Buddhism.

๑. บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีในอดีตทั้งสิ้น ๒๐ อสงไขยแสนกัป โดยใช้เวลาคิดอยู่ในใจ ๗ อสงไขย เปล่งวาจาว่าจักเป็นพระพุทเจ้า ๙ อสงไขย และทรงเปล่งวาจาพร้อมกับทำทางกาย ๔ อสงไขย รวม ๒๐ อสงไขยและอีกแสนกัป^{๙๙} ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ที่ใช้ระยะเวลาช้านานนับไม่ถ้วนเพื่อเป้าหมายสูงสุดอะไรบางอย่าง ขณะที่พระโพธิสัตว์นั้น ทรงมีจิตใจที่แน่วแน่ต่อมรรค ผล นิพพาน สุตท้ายพระองค์ก็ได้ตรัสรู้ความจริง ธรรมชาติ ๔ ประการ คือ ๑. ทุกขสัง ได้แก่ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาที่เป็นทุกข์ กล่าวโดยย่อ อุปาทานขันธ ๕ ก็เป็นทุกข์ ๒. สมุทยสัง ได้แก่ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาที่เป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ ๕ ก็เป็นทุกข์ ๓. นิโรธสัง ความดับดับไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละทิ้ง ความพ้น ความไม่อาลัยในตัณหา ๔. มรรคสัง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ๑. สัมมาทิฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ ๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ ๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ^{๑๐๐} ความจริงทั้ง ๔ นี้ เรียกว่า อริยสัง ๔

ในบรรดาอริยสัง ๔ นี้ ธรรมขั้นสูงสุด คือ นิโรธสัง ได้แก่ พระนิพพาน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “อัย โข สา ภิกขเว มชฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมพุทธา จกขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญญา สมโพธาย นิพพานาย สัตตติ”^{๑๐๑} แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย มชฌิมาปฏิบัติที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิบัติก่อให้เกิด จักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน^{๑๐๒} จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้วทรงมีวัตถุประสงค์หลักคือชี้แนะ นำพาหมู่สรรพสัตว์ข้ามพ้นจากวัฏสงสารเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ดังนั้น พระนิพพานจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา^{๑๐๓}

สังคมปัจจุบันรวมถึงนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายรูป หลายท่านให้ความหมายพระนิพพานไว้หลายนัย เช่น สุข เย็น สงบ สันติ อาจผิดบ้าง ถูกบ้าง ซึ่งก็อันตรายเป็นภัยต่อพระพุทธศาสนา เพราะพระนิพพานเป็นหลักธรรมหรือเป้าหมายสูงสุดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ใช้เวลาแสวงหามาถึง ๒๐ อสงไขย แม้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ก็ได้กล่าวประเด็นนี้ไว้ว่า “นิพพานซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกหรือผู้ปฏิบัติยังไม่อาจจะรู้ไม่อาจจะเข้าใจหลักการนี้ด้วยประสบการณ์ตนเอง พระศาสดาจึงต้องแสดงหลักการนี้ไว้ให้ชัด เท่าที่จะใช้ภาษาสื่อสารให้สติปัญญาของผู้ปฏิบัติรู้เข้าใจได้ มิฉะนั้นผู้ปฏิบัติเมื่อปฏิบัติไปแทนที่จะบรรลุพระนิพพานอันเป็นสภาวะแท้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ก็จะกลายเป็นการเข้าใจและบรรลุนิพพานแบบศาสนาพราหมณ์-ฮินดูไป หรืออาจเข้าใจนิพพานแบบศาสนาพุทธฝ่ายมหายานไป ซึ่งอาจจะเข้าใจถึงฉานสมาบัติแล้วเข้าใจว่าเป็นนิพพาน หรือปฏิบัติไปรู้สึกว่าจะไปเข้าร่วมกับสภาวะอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วก็นึกว่านั่นคือนิพพาน”^{๑๐๔} แนวคิดเช่นนี้ก็อาจจะเข้าข่ายเป็นทิฐิ^{๑๐๕} (ความเห็นผิด) ไป แนวคิดเรื่องนิพพานเป็นภพภูมิที่อยู่ของพระอรหันต์

^{๙๙} พระคันถรนาจารียเถระ, สัมการวิบาท, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: ส.ธรรมภักดี, ๒๕๕๒), หน้า ๔.

^{๑๐๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑-๒๒.

^{๑๐๑} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓.

^{๑๐๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๐.

^{๑๐๓} พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖๖.

^{๑๐๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมเนียมธรรมกาย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสารจำกัด ๒๕๕๒), หน้า ๑๗.

^{๑๐๕} คุรยละเอียดเรื่องทิฐิธัมมนิพพานวาทะ ที.สี. (ไทย) ๔/๙๓/๓๗.

บ้าง แนวคิดที่ว่าพระนิพพานเป็นอัตตาบ้าง อนัตตาบ้าง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ มีมาตั้งแต่สมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดำรงพระชนมายุอยู่ บ้างก็บอกว่านิพพานอาจมีสภาพไม่ใช่ทั้งอัตตาและอนัตตา แต่เป็นอีกมิติหนึ่ง เป็นสิ่งหรือสภาวะธรรมที่สามารถก้าวผ่านสภาวะทั้งสอง^{๑๐๖} ประเด็นเรื่องพระนิพพานจึงเป็นที่สงสัย เป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า “โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย เทสิโต ปญฺญโต โส โว มมจฺเจยน สตถา”^{๑๐๗} แปลความว่า “อานนท์ บางทีพวกเขาอาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้นักเขาไม่พียงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๑๐๘}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า “เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานธรรมวินัยที่ทรงแสดงไว้แล้ว แก่สาวกทั้งหลายนั้นจักเป็นศาสดาแทนพระองค์สืบต่อไป ธรรมวินัยนั้นเวลานี้เก็บรักษาอยู่ที่พระไตรปิฎก”^{๑๐๙} การจะตีความพระนิพพานในปัจจุบัน ต้องตีความจากภาษาบาลีก่อน เพราะภาษาพระบาลี แปลว่ารักษาคำสอนของพระพุทธเจ้า (พุทธวจน ปาเลตตี ปาลี)^{๑๑๐} แล้วค่อยมาดูคำอธิบายขยายความจากคัมภีร์อรรถกถา ฎีกาตามลำดับมา แม้พระเถระในโบราณจารย์ก่อนจะนาคัมภีร์ภาษาบาลีได้เขียนสูตรอันดับที่ ๑ ก่อนว่า “อตฺถโถ อกฺขรสนฺญาโต แปลความว่า เนื้อความ (สภาวะ) หมายถึงได้ด้วยอักษร”^{๑๑๑} อนึ่ง อายุของพระพุทธศาสนาผ่านไป ประมาณ ๒,๖๐๐ ปี การตีความนิพพานในยุคปัจจุบันจำนวนมากเป็นการตีความเข้าที่ปฏิฐิของตนเอง เช่นตีความว่า อัตตานิสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร์ ปิติและสุขเกิดจากวิเวก (สมาธิ อยู่) จึงชื่อว่า บรรลุนิพพานในปัจจุบัน อันเป็นบรมธรรม^{๑๑๒} อย่างนี้เป็นต้น ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นที่ปฏิฐิคือความเห็นผิด เรื่องชื่อสภาวะประเภทของพระนิพพานจึงต้องมีการตีความทางพระพุทธศาสนาระดับปฐมภูมิคือพระไตรปิฎกอักษรบาลีและคัมภีร์อรรถกถาตามกฎเกณฑ์แห่งไวยากรณ์บาลีเป็นต้นตามลำดับ เมื่อพระนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาและเป็นประเด็นปัญหาตั้งแต่ในยุคพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย เพราะปัญหาเรื่องนิพพานยังเป็นปัญหาซับซ้อนและสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งทางด้านความรู้ ความเข้าใจและความเชื่อของชาวพุทธที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงที่ปรากฏในสังคมไทย ผู้วิจัยสนใจและตั้งใจศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพระนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และในวรรณคดีภาษาไทย โดยมุ่งศึกษาความหมายและไวยากรณ์ของพระนิพพาน สภาวะและประเภทและการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงของนิพพานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทว่ามีกล่าวไว้อย่างไรบ้าง ตลอดจนอิทธิพลและพัฒนาการทางความเชื่อของสังคมไทยที่มีต่อพระนิพพานว่าเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาสืบไป

^{๑๐๖} ยุค ศรีอยุธยา, วิถีธรรม: ภูมิปัญญาบูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๒.

^{๑๐๗} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔.

^{๑๐๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๐๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมการ, หน้า ๑๖.

^{๑๑๐} หลวงเทพคุณานุศิษย์, ธาตุปฐพีปกาศ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓๘.

^{๑๑๑} กัจจายนเถระ, คัมภีร์ปฐพีปกาศและอธิบาย, แปลอธิบายโดยกลุ่มนิสิตศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : อุษากการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑.

^{๑๑๒} ที.ส. (ไทย) ๙/๙๕/๓๗.

๒. วัตถุประสงค์

งานวิจัยเรื่อง “อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย” นี้มีประสงค์ ๓ ประการ คือ

๒.๑ เพื่อศึกษาความหมาย ประเภทและลักษณะของพระนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์นัยยะต่างๆ และพัฒนาการของพระนิพพานตามทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีต่อสังคมไทย งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับภาษาบาลี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ คัมภีร์อรรถกถา และปกรณ์วิเสสที่วิสุทธิมรรค เช่น วิสุทธิมรรค วิมุตติมรรค อภิธัมมัตถสังคหะ เป็นต้น และตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนาอื่นๆ นอกจากนี้ยังได้มุ่งศึกษาหนังสือที่เกี่ยวกับในส่วนของนักวิชาการไทย เช่น หนังสือพุทธธรรม หนังสือนิพพานเป็นอนัตตา ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นต้น โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้ ๑) ศึกษารวบรวมข้อมูลหลักฐานจากเอกสารระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ ๒) ศึกษารวบรวมข้อมูลหลักฐานจากเอกสารระดับทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา ภาษาบาลีและภาษาไทย พจนานุกรมคัมภีร์บาลีและฉบับภาษาไทย และตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งหนังสือ บทความ เอกสารงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง ๓) การวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูล เรียบเรียง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และตอบปัญหาที่ต้องทราบ ๔) การสังเคราะห์ข้อมูลและงานเขียนสารนิพนธ์ตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ ๕) เรียบเรียงเนื้อหาของแต่ละบทๆ ให้สอดคล้องกัน ๖) สรุปผลการศึกษาโดยเขียนรายงานในรูปแบบพรรณนา (Description) นำเสนอผลการศึกษา ข้อเสนอแนะ จัดพิมพ์เข้ารูปเล่ม

๔. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และตำราทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องตลอดถึงงานวิจัยดังกล่าวมาแล้ว มีรายละเอียดตามที่ได้ศึกษามาแล้ว สรุปได้ดังต่อไปนี้

ทัศนะเรื่องพระนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎก พบว่าคำว่า นิพพาน มีปรากฏโดยประการต่างๆ ดังนี้ คือ ธรรมเพื่อสํารอราคะ (ราควิราคะ) เพื่อสร้างความเป็นสมาธิ (มถนินมมทนะ) เพื่อดับความกระหาย (ปิปาสนินยะ) เพื่อถอนความอาลัย (อาลัยสมุคฆาตะ) เพื่อตัดวิภวัญญะ (วิภวัญญูปัจเฉทะ) เพื่อความสิ้นตัณหา (ตัณห์กขยะ) เพื่อคลายความกำหนัด (วิราคะ) เพื่อดับทุกข์ (นิโรธะ) เพื่อนิพพาน (นิพพานะ) ประโยชน์อย่างยิ่ง (ปรมัตถะ) ในกลุ่มพระนิพพานและไวพจน์ดังกล่าวที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกมีสองนัยยะคือ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงในการละกิเลสตัณหา อีกนัยยะหนึ่ง เป็นข้อห้ามทางพระวินัยบัญญัติในการที่ภิกษุจะพูดอวดอุตริ

มนุษยธรรมไม่ได้เพราะจะทำให้ขาดจากความพระภิกษุคือปาราชิก ซึ่งพระพุทธรองค์ตรัสเรียกกลุ่มภิกษุที่กล่าวพระนิพพานและไวพจน์ของพระนิพพานเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพว่า “เป็นโมฆบุรุษ บ้าง ไม่ใช่สมณะ บ้าง ไม่เป็นเชื้อสายศากยบุตร บ้าง เปรียบเหมือนใบไม้ที่เหี่ยวเหลืองหลุดจากขั้วแล้ว ไม่อาจเป็นของเขียวสดต่อไปได้ ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกว่า เป็นปาราชิก เป็นมหาโจร หาสังวาสมิได้”

ที่ปรากฏคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก นิพพาน แผลได้หลายอย่างกล่าวคือ นิพพาน คือความสิ้นแห่งราคะ (ราคะขยะ) ความสิ้นไปแห่งโทสะ (โสสัขยะ) และโมหะ (โมหักขยะ) พระนิพพานจึงชื่อว่าเป็นสภาวะธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

อายตนะ (นิพพาน) เป็นสภาพที่มีอยู่ แต่ในอายตนะนั้น ไม่มีปฐวีธาตุ ไม่มีอาโปธาตุ ไม่มีเตโชธาตุ ไม่มีวาโยธาตุ ไม่มีอากาศธาตุ ไม่มีวิญญูณธาตุ ไม่มีอากิญจัญญายตนะ ไม่มีเนวสัณญานาสนัญญายตนะ ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกหน้า ไม่มีดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ทั้งสองนั้น ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เรียกอายตนะนั้นว่า มีการมา มีการไป มีการตั้งอยู่ มีการจุติ มีการอุบัติ อายตนะนั้นไม่มีที่ตั้งอาศัย ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีอารมณ์ยึดเหนี่ยว นี่แลคือที่สุดแห่งทุกข์

พระนิพพาน เป็นธรรมชาติเห็นได้ยาก ฐานะที่บุคคลเห็นได้ยาก (สุทสสส) ชื่อว่านิพพาน อันไม่มีต้นหา นิพพานนั้นเป็นธรรมที่มีอยู่จริง ไม่เห็นได้ง่าย ต้นหาอันบุคคลแทงตลอดแล้ว ก็เลสเครื่องกังวลก็ไม่มี แก่ผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่

นิพพาน หมายถึง ธรรม (สภาวะความจริง) ที่ไม่เกิด ไม่ตาย ไม่มีการแตกดับ นิพพานธรรมชาติที่ไม่เกิด (อชาติ) ไม่ปรากฏ (อภุติ) ไม่ถูกเหตุสร้าง (อกต) ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง (อสงขต) มีอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง จักไม่มีในโลกนี้ก็จะไม่ปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดแล้ว ที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีอยู่ ฉะนั้น จึงปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดแล้ว ที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว

ผู้บรรลุพระนิพพานแล้วไม่เศร้าโศก มีความสงบเย็น สันภาพชาติ ไม่เกิดอีก “บุคคลผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่โดยไม่เดือดร้อน ในเวลาจนจะตายก็ไม่เศร้าโศก ชื่อว่าพบนิพพานแล้ว เป็นปราชญ์ แม้จะอยู่ท่ามกลางคนที่เศร้าโศก ก็ไม่เศร้าโศก ภิกษุผู้ตัดภวต้นหา ได้เด็ดขาดมีจิตสงบ มีชาติสังสารสิ้นแล้ว เขาย่อมไม่มีภพใหม่” “ผู้ดับกิเลสแล้วย่อมอยู่เป็นสุขทุกเมื่อ ผู้ไม่ติดอยู่ในกาม เป็นคนเยือกเย็น ไม่มีอุปกิเลส ตัดกิเลสเครื่องข้องทุกอย่างแล้ว พึงกำจัดความกระวนกระวายในใจ เข้าถึงความสงบ ย่อมอยู่เป็นสุข”

นิพพานเมื่อว่าด้วยปริยายแล้ว แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ สอุปานิเสสนิพพาน หมายถึง สภาวะของนิพพานที่เป็นไปกับด้วยอุปาทิเหลืออยู่ หรือนิพพานที่ยังเกี่ยวข้องกับขันธ ๕ ได้แก่ สภาวะของพระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุความสิ้นกิเลสแล้ว แต่ยังมีขันธ ๕ หรือยังมีชีวิตอยู่ และอนุปาติเสสนิพพาน ซึ่งหมายถึงสภาวะของนิพพานที่ไม่มีอุปาทิเหลืออยู่ หรือนิพพานที่ไม่เกี่ยวข้องกับขันธ ๕ ได้แก่ สภาวะที่ดับได้ทั้งกิเลสและขันธ ๕ โดยสิ้นเชิง

ไวพจน์พระนิพพานที่ปรากฏพระสุตตันตปิฎก มีปรากฏมากมาย เช่น อสงขต(ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัย ๔ คือ กรรม จิต อุต อาหาร) รากุขย (ธรรมอันเป็นที่สิ้นไปแห่งราคะ) โทสกุขย (ธรรมอันเป็นที่สิ้นไปแห่งโทสะ) โมหกุขย (ธรรมอันเป็นที่สิ้นไปแห่งโมหะ) วิเวก (ธรรมอันเป็นที่สังัดจากกามทั้งหลาย) วิราคะ (ธรรมอันปราศจากราคะ) นิโรธ (ธรรมอันเป็นที่ดับกิเลสต้นหาเป็นต้น) โวสสุคค์ (ธรรมอันเป็นที่สลัดออกซึ่งกิเลส) อนต์ (ธรรมอันไม่

น้อยไปสู่ต้นหา) อนาสว (ธรรมอันหาอาสวะมิได้)

สจจ (ธรรมอันเป็นสัจจะคือนิพพาน) นิโรธสัง (ของจริงเพียงสิ่งเดียว ไม่มีสิ่งที่สองเทียบ) ปารี (ธรรมที่เป็นฝั่งแห่งนิพพาน ฝั่งนอกที่กิเลส และทุกข์ตามไปไม่ถึง) สุทุทส (นิพพานคือธรรมที่เห็นได้ยากยิ่ง อันผู้ไม่สิ้นอาสวะเห็นได้ยากที่สุด) ฐว (นิพพาน คือธรรมอันยั่งยืน : ยั่งยืนมั่นคงไม่แปรผัน) สนต (นิพพานคือธรรมจากกิเลส รูปนามขันธห้า สงบระงับจากการปรุงแต่งเสียดแทงเผาผลาญ) และ อมต (นิพพานคือธรรมอันเป็นอมตะ ไม่ตายเพราะไม่มีการเกิด เพราะไม่อยู่ในอำนาจเหตุปัจจัย) เป็นต้น

พระนิพพานในพระคัมภีร์พระอภิธรรม เมื่อกล่าวโดยธรรม ๑๑ กองแล้ว พระนิพพานนั้นพ้นจากกาลทั้ง ๓ จึงไม่เป็นขันธ นิพพานเป็นพหิตระ นิพพานเป็นสุขุมะ นิพพานเป็นปณีตะ นิพพานเป็นทุเร โกล พระนิพพานเป็นขันธวิมุตติ คือพ้นจากขันธ และนิพพานพ้นจากกาลทั้ง ๓ ด้วยจึงได้ชื่อว่าเป็น กาลวิมุตติ เมื่อกล่าวโดยสามัญญลักษณะสภาพของนิพพานมีเพียง ๑ คือ อนัตตลักษณะ เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า ปราศจากตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ ไม่มีการเกิดแก่ เจ็บ ตาย โศก ทุกข์ ทั้งสิ้น แต่นิพพาน ไม่มีอนิจจลักษณะ เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่เที่ยงมั่นคง ยั่งยืน ไม่แปรผัน และนิพพาน ไม่มีทุกขลักษณะ เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่ทนอยู่ได้ ด้วยว่าไม่มีการเกิด ไม่มีการดับ และด้วยเหตุที่นิพพานเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า จึงมีสภาพที่ทนอยู่ หรือดำรงคงอยู่ในสภาพที่ว่างเปล่านั้นตลอดไป ดังนั้น สภาวะลักษณะของพระนิพพานจึงเป็น “นิจจ สุขิ อนตตา” ส่วน วิเสสลักษณะของนิพพาน มีเพียง ๓ ประการ ‘สนติลกขณิ’ มีความสุขสงบจากเพลิงทุกข์ เป็นลักษณะ ‘อจุตริส’ มีความไม่แตกดับ เป็นกิจ (สัมปตติรส) ‘อนิมิตตปจจุภูฏานน’ ไม่มีนิมิตเครื่องหมาย เป็นอาการปรากฏ ‘นิสสรณปจจุภูฏานนา’ หรือมีความออกไปจากภพ เป็นผล ‘ปทภูฏานน ลพภติ’ ไม่มีเหตุใกล้ให้เกิด (เพราะนิพพานเป็นธรรมที่พ้นจากเหตุ จากปัจจัยทั้งปวง)

วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานนั้น ได้แก่การปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือการปฏิบัติตามทางสายกลาง ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักอริยมรรคอันมีองค์ประกอบ ๘ ประการ คือสัมมาทิฐิความเห็นถูกต้อง สัมมาสังกัปปะ ความคิดหรือความดำริถูกต้อง สัมมาวาจา การพูดคำ ดีสัมมาภังคะ การกระทำการทำงานที่ดี สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพโดยสุจริต สัมมาวายามะ การมีความเพียรพยายามที่ดี สัมมาสติ การระลึกในทางที่ดี และสัมมาสมาธิ การตั้งจิตไว้ชอบ ซึ่งเน้นการฝึกจิตที่เรียกว่า การปฏิบัติกรรมฐานสองประการ คือ สมถกรรมฐานอันเป็นทางที่จะนำไปสู่การได้ฌาน ๔ และวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นทางที่จะนำไปสู่การบรรลุความเป็นพระอรหันต์บุคคลทั้ง ๔ (ลำดับที่ ๔ คือ พระอรหันต์ ซึ่งก็ได้แก่ท่านผู้บรรลุนิพพานนั่นเอง)

การประหารกิเลสของโลกุตตรจิต โสดาปัตติมรรคจิต ประหารโลภมูลจิต ที่เป็นวิภวัญญิตสัมปยุต ๔ ดวง และโมหมูลจิตที่เป็นวิภวัญญิตสัมปยุตจิต ๑ ดวง ได้เป็นสมุจเฉทพหวน สกทาคามีมรรคจิต ประหวนกิเลสที่เหลือให้เบาบางลง ได้เป็น ตทนุรพหวน อนาคามีมรรคจิต ประหวนโทสมูลจิต ๒ ดวง คือได้เป็นสมุจเฉทพหวน อรหัตตมรรคจิตประหวนโลภมูลจิต ๔ ดวง ที่เป็นวิภวัญญิตสัมปยุต ๔ ดวง และโมหมูลจิต ที่เป็นอุทัจจสัมปยุต ๑ ดวง ได้เป็นสมุจเฉทพหวน

การละกิเลสและสังโยชน์ของพระอรหันต์บุคคล พระโสดาบันบุคคล สามารถระส่ำกกายทิฐิ วิภวัญญิต และ สิลัพพตปราชัยได้เด็ดขาดเป็นสมุจเฉทพหวน พระสกทาคามีบุคคล ละสังโยชน์ข้อสักกายทิฐิ วิภวัญญิต สิลัพพตปราชัย และบรรเทา โลก หลงได้ พระอนาคามีบุคคล สักกายทิฐิ วิภวัญญิต สิลัพพตปราชัย กามราคะ และปฏิกษะได้เด็ดขาดเป็นสมุจเฉทพหวน ส่วนพระอรหันต์บุคคล ละสังโยชน์ได้ทั้งหมดเป็นสมุจเฉทพหวน

จากการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพระนิพพานที่มีต่อสังคมไทย พบว่า

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่าพระนิพพานไม่ใช่การตายของพระอรหันต์ นิพพานนั้นหมายถึงความเย็นเพราะไม่มีกิเลสและไม่ต้องตาย นิพพานนี้ไม่ได้เกี่ยวกับความตาย แต่หมายถึงความเย็น ถ้าตายแล้วจะรู้สึกเย็นอย่างไรได้ คนตายรู้สึกร้อนรู้สึกเย็นได้อย่างไร มันต้องเป็นของคนที่ยังมีความรู้สึกอยู่ คือไม่ตายนั่นเอง นิพพานแปลว่าเย็น เมื่อใดไม่มีร้อนเมื่อนั้นก็เย็น มันเย็นชนิดที่ไม่มีร้อน. ไม่ใช่เอาของเย็นๆ มากินเข้าไป เช่นว่าเอาน้ำแข็งมากินเข้าไปแล้วมันก็จะเย็น, มันเย็นอย่างนี้ มันอีกความหมายหนึ่ง เย็นในนิพพานนั้น หมายความว่ามันไม่มีความร้อน ไม่ต้องเอาน้ำแข็งมากินหรืออะไรทำนองนั้น โดยสรุปท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายไว้ ๓ ประการ คือ ๑. นิพพาน หมายถึงอาการที่ความทุกข์และกิเลสดับลงไป ๒. นิพพาน หมายถึงภาวะที่จิตนั้นไม่ถูกรบกวนทำให้ร่าร้อนเจ็บปวดอีกต่อไป และ ๓. นิพพาน เป็นธรรมชาติอันหนึ่งที่มีอยู่ตลอดอนันตกาล เป็นที่ดับสิ้นของกิเลสและทุกข์ เป็นแดนที่ดับสิ้นของกิเลสและความทุกข์ ^{๑๑๓}

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) กล่าวว่าคำว่า นิพพาน มาจาก นิ อุปสรรค (แปลว่า ออกไป หดไป ไม่มี เลิก) + วาน (แปลว่า พัดไปหรือเป็นไปบ้าง เครื่องร้อยรัดบ้าง) ใช้เป็นกิริยาของไฟ หรือการดับไฟ หรือของที่ร้อนเพราะไฟ แปลว่า ดับไฟหรือดับร้อนหมายถึงหายร้อน เย็นลง หรือ เย็นสนิท (แต่ไม่ใช่ดับสูญ) แสดงภาวะของจิตใจ หมายถึง ความสดชื่นชุ่มชื่นใจ ดับความร้อนใจ หายร้อนรน ไม่มีความกระวนกระวายใจ หรือแปลว่าเป็นเครื่องดับกิเลสคือทำให้ราคะ โทสะ โมหะ หดสิ้นไป ^{๑๑๔}

นิพพาน คือสภาวะที่เป็นอมตะ ได้แก่เป็นสภาวะไม่ตาย กล่าวคือเหนือกาลเวลาเพราะสรรพสิ่งทุกอย่างในโลกมีอยู่ชั่วระยะเวลา เป็นสิ่งที่มีการเกิดและการดับ แม้กระทั่งความทุกข์และความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตัวเราเอง ก็เป็นสิ่งที่ไม่มั่นคงถาวร เป็นสภาวะที่มีการเกิดและดับตลอดเวลาดังนั้นจึงไม่ใช่สภาวะที่เป็นอมตะ แต่นิพพานเป็นภาวะอมตะ เป็นสภาวะที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงระหว่างความทุกข์และความสุข แต่เป็นภาวะที่สงบพ้นจากการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่ พ้นกาลเวลาหรือไม่เนื่องด้วยเวลา จึงจัดได้ว่า เป็นอมตะ พระนิพพาน คือความสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ ^{๑๑๕} หมายความว่า นิพพานเป็นสภาวะที่อยู่เหนืออำนาจของกิเลส กรรมและวิบากซึ่งมีราคะ โทสะ โมหะ

พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อกุชฺฌิต) กล่าวว่าทางลัดไปสู่พระนิพพานไม่มี การปฏิบัติทุกอย่าง ทางตรงนั้นแหละสั้นที่สุด คือจับเอาอารมณ์ที่พระโสดาบันประพฤติปฏิบัติไปเลย อันดับแรกต้องเคารพพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์จริงๆ อันดับที่สองต้องรักษาศีลทุกข้อให้บริสุทธิ์ อันดับที่สามตั้งใจเสมอว่าตายแล้วจะไปพระนิพพาน คราวนี้การที่เราเคารพพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ รักษาศีลให้บริสุทธิ์ ตั้งใจว่าตายแล้วจะไปพระนิพพาน ต้องมีสมาธิควบคุมอยู่ถึงจะทรงตัว ดังนั้นเราจะทิ้งอาณาปานสติ คือการนึกถึงลมหายใจเข้าออกไม่ได้ ต้องนึกอยู่เสมอเสร็จแล้วก็ทวนศีลอยู่ทุกวัน คำว่าพระนิพพานคือการนึกถึงพระพุทธเจ้าที่อยู่บนพระนิพพาน เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ^{๑๑๖} ส่วนสำนักวัดพระธรรมกาย เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “พระนิพพาน” ว่าพระนิพพานเป็นอิตตา เป็นสถานที่อยู่เรียกว่าอายตณนิพพานซึ่งเป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ^{๑๑๗}

^{๑๑๓} พุทธทาสภิกขุ, **หลักพระพุทธศาสนา อบรมผู้จะรับแต่งตั้งเป็นตุลาการ ชุดที่ ๒ ประจำปี ๒๕๐๐**, (พระนคร: ธรรมทานมูลนิธิฯ, ๒๕๐๑), หน้า ๒๘๗.

^{๑๑๔} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๖๑.

^{๑๑๕} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๑๔/๓๓๕.

^{๑๑๖} บทสนทนา, พระราชพรหมยาน กับ พระเล็ก สุมนมปณฺโญ, **วิธีทำให้ถึงอรหันต์ สั้นที่สุด ง่ายที่สุด**, คัดจากหนังสือ คำสอนหลวงพ่อดาวต่าง, (อุทัยธานี : ณ บ้านอนุสาวรีย์, เดือนมกราคม ๒๕๔๗).

^{๑๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **กรณีธรรมกาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสารจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑-๑๒.

จากที่ศึกษาพบว่า กลุ่มแรกมีความเชื่อว่า พระนิพพานมีสถานที่อยู่ เป็นเมืองหนึ่งต่างหากจากโลกมนุษย์ เป็นที่อยู่ของโลกทางวิญญานของผู้ทำความดีขั้นสูงกว่าคนธรรมดาทั่วไป วรรณคดีนี้เป็นวิถีความเชื่อแบบดั้งเดิมคือการนับถือผี หรือวิญญานของบรรพบุรุษ กลุ่มที่สองเชื่อว่าพระนิพพานคือการดับสันทของกิเลสและตัณหาทั้งปวง เป็นภาวะจิตของพระอรหันต์ เมื่อบรรลุนิพพานแล้วก็หมดสิ้นภพชาติ ไม่มีการเกิดอีก ไม่มีที่อยู่อาศัย ความเชื่อนี้มีอิทธิพลตามหลักศรัทธาและปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท และกลุ่มที่สามเชื่อว่าพระนิพพานคือเมืองแก้ว เมืองสวรรค์ เมืองบริสุทธ์ของพระอรหันต์ซึ่งมีหลายแห่ง เป็นเมืองหนึ่งต่างหากจากโลกมนุษย์ เป็นที่อยู่อาศัยและสถิตของพระอรหันต์ทั้งหลายเมื่อนิพพานไปแล้ว ความเชื่อเช่นนี้ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท

๕. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาพระนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งในคัมภีร์พระพระวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก อภิธรรมปิฎก คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสสต่างๆ ตลอดจนหนังสือ และตำราที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงความหมายประเภท ลักษณะ อากาโร ไวกัจจน การละกิเลสของพระนิพพานของผู้ที่เข้าถึงแล้ว และอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายประเด็น ได้แก่

๑. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวិเคราะห์พระนิพพานเฉพาะที่ปรากฏในวินัยปิฎก”
๒. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระนิพพานเฉพาะที่ปรากฏในสุตตันตปิฎก”
๓. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระนิพพานเฉพาะที่ปรากฏในอภิธรรมปิฎก”
๔. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระนิพพานเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์ปกรณ์วิเสส”
๕. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระนิพพานเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา”
๖. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระนิพพานคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และในวรรณคดีชาวไทย”
๗. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การบรรลุพระนิพพานของพระอรหันต์ในประเทศไทย”
๘. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อการบรรลุพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายพุทธโธในประเทศไทย”
๙. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อการบรรลุพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายพุทธโธสัมพันธ์ในประเทศไทย”
๑๐. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อการบรรลุพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายพุทธโธสัมพันธ์ในประเทศไทย”
๑๑. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายพุทธโธสัมพันธ์ในประเทศไทย”
๑๒. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายพุทธโธสัมพันธ์ในประเทศไทย”
๑๓. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายพุทธโธสัมพันธ์ในประเทศไทย”
๑๔. ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานของสำนักปฏิบัติธรรม ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”

๑๕. คว้าศึกษาเรื่อง “การศึกษาวិเคราะห์หัตถิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานของสำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทยกัมพูชา”

๑๖. คว้าศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หัตถิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานของสำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทยเมียนมาร์”

๑๗. คว้าศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบพระนิพพานในทรรศนะพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน”

๑๘. คว้าศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หัตถิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานในพระพุทศศานามหายานที่มีต่อสังคมไทย”

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

กัจจายนเถระ. คัมภีร์ปทูปธิและอภิยา. แปลอภิยาโดยกลุ่มนิรุกติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร:

อุษาการพิมพ์, ๒๕๓๖.

พุทธทาสภิกขุ. หลักพระพุทธศาสนา อบรมผู้จะรับแต่งตั้งเป็นตุลาการ ชุดที่ ๒ ประจำปี ๒๕๐๐. พระนคร:

ธรรมทานมูลนิธิไชยา, ๒๕๑๑.

พระคันถรจนางาจารย์เถระ. สัมภารวินา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ส.ธรรมภักดี, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร:

ธรรมสภา, ๒๕๕๔.

_____. กรณิธรรมกาย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสารจำกัด ๒๕๕๒.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระราชพรหมยาน กับพระเล็ก สุธมมปณโณ. วิธีทำให้ถึงอรหันต์ สั้นที่สุด ง่ายที่สุด. คัดจากหนังสือ

คำสอนหลวงพ่อดำทำซุง. อุทัยธานี: ณ บ้านอนุสาวรีย์, เดือนมกราคม ๒๕๔๗.

ยุค ศรีอาริยะ. วิถีธรรม : ภูมิปัญญาบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ บুক เซนเตอร์, ๒๕๔๒.

หลวงเทพคุณานุศิษย์. ธาตุปฏิบัติภา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทา: กรณีการบรรลุธรรมของพระจักขุบาลเถระ
A Study of the Middle Path Practice: A Case Study
of the Enlightenment of Venerable Cakkhubalāthera

นางสาวกวิณทร พิเสฏฐศลาศัย *

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ ๑. ศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ๒. ศึกษาประวัติและการบรรลุธรรมของ พระจักขุบาลเถระ ๓. ศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการบรรลุธรรมของพระจักขุบาลเถระ

จากการวิจัยพบว่า การที่ผู้คนเข้าใจผิดเรื่องทางสายกลางนั้น เป็นเพราะไม่ได้ศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทาอย่างถ่องแท้ และความไม่รู้ธรรมตามความเป็นจริง คนส่วนใหญ่มักจะยึดติดอยู่ข้างใดข้างหนึ่ง ข้างนั้นถูก ข้างนี้ผิด ข้างนั้นดี ข้างนี้ชั่ว เพราะเขารู้สึกว่าสิ่งนั้นมี สิ่งนี้มี มีตัว มีตน จึงพากันเข้าไปยึด แม้จะมีการปฏิบัติอีกทางหนึ่งซึ่งคนในสังคมสรุปว่าอยู่ตรงกลาง แก้ปัญหาความขัดแย้งได้ แล้วเข้าไปยึดทางนั้น นั่นก็ไม่ใช่มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเมื่อใดที่เข้าไปยึด ก็เหมือนติดอยู่ในส่วนสุดข้างใดข้างหนึ่งแล้ว ในขณะที่ทางสายกลางของพระพุทธเจ้า นั้น เป็นสัจจะ เป็นอิสระ เน้นสภาวะจิตที่เป็นกลาง ไม่มีการยึดมั่นถือมั่น เพราะสิ่งทั้งปวงล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน การเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริงนี้เป็นต้นทางแห่งการพ้นทุกข์ วิธีการปฏิบัติบนทางสายกลาง เน้นประโยชน์เป็นที่ตั้ง หากปฏิบัติแล้วเกื้อกูลต่อการเจริญศีล สมาธิ ปัญญา ก็จัดเป็นมัชฌิมาปฏิปทาทั้งสิ้น ทางสายนี้ เป็นทางเดียวแต่มีองค์ประกอบอยู่ ๘ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ โดยเริ่มจากปัญญาสัมมาทิฐิ เมื่อมีความเห็นชอบแล้ว มรรคที่เหลือ คือ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จะถูกตรงไปตามทางเดียวกันทั้งหมด

จากการศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทา และวิธีปฏิบัติ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับประวัติการบรรลุธรรมของพระจักขุบาลเถระแล้วพบว่า การปฏิบัติสมณธรรมของท่านเป็นไปตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาทุกประการ โดยเริ่มจากการฟังธรรมแล้วเกิดโลกีย์สัมมาทิฐิ จึงทูลขอบวช และเจริญวิปัสสนาอย่างถูกวิธีตามกรรมฐานที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้ เมื่ออริยมรรคมีองค์ ๘ บริบูรณ์พร้อมเพียงกัน ท่านก็บรรลุโลกุตตรมรรค เป็นพระอรหันต์ในที่สุด แม้ท่านจะเคร่งครัดในการรักษาเนสัชชิกฤตงค์ จนถึงกับไม่ยอมนอนลงหยอดน้ำมันเพื่อรักษาดวงตา แต่ความเคร่งครัดนี้ก็ประกอบด้วยประโยชน์ คือการปรารภความเพียรด้วยความ ไม่ประมาทเพราะเห็นภัยในวัฏสงสาร และมีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ คือ ท่านเห็นไตรลักษณ์ว่าสังขารทั้งหลาย อันมีดวงตา หู และร่างกาย เป็นต้น ย่อมเสื่อมและแตกดับไปในที่สุดเป็นธรรมดา ดังนั้นท่านควรเร่งเจริญวิปัสสนาด้วยความไม่ประมาท การกระทำอันเป็นประโยชน์ เป็นไปเพื่อความดับกิเลส แม้จะเหนื่อยยาก หรือเจ็บปวดทรมานเพียงใด ก็จัดว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา นอกจากนี้การที่ท่านตบอดพร้อมกับการบรรลุธรรม ก็เป็นผลมาจากบุพกรรม ซึ่งใน

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบึงพลาญชัย

อดีตชาติท่านเคยเป็นหมอตา และจงใจทำให้ผู้อื่นตาบอด เพราะไม่พอใจที่หญิงคนนั้นโกหกด้วยตั้งใจจะไม่จ่ายค่ารักษาพยาบาลแก่ตนตามสัญญา ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงสรุปเป็นประโยคสั้น ๆ ได้ว่า พระจักขุบาลเถระ “ตาบอด เพราะบุพกรรม บรรลุนิพพานเพราะมีชมิมาปฏิบัติ”

คำสำคัญ : หลักมีชมิมาปฏิบัติ, การบรรลุนิพพานของพระจักขุบาลเถระ

Abstract

This documentary type research has three objectives: 1. to study the Middle Path's principles 2. to study the Enlightenment in Venerable Cakkhubalāthera's case and 3. to study how Venerable Cakkhubalāthera gained Enlightenment using the Middle Path's practice.

The research found that the reasons most people misunderstand about The Middle Path were because they have not studied its method thoroughly, thus, gaining no knowledge in the Dhamma as they truly are. People always cling to one side and have always been judgmental. They always form opinions before pointing them out as right or wrong. The reasons behind their opinions were because they believe that everything has the Self, thus, clinging to such Self. And although the society believes that there is another solution to the problems called the middle way but then they, again, cling to it. Thus, it still is not the Middle Path. That is because whenever one clings to something, one tends to utterly take on one side. The Buddha's teaching on the Middle Path speaks of truth. It focuses on being liberated and neutral, no clinging is practiced because one knows that all of the things consist of the Three Characteristics, namely the impermanence, unsatisfactory and not-self. To realize these conditions as they are is for one to begin their journey on the path out of suffering. In practicing the Middle Path method, it is important to note that one should focus on his/her benefit, that is, to consider if the practice is beneficial to one's development on precepts-taking, concentration and for wisdom to arise. The Middle Path is the one path consisting of eight smaller practices called The Noble Eightfold Path. This path begins with having the wisdom called Right View, which is when one has the right understanding of things as they are. When one possesses this Right View – the seven other factors - Right Thought, Right Speech, Right Action, Right Livelihood, Right Effort, Right Mindfulness, and Right Concentration follow accordingly.

In comparing the principle of the Middle Path with how Venerable Cakkhubalāthera practiced and gained his enlightenment, the study found that Venerable Cakkhubalāthera way of mental development is completely according to the Middle Path's principle. He started from listening to the Buddha's doctrine then gained the Right View, got ordained and practiced Insight Meditation as correctly as the Buddha taught. When all the consisting paths of the Noble

Eightfold Path had been completed in him he attained the Supramundane and became an Arahant. Although he was very strict in Nesajjik Dhutanga (sitter's practice) that he refused to lay down in order to drop the oil treatment for his own eyes, the strictness turned him onto the Right Effort path, which is to undertake meditation practices carefully because he saw the danger in the cycle of rebirth. He also was led by the Right Understanding that the Three Characteristics of a whole body, i.e. the eyes, ears and body, will all be deceased that he should quicken up in developing his Insight Meditation. Although this might seem a difficult and tormented way of practice but it can be said that this was according to the Middle Path method. Moreover, his blindness, which occurred to him along with gaining the Enlightenment, was because of the retribution from his previous existence. He was an eye doctor who intentionally made one of his patients blind because the person intended to lie to him so that she won't have to pay for the medical fee. This study can be briefly concluded that: "the blindness of Venerable Cakkhubalāthera was because of his previous existence's retribution and he attained Enlightenment because of the Middle Path practice."

Keywords : The Middle Path Practice, The Enlightenment of Venerable Cakkhubalāthera

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาได้รับการพิสูจน์มายาวนานกว่า ๒,๖๐๐ ปี ด้วยการปฏิบัติและรู้ได้ด้วยตนเอง มิใช่หลักความเชื่อหรือปรัชญาที่ได้เอียงกันทางความคิด ปัจจุบันพระพุทธศาสนาได้รับความเลื่อมใสศรัทธา และเผยแพร่ไปทั่วโลก คนทุกชาติ ทุกภาษา ทุกศาสนา หรือไม่มีศาสนา หากได้ปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างจริงจังและถูกวิธีแล้ว คนเหล่านี้จะเข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งปวงล้วนแล้วแต่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน อันเป็นสัจธรรม ซึ่งความเข้าใจความจริงอย่างถ่องแท้จะนำไปสู่การปล่อยวางและพ้นทุกข์ได้ในที่สุด

หลักธรรมสำคัญที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ก็คือ มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ดังปรากฏในปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรว่า ส่วนสุด ๒ ประการบรรพชิตไม่พึงเสพ คือ "๑. กามสุขัลลิกานุโยค (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๒. อัตตakilมณานุโยค (การประกอบความเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ ประการนี้ ที่ตถาคตได้ตรัสรู้ อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน"^{๑๑๘} มัชฌิมาปฏิปทา อันได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นเอง ภายหลังเทศนาถันท์นั้นจบลง ท่านโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม จึงขอบวช เป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ทำให้พระรัตนตรัยครบ ๓ ประการ

^{๑๑๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๒.

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังกล่าวถึงมัชฌิมาปฏิปทาไว้ในพระสูตรต่าง ๆ อีกมากมาย แม้กระทั่งยามที่ใกล้ดับขันธปรินิพพาน พระองค์ยังกล่าวรับรองกับสุภัททะ พระอรหันต์รูปสุดท้ายในสมัยพุทธกาล ดังปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรว่า “ในธรรมวินัยนี้มีอริยมรรคมีองค์ ๘ สมณะที่ ๑^{๑๑๙} มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง สุภัททะ ถ้าภิกษุเหล่านั้นเป็นอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย”^{๑๒๐}

มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง นับเป็นหลักธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา แต่กลับเป็นหลักธรรมที่มีผู้เข้าใจผิดเป็นจำนวนมาก โดยตีความไปตามความเข้าใจของตน หรือหลักปรัชญาว่าเป็นการกระทำหรือความคิดที่เป็นกลาง อยู่ระหว่างการกระทำหรือความคิดสองแบบ ซึ่งทางสายกลางแบบนี้จะไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอนตายตัว สุดแต่ทั้งสองฝ่ายจะยึดถือปฏิบัติ ทั้งยังเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลา ความไม่เข้าใจหลักธรรมอย่างถ่องแท้ นำมาสู่การปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องและการถกเถียงกัน เช่น คนบางกลุ่มเห็นว่า การนั่งสมาธิ ๑ ชั่วโมงโดยไม่เคลื่อนไหวอิริยาบถเป็นการทรมานตนเอง ไม่ใช่หลักปฏิบัติสายกลาง ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่าเป็นการเพิ่มขั้นดีและวิริยะ หรือการถืออดุตถควัตรบางอย่าง เช่น การอยู่ป่า อยู่โคนไม้ ถือนเนสัชชิก คนบางกลุ่มเห็นว่าเป็นสิ่งที่เคร่งเกินไป เป็นการทำให้ลำบาก แต่คนอีกกลุ่มหนึ่งกลับเห็นว่าเป็นการฝึกฝนตนเองเพื่อขัดเกลากิเลส เป็นไปเพื่อความมกน้อย สันโดษ และปรารถนาความเพียร

ในหลักปฏิบัติตามคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้าทรงแนะนำเหล่าภิกษุให้ปรารถนาความเพียร ดังนี้ “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี ด้วยการเดินจงกรม ด้วยการนั่งตลอดวัน”^{๑๒๑} “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กลับจากบิณฑบาต ภายหลังจากฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าว่า ‘จิตของเรายังไม่หมดความถือมั่น (และ) ไม่หลุดพ้นจาก อาสวะทั้งหลายเพียงใด เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้เพียงนั้น’”^{๑๒๒} พระองค์ทรงสรรเสริญว่าปโคสังคาสลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้ ในขณะที่เดียวกัน พระองค์ทรงแนะนำให้เจริญวิปัสสนาอย่างสมดุล ดังที่กล่าวไว้ในโสนสูตรว่า “ความเพียรที่ปรารถนาไปย่อมเป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่าน ความเพียรที่ย่อหย่อนเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ฉะนั้น เธอจงตั้งความเพียรให้พอดี จงปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน จงถือเอานิมิตในความเสมอกันนั้น”^{๑๒๓} ดังนั้นแล้ววิธีปฏิบัติบนทางสายกลางอย่างแท้จริงเป็นอย่างไร

ในพระไตรปิฎก และอรรถกถา มีปรากฏเรื่องราวของพระจกขุบาลเถระ^{๑๒๔} พระภิกษุผู้บำเพ็ญเนสัชชิกอุตถงค์ตลอดพรรษา จนกระทั่งบรรลุอรหันต์พร้อมกับตบอด พระจกขุบาลเถระมีชื่อเดิมว่า “มหาปาละ” เป็นบุตรของเศรษฐีแห่งเมืองสาวัตถี ภายหลังจากบิดาได้ตายจากไปแล้วก็สืบต่อสมบัติร่วมกันมากับน้องชาย “จุลปาละ” วันหนึ่งมหาปาละได้มาฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วเกิดปัญญาว่า แม้บุตรธิดา ทรัพย์สมบัติ หรือกระทั่งร่างกาย หากตายไปแล้วก็ไม่สามารถนำติดตัวไปด้วยได้ จึงตัดสินใจสละทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้น้องชาย แล้วออกบวช ตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อความรู้แจ้งแทงตลอดพระสัทธรรม อันเป็นหนทางแห่งความพ้นทุกข์ ด้วยความที่บวชเมื่อ

^{๑๑๙} สมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ และสมณะที่ ๔ ในที่นี้ ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ตามลำดับ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๑/๓๕๗-๓๕๘.

^{๑๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

^{๑๒๑} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๑๙/๓๙๑.

^{๑๒๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔๕/๓๗๕-๓๗๖.

^{๑๒๓} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๕๓๔-๕๓๕.

^{๑๒๔} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑/๒/-๘-๓๘.

แก่ พระมหาปาละจึงปรารภความเพียรอย่างยิ่งวด โดยการตั้งสัจจะว่าพรชานี้จะปฏิบัติสมณธรรมด้วยอิริยาบถ ๓ คือ การยืน เดิน และนั่ง โดยละเว้นจากการนอนอย่างเด็ดขาด เวลามานไป ๑ เดือนเศษ ท่านก็เริ่มเป็นโรคตา มีน้ำตาไหลออกมาตลอดเวลา เมื่อหมอตามาตรวจดูก็ปรุ้งน้ำมึนยาให้หยอดเข้าทางจมูก แต่ด้วยการปฏิบัติที่เคร่งครัดและรักษาสัจจะ พระมหาปาละจึงพิจารณาเห็นธรรมคือไตรลักษณ์ของสังขารว่า ตา หู ภาย และสิ่งทั้งหลายอันอาศัยด้วยกายนี้จึงเสื่อม ทрудโทรม และแตกดับไปเสียเถิด เหตุไฉนท่านยังประมาทอยู่ จากนั้น จึงปฏิบัติสมณธรรมต่อ โดยไม่ยอมเสียสัจจะด้วยการนอนลงเพื่อหยอดน้ำมันรักษาดวงตาแม้แต่เพียงครั้งเดียว ในที่สุดท่านตาบอดพร้อมกับการบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในเวลาต่อมา

จากประวัติ การบำเพ็ญสมณธรรม และการบรรลุธรรมของพระจักขุบาลเถระ โดยเฉพาะประเด็นที่ท่านปฏิบัติสมณธรรมอย่างยิ่งวดและรักษาสัจจะจนตาบอด พร้อมกับการบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์นี้ ทำให้คนจำนวนมากตั้งข้อสงสัยว่าเป็นการปฏิบัติที่สุดโต่งในทางตั้งเกินไปหรือไม่ เป็นอัตตภิสมณญาณโยคหรือไม่ และหากเป็นเช่นนั้นจริง พระจักขุบาลเถระสามารถบรรลุธรรมถึงขั้นอรหันต์ได้อย่างไร ในเมื่อการบรรลุธรรมนั้นต้องเป็นไปตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษามัชฌิมาปฏิปทา ตามหลักคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทอย่างถ่องแท้ เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับประวัติ การบำเพ็ญสมณธรรม และการบรรลุธรรมของพระจักขุบาลเถระว่าเป็นไปตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือไม่ อย่างไร ซึ่งผู้วิจัย จะเสนอแนวคิดหรือทฤษฎีในการตอบปัญหานี้ โดยการศึกษาความหมาย ของมัชฌิมาปฏิปทาตามหลักคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และใช้หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ รวมถึงหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติวิปัสสนาของพระจักขุบาลเถระขึ้นมาศึกษาวิเคราะห์

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาประวัติและการบรรลุธรรมของพระจักขุบาลเถระ
- ๒.๓ เพื่อศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการบรรลุธรรมของพระจักขุบาลเถระ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานชั้นปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปล ชุต ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๕๖ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือ ตำราวิชาการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูล ตรวจสอบความความสอดคล้องของข้อมูล สรุปลักษณะ เปรียบเรียง และบรรยายผลการศึกษาเชิงพรรณนา

๔. สรุปผลการวิจัย

ผู้ที่มิได้ศึกษาปริยัติธรรมอย่างถ่องแท้ มักมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา เพราะเมื่อแปลว่า “ทางสายกลาง” คนก็มักจะเข้าใจไปในเชิงของปรัชญา ที่มักจะหมายถึงการปฏิบัติที่ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป พอเหมาะพอดี ซึ่งทางสายกลางแบบนี้จะไม่มีแก่นนอนตายตัว เพราะมักจะวัดจากความรู้สึกของแต่ละบุคคลซึ่งไม่เท่ากัน เมื่อคนสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายซึ่งมีความพอดีไม่เหมือนกัน มาพบกันและมีความขัดแย้งกันขึ้น เขา

จำเป็นต้องพึ่งคนกลางหรือองค์กรกลางมาตัดสินไกล่เกลี่ย ซึ่งบ่อยครั้งก็หาความเป็นกลางไม่ได้ ทางสายกลางของคนทั่วไปจึงวุ่นวายแบบนี้ เพราะมักจะมาจากความรู้สึก เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา ไม่มีมาตรฐานตายตัว และบ่อยครั้งที่ความเป็นกลางหรือความถูกต้องในสังคมหนึ่ง อาจจะไม่ใช่ความเป็นกลางของอีกสังคมหนึ่ง

การที่คนในสังคมมีความเข้าใจผิดเรื่องทางสายกลางหรือมีขมขื่นมาปฏิบัติกันนั้น เป็นเพราะความไม่รู้ตามความเป็นจริง คนส่วนใหญ่มักจะมีมโนคติอยู่ข้างใดข้างหนึ่ง ข้างนั้นถูก ข้างนั้นผิด ข้างนั้นดี ข้างนั้นชั่ว เพราะเขารู้สึกว่า สิ่งนั้นมี สิ่งนี้มี มีตัว มีตน จึงพากันเข้าไปยึด แม้จะมีการปฏิบัติอีกทางหนึ่งที่คนในสังคมสรุปว่าอยู่ตรงกลาง สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งของคนสองฝ่ายได้ แล้วเข้าไปยึดทางนั้น นั่นก็ไม่ใช่มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเมื่อใดที่เข้าไปยึด ความมีตัวมีตนย่อมเกิดขึ้น และนั่นเท่ากับว่าเขาหลงไปติดอยู่ในทางใดทางหนึ่ง หรือยึดติดอยู่ในท่ามกลางแล้ว

ในขณะที่ทางสายกลางของพระพุทธเจ้านั้น เป็นสัจจะ เป็นอิสระ เน้นที่สภาวะจิตที่เป็นกลาง ไม่มีการยึดมั่นถือมั่น เพราะสิ่งทั้งปวงล้วนแล้วแต่มีสภาวะเป็นไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน การเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริงนี้เองเป็นทางแห่งการพ้นทุกข์ คือ พระนิพพาน วิธีการปฏิบัติบนทางสายกลางก็จะเน้นประโยชน์เป็นที่ตั้ง หากปฏิบัติแล้วเป็นประโยชน์ ก็ถือว่าการเจริญศีล สมาธิ ปัญญา แม้ว่าการปฏิบัตินั้นจะเหนื่อยยาก ลำบาก เจ็บปวดทรมานเพียงใด ก็จัดว่าเป็นมัชฌิมาปฏิปทาทั้งสิ้น

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) กล่าวไว้ในหนังสือ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร”^{๑๒๕} มีใจความสรุปได้ว่า ผู้ปฏิบัติธรรมที่ระลึกภูมิจิตใจปัจจุบัน เช่น การเห็นรูป เป็นต้น จนกระทั่งรู้ถึงความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และความไม่มีแก่นสารของสภาวะธรรมที่เกิดและดับอยู่เป็นปรกติ เขาจะไม่เกิดการตอบสนองเชิงลบหรือบวก ปราศจากความพอใจหรือไม่พอใจต่อสิ่งที่พบเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส หรือกระทบสัมผัส หากเขาพิจารณาอย่างแยบคาย ทุกครั้งที่บริโภคอาหาร ใช้เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ก็เลสก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ เขาจะไม่มีความยินดีผูกพันกับปัจจัย ๔ ข้อนี้เป็นการปฏิบัติตามแนวมัชฌิมาปฏิปทา ทั้งยังมีกล่าวไว้อีกตอนหนึ่งว่า “ความพยายามอย่างแน่วแน่เพื่อให้เกิดศีล สมาธิ และปัญญา แม้จะก่อให้เกิดความเจ็บปวดทรมานสักเพียงไร ก็ไม่จัดเป็นอดีตกิเลสภานุโยค หากแต่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง อันได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘”^{๑๒๖}

มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่เป็นกลางๆ ไม่หย่อนจนเกินไป และไม่ตั้งจนเกินไป การรู้ชัดส่วนสุดทั้ง ๒ ด้าน และไม่ยึดติดสิ่งใดเลยแม้แต่สิ่งที่อยู่ตรงกลาง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นทางแห่งปัญญา เริ่มต้นด้วยปัญญา ดำเนินไปด้วยปัญญา และนำไปสู่ปัญญา อันพอดีที่จะให้ถึงจุดหมาย คือ ความดับกิเลสและความทุกข์ หรือความหลุดพ้นเป็นอิสระสิ้นเชิง อันได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งประกอบด้วย

๑) สัมมาทิฐิ เห็นชอบ คือ ปัญญา หรือธรรมชาติที่รู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริงจนกระทั่งละความยึดมั่นถือมั่นได้ ซึ่งหมายถึง ความรู้ในทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์

๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ ความตรึก ความคิด ได้แก่ ความดำริออกจากกาม ความดำริในความไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน

๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ ความงด ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นขาดจากวจีทุจริต ๔ ได้แก่ การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ

^{๑๒๕} พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, ตรวจชำระโดย พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.), (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๗๒.

^{๑๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

๔) สัมมากรรมันตะ การงานชอบ คือ ความงด ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นขาดจากกายทุจริต ๓ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤตินิมนาม

๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ คือ ความงด ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นขาดจากวจีทุจริต ๔ และ กายทุจริต ๓ อันเนื่องด้วยการประกอบอาชีพ

๖) สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือ วิริยะ ความชวนชวย ความเพียรพยายามทางกายและทางใจ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญขึ้น

๗) สัมมาสติ ระลึกชอบ คือ ความระลึกไว้ในกาย เวทนา จิต ธรรม ด้วยความเพียร และสัมปชัญญะ

๘) สัมมาสมาธิ ตั้งมั่นชอบ คือ ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว ไม่ซัดส่าย

องค์ประกอบทั้ง ๘ นี้ มีเฝ้าทาง ๘ ทาง หรือการปฏิบัติที่ต้องทำเป็นลำดับขึ้นไปตั้งแต่ ๑ ถึง ๘ หากแต่เป็นทางสายเดียวกัน ต้องอาศัยกันและกัน เหมือนเกลียวเชือก ๘ เกลียว ที่รวมกันเข้าเป็นเชือกเส้นเดียวกัน โดยเริ่มต้นจากปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิ หรือมีความเห็นชอบก่อน เมื่อเห็นตรงแล้ว มรรคที่เลี้ยวจะถูกตรงไปตามทางเดียวกันทั้งหมด

การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นตามแนวอริยมรรคมีองค์ ๘ มี ๓ ขั้นตอน คือ

มูลมรรค หมายถึง ทางปฏิบัติขั้นต้น คือ ศีลและสัมมาทิฐิ เช่นการรักษาศีลอันเป็นบาทฐานของการปฏิบัติ และกำจัดกิเลสอย่างหยาบ นอกจากนี้ก็คือความเห็นถูกเกี่ยวกับกรรมและวิบากมีจริง โลกนี้มี โลกหน้ามี ผู้ที่รู้แจ้งโลกด้วยปัญญาและสอนให้ผู้อื่น พันทุกขมี เป็นต้น

บุพภาคมรรค หมายถึง ทางปฏิบัติขั้นกลาง คือ การปฏิบัติวิปัสสนาที่ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งผู้ปฏิบัติจะเลือกใช้มรรคภาวนาในหมวดธรรมใดก็ได้ ดังนี้ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เพราะโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๗ หมวดนี้ ล้วนเป็นวิปฏิบัติวิปัสสนาที่เชื่อมโยงกันหมด ปฏิบัติหมวดใดหมวดหนึ่งก็เหมือนปฏิบัติหมวดอื่นๆ ด้วย

ในขั้นบุพภาคมรรคนี้มีรูปแบบการปฏิบัติอยู่ ๔ แบบ คือ ๑. สมถะนำหน้าวิปัสสนาตามหลัง โดยผู้ปฏิบัติต้องฝึกสมาธิจนได้ฌานก่อน จากนั้นจึงออกจากฌาน แล้วยกจิตขึ้นระลึกรูปร่างนาม อันเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา ๒. วิปัสสนานำหน้าสมถะตามหลัง โดยการระลึกรูปร่างนามจนเกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์ของรูปร่างนาม คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความทนอยู่ไม่ได้ และอนัตตา ความไม่มีตัวตน จนกระทั่งปล่อยวาง ละความยึดมั่นถือมั่น และพันทุกข ๓. สมถะและวิปัสสนาควบคู่กันไป คือการเข้าปฐมฌานแล้วออกจากปฐมฌานก็พิจารณาสังขาร จากนั้นเข้าทุติยฌานแล้วออกจากทุติยฌานก็พิจารณาสังขาร ทำแบบนี้โดยยกระดับฌานและวิปัสสนาเพิ่มขึ้นไปตามลำดับ ๔. พิจารณาความฟุ้งซ่านในธรรมโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ การระลึกถึงความฟุ้งซ่านในธรรม เช่น โอภาส ญาณ ปิติ สุข อุเบกขา เป็นต้น ล้วนแล้วแต่มีสภาวะเป็นไตรลักษณ์ จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น

โลกุตตรมรรค หมายถึง ทางปฏิบัติในระดับเหนือโลก สันอาสวกิเลส มี ๔ ขั้น คือ โสตาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค อย่างไรก็ตามในการปฏิบัติขั้นบุพภาคมรรคนั้น ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องปฏิบัติอย่างถูกวิธี ได้ปัจจุบันธรรม และมีความสมดุล มรรคทั้ง ๘ จึงจะบริบูรณ์และพร้อมเพียงกันเป็นหนึ่งเดียว เป็นมรรคสมังคี หรือปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอดเป็นโลกุตตรมรรคได้ การปรับความสมดุลในการปฏิบัติมรรคภาวนามีดังนี้

ผู้ปฏิบัติควรรู้ว่า เมื่ออินทรีย์อย่างใดอย่างหนึ่งมากเกินไป อินทรีย์ที่เหลือจะมีกำลังอ่อน ไม่สามารถทำกิจให้ได้ดี การปฏิบัติก็ไม่ก้าวหน้า เช่น ศรัทธามากเกินไป อินทรีย์อื่น ๆ ก็ทำงานไม่ได้ดี ต้องลดศรัทธาลงมา ความเพียรต้องไม่ย่อนหรือตึงเกินไป เพราะจะทำให้จิตไม่ตั้งมั่นเป็นสมาธิ ต้องปรับแต่ละอินทรีย์ให้สมดุลในตัวของมันเองอยู่เสมอ

อินทรีย์แต่ละคู่ต้องมีความสมดุลกัน คือ ศรัทธาสมดุลกับปัญญา คือถ้ามีความเชื่อแต่ไม่มีความเข้าใจ สิ่งที่ตนเองเชื่ออย่างถูกต้อง ก็จะเป็นคนงมงาย ไร้เหตุผล ถ้ามีปัญญาวิเคราะห์วิจารณ์มากโดยปราศจากศรัทธาก็มักเป็นคนที่ตรึกตรองมากเกินไป ส่วนวิริยะต้องสมดุลกับสมาธิ ถ้าความเพียรมากสมาธิน้อยย่อมทำให้ฟุ้งซ่าน แต่ถ้าสมาธิมากกว่าความเพียรย่อมทำให้เกิดความหดหู่ง่วงซึม ส่วนสติมียิ่งมากยิ่งขึ้นดี เพราะเป็นตัวกลางประสานให้ธรรมทั้งหมดมีความสมดุลกัน

เมื่อจิตหดหู่ ง่วงซึม ผู้ปฏิบัติควรเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ อัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ปิติสัมโพชฌงค์ แต่เมื่อใดที่จิตฟุ้งซ่าน ควรเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ เป็นต้น ผู้ปฏิบัติควรรู้ว่า เมื่อใดที่จิตฟุ้งซ่าน ควรข่มจิตด้วยสมถะหรือสมาธิ และเมื่อใดที่จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้วควรยกจิตขึ้นเป็นวิปัสสนาพิจารณาธรรมตามความเป็นจริง

จากการศึกษาวิจัยหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์ ๘ และวิธีปฏิบัติทั้งหมด เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับประวัติการบรรลุธรรมของพระจักขุบาลเถระแล้ว พบว่า การปฏิบัติสมณธรรมของพระจักขุบาลเถระนั้น เป็นการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ โดยเริ่มตั้งแต่มูลมรรค บุพภาคมรรค จนกระทั่งถึงโลกุตตรมรรค ดังนี้

๑. มูลมรรค คือ มีโลกียสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ กล่าวคือเมื่อพระจักขุบาลเถระได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า แล้วเกิดโลกียสัมมาทิฐิขึ้นได้ว่า บุตร ธิดา ททรัพย์สมบัติ แม้กระทั่งร่างกาย เมื่อตายแล้วก็นำไปด้วยไม่ได้ สังขารทรุดโทรมแก่ชราไป ก็ไม่อาจจะบังคับหรือหยุดยั้งได้ จึงต้องการออกบวช

๒. บุพภาคมรรค คือ เมื่อบวชแล้ว ท่านมีความมุ่งมั่นที่จะเจริญวิปัสสนาธุระตามกรรมฐานที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำ และการปฏิบัติของท่านก็มีอริยมรรคครบทั้ง ๘ องค์ คือ มี

๑) สัมมาทิฐิ โดยเห็นว่า ตา หู และกายนี้ มีความไม่เที่ยง ทรุดโทรม และแตกดับเป็นธรรมดา จึงมิได้อาลัยอาวรณ์ต่อสังขารมากไปกว่าการรักษาสังขารในบัดนี้ ๒) สัมมาสังกัปปะ ด้วยการออกบวช เพื่อออกจากกามออกจากความเบียดเบียน และออกจากความพยาบาท ๓) สัมมาวาจา แม้มีโอกาสจะกล่าวคำเท็จกับหมอตา แต่ท่านก็ไม่ทำ จัดเป็นวิริยสัมมาวาจา ๔) สัมมากัมมันตะ นอกจากการรักษาศีลแล้ว ท่านยังมุ่งมั่นที่จะเจริญวิปัสสนาอยู่เสมอ ๕) สัมมาอาชีวะ โดยการบิณฑบาตเพื่อเลี้ยงชีพ ๖) สัมมาวายามะ ท่านปรารถนาความเพียรอย่างยิ่งวดไม่เห็นแก่ความยากลำบาก โดยการปฏิบัติสมณธรรมด้วยอิริยาบถ ๓ คือ ยืน เดิน และนั่ง ละเว้นการนอนอย่างเด็ดขาดตลอดช่วงเช้าพรรษานั้น ๗) สัมมาสติ ท่านเจริญวิปัสสนาด้วยความไม่ประมาทอยู่เสมอ ทั้งยังคงยอเตือนสติตนและผู้อื่นให้ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท ๘) สัมมาสมาธิ เมื่อพระจักขุบาลเถระนั่ง ย่อมหมายถึงการนั่งสมาธิเมื่อท่านเดินย่อมหมายถึงการเดินจงกรม เมื่อท่านยืน ย่อมหมายถึงการยืนกำหนดสติ ซึ่งการเจริญวิปัสสนาในทุกอิริยาบถเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ต้องประกอบด้วยสัมมาสมาธิทั้งสิ้น การเจริญวิปัสสนาตามกรรมฐานที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้ เมื่อปฏิบัติอย่างถูกวิธีย่อมจะต้องประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ทั้งสิ้น เพียงแต่ในขั้นบุพภาคมรรคนี้ อริยมรรคทั้ง ๘ จะยังไม่บริบูรณ์ สมดุล และพร้อมเพรียงกันเท่านั้น

๓. โลกุตตรมรรค เมื่ออริยมรรคมีองค์ ๘ บริบูรณ์พร้อมเพียงกันเป็นหนึ่งเดียว ท่านก็บรรลุธรรม เป็นพระอรหันต์แบบสุวิปัสสกา หรือผู้เจริญวิปัสสนาและหลุดพ้นด้วยปัญญา

แม้ท่านจะเคร่งครัดในการรักษาสัจจะ รักษาเนสัชชिकุธงส์ตามที่สมาทานไว้ จนถึงกับไม่ยอมนอนลงหยอดน้ำมันเพื่อรักษาตา แต่ความเคร่งครัดนี้ก็ไม่ได้ด้วยประโยชน์ คือการปรารถนาความเพียรด้วยความไม่ประมาท เพราะเห็นภัยในวัฏสงสาร และมีปัญญาสัมมาทิฐิเป็นต้นว่า เพราะเห็นไตรลักษณ์ว่า สังขารทั้งหลาย อันมีดวงตาหู และร่างกาย เป็นต้น ย่อมเสื่อมและแตกดับไปในที่สุดเป็นธรรมดา ดังนั้นท่านควรริบเจริญวิปัสสนาด้วยความไม่ประมาทจะดีกว่า การกระทำอันเป็นประโยชน์ เป็นไปเพื่อยังศีล สมาธิ ปัญญา ให้เจริญขึ้น เพื่อความหมดกิเลส และพ้นทุกข์ แม้จะทำให้เหนื่อยยาก หรือเจ็บปวดทรมานเพียงใด ก็จัดว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา นอกจากนี้การที่ท่านตาบอดพร้อมกับการบรรลุธรรม ก็เป็นผลมาจากบุญกรรม เพราะในอดีตชาติท่านเคยเป็นหมอตา และจงใจทำให้ผู้อื่นตาบอด เพราะไม่พอใจที่ผู้อื่นโกหกหลอกลวงด้วยตั้งใจจะไม่จ่ายค่ารักษาพยาบาลแก่ตนตามสัญญา

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงสรุปเป็นประโยคสั้น ๆ ได้ว่า พระจักษุบาลเถระ “ตาบอดเพราะบุญกรรม บรรลุธรรมเพราะมัชฌิมาปฏิปทา”

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

กรณีของพระจักษุบาลเถระ หากวิเคราะห์ตามประวัติแล้ว การปฏิบัติสมณธรรมของท่านเป็นไปตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาทุกประการ แต่เนื่องจากบุญคุณทั้งหลายใช้ความรู้สึกของตนไปตัดสินสภาวะธรรมของท่าน จึงรู้สึกว่าการเคร่งครัดในการรักษาธุดงค์มากเกินไป จนเป็นเหตุให้ตาบอดพร้อมกับการบรรลุธรรม สภาวะธรรมที่เกิดแก่ผู้เจริญวิปัสสนาและพระอริยบุคคลทั้งหลายนั้น เป็นสิ่งที่บุญคนไม่สามารถรู้ได้ เข้าใจได้ เพราะเป็นปัจเจกตั้ง (รู้ได้เฉพาะตน) เป็นเรื่องของจิต ซึ่งพระพุทธเจ้า ผู้ที่มีสภาวะธรรมสูงกว่า หรืออยู่ในระดับเดียวกันเท่านั้นจึงจะเข้าใจ ดังนั้นบุญคนจึงไม่ควรกล่าววาจาจาบจ้วงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตามความคิดเห็นผิดของตน เพราะจะเป็นกรรมหนักซึ่งติดตามให้ผลต่อไปได้

ดังนั้น ผู้ศึกษาธรรมจึงควรศึกษาให้เกิดประโยชน์ทั้ง ๓ ส่วน คือ

๑) ปริยัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจหลักธรรมอย่างถ่องแท้ เหมือนการศึกษาแผนที่ยกก่อนออกเดินทาง จะได้ไม่หลงทาง ทั้งยังช่วยแก้ปัญหาระหว่างทางได้อีกด้วย เช่น ในขณะที่เรานั่งวิปัสสนา ๑ ชม. โดยไม่เคลื่อนไหว อิริยาบถนั้น บางคนอาจจะมองว่าเป็นการทรมานตนเกินไปหรือไม่ เป็นมัชฌิมาปฏิปทาหรือเปล่า โดยเอาความรู้สึกของตนเองเข้ามาวัดว่าทนไม่ไหวแล้ว มากเกินไปแล้ว เมื่อเราเข้าใจว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือ วิธีปฏิบัติที่ละความไม่ยึดมั่นถือมั่น เหมือนเดินอยู่บนทางสายกลางซึ่งไม่ติดอยู่กับอะไรเลย อันหมายถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งองค์ประกอบทั้ง ๘ ต้องบริบูรณ์และสมดุลกัน และความเพียรก็เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง ความเพียรต้องไม่ย่อหย่อน หรือตั้งจนเกินไป จะเห็นได้ว่าในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้ามักจะทำคำแนะนำให้ภิกษุตั้งจิตก่อนนั่งกรรมฐานว่า แม้เลือดเนื้อจะเหือดแห้งไป หากตราบไตที่จิตนี้ยังไม่หมดความถือมั่น และหลุดพ้นจากอัสวกิเลสทั้งหลาย ก็จะไม่ออกจากกรรมฐานนี้ ดังนั้นการนั่งวิปัสสนา ๑ ชม. โดยไม่เคลื่อนไหวอิริยาบถนั้น จึงเป็นความเพียรในระดับเล็กน้อยเท่านั้น แม้กระทั่งการถือเนสัชชिकุธงส์ หรือการปฏิบัติด้วยอิริยาบถ ๓ คือ การยืน เดิน และนั่ง โดยไม่มีการนอนอย่างเด็ดขาด ก็มีได้ถือว่านี่เป็นการปฏิบัติที่มากเกินไป

๒) ปฏิบัติ เปรียบเหมือนการออกเดินทางไป คือ การฝึกปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นธรรมตามความเป็นจริง เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน จนกระทั่งปล่อยวาง ละความยึดมั่นถือมั่น และพ้นทุกข์ได้ในที่สุด

๓) ปฏิเวธ คือ ผลจากการปฏิบัติ เปรียบเหมือนจุดหมายปลายทาง ได้แก่ ฌาน อภิญญา มรรค ผล นิพพาน

หากผู้ศึกษาธรรมบรรลุผลทั้ง ๓ ส่วน ย่อมเป็นผู้ที่มีปัญญารู้ธรรมตามความเป็นจริง ย่อมเข้าใจปรีชาดี โดยความเป็นปรีชาดี ซึ่งเป็นปัญญาในระดับการฟังและการคิดวิเคราะห์ ย่อมเข้าใจปฏิบัติโดยการปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งเป็นปัญญาในระดับภาวนา รู้ได้เฉพาะตน และเข้าใจปฏิเวธอย่างถ่องแท้ ด้วยความรู้แจ้งแทงตลอดด้วยปัญญาดังนี้แล้วปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากความยึดมั่นถือมั่นของตนก็จะจบสิ้นไปเอง และไม่ต้องเสียเวลาอยู่กับการตัดสินผู้อื่นแบบผิด ๆ การเพ่งโทษผู้อื่นซึ่งไม่เกิดประโยชน์ เนื่องจากการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น ล้วนแล้วแต่เป็นการพิจารณาตนเองทางกาย เวทนา จิต หรือธรรม จนกระทั่งรู้ธรรมตามความเป็นจริง ละความยึดมั่นถือมั่นอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ และพ้นทุกข์ไปได้ในที่สุด ในกระบวนการปฏิบัติทั้งหมดนี้ ไม่มีการตัดสินใด ๆ เลย ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ไม่มีการยึดมั่นถือมั่น นั่นถูก นี่ผิด นั่นดี นี่ชั่ว ไม่มีเลย

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทวิวิจัยต่อไป

ศึกษาหลักกฎแห่งกรรม เพราะความเข้าใจเรื่องนี้จัดเป็นโลกียสัมมาทิฐิ อันจะเป็นต้นทางนำไปสู่ความพ้นทุกข์ โดยอาจจะทำเป็นกรณีศึกษา เช่น ศึกษาหลักกฎแห่งกรรม กรณีศึกษาบุพกรรมของพระพุทธเจ้าหรือบุพกรรมของพระโมคคัลลานะ เป็นต้น

ศึกษาธัมมจัจจวิคคิตมานัส พิจารณาความฟุ้งซ่านในธรรมโดยความเป็นไตรลักษณ์ เรื่องนี้มีประเด็นที่น่าสนใจมากกว่า ธัมมจัจจวิคคิตมานัส ซึ่งเป็นรูปแบบวิธีปฏิบัติแบบหนึ่งในชั้นบุพภาคมรรคนี้ น่าจะเป็นหลักหรือวิธีปฏิบัติที่สำคัญอย่างหนึ่ง มากกว่าที่จะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการแก้กรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาหรือไม่อย่างไร

ศึกษาอิทธิบาท ๔ ตามคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท อิทธิบาท ๔ จัดเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติได้อภิญญา ๖ คือ ได้ทั้งฤทธิ์ และความสิ้นอาสวกิเลส แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ที่พบกลับมุ่งเน้นไปที่การวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งนำหลักธรรมนี้มาประยุกต์ใช้ทางโลกโดยนัยที่ว่าเป็นธรรมเพื่อความสำเร็จ ทำให้คนทั่วไปผู้มิได้ศึกษาธรรมอย่างถ่องแท้ พากันเข้าใจผิดว่าเป็นหลักธรรมทั่วไปสำหรับคฤหัสถ์ มากกว่าที่จะเป็นหลักปฏิบัติสำคัญเพื่อความพ้นทุกข์พร้อมทั้งได้อภิญญา

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุต ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระภัททันตะ อาสภมหาเถระ อัมมาจริยะ อัครมหาภิกษุญาณจริยะ, ดร. **จตตารโ สติปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๕๔.
- พระธรรมธีรราชฆานูณี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ. ๙). **วิปัสสนากรรมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงษ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิฉิมม์, ๒๕๕๕.
- พระพุทธรโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔.
- พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะมหาอภิธรรมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉท ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๕.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**. ตรวจชำระโดย พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๗.
- พุทธทาสภิกขุ. **โพธิปักขิยธรรมประยุกต์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท ตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๐.
- สยาตอภัททันตวิโรจนะ มหาคณธวากบัณฑิต มหาภิกษุญาณจริยะ. **วิธีเจริญมหาสติปัญญา เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๕๕.

การศึกษาอโคจรที่มีผลกระทบต่อศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน
A STUDY OF THE AGOCARA [WRONG PASTURE] IMPACTING
ON THE FAITH OF THAI BUDDHISTS IN MODERN SOCIETY

พระครูถาวรคุณวัตร (ทีปมโม / ญาณโพน) *

พระครูพิพิธจารุธรรม,ดร., ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีภูลกิจ **

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มี วัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาอโคจรในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาปัญหาอโคจรในพระพุทธรูป (๓) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของอโคจรที่มีต่อศรัทธาของชาวพุทธไทย การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า

สถานที่อโคจรในพระไตรปิฎกคือสถานที่ที่พระภิกษุไม่ควรไปเข้าไป เพราะเข้าไปแล้วเป็นการไม่สมควร ไม่เหมาะสม โดยแยกเป็น ๒ ประเภท อโคจรที่เป็นบุคคล คือกลุ่มภิกษุเลวทราม ก็ดี จะเป็นภิกษุมิธรรมอันไม่กำริบก็ดี มีพฤติกรรมที่มีหญิงแพศยาเป็นโคจร มีหญิงม่ายเป็นโคจร มีสาวเที้อเป็นโคจร มีบัณฑิตเป็นโคจร มีภิกษุณีเป็นโคจร มีเดียรฉัตรและสาวกเดียรฉัตรเป็นโคจร และ อโคจรที่เป็นสถานที่ สถานที่อยู่แห่งหญิงแพศยา สถานที่อยู่หญิงม่าย สถานที่อยู่สาวเที้อ สถานที่เป็นที่อยู่บัณฑิตเลวทราม สถานที่อยู่ของภิกษุณี โรงสุรา สถานที่อยู่ของพวกเดียรฉัตรและสาวกของเดียรฉัตร นอกจากนี้การคลุกคลี กันว่าเป็นอโคจร ได้แก่ การคลุกคลีกับพระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรฉัตร สาวกเดียรฉัตร ด้วยการคลุกคลีกับภรรยาที่ไม่สมควร หรือเสพ คบกับบุคคลที่เป็นมิจฉาชีพ คนที่ไม่มีศรัทธา คนที่ไม่มีศีล ก็จัดเป็นอโคจร

ในอรรถกถาและคัมภีร์ปกรณ์วิเสสซึ่งวิสุทธิธรรม ได้กล่าวเพิ่มเติมอโคจร (โคจรวิบัติ) ไว้ ๒ ประการ คือ (๑) อนาคตทางกาย คือความวิบัติทางพฤติกรรมทางกาย ได้แก่ ภิกษุกลางรูปในพระศาสนา นี้ แม้อยู่ในชุมชนสงฆ์ ก็ไม่ทำความยำเกรง ยืนเบียดบัง นั่งเบียดบัง ซึ่งภิกษุทั้งหลายผู้เถระ ยืนหน้า (ท่าน) บ้างนั่งหน้า (ท่าน) บ้าง นั่งอาสนะสูง (กว่าท่าน) บ้าง นั่งคลุมศีรษะบ้าง ยืนพูดบ้าง ยกมือขวกไขว่พูดบ้าง แสดงออกในกิริยาทางทางต่างๆ ที่ขาดมารยาอันสมควร (๒) อนาคตทางวาจา คือความวิบัติพฤติกรรมทางวาจา ได้แก่ ภิกษุกลางรูปในศาสนา นี้ แม้อยู่ในชุมชนสงฆ์ก็ไม่ทำความยำเกรง ยังมีได้ขอโอกาสภิกษุผู้เถระ กล่าวธรรมะไป แก้ปัญหาไป สวดปาฏิโมกข์ไป ยืนพูดบ้าง ยกมือขวกไขว่พูดบ้าง แม้เข้าไปสู่ระแวกบ้าน กล่าวกะหญิงหรือเด็กหญิงโดยอาการพูดพล่ามไปเรื่อยๆ

สถานที่อโคจรของพระสงฆ์ที่มีผลกระทบต่อศรัทธาในสังคมปัจจุบัน พบว่า บุคคลก็ดี สถานที่ก็ดี ชื่อว่าอโคจร ได้แก่ อโคจรที่เป็นบุคคล พบว่าคือหญิงแพศยา หญิงม่าย สาวเที้อ บัณฑิตเลวทราม ภิกษุณี การคลุกคลีกับพระราชา มหาอำมาตย์ เดียรฉัตร สาวกเดียรฉัตร คนที่ไม่มีศรัทธา คนที่เป็นมิจฉาชีพ อโคจรที่เป็นสถานที่ พบว่า

* นิสิตพุทธศาสนมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

** อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คือโรงสุรา แหล่งที่อยู่ของสาวทันทีก แหล่งที่อยู่ของหญิงหม้าย แหล่งที่อยู่ของหญิงแพศยา แหล่งที่อยู่ของภิกษุณี แม่ชี แหล่งที่อยู่ของบัณฑิต เกษกั ห้างสรรพสินค้าอันเป็นแหล่งบันเทิงครบวงจร เช่น มีร้านสุรา ร้านอาหาร ร้านสะปา ร้านนวดแผนไทย ร้านคาราโอเกะ ร้านเกมส์ โรงภาพยนตร์ สนามรบ โรงแรง ร้านค้า ร้านอาหาร ที่พักริมทาง ชายหาดทะเล แม้กระทั่งการท่องเที่ยวไปบนโลกอินเทอร์เน็ตและชมในสิ่งที่ไม่เหมาะสม ก็นับว่าเป็น อโคจรเช่นกัน ส่วน ผลกระทบต่อศรัทธาไทยในปัจจุบัน พบว่า (๑) อโคจรที่มีผลกระทบต่อความเสื่อมของพระพุทธศาสนา (๒) อโคจรที่มีผลกระทบต่อความวิบัติในพระพุทธศาสนา คือ อาจารย์วิบัติ ฎิฎฐิวิบัติ อาชีวิวิบัติ (๓) อโคจรที่มีผลกระทบต่อความเชื่อมั่นและศรัทธาของชาวพุทธไทย คือเกิดวิกฤติศรัทธาต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา (๔) อโคจรที่มีผลต่อพระพุทธศาสนาในอนาคต คือเกิดความไม่มั่นคงของพระพุทธศาสนา (๕) อโคจรที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจะก่อให้เกิดแนวทางป้องกันแก้ไขโดยองค์กรสงฆ์คือมหาเถรสมาคม

คำสำคัญ : อโคจร, ผลกระทบ, ศรัทธาของชาวพุทธ

ABSTRACT

This thesis the purpose of the study to three factors : (1) to study of Agocara [Wrong Pasture] in Buddhism (2) to study of Problem about Agocara [Wrong Pasture] in Buddhism view (3) to analysitical study of The Agocara [Wrong Pasture] of The Impact of The Faith of Thai Buddhists in Modern Society. This study is a documentary research. The data presentation is based on descriptive form focusing on answering objectives and research questions.

From the research it is found as follows :

Location Agocara [Wrong Pasture] in Tipitaka found its place in orbit of the clergy in Buddhism. The sampling frame for the study into five factors : Around of Agocara [Wrong Pasture] by separate 2 the points :- Agocara in the position to be persons example of the prostitute, widow, old maid, eunuch, priestess [Buddhist Nun], they Ediirtiis or other religious priests ordained deacon in Buddhism and the hearer of them. Agocara in the position to be places for example the residence of a prostitute, widow, old maid, eunuch, priestess [Buddhist Nun], spirituous liquors factory, residence of they Ediirtiis or other religious priests ordained deacon in Buddhism and the hearer of them. Besides association its so call 'Agocara' with a persons example of the King, Pacha [Am-maat : government official], they Ediirtiis or other religious priests ordained deacon in Buddhism and the hearer of them, wring view orator and immoral man. In Visuddhimakkha so call 'Gocara Falling Aways' its the body Anacara and the speech Anacara [obscene] these are Agocara for monks.

The Agocara [Wrong Pasture] of the impact of the faith of Thai Buddhists in modern society it is found as follows : (1) The Agocara [Wrong Pasture] of the impact of the decline

in the Buddhism (2) The Agocara [Wrong Pasture] of the impact of the failure in Buddhism its morality of falling away, view of falling away and livelihood of falling away (3) The Agocara [Wrong Pasture] of the impact of the confidence and faith of Thai Buddhists in modern society means crisis of faith form Thai Buddhist society (4) The Agocara [Wrong Pasture] of the impact of the future of Buddhism and (5) The Agocara the thing that pappen in presentday will into cause bring about to repair protect and correct by Shangha organization (Sangha Association).

Keywords: Agocara [Wrong Pasture], The Impact of The Faith, Thai Buddhists

๑. บทนำ

โคจร หมายถึงสถานที่ที่ไม่ควรเที่ยวไปสำหรับบรรพชิตโดยตรง กล่าวคือเมื่อไปสถานที่ที่ไม่ควรไป จะทำให้เป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ และทำให้กุกุลศีลธรรมเจริญขึ้น เช่น สถานที่ที่ชื่อว่าเป็นโคจร หมายถึง โรงมหรสพ โรงสุรา โรงน้ำชา สถานที่เรีงรมย์ สถานที่หญิงบริการทางเพศ ร้านค้าคาราโอเกะ สถานที่อาบอบนวด ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น บุคคลที่ชื่อว่าเป็นโคจร ท่านมุ่งหมายถึงสตรีที่เป็นหญิงแพศยา หญิงหม้าย สาวเทื้อ บัณเฑาะก์ ภิกษุณี โจร คนพาล ผู้คลุกคลีอยู่กับกลุ่มอำมาตย์ มหาอำมาตย์ เตียรถีย์ สาวกของเตียรถีย์ คนไม่มี ศรัทธา นักเลงหญิง นักเลงสุรา คนพาล เป็นต้น ผลกระทบต่อศรัทธา หมายถึงผลกระทบด้านความเชื่อในแง่ลบ ที่เกิดกับพุทธศาสนิกชนในการพบเห็นพฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์ในการเที่ยวไปในสถานที่โคจร หรือ คบหาสมาคมกับบุคคลที่เป็นโคจร อันเป็นบ่อเกิดของความเสื่อมศรัทธา และก่อให้เกิดการล่อแหลมในการละเมิดพระวินัยบัญญัติ ส่วนปัญหาว่าด้วยเรื่องโคจร ปัญหาของภิกษุในพระพุทธศาสนาอันเกิดจากการเว้นจากการไม่เที่ยว ไปๆ มาๆ หรือ การเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตในสถานที่โคจรเหล่านั้น เป็นพฤติกรรมของภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่มีการคบหาสมาคม การสนทนา การพูดคุย การสนทนากับบุคคล กลุ่มบุคคล หรือสถานที่ที่เป็นโคจร ศรัทธา นั้นหมายถึง ความเชื่อความเลื่อมใสของชาวพุทธไทยที่มีต่อพระพุทธศาสนา กล่าวคือพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นต้น และผลกระทบต่อศรัทธา หมายถึง ความเสื่อมศรัทธาของชาวพุทธจากตัวพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่มีพฤติกรรมอันไม่ดีงาม ละเมิดพระวินัย ผิดศีล ผิดธรรมประพฤติดัวไม่เรียบร้อย เดินเที่ยวไปตามสถานที่โคจรต่างๆ เมื่อคณะศรัทธาไทยได้พบเห็นก็เกิดความเบื่อหน่าย คลายจากศรัทธาที่เคย นับถือ จนเป็นเหตุนำมาซึ่งวิกฤติศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้

ในสมัยพุทธกาลตั้งแต่พระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ เมื่อแรกตรัสรู้ยังมีผู้นับถือพระพุทธศาสนาไม่ มาก พระองค์ยังไม่ทรงบัญญัติพระวินัยที่เป็นข้อบังคับ เป็นแต่ทรงแสดงธรรมแนะนำให้ปฏิบัติเท่านั้น เพราะบุคคล เหล่านั้นเคยเล่าเรียนมีความรู้สูงมาแล้ว ทั้งเป็นผู้เบื่อหน่ายในทางโลกมาแล้วก็มี เช่น กษัตริย์ พราหมณ์ อำมาตย์ เศรษฐี คฤหบดี เป็นต้น เมื่อได้ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธา ความเชื่อ และมีความเลื่อมใสในคำสอนของพระองค์ แล้วก็ตั้งใจปฏิบัติตามคำสั่งสอนและตามจรรยาที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำสั่งสอน ซึ่งในครั้งพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้า ทรงส่งภิกษุทั้งหลายให้ไปเที่ยวประกาศพระศาสนาในทิศต่างๆ เมื่อมีผู้เชื่อและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากขึ้น และเมื่อมีผู้ที่ศรัทธาเข้ามาสู่พระพุทธศาสนามากขึ้นเรื่อยๆ ^{๑๒๗} ต่อมาจึงเริ่มมีผู้ประพฤติดีเข้ามามีบวชในศาสนา ของพระองค์ ซึ่งได้กระทำในสิ่งที่ไม่สมควรขึ้น พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงได้บัญญัติพระวินัยขึ้น เพื่อ

^{๑๒๗} แสง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙.

ป้องกันความเสื่อมเสียอันจะปรากฏแก่พระศาสนา และเป็นแบบอย่างแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา การบัญญัติสิกขาบทจึงเป็นปฐมบทของพระวินัย^{๑๒๘}

ในสมัยพุทธกาล สถานที่ที่โคจรสำหรับพระภิกษุสงฆ์ มีไม่มากเหมือนปัจจุบัน และในการออกบวชของ คนสมัยปัจจุบันก็จะต่างจากในสมัยก่อน ดังนั้น การรักษาพระธรรมวินัยจึงไม่เคร่งครัด จึงมีชาวอยู่บ่อยๆ ที่พระภิกษุทำตัวไม่เหมาะสม ทำให้คนเสื่อมศรัทธาในเรื่องของศาสนา แม้ว่าพุทธพจน์ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า “อานนท์ ธรรมและวินัยใดที่ตถาคตแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว”^{๑๒๙} เหตุที่ทรงตรัสเช่นนี้เพื่อป้องกันการเสื่อมศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และให้พระภิกษุปฏิบัติอยู่ในสิกขาบทมิให้ละเมิดพระวินัย พระสงฆ์จึงควรประพฤติตามพระวินัย และวางตัวให้เข้ากับสถานที่จะไปให้เหมาะสม สถานที่ที่ไม่ควรเที่ยวไป พฤติกรรมเกี่ยวกับบรรพชิตหรือพระสงฆ์โดยตรง เมื่อไปสถานที่ที่ไม่ควรไปจะทำให้เป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ เช่น ในกรณีที่พระภิกษุสงฆ์ ไปเดินซื้อของ หนังสือเรียนตามศูนย์การค้า ซึ่งเป็นที่โคจร ถือว่าผิดวินัยสงฆ์ เพราะพระพุทธองค์ทรงห้ามซื้อขายและพระสงฆ์ต้องปลงอาบัติ

ปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับพระสงฆ์บางรูปที่ไม่เข้าใจพระธรรมวินัย ประพฤติตนไม่เหมาะสมมุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่สามารถระวังในสถานที่ ที่เป็นโคจรไม่เหมาะสม ปัญหาเหล่านี้ก็จะส่งผลให้ชาวบ้านขาดความศรัทธา ขาดความเลื่อมใสในพระสงฆ์ ส่วนผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาแล้ว ก็เกิดการท้อใจ หรือเลิกศรัทธาไป เพราะความประพฤติไม่เหมาะสมของพระภิกษุนั่นเอง พระธรรมเท่านั้นที่จะเป็นที่พึ่งที่แท้จริง ที่จะให้ออกจากวิถีสงสารได้ เพราะฉะนั้น สิ่งสำคัญคือการศึกษาพระธรรมวินัยให้เข้าใจ เมื่อมีความเข้าใจแล้วก็ต้องประพฤติปฏิบัติตามจึงมีอุปนิสัยโคจร ย่อมเจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ทรงแสดงถึงอารักขโคจร ซึ่งหมายความถึงการรักษา การสารวมไม้ให้จิตเป็นไปกับกุศล เห็นประโยชน์ของกุศล รักษาไม่ให้เกิดอกุศล เมื่ออบรมเจริญปัญญาระลึกสภาพธรรมตามความเป็นจริงก็ละอกุศล ขณะสติปัญญาฐานเกิด เป็นอุปนิพัตตโคจร คือขณะนี้เองไม่มีเรา มีแต่เพียงสภาพธรรมเท่านั้นที่เกิดขึ้นและดับไปในการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยของพระพุทธองค์ เป็นการรักษาสีบอด และยังเป็นการเผยแผ่อายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนยาวนานต่อไป ในการประพฤติปฏิบัติพรหมจรรย์ของพระภิกษุ นั้น มีใช่เพื่อเป็นการหลอกลวงชาวบ้าน ไม่ใช่เพื่อลาภยศชื่อเสียง ไม่ใช่เพื่อได้รับการยกย่องชมเชย หรือเพียงเพื่อให้คนทั้งหลายได้รู้จักว่า การประพฤติปฏิบัติอย่างนี้เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า การประพฤติพรหมจรรย์นี้เพื่อสำรวมระวัง เพื่อละ เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับทุกข์^{๑๓๐}

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาโคจรในพระพุทธศาสนา
- ๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาโคจรในทรรศนะพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของโคจรที่มีต่อศรัทธาของชาวพุทธไทย

^{๑๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๑/๓๙/๒๗-๒๙.

^{๑๒๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๓๐} วิ.มท. (ไทย) ๑/๓๘/๒๖.

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลจาก คัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีลำดับดังนี้ ๑) ศึกษารวบรวมข้อมูลเรื่อง “อโคจร” จากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔ และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง เช่นคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ชื่อวิสุทธิมรรค วิมุตติมรรค และตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ๒) จัดทำข้อมูลตามกรอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ๓ จัดลำดับข้อมูลที่ค้นคว้ามาให้มีความสัมพันธ์หรือสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ ๔) นำข้อมูลเหล่านั้นมาศึกษาทบทวน วิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วประมวลจากผลงานวิจัยเพื่อนำเสนอผลงานผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง แล้วนำมาแก้ไข ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ๕) ชั้นวิเคราะห์ข้อมูลจัดเรียงลำดับและแยกแยะข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ตามจุดประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนการเรียบเรียงแล้วสรุปการวิจัยผลและข้อเสนอแนะ โดยการนำเสนอผลการวิจัยเป็นวิธีภาษา ความเรียงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

อโคจรที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก พบว่า อโคจรที่เป็นบุคคล กลุ่มที่ถูกระวาง ถูกรังเกียจ ตั้งข้อสงสัย และถูกโพชนทนา ว่ากล่าว คือ กลุ่มภิกษุเลวทรามก็ดี จะเป็นภิกษุมิธรรมอันไม่กำเร็บก็ดี มีพฤติกรรมมีหญิงแพศยาเป็นโคจร มีหญิงม่ายเป็นโคจร มีสาวเที้อเป็นโคจร มีบัณฑิตเป็นโคจร มีภิกษุณีเป็นโคจร กลุ่มที่ผู้ปฏิบัติมิให้สงฆ์ยินดี คือ กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ เป็นผู้มิหญิงแพศยาเป็นโคจร มีหญิงม่ายเป็นโคจร มีสาวเที้อเป็นโคจร มีบัณฑิตเป็นโคจร หรือมีภิกษุณีเป็นโคจร กลุ่มพวกหนักในความคิดผิด ได้แก่ พวกเดียรถีย์ ส่วน อโคจรที่เป็นสถานที่ สถานที่ที่เป็นที่อยู่แห่งหญิงแพศยา สถานที่ที่เป็นที่อยู่หญิงม่าย สถานที่ที่เป็นที่อยู่สาวเที้อ สถานที่อยู่ของบัณฑิต สถานที่อยู่ของภิกษุณี โรงสุรา และสถานที่อยู่ของพวกเดียรถีย์และสาวก

อโคจรที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก พบว่า อโคจรในฐานะบุคคลต้องห้าม ๕ จำพวก คือ หญิงแพศยา หญิงหม้าย สาวเที้อ มีบัณฑิต และภิกษุณี อโคจรในฐานะสถานที่ ได้แก่ ร้านสุรา ที่อยู่ของหญิงแพศยา ที่อยู่ของหญิงชายบริการทางเพศ ที่อยู่ของสาวเที้อ ที่อยู่ของบัณฑิต อโคจรในฐานะพฤติกรรมการคลุกคลี สมคบสมาคม ไปมาหาสู่ที่ไม่เหมาะสม ได้แก่ พฤติกรรมการคลุกคลีกับพระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกเดียรถีย์ ด้วยการคลุกคลีกับคฤหัสถ์ที่ไม่สมควร หรือเสพ คบกับบุคคลที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ คนที่ไม่มีศรัทธา คนที่ไม่มีศีล

นอกจากนี้ในสุตตันตปิฎก ยังพบว่า “เมื่อพระภิกษุเข้าสู่ละแวกบ้าน เดินไปตามถนนไม่สำรวจ เดินมองข้าง มองม้า มองรถ มองพลเดินเท้า มองสตรี มองบุรุษ มองเด็กชาย มองเด็กหญิง มองร้านตลาด มองหน้ามุขเรือน มองข้างบน มองข้างล่าง มองทิศน้อยทิศใหญ่ แม่น้ำก็ตรัสเรียกว่า อโคจร” เพราะการมองสิ่งที่เป็นข้าศึก อันก่อให้เกิดกิเลส โดยอาการอันไม่สำรวจ มองข้างล่าง มองข้างบน เป็นต้น มีอาการคล้ายคนจิตใจหลอหลอย การมองสิ่งดังกล่าวข้างต้นเป็นบ่อเกิดของอกุศลจิต

อโคจรที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก พบว่ามีปรากฏในคัมภีร์วิภังค์ คือภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มิหญิงแพศยาเป็นโคจร มีหญิงหม้ายเป็นโคจร มีสาวเที้อเป็นโคจร มีบัณฑิตเป็นโคจร มีภิกษุณีเป็นโคจร หรือมีร้านสุราเป็นโคจร เป็นผู้อยู่คลุกคลีกับพระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกเดียรถีย์ ด้วยการคลุกคลีกับคฤหัสถ์ที่ไม่สมควร หรือเสพ คบ เข้าไปนั่งใกล้ตระกูลที่ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส ไม่เป็นดุจบ่อน้ำ มักด่า

และบริภาษ ปราบถนาแต่สิ่งที่มีไชประโยชน์ ปราบถนาแต่สิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปราบถนาแต่สิ่งที่ไม่ผาสุก ไม่ปราบถนาความหลุดพ้นจากโยคะแก่พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และ อุบาสิกาเช่นนั้น นี้เรียกว่า อโคจร

ปัญหาอโคจรในพระคัมภีร์พุทธศาสนา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่าในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค พบว่าอโคจร มี ๒ ประการ คือโคจรวิบัติ และโคจรสมบัติ ๑) โคจรสมบัติ (โคจรสัมปันโน) คือโคจรหรือสถานที่ไปเหมาะสม ควรเข้าไป ควรเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต คือภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโคจรและมารยาท (อาจารย์โคจรสมบัติ) ๒) โคจรวิบัติ (โคจรวิปันโน) คือโคจรหรือสถานที่ไปไม่เหมาะสม ไม่ควรเข้าไป ไม่ควรข้องเสพ เป็นอุปกิเลส เป็นมลทินของสมณะ ย่อมจะเป็นที่รังเกียจของผู้ที่ได้เห็นหรือได้ยิน สถานที่ก็ดี บุคคลก็ดี จัดเป็นอโคจรวิบัติ เพราะพฤติกรรมดังกล่าว เป็นอาการไม่ดีไม่งาม เป็นที่รังเกียจ จึงได้ชื่อว่า โคจรวิปันนะ คือผู้มีโคจรวิบัติ โคจร คือสถานที่ไปวิบัติ นอกจากนี้ยังหมายถึงความวิบัติอื่นอีก คือความละเมิดทางกาย ความละเมิดทางวาจา ความละเมิดทั้งทางกายทั้งทางวาจา นี้ท่านเรียกว่า อนาจาระ ความเป็นผู้ทุศีลแม้ทั้งหมด ก็ชื่อ อนาจาระ จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปและทำการจำแนกประเภทของอโคจร ได้ ดังนี้

๑) ปัญหาอโคจรในฐานะที่เป็นบุคคลที่ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ เมื่อว่าโดยบุคคลได้แก่ หญิงแพศยา หญิงหม้าย สาวท้อ บัณเฑาะก์ ภิกษุณี การคลุกคลีกับพระราชามหาอำมาตย์ เดียรถีย์ สาวกเดียรถีย์ คนไม่มีศรัทธา คนที่เป็นมิถิฆาปฏิญญิ

๒) ปัญหาอโคจรในฐานะที่เป็นสถานที่ไม่ควรเข้าใกล้ ไม่ควรไปๆ มาๆ ได้แก่ โรงสุรา แหล่งที่อยู่ของสาวท้อทัก แหล่งที่อยู่ของหญิงหม้าย แหล่งที่อยู่ของหญิงแพศยา แหล่งที่อยู่ของภิกษุณี แม่ชี แหล่งที่อยู่ของบัณเฑาะก์ ห้างสรรพสินค้าอันเป็นแหล่งบันเทิงครบวงจร เช่น มีร้านสุรา ร้านอาหาร ร้านสะปา ร้านนวดแผนไทย ร้านคาราโอเกะ ร้านเกมส์ โรงภาพยนตร์ เป็นต้น

๓) ปัญหาอโคจรในฐานะที่เป็นอาการที่ไม่ควรทำ คือ อนาจารทางกาย ได้แก่ ภิกษุบางรูปในพระศาสนา นี้ แม้อยู่ในชุมชนสงฆ์ ก็ไม่กระทำความยำเกรง ยืนเบียดบัง นั่งเบียดบัง ซึ่งภิกษุทั้งหลายผู้เถระ ยืนหน้า (ท่าน) บ้างนั่งหน้า (ท่าน) บ้าง นั่งอาสนะสูง (กว่าท่าน) บ้าง นั่งคลุมศีรษะบ้าง ยืนพุดบ้าง ยกมือขวกไขว่พุดบ้าง เมื่อภิกษุผู้เถระไม่สวมรองเท้าจงกรมอยู่ ตนสวมรองเท้าจงกรมบ้าง เมื่อท่านจงกรมอยู่ที่จงกรมต่ำ ตนจงกรมอยู่ที่จงกรมสูงบ้าง เมื่อท่านจงกรมอยู่ที่พื้นดิน ตนจงกรมบนที่จงกรมบ้าง ยืนแทรกบ้าง นั่งแทรกบ้าง ซึ่งภิกษุผู้เถระกันภิกษุใหม่ด้วยอาสนะบ้าง ยังไม่ทันขอโอกาสภิกษุผู้เถระ แม้นเริ่ยนไฟ ขนฟืนไป ปิดประตูไป แม้ที่ท่าน้ำเดินเสียดสีภิกษุผู้เถระลงไปบ้าง ลงก่อนบ้าง เบียดอาบบ้าง อาบก่อนบ้าง เบียดขึ้นบ้างขึ้นก่อนบ้าง แม้เข้าไปสู่ละแวกบ้านก็เดินเบียดเสียดภิกษุผู้เถระไปบ้างไปก่อนท่านบ้าง หลีกขึ้นหน้าพระเถระไปบ้าง อนึ่ง ห้องเรือนของตระกูลทั้งหลายที่เป็นห้องลับและเขาปิดไว้ ซึ่งเป็นที่กุลสตรีกุลมารีนั่งกัน ก็ผลุนผลันเข้าไปในห้องนั้นบ้าง ลูบคลำศีรษะเด็กชายบ้าง นี้เรียกว่า อนาจารทางกาย (พฤติกรรมที่ประพฤติไม่เหมาะสมทางกาย) ส่วน อนาจารทางวาจา คือ ภิกษุบางรูปในศาสนา นี้ แม้อยู่ในชุมชนสงฆ์ก็ไม่ทำความยำเกรง ยังมิได้ขอโอกาสภิกษุผู้เถระ กล่าวธรรมไป แก่ปัญหาไป สวดปาฏิโมกข์ไป ยืนพุดบ้าง ยกมือขวกไขว่พุดบ้าง แม้เข้าไปสู่ละแวกบ้าน กล่าวกะหญิงหรือเด็กหญิงอย่างนี้ว่า “แน่แม่ ผู้มีชื่ออย่างนี้ ผู้มีโคตรอย่างนี้ ข้าวต้มยังมีอยู่หรือ ข้าวสวยมีอยู่หรือ ของเคี้ยวมีอยู่หรือ” พุดพลาบไปว่า “อาตมาจักดื่มอะไร จักเคี้ยวอะไร จักฉันอะไร” หรือว่า “ท่านทั้งหลายจักให้อะไรแก่อาตมา” ดังนี้ นี้เรียกว่า อนาจารทางวาจา

๔) ปัญหาอโคจรในฐานะที่เป็นถ้อยคำที่ไม่ควรพูด ได้แก่ ๑. หมวดอโคจรกถา ๕ คือ การล่อลวง (กุหนา) การพูดป้อยอ (ลปนา) การพูดทำเป็นบุญใบ้ บอกรับ (เนมิตตกา) การพูดบิบบ้างดับ (นิปเปลิกตา) การพูดหาลาภ

ด้วยลาก (ลาเกน ลากิ นิลีคัสชนตา) ๒. หมวดกฤษณวัตถุ (การพูดโกหก) คือ กฤษณวัตถุเกี่ยวกับปัจจัย กฤษณวัตถุเกี่ยวกับการพูดเลี้ยวๆ เคี้ยวๆ กฤษณวัตถุเกี่ยวกับอิริยาบถ ๓. หมวดดิรัจฉานกถา ๓๒ และ วิคคกถา (ถ้อยคำที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน)

(๕) ปัญหาอโคจรในฐานะที่เป็นอาชีพที่ไม่ควรทำ ได้แก่อกเนสนา ๒๑ และอาชีพวิบัติ ได้แก่ พฤติกรรมแห่งอาชีพวิบัติ ได้แก่ ภิกษุผู้ปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำ ย่อมอดอตุตรินุสธรรม อันไม่มีไม่เป็นจริง เพราะเหตุอาชีวะ เพราะการณอาชีวะ ภิกษุถึงความเกี่ยวข้องสื้อ เพราะเหตุอาชีวะ เพราะการณอาชีวะ ภิกษุกล่าวว่า ภิกษุได้อยู่ในวิหารของท่าน ภิกษุนั้นเป็นอรหันต์ เพราะเหตุอาชีวะ เพราะการณอาชีวะ ภิกษุณีขอโภชนะอันประณีตเพื่อประโยชน์ตนมาฉัน เพราะเหตุอาชีวะ เพราะการณอาชีวะ ภิกษุไม่อาพาธ ขอแกลงหรือข้าวสุก เพื่อประโยชน์ตนมาฉัน เพราะเหตุอาชีวะ เพราะการณอาชีวะ อาบัตินั้นรวมเรียกว่า อาชีพวิบัติ เพราะการออกปากขอเป็นวิจิวิญญูติ

อโคจรในฐานะเป็นปัจจัยที่มีผลต่อศรัทธาชาวพุทธ ตามวัตถุประสงคข้อที่ ๓ พบว่า

ผลกระทบด้านพระธรรมวินัย จากการศึกษาพบว่า อโคจร เป็นได้เป็นข้อห้ามที่ปรากฏอยู่ในพระปาฏิโมกข์กล่าวคือศีล ๒๒๗ ของภิกษุ แต่เป็นอโคจรที่เป็นอนาจาระ (กิริยามารยาทอันไม่เหมาะสม ไม่สมควร) สิ่งที่เป็นสถานที่ที่ภิกษุไม่ควรสัญจรเข้าไปเพื่อบิณฑบาต หรือเพื่อคบหาสมาคมกับอโคจรทั้ง ๖ ประการนั้น เมื่อภิกษุละเมิดอโคจรและอนาจาระแล้ว ก็ถูกติณินินทา ถูกต้องข้อระวางสงฆ์ โจทย์ขานกันในกลุ่มประชาชนในทางเสียๆ หายๆ ในด้านพระวินัยเรียกว่า อภิสมจาร คือธรรมเนียมของภิกษุ ซึ่งภิกษุในธรรมวินัยจะไม่ละเมิดสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าห้ามแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต และจะกระทำตามข้อที่ทรงอนุญาต เป็นผู้มีความสำรวมระมัดระวังในปาฏิโมกข์สังวรศีล สำรวมในอินทริสังวรศีล อาชีวปาริสุทธิศีล และ ปัจจัยสันนิสสิตศีล ผลกระทบจากอโคจรในด้านพระธรรมวินัยนี้ เมื่อภิกษุละเมิด ก็กลายเป็นผู้ทุศีล ไม่มีความละเอียด มีพฤติกรรมหลอกลวงคนอื่นเลี้ยวซิทขาดสัมมาคารวะในอาจาระและโคจร ทำความเสื่อมเสียในเกิดขึ้นในท่ามกลางสงฆ์และก่อให้เกิดอธิกรณ์อื่นๆ อีกตามมา ดังนั้น คำว่า ภิกษุ คือผู้ขอโดยเอื้อเฟื้อ และภิกษุคือผู้เห็นภัยในวัฏฏะเพราะละอกุศลธรรมได้ ก็ขาดไป เพราะมีพฤติกรรมไม่เคารพในพระธรรมวินัย

ด้านละเมิดอโคจร และอาจาระของภิกษุนี้ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า มีผลกระทบในด้านพระธรรมวินัยโดยตรง จะเห็นได้จากจุดประสงค์ของการบัญญัติพระวินัยที่ชัดเจน เช่น จุดประสงค์เพื่อประโยชน์แก่พระสงฆ์โดยรวม ได้แก่ (๑) สังฆะสุกฺกุตายะ เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือเพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมดโดยรวม ที่ยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์นั้น หมายถึงพระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติโดยการบังคับ กตซีตามพระพุทธอำนาจ แต่ทรงบัญญัติสิกขาบทโดยการยอมรับจากสงฆ์ว่าที่บัญญัติเช่นนี้เป็นสิ่งที่ดีแก่ส่วนรวม เพื่อให้เกิดผลดีร่วมกันและทุกฝ่ายต่างให้การยอมรับ (๒) สังฆะผาสุตายะ เพื่อความผาสุกของพระสงฆ์ หมายถึง เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยดี นอกจากพระสงฆ์จะอยู่ร่วมกันด้วยความเรียบร้อยแล้วต้องเกิดความสบายแก่ทุกฝ่ายด้วย

ผลกระทบในฝ่ายการบัญญัติพระวินัยที่เป็นประโยชน์เฉพาะบุคคล ได้แก่ (๑) ทุมมังกุณัง ปุคคะลานัง นิคคะหายะ เพื่อกำราบคนหน้าด่าน ไม่มียางอาย หมายถึง หากพระองค์ไม่บัญญัติสิกขาบทชี้โทษให้เห็นว่าอะไรถูกอะไรผิด อะไรมีโทษน้อยอะไรมีโทษมาก คนที่หน้าด่านไร้ยางอายเหล่านี้เมื่อบวชเข้ามาแล้วก็จะทำอะไรได้ทุกอย่างตามใจชอบ เพราะถือว่าไม่มีข้อห้าม (๒) เปสะลานัง ภิกษุณัง ผาสูวิหาระตายะ เพื่อความอยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีล หมายถึง การบัญญัติสิกขาบทก็เพื่ออนุเคราะห์ผู้ที่มีศีล คนเหล่านี้มักจะมีคามละเอียดสงบเสีี่ยมเรียบร้อยอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่สร้างความรำคาญให้แก่ผู้อื่น หากพระองค์ไม่บัญญัติสิกขาบท ท่านที่มีศีลเหล่านี้ก็จะอยู่ด้วย

ความลำบาก เพราะจะถูกรบกวนจากคนที่ไร้ยางอายคอยสร้างปัญหาสร้างความรำคาญให้

ผลกระทบตามจุดประสงค์เพื่อประโยชน์คือความดีงามแห่งชีวิต ได้แก่ (๑) ญาณธรรมิกานัง อาสะวะนัง สังวะรายะ เพื่อปิดกั้นโทษความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน หมายถึง การบัญญัติสิกขาบทเพราะคำนึงถึงผลดี และผลร้ายที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตของผู้บวช เช่น ถูกชกต่อย, ถูกตีด้วยไม้, ถูกตัดมือตัดเท้า, ถูกลงโทษตามกฎหมาย บ้านเมืองในลักษณะต่างๆ ตามสมควรแก่ความผิด ตลอดจนการเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นต้น เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทแล้ว จะทำให้ผู้บวชมีความสำรวมระวังมากขึ้น เป็นการป้องกันไม่ให้โทษดังกล่าวเกิดขึ้นในขณะที่กำลังบวชอยู่ (๒) สัมปะรายิกานัง อาสะวะนัง ปะภูฆาตายะ เพื่อปิดกั้นโทษความเสียหายที่จะเกิดในอนาคต เป็นการป้องกันผลร้ายที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตของผู้บวชในอนาคต อันเนื่องมาจากผลแห่งบาปกรรมที่ไม่สำรวมระวัง ในความเป็นพระ ท่านแสดงโทษของการผิดศีลไว้ ดังนี้ บ้านแตกสาแหรกขาด ทรัพย์สมบัติล่มจม ร่างกายเกิดโรคภัยเบียดเบียน

ผลกระทบตามจุดประสงค์เพื่อประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน ได้แก่ (๑) อัปะสันนานิ วา ปะสาทายะ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส (๒) ปะสันนานิ วา ภิชโยภาวายะ เพื่อให้ผู้เลื่อมใสแล้วมีความเลื่อมใสยิ่งขึ้น ประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนทั้งสองข้อนี้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนเอง คือเมื่อคนเป็นอันมากได้เห็นพระสงฆ์ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล งดงามด้วยอาจารย์ ก็จะเกิดความเลื่อมใส และผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วก็จะเกิดศรัทธามากยิ่งขึ้น นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามธรรมะคำสั่งสอนเพื่อเข้าสู่ความดีที่สูงยิ่งขึ้นไป

ผลกระทบในด้านจุดประสงค์เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา ได้แก่ (๑) สัทธัมมัญญิยา เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม คือ เมื่อมีการบัญญัติสิกขาบท ภิกษุทั้งหลายย่อมเรียนสิกขาบทและพระพุทธวจนะเมื่อปฏิบัติสิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติไว้ ย่อมได้บรรลุโลกุตตรธรรม ที่ตนจะพึงบำเพ็ญข้อปฏิบัติแล้วบรรลุได้ด้วยความปฏิบัติ เพราะฉะนั้น พระสัทธรรมทั้งหมด ชื่อว่าเป็นสภาพตั้งอยู่ยั่งยืนนานด้วยสิกขาบทบัญญัติ (๒) วินะยานุคชะยะ เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย คือเพื่อให้ภิกษุเคารพในวินัย อันเป็นกฎระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมที่ทรงบัญญัติไว้ ให้บังเกิดมีผลในการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง

ผลกระทบด้านการปกครอง จากการศึกษาพบว่า พระพุทธองค์ทรงดำเนินพฤติกรรมของภิกษุที่ประพฤติละเมิดพระธรรมวินัย เช่นการไปในสถานที่ที่ไม่ควรไป การคบกับบุคคลที่เป็นอโคจร การขาดกิริยามารยาทที่งดงาม การดำรงตนไม่เหมาะสมที่เป็นไปตามพระธรรมวินัย ผลกระทบด้านการปกครอง คณะสงฆ์ส่วนใหญ่เกิดภาพลบ ทำให้ประชาชนมองว่าระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่ปกครองโดยพระธรรมวินัยไม่สามารถทำให้ภิกษุสงฆ์ประพฤติตามได้ ไม่เคารพพระธรรมวินัยแล้ว ทำตามอำเภอใจ บวชเข้ามาเพื่อสั่งสม เพื่อความมั่งคั่ง เพื่ออยากเป็นใหญ่ ซึ่งขัดแย้งกับหลักศีลธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ อาจสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบด้านอื่นๆ อีกด้วยคือผลกระทบทางด้านระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ ยังไม่ทั่วถึงไม่ได้มาตรฐาน ไม่สามารถให้เข้าถึงและความเข้าใจในพระธรรมวินัยแก่ผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง อีกประการหนึ่งกระบวนการรับคนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาอาจมีขั้นตอนที่ไม่รัดกุม มีช่องว่างให้คนที่มีโอกาสเข้ามาบวชเพื่อหาผลประโยชน์และสร้างฐานอำนาจ โดยอาศัยศรัทธาจากประชาชนที่มีเป็นต้นทุนเดิมต่อพระพุทธศาสนา อยู่แล้ว ผลกระทบทางด้านการศึกษาจึงเกิดปัญหา อีกนัยหนึ่งระบบการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน เป็นระบบรวมศูนย์อำนาจ ไม่ได้กระจายอำนาจในการดูแลพระภิกษุสามเณรได้อย่างทั่วไป

ผลกระทบด้านความเชื่อมั่นและวิกฤตศรัทธาประชาชน จากการศึกษาพบว่า ประชาชนที่ได้พบเห็นพฤติกรรมการประพฤติละเมิดอโคจรของภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันแล้ว เกิดความเสื่อมศรัทธาจากประชาชน โดยส่วน

หนึ่งมองภาพคณะสงฆ์ไทยในทางที่เสียหาย ไม่ก่อให้เกิดศรัทธา ซึ่งสอดคล้องกับที่พันเอกเกื้อ ชัยภูมิ ได้กล่าวไว้ว่า ในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนพบเห็นพระภิกษุสงฆ์ไปปรากฏตัวตามห้างสรรพสินค้า ในขณะที่เลือกซื้อสินค้า ที่ไม่เหมาะสม ไม่เกื้อกูลแก่สมณภาวะ สมณวิสัย เช่น เลือกซื้อซีดี วีซีดีคาราโอเกะ หรือสื่อลามก หรือออกมาเรียกร้องสิทธิทางการเมืองหน้ารัฐสภา และแม้แต่ตามสถานที่ท่องเที่ยวบางที่บางแห่งที่พระสงฆ์ไม่ควรไป ซึ่งเรียกว่า โอโคจร ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของพุทธศาสนิกชนที่กล่าวถึงพฤติกรรมของพระสงฆ์ที่ตนเคยเห็น หรือเคยได้ยินได้ฟังผ่านแบบสอบถามปลายเปิดว่า พระสงฆ์ไปในที่โอโคจร เช่น เดินอยู่ในห้างสรรพสินค้า เทียบสถานบันเทิง เข้าไปในสถานที่เรีงรมย์ในคราบประชาชนทั่วไป เทียบกลางคืนดื่มสุราโดยปลอมแปลงตนกลางวัน แต่งกายเป็นพระภิกษุกลางคืนเป็นแต่งกายเป็นฆราวาสออกเที่ยวราตรี เดินเบียดเสียดเสียด เลือกรับซื้อสินค้า เดินเลือกเช่าพระตามร้านค้า เป็นต้น บางครั้งก็อยู่ตามที่มีการประท้วงทางการเมือง เป็นการบวชแต่ไม่อยู่วัด ชอบเที่ยวทั้งวันไม่กลับวัด กลายเป็นพระสงฆ์ปลอมหรือแต่งกายเลียนแบบพระสงฆ์ ปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ทำให้พุทธศาสนิกชนพบเห็นรู้สึกรับไม่ได้ เรื่องนี้คิดว่า ถ้าพระภิกษุสงฆ์ไปเดินด้วยอาการดังกล่าว ห้างสรรพสินค้าก็จัดเป็นโอโคจรสำหรับพระสงฆ์สามเณรแน่นอน เพราะสิ่งของที่เขาซื้อนั้นไม่เกื้อกูลต่อสมณภาวะ และพฤติกรรมพระภิกษุเองก็ไม่สำรวม จะเสียมากกว่าได้ ในประเด็นดังกล่าวนี้เป็นการทำลายศรัทธาไทยให้หมดไป ไม่เป็นไปตามเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของการบัญญัติพระวินัยที่ว่า “ไม่เป็นไป เพื่อความเสื่อมใสของชนที่ยังไม่เสื่อมใส” หรือ “มีพฤติกรรมที่ทำให้คนที่เสื่อมใสอยู่แล้ว มีความเสื่อมใเสียๆ ขึ้นไปอีก” โดยนัยตรงกันข้ามกลับ “มีพฤติกรรม ทำคนที่มีความเสื่อมใสอยู่แล้วเสื่อมคลายจากความเสื่อมใส” ในกรณีดังกล่าวนี้จะเรียกว่า “วิกฤตศรัทธาที่ต้องมีพระภิกษุสงฆ์ ผู้โอโคจรเป็นวิสัย” ก็ได้ ผลกระทบด้านความเสื่อมของพระพุทธศาสนา พบว่า คำว่า โอโคจร หมายถึงสถานที่ที่ไม่ควรเที่ยวไปสำหรับภิกษุสงฆ์ ในคัมภีร์อรุทธกถา ท่านพระอรุทธกถจารย์อธิบายเกี่ยวกับบรรพชิตโดยตรง คือ เมื่อไปสถานที่ที่ไม่ควรไปจะทำให้เป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ และทำให้อกุศลธรรมเจริญขึ้น เช่น ที่อยู่ของหญิงแพศยา หญิงหม้าย โรงมหรสพโรงสุรา หรือตามห้างสรรพสินค้า เป็นต้น แม้เป็นคฤหัสถ์ ก็ไม่ควรไป เพราะจะเป็นเหตุปัจจัยให้คลุกคลีกับอกุศลธรรมต่างๆ อกุศลธรรมเจริญขึ้น เป็นเหตุให้อกุศลธรรมเสื่อมลงเป็นทางที่ไม่ควรไป เป็น “ทางแห่งความประมาท” เพราะ “ประมาทในกิเลสของตน” พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอย่าเที่ยวไปในเขตแดนอันซึ่งเป็นโอโคจร เธอทั้งหลายเที่ยวไปในแดนอันซึ่งเป็นโอโคจร มารจักได้ช่อง ได้อารมณ์ ก็แดนอันซึ่งเป็นโอโคจรของภิกษุ คือกามคุณ ๕ คือ รูปที่พึงรู้แจ้งด้วยจักขุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่าขอบใจประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด รูปที่รู้แจ้งด้วยตา เสียของที่พึงรู้แจ้งด้วยหู กลิ่นที่พึงรู้แจ้งด้วยจมูก รสที่พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย อันน่าปรารถนา พอใจ ชอบใจ รักใคร่ ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า เขตแดนอันเป็นโอโคจรของภิกษุ แม้เช่นนี้ก็เรียกว่า โอโคจร การที่ภิกษุเข้าไปในสถานที่เช่นนั้นไม่สำรวมอินทรีย์ ๕ ก็จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อภิขมาและโหม่นสรอบงำจิต ย่อมไม่รักษามนินทรีย์ ย่อมถึงความไม่สำรวมในมนินทรีย์ และเป็นผู้ทุศีลในที่สุด

ผลกระทบด้านความเสื่อมของพระพุทธศาสนา องค์กรเป็นเสมือนสิ่งมีชีวิตที่จะต้องอยู่รอด และเติบโตตามกาลเวลา พระพุทธศาสนาเป็นองค์กรทางสังคมมีหน้าที่ในการปกป้องรักษา และเผยแผ่คำสอนของพระพุทธองค์ โดยมีสมาชิก ๔ ประเภทหรือที่เรียกว่า พุทธบริษัท ๔ คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เป็นผู้รับผิดชอบความมั่นคงของพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับกการป้องกันมิให้เหตุปัจจัย ซึ่งจะทำให้พระสัทธรรมคำสอนตั้งอยู่มิได้นาน ตามนัยแห่งพุทธพจน์ที่ตรัสแก่พระกิมพิละว่า “กิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาในพระธรรมวินัยนี้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรง ในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษา ไม่เคารพยำเกรงกัน

และกัน นี้แล กิมพิละ เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว”

ผลกระทบด้านเหตุปัจจัยที่ทำให้พุทธศาสนาในประเทศไทยเฉพาะที่เกี่ยวกับนิกายเถรวาท หรือหินยานเสื่อมลง ซึ่งพอจะอนุมานได้โดยสังเขปดังต่อไปนี้

บรรพชิต หรือนักบวชชายอันได้แก่ ภิกษุรวมถึงสามเณรโดยอนุโลมปรากฏเป็นชาวบอญๆ ว่าต้องอนุวาทาธิกรณ์ คือถูกโจทก์ด้วยวิบัติ ๔ ประการคือ (๑) ศิลวิบัติ ความเสียหายเกี่ยวกับศิลปะ ต้องอาบัติปาราชิกเนื่องจากเสพเมถุน ลักทรัพย์ และอวดอุตริมนุสสรธรรม ซึ่งไม่มีในตนเพื่อหวังให้เกิดลาภสักการะ เป็นต้น ในอีกมิติหนึ่ง มีการยอมรับกันในเชิงสัญลักษณ์ทางสังคมสงฆ์ เมื่อมีพระผู้นำขึ้นปกครองรูปใดก็อิทธิฤทธิ์ในด้านนี้โดยเฉพาะเมถุนธรรมแล้วกลับพากันนิ่งเฉย ทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น ทั้งที่จริงแล้วรู้กันโดยทั่วไป แต่ต่างคนต่างอยู่ ไม่ใส่ใจในพระธรรมวินัย แม้ข้ออื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน นี่คือผลกระทบด้านความเสื่อมประการแรก (๒) อาจารย์วิบัติ ความเสียหายเกี่ยวกับความประพฤติ เช่น เสพยาเสพติด ไปเที่ยวในสถานที่โคจร คบหาสมาคมกับบุคคลที่เป็นอโคจร ออกเรียไรชาวบ้านก่อความเดือดร้อนรำคาญ มีพฤติกรรมเยี่ยงคฤหัสถ์ ขาดกิริยามารยาทที่เป็นอาจารย์และโคจร ขาดเสขียวัตร ประพฤติตนประสพพลอภุคหุส ขาดการสำรวมอินทรีย์ เทียวสัญจรไปในสถานที่เริงรมย์ และสถานที่อันไม่สมควร เป็นต้น (๓) ทิฎฐิวิบัติ ความเสียหายเกี่ยวกับความคิดเห็น อันได้แก่ การแสดงความคิดเห็นแตกต่างไปจากพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ เช่น ความคิดเห็นที่ว่า นิพพานเป็นอัตตา และสวรรค์เข้าถึงได้ด้วยการใช้เงิน และทำบุญด้วยการผ่อนส่งได้ ความเห็นเรื่องจำนวนสิกขาบท และการตีความหลักธรรมวินัยที่ไม่อิงหลักฐานพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นการตีความตามทิฎฐิของตนเอง เป็นต้น (๔) อาชีวิวิบัติ ความเสียหายเกี่ยวกับการเลี้ยงชีพ เลี้ยงชีพด้วยอนสนา ด้วยดิรัจฉานกถา การประกอบกิจการเยี่ยงคฤหัสถ์ เช่น ทำธุรกิจการค้าขาย ทำโรงงาน ทำโรงซ่อมรถ ทำธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ทำธุรกิจโรงแรม ทำธุรกิจโรงเรียน ทำธุรกิจร้านอาหาร ทำไร่ ทำสวนในเชิงพาณิชย์เพื่อแสวงหารายได้ เป็นต้น

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง อโคจรที่มีผลกระทบต่อศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังต่อไปนี้

๑) พระภิกษุสงฆ์ซึ่งถือเป็นบุคคลสำคัญของพุทธบริษัท ๔ ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ทางมหาเถรสมาคม แม่กองธรรมสนาม และแม่กองบาลีสนามหลวง ควรมีนโยบายให้กุลบุตรที่เข้ามาบวชต้องทำการศึกษาเล่าเรียนในหลักสูตรที่กำหนดอย่างจริงจัง เพราะให้มีความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมวินัย โดยพระอุปัชฌาย์ที่ให้บวชต้องทำหน้าที่รับผิดชอบ

๒) การกำจัดเหล่าภิกษุที่มีพฤติกรรมเสพอโคจร ควรที่คณะสงฆ์ไทยนำโดยมหาเถรสมาคมจะได้ออกคำสั่งกำหนดบทลงโทษและความผิดในฐานะที่ละเมิด โดยออกเป็น พร.บ. คณะสงฆ์ หรือระเบียบ โดยทำความเข้าใจมือกับเจ้าพนักงานตำรวจและพนักงานฝ่ายปกครองทำงานร่วมกันในเชิงบูรณาการ โดยให้มีอำนาจตามกฎหมายเอาผิดกับผู้ทำผิด

๓) หน่วยงานที่รับผิดชอบระดับต้น นำโดยคณะสงฆ์ระดับจังหวัด ควรเป็นผู้มีอำนาจเต็มในการทำงาน และปฏิบัติงานโดยตำแหน่ง (ตั้งแต่เจ้าอาวาสขึ้นไป ถึงระดับจังหวัด) มิใช่เป็นการแต่งตั้งพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งเป็นพระวินยาธิการ เพราะไม่สามารถทำงานและดูแลได้โดยทั่วถึงทั้งจังหวัด

๔) ควรที่คณะสงฆ์ไทยนำโดยมหาเถรสมาคมจะได้มีนโยบาย ให้มีการคัดกรองกุลบุตรผู้ที่จะเข้ามาบวชอย่างเคร่งครัด มีการสืบประวัติ มีการทำงานร่วมกับฝ่ายบ้านเมืองอื่นๆ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานฝ่ายปกครอง นักกฎหมาย นักจิตวิทยา สาธารณสุข สรรพากร เป็นต้น เพื่อกลั่นกรองคุณสมบัติก่อนบวช และมีศูนย์พักพิง ศูนย์อบรมก่อนบวชเป็นศูนย์ประจำทุกอำเภอ อย่างน้อยเข้าอบรม ๗ วันก่อนบวช

๕) การกระทำความผิด หรือละเมิดศีล และพระวินัยสงฆ์ ควรที่คณะสงฆ์ไทยนำโดยมหาเถรสมาคม และฝ่ายบ้านเมืองจะมีกฎหมายลงโทษเอาผิดตามขั้นตอนของทางกฎหมายบ้านเมืองด้วย มิใช่แค่บทลงโทษทางคณะสงฆ์อย่างเดียว

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยเรื่องเรื่องอโคจรที่มีผลกระทบต่อศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยดังต่อไปนี้

- ๑) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องอโคจรกับการขัดขวางการบรรลุธรรม
- ๒) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องอโคจรในฐานะปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม
- ๓) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องอโคจรในฐานะที่เป็นรากฐานของมารยาทในสังคมสงฆ์
- ๔) ควรมีการศึกษาพัฒนาการของอโคจรในทรรศนะชาวพุทธไทย
- ๕) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอโคจรกับความเสื่อมของพระพุทธศาสนา

ในประเทศไทย

- ๖) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการเลี้ยงชีพที่จัดว่าเป็นอโคจรสำหรับภิกษุ

ในพระพุทธศาสนา

- ๗) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องอนสนาที่จัดว่าเป็นอโคจรสำหรับภิกษุในพระพุทธศาสนา
- ๘) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องอารมณ์ที่เป็นอโคจรสำหรับภิกษุในพระพุทธศาสนา
- ๙) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องบุคคลที่เป็นอโคจรสำหรับภิกษุในพระพุทธศาสนา
- ๑๐) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์แนวทางของโคจรอันเป็นฐานของการเจริญจิตตภาวนา
- ๑๑) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ดิรัจฉานกถาในฐานะที่เป็นอโคจรสำหรับภิกษุในพระพุทธศาสนา
- ๑๒) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องอโคจรและอโคจรในฐานะที่เป็นให้บรรลุธรรม

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑ ตอน ๒. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ครั้งที่ ๑๒.

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อิทธิบาท ๔ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พระมหาโชตินิธิพนธ์ สุทฺธจิตโต *

บทนำ

เมื่อพระพุทธเจ้าบรมศาสดาทรงตัดสินพระทัยจะแสดงธรรมเพื่อโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ ในเบื้องต้นนั้น ทรงมีพระประสงค์จะให้พระศาสนาดำรงคงมั่น จึงทรงแนะนำในข้อปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อความละทุกข์ทั้งสิ้น ซึ่งหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติเพื่อความละทุกข์นั้น ได้แก่ อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท ไตรสิกขา เป็นต้น โดยเฉพาะอริยมรรค ๘ ไม่ใช่ตัวสัจจะแต่เป็นหนทางสำหรับผู้ปฏิบัติใช้เดินเพื่อเข้าถึงความจริงสูงสุดคือพระนิพพาน^{๑๓๑} แต่ในกาลต่อมาเมื่อมีจำนวนพระอรหันต์เพิ่มมากขึ้นเพียงพอสำหรับเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาได้แล้ว จึงทรงแนะนำด้วยวิธีปฏิบัติที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดระดับชั้นของข้อปฏิบัติที่คล้ายตามระดับอริยาคัยการเข้าถึงธรรมของเหล่าเวไนยสัตว์ เหมือนที่ทรงเปรียบเทียบความสามารถในการเข้าถึงธรรมของเหล่าเวไนยสัตว์ด้วยบัว ๓ เหล่า^{๑๓๒} ทำให้แนวคำสอนแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐานเป็นไปเพื่อพัฒนาชีวิตของเหล่ากัลยาณปุถุชน และระดับสูงสุดเป็นไปเพื่อความละทุกข์ ส่วนลักษณะคำสอนจะมีลักษณะคอยสนับสนุนกันและกัน เรียกว่า คำสอนที่เป็นหมวดหมู่ เช่น หมวด ๒ สติ สัมปชัญญะ^{๑๓๓} หมวด ๓ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา^{๑๓๔} หมวด ๔ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นต้น^{๑๓๕} ดังนั้น ความเจริญก้าวหน้า หรือความเสื่อมถอยจึงมิได้โดยมีสาเหตุมาจากความต่อเนื่องหรือความบกพร่องของการนำไปประพฤติปฏิบัติ

พระพุทธศาสนาในยุคหลัง ๆ ได้เปิดตัวเองออกมามีบทบาททางสังคมมากขึ้น ทำให้หลักธรรมที่มีมิติทางสังคมอย่างหลากหลายเป็นที่สนใจสำหรับการศึกษาทั้งในแง่มุมทางวิชาการ การนำไปประยุกต์ใช้กับศาสตร์แขนงอื่น ๆ การนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิต เช่น การทำงาน รวมถึงการดำเนินกิจกรรมให้ได้ผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ เป็นต้น เมื่อต้องการศึกษาถึงหมวดธรรมที่มีมิติหลากหลายดังกล่าว ผู้ศึกษามีความสนใจในอิทธิบาท ๔ ประการ เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่พระพุทธเจ้าใช้พัฒนาชีวิตของเหล่าเวไนยสัตว์ในระดับพื้นฐานไปจนถึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการประคับประคองจิตให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายสูงสุดกล่าวคือ การเข้าถึงมรรค ผล นิพพานอีกด้วย

ความหมายและลักษณะของอิทธิบาท ๔

คำว่า อิทธิบาท มาจากศัพท์ภาษาบาลี ๒ คำ ได้แก่ อิทธิ หมายถึง ฤทธิ์, ความสำเร็จ, ความเจริญ มีศัพท์วิเคราะห์ว่า อิขณฺติ สตฺตา เอตฺย อิทธิ วุทฺธา อุกฺกนฺตา โหนฺตฺติ อิทธิ แปลว่า เหตุเป็นเครื่องเจริญแห่งสัตว์

* อ.ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มจร.วิทยาเขตสุรินทร์

^{๑๓๑} สนิท ศรีสำแดง, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : นิตยสารการพิมพ์, มปท.), หน้า ๑๙.

^{๑๓๒} วิมพา. (ไทย) ๑/๙/๑๔.

^{๑๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

^{๑๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙.

^{๑๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐.

โลก^{๑๓๖} และ ปาท หมายถึง เท้า มีศัพท์วิเคราะห์ว่า ปชชเต คจฉติ เอเตนาติ ปาโท แปลว่า อวัยวะเป็นเครื่องดำเนินไป^{๑๓๗} เมื่อนำศัพท์ทั้ง ๒ คำ มารวมกันเป็น อิทธิบาท จะมีความหมายว่า คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย หรือทางแห่งความสำเร็จ ส่วน ในทศยัตนทสูตร ได้ให้ความหมายอิทธิบาทไว้ว่า มรรคใด ปฏิบัติไปเพื่อได้ฤทธิ์ เพื่อได้เฉพาะซึ่งฤทธิ์นี้เรียกว่า อิทธิบาท^{๑๓๘}

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า อิทธิบาท แยกเป็น “อิทธิ” แปลว่า ความสำเร็จ “บาท” แปลว่า ฐาน เชิง รอง ดังนั้น อิทธิบาท จึงแปลว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา^{๑๓๙}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายอิทธิบาท ๔ ไว้ว่า คือการใช้คุณธรรมนำทางสู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ ต้องมีความตั้งใจพอใจ มีความเพียร มีสมาธิ จึงทำให้เกิดปัญญา^{๑๔๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้อธิบายว่า อิทธิบาท คือ ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ และ ๔) วิมังสา ไตรตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิดการทำก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าเราไม่รักมันก็ไม่ไปได้^{๑๔๑}

อิทธิบาทเป็นคำสอนที่เป็นหมวดหมู่ ประกอบด้วยหลักธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนกันและกัน ๔ ประการ ได้แก่ ฉันทะ คือ ความพอใจ ความต้องการที่จะทำ ความใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป วิริยะ คือ ความเพียร ความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป ความตั้งใจจิตรับรู้อยู่ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทฺทิจใจให้แก่งสิ่งที่ทำ และ วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หรือทดลอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังห้อยในสิ่งที่ทำนั้น อย่างมีการวางแผน การวัดผล และการคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง^{๑๔๒}

อิทธิบาท ๔ และคุณลักษณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

อิทธิบาทเป็นคุณธรรมที่ทำให้ผู้นำไปประพฤติปฏิบัติสำเร็จกิจการงานทั้งในภายนอกคือการงานในชีวิตประจำวัน และการงานในภายในได้แก่การอบรมจิตปัญญาในสมณะวิปัสสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ดังนี้

อิทธิบาท ๔ ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้มี ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. ลักษณะที่ใช้เป็นชื่อของมรรคภาวนา มีการอธิบายไว้ว่า มรรคภาวนา ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘^{๑๔๓}

^{๑๓๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **ศัพท์วิเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: เสี่ยงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๘๖.

^{๑๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒๕.

^{๑๓๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๔๐/๔๑๙.

^{๑๓๙} พุทธทาสภิกขุ, **ขรวาสธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๓๗), หน้า ๙๐

^{๑๔๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “**ธรรมในใจของนักบริหารไอโซ**” **ไทยรัฐ**, (๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๑), หน้า ๒๔.

^{๑๔๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) **พจนานุกรมฉบับปัญญานันทะ**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.ป.ป.), หน้า ๑๕๐.

^{๑๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๖๐.

^{๑๔๓} วมทา. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๕.

๒. ลักษณะที่เป็นความอัศจรรย์แห่งธรรมซึ่งมีคุณค่ามาก มีพุทธดำรัสรับรองไว้ว่า ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายหลายชนิด คือ สติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เหมือนมหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา ประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วตาแมว ^{๑๔๔}

อิทธิบาท ๔ ที่ปรากฏในพระสุตันตปิฎกนั้น จากการค้นคว้าพบว่า มี ๙ ลักษณะ ดังนี้

๑. ลักษณะที่เป็นอานุภาพเมื่อเจริญ อบรมดีแล้วจะทำให้อายุยืนยาวได้ตามความปรารถนา ยกตัวอย่าง พระดำรัสว่า อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้น้ำมันแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารถนาดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กับ ๒ หรือเกินกว่า ๑ กับ ^{๑๔๕} อีกอย่างหนึ่ง มีนัยที่ไปถึงอานุภาพของอิทธิบาทในการทำนายพุทธลักษณะ ว่า ถ้าออกผนวชก็จะให้พระชนมายุยืนยาวกว่านั้น เพื่อให้มีความชำนาญในการเจริญอิทธิบาท นั้นเป็นนิมิตแห่งความเป็นผู้มีพระชนมายุยืนยาว เป็นต้น ^{๑๔๖}

๒. ลักษณะที่เป็นธรรมที่มีอุปการะมากต่อชาวโลก เพราะพระพุทธเจ้าแสดงไว้เพื่อประโยชน์แก่อุฏล สุข และอนุเคราะห์ต่อชาวโลก ประกอบด้วย สติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น ^{๑๔๗}

๓. ลักษณะที่เป็นความสร้างสรรค์และการพลิกแพลงเพื่อให้เกิดความสำเร็จ มีคำรับรองจากสังฆมุกร พรหมว่า การเจริญอิทธิบาท ๔ ประการก็เพียงเพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จ ได้แก่ การเจริญอิทธิบาทคือฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์) การเจริญอิทธิบาทคือวิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะ และความเพียรสร้างสรรค์) การเจริญอิทธิบาท คือจิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะ และความเพียรสร้างสรรค์) และการเจริญอิทธิบาทคือวิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์) เป็นต้น ^{๑๔๘}

๔. ลักษณะที่เป็นคุณธรรมให้บรรลุถึงความพ้นทุกข์ สมดังพระพุทธดำรัสว่า ภิกษุหนึ่ง เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร มีความเพียรยิ่งเป็นที่ ๕ ภิกษุผู้มีองค์ ๑๕๒ รวมทั้งความเพียรอันยิ่งอย่างนี้นั้น ย่อมเป็นผู้ควรแก่ความเบื้องหน่ายยิ่ง แก่การตรัสรู้ และแก่การบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เป็นต้น ^{๑๔๙}

๕. ลักษณะที่เป็นธรรมที่ควรเจริญอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความสำเร็จ ดังพระพุทธดำรัสว่า ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เรายังเจริญอิทธิบาท ๔ ไม่ได้ ภิกษุหนึ่งพึงพยายามเพื่อเจริญอิทธิบาท ๔ ^{๑๕๐}

๖. ลักษณะที่เป็นฤทธาณภาพ เมื่ออบรมดีแล้วสามารถเนรมิตสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยฤทธิ์ ยกตัวอย่างคำของ พญามารเมื่อจะผูกจิตของพระพุทธเจ้าไว้ในโลกียสมบัติ ว่า อิทธิบาท ๔ ประการ พระองค์ทรงเจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ตั้งไว้เนื่อง ๆ สั่งสมแล้ว ปรารถนาสมอดีแล้ว ก็เมื่อพระองค์ทรงพระประสงค์ที่จะ อธิษฐานภูเขาลงชื่อว่าหิมพานต์ให้เป็นทองคำล้วน ภูเขานั้นก็เป็นทองคำล้วนได้จริง ^{๑๕๑}

^{๑๔๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๔.

^{๑๔๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๗/๑๑๒.

^{๑๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๗/๑๖๔.

^{๑๔๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๑๓๑.

^{๑๔๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๖/๒๑๘.

^{๑๔๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๙/๒๐๓.

^{๑๕๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๔๕/๕๐๑.

^{๑๕๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๕๖/๑๙๙.

๗. ลักษณะที่เป็นเครื่องมือพัฒนาจิต ยกตัวอย่างการประทับประคองจิตไม่ให้หลุด ว่า เจริญอุทิตบาท ที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิประธานสังขารดังนี้ ว่า ฉันทะของเราจักไม่ย่อหย่อนนัก ไม่ต้องประทับประคองเกินไป ไม่หลุดในภายใน ไม่ชานไปในภายนอก เป็นต้น ^{๑๕๒}

๘. ลักษณะที่เป็นเครื่องมืออบรมจิตใจเพื่อให้ยึดประโยชน์ในปัจจุบัน และอนาคตไว้ได้ มีการรับรองไว้ว่า เพราะอุทิตบาท ๔ ประการนี้ที่ภิกษุฉันเจริญ ทำให้มากแล้ว พึงหวังผลานิสงส์ ๗ ประการ จะได้บรรลุหรือตัดผลทันทีในปัจจุบัน หากไม่ได้รับบรรลุหรือตัดผลในปัจจุบัน จะได้บรรลุในเวลาใกล้ตาย หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้รับบรรลุ ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อเนตราปรินิพพายี จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุพหัจจนปรินิพพายี จะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี จะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุทังโสโตกนิภูตคามิ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ^{๑๕๓}

๙. ลักษณะที่เป็นอันเกิดจากบุญกุศล ยกตัวอย่าง ข้อความในอุตตรเถราปทานว่า ข้าพเจ้าได้บรรลุปฏิบัติสัมภิตา ฉลาดในอุทิตบาท ถึงความสำเร็จในธรรมทั้งหลาย นี้ เป็นผลแห่งการบูชาพระพุทธเจ้า ^{๑๕๔}

อุทิตบาท ๔ ที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก จะมี ๓ ลักษณะ คือ ลักษณะที่เหมือนกับที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ลักษณะที่นำมาแสดงไว้เป็นบทสนทนาจึงขอละไว้ จะศึกษาเฉพาะในลักษณะที่ไม่ซ้ำกัน ดังนี้

๑. ลักษณะที่เป็นสภาวะธรรมที่เป็นกุศลอย่างเดียวไว้ว่า โยคาวจรบุคคละเจริญอุทิตบาทที่เป็นโลกุตระ เป็นต้น ^{๑๕๕}

๒. ลักษณะที่เป็นปธานคือธรรมที่เป็นไปเพื่อป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิด เพื่อละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว และเพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เป็นต้น ^{๑๕๖}

๓. ลักษณะที่เป็นสัทธรรมนำสัตว์ออกจากวิภูฏทุกข์ ให้ถึงนิพพาน เพื่อละทิณฺฐิ และเพื่อบรรลุภูมิธรรมเบื้องต้น สัจจจากาม เป็นต้น ^{๑๕๗}

๔. ลักษณะกระทบ ประคับประคองจิต และเป็นความไม่ฟุ้งชานของบุคคลผู้เจริญในอุทิตบาท เป็นต้น วิธีปฏิบัติในอุทิตบาท ๔ เป็นต้น ^{๑๕๘}

เมื่อกำหนดรู้ลักษณะของอุทิตบาทแล้ว ขั้นตอนต่อมาเป็นวิธีปฏิบัติในอุทิตบาท ซึ่งก็คือการทำงานร่วมกันขององค์ธรรมในอุทิตบาทซึ่งจะต้องอาศัยความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ เพื่อไม่ให้ธรรมทั้ง ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาส่วนใดส่วนหนึ่งมีกำลังหย่อนหรือมากจนเกินไป เพราะหลักธรรมทั้ง ๔ อย่างนั้นมีธรรมชาติ หรือการทำหน้าที่ของตนที่ชัดเจนอยู่แล้วเริ่มต้นจากฉันทะคือความชอบพื้นฐานในงานที่ต้องการทำ จะเป็นตัวจุดประกายให้เกิดวิริยะคือความขวนขวายในการทำงานนั้นด้วยกำลังกาย ซึ่งจะส่งผลให้ในขั้นตอนต่อมาบุคคลเกิดจิตตะ ความมีจิตจดจ่อขึ้นเพราะแรงของฉันทะและวิริยะสนับสนุนอยู่ จิตตะเมื่อมีกำลังจะส่งผลให้เกิดวิมังสาคือปัญญาครอบคอบในการงานที่จิตตะขับเคลื่อนอยู่ วิมังสาจึงเป็นตัวประเมนทั้งรูปแบบของงาน ความเข้าใจต่องาน การพัฒนางาน การมองเห็นปัญหาและวิธีการออกจากปัญหาที่เกิดขึ้นได้

^{๑๕๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๒๓/๓๙๑.

^{๑๕๓} ท.ม. (ไทย) ๑๙/๘๓๘/๔๑๗.

^{๑๕๔} พ.อ.บ. (ไทย) ๓๓/๘๘/๓๔๘.

^{๑๕๕} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๓๕๗/๑๐๗.

^{๑๕๖} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๕/๓๔๔.

^{๑๕๗} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๔๔/๓๔๘.

^{๑๕๘} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๔๗/๓๔๙.

ดังนั้น ฉันทะเปรียบเสมือนการสร้างแรงกระตุ้นให้อยากทำงานนั้นให้สำเร็จ วิริยะเป็นการลงมือทำ เพื่อให้เกิดผลตามฉันทะ จิตตะเป็นการรวมสมาธิจดจ่อใส่ใจในการทำงานที่ทำ ซึ่งจะคอยเสริมแรงการดำเนินงาน ตามที่ชอบ และเมื่อเกิดภาวะอ่อนล้าจากอุปสรรคบางประการขึ้นมา การมีวิมังสาคอยประดับประคองให้ความ สัมพันธ์ระหว่างกาย จิต และการทำงานเพื่อให้งานดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอจนกว่าจะบรรลุถึงเป้าหมายตามที่ วางไว้ สรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อเอาชนะปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานต่างๆตามที่มุ่งหวังไว้ อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมสำคัญของพุทธศาสนาที่ทำให้ถึง ความสำเร็จ เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน เป็นคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ หลักธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความพอใจเพียงอย่างเดียวก็ไม่สร้างเหตุแห่งความ สำเร็จ ผู้บริหารต้องมีความพอใจแล้วพยายามชวนชวยหาความสำเร็จของสถานศึกษาอยู่บ่อยๆ โดยไม่เลิกกลาง คั้น พิจารณาหาข้อบกพร่องของการทำงาน แล้วปฏิบัติสิ่งที่เกื้อกูลต่อการทำงานเพื่อให้ประสบความสำเร็จได้ หลัก ธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ ๔ ประการ จะเห็นได้ว่า หลักธรรมอายุ ๒,๐๐๐ กว่าปีนี้ ไม่มีใครว่าใครที่จะเรียกว่าล้าสมัย ๑) ฉันทะ เพราะเหตุว่ารักในสิ่งที่ทำ จึงได้ทำใน สิ่งที่ทำ ๒) วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ ๓) จิตตะ คือความเอาใจจดจ่อในสิ่งที่ทำ ๔) วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้ง คอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง และพิจารณา อิทธิบาท ๔ นี้ มีความสำคัญต่อการเรียนรู้และ เป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความพอใจอย่างเดียวก็ไม่สามารถสร้างผลแห่งความสำเร็จของการทำงาน ผู้ปฏิบัติ ต้องมีความพอใจแล้วพยายามชวนชวยหาความรู้บ่อยๆ โดยไม่เลิกกลางคั้น มีความเพียร พิจารณาหาข้อบกพร่อง ในการปฏิบัติงาน แล้วปฏิบัติสิ่งที่เกื้อกูลต่อการเรียน ลด ละ เลิก สิ่งที่ไม่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้ประสบความสำเร็จ

บรรณานุกรม

- พุทธทาสภิกขุ. **ธรวาสธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๓๗.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **ศัพท์วิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พริ้นต์ติ้งจำกัด, ๒๕๔๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ**. ไทยรัฐ ๒๐, มิถุนายน ๒๕๕๑.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **พจนานุกรมฉบับปัญญาบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สนิท ศรีสำแดง. **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: นิลนารการพิมพ์, มปท.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์อนุมโตนากถาในติโรกุตตสูตร A Critical Study of Anumodanàkathà in Tiroguttasutr

พระมหาบุญช่วย ปคุณ, *
พระครูโสภณรัตน์บัณฑิต, ดร., ดร.สิทธิโชค ปาณะศรี. **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มี วัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาคำอนุมโตนากถาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาคำอนุมโตนากถาที่ปรากฏในติโรกุตตสูตร และ ๓) วิเคราะห์ คติ ความเชื่อ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและคุณค่าของอนุมโตนากถาในติโรกุตตสูตร ที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ วิธีดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า :

๑) อนุมโตนากถา ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นการแสดงความชื่นชม การแสดงความยินดี หรือถ้อยคำที่ผู้พูดมุ่งให้ผู้ฟังเกิดความยินดี เบิกบาน โดยหมายเอาการให้พรของพระสงฆ์เมื่อรับเครื่องไทยธรรม อย่างใดอย่างหนึ่งจากทายกแล้ว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญ หรือสมประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง

๒) อนุมโตนากถาที่ปรากฏในติโรกุตตสูตร ปรากฏเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศ เพื่อทรงอนุมโตนากถาแก่พระเจ้าพิมพิสาร ผู้ทรงถวายทักษิณาทานแก่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ ที่พากันมาสู่เรือนและยืนอยู่ที่ฝาเรือน ที่ตรอก ทางสี่แพร่ง สามแพร่ง หรือที่ประตู เมื่อเปรตเหล่านั้นได้รับทานที่ญาติอุทิศให้แล้ว ก็พากันชื่นชม อนุมโตนากถาว่า เพราะอาศัยญาติ พวกเราจึงได้สุขสมบัติเช่นนี้ ขอญาติของพวกเราจงมีอายุยืนเถิด อนึ่ง การบูชา ญาติผู้เป็นทายก (ผู้ถวายทาน) ก็ได้กระทำแก่พวกเราแล้ว และทายกเองย่อมไม่ไร้ผลเลย

๓) อนุมโตนากถาในติโรกุตตสูตร มาจากคติ ความเชื่อเรื่องกรรมและการอุทิศส่วนกุศล จึงมีการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อทำบุญโดยการถวายไทยธรรม และอุทิศส่วนกุศลนั้น ให้กับญาติผู้ล่วงลับ เพื่อให้ญาติเหล่านั้นได้ยินดีและอนุมโตนากถาในผลบุญ ซึ่งจะก่อให้เกิดคุณค่าในการสานสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในหมู่เครือญาติและได้ปลูกฝังความกตัญญูตเวที ต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ และความสามัคคีในชุมชน

คำสำคัญ : อนุมโตนากถา, ติโรกุตตสูตร

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช.

** อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์.

ABSTRACT

This research aimed to: 1) study Anumodanàkathà in Buddhist scripture, 2) explore Anumodanàkathà in Tiroguttasutr, and 3) analyze Buddhist doctrine, beliefs, rituals of Buddhism and value of Anumodanàkathà in Tiroguttasutr as found in Tenth Lunar Month Tradition.

The findings were presented as follows:

1) Anumodanàkathà in Buddhist scripture expressed appreciation, congratulation, or words that a speaker would like to please a hearer. It also included monk's blessing when receiving offerings from donors. In that case, the purpose of Anumodanàkathà was to create happiness, progress, or fulfillment.

2) Anumodanàkathà in Tiroguttasutr was demonstrated when the Lord Buddha declared and expressed gratitude to Phra Chao Pimpisarn who gave the monks alms to the dead coming to houses, standing at the walls, staying at alleys, junction of four roads, junction of three roads, or at the door. When pretha (hungry ghosts) received the alms, they all expressed their gratitude that they were happy because of their own relatives. Thus, they wished their relatives to have long lives and adored them who were donors (the ones who gave the alms). Also, the donors would obtain good results from the alms as well.

3) Anumodanàkathà in Tiroguttasutr came from beliefs in karma and giving merit. Therefore, Buddhist rituals were conducted to make merit by offering articles suitable for alms and devoting such merit to the dead relatives. When they received the merit, they would be pleased and grateful. The value of this ritual was to maintain good relationship between family members and relatives. Besides, it helped promote filial piety to the dead relatives and harmony in communities.

Keywords: Anumodanàkathà, Tiroguttasutr

บทนำ

ประวัติความเป็นมาของการอนุโมทนา มีประเด็นที่ชวนตั้งข้อสังเกตหลายประการ เช่น การรับอาหารบิณฑบาตครั้งแรกของพระพุทธเจ้า ในคัมภีร์ไม่ระบุว่ารับแล้วทรงกระทำอนุโมทนา ให้รายละเอียดแต่เพียงว่า รับแล้วสวย และผู้ถวายได้แสดงตนเป็นอุบาสกคนแรกที่เข้าถึงรัตนะสอง^{๑๕๙} เมื่อครั้งรับอาหารบิณฑบาตจากบิดามารดาพระยส และรับสวนเวฬุวันจากพระเจ้าพิมพิสาร ในพระวินัยปิฎกระบุไว้แต่เพียงว่า “ทรงรับแล้ว ทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้ากล้า ปลอบชะโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา แล้วเสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับเสด็จกลับ”^{๑๖๐}

^{๑๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖/๑๐.

^{๑๖๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๙/๓๗, ๔/๕๙/๗๒

อนึ่ง เมื่อพิจารณาลงในรายละเอียดก็พบอีกว่า คาถาอนุโมทนาหลายบทที่ผิดแผกจากต้นฉบับเดิม ในพระไตรปิฎก เช่น คาถาอนุโมทนาเกี่ยวกับการถวายที่อยู่อาศัย สวดมนต์ฉบับหลวง ท่อนสุดท้ายเขียนว่า ยัม โส ธมมมิธัญญา ปรินิพาทยนาสโวติ^{๑๖๑} ขณะที่ในบาลีพระไตรปิฎกเขียนว่า ยัม โส ธมมิมิ อธิญญา ปรินิพาทิ อนาสโวติ ฯ^{๑๖๒}

คาถาอนุโมทนาบางบท มีการตัดต่อคาถา ๒ แห่ง มารวมกันเป็นบทเดียวกัน เช่น มีการตัดทอนคาถา ในติโรกฤษฎสูตรว่า

ยถา วาริวหา ปุรา   ปรีปุเรนตี สาครี

เอวเมว อีโต ทินนัง   เปตานัง อุกกปตติฯ^{๑๖๓}

ซึ่งเป็นคาถาอนุโมทนาของพระพุทธเจ้า มารวมกับคาถาอนุโมทนาของพระปัจเจกพุทธเจ้ารูปเต็มว่า

อิจฉิตัง ปตถิตัง ตยหัง   ชิปปเมว สมิขมตฺต

สพเพ ปุเรนตุ สงกปปา   จนฺโท ปณฺณโรโส ยถา

อิจฉิตัง ปตถิตัง ตยหัง   ชิปปเมว สมิขมตฺต

สพเพ ปุเรนตุ สงกปปา   มณฺเฑ โชติโรโส ยถาติฯ^{๑๖๔}

พร้อมทั้งตัดแปลงโดยตัดส่วนที่ซ้ำกันออก ซึ่งต่อมา คาถานี้พระสงฆ์นำมาใช้สวดอนุโมทนากระทั่งถึงปัจจุบัน

คำอนุโมทนาถาต่าง ๆ เหล่านี้ ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและที่ปรากฏในจารึกต่างๆ ในประเทศไทยทั้งภาคเหนือ ภาคกลางและภาคอีสาน มีรูปแบบการใช้ภาษาอย่างไร เนื้อหาว่าด้วยเรื่องอะไรบ้าง รวมทั้งรูปแบบและเนื้อหาเหล่านี้มีการสืบสานส่งต่อกันมา หรือมีการสร้างขึ้นใหม่อย่างไร และในยุคสมัยใดบ้าง จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจใคร่ศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) ศึกษาคำอนุโมทนาถาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๒) ศึกษาคำอนุโมทนาถาที่ปรากฏในติโรกฤษฎสูตร
- ๓) วิเคราะห์ คติ ความเชื่อ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและคุณค่าของอนุโมทนาถาในติโรกฤษฎสูตรที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิเคราะห์ห่อนุโมทนาถาที่ปรากฏในติโรกฤษฎสูตร ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตามเนื้อหา ได้แก่ งานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาในขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

^{๑๖๑} สมเด็จพระสงฆราช (ปุสสทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖ (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๐.

^{๑๖๒} วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๔๕/๖๑. (ฉบับมหาจุฬาฯ), ฉบับสังคายนาคู วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๐๓/๕๗.

^{๑๖๓} พ.พ. (บาลี) ๒๕/๘/๑๑.

^{๑๖๔} พ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๓๗.

- ก. คำอโนมานากถาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
  - ข. ศึกษาคำอโนมานากถาที่ปรากฏในติโรกृतสุตฺร และ
  - ค. วิเคราะห์ คติ ความเชื่อ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและคุณค่าของอโนมานากถาในติโรกृतสุตฺร ที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ
๒. ขอบเขตของเอกสาร งานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาในขอบเขตของเอกสาร ดังนี้
- ก. คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
    - ๑) พระวินัยปิฎกฉบับบาลี-แปลภาษาไทย ตั้งแต่เล่ม ๑-๘
    - ๒) พระสุตตันตปิฎกฉบับบาลี-แปลภาษาไทย ตั้งแต่เล่มที่ ๙-๓๓
    - ๓) คัมภีร์อรรถกถาฉบับบาลี ๔๘ เล่ม
    - ๔) คัมภีร์อรรถกถาฉบับแปลภาษาไทย อยู่ในชุด พระไตรปิฎกและอรรถกถา ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย
  - ข. เอกสารไทย
    - ๑) พระราชพิธีสิบสองเดือน, หนังสือสวดมนต์ฉบับต่างๆ
    - ๒) งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เกี่ยวกับอโนมานากถา และติโรกृतสุตฺร

วิธีดำเนินการวิจัย

โดยศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการศึกษาเนื้อหาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ๑) รวบรวมข้อมูล จากการศึกษาค้นคว้า จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ตามแนวของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นจากเอกสารเป็นหลัก
  - ๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา และ เอกสารที่เกี่ยวข้อง
  - ๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ งานวิจัย เอกสาร ทางวิชาการ หนังสือ ตำรา บทความ ข้อเขียน ข้อมูลที่เป็นเอกสาร วารสาร ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง
  - ๒) เก็บรวบรวม จัดลำดับข้อมูลที่ค้นคว้าได้มาวิเคราะห์ อธิบายความ และแสดงผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ชัดเจนมากที่สุด
  - ๓) เรียบเรียงแล้วนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์อโนมานากถาในติโรกृतสุตฺร ผู้วิจัยได้นำผลที่พบจากการวิจัยมาอภิปรายเชื่อมโยงทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังต่อไปนี้

- ๑) อโนมานา ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นการแสดงความชื่นชม การแสดงความดียินดี หรือถ้อยคำที่ผู้พูดมุ่งให้ผู้ฟังเกิดความยินดี เบิกบาน โดยหมายเอาการให้พรของพระสงฆ์เมื่อรับเครื่องไทยธรรม อย่างใดอย่างหนึ่งจากทายก แล้ว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญ หรือสมประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง สอดคล้อง

กับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (๒๕๔๓: ๓๗๔) ที่กล่าวไว้ใน พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายไว้ ๒ นัย นัยแรก หมายถึง ความยินดีตาม, ความยินดีด้วย, การพลอยยินดี, การแสดงความเห็นชอบ; เห็นด้วย, แสดงความชื่นชม หรือชอบซึ่งเห็นคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น (บัดนี้ บางทีใช้ในความหมายคล้ายคำว่า ขอบคุณ) นัยที่สอง หมายถึง การให้พร เช่น เรียกคำให้พรของพระสงฆ์ว่า คำอนุโมทนา

๒) อนุโมทนาภาที่ปรากฏในติโรกฐตสูตร ปรากฏเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศ เพื่อทรงอนุโมทนาแก่พระเจ้าพระเจ้าพิมพิสาร ผู้ทรงถวายทักษิณาทานแก่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ ที่พากันมาสู่เรือนและยืนอยู่ที่ฝาเรือน ที่ตรอก ทางสี่แพร่ง สามแพร่ง หรือที่ประตู เมื่อเปרטเหล่านั้นได้รับทานที่ญาติอุทิศให้แล้ว ก็พากันชื่นชม อนุโมทนาว่า เพราะอาศัยญาติ พวกเราจึงได้สุขสมบัติเช่นนี้ ขอญาติของพวกเราจงมีอายุยืนเถิด อนึ่ง การบูชา ญาติผู้เป็นทายก (ผู้ถวายทาน) ก็ได้กระทำแก่พวกเราแล้ว และทายกเองย่อมไม่ไร้ผลเลย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาสุพจน์ คำน้อย (๒๕๔๗) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับคำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า หากสืบย้อนไปในช่วงระยะเริ่มแรกของพระพุทธศาสนา (Early Buddhism) เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ จะพบว่า การอุทิศส่วนบุญตามหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาทมีจุดเริ่มจากการกระทำบุญใหญ่ครั้งแรกของชาวพุทธ โดยมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ริเริ่ม คาดว่าในสมัยนั้น การอุทิศส่วนบุญน่าจะยังไม่เป็นที่นิยมของชาวพุทธ หากไม่ปรากฏเหตุการณ์ของปรตที่เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสารในอดีตชาติมา แสดงตัวให้พระองค์เห็นในสภาพที่น่ากลัวพระพุทธเจ้าจึงทรงถือเอาเหตุการณ์นี้ มาเป็นตัวอย่างในการแสดงหลักของการอุทิศส่วนบุญแก่พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระองค์แรก

๓) อนุโมทนาภาในติโรกฐตสูตร มาจากคติ ความเชื่อเรื่องกรรมและการอุทิศส่วนกุศล จึงมีการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อทำบุญโดยการถวายไทยธรรม และอุทิศส่วนกุศลนั้น ให้กับญาติผู้ล่วงลับ เพื่อให้ญาติเหล่านั้นได้ยินดีและอนุโมทนาในผลบุญ ซึ่งจะก่อให้เกิดคุณค่าในการสานสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในหมู่เครือญาติและได้ปลูกฝังความกตัญญูตเวที ต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ และความสามัคคีในชุมชน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุธานี เพ็ชรทอง (๒๕๔๗) ที่ศึกษาประเพณีทำบุญเดือนสิบของชาวมลายูเชื้อสายไทย ในอำเภอคุมบัต รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย พบว่า วัฒนธรรมที่ปรากฏในประเพณีเดือนสิบนั้น เป็นวัฒนธรรมที่ปรากฏเด่นชัด คือ วัฒนธรรมด้านอาหาร ซึ่งมีอาหารหลักในประเพณีและอาหารประกอบในประเพณี วัฒนธรรมด้านสังคมสัมพันธ์ ซึ่งมีการชุมนุมญาติพี่น้องและสังคมสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนต่างถิ่น วัฒนธรรมด้านความเชื่อ คือ ความเชื่อในเรื่องวิญญาณ ความเชื่อเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องชาติ-ภพ ความเชื่อเรื่องผลทาน และความเชื่อเรื่องอานิสงส์แห่งความกตัญญูตเวที วัฒนธรรมด้านศิลปกรรม

ข้อเสนอแนะ

๑) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์อนุโมทนาภาในติโรกฐตสูตร ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

(๑) การอนุโมทนาทำให้ผู้ฟังเกิดความยินดี เบิกบาน เกิดความสุขใจ ความเจริญ หรือสมประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นผู้อนุโมทนา ควรมีการอนุโมทนาด้วยภาษาที่ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ด้วย เพื่อจะได้เกิดความยินดี เบิกบานใจ ที่เกิดจากความเข้าใจ ไม่ใช่เพียงแต่ความศรัทธา

(๒) คติ ความเชื่อ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและคุณค่าของอนุโมทนาภกานในติโรกฐตสุตร มีคุณค่าอย่างมากทั้งต่อบุคคล ต่อเครือญาติ ต่อชุมชน สังคม และพระศาสนา ผู้เกี่ยวข้องจึงควรมีการส่งเสริม ประเพณี คติ ความเชื่อ และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ให้มีการพัฒนาเหมาะสมกับยุคสมัย แต่ยังคงแก่นของ คุณค่าไว้

๒) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑. ควรมีการศึกษาปริวัตรของพิธีกรรมที่ปรากฏในติโรกฐตสุตร กับพิธีกรรมในปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงภูมิหลังของพิธีกรรม และพัฒนาการที่เกิดขึ้น

๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในติโรกฐตสุตร ในแต่ละพื้นที่ในแต่ละภูมิภาค เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการ และความแตกต่างของบริบทสังคม

บรรณานุกรม

- ของ สุธานี เพ็ชรทอง. “ประเพณีทำบุญเดือนสิบของชาวมลายูเชื้อสายไทย ในอำเภอตุ้มปัด รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ*, ๒๕๔๗.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาสุพจน์ คำน้อย. “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, ๒๕๔๗.

ศึกษาปัจจัยสมุปบาทในการเจริญวิปัสสนาภาวนา
A STUDY OF THE DEPENDENT ORIGINATION (PAṬICCASAMUPPĀDA)
VIPASSANĀ MEDITATION PRACTICES

นางสาวพรทิพย์ จินดาสุทธิ *

พระครูพิพิธวรกิจจานุการ ดร., ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร. **

บทคัดย่อ

จากการวิจัย พบว่า องค์ปัจจัยสมุปบาท เป็นกฎธรรมชาติที่ถูกค้นพบด้วยจิต เป็นพุทธวิสัยของ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ว่าทุกสิ่งเกิดและดับไปเป็นธรรมดา ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา พระพุทธองค์ได้นำ กฎนี้มาบอกสอนแก่เหล่าสาวกให้รู้ถึงทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และทางถึงความดับทุกข์ ปัจจัยสมุปบาท มี ๒ นัย คือ สมุทวาระ (ฝ่ายเกิด) ตั้งแต่อวิชชาเป็นปัจจัยจนถึงขรามรรณะ และนิโรธวาระ (ฝ่ายดับ) ตั้งแต่ขรามรรณะจะดับเพราะชาติดับจนถึงสังขารจะดับเพราะอวิชชาดับ วิปัสสนาภูมิ ได้แก่ ชั้นที่ ๕ อายุขณะ ๑๒ ชาติ ๑๘ อริยสัจ ๔ อินทรีย์ ๒๒ ปัจจัยสมุปบาท ๑๒ พุทธองค์แสดงถึงการเกิดแห่งรูปนามเพราะมีกิเลสวัฏฏ์ กรรมวัฏฏ์ และวิปากวัฏฏ์ เป็นเหตุปัจจัย ด้วยมีอวิชชาเป็นมูล เมื่อรู้ของการเกิดดับก็จะพ้นจากความยึดติดส่วนสุดว่า มีอยู่ และไม่มีอยู่ ซึ่งเป็นสัสสตทิฎฐิและอุจเฉททิฎฐิถูกละลงได้ การเจริญภาวนาแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ สมภาวนา เป็นการภาวนาอาศัยปรมาตมและบัญญัติเป็นอารมณ์เจริญถึงฌานเกิดขึ้นแล้วกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาภาวนา การเจริญ วิปัสสนาภาวนา อาศัยปรมาตมเป็นอารมณ์มีขณิกสมาธิในการพิจารณา กล่าวคือในขณะที่ตาเห็นรูปจักขุวิญญาณรับรู้ สติเป็นตัวยับยั้งไม่เกิดกุศล อุกุศล ภพชาติย่อมสั้นลง

วิปัสสนาภาวนาอาศัย สติ สมาธิ ปัญญา ในการพิจารณาธรรม เข้าหลักสติปัฏฐาน ๔ ปัจจัยสมุปบาท พิจารณาที่ผัสสะในอายตนะภายในและภายนอกไม่ให้เกิดเวทนาเป็นการตัดวงจรแห่งปัจจัยสมุปบาท

คำสำคัญ : ปัจจัยสมุปบาท, วิปัสสนาภาวนา

Abstract

From the study, Theravada Buddhist scriptures and other related documents as analyzed and summarized by scholars and experts. It found that the Dependent Origination doctrine Which is the law of nature conceived solely through their wisdom. It is normal for all Buddhas to know that all phenomena arise and fall away. There are no animals, individuals,

* นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิปัสสนาภาวนา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ปีพุทธศักราช ๒๕๕๕.

** อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

self, we or they. The Buddha then teaches this law of nature to his disciples so that we know about suffering, the cause of suffering, the cessation of suffering and the path leading to the cessation of suffering. He has shown the Dependent Origination in 2 aspects: Direct Dependent Origination which means the arising of suffering; and Reverse Dependent Origination which means the extinction of suffering.

The Subjects of Vipassana comprise the Five Aggregates, the Twelve Senses, the Eighteen Elements, The Four Noble Truths, The Twenty-Two Faculties, The Twelve Factors of Dependent Origination. Through these subjects the Buddha shows that mind and matter arise because of the round of defilements, the round of kamma and the round of results; all of which have ignorance as the root cause. With the Knowledge of the root cause of all arising and ceasing, we will be freed from clinging to the two extremes which are eternalism and false views.

Meditation can be classified into 2 types: tranquility development and insight development. Tranquility development relies on meditative absorption as basis for Vipassana (insight) development. Insight development, on the other hand, relies on momentary concentration resulting from mindfulness training to prevent wholesome and unwholesome states from arising. Vipassana development depends on mindfulness, concentration and knowledge to contemplate the Dhamma in accordance with the Four Foundations of Mindfulness and Important the Dependent on the Six Sense-Bases arises Contact. not to Feeling

Keywords: Dependent Origination, Insight Meditation

๑. บทนำ

เจ้าชายสิทธัตถะได้ออกแสวงหาโมกขธรรมเพื่อความหลุดพ้นแห่งวัฏฏทุกข์ ณ ใต้ต้นโพธิ์ในวันเพ็ญเดือน ๖ ประกาศก่อนพุทธกาล พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นด้วย พระสัพพัญญุตญาณ ได้พระนามว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้วไม่มีกิเลสปราศจากสิ่งมัวหมอง ควรแก่งานตั้งมั่นไม่หวั่นไหว สู่ปฐมยามได้น้อมจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้ (วิชา ๑) สู่มัชฌิมยามได้น้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นความเกิดดับของหมู่มสัตว์ (วิชา ๒) และใกล้รุ่งแห่งปัจฉิมยามได้น้อมจิตไปเพื่ออาสวขยญาณ (วิชา ๓) ^{๑๖๕} ขณะที่เสวยวิมุตติสุขหลังจากตรัสรู้ใหม่ ๆ พระพุทธองค์ดำริว่าปฏิจสุมุบาทเป็นธรรมที่เราได้บรรลุนี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก ฯลฯ สำหรับหมู่ประชาชนผู้เรรังมัย รื่นเริงอยู่ในอาลัยฐานะอันนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก คือ หลักอทิปปัจจยตา หรือปฏิจสุมุบาท และความสงบแห่งสังขารทั้งปวงเห็นได้ยากนัก คือ นิพพาน ^{๑๖๖} ปฏิจสุมุบาท เป็นการเกิดขึ้นมาของสภาวะต่าง ๆ โดยการอาศัย

^{๑๖๕} ม.ม. (ไว้ย) ๑๒/๓๑๗-๓๒๖/๓๑๗-๓๓๓, ๔๑๑-๔๒๙/๔๔๒-๔๖๐,

ม.ม. (ไว้ย) ๑๓/๔๘๙-๕๐๙/๔๔๓-๔๖๒, ๗๓๘-๗๕๗/๖๖๙-๖๘๗.

^{๑๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, (กรุงเทพฯ: มหานคร: สำนักพิมพ์ ผลิตภัณ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๓.

เหตุปัจจัย เป็นจักรแห่งกองทุกข์ทั้งปวงที่ทำให้หมู่สัตว์ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบ กล่าวคือ หาเบื้องต้นและเบื้องปลายไม่ได้ มีอวิชชาเป็นมูลถึงชาติ ชราและมรณะ พระพุทธองค์พิจารณาการอนุโลม (การเกิด) และปฏิโลม (การดับ) โดยมี ๑๒ องค์ คือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรา มรณะ ปฏิจจสมุปบาทมีค่าไวพจน์อยู่หลายคำ เช่น ปัจจยการ (อาการแห่งธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น) ตถตา (ความเป็นอย่างนั้น) อวิตถตา (ความไม่คลาดเคลื่อน) อนัญญตถตา (ความไม่เป็นอย่างอื่น) และอิทัปปัจจยตา (ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้) ^{๑๖๗}

จากพระพุทธพจน์ที่แสดงให้เห็นว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตามไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมาก็มาตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้บรรลุธาตุนั้นว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ตถาคตเกิดขึ้นก็ตามไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง ปฏิจจสมุปบาทเป็นธรรมที่ลึกซึ่งเข้าใจยากธรรมชาติที่มีการเกิดและดับตลอดเวลาที่ปุถุชนทั้งหลายไม่สามารถเข้าถึง พระพุทธองค์ตรัสรู้ถึงหลักธรรมดาดังดำรงอยู่นำมาบอก นำมาสอน และบัญญัติวางเป็นหลักจำแนกออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นเหมาะแก่ผู้ปฏิบัติตาม ^{๑๖๘}

จากพระพุทธพจน์ที่ปรากฏนั้นแสดงให้เห็นว่า “เมื่อใดอริยสาวกรู้ถึงความเกิดและดับของโลกตามที่มีมันเป็นอย่างนี้ อริยสาวกรู้เรียกว่าเป็นผู้มีทิฏฐิสมบุรณ์ก็ได้ ผู้มีทัศนสมบุรณ์ก็ได้ ผู้ลุสัทธรรมก็ได้ ผู้ประกอบด้วยเสขญาณก็ได้ ผู้ประกอบด้วยเสขวิชชาก็ได้ ผู้บรรลุกระแสธรรมแล้วก็ได้ พระอริยะผู้มีปัญญาชำแรกกิเลสก็ได้ ผู้อยู่ชิดประต้อมตะก็ได้” ^{๑๖๙} พระพุทธองค์แสดงอริยสังข ๔ เพื่ออนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลายให้เห็นถึงทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางแห่งการดับ ให้ภิกษุทั้งหลายปฏิบัติด้วยมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นทางที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ด้วยพระปริชาญาณเพื่อสว่าง สงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือ สิ้นต้นเหตุเครื่องรัดรั้งด้วยองค์มรรค ๘ ประการ ปฏิจจสมุปบาทกับอริยสังข ๔ ต่างก็มีหลักธรรมสำคัญเพื่อสู่ความหลุดพ้นเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงใคร่ศึกษาปฏิจจสมุปบาทในการเจริญวิปัสสนาภาวนา การเจริญวิปัสสนาภาวนาเป็นภาวนาที่สูงสุดของพระพุทธศาสนาเพื่อสู่ความหลุดพ้นแห่งวัฏฏทุกข์ทั้งปวง ซึ่งศาสนาอื่นไม่มี การจะเข้าถึงสิ่งนี้ได้พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้แล้วว่าพระพุทธองค์ได้แต่เพียงบอกทางให้ไม่สามารถเสกให้ผู้อื่นผู้ใดสำเร็จมรรคผลและนิพพานได้นอกจากจะต้องปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาปฏิจจสมุปบาทในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาปฏิจจสมุปบาทอันเป็นวิปัสสนาภูมิ
- ๒.๓ เพื่อศึกษาปฏิจจสมุปบาทในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในปฏิจจสมุปบาทที่แสดงลำดับแห่งการเจริญวิปัสสนาภาวนา แล้วนำมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนา โดยมีขั้นตอนดังนี้

^{๑๖๗} ส.น. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๕.

^{๑๖๘} ส.น. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๑.

^{๑๖๙} ส.น. (ไทย) ๑๖/๙๔-๙๖/๑๘๔-๑๘๗.

ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ๙๑ เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปฏิจกสมุปบาทในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

ศึกษารวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือฎีกา ตำรา และงานการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อขยายความในเนื้อหาเพิ่มเติมจากคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

เรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลที่ได้มา โดยมุ่งเน้นถึงองค์ธรรมที่พระผู้มีพระพุทธองค์ตรัสรับรอง หรือแสดงหลักพยากรณ์แห่งปฏิจกสมุปบาท และแนวความคิดอธิบายของพุทธสาวกพร้อมทั้งอรรถกถาจารย์ ฎีกา เพื่อประมวลให้เห็นการเจริญวิปัสสนาภาวนา

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เมื่อแบ่งตามวัตถุประสงค์ สามารถสรุปผลการวิจัยตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑. ปฏิจกสมุปบาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ให้ความหมายปฏิจกสมุปบาทสูตร วิภังคสูตร ปฏิปทาสูตร วิปัสสิสูตร และสิขีสูตร ความว่า ปฏิจกสมุปบาทเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกันและอาศัยซึ่งกันและกันโดยเหตุปัจจัย เหมือนโซ่ที่คล้องกัน ๑๒ ห่วง มีอวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภว ชาติ ขรา และมรณะ การยกอวิชชาเป็นเหตุแรกเป็นต้นสำคัญชื่อว่า วิภังคิระชะ หลักปฏิจกสมุปบาท ไว้ ๒ ประเภท คือ สมุทวาระ (กระบวนการเกิด) นิโรธวาร (กระบวนการดับ)^{๑๗๐} ด้วยเหตุแห่งสายเกิด มีอวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เป็นต้น ส่วนสายดับทุกขมีเพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เป็นต้น ปฏิจกสมุปบาทเป็นธรรมที่ลึกซึ้งที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์พิจารณาปฏิจกสมุปบาทในการตรัสรู้ เปรียบเหมือนน้ำที่ดูว่าลึกและน้ำนั้นลึกจริงๆ เช่น น้ำในมหาสมุทรใหญ่ อากาโร ๔ คือ อรรถ (ผล) ธรรม (เหตุ) เทศนา (วิธีการแสดง) และปฏิเวธ (การบรรลุธรรม) เป็นกฎธรรมชาติจำแนกออก ๕ นิยาม คือ อุดุนิยาม พิชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม^{๑๗๑} และไม่เป็นที่ไปตามอนุমানทางโลกแบบนักปราชญ์ หรือตรรกแบบนักวิทยาศาสตร์ แต่เป็นการรู้ด้วยปัญญา การพิจารณาปฏิจกสมุปบาทสามารถพิจารณาจากต้นมาปลาย จากปลายมาต้น จากกลางมาต้น และจากกลางมาปลาย โดยแสดงอนุโลมและปฏิโลม^{๑๗๒} พระพุทธองค์แสดงอาสวะและโอชะในปฏิจกสมุปบาท เพราะอาสวะและโอชะมีองค์ธรรม คือ โลภะเจตสิก ทิฏฐิเจตสิก และโมหะเจตสิก เจตสิกทั้ง ๓ นี้ เกิดขึ้นอาศัยโลกีย์ธรรมและบัญญัติธรรม เกิดได้จนถึงภวัคคภูมิ หรือโคตรภู และเนวสัณญานาสัณญายตนภูมิ อาสวะ เป็นธรรมชาติที่ไหลอยู่ในกามคุณอารมณ์ อยู่ในรูปภพ อรูปภพ โอชะเป็นธรรมที่เหมือนกับห้วงน้ำสัตว์ใดตกลงไปย่อมจมลงสัตว์ใดตกลงไปย่อมจมลง^{๑๗๓} ปฏิจกสมุปบาททั้ง ๑๒ ได้แสดงถึงกาลทั้ง ๓ สภาพที่

^{๑๗๐} พระสังฆมณฑลสังฆราช อธิการบดี, ประมัตตโคตติยะ ปฏิจกสมุปบาทที่ป็นและปัจจัย ๒๔ โดยย่อ หลักสูตรมัชฌมอภีธรรมิกะโท, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๕ - ๑๔๖.

^{๑๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มติชน, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒๒.

^{๑๗๒} พระโสภณมหาเถร (มหาสิสยาต) รจนา, ปฏิจกสมุปบาท เหตุผลแห่งวิภังคิระชะ, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุบลโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ, พระคันธาราวังศ์ แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ โครงการอบรมพระวิปัสสนาจารย์, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสารสินไทย การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

^{๑๗๓} พระสังฆมณฑลสังฆราช อธิการบดี, ประมัตตโคตติยะ ปริเฉทที่ ๓ และปริเฉทที่ ๗ หลักสูตรจุฬอภีธรรมิกะโท, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๕๔), หน้า ๘๙-๙๐.

อาศัยกันและกัน สภาพที่สืบทอดระหว่างความเป็นเหตุและผล เป็นการรวมเป็นหมวดๆ การเป็นวิญญู การเป็นมูล และภวจักรทั้งสองที่หมุนตามกันให้สังสารวัฏเกิดขึ้นสืบทอดของชั้นนี้^{๑๗๔}

จากความหมายในคัมภีร์ชั้นต่างๆ ดังกล่าวนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ตรัสรู้ปฏิจจนสมุปบาท เป็นธรรมที่เกิดตามธรรมชาติ ด้วยสัพพัญญุตญาณในการพิจารณาธรรมว่าการเกิดด้วยอวิชชาและตัณหา เป็นวง จักรแห่งวิญญูทุกข์ทั้งปวงที่ทุกคนต้องเวียนพบไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะมีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้วขับออกแห่งทุกข์นี้ ด้วยปัญญา

๔.๒ ปฏิจจนสมุปบาทอันเป็นวิปัสสนาภูมิการพิจารณา ชั้นที่ ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อริยสัจ ๔ อินทรีย์ ๒๒ ปฏิจจนสมุปบาท ๑๒ เมื่อรวมวิปัสสนาภูมิ ๖ นับสงเคราะห์ลงรูปนาม อาศัยอารมณ์ ๖ หรือเรียกว่า อาลัพพะ หมายถึงที่ยึดหน่วงจิตและเจตสิกทั้งหลาย อารมณ์มีสามัญญอารมณ์ และอธิตอารมณ์ประกอบด้วย อารมณ์ที่เกี่ยวข้องด้วยกาล ๓ และไม่เกี่ยวกับกาลทั้ง ๓ ผู้รู้อารมณ์ ได้แกจิตที่น้อมสภาวะที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน ด้วยสติปัญญา เพื่อการรู้แจ้งแห่งปัญญาด้วยการศึกษาหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นการเกื้อต่อวิปัสสนาญาณ ให้บังเกิดขึ้น การเห็นความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ย่อมรู้ว่าทุกอย่างทุกสรรพสิ่งมีเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป อันเป็นไปแห่งรูปนาม การดำรงแห่งรูปนามด้วยอาหารมี กพพีการาหารคือ โอชาเกิดในสันดานสัตว์ ผัสสาหารคือ เวทนา โนสสุเจตนาหารคือ การนำปฏิสนธิวิญญาณ วิญญาณาหารคือ จิตทั้งหมด ความสัมพันธ์ปฏิจจนสมุปบาท กับอริยสัจ ๔ ธรรมทั้งสองเป็นวิปัสสนาภูมิ จะเห็นได้ว่าปฏิจจนสมุปบาทเมื่อสงเคราะห์เข้าในอริยสัจ ๔ แล้วได้ เพียง ทุกขกายเท่านั้นในปฏิจจนสมุปบาท และทุกข์ทั้งหลายในทุกขสัจจะ อวิชชาและตัณหาเป็นสมุทัยในปฏิจจนสมุปบาท ตัณหาหรือโลภะในสมุทยสัจจะ จัดเป็นฝ่ายอนุโลม ปฏิจจนสมุปบาทฝ่ายนิโรธวารเป็นการหยุดแห่งเหตุ ปัจจัยเช่นเดียวกับนิโรธสัจจะ ส่วนปฏิจจนสมุปบาทฝ่ายปฏิโลมก็จัดเข้ากับมรรคอันเป็นทางปฏิบัติถึงความดับทุกข์^{๑๗๕} วิปัสสนาภูมิเป็นการเข้าถึงกัมมัฏฐาน คือ อุบายเพื่อให้เกิดปัญญา กัมมัฏฐานมีสมถเป็นอารมณ์ของการอบรมให้ จิตสงบตามจริตและวิธีการปฏิบัติ ส่วนวิปัสสนาเป็นอารมณ์ของการอบรมให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริง แห่งปัญญา^{๑๗๖} การปฏิบัติต้องรู้เท่าทันปัจจุบันอารมณ์ คือ มีสติรู้ทันรูปนาม รู้ลักษณะของรูปนาม รู้ไตรลักษณ์ ของรูปและนาม

ดังนั้น วิปัสสนาภูมิทั้ง ๖ เมื่อสรุปลงสู่รูปนาม อารมณ์ ๖ ได้แก่ รูปารมณ์ สัททารมณ์ เป็นต้น เป็น ตัวแปรในการพิจารณาให้เข้าถึงปัญญา เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นสิ่งไม่ใช่ตัวตน และมีความเสื่อมสิ้นไป ความเพียรเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสมาธิและปัญญา ย่อมปรากฏแก่ผู้นั้นในการแสวงหาโมกขธรรม ในการหลุดพ้นแห่งวิญญูทุกข์นี้

๔.๓ ปฏิจจนสมุปบาทในการเจริญวิปัสสนาภาวนา พระพุทธองค์สรรเสริญผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานไว้ ว่า ผู้เห็นภัยในวิญญูทุกข์ ผู้มีความจงรักภักดีในเราจงเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานสมควรแก่มรรค ผล นิพพานย่อมได้ ชื่อว่าบุชชาเราอย่างแท้จริง^{๑๗๗} วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การพัฒนาปัญญาให้เจริญยิ่งขึ้นเพื่อการบรรลุธรรม การเจริญวิปัสสนาภาวนามี ปัจจกขวิปัสสนา คือ เห็นรูปนามตามความเป็นจริง อนุমানวิปัสสนา คือ เห็นรูปนามโดย อนุमान การเจริญวิปัสสนามีการเจริญวิปัสสนาล้วน ๆ การเจริญสมถภาวนาวิปัสสนา การเจริญสมถควบคู่กับวิปัสสนา

^{๑๗๔} พระสังฆมโฆติกะ อิมมาจริยะ, ปรมัตถโคตติยะ ปฏิจจนสมุปบาทที่ปณี และปัจจัย ๒๔ โดยย่อ หลักสูตรมัชฌิมอาภิธรรมิกะโท, หน้า ๔.

^{๑๗๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ผลิตivism, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒๒.

^{๑๗๖} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ฉานฉลิทธิ), หลักปฏิบัติสมถะ-วิปัสสนากรรมฐาน, พิมพ์ในการออกกรมพระราชทานเพลิงศพ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัดมหาธาตุ, ๒๕๓๑), หน้า ๑๒-๑๗

^{๑๗๗} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๑๙/๗๗.

พระพุทธองค์แสดงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ เพื่อการเจริญวิปัสสนาและเป็นธรรมเพื่อการตรัสรู้ มี ๗ หมวด คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปบาท ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคองค์ ๘ สู่การบรรลุวิสุทธิ และญาณเบื้องต้นตามลำดับ จนบรรลุมรรค ผล นิพพาน พระพุทธองค์แสดงมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นการแสดงธรรมแบบบรรยายโวหารซึ่งมีการถามเอง ตอบเองและมีอุปมาอุปไมยผสมด้วย มหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นทางเดียวเพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะ ปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอริยมรรค เพื่อแจ้งนิพพาน มหาสติปัฏฐาน คือ เป็นฐานที่ตั้งหรือเป็นฐานกำหนดของสติ การเจริญสติปัฏฐาน ๔ มี กาย คือ สติกำหนดรู้กายในกาย พิจารณาอริยาบถใหญ่ และย่อย สติกำหนดรู้เวทนาที่ปรากฏเหมาะแก่จริตใด สติกำหนดรู้จิตที่กำลังปรากฏเพียงสภาวะที่เกิดขึ้น ตั้งและดับ ว่าจิตมีราคะ โทสะ อย่างไร สติกำหนดรู้ธรรมในขณะนั้นที่ธรรมนั้นปรากฏ เช่น นีวรณ ๕ ชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ เป็นต้น เช่น เมื่อจิตมีราคะก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ก็รู้ว่าจิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่านก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นสมาธิก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้นก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้นก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น^{๑๗๘} วิปัสสนาโดยวิสุทธิ ๗ กับ ญาณ ๑๖ สลวิสุทธิกับกัมมัชฌกตญาณ จิตวิสุทธิกับสมถญาณ ทิฏฐิวิสุทธิกับนามรูปปริเฉทญาณ กังขาวิตรณวิสุทธิกับปัจจยปริคคญาณ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิกับสัมมสนญาณ (อุทยัพพญาณอย่างอ่อน, อุทยัพพญาณอย่างแก่) ภังคญาณ ภยญาณ อาทีนวญาณ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิกับนิพพิทาญาณ มุญจิกัมมิตาญาณ ปฏิสังขญาณ สังขารูปกขาญาณ อนโลมญาณ (โลกียะ) โคตรภูมิ อยู่ระหว่างโลกียะกับโลกุตตระ มีนิพพานเป็นอารมณ์ ญาณทัสสนวิสุทธิกับมรรคญาณ เกิดขึ้นขณะจิตเดียว ผลญาณ เกิดขณะจิต ๒-๓ (โลกุตตระ) มีนิพพานเป็นอารมณ์ เมื่อมรรคจิตเกิด ๑ ขณะ ครั้งแรก อริยบุคคลเบื้องต้นสี่ต่าบันบุคคลไม่ต้องไปสู่อบาย เมื่อเจริญวิปัสสนาภาวนาอย่างต่อเนื่องอริยบุคคลขั้นสภากามีบุคคล อนาคามีบุคคล และเบื้องสูงสุดคือ อรหันตบุคคล อันเป็นการสงบแห่งรูปนามขั้น ๕ วิสุทธิ ๗ เปรียบเหมือนรถ ๗ พล้อที่วิ่งไปส่งต่อเป็นทอดๆ การเข้าถึงโลกุตระย่อมเป็นอริยบุคคล

ปฏิจจนูปบาทในการเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยพิจารณาอายตนะ ผัสสะ เวทนา อายตนะ แปลว่าที่ต่อกันให้เกิดความรู้ อายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ ผัสสะ แปลว่าการกระทบเป็นเจตสิกธรรมที่เกิดในจิตทุกดวง เวทนา แปลว่าการเสวยอารมณ์เป็นเจตสิกธรรมที่เกิดในจิตทุกดวง อายตนะภายใน ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อารมณ์ ๖ (อายตนะภายนอก ๖) แปลว่าสิ่งที่ถูกรู้ ได้แก่ รูปารมณ์ สัทธารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ และธรรมารมณ์ วิญญาณ ๖ แปลว่าผู้รู้อารมณ์ ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญาณ ฆานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ มโนวิญาณ ผู้รู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยอายตนะ ๖ อารมณ์ ๖ กระทบกันเกิดขึ้นด้วยการใส่ใจสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น ถ้าไม่ได้ใส่ใจก็จะไม่เกิดการรับรู้ขึ้นเพียงแต่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัสแล้วผ่านไป นับว่าการกระทบหรือที่เรียกว่าผัสสะเป็นสิ่งสำคัญในการรับรู้ให้เวทนาที่มีความชอบไม่ชอบเกิดขึ้น ตัณหาเกิดต่อด้วย กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา จนวงจรแห่งปฏิจจนูปบาทหมุนเวียนต่อไป การตัดวงจรปฏิจจนูปบาทที่ผัสสะย่อมไม่ให้เวทนา ตัณหา อุปาทานเกิดต่อได้จนถึงชาติ ชราและมรณะ การสำรวมอินทรีย์ก็จัดอยู่ในอินทรีย์สังวร คือ อาศัยสติในตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้กุศล อุกุศลเกิด เหตุผัสสะเป็นการเชื่อมต่อความรู้กับโลกภายนอก การรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ การใช้ชีวิตปัจจุบันมนุษย์ต้องอยู่กับความจริง รู้เข้าใจในทุกข์

^{๑๗๘} พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), วิปัสสนาญ เล่ม ๒, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ส.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ, แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิกข, พิมพ์ครั้งแรก, (นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีไอโอ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๕.

ตามสภาพของมัน ไม่ปิด ซ่อน หลอกตนเองในการหนีทุกข์ เพราะทุกชีวิตต้องประสบกับทุกข์ การรู้ทุกข์ด้วยการใช้ปัญญาเป็นพื้นฐานจะเป็นการปลดปล่อยทุกข์หนักให้เบาลงด้วยการรักษาศีล สมาธิ ปัญญา การละอกุศล ดังนั้น ปฏิจจสมุปบาทในการเจริญวิปัสสนาภาวนา การเจริญวิปัสสนาภาวนามีหลายรูปแบบในการปฏิบัติต้องอาศัยศีล สมาธิ ปัญญา สุ่มรรคผล สติสัมปชัญญะอาศัยการสำรวมอินทรีย์เมื่อมีการกระทบอารมณ์ภายนอก การรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นย่อมทำให้มีการเสวยอารมณ์ไปสู่ค้นหาได้ อวิชาเป็นตัวปิดบังแห่งปัญญาให้เหล่าสัตว์ขาดสติ การละกิเลสด้วยการรู้เท่าทันในสิ่งที่เกิดขึ้นย่อมเป็นการตัดภพชาติให้สั้นลง

๕. สรุป

จากการวิจัยพบว่า ปฏิจจสมุปบาทเป็นกฎธรรมชาติที่เป็นพุทธวิสัยในการตรัสรู้ ธรรมที่ลึกซึ้งด้วย สัตยะ สัตวะ ปฏิสนธิ และปัจจยการ ปฏิจจสมุปบาทเป็นลูกโซ่ทั้ง ๑๒ ที่คล้องกันอยู่หาเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เป็นไปแห่งธรรมชาติของการเกิดและการตายที่หมุนเวียนในวัฏฏ์ทุกข์ ด้วย ภวจักรทั้งสองที่หมุนตามกัน มีความทุกข์ที่มาจาก การเกิด ทุกข์ที่เกิดจากความพลัดพราก เสียใจ ร้องไห้รำพัน ที่มีอวิชาและค้นหาเป็นตัวนำ การสร้างกุศล อกุศลก็เป็นส่วนแห่งการนำสู่ภพภูมิที่จะต้องไปด้วยเจตนาเจตสิกอันเกิดกับจิตทุกดวง การเจริญปัญญาด้วยวิปัสสนาภาวนา พระพุทธองค์ได้ให้แนวทางการปฏิบัติไว้หลายอย่างไม่ว่าสมถภาวนา วิปัสสนาภาวนา แต่ที่พระพุทธองค์สรรเสริญสุดคือ วิปัสสนาภาวนานับเป็นวิชาชั้นสูงของชีวิตในการตัดภพชาติ อาศัยปัญญาในการประหารกิเลสขั้นสมุทธเด็ดขาด การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาย่อมเป็นของยากสำหรับผู้ไม่มีความเพียร การขัดขวางความดีไม่ให้เกิดขึ้นคือ ตัวนิรณัมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติทั้งหลายหลงทาง สติ สัมปชัญญะเท่านั้นจะเป็นตัวควบคุมในพฤติกรรมของกาย วาจา ใจ ไม่ให้ตกไป ดังมีคำว่า ตั้งสติก่อนสตาร์ทแสดงให้เห็นว่าทุกอย่างอยู่ภายใต้ความประมาท อินทรีย์ ๕ พละ ๕ มี ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา มีมากย่อมให้วิปัสสนาญาณแก่กล้า ในกาลามสูตรที่พระพุทธองค์แสดงแก่ชาวกาลามะในเรื่องความเชื่อที่ไม่ควรเชื่อทั้ง ๑๐ อย่าง อย่าเชื่อในสิ่งที่ได้ยินมา ที่ทำกันมา คำเล่าลือ ตามตำรา ตามคาดคะเน ตามนัยเทียบเคียง ตามอาการ ทางทฤษฎี ผู้พูด สมณะหรือครู สิ่งเหล่านี้ยังเป็นประโยชน์ในยุคปัจจุบัน

๖. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาปฏิจจสมุปบาทในการเจริญวิปัสสนาภาวนาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท การเจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่อเป็นการรู้เท่าทันอายตนะภายในและภายนอกที่กระทบ การตัดลงที่ผัสสะนั้นเป็นการตัดไซ่แห่งปฏิจจสมุปบาทหลงที่ผัสสะไม่ไปสู่เวทนา การมีสติในการใช้ชีวิตประจำวันย่อมทำให้ไม่ได้รับความเดือนร้อนทั้งในภพนี้และภพหน้า ดังนั้นการไม่ให้ออกุศลสมุปบาทหมุ่นไปต่อๆ ผู้ปฏิบัติต้องทำสติให้เกิดขึ้นบ่อยๆ แม้จะทำได้ยากแต่ถ้ามีการทำเรื่อยๆ แล้วจะทำให้สติเกิดได้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะป้องกันไม่ให้อกุศลเข้ามาสู่จิตได้ง่าย การตัดภพชาติก็ย่อมสั้นลงได้เช่นกัน

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระธรรมธีรราชฆานูณี (โชดก ญาณสิทธิ). **หลักปฏิบัติสมณะ-วิปัสสนากรรมฐาน**. พิมพ์ในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วัฒมาธาตุ, ๒๕๓๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธีมม, ๒๕๕๕.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๓ และปริเฉทที่ ๗ หลักสูตรจุฬารามวาสี**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ, ๒๕๔๔.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปฏิจจสมุปปาททีปนีและปัจฉัย ๒๔ โดยย่อหลักสูตรมัชฌิมอารามวาสี**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ, ๒๕๕๔.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **วิปัสสนานัย เล่ม ๒**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ. แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิงค์. พิมพ์ครั้งแรกนครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) รจนา **ปฏิจจสมุปปาท เหตุผลแห่งวิภูฏสงสาร พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.)** ตรวจชำระ พระคันธสาราภิงค์ แปลและเรียบเรียง พิมพ์ โครงการอบรมพระวิปัสสนาจารย์ กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๓.

ความเข้าใจความหมายงานพุทธศิลป์เรื่องมโหสถชาดก: กรณีศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนัง
ในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร
COMPREHENDING THE MEANING OF BUDDHIST ARTS IN MAHOSATHA JATAKA
CASE STUDY: MURAL PAINTINGS IN UPOSATHA HALL AT WAT SUWANNARAM
RAJAVORAVIHARA

นางสาวนิธวรรณ กระจ่างคันธมาตร์ *
พระมหาสมนึก กิตติโสภโณ, ดร., ดร. แม่ชีทัศนีย์ จิรสิริธรรม **

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาความเข้าใจความหมายงานพุทธศิลป์เรื่องมโหสถชาดก กรณีศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหารผลการวิจัยพบว่า พุทธศิลป์เป็นงานศิลปะในสถาปัตยกรรม (หมายถึง พระอุโบสถ) ประติมากรรม (หมายถึง พระพุทธรูป) และจิตรกรรม (หมายถึง ภาพจิตรกรรมฝาผนัง) ที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพุทธศิลป์เรื่องมโหสถชาดกนี้มีเฉพาะในภาพจิตรกรรมฝาผนังเท่านั้น ภาพที่ได้รับร่ายกย่องว่ามีความงดงามคือภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร เป็นภาพการประลองยุทธระหว่างมโหสถและแก้วภูพราหมณ์ โดยเป็นฉากที่แสดงการใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหา ในการเลือกฉากแต่ละฉาก เกิดจากการวาดตามๆ กันมา เพราะเห็นว่าเป็นฉากที่ผู้ชมเข้าใจ สื่อความหมายได้ การเข้าใจความหมายของภาพจิตรกรรมในเชิงสุนทรียศาสตร์จำแนกเป็น ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านหลักธรรม ความถึงพร้อมด้วยทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเป็นทางเดินแห่งปัญญา ทำให้ใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา ๒) ด้านวัฒนธรรม ทำให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี เครื่องแต่งกาย ๓) ด้านประวัติศาสตร์ ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ เปรียบเสมือนกับหลักฐานทางเอกสารที่ไม่ต้องตีความ

การเขียนภาพต้องใช้ภูมิปัญญาในการตัดทอนเรื่องจากชาดก คัดเลือกสัญลักษณ์ของเรื่อง และสื่อความหมายออกมาให้ผู้ชมเข้าใจทุกขั้นตอน เปรียบเทียบกับการปฏิบัติธรรม โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องอยู่ ครูช่างเป็นผู้ครองสมณเพศทำให้เข้าใจเรื่องและถ่ายทอดได้อย่างลึกซึ้ง การเขียนภาพนอกจากมีจุดประสงค์เพื่อสร้างถวายแด่พระมหากษัตริย์แล้ว เหนือสิ่งอื่นใดยังคงเป็นการสร้างขึ้นเพื่อเทิดทูนพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: พุทธศิลป์, มโหสถชาดก, ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

** อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

The objective is to comprehending the meaning of Buddhist arts in Mahosatha Jataka, a case study the mural paintings in Uposatha hall at Wat Suwannaram Rajavoravihara. The results found that the Buddhist arts are involved in architecture (Uposatha Hall), sculpture (Buddha Image), and painting (Mural Painting). These arts were homage and dedicated to the Buddha. The Buddhist arts in Mahosatha Jataka are obviously presented only in the mural painting. The scene that has been gracefully recognized in the Uposatha hall at Wat Suwannaram Rajavoravihara is the batter between Mahosatha and Kevatta Brahmin. Mahosatha shown his concentrated wisdom in order to solve the problem. The artists always selected the scene that continuously presented from time to time. This is because of the scene is widely understood as well as meaningful. In aesthetic view, the values of the Buddhist arts in Mahosatha Jataka are described in 3 parts. The first part is Dhamma. The Dana, Sila, and Bhavana are the path of wisdom. These are used to solve problems. The second part is culture. The mural paintings draw the acknowledgement of lifestyles, traditions, costumes. The third part is history. The mural paintings are the historical evidences. It can be compared to documentary evidences without any interpretations.

In painting process, the artist selected the scenes and signified the symbols of the story wisely. He transforms his inner communication to the perceivers. It can be compared with the practice of Dhamma by using arts activities as an object of contemplation. The artist is a monk. His intention of paintings is to dedicate to the King. Above all, it is importantly to homage to the Buddha.

Keywords: Buddhist Arts, Mahosatha Jataka, Mural Painting, Wat Suwannaram Rajavoravihara

๑. บทนำ

พุทธศิลป์เริ่มเข้าสู่ประเทศไทยหลังการเสด็จปรินิพพานได้ ๒๑๘ ปี โดยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงประกาศศาสนาด้วยการส่งพระโสณะ และพระอุตตระ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ^{๑๗๔} สันนิษฐานว่าเป็นบริเวณจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน^{๑๘๐} จากยุคสุโขทัยทำให้ประเทศไทยมีพุทธศิลป์ในแบบฉบับของตนเอง งานพุทธศิลป์เป็นงานศิลปะในสถาปัตยกรรม (หมายถึง พระอุโบสถ) ประติมากรรม (หมายถึง พระพุทธรูป) และจิตรกรรม (หมายถึง ภาพจิตรกรรมฝาผนัง) ที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา พุทธศิลป์เรื่องโมโหสลขาดกนี้มีเฉพาะในภาพจิตรกรรมฝาผนังเท่านั้น ภาพที่ได้รับการยกย่องว่างามที่สุด อีกทั้งเป็นยุคทองของ

^{๑๗๔} สุวรรณภูมิ หมายถึง แผ่นดินทอง เป็นชื่อเรียกบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอดีต เคยเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างโลกตะวันตกและตะวันออก เป็นแหล่งของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายซึ่งเป็นบรรพชนของคนไทย; สุจิตต์ วงษ์เทศ, ศิลปะสุวรรณภูมิ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐.

^{๑๘๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๓.

ศิลปะในสมัยรัตนโกสินทร์คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดสุวรณาราม ราชวรวิหาร^{๑๘๑} ที่เขียนในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นภาพการประลองยุทธระหว่างมโหสถและแก้วพรหมณ์ อีกทั้งเป็นฉากเพียงหนึ่งเดียวจากเรื่องมโหสถชาดกที่มีการเขียนในสมัยรัตนโกสินทร์อีกด้วย ฉากนี้แสดงการใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาระดับประเทศ ทำให้ลดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ คือ เพื่อศึกษาความเข้าใจความหมายงานพุทธศิลป์เรื่องมโหสถชาดก กรณีศึกษา ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรณาราม ราชวรวิหาร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) **รูปแบบการวิจัย** งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยทางเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก

๒) **การสัมภาษณ์เชิงลึก** ทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านศาสนาและศิลปะ จำนวน ๓ รูป/คน คือ ๑) พระมหาแสน จนทิโม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรณาราม ราชวรวิหาร ๒) ศ. เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุม และ ๓) อาจารย์ผ่อง เช่งกิ่ง ศิลปินอาวุโส สถาบันอาศรมศิลป์

๓) **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** คือแนวคำถามที่ใช้ในงานวิจัย มีจำนวน ๓ ข้อ คือ

๑) ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถชาดก ในแต่ละสถานที่มียุทธะที่เหมือนกัน หรือแตกต่างกันอย่างไร

๒) พุทธศิลป์ในความหมายของท่านคืออะไร มีส่วนสำคัญเช่นไรบ้างที่ทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจความหมายในงานพุทธศิลป์

๓) หากมองในเชิงสุนทรียศาสตร์ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถชาดกให้คุณค่าในด้านใดบ้าง และคุณค่านั้นๆ สามารถนำไปสู่ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังได้หรือไม่ อย่างไร

๔) **การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังนี้**

๑) ข้อมูลเอกสาร สืบค้นเอกสารและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลประกอบด้วย (๑) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ (๒) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ

๓) รวบรวมข้อมูล โดยการแยกแยะ จัดลำดับ และจัดหมวดหมู่ของข้อมูล

๕) **การวิเคราะห์ การสรุปผล และข้อเสนอแนะ ดำเนินการ ดังนี้**

๑) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาด้านเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนังมโหสถชาดก

^{๑๘๑} น. ปากน้ำ, ครูคงเป๊ะและครูทองอยู่สองจิตรกรเอกแห่งยุคของศิลปะจิตรกรรมรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๐),

๒) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำมาเขียนบรรยาย โดยเปรียบเทียบกับหลักพุทธธรรมที่ได้จากการศึกษาข้อมูลด้านเอกสารว่าผู้เข้าชมสามารถเข้าใจความหมายในงานพุทธศิลป์เรื่องมโหสถชาดก ในภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหารหรือไม่

๓) สรุปผลวิจัย และข้อเสนอแนะ

๔. ผลการวิจัย

พุทธศิลป์เป็นงานศิลปะที่สร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา มีความแตกต่างทางด้านรูปแบบศิลปกรรมตามแต่ละยุคแต่ละสมัย โดยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้รับอิทธิพลมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายผนวกกับความสามารถของช่างในยุคสมัยนั้นจนผสมผสานเป็นงานพุทธศิลป์ในยุคของตนเอง ทั้งนี้ยุคทองของศิลปะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอยู่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ครูช่างที่ได้รับการไว้วางพระราชหฤทัยคือครูคงแป๊ะ ซึ่งผูกขาดในการวาดภาพมโหสถชาดก

มโหสถ มาจากคำว่า “มหา” และ “โอสถ” มีความหมายว่า “ยาที่ยิ่งใหญ่รักษาได้ทุกโรค” ^{๑๘๒} ชาดกเรื่องนี้เป็นการบำเพ็ญปัญญาบารมีในพระชาติที่ ๕ ของพระโพธิสัตว์ เป็นหนึ่งในทศชาติชาดก งานพุทธศิลป์ในเรื่องมโหสถชาดกปรากฏเฉพาะในภาพจิตรกรรมฝาผนังเท่านั้น

การเข้าใจความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนังขึ้นอยู่กับความรู้ความงามของภาพ ประสบการณ์ความรู้ของแต่ละบุคคล จึงเกิดสุนทรียภาพจากการให้ความสำคัญของสิ่งนั้นๆ มองเห็นคุณค่าผ่านภาพ ซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถชาดกนั้น สะท้อนการเข้าใจความหมายของภาพ ดังนี้

๑) คุณค่าด้านหลักธรรม สะท้อนให้เห็นถึงจิตใจที่ตั้งงามของมโหสถในการอุทิศตนเอง ในการแก้ไข้ปัญหา แก้กลศึก ให้กับประเทศชาติ จึงเป็นการทำทาน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จิตใจที่ตั้งงามด้วยศีล ทำให้เป็นผู้ไม่เป็นผู้เบียดเบียนใคร จิตใจที่เจริญภาวนาทำให้เกิดการคิดพิจารณาอย่างผู้มีปัญญาว่าสิ่งนี้ควรทำหรือไม่ควรทำ และควรใช้วิธีการใดในการตอบโต้ ความถึงพร้อมด้วยทาน ศีล ภาวนา ทำให้ใช้ปัญญาในการแก้ไข้ทุกปัญหา ^{๑๘๓}

๒) คุณค่าด้านวัฒนธรรม ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม ประเพณีในสังคมนั้น เช่น ทรงผม การแต่งกายของทหารที่สู้รบกัน รวมทั้งการปรากฏภาพทหารชาวตะวันตกและชาวเปอร์เซียที่ร่วมรบ สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการติดต่อทางการค้าว่าในยุคสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น ได้เริ่มมีการค้าขายกับต่างชาติ โดยครูช่างเป็นผู้วาดภาพเพิ่มเติม ^{๑๘๔}

๓) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ภาพแต่ละภาพเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ไม่ต้องตีความ เพราะภาพแต่ละภาพบอกถึงช่วงเวลา อายุของภาพ ดังเช่นภาพมโหสถ มีการใช้ทองคำเปลวในการตกแต่งภาพ การใช้สีแดงเป็นสีพื้น ถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของภาพในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งในยุคนั้นเศรษฐกิจของประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรือง

หนึ่งในภาพมโหสถชาดกที่สำคัญ ได้รับการยกย่องว่ามีความงดงาม ที่ครูคงแป๊ะ ครูช่างผู้ผูกขาดการวาด คือภาพที่ปรากฏในพระอุโบสถ วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร ซึ่งวัดนี้เดิมชื่อ “วัดทอง” เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนล่วงสู่สมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) ทรง

^{๑๘๒} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

^{๑๘๓} สัมภาษณ์เชิงลึก อาจารย์ผ่อง แซ่กิ่ง ศิลปินอาวุโส สถาบันอาศรมศิลป์, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๔} สันติ เล็กสุขุม, ศ.เกียรติคุณ ดร., จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ ความคิดเปลี่ยนการแสดงผลก็เปลี่ยนตาม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๘), หน้า ๙๕.

บูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ พระราชทานนามว่า “วัดสุวรรณาราม” พระอุโบสถแม้จะถูกรื้อและสร้างใหม่แต่ยังคงแบบตามสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พระประธาน หลวงพ่อศาสดาเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย สันนิษฐานว่าน่าจะอัญเชิญมาจากกรุงสุโขทัย^{๑๘๕}

ยิ่งไปกว่านั้น ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ เขียนด้วยสีฝุ่นผสมกาว รองพื้นด้วยสีเข้มคล้ำ บางจุดลงด้วยสีแดง ตัดเส้นด้วยความปราณีตและตกแต่งด้วยทองคำเปลวอย่างเอิกเกริกเพื่อเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของจุดนั้น เช่น ตกแต่งบนตัวเอก พระราชา เทพเทวดา ขุนนาง และวัสดุอุปกรณ์ทุกชนิดล้วนหามาจากธรรมชาติ ด้วยชั้นตอนที่พิถีพิถัน เป็นแบบแผนตามแบบจิตรกรรมไทยประเพณี นิยมวาดพุทธประวัติ ทศชาติชาดก เทพชุมนุม โดยมีโศลกชาดก เป็นภาพที่มีตำแหน่งปรากฏในห้องที่ ๕ จากประตูพระอุโบสถ ฝั่งซ้ายของพระประธาน ณ วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร

ภาพมโหสถชาดกที่ปรากฏอยู่นี้ เป็นฉากในการประลองยุทธระหว่างกองทัพของพระเจ้าจูลนี แห่งปัลลาลนครกับพระเจ้าวิเทหราช ผู้ครองนครมิถิลา โดยแก้วพราหมณ์แห่งปัลลาลนคร ออกอุบายประลองยุทธยุทธ แต่มโหสถทราบอุบายนี้จึงวางแผนตลบหลังโดยใช้แก้วมณีเป็นตัวหลอกล่อ มโหสถแก่งยั้นแก้วมณีให้แล้วปล่อยให้หล่นลงสู่พื้น แก้วพราหมณ์รีบก้มลงเก็บ มโหสถจึงกดบ่าและรั้งขอบผ้าโจงกระเบนจนไม่สามารถพลิกตัวหลบเลี่ยงได้ ฝ่ายทหารของมโหสถที่เตรียมแผนการไว้แล้ว จึงตะโกนร้องตามที่นัดหมายออกไปว่า แก้วพราหมณ์ก้มกราบมโหสถ ทหารของแก้วพราหมณ์ตกใจจึงถอยทัพพ่ายหนีไป^{๑๘๖} ซึ่งฉากนี้ ถือได้ว่าเป็นเพียงฉากเดียวในมโหสถชาดก ที่ถูกวาดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นโดยครูคงแป๊ะ และปรากฏที่อุโบสถ วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร

อย่างไรก็ตาม การเข้าใจความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ครูช่างสะท้อนจากมโนภาพออกมาเป็นรูปธรรมผ่านภาพนั้น ขึ้นอยู่กับภูมิรัฐของผู้ชมแต่ละบุคคล เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถชาดก ถ้าผู้เข้าชมรู้เรื่องมาก่อน จะสามารถเข้าใจภาพได้ละเอียดลึกซึ้ง เข้าใจได้ว่า ศิลคือปกติของมนุษย์ สมบัติคือความตั้งมั่น ปัญญาคือความรอบรู้ในสังขาร เป็นการแสดงถึงวิถีชีวิตของคนโบราณอย่าง^{๑๘๗} ในสมัยโบราณการเข้าใจเช่นนี้ เป็นการเล่าต่อกันมา “ชาวบ้านในสมัยก่อนไม่มีคนรู้หนังสือ ชาวบ้านสมัยก่อนบ้างรับรู้เรื่องจากพระ จากพ่อแม่ เล่าต่อกัน ครั้นเมื่อเห็นภาพก็สามารถจดจำเรื่องราวได้”^{๑๘๘} กระนั้นก็ตาม ในยุคปัจจุบัน การเข้าใจความหมายของภาพอาจมีข้อจำกัดในส่วนของผู้ชม จึงจำต้องมีผู้รู้ที่คอยชี้แจง อธิบาย หากไม่แล้ว จะเป็นการเสียโอกาสในการเข้าชมฉากนั้นๆ^{๑๘๙}

ในการคัดเลือกฉากเพื่อวาดบนฝาผนัง เกิดจากวาทะกรรมสำคัญๆ ในเรื่องเหมือนเป็นหัวใจหลักของเรื่อง มโหสถ หมายถึงยาที่รักษาโรคได้หายขาดเปรียบได้กับคนไม่มีปัญญาที่เสมือนคนเป็นโรค ฉากทั้งหลายจึงแสดงปัญญาในด้านต่างๆ ของมโหสถและวิธีการเขียนจะอิงจากราชสำนัก ไม่คิดค้นใหม่ ถ้าจะซ่อมแซมให้เขียนเหมือนกับการทำซ้ำในของเดิม^{๑๙๐} และภาพแต่ละภาพเป็นการวาดตามๆ กันมา เป็นจุดเด่นของเรื่องซึ่งเป็นที่ยอมรับแล้ว เพราะถ้าเลือกฉากทั่วไปที่ไม่ใช่ฉากเด่นผู้ชมจะไม่เข้าใจ หัวใจหลักคือเลือกฉากที่เป็นสัญลักษณ์ของ

^{๑๘๕} พระมหาปรณ กิตติธโร, วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๗), หน้า ๗๑.

^{๑๘๖} นิตดา หงษ์วิวัฒน์, ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง มโหสถชาดก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงแดดเพื่อนเด็ก, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๖-๒๒๗.

^{๑๘๗} สัมภาษณ์เชิงลึก พระมหาแสน จนทิโม, เลขานุการและผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๑๘๘} สัมภาษณ์เชิงลึก ศ. เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์เชิงลึก อาจารย์ม่อม เสงี่ยม ศิลปินอาวุโส สถาบันอาศรมศิลป์, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๙๐} อ้างแล้ว.

เรื่อง สามารถสื่อสารกับคนได้มากที่สุด ฉากมโหสถดบ่าแก้วพรหมณ์นี้มีประติมากรรมที่เก่าแก่ในสมัยอยุธยา ตอนกลางที่วัดไผ่ อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี แต่เป็นฉากพรหมณ์ที่ยังพระราชาให้กระทำไว้ในเรื่องจันทกุมาร แสดงว่าช่างเขียนโบราณอาศัยแบบอย่างที่เคยมีอยู่และนำมาใช้โดยปรับปรุงให้เหมาะกับเรื่อง จึงเป็นที่มาที่สามารถบอกได้ว่า ลักษณะท่าทางเช่นนี้เป็นที่แพร่หลาย คงเป็นท่าที่ใช้ในการต่อสู้จริง ไม่ได้มีแต่ในฉากสงคราม ๑๐๑ ทัพของมโหสถขาดเท่านั้น แต่ฉากต่อสู้ในเรื่องอื่นก็มีเช่นกัน เป็นภาพที่ยอมรับกันแล้ว เป็นฉากสำคัญของเรื่อง ไม่ว่าจะประติมากรรมหรือประติมากรรม เพราะทำให้ผู้ชมเข้าใจได้ดี^{๑๙๑}

เมื่อเลือกฉากในการวาดอย่างเหมาะสม ทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจเรื่องได้แล้ว อีกองค์ประกอบที่ช่วยเสริมความเข้าใจความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนังคือการรับรู้ความงามของภาพ ซึ่งขึ้นอยู่กับทำให้ความสำคัญกับสิ่งใดเป็นหลัก ประกอบกับประสบการณ์ ความรู้ของแต่ละบุคคล จึงเกิดสุนทรียภาพขึ้นในจิตใจ หากเปรียบเทียบความสำคัญกับเรื่องของราคาในวัตถุ ยกตัวอย่างเช่น เพชรเป็นของมีราคา เพราะว่าเป็นที่ต้องการ เป็นที่น่าพอใจ เป็นของหายาก ภาพหนึ่งภาพในมุมมองของคนธรรมดา ของโจร หรือของใครก็ตาม ถ้าหากไม่มีความต้องการในสิ่งๆ นั้น^{๑๙๒} จะไม่มีทางเห็นถึงราคาหรือคุณค่าแม้แต่น้อย กล่าวโดยสรุปว่า ความรู้สึกถึงความงามมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความต้องการ การรู้จัก การรู้จักในสิ่งๆ นั้น หากมองในมุมมองสุนทรียศาสตร์ในเชิงพุทธ ความงามเกิดขึ้นในขั้นตอนการสร้างงานพุทธศิลป์ เสมือนเป็นที่ฝึกการเจริญสติปัญญา ๔^{๑๙๓} ขณะทำ รู้สึกเบา ภายเคลื่อนไหว ใจรู้สึก ทำให้มองเห็นตนเองได้ชัด ด้วยการวาดลายเส้นและความงามของลายจิตรกรรมไทย ทำให้มีใจจดจ่อในการทำงานมีสมาธิมากขึ้น ขั้นตอนการเตรียมผนังมีรายละเอียดปลีกย่อยมากมายเช่นกัน ตั้งแต่การแช่เมล็ดมะขามรสเปรี้ยวที่ผ่านการคั่วมาแล้ว ๑ คืนจนอ่อนได้ที่ให้นำมาผานบางๆ แล้วนำลงเคียวในหม้อพร้อมกับกาวเมล็ดทุบละเอียด เคียวจนได้ความรู้สึกเป็นเมือกคล้ายกาวให้นำดินสอพองผสมน้ำเหลวไป เคียวไปเรื่อยๆ จนได้ที่นำผ้าขาวบางมารอง ทิ้งไว้ให้เย็น แล้วนำไปทาบนฝาผนังหลายรอบ ทุกขั้นตอนต้องใช้สติอยู่ในใจ มีความเพียรพยายาม อดทน จึงจะสามารถสร้างงานออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความรู้สึกถึงความงามในมุมมองนี้ คือความงามในขั้นตอนการเตรียมการ ขณะปฏิบัติงาน และหลังจากชิ้นงานเสร็จเรียบร้อย^{๑๙๔} อย่างไรก็ตาม การตัดสินว่าสิ่งนี้งามหรือไม่งาม ไม่สามารถนำมาแทนกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจงได้ เพราะความงามของแต่ละยุคแต่ละสมัยไม่ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละบุคคล แต่หากให้คำจำกัดความใหม่ว่า สุนทรียศาสตร์คือความเหมาะสม พอดี ถูกกาลเทศะ ให้จัดว่างามอย่างนี้ใช้ได้ เช่น ในเรื่องมโหสถขาด ถ้าผู้ชมรู้เรื่องมาก่อน เมื่อไปเดินชมภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งวาดเฉพาะตอนใดตอนหนึ่ง จะไม่เหมือนจริง เพราะในฉากเป็นเนื้อเรื่องที่ผู้จินตนาการที่ไม่มีขอบเขต เมื่อนำมาเขียนเป็นภาพ เกิดข้อจำกัดในเรื่องระวางพื้นที่ ช่างเขียนต้องมีฝีมืออย่างมากในการตัดทอนรายละเอียดออกไป เพิ่มหรือเน้นส่วนใดเพื่อช่วยให้ภาพดูมีเรื่องราวมากขึ้น ดูสนุก เข้าใจได้ง่าย ถ้าสามารถจัดการให้ภาพจิตรกรรมฝาผนังอยู่ในที่ที่เหมาะสม ภาพสามารถสื่อสารเรื่องราวออกมาได้ เกิดความเข้าใจในภาพ เหล่านี้คือคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ที่ยอมรับได้^{๑๙๕}

^{๑๙๑} สัมภาษณ์เชิงลึก ศ. เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๑๙๒} สัมภาษณ์เชิงลึก พระมหาแสน จันทิโม, เลขานุการและผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๑๙๓} สติปัญญา ๔ ประการ ประกอบด้วย ๑) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ๒) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ๓) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ๔) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ดูรายละเอียดใน ท.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒-๓๗๔/๓๐๑-๓๐๒.

^{๑๙๔} สัมภาษณ์เชิงลึก อาจารย์ผ่อง เสงี่ยม คิลปินอาวุโส สถาบันอาศรมศิลป์, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๙๕} สัมภาษณ์เชิงลึก ศ. เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการจำแนกความเข้าใจความหมายพุทธศิลป์เรื่อง โมโหสถชาดก กรณีศึกษา ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ๑) ด้านผู้สร้างงานพุทธศิลป์ หากศิลปินผู้สร้างงานเป็นผู้มีธรรมประจำใจ จะสามารถส่งผ่านหลักธรรมซึ่งเป็นหัวใจหลักของเรื่องผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังได้ ในกรณีศึกษานี้ผู้เขียนภาพครองสมณเพศ เป็นผู้ที่มีความเข้าใจในเรื่องเป็นอย่างดี ทำให้สามารถใช้ภูมิปัญญาในการตัดทอนเรื่องจากชาดก คัดเลือกเฉพาะฉากสำคัญมาเขียนลงบนฝาผนัง เก็บรายละเอียดของเรื่องและสื่อออกมาให้ผู้ชมเข้าใจ กระบวนการในการเขียนเหมือนกับการปฏิบัติธรรมในขณะเดียวกัน แม้แต่เป็นฆราวาสผู้สร้างงานและเป็นผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ มองว่าการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเปรียบกับการเจริญสติ ใช้การงานให้เป็นฐาน อันเป็นเครื่องอยู่ของจิต คุกคามจิตใจดูเวทนาธรรมตามสภาวะจิตที่ปรากฏ ๒) ผู้ชมงานพุทธศิลป์ หากผู้ชมทราบเรื่องมาก่อน จะทำให้เกิดความเพลิดเพลินไปกับการท่องเที่ยวชาติกับการทบทวนประวัติของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติจนถึงตรัสรู้ จะเกิดความปิติอิ่มเอมใจในการเสียดลอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ตั้งแต่สละความสุขสบายในปราสาทราชวังเพื่อออกค้นหาความจริงและทำให้เข้าถึงหลักธรรมที่สอดแทรกในภาพอย่างแยบยลได้ ทั้งนี้การเข้าใจความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยผ่านการรับรู้ความงามในงานพุทธศิลป์ของแต่ละบุคคลนั้นไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความรู้ความถนัดประสบการณ์ ยกตัวอย่างเช่น ถ้ามีความรู้เรื่องชาดกมาก่อน จากการอ่านหนังสือหรือปุ่ย่าตายายเล่าให้ฟัง เมื่อเดินชมภาพจะเกิดธรรมบันเทิง หวนระลึกถึงหลักธรรมในเรื่องชาดกแล้วผสมผสานกับภาพที่ปรากฏ ทำให้ซาบซึ้งในข้อธรรมเหล่านั้นมากกว่า

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย แบ่งเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ควรจัดอบรมภิกษุระดับสังฆาธิการ ผู้มีอำนาจหน้าที่ในเรื่องการดูแลพุทธศิลป์ เนื่องจากบางวัดไม่เข้าใจ ปล่อยปละละเลยพุทธศิลป์ โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนัง ขาดการดูแลเอาใจใส่ ปกป้องรักษาของเก่าให้ทรงคุณค่า เป็นสมบัติของชาติ ทำให้บางครั้งภาพจิตรกรรมเหล่านั้น ได้รับความเสียหายจากกาลเวลา อากาศ ความชื้น รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์สมัยใหม่ เช่น สายไฟ พัดลมจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในความหมายของพุทธศิลป์ ให้ทรงคุณค่าอยู่กับสังคมให้ยืนนาน

๒) ในกิจกรรมเข้าค่ายของนักเรียน ควรเพิ่มการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่นอาจจัดการตัดดอกถวายตามฝีมือครูช่างตามวัดต่างๆ เพื่อปลูกฝังความรักความเข้าใจ และเข้าถึงในเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษได้อย่างลึกซึ้ง อีกทั้งมีการนำองค์ความรู้เรื่องพุทธศิลป์ที่บรรพบุรุษต้องการสื่อผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนัง ให้เด็กนักเรียนมีโอกาสศึกษา เช่น เพิ่มในหลักสูตรเกี่ยวกับพุทธประวัติ ทศชาติชาดก ในวิชาพุทธศาสนา ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา

๓) เพื่อสร้างความเข้าใจในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระอุโบสถตามวัดต่างๆ โดยเฉพาะที่เป็นวัดท่องเที่ยว ควรมีป้ายหรือแผ่นที่ในการเดินชมภาพ

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเข้าอบรมตั้งแต่ทฤษฎี ลงมือทำตั้งแต่ขั้นตอนการจัดหาวัตถุดิบ วิธีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบโบราณ ในสถานที่จริง เพื่อช่วยให้เกิดความกระจำและความเข้าใจในกระบวนการสร้างงานพุทธศิลป์

บรรณานุกรม

- พระมหาปรกณ กิตติธโร. **วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๗.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๕.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. **มิโฮสถ** (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> (๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐).
- นิดดา หงษ์วิวัฒน์. **ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง มิโฮสถชาดก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงแดด เพื่อนเด็ก, ๒๕๔๘.
- สันติ เล็กสุขุม. ศ.เกียรติคุณ ดร. **จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตาม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์เชิงลึก **พระมหาแสน จันทิโม**. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร. วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์เชิงลึก **อาจารย์ผ่อง แซ่กิ่ง** ศิลปินอาวุโส สถาบันอาศรมศิลป์. วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.
- สัมภาษณ์เชิงลึก **อาจารย์ผ่อง แซ่กิ่ง** ศิลปินอาวุโส สถาบันอาศรมศิลป์. วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์เชิงลึก **สันติ เล็กสุขุม, ศ. เกียรติคุณ ดร.** วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสิทธิการโกศล (เมธ ปญญาวโร)
A STUDY OF ROLES BUDDHISM PROPAGATION WORKS
OF PHRASITTHIKARNKOSON (MET PANYAVARO)

พระประกิจ ฐานภโร *

พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ ผศ.ดร., พระอธิการเวียง กิตติวัฒน์ ดร. **

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่ของพระสิทธิการโกศล (เมธ ปญญาวโร) (๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทและหลักการเผยแผ่ของพระสิทธิการโกศล (เมธ ปญญาวโร)

ผลการศึกษาพบว่า หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่การมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในการสอนการเผยแผ่ พระพุทธเจ้ามีหลักและวิธีในการเผยแผ่รูปแบบการสอนตลอดจนวิธีการสอนแบบ ต่าง ๆ เช่น การสนทนาธรรม การบรรยายธรรมด้วยการยกอุปมาอุปไมย ทำให้การเผยแผ่พุทธศาสนาได้ผลเป็นรูปธรรม บทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระสิทธิการโกศล พบว่า ท่านรับผิดชอบในด้านบริหารกิจการพระพุทธศาสนา ท่านได้ดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์และการศึกษาสงเคราะห์ ในเขตปกครองและในส่วนของจังหวัดสุรินทร์ได้อย่างเรียบร้อยดีงาม ทั้งในส่วนที่ดำเนินการตามตำแหน่ง หน้าที่ และในส่วนที่ท่านมีจิตเมตตาช่วยเหลือเป็นการส่วนตัวแก่วัด หน่วยงานราชการ และสถาบันการศึกษาต่างๆ ด้วยจิตเมตตาอนุเคราะห์ ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่สังคมและพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่ของพระสิทธิการโกศลบทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระสิทธิการโกศล (เมธ ปญญาวโร) การทำบทบาทและหน้าที่ของท่านทั้ง ๖ ด้าน เป็นแบบอย่างที่ดีมีประโยชน์ สามารถนำไป เป็นแบบอย่างในการแสดงบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลเป็นอย่างดี รวมทั้งรูปแบบและแนวทางในการบริหารจัดการตามบทบาทและหน้าที่ในพุทธวิธีบริหาร พุทธวิธีอำนวยการ ภาวะผู้นำ ผู้บริหาร การใช้ความรู้ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรมของท่าน ก็มีความหลากหลาย ทันสมัย เข้ากับยุคเข้ากับเหตุการณ์ เป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนให้การทำหน้าที่ ในแต่ละบทบาทประสบความสำเร็จ

คำสำคัญ : บทบาท, การเผยแผ่, พระสิทธิการโกศล (เมธ ปญญาวโร)

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์.

Abstract

This thesis aimed to 1) study the propagation of Theravada Buddhism 2) study the role of disseminating Phrasitthikarnkoson (Met Panyavaro) 3) the role and the mission of Phrasitthikarnkoson (Met Panyavaro)

The study found that

The Theravada Buddhism The Grand the aim mark a clear teaching missionaries. Buddha is the main means of disseminating and teaching style and teaching methods for the such conversation theology lectures by raising metaphor makes the propagation of Buddhism has tangible results.

The role of the Missionary Phrasitthikarnkoson (Met Panyavaro). He was in charge of the management of religious affairs that for the governance of the wish Juan all six of the dominance of the plates revealed the public. The public worker and education workers the region and in the province of Surin least the finished less classy. Both in the implementation of the position the front and in the treatment of the mental Mercy Beach assist the process of narrating themeasure. The government agencies and educational institutions the screen. The a mental conservative analysis. However a flourish of glowing social and religious less than even.

Analyzing the propagation of Phrasitthikarnkoson (Met Panyavaro).The value of the entire six knives the specification model example the great benefits can be the model example the character in the show and the place. the monks in Thailand present. To effectively The effectiveness less than good. Including forms and guidelines for the management and the role of the In Buddhist Executive Buddhist Director of the Leadership use knowledge management capabilities both secular and religious of the also diversified into the modern era with the access to the event. The protective factors in promoting.encouraged to act in the the role of experiencing success.

Keywords: Role, propaganda, Phrasitthikarnkoson (Met Panyavaro)

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนา คือ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าผู้ค้นพบความจริงอันประเสริฐ กล่าวคือ อริยสัจและทางสายกลาง คือ ธรรมวินัยซึ่งเป็นคำสั่งและอุบายเป็นเครื่องสอนที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนานั้นเกิดในดินแดนที่เรียกว่าภารตวรรษ (หรือประเทศอินเดีย) มายาวนานกว่า ๒,๕๐๐ ปี^{๑๙๖} มาแล้วโดยการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หลังจากทีพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงมีพระมหากษัตริย์ที่จะแสดงธรรมโปรดสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ ทรงปรากฏพระนามในโลกว่าพระพุทธเจ้า ณ ใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญ

^{๑๙๖} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, (พิมพ์ ๒๕๓๖), สากลศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๓.

ชราที่พุทธคยาเมื่อพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา^{๑๙๗} และทรงพิจารณาถึงหลักธรรมที่ได้ตรัสรู้ว่าเป็นธรรมที่ลึกซึ้งยากแก่สัตว์ผู้มีจิตใจในดวงตาน้อยจะรู้แจ้งเห็นจริงได้ ทรงเปรียบบุคคลเช่นกับดอกบัวที่มีลักษณะแตกต่างกัน ทรงอุปมาเหมือนในกออูบล ในกอปทุมหรือในกอบอนทรึก ดอกอูบล ดอกปทุม ดอกบอนทรึก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ ดอกอูบล ดอกปทุมดอกบอนทรึก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่ติดน้ำ^{๑๙๘} พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวกในสมัยพุทธกาลได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในชมพูทวีป หลังจากที่พระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์สาวกต่างก็ได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาเรื่อยมา พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงให้การอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ และได้อาราธนาพระโมคคัลลิตบตรติสสะเถระให้เลือกสรรพระอรหันต์ส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาอารยะประเทศจำนวน ๙ สาย เมื่อ พ.ศ. ๓๐๓ พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายออกไปนอกประเทศอินเดีย พระโสมเถระกับพระอุตตเถระได้เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตมายังดินแดนสุวรรณภูมิ^{๑๙๙} ดังมีหลักฐานปรากฏอยู่ที่พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมอันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยครั้งนั้น

พระสิทธิการโกศล ท่านเป็นพระมหาเถระรูปหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทและหน้าที่ควรแก่การศึกษาและวิจัยในบทบาทและหน้าที่ ท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาท มีกลยุทธ์เทคนิคและวิธีการเป็นตัวของตัวเองเป็นผู้มีบทบาทในด้านการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดดเด่นเป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะการเทศน์ของท่านนั้นเป็นที่ชื่นชอบของประชาชนที่ได้เคยฟังเทศน์ของท่านเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทและหน้าที่ของพระสิทธิการโกศล (เมธ ปญญาโว) เพื่อเป็นอนุสติและเป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลังสืบไป

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่ของพระสิทธิการโกศล (เมธ ปญญาโว)
- ๒.๓ เพื่อวิเคราะห์บทบาทและหลักการเผยแผ่ของพระสิทธิการโกศล (เมธ ปญญาโว)

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ ชั้นสำรวจเอกสารเป็นชั้นการสำรวจเอกสารต่างๆ คือคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา วารสารและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อวางกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

๓.๒ ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการบันทึกข้อมูล ดังนี้ คือ ย่อความให้ได้ใจความตรงตามความหมายของข้อความเดิม บันทึกโดยถอดข้อความเป็นข้อความของผู้วิจัยเอง คัดลอกข้อความที่เป็นข้อความที่ผู้วิจัยต้องการอ้างอิงเพื่อสนับสนุนความคิดของผู้วิจัย ข้อความที่เป็นพุทธพจน์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

^{๑๙๗} ชูศักดิ์ ทิพย์เกษรและคณะ, พระพุทธเจ้าสอนอะไร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐.

^{๑๙๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

^{๑๙๙} จันทน์ ทองประเสริฐ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๘๖.

๓.๓ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) พระสิทธิการโกศล (เมธ ญาณวโร) ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์

๓.๔ ขั้นตอนตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก่อนการวิเคราะห์ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล เมื่อได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้วจึงนำมาจัดเรียงลำดับก่อนและหลังเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๕ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

๓.๖ ขั้นสรุปผล เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมาสรุปเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการเขียนรายงานการวิจัยต่อไป

๓.๗ ขั้นเขียนรายงานการวิจัย ผู้วิจัยได้เขียนรายงานการวิจัยตามกรอบที่กำหนดไว้ ในคู่มือการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. สรุปผลการวิจัย

วิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ได้แก่การมีจุดมุ่งหมายในการสอน มีหลักการสอน มีลีลาในการสอน รูปแบบการสอน ตลอดจนวิธีการสอนแบบต่างๆ เช่น การสนทนาธรรม เป็นต้น ส่วนแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาลพบว่า หลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน คณะสงฆ์ในขณะนั้น (ส่วนใหญ่เป็นพระอรหันต์) ก็ได้วางนโยบายใหม่ คือเริ่มทำสังคายนาพระธรรมวินัยอีกครั้งหนึ่ง และในเวลาต่อมาทำอีก ๒ ครั้ง ซึ่งในครั้งที่ ๓ นี้เอง มีผลให้พระพุทธศาสนาถูกเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย จึงเริ่มจากสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช อันเป็นผลมาจากตติยสังคายนา (หลังพุทธปรินิพพานราว ๓๐๐ ปี) โดยมีพระโสณะและพระอุตตระได้นำหลักธรรมคำสอนมาเผยแผ่เป็นพระธรรมทูตสายที่ ๙ และพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ แต่บางยุคก็ลุ่มๆ ดอน เนื่องจากศาสนาผูกโยงไว้กับบุคคลในทางการปกครองประเทศ หรือการเมือง หากผู้นับถือมีศรัทธามากก็เจริญ หากมีศรัทธาน้อยก็ทรุดตัวมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสิทธิการโกศล (เมธ ญาณวโร) ท่านรับผิดชอบในด้านบริหารกิจการพระพุทธศาสนาที่ท่านได้ดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านได้แก่ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์และการศึกษาสงเคราะห์ในเขตปกครองและในส่วนของจังหวัดสุรินทร์ ได้อย่างเรียบร้อยดีงาม ทั้งในส่วนที่ดำเนินการตามตำแหน่ง หน้าที่ และในส่วนที่ท่านมีจิตเมตตาช่วยเหลือเป็นการส่วนตัวแก่วัด หน่วยงานราชการและสถาบันการศึกษาต่างๆ ด้วยจิตอนุเคราะห์ ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่สังคมและพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ส่วนด้านการเทศนาท่านเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงรูปหนึ่ง มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ เป็นที่รู้จักกันดีในจังหวัดสุรินทร์และภาคอีสาน ได้รับอาราธนาจากหน่วยงาน องค์กร และสถาบันการศึกษาไปแสดงธรรม หรือปาฐกถาธรรมอยู่เป็นประจำตลอดทั้งปี งานเทศนาของท่านเป็นแบบแสดงธรรมทั่วไปและธรรมะภาคปฏิบัติ ตามความเหมาะสมของผู้ฟังหรือกลุ่มบุคคลนั้น ๆ

คุณลักษณะพิเศษ หรือกลยุทธ์ในการแสดงบทบาทและหน้าที่ของพระสิทธิการโกศล (เมธ ญาณวโร) ผู้วิจัย พบว่า การทำบทบาทและหน้าที่ของท่าน ทั้ง ๖ ด้าน เป็นแบบอย่างที่ดีมีประโยชน์ สามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการแสดงบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลได้เป็นอย่างดี รวมทั้งรูปแบบและแนวทางในการบริหารการจัดการตามบทบาทและหน้าที่ในพุทธวิธีบริหาร พุทธวิธี

อำนวยการภาวะผู้นำ ผู้บริหาร การใช้ความรู้ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรมของท่านก็มีความหลากหลาย ทันสมัย เข้ากับยุคเข้ากับเหตุการณ์ เป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนให้การทำหน้าที่ในแต่ละบทบาทประสบความสำเร็จ โดยสามารถสรุปเป็นภาพรวมได้ ดังนี้ พระสิทธิการโกศล (เมธ ปณฺญาวโร) เป็นพระเถระนักบริหารและนักจัดการ เยี่ยมไปด้วยเมตตาธรรมในการ เป็นผู้ให้ เป็นผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีศิลาจารวัตรงดงาม มีปฏิปทาน่าเลื่อมใสที่มากด้วยบริวาร

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) การบริหารงานระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด ควรมีการฝึกอบรมให้เจ้าอาวาสมีความรู้ความเข้าใจ และความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ตามภาระงาน ๖ ด้าน ที่คณะสงฆ์กำหนดไว้

๒) กองงานพระธรรมทูต ควรกำหนดนโยบายให้มีการฝึกอบรมพระธรรมทูต ให้มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปนั้น มี ดังนี้

๑) ศึกษาการรับรู้และปฏิบัติตามกฎระเบียบมหาเถรสมาคมของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์

๒) การศึกษาเปรียบเทียบงานด้านสาธารณสงเคราะห์หรืองานคณะสงฆ์ด้านอื่นๆ ระหว่างคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดอื่นๆ

๓) การศึกษาผลการบริหารจัดการการศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์กับการพัฒนาคุณภาพของภิกษุสามเณร

๔) ศึกษาบทบาทการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดสุรินทร์

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

พ.ศ. ๒๕๓๙.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. (พิมพ์ ธรรมธโร). สากลศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สภากาชาดมหามกุฏราชวิทยาลัย,

๒๕๓๑.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษรและคณะ. พระพุทธเจ้าสอนอะไร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๐.

จันทน์ ทองประเสริฐ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร: อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุ

วิทยาลัย, ๒๕๑๔.

ศึกษาสุกฤษฎีญาวิปลาสในฐานะเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา A Study of Derangement on Condition as a Barrier on Beauty Perception For Insight Meditation Practice

พระมหาสมชาย สิริภโท (ผลฤทธิ์) *

ดร. วิโรจน์ คุ้มครอง **

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ มี วัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสุกฤษฎีญาวิปลาสในฐานะเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และ ๒) เพื่อศึกษาแนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่อละสุกฤษฎีญาวิปลาส โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวบรวม เรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิจัยพบว่า สุกฤษฎีญาวิปลาส คือ ความสำคัญผิด คิดผิด เห็นผิดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงไปจากพระไตรลักษณ์ อันเป็นไปในส่วนแห่งจิตและเจตสิก ๓ ประการ คือ สัญญาวิปลาส จิตวิปลาส และ ทิฏฐิวิปลาส นั้น อันเป็นไปในส่วนของวัตถุเป็นที่ตั้ง ๔ ประการ คือ สัญญาวิปลาสในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน สัญญาจะชี้นำไปสู่ทิฏฐิความคิดเห็นว่าเป็นตัวตน และความวิปลาสอีก ๓ ประการ คือ ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ทุกข์ว่าสุข และไม่งาม ว่างาม ที่เกิดขึ้นจากกิเลสมีตัณหาและทิฏฐิ อันเป็นธรรมเครื่องเนิ่นช้า ทำให้ไม่สามารถพ้นไปจากทุกข์ อันเป็นเหตุมาจากอวิชชาความไม่พิจารณาโดยแยบคายซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งธรรมเครื่องเนิ่นช้า ทำให้เกิดวิปลาสความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง ดังนั้นการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาด้วยการเจริญสติปัญญา อันมีองค์ธรรมคือปัญญาโดยมีพื้นฐานคือสติ ในการระลึกรู้เห็นรูปรูปนามโดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จึงเกิดปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง จนจิตคลายจากความยึดมั่นถือมั่นจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา มีสติพร้อม พิจารณาน้อมมาสู่กายเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดและเหตุดับ ไม่อาศัยตัณหาและทิฏฐิ อันเป็นมูลฐาน เพราะทุกสิ่งล้วนตั้งอยู่บนกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยการพิจารณาเห็นเป็นลักษณะของซากศพที่เป็นไปในหมวดของปาชาทั้ง ๙ ประการ ทำให้เกิดปัญญารู้เห็นตามความเป็นจริงว่า กายของตนและผู้อื่นก็เป็นอย่างนั้น เมื่อหมดลมหายใจ หดไออุ่น และปราศจากวิญญาณเมื่อใด เมื่อนั้นร่างกายจำต้องกลายเป็นซากศพที่เน่าพองขึ้นอีก ก็เป็นธรรมตาอย่างนี้ ๆ

คำสำคัญ: สุกฤษฎีญาวิปลาส, การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

* นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

** อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยบัณฑิตศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

Abstract

This thematic paper aims at two objectives; 1) To study derangement on beautiful perception in Theravada Buddhist scriptures, 2) to study the way to insight development for abandoning derangement on beautiful perception by using the primary sources of Theravada Buddhism other concerned texts, then composed in descriptive style and finally previewed by experts.

The results of study are found that derangement on beautiful perception means the wrong recognizing, wrong thought, wrong views not based on the truth, that is to say, three common characteristics which compounded with consciousness and consciousness components. There are 3 derangements; 1) derangement on perception, 2) derangement on mind and 3) derangement on views. The said derangements occur due to its 4 bases. Derangement on perception on non-self as self, leading to wrong views on self-cling. The 3 rest derangements are perception on impermanence as permanence, suffering as happiness and ugly as beauty. These derangements caused by desire and views binding man with endless pains are diversifications. They also are caused by ignorance and unawareness rooted from diversified domain. Due to this nature, insight meditators must develop four foundations of mindfulness composing of wisdom as factor and based on mindfulness in observing forms and names through changing, contradiction and no-self. Then meditator will realize the noble truth and automatically their mind releases from attachments of self, being, persons, self as I and others, living with mindfulness continuously. They observe bodily conditions as object of rising-falling, without desire and views which is foundations of practice. All conditioned things follow the law of three common characteristics; impermanence, suffering, non-self therefore meditator while observing manners of corps as found in nine kinds of foulness until insight knowledge happens by realizing that my body and others' bodies appear as they are, when its breath became out of work, without proper temperature, without consciousness then these bodies become bloated and swollen-up corpse etc. These conditions appear as they are in such way.

Keywords : Derangement, Insight Meditation Practice

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา มุ่งหาเหตุผลในการแก้ปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ปัญญาหาทางพ้นทุกข์ อันเกิดมาจากความสำคัญผิด แต่บุคคลทั้งหลายเข้าใจว่า ความทุกข์มาจากสภาวะภายนอกเท่านั้น แท้ที่จริงแล้วความงามนี้ก็เป็นความทุกข์ ที่คนทั้งหลายมองข้ามไปเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา แล้วก็ไขว่คว้าดิ้นรนแสวงหา อันความสุขที่เที่ยงแสวงหาเป็นเพียงเครื่องยั่วและเร่งเร้าให้เกิดการดิ้นรนแสวงหา มาเรามักคิดว่า

ถ้าเราได้สิ่งนี้มีสิ่งนั้น จะทำให้มีความสุข พระพุทธองค์ทรงสอนหมู่ภิกษุว่าภิกษุทั้งหลาย สัจจะวิปัสสนา จิตวิปัสสนา ทิณฺณวิปัสสนา^{๒๐๐} (ความสำคัญคิดเห็นคลาดเคลื่อน) มี ๔ ประการ เหล่าสัตว์ที่สำคัญว่าเที่ยงในสิ่งที่ไม่เที่ยง สำคัญว่าสุขในสิ่งที่เป็นทุกข์ สำคัญว่าเป็นอดีตในสิ่งที่ในอนาคต และสำคัญว่างามในสิ่งที่ไม่งาม ยังไม่รู้ชัดคุณแห่งรูปทั้งหลายว่าเป็นคุณหรือโทษจะเป็นการสลัดออกไปจากภพตามความเป็นจริงได้ จึงถูกเครื่องผูกของมารผูกไว้ เป็นคนไม่เกษมจากโยคะ ย่อมเวียนว่ายตายเกิดติดอยู่ในบ่วงแห่งมาร

สุกฺขสัจจะวิปัสสนา^{๒๐๑} ทำให้สัตว์เข้าไปสำคัญในขั้น ๕ ว่าเที่ยงไม่เปลี่ยนแปลงมีความคงที่มีความงามอยู่ตลอดเวลา ความเป็นของตน สามารถสั่งการได้เป็นต้น เพราะเข้าไปเห็นในขั้น ๕ ว่าเที่ยงไม่เปลี่ยนแปลง จึงทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด เพราะเข้าไปติดในบ่วงของมาร และความสำคัญในสิ่งที่เห็นผิดไปจากความเป็นจริงนี้เองจึงติดอยู่ในกามคุณ ๕ มีอายตนะภายในอายตนะภายนอกทั้ง ๑๒ ประการ และอายตนะทั้งภายนอกและภายในนั้นที่สัมผัสกันเข้าที่เรียกว่าวิญญาณอันเป็นเหตุให้ติดอยู่ในความพอใจ ยินดี เพลิดเพลิน หลงมัวเมาจมอยู่ในความเข้าใจว่าโลกสวยงามวิจิตรดุจราชรถ ทำให้เสียประโยชน์วุ่นวายอยู่ในอ่าวแห่งวิภวภูมิจน สัจจะวิปัสสนานี้เปรียบเหมือนดังกำแพงของเหมินบางชนิดออกฤทธิ์เป็นของหอม โลกนี้วิจิตรสวยงามดุจราชรถ หากจิตไม่เห็นพระไตรลักษณ์ คือไม่รู้จัก ไม่เข้าใจ และไม่เห็นตามสภาพความเป็นจริงแล้ว ก็จะไม่ยอมรับ ไม่ยอมเข้าใจ อย่างถ่องแท้ ก็จะทำให้ไม่พ้นจากความทุกข์ ไม่พบกับความสุขอย่างแท้จริง เพราะความทุกข์เป็นภัยอย่างใหญ่หลวง ด้วยเหตุผลนี้จึงเป็นเหตุให้บุคคลต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสุกฺขสัจจะวิปัสสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาสุกฺขสัจจะวิปัสสนาในฐานะเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยศึกษาสุกฺขสัจจะวิปัสสนาในฐานะเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อละสุกฺขสัจจะวิปัสสนาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมุ่งศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา หลักธรรมเกี่ยวกับกิเลสธรรมคือความเป็นเหตุให้สัตว์ข้องอยู่ในวิภวภูมิจน และหลักการเจริญสติเพื่อปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในมหาสติปัฏฐานสูตรตามหลักคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท แล้วนำมาสรุป

๑) ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒) ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการและรายงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๑, วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๒ โดยพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถร ป.ธ.๙) และพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) เป็นต้น

๓) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิมาสรุปเรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนา และตรวจสอบความถูกต้องโดยอาจารย์ประจำวิชา

๔) นำข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วมาปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนาแล้วนำเสนอ

^{๒๐๐} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๙/๗๙.

^{๒๐๑} ข.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓๖/๓๙๙.

๔. ผลการศึกษา

๔.๑ สุกส์ัญญาวิปัสสนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

สุกส์ัญญาวิปัสสนา หมายถึง ความสำคัญในสิ่งที่ไม่งามว่างาม ^{๒๐๒} ร่างกายทั้งร่างกายนี้มีแต่ของไม่สะอาดที่แอ้อยัดเยียดกันอยู่มีแต่ของเน่าเปื่อยน่ารังเกียจ “แต่เพราะเราถูกหลอกตาด้วยผิวนอกที่แห้งสะอาดชั่วคราวด้วยการชำระล้างก็พานพาให้จดจำไว้ว่าร่างกายนี้น่ารักน่าใคร่จนกว่าจะรู้วิชาเห็นกายโดยความเป็นของโสโครกตามจริงเสียได้” ^{๒๐๓} จึงกล่าวได้ว่าสุกส์ัญญาวิปัสสนา มีความหมายถึง ความเข้าใจผิดคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง ด้วยการเข้าไปสำคัญผิด เข้าใจผิด เห็นผิด จากวัตถุ ๔ ประการ คือ ความไม่เที่ยงว่าเที่ยง ความทุกข์ว่าสุข ความไม่ใช่ตัวตนว่าตัวตน ความเป็นของไม่งามว่างาม จึงต้องทำความเข้าใจในเรื่องของพระไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา และอสุกส์ัญญาที่มีความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบุคคลมาโดยตลอด ทั้งยังมีบทบาทและโทษที่น่าศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของวิปัสสนาไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า ความรู้คลาดเคลื่อน ความรู้ที่ผันแปรผิดพลาดจากความเป็นจริง เป็นความรู้ที่คลาดเคลื่อนจากขั้นพื้นฐาน ที่นำไปสู่ความเข้าใจผิด หลงผิด การลวงตนเอง ... ต่อโลกต่อสิ่งทั้งหลายทั้งปวงและเป็นเครื่องกั้นขัดขวางบังตาไม่ให้มองเห็นสัจภาวะ ^{๒๐๔} มีการปรุงแต่งด้วยต้นเหตุความทายนอยากเป็นเหตุ ทำให้เวียนว่ายตายเกิดเคลื่อนไปยังภพต่างๆ อันหาที่สุดไม่ได้ทั้ง ๓๑ ภูมิ ซึ่งเรียกว่าวัฏสงสาร ด้วยว่ากามคุณอันเป็นส่วนที่น่าปรารถนาใคร่พาดพอใจให้เกิดความกำหนัด บุคคลผู้ไม่ได้เจริญสติ ก็จะเห็นว่าเป็นสิ่งดีงามเห็นเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาไป พาดใจให้กำหนัดในกามคุณ ๕ ^{๒๐๕} เป็นเหตุหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดสุกส์ัญญาวิปัสสนาได้ ด้วยอำนาจแห่งกามคุณทำให้เกิดสุกส์ัญญาวิปัสสนาในวัตถุทั้ง ๔ ประการ ซึ่งกามคุณนั้นสามารถแผดเผาจิตใจของผู้นั้นให้เร่าร้อนด้วยคิดว่า อำนาจแห่งกามคุณนั้นจะนำความสุขทั้งหลาย ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสมาให้ จึงเกิดความพึงพอใจ เพราะต้นเหตุเป็นปัจจัย ก็ถ้าต้นเหตุคือรูปต้นเหตุ (อยากได้รูป) สัทต้นเหตุ (อยากได้เสียง) คันธต้นเหตุ (อยากได้กลิ่น) รสต้นเหตุ (อยากได้รส) โภกฐัพพต้นเหตุ (อยากได้ถูกต้องสัมผัสที่ตนปรารถนา) และฉัมมต้นเหตุ (อยากได้ธรรมารมณ์) ^{๒๐๖} จึงเกิดความอยากได้สิ่งนั้นๆ มาเป็นของตน

เมื่อเห็นความงามของหญิงสาว ก็ทำให้เกิดความกำหนัด ซึ่งเป็นอุปสรรคเครื่องขวางกั้นความเจริญของสติขัดขวางความเจริญในการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นอุปกิเลสอันถูกจัดปรุงแต่งขึ้นมา ก็เพราะด้วยอวิชชาความไม่รู้เป็นปัจจัย จิตมีนิเวศน์เป็นอารมณ์ของจิต เป็นเครื่องกางกั้น ความพอใจในกามความคิดร้าย ความหดหู่ และเชื้อขม ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ และความลึงเลสงสัย ^{๒๐๗} สุกส์ัญญาวิปัสสนาเป็นกิเลสคือ ความคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนไป ความคิด และความเห็นในสิ่งที่เป็นทุกข์กลับเห็นว่าเป็นสุข ในสิ่งที่ไม่เที่ยงกลับเห็นว่าเป็นเที่ยง ในสิ่งไม่ใช่อัตตาตัวตนว่าเป็นอัตตาตัวตน และในสิ่งไม่งามว่าเป็นสิ่งอันสวยงาม จึงก่อให้เกิดนิเวศน์มา กีดกันความเป็นจริงได้ทุกประการ สุกส์ัญญาวิปัสสนาทำให้เกิดความเร่าร้อน ปั่นป่วน ไม่สงบ และทำให้หลงติดอยู่ในกามคุณ ดังพระวังคีสะเกิดความกำหนัด เพราะได้เห็นหญิงสาวก็เกิดความกำหนัดยินดีขึ้น ในคราวที่พระ

^{๒๐๒} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๙/๗๙.

^{๒๐๓} ดังตฤณ, มหาสติปัฏฐานสูตร, (สมุทรสาคร: บริษัท ยูไนเต็ด โปรติคส์เซ็นเพรส จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๔.

^{๒๐๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อริยมรรค ในเครือบริษัท

สำนักพิมพ์เพื่อแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๕๐.

^{๒๐๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๗๗/๑๐๔.

^{๒๐๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๐๑/๖๐.

^{๒๐๗} อัง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๕๑/๘๙.

อานนท์และพระวังคีสะเดินบิณฑบาต พระวังคีสะได้เกิดความความกำหนดเข้ารบกวณจิต ก็ด้วยสุกัญญาวิปลาส จึงได้บอกแก่พระอานนท์

พระอานนท์ ได้กล่าวภาษิตว่า จิตของท่านเร้าร้อน เพราะความสำคัญผิด ท่านจงละทิ้งนิมิตว่างาม ท่านจงดูสังขารทั้งหลาย โดยความเป็นของแปรผันเป็นทุกข์เป็นอนัตตา ท่านจงอบรมจิต ให้มีอารมณ์เดียว ให้ตั้งมั่นดีด้วยการพิจารณาเห็นว่าไม่งาม และจงเป็นผู้เอื้อหนายให้มาก ท่านจงอบรมความไม่มีนิมิต และจงถอนมานา นุสัย จากนั้นท่านจักเป็นผู้สงบ เทียวไปเพราะละมานะได้^{๒๐๘}

๔.๒ สุกัญญาวิปลาสในฐานะเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

การเจริญสติเป็นการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อให้เกิดปัญญาพิจารณาเห็นสภาวะความเป็นจริงในสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ที่เราเกิดมาพร้อมกับเครื่องมือทางกามอันร้อยรัดจิตตั้งแต่หัวจรดเท้า สำหรับผู้ที่จะสามารถเห็นทุกข์ ปรารถนาความหลุดพ้นนั้นจะต้องเข้าไปเห็นแจ้งจนกว่าจะรู้วิชชาเห็นกายโดยความเป็นของโสโครกตามจริงเสียได้ในสภาวะรูปนาม อันมีหนังห่อหุ้มเต็มไปด้วยของไม่สะอาด ด้วยการพิจารณาเห็นกายนี้ เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นไป เบื้องต่ำแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ อันเต็มไปด้วยของไม่สะอาด มีประการต่างๆ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้น ย่อมพิจารณาเห็นในกายนี้ โดยความเป็นของไม่สวยงาม “พิจารณาเห็นกายนี้โดยความเป็นของไม่เที่ยง”^{๒๐๙} เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา เพื่อที่จะได้ละนิจจสุกัญญาวิปลาส ละสุขสุกัญญาวิปลาส ละอัตตสุกัญญาวิปลาส และละสุกัญญาวิปลาส^{๒๑๐} ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้

จึงทราบได้ว่า “วิปัสสนาภาวนาและสติปัญญาภาวนาเป็นสิ่งเดียวกันโดยความเป็นเหตุเป็นผลกันและกันคือวิปัสสนาภาวนาจะมีขึ้นไม่ได้เลยหากขาดกระบวนการพิจารณาธรรมตามแนวสติปัญญา ๔”^{๒๑๑} การเจริญปัญญาจนเห็นแจ้งชัดพระไตรลักษณ์อันเป็นเหตุให้พ้นจากทุกข์อันเป็นหนทางหรือแนวทางให้บรรลุถึงผลประโยชน์ที่เป็นปัจจุบันและอนาคต อันเป็นเหตุที่น่าสยทให้พ้นจากวิภูฏทุกข์ สอนให้พ้นจากวิภูฏทุกข์ ทุกข์คือการเวียนว่ายตายเกิด ดังพระพุทธองค์ทรงแสดงถึงทุกข์ขสัจจะสภาพที่แท้จริงคือทุกข์ ตั้งต้นแต่ความทุกข์ คือ ขาติ ความเกิดทุกข์ คือ ขราความแก่ ทุกข์คือ มรณะความตาย อันเป็นสภาวะของทุกข์ทั้งนั้น ทุกข์ตามสภาพตลอดจนถึงทุกข์ทางจิตใจ ซึ่งทุกข์ทั้งปวงนี้เกิดมาจากต้นเหตุคือความดิ้นรนทะยานอยากได้อย่างมีในสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะของปัญญาเห็นขั้น ๕ เป็นไตรลักษณ์ คือการรู้เห็นสรรพสิ่งด้วยปัญญาอันเกิดจากการปฏิบัติตนเอง จนสามารถทำให้อาสวะกิเลสได้หมดสิ้นไปตามความเป็นจริง หรือแม้แต่การรู้การเข้าใจตามลักษณะ เพื่อละสุกัญญาวิปลาสด้วยการเจริญสติปัญญา คือการเจริญวิปัสสนาภาวนาซึ่งมีการกำหนดอยู่ที่ฐานทั้ง ๔ มีฐานกายเป็นหลักในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

วิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีคำที่ร้องเรียกกันหลายอย่างตามความเป็นจริง ในอินทรี ๕ คือ “สัทอินทรี อินทรีคือศรัทธา วิริยอินทรี อินทรีคือวิริยะ สตินทรี อินทรีคือสติ สมาอินทรี อินทรีคือสมาธิ ปัญญาอินทรี อินทรีคือปัญญา ก็จัดว่าเป็นความหมายของวิปัสสนาภาวนา”^{๒๑๒}

ด้วยการพิจารณาเห็นกายในกายเพื่อละสุกัญญาวิปลาสด้วยการเจริญสติปัญญา ก็คือพิจารณาภายในตน ด้วยการกำหนดท้องที่พองออก ยุบลงอันเป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นของง่ายต่อการกำหนด ท้องที่พองออก ยุบลงนี้

^{๒๐๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๒/๓๐๘.

^{๒๐๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๕/๒๔๒.

^{๒๑๐} สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสุมมหาเถร), อริยวังสปฏิบัติภา, (กรุงเทพฯ: มจร. ประชุมสารสนธิพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๗.

^{๒๑๑} พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมจารี (ประเสริฐ มนต์เสวี), วิปัสสนาภาวนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ ประชุมสารสน

การพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๓๘๐.

^{๒๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๕/๓๘๒.

เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาภาวนาโดยแท้เพราะผู้ปฏิบัติได้รู้รู้อาการในปัจจุบันเท่านั้น จึงกำหนดพิจารณาแยกย้ายไปตามอาการที่ปรากฏชัด เพื่อรู้ชัดในกายนั้นทั้งกายตน ทั้งยังเป็นการพิจารณาโดยแยกกายถึงความเป็นของสังขารหรือรูปนามโดยอาการของไตรลักษณ์กล่าวคือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ไม่สวยงาม และพิจารณาเหตุเกิดดับอื่นๆ ก็เช่นกัน ด้วยการทำสติให้ตั้งมั่นและจดจ่อเป็นหนึ่งเดียวไม่วอกแวกไปที่อื่น เมื่อมีสติกำหนดพิจารณาโดยแยกกายสภาวะธรรมของธรรมชาติที่เกิดขึ้นจริงอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ก็จะเกิดปัญญาญาณ (ความรู้ความเข้าใจชัดแจ้ง) รู้ความไม่เที่ยงของรูป รู้ความไม่เที่ยงของนาม รู้อาการบีบคั้นที่ทำให้เป็นทุกข์ของรูป นามรู้ความไม่มีตัวตนไม่สามารถบังคับบัญชาได้ของรูป นาม รู้ในสิ่งที่ไม่สวยงามที่เข้าใจว่าสวยงามมาแต่ก่อนเก่า ในที่สุดก็จะรู้แจ้งชัดในไตรลักษณ์ การพิจารณาโดยแยกกายในปฏิภาณก็ ๓ ธาตุก็ ๓ และป่าช้าทั้ง ๙ ในปัจจุบันไม่มีใครจะได้นำมาสู่กระบวนการปฏิบัติในการวิจัยในครั้งนี้ก็จะได้นำเอาป่าช้าทั้ง ๙ มาอธิบายในช่วงท้าย ส่วนในยุคปัจจุบัน จึงนิยมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยการกำหนดพิจารณาเพียงห้องที่พองออก ยุบลง และอริยาบถต่างๆ เป็นพื้นฐานเบื้องต้น เมื่อจิตจดจ่อต่อเนื่องกับการปฏิบัติ ย่อมทำให้สติพิจารณากำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางกาย รู้ความเกิดขึ้นของราคความกำหนดตัวพัวพันในกามารมณ์ อันเป็นเหตุเกิดของสุภัสถุญญาวิปลาส อันเป็นช่องของการเกิดขึ้นแห่งความเข้าใจผิด คิดผิดเป็นต้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในสูตรต้นตปิฎก ที่มณีกายว่า วิปัสสนาปัญญากรรมฐาน ทำให้ปัญหารุ่งเรืองและละอริชชาความไม่รู้แจ้งเสียได้ด้วย “ธรรมที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย เพื่อความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย และธรรมที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ ธรรม ๒ ประการ ที่แห่งตลอดได้ยาก” ^{๒๑๓} คือ ปัญญาที่สามารถรื้อถอนตนขึ้นจากหล่มคือกิเลสต่างๆ อันมีพอกพูนกันอยู่ในสันดานของตนอันเป็นเหตุแห่งการนำมาซึ่งความทุกข์เสียได้เป็นที่สิ้นสุดแห่งวิภวัญญะ ถ้าว่าโดยหน้าที่หรือกิจแล้ว ปัญญาอันเกิดจากวิปัสสนาภาวนามีหน้าที่คอยขัดขวางความไม่รู้คือการขจัดความมืดมน อันมีโมหะ ความหลง หรือความไม่เข้าใจในสภาวะปกติ คือการเกิดดับของรูปนามทั้งปวงอยู่ตลอดเวลา สัตว์ทั้งหลายที่มีความเห็นผิด เห็นว่าสัตว์เที่ยงโลกเที่ยง เมื่อปัญญาอันเกิดจากวิปัสสนาภาวนาเกิดแล้วในกาลใด ก็ทำให้สำเร็จกิจที่ขัดขวาง และขจัดความมืดได้ในกาลนั้น ดังที่พระพุทธองค์แสดงไว้โดยสรุปว่า “เมื่อใด อริยสาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เมื่อนั้นย่อมหน่ายในทุกขนั้นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์” ^{๒๑๔} นอกจากนั้นท่านผู้รู้ทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยสรุป ดังนี้

พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในอุททิสสูตร อนุตตรยวรรคว่า ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายนี้ เบื้องบนตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นไป เบื้องต่ำตั้งแต่ปลายผมลงมา มีหนังห่อเต็มด้วยสิ่งไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า ในกายนี้ มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสมหะ หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตรดังนี้ นี่เป็นอนุสติซึ่งภิกษุเจริญแล้วทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อละกามราคะ ^{๒๑๕} ก็ด้วยจากการมีสติระลึกถึงที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระบาลีว่า

^{๒๑๓} ส.ป. (ไทย) ๑๑/๓๕๒/๓๗๑.

^{๒๑๔} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๗/๑๑๘.

^{๒๑๕} อ.จ.ก. (ไทย) ๒๒/๒๙/๔๖๙.

อภัย ภิษุเว มคโค สตคานํ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺกคฺคมา ยทุกขโทมนสฺสคานํ

อตถจคฺคมา ยายสฺส อธิคฺคมา นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทิตฺถิ จตฺตารอ สติปฺภูจฺจนา ^{๒๑๖}

แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียวเพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วง

โศกและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งพระนิพพาน

ทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔ ประการ ^{๒๑๗}

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้แก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อให้พุทธบริษัทได้พิจารณาความน่าเกลียดของร่างกาย ตั้งแต่ปลายผมลงไปถึงปลายเท้า ล้วนเป็นของไม่สะอาด ตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบเต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่างๆ ว่า ในกายนี้มี มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ น้ำตา เปรต มัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ^{๒๑๘} อากาโร ๓๒ ที่กว่ามานี้เป็นดังป่าช้าที่เคลื่อนที่อยู่ตลอดเวลาแม้เราพิจารณา ด้วยสติอยู่เนื่องๆ ก็จะมีระส่ำระสออันไม่สะอาดนั้นๆ และอาจได้พิจารณาซากศพดังที่จะได้นำคำสอนของพระธรรม อธิราชมหาณี หรือที่ทุกท่านรู้จักกันในชื่อว่า (หลวงพ่อโชดก) ที่ท่านได้บรรยายในวาระต่างๆ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ามี ประโยชน์มากหากจะตัดต่อบ้างเล็กน้อยเพื่อความเพียงพอของเนื้อที่เขียน ก็จะนำเรื่องของกรปฏิบัติเกี่ยวกับการ พิเคราะห์ซากศพเป็นส่วนใหญ่

พระธรรมอธิราชมหาณี (โชดก ญาณสิทธิ) บรรยายครั้งที่ ๑๓๖ เมื่อวันที่ ๖ พ.ค. ๒๕๐๖ ว่า วิธีปฏิบัติในป่าช้าข้อที่ ๑ มีวิธีปฏิบัติเป็น ๒ ชั้น ชั้นที่ ๑ ใช้ซากศพที่ตาย ได้วันหนึ่ง สองวัน สามวัน มาเป็นอารมณ์กรรมฐานก่อน เพื่อเป็นพาหนะนำไปสู่วิปัสสนา ญาณสูง ๆ ขึ้นไป เช่นไปสู่ป่าช้าที่มาซากศพเช่นนั้น และต้องให้ได้ซากศพเป็นสภาคกัน จึงจะถูกต้องตามวิธีปฏิบัติ ด้วยการปฏิบัติพิเคราะห์ซากศพที่กำลังถูกไฟเผา ดังพระเถระ ที่เห็นซากศพที่เพิ่งตายยังไม่นานนัก คือ ได้มีหญิงสาวคนหนึ่งตายในเวลาเย็น ซึ่งยังมีทัน เที้ยวแห้ง ตายเพราะไข้กำเริบขึ้นมากะทันหันพวกญาติจึงหามศพหญิงสาวนั้นไปที่ป่าช้า ในเย็นนั้นเลยและได้เอาเครื่องเผาต่างๆ มีฟืนและน้ำมันเป็นต้น จ้างคนเผ่าป่าช้าเผา (ศพ) เมื่อให้แล้วก็พากันกลับไป คนเผ่าป่าช้าคิดว่าจะให้พระคุณเจ้าได้พิจารณาศพไปบอกพระ เถระๆ มาพิจารณาตั้งแต่ฝ่าเท้าถึงปลายผมแล้ว เห็นเมื่อตอนยังไม่ได้เผาไฟดูศพยังเหมือน คนเป็นๆ ดูสดใสแต่เวลาที่ศพกำลังถูกไฟลวกแล้วพระเถระได้พิจารณาเห็นในส่วนที่ถูก เปรตไฟไหม้อยู่ดูมีสีต่างเป็นหย่อมๆ เหมือนแมงคูด่าง เท้าทั้ง ๒ งอหงิกห้อยลง มือทั้ง ๒ กำเข้า หนังกี่ที่ลอกออกดูเป็นสิ่งที่น่าเกลียดมากพระเถระพิจารณาว่า “สรีระนี้เป็นธรรมชาติ ทำให้ไม่สวยกระสัน แก่บุคคลผู้แลดูอยู่ในเมื่อสักครู่นี้เอง แต่ตอนนี้ (กลับ) ถึงความสิ้นถึง ความเสื่อมไปแล้ว กลับไปที่พัก นั่งพิจารณาถึงความสิ้นและความเสื่อมอยู่ กล่าวคาถาว่า

อนิจจา วต สงฺขารา
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ

อุปฺปาทายธมฺมิโน
เตสํ วุปลโม สุโข ^{๒๑๙}

^{๒๑๖} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๗/๓๒๒.

^{๒๑๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๗/๓๐๑.

^{๒๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๔/๑๐๑.

^{๒๑๙} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๔๗/๑๘๑.

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดาเกิดขึ้นแล้วย่อมดับไปความสงบแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข ^{๒๒๐} แล้วได้เจริญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ^{๒๒๑}

ด้วยวิธีนี้ภิกษุพิจารณาเห็นภายในกายภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นภายในกายภายนอกอยู่พิจารณาเห็นภายในกายทั้งภายในกายภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือว่าภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า “กายมีอยู่” ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณเจริญสติเท่านั้นไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก ^{๒๒๒}

ข้ออื่นยังมีอยู่อีก ภิกษุเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งถูกกาจิกกิน แร้งทั้งกิน นกตระกูลจิกกิน สุนัขกัดกิน สุนัขจิ้งจอกกัดกิน หรือสัตว์เล็กๆ หลายชนิดกัดกินอยู่ แม้นั้นใด ภิกษุก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน อีกประการหนึ่งภิกษุเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นโครงกระดูก มีเนื้อและเลือด มีเอ็นริงรัดอยู่ แม้นั้นใด เป็นโครงกระดูก ไม่มีเนื้อ แต่ยังมีเลือดเปื้อนเปราะ มีเอ็นริงรัดอยู่ แม้นั้นใด ฯลฯ เป็นโครงกระดูก ไม่มีเนื้อและเลือดแต่ยังมีเอ็นริงรัดอยู่ แม้นั้นใด ฯลฯ เป็นโครงกระดูก ไม่มีเอ็นริงรัดแล้ว กระจายกระจายไปในทิศใหญ่ทิศเฉียง คือ กระดูกมีอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกเท้าอยู่ทางทิศหนึ่ง ฯลฯ กระดูกฟันอยู่ทางทิศหนึ่ง กะโหลกศีรษะอยู่ทางทิศหนึ่ง แม้นั้นใด ภิกษุก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน พิจารณากายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับ แม้นั้นก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้ ฯลฯ ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติแล้วด้วยอาการอย่างนี้ ^{๒๒๓}

การพิจารณาดูภายในกาย ทั้งภายในและภายนอก และทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมไปในกาย โดยการกำหนดด้วยสติว่า “กายมีอยู่” ก็เพียงเพื่อให้รู้ว่า กายนี้สักว่าเป็นของมีอยู่เท่านั้น ไม่อาศัยตัณหาคือความอยากได้พอใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่เรียกว่า กามตัณหา ไม่ให้เกิดความอยากได้ในความมีความเป็นที่เรียกว่า ภวตัณหา ไม่อยากมีไม่อยากเป็นที่เรียกว่า วิภวตัณหา และไม่อาศัยทิฏฐิ คือความเห็นที่อาศัยตัณหาเป็นมูลฐานเพราะทุกอย่างอย่างเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้พิจารณาเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง เมื่อเห็นแล้วก็จะปล่อยวางได้ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลกการพิจารณาดูให้เห็นเป็นของไม่งาม ด้วยการพิจารณาดูซากศพในป่าช้าทั้ง ๙ ประการนั้นเป็นประจักษ์พยานแก่มังสัจจกุ และน้อมมาพิจารณาให้เกิดปัญญาจักขุ คือรู้เห็นตามสภาพความเป็นจริงว่า ซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า หรือในสถานที่ใดๆ ก็ตามเมื่อร่างกายปราศจากวิญญาณแล้ว เรียกว่า ซากศพ ศพนั้นก็จะมีสิ่งเขียว น่าเกลียดเป็นสิ่งที่ปฏิญกุล มีเนื้อหนังพองขึ้น มีน้ำหนองหรือน้ำเหลืองไหลออกจากช่องแผลทั้ง ๙ ควรพิจารณาว่า สภาวะธรรมที่แท้จริงเป็นอย่างนี้ ไม่สามารถจะล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้ กายของตนเป็นอย่างใด กายของผู้อื่นก็เป็นอย่างนั้น เป็นไปตามเหตุปัจจัย ร่างกายเมื่อหมดลมหายใจ หมดไออุ่น และปราศจากวิญญาณเมื่อใด เมื่อนั้นร่างกายจำต้องกลายเป็น “ซากศพที่เน่าพองขึ้นอีก” ^{๒๒๔} “ก็เป็นธรรมดาอย่างนี้” ^{๒๒๕}

^{๒๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๑/๑๖๘.

^{๒๒๑} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โตกถ ญาณสิทธิ), **วิปัสสนากรรมฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๔).

^{๒๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๗/๓๐๖-๓๐๗.

^{๒๒๓} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๕๔/๒๐๐.

^{๒๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๐/๒๘๕.

^{๒๒๕} คุรายละเอียดใน อง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๒๙/๔๗๐.

๕. บทสรุป

จากการศึกษา สุกส์ัญญาวิปัสสนา ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ความเข้าใจผิดในความงามที่ปรากฏ คิดผิด เห็นผิด ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในสภาพไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน เป็นผู้ชวนขยายการประกอบตามอสุภนิมิตในสิ่งที่ไม่งามว่างาม ทำให้เกิดการยึดถือ ยิงจิตของตนให้กระสับกระส่ายไปกับสิ่งเหล่านั้น สุกส์ัญญาวิปัสสนา เป็นกิริยาที่ยึดถือโดยอาการวิปริตผิดแผกไปจากความเป็นจริง ความเห็นหรือเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากสภาพที่เป็นจริง นั่นก็เพราะเกิดมาจากความสำคัญผิด เข้าใจผิด ถือผิด เพราะความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตนอยู่นั่นเอง และการแสวงหาผิดด้วยอำนาจความเข้าใจ ความคิด และความเห็นว่าเที่ยงในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเป็นสุขในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นตัวตนในสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน และว่างามในสิ่งที่ไม่งาม เมื่อสุกส์ัญญาวิปัสสนา คือ ความจำได้หมายรู้เกิดผิดพลาดโดยประการใด จิตก็คิดผิดพลาดตามสัญญาโดยประการนั้น และมีความลึกซึ้งกว่าสุกส์ัญญาวิปัสสนา เกิดเป็นจิตวิปัสสนาขึ้น เมื่ออกุศลสัญญาที่มีกำลังแรง จิตมีกำลังอ่อนก่อก่อให้เกิดสุกส์ัญญาวิปัสสนา อกุศลจิตมีกำลังแรง ก่อให้เกิดจิตวิปัสสนา อกุศลสัญญาไม่มีกำลังหรือกำลังอ่อน อกุศลจึงมีกำลังแรง มีจนาทิกุณฐิมี่กำลังแรงสุด เกิดทิกุณฐิวิปัสสนา สุกส์ัญญาวิปัสสนาย่อมมีกำลังอ่อนกว่าทั้งหมด จิตวิปัสสนามีกำลังมากกว่าสุกส์ัญญาวิปัสสนา สุกส์ัญญาวิปัสสนาให้ผลน้อย จิตวิปัสสนาให้ผลมากกว่าสุกส์ัญญาวิปัสสนาแต่น้อยกว่า ทิกุณฐิวิปัสสนา ทิกุณฐิวิปัสสนาให้ผลมากที่สุด คือมีโทษมากที่สุดนั่นเอง และสุกส์ัญญาวิปัสสนา คือ การเห็นสิ่งที่ไม่งามว่างามอันนำมาเป็นอารมณ์ของตน

ดังนั้น แม้จะไม่ได้ศึกษาเหตุปัจจัยโดยละเอียดแต่ได้สาระครอบคลุม จึงสามารถสรุปได้ว่าสุกส์ัญญาวิปัสสนาเกิดขึ้นจากกิเลสทั้งหลาย อันมีตัณหาและทิกุณฐิอันเป็นเหตุเกิดแห่ง สุกส์ัญญาวิปัสสนา เพราะตัณหาและทิกุณฐิ เป็นบาปธรรม เป็นเครื่องเนิ่นช้า ทำให้ไม่สามารถพ้นไปจากทุกข์ เป็นเหตุแห่งวิปัสสนา พระพุทธองค์ตรัสว่าภิกษุพึงขจัดบาปธรรมทั้งปวง ที่เป็นรากเหง้าแห่งธรรมอันเป็นเครื่องเนิ่นช้า ชื่อว่าส่วนแห่งธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า คือตัณหา ทิกุณฐิ อวิชชา โอนิโสมนสิการ อัสสมิมานะ อหิริกะ โอนัตตปปะ อุทัจจนะนี้ชื่อว่ารากเหง้า แห่งธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้าคือทิกุณฐิและทิกุณฐิยังเป็นปัจจัยให้เกิดสุกส์ัญญาวิปัสสนา ที่มีผลมาจากผัสสะ อันหมายถึง ความสัมผัสอารมณ์ที่มากกระทบ เช่น ตากระทบกับรูป หรือตาเห็นรูป เรียกว่า จักขุสัมผัส เป็นต้น

๖. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องศึกษาสุกส์ัญญาวิปัสสนาในฐานะเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ผู้วิจัยพบว่ายังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

- ๑) ศึกษาหลักพระไตรลักษณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อละสุกส์ัญญาวิปัสสนา
- ๒) ศึกษาอารมณ์ของการเจริญปฏิบัติจสมุปปาทาในการละสุกส์ัญญาวิปัสสนา

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). วิปัสสนากรรมฐาน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร:

บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๔.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ). อริยวงศ์ปฏิบัติ, กรุงเทพมหานคร: หจก. ประยูรสาส์น

การพิมพ์, ๒๕๕๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ผลิธรรม ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๒.

ดั่งตถุณ. มหาสติปัฏฐานสูตร. สมุทรสาคร: บริษัท ยูไนเต็ด โปรดักส์ชั่นเพรส จำกัด, ๒๕๕๕.

พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (ประเสริฐ มนต์เสวี). วิปัสสนาภาวนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก.

กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ ประยูรสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๗.

ศึกษาปฏิภุมนสิการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
A STUDY OF PATIKUL MANASIKARA IN THE PRACTICE
OF VIPASSANA BHAVANA

พระมหาจำลอง ฐมวโร (ไชยสิทธิ์) *

ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง **

บทคัดย่อ

ปฏิภุมนสิการ คือ การทำไว้ในใจโดยอุบายโดยถูกทาง กล่าวคือการนึก การน้อมนึก การผูกใจ การใส่ใจ คิดพิจารณาโดยอุบาย ได้แก่คิดอย่างมีวิธี คิดเป็นทาง คิดถูกทาง คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับ คิดตามเหตุ คิดถึงต้นเหตุ คิดตามเหตุผล คิดอย่างมีเหตุผล คิดให้เกิดผล ใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมายถึงอาการ ๓๒ ประการ มีผมเป็นต้น มีมันสมอง และเยื่อในกระดูก เป็นที่สุดท้ายซึ่งมีอยู่ในร่างกาย ให้เป็นสิ่งสภปรกน่าเกลียด ตามความเป็นจริง ๒) ปฏิภุมนสิการการในปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามีปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร และในกายคตาสติสูตร เป็นต้น มีแนวปฏิบัติ ๒ แบบ คือ (๑) แนวปฏิบัติที่เป็นสมถกัมมัฏฐาน อันมีการสาธยายอาการ ๓๒ ประการมีผม เป็นต้น มีเยื่อในกระดูก เป็นที่สุดท้ายเป็นส่วนๆ ด้วยวาจาสาธยายด้วยใจ กำหนดสี่ สันฐาน ทิศเบื้องบนเบื้องล่าง ที่ตั้ง และขอบเขตที่เสมอกันไม่เสมอกันของอาการ ๓๒ ประการ ให้เห็นเป็นความปฏิภุมตามความเป็นจริง ส่งผลให้จิตรวมเป็นหนึ่งเกิดเป็นสมาธิอันมีวิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา (๒) แนวปฏิบัติที่เป็นวิปัสสนากัมมัฏฐาน อันมีสมถะเป็นบาท เนื่องมาจากกุกุบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบกำถยามิตร มีจิตประกอบด้วยกุศล พิจารณาโดยอุบายแยกคายถึงอาการ ๓๒ ประการอย่างจดจ่อต่อเนื่องว่าเป็นสิ่งปฏิภุมตามความเป็นจริง สามารถพิจารณารูป-นาม เห็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของรูป-นาม เพื่อพัฒนาจิตให้เกิดวิปัสสนาญาณได้ตามลำดับ ด้วยการทำองค์ฌาน คือ วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา ให้เกิดขึ้นจนเป็นวิสภาวะแล้ว ยกจิตออกจากองค์ฌาน จึงกำหนดรู้องค์ฌานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ปรากฏชัดเห็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ในปัจจุบันขณะแห่งวิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา เป็นต้น กำหนดรู้องค์ฌาน ทำสมถะให้เป็นบาทของวิปัสสนา ส่วนมากมักกำหนดรู้ปิติเป็นอารมณ์ เพราะปิติเป็นธรรมชาติที่ปรากฏชัดแม้ในขณะที่ออกจากฌานแล้ว เจริญวิปัสสนา เมื่อออกจากตติยฌาน เจริญวิปัสสนา เมื่อออกจากหุตติยฌาน เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากปฐมฌาน เจริญวิปัสสนา เมื่อบรรลุอุปะจารสมาธิ เพื่อพัฒนาให้เกิดวิปัสสนาญาณได้ตามลำดับ อันมีสมถะเป็นเบื้องต้น วิปัสสนาตามหลัง เรียกว่า สมถปุพพังคมวิปัสสนา

คำสำคัญ: ปฏิภุมนสิการ, วิปัสสนาภาวนา

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบึงสีเสียด นครปฐม.

** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบึงสีเสียด นครปฐม

Abstract

This thematic paper had two objectives; 1) to study the reflection on loathsomeness in Theravada Buddhist scriptures, 2) to study the reflection on loathsomeness in insight meditation practice. The study was qualitative research by taking primary source from Theravada Buddhist texts and concerned documents. Data was analyzed, approved by advisor then re-corrected and composed in descriptive style to comply with objects of research.

Research results were found that Paṭikūlamanasikāra or reflection on loathsomeness means pondering over with right artifice, that is absorbing, attention, continued thought referring to cause or source of cause, rational thought, clear thought, practical thought, desired thought. In this case, it refers to thinking involved with 32 manners of human body starting from hair up to membranes in the brain at the end as dirty, ugly and as they really are. The reflection on loathsomeness in insight meditation practice was found in Mahasatipatthanasutta and Kayagatasatisutta etc. which described the practical method into 2 ways; (1) tranquility meditation and (2) insight meditation. These ways of meditation practice had different method and results. The first way contains 2 methods; (1) contemplating on parts which has conventions as its objects of meditation, the appearing sign is loath sign, the result gained directly is Jhāna or absorption, (2) contemplating on parts of 32 parts of body which has colors as its object of meditation grouped in Vaṇṇakasiṇa or color meditation, the results gained indirectly are fifth absorption. If concentrating on 32 manners of body as elements grouped in four elements contemplation, results gained indirectly is temporary concentration equalized to Upacāra or nearly concentration. The wise practitioner having good friends, cultivating wholesomeness, observing the 32 manners clearly as loathsomeness and as they really are, he can observe name and forms for development the insight knowledge by using tranquility method as its base before then training absorption components; initial application, sustained application, rejoice, happiness and one-pointedness until it became skillful, next he releases from absorption contemplating on one among absorptions which was obviously seen as rising, remaining and disappearing at the moment of initial application, sustained application, rejoice, happiness and one-pointedness etc. mostly observing on absorption of those who cultivate tranquility by using tranquility as its base of insight will be focused on Pīti or rejoice as its objects of concentration since this rejoice become domain and obvious even in time of exit from forth, third, second and first absorption. When practitioners contemplate on insight while entering to Upacāra or proximate concentration then they develop insight. This was called as Samathapubbāṅgamavipassanābhāvanā or way of practice with tranquility at first and insight later.

Keywords: A Study of Patikul Maanasikara, The Practice of Vipassana Bhavana

๑. บทนำ

ปฏิภูลมนสิการจัดอยู่ในหมวดปฏิภูลมนสิการบรรพ ในกายานุปัสสนาแห่งมหาสติปัฏฐานสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเอง ดังมีปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร^{๒๒๖} ในกายคตาสติสูตร^{๒๒๗} เป็นต้น มีเนื้อหา เนื้อความ มีหลักการ จะเป็นคู่มือ จะเป็นจุดแผนที่ จะเป็นจุดเส้นทาง จะเป็นเหตุ เป็นผลแห่งการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ปฏิภูลมนสิการ มีปรากฏในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาว่า^{๒๒๘} เป็นกัมมัญฐานที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ทรงละซึ่งพระผู้เป็นอุปัชฌาย์ถ้าไม่ฉลาดในการสั่งสอน อาจยังผู้เข้ามาบวชเสื่อมจากอุปัชฌาย์แห่งพระอรหันต์ได้ เพราะถ้าเขาเคยพิจารณาสังขาร เคยเจริญภาวนามา ย่อมบรรลุพระอรหันต์ในเวลาปลงผมเสร็จ^{๒๒๙} ซึ่งท่านเปรียบเหมือนผีที่แก่เต็มทีคอยรอการบ่ง หรือเหมือนดอกปทุมที่แก่ คอยรอพระอาทิตย์ขึ้น ซึ่งในครั้งพุทธกาลพระสาวกผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ได้สั่งสมบารมีมาจนสมบูรณ์ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์ หลังรับตัจปัญจกัมมัญฐานแล้ว ปลงผมบวช ปรากฏมีหลายองค์คือ พระสีวลี^{๒๓๐} สังกิจจสามเณร^{๒๓๑} เป็นต้น ปฏิภูลมนสิการนี้ จึงถือเป็นมูลกัมมัญฐาน เป็นการฝึกสติสำหรับชำระจิตให้หมดจดเกือบทุกขณะ ซึ่งมีปรากฏในชั้นอรรถกถาว่า จริงอยู่ภิกษุนี้ ชำระจิตให้หมดจดจากธรรมเป็นเครื่องกันตลอดวันตลอดยามทั้งสิ้น ลงจากที่จงกรมที่สุดแห่งปฐมยาม แม้ล้างเท้าก็ไม่ละมูลกัมมัญฐานเลย ไม่ละมูลกัมมัญฐานนั้น เปิดประตูนั่งบนเตียงลงนอนก็ไม่ละ เมื่อตื่นก็ยังถือกัมมัญฐานแล้วตื่น ชื่อว่า เป็นผู้มีสติ

การปฏิบัติปฏิภูลมนสิการจึงถือเป็นกัมมัญฐานเบื้องต้นให้การเจริญสติ เจริญปัญญา โดยมีฐานของสมณะแล้วยกขึ้นสู่วิปัสสนาภาวนาได้ และเป็นกัมมัญฐานที่เหมาะสมแก่บุคคลโดยทั่วไป เพราะมนุษย์ทุกคนต่างก็มีองค์ประกอบภายนอกทั้ง ๕ นี้คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ที่มองเห็นได้ และอยู่กับสภาวะนี้ ตลอดเวลา จึงสามารถยังจิตให้เข้าถึงสภาวะตามความเป็นจริง ในเบื้องต้นตั้งแต่การเห็นโดยความเป็นของน่าเกลียด ปฏิภูล ที่ปรากฏซึ่งถือเป็นส่วนของสมณะ เมื่อจิตละเอียด มุมมองของจิตเริ่มละเอียดก็จะเริ่มเห็นเป็นสภาวะที่มีอยู่จริงโดยความเป็นปรมาัตถ์ถอนออกจากสภาวะที่เป็นบัญญัติเห็นเป็นสักแต่ว่าธาตุ สภาวะ ยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปฏิภูลมนสิการ ถึงความปฏิภูลในกาย คืออาการ ๓๒ ประการ มีผมเป็นต้น มีมันสมองและเยื่อในกระดูกเป็นที่สุดท้าย ในที่นี้เพื่อจะนำไปสู่การศึกษา และนำไปสู่การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนว แห่งมหาสติปัฏฐานสูตร (สมถยานิกะ) ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาปฏิภูลมนสิการในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาปฏิภูลมนสิการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๓. ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดการวิจัยไว้ ดังนี้

^{๒๒๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒/๒๑๖.

^{๒๒๗} ม.จ. (ไทย) ๑๔/๒๙๒/๑๖๑.

^{๒๒๘} พ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๑๕/๒๖๔.

^{๒๒๙} วิ.ม.อ. (ไทย) ๖/๓๔/๗๙.

^{๒๓๐} พ.เถร.อ. (ไทย) ๕๐/๑๙๗/๓๐๖.

^{๒๓๑} พ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๑๘/๔๖๗.

๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับปฏิภูลมนสิการ และวิธีปฏิบัติปฏิภูลมนสิการในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาในพุทธศาสนาเถรวาท

๒) ขอบเขตด้านการศึกษา เฉพาะความหมาย ลักษณะ ไวยากรณ์ อุปมา ประเภท ระดับ และเหตุของปฏิภูลมนสิการ และวิธีปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลส โดยมุ่งเน้นวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปฏิภูลาน ๔ ในพุทธศาสนาเถรวาท

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับ

๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ อรรถกถา และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับปฏิภูลมนสิการ ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจาก ตำรา เอกสาร บทความ หนังสือพิมพ์ ข้อมูลทางออนไลน์ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และงานวิจัยต่างๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ได้เขียนไว้

๓) รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยนำมาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง ปฏิภูลมนสิการ นำการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาแบบสมถะพุทังควิปัสสนาปฏิบัติ เพื่อให้เห็นความปฏิภูลของร่างกาย ๓๒ ประการอันมีผมเป็นเบื้องต้น มีเยื่อในกระโหลกศีรษะเป็นที่สุด

๔) นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๕. ผลการวิจัย

๕.๑ ปฏิภูลมนสิการในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คำว่า “ปฏิภูลมนสิการ” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของปฏิภูลมนสิการไว้ว่า “ปฏิภูล (-กุน) หมายถึง สกปรกน่ารังเกียจ เช่น สิ่งปฏิภูล มนสิการ (মনะสิกาน) หมายถึง การกระทำไว้ในใจ”^{๒๓๒} พระมหาสมปอง มุทิโต, ได้กล่าวไว้ซึ่งมีในคัมภีร์อภิธานวรรณานาว่า ปฏิภูล (ปติ+กูล อวารณ+อ) กลับกัน, ตรงข้าม. ปฏิภูลติ อวารตีติ ปฏิภูล ด่านที่ตรงข้ามกัน ชื่อ ปฏิภูละ (ปฏิบัติ บพหน้า กูล ธาตุในความหมายว่ากัน,ห้าม, อ ปัจจัย) มนการ (มนสทพูปท+กร กรณ+ณ) ความเอาใจใส่, จิตจดจ่อ, การทำไว้ในใจ. ภาวคมนโต วิสทิส มนั กโรตีติ มนุกาโร การทำจิตให้แตกต่างจากภวังค์ ชื่อว่ามนัการะ (ลบ ณ, พุทธิ อ เป็น อา, ซ้อน ก). กรณั วา กาโร, มนสมิ กาโร มนุกาโร หรือการกระทำ ชื่อว่าการะ (กร กรณ+ณ, ลบ ณ, วุทธิ อ เป็น อา), การกระทำไว้ในใจ ชื่อว่ามนัการะ (มน+การ, ซ้อน ก)^{๒๓๓} คำว่า “วิปัสสนากาวนา” ตามความหมายของพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พ.ศ. ๒๕๕๖ หมายถึง การฝึกอบรม เจริญปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง^{๒๓๔} ความสำคัญของปฏิภูลมนสิการ ปฏิภูลมนสิการ มีความสำคัญมากมายหลายประการ เช่น พระอุปัชฌาย์จะสอนแก่ผู้ขอบวช (นาค) ในท่ามกลางสงฆ์ก่อนที่จะมอบผ้าไตรให้ไปนุ่งห่มเพื่อให้อุปสมบทต่อไป เรียกขั้นตอนนี้ว่า บอกรับปฏิภูลมนสิการ โดยนำเอาปฏิภูลมนสิการ คือ การกระทำ

^{๒๓๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖๔๗, ๘๗๒.

หน้า ๖๔๗, ๘๗๒.

^{๒๓๓} พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณานา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๕, ๘๒๖.

^{๒๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๘๗.

ไว้ในใจโดยแยกกายถึงอาการ ๓๒ ประการโดยนำมา ๕ ประการจาก ๓๒ ประการ มีผม เป็นต้น มีหนังเป็นที่สุดท้าย ให้เป็นสิ่งสกปรก น่าเกลียด ซึ่งพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท) ได้ให้ความสำคัญว่า “การหลงติดอยู่ในรูปกายเป็นสุดโต่งข้างหนึ่ง ซึ่งเราต้องมองให้เห็นเป็นสิ่งตรงข้าม จงพิจารณาร่างกายเห็นการเปลี่ยนแปลงเปื่อยเน่า หรือพิจารณาอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย เช่น ปอด ม้าม ไชมัน อูจจาระ และอื่นๆ จำอันนี้ไว้แล้วพิจารณาให้เห็นจริงถึงความน่าเกลียดโสโครกของร่างกาย เมื่อกามเกิดขึ้น ก็ช่วยให้เอาชนะกามราคะได้ ถ้าเห็นรูปนี้ ชอบรูปนี้เพราะอะไร ก็เอารูปนี้มาพิจารณาดูว่า เกสา คือผม โลมา คือขน นขา คือเล็บ ทนต์ คือฟัน ตะโจ คือหนัง พระพุทธเจ้าให้เอาพวกนี้มาพิจารณาย้ำเข้าไป แยกออก แยกออก เผามันออก ลอกมันออก ทำอยู่อย่างนี้ เอาอยู่อย่างนี้จนมันไม่ไปไหน มองพวกเดียวกัน เช่น พระเนรมเวลาเดินบิณฑบาต เห็นพระ เห็นคน ต้องกำหนดให้เป็นร่างผีตายซาก กำหนดมันเข้าไป ทำความเพียรอยู่อย่างนั้น เห็นผู้หญิงรุ่นๆ นึกชอบขึ้นมา ก็กำหนดให้เป็นผีเปรต เป็นของเน่าของเหม็นไปหมดทุกคน ไม่เข้าไปใกล้ ให้ในใจของเราเป็นอยู่อย่างนี้ เพราะมันเป็นของเปื่อยเน่าให้เราเห็นแน่นอน” ๒๓๕ (๒) ปฏิภูมณสิกขาธรรมในมหาสติปัฏฐานสูตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสปฏิภูมณสิกขาธรรมดังมีปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พินทุ์ขึ้นไปที่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนได้มีปากสองข้าง เต็มด้วยธาตุชาติต่างชนิดคือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วเหลือง งา ข้าวสาร บุรุษผู้มีนัยน์ตาดีแก่ไถ้นั้นแล้ว พึงเห็นได้ว่า นี้ข้าวสาลี นี้ข้าวเปลือก นี้ถั่วเขียว นี้ถั่วเหลือง นี้งา นี้ข้าวสาร ฉันทิ ภิกษุก็ฉันทินั้นเหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พินทุ์ขึ้นไปที่ปลายผมลงมา มีหนัง เป็นที่สุรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่ามีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็น ธรรมคือ ทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ๒๓๖ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสปฏิภูมณสิกขาธรรมดังมีปรากฏในกายคตาสติสูตรว่า ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุยอมพิจารณาภายในแล ข้างบนแต่พินทุ์ขึ้นไปที่ ข้างล่างแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่ามีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนได้มีปากทั้ง ๒ ข้าง เต็มด้วยธาตุชาติต่างๆ ชนิด คือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วทอง งา และข้าวสาร บุรุษผู้มีตาดี แก่ไถ้นั้นออกแล้วพึงเห็น

๒๓๕ พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท), **อุปลมณ มรดกธรรม เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (อุบลราชธานี: ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรม พระโพธิญาณเถระ (หลวงปู่ชา

สุภทโท), ๒๕๕๖), หน้า ๒๑๕-๒๑๖.

๒๓๖ ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๗/๓๒๕-๓๒๖.

ได้ว่า นี่ข้าวสาลี นี่ข้าวเปลือก นี่ถั่วเขียว นี่ถั่วทอง นี่งา นี่ข้าวสารฉันโด ฤกษ์ทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฤกษ์ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แล ข้างบนแต่พื้นเท้าขึ้นไป ข้างล่างแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบเต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่ามีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนังเนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เมื่อฤกษ์นั้นไม่ประมาท มีความ เพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริฟล่านที่อาศัยเรือนเสียได้เพราะละความดำริฟล่านนั้นได้ จิตอันเป็นไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่งเป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ฤกษ์ทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ฤกษ์ก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ^{๒๓๗} ปฏิภูมณสิการในอรรถกถา ปฏิภูมณสิการปรากฏในอรรถกถาแห่งมหาสติปัฏฐานสูตรในหมวดปฏิภูมณสิการบรรพว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นทรงจำแนกกายานุปัสสนา โดยทางสัมปชัญญะ ๔ อย่างนี้แล้ว บัดนี้ เพื่อจะทรงจำแนกการใส่ใจถึงกาย โดยความเป็นของปฏิภูมณสิการว่า ยังมีอีกข้อหนึ่ง เป็นต้นในปฏิภูมณสิการบรรพนั้น คำใดที่ควรกล่าวในบาลีเป็นต้นว่า กายนี้แล คำนั้นทั้งหมด ท่านกล่าวไว้แล้วในกายคตาสติกัมมัญฐาน คัมภีร์วิสุทธิมรรคโดยพิสดารด้วยอาการทั้งปวง. คำว่า มีปากสองข้าง ความว่า ประกอบด้วยปากทั้งสอง ทั้งข้างล่างข้างบน คำว่า มีอย่างต่างๆ คือมีชนิดต่างๆ. ในข้อนั้นมีคำเทียบเคียงอุปมาดังต่อไปนี้. ก็กายอันประกอบด้วยมหาธาตุรูป ๔ พึงทราบ เปรียบเหมือนไถมีปากสองข้าง อการ ๓๒ มีผม เป็นต้น เปรียบเหมือนธัญญาชาติต่างชนิด ที่เขาใส่ปนกันลงไปไถนั้น พระโยคาวจรเปรียบเหมือนบุรุษมีจักขุ อการปรากฏชัดแห่งอการ ๓๒ ของพระโยคาวจร พึงทราบเหมือนอการที่ธัญญาชาติต่างชนิดปรากฏแก่บุรุษผู้แก่ไถนั้นออกแล้ว พิจารณาอยู่. คำว่า ภายในก็ดี ความว่า พิจารณาเห็นกายในกายของตน หรือในกายของคนอื่น หรือในกายของตนตามกาล ของคนอื่นตามกาล ด้วยการกำหนดอการ ๓๒ มีผม เป็นต้นอย่างนี้. ข้อต่อไปจากนี้ ก็มีนัยดังที่กล่าวมาแล้ว. ในปฏิภูมณสิการบรรพนี้ตั้งกันอย่างเดียว ก็คือ ควรประกอบความอย่างนี้ว่า สติกำหนดอการ ๓๒ เป็นอารมณ์ เป็นทุกขสัจแล้ว พึงทราบว่า เป็นทางปฏิบัตินำออกจากทุกขจนถึงพระอรหัตของฤกษ์ผู้กำหนดอการ ๓๒ รูปหนึ่ง. คำนอกจากนี้ก็เป็นเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วนั้นแล^{๒๓๘}

ปฏิภูมณสิการในปรกณวิเสสชื่อว่าวิสุทธิมรรค (ไทย) ท่านได้กล่าวไว้ว่า อนึ่ง กรรมฐานมีอการ ๓๒ ที่พระพุทธองค์ทรงสงเคราะห์มันสมองเข้ากับเยื่อในกระดูก ทรงแสดงด้วยอำนาจแห่งมนสิการโดยความเป็นของปฏิภูมณสิการว่า "ฤกษ์ทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ฤกษ์ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แล ข้างบนนับแต่พื้นเท้าขึ้นไป ข้างล่าง นับแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มเป็นที่สุรรอบ เต็มไปด้วยอสุจิมีประการต่างๆ ว่า สิ่งที่มีอยู่ในกายนี้ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า น้ำดี เสมหะ น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร " กรรมฐานนี้ ท่านประสงค์กายคตาสติ ในนิเทศนี้^{๒๓๙} ปฏิภูมณสิการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา กุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบ กัลยาณมิตร มีจิตประกอบด้วยกุศล สดับพระสัทธรรม อยู่ในที่มีคำสอนของพระพุทธศาสนา มีการทำไว้ในใจโดยแยบคายว่า ในกายนี้มี ผม เป็นต้น เยื่อในกระดูกโลกศิระะเป็นที่สุด จึงจะเห็นว่าร่างกายนี้ประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้ เป็นของปฏิภูมณสิการ สกปรก น่ารังเกียจ ตามความเป็นจริง นำมาซึ่งการดูตัวเองออก บอกตัวเองถูก เห็นความเป็นจริงของร่างกาย ปฏิภูมณสิการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา มีปรากฏในภาวทวารสูตรว่า (๑) ให้ตั้งจิตไว้ในสติริควรา

^{๒๓๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๒๐๕-๒๐๖.

^{๒๓๘} ที.ม.อ. (ไทย) ๑๑๐/๔๐๕.

^{๒๓๙} พระพุทธโฆสเถระ ธรรมชา, สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร:

มารดาว่าเป็นมารดา คราวพี่สาว น้องสาวว่าเป็นพี่สาว น้องสาว คราวธิดาว่าเป็นธิดา (๒) ให้พิจารณาร่างกายว่ามีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยของสกปรกต่างๆ (๓) ให้คุ้มครองทวารในอินทรียั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ^{๒๔๐}

๕.๒ ปฏิกุศลมนสิการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่มีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

การปฏิบัติปฏิกุศลมนสิการมีหลักที่สำคัญ ๗ ประการ คือ ๑) การสาธยายด้วยวาจา ๒) การสาธยายด้วยใจ ๓) สี ๔) สัมมฐาน ๕) ทิศ คือ ทิศเบื้องบน หรือเบื้องล่าง หมายถึง ปรากฎอยู่ส่วนบนของร่างกาย (ตั้งแต่สะดือขึ้นไป) หรือส่วนล่างของร่างกาย (ตั้งแต่สะดือลงมา) ๖) ที่ตั้ง คือ สถานที่เกิด ๗) ขอบเขตๆ มี ๒ อย่าง คือ (๑) ขอบเขตที่เสมอกัน คือ การกำหนดรู้ขอบเขตของรูปทรงสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่ละสิ่งในอาการ ๓๒ จากด้านบน ด้านล่าง และโดยรอบ เป็นแบบเดียวกัน (๒) ขอบเขตที่ไม่เสมอกัน คือ การกำหนดรู้ขอบเขตของรูปทรงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในอาการ ๓๒ ว่าต่างจากสิ่งอื่น เช่น ผมไม่ใช่อาการ ๓๒ ที่เหลือ เป็นต้น^{๒๔๑} เพื่อให้เข้าถึงปฏิกุศลมนสิการในอาการ ๓๒ มีผม เป็นต้น มีเชื้อในกระโหลกศีรษะ เป็นที่สุด กุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบกัลยาณมิตร มีจิตประกอบด้วยกุศล สดับพระสัทธรรม อยู่ในที่มีคำสอนของพระพุทธศาสนา มีการทำไว้ในใจโดยแยบคาย ดังนี้

๑) การสาธยายด้วยวาจา กุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบกัลยาณมิตร มีจิตประกอบด้วยกุศล ควรสาธยายด้วยการเปล่งเสียงเบาๆ เพื่อให้จิตจดจ่อมากขึ้น ซึ่งอาการ ๓๒ นั้นแบ่งได้เป็น ๖ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มหนัง ๕ (ตจปัญจกะ) คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง (๒) กลุ่มม้าม ๕ (วิกกปัญจกะ) คือ เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม (๓) กลุ่มปอด ๕ (ปีปผาสปัญจกะ) คือ หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด (๔) กลุ่มมันสมอง ๕ (มัตถลจนปัญจกะ) คือ ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า (อุจจาระ) มันสมอง (๕) กลุ่มมันชั้น ๖ (เมทถักกะ) คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันชั้น (๖) กลุ่มปัสสาวะ ๖ (มุตตถักกะ) คือ น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ ปัสสาวะ^{๒๔๒}

๒) กลุ่มแรกจัดเป็นกลุ่มปฐมวิชาติ คือ ชาติดิน รวมเป็น ๒๐ ประการ ๒ กลุ่มหลัง เป็นกลุ่มอาโป ชาติ คือ ชาติน้ำ รวมเป็น ๑๒ ประการ รวมทั้งหมดเป็นอาการ ๓๒ กุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบกัลยาณมิตร พึงสาธยายอาการ ๓๒ ด้วยวาจาทั้ง ๖ กลุ่ม กลุ่มละ ๑๕ วัน คือ กลุ่มที่ ๑ สาธยายโดยอนุโลม ๕ วัน, โดยปฏิโลม ๕ วัน และโดยอนุโลมปฏิโลม ๕ วัน กลุ่มที่ ๒ เป็นต้นไป ให้สาธยายโดยอนุโลม ปฏิโลม และอนุโลมปฏิโลม พร้อมทั้งสาธยายร่วมกับกลุ่มแรกๆ ที่สาธยายมาแล้ว รวมเวลาสาธยายทั้งสิ้น ๑๖๕ วันหรือเกือบครึ่งปี

๓) การสาธยายด้วยใจ หลังจากกุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบกัลยาณมิตร มีจิตประกอบด้วยกุศลได้สาธยายด้วยวาจาตามนัยที่กล่าวมาแล้ว ควรสาธยายด้วยใจตามนัยนี้อีก ๑๖๕ วัน ในคัมภีร์อรรถกถา มีเรื่องของพระเถระ ๒ รูป ที่เรียนกัมมัฏฐานจากพระมหาเถระ ผู้พักอยู่ในภูเขาหิมาลัย ประเทศลังกา แล้วปฏิบัติด้วยการสาธยายเป็นเวลา ๔ เดือน ในที่สุดได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

๔) สี ๔) สัมมฐาน ๕) ทิศ คือ ทิศเบื้องบน หรือเบื้องล่าง หมายถึง ปรากฎอยู่ส่วนบนของร่างกาย (ตั้งแต่สะดือขึ้นไป) หรือส่วนล่างของร่างกาย (ตั้งแต่สะดือลงมา)

๕) ที่ตั้ง คือ สถานที่เกิด ๗) ขอบเขต^{๒๔๓}

^{๒๔๐} ดูรายละเอียดใน ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๒๗/๑๕๒-๑๕๕.

^{๒๔๑} พระสังฆมณฑลสังฆราช ธรรมจริเย, *ปรมัตถโคตปิฎก ปริฉติ* เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี, มูลนิธิสังฆมณฑลสังฆราช จัดพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก. ทิพย์วิสุทธ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๓.

^{๒๔๒} พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), *มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน*, หน้า ๑๔๗.

^{๒๔๓} พระพรหมมณี (จันทน์ พรหมคุณโต ป.ธ. ๙), *วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗),

กลุ่มตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบถักยามมิตร มีจิตประกอบด้วยกุศลมีความฉลาดในการพิจารณา โดยแยกคายมีผม เป็นต้น คือ กำหนดตามลำดับ คือ สาธยายตามลำดับโดยไม่ข้ามขั้นตอน เพื่อไม่ให้จิตเหนียว และซัดส่าย กำหนดโดยไม่เร็วเกินไป เพราะการสาธยายเร็วทำให้สับสนกับคำบริกรรมกำหนดโดยไม่ช้าเกินไป เพราะการสาธยายช้าทำให้จิตไม่ตั้งมั่น พึงสาธยายอาการ ๓๒ ด้วยวาจาทั้ง ๖ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ ใช้เวลาสาธยาย ๑๕ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง โดยปฏิโลม ๕ วันว่า หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม โดยอนุโลมปฏิโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง; หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม

กลุ่มที่ ๒ ใช้เวลาสาธยาย ๓๐ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม โดยปฏิโลม ๕ วันว่า ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ โดยอนุโลมปฏิโลม ๕ วันว่า เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม; ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ พึงสาธยายรวมกัน ๑๕ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม โดยปฏิโลม ๕ วันว่า ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ, หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม โดยอนุโลมและปฏิโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม, ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ, หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม

กลุ่มที่ ๓ ใช้เวลาสาธยาย ๓๐ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด โดยปฏิโลม ๕ วันว่า ปอด ไต พังผืด ตับ หัวใจ โดยอนุโลมปฏิโลม ๕ วันว่า หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด; ปอด ไต พังผืด ตับ หัวใจ พึงสาธยายรวมกัน ๑๕ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม, หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด โดยปฏิโลม ๕ วันว่า ปอด ไต พังผืด ตับ หัวใจ, ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ, หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม โดยอนุโลมปฏิโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด; ปอด ไต พังผืด ตับ หัวใจ, ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ, หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม

กลุ่มที่ ๔ ใช้เวลาสาธยาย ๓๐ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง โดยปฏิโลม ๕ วันว่า มันสมอง อาหารเก่า อาหารใหม่ ไล่ย่อย ไล่ใหญ่ โดยอนุโลมปฏิโลม ๕ วันว่า ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง; มันสมอง อาหารเก่า อาหารใหม่ ไล่ย่อย ไล่ใหญ่ พึงสาธยายรวมกัน ๑๕ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม, หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด, ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง โดยปฏิโลม ๕ วันว่า มันสมอง อาหารเก่า อาหารใหม่ ไล่ย่อย ไล่ใหญ่, ปอด ไต พังผืด ตับ หัวใจ, ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ, หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม โดยอนุโลม ปฏิโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง; มันสมอง อาหารเก่า อาหารใหม่ ไล่ย่อย ไล่ใหญ่, ปอด ไต พังผืด ตับ หัวใจ, ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ, หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม ^{๒๔๔}

กลุ่มที่ ๕ ใช้เวลาสาธยาย ๓๐ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น โดยปฏิโลม ๕ วันว่า มันข้น เหงื่อ เลือด หนอง เสลด ดี โดยอนุโลมปฏิโลม ๕ วันว่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น; มันข้น เหงื่อ เลือด หนอง เสลด ดี พึงสาธยายรวมกัน ๑๕ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม, หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด, ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง, ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น โดยปฏิโลม ๕ วันว่า มันข้น เหงื่อ เลือด หนอง เสลด ดี, มันสมอง อาหารเก่า อาหารใหม่ ไล่ย่อย ไล่ใหญ่, ปอด ไต พังผืด ตับ หัวใจ, ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ, หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม โดยอนุโลมปฏิโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม, หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด,

^{๒๔๔} พระสังฆมณฑลสังฆะ อัมมาจริยะ, ปรมัตถโคตติยะ ปริงคเฑที่ ๔ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี, หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

ไส้ใหญ่ ไส้ร้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง, ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันชั้น; มันชั้น เหงื่อ เลือด หนอง เสลด ดี, มันสมอง อาหารเก่า อาหารใหม่ ไส้ร้อย ไส้ใหญ่, ปอด ไต พังผืด ตับ หัวใจ, ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ, หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม

กลุ่มที่ ๖ ใช้เวลาสาธยาย ๓๐ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไชข้อ ปัสสาวะ โดยปฏิโลม ๕ วันว่า ปัสสาวะ ไชข้อ น้ำมูก น้ำลาย มันเหลว น้ำตา โดยอนุโลมปฏิโลม ๕ วันว่า น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไชข้อ ปัสสาวะ; ปัสสาวะ ไชข้อ น้ำมูก น้ำลาย มันเหลว น้ำตา กุลบุตรและสาธุชนผู้มี ปัญญาดี คบกัลยาณมิตร มีจิตประกอบด้วยกุศล เมื่อได้รู้ถึงการปฏิบัติปฏิกุศลมนสิการพึงสาธยายรวมกัน ๑๕ วัน คือ โดยอนุโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม, หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด, ไส้ใหญ่ ไส้ร้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง, ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันชั้น, น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไชข้อ ปัสสาวะ โดยปฏิโลม ๕ วันว่า ปัสสาวะ ไชข้อ น้ำมูก น้ำลาย มันเหลว น้ำตา, มันชั้น เหงื่อ เลือด หนอง เสลด ดี, มันสมอง อาหารเก่า อาหารใหม่ ไส้ร้อย ไส้ใหญ่, ปอด ไต พังผืด ตับ หัวใจ, ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม โดยอนุโลมปฏิโลม ๕ วันว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, เนื้อ เอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม, หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด, ไส้ใหญ่ ไส้ร้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง, ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันชั้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไชข้อ ปัสสาวะ ปัสสาวะ ไชข้อ น้ำมูก น้ำลาย มันเหลว น้ำตา, มันชั้น เหงื่อ เลือด หนอง เสลด ดี, มันสมอง อาหารเก่า อาหารใหม่ ไส้ร้อย ไส้ใหญ่, ปอด ไต พังผืด ตับ หัวใจ, ม้าม ไชกระดูก กระดูก เอ็น เนื้อ, หนัง ฟัน เล็บ ขน ผม ^{๒๔๕}

เมื่อกุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบกัลยาณมิตร มีจิตประกอบด้วยกุศลเพียรสาธยายอยู่อย่างต่อเนื่อง อากาการ ๓๒ ย่อมปรากฏโดย สีสันฐาน ทิศ ที่ตั้ง หรือขอบเขตตามสมควร ในขณะที่นั้นเรียกว่าเกิดอุคคหนิมิต คือ นิमितติดตา ได้มาปรากฏแก่กุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดีแล้ว ปฏิบัติโดยการกำหนดสีและสีฐานเป็นต้น มีดังนี้ เช่น ผม โดยสี มีสีดำ สีขาว หรือผสมสีดำและสีขาว โดยสีฐาน ยาวกลมเหมือนคันตาช่าง โดยทิศ อยู่ใน ส่วนบนของร่างกาย โดยที่ตั้ง หนึ่งหุ้มกะโหลกศีรษะเป็นที่ตั้งของผมด้านหน้า กำหนดด้วยหน้าผาก ด้านหลัง กำหนดด้วยต้นคอ ด้านข้างทั้งสอง กำหนดด้วยจอนหู โดยขอบเขต ด้านล่าง กำหนดด้วยรากผมที่จมลึกเข้าไปใน หนึ่งศีรษะเท่าปลายเมล็ด ข้าวเปลือก ด้านบน กำหนดด้วยที่ว่างสุดปลายผม เป็นต้น ^{๒๔๖}

กุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบกัลยาณมิตร มีจิตประกอบด้วยกุศล พิจารณาโดยอุบายแยกคาย คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับจัดลำดับ ^{๒๔๗} ถึงอากาการ ๓๒ ประการ ว่าเป็นสิ่งปฏิกุศลตามความเป็นจริง ยกปฏิกุศลมนสิการ ขึ้นสู่วิปัสสนาของสมถยานิก บำเพ็ญสมณานำหน้า มีการเจริญวิปัสสนาตามหลังพิจารณาโดยอุบายแยกคาย อย่าง แยกแยะสวหาเหตุ อย่างรู้เท่าทันในแนวของการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และสลายไป โดยโยนิโสมนสิการ ซึ่งโยนิโสมนสิการเป็นธรรมนำมาซึ่งการละวิปลาส ^{๒๔๘} ๔ ประการ คือ ^{๒๔๙}

^{๒๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕-๑๔๗.

^{๒๔๖} พระสังฆมณฑล อัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๔ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี**, หน้า ๑๕๗.

^{๒๔๗} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พุทธวิธีการสอน, (Buddha's teaching Methods)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๒.

^{๒๔๘} วิปลาส หมายถึง ความคลาดเคลื่อนของการรับรู้ ความเข้าใจ และความจำได้ เช่น การรับรู้สิ่งที่ไม่เที่ยงว่า “เที่ยงแท้” เป็นต้น จ.จตุกก.อ. (บาลี)

๒/๔๙/๓๔๖.

^{๒๔๙} พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (ประเสริฐ มนต์เสวี), **วิปัสสนากาวานา ที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก**, หน้า ๓๖๖-๓๖๘.

๑. ทำไว้ในใจโดยแยกคายว่า “สังขารร่างกายเป็นอสุภะ ล้วนแต่ไม่สวย ไม่งาม” เมื่อโยนิโสมนสิการในอสุภนิมิต ^{๒๕๐} เช่นนี้ กามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ได้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงในสังขารร่างกายที่เป็นอสุภะว่า “ไม่งาม” ละสุขวิปัสส (สำคัญว่า “เป็นของสวยงาม”) ได้

๒. ทำไว้ในใจโดยแยกคายว่า “รูป-นามสังขารทั้งปวง เป็นทุกข์ ล้วนแต่ไม่สุข ไม่สบาย ไม่คงสภาพ” ^{๒๕๑} เมื่อโยนิโสมนสิการเช่นนี้ ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ในสิ่งที่ทุกข์ว่า “เป็นทุกข์” ละสุขวิปัสส (สำคัญว่า “เป็นสุข”) ได้

๓. ทำไว้ในใจโดยแยกคายว่า “รูป-นามสังขารทั้งปวงเป็นอนิจจัง ล้วนแต่ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน” เมื่อโยนิโสมนสิการเช่นนี้ ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่า “ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน” ^{๒๕๒} ละนิจจวิปัสส (สำคัญว่า “เที่ยงแท้”) ได้

๔. ทำไว้ในใจโดยแยกคายว่า “รูปธรรม-นามธรรมเป็นอนัตตา ล้วนแต่ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตนที่จะบังคับบัญชาให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้” ^{๒๕๓} ละอัตตวิปัสส (ความสำคัญว่ารูป-นาม เป็นตัวตน ได้ ^{๒๕๔}

กุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบกลยามนิตร พิจารณาโดยอุบายแยกคาย จัดลำดับถึงอาการ ๓๒ ประการ ว่าเป็นสิ่งปฏิกุศลตามความเป็นจริง บำเพ็ญสมณานาหน้า มีการเจริญวิปัสสนาตามหลัง โดยทำมานให้เป็นวิถีภาวะจนคล่องแคล่วชำนาญ คือ เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากตติยฌาน เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากทุติยฌาน เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากปฐมฌาน เจริญวิปัสสนาเมื่อบรรลุอุچارสมาธิ เรียกเต็มว่า สมณุปพงคมวิปัสสนาภาวนา ^{๒๕๕} ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณ์ไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจแห่งสมณะเกิดก่อน มีสภาวะพิจารณาเห็นธรรมที่เกิดในสมาธินั้น โดยความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตาเกิดภายหลัง ^{๒๕๖} สมณะจึงมีก่อน วิปัสสนามีภายหลัง ^{๒๕๗}

ปฏิกุศลมนสิการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในทัศนะของพระราชปริยัตยากร (บุญเรือง สารโท) มีปรากฏข้อความในหนังสือเรื่องเล่าจากพ่อว่า เราต้องเจริญกายคตาสติกัมมัญฐาน ตามหลักมูลกัมมัญฐาน คือ เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ บางครั้งก็เจริญโดยพิสดาร ตลอดถึงอาการ ๓๒ พิจารณาอยู่ตลอดเวลา เจริญให้คล่องแคล่วแล้วก็แยกส่วนไป คือ แยกส่วนหยาบๆ ออกไป ครั้งแรกก็นึกถอนเอาผมทั้งหมดนี้ ไปกองไว้กะละมังหนึ่งเสร็จแล้วก็ถอนเอาขนทั้งหมด ไปกองไว้กะละมังหนึ่ง แล้วก็เอาหนังทั้งหมดนี้ไปไว้กะละมังหนึ่งเอาเนื้อทั้งหมดไปไว้ก้อกะละมังหนึ่ง แล้วก็ตัดเอาเอ็นทุกเส้นไว้ก้อหนึ่ง เอาตับไว้ก้อหนึ่ง เอาปอดไว้ก้อหนึ่ง เอาม้ามไว้ก้อหนึ่ง เอากระเพาะไว้ก้อหนึ่ง ควักเอาอาหารใหม่อาหารเก่าอยู่ในลำไส้ไปไว้กะละมังหนึ่ง เอาเลือดไปไว้กะละมังหนึ่ง เอาน้ำดีไปไว้ทางหนึ่ง เอาเสลดไปไว้ทางหนึ่ง เอากระดูกไว้ก้อหนึ่ง กระจัดกระจายกันไว้ เราก็ก็นั่งพิจารณาว่า อันนั้นเป็นผม อันนั้นเป็นขน เป็นเนื้อ เป็นเอ็น เป็นเลือด เป็นต้น พิจารณาอยู่อย่างนี้ตลอดไป เข้าก็ต้องใช้ เพลก

^{๒๕๐} อสุภนิมิต หมายถึง นิมิตที่ไม่น่า เช่น ชากศพที่นำฟองขึ้นอืด มีน้ำเหลืองไหลเอิ้มๆลา ที่ยังเหลืออยู่แต่ร่างกระดูกหรือกระดูกท่อน วิสุทธิ. (บาลี)

๑/๑๐๒/๑๙๔.

^{๒๕๑} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๒๒/๒๑๖.

^{๒๕๒} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๒๒/๒๑๖.

^{๒๕๓} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๒๒/๒๑๖.

^{๒๕๔} อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๙/๔๔.

^{๒๕๕} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๓๕/๔๓๓.

^{๒๕๖} พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมจารีย์ (ประเสริฐ มนต์เสวี), วิปัสสนาภาวนา ที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก, หน้า ๓๙๗-๓๙๘.

^{๒๕๗} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒/๔๑๔.

ต้องใช้ เย็นก็ต้องใช้ กลางคืนก็ต้องใช้ พิจารณากลับไปกลับมาจนชำนาญแล้ว หากเราไปเห็นเพศตรงข้าม คิดชอบขึ้นมาเท่านั้น เราก็นึกแยกส่วนขึ้นมาทันที ก็จะเห็นกระจัดกระจายเรียรายไปหมด ไม่เห็นบุคคลเหมือนเดิม เราต้องใช้แบบนี้ นึกถึงคนโน้นรูปสวยหนอ คนนี้รูปสวยหนอ พอนึกแยกส่วน มันก็กระจัดกระจายกองใครกองมันทันที คือครั้งแรกต้องแยกตัวเองเสียก่อน เมื่อชำนาญแล้วก็สามารถแยกร่างของคนอื่นไปกองเป็นส่วนๆ ได้เหมือนกับร่างกายของเรา เมื่อออกจากการพิจารณาก็ประกอบเข้าเหมือนเดิม ทีนี้เมื่อพิจารณาจนชำนาญดีแล้ว เรายังเอาสิ่งที่ปรากฏในร่างกาย เช่น เห็นเลือดสีแดง ก็เอามาบริกรรมเป็นกสิณต่อไป จนเกิดฌาน เกิดสมาบัติขึ้น เมื่อฌานมีกำลังกล้าขึ้น ก็เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดปัญญา เมื่อปัญญาแก่กล้าขึ้นมาแล้วก็สามารถตัดหรือข่มกามราคะลงได้^{๒๕๘}

๖. บทสรุป

ในการศึกษางานวิจัย เรื่อง ปฏิภูมณสิการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ทำให้รู้ถึงการทำให้ไว้ในใจโดยถูกอุบายโดยถูกทาง กล่าวคือการนึก การน้อมนึก การผูกใจ การใส่ใจ ถึงอาการ ๓๒ ประการ มีผม เป็นต้น มีมันสมองและเยื่อในกระโหลกศีรษะ เป็นที่สุดท้าย ให้เป็นสิ่งที่สกปรกน่าเกลียด ตามความจริงปฏิภูมณสิการการปฏิบัติวิปัสสนามีปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร และในกายคตาสติสูตร เป็นต้น มีแนวปฏิบัติ ๒ แบบ คือ แนวปฏิบัติที่เป็นสมถกัมมัฏฐาน และ แนวปฏิบัติที่เป็นวิปัสสนากัมมัฏฐาน ปฏิภูมณสิการ เป็นบาทฐานการเจริญวิปัสสนา เพราะเมื่อกุลบุตรและสาวชนผู้มีปัญญาดี คบกัลยาณมิตร มีจิตประกอบด้วยกุศล ผู้ปรารถนาจะบรรลุธรรมควรพยายามเจริญฌานขึ้นได้ ขึ้นหนึ่ง ในฌาน ๔ ก่อน เมื่อเข้าถึงฌานแล้วก็ควรปฏิบัติให้คล่องแคล่ว แล้วจึงใช้ฌานเป็นบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาต่อ โดยออกจากฌานแล้ว จึงกำหนดรู้องค์ฌานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ปรากฏชัดคือ เห็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ในปัจจุบันขณะ เช่น วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา เป็นต้น โดยส่วนมากการกำหนดรู้องค์ฌานของผู้เจริญสมถภาวนาแล้วทำสมณะให้เป็นบาทของวิปัสสนา มักกำหนดรู้องค์ปิติเป็นอารมณ์ เพราะปิติเป็นธรรมชาติที่ปรากฏชัดแม้ในขณะที่ออกจากฌานแล้ว เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากตติยฌาน เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากทุติยฌาน เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากปฐมฌาน เจริญวิปัสสนาเมื่อบรรลุอุปลารสมาธิ กุลบุตรและสาวชนผู้มีปัญญาดี คบกัลยาณมิตร พิจารณาโดยอุบายแยบคาย คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับถึงอาการ ๓๒ ประการว่าเป็นสิ่งปฏิภูมตามความเป็นจริง สามารถพิจารณารูป-นาม เพื่อพัฒนาให้เกิดวิปัสสนาญาณได้ตามลำดับมีการทำให้ไว้ในใจในกายว่าเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในกายว่าเป็นสิ่งที่เห็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ ในกายว่าเป็นสิ่งที่เห็นอนัตตาว่าเป็นอนัตตา

๗. ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาทำให้ทราบถึงปฏิภูมณสิการในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทว่า มีปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร เป็นต้น และพระสูตรอื่น ๆ ทำให้ทราบปฏิภูมณสิการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาว่า ปฏิภูมณสิการ เป็นบาทฐานการเจริญวิปัสสนามีแนวปฏิบัติ ๒ แบบ คือ แนวปฏิบัติที่เป็นสมถกัมมัฏฐาน และแนวปฏิบัติที่เป็นวิปัสสนากัมมัฏฐาน

^{๒๕๘} พระราชปริยัติการ (บุญเรือง สารโท), เรื่องเล่าจากพ่อ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘),

๗.๑ ข้อเสนอแนะให้ประโยชน์ต่อสังคมทั่วไป

๑) กุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบกัลยาณมิตร มีจิตประกอบด้วยกุศล พิจารณาโดยอุบายแยบคาย ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และพระปริยัติธรรม แผนกธรรม มีความรอบรู้ แดกฉานในคัมภีร์ พุทธศาสนาเถรวาท ได้นำหลักธรรมมาเผยแผ่ให้แก่สาธุชนผู้มีความไม่แจ่มชัด ได้แจ่มชัดขึ้น

๒) กุลบุตรและสาธุชนผู้มีปัญญาดี คบกัลยาณมิตร พิจารณาโดยอุบายแยบคายเปิดอบรมสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานให้กับประชาชนทั่วไป เพื่อเป็นการพัฒนาจิตใจให้สงบ บรรเทาจิตใจที่มีความฟุ้งซ่าน ให้กำหนดรู้ทุกข์ เห็นเหตุที่เกิดทุกข์ เห็นความดับทุกข์ เห็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความดับทุกข์

๗.๒ ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ศึกษาวิเคราะห์แนวปฏิบัติที่เป็นสมถภาวนาของปฏิภูลมนสิการ
- ๒) ศึกษาวิเคราะห์แนวปฏิบัติที่เป็นวิปัสสนาภาวนาของปฏิภูลมนสิการ

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๕.
- พระพุทธโฆสเถระรจนา. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). แปลและเรียบเรียง. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระพรหมมุนี (จันท์ พรหมคุดโต ป.ธ. ๙). **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์**. จัดพิมพ์โดย: สำนักพิมพ์เสียงเสียง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเสียง. ๒๕๕๐.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **มหาสติปัฏฐานสูตรทางสู่พระนิพพาน**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปลโม ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D.). ตรวจชำระ พระคัมภีร์สาราณิกวงศ์. แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก. ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๗.
- พระราชปริยัตยากร (บุญเรือง สารโท). **เรื่องเล่าจากพ่อ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท). **อุปลมณี มรดกธรรม เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. อุบลราชธานี: ศูนย์เผยแผ่ มรดกธรรม พระโพธิญาณเถระ (หลวงปู่ชา สุภทโท), ๒๕๕๖.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธรรมจาริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี**. มูลนิธิสัทธัมมโชติกะจัดพิมพ์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก. ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๔.
- พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (ประเสริฐ มนต์เสวี). **วิปัสสนาภาวนา ที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์น การพิมพ์, ๒๕๕๗.
- พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พุทธวิธีการสอน**. (Buddha's teaching Methods). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

การศึกษาความเป็นผู้ว่าง่าย (โสวจัสสตตา) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท A Study of Sovacassata (obedience) in Theravada Buddhism

พระสมุห์ชาญญ์ อูทาโน*

พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร., พระครูสิริรัตนานวัตร, รศ. ดร.**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มี วัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาหลักหลักโสวจัสสตตา (ความเป็นผู้ว่าง่าย) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริม และเป็นอุปสรรคต่อความเป็นผู้ว่าง่าย ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายกับบริบทสังคมไทยในปัจจุบัน โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท อันได้แก่ พระไตรปิฎก ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความเป็นผู้ว่าง่ายเป็นหลักธรรมสำคัญที่พระผู้มีพระภาคทรงจัดไว้เป็นมงคล ในมงคลสูตร และเป็นคุณธรรมที่ทำให้เป็นที่พึ่งของตนได้ ในนาถกรณธรรม นอกจากนี้ ยังได้ทราบถึงลักษณะสำคัญของผู้ว่าง่าย ๓ ประการ คือ ๑) รับฟังด้วยความเคารพ ๒) ทำตามด้วยความเคารพ และ ๓) สำนึกในบุญคุณของท่านผู้สอน ส่วนประเภทของผู้ว่าง่ายแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ผู้ว่าง่ายที่พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญ และเป็นมงคลแก่ชีวิต และผู้ว่าง่ายไม่ควรแก่การสรรเสริญ ในเรื่องการฝึกตนให้เป็นผู้ว่าง่ายนั้น ปรากฏในอนุমানสูตร ซึ่งกล่าวถึงธรรมเพื่อนำมาพิจารณาตน ๑๖ ประการ ส่วนกรณีตัวอย่างบุคคลผู้ว่าง่ายในสมัยพุทธกาลและปัจจุบันนั้น จะทำให้เห็นลักษณะของความเป็นผู้ว่าง่ายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๒. หลักธรรมที่ส่งเสริมความเป็นผู้ว่าง่าย ได้แก่ หลักมงคลสูตร, หลักนาถกรณธรรม, กัลยาณมิตรธรรม, ธรรมทำให้งาม, และหลักโยนิโสมนสิการ เป็นต้น ส่วนหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อความเป็นผู้ว่าง่าย ได้แก่ ปฏิฆะ, และมานะ ในสังโยชน์ และ ทิฏฐิ ในอุปาทาน เป็นต้น

๓. คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายตามหลักโสวจัสสตตานำไปประยุกต์ใช้กับบริบทของสังคมไทยใน ๓ ประเด็นคือ คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายในฐานะเกื้อกูลความดีแห่งตน, คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายในฐานะเกื้อกูลความดีต่อสังคม, และคุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายในฐานะเกื้อกูลความดีต่อพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : การศึกษาความเป็นผู้ว่าง่าย (โสวจัสสตตา) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชพิษณุโลก.

** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

The objective of this research were to 1) study Sovacassata doctrines (obedience) as described in Theravada Buddhism 2) study supporting and obstacle doctrines to the obedience 3) study application the value of obedience to the context of Thai society current. This was a type of qualitative research which focuses on the data collected from the Theravada Buddhist scriptures: Tipitaka, Pali Canon, Sub-Commentaries, and other related technical papers rewritten in descriptive.

The findings could be summarized as follows:

1. The Sovacassata was the important Dhamma which the Buddha has categorized propitious in the Mangala Sutta and virtues which make for protection in Nathakarana Dhamma. In addition, the obedient Buddhist can identify the characteristics in 3 important qualities, such as; listening and following to the instruction respectfully, and appreciating the gratitude to the instructor. The obedient ones can be categorized into 2 kinds, such as the obedience that the Lord Buddha uses to glorify and it is propitious for life and another was the one not to be praised. The training one to be an obedient was found Anumana Sutta for considers themselves. The examples of the obedient person in the era and current can be the characteristics of obedient person clearly.
2. For supporting Doctrines to the obedience was found such as MangalaSutta, Nathakarana Dhamma, Kalayanamitta Dhamma, Sobhanakarana Dhamma, and Yonisomanasikara etc. The obstacle Doctrines to the obedience such as repulsion (Patika), conceit (Mana) in the fetters (Sanyojana) etc.
3. The value of obedient Buddhist following Sovacassata Doctrines as described in Theravada Buddhism in order to apply to the context of Thai society in three categories, such as; 1) The value of obedience in supporting their goodness for oneself, 2) The value of obedience in supporting society, and 3) The value of obedience in supporting Buddhism.

Keywords : A study of Sovacassata (obedience) in Theravada Buddhism

๑. บทนำ

ความเป็นผู้ว่าง่ายเป็นธรรมฝ่ายดี เป็นมงคลอันนำมาซึ่งความเจริญในกุศลธรรม บุคคลสามารถบรรลุธรรมได้เพราะอาศัยความเป็นผู้ว่าง่าย บุคคลผู้น้อมประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมของพระผู้มีพระภาคโดยเคารพ เพราะเห็นแก่ประโยชน์คือกุศลธรรม และเคารพในพระธรรม และในองค์พระผู้มีพระภาค จึงเป็นผู้ว่าง่าย คือ ปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้อง ความเป็นผู้ว่าง่ายไม่ได้หมายถึงรวมถึงบุคคลที่น้อมปฏิบัติตามเพราะเหตุแห่งลาภ สักการะ

ความรัก หรือความกลัว ที่เป็นฝ่ายอกุศลธรรม ผู้ว่าง่ายจึงเป็นฝ่ายอกุศลธรรมที่เกิดจากปัญญาที่เห็นประโยชน์อันเป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลส เมื่อมีผู้อื่นว่ากล่าวหรือตักเตือน ก็น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ แก้ไขตามด้วยความเคารพ ในคำว่ากล่าว ตักเตือนนั้น ไม่ใช่เหตุอย่างอื่นจึงเป็นผู้ว่าง่าย เพราะฉะนั้น การน้อมปฏิบัติตามจึงเกิดได้จากการที่จิตเป็นไปในทางกุศล หรือเป็นอกุศล ดังนั้น จึงไม่ได้ตัดสินที่การกระทำแต่ตัดสินที่สภาพของจิตที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ความเป็นผู้ว่าง่าย อาจกล่าวเป็น ๒ นัย คือ นัยทางโลกียธรรม ซึ่งบุคคลที่มีความอดทนต่อคำแนะนำ ว่ากล่าว ตักเตือน สั่งสอนโดยชอบธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติ ย่อมยังประโยชน์อันเป็นมูลเหตุให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแห่งตน ส่วนนัยทางโลกุตระธรรมนั้น บุคคลผู้น้อมรับโอวาท คำสั่งสอนธรรมเพื่อเกื้อหนุนการบรรลุมรรค ผลนิพพานจากบัณฑิต แล้วน้อมนำไปปฏิบัติให้ถึงสมควรแก่ธรรม บุคคลนั้นก็ยังสามารถเข้าสู่ความหลุดพ้นได้ในที่สุด

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) ^{๒๕๙} ได้อธิบายความเป็นผู้ว่าง่ายไว้ว่า ความว่าง่ายนั้น เหมาะแก่ชนทุกชั้น เป็นบุคคลที่ยอมรับฟังเหตุผลของคนอื่นที่บอกกล่าว แนะนำ ตักเตือนโดยชอบธรรม เป็นเครื่องโยยจิตใจให้เกิดความสัมพันธที่ดีต่อกัน มีความนับถือและหวังดีต่อกัน ป้องกันความเสื่อมไม่ให้เกิดทั้งส่วนตัว และหมู่คณะ สร้างความเจริญให้เกิดขึ้นแก่ส่วนรวมด้วยดี เป็นบุคคลอันเป็นที่รักแก่ชนทุกชั้น

สวัสดี พินิจจันทร์ ^{๒๖๐} ได้ให้ทรรศนะความเป็นผู้ว่าง่ายไว้ว่า ผู้ว่าง่าย คือ ผู้ที่ถูกเขากล่าวเตือนในทางที่ถูกที่ควร ไม่พูดกลบเกลื่อนหรือทำเฉยเมย ไม่ถือรั้นด้วยทิฐิมานะ ไม่ขัดแย้ง และขัดคอผู้กล่าว คิดถึงคุณโทษ และเหตุผล แสดงอาการเอื้อเฟื้อเคารพ และความถ่อมตนต่อผู้กล่าวสอน

แนวคิดเรื่องความเป็นผู้ว่าง่าย มีแสดงไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และเอกสารของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาชั้นหลัง ซึ่งกล่าวขยายความหมายของความเป็นผู้ว่าง่ายไว้หลายนัย เพื่อการนำไปใช้ได้ถูกต้อง เหมาะสมตามบริบทตามนัยแห่งโลกียธรรมและโลกุตระธรรม ในพระไตรปิฎก ได้แสดงหลักธรรมความเป็นผู้ว่าง่ายไว้หลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบอยู่กับหลักธรรมข้อใหญ่และเป็นส่วนย่อยที่กล่าวถึงอยู่ในเรื่องอื่นๆ ง่าย ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยตรงและที่พระสาวกแสดงไว้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ของบุคคลผู้ว่าง่าย ย่อมจะได้รับคุณธรรมเบื้องสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนในที่สุดได้บรรลุนิพพาน เพราะได้ทำเหตุให้เกิดขึ้นแล้ว คือละโทษ อันเป็นอุปสรรคของตนให้หมดสิ้นไป ด้วยเหตุแห่งความเป็นผู้ว่าง่ายนั้น

แนวคิดความเป็นผู้ว่าง่ายที่ปรากฏในเอกสารของนักปราชญ์ชั้นหลังเกี่ยวกับมงคลสูตร มีกล่าวถึงไว้ดังนี้

พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้นำเสนอแผนภูมิการจัดลำดับขององค์ธรรมในมงคลสูตร ๓๘ ประการเป็นแบบขั้นบันได โดยมีมงคลในข้อต้น ๆ เป็นส่วนฐาน มีมงคลในลำดับท้าย ๆ เป็นส่วนยอด ^{๒๖๑} และชี้ให้เห็นว่า องค์ธรรมในมงคลสุตรนั้นวางเรียงไว้ตามวิถีทางของการปฏิบัติจากต่ำไปหาสูง ^{๒๖๒} จากง่ายไปหายาก ^{๒๖๓} และจากขั้นตอนของการสร้างความก้าวหน้าของชีวิตไปสู่ความก้าวหน้าทางจิต ^{๒๖๔} นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการจัดหมวดหมู่ของมงคลสูตรไว้ด้วย แต่ไม่ได้เน้นความสำคัญมากนัก เพียงแต่ชี้ให้เห็นภาพกว้าง ๆ ว่า คำสอนในมงคลสูตร ๓๘ ประการนั้น สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้อย่างไร

^{๒๕๙} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี), ธรรมเป็นที่พึ่ง, (กรุงเทพมหานคร : หจก.โรงพิมพ์กิตติวรรณ, ๒๕๕๖), หน้า ๕๙.

^{๒๖๐} สวัสดี พินิจจันทร์, มงคลในพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๖.

^{๒๖๑} ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ., มงคลชีวิต ภาค ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐๑-๒๐๙.

^{๒๖๒} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑๑.

^{๒๖๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑๑.

^{๒๖๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๕๑.

ชี้ให้เห็นว่า องค์ธรรมในมงคลสูตร เมื่อจัดเป็นหมวดหมู่แล้ว สามารถนำไปปฏิบัติเป็นแผนในการดำเนินชีวิตได้ ทำให้เกิดเป้าหมายที่ชัดเจน รู้การพัฒนาทางจิตว่าไปถึงขั้นใดขั้นไหนแล้ว และชี้ให้เห็นว่า การดำเนินนั้น ควรเริ่มจากง่ายไปหายาก อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ความเป็นผู้ว่าง่ายจะอยู่ในข้อธรรมท้าย ๆ เพื่อเข้าสู่โลกุตระธรรม แต่ขณะเดียวกัน ในทางโลกียธรรม ความเป็นผู้ว่าง่าย ก็ยังประโยชน์แก่ผู้ที่น้อมนำมาประพุดิ ปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความดีแห่งตน อันจะนำพาชีวิตให้เกิดสิริมงคล มีความสุข ความเจริญ ตามควรแก่การประพุดิปฏิบัติ เช่นเดียวกัน

ประณีต ก้องสมุท ^{๒๖๕} ได้กล่าวว่า ความเป็นผู้ว่าง่ายเป็นอุดมมงคล ผู้ไม่มีมานะ มีใจอันเบิกบาน น้อมรับคำสอนของบัณฑิตโดยเคารพ ผู้ นั้น เรียกว่า เป็นผู้ว่าง่าย ผู้ว่าง่ายย่อมได้รับประโยชน์ทั้งโลกนี้ และโลกหน้า ไม่มีใครรังเกียจที่จะสอนสั่ง ดังเรื่องของพระราชาผู้บวชเมื่อแก่ โดยมีพระสารีบุตร เป็นอุปัชฌาย์ พระสารีบุตรแนะนำสั่งสอนอย่างไร ท่านก็รับฟัง และน้อมนำไปปฏิบัติตามโดยเคารพ มิได้ทะนงตนว่าเป็นผู้แก่กว่า ในที่สุดก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ เหตุก็เพราะความเป็นผู้ว่าง่ายของพระรชาชนั้นเอง ดังนั้น ความเป็นผู้ว่าง่ายจึงเป็นอุดมมงคล

พระภวานาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว) ^{๒๖๖} ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับมงคลสูตรไว้ว่า มงคลชีวิต ๓๘ ประการ เป็นหมวดธรรมะ ที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และการนำไปปฏิบัติ เพราะเป็นหมวดธรรมะ ที่เป็นขั้น เป็นตอนเกี่ยวเนื่องกัน และสามารถนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติมีความสมบูรณ์พร้อม คือฝึกให้เป็นคนดี สร้างความพร้อมในการฝึกตนเอง ให้เป็นคนมีประโยชน์ บำเพ็ญประโยชน์ ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ในการฝึกภาคปฏิบัติ เพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป ผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลส ย่อมยังประโยชน์สูงสุดของการปฏิบัติให้เกิดขึ้น คือ ผู้ปฏิบัติจะมีจิตใจที่สะอาด บริสุทธิ์ บริบูรณ์ หมดกิเลส สามารถทำพระนิพพานให้แจ้ง สร้างบารมีให้ถึงที่สุดแห่งธรรมได้

ธรรมะเพื่อประชาชน ^{๒๖๗} ได้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นผู้ว่าง่ายในมงคลสูตรไว้ว่า การที่เรามีใครสักคนคอยว่ากล่าวตักเตือนนั้น ไม่ใช่ว่าจะหาได้ง่ายๆ เพราะผู้ที่จะมีความปรารถนาดีอย่างนั้น จะต้องมีความตั้งใจของยอดกัลยาณมิตร ต้องสวมหัวใจของพระโพธิสัตว์ในการว่ากล่าวตักเตือน บางครั้งก็ต้องทำใจด้วยซ้ำกับการว่ากล่าวตักเตือนที่ตนกระทำให้ไป และเมื่อเผชิญกับกระแสแห่งความไม่เข้าใจมากมายเพียงไรก็ไม่เคยหวั่นไหว เพราะเล็งเห็นประโยชน์ว่า หากทำอย่างนี้แล้ว จะบังเกิดผลดีอย่างแน่นอน ผู้ที่คอยว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญ ถึงกับตรัสยกย่องว่า เป็นเหมือนผู้ที่ชี้ขุมทรัพย์ ซึ่งการที่เราจะหาบุคคลเช่นนี้ได้ ไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ดังนั้น เมื่อมีผู้มาคอยแนะนำพร่ำสอน ต้องถือว่าเป็นบุญของเรา ให้ตั้งใจฝึกฝนอบรมตนให้ดียิ่งๆขึ้นไป อย่าเป็นคนว่ายากสอนยาก หากเราเป็นผู้ที่ว่าง่ายสอนง่ายแล้ว จะมีแต่ผู้ที่รักและเอ็นดู มีความรู้อะไร ก็จะถ่ายทอดให้เราอย่างไม่มีปิดบังอำพราง เมื่อเหยียบย่างไปถึงแห่งหนตำบลใดก็จะเป็นที่รัก เป็นที่สรรเสริญของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย แล้วเรื่องราวของการเป็นผู้ที่ว่าง่ายของเรานี้ จะเป็นแบบอย่างที่ดีของนักสร้างบารมีรุ่นหลังๆสืบต่อไป

สรุปว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสอนให้พิจารณาว่า หากมีผู้ใดมากล่าวตักเตือนตรงต่อความเป็นจริงแล้ว ควรจะเห็นว่าผู้นั้นเป็นผู้มาชี้บอกขุมทรัพย์ เพราะเป็นเหตุให้เราปรับปรุงตัวเอง จนอาจทำประโยชน์อันเป็นดุจขุมทรัพย์ให้สำเร็จนั่นเอง ผู้ใดประพุดิได้ตามที่ตรัสมานี้ ผู้นั้นชื่อว่า เป็นคนว่าง่าย ความเป็นคนว่าง่ายนี้ เป็น

^{๒๖๕} ประณีต ก้องสมุท, สิ่งที่เป็นมงคล (มงคล ๓๘), [ออนไลน์] แหล่งที่มา <<http://www.84000.org/tipitaka/book/bookpn06.htm>> (๒๗ ธ.ค.๕๙).

^{๒๖๖} พระภวานาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว), มงคลชีวิต ๓๘ ประการ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <<http://www.kalanamitra.org/mongkol.html>> (๒๗ ธ.ค.๕๙).

^{๒๖๗} ธรรมเพื่อประชาชน, มงคลที่ ๒๘ เป็นคนว่าง่าย- โหษของการเป็นผู้ว่าง่าย, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <<http://buddha.dmc.tv/mongkol05-38.html>>

เรื่องฝึกกันได้ยาก เพราะใครๆล้วนไม่ต้องการให้คนอื่นตำหนิติเตียนตน หวังอยู่แต่คำชื่นชม รั้งเกียจคำไม่เจริญหู แต่หากได้พิจารณาโทษของความเป็นคนว่าง่ายจะนำมาซึ่งความหายนะ ความไม่สวัสดิ์อะไร อย่างไรบ้าง และคุณของความเป็นคนว่าง่ายจะนำมาซึ่งประโยชน์ ซึ่งความสวัสดิ์อะไร เป็นมงคลแก่ตนอย่างไรบ้าง ก็ช่วยให้เป็นคนว่าง่ายได้ง่ายขึ้น

สำหรับพระภิกษุ ความเป็นคนว่าง่าย ชื่อว่าเป็นมงคล ก็เพราะเป็นเหตุให้ได้มาซึ่งโอวาท คือ คำตักเตือน ในสิ่งที่ควรทำ และสิ่งที่ไม่ควรทำ ได้รับคำพร่ำสอนเนืองๆ ในศีล สมาธิ และปัญญา จากเพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน เพราะถ้าหากว่าเป็นคนว่าง่ายแล้ว เพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกันทั้งหลาย ก็จะไม่กล้าว่ากล่าวตักเตือน ไม่กล้าสอน เพราะกลัวว่าจะเกิดความขุ่นเคือง ทั้งจะเหนียวเปล่า บุคคลผู้ว่าง่าย แม้เป็นฆราวาส ก็จะสามารถทำตามทำนองเดียวกันนี้ ตามสมควรแก่เพศของตน เช่นกัน

ความเป็นผู้ว่าง่ายใน ปฐมนาถสูตร^{๒๖๘} ซึ่งเป็นหลักธรรมอันเป็นที่พึงของคนในโลกนี้ อันเป็นหลักการสำคัญของการครองชีวิตตามหลัก “อตตา หิ อตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน”^{๒๖๙} แต่ตนที่พึ่งตนเองได้ ก็ต่อเมื่อตัวบุคคลนั้นต้องมีคุณธรรมเป็นหลักในการพึ่งตนเอง ความเป็นมาของปฐมนาถสูตร เกิดขึ้นโดยพระผู้มีพระภาครับสั่งให้ภิกษุมีตนเป็นที่พึ่ง อยามีสิ่งใดเป็นที่พึ่ง ให้มีธรรมเป็นที่พึ่ง ซึ่งหมายถึง ธรรมอันเป็นที่พึ่งของคนในโลกนี้ อันเป็นหลักการสำคัญในการครองชีวิต ประกอบด้วยหลักธรรม ๑๐ ประการ เรียกว่านาถกรรมธรรม^{๒๗๐} เป็น พหุการธรรม หรือธรรมมีอุปการะมาก เพราะเป็นกำลังหนุนในการบำเพ็ญคุณธรรมต่าง ๆ ยังประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้อย่างกว้างขวางไพบูรณ์ ซึ่งความเป็นผู้ว่าง่ายอยู่ในองค์ธรรมที่ ๔

ปฐมนาถสูตร เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคต้องการแสดงให้เห็นว่า การพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่ไม่ต้องทุกข์ในภายหลัง และเป็นเหตุให้สามารถปฏิบัติคุณธรรมต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น แต่การจะพึ่งตนเองได้นั้น ต้องปฏิบัติตามหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ ประการ ถ้าปฏิบัติไม่ครบแสดงว่ายังไม่เป็นที่พึ่งแก่ตนอย่างสมบูรณ์ และเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติธรรมที่ว่าด้วยความเป็นผู้ว่าง่าย ไว้ในนาถกรรมธรรม ๑๐ ประการนั้น เพราะเหตุว่า บุคคลผู้มีความว่าง่ายอยู่ในตัว ย่อมมองเห็นโทษของตนเองที่ตนเองมองไม่เห็น เมื่อมีผู้ว่ากล่าวตักเตือน แล้วน้อมรับมาปฏิบัติเพื่อละโทษนั้น จะทำให้ไม่ต้องเกิดทุกข์ภายหลัง และเป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนความดีอื่น ๆ อีกด้วย

แนวคิดความเป็นผู้ว่าง่ายที่ปรากฏในเอกสารของนักปราชญ์ชั้นหลัง เกี่ยวกับความเป็นผู้ว่าง่ายในปฐมนาถสูตร มีตัวอย่าง ดังนี้

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี)^{๒๗๑} กล่าวว่า บุคคลผู้ว่าง่าย เป็นผู้ที่ประกอบด้วยธรรมอันกระทำความเป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน รับผิดชอบต่อตน หรือคำพร่ำสอนโดยเคารพ คือแสดงอาการเคารพคำตักเตือน แนะนำ สั่งสอนของผู้หวังดี และประกอบไปด้วยธรรมอันทำความเป็นผู้ว่าง่ายนั้น

ดังนั้น ความเป็นผู้ว่าง่ายตามหลักนาถกรรมธรรม คือการกระทำตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ตามหลัก อตตา หิ อตตโน นาโถ ซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่มุ่งเน้นให้มนุษย์มีความเพียรในการทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง เชื่อมั่นในศักยภาพของการเป็นมนุษย์ที่สามารถพัฒนาได้ ดังเช่น พระผู้มีพระภาคที่ทรงเป็นมนุษย์ธรรมดา แต่ยังสามารถพัฒนาตนจนพ้นทุกข์ ล่วงรู้ธรรมมากมาย และเพราะพระเมตตา จึงทรงนำพาผู้อื่นให้พ้นทุกข์ได้ตามไปด้วย มนุษย์จึงควรพึงการกระทำของตนเองเป็นอันดับแรก ไม่ใช่คอยพึ่งพาอำนาจภายนอกที่มองไม่เห็น และไม่รู้ว่ามิได้อยู่จริงให้มา

^{๒๖๘} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗/๒๕.

^{๒๖๙} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๖.

^{๒๗๐} อัง.ทสก.อ. (ไทย) ๓๘-๔๒.

^{๒๗๑} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี), ธรรมเป็นที่พึ่ง : (หอจ.โรจนพิมพ์กิตติธรรม, ๒๕๒๖), หน้า ๕๙-๖๐.

คอยช่วยเหลือ เมื่อพึ่งตนเองได้ จะรู้สึกเป็นอิสระ มีความสุข จึงอยากแผ่ความสุขให้คนอื่นบ้าง เพราะบางครั้งสถานการณ์ของคนบางคนก็มีข้อจำกัด อาจไม่พบการสนับสนุน หรือได้รับการส่งเสริมอย่างที่เรารับ หากเราสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ ก็เป็นสิ่งที่ควรกระทำ ฉะนั้น ความเป็นคนมีอริยาไยอ่อนโยน พร้อมทั้งจะยอมรับ นับถือ เชื้อฟังคนอื่น จนกลายเป็นคนมีลักษณะว่าง่ายสอนง่าย ทำความเข้าใจอะไรกันได้ง่าย ช่วยเหลือคนอื่นพร้อมที่จะให้การส่งเสริม จัดเป็นคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ซึ่งตั้งงามมาสู่ตน ซึ่งตนจะต้องเป็นผู้กระทำ

ในกัจจวมสูตร^{๒๗๒} ภิกษุบางรูปติเตียนทั้งภิกษุณี และพระโมลลียผัดคุนะ ที่ลุลูกคลีกันอยู่เกินเวลา จนทำให้ทั้งสองก่ออธิกรณกับหมู่ภิกษุที่พากันติเตียน เมื่อความทราบถึงพระผู้มีพระภาค จึงทรงตักเตือนพระโมลลียผัดคุนะที่โกรธ แล้วตรัสว่า ภิกษุผู้สักการะ เคารพ นับถือบูชา นอบน้อมธรรม เป็นผู้ว่าง่าย ถึงความเป็นผู้ว่าง่าย เราเรียกว่า เป็นผู้ว่าง่าย^{๒๗๓}

ภิกษุที่ทำตนเป็นคนที่ว่าง่าย ถึงความเป็นผู้ว่าง่าย เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร เราไม่เรียกว่าเป็นผู้ว่าง่าย เพราะเหตุใด เพราะภิกษุนั้น เมื่อได้มาซึ่ง จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารนั้น ก็ไม่เป็นผู้ว่าง่าย ไม่ถึงความเป็นผู้ว่าง่าย

การที่พระผู้มีพระภาคตรัสเช่นนี้ เพราะทรงปรารถนาความประพฤติของพระโมลลียผัดคุนะ ซึ่งเป็นพระผู้ว่าง่าย จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับภิกษุผู้เห็นแก่ธรรม เพราะเมื่อเห็นแก่ธรรม ผู้นั้นก็จะเป็นผู้ว่าง่ายเพื่อเกื้อกูลความดีแห่งตน ซึ่งพระองค์ทรงสรรเสริญ แต่ผู้ว่าง่ายเพื่อลาภ สักการะ และอาภิส เพราะพระองค์ทรงตำหนิ ไม่นับว่าเป็นผู้ว่าง่าย และไม่ทรงสรรเสริญ

แนวคิดเรื่องความเป็นผู้ว่าง่ายที่ปรากฏในเอกสารของนักปราชญ์ชั้นหลัง โดยอธิบายกัจจวมสูตร มีตัวอย่าง ดังนี้

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร)^{๒๗๔} กล่าวว่า คนว่าง่ายมี ๒ ประเภท คือว่าง่ายเพราะเห็นแก่ความดี และว่าง่ายเพราะเห็นแก่ได้ นอกจากนี้ ยังได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของประเภทผู้ว่าง่ายกับผู้ว่างายกไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้ว่าง่ายโดยแท้ นั้น เพราะเห็นแก่ธรรม ส่วนผู้ว่างายก ไม่เห็นแก่ธรรม กลับเห็นแก่ตนเอง

นาวาตรีอ่อน บุญญพันธ์^{๒๗๕} กล่าวว่า คนว่าง่ายที่ไม่ควรสรรเสริญ คือคนว่าง่ายเพราะขาดความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นคนหัวอ่อน เพราะคนหัวอ่อนเป็นคนที่ไม่เป็นตัวของตัวเอง โดยต่างจากคนว่าง่ายที่ควรสรรเสริญ คือ คนว่าง่ายที่ควรสรรเสริญจะมีจุดมุ่งหมาย มีความเคารพธรรม แต่คนหัวอ่อนไม่มีสิ่งเหล่านี้

เพราะฉะนั้น ผู้ว่าง่ายที่แท้จริงมีอยู่ แต่ถ้าพิจารณาอย่างหยาบจะเห็นว่า บุคคลว่าง่ายที่ดูเหมือนเป็นคนว่าง่ายที่แท้จริง แต่กลับเป็นคนหัวอ่อน ไม่มีเป้าหมายหรือจุดยืนที่แท้จริง บุคคลประเภทนี้ ไม่จัดว่าเป็นผู้ควรสรรเสริญ และไม่เป็นผู้ว่าง่ายด้วย และข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัด คือ ผู้ว่าง่ายมีเป้าหมายชัดเจน และเห็นแก่ธรรมเคารพธรรม และปฏิบัติตามธรรมนั้น

ในอนุมานสูตร^{๒๗๖} พระสูตรนี้แสดงโดยพระโมคคัลลานะ กล่าวคือ เมื่อจะกล่าวถึงธรรม พระมหาโมคคัลลานะจะเล่าเรื่องราวตัวต่อหน้าเหล่าภิกษุให้ทราบ แล้วจึงกล่าวธรรมอันทำให้เป็นผู้ว่าง่ายให้กับเหล่าภิกษุได้ฟังธรรมนั้น โดยนัยแสดงให้เห็นว่า การจะเป็นผู้ว่าง่ายโดยเนื้อแท้ เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะการเป็นผู้ว่าง่าย

^{๒๗๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๒๖/๒๓๘ - ๒๓๙.

^{๒๗๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๒๖/๒๓๘ - ๒๓๙.

^{๒๗๔} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), *มงคลยอชีวิต ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๕๐๕.

^{๒๗๕} อ่อน บุญญพันธ์, *ที่พึ่งของตน*, (สมุทรปราการ: บ้านกอบจาก, ๒๕๑๑), หน้า ๖๑.

^{๒๗๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๒/๑๘๘ - ๑๙๐.

ง่ายขึ้น ต้องละความเป็นผู้ว่ายากออกจากตนเสียก่อน และให้ตรวจสอบเทียบเคียงกับตนเองว่า ถ้าตนมีเหตุแห่งความเป็นผู้ว่ายากแล้ว ตนไม่ชอบอย่างไร ผู้อื่นก็ไม่ชอบอย่างนั้นเหมือนกัน ต่อจากนั้นก็ให้ละเหตุแห่งการว่ายาก ถ้าไม่มีเหตุแห่งความว่ายาก ก็ให้หมั่นปฏิบัติธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่ายอยู่เสมอ เพื่อความเจริญแห่งธรรมอื่นยิ่ง ๆ ขึ้นไป และธรรมแห่งความเป็นผู้ว่าง่ายยังเป็นธรรมที่เกื้อกูลความดีอื่น ๆ อีกมากมาย

แนวคิดเรื่องความเป็นผู้ว่าง่าย ที่ปรากฏในเอกสารของนักปราชญ์ชั้นหลังเกี่ยวกับบอณมานสูตร มีตัวอย่าง ดังนี้

นาวาตรีอ่อน บุญญพันธ์^{๒๗๗} ได้แสดงอุบายวิธี ๔ อย่าง เพื่อฝึกตนให้เป็นผู้ว่าง่าย ได้แก่ การปวารณา มีปกติอิริยาบถ มีความเคารพ และมีความอ่อนน้อม ทั้ง ๔ อุบายนี้สามารถถอนเชื้อแห่งความเป็นผู้ว่ายากสอนยาก ให้หมดสิ้นไป

เทพพร มังธานี^{๒๗๘} กล่าวถึงข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นผู้ว่าง่ายโดยย่อ ๓ วิธี ได้แก่ ละมานะ ละอุปาทาน และเพิ่มพูนสัมมาทิฐิ เป็นการสรุปโดยย่อเพื่อให้เห็นชัด และไม่สับสน โดยจัดกลุ่มเอาไว้อย่างชัดเจน

ในทศตตรสูตร^{๒๗๙} พระผู้มีพระภาคตรัสให้เห็นถึงความสำคัญของความเป็นผู้ว่าง่ายว่าเป็นที่พึงแห่งตนโดยแท้ ตอนหนึ่ง ความว่า “ความเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทนรับฟังคำพรั่าสอนโดยเคารพ นี่เป็นนาถกรรมธรรม (ธรรมอันเป็นที่พึงแห่งตน)

พระครูศรีปัญญาณี (อ่อน)^{๒๘๐} ได้กล่าวถึงความสำคัญของความเป็นผู้ว่าง่ายไว้ว่า โสวรสสตา แปลว่า ภิกษุก็ดี คฤหัสถ์ก็ดี ประพฤติตนเป็นคนสอนง่าย ไม่มีทิฐิมานะ อุปาทานแน่นหนในสันดาน มีจิตเบิกบาน อ่อนน้อมรับโอวาทคำสั่งสอนของนักปราชญ์โดยเคารพ จัดเป็นมงคลอันประเสริฐโดยวิเศษ เหตุที่จะให้เกิดปัญญาพิจารณาเห็นคุณ และโทษ ความว่าง่ายเป็นที่สรรเสริญของมนุษย์ และเทวดาทั้งปวง ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายมีคุณอันใหญ่หลวง ที่จะให้สำเร็จมรรคผล และนิพพาน ข้ามโอฆะแอ่งแก่งกันดาร คือภพ และชาติความเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกำเนิดทั้ง ๔ และคติทั้ง ๕ ความว่าง่ายสอนง่ายเป็นเหตุละเสียซึ่งอวิชา และมานะ ทิฐิ อุปาทาน จะเห็นธรรมคำสั่งสอนของพระศาสดา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ความสอนง่ายว่าง่ายย่อมมีเจตนาอันอ่อนไม่กระด้าง ด้วยมานะทิฐิ ย่อมมีขันติไม่โกรธพยาบาท มีกายวาจาอันใสสะอาดปราศจากทุจริตคิดแต่ทางบุญกุศล ที่จะยกตนให้พ้นจากทุกข์ แสวงหาความสุขเป็นเบื้องหน้า อนึ่งคนสอนง่ายว่าง่ายไม่กระด้างย่อมอ่อนทั้งกายวาจา และใจ ปวารณาตนไว้ให้ท่านผู้อื่นว่ากล่าวสั่งสอน

พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ฌมขโย)^{๒๘๑} กล่าวว่า ความเป็นคนว่าง่าย เป็นทางมาแห่งความเจริญ และเป็นคุณธรรมของคนทุกระดับชั้น และทุกวัย ถ้าเป็นผู้น้อย เมื่อผิดพลาดก็จะมีผู้ใหญ่คอยตักเตือน ถ้าเป็นผู้เสมอกัน เพื่อนๆ ก็กล้าชี้แนะ แม้เป็นผู้ใหญ่ ถ้าหากฝึกเปิดใจให้กว้าง ทำใจให้กล้า รู้จักรับฟังเหตุผลของผู้น้อยที่แนะนำด้วยความปรารถนาดี ก็จะมีแต่ความเจริญ นับว่ามีสิริมงคลติดตัว ความเป็นคนน่ารักก็จะบังเกิดขึ้น

ความว่าง่ายสอนง่ายเป็นมงคลอันสูงสุด ข้อที่ ๒๘ ในมงคล ๓๘ ประการ ตรงข้ามกับความว่ายากสอนยาก ความว่าง่ายเป็นเรื่องที่นำศึกษาถึงความ เป็นมงคล และความไม่เป็นมงคล สิ่งที่เป็นมงคลเป็นธรรมที่ควรปฏิบัติให้ยิ่ง สิ่งที่ไม่เป็นมงคลเป็นสิ่งที่ควรละ สำรวม และระวัง ซึ่งไม่ยุ่งเลยที่จะละเหตุทั้ง ๑๖ ประการ ข้างต้นไปได้

^{๒๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑ - ๖๘.

^{๒๗๘} เทพร มังธานี, มงคลยอดชีวิต คู่มือพัฒนาชีวิต, หน้า ๑๕๒ - ๑๕๓.

^{๒๗๙} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๔๒๘.

^{๒๘๐} พระครูศรีปัญญาณี (อ่อน), คนว่าง่าย-คนดี, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล <http://weeklynewsonline.net/> [๒๘/ ธันวาคม/ ๒๕๕๙].

^{๒๘๑} พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ฌมขโย) มหาสมุทรแห่งคุณธรรม, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล <http://buddha.dmc.tv.html> [๒๙/ ธันวาคม/ ๒๕๕๙].

แต่ก็ไม่เหลือวิสัยสำหรับผู้หวังความเจริญความก้าวหน้า ด้วยอาศัยสติ และปัญญา ด้วยจิตที่ฝึกมาดีแล้ว ย่อมนำ
สุขมาให้ ความดีอันนี้ก่อให้เกิดความเสียหายได้อย่างมากมาย แทนที่จะได้รับความสุข และความสำเร็จ กลับได้
รับความทุกข์ และความล้มเหลวซ้ำแล้วซ้ำเล่า เหตุเพราะความดีอัน ดั่งนั้น บุคคลผู้หวังความเจริญ ความก้าวหน้า
ความสุข และความสำเร็จ ควรได้พิจารณา โสวัจัสสตา อันเป็นมงคลอันสูงสุด

จะเห็นได้ว่า ความเป็นผู้ว่าง่ายตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริง ย่อมทำให้บุคคลมีแต่ความ
เจริญฝ่ายเดียว ดังที่กล่าวมา ซึ่งสอดคล้องกับที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ความว่า
“เป็นคนว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเครื่องทำความเป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับคำพรั่าสอนโดยเคารพ ย่อมเป็นไปเพื่อ
ความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่หายไปแห่งสังขาร” ดั่งนั้น ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย มีอาณิสส และประโยชน์
ดังได้กล่าวมา ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่าเป็นมงคลอันสูงสุด เพราะเป็นเหตุให้ได้มาซึ่งความสุข ความเจริญ ทั้งแก่
ตน และหมู่คณะของตน ฉะนั้น คนทั้งหลายพึงทำตนให้เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย เพื่อความสวัสดิ์ในทุกสถาน ในกาล
ทั้งปวง และประโยชน์ของความเป็นผู้ว่าง่ายจะได้ซึ่งที่พึ่งอาศัย เป็นที่รักใคร่ของมหาชน และนักปราชญ์ผู้มีปัญญา
เป็นที่สรรเสริญแก่เหล่ามนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย มีคุณอันใหญ่หลวงที่จะให้สำเร็จมรรค ผล และนิพพานในที่สุด

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาหลักโสวัจัสสตา (ความเป็นผู้ว่าง่าย) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริม และเป็นอุปสรรคต่อความเป็นผู้ว่าง่าย ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธ
ศาสนาเถรวาท

๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการทำวิจัยนี้ หลังจากการสอบผ่านโครงร่าง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ได้
ตั้งไว้ในแต่ละบท ซึ่งบางประเด็นก็ต้องถูกตัดออกไป เพราะเมื่อศึกษาจากข้อมูลเชิงลึก ก็พบว่าบางประเด็นซ้ำ
ซ้อนกัน หรือสามารถรวมเป็นประเด็นเดียวกันได้ การสืบค้นข้อมูลในแต่ละประเด็น ผู้วิจัยค้นหาจากสื่อออนไลน์
เป็นหลัก ซึ่งเราจะได้ข้อมูลที่กว้างขวางจากทรรศนะของผู้รู้ในเรื่องที่ศึกษานั้น ๆ ในขณะเดียวกัน ข้อมูลที่ได้นั้นจะ
ต้องอิงจากพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ การแสดงทรรศนะที่ผิดจากพระไตรปิฎกไม่สามารถนำมาอ้างอิงได้ ทั้งที่กล่าว
ไว้ในเรื่องเดียวกันก็ตาม สิ่งสำคัญที่สุดของการทำวิจัย คือ การอ้างอิง เพราะความรู้ในระดับบัณฑิตศึกษานั้น ยัง
ไม่ตกผลึกเพียงพอ การแสดงทรรศนะ หรือความคิดเห็นต่าง ๆ ต้องหาหลักฐานมาอ้างอิง ยิ่งผู้วิจัยหาแหล่งอ้างอิง
มายืนยันความคิดของผู้วิจัยได้มากเท่าไร เท่ากับว่า ผู้วิจัยได้ความรู้ลึกจากเรื่องที่ศึกษาได้มากขึ้นเท่านั้น แหล่ง
ยืนยันที่ดีที่สุดก็คือหนังสือ และงานวิจัย ซึ่งถ้าไม่มีคำค้นในใจก็ไม่สามารถไปถึงเรื่องที่ต้องการจะศึกษาได้

ดั่งนั้น การหาแหล่งอ้างอิงทางเลือกอื่น ผู้วิจัยจึงใช้หาจากข้อมูลออนไลน์ ซึ่งมีผู้แสดงทัศนะในเรื่องที่
ต้องการศึกษาไว้มากมาย เป็นทรรศนะหรือมุมมองใหม่ ๆ แต่ในขณะเดียวกัน จะต้องอ้างอิงหลักธรรมทางพระพุทธ
ศาสนาจากพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น ก่อนที่ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลออนไลน์ ผู้วิจัยจะต้องรู้ข้อมูลจากพระไตรปิฎก
ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการทำวิจัยทางพระพุทธศาสนา เพื่อรู้นิยาม ความหมาย และสาระสำคัญของเรื่องนั้น
ๆ ก่อนเสมอ ซึ่งการหาข้อมูลเพื่ออ้างอิงในพระไตรปิฎกนั้น ผู้วิจัยใช้การหาข้อมูลในวิทยานิพนธ์ในเรื่องที่ต้องการ
ทราบทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ก่อนไปเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกฉบับจริงว่า ตรงกันหรือไม่ ก่อนที่จะนำมาอ้างอิง

ในงานวิจัย นอกจากนี้ ในพจนานุกรมประมวลศัพท์ ของ ป.ปยุตโต ก็มีความสำคัญมากเพราะเป็นแหล่งอ้างอิงหลักธรรม ซึ่งการทำข้อมูลออนไลน์ ผู้วิจัยจะได้ข้อมูลมากมายที่สามารถนำมาอ้างอิงความคิดในงานวิจัยมาก และสามารถสืบค้นไปถึงแหล่งข้อมูลวิทยานิพนธ์และหนังสือได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

หลังจากผู้วิจัยได้ข้อมูล และนำข้อมูลมาร้อยเรียงประกอบกับความคิดของผู้วิจัยในแต่ละประเด็น ให้สอดคล้องรับกันไปในแต่ละประเด็นนั้น ก็เป็นความสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง การหาคำเชื่อมเพียงไม่กี่พยางค์ เช่น ดังนั้น ด้วยเหตุนี้ อาจกล่าวได้ว่า จะเห็นได้ว่า ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น เป็นต้น เพื่อมารับกับข้อมูลมากมายที่ได้มา เมื่ออ่านแล้วต้องไม่สะอึก ซึ่งกว่าจะสรุปในแต่ละบทก่อนให้กรรมการตรวจนั้น ผู้วิจัยต้องอ่านหลายรอบ ซึ่งก็ยังต้องมีการแก้ไขอีกมากเช่นกัน ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ยิ่งผู้วิจัยมีค่านิยมในสิ่งที่อยากรู้มากเท่าใด ผู้วิจัยจะยิ่งได้ข้อมูลเพิ่มมากขึ้น เพื่อนำมาอ้างอิงความคิด ในแต่ละประเด็นที่ตั้งไว้ ในแต่ละบท ซึ่งเมื่อเสนอข้อมูลครบทุกประเด็นแล้ว ผู้วิจัยจะต้องสรุปไว้ท้ายบท เพื่อสะดวกในการนำไปใช้ในบทสรุป ซึ่งข้อมูลที่นำมาสรุปจะได้ไม่คลาดเคลื่อนจากประเด็นที่ตั้งไว้ บทที่พิสูจน์ความรู้จากเรื่องที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ว่ามากพอหรือไม่ นั่นคือ บทการนำไปใช้ ถ้าเป็นเชิงปริมาณก็นำไปสร้างเครื่องมือ โดยใช้วิธีการทางสถิติช่วยวิเคราะห์ และประมวลข้อสรุปเพื่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนน้อยที่สุด ในส่วนงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือของผู้วิจัยก็คือคุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งผ่านการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลมาพอสมควร

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงนำเสนอคุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายไปประยุกต์ใช้ใน ๓ ประเด็นกับบริบทของสังคมไทยในขณะนี้ เพราะมองเห็นปัญหาว่า คนส่วนใหญ่ที่เป็นปุถุชนย่อมมีความว่ายากสอนยาก ซึ่งเป็นอุปสรรคขวางกั้นความดี ความเจริญต่าง ๆ ในชีวิต ซึ่งถือได้ว่าเป็นความประมาทในการดำเนินชีวิตอย่างยิ่ง การฝึกตนให้เกิดคุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่าย แล้วเชื่อฟังคำสั่งสอน ตักเตือนจากผู้หวังดี หรือบัณฑิต ย่อมเป็นการเกื้อกูลความดีให้เกิดแก่ตน แก่ความเจริญทั้งปวงในการดำเนินชีวิต และย่อมส่งผลถึงความสุขสันติ ความเจริญรุ่งเรืองของสังคมโดยรวมด้วยเช่นกัน ในแง่ของสังคมไทยนั้น ความขัดแย้งทางความคิดเป็นปัญหาสำคัญที่นำไปสู่ความรุนแรงที่มนุษย์สามารถจับอาวุธทำร้ายกันจนบาดเจ็บ และถึงตายได้นั้น การนำคุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายไปประยุกต์ใช้ในการคิดพิจารณาในแต่ละเรื่องที่ไต่ถาม ได้ฟังก่อนการตัดสินใจ หรือเหตุการณ์นั้น ๆ ตามหลักโยนิโสมนสิการ ก็เชื่อได้ว่าความขัดแย้งทางความคิดที่นำไปสู่ความรุนแรงก็จะคลี่คลายลงได้จริงๆ มิใช่เหมือนคลื่นใต้น้ำอย่างในเวลานี้ ประเด็นสุดท้าย ผู้วิจัยมุ่งนำคุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายในการเห็นธรรม เคารพธรรม และนำอ้อมนำไปปฏิบัติ ของพุทธบริษัท ๔ ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อสืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองอยู่ในผืนแผ่นดินไทยได้นานที่สุด เพราะยิ่งพระพุทธศาสนาอยู่ได้นานแค่ไหน ก็เท่ากับว่า เกื้ออายุของประโยชน์สุข ที่มีผลต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ ทั้งทางตรง และทางอ้อม เช่นเดียวกัน ซึ่งรายละเอียดต่าง ๆ นั้น ได้แสดงไว้ในแต่ละบทครบทุกประเด็นที่ได้ตั้งไว้

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษาหลักโสวจัสสตา (ความเป็นผู้ว่าง่าย) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ความเป็นผู้ว่าง่าย เป็นธรรมฝ่ายดี เป็นมงคลแก่บุคคลผู้หวังความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งฝ่ายบรรพชิตและผูกรองเรือน เป็นหลักธรรมที่จะทำให้เกิดความรัก ความเคารพ ซึ่งกันและกัน มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน ซึ่งถือว่ามีผลสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับการอยู่ร่วมกันในสังคม อีกทั้งยังทำให้เกิดความดีงาม เป็นมงคลแก่ตน ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ ตลอดถึงพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงรุ่งเรืองสืบต่อไป บุคคลผู้น้อมประพฤติปฏิบัติ

ตามพระธรรมของพระผู้มีพระภาคโดยเคารพ เพราะเห็นแก่ประโยชน์ คือกุศลธรรม เคารพในพระธรรม และในองค์พระผู้มีพระภาค จึงเป็นผู้ว่าง่าย คือ ปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้อง ความเป็นผู้ว่าง่ายไม่ได้หมายรวมถึงบุคคลที่น้อมปฏิบัติตามเพราะเหตุแห่งลาภ สักการะ ความรัก หรือความกลัว ที่เป็นฝ่ายอกุศลธรรม ผู้ว่าง่ายจึงเป็นฝ่ายกุศลธรรมที่เกิดจากปัญญาที่เห็นประโยชน์อันเป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลส เมื่อมีผู้อื่นว่ากล่าว หรือตักเตือน ก็น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ แก่ไขตามด้วยความเคารพ ในคำว่ากล่าว ตักเตือนนั้น ไม่ใช่เหตุอย่างอื่นจึงเป็นผู้ว่าง่าย เพราะฉะนั้น การน้อมปฏิบัติตามจึงเกิดได้จากการที่จิตเป็นไปในทางกุศล หรือเป็นอกุศล ดังนั้น จึงไม่ได้ตัดสินที่การกระทำ แต่ตัดสินที่สภาพของจิตที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ความเป็นผู้ว่าง่าย อาจกล่าวเป็น ๒ นัย คือ นัยทางโลกียธรรม ซึ่งบุคคลที่มีความอดทนต่อคำแนะนำ ว่ากล่าว ตักเตือน สอนสั่งโดยชอบธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติ ย่อมยังประโยชน์อันเป็นมูลเหตุให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแห่งตน ส่วนนัยทางโลกุตตรธรรมนั้น บุคคลผู้น้อมรับโอวาท คำสั่งสอนธรรมเพื่อเกื้อหนุนการบรรลุมรรค ผล นิพพานจากบัณฑิต แล้วน้อมนำไปปฏิบัติให้ถึงสมควรแก่ธรรม บุคคลนั้นก็จะสามารถเข้าสู่ความหลุดพ้นได้ในที่สุด

๔.๒ ผลการศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริม และเป็นอุปสรรคต่อความเป็นผู้ว่าง่าย ที่ปรากฏใน .คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อความเป็นผู้ว่าง่ายนั้น เมื่อเกิดในบุคคลใด ย่อมเป็นสิ่งที่ยขวางกั้นการรับคุณค่าความดีจากบุคคลอื่นผู้หวังดี ฉะนั้น บุคคลผู้พิจารณาเห็นโทษของความเป็นผู้ว่าง่าย อันเกิดจากธรรมที่ที่เป็นอุปสรรคต่อความเป็นผู้ว่าง่าย ก็ควรที่จะลด ละ เลิกธรรมที่จะทำให้เป็นผู้ว่าง่ายนั้น เพื่อที่จะได้เข้าถึงความเป็นผู้ว่าง่าย อันจะเป็นประโยชน์ในการรับคุณค่าธรรมต่างๆ เพื่อเกื้อกูลความดีแห่งตน สังคม และพระพุทธศาสนา ธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อความเป็นผู้ว่าง่าย ได้แก่

ปฏิฆะ (หรือปฏิฆะสังโยชน์ ในสังโยชน์ ๑๐) คือความกระตือรือร้นไม่พอใจ ผิดใจ เมื่อมีปฏิฆะอยู่ในบุคคลใด ก็ย่อมจะมีความลำเอียงเพราะโทสะคติ คือความลำเอียงเพราะความชิงในบุคคลนั้น จะไม่ใคร่มองเห็นความดีของบุคคลนั้น

มานะ (หรือมานะสังโยชน์ในสังโยชน์ ๑๐) ในทางโลกเข้าใจกันว่าเป็นความพยายามบากบั่นขยันหมั่นเพียร แต่ในทางธรรมแล้ว มานะ เป็นความสำคัญตน เป็นความทะนงตน ถือตน เป็นอกุศลธรรม สำคัญตัวว่ามีดีเหนือกว่าคนทั่วไป บุคคลใดยังมีมานะอยู่ในตน ย่อมไม่ถึงความเป็นผู้ว่าง่ายได้อย่างแน่นอน

ทิฏฐิ (หรือ ทิฏฐุปาทาน ในอุปาทาน ๔) หมายถึง ความเห็น ขึ้นอยู่กับว่า จะเห็นถูก หรือเห็นผิด ถ้าเห็นถูก ก็เป็นสัมมาทิฏฐิ เป็นปัญญา แต่ถ้าเป็นความเห็นผิดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงแล้ว ก็เป็นมิฉฐาทิฏฐิ เป็นอกุศล ซึ่งเป็นอันตรายมากทีเดียว ถ้าความเห็นของแต่ละบุคคลคลาดเคลื่อนไป ผิดไป ไม่ตรงกับความเป็นจริงทุกอย่างก็จะผิดไปด้วย โดยที่สิ่งที่ผิด ก็จะเห็นว่าถูกสิ่งที่ถูกก็จะเห็นว่าผิด เป็นเหตุให้กระทำการกุศลกรรมประการต่าง ๆ มากมาย เป็นไปเพื่อความเสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลายโดยประการทั้งปวง ไม่เป็นประโยชน์ใด ๆ เลยทั้งแก่ตน และแก่ผู้อื่น

๔.๓ ผลการศึกษาการประยุกต์ใช้คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน พบว่าการนำคุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายตามหลักสโวจัสสตา ซึ่งเป็นความว่าง่ายในพระธรรม อันเป็นคุณธรรมประการสำคัญของผู้หวังความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความดีงามแห่งตน โดยการคบหาบัณฑิตนั้น ย่อมนำพาชีวิตไปสู่ความเจริญเป็นมงคล สามารถบรรลุธรรมดับกิเลสได้ เพราะความเป็นผู้ว่าง่ายต่อบัณฑิต คือ การน้อมรับคำเตือนด้วยความเคารพ และประพฤติปฏิบัติตามคำเตือนที่เป็นประโยชน์นั้น ย่อมนำมาซึ่งความเจริญซึ่งกุศลธรรม ความดี ทั้งในปัจจุบัน และภายหน้า

การนำคุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายตามหลักพระพุทธศาสนา อันเป็นคุณธรรมที่ผ่านการฝึกจนเกิดมีในตน มาประยุกต์ใช้กับหลักโยนิโสมนสิการ โดยการน้อมรับฟังประเด็นของปัญหา หรือข้อขัดแย้ง ทั้งจากบุคคล และเหตุการณ์ แล้วนำมาคิดพิจารณา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล โดยการคิดอย่างมีเหตุผล และรอบคอบ ประกอบการตัดสินใจ ไม่มีความลำเอียง หรือมีอคติต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยยึดหลักการบนพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริง ในเนื้อหา หรือเหตุการณ์ที่เป็นปัญหา หรือข้อขัดแย้งนั้นมากกว่าอารมณ์ โดยอาศัยความรู้ ความคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่เหมาะสมสอดคล้องกับหลักการ และเหตุผล การคิดอย่างมีเหตุผล และรอบคอบ ภายใต้พื้นฐานของหลักเกณฑ์ และข้อมูลที่เชื่อถือได้ ย่อมนำไปสู่ข้อสรุป และการตัดสินใจในทิศทางที่ถูกต้อง ความขัดแย้งทางความคิดในบริบทของสังคมไทยในขณะนี้ก็จะค่อย ๆ คลี่คลายลง เกิดความคิดความเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ความสมานฉันท์ ความปรองดอง อย่างที่ทุกฝ่ายอยากให้เกิดขึ้น ก็ก็จะเกิดขึ้นได้อย่างมั่นคง ความสุขสงบ ความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทร

การถือกุศลให้พระพุทธศาสนาได้ดำรงคงอยู่ได้ยาวนานแค่ไหน โดยการยึดมั่นในหลักธรรม คำสั่งสอน ยึดมั่นในบุญกุศล คุณความดี ละเว้นอกุศลบาปทั้งปวง ก็เท่ากับหรือมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ ตน สังคม และประเทศชาติ มีสันติสุข และมีความเจริญรุ่งเรือง ยังมีพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาเป็นผู้ว่าง่ายที่เห็นธรรม เคารพธรรม แล้วน้อมนำธรรมไปปฏิบัติมากเท่าใด ก็ยิ่งช่วยให้ธรรมมีกำลังเรื่องรอง อายุของพระพุทธศาสนาจะยืนนานมากขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่าย จึงมีความหมายสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรืออย่างน้อยก็เป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่อายุของพระพุทธศาสนา และอายุของประโยชน์สุข ที่มีผลต่อตน สังคม และประเทศชาติ

๕. ข้อเสนอแนะ

คุณธรรมของความเป็นผู้ว่าง่าย เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อตนเองเป็นอย่างยิ่ง ผู้ที่ได้ปฏิบัติธรรม อันเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ชื่อได้ว่า ได้กระทำมงคลให้แก่ชีวิตประการหนึ่ง และนับได้ว่าเป็นประการที่สำคัญอย่างมากทีเดียว เพราะคุณธรรมความว่าง่ายนั้น เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกื้อหนุนความดีอื่นๆยิ่งขึ้นไป ทั้งแก่ตน สังคม และพระพุทธศาสนา แต่เนื่องด้วยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่เห็นเป็นรูปธรรม หรือเชิงประจักษ์ให้เห็นเป็นตัวเลข (เชิงปริมาณ) ถึงการประยุกต์ใช้คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่าย ว่าสามารถประยุกต์ใช้ได้กับบริบทสังคมไทยในปัจจุบันได้จริงหรือไม่ อย่างไร ดังนั้น แนวทางที่จะทราบได้ ควรจะต้องศึกษาในเชิงปริมาณ ในประเด็นดังต่อไปนี้

๕.๑ คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายในฐานะถือกุศลความดีแห่งตน ประเด็นที่จะศึกษา คือ “การประยุกต์ใช้คุณค่าความเป็นผู้ว่าง่ายตามหลักพระพุทธศาสนาต่อการพัฒนาตนเอง”

๕.๒ คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายในฐานะถือกุศลความดีต่อสังคม ประเด็นที่จะศึกษา คือ “การประยุกต์ใช้คุณค่าความเป็นผู้ว่าง่ายตามหลักพระพุทธศาสนาต่อการแก้ปัญหาสังคมไทยในปัจจุบัน”

๕.๓ คุณค่าของความเป็นผู้ว่าง่ายในฐานะถือกุศลความดีต่อพระพุทธศาสนา ประเด็นที่จะศึกษา คือ “การประยุกต์ใช้คุณค่าความเป็นผู้ว่าง่ายตามหลักพระพุทธศาสนากับพุทธบริษัท ๔”

บรรณานุกรม

- เทพพร มั่งธานี. **มงคลชีวิต คู่มือพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๑.
- ปิ่น มุกข์นันท. **มงคลชีวิต ภาค ๓**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). **มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๙.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี). **ธรรมเป็นที่พึ่ง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิตติวรรณ, ๒๕๓๘
- สวัสดิ์ พินิจจันทร์. **มงคลในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- อ่อน บุญญพันธ์. **ที่พึ่งของตน**. สมุทรปราการ: บ้านกอบจาก, ๒๕๑๑.
- ธรรมเพื่อประชาชน. **มงคลที่ ๒๘ เป็นคนว่าง่าย-โทษของการเป็นผู้ว่าง่าย**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล <http://buddha.dmc.tv/mongkol๐๕-๓๘.html> [๒๘/ ธันวาคม/ ๒๕๕๙].
- ประณีต ก้องสมุทร. **สิ่งที่เป็นมงคล(มงคล ๓๘)**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล <http://www.๘๔๐๐๐.org/tipitaka/book/bookpno๖.htm> [๒๗/ ธันวาคม/ ๒๕๕๙].
- พระครูศรีปัญญาภรณ์ (อ่อน). **คนว่าง่าย-คนดี**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล <http://weeklynewsonline.net/> [๒๘/ ธันวาคม/ ๒๕๕๙].
- พระภิกษุวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว). **มงคลชีวิต ๓๘ ประการ**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล <http://www.kalanamitra.org/mongkhol.html> [๒๗/ ธันวาคม/ ๒๕๕๙].
- พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธรรมชโย) **มหาสมุทรแห่งคุณธรรม**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล <http://buddha.dmc.tv.html> [๒๙/ ธันวาคม/ ๒๕๕๙].

ศึกษานิวรณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
A STUDY OF THE STATES OF HINDRANCES (NIVARANAS)
IN THE INSIGHT MEDITATION PRACTICE

Bhikkhu Van Minh Angapunno (Nguyen) *

พระมหาชิต ฐานชิต,ดร. **

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษานิวรณ์ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และ ๒) เพื่อศึกษานิวรณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การศึกษานี้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธรศาสนาและคัมภีร์อื่นๆ ซึ่งถูกเรียบเรียงและบรรยายตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิจัยพบว่า นิวรณ์ ๕ คือ กามฉันทนิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ติดใจในกามคุณ อารมณ์ ๕ อันมี รูป เสียง กลิ่น รส และการสัมผัสถูกต้อง มีการถ้อยมั่นซึ่งอารมณ์ เป็นลักษณะ พยาบาทนิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ความโกรธที่มุ่งจะปองร้ายผู้อื่น มีความหยาบกระด้าง เป็นลักษณะ ถีนมิทธนิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ความหดหู่ ความท้อถอย มีความไม่ควรแก่การงาน เป็นลักษณะ อุทัจจกุกกัจฉนิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ มีความไม่สงบ เป็นลักษณะ วิจิกิจฉานิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ความสงสัยลังเลในใจในสิ่งที่ควรเชื่อ ไม่นั่นใจ มีความสงสัย เป็นลักษณะ วิธิละนิวรณ์สามารถละได้ด้วยกัน ๕ ระดับ ได้แก่ ตหังคปหาน เป็นการละได้ชั่วขณะในเวลาเจริญสติ ในการกำหนดรู้ วิกขัมภนปหาน เป็นการละด้วยการข่มไว้โดยการปฏิบัติสมถภาวนา สมุจเฉทปหาน เป็นการละด้วยการตัดขาดจากนิวรณ์โดยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนถึงมรรคญาณ ปฏิปัสสัทธิปหาน เป็นการละโดยสงบระงับด้วยอำนาจแห่งผลญาณ และ นิสสรณปหาน เป็นการละด้วยอำนาจการออกจากกิเลสได้หมดสิ้นไปเด็ดขาด คือ นิพพาน และนิวรณ์เหล่านี้ เป็นหลักธรรมที่ขวางกั้นไม่ให้บรรลุความดี นิวรณ์ทั้ง ๕ จัดเป็นธรรมหมวดหนึ่งในอัมมานุสัสสนาสติปัญญา อันเป็นหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามสติปัญญา ๔ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาโดยการพิจารณา นิวรณ์ธรรมนั้นมีหลักในการกำหนดคือ เมื่อนิวรณ์ทั้ง ๕ เกิดขึ้น ผู้ปฏิบัติต้องมีสติตั้งมั่นกำหนดรู้ในนิวรณ์นั้นๆ ให้รู้ชัดการเกิดดับของนิวรณ์เป็นเพียงนามธรรมโดยสภาพธรรม ก็จัดเป็นนามธรรม ที่เป็นปหัตตัพพธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ควรละ เมื่อเกิดขึ้นกับจิตของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ผู้ปฏิบัติใช้หลักโยนิโสมนสิการ มีสติในการกำหนดรู้นิวรณ์ทั้ง ๕ เป็นการรู้สภาวะธรรมของรูปนามโดยเท่าทันปัจจุบันอารมณ์ ผู้ปฏิบัติจะเห็นการเกิดดับโดยความเป็นพระไตรลักษณ์อย่างแท้จริงด้วยวิปัสสนาญาณ

คำสำคัญ: นิวรณ์, สติปัญญา, วิปัสสนาภาวนา

* ภิกขุ วันมินทร์ องคปุณโณ (เหงียน) เป็นพระนิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาสีพุทธโสธร.

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

This academic paper is of two objectives, namely: to study the hindrances in Buddhist and to Study Of The States Of Hindrances (Nivaranas) In The Insight Meditation Practice. This study is carried out by collecting Data from Buddhist Scriptures and other connected texts, then composed in descriptive style and finally previewed by experts.

The results of study are found that the five hindrances are Kamachanda nivaravana, thing preventing mind to act goodness. Its means; attract by 5 Sexuality is, body or shape, sound, smell, taste, and touch. Its means hold fast to feeling, Byapada nivarana, the thing preventing mind to act goodness. Its means anger to injure whoever unlikeable. Its means aggressive.; Thinamiddha nivarana, the thing preventing mind to act goodness. Its means; sadness. Its means unstimulate to activity. Uddhacca-kukkucca nivarana, the thing preventing mind to act goodness. Its means; confusion. Its means unrelaxing. And Vicikiccha nivarana, the thing preventing mind to act goodness. Its means, unbelieve to be appear. Its means doubt fulness. These nivaranas are the Doctrinal principles preventing the people from attaining the goodness. The five hindrances. Its task is to prevent practitioners from attaining the good deeds. Thina-middha can be translated as sloth and torpor. The Mohaccettacika (delusion) is the origin of Thina-middha. It reduces energy and destroys effort to practice, which then reduces sharpness of intention. This is how sloth and torpor arises. These 5 hindrances are one of the group of Dhamma nupassana. Satipatthana which are the principle of developing of the Vipassana Meditation according to the Four Foundations of Mindfulness. In developing Vipassana Bhavana with the consideration of Nivarana-Dhamma. The principles of fixing mind in knowing the 5 Nivaranas are that the Practiser must clearly the rising falling of mind fulness in knowing the Nivaranas. This point is only the normal state arising in the Vipassana Practiser's mind. The practiser used the principle of Yonisomanasikara in knowing the 5 Nivaranas. It is the knowledge of the Doctrinal states of the form and the Norm Pahatabba-dhamma; Thing to be abandoned or ignorance to feeling. The Practiser will see nearly appear and disappear in the states of the Three Characteristics with the Insight Knowledge.

Keywords: hindrances, Mindfulness, Insight Meditation

๑. บทนำ

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีปรากฏในโอวาทปาฏิโมกข์ ว่า การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๒๘๒} จากข้อความพุทธดำรัสข้างต้น แสดงให้เห็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่าพระองค์ทรงสอนพุทธศาสนิกชนหรือเวไนยสัตว์ทั้งหลายให้เว้นจากการทำความชั่ว สร้างแต่ความดี และทำจิตใจให้ผ่องใส ขณะเดียวกันหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนายังได้กล่าวถึงกิเลส ซึ่งเป็นเหตุให้จิตเศร้าหมองเพราะเป็นกิเลสจรรยา กิเลสจะทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้เราสร้างคุณงามความดี เป็นตัวที่ผูกมัดใจสัตว์ไม่ให้บรรลุคุณความดีได้ ในที่นี้หมายถึงธรรมที่เป็นเครื่องปิดกั้นหรือขัดขวางไม่ให้บรรลุความดี เป็นเครื่องกั้นความดีไว้ไม่ให้เข้าถึงจิต เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุธรรมได้ยากหรือทำให้เลื่อมล้ำความตั้งใจในการประพฤติปฏิบัติไปเลย หรืออาจจะกล่าวอีกว่า กิเลสเป็นธรรมที่ผูกมัดไว้กับความทุกข์ เป็นการผูกมัดร้อยรัดตรึงสัตว์ทั้งหลายไว้กับความทุกข์ ทำให้ไม่สามารถหลุดพ้นออกจากทุกข์ได้กิเลสชนิดนี้ เรียกว่า นิเวณธรรม^{๒๘๓} หรืออาจจะเรียกว่า นิเวณธรรม หรือ นิเวณ

นิเวณ คือ ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี^{๒๘๔} เป็นธรรมที่เป็นเครื่องกั้นศักยภาพของจิตไม่ให้บำเพ็ญกุศลขั้นสูง คือ ฌาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน บุคคลที่ถูกนิเวณครอบงาย่อมไม่รู้ประโยชน์ตนและไม่อาจบรรลุสมาธิและปัญญาได้ นิเวณจัดอยู่ในหมวดธรรมารมณ์ มี ๕ ประการ ประกอบด้วย กามฉันทนิเวณ (ความพอใจติดใจ หลงใหลใฝ่ฝันในกามโลกีย์ ทั้งปวงดูจนหลับอยู่) พยาบาทนิเวณ (ความไม่พอใจ จากความไม่ได้สมดังปรารถนาใน โลกียสมบัติทั้งปวงดูจนถูกลงทัณฑ์ทรมาณอยู่) ถีนมิทธนิเวณ (ความขี้เกียจ ท้อแท้ใจ อ่อนแอหมดอาลัย ไร้กำลังทั้งกายใจไม่ฮึกเหิม) อุทธัจจกุกกจนิเวณ (ความคิดซัดส่าย ตลอดเวลา ไม่สงบนิ่งอยู่ในความคิดใด ๆ) และ วิจิกิจฉานิเวณ (ความไม่แน่ใจลังเลใจ สงสัยกังวล) นิเวณ ทั้ง ๕ ชนิดนี้จัดว่าเป็นเจตสิกฝ่ายอกุศล เป็น ปาหัตตพหธรรม เป็นกิเลสที่ต้องกำหนดละตราบไต่ที่รากเหง้าของกิเลสยังไม่ถูกเพิกถอน นิเวณก็จะทำหน้าที่ของนิเวณอย่างเที่ยงตรงที่สุด ดังนั้น การปรากฏของนิเวณต่าง ๆ กลับเป็นประโยชน์ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติได้มีโอกาสที่จะศึกษาธรรมชาติของนิเวณได้อย่างเต็มที่ไม่มียอดคิด อย่าเพิ่งรีบผลักไสไล่ส่งเขาไปเสียก่อน เมื่อรู้นิเวณอย่างแท้จริงแล้ว นิเวณเหล่านั้นจะทำอะไรไม่ได้ เพราะผู้ปฏิบัติวิปัสสนากาวานามีความแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ในการกำกับรู้ ควบคุมอำนาจหรืออิทธิพลอยู่ นิเวณเหล่านี้ก็จะไม่ใช่เครื่องกั้นสมาธิในการปฏิบัติวิปัสสนากาวานาอีกต่อไป เพราะนิเวณเป็นสภาวะธรรมหรืออารมณ์ทางใจเท่านั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องกำหนดรู้รูปและนามให้เหมือนการพิจารณาในรูป เวทนา และจิต^{๒๘๕}

วิธีระงับนิเวณ ๕ สามารถระงับได้ด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน ซึ่งการปหาน (การละ) มี ๕ อย่าง^{๒๘๖} ได้แก่ วิกขัมภนปหาน (เป็นการละกิเลสที่ข่มไว้) ตทังคปหาน (เป็นการละกิเลสให้สงบระงับไปชั่วคราว) สุมจเฉตปหาน (เป็นการละกิเลสอย่างตัดขาด) เช่น การเจริญกายคตาสติ^{๒๘๗} ปฏิปัสสัทธิปหาน (เป็นการละด้วยการสงบระงับ) และ นิสสรณปหาน (เป็นการละด้วยการสลัดออกไป) และการเจริญวิปัสสนากาวานาตามแนวสติปัฏฐาน ๔

^{๒๘๒} ท.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๓๓๒๒

^{๒๘๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: มหาวชิราวุธ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๘.

^{๒๘๔} อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๖๔/๕๔๙.

^{๒๘๕} พระโสภณมหาเถระ (มหาสิยาคอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสารภิกขุ, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๘๖.

^{๒๘๖} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๔/๓๔.

^{๒๘๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๗.

คือ กาย เวทนา จิต และธรรมนั้นเป็นการปฏิบัติโดยการตั้งสติกำหนดในฐานทั้งสี่ฐาน เพื่อเป็นการละนิวรณ์ธรรมที่เกิดขึ้นด้วยการกำหนดรู้ในนิวรณ์นั้น ๆ เช่น “ชอบหนอ” หรือ “ไม่ชอบ” กำหนดรู้ตามอาการที่เกิดขึ้น ผู้ปฏิบัติจะต้องไม่ดึงจิตกลับมากำหนดรู้สภาวะเดิมที่เกิดขึ้นเนื่องจากสภาวะนั้นผ่านไปเป็น อดีตแล้ว ควรปล่อยให้จิตรับรู้อารมณ์ที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบัน เป็นต้น เพราะธรรมชาติของจิต จะรับรู้อารมณ์ที่ปรากฏชัดทางทวารทั้งหกเพียงอารมณ์เดียวในแต่ละขณะนั้นๆ ในธรรมที่กำลังเกิดขึ้น เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุเข้าถึงปัญญาแห่งวิถิ เพื่อการดำรงชีวิตและเข้าถึงอมตสซึ่งเป็นปัญญาอันละเอียดจนเข้าถึงมรรค ผล และนิพพาน ต่อไป หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเป็นเชิงอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบการแก้ปัญหาให้แก่พระกุมารกัสสปเถระดังมีปรากฏในวัมมิกสูตร^{๒๘๘} พระองค์ทรงเน้นไปที่ตัวปัญญาเป็นใหญ่ในการพิจารณาใคร่ครวญหลักธรรม อาทิเช่น ร่างกาย วิตก การประกอบ การงาน เป็นต้น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระภิกษุผู้เป็นเสขะมีปัญญาอันประเสริฐ และพระชีนาสพ มีแต่การปรารภความเพียร ไม่มีอวิชชา ไม่มีความคับแค้นใจเนื่องจากความโกรธ ไม่มีวิจิจฉานิวรณ์ ๕ ไม่มีอุปาทาน ๕ ไม่มีกามคุณ ๕ ไม่มีนันทิราคะ^{๒๘๙} เป็นต้น ดังนั้น ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากาวานจะต้องดำเนินไปด้วยปัญญา ในการกำหนดรู้และละ พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ มี ๒ ประการ คือ การปฏิบัติสมถกรรมฐาน และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สมถกรรมฐานเป็นการปฏิบัติที่มุ่งเน้นเอาฌานที่ทำให้สภาวะธรรม (คือจิตที่เกิดขึ้นแล้วสงบนิ่ง) เป็นสมาธิ มีอารมณ์เลิศดวงเดียวหรือที่เรียกว่า เอกัคคตาจิต ส่วนวิปัสสนากรรมฐาน หรือวิปัสสนากาวานเป็นการปฏิบัติที่มุ่งเน้นการพิจารณาให้เกิดปัญญาและยังเป็นการฝึกรวมจิตให้เห็นแจ้งตามสภาวะธรรมที่เป็นจริงอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถเข้าถึงความดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

พระพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ปัญหา ๑๕ ข้อของพระกุมารกัสสปเถระ ซึ่งสหายเกิดเป็นเทวดา^{๒๙๐} ในชั้นสุทธาวาสเห็นพระกุมารกัสสปเถระลำบากในการเจริญวิปัสสนา จึงทรงตรัสเปรียบเทียบจอมปลวกเหมือนกายมนุษย์ที่ประกอบด้วยมหาธาตุรูปทั้ง ๔ มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด หม้อกรองน้ำต่างเป็นเช่นกับนิวรณ์ ๕ ที่เป็นกิเลสคอยรุมเร้าป้องกันปิดกั้นไม่ให้บรรลุถึงคุณความดีได้ อุปาทาน ๕ ไม้ให้เข้ายึดมั่นถือมั่นในเวลาที่เราเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส ถูกต้องกายสัมผัส ธรรมารมณ์ด้วยใจ กามคุณ ๕ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย นันทิราคะความยินดีเพลิดเพลินในความใคร่ เมื่อธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นแล้ว ต้องกำหนดให้รู้เท่าทันตามสภาวะที่เกิดขึ้นตาม ความเป็นจริงตามหลักสติปัญญา

เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่า ความสำคัญของการวิจัยเรื่องศึกษานิวรณ์ในการเจริญวิปัสสนา หากมีการศึกษาวิเคราะห์นิวรณ์ และคำอุปมาเปรียบเทียบการกำจัดนิวรณ์นี้แล้ว จะเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยทั้งผู้ที่สนใจศึกษาใฝ่รู้ ในการนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพของจิตให้ได้ดีบำเพ็ญกุศลขั้นสูงยิ่งๆ ขึ้น และจะเป็นข้อมูลทางวิชาการสืบต่อไป

๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษานิวรณ์ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษานิวรณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากาวาน

^{๒๘๘} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๔๙/๒๖๗.

^{๒๘๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๕๙.

^{๒๙๐} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๖๗/๒๔๙.

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ ใช้วิธีการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับหลักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ ศึกษาเนื้อหานิเวรณในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และวิธีละนิเวรณในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา จากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและภาษาบาลี อรรถกถาฉบับภาษาไทยและภาษาบาลี ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓.๒ นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาเรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนาและตรวจสอบความถูกต้อง โดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนาภาวนา

๓.๓ นำข้อมูลที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้ว มาตรวจสอบข้อมูล ปรับปรุงและเรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา

๔. ผลการศึกษา

๔.๑. ศึกษานิเวรณในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

นิเวรณ หมายถึง สิ่งที่ขัดขวางจิตไม่ให้บรรลุความดี^{๒๙๑} เป็นสิ่งที่ขวางกั้นกุศลจิต, เป็นสิ่งปิดกั้นปัญญาจักขุ, เป็นสิ่งที่ กัด กั้น ปิดบังจิตหรือ อกุศลธรรมที่กดทับจิต ปิดกั้นปัญญาไม่ให้บรรลุความดีสูงขึ้นไปได้

ธรรมที่ชื่อว่า นิเวรณ เพราะอรรถว่าขวางกั้นกุศลจิตที่จะเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งฌานเป็นต้นคือไม่ให้กุศลจิตนั้นเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนั้น ชื่อว่า นิเวรณ เพราะอรรถว่าปิดกั้นปัญญา จักขุ^{๒๙๒} ชื่อว่า นิเวรณ เพราะอรรถว่า ปิดกั้น อรูปธรรมมีกามฉันทนิเวรณเป็นต้น^{๒๙๓}

สรุปนิเวรณ ๕ จึงมีความหมายว่า สภาวะธรรมหรือกิเลสอันกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี หรือ ธรรมอันกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดีเช่น การเข้าถึง สมาธิ ญาณ มรรค ผล นิพพานต่อไป

คัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณีปกรณ์ อธิบายคำ “นิเวรณ” ไว้ว่า “ธรรมที่ชื่อว่า “นิเวรณ” เพราะขวางกั้นกุศลจิตที่จะเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งฌาน เป็นต้น คือ ไม่ให้กุศลจิตนั้นเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนั้น ชื่อว่า “นิเวรณ” เพราะว่าเป็นสิ่งปิดกั้นปัญญาจักขุ ชื่อว่า “นิเวรณ” เพราะว่าเป็นสิ่งปิดกั้นอรูปธรรมมีกามฉันทนิเวรณ เป็นต้น”^{๒๙๔}

คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มหาวรรคกัณฑ์ สังคารวสูตร พระพุทธเจ้าตรัสกับ สังคารวพราหมณ์ ว่า “บุรุษผู้มีจักขุไม่อาจเห็นเงาใบหน้าได้ในน้ำผสมด้วยสีต่างๆ ในน้ำที่ถูกต้มจนเดือดพล่าน ในน้ำที่มีจอกแหวนปกคลุม ในน้ำที่ถูกลมพัดเป็นระลอกคลื่น และมีน้ำที่ผสมด้วยโคลนตมอยู่ในที่มีต ฉันทใด บุคคลย่อมไม่รู้ประโยชน์ ประโยชน์คนอื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และไม่เกิดปัญญาเห็นสภาวะธรรมอย่างแท้จริงด้วยอำนาจของนิเวรณ ฉันทนั้น”^{๒๙๕}

พระมหาวิเชียร โชติธมโม (จันทะมัน) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาสภาวะเกิดขึ้นของนิเวรณในวัมมิกสูตร” พบว่า นิเวรณ ๕ จัดเป็นฝ่ายอกุศลเจตสิก คือ ความไม่ดีที่เกิดขึ้นกับจิต ปกคลุมจิตไม่ให้บรรลุความดี เพราะอรรถว่ากั้นกั้นบ่วงปิดไว้ซึ่งจิตอันเป็นเหตุกีดกันปัญญาความคิดมิให้ดำเนินไปโดยสะดวก เป็นการตัดรอนหนทางที่จะทำให้สำเร็จผลอันดี ดังนั้นจึงต้องเจริญสติปัญญา ๔ เมื่อเจริญได้ เกิดความคล่องแคล่วหรือชำนาญแล้ว ก็

^{๒๙๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๑, พ.จุ. (ไทย) ๓๐/๑๕๒/๔๘๔.

^{๒๙๒} คุรยลละเอียดโน พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๒๒/๑๔๓.

^{๒๙๓} คุรยลละเอียดโน อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๗๗๙/๔๕๘.

^{๒๙๔} คุรยลละเอียดโน อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๑๕๘/๒๙๖.

^{๒๙๕} คุรยลละเอียดโน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๓๖/๑๘๑-๑๘๖.

สามารถละนิรวณ ๕ ได้ เพราะนิรวณเป็นเพียงรูปกับนาม และปัจจัยที่สำคัญในการกำจัดนิรวณ คือ สติ เพราะหากไม่ได้รับรู้กำลังของนิรวณที่เกิดขึ้นก็แทบไม่สามารถทำอะไรได้เลย ไม่ว่าจะเป็นการป้องกันหรือขจัด หน้าที่ในการ “มีสติ” จึงเป็นแก่นสารที่สำคัญในการใช้พิจารณานิรวณทุกตัว^{๒๙๖}

พระมหาสมพงษ์ ภูทาทาจาโร (ปัตถามา) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์นิรวณ ๕ อันเป็นธรรมารมณของวิปัสสนากาวานาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนากาวานา ๗ เดือน” พบว่านิรวณเป็นสภาวะที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี เป็นสภาพที่ ทำให้จิตเศร้าหมอง นิยมเรียกว่า ปริยฐานกิเลส คือเครื่องกั้นศักยภาพของจิตไม่ให้ง่ายแก่บุคคลชั้นสูง คือ ญาณ วิปัสสนา มรรค ผล บุคคลที่ถูกครอบงำย่อมไม่รู้ประโยชน์ตนและผู้อื่น ไม่อาจบรรลุสมาธิและปัญญา^{๒๙๗}

นิรวณ ๕ จัดว่าเป็นเจตสิก ฝ่ายอกุศล เป็นปหัตตพพธรรมคือ ธรรมที่ควรละส่วนเดียว หากคุมไม่ได้เลย แต่ก็อยู่ในชั้นธันดานของมนุษย์ทุกคน พระพุทธเจ้าตรัสแนะนำให้ผู้เจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานได้กำหนดนิรวณเป็นอารมณ์ยกจิตสู่วิปัสสนาเพื่อคลายอุปทานในชั้น ๕ ซึ่งเป็นที่ก่อเกิดนิรวณ เป็นอุปสรรคสำคัญในการทำสมาธิ เมื่อนิรวณเกิดขึ้น สมาธิก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ เพราะนิรวณธรรมเป็นกิเลสเครื่องกั้นความดี ไม่ให้กุศลธรรมเกิดคือ เป็นเครื่องกั้นไม่ให้มานเกิดจึงต้องประหาคณโดยสมาธิหรือฌาน จัดเป็นวิกขัมภนปหานแล้วยกขึ้นเป็นบาทฐานของวิปัสสนาให้เกิดปัญญาญาณ ถ้าเกิดไปติดเพลินในฌานหรือสมาธิเสียด้วยเหตุคือความสุขความสงบหรือความสบายที่เกิดขึ้นเป็นเครื่องล่อลวงนิรวณ ๕ ก็จะสงบหลงเพราะองค์ฌาน^{๒๙๘} เป็นปฏิปักษ์ต่อนิรวณ ๕ คือวิตกทำหน้าที่ข่มถีนมิถนนิรวณ วิจารณ์ทำหน้าที่ข่มวิจิจฉานนิรวณ ปิดิทำหน้าที่ข่มพยาปนนิรวณ สุขทำหน้าที่ข่มอุทธัจจกุกกัจฉนิรวณ เอกัคคตาทำหน้าที่ข่มกามฉันทนิรวณเพราะว่า การละกิเลสด้วยอำนาจแห่งฌานนี้เรียกว่าวิกขัมภนปหาน เป็นเพียงการข่มกิเลสไว้เท่านั้น เหมือนเอาก้อนหินทับหญ้าไว้

ในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกัพระอรธรรคถาจารย์ได้กล่าวไว้ว่าเมื่อกามฉันทนิรวณ มีภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันทนิรวณมีอยู่ภายในจิตเมื่อกามฉันทนิรวณ ไม่มีภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่ากามฉันทนิรวณไม่มีอยู่ภายในจิตความที่กามฉันทนิรวณเกิดขึ้นแล้ว ย่อมเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ประการนั้นด้วยความที่กามฉันทนิรวณเกิดขึ้นแล้วเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ประการนั้นด้วยความที่กามฉันทนิรวณอันตนละเสียแล้ว ไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใดย่อมรู้ประการนั้นด้วย^{๒๙๙} เป็นต้น

ดังนั้น โยคีพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่หรือว่า ภิกษุผู้นั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า ‘ธรรมมีอยู่’ ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณเจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตัณหาและทิฏฐิ)อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ นิรวณ ๕ ประการอยู่^{๓๐๐}

^{๒๙๖} พระมหาวิเชียร โชติธมโม (จันทะมัน), “การศึกษาสภาวะเกิดขึ้นของนิรวณและวิธีระงับตามทีปรากฏในวัฏมิกสูตร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐.

^{๒๙๗} พระมหาสมพงษ์ ภูทาทาจาโร (ปัตถามา), “ศึกษาวิเคราะห์นิรวณ ๕ อันเป็นธรรมารมณของวิปัสสนากาวานาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณีการปฏิบัติ วิปัสสนากาวานา ๗ เดือน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๔.

^{๒๙๘} ดุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๒/๑๙๔.

^{๒๙๙} ดุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๑๕/๑๑๒.

^{๓๐๐} ดุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๑๕/๑๑๓.

๔.๒. ศึกษานิวรณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา

วิปัสสนา หมายถึง การอบรมจิตให้เกิดปัญญา โดยเกิดการพิจารณาทางปัญญาจนเห็นสภาวะตามความเป็นจริงที่ปรากฏเป็นหลักของไตรลักษณ์ ว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาพร้อมทั้งเข้าถึงความหลุดพ้นออกจากกิเลส ตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์หรือทำให้สิ้นอาสวะ ซึ่งหมายถึงการบรรลุธรรมอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือการเข้าถึงนิพพานเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยมีหลักการเจริญด้วยวิธีวิปัสสนากรรมฐาน

ในการปฏิบัติวิปัสสนา จำแนกรูปแบบออกได้เป็น ๔ แบบ ดังนี้

ก. สมถปุพพังคมวิปัสสนา วิปัสสนามีสมถะนำหน้า เรียกเต็มว่า สมถปุพพังคม วิปัสสนากาวนา การเจริญวิปัสสนาโดยมีสมถะนำหน้า ^{๓๐๑} “สมถปุพพังคม วิปัสสน กาวนา วิปัสสนา วิปัสสนากาวนา การเจริญวิปัสสนาโดยมีสมถะนำหน้า” ความเป็นเอกัคคตารมณไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจแห่งเนกขัมมะ เป็นสมาธิ ชื่อว่าวิปัสสนา เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็นธรรมที่เกิดในสมาธินั้น โดยความไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา สมถะจึงมีก่อน วิปัสสนามีภายหลัง ^{๓๐๒}

ข. วิปัสสนาปุพพังคมสมถะ สมถะมีวิปัสสนานำหน้า เรียกเต็มว่า วิปัสสนาปุพพังคมสมถากาวนา การเจริญสมถะโดยมีวิปัสสนานำหน้า “วิปัสสนาปุพพังคม สมถ กาวนา วิปัสสนา วิปัสสนาปุพพังคม สมถ กาวนา วิปัสสนา วิปัสสนาปุพพังคม สมถ กาวนา” เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็นโดยความไม่เที่ยง ชื่อว่าวิปัสสนา เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ ชื่อว่าวิปัสสนา เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตา สภาวะที่จิตปล่อยธรรมทั้งหลายที่เกิดในวิปัสสนานั้นเป็นอารมณ และสภาวะที่จิตเป็นเอกัคคตารมณไม่ฟุ้งซ่าน เป็นสมาธิวิปัสสนาจึงมีก่อน สมถะมีภายหลัง ^{๓๐๓}

ค. ยุคันทสมถวิปัสสนา สมถะและวิปัสสนาเข้าคู่กัน เรียกเต็มว่า สมถวิปัสสนายุคันทกาวนา การเจริญสมถะและวิปัสสนาควบคู่ไปด้วยกัน ^{๓๐๔} ธรรมุทจจวิคคหิต มานสิ โหติ สมถะและวิปัสสนาคู่กันไป” ด้วยอาการ ๑๖ อย่าง

๑) ด้วยมีสภาวะเป็นอารมณ	๒) ด้วยมีสภาวะเป็นโคจร
๓) ด้วยมีสภาวะละ	๔) ด้วยมีสภาวะสละ
๕) ด้วยมีสภาวะออก	๖) ด้วยมีสภาวะหลีกออก
๗) ด้วยมีสภาวะเป็นธรรมละเอียด	๘) ด้วยมีสภาวะเป็นธรรมประณีต
๙) ด้วยมีสภาวะหลุดพ้น	๑๐) ด้วยมีสภาวะไม่มีอาสวะ
๑๑) ด้วยมีสภาวะเป็นเครื่องข้าม	๑๒) ด้วยมีสภาวะไม่มีนิมิต
๑๓) ด้วยมีสภาวะไม่มีปณิหิตะ	๑๔) ด้วยมีสภาวะเป็นสุญญตะ
๑๕) ด้วยมีสภาวะมีรสเป็นอย่างเดียวกัน	๑๖) ด้วยมีสภาวะเป็นคู่กันไม่ล่วง

เมื่อละอุทธัจจะ จึงมีสมาธิ คือ ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณ ไม่ฟุ้งซ่าน มีนิโรธเป็นอารมณ เมื่อภิกษุ นั้นละอวิชชา จึงมีวิปัสสนา เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็น มีนิโรธเป็นอารมณ ด้วยประการดังนี้ สมถะและวิปัสสนา จึงมีรสเป็นอย่างเดียวกัน เป็นคู่กัน ไม่ล่วงเลยกันด้วยมีสภาวะเป็นอารมณ ^{๓๐๕}

^{๓๐๑} คุรายละเอียดใน พ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๓๕/๔๓๓ , ๓๑/๒/๔๑๔.

^{๓๐๒} คุรายละเอียดใน พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒/๔๑๔.

^{๓๐๓} คุรายละเอียดใน พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔/๔๑๘.

^{๓๐๔} คุรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๕๓-๖๕/๑๑๖-๑๒๒.

^{๓๐๕} คุรายละเอียดใน พ.ป. (ไทย) ๓๑/๕/๔๒๐-๔๒๔.

ง. ธรรมุทัจจวิคคหิตมานัส วิถีเจริญเมื่อจิตถูกชักให้เขวด้วยธรรมุทัจจ คือความฟุ้งซ่านธรรมหรือตื่นธรรม (ความเข้าใจผิดยึดเอาผลที่ประสบในระหว่างว่าเป็นนิพพาน) ^{๓๐๖}

“ธรรมุทัจจวิคคหิต มานส โหติ มีใจถูกอุทัจจจะในธรรมกันไว้” มีใจถูกอุทัจจจะในธรรมกันไว้ ในเวลาที่จิตตั้งมั่นสงบอยู่ภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่มรรคก็เกิดแก่เธอ ^{๓๐๗} จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหว เพราะโอภาส เพราะญาณ เพราะปิติเพราะปัสสัทธิ เพราะสุข เพราะอิโมกข์ เพราะปัดคะ เพราะอุปปุฏฐาน เพราะอุเบกขา เพราะน้อมนึกถึงอุเบกขาและนิกัณติ ^{๓๐๘}

พระอานนทกล่าวย่ำว่า ผู้ใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณี ย่อมทำให้แจ้งอรหัตตนิพพานในสำนักของเรา ด้วยมรรคครบทั้ง ๔ ประการหรือมรรคใดมรรคหนึ่งในมรรค ๔ ประการนี้ คือ

๑. ภิกษุ เจริญวิปัสสนาอันมีสมณะนำหน้าเมื่อเธอเจริญวิปัสสนาอันมีสมณะนำหน้าอยู่มรรคเกิดขึ้น เธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นเมื่อเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้นสังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๒. ภิกษุเจริญสมณะอันมีวิปัสสนาหน้าหน้าเมื่อเธอเจริญสมณะอันมี วิปัสสนาหน้าหน้าอยู่มรรคเกิดขึ้น เธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นเมื่อเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นสังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๓. ภิกษุเจริญสมณะและวิปัสสนาควบคู่กันเมื่อเธอเจริญสมณะและวิปัสสนาควบคู่กันอยู่มรรคเกิดขึ้น เธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้นเมื่อเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้นสังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๔. ภิกษุมีใจถูกชักให้เขวไปด้วยธรรมุทัจจแต่ครั้งถึงคราวเหมาะที่จิตนั้นตั้งแน่วสงบสนิทลงได้ในภายในเด่นชัดเป็นสมาธิ มรรคก็เกิดขึ้นแก่เธอเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นเมื่อเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น สังโยชน์ย่อมถูกละได้ อนุสัยสิ้นไป ^{๓๐๙}

๕. สรุป

นิเวรณทั้ง ๕ อย่างนั้น อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว ย่อมห้ามหรือกั้นสมาธิและปัญญา ไม่ให้เกิดขึ้นเมื่อสมาธิและปัญญาเมื่ออยู่แล้ว นิเวรณทั้ง ๕ ก็ไม่มี เหมือนกับว่าแสงสว่างมีแล้ว ความมืดก็ย่อมไม่มีได้ ฉะนั้น เพราะในหมวดสุดท้ายของมหาสติปัฏฐานสูตร ชื่อว่า ธรรมานุปัสสนา คือ การตามรู้สภาวธรรม เป็นการกำหนดคាយใจรวมทั้งสิ่งอื่นภายนอกที่ล้วนมองเห็นว่ากายนี้ที่ประชุมของธาตุ เป็นภาวะคิดอ่านทำการ และไม่ยึดว่าเป็นธาตุของใคร ไม่ยึดว่าใครเป็นผู้คิดอ่าน หากมีเพียงสภาวธรรมทางกายและใจที่เกิดขึ้นและดับไปตามเหตุปัจจัย

นิเวรณสงบลงเพราะองค์ฌานเป็นปฏิปักษ์ต่อนิเวรณ ๕ คือ วิตกทำหน้าที่ข่มถีนมิทณนิเวรณ วิจารทำหน้าที่ข่มวิจิจิณานิเวรณ ปิติทำหน้าที่ข่มพยาปาทนิเวรณ สุขทำหน้าที่ข่มอุทัจจกุกกัจจนิเวรณ เอกัคคตาทำหน้าที่ข่มกามฉันทนิเวรณเพราะว่า การละกิเลสด้วยอำนาจแห่งฌานนี้เรียกว่า วิกขัมภนปหาน เป็นเพียงการข่มกิเลสไว้เท่านั้น เหมือนเอาก้อนหินทับหญ้าไว้ ฉะนั้นยังละไม่ได้อย่างเด็ดขาด ผู้ปฏิบัติสมถกรรมฐานที่ยึดเอาอารมณ์กรรมฐาน ๔๐ กอง อย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นอารมณ์ สามารถทำจิตให้เข้าถึงอุปจารสมาธิ หรืออัปปนาสมาธิ

^{๓๐๖} ดุรายละเสียดใน พ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๔๒-๓/๕๔๕-๘.

^{๓๐๗} ดุรายละเสียดใน พ.ป. (บาลี) ๓๑/๕/๓๑๕-๓๑๗, พ.ป. (ไทย) ๓๑/๕/๕๒๕-๕๒๖.

^{๓๐๘} ดุรายละเสียดใน พ.ป. (ไทย) ๓๑/๗/๕๒๖.

^{๓๐๙} ดุรายละเสียดใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๐/๒๓๘.

กันบ้างถึงความหมัดจดแห่งจิต เมื่อรู้สภาวะธรรมมีปิติเป็นอารมณ์อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายแล้ว วิปัสสนาญาณย่อมเกิดขึ้นมีนามรูปปริจเฉท-ญาณเป็นต้นจนบรรลุมรรคญาณและผลญาณ

วิปัสสนา คือ ตัวปัญญาที่รู้แจ้งรูป-นามในสภาวะนิรวณทั้ง ๕ ชนิดใดชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นให้เห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นต้น วิปัสสนาเมื่อว่าโดยองค์ธรรมคือ ปัญญาเจตสิก และ สหชาตธรรมที่เกิดร่วมกับปัญญา ได้แก่ วิริยะ สัมปชัญญะ สติ และสมาธิ เป็นต้น, ตามที่กล่าวมาก็ได้ความว่าการที่ผู้เจริญเริ่มแรกนั้นจะต้องพบกับนิรวณชนิดใดชนิดหนึ่งจะพบกับชนิดใดมากน้อยนั้น ก็แล้วแต่กำลังสติในการกำหนด

กำหนดรู้นิรวณในการเจริญวิปัสสนา จำแนกรูปแบบออกได้เป็น ๔ แบบ ดังนี้

(๑). นิรวณในสมถูปพังคมวิปัสสนา คือการเจริญวิปัสสนามีสมถะนำหน้า เรียกเต็มว่า สมถูปพังคมวิปัสสนากาวนา คือการเจริญวิปัสสนาโดยมีสมถะนำหน้ามีสภาวะนิรวณสงบรำงับได้แล้ว มีสภาพจิตเป็นเอกัคคตารมณไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจแห่งเนกขัมมะ เป็นสมาธิ จึงยกองค์ธรรมของฌานขึ้นพิจารณาเป็นวิปัสสนา เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็นธรรมที่เกิดในสมาธินั้น โดยความไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา สมถะจึงมีก่อน วิปัสสนามีภายหลัง

(๒). นิรวณในวิปัสสนาปุพพังคมสธะ หรือเรียกว่าสุทธวิปัสสนา คือการเจริญวิปัสสนาล้วนๆ พิจารณาตามสภาวะที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะสภาวะนิรวณชนิดใดชนิดหนึ่งเกิดขึ้นมา ก็ให้โยคีผู้ปฏิบัติยกขึ้นพิจารณาได้เลย โดยความเป็นไตรลักษณ์ คือนิรวณมีสภาวะพิจารณาเห็นโดยความไม่เที่ยง ชื่อว่าวิปัสสนา เพราะนิรวณมีสภาวะพิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ ชื่อว่าวิปัสสนา เพราะนิรวณมีสภาวะพิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตา สภาวะที่จิตปล่อยวางนิรวณธรรมทั้งหลายที่เกิดในวิปัสสนานั้นเป็นอารมณ์ และสภาวะที่จิตเป็นเอกัคคตารมณไม่ฟุ้งซ่านญาณปัญญาที่เกิดขึ้นตามลำดับแกโยคินั้นๆ

(๓). นิรวณในยุคนิรวณสมถวิปัสสนา สมถะและวิปัสสนาเข้าคู่กัน เรียกเต็มว่า สมถวิปัสสนายุคนิรวณการเจริญสมถะและวิปัสสนาควบคู่ไปด้วยกัน เพราะแม้โยคียังฌานให้เกิดขึ้นแล้วก็ยังมีนิรวณมาแซกอยู่เนื่องๆโดยเฉพาะโยคีที่ได้ฌานต้นๆคือฌาน๑ ฌาน ๒ (ฌาน๓คือ ปิติในปัญจฌาน)มักจะยังมีนิรวณเข้ามาแซกสม่ำเสมอโดยเฉพาะอุทธัจจกุกกุงนิรวณ ในขณะที่เดียวกันนั้นโยคีผู้ปฏิบัติก็สามารถพิจารณาไปพร้อมกันได้จึงได้ชื่อว่า สมถะและวิปัสสนาคู่กันไปและการเจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันไปในนั้นมีสภาวะไปด้วยกัน ด้วยอาการ ๑๖ อย่าง

(๔). ธรรมุทธัจจกุกกุงนิรวณ คือการเจริญวิปัสสนาได้ก้าวหน้าไปขณะหนึ่งที่มีช่วงขณะจิตหนึ่งที่ถูกชักจูงให้เซว ในเมื่อจิตถูกชักให้เซวด้วยธรรมุทธัจจ คือความฟุ้งซ่านธรรมหรือตื่นธรรม (ความเข้าใจผิดยึดเอาผลที่ประสบในระหว่างว่าเป็นนิพพาน) มีใจถูกอุทธัจจะในธรรมกั้นไว้ ในเวลาที่จิตตั้งมั่นสงบอยู่ภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่มรรคก็เกิดแก่เธอ จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหวเพราะโอกาส จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหวเพราะญาณ จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหวเพราะปิติ จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหวเพราะปัสสทธิ จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหวเพราะสุข จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหวเพราะอิโมกข์ จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหวเพราะปคคหะ จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหวเพราะอุปปุฐาน จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหวเพราะอุเบกขา จิตย่อมกวัดแกว่ง หวั่นไหวเพราะน้อมนึกถึงอุเบกขาและนิกันตโยคีผู้ปฏิบัติต้องมีสติปัญญากำหนดรู้ให้เท่าทันสภาวะนี้จึงยังญาณปัญญาให้ก้าวหน้าไปได้ จนกระทั่งทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สำเร็จได้

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติม-ช่วงที่ ๑). กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาคุหาลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒.
- _____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาคุหาลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิวังศ์. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- _____. วิปัสสนาญ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอเซ็นเตอร์, ๒๕๔๘.
- พระมหาวิเชียร โชติธมโม (จันทะมัน). “การศึกษาสภาวะเกิดขึ้นของนิเวศน์และวิธีระงับตามที่ปรากฏในวัมมิกสูตร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาคุหาลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาวรรณรัตน์ ชุตติพลโณ. (ร่มไพรงาม) “การศึกษาโยนิโสมนสิการเพื่อการบรรลุธรรมในคัมภีร์ พุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาคุหาลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระมหาสมพงศ์ ภูทาทาโร (ปัตถามา). “ศึกษาวิเคราะห์นิเวศน์ ๕ อันเป็นธรรมารมภ์ของวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาคุหาลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

กระบวนการเปลี่ยนมิจฉาทิฏฐิสู่อริยสัจตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท Procedure for change Micchaditthi to Sammadhitthi in Theravada Buddhism

ดร.เจริญ มณีจักร์ และคณะ *

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษามิจฉาทิฏฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒. เพื่อศึกษาอริยสัจตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ๓. เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนมิจฉาทิฏฐิสู่อริยสัจตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า อริยสัจ หมายถึง ความเห็นชอบเกี่ยวกับ ไตรลักษณ์ ปฏิจสมุปปาท อริยสัจ ๔ ในขั้น ๕ ของตนเอง และคำว่ามิจฉาทิฏฐิ กับทิฏฐิเจตสิก มีความหมาย คือ ความเห็นผิด และยึดถือผิด มีความเห็นไม่ตรงตามสภาวะที่เป็นจริง มีความยึดมั่นโดยไม่ทำความเข้าใจให้อ่องแท้เป็นลักษณะ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมด้วยอำนาจกิเลส ตัณหา อุปาทาน ทำให้เกิดผลคือมิจฉาวิมุตติ เป็นมิจฉาทิฏฐิบุคคล ล้วนแต่มีบทบาทเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศแห่งชีวิตในการสร้างกรรมชั่วหรือชั่วนิรันดร์ชีวิตและสังคมมนุษย์ไปในทางอกุศลธรรมหรือส่งผลกระทบข้ามภพชาติ กระบวนการเปลี่ยนมิจฉาทิฏฐิตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทคือ เปลี่ยนตามกระบวนการขั้นต้นส่งผลกระทบต่อทั้งคปทานะ (เปลี่ยนได้ชั่วคราว) ขั้นสมถกรรมฐานเปลี่ยนโดยการเจริญอานาปานสติ ส่งผลกระทบต่อวิกขัมภนปทานะ (เปลี่ยนด้วยการข่ม) และขั้นสูงสุด เป็นระดับสมุจเฉทปทานะ คือเปลี่ยนมิจฉาทิฏฐิโดยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานด้วย มหาสติปัฏฐานสูตร หรือสติปัฏฐาน ๔ จนเกิดมรรคญาณในจิตตนเอง ซึ่งมีพระนิพพานเป็นอารมณ์

คำสำคัญ: มิจฉาทิฏฐิ, อริยสัจ, พระพุทธศาสนาเถรวาท

* ดร.เจริญ มณีจักร์, พระครูพิพิธธรรมด., พระครูสิริรัตนาวุฑฒ., รศ.ดร., ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล, พอ.ดร.เกื้อ ชัยภูมิ, วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ABSTRACT

This research is Documentary Research which have three objectives, i.e., (1) to study Micchaditthi in Theravada Buddhism (2) to study Sammadhitthi in Theravada Buddhism (3) to procedure study for change Micchaditthi to Sammadhitthi in Theravada Buddhism

The results of study found that the knowledge of Sammaditthi are the right view; the right thought; and the right understanding to develop oneself to the final aim that is Nibbana, The Three characteristics, The Four Noble Truths, the noble Eightfold Path (factors or constituents of the Path) and the Dependent Origination; conditioned arising. Again, We found that the word ‘Ditthi’, it means the wrong view that the Buddha had proclaimed the belief which called ‘the right view’ and proclaimed the right way called “the Middle Path”. In the results of this research, the wrong views can be divided into 4 types and included into two theories : and the Micchaditthi and Dhitthi Jetasigha it means the wrong view that the Buddha talk to the defilements craving and Clinging so that from time cause wrongness (wrong states), wrong view, wrong thought, wrong speech, wrong action, wrong livelihood, wrong effort, wrong mindfulness, wrong concentration, wrong knowledge and wrong deliverance’ the Buddha so called ‘the Micchadhitti-pukkhalā’ so that cause of suffering, unsatisfactoriness for oneself and others. The procedure to change Micchadhitti in Theravada Buddhism it means by abandonment and extinction; cessation of defilements in the first stage extinction by suppression by extinction by substitution of opposites, in among by tranquillity development and finally extinction by cutting off or destruction by insight development. This procedure so called stations of mental exercises; mental exercise. So from that the Buddha called “Nibbana”.

Keywords: Micchaditthi, Sammadhitthi, Theravada Buddhism

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนากล่าวถึงมิจฉาทิฐิว่าไม่ใช่ทางพ้นทุกข์แต่กลับทำให้ผู้เชื่อถือต้องประสบทุกข์มิให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดหรือทุกข์ทั้งปวงไปได้ จึงถือว่าลัทธิเหล่านั้นเป็นมิจฉาทิฐิ ดังปรากฏในพรหมชาลสูตรและสามัญญผลสูตรซึ่งกล่าวถึงลัทธิของครูทั้ง ๖ เช่น อุจเฉทวาทะคือ เห็นผิดว่าอัตตาชาติสุขซึ่งเป็นลัทธิของอชิตะ เกสกะมโผล ตรงกับลัทธิในพรหมชาลสูตรซึ่งกล่าวว่า หลังจากตายแล้วเห็นผิดว่าอัตตาชาติสุข เป็นต้น และมีความสัมพันธ์ด้านความเหมือน ความแตกต่างกันบ้าง หากผู้ที่มีมิจฉาทิฐิต้องการจะเปลี่ยนหรือให้พ้นจากความเห็นผิด ควรแสวงหาทางออกทั้งภายนอกและภายใน ตัวอย่าง เช่น แสวงหาความหมายของมิจฉาทิฐิ ดีความได้หลายความหมาย คือ ทิฐิ แปลว่า ความเห็น หมายถึง เป็นคำกลาง ๆ เมื่อใช้ประกอบกับคำอื่น ๆ ความหมายก็

เปลี่ยนไป เช่น มิจฉาทิฎฐิ หมายถึง ความเห็นผิด สัมมาทิฎฐิ หมายถึง ความเห็นถูก ^{๓๑๐} ส่วนมิจฉาทิฎฐิที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกมีหลากหลาย ตัวอย่าง เช่น พระภิกษุรูปหนึ่งกล่าววอดอุตตรินุสสรธรรมที่ไม่มีในตน อันเนื่องด้วยประกอบด้วยด้วยสักกายทิฎฐิทำให้ได้ต้องรับโทษหนักที่สุดขาดจากการเป็นพระภิกษุสงฆ์ คือ ต้องอาบัติปาราชิก ^{๓๑๑} พระอรหันต์ เป็นพหูสูต แต่มีความเห็นผิดในเรื่องวินัย ว่า พวกคฤหัสถ์ที่ยุ่งเกี่ยวกับกามคุณที่เป็นโสธาบ้นก็มี เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี ส่วนพวกพระภิกษุสงฆ์ก็ยังเห็นรูปที่จะพึงรู้ด้วย จักขุ โสธาลา ยังถูกต้องสิ่งสัมผัสที่พึงรู้ ด้วยกาย ยังใช้สอยผ้าปูผ้าห่มอ่อนนุ่ม สิ่งนี้ทั้งหมดถือว่าควร ทำไม่รูป เสียง กลิ่น รสสัมผัสของหญิงจะไม่ควรสิ่งเหล่านั้น ต้องควรแนนอน ข้อนี้ไม่มีโทษ และกล่าวว่าเมถุนธรรม ไม่มีโทษ ถ้าไม่สละทิฎฐิบาปเหล่านี้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ^{๓๑๒} และโทษของทิฎฐิที่ปรากฏในกุลสูตร กล่าวคือ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหรืออธิบายให้อุบาสก ชื่ออสิพันธกบุตร โดยย่อว่าบุคคลใดถ้าไม่ละคำพูด ไม่ละความคิด ไม่สละทิฎฐีย่อมดำรงอยู่ในนรก ^{๓๑๓} พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ตถาคตรู้จักมายาและมิจฉาทิฎฐิ แต่ตถาคตไม่ใช่เป็นผู้มีมายาและมิจฉาทิฎฐิ พระองค์ท่านรู้ชัดมิจฉาทิฎฐิ ผลของมิจฉาทิฎฐิ รู้เหตุผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิ และรู้หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ^{๓๑๔} และเกี่ยวกับบุพขณที่ตีเตียนหรือยกย่องพระรัตนตรัย พวกเธอไม่ควรผูกอาฆาตคนพวกนั้น ถ้าพวกเธอโกรธเคืองคนพวกเขา พวกเธอก็จะประสบอันตราย เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมชั้นสูง คำติเตียนนั้นถ้าเป็นเรื่องไม่จริง พวกเธอควรชี้แจงให้เห็นชัดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่มี และไม่ปรากฏในพวกเรา ถึงคนพวกอื่นจะฟังกล่าวยกย่อง พวกเธอไม่ควรทำความดีใจต่อคนพวกนั้น ถ้าพวกเธอทำความดีใจหรือต่อพวกเขา พวกเธอก็จะประสบอันตรายเพราะความดีใจนั้นได้เช่นกัน คำยกย่องนั้นถ้าเป็นเรื่องจริง พวกเธอควรยืนยันให้เขารู้ชัดเจนไปว่าเรื่องนี้เป็น เรื่องจริง ถูกต้อง มีอยู่ และปรากฏในพวกเรา ^{๓๑๕} โทษของมิจฉาทิฎฐิ ซึ่งเป็นเครื่องบงบอกถึงความเสื่อมความสามัคคี ดังปรากฏใน พรหมชาลสูตร สรุปได้ว่า ถ้าหมู่คณะใดมีทิฎฐิเหมือนกัน แสดงว่าหมู่นั้นสามัคคีกัน ถ้ามีทิฎฐิไม่เหมือนกัน ก็แสดงว่าไม่สามัคคีกัน ^{๓๑๖} และสักกายทิฎฐิ มีความเห็นผิดเป็นเหตุทำให้ไม่บรรลุธรรม ไม่พบพระนิพพานที่แท้จริง ^{๓๑๗} ทิฎฐิทั้งหมดที่แพร่หลายในสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรุปไว้ว่า เป็นมิจฉาทิฎฐิไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ แต่กลับทำให้ผู้เชื่อถือต้องประสบทุกข์เหมือนปลาติดข่าย ^{๓๑๘}

ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องมิจฉาทิฎฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของสักกายทิฎฐิและมิจฉาทิฎฐิอันเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาหลายด้าน เช่น ปัญหาชีวิต ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาสังคม บางครั้งฆ่ากันทำร้ายซึ่งกันและกันปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย และความขัดแย้งทางศาสนาเป็นต้นซึ่งเกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฎฐิปัญหาเหล่านั้นนับวันที่จะทวีความรุนแรง ลุกลามไปทั่วทุกสังคม ซึ่งเป็นเรื่องอันตราย และน่ากลัวมากในโลกปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการเปลี่ยนมิจฉาทิฎฐิสู่สัมมาทิฎฐิในพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัย เพื่อเป็นประโยชน์ปัจจุบันยุคระบบการสื่อสารไร้พรมแดน ในชาตินี้ ต่อชีวิตของตนเองและผู้อื่นที่มีความสนใจต่อไป

^{๓๑๐} พระปลัดวิสุทธิ์ คุตตชโย, **คู่มือการศึกษา พระอภิธรรมชั้นจุฬารัตนปริวรรต**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ หก. วิทยวิสุทธิ์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๙.

^{๓๑๑} วิมหา. (ไทย) ๑/๒๒๔/๒๑๔.

^{๓๑๒} วิมหา. (ไทย) ๒/๔๑๗/๕๒๕.

^{๓๑๓} ส. สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๑/๔๑๔.

^{๓๑๔} ส. สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๕/๔๓๐-๔๓๓.

^{๓๑๕} ที. ส. (ไทย) ๙/๕/๒-๓.

^{๓๑๖} ที. ส. (ไทย) ๙/๐/๑๔.

^{๓๑๗} ที. ส. (ไทย) ๙/๙๔/๓๗.

^{๓๑๘} ที. ส. (ไทย) ๙ /๐ / [๒๐].

๒. วัตถุประสงค์

- ๒.๑ เพื่อศึกษามิจฉาปฏิญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาสัมมาปฏิญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๓ เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนมิจฉาปฏิญญาสู่สัมมาปฏิญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๓.๑ ศึกษาข้อมูลหลักฐานจากเอกสารระดับปฐมภูมิ (Primary Sources) จากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙
- ๓.๒ การรวบรวมข้อมูลโดยรวบรวมจากเอกสารระดับทุติยภูมิ (Secondary Sources) เช่น เอกสารประเภทหนังสือต่าง ๆ และประภทวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งงานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ค้นคว้ารวบรวมไว้บ้างแล้ว เป็นข้อมูลรอง และภาคสนามสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาอีกจำนวนหนึ่งเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดพิษณุโลก
- ๓.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิเพื่อให้ได้ข้อมูล สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ
- ๓.๔ การสังเคราะห์ข้อมูลและการเขียนงานวิทยานิพนธ์ตามหลักฐานความเป็นจริงในการเก็บข้อมูลแบบมีโครงสร้างของเนื้อหาและขอบเขตด้านเนื้อหาและข้อมูลเป็นตัวกำหนด
- ๓.๕ นำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๔. ผลการวิจัย

สัมมาปฏิญญา หมายถึง ความเห็นชอบเกี่ยวกับ ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท อริยะสัจ ๔ ในขั้น ๕ ของตนเอง และคำว่า มิจฉาปฏิญญากับปฏิญญาเจตสิกมีความหมายเหมือนกันคือ ความเห็นผิด และยึดถือผิด มีความเห็นไม่ตรงตามสภาวะที่เป็นจริง มีความยึดมั่นโดยไม่ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้เป็นลักษณะ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และส่วนรวม ล้วนแต่มีบทบาทเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศแห่งชีวิตในการสร้างกรรมชั่วหรือขึ้นนำวิถีชีวิต และสังคมมนุษย์ไปในทางอกุศลธรรม หรือ ส่งผลกระทบข้ามภพชาติ

กระบวนการเปลี่ยนมิจฉาปฏิญญา คือ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทคือ เปลี่ยนตามกระบวนการขั้นต้นส่งผลกระทบต่อทั้งคพหณะ (เปลี่ยนได้ชั่วคราว) ขั้นสมถกรรมฐานเปลี่ยนโดยการเจริญอานาปานสติ ส่งผลกระทบต่อวิกขัมภนพหณะ (เปลี่ยนด้วยการชม) และขั้นสูงสุด เป็นระดับสมุจเฉทพหณะคือ เปลี่ยนมิจฉาปฏิญญาโดยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานด้วย มหาสติปัฏฐานสูตร หรือ สติปัฏฐาน ๔ จนเกิดมรรคญาณ ในจิตตนเองซึ่งมีพระนิพพานเป็นอารมณ์

๕. วิจารณ์

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ศึกษามิจฉาปฏิญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาสัมมาปฏิญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษากระบวนการเปลี่ยนมิจฉาปฏิญญาสู่สัมมาปฏิญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะโดยทั่วไป ผู้วิจัยได้แยกประเด็นการเสนอแนะโดยทั่วไป ตามลำดับได้ดังนี้

(๑) ด้านผู้เรียนหรือผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนควรให้ความสำคัญใฝ่ใจศึกษา เรื่องการศึกษากระบวนการเปลี่ยนมิจฉาธิภูมิตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างจริงจังเพราะจะได้รู้จักและเข้าใจจิตใจตนเองมากยิ่งขึ้น

(๒) ด้านครูผู้สอน ควรให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเข้าถึงโดยรวดเร็ว ถูกต้องเหมาะสมมากที่สุดทั้งด้านระดับปริยัติศึกษา และระดับปฏิบัติศึกษาและทำให้ผู้เรียนเกิดสติปัญญาที่แก่กล้ารู้ทันเห็นแจ้งแทงตลอดในจิต เจตสิก รูป ของตนเอง และผู้อื่น ทั้งระดับสมมุติสังขะ ระดับปรมัตถสังขะระดับโลกียะ และระดับโลกุตระต่อไป

(๓) ด้านผู้บริหารควรให้ความสำคัญและควรส่งเสริมด้านจัดหาหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องดังกล่าวนี้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและควร จัดทำกิจกรรมให้มีแผนงานด้านการจัดการศึกษา ประจำปีให้เป็นลักษณะโครงการต่อเนื่องและปฏิบัติทุก ๆ ปี หรือจัดโครงการสัมมนาวิชาการประจำภาคเรียนในเรื่องการเปลี่ยนมิจฉาธิภูมิตามพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๔) ด้านการจัดทำหลักสูตรผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการจัดทำหลักสูตรให้ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพราะผู้ที่เป็นนิสิตจะได้ศึกษาตามหลักสูตรที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนมิจฉาธิภูมิตามเมื่อจบการศึกษาจะส่งผลให้ผู้เรียนได้ดำเนินชีวิตเป็นบุคคลที่มีสัมมาธิภูมิตั้ง ๒ ระดับ คือ ๑. ระดับโลกียสัมมาธิภูมิตั้ง ๒. ระดับโลกุตระสัมมาธิภูมิตั้งต่อไป

(๕) ด้านสื่อการเรียนการสอน ผู้ที่หน้าที่เกี่ยวข้องควรจัดหาหรือตั้งงบประมาณ แต่ละปีการศึกษาให้เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน เช่น คัมภีร์ระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ หรือวัสดุอื่นๆ ที่จำเป็นเพื่ออำนวยความสะดวกรวดเร็วและมีประสิทธิภาพในการเรียนการสอนหรือในการทำกรวิจัย อื่นๆ อย่างไรก็ดีหรือพุทธศาสนิกชนจะได้เข้าถึงคัมภีร์นอกตัวซึ่งเป็นความจริงระดับสมมุติสังขะที่จะเป็นปัจจัยให้เข้าถึงคัมภีร์ระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิในตัวหรือในรูปนามซึ่งเป็นความจริงระดับปรมัตถสังขะ ควบคู่กันไปอย่างเหมาะสมจนกว่าจะเข้าสู่ มรรค ผล พระนิพพานเป็นที่สุด

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

(๑) ควรศึกษาโลกเจตสิกในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพราะโลกเจตสิกเป็นเจตสิกดวงหนึ่งที่เกิดร่วมกับมิจฉาธิภูมิตั้งหรือทิฏฐิเจตสิกเป็นอกุศลมูลและเป็นสาเหตุทำให้เกิดความทุกข์ที่เรียกว่าเป็นสมุทยสังขะในอริยสังข ๔ เพื่อจะได้เปลี่ยนมิจฉาธิภูมิตั้งได้สะดวกมากขึ้น

(๒) ควรศึกษาพัฒนาการแห่งการอธิบายสติเจตสิกในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพราะเป็นเจตสิกดวงหนึ่งในอริยมรรคองค์ ๘ ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนมิจฉาธิภูมิตั้งเป็นสมุจเฉตพหุโทษได้โดยเด็ดขาดหรือถาวร

(๓) ควรศึกษาปัญญานิยม (ปัญญาทางปรัชญาและทางจิตวิทยา) กับปัญญาเจตสิก เพราะ สอดคล้องกับหลักธรรมองค์หนึ่งในหมวดธรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ หรือเป็นเจตสิกดวงหนึ่งที่เรียกว่า สัมมาธิภูมิตั้งซึ่งมีองค์ธรรมคือ ปัญญาเจตสิกในอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือหรือปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการเปลี่ยนมิจฉาธิภูมิตั้งและการบรรลุธรรมในระดับขั้นต้นและขั้นสูงสุด ตามลำดับในปัจจุบันชาตินี้

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระพุทธโฆสจารย์ รัตน. **อรรถกถาทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี**. พระคัมภีร์สาราถวิงค์ แปลและอธิบาย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย, ๒๕๕๔.
- _____. รัตน. **อัญฐสาลินี**. พระคัมภีร์สาราถวิงค์ แปลและอธิบาย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย, ๒๕๕๔.
- พระพุทธโฆสเถระ รัตน. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ ๖. ไต้หวัน : ไต้หวันการพิมพ์, ๒๕๔๘ .
- พระปลัดวิสุทธ์ คุตตชโย. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมชั้นจุฬอภิธรรมิกะตรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ หจก. ทิพย์วิสุทธ์, ๒๕๔๗.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐.
- _____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- _____. **ปรมัตถสภาวะธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สวนอุดมมุนินิธิ, ๒๕๑๘.
- นงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์. “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมัจฉาทิฏฐิโนพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- สยาม ราชวัตร. “บทความเรื่องวิธีการอ้างอิงเหตุผลเพื่อยืนยัน ความมีอยู่ของโลกหน้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยเขตเชียงใหม่**. ปีที่ ๘. มิ.ย. ๕๔- พ.ค.๕๕): ๓๘-๓๙.

ศึกษาเหตุเกิดเหตุดับของปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนาภาวนา
A STUDY OF CAUSE THE RISING AND FALLING OF TRANQUILLITY (PASSADHI)
FOR INSIGHT MEDITATION PRACTICE

พระครูนิรันดรอุตมพร *

พระครูโกมุทสิทธิการ,ดร., ผศ.ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี **

บทคัดย่อ

ปัสสัทธิในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ความสงบจากกิเลส ความสงบกาย สงบใจ อันมีผลเฉพาะ ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ปรากฏในพระวินัยปิฎกปาราชิกกัณฑ์ ว่าด้วยการเจริญอานาปานสติ เจริญชกัณฑ์ มหาวรรค จัมเปยขันธ์ อภิธัมมวักคากัมมกถา อธิคมสัทธิธรรมปฏิรูป ปริยัตติสัทธิธรรมปฏิรูป ในพระสูตร ปรากฏพรหมชาลสูตร สามัญญผลสูตร โภจฐปาทสูตร ขนวนสภสูตร ในอภิธรรมปิฎก มหาปัญญาปิตีตติกะ ในปฏิสนธิขณะขันธ ัมมสังคณิกเขปกัณฑ์ และในอรรถกถาอรรถสาลินี ซึ่งมีแนวทางให้ศึกษาหาเหตุผลประกอบการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีสติปัญญา ๔ เป็นแนวทาง คือ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา ธรรมานุปัสสนา เมื่อปฏิบัติได้ถูกต้องแล้ว ย่อมพัฒนาจิตให้เจริญยิ่งขึ้น เป็นทางสายเอกที่นำไปสู่ความบริสุทธิ์แก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อดับความทุกข์โทมนัส เกิดปัญญาแจ่มใสในอริยสัจ ๔ สามารถนำไปสู่การบรรลุธรรมขั้นสูงสืบไป เหตุเกิดเหตุดับของปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนาภาวนาพบว่า ปัสสัทธิเป็นหนึ่งในวิปัสสนูปกิเลส เหตุเกิดของปัสสัทธิ คือความสงบเป็นสภาวะธรรมที่เกิดมาจากศรัทธา เพราะสมาธิที่ตั้งมั่นเกินไป จึงทำให้กำลังวิริยะอ่อนลง การกำหนดไม่ชัดเจน ด้วยอำนาจของสมาธิ ปัสสัทธิจะดับไป เมื่อผู้ปฏิบัติปัญญาในการพิจารณาใคร่ครวญว่าปัสสัทธิเกิดขึ้นแก่เราแล้ว ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยปัจจัยเกิด มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา การกำหนดรู้ปัสสัทธิส่งผลให้ผู้ปฏิบัติได้รู้ความเกิดดับของปัสสัทธิ ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

คำสำคัญ: เหตุเกิดเหตุดับ, ปัสสัทธิ, วิปัสสนาภาวนา

* นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

Abstract

The term Passaddhi in Theravada Buddhism means tranquility from defilements, calmness of body and mind which is the result of practicing of insight development. It found in Vinaya Piṭaka, Pārāṅgika Kaṇḍa concerning the development of Ānāpānasati: Mindfulness on breathing, Verañja Kaṇḍa Mahāvagga, Campeyya Khandhaka, Abhidhammavaggādikammakathā, Adhigamasaddhammapaṭirūpa, and Pariyattisaddhammapaṭirūpa. It is in Suttanta Piṭaka concerning in Brahmajālasutta, Samaññaphalasutta, Pottḥapādasutta, Janavanasabhasutta. It is in Abhidhamma Piṭaka concerning in Mahāpaṭṭhāna Pīṭatitika, in Paṭisandhikhaṇakhandha, Dhamma-saṅganīkhepakāṇḍa and in Atthakathā Atthasālinī, it is the way of study for searching of the reason for practice of insight development.

The practicing Insight development in Theravada Buddhism which is the four Foundations of Mindfulness; Kāyānupassanā, Vedānupassanā, Cittānupassanā, Dhammānupassanā, when a meditator practice in the right, his mind is developed and grow up. This is only path for the purification of beings, for the overpowering of sorrow and lamentation, for getting the wisdom and understanding the four Noble Truths, for the attainment in advanced.

The cause of rising and falling of Passaddhi in the practice of insight development found that Passaddhi is one of imperfections; the cause of rising of Passaddhi is phenomena of calmness which is from faith. Because of more concentration is the result of less effort. The noting is not clear because of the power of concentration, Passaddhi is failed. When the meditator has considered by wisdom that Passaddhi is raised, it dependent on condition arise Passaddhi, it always is importance, it rises and fall down. Knowing of Passaddhi effects to meditator has known the rising and falling of Passaddhi in the practice of insight development

Keywords: Cause the Rising, Passaddhi, Vipassanapavana

๑. บทนำ

การเจริญวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เป็นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นแนวทางบรรลุอริยมรรค อริยผล ดังบทพระบาลีว่า “เอกายโน อโย ภิกขเว มคโค สตตานิ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตักกมย ทุกฺขโทมนสฺสํ อตถกมย ฌายสฺส อธิคมย นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยา ยทิตฺถ จตฺตารโ สติปัฏฐานา” ^{๓๑๙} “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ” ^{๓๒๐} ในปัจจุบันมีผู้แสวงหาทางอันประเสริฐ ได้เข้าอบรมตนตามสำนักปฏิบัติธรรมซึ่งมีให้เลือกหลากหลาย มีแนว

^{๓๑๙} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๐๖/๗๗

^{๓๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑-๓๐๒.

วิธีปฏิบัติและขั้นตอนที่แตกต่างกันไป ผู้ปฏิบัติอาจมีความสับสนว่าแนววิธีปฏิบัติและขั้นตอนเป็นอย่างไร จึงจะทำให้บรรลุธรรมได้อย่างถูกต้อง ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงตอบประเด็นปัญหานี้ แก่คนโกโหมคัลลนพราหมณ์ว่า เราสามารถที่จะบัญญัติการศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ ในธรรมวินัยนี้ได้เบื้องต้นทีเดียว จงเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ ในกาลต่อมาย่อมแนะนำ ให้ยิ่งขึ้นไปอาจเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ ฐูประมาณในการบริโภคอาหาร ประกอบความเพียรเครื่องตั้งอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ พักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสงัดเพื่อละนิเวศน์ ๕ บรรลุฉาน ๑-๔ ^{๓๒๑} เหตุเกิดเหตุดับปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนากาวนา เมื่อศึกษาและปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอนตามวิธีที่พระผู้มีพระภาคตอบมาแล้วนี้จะสามารถบรรลุธรรมได้ หากผู้ปฏิบัติพัฒนาองค์ธรรมอันเป็นมูลเหตุแห่งการบรรลุธรรมได้ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสพระบาลีว่า “จตตารโ สติปัญญา” สติ เป็นตัวประธานในสัมปยุตธรรมทั้งหลายที่เกิดร่วมในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ดังนั้นองค์แห่งสัมโพชฌงค์จะมีบริบูรณ์สมบูรณ์ได้สิ่งซึ่งพึงกระทำก็คือลงมือปฏิบัติเพื่อหาประสบการณ์ที่แท้จริงโดยตรงด้วยการระลึกไว้ในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฐานทั้งสี่ของสติ ก็โดยการเจริญสติปัญญาฐานนั่นเอง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ภิกษุที่เจริญอานาปานสติแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมบำเพ็ญสติปัญญา ๔ ให้บริบูรณ์ได้ ภิกษุที่เจริญสติปัญญา ๔ แล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมบำเพ็ญโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ได้ ภิกษุที่เจริญโพชฌงค์ ๗ แล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมบำเพ็ญวิชชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ได้ ^{๓๒๒} เพราะบุคคลไม่อาจบรรลุธรรมได้โดยการนั่งมองท้องฟ้า โดยการคิดคำนึง โดยการอ่านศึกษาพระไตรปิฎก หรือปรารถนาเองว่าสภาวะธรรมจะปรากฏขึ้นเองในใจ แท้จริงแล้วมีปัจจัยสำคัญที่เป็นรากฐานของการบรรลุธรรมมากมายหลายอย่าง ปัจจัยเหล่านี้มีชื่อว่า โพชฌงค์ หรือธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ๗ ประการ”

เหตุเกิดเหตุดับปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนากาวนา เป็นการฝึกชีวิตจิตใจของตนเองให้พัฒนาต่อไป พัฒนาจิต พัฒนาปัญญา ดังนั้น ผู้ที่ฝึกตนเองอย่างนี้คล่องดีแล้ว คุ่นดีแล้ว ไม่ว่าจะไปทำกิจการงานอะไร ก็จะเป็นอยู่และทำกิจการทั้งหลายเหล่านั้น โดยมีสภาพจิตและลักษณะอาการที่ปฏิบัติหรือทำงานในแบบนี้ คือ ทำงานอย่างได้ผลดี ทำงานโดยมีความสุข มีจิตใจที่สบายตลอดเวลา ทำงานโดยมีสติชัดเจนส่งงานให้ปัญญาอย่างทันการณพาปัญญาการทำงานได้ดี สภาพจิตที่ทำงานมีปิติ มีความสุข มีปัสสัทธิ คือ องค์แห่งการรู้แจ้ง คือ ความสงบนั่นเอง ปัสสัทธิ ประกอบด้วย (๑) กายปัสสัทธิเจตสิก เป็นเจตสิกที่สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ทำให้เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน (๒) จิตตปัสสัทธิ เป็นเจตสิกที่ทำให้จิตที่เกิดร่วมด้วยสงบขณะที่พอใจอยู่คนเดียวเจียบๆ ไม่วุ่นวายนั้น ไม่ใช่สงบ ถ้าจิตขณะนั้นไม่เป็นไปในทาน ศีล กาวนา สมถกาวนา คือ การอบรมเจริญความสงบจากอกุศลด้วยปัญญา วิปัสสนากาวนา คือ การอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง) ถ้าพอใจที่จะอยู่คนเดียวเจียบๆ แม้ในป่า ก็เป็นโลกมุลจิตในขณะที่ไม่ใช่ทาน ศีล กาวนา (กายปัสสัทธิและจิตตปัสสัทธิ) เป็นสภาพเจตสิกที่ตรงกันข้ามกับอุทัจจเจตสิก

ผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัย เรื่อง “เหตุเกิดเหตุดับของปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนากาวนา” ซึ่งปัสสัทธิเป็นส่วนหนึ่งของสัมโพชฌงค์ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และผู้วิจัยต้องการศึกษาความหมายและความสำคัญของปัสสัทธิในสัมโพชฌงค์ว่าเป็นอย่างไร มีผลต่อการบรรลุธรรมอย่างไร ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยเน้นศึกษาวิเคราะห์เหตุเกิดเหตุดับของปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนาที่

^{๓๒๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๔-๗๘/๗๘-๘๔.

^{๓๒๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๗/๑๘๗.

มีต่อการบรรลุดุธรรมเป็นการเฉพาะ ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ค้นคว้าหาหลักฐานที่เป็นหลักการของปัสสัทธิที่ปรากฏในสัมโพชฌงค์ เพื่อให้มั่นใจได้ว่า ในการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้ทิ้งหลักปรีชา และหลักปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังได้ค้นคว้าหาหลักเทียบเคียงผลการเจริญปัสสัทธิ คือ องค์แห่งการตรัสรู้ โดยการอธิบายเชื่อมโยงให้เห็นหลายๆ ด้านตามหลักฐานที่มีปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเถรวาท

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาปัสสัทธิที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๓ เพื่อศึกษาเหตุเกิดเหตุดับปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเหตุเกิดเหตุดับปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนาภาวนา การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของการเกิดดับปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังนี้

- ๓.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary source) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค
- ๓.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ และหนังสือ ตำรา วารสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๓.๓ เรียบเรียงข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- ๓.๔ สรุบบันทึกตอบปัญหาการวิจัยที่ตั้งไว้
- ๓.๕ ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ
- ๓.๖ สรุปลงผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เมื่อแบ่งตามวัตถุประสงค์ สามารถสรุปผลการวิจัยตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ ปัสสัทธิ ความสงบกาย สงบใจความสงบระงับ อันเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน สมาธิ ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วแน่ในอารมณ์ อันเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ปัสสัทธินั้นมีอยู่ด้วยกัน ๒ ประการ คือ

- ๑) กายปัสสัทธิ ความสงบกายคือเจตสิก เพราะการเจริญสมณะและวิปัสสนา
- ๒) จิตตปัสสัทธิ ความสงบจิต เพราะการสงบเจตสิกและการเจริญสมณะและวิปัสสนา

จิตตปัสสัทธิ คือ ความสงบจิตมีอยู่ การทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในความสงบกาย และความสงบจิตนั้น นี้เป็นอาหาร (ย่อมเป็นไป) เพื่อความเกิดแห่งปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด หรือเป็นทางเพื่อความไพบุลย์เจริญบริบูรณ์เต็มที่แห่งปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ที่เกิดแล้ว ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คือ ธรรม ๗ ประการ ย่อมเป็นทางเกิดปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คือ

- ๑) เสพโภชนะอันประณีต

- ๒) เสพกดูเป็นที่สบาย
- ๓) เสพอิริยาบถเป็นที่สบาย
- ๔) ประกอบความเป็นกลาง
- ๕) เว้นบุคคลผู้ไม่สงบกาย
- ๖) เสพบุคคลผู้สงบกาย
- ๗) น้อมจิตไปในปัสสัทธิสัมโพชฌงค์นั้น

จริงอยู่ ผู้เจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ เมื่อบริโภคโภชนะเป็นที่สบายอันประณีตหมดจดก็ดี เสพกดูเป็นที่สบาย ไม่ว่าจะเป็นกดูหนว กดูร้อน เสพอิริยาบถ เป็นที่สบายไม่ว่าจะเป็นอิริยาบถ ยืนเป็นต้นก็ดี ย่อมเกิดความสะดวกได้ แต่ค่านั้น ท่านมิได้กล่าวหมายถึงบุคคลผู้เป็นมหาบุรุษซึ่งทนกดูและอิริยาบถ เป็นที่สบายเมื่อผู้ที่มีกดูและอิริยาบถที่ถูกกันและไม่ถูกกัน เว้นกดูและอิริยาบถที่ไม่ถูกกันเสียแล้ว เสพกดูและอิริยาบถที่ถูกกัน ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ย่อมเกิดได้ การพิจารณาถึงความที่ตนและคนอื่นมีกรรมเป็นของๆ ตน เรียกว่า ประกอบความเป็นกลาง ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ย่อมเกิดได้ด้วย ประกอบความเป็นกลางอันนี้ เมื่อเว้นบุคคลผู้มีกายไม่สงบ เช่นที่เยวเปียดเปียนสัตว์อื่นด้วยเครื่องประหาร มีก้อนดิน และท่อนไม้เป็นต้น ก็ดี เสพบุคคลผู้มีกายสงบ สำรวม มือ เท้า ก็ดี มีจิตน้อมโน้มเอียงไปเพื่อให้เกิดปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ในอิริยาบถมี ยืน นั่ง เป็นต้น ก็ดี ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ย่อมเกิดได้เช่นกัน

๔.๒ คำว่า “สติปัฏฐาน” ^{๓๒๓} เป็นศัพท์สมาสที่มาจากศัพท์ ๒ ศัพท์ คือ สติ + ปฏฐาน “สติ” แปลว่า การระลึกรู้ เป็นปัจจุบันเฉพาะหน้า คำว่า “ปฏฐาน” แปลว่า เข้าไปตั้ง เพราะฉะนั้น “สติปัฏฐาน” แปลว่า ธรรมเครื่องระลึกที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง หมายถึง สติที่ตั้งมั่น ได้แก่ สติ เจตสิก พร้อมสัมปยุตตธรรม อีกนัยหนึ่ง “สติปัฏฐาน” แปลว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ หมายถึง อารมณฺ์ของสติ ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรม วิปัสสนาสติปัฏฐาน คือ หลักการใช้สติ และปัญญากำหนดรู้ สภาวะธรรมทางกาย เวทนา จิต ธรรม ตามความเป็นจริงว่า จนหยั่งรู้ถึงความเปลี่ยนแปลง แปรปรวนไปของสภาวะธรรมทั้งหลายว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลตัวตนเราเขา จนเกิดปัญญาตั้งแต่วิปัสสนาญาณที่ ๑ นามรูปปริจเฉทญาณไปจนถึงวิปัสสนาญาณที่ ๑๖ ปัจจเวกขณญาณหมายถึง ปัญญารู้ รูปรนาม เป็นไตรลักษณ์ จนเกิดปัญญาเป็นขั้นที่ ๑๖ อย่าง การเจริญสติปัฏฐาน ^{๓๒๔} ถือว่า เป็นการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานซึ่งปรากฏในมหาสติ-ปัฏฐานสูตร ^{๓๒๕} เป็นพระสูตรที่ใหญ่มีความยาวละเอียดที่สุด ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนการปฏิบัติกรรมฐานไว้ สติปัฏฐาน คือ ที่ตั้งของสติ หรือการตั้งสติกำหนดพิจารณาเบญจขันธ์ เพื่อให้รู้ให้เข้าใจสภาวะตามความเป็นจริง แบ่งวิธีการปฏิบัติออกเป็น ๔ หมวด คือ

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปตั้งตามดูกาย เพื่อให้เห็นว่ากายนี้สักแต่่าเป็นกายเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา คือ การกำหนดรูปล้วนๆ (กำหนดรูปขันธ์)
๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปตั้งตามดูเวทนา เพื่อให้เห็นว่าเวทนานี้สักแต่่าเป็นเวทนาเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา คือ การกำหนดนามล้วนๆ (กำหนดเวทนาขันธ์)
๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปตั้งตามดูจิต เพื่อให้เห็นว่าจิตนี้สักแต่่าเป็นจิตเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา คือ การกำหนดนามล้วนๆ (กำหนดจิตวิญญาณขันธ์)

^{๓๒๓} พระโศภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสุพรรณิพพาน, แปลโดยพระคันธ-สารากวีวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔.

^{๓๒๔} จุฑามาต วาริแสงทิพย์, “การศึกษาพัฒนาการของวิปัสสนากัมมัฏฐานในประเทศไทย”, สารนิพนธ์พุทธศาสนาคณะศึกษาศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒-๔๘.

^{๓๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒-๔๐๕/๓๐๓-๓๔๐.

๔. ัจฉาญาณวิปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติกำหนดพิจารณาธรรม เพื่อให้เห็นว่าธรรมนี้สักแต่ว่าเป็นธรรมเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา คือ การมีสติกำหนดทั้งรูป และนาม (กำหนดขันธ ๕)^{๓๒๖} ใจความแห่งสติปัฏฐาน ๔

การเจริญวิปัสสนาภาวนา คือ การเรียนรู้รูปรูปนามตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ได้แก่ การพิจารณาดูกาย เวทนา จิต และธรรม อันได้แก่ รูปธรรมและนามธรรม พระพุทธองค์ทรงสอนให้เจริญสติและปัญญา เพื่อมารู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลกว่า เป็นเพียงรูปกับนามเท่านั้น และปัญญาที่เข้าไปรู้ถึงสภาวะลักษณะรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือไม่เที่ยง เพราะเกิดดับตลอดเวลา เป็นทุกข์ เพราะทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นอนัตตา เพราะไม่ใช่ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ ปัญญาที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า “วิปัสสนาปัญญา” การปฏิบัติวิปัสสนานั้น อธิโมกษ์เกิดจากการเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน เป็นการปฏิบัติที่เน้นสติเป็นใหญ่ในการกำหนดระลึกรูปรูปนาม ซึ่งเมื่อขยายออกไปแล้วได้แก่ ขันธ ๕ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรี ๒๒ อริยสัจ ๔ และปฏิจางสมุพบาท ๑๒ ธรรมเหล่านี้เรียกว่า วิปัสสนาภูมิ หมายถึง อารมณฺ์ของวิปัสสนา ที่ชื่อว่า วิปัสสนา หมายถึง สภาวะการรู้แจ้งในอารมณฺ์ดังกล่าวโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และ ไม่สามารถบังคับบัญชาได้ เมื่อผู้ปฏิบัติกำหนดรูปรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์ได้อย่างชัดเจนเช่น ขันธ ๕ โดยลักษณะ ๕๐ อย่างตามหลักทางศาสนา ก็จะเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในแนวทางการปฏิบัติดังกล่าว โดยมีสติระลึกอยู่ในรูปนามที่

๔.๓) ปัสสัทธิ ได้แก่ วิปัสสนापัสสัทธิ เกิดความสงบทั้งกายและใจ รู้สึกเย็นไปทั้งร่าง ตัวเบา ไม่หนัก ไม่แข็งกระด้าง อ่อนสลาย ทุกขเวทนาไม่มีเลย แม้ใจก็เช่นเดียวกัน เป็นจิตสงบ จิตเบา จิตอ่อน และจิตตรง เป็นความสงบอย่างยิ่ง เสวยความยินดีอย่างที่มีนุญษัธรรมตาสามัญไม่เคยพบ มีสาธกพยานว่า

สุณฺณวคฺคาโร ปวิภูจฺจสฺส สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน อมานุสฺสี รตี โหติ สมฺมา ธมฺมํ วิปสฺสโต ยโต สมฺมสติ ขนฺธานํ อุทฺยพฺพยํ ลภเต ปิตฺติปามฺมุขํ อมตํ ตํ วิชานตี.

ภิกษุผู้เข้าไปอยู่เรือนว่าง เห็นแจ้งธรรมด้วยดี ย่อมประสบความยินดีที่มีนุญษัธรรมตาสามัญไม่อาจพบได้ ขณะที่ถึงอุทฺยพฺพยญาณย่อมพบความปิตฺติปราโมทย์ ฉะนั้นเป็นอมฤตสำหรับผู้ที่ได้ได้เห็นแจ้งอยู่ เรียกสั้นๆ คือ ความสงบทั้งร่างกายและจิตใจอันเกิดขึ้นเพราะวิปัสสนา

ปัสสัทธิเจตสิก ที่มีความสงบกายสงบใจในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา เมื่อมีสติมีปัญญา มีวิริยะอย่างจริงจัง จนเกิด ปิตินั้น ขณะนั้น ปิติมีกำลังกล้า ทำให้จิตเจิดจ้าเต็มแน่นมาก ต่อเมื่ออาการตื่นเตนในปิตี สงบลงแล้ว ปัสสัทธิก็มีกำลังขึ้น ทำให้จิตและเจตสิกมีความเยือกเย็น สงบ ประณีต ถ้าอาการอย่างนี้มีมากเกินไป ก็อาจจะทำให้สำคัญคิดผิดไปว่า ความสงบนี้แหละ คือพระนิพพาน เหตุนี้ปัสสัทธิจึงจัดเป็นวิปัสสนูปกิเลส คือ เป็นเครื่องเศร้าหมองของ วิปัสสนาประการหนึ่งในจำนวนทั้งหมด ๑๐ ประการ ปัสสัทธิอย่างนี้ไม่ใช่ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ต้องเป็นไปในอารมณฺ์ไตรลักษณ์แห่งรูปนาม ปัสสัทธิที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งวิปัสสนาภาวนา ย่อมทำลายความกระด้างกาย และ ความเร่าร้อนใจเสียได้ ซึ่งเป็นไปเพียงเพื่อการหลีกเลี่ยงสิ่งไร้สาระประโยชน์ ๑๒ วิธี ดังนี้

๑. ควรจะมีสติประกอบด้วย ความเคารพต่อผลของการปฏิบัติตาม และการไม่ก้าวล่วงคำสอนของพระตถาคต

๒. ควรจะมีสติระวังรักษาร่างกายให้อยู่ในอาการสงบนิ่ง (ถ้าไม่จำเป็นต้องทำกิจใด)

๓. ถ้ามีกิจการที่ต้องทำเกิดขึ้น ไม่ควรลงมือโดยทันที ชั้นแรกควรอยู่นิ่งก่อน ทั้งนี้เพราะจำเป็นต้องใช้

^{๓๒๖} ม.ม. (ไทย) ๑๐๕-๑๓๘/๑๐๑-๑๓๑.

สติที่มีกำลังมากขึ้นอีก (เพื่อนำไปใช้กับการงานที่คอยอยู่) ควบคุมความปรารถนาไว้ให้ได้ แล้วนำสติไปใช้กระทำ การด้วยความรอบคอบ

๔. ธรรมมีสติควบคุมร่างกาย ถ้ามีสิ่งรบกวนใด ๆ เกิดขึ้น เช่น เมื่อมีงานสนุกรื่นเริง หรือเมื่อมีภัยอันตราย เป็นต้น

๕. ธรรมมีสติเฝ้าตามคู่อริยาบถทั้งสิ้น

๖. ธรรมมีสติเฝ้าดูความคล่องแคล่วของอิริยาบถเป็นครั้งคราว เพื่อป้องกันมิให้เกิดความวิปริตผิดรูป ร่าจั่นในอิริยาบถนั้น

๗. เมื่อกำลังพูดธรรมมีสติระวังมิให้มีการเคลื่อนไหวของมือ เท้า ศีรษะ หรือการเปลี่ยนแปลงความรู้สึก บนใบหน้ามากเกินไป หรือในลักษณะที่ไม่สมควร อันเนื่องจากดีใจเกินไป ความอวดดี ความตื่นเต้น และความ ลำเอียง เป็นต้น

๘. ธรรมมีสติพูดด้วยเสียงซึ่งผู้ฟังเข้าใจได้ชัดแจ้ง และไม่ดังเกินไป มิฉะนั้นจะกลายเป็นที่หยาบคาย

๙. เมื่อต้องประสบสถานการณ์ยุ่งยากในการพบปะกับคนที่มีการศึกษาต่ำ ธรรมมีสติพยายาม ทำให้ ความคิดของตนเองเป็นที่ยอมรับ และเป็นที่เข้าใจสำหรับผู้อื่น

ธรรมมีสติระลึกไว้ว่าจิตนั้นเหมือนกับช้างตกมัน จะต้องล่ามไว้กับเสา คือ ความสงบภายในตลอดเวลา

๑๐. ธรรมมีสติพิจารณาตรวจตราสภาพจิตของตนตลอดทุก ๆ ขณะ

๑๒. เมื่ออยู่ในหมู่ชนกลุ่มใหญ่ ควรระลึกถึงกฎต่าง ๆ ที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ เพื่อรักษาความมีสติไว้ ถึงแม้ว่าจะต้องยอมสละเลิกกิจกรรมอื่น ๆ เสียเลยก็ตามการพัฒนาสติ สัมปชัญญะ และความเพียรนั้น จำเป็น ต้องศึกษาถึงอุปสรรค หรือ สิ่งที่จะขัดขวางการพัฒนาตน เช่น ความเป็นผู้ชอบการงาน การพูดคุย การนอน การ คลุกคลีกับหมู่คณะ ความไม่สำรวมอินทรีย์ เป็นต้น เพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งแวดล้อมที่เป็นอุปสรรคดังกล่าว ^{๓๒๗} ปัสสัทธิสัม โโพชฌงค์จะเกิดได้ด้วยอุปการะธรรม ๗ ประการ คือ

ก. บริโภคอาหารที่สมควร ทั้งปริมาณและคุณภาพ

ข. แสงหาที่มีอากาศพอเหมาะพอสบาย

ค. ใช้อิริยาบถที่สบาย

ง. พิจารณารู้ว่ากรรมนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตน

จ. เว้นจากผู้ที่ไม่มีศีล

ฉ. สมาคมกับผู้ที่มียก วาจา ใจ สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน

ช. หมั่นเจริญสติปฏิฐานเนื่อง ๆ

เมื่อบริบูรณ์ด้วยธรรมเหล่านี้แล้ว ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดก็ย่อมจะเกิด ขึ้นองค์ธรรมของ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ได้แก่ ปัสสัทธิเจตสิก ทีเ็น ดิเหตุกขวน จิต ๓๔

๕. สรุป

งานวิจัยเรื่อง “เหตุเกิดเหตุดับของปัสสัทธิในการเจริญวิปัสสนาภาวนา” นี้ ผู้วิจัยพบประเด็นคำตอบ ที่สอดคล้อง และรองรับกับวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยตั้งไว้ ดังต่อไปนี้

ปัสสัทธิแห่งจิตที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท นั้น ผู้วิจัยพบว่า คำว่า จิต มโน วิญญาณ

^{๓๒๗} พระญาณโพนิกเถร, หัวใจกรรมฐาน, พ.อ.นายแพทย์ ชานู สุวรรณวิภักซ์(แปล), (กรุงเทพฯ: บริษัทศึกษาธรรมจำกัด, ๒๕๒๘), หน้า ๑๗๕.

นั้น ได้มีการเรียนรู้ศึกษาค้นคว้ากันมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาลแล้ว จิต มโน วิญญาณ เป็นอย่างเดียวกันในด้านสภาวะ แต่จิตนั้นมีชื่อเรียกต่างกัน คือ จิต มโน มานัส หทัย ปันตะระ มนายตนะ มนินทริย วิญญาณ วิญญาณชั้นรห มโนวิญญาณธาตุ ปัสสัทธิแห่งจิตหรือจิตที่หลุดพ้นเป็นอิสระจากกิเลสจิตนั้น เกิดจากการฝึกอบรมทางกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป จนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือความหลุดพ้น เมื่อวิเคราะห์แล้วมีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. จิต เป็นปัสสัทธิจากกิเลสด้วยกายภาวนาหรือภาวิตกาโย คือ ความเป็นอิสระที่เกิดจากพัฒนาการทางกาย ให้มีสุขภาพแข็งแรง มีบุคลิกภาพที่สงบด้วยอานูภาพแห่งศีลภาวนาหรือภาวิตสีโล คือการประพฤติสุจริตทางกาย ประกอบสัมมาอาชีวะหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ มีความสุจริตทางวาจา ไม่กล่าวคำพูดส่อเสียดขัดแย้ง และแตกร้างกัน พัฒนาการทางสังคม ส่งเสริมคนให้สมัครสมานกันสร้างสรรค์ภราดรภาพให้เกิดขึ้นในสังคม ได้แก่ ความเป็นอิสระที่เกิดจากการสัมพันธ์กันของสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะและสัมมาอาชีวะเมื่อว่าโดยสาระ คือ ความสวางนในพระปาติโมกข์ รักษาระเบียบวินัยประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลายให้เป็นเอกลักษณ์เดียวกัน สำรวมอินทริยระวังไม่ให้กุกุศลธรรมครอบงำจิตใจเมื่อรับรู้อารมณ์ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีความเป็นอิสระบริสุทธิ์แห่งอาชีวะหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบธรรมไม่หลอกลวงผู้อื่นเลี้ยงชีพ มี อัตลักษณ์ที่เป็นอิสระจากบริโศคนิยมใช้สอยปัจจัย ๔ ตามอัตภาพพอสมควรแก่ภาวะฐานะ มีจิตเป็นอิสระจากวิติกมกิเลส ดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนร่วมช่วยสร้างสรรค์ อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างผาสุกจนเกิดภราดรภาพขึ้นในสังคม จัดเป็นอิสระภาพทางกายและอิสระภาพทางสังคม สงเคราะห์เข้าในอริศีลสิกขา

๒. จิต เป็นปัสสัทธิจากกิเลสด้วยจิตตภาวนาหรือภาวิตจิตโต คือ ความเป็นอิสระที่เกิดจากพัฒนาการทางจิต ความเป็นอิสระหมดจดแห่งจิตที่เกิดจากพัฒนาการด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่ ความเป็นอิสระที่เกิดจากการสัมพันธ์กันของสัมมาวาจา สัมมาสมาธิ และสัมมาสมาธิ เมื่อว่าโดยสาระ คือ การพัฒนาคุณภาพของจิตให้เกิดขณิกสมาธิ มีสมรรถภาพพอเป็นปทัฏฐานแห่งวิปัสสนา หรือพัฒนาสมรรถภาพของจิตให้มีศักยภาพที่เป็นเอกภาพมีอารมณ์หนึ่งเดียวด้วยรูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ มีจิตปราศจากกิเลสที่ก่อความขุ่นมัวเศร้าหมองเป็นอิสระจากนิวรณ์ธรรม มีจิตเป็นอิสระจากปริยภูฐานกิเลส จัดเป็นอิสระภาพทางจิต สงเคราะห์เข้าใน อริจิตตสิกขา

๓. จิต เป็นอิสระจากกิเลสด้วยปัญญาภาวนาหรือภาวิตปัญญา คือ ความเป็นอิสระหมดจดแห่งทิวฐิ ที่เกิดจากพัฒนาการทางปัญญา ความเป็นอิสระที่เกิดจากพัฒนาการด้านคุณภาพและสมรรถภาพของปัญญา ได้แก่ ความเป็นอิสระที่เกิดจากการสัมพันธ์กันของสัมมาทิวฐิและสัมมาสังกัปปะ เมื่อว่าโดยสาระ คือ การพัฒนาทางด้านปัญญาให้มีคุณภาพสูงสุด ด้วยการฝึกอบรมปัญญาให้มีศักยภาพที่จัดเป็นวิปัสสนาญาณอันเป็นความรู้ที่ทำให้เกิดความเห็นแจ้ง เรียกว่าญาณทัสสนวิสุทธิติ และวิมุตติญาณทัสสนะ เป็นญาณที่มีสมรรถภาพที่ชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระจากกิเลสโดยสมบูรณ์ มีประสิทธิภาพที่รู้แจ้งชัดตามสภาพความเป็นจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นของไม่ใช่ตัวตน ไม่ยึดมั่นถือมั่นในรูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มีปัญญาญาณหยั่งรู้อริยสัจ ๔ เป็นอิสระหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายมีจิตเป็นอิสระจากอนุสัยกิเลส พบกับสันติภาพแห่งชีวิตอย่างแท้จริง เป็นอิสระจากภพและสังสารวัฏได้อิสระภาพแห่งการไม่ต้องกลับมาเกิดอีก จัดเป็นอิสระภาพทางปัญญา สงเคราะห์เข้าในอริปัญญาสิกขา เป็นต้น

๖ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “เหตุเกิดเหตุดับของปีศาจในการเจริญวิปัสสนาภาวนา” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. ภาครัฐควรนำแนวคิดเรื่องปีศาจ คือ ความสงบ หรือความสันติแห่งจิตมาเป็นนโยบายสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนมีภูมิคุ้มกันในการบริหารและประกอบการงานในชีวิตประจำวันด้วยจิตที่เป็นอิสระ

๒. ภาครัฐควรมีนโยบายส่งเสริมให้ข้าราชการมีโอกาสได้ศึกษาและอบรมทางด้านจิตใจตามหลักสูตร ๔

๓. คณะสงฆ์ควรมีนโยบายส่งเสริมโครงการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์ให้พระภิกษุและคฤหัสถ์ เพื่อสร้างบุคลากรด้านวิปัสสนากรรมฐานให้เพียงพอต่อความต้องการของสังคม เนื่องจากปัจจุบันนี้ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่มีน้อย และหาผู้ที่มีความรู้ด้านวิปัสสนากรรมฐานมีน้อยในปัจจุบันนี้

๔. ภาครัฐและคณะสงฆ์ควรมีการส่งเสริมกิจกรรมขององค์กรเอกชนที่ดำเนินงานด้านการอบรมจิตใจ และเผยแพร่ให้เป็นที่ยอมรับในสังคม

๖.๑ ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

๑. ภาครัฐควรอนุญาตให้ข้าราชการลาปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันเฉลิมพระชนมพรรษาได้ อย่างน้อย ๓ วัน หรือในแต่ละเดือนควรมีการอบรม ๑ ครั้ง เป็นต้น

๒. คณะสงฆ์ควรเพิ่มจำนวนสำนักปฏิบัติธรรมให้ครอบคลุมทุกอำเภอในประเทศไทย เน้นคุณภาพทั้งด้านวิชาการ ความสะอาด และความสงบ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๓. มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการฝึกอบรมและสร้างบุคลากรด้านวิปัสสนาจารย์ให้ครอบคลุมทุกภูมิภาค

๔. วัดควรมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติจิตภาวนาที่เด่นชัดมีรูปแบบเฉพาะที่ชัดเจน ให้มีความสำคัญ และส่งเสริมการปฏิบัติกรรมฐานแก่บุคลากรภายในวัด และชุมชนโดยรอบให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเรื่องกายปีศาจและจิตปีศาจที่นำไปสู่การพัฒนาชีวิตของเยาวชน หรือข้าราชการทั่วไปให้ได้รับการฝึกอบรมอย่างไร

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบปีศาจกับจิตว่าเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่อย่างไรของพุทธศาสนิกชนกับจิตเป็นอิสระของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)

๓. ควรศึกษาเปรียบเทียบปีศาจในมุมมองของหลวงปู่พุทธทาสภิกขุกับปีศาจที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาว่าเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

๔. ควรศึกษาว่าปีศาจมีส่วนสำคัญต่อการเกิดปีศาจในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างไร

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระญาณโพนิกเถร. **หัวใจกรรมฐาน**. พ.อ.นายแพทย์ ชาญ สุวรรณวิรัช (แปล). กรุงเทพฯ : บริษัท ศึกษิตสยาม จำกัด, ๒๕๒๘.

จุฑามาศ วารีแสงทิพย์. “การศึกษาพัฒนาการของวิปัสสนากัมมัฏฐานในประเทศไทย”. **สารนิพนธ์
พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๒.

การให้คำปรึกษาเชิงพุทธ: กรณีละครโทรทัศน์ “วัยแสบสาแหรกขาด” Buddhist Counseling: A Case of TV Movie “Wai Sab Sa Raek Kad”

นางสาวแสงเดือน โพธิ์กัญจน์ *

ดร. แม่ชีกาญจนา เตรียมธนาโชค, ดร. แม่ชีทัศนาศรี จิริสิริธรรม **

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษา และเพื่อวิเคราะห์การให้คำปรึกษาเชิงพุทธ กรณีละครโทรทัศน์ วัยแสบสาแหรกขาด เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิด ทฤษฎี หลักการ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษา เป็นกระบวนการช่วยเหลือให้คนสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ในงานวิจัยนี้ประกอบด้วยทฤษฎีและหลักการให้คำปรึกษา ได้แก่ ๑) ทฤษฎีการให้คำปรึกษาเชิงพฤติกรรมนิยม (Behavioral Counseling Theory) มีหลักการว่าบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ ๒) ทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบเผชิญความจริง (Reality Counseling Theory) มีหลักการว่าบุคคลจะสามารถแก้ปัญหาได้ต้องกล้าเผชิญความจริง และ ๓) ทฤษฎีระบบครอบครัว (Family System Theory) มีหลักการมุ่งให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลทุกคนในครอบครัว โดยมองปัญหาเป็นสิ่งที่เกิดจากทุกคน ผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษาประยุกต์ใช้หลักธรรม สังคหวัตถุ ๔ และอธิปไตย ๔ ส่วนการวิเคราะห์การให้คำปรึกษาเชิงพุทธ กรณีละครโทรทัศน์ วัยแสบสาแหรกขาด พบว่าการให้คำปรึกษาถูกก่อตั้งขึ้นเป็นโครงการพิเศษชื่อว่า “ผูกสาแหรก” เป็นการให้คำปรึกษาเชิงรุก ด้วยการปรับเปลี่ยนให้ผู้ใหญ่หันหน้าเข้าหากันและร่วมมือกันแก้ไขปัญหาให้กับเด็กนักเรียน โดยไม่รอให้เด็กเดินเข้ามาหา

คำสำคัญ: การให้คำปรึกษาเชิงพุทธ, ละครโทรทัศน์, วัยแสบสาแหรกขาด

ABSTRACT

The objectives of this study are: to study concepts, principles, theories and Buddhist teachings related to counseling, and to analyse the Buddhist counseling, a case study of TV movie “Wai Sab Saraek Kad”. Documentary research method was used.

* นิสิตพุทธศาสนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

The results show that concepts, principles, theories and Buddhist teachings related to counseling is a process of helping the counsees to solve their own problems. The theories in this research, for instance, are 1) Behavioral Counseling Theory: its principle is persons are able to change their behavior, 2) Reality Counseling Theory: its principle is persons are able to solve the problem if they accept reality, and 3) Family System Theory: its principle is focus on the relationship for all people in the family. The problem comes from everyone. The counselor and counselee were applied the Buddhist teachings, named Sangaha-vatthu 4 and iddhipada. Regarding to the Buddhist counseling, a case of TV Movie “Wai Sab Sa Raek Kad”, it found out that the “sling tying” program is the proactive approach in counseling. Adults are getting together before the children reach out for help.

Keywords: Buddhist Counseling, TV Movie, “Wai Sab Sa Raek Kad”

๑. บทนำ

ครอบครัวเป็นสังคมที่มีขนาดเล็กและสำคัญที่สุด เนื่องด้วยเป็นบ้านหลอมที่มีผลต่อการเรียนรู้และการเติบโตของมนุษย์ ตลอดทั้งมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศโดยรวม^{๓๒๘} เมื่อเกิดปัญหาในครอบครัว จึงกลายเป็นเหตุแห่งความไม่สมประกอบของสังคม บางครั้งการที่ลูกมีพฤติกรรมการแสดงออกไม่เหมาะสม สาเหตุส่วนหนึ่งจะมาพ่อแม่เสมอ โดยพฤติกรรมของลูกที่แสดงออกเป็นเพราะต้องการให้พ่อแม่หรือสังคมสนใจ หากไม่ได้รับการสนองตอบอาจจะแสดงออกมาในรูปแบบที่เป็นปัญหาร้ายแรงอย่างอื่นตามมาในภายหลัง

การเปลี่ยนแปลงในสังคมตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว^{๓๒๙} จากข้อมูลกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ล่าสุดในปี ๒๕๕๗ มีรายงานข้อมูลคู่จดทะเบียนสมรสใหม่ทั่วประเทศ ๒๙๖,๒๕๘ คู่ และมีคู่สมรสเกาจดทะเบียนหย่า ๑๑๑,๘๑๐ คู่ การจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงกว่าเมื่อ ๑๐ ปีที่แล้วคือ พ.ศ. ๒๕๔๗ ถึงร้อยละ ๒๓ สาเหตุการหย่าร้างมีพื้นฐานมาจากทั้ง ๒ ฝ่ายที่ถูกกดดันทั้งความเครียดจากงานและค่านิยมใหม่ในการพึ่งลำแข้งตัวเอง ความอดทนจึงน้อยลง และคิดว่าไม่จำเป็นต้องพึ่งชีวิตคู่^{๓๓๐} ผลกระทบของการหย่าร้างส่งผลกระทบต่อจิตใจของลูกๆ ตลอดจนสุขภาพเศรษฐกิจและสังคมด้วย

คำสอนในพระพุทธศาสนาถือว่า ชีวิตที่เป็นอยู่อย่างดีและมีความสุขที่สุดคือ ชีวิตที่กล้ารับรู้ต่อปัญหาทุกอย่าง ตั้งทัศนคติและจัดการแก้ไขที่ถูกต้องต่อปัญหาเหล่านั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า “...สัตว์ผู้จะกล่าวอ้างว่าตนเองไม่มีโรครทางใจตลอดระยะเวลาแม้ครู่เดียว หาได้โดยยาก ยกเว้นท่านผู้หมกมิดกิเลสแล้ว...”^{๓๓๑} ด้วยเหตุนี้

^{๓๒๘} กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **ครอบครัวไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.m-society.go.th/article_attach/3768/4500.doc [๒๐ เมษายน ๒๕๕๙].

^{๓๒๙} ศุภชัย ปิตฺกุลตั้ง, นพ., **การประชุมวิชาการอนามัยครอบครัวแห่งชาติ ครั้งที่ ๖**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://ns2.ph.mahidol.ac.th/phklb/knowledgefiles/_21.pdf [๒๑ เมษายน ๒๕๕๙].

^{๓๓๐} พรรณทิมล วิบุลากร, พญ., **ครอบครัวไทยแนวโน้มเปราะบาง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.manager.co.th/OOL/ViewNews.aspx?NewsID=9580000043047> [๒๑ เมษายน ๒๕๕๙].

^{๓๓๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๑๗.

สิ่งที่พระพุทธรองค์ทรงสอนเป็นข้อแรกก็คือ ความทุกข์ อันเป็นปัญหาที่มนุษย์พึงรับรู้และจัดการแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง ^{๓๓๒} การหย่าร้างจึงเป็นเพียงการตัดสินใจที่จะสิ้นสุดหนึ่งปัญหาระหว่างคนสองคนแต่อาจจะจุดเริ่มต้นของปัญหาใหม่ที่จะเกิดขึ้นทางจิตใจของลูก มีรายงานวิจัยพบว่าปัญหาความก้าวร้าวของวัยรุ่นส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีปัญหาพ่อแม่เลิกกันหรือหย่าร้าง นอกจากนี้ ยังรวมถึงลักษณะพฤติกรรมต่อต้านสังคม (Anti-Social Behavior) เช่น มีนิสัยใจร้อน ตี้อารมณ์ ไม่ชอบเรียนหนังสือ และมักแสดงพฤติกรรมที่มีปัญหา เช่น ชกต่อยกับเพื่อน ทะเลาะกับผู้ปกครอง ^{๓๓๓}

ละครโทรทัศน์เรื่องวัยแสบสาแหรกขาดเป็นการสะท้อนปัญหาครอบครัวในสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการสืบค้นลงไปทีละสาเหตุแล้วทำการแก้ไข ^{๓๓๔} โดยได้รับรางวัลประเภท “รางวัลสื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัว” จากกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในงานวันครอบครัวประจำปี ๒๕๕๙ และ “รางวัลละครสร้างสรรค์สังคมดีเด่น” จากชมรมส่งเสริมโทรทัศน์ มูลนิธิอาจารย์จ่าง รังสิกุล และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ในการจัดงานโทรทัศน์ทองคำครั้งที่ ๓๑ ประจำปี ๒๕๕๙ อีกด้วย ^{๓๓๕}

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษารวมทั้งวิเคราะห์การให้คำปรึกษาเชิงพุทธ กรณีละครโทรทัศน์ เรื่องวัยแสบสาแหรกขาด เพื่อจะเป็นประโยชน์ในการให้คำปรึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษา

๒.๒ เพื่อวิเคราะห์การให้คำปรึกษาเชิงพุทธ กรณีละครโทรทัศน์ วัยแสบสาแหรกขาด

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นรวบรวมข้อมูล ศึกษาและรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนาเถรวาท จากคัมภีร์พระไตรปิฎก หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหรือประเด็นที่ต้องการทราบ ตลอดจนศึกษาบทละครโทรทัศน์เรื่องวัยแสบสาแหรกขาด ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง ๓

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าว มาศึกษา วิเคราะห์ แยกแยะประเด็น เปรียบเทียบและอธิบายข้อมูล ตามแนวคิด ทฤษฎี หลักการที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษา

ขั้นสรุป สรุปผลการศึกษา วิเคราะห์การให้คำปรึกษา กรณีละครโทรทัศน์ วัยแสบสาแหรกขาด และนำเสนอผลการศึกษาในลักษณะของการเขียนเชิงพรรณนา

^{๓๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔-๕.

^{๓๓๓} มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด, “วัยแสบสาแหรกขาดกับความรุนแรงในสังคมไทย”, **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**, (วันศุกร์ที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙): หน้า ๒๐.

^{๓๓๔} สวิตรา ดวงประทีป, “วัยแสบสาแหรกขาด ดูละครแล้วย้อนดูตัว”, **หนังสือพิมพ์ข่าวสด**, (วันจันทร์ที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙), หน้า ๒๔.

^{๓๓๕} สารานุกรมเสรี, **รางวัลที่ได้รับ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัยแสบสาแหรกขาด> [๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

๔. สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย มีรายละเอียดสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ๒ ข้อ ดังนี้

๔.๑ แนวคิด ทฤษฎี หลักการ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษา แนวคิดการให้คำปรึกษา เป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือบุคคลทั่วไปที่มีปัญหาให้เข้าใจและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยการสร้างสัมพันธภาพ ความร่วมมือ การยอมรับ และความเข้าใจระหว่างผู้ให้คำปรึกษากับผู้รับคำปรึกษาผ่านกลวิธีทางการปรึกษา ซึ่งถือได้ว่าทั้ง ๓ ส่วนนี้เป็นองค์ประกอบการให้คำปรึกษา ส่วนวิธีการให้คำปรึกษานั้นมีหลายวิธี เช่น แบบนำทาง (Directive Counseling) แบบไม่นำทาง (Non-Directive Counseling) แบบผสมผสาน (Combination Counseling) การเลือกใช้วิธีการใดนั้น ไม่ได้มีข้อกำหนดแบบเจาะจง ขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ทฤษฎีและหลักการให้คำปรึกษา ได้แก่ ๑) ทฤษฎีการให้คำปรึกษาเชิงพฤติกรรมนิยม (Behavioral Counseling Theory) โดยกล่าวว่า แม้สิ่งแวดล้อมจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม แต่มนุษย์มีความสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม คาดเดาถึงพฤติกรรมของบุคคล และพฤติกรรมที่นำมาซึ่งความน่าชื่นชมยินดีและมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นซ้ำอีก โดยการให้คำปรึกษาไม่ได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายเฉพาะเจาะจง แต่เป็นการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษาในแต่ละกรณีว่าต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านใด ๒) ทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบเผชิญความจริง (Reality Counseling Theory) มีแนวคิดและหลักการว่า พฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ล้วนมีเป้าหมาย เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ เมื่อไม่ได้จะรู้สึกเจ็บปวด ดังนั้น การสร้างสัมพันธภาพจึงเป็นบรรยากาศที่สำคัญ ที่จะช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาสามารถแก้ปัญหาของตนเอง กล้าเผชิญกับสภาพความจริง เข้าใจความต้องการของตนเอง โดยไม่ละเมิดต่อสิทธิของผู้อื่น ๓) ทฤษฎีระบบครอบครัว (Family Systems Theory) มุ่งให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลทุกคนในครอบครัว โดยมองปัญหาเป็นสิ่งที่เกิดจากทุกคน การให้คำปรึกษาจึงเน้นที่การเปลี่ยนแปลงบทบาทและความสัมพันธ์ต่างๆ ภายในครอบครัว เชื่อว่าครอบครัวเป็นหน่วยทางอารมณ์ที่สมาชิกแต่ละคนต่างมีความผูกพันและติดต่อเชื่อมโยงกันอย่างแยกขาดจากกันไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงเพียงส่วนหนึ่งส่วนใด ย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นและภาพรวมทั้งหมด

๓) หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษา ในงานวิจัยนี้ หมายถึง

(๑) หลักสังคหวัตถุ ๔ เพราะเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์และยึดเหนี่ยวจิตใจกัน ทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน เปรียบเหมือน “ลิ่มสลักที่ยึดเหนี่ยวรถที่วิ่งไปไว้ด้วยกัน” ^{๓๓๖} ประกอบด้วย ๑) ทาน คือ การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ ผู้ให้คำปรึกษาได้แบ่งปัน อย่างน้อยที่สุดในเรื่องของเวลาที่รับฟังปัญหาของผู้รับคำปรึกษา ช่วยลดการเห็นแก่ตัว ให้ความรัก ความเข้าใจที่ผู้รับคำปรึกษาสามารถถกเถียงทางความคิดที่จะแก้ปัญหาของตนเอง ๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ สมานสามัคคี พูดด้วยความจริงใจ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาได้มีเวลาในการใคร่ครวญปัญหาที่ตนเองต้องการแก้ไข แม้ว่าในขณะที่นั้นๆ ผู้รับคำปรึกษาอาจกล่าววาทะไม่สุภาพก็ตามที่ ๓) อตถจริยา คือ การชวนช่วยช่วยเหลือกิจการงาน เพื่อบรรเทาความทุกข์ของผู้รับคำปรึกษาให้ลดลงหรือหมดไปมากที่สุด และ ๔) สมานตตา คือ การเป็นผู้มีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ความเป็นผู้มีต้นเสมอในทั้งสุขและทุกข์ในการร่วมรับรู้แก้ไข วางตนเหมาะสมแก่ฐานะ เพื่อทำให้ผู้รับคำปรึกษา รู้สึกได้ว่าผู้ให้คำปรึกษาเป็นกัลยาณมิตรที่สามารถช่วยปลดเปลื้องทุกข์นั้นๆ ได้ หากผู้ให้คำปรึกษาขาดคุณสมบัติในข้อนี้ จะทำให้การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้รับคำปรึกษาเป็นไปไม่ได้

^{๓๓๖} ุรยละเอียดใน อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๓/๕๑.

(๒) อิทธิบาท ๔^{๓๓๗} เป็นหลักธรรมที่ผู้ให้คำปรึกษานำไปใช้ในการทำงานให้ความช่วยเหลือแก่ผู้รับคำปรึกษา หากมีอุปสรรคปัญหาจะต้องมีความอดทน ในขณะที่ผู้รับคำปรึกษาต้องน้อมนำ อดทน พยายามที่จะทำหรือปฏิบัติตามวิธีการที่ตกผลึกจากการให้คำปรึกษา ประกอบด้วย ๑) ฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ ความต้องการที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ มีความปรารถนาที่จะทำให้สำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติเบื้องต้นของทั้งผู้รับคำปรึกษาและผู้ให้คำปรึกษา หากขาดหลักธรรมนี้จะทำให้กระบวนการให้คำปรึกษาไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ ๒) วิริยะ คือ ความเพียร ความพยายาม ความอดทน ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคปัญหา ผู้ให้คำปรึกษาทำงานให้ความช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาซึ่งเป็นเรื่องยากและละเอียดอ่อนจะขาดคุณสมบัติข้อนี้เสียไม่ได้ เพราะความเพียรอันบริสุทธิ์เป็นฐานแห่งความสำเร็จ ในขณะที่ผู้รับคำปรึกษาต้องการที่จะแก้ปัญหาของตน ๓) จิตตะ คือ ความมุ่งมั่น ตั้งใจ ความคิดมุ่งไป ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ จดจ่อในสิ่งที่มุ่งหมาย ไม่ปล่อยให้ใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย หากกิจการงานใดที่ทำแบบทิ้งขว้าง ย่อมใช้เวลานานและหากปล่อยทิ้งไว้ย่อมเสียการ ๔) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง ความหมั่นสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จเกี่ยวกับสิ่งที่มุ่งหมายไว้ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอย่างสม่ำเสมอ เพื่อจะเป็นการประเมินตนเองว่าเหตุที่ทำอยู่นั้นจะสามารถบรรลุผลตามที่มุ่งหมายไว้หรือไม่ หากมีอะไรผิดพลาดจะได้ปรับปรุงแก้ไขได้ทัน

๔.๒ วิเคราะห์การให้คำปรึกษาเชิงพุทธ กรณีละครโทรทัศน์ วัยแสบสาแหรกขาด^{๓๓๘} พบว่า บริบทของเรื่อง มีสถานที่เป็นโรงเรียนเปี่ยมคุณ ในขณะที่นั้นเป็นโรงเรียนที่กำลังมีปัญหา ๕ แบบ จากเด็กนักเรียนทั้งชายและหญิง อายุแตกต่างกันทั้ง ๕ คน กำลังจะถูกไล่ออกจากโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนโดยการนำของตัวละครเอกชาย ชื่อชวนากร (กร) ต้องการจะแก้ปัญหาด้วยการให้คำปรึกษา จึงหานักจิตวิทยาทำงาน ซึ่งหมายถึง ตัวละครเอกหญิง ชื่อทรายทิพย์ (ทราย) เธอใช้วิธีการในการให้คำปรึกษาที่แตกต่างกันในการแก้ปัญหาของเด็กนักเรียนทั้ง ๕ คน โดยไม่ต้องรอให้เด็กเดินเข้ามาหา แม้จะมีการจัดห้องให้คำปรึกษาภายในโรงเรียนโดยเฉพาะ แต่มีการออกไปให้ความช่วยเหลืออย่างไม่เลือกวันเวลาและสถานที่ จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของทั้งเด็ก ซึ่งมีผลส่งต่อไปยังผู้ปกครอง

ทรายทิพย์ (ทราย) เป็นผู้ที่มีมาจากครอบครัวอบอุ่น มีต้นทุนชีวิตที่ดี เข้าไปทำงานเป็นนักจิตวิทยาในโรงเรียน การทำงานของทรายเริ่มต้นด้วย ๑) การสร้างสัมพันธภาพ ๒) การประเมินพฤติกรรมเด็ก ๓) การทำความเข้าใจกับผู้ปกครอง และ ๔) การปรับพฤติกรรม แม้ในช่วงแรกทรายไม่ได้รับการยอมรับจากผู้บริหาร (เช่น แม่ของกร ซึ่งเป็นผู้บริหารที่มีอำนาจเหนือกว่ากร) และผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ยอมให้ความร่วมมือ แต่ทรายก็ไม่เคยย่อท้อยังทำหน้าที่ด้วยความอดทน และเพียรพยายามที่จะให้ผู้ปกครองเปิดใจ ให้ความช่วยเหลือเด็กโดยไม่เลือกทั้งสถานที่และเวลา ให้การช่วยเหลือเด็กนักเรียนและผู้ปกครอง ทำหน้าที่เปรียบเสมือนผู้นำเชือกไปผูกสาแหรกที่ขาดให้ยึดติดกัน มีผลทำให้สามารถนำพาตนเองและเด็กนักเรียนในโครงการก้าวข้ามอุปสรรคปัญหาไปได้ด้วยดี ในขณะที่ทรายทำงานเพื่อแก้ปัญหาเด็กทั้ง ๕ คนนั้น แม้จะพบกับปัญหาอุปสรรคใดๆ ก็ตาม กรเป็นผู้ที่อยู่เคียงข้าง คอยช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา ชี้ประเด็น ถกปัญหาบ่มประเด็น เพื่อช่วยให้ทั้ง ๒ คนได้ข้อยุติที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาต่างๆ มงมุ่นมั่งนั้น ทั้งกรและทรายเป็นผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษาซึ่งกันและกัน ทั้งคู่มีหลักสังคหวัตถุ การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ทั้งในเรื่องทาน ปิยาวาจา อตถจริยา และที่ขาดเสียมิได้ คือ สมานตตา ความเสมอกันในการให้คำปรึกษา อีกทั้งความพอใจรักใคร่ ความอดทน อดกลั้น ความมุ่งมั่น การไตร่ตรองในการทำงานเพื่อ

^{๓๓๗} คุรุรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๓-๔๓๔/๓๔๓.

^{๓๓๘} ณัฐยา ศิริกรวิไล และคณะ, ละครโทรทัศน์เรื่องวัยแสบสาแหรกขาด, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท มาสเตอร์ วัน วิดีโอโปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๙-๑๑.

แก้ปัญหาให้เด็กๆ จึงทำให้กล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่มีหลักอริยบท ๔ ซึ่งทั้งกรและทรายเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเชื่อมความสัมพันธ์ในครอบครัวให้เด็กๆ ทั้ง ๕ คน และพ่อแม่กลับมาใช้ชีวิตอย่างอบอุ่นด้วยกันอีกครั้ง ทำให้ปัญหาต่างๆ คลี่คลาย ถือว่าทั้งคู่เป็นผู้ “ผูกสาแหรก” ที่ขาดให้ยึดติดกัน จนสามารถใช้งานได้อีกครั้ง

เด็กๆ ทั้ง ๕ คน ที่เป็นเด็กนักเรียนที่ถูกคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการผูกสาแหรก อยู่ในฐานะผู้รับคำปรึกษา โดยพื้นฐานของปัญหาของเด็กทั้ง ๕ คนนั้น ส่วนใหญ่เกิดจากลักษณะการเลี้ยงดู การหล่อหลอมที่เด็กๆ ทั้ง ๕ คนได้รับจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือผู้ที่เลี้ยงดูใกล้ชิด เช่น พี่เลี้ยง การแก้ปัญหาที่ทรายและกรใช้จึงแตกต่างกันตามแต่ละกรณี มีรายละเอียด ดังนี้

กรณีที่ ๑ ด.ญ. ญาทิป (ปิ๊กปิ๊ก) มีปัญหาการขโมยของ

ปิ๊กปิ๊ก เป็นเด็กมาจากครอบครัวมีฐานะดีมาก แต่พ่อแม่ไปกันคนละทาง ทั้งพ่อและแม่ไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ ปิ๊กปิ๊กจึงตกเป็นหน้าที่หลักของพี่เลี้ยง ซึ่งพี่เลี้ยงนี้เองเป็นผู้ดูแล เอาใจใส่ ตามใจ ให้ความรักปิ๊กปิ๊กอยู่ตลอดเวลา ทำให้ปิ๊กปิ๊กรักเธอมาก จนเห็นเธอเป็นคนในอุดมคติ แทนพ่อแม่ สิ่งที่พี่เลี้ยงมักทำอยู่เสมอคือการขโมยเงิน ปิ๊กปิ๊กจึงเลียนแบบพฤติกรรมนี้มาจากพี่เลี้ยงนั่นเอง

ช่วงแรกเมื่อปิ๊กปิ๊กได้รับคัดเลือกเข้าร่วมโครงการ ทั้งพ่อและแม่ไม่ยอมให้ความร่วมมือ จนกระทั่งเกิดปัญหารุนแรงขึ้น เพราะพี่เลี้ยงถูกจับได้ว่าขโมยเงิน เธอต้องติดคุก ขณะนั้นปิ๊กปิ๊ก ซึ่งอยู่กับพี่เลี้ยงตลอดเวลา เปรียบเหมือนกำลังอยู่คนเดียวในโลกนี้ เธอจึงหาทางแก้ปัญหาด้วยการไปขโมยของในห้าง เพื่อจะได้เข้าไปอยู่ในคุกกับพี่เลี้ยง ผู้ที่เป็นคนเดียวในโลกนี้ที่เธอเห็นว่าให้ความรัก ความเอาใจใส่แก่เธอ

เมื่อต้องเข้าร่วมในโครงการผูกสาแหรก ทรายและกรได้ช่วยแก้ไขปัญหานี้ โดยเริ่มตั้งแต่ทำความเข้าใจให้พ่อและแม่ลดทิฐิ ปรับพฤติกรรม หันหน้าพูดคุย สังเกตพฤติกรรมของปิ๊กปิ๊กด้วยกัน ช่วยกันทำหน้าที่ของพ่อแม่และให้เวลาดูแลเอาใจใส่ปิ๊กปิ๊กมากขึ้น กระทั่งตาม แรกๆ ปิ๊กปิ๊กยังคงปฏิเสธพ่อแม่จนกระทั่งทรายได้ขอให้พี่เลี้ยง ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลต่อจิตใจช่วยอธิบายให้ปิ๊กปิ๊กเข้าใจว่าการขโมยเป็นสิ่งไม่ดี หากไม่เลิกจะมีจุดจบในเรือนจำเช่นเดียวกับพี่เลี้ยง การแก้ปัญหานี้มีผลทำให้ปิ๊กปิ๊กเลิกขโมยของ อีกทั้งยังทำให้พ่อแม่กลับมาใช้ชีวิตร่วมกันเข้าใจกันมากขึ้น

กรณีที่ ๒ ด.ช. ดั่งใจ (โซกุน) มีปัญหาการโกหก

โซกุน เป็นเด็กมาจากครอบครัวแตกแยก แม่มีฐานะปานกลาง พ่อเปิดผับเล็กๆ ที่ไม่ค่อยมีลูกค้า ทั้งพ่อและแม่มีลักษณะนิสัยแตกต่างกันคนละขั้ว โซกุนจึงตกอยู่ระหว่างความขัดแย้ง แม่เป็นคนดุ เข้มงวด เอาแต่ใจตนเอง ส่วนพ่อเป็นคนใช้ชีวิตแบบสบายๆ ไม่ค่อยมีระเบียบในชีวิต เลี้ยงลูกตามใจ และมักจะพูดโกหกเพื่อเอาตัวรอดอยู่บ่อยครั้ง ในวันธรรมดาโซกุนจะอยู่บ้านกับแม่และจะถูกส่งไปอยู่กับพ่อในวันหยุด โซกุนได้เข้าร่วมโครงการเพราะครูใหญ่ต้องการกลั่นแกล้งทรายและกร ช่วงแรกทรายประเมินพฤติกรรมผิดพลาดคิดว่าโกหกของโซกุนเป็นเรื่องธรรมดาจึงปฏิเสธไม่รับ แต่เมื่อทรายได้ยินสิ่งที่โซกุนพูดคุยกับเพื่อนจึงเห็นว่าเด็กต้องได้รับการช่วยเหลือ หลังการเข้าร่วมโครงการแม่ไม่ยอมให้ความร่วมมือ ทำให้โซกุนก่อเรื่องใหญ่ขึ้นด้วยการโกหกว่าพ่อตายกับกลุ่มเจ้าหน้าที่ระบบเพื่อช่วยพ่อ และเกิดปัญหารุนแรงด้วยการประทุ้งไม่ยอมพูดกับทั้งพ่อและแม่ เพราะทั้งคู่ต่างกล่าวโทษกันว่าอีกฝ่ายเป็นสาเหตุที่ทำให้โซกุนพูดโกหก เมื่อต่างฝ่ายต่างไม่ยอมรับจึงขอให้โซกุนตัดสินใจ แต่โซกุนไม่สามารถบอกได้

จากเหตุการณ์นี้พ่อได้ขอให้ทรายเข้ามาช่วยคุยกับโซกุน ทรายจึงถือโอกาสนี้ช่วยคลี่คลายปัญหา โดยเริ่มทำความเข้าใจกับพ่อแม่ ทั้งคู่จึงเริ่มตระหนักถึงปัญหา ทำให้ลดทิฐิ ปรับพฤติกรรม หันหน้าพูดคุย สังเกต

พฤติกรรมของโซกุนด้วยกัน ขอให้ช่วยกันทำหน้าที่ของพ่อแม่และให้เลี้ยงดูลูกอย่างไม่ขัดแย้ง ไม่ดุหรือลงโทษอย่างไม่มีเหตุผล การแก้ปัญหาที่ยังทำให้พ่อแม่กลับมาใช้ชีวิตร่วมกัน เข้าใจกันมากขึ้น ในเวลาต่อมาพ่อและแม่ถูกทำร้ายโซกุนไปขอความช่วยเหลือแต่ไม่มีใครช่วย ทราวยจึงถือโอกาสอธิบายให้โซกุนได้เห็นผลของการโกหกว่า ถ้าไม่เลิกโกหกในเวลาที่ถูกความจริงก็จะไม่มีใครเชื่อ มีผลทำให้โซกุนกล้าพูดความจริงมากขึ้น

กรณีที่ ๓ ด.ญ. เมษา (ตังเม) มีปัญหาการทำร้ายตนเอง

ตังเม เป็นเด็กคนเดียวใน ๕ คนนี้ที่พ่อแม่ไม่ได้แยกทางกัน เธออยู่กับแม่ซึ่งมีฐานะภรรยาใหม่ที่ถูกชื่นใจจนตั้งท้อง พ่อมีฐานะร่ำรวย เป็นเจ้าของธุรกิจ และเป็นอดีตเจ้านายของแม่จะแวะมาหาในบางวัน หากดูจากภายนอกตังเมและแม่จึงน่าจะมีฐานะและความเป็นอยู่ที่สบาย แต่ตังเมได้รับความกดดันจากพ่อและการดูถูกจากครอบครัวภรรยาหลวงอยู่เป็นประจำ โดยที่แม่ไม่สามารถปกป้อง ได้ คอยแต่จะให้เธอยอมรับในโชคชะตา ตัวแม่เองก็ปิดกั้นตนเองจากความเป็นจริง ตังเมเลือกทำร้ายตนเองด้วยหวังว่าจะลดความเจ็บปวดทางใจได้บ้าง เมื่อได้รับความกดดัน

เมื่อทราวยสังเกตเห็นรอยแผลที่ข้อมือ ตังเมจึงได้เข้าร่วมโครงการ ช่วงแรกไม่ยอมเปิดใจพูดคุย แต่ทราวยบอกกับตังเมว่าตนจะเป็นเพื่อนและอยู่เคียงข้างเสมอ อยากคุยเมื่อไหร่ให้เข้ามาหาได้ตลอดเวลา และให้ได้อารีแก่ ตังเมเพื่อเขียนระบายความรู้สึก ปัญหาของตังเมไม่ได้รับความสนใจจากแม่เพราะคิดว่าการที่เธอนั่งสมาธิ และสวดมนต์เป็นประจำจะช่วยแก้ปัญหาได้ แม้ทราวยจะได้ทำความเข้าใจถึงปัญหาของตังเมกับแม่แล้วก็ตาม

กระทั่งในเวลาปิดภาคเรียนตังเมถูกพ่อบังคับให้ไปอยู่บ้านใหญ่ และได้เกิดปัญหารุนแรงขึ้น แม่จึงตามกรและทราวยให้ไปช่วยเหลือ ขณะที่ไปถึงแม่เห็นพ่อกำลังเขียนตีตังเม จึงเอาตัวเข้าไปขวางไว้ เหตุการณ์นี้ทำให้ตังเมเข้าใจและเห็นความรักของแม่ เลิกทำร้ายตนเองเพราะกลัวแม่เจ็บปวด ทราวยได้ขอให้แม่เข้ารับการรักษาเพื่อกำจัดการความทุกข์ในใจ มีผลทำให้แม่กล้าขอเลิกกับพ่อและพาตังเมย้ายออกจากบ้านใหญ่ไปอาศัยอยู่ย่ายที่ต่างจังหวัด ทำให้ตังเมและแม่ได้ใกล้ชิดกันและมีความสุขแม้จะไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหมือนเมื่อก่อน

กรณีที่ ๔ น.ส. มงกุฎแก้ว (มินนี่) ปัญหาการติดยาเสพติดและถูกคุกคามทางสื่อ

มินนี่ เป็นเด็กที่มาจากครอบครัวแตกแยก พ่อมีพฤติกรรมแบบชายรักชาย ส่วนแม่เป็นอดีตดาราดังที่ใช้ชีวิตแบบสังคมชั้นสูง ต้องการส่งเสริมให้ลูกเจริญรอยตามจึงให้มินนี่เข้าวงการและทำงานหลายอย่างทั้งดารานางแบบ เน็ตไอดอล และมิสไฮสคูล โดยมีแม่คอยดูแลเป็นผู้จัดการส่วนตัว ทำให้มินนี่ใช้เวลาอยู่กับโซเชียลเน็ตเวิร์คเกือบตลอดเวลา และเมื่อเจอข้อความที่มีลักษณะคุกคามหรือมีภาพหลุดจะเกิดอาการเครียดรุนแรงคุมสติไม่ได้

เมื่อเข้าร่วมโครงการเพราะมีภาพเสพยาในชุดนักเรียนหลุดในสื่อออนไลน์ แต่ทั้งมินนี่และแม่ต่างไม่ยอมเปิดใจเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ด้วยความมีชื่อเสียงและไม่เห็นค่าของผู้อื่น มินนี่จึงถูกเพื่อนสนิทตั้งเพจแอนตี้มินนี่ขึ้น โดยมักจะปล่อยข่าวและภาพเสียหายของมินนี่ออกมาเป็นประจำ และได้เกิดเรื่องร้ายแรงขึ้นเมื่อมินนี่กินยาพยายามฆ่าตัวตายเนื่องจากผิดหวังจากความรัก และมีภาพไม่เหมาะสมที่ส่งให้ชายคนรักหลุดในสื่อ

ทราวยได้ให้การช่วยเหลือในขณะที่มินนี่เกิดความเครียดจนชักเกร็งด้วยการนำหายใจเข้า-ออกอย่างช้าๆ และคอยเรียกชื่อเบาๆ อย่างอ่อนโยนเพื่อให้รู้สึกตัว และเข้าไปช่วยเหลือกรณีที่มินนี่กินยาฆ่าตัวตายโดยการใช้สื่อออนไลน์ติดตามสถานการณ์และแจ้งให้พ่อแม่ทราบทำให้ช่วยชีวิตมินนี่ได้ทัน หลังจากการรอดชีวิตมินนี่และแม่จึงยอมให้ทราวยเข้าไปช่วยเหลือด้วยการออกไปพักผ่อนในชนบทเพื่อทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว เป็นการเยียวยา

ด้วยธรรมชาติ และความรักจากพ่อแม่เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชีวิต ลดเวลาในการอยู่กับสื่อออนไลน์ มีผลทำให้
มินนี่ควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น

กรณีที่ ๕ นาย ถวายชัย (หวาย) มีปัญหาการใช้ความรุนแรง

หวาย เป็นเด็กที่มาจากครอบครัวแตกแยก อาศัยอยู่กับพ่อซึ่งเป็นเจ้าของโรงงานเหล็ก เป็นคนอารมณ์
โมโหร้าย ชอบใช้ความรุนแรงทั้งกับครอบครัวและคนงาน แม่อดทนต่อพฤติกรรมของพ่อไม่ไหวจึงขอแยกทางออก
ไปเข้าบ้านอยู่กับน้องสาวของหวาย แม่อยากให้หวายตามไปอยู่ แต่เพราะความเป็นห่วงพ่อทำให้ปฏิเสธ ด้วยเหตุ
นี้หวายจึงกลายเป็นคนเก็บกด เพราะต้องรองรับอารมณ์ของพ่อ และได้ซึมซับพฤติกรรมจากพ่ออย่างไม่รู้ตัว

หวายมีเรื่องทะเลาะวิวาทและชกต่อยกับแดนไทเพื่อนร่วมห้องเรียน ทำให้ถูกพักการเรียนแต่ไม่ยอม
บอกพ่อเพราะกลัวจะถูกทำโทษ เมื่อได้เข้าร่วมโครงการจึงไม่ยอมให้ความร่วมมือใดๆ จนกระทั่งเกิดเรื่องร้ายแรง
ขึ้น เมื่อพ่อรู้เรื่องเลยบุกเข้ามาทำร้ายร่างกายหวายถึงในโรงเรียน กรและทรายเข้าไปช่วยเหลือทำให้หวายเปิดใจ

ทรายได้ช่วยแก้ไขปัญหาโดยการชี้แจงให้รู้เหตุแห่งปัญหา ตระหนักถึงผลกระทบ แนะนำวิธีการป้องกัน
โดยการโยนลูกบาสใส่หวายในขณะผล่อ และขณะรู้ตัวพร้อมเปรียบเทียบให้เห็นว่าอารมณ์โกรธก็เหมือนกับลูก
บาสหากเรามีสติรู้ตัวยอมทำอะไรไม่ได้ และให้หวายฝึกควบคุมอารมณ์ตามโปรแกรมที่จัดไว้ ได้แก่ การฝึกเล่น
กระดานโต้คลื่น การฝึกปั่นหน้าผา (ทั้งสองกิจกรรมนี้มีกรคอยช่วยเหลือ) และฝึกเจริญสติแบบเคลื่อนไหว มีผล
ทำให้หวายควบคุมอารมณ์ได้ดีและเข้าใจพ่อมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป การให้คำปรึกษาในโครงการผูกสาแหรก เป็นการให้ความช่วยเหลือโดยที่ไม่ต้องให้เด็ก
เดินเข้ามาหา แม้จะมีห้องให้คำปรึกษาแต่ก็มีกรออกไปให้ความช่วยเหลือนอกสถานที่อย่างไม่คำนึงถึงวันเวลา มี
แก้ไขปัญหาก็แตกต่างกันตามลักษณะปัญหาแบบสืบสาวหาสาเหตุแล้วทำการแก้ไขที่มีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดย
มีกรและทรายเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเชื่อมความสัมพันธ์ในครอบครัวให้เด็กๆ ทั้ง ๕ คน และพ่อแม่กลับมาใช้ชีวิต
อย่างอบอุ่นด้วยกันอีกครั้ง ทำให้ปัญหาต่างๆ คลี่คลาย ถือว่าทั้งคู่เป็นผู้ “ผูกสาแหรก” ที่ขาดให้ยึดติดกัน จน
สามารถใช้งานได้อีกครั้งโดยอาศัยหลักสังคหวัตถุ การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ทั้งในเรื่องทาน ปิยวาจา อัตถจริยา
และที่ขาดเสียมิได้ คือ สมานัตตา ความเสมอภาคในการให้คำปรึกษา อีกทั้งความพอใจรักใคร่ ความอดทน อดกลั้น
ความมุ่งมั่น การไตร่ตรองในการทำงานเพื่อแก้ปัญหาให้เด็กๆ จึงทำให้กล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่มีหลักอิทธิบาท ๔

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๕.๑ ปัญหาของเด็กไม่ว่าจะมีฐานะอย่างไร ล้วนมีรากเหง้ามาจากครอบครัว จึงไม่ใช่หน้าที่ของคน
หนึ่งคนใดที่ต้องรับผิดชอบแต่เป็นหน้าที่ของทุกคนที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัวคือ พ่อ แม่ ครู และ
ผู้คนที่อยู่รายล้อมรอบตัวเด็ก ซึ่งต้องช่วยกันดูแลเอาใจใส่เพื่อให้พวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

๕.๒ โครงการผูกสาแหรกสามารถนำไปเป็นโครงการนำร่องให้กับโรงเรียนอื่นได้ แม้จะเป็นโครงการให้
คำปรึกษาในโรงเรียนเอกชนที่ปรากฏอยู่ในละคร แต่จากการศึกษาพบว่าวิธีการที่ใช้ในการแก้ปัญหาที่มีแนวทางคิด
ทฤษฎีตะวันตกและเชิงพุทธรองรับ และก่อนจะออกมาเป็นละครได้มีการส่งบทให้นักจิตวิทยาด้านวัยรุ่นและ
ครอบครัวตรวจสอบแล้ว

๕.๓ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเฉพาะมุมมองด้านการให้คำปรึกษา ในการทำวิจัยครั้งต่อ
ไป ผู้สนใจสามารถทำการศึกษาถึงหลักธรรมที่ปรากฏในด้านอื่น เช่น หลักธรรมในการอบรมเลี้ยงดูบุตร-ธิดา หรือ
หลักธรรมในการทำหน้าที่ของครู เป็นต้น

บรรณานุกรม

- ณัฐยา ศิริกรวิไล และคณะ. **ละครโทรทัศน์เรื่องวัยแสบสาแหรกขาด**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท มาสเตอร์ วัน วิดีโอโปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๕๙.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๘.
- _____. **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวายจำกัด, ๒๕๕๖.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. “วัยแสบสาแหรกขาดกับความรุนแรงในสังคมไทย”. **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**. (วันศุกร์ที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙): ๒๐.
- สวิตรา ดวงประทีป. “วัยแสบสาแหรกขาด ดูละครแล้วย้อนดูตัว”. **หนังสือพิมพ์ข่าวสด**. (วันจันทร์ที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙): ๒๔.
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **ครอบครัวไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.m-society.go.th/article_attach/3768/4500.doc [๒๐ เมษายน ๒๕๕๙].
- พรรณพิมล วิปุลากร. พญ. **ครอบครัวไทยแนวใหม่เปราะบาง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9580000043047> [๒๑ เมษายน ๒๕๕๙].
- ศุภชัย ปิตติกุลตั้ง นพ. **การประชุมวิชาการอนามัยครอบครัวแห่งชาติ ครั้งที่ ๖**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://ns2.ph.mahidol.ac.th/phklb/knowledgefiles/21.pdf> [๒๑ เมษายน ๒๕๕๙].
- สารานุกรมเสรี. **รางวัลที่ได้รับ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัยแสบสาแหรกขาด> [๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

ศึกษาธาตุกรรมฐานที่เป็นบาทฐานต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
A STUDY OF DHATHUKAMMATTHANA AS A FOUNDATION
OF INSIGHT MEDITATION PRACTICE

พระพงษ์เดช ปกสุโร *

ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง **

บทคัดย่อ

ผลจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ธาตุกรรมฐานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ กรรมฐานอันมีธาตุเป็นอารมณ์ คัมภีร์วิสุทธิมรรคได้แสดงไว้ว่า จตุธาตุววัตถานและธาตุมนสิการเป็นวิธีการเจริญธาตุกรรมฐานโดยการกำหนด หรือโดยการใส่ใจในสภาวะของธาตุทั้ง ๔ ว่าไม่ใช่ตัวตน บุคคล เรา เขา นั้นไม่ใช่เรา นั้นไม่ใช่ของเรา การเจริญธาตุกรรมฐานโดยนัยนี้ก็เพื่อให้เห็นว่าร่างกายนี้เพื่อพิจารณาให้เห็นเป็นแต่การรวมตัวกันของธาตุ ๔ เท่านั้น และเพื่อให้คลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวในตนเองออกเสีย และการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยอาศัยธาตุ ๔ คือการปฏิบัติเพื่อความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งที่กำหนดรู้สังขาร คือปัญญาและความเห็นแจ้งในธรรม คือ เบญจขันธ์อันประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง ๔ ในสติปัฏฐาน คือการตั้งสติสัมปชัญญะมีความเพียรพิจารณากาย เวทนา จิตและธรรม เพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้น ในมหาสติปัฏฐานสูตรและอรรถกถาได้อธิบาย ขึ้นอยู่กับความสมควรของอารมณ์ในแต่ละขณะที่ปรากฏชัดแก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา เหมือนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระอุตติยะว่าพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ แม้จะไม่มีข้อระบุชัดเจนไปว่าใครหรือบุคคลใดควรเจริญสติปัฏฐานใดแต่โดยส่วนใหญ่ก็ใช้กายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นหลัก

คำสำคัญ: ธาตุกรรมฐาน, บาทฐาน, วิปัสสนาภาวนา

Abstract

From study, it was found that Dhatukammatthana as meditation practice by observing elements is its objects of meditation. In Visuddhimagga text it found explanation that Catudhatuvatthana or contemplation of 4 elements and Dhatumanasikara or reflection on elements was a method of elements meditation development through contemplating on real state of 4 elements as not self, not personality, not I or others, that is not me or myself. This kind of elements meditation development was set in order to observing human body until seeing the truth as a set of 4 elements gathering only. Other purpose is to release the mind from attachment,

* นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส.

** อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส.

grasping as self-existence. Insight meditation development based on 4 elements was the method of meditation practice which leads to realization with true wisdom contemplating on forms and mental formations. It refers to the great wisdom and realizing in all Dhamma, that is, five aggregates composed of these basic 4 elements. For practice based on foundations of mindfulness, it confirms mindfulness and awareness with efforts observing on body, feeling, mentality and mental phenomena or dhamma as a tool to demolish all greed and sorrows in world. Teaching of this meditation development found also even in 4 foundations of mindfulness discourse and its commentaries presents that objects of contemplation depend on the suitable objects which is obviously seen at the moment of contemplating as found in Buddha's teaching delivered to Ven. Uttiya that one should cultivate 4 foundations of mindfulness mostly starting from body observing or Kayanupassanasatipatthana even there found no obvious mention in anywhere.

Keywords: Dhatukammatthana, Foundation, Maditation Practice

๑. บทนำ

ในพุทธศาสนามีกรรมฐานมากมาย แต่มีอยู่กรรมฐานหนึ่งที่พระองค์ทรงสอนให้พิจารณาธาตุทั้ง ๔ ที่ปรากฏในร่างกายจนกระทั่งเห็นเป็นแต่เพียงกองแห่งธาตุ โดยปราศจากความจำว่าเป็น หลิง ชาย เรา เขา สัตว์ บุคคลเสียได้ เรียกว่า จตุธาตุววัตถาน คือการกำหนดธาตุ ๔ หรือ ธาตุกรรมฐาน คือกรรมฐานที่กำหนดธาตุ หรือ ธาตุมนสิการ คือการพิจารณาธาตุธาตุ ๔ เหล่านี้บางแห่งเรียกว่า มหาภูตรูป คือรูปใหญ่โตปรากฏชัด หมายความว่า รูปที่ใหญ่โตโดยรูปร่างและปรากฏชัดโดยลักษณะ กล่าวคือ ธาตุดินมีลักษณะแข็งหรืออ่อน ธาตุน้ำมีลักษณะไหลหรือเกาะกุม ธาตุไฟมีลักษณะร้อนหรือเย็น และธาตุลมมีลักษณะหยาบหรือตึง เป็นต้น ธาตุกรรมฐานหรือมหาภูตรูป ๔ พบได้ในพระสูตรหลายๆ พระสูตร เช่น มหาหัตถิปโทปมสูตร^{๓๓๙} ว่าด้วยอุปมาด้วยรอยเท้าช้าง ราชูลสูตร^{๓๔๐} ว่าด้วยพระราชูล และอาสีวิโสปมสูตร^{๓๔๑} ว่าด้วยอุปมาด้วยอสรพิษ เป็นต้น ที่พระองค์ทรงนำมาแสดงก็เพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนด เลิกยึดมั่นถือมั่นในตัวในตน ว่านี่ตัวเรา นี่ของเรา เป็นเรา ธาตุ ๔ มีอยู่ในทุกสรรพสิ่งมีอยู่ทั้งในตัวเราและนอกตัวเรา จึงนับว่าสะดวกต่อการทำกรรมฐาน สามารถนำมาเป็นอารมณ์ของกรรมฐานโดยพิจารณาธาตุ ๔ จากภายในก็ได้จากภายนอกก็ได้

ธาตุกรรมฐานในสติปัฏฐาน ๔ ที่ทรงแสดง เช่น ในสติปัฏฐานกล่าวด้วยสติปัฏฐาน กล่าวไว้ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นกองปฐวีธาตุ พิจารณาเห็นกองอาโปธาตุ พิจารณาเห็นกองเตโชธาตุ พิจารณาเห็นกองวาโยธาตุโดยความไม่เที่ยง ไม่พิจารณาเห็นโดยความเที่ยง พิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ ไม่พิจารณาเห็นโดยความเป็นสุข พิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตา ไม่พิจารณาเห็นโดยความเป็นอัตตา ย่อมเบื่อหน่าย ไม่ยินดี ย่อมคลายกำหนด ไม่กำหนด ย่อมทำราคาให้ดับ ไม่ให้เกิด ย่อมสละคืน ไม่ยึดถือ เมื่อพิจารณาเห็นโดยความไม่เที่ยงย่อมละ

^{๓๓๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๐/๓๓๐.

^{๓๔๐} อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๗/๒๔๙.

^{๓๔๑} ส.สหา. (ไทย) ๑๘/๒๓๘๘/๒๓๖.

นิจสัญญาได้ เมื่อพิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกขย่อมละสุขสัญญาได้ เมื่อพิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตาย่อมละอัตตสัญญาได้ เมื่อเพือหน่ายย่อมมันทีได้ เมื่อคลายกำหนดย่อมละระคะได้ เมื่อทำให้ระคะดับย่อมละสมุทัยได้ เมื่อสละคืนย่อมละอาทานะได้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายด้วยอาการ ๗ อย่างนี้ กายย่อมปรากฏ ไม่ใช่สติ สติปรากฏด้วย เป็นตัวระลึกด้วย ภิกษุพิจารณาเห็นกายนั้นด้วยสตินั้นด้วยญาณนั้น เพราะเหตุนี้ จึงเรียกรับพิจารณาเห็นกายในกายว่าสติปัญญาฐานภาวนาการเจริญพระวิปัสสนากรรมฐานนี้ เป็นการเจริญกรรมฐานโดยการเอาสติเข้าไปตั้งไว้ในฐานเพียง ๓ ฐาน มีฐานกาย เวทนา และจิต ซึ่งถือว่าเป็นการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัญญาฐานเป็นการใช้ปัญญาไปในการพิจารณาให้เห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา และเห็นจิตในจิต โดยอาศัยร่างกายของเรานี้แหละเป็นเครื่องช่วยในการพิจารณา ว่าร่างกายของเรานี้สิ่งใดมีลักษณะแข็งแข็งสิ่งนั้นคือธาตุดิน สิ่งใดมีลักษณะเิบอาบสิ่งนั้นคือธาตุน้ำ สิ่งใดมีลักษณะร้อนหรือเย็นสิ่งนั้นคือลักษณะของธาตุไฟ และสิ่งใดมีลักษณะหยาบหรือตึงหรือเคลื่อนไหวสิ่งนั้นคือลักษณะของธาตุลม และยังมีลักษณะหรืออาการต่างๆ อีกหลายอย่างที่จะบ่งบอกถึงลักษณะของธาตุต่างๆ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑. เพื่อศึกษาธาตุกรรมฐานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒. เพื่อศึกษาธาตุกรรมฐานที่เป็นบาทฐานต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

๓.๑. ศึกษารวบรวมข้อมูลเรื่องธาตุกรรมฐาน จากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท มีพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับ ๙๑ เล่มของมหาหมกุฎราชวิทยาลัย ตำราวิชาการและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับธาตุกรรมฐาน

๓.๒. ศึกษารวบรวมข้อมูลเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา จากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท มีพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับ ๙๑ เล่ม ของมหาหมกุฎราชวิทยาลัย ตำราวิชาการและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ธาตุกรรมฐาน

๓.๓. นำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ เรียบเรียง บรรยาย พรรณนา เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องปรับปรุง แก้ไข ตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาเสนอเป็นสารนิพนธ์

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ผลการวิจัยพบว่า

๔.๑.๑ ธาตุกรรมฐานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ กรรมฐานอันมีธาตุ ๔ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ เป็นอารมณ์ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้แสดงไว้ว่า คือ จตุธาตุววัตถาน และ ธาตุมนสิการ เป็นวิธีการเจริญธาตุกรรมฐานโดยการ กำหนด หรือ โดยการใส่ใจ ไปในสภาวะของ ธาตุทั้ง ๔ ว่าไม่ใช่ตัวตนบุคคล เราเขา นั้นไม่ใช่เรา นั้นไม่ใช่ของเรา การเจริญธาตุกรรมฐานโดยนัยนี้ก็เพื่อให้เห็นว่าร่างกายนี้เมื่อพิจารณาแล้วก็ เป็นแต่การรวมตัวกันของธาตุ ๔ เท่านั้นและเพื่อให้คลายความยึดมั่น ถือมั่นในตัวในตนออกเสีย

๔.๑.๒ ธาตุกรรมฐานที่เป็นบาทฐานต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือการปฏิบัติเพื่อความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง ที่กำหนดรู้สังขาร คือปัญญาอันยิ่งและความเห็นแจ้งในธรรม คือ เบญจขันธ์ อันประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง ๔ ส่วนสติปัญญาฐาน คือการตั้งสติสัมปชัญญะ เพียรพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกให้ได้ หลักการปฏิบัติสติปัญญาฐาน ๔ คือ หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เห็นความสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัญญาฐาน ๔ ในขณะก่อนปรินิพพาน ในมหาปรินิพพานสูตร ได้ปรากฏว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ตรัสแก่พระอานนทกับพวกภิกษุทั้งหลาย ในอรรถที่ปิสุตร สังยุตตนิกายขันธวารวรรค ว่า พวกเธอจงมีตนเป็นเกาะ คำว่ามีตนเป็นเกาะ ในที่นี้ หมายถึง ทำตนให้พ้นจากห้วงน้ำ คือ โอชะ ๔ เหมือนกับเกาะกลาง มหาสมุทรที่น้ำท่วมไม่ถึง มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ ผู้ปฏิบัติในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่^{๓๔๒} พระองค์ตรัสถึงมีตนเป็นที่เกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง คือ เป็นผู้ปฏิบัติกำหนดรู้สภาวะธรรม มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง คือ พิจารณาอารมณ์ที่ถูกรู้ในสติปัญญาฐานวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแม้ในมหาสติปัญญาฐานสูตรและอรรถกถาจะได้อธิบายและกล่าวถึงเรื่องการบรรลุธรรมถึงขั้นมรรคผล นิพพานได้ ด้วยการเจริญสติปัญญาฐาน ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ผู้ปฏิบัติก็อาจจะเจริญสติปัญญาฐานหลายอย่างก็ได้ ซึ่งแล้วแต่ความสมควรของอารมณ์ในแต่ละขณะที่ปรากฏชัดแก่อารมณ์ เหมือนที่พระองค์ทรงแสดงแก่พระอูตติยะว่า พึงเจริญสติปัญญาฐาน ๔^{๓๔๓} และนอกจากนี้ผู้ปฏิบัติสมควรจะเจริญกรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหลัก เรียกว่า มูลกรรมฐาน แม้จะไม่มีข้อความระบุชัดเจนไปว่าใครหรือบุคคลใดควรเจริญสติปัญญาฐานใด แต่โดยส่วนใหญ่ก็ใช้กายานุปัสสนาสติปัญญาฐานเป็นหลัก เพราะเป็นการตามรู้กองรูปซึ่งง่ายกว่าการตามรู้ในหมวดธรรม ดังนั้นในที่นี้จึงจะฐานธรรมไว้หนึ่งฐาน

ดังนั้น สติปัญญาฐาน ที่จะแสดงในที่นี้ก็จะแสดงเพียงแค่ ๓ ฐาน คือ ฐานกาย ฐานเวทนา และฐานจิต และมูลกรรมฐานที่ใช้จะเป็นสิ่งที่มีประจำอยู่ในร่างกายนี้เอง คือ ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม นั้นเอง ซึ่งการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาสติปัญญาฐานในฐานกายนั้น การปฏิบัติในกายานุปัสสนาหมวดธาตุมนสิการ การกำหนดรู้ธาตุทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน (ปฐวีธาตุ) ธาตุน้ำ (อาโปธาตุ) ธาตุไฟ (เตโชธาตุ) และธาตุลม (วาโยธาตุ) ว่ากายนี้ หรือร่างกายนี้ เกิดจากการรวมตัวกันของธาตุต่างๆ ที่สำคัญ คือ ธาตุดิน น้ำ ลม และไฟ กายเมื่อใช้เป็นคำโดดๆ คำเดียว หมายถึงร่างกาย พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เราสัมผัสอยู่กับกาย การกำหนดรู้ว่า เมื่อนั่งอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า “นั่งอยู่” เป็นต้น รวมถึงในหมวดสัมปชัญญะ ที่กล่าวว่าสัมผัสปัญญาฐานในการก้าวไปและถอยกลับเป็นต้น^{๓๔๔} คือพระพุทธเจ้าทรงสอนให้สัมผัสอยู่ตลอดในอิริยาบถทั้ง ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอนรวมถึงในอิริยาบถย่อยต่างๆ โดยตั้งกายอยู่ในอาการอย่างไร ก็ให้รู้ในอาการนั้นๆ หรือท่าทางนั้นๆ เมื่อเดินพึงกำหนดให้รู้ว่าเดิน เมื่อยืน พึงกำหนดให้รู้ว่ายืน เมื่อนั่ง พึงกำหนดให้รู้ว่านั่ง เมื่อนอน พึงกำหนดให้รู้ว่านอน ตลอดจนกระทั่งกิริยาอาการความเคลื่อนไหว ก็พึงกำหนดให้รู้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะลุก จะนั่ง จะเดิน จะนอน ต้องกำหนดอาการต่างๆ ให้ได้รายละเอียดมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ด้วย เช่น โยกตัว เอี้ยวตัว ยึดตัว งอตัว ยกขา เขยียดขา เป็นต้น อาการเหล่านี้ต้องกำหนดให้หมดตามกรณีของอาการนั้นๆ นอกจากนี้ยังมีการ ล้างหน้า อาบน้ำ ขำระกาย ซึ่งจะต้องพยายามกำหนดให้ครบถ้วนเท่าที่จะกำหนดได้ เช่น เอื้อมมือ หยิบขัน ตักน้ำ ลูบหน้า รดน้ำ ถูตัว เป็นต้น เมื่อเสร็จกิจแล้ว ก็เปลี่ยนผ้า เช็ดตัว เช็ดหน้า เป็นต้น

^{๓๔๒} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗๔/๓๔๐.

^{๓๔๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๘๒/๑๔๔.

^{๓๔๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๐๕/๓๗๖.

ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ต้องให้อยู่ในการกำหนดทั้งสิ้น อิริยาบถย่อย เล็กๆ น้อยๆ จะต้องถือเป็นสิ่งสำคัญด้วย พยายามให้มีสติตามกำหนดพิจารณารู้อาการของอิริยาบถนั้นๆ ให้ทันปัจจุบันธรรมตลอดเวลาเมื่อการกำหนดนี้ได้แจ่มชัดขึ้นแล้ว ก็จะมีสติว่า รูปกับนาม แม้จะเนื่องกันอยู่ แต่ก็เป็นคนละส่วน ไม่ใช่ส่วนเดียวกัน ไม่ว่าจะกำหนดการเคลื่อนไหวใดๆ ก็ย่อมจะแจ่มชัดขึ้น ในความเป็นไปของรูป ของนาม ซึ่งเดิมเข้าใจว่าเป็น บุคคล สัตว์ เรา เขา นั้นย่อมสลายไปสิ้น จะรู้จริง เห็นแจ้งว่า มีเพียงแต่รูปกับนามเท่านั้น การรู้นี้เรียกว่าญาณ รู้อาณอย่างนี้ นับว่าเป็นปฐมญาณของวิปัสสนาญาณ เมื่อปฏิบัติต่อไป การรู้รูปธรรมนามธรรมทั้งหลายที่ทรงไว้ซึ่ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้น ก็จะกระจ่างขึ้นมาในปัญญาญาณ จนสว่างกระจ่างแจ้งตราบจนได้รู้แจ้งเห็นจริงในมรรคผลนิพพาน

๔.๒ ความหมายของคำสำคัญ

คำสำคัญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ก็มีด้วยกันทั้งหมด ๓ คำ คือ ธาตุกรรมฐาน ๑ บาทฐาน ๑ และ วิปัสสนาภาวนา ๑ ซึ่งจะได้แสดงดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ธาตุกรรมฐาน หมายถึง กรรมฐานคือธาตุ กรรมฐานที่พิจารณาธาตุเป็นอารมณ์ โดยกำหนดพิจารณาภายในออกเป็นส่วนๆ ให้เห็นว่าเป็นเพียงธาตุ ๔ แต่ละอย่าง ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ของเรา ดังนี้ ปฐวีธาตุ คือ ธาตุที่มีลักษณะแข็งแข็ง อาโปธาตุ คือ ธาตุที่มีลักษณะเอิบอาบ เตโชธาตุ คือ ธาตุที่มีลักษณะร้อน วาโยธาตุ คือ ธาตุที่มีลักษณะพัดผันเคลื่อนไหว ธาตุกรรมฐานนี้ เรียกอย่างอื่นว่า ธาตุมนสิการการพิจารณาธาตุบ้าง จตุธาตุววัฏฐานการกำหนดธาตุสี่บ้าง พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรได้แสดงไว้ว่า ธาตุกรรมฐาน หมายถึง ธาตุ ๔ คือรูปหรือมหาภูตทั้ง ๔ ไม่ใช่สัตว์ว่า เพียงอาศัยกระดูก อาศัยเอ็น อาศัยเนื้อ อาศัยหนัง อากาศที่ล้อมรอบ จึงนับว่ารูปที่เป็นไปเพื่อวิภูฏสงสาร เพราะสัตว์ทั้งหลายก็ยังคงมีความหลงผูกพันยินดีในรูป^{๓๔๕} เพราะรูปนำมาทั้งความสุขและความทุกข์โดยแนะนำภิกษุ ให้พิจารณาแยกร่างกายออกไปส่วน ๆ ให้เห็นเด่นชัดในแต่ละธาตุ อย่างชัดเจน หรือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์^{๓๔๖} พระธรรมปิฎกได้ให้ความหมายของคำว่า ธาตุกรรมฐาน หมายถึง กรรมฐานที่พิจารณาธาตุเป็นอารมณ์ กำหนดพิจารณาร่างกายแยกเป็นส่วนๆ ให้เห็นว่าเป็นแต่เพียงธาตุ ๔ คือดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันอยู่ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา และท่านพระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ)^{๓๔๗} ได้ให้ความหมายของคำว่า ธาตุกรรมฐาน ว่าหมายถึง ธาตุ ๔ หรือ จตุธาตุววัฏฐาน หรือ ธาตุมนสิการ คือ กรรมฐานที่กำหนดธาตุ หรือการพิจารณาธาตุ ให้เห็นว่าเป็นสภาวะที่ว่างเปล่าไม่ใช่บุคคลตัวเรา ของเราธาตุ๔ ในทางธรรมนั้นเป็นเพียงสภาวะธรรม ไม่ใช่สมมุติบัญญัติซึ่งใช้สื่อสารกันจนเข้าใจกันว่า เป็นก้อนอรรถาภมูขย

ซึ่งรวมความว่า ธาตุกรรมฐาน แปลว่า กรรมฐานกำหนดธาตุเป็นอารมณ์ คือการกำหนดพิจารณาภายใน ให้เห็นว่าเป็นเพียงธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และลมเท่านั้นที่ประชุมกันอยู่ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ดังมีอธิบายไว้ใน มหาราหุโลวาทสูตร

๔.๒.๒ วิปัสสนาภาวนา คือการปฏิบัติเพื่อความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง ที่กำหนดรู้สังขาร คือ ปัญญาอันยิ่งและความเห็นแจ้งในธรรม คือ เบญจขันธ์^{๓๔๘} การฝึกอบรมสติให้เกิดปัญญาความรู้แจ้งตามความเป็น

^{๓๔๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๕/๓๓๕-๓๓๖.

^{๓๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท เอสอาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๙๓.

^{๓๔๗} พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสุพระนิพพาน, พระคัมภีร์สาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก. ประยูรสาสน์ การพิมพ์ ๒๕๕๔), หน้า ๑๘๘.

^{๓๔๘} อัง.สวดก.อ. (ไทย) ๓๗/๒๘๖/๓๖๖.

จริง ว่าสภาพธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เพื่อกำจัดอกิขมาและโทมนัสในโลกให้ได้ หลักการปฏิบัติ สติปัฏฐาน ๔ คือ หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เห็นความสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลัก สติปัฏฐาน ๔ ในขณะที่ก่อนปรินิพพาน ^{๓๔๙} ในมหาปรินิพพานสูตร ได้ปรากฏว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ตรัสแก่ พระอานนทกับพวกภิกษุทั้งหลาย ในอดีตที่ปสูตร สังยุตตนิกายชั้นธาวรรค ว่า พวกเธอจงมีตนเป็นเกาะ คำว่า มีตนเป็นเกาะ ในที่นี้ หมายถึง ทำตนให้พ้นจากห่วงน้ำ คือ โสขะ ๔ เหมือนกับเกาะกลาง มหาสมุทรที่น้ำท่วมไม่ถึง มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ ผู้ปฏิบัติในธรรม วินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอกิขมาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณา เห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ พระองค์ตรัสถึงมีตนเป็น ที่เกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง คือ เป็นผู้ปฏิบัติกำหนดรู้สภาวะธรรม ^{๓๕๐} มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง คือ พิจารณา อารมณ์ที่ถูกรู้ในสติปัฏฐานวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๔.๒.๓. บาทฐาน หมายถึง พื้นฐานอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมให้อีกอย่างหนึ่งสูงขึ้นหรือเจริญขึ้น เช่น พระพุทธรูปแม้องค์พระจะสวยอยู่แล้วแต่ถ้ามีฐานรองรับด้วย ก็วยิ่งสวยและเด่นขึ้นไปอีก และคำว่า บาทฐาน ในที่นี้ยังหมาย บันได คือเป็นเครื่องรองรับให้เหยียบขึ้นไปสู่จุดหมายที่สูงขึ้นไปได้อีกด้วย

สรุปรวมความหมายของคำสำคัญได้ว่า คือ การใช้ธาตุกรรมฐานเพื่อเป็นบาทฐานต่อการปฏิบัติวิปัสสนา ภาวนา หมายถึง วิธีเจริญธาตุกรรมฐานหรือวิธีการปฏิบัติธาตุกรรมฐานนั้น คือ การพิจารณาธาตุ ๔ ธาตุดิน ธาตุ น้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ที่ปรากฏในร่างกาย จนกระทั่งเห็นเป็นเพียงกองธาตุ โดยปราศจากความจำว่าเป็นหญิง ชาย เรา เขา สัตว์ บุคคล นัยแห่งการเจริญธาตุกรรมฐานนี้ คือการพิจารณาหรือกำหนดธาตุทั้ง ๔ ที่มีในตน ซึ่งผลการ ปฏิบัตินั้นก็แล้วแต่บุคคล สำหรับผู้มีปัญญาเพียงแค่มกำหนดโดยย่อก็สามารถเห็นธาตุทั้ง ๔ ปรากฏได้อย่าง แจ่มแจ้ง แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปัญญาไม่มากก็ต้องท้อเพียงแต่ เมื่อเรากำหนดโดยย่อแล้วธาตุ ๔ ยังไม่ปรากฏ ก็ให้เรา กำหนดธาตุ ๔ ต่อไปโดยพิสดาร แต่ถ้ายังไม่สำเร็จอีกก็ให้กำหนดธาตุ ๔ โดยอาการ ๑๓ ต่อไป

๕. บทสรุป

ในการวิจัยเรื่องธาตุกรรมฐานที่เป็นบาทฐานต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา หมายถึง กรรมฐานที่กำหนด พิจารณาธาตุเป็นอารมณ์ แยกร่างกายออกเป็นส่วนๆ ให้เห็นว่า เป็นแต่เพียงธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ประชุมกันอยู่ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา โดยให้พิจารณาว่า รูปร่างของกายนี้ประกอบขึ้น จากองค์รวมแห่งธาตุอันว่างเปล่าจากความเป็นตัวตน ธาตุมนสิการ คือ การพิจารณาธาตุ หรือ จตุธาตุวัตถถาน คือ การกำหนดธาตุ ๔ โดยใจความเป็นอันเดียวกันการเจริญธาตุกรรมฐาน หรือการกำหนดรู้ธาตุ ๔ ภายใตจน เป็นการทำให้จิตสงบนิ่งอยู่กับรูปกาย เพื่อให้ผู้ปฏิบัติกำจัดความคิดเกี่ยวกับสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เห็นความว่าง เปล่าของกายที่ประชุมกันของธาตุทั้ง ๔ เป็นการฝึกใช้สติ มีสติพิจารณาอารมณ์ต่างๆ

๕.๑ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งศึกษาเฉพาะเรื่องของธาตุ ๔ ที่นำมาใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาและ ในสติปัฏฐานต่างๆ ด้วย ทำให้ทราบว่าธาตุ ๔ สามารถนำมาใช้เป็นบาทฐานได้ โดยการพิจารณาภายในร่างกาย

^{๓๔๙} ว.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๔.

^{๓๕๐} ตูรายละเอียดยใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗๔/๓๙๐.

ของเราหรือภายนอกคือร่างกายของคนอื่น ว่าเป็นเพียงรูปที่ก่อขึ้นจากการรวมกันหรือประชุมกันเข้าของธาตุ ทั้ง ๔ จริงๆ แล้วมีเพียงแค่รูปกับนาม หาใช้สัตว์ ตัวตน บุคคล เราเขาไม่

๕.๑.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ในการวิจัย เรื่องธาตุกรรมฐานที่เป็นบาทฐานต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ครั้งนี้เป็นการศึกษา เอกสารด้านคัมภีร์พุทธศาสนา ผู้จะนำผลการวิจัยไปใช้ในการศึกษาค้นคว้า ควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็น การเห็นแจ้งในพระไตรลักษณ์โดยการอาศัยธาตุ ๔ เป็นเครื่องเจริญได้อย่างไร

๕.๑.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง “ธาตุกรรมฐานที่เป็นบาทฐานต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” นั้นแล้ว สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังที่กล่าวมา แต่ผู้วิจัยยังมีมุมมองของประเด็นปัญหาที่น่าสนใจพอจะศึกษาต่อไปดังนี้

- ๑) ศึกษาผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาด้วยธาตุ ๔
- ๒) ศึกษาการปฏิบัติกายนุสสนาสติปัญญาด้วยธาตุ ๔
- ๓) ศึกษาธาตุ ๔ เพื่อการแจ้งพระไตรลักษณ์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๓๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท เอสอาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). มหาสติปัญญาสูตร ทางสู่พระนิพพาน. พระคันธसारากิ่งส์ แพลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ หจก.ประยูรสาสน์ไทย การพิมพ์, ๒๕๕๗.

การศึกษากิเลสอันตรายในฐานะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
A STUDY OF DANGER OF DEFILEMENTS AS A BARRIER VIPASSANA
MEDITATION PRACTICE

พระบุญเริ่ม จารุณโณ *

ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง **

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ มี ๒ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษากิเลสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษากิเลสอันตรายที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยศึกษาข้อมูลเนื้อหาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา และหนังสือทางวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการเรียบเรียงข้อมูล ตรวจสอบ ความถูกต้องของเนื้อหา และบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า กิเลส ซึ่งเป็นธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำให้หมองเศร้า เร่าร้อน คือ จิต เจตสิก รูป ที่เกิดพร้อมกับกิเลสเหล่านั้น จะมีความเศร้าหมองเร่าร้อนไปพร้อมๆ กัน เพราะตามธรรมชาติจิตใจและกิริยาอาการของบุคคลทั้งหลายนั้น เป็นไปตามอำนาจของจิต กิเลสเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นและฝังแน่นอยู่ในใจของคนเรามาตั้งแต่เกิด ความหลงเป็นเหตุเกิดของกิเลส รากเหง้าของกิเลส ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะกิเลส ๓ ตัวนี้ พระพุทธเจ้าเรียกว่า อุกุศลมูล ซึ่งแปลว่า รากเหง้าของความชั่ว เป็นรากเหง้าของกิเลสต่างๆ สามารถพอกพูนจนตั้งสู่กิเลสอันตรายได้ กิเลสอันตรายถือว่าเป็นธรรมที่ก่ออันตราย ทำให้เกิดมีปัญหาคือ ก่อความยุ่งยาก แทรกแซงเข้ามาปิดแนวทางปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาได้ กิเลสอันตรายเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นียตมิจฉาทิฎฐิ หมายถึง ความเห็นผิดอันไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีเขตกำหนด เป็นรากเหง้าของวิภูฏสงสาร ไม่สามารถที่จะออกจากทุกข์ได้ กิเลสอันตรายแบ่งไว้หลาย ๓ ประเภทด้วยกันคือ (๑) อภิริยาท คือ ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำนั้น ก็คือปฏิเสธบุญ ปฏิเสธบาป (๒) อเหตุกทิฎฐิ คือการมีความเห็นว่าความดี ความชั่ว ความสุข ความทุกข์ ที่ไม่ได้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำอันเป็นบุญหรือเป็นบาปของตนเองในภพก่อน (๓) นัตถิกทิฎฐิ คือ ความเห็นว่า ไม่มี เป็นการปฏิเสธทั้งเหตุทั้งผล บุญ บาป การกระทำ ผลของการกระทำไม่มี โลกหน้าไม่มี กิเลสทั้งหมดก็สามารถพัฒนาเข้าสู่กิเลสอันตรายได้ตลอด ถ้าหากเราขาดปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการอย่างแยบคาย ในกิเลสต่างๆ ที่เกิดขึ้น ปรโตโฆสะ คือ การฟังเสียงผู้อื่นอย่างตั้งใจ จุดมุ่งหมายของการฟัง คือ การได้มาซึ่งปัญญา เพื่อจะได้รู้แจ้งในความจริงทั้งหลายและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักของสัมมาทิฎฐิ ถ้าเกิดความเห็นที่ถูกต้องแล้วก็เป็นมนสิการต่อคำสอนทั้งหลายจะทำให้เกิดการเห็นแจ้งในสรรพสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงดังนั้นจะเครื่องป้องกันไม่ให้หลงผิดจนนำไปสู่กิเลสอันตราย และการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ นี้เป็นหนทางเดียวที่จะข้ามพ้นไปจากกิเลสอันตรายอันจะเป็นหนทางให้หลุดพ้นจากความทุกข์เป็นทางออกจากสังสารวัฏนี้ได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: กิเลสอันตราย, อุปสรรค, ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา, นียตมิจฉาทิฎฐิ.

* นิสิตพุทธศาสนธรรมบาลบัณฑิต มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส.

** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

Abstract

The purpose of this research are two reasons: (1) to study passion in Theravada Buddhism (2) to study the danger arising because of the passion which are obstacle to the insight development by studying the contents of Theravada Buddhism, edit and check accuracy and describe. Those contents are the Three Baskets, commentary and related textbooks.

The results showed that passion, which is naturally a factor causing sad and fiery, is a state of consciousness, mental concomitants and form. Those things occur from passion together with being sad and fiery. Normally mind and nature of people are under the power of consciousness and passion is something that happens and ingrains in the minds of people since birth. Fascination is the cause and root of passion such as greed, anger and fascination. Because of these 3 passions, the Buddha called them roots of evil which mean the root of bad deeds. Roots of evil can be accumulated to the danger arising because of the passion. This danger is poisonous, causes troubles and difficulties and intervenes the insight development. The danger arising because of the passion can be also called “False View” meaning infinity misunderstanding and root of life cycle; cannot escape from suffering. The danger arising because of the passion is grouped into 3 types: 1) the theory of non-action is to refuse good and bad deeds 2) the theory of causelessness is the unbelief that good deeds, bad deeds, happiness and sorrow are from merit or sin in the previous life 3) the theory of nothingness is the belief that there is no merit, sin, action and the next life. Those passions can be developed to the danger arising because of the passion if we lack of another’s utterance and proper attention. Another’s utterance is to carefully listen to others. The purpose of listening is a wisdom achievement to enlighten on the truth of the world and the correct practice related to right views. A clear understanding leads to the upper goal and it is a protection from passion. Proper attention is a way to perceive the insight of the world as it should happen and it is consequently a protection from passion. Meditation according to Foundations of Mindfulness is the only way to cross over the passion and truly lift ourselves off suffering.

Keywords: Danger of Defilements, Barrier, Vipassana Meditation Practice, False View

๑. บทนำ

กิเลสอันตรายในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ถือว่าเป็นธรรมที่ก่ออันตราย มีผลกระทบหรือขัดขวาง ทั้งจะเป็นอุปสรรคขัดแย้ง กีดกันการทำงานทางด้านการศึกษาปฏิบัติธรรมให้เกิดมีปัญญา ก่อความยุ่งยาก แทรกแซงเข้ามา ปิดแนวทางปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นตัวส่งผลออกมาในทางลบ ทำให้การปฏิบัติธรรมได้ผลสำเร็จน้อย หรือ

อาจจะไม่ได้รับผลสำเร็จเลย “กิเลสอันตรายหมายถึงอันตรายที่เกิดจากกิเลสอันได้แก่ธรรมที่เป็นมิจฉาสภาวะและให้ผลแน่นอน” ^{๓๕๑} คือ สิ่งที่เป็นอกุศล การกระทำหรือความคิดที่ไม่ดี เป็นความชั่ว และจะทำให้ผู้กระทำได้รับผลหรือต้องเสวยผลของกรรมนั้นทันที ที่ตายลง (คือ ไปอบาย) โดยไม่มีกรรม ไม่ว่าชั่วหรือดีแค่ไหนก็ตามอย่างอื่นมาคั่นกลางหรือแทรกกระหว่างได้เลย “ห้ามทางสวรรค์และห้ามทางนิพพาน แม้ในภพที่ติดต่อกัน” ^{๓๕๒} กิเลสอันตรายเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “นียตมิจฉาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นผิดอันดี ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีเขตกำหนด เป็นรากเหง้าของวิภูฏสงสาร” ^{๓๕๓} ไม่สามารถที่จะออกจากทุกข์ได้ เพราะหลงผิดไปเชื่อคำสั่งสอนของผู้ที่เป็นนียตมิจฉาทิฏฐิจึงหมดโอกาสในสุคติภูมิและพระนิพพาน มิจฉาทิฏฐิมิโทษขั้นร้ายแรงที่สุดเพราะสามารถจมดิ่งเข้าสู่ นียตมิจฉาทิฏฐิได้

ดังนั้น หลักธรรมที่จะการป้องกันการหลงผิดที่จะจมดิ่งสู่กิเลสอันตราย คือ พรโตโฆสะที่ดีมีกัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการอย่างแยบคาย ในกิเลสต่างๆ ที่เกิดขึ้นในจิตใจ การมีกัลยาณมิตรผู้เป็นบุคคลผู้เสมอตนในศีลสมาธิ ปัญญา มิตรแท้ มิตรที่ติงาม ชักนำให้ตั้งมั่นในสัมมาทิฏฐิ จะชี้ให้เห็นว่าธรรมอันใดเป็นประโยชน์ หรือไม่ เป็นประโยชน์ยอมทำให้ผู้ที่คบหา เกิดปัญญาเห็นธรรมยอมชักนำไกลห่างจากกิเลสอันตราย และ “พรโตโฆสะที่ดี คือ การฟังเสียงผู้อื่นอย่างตั้งใจ จุดมุ่งหมายของการฟัง คือการได้มาซึ่งปัญญาซึ่งนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักของสัมมาทิฏฐิ” ^{๓๕๔} ถ้าเกิดความเห็นที่ถูกต้องแล้วก็จะไม่เป็นเหตุเป็นปัจจัย เป็นเครื่องป้องกันมิให้หลงผิดไปสู่กิเลสอันตรายได้ การรู้จักโยนิโสมนสิการต่อคำสั่งสอนทั้งหลายจะทำให้เกิดการเห็นแจ้งในสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ นี้ เป็นหนทางเดียวที่จะข้ามพ้นไปจากกิเลสอันตราย อันจะเป็นหนทางให้หลุดพ้นจากความทุกข์นี้ได้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษากิเลสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษากิเลสอันตรายที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับดังนี้

๓.๑ ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๓.๒ ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ๙๑ เล่ม ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้ค้นคว้าข้อมูลจาก คัมภีร์วิสุทธิมรรค ตำราต่างๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์ เอกสารงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง

๓.๓ รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่นำเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ โดยการนำเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับกิเลสอันตราย ในฐานะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในอุปสรรคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตรวจสอบความสอดคล้องของ

^{๓๕๑} รายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๔.

^{๓๕๒} รายละเอียดใน ที.ส.อ. (ไทย) ๑๑/๖๗๙/๒๗๗.

^{๓๕๓} สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนาเถระ), **สัมมาทิฏฐิ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๐.

^{๓๕๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **พุทธวิธี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๖.

ข้อมูล สรุปลักษณะที่ เรียบเรียงบรรยายผลการศึกษาศิงพรรณนา

๓.๔ นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ กิเลสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก ได้มีการเปรียบลักษณะกิเลสว่าเป็นสิ่งมัวหมอง ทำให้พระภิกษุในพระพุทธศาสนา มัวเมา หมดสง่าราศี ดังที่ปรากฏความตอนหนึ่งว่า “พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า การดื่มสุราและเมรัย การเสพเมถุนธรรม ยินดีในเงินและทอง ดำเนินชีวิตด้วยมิจฉาชีพนี้อุปกิเลสที่ทำให้สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่บริสุทธิ์ มีรูปลี ถูกความมืดปกคลุม เป็นทาสแห่งตัณหา ถูกตัณหาชักนำให้อัตภาพหยาบ เจริญเติบโต ย่อมยินดีการเกิดใหม่”^{๓๕๕}

ในพระสูตรต้นตปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสว่าเปรียบเทียบว่า “กิเลสเป็นเหมือนตะปูตรึงจิต”^{๓๕๖} มี ๕ ประการคือ (๑) ภิกษุมีความเคลือบแคลงสงสัยไม่ปักใจเชื่อ ไม่มีเลื่อมใสในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (๒) ภิกษุมีความเคลือบแคลงสงสัย ไม่ปักใจเชื่อไม่มีเลื่อมใสในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าว่าจะป็นหนทางดับทุกข์ ได้จริง (๓) ภิกษุมีความเคลือบแคลงสงสัย ไม่ปักใจเชื่อไม่มีเลื่อมใสในพระสงฆ์ว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ (๔) ภิกษุมีความเคลือบแคลงสงสัย ไม่ปักใจเชื่อ ไม่มีความเลื่อมใสในสิกขา (๕) ภิกษุเป็นผู้มักโกรธ ไม่พอใจ มีจิตคิด ความคิดประทุษร้ายในเพื่อน พรหมจารี จนย่อหย่อนต่อความเพียร นี่เป็นกิเลสที่ตรึงจิตดุจตะปู ที่ทำให้ภิกษุทั้งหลายไม่มีความเจริญในพระศาสนา”

ในทีฆนิกายปาฎิกวรรค พระพุทธเจ้าได้ตรัสเปรียบเทียบกิเลสว่า “เป็นเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ๘ คือ (๑) ภิกษุเป็นผู้ที่มีความกำหนัด มีความอยากในกามทั้งหลาย มีความย่อหย่อนต่อความเพียร (๒) ภิกษุเป็นผู้มีความกำหนัดในกาย (๓) ภิกษุเป็นผู้มีความกำหนัดในรูป (๔) ภิกษุฉันทารมณ์มากเกินไป และเห็นแก่หลับนอน (๕) ภิกษุมีความปรารถนาลามก”^{๓๕๗} นี่เป็นกิเลสเครื่องผูกใจ

พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรื่อง กรรมกิเลส แก่สิ่งกาลละดังความว่า “การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การล่วงละเมิดภรรยาผู้อื่น และการพูดเท็จ เรียกว่าเป็น กรรมกิเลสเพราะกรรม ๔ อย่างนี้ เมื่อผู้ใดกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมทำให้ผู้นั้นเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส ผิดจากธรรมของมนุษย์”^{๓๕๘}

พระพุทธเจ้าทรงแสดงกิเลสแก่เจ้าศากยะชื่อว่า “โลกะเป็นอุปกิเลสแห่งจิต โทสะเป็นอุปกิเลสแห่งจิต โมหะเป็นอุปกิเลสแห่งจิต”^{๓๕๙} “อุปกิเลสแห่งจิตคือ ธรรมเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต”^{๓๖๐} เครื่องทำให้ใจเศร้าหมอง หมายถึง สิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมองขุ่นมัวไม่แจ่มใส ทำให้ใจหม่นไหม้ ทำให้ใจเสื่อมทราม กล่าวโดยรวมก็คือสิ่งที่ทำให้ใจสกปรก ไม่สะอาดบริสุทธิ์นั่นเอง แม้ประการใดประการหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นในใจแล้วก็จะทำให้ใจสกปรกไม่ผ่องใสทันที และจะส่งผลให้ใจของผู้คน เกิดความเร่าร้อน หรือเกิดความอึดอัดทรมานตัว เดินไปตามจิ้งหะที่อุปกิเลสต่างๆ บงการให้เป็นไป

^{๓๕๕} รายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๗/๓๕๖.

^{๓๕๖} รายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๙/๓๐๘.

^{๓๕๗} รายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๐/๓๐๙.

^{๓๕๘} รายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๖/๒๐๑.

^{๓๕๙} รายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๗๕/๑๗๗.

^{๓๖๐} รายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๔/๒๔๒/๒๘๗.

พระพุทธเจ้าตรัสกับ อัคคีเวสสณะว่า “กิเลสเป็นเครื่องผูกสัตว์ไว้ กิเลสเป็นเหตุพลิตพลินกิเลสเป็นเหตุเกาะติด กิเลสเป็นเหตุยึดมั่น” ^{๓๖๑} เพราะกิเลสเหล่านี้จึง มีการโต้เถียงกันเมื่อมีการโต้เถียงกัน ก็จะมีการทำลายกัน เมื่อมีการทำลายกัน ก็จะมีการเบียดเบียนกัน

พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรื่อง “ความเศร้าหมองแห่งจิต ๕ ประการเป็นเหตุให้จิตเศร้าหมอง ไม่อ่อน ไม่เหมาะแก่การใช้งาน ไม่ผุดผ่อง ฟุ้งซ่าน ไม่เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ คือ (๑) ความพอใจในกาม (๒) ความคิดร้าย (๓) ความหดหู่และเซื่องซึม (๔) ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ (๕) ความล่งเลงสัย” ^{๓๖๒} พระพุทธเจ้าทรงตรัสกิเลส ๕ อย่างนี้ว่า “เป็นต้นเหตุแห่งความเศร้าหมองแห่งจิตคือเป็นเหตุให้จิตเศร้าหมอง ไม่อ่อนโยน ไม่เหมาะแก่การใช้งาน ไม่ผุดผ่อง ฟุ้งซ่าน ไม่เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ หรือสูญเสียความเป็นปกติไป ซึ่งเปรียบเหมือนสิ่งที่ทำทองคำไม่ให้บริสุทธิ์ ๕ อย่างได้แก่ เหล็ก โลหะ ตีบุก ตะกั่ว และเงิน” ^{๓๖๓}

พระอภิธรรมปิฎกได้แสดงกิเลสโดยความเป็นสภาวะธรรมเป็นอารมณ์ เป็นวิบากปะปนกันไป และแสดงกิเลสวัตถุ ๑๐ อย่างคือ “โลภะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา ถีนะ อุทธัจจะอหิริกะ อนอตตปปะ” ^{๓๖๔} กิเลสวัตถุมี ๑๐ ประกอบด้วยองค์ธรรม คือ โลกกิเลส ธรรมได้แก่ โลกเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ โทสกิเลส องค์ธรรมได้แก่ โทสเจตสิก ที่ในโทสมูลจิต ๒ โมหะกิเลส องค์ธรรมได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุสลจิต ๑๒ มานกิเลส องค์ธรรมได้แก่ มานเจตสิก ที่ในทิฏฐิตตวิปปยุตตจิต ๔ ทิฏฐิกิเลส องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิตตสัมปยุตตจิต ๔ วิจิกิจฉากิเลส องค์ธรรมได้แก่ วิจิกิจฉาเจตสิก ที่ในวิจิกิจฉา สัมปยุตตจิต ๑ ถีนะกิเลส ธรรมได้แก่ ถีนเจตสิก ที่ในอกุสลสังขารจิต ๕ อุทธัจจกิเลส องค์ธรรมได้แก่ อุทธัจจเจตสิก ที่ในอกุสลจิต ๑๒ อหิริกิเลส องค์ธรรมได้แก่ อหิริกเจตสิก ที่ในอกุสลจิต ๑๒ อนอตตปปิเลส องค์ธรรมได้แก่ อนอตตปปเจตสิก ที่ในอกุสลจิต ๑๒ สภาวะธรรมเหล่านี้ชื่อว่า เป็นกิเลส

จากการวิจัยสรุปว่า การอธิบายลักษณะความหมายของกิเลสในคัมภีร์พระไตรปิฎก พบว่าแนวคิดหลากหลายมีคือ กิเลสทำให้จิตเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส ทำให้ประพฤติดิฉัตรประเพณี ขาดหลักศีลธรรม กิเลสอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์

๔.๒ กิเลสอันตรายที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

คำว่า กิเลสอันตราย หมายถึง กิเลสที่เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการบรรลุธรรม กิเลสอันตรายคือนิยตมิจฉาทิฏฐิ ๓ ประการคือ อภิชฌาทิฏฐิ หมายถึง “ความเห็นว่าเป็นอันทำ” ^{๓๖๕} ความเห็นผิดว่าไม่มีบุญบาป แม้จะกระทำการใดที่ไม่มีกรรมดีกรรมชั่วและไม่ส่งผลเป็นคุณหรือโทษ, นัตถิกาทิฏฐิ หมายถึง “ความเห็นว่ามี” ^{๓๖๖} ความเห็นผิดว่าเหล่าสัตว์ตายแล้วสูญไม่มีภพใหม่ไม่มีผลของบุญบาปในภพต่อไปเห็นว่าไม่มีเหตุไม่มีผลเป็นความเห็นที่ปฏิเสธกรรมและผลของกรรม, อเหตุกาทิฏฐิ หมายถึง “ความเห็นว่าเป็นเหตุ” ^{๓๖๗} ความเห็นผิดว่าไม่มีกรรมดีกรรมชั่วที่เป็นเหตุให้เกิดคุณโทษ เหล่าสัตว์ที่เป็นสุขหรือทุกข์ก็โดยปราศจากเหตุปัจจัย,

กิเลสอันตราย หมายถึง “นิยตมิจฉาทิฏฐิ ธรรมเป็นมิจฉาสภาวะและให้ผลแน่นอน” ^{๓๖๘} คือสิ่งที่เป็น

^{๓๖๑} ราชละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๒/๒๔๐.

^{๓๖๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๑๕/๑๔๗.

^{๓๖๓} ราชละเอียดใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓/๒๗.

^{๓๖๔} ราชละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๕๓/๑๐๙.

^{๓๖๕} ราชละเอียดใน ขุ.ธิต.อ. (ไทย) ๔๕/๒๑๐/๒๐๐.

^{๓๖๖} ราชละเอียดใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๖๖/๖๐๐/๒๑๕.

^{๓๖๗} ราชละเอียดใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๖๘/๙๑/๖๐๐.

^{๓๖๘} ราชละเอียดใน อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๖๗๙/๒๗๗.

สิ่งไม่ดี การกระทำหรือความคิดที่ไม่ดี เป็นความชั่ว และจะทำให้ผู้กระทำได้รับผลหรือต้องเสวยผลของกรรมนั้นทันทีที่ตายลงคือไปอบาย โดยไม่มีกรรมไม่ว่าชั่วหรือดีแค่ไหนก็ตามอย่างอื่นมาคั่นกลางหรือแทรกระหว่างได้เลย “นิตยมิจฉาภิภูฏฐิห้ามทางสวรรค์และห้ามทางนิพพานแม้ในภพที่ติดต่อกัน” ^{๓๖๙}

อกิริยทัญญู คือ มีความเห็นว่าการกระทำของสัตว์ทั้งหลายถึงแม้ว่าจะทำดีก็ไม่ถือว่าเป็นบุญถึงแม้กระทำชั่วก็ไม่ถือว่าเป็นบาปแต่เชื่อว่าการกระทำไม่ว่าดีหรือไม่ดีก็แค่เป็นไปตามธรรมดา ไม่เชื่อบุญไม่เชื่อบาป หลักพุทธศาสนานั้นแสดงว่า การทำของบุคคล เมื่อเจตนาจงใจทำการที่เป็นบาปก็เป็นบาป การที่เป็นบุญก็เป็นบุญ คนอื่นจะรู้จะเห็น จะยกย่องชื่นชม จะลงโทษ หรือไม่รู้ไม่เห็นก็ตาม เมื่อจงใจทำการที่เป็นบาปแล้วก็เป็นบาปอยู่นั่นเอง จงใจทำการที่เป็นบุญแล้วก็เป็นบุญอยู่นั่นเอง จึงมีบุญมีบาป มีดี มีชั่ว หรือเรียกว่ามีกรรมดีกรรมชั่ว ผู้ที่มีความเชื่อในอกิริยทัญญูนี้ ย่อมเป็นปฏิปักษ์กับวิปัสสนาภาวนาแน่นอนเพราะวิปัสสนาภาวนาเป็นผลมาจากความพากเพียรของตนอยู่ในหลักของกรรมทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วและเห็นการแจ้งในหลักของไตรลักษณ์และอริยสัจยอมเป็นอุปปสรรคต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ผลเกิดขึ้นจากการฝึกฝนพากเพียรของตนเอง

อเหตุกทัญญู คือ การมีความเห็นว่าความดี ความชั่ว ความสุข ความทุกข์ ฯลฯ ที่สัตว์ทั้งหลายได้รับอยู่ในชีวิตปัจจุบันนี้ ไม่ได้เป็นผลสืบเนื่อง มาจากการกระทำอันเป็นบุญหรือเป็นบาปของตนเองในภพก่อน แต่ในหลักพุทธศาสนานั้นแสดงว่า ผลย่อมเกิดแต่เหตุ ผลดีก็เกิดจากเหตุที่ดี ผลไม่ดีก็เกิดจากเหตุที่ไม่ดี แม้ว่าตนเองจะยังไม่สามารถรู้ถึงเหตุของผลนั้นๆ ได้ ผลนั้นๆ ก็ต้องมีเหตุอยู่นั่นเอง หาได้เป็นไปตามคราวแห่งโชคเคราะห์ที่ตีหรือไม่ดีดังกล่าวนั้นไม่ ดังที่ตรัสแสดงไว้ว่าผลดีก็เกิดจากกรรมดี ผลชั่วก็เกิดจากกรรมชั่ว พระพุทธศาสนาสอนว่า สิ่งทั้งหลายเกิดมาแต่เหตุดังคำกล่าวของพระอัสชิตที่กล่าวกับอุปปติสสะว่า

“ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” ^{๓๗๐}

ดังนั้นอเหตุกทัญญูจึงขัดแย้งกับหลักไตรลักษณ์ ขัดแย้งกับหลักปฏิจสมุุปบาท ขัดแย้งกับหลักของกรรมเป็นอุปปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยตรงเพราะความเชื่อที่ผิด

นัตถิกทัญญู คือ การมีความเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายที่จะได้รับความดีความชั่ว ที่จะได้มีความสุขหรือความทุกข์ ฯลฯ ในภพข้างหน้านั้น ไม่ได้เป็นผลสืบเนื่องไปจากการกระทำอันเป็นบุญหรือเป็นบาปของตนเองที่ตนทำไว้ในชีวิตปัจจุบันซึ่งก็ขัดแย้งกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่สอนว่าบาปบุญเกิดจากการกระทำของตนโดยเจตนา จึงมีการบัญญัติศีลเพื่อป้องกันบาปอกุศลต่างๆ ที่เกิดจากการกระทำลงไปทางกายทางวาจา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในจูฬกัมมวิภังคสูตรว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้” ^{๓๗๑} ดังนั้นคำสอนของอชิตเกสสัมพล จึงมีความขัดแย้งเป็นอุปปสรรคต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพราะมีความเชื่อต่างกัน

ปรโตโฆสะ ที่ดีและโยนิโสมนสิการป้องกันกิเลสอันตราย จุดมุ่งหมายของการฟัง คือการได้มาซึ่งปัญญา เพื่อจะารู้แจ้งในความจริงทั้งหลายและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักของสัมมาทัญญู (ความเห็นชอบ) ถ้าเกิดความเห็นที่ถูกต้องแล้วก็จะเห็นเหตุเป็นปัจจัยนำสู่เป้าหมายที่สูงขึ้นคือ “ความพ้นทุกข์” ^{๓๗๒}

^{๓๖๙} รายละเอียดใน ที.ส.อ. (ไทย) .๑๑/๑๔๐/๓๘๙.

^{๓๗๐} รายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

^{๓๗๑} รายละเอียดใน ม.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๕๗๙-๕๘๑/๒๕๑.

^{๓๗๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

ปรโตโฆสะ คือ เสี่ยงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอนเล่าเรียนความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสวดบทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร

สรุป ปรโตโฆสะ คือการฟังเสียงผู้อื่นอย่างตั้งใจจุดมุ่งหมายของการฟังคือการได้มาซึ่งปัญญา เพื่อจะารู้แจ้งในความจริงทั้งหลายและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักของสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) ถ้าเกิดความเห็นที่ถูกต้องแล้วก็จะจะเป็นเหตุเป็นปัจจัยนำสู่เป้าหมายที่สูงขึ้นคือความพ้นทุกข์ซึ่งจะเป็นเครื่องป้องกันมิให้หลงผิดไปสู่กิเลสอันตรายซึ่งเป็นทางปิดกั้นมรรคผลนิพพาน

กัลยาณมิตร คือบุคคลผู้มีความใฝ่รู้ตั้งตนอยู่ในธรรมเป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ รวมทั้งหมายถึงธรรมด้วยความหมายโดยศัพท์ ท่านมุ่งเอาความหมายที่เป็นบุคคลคือจะเป็นกัลยาณมิตรได้ต้องเป็นบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเฟื้อ เกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่น ส่วนความหมายโดยนัยนั้นครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่างที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนาระดับความคิดความอ่าน ความเข้าใจที่ถูกต้องถือว่าเป็นกัลยาณมิตรทั้งสิ้น ในทางธรรมแม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม เพียงแค่เป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรมก็คือ ผู้มีกัลยาณมิตรภายในนั่นเอง

สรุป กัลยาณมิตร เป็นบุคคลผู้เสมอดนในศีล สมาธิ ปัญญา มิตรแท้ มิตรที่ติงามหมายถึง ผู้ที่คบ หรือเข้าไปหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีและความเจริญในธรรม ชักนำให้ตั้งมั่นในสัมมาทิฐิจะชี้ให้เห็นว่าธรรมอันใดเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ ย่อมทำให้ผู้ที่คบหาเกิดปัญญาเห็นธรรม ย่อมชักนำไกลห่างจากกิเลสอันตรายอย่างแน่นอน

๔.๓ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อขจัดกิเลสอันตราย

วิปัสสนา มีความหมายว่า “ความรู้แจ้ง คือ รู้ตรงตามความเป็นจริงของสภาวะธรรมปัญญาที่เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันให้ถอนความเห็นผิดรู้ผิดในสังขารทั้งหลายเสียได้ การอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น” ^{๓๗๓} คำว่าภาวนา แปลว่า “ทำให้มีขึ้นเป็นขึ้นทำให้เกิดขึ้นการเจริญขึ้น” ^{๓๗๔}

วิปัสสนาภาวนา หมายถึง เป็นการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง โดยไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์ ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกายมทวารวค มหาสติปัฏฐานสูตรกล่าวถึงการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “เป็นทางตรงและเป็นทางเดียวที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวง เป็นทางเดียวที่จะทำให้เหล่าสัตว์บริสุทธิล่วงพ้นความโศกและความรำไรรำพันได้ ดับความทุกข์และโทมนัสได้ บรรลุอรหิมรรค และเห็นแจ้งพระนิพพานได้ หนทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔” ^{๓๗๕}

สติปัฏฐาน “ทางเดียวที่จะทำให้เหล่าสัตว์บริสุทธิล่วงพ้นความโศกและความรำไรรำพันได้ ดับความทุกข์ และโทมนัสได้บรรลุอรหิมรรคและเห็นแจ้งพระนิพพานได้หนทางนี้ คือสติปัฏฐาน ๔” ^{๓๗๖} พระพุทธเจ้าตรัสสติปัฏฐาน ๔ แก่ชาวกรุงว่า “เป็นทางเดียวที่ดำเนินไปสู่ นิพพาน” ^{๓๗๗} สติปัฏฐาน ๔ หมายถึง “การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ตามที่สิ่งนั้นๆ เป็นเองหรือการตั้งสติสัมปชัญญะ เพียรพิจารณา

^{๓๗๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, หน้า ๔๒๗.

^{๓๗๔} รายละเอียดใน พุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๖/๔๑๔.

^{๓๗๕} รายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๓/๑๖๙.

^{๓๗๖} รายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๓/๘๖.

^{๓๗๗} รายละเอียดใน ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๕๘-๒๕๙, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑๖๓๖.

กาย เวทนา จิต ธรรม เพื่อกำจัดอภิชฌา (โลภอยากได้ของเขา) และโทมนัส (ความทุกข์ใจ) ในโลกให้ได้ โดยแยกพิจารณาเป็น ๔ ประการ”^{๓๗๘} ดังนี้

๑) การพิจารณาเห็นกายในกาย เรียกว่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือมีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๒) การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา เรียกว่า “เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน” ดังนี้
พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๓) การพิจารณาเห็นจิตในจิตเรียกว่า “จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน” พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๔) การพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย เรียกว่า อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือการพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ความสำคัญของสติปัฏฐานเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ได้จริง เพราะมีพุทธพจน์ว่า^{๓๗๙} “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว”^{๓๘๐} เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน (อริยมรรค) เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔ ประการ”^{๓๘๑} โดยมีอานิสงส์และระยะเวลาดังนี้

อานิสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือพระอรหันต์ผลในปัจจุบัน เมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นพระอนาคามี ระยะเวลาการปฏิบัติวิปัสสนาสติปัฏฐาน ๔ เวลา ๗ ปี ยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่งพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ตลอด ๖ ปี ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี ๑ ปี ๑ ปี ยกไว้ผู้ใดผู้หนึ่งพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ตลอด ๗ เดือน ถึงที่สุดแม้ ผู้ใดผู้หนึ่งพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ตลอด ๗ วันยังหวังผล ๒ ประการได้”^{๓๘๒}

๔.๔ พระอริยบุคคลย่อมพ้นกิเลสอันตราย

บุคคลใดปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ตามคำสั่งสอนแนวทางของพระพุทธศาสนาปฏิบัติเพื่อความพ้นจากทุกข์เข้าถึงมรรคผลนิพพานย่อมบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล ๘ จำพวก คือ (๑) พระโสดาปัตติมรรค (๒) พระโสดาปัตติผล (๓) พระสกทาคามีมรรค (๔) พระสกทาคามีผล (๕) พระอนาคามีมรรค (๖) พระอนาคามีผล (๗) พระอรหันต์มรรค (๘) พระอรหันต์ผล

ดังนั้นการบรรลุธรรมของพระอริยบุคคล ๘ จำพวกดังกล่าวนี้ “จึงหมายถึงการบรรลุโลกุตตรธรรม ๘ รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ในขณะมรรคจิตตามกำลังของมรรคสำเร็จเป็น พระอริยบุคคลคือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์”^{๓๘๓} โดยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ “เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้าผู้ปฏิบัติสามารถรู้แจ้งแทงตลอดในอริยสัจ ๔ พร้อมกับละสังโยชน์และอนุสัย”^{๓๘๔} ได้ตามกำลังของมรรคและบรรลุผลเป็นพระอริยบุคคล

^{๓๗๘} รายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๕/๑๐๑.

^{๓๗๙} รายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๒/๓๐๑.

^{๓๘๐} ทาง หมายถึง ๑. สภาวะเกี่ยวข้องกับหมู่คณะ ประพศติอยู่ผู้เดียว ๒. เป็นทางเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงทำให้เกิดขึ้น เป็นทางบุคคลเดียว ๓.

เฉพาะพระพุทธศาสนา ๔ เป็นทางไปพระนิพพาน.

^{๓๘๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๘/๑๓๑.

^{๓๘๒} รายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๔/๓๓๘-๓๔๐.

^{๓๘๓} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระญาณสังวร (อาภรณ์วโรดม), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๓๗-๑๑๔๐.

^{๓๘๔} รายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๓๙๙.

๕. สรุปผลการวิจัย

กิเลสอันตรายเรียกอีกอย่างว่านิยตมิจฉาทิฎฐิมิ ๓ ประการคือ อภิริยวาท คือความเห็นว่าเป็นอันทำ อเหตุกทิฎฐิ คือการมีความเห็นว่ามีเหตุ นัตถิกทิฎฐิ คือความเห็นว่ามี บุคคลผู้มีความเห็นผิดอันดังลงไป ก็ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าจักต้องประสบกับความวิบัติอย่างใหญ่หลวงนั่นคือ เมื่อเขาสิ้นชีวิตตายจากมนุษย์โลกนี้ไปแล้วไม่สามารถที่จะเกิดในสุคติภูมิได้แม้แต่โลกมนุษย์ในชาติต่อไปได้เลยมีแต่อบายภูมิเท่านั้น แต่กิเลสทั้งหมดก็สามารถพัฒนาเข้าสู่นิยตมิจฉาทิฎฐิได้ตลอด แต่ถ้าหากเรามีภักตยาณมิตรกับปรโตโฆสะที่ดีและโยนิโสมนสิการอย่างแยบคายในสิ่งต่างก็จะสามารถป้องกันและข้ามพ้นกิเลสอันตรายได้ ในกิเลสต่างๆที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรา

๖. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาพบว่า กิเลสทั้งหลายเป็นต้นทางของกิเลสอันตรายซึ่งเป็นธรรมฝ่ายอกุศลที่จมดิ่งจนไม่มีโอกาสแก้ไขได้ การรับฟังในสิ่งที่ดีและมีการโยนิโสมนสิการในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังจะช่วยป้องกันการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาดและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนและช่วยกันส่งเสริมให้บุคคลอื่นได้เข้าถึงความเป็นสัมมาทิฎฐิจนนำไปสู่การข้ามพ้นกิเลสอันตรายได้ ดังนั้นพุทธบริษัทจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งถึงแง่มุมต่างๆ ของกิเลส เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาไปปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลส ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษากิเลสในพุทธศาสนาเถรวาทครั้งนี้ เป็นการศึกษาเอกสารด้านพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้นผู้ที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า ควรจะศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นอื่นๆ ดังนี้

๑) ข้อเสนอแนะต่อพระภิกษุสงฆ์ พุทธศาสนิกชนทั่วไป และกลุ่มบุคคลผู้ใคร่ต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาเกี่ยวกับโทษภัยของกิเลส เพื่อนำไปใช้ในระหว่างการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา รวมไปถึงจนถึงกลุ่มบุคคล และสังคมโดยรวม เพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒) ข้อเสนอแนะต่อพระภิกษุสงฆ์ พุทธศาสนิกชนทั่วไป และกลุ่มบุคคลผู้เกี่ยวข้องที่สนใจเจาะลึกเรื่องกิเลสที่พัฒนาตนจนไปสู่กิเลสอันตราย ในประเด็นความหมาย ประเภท และลักษณะของ กิเลสอันตราย ดังที่ปรากฏในงานวิจัย เพื่อชี้นำไปสู่ความรู้ที่จะแก้ไขและป้องกันกิเลสเหล่านั้น

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษากิเลสอันตรายในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” หากมีการศึกษาต่อไป ควรศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

- ๑) ศึกษาอภิริยทิฎฐิในฐานะเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
- ๒) ศึกษาสภาวะของกิเลสอันตรายในสังคมปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ). **อริยวังสปฏิปทา ปฏิปทาอันเป็นวงศ์แห่งพระอริยเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๓.
- _____. **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เพ็ญ แอนด์โฮม, ๒๕๕๖.
- _____. **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๘.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๙). **ภาวนาที่ปณี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **วิปัสสนานัย เล่ม ๒**. นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็น เตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐.
- พระราชมุนี. (ประยูร ธมมจิตโต). **รวมปาฐกถาธรรมชุดพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๑.
- พระกัมมัญฐานาจารย์ พระปณิตาภิงศ์. **รู้แจ้งในชาตินี้**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๒.
- พระอาจารย์ ภัททันตะอาสาภมหาเถระดร. **วิปัสสนาที่ปณีฎีกา**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๕.
- พระกัมมัญฐานาจารย์ พระปณิตาภิงศ์. **รู้แจ้งในชาตินี้**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๒.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ). **ธรรมปริทรรศน์ ๒ อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๕.
- พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต. **เรียบเรียง พจนานุกรมธาตุภาษาบาลี**. กรุงเทพฯ: เอกพิมพ์ไท จำกัด, ๒๕๔๑.
- พุทธทาสภิกขุ. **แก่นพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- พุทธทาสภิกขุ. **เยาวชนกับศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์มูลนิธิธรรมทาน ไชยา, ๒๕๓๗.
- พ.อ. ปิ่น มุทุกันต์. **พุทธศาสตร์ภาค ๒**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ศึกษาวิชาอันเป็นปัจจัยการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
A STUDY OF AVIJJA WHICH IS PACCAYAKARA IN VIPASSANA
MEDITATION PRACTICE

พระปลัดสมบัติ สีลธโน *

ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง **

บทคัดย่อ

ผลการวิจัย พบว่า อวิชชา คือ ความไม่รู้ ที่ประกอบกับโมหะเจตสิกซึ่งเป็นธรรมชาติฝ่ายอกุศล จนทำให้เกิดความหลงผิด ไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ความไม่รู้ว่สิ่งทั้งปวงไม่ความยึดมั่นถือมั่น ไม่รู้ไตรลักษณ์ ไม่รู้อรียสัจ ๔ จึงนำไปสู่ความไม่รู้ธรรมชาติที่แท้จริงของชีวิต ปัจจัยการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งตรงกับหลักการของพระพุทธศาสนาว่าสรรพสิ่งย่อมเป็นเหตุปัจจัยต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องอาศัยการปฏิบัติตามหลัก อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือเรียกว่าไตรสิกขา ซึ่งเป็นการฝึกฝนอบรมตนด้วยศีล สมาธิ และปัญญาให้บริบูรณ์ จึงต้องอาศัยกัลยาณมิตรผู้เป็นสัตบุรุษ แล้วพิจารณาในพระสัทธรรมนั้นโดยแยบคาย อันเป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติ วิปัสสนาให้มีความรู้ที่ถูกต้อง เป็นพื้นฐานให้เกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นการเจริญปัญญา หยั่งเห็นด้วยประการต่างๆ ในรูปนาม ตามความเป็นจริงว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตตาอันเป็นความรู้ที่ถูกต้องเพื่อละโลภะ โทสะ โมหะ ให้หมดสิ้นไป จนถึงความไพบูลย์แห่งปัญญา เข้าถึงความเป็นผู้ดับทุกข์โดยสิ้นเชิง

คำสำคัญ: อวิชชา, ปัจจัยการ, วิปัสสนาภาวนา

Abstract

Research results were found that Avijjā in sense of Buddhist means delusion or ignorance associated with Mohacetāsika which is the root cause of all unwholesomeness. All unwholesomeness blocks mind from knowing all phenomena as they really are even it was appearing in front of one's eyes. The ignorant cannot realize these true characters of all formations. Due to unknowing true nature, they don't know that everything should not be attached, they all fall into three common characteristics, four noble truth and state of mind which rising-falling in every moment, finally they cannot understand true nature of life later falling into suffering cycle. By the basic teaching of Buddha that everything follows its cause and effects, everything depends on each other, so all sufferings caused by ignorance can be uprooted completely through

* นิสิตพุทธศาสนดรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส.

mind development training according to noble path or three trainings; morality, concentration and wisdom development or insight practice. These courses of mind training need intensive listening, reasoning and practice completely in all aspects, then the true wisdom of insight can realize the present state of name and forms as they really are thoroughly. Practitioners will see impermanence, suffering and non-self, without essence and uproot ignorance by mindfulness and awareness in every moment of consciousness. This insight causes true wisdom or supreme knowledge which can destroy all underlying greed, hatred and delusion as succession of insight knowledge respectively. It also destroys all ignorance and self-attachment leading to the rise of wisdom realizing in every moment of consciousness and releases attachment because of knowing extinction of suffering and finally attaining the extinction of suffering.

Keywords: Avijja, Paccayakara, Vipassanapavana

๑. บทนำ

อวิชชา คือ ความไม่รู้ ถือว่าเป็นปัญหาในชีวิตของมนุษย์ ก็คือการฆ่าตนเองหรือทำร้ายตัวเองกำลังระบอบอยู่ในสังคมปัจจุบันนี้เป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะยุคปัจจุบันหรือแม้แต่ในยุคพุทธกาลเองก็ตาม จะพบได้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก “พระผู้มีพระภาคทรงพระดำรัสว่า เหตุที่นำมาซึ่งเรื่องของทุกข์ไว้เป็นหลักกว่า “ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความไม่รู้ในทุกข์นิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) ความไม่รู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งทุกข์) นี้เรียกว่า อวิชชา” ^{๓๘๕} ในสังคมโลกได้มีการคิดค้นแสวงหาสิ่งที่จะมาอำนวยความสะดวกสบายให้แก่มนุษย์หรือเพื่อสนองความต้องการ โดยมนุษย์คิดว่ามีสิ่งนี้แล้วสิ่งนี้จะทำให้มีความสุขที่กำลังเป็นโรคร้ายในทุกพื้นที่ของโลกใบนี้ เพราะไม่รู้ปัญหาจึงจมอยู่กับปัญหา เพราะไม่รู้ที่มาของปัญหาจึงหาหนทางแก้ไขไม่ได้ เพราะไม่รู้ที่สุดของปัญหาจึงหมดกำลังใจที่จะแก้ปัญห เพราะไม่รู้ว่ามีทางแก้ของปัญหาเอง จึงไม่เข้าถึงทางแก้ปัญหที่ถูกต้องที่สุด ^{๓๘๖} ถึงแม้จะประสบความสำเร็จแล้ว คร่ำคร่าเสียใจ พลัดพรากจากคนที่รักและห่วงใย ได้ประสบกับสิ่งที่ตนไม่พอใจ เห็นความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความอึดอัดขัดเคือง ทุกข์กาย ทุกข์ใจมากก็มากมายตั้งแต่อดีตจนขณะปัจจุบันนี้ก็ยังประสบกับเหตุการณ์นั้นอยู่ แต่ก็ยังไม่ได้เข้าใจหรือรู้สึกสาเหตุการณ์ต่างๆ ดังนั้น อวิชชาเป็นสาเหตุทำให้ชีวิตเป็นทุกข์ เป็นรากเหง้าของเหตุทำให้เกิดกิเลส ตัณหา อุปาทาน อันเป็นเหตุทุกข์เพราะความไม่รู้สภาวะธรรมตามเป็นจริง แม้ว่าจะกำลังเผชิญหน้ากับสภาวะธรรมอยู่ก็ไม่สามารถรู้ลักษณะที่แท้จริง คือไม่รู้เหตุ ไม่รู้ผล และไม่รู้เหตุปัจจัยแห่งความเสื่อม ความเป็นโทษ ความเป็นทุกข์เดือดร้อนของชีวิต คือไม่รู้แจ้งในขั้น ๕ ตามความเป็นจริง และไม่รู้ความจริงอันประเสริฐในทุกข์ ไม่รู้เหตุแห่งทุกข์และความไม่รู้หนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ไม่รู้ไตรลักษณ์และไม่รู้กระบวนการที่อาศัยกันเกิดขึ้น ดังที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อวิชชา คือความไม่รู้แจ้งดังนี้” ^{๓๘๗} อวิชชาเป็นมูลเหตุของความทุกข์ ก็ไม่ใช่เหตุเดิมของโลก อวิชชาไม่ใช่สิ่งที่ไม่มีเหตุอวิชชาไม่มีเหตุ ดังที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า “เพราะ

^{๓๘๕} ส.น. (ไทย) ๑๖/๒/๘.

^{๓๘๖} พระภิกษุวิฑูรย์ อภิปุณฺณโก, วิจัยสนทนาวาทิตถศึกษาในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสารสินไทย การพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๕.

^{๓๘๗} ดูรายละเอียดใน ส.น. (ไทย) ๑๙/๑/๑๒.

อาสวะเกิด เหตุเกิดแห่งอวิชาจึงมี” ^{๓๘๘}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงพระพุทธรศาสนา^{๓๘๘} วิธีทำจิตให้บริสุทธิ์ตามพุทธรศาสนาของเราถ้าทำจิตให้บริสุทธิ์ได้ ตามวิธีของพุทธรศาสนา เราจะต้องทำจิตให้แจ่มแจ้งบริสุทธิ์จากกิเลสได้ เพราะเหตุว่าสภาวะทุกขนั้นก็เป็นอหิที่ปัจจัยตาเหตุให้เกิดทุกข ก็เป็นอหิที่ปัจจัยตาความดับแห่งทุกขก็เป็นอหิที่ปัจจัยตาหนทางไปถึงความดับแห่งทุกขก็เป็นอหิที่ปัจจัยตา ฉะนั้นอริยสัจ ๔ นั้น ก็คือ อหิที่ปัจจัยตา ^{๓๘๙} ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัย เห็นว่าในปัจจุบันความเข้าใจในเรื่องอวิชาที่มีการตีความหลากหลายไปตามภูมิหลังและวัตถุประสงค์ของผู้นำไปใช้ที่แตกต่างกันไป จึงพบความหมายหลายแง่มุม เช่น ชาวพุทธมีจุดอ่อนคือไม่เข้าใจความสำคัญของอวิชา ทำไมอวิชาจึงสำคัญ ก็เหตุว่าอวิชาเป็นต้นกำเนิดแห่งกิเลส พุทธรศาสนาเถรวาทเริ่มต้นจากกิเลส ไม่ได้ให้ความสนใจคำว่าอวิชามากนัก อวิชาสำคัญเพราะวิชาสร้างขึ้นจากอวิชาถ้าเราจะแยกไม่สามารถแยกแยะได้ว่า อะไรคืออวิชาเราก็ไม่สามารถรู้ได้ว่าอะไรคืออวิชา เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาอวิชาในปัจจุบันการว่าเป็นปัจจัยเกื้อหนุนเข้าสู่การปฏิบัติวิปัสสนากาวนากันอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางแห่งการบรรลุมรรค ผล และการทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน อันเป็นประโยชน์เกื้อกูล แก่พระพุทธรศาสนาสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาอวิชาในคัมภีร์พุทธรศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาอวิชาอันเป็นปัจจัยการในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย นี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับอวิชาในคัมภีร์ทางพุทธรศาสนาเถรวาท อวิชาอันเป็นปัจจัยการในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ดังต่อไปนี้

๓.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ พร้อมทั้งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อขยายความในเนื้อหาเพิ่มเติมจากคัมภีร์พระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

๓.๒ รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสาร ผลงานทางวิชาการ และรายงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓.๓ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชั้นปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์เรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนา

๓.๔ นำเสนอตรวจสอบโดยคณาจารย์ที่ปรึกษา ปรับปรุงแก้ไข และนำเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้อง

๓.๕ เรียบเรียงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จัดทำเป็นรูปเล่มให้สมบูรณ์เป็นรูปแบบของคัมภีร์ความรู้ใหม่ แล้วนำเสนอสอบวิทยานิพนธ์ต่อบัณฑิตวิทยาลัยตามระเบียบ

^{๓๘๘} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **สัมมาทิฐิ ตามพระเถรอธิบายของพระสารีบุตร**, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๑๒.

^{๓๘๙} พุทธทาสภิกขุ, **อหิที่ปัจจัยตา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ตถาตา พับลิเคชันจำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐.

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ อวิชาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

อวิชา คือความไม่รู้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงลักษณะของอวิชาว่า “ความไม่รู้ในทุกๆ เป็นต้น เรียกว่า อวิชา” ^{๓๙๐} และส่วนสหายตบวรค พระสารีบุตรเถระแสดงแก่ปริพาชก ชื่อว่า ชัมพูชาทก ผู้ถามว่า “ดูก่อน ท่านสารีบุตรที่เรียกว่า อวิชา ดังนี้ อวิชา เป็นไฉนหนอ” ท่านจึงตอบว่า “ความไม่รู้ในทุกๆ ในเหตุเกิดแห่งทุกข์ ในความดับทุกข์ และในปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ นี้เรียกว่า อวิชา” ^{๓๙๑} ความหมายของคำว่า อวิชาพบว่ามี ความหมายที่กว้างและหลายแง่มุม ซึ่งทางพุทธศาสนาเถรวาท แต่ในที่นี้ อวิชา คือความไม่รู้ในอริยสัจ ๔

อวิชา ความไม่รู้ทุกข์ คือ ไม่รู้อุปาทานชั้นทั้ง ๕ ก็เป็นทุกข์ ^{๓๙๒} ที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสสอน ซึ่งเป็นทุกข์โดยความไม่เห็นโทษแห่งความเสื่อมของรูปนาม จึงไม่มีความสะดุ้งหวาดกลัวต่อภัยต่างๆ มรณะอันอยู่ใกล้ตัว มีแต่ความหลงในลาภ ยศ สรรเสริญ สมบัติ สุข ยึดมั่นอยู่ในกามคุณทั้ง ๕ อันเป็นอารมณ์ มีความเพลิดเพลินใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ต่างๆ ย่อมทำให้สัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายในวัฏฏะภพ อันมี ๓๑ ภูมิเป็นที่ไป จากภพนี้ไปสู่ภพนั้น ยากที่จะออกจากภพชาติ เพราะความไม่รู้ในทุกๆ อวิชา คือไม่รู้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ธรรมจกกับปวัตตสูตร พระผู้มีพระภาคทรงได้ตรัสกับภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขสมุทยอริยสัจ คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีกประกอบด้วยความเพลิดเพลินและความกำหนด มีปกติให้เพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา” ^{๓๙๓}

อวิชา คือความไม่รู้ธรรมอันเป็นที่ดับแห่งทุกข์ ทุกขนิโรธ อนุชาณัง คือ ไม่รู้ธรรมอันเป็นเหตุดับแห่งทุกข์ สัตว์โลกทั้งหลายที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน สังสารวัฏ ๓๑ ภูมิ เหล่านี้ล้วนตกอยู่ในกองทุกข์ อันเป็นโทษของกรรมจากอดีตชาติ ทุกฐานะ อาชีพไม่มีช้อยกเว้น เพราะเหตุว่า ความไม่มีสติรู้เท่าทันตัณหา อุปาทาน และความว่างจากกิเลสทั้งปวง โดยที่ขาดการพิจารณาในอารมณ์ให้รอบคอบในเหตุและผลด้วยดี เพราะการคิดพิจารณาอารมณ์ ซึ่งความสงสัย และความฟุ้งซ่านนี้ จะกลายเป็นเหตุให้เกิดความไม่รู้ธรรมอันเป็นเหตุให้ดับแห่งทุกข์จึงเรียกว่า อวิชา ^{๓๙๔} สรูปนิโรธอริยสัจ ความจริงแท้ที่ว่าภาวะที่ไม่มีทุกข์ใดๆ เลยมีอยู่จริงเป็นภาวะที่พ้นไปจากรูป-นามที่เป็นทุกข์ (อันเป็นสังขตธรรม)

อวิชา คือ ความไม่รู้ทางที่ให้เข้าถึงความดับทุกข์ ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติหยา อนุชาณัง คือ มรรค อริยสัจ ความจริงแท้ที่ว่า ทางปฏิบัติให้เข้าถึงพระนิพพานมีอยู่จริง และสามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งภายในชาตินี้ได้จริง นั่นคือ การเจริญภาวนา ทำมรรคมืองค์ ๘ ให้เกิดขึ้นนั่นเองเพราะไม่รู้ปัญหาจึงจมอยู่กับปัญหา เพราะไม่รู้ที่มาของปัญหาจึงหาหนทางแก้ไม่ได้เพราะไม่รู้ที่สุดของปัญหาจึงหมกมัวใจที่จะแก้ปัญหาก็เพราะไม่รู้ทุกปัญหาที่มีทางแก้ของปัญหาเอง จึงไม่เข้าถึงทางแก้ปัญหาก็ถูกต้องที่สุด นี่คือสังขธรรมที่มนุษย์ชาติประสบเสมอมา และเพราะไม่รู้ ว่าภาวะที่หมดปัญหาอย่างสิ้นเชิง ไม่มีแม้กระทั่งความทิวกระหายทั้งทางร่างกายและ จิตใจมีอยู่จริง มนุษยชาติ จึงไม่แสวงหาพระนิพพาน พระผู้มีพระภาคทรงได้ตรัสสอนอริยสัจ ๔ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติหยาอริยสัจ คือ อริยมรรคมืองค์ ๘ นี้แหละ คือ ๑. สัมมาทิฎฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ ๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมา กัมมันตะ ๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ” ^{๓๙๕}

^{๓๙๐} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๗/๒๖.

^{๓๙๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๒๒/๓๔๑.

^{๓๙๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

^{๓๙๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑-๒/๕๙๒-๖.

^{๓๙๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๗/๙๘.

^{๓๙๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕/๒๒, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๒.

๔.๒ อวิชชาอันเป็นปัจจัยในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

อวิชชาที่เป็นปัจจัยในการ หมายถึง สภาวะของความไม่รู้ ส่วนปัจจัยการ หมายถึงธรรมที่เป็นปัจจัยอิงกันอาศัยกัน เกิดขึ้นพร้อมสภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดขึ้น การที่สุขทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยต่อกันตั้งมีพุทธพจน์ว่า “อวิชชาที่เกิดขึ้นได้ก็ตั้งอาศัยเหตุให้เกิดคือ มีอาสวะเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้จิตขุ่นมัวไม่สามารถที่จะรับคุณธรรมฝ่ายกุศลได้ เป็นกิเลสที่นอนเนื่องในสันดานหรือเรียกว่า อนุสัย” ^{๓๙๖} ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในพระพุทธศาสนาเถรวาท จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้ความหมายของวิปัสสนาภาวนา วิปัสสนา หมายถึง การกระทำอันเป็นที่ตั้งแห่งการแจ้งในขั้น ๕ หรือรูปและนามที่มาปรากฏทางทวารทั้ง ๖ โดยความเป็นพระไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความทนอยู่ต่อในสภาพเดิมไม่ได้ อนัตตา ความไม่เป็นไปตามอำนาจบังคับบัญชาของใคร องค์ธรรม ได้แก่ ปัญญาเจตสิก ปัญญาที่รู้เห็นแจ้งอย่างแท้จริงตามความเป็นจริงเรียกว่า วิปัสสนา ^{๓๙๗}

ในคำว่า วิปัสสนา กับคำว่า ภาวนา เข้ากันแล้ว สำเร็จรูปเป็นวิปัสสนาภาวนาเป็นรูปศัพท์ใหม่ได้ ความหมายที่มีศัพท์และใจความว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมิได้แยกจากกันแปลที่ละศัพท์ที่ละความหมายไว้ดังนี้ว่า วิปัสสนา หมายถึง ความเห็นแจ้ง คือเห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาวะธรรม ปัญญาที่ไตรลักษณ์อันให้ถอนความหลงผิดรู้ผิดในสังขารเสียได้ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดภาวะของสิ่งทั้งตามที่มีนเป็นจริงให้เกิดความรู้แจ้งชัดตามความเป็นจริงและให้บริสุทธิ์หมดจด ตามความหมายในทางพระพุทธศาสนา คือ ความพ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ หรือ แปลว่า “การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” ^{๓๙๘} ส่วนภาวนา คือ การทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การพัฒนา หรือฝึกอบรมให้เจริญขึ้น เรียกว่า ภาวนา

ในปรหมัตถโชติกะ คำว่า วิปัสสนาภาวนา มีรูปวิเคราะห์ว่า “รูปาที่อารมณ์ณสุ ฌณฺหิตฺติยา จ นิจฺจ สุข อตฺต สุข สณฺณชฺชาย จ วิเสสน นามรูปภาเวน วา อนิจฺจาที่อาภาเรน วา ปสฺสตีติ วิปสฺสนา” ^{๓๙๙} ซึ่งแปลว่า ธรรมชาติใด ย่อมเห็นแจ้งในอารมณ์ต่างๆ มีรูปารมณ เป็นต้น โดยความเป็นนาม รูป ที่พิเศษนอกออกไปจากบัญญัติ โดยการละทิ้งสัททบัญญัติ อัถลบัญญัติเสียสิ้น และย่อมเห็นแจ้งในอารมณ์ต่างๆ มีรูปารมณ เป็นต้น โดยอาการเป็นอนิจจะ ทุกขะ อนัตตะ อสุภะ ที่พิเศษนอกออกไปจากนิจจสัญญาวิปาสส สุขสัญญาวิปาสส อัถลสัญญาวิปาสส สุขสัญญาวิปาสสเสีย ฉะนั้นธรรมชาตินั้น ชื่อว่า วิปัสสนา ได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในมหาภูทล มหาภิรียา ^{๔๐๐}

เมื่อกล่าวถึงหลักธรรมในทางปฏิบัติ คำว่า วิปัสสนาภาวนา จะพบว่าความหมายในตัวคือ วิปัสสนา ได้แก่ พระไตรลักษณ์ ภาวนา ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ จึงได้ให้ความหมายว่า การปฏิบัติสติปัฏฐานเพื่อให้เห็นหรือรู้แจ้งด้วยพระไตรลักษณ์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายไว้ในพุทธธรรม ดังความว่า วิปัสสนา แปลว่า การรู้เห็นแจ้ง หรือวิธีทำให้เกิดการเห็นแจ้ง หมายความว่า ข้อควรปฏิบัติต่าง ๆ ในการฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมัน คือ ให้เข้าใจตามความเป็นจริงหรือตามที่สิ่งเหล่านั้นมันเป็นของมันเอง (ไม่ใช่เห็นไปตามที่เรารวาทภาพให้มันเป็นด้วยความชอบความชัง ความอยากได้หรือความขัดใจของเรา) รู้แจ้งชัด

^{๓๙๖} คุรยลเยียดโน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๗.

^{๓๙๗} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๔/๓๗๑.

^{๓๙๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิบริษัท สำนักพิมพ์แพนด็โฮม จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๓๗๓, ๒๘๖.

^{๓๙๙} พระสังฆมณฑลชโยติยะ ธรรมจริยะ, ปรหมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๔ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณิ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: วิ อินเดอร์พรีนซ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

^{๔๐๐} พระสังฆมณฑลชโยติยะ ธรรมจริยะ, ปรหมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๔ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณิ, หน้า ๑๘.

เข้าใจจริง จนถอนความหลงผิดรู้ผิด และยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ ถึงขั้นเปลี่ยนท่าทีต่อโลก และชีวิตใหม่ ทั้งท่าที
แห่งการมอง การรับรู้ การวางจิตใจ และความรู้สึกทั้งหลาย ความรู้ความเข้าใจถูกต้องที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ ใน
ระหว่างการปฏิบัตินั้น เรียกว่าญาณ มีหลายระดับญาณสำคัญในขั้นสุดท้าย เรียกว่าวิชชา เป็นภาวะตรงข้ามที่
กำจัดอวิชชา คือ ความหลงผิดไม่รู้แจ้งไม่รู้อริยธรรมให้หมดไป ^{๔๐๑}

อวิชชาอันเป็นปัจจัยการเพื่อเข้าถึงการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เมื่อบุคคลไม่รู้ในทุกข์ มีทั้งทุกข์ทาง
กายและทุกข์ทางใจแม้เหตุที่ไม่เห็นความทุกข์จึงนำไปสู่สัมผัสเวทนาอันเป็นบ่อเกิดให้จิตดิ้นรนไขว่คว้าในทางดับ
แห่งทุกข์นั้น จึงแสวงหาผู้รู้หรือบัณฑิตเพื่อได้ฟังข้อธรรมเมื่อเห็นธรรมหรือหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อสิ้นทุกข์ ตั้ง
พระพุทธพจน์ที่ปรากฏเนื้อความ ในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ว่า “๑ สัพฺปิริสสังเสวะ (การคบหา
สัตบุรุษ) ๒ สัทธัมมัสสวนะ (การฟังพระสัทธรรม) ๓ โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย) ๔. อัมมานุ
อัมมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม)” ^{๔๐๒} การคบสัตบุรุษ คือ การคบคนดี คนมีศีล มีธรรมหรือเป็น
บุคคลที่ประพฤติดีประพฤติชอบ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ การฟังพระสัทธรรมเป็นมงคล เพราะว่าช่วยให้
เราเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต หากเรานำธรรมะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ก็ช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ใจให้หมด
ไปได้ สัทธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมอันดี ธรรมที่แท้ ธรรมของสัตบุรุษ เป็นพระพุทธพจน์ หรือคำสอน
ของพระพุทธเจ้า เรียกโดยเคารพว่า พระสัทธรรม เป้าหมายสูงสุดของพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา คือ
นิพพาน ซึ่งเป็นบรมสุข ดังพระพุทธพจน์ “นิพพานํ ปรมํ สุขํ” แปลว่า สุขอื่นใดเสมอพระนิพพานนั้นไม่มี เป็นสุขที่
ปราศจากกิเลสตัณหาทั้งปวงโดยสิ้นเชิง โยนิโสมนสิการ คือ การคิดของบุคคลที่ต้องมีสติปัญญาเป็นตัวกำกับ ซึ่ง
ทำให้บุคคลสามารถคิดเป็น วิเคราะห์เป็น โดยคิด และวิเคราะห์ได้อย่างถูกวิธี มีระบบ มีระเบียบ ต่อเนื่องจากเหตุ
สู่ผล เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม อย่างนี้
เรียกว่า การคิดแบบมีเหตุผลจนทำให้เกิดปัญญา อัมมานุอัมมปฏิบัติ คือการปฏิบัติธรรมย่อยคล้อยแก่ธรรมใหญ่
เพื่อให้ปฏิบัติธรรมถูกหลักความจริงธรรมหมวดนี้ มีชื่อเรียกอีกหลายอย่าง เฉพาะอย่างยิ่ง ชื่อว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อ
ประจักษ์แจ้งโสดาปัตติผล จนถึงอรหัตตผล ด้วยธรรม ๔ อย่างนี้ ชื่อว่าการคบหากัลยาณมิตร พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตอันใด กัลยาณมิตร
(ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมี องค์ ๘ ฉะนั้น” ^{๔๐๓}

สำหรับบุคคลทั่วไป ผู้มีปัญญายังไม่แก่กล้า ยังต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่นการเจริญปัญญา
นับว่าเริ่มต้นจากองค์ประกอบภายนอก คือ ความมีกัลยาณมิตร สำหรับให้เกิดศรัทธา (ความมั่นใจด้วยเหตุผลที่
ได้พิจารณาเห็นจริงแล้ว) ก่อนจากนั้นจึงก้าวมาถึงขั้นองค์ประกอบภายใน เริ่มแต่ นำความเข้าใจตามแนวศรัทธา
ไปเป็นพื้นฐานในการใช้ความคิดอย่างอิสระด้วยใช้โยนิโสมนสิการ เป็นต้นไป ทำให้เกิดสัมมาทิฐิและทำให้ปัญญา
เจริญยิ่งขึ้น จนกลายเป็นญาณทัสสนะ คือการรู้การเห็นประจักษ์ในที่สุด

๕. สรุปการวิจัย

การวิจัย พบว่า อวิชชาอันเป็นปัจจัยการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นปัจจัยอาศัยกันเกิดขึ้น
เป็นธรรมชาติ ทุกสิ่งล้วนแล้วแต่ไม่มีตัวตนที่แท้จริง ไร้แก่นสารเกิดจากการอาศัยเหตุจึงให้ผลบังเกิดขึ้น ในความ

^{๔๐๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม บริษัท สำนักพิมพ์
แพรวแอนดริอิม จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๔๒๗.

^{๔๐๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖.

^{๔๐๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

เป็นเหตุเป็นปัจจัยนั้นก็ทำให้ปัจจัยการแต่ละองค์สืบเนื่องไปตามกฎของธรรมชาติว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป ผู้อยู่กับกระแสเหมือนอยู่ในที่มีมืดปราศจากแสงสว่าง ผู้มีอวิชชาจะต้องเวียนเกิดเวียนตายไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น บุคคลจึงต้องเข้าหากัลยาณมิตร การคบสัตบุรุษ คือ การคบคนดี คนมีศีล มีธรรมหรือเป็นบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติชอบ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ การได้ฟังพระสัทธรรมถือว่าเป็นมงคล เพราะเหตุว่า ย่อมทำให้เราเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต หากเรานำธรรมะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ก็ช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ใจให้หมดไปได้ คำว่าสัทธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมอันดี ธรรมอันแท้ ธรรมของสัตบุรุษ ซึ่งเป็นพระพุทธพจน์ หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า เรียกโดยเคารพว่า พระสัทธรรม เป้าหมายสูงสุดของพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา คือนิพพานซึ่งเป็นบรมสุข ดังพระพุทธพจน์ตรัสว่า "นิพพานํ ปรมํ สุข" ซึ่งแปลว่า สุขอื่นใดเสมอด้วยพระนิพพานนั้นไม่มี ต่อจากนั้นก็ใช้ยนิโสมนสิการ คือ การคิดที่ต้อง มีสติปัญญาเป็นตัวกำกับซึ่งทำให้บุคคลสามารถคิดเป็น วิเคราะห์เป็น โดยคิดและวิเคราะห์ได้อย่างถูกวิธี มีระบบ มีระเบียบ ต่อเนื่องจากเหตุสุผล เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนา และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม อย่างนี้ เรียกว่า การคิดแบบมีเหตุมีผลจนทำให้เกิดปัญญา ส่วนธรรมานุธรรมปฏิบัติ หรือ ธัมมานุธัมมปฏิบัติ ซึ่งหมายถึง ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แปลตามความหมายว่า ปฏิบัติธรรมน้อยคล้ายแก่ธรรมใหญ่ หรือปฏิบัติธรรมหลักย่อย คล้อยตามหลักใหญ่ แปลงง่าย ๆ ว่าปฏิบัติธรรมถูกหลัก คือทำให้ข้อปฏิบัติย่อยเข้ากันได้ สอดคล้องกัน และส่งผลต่อการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี อวิชชาคือ ความไม่รู้ในอริยสัจทั้ง ๔ อวิชชามีอาสวะเป็นปัจจัย ได้แก่กามาสวะ ภาวาสวะ อวิชชาสวะ เพราะอวิชชาเกิด เหตุเกิดแห่งอาสวะจึงมี เพราะอวิชชาดับ ความดับแห่งอาสวะจึงมี เป็นต้น

ปัจจัยการ จึงเป็นเหตุเป็นปัจจัยกันสืบเนื่องกันมาเป็นเหมือนห่วงโซ่ เพราะเหตุปัจจัยเป็นเช่นนี้ การตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงมีความสำคัญ ต่อเวไนยสัตว์ เพื่อนำพาหมู่สัตว์ข้ามพ้นสังสารวัฏ หยุดการเวียนว่ายตายเกิดตามพุทธประสงค์ อย่างไรก็ตามในความไม่รู้ ความหลง อันเป็นตัวโมหะเจตสิกที่มักทำให้บุคคลหลงไปกับสมมติบัญญัติไม่รู้ธรรมชาติที่แท้จริงของชีวิตนั้น ย่อมทำให้เกิดอวิชชา แต่เมื่อมีสติรู้เท่าทันตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ย่อมทำให้เกิดอวิชชาได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาโดยมรรคมืองค์ ๘ ประการและเชื่อมโยงเข้าสู่สติ ปฏิฐาน ๔ คือธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ ๔ อย่าง ในทางปฏิบัติคือการใช้สติพิจารณากำหนดรู้อยู่ทุกขณะถึงอาการที่เกิดขึ้นทาง กาย เวทนา จิตและธรรม เผื่อระวังสำรวมอินทรีย์คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และมีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ รู้เห็นอยู่ซึ่งจักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ รู้เห็นอยู่ซึ่งจักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือทุกขมสุขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะสัมผัส ด้วยการกำหนดรูปรูปนามในอารมณ์ปัจจุบัน คือในขณะที่รูปรูปนามเกิดดับอยู่ด้วยกำลังแห่งสมาธิที่รวมตัวตั้งมั่นดีแล้ว จิตที่เคยตื่นรนส่ายไปในอารมณ์ต่างๆ ก็จะสงบนิ่งแน่วแน้อยู่ในอารมณ์ที่กำหนดไม่เปิดช่องไม่ให้เกิดเลสไหลเข้าสู่จิตได้ เมื่อน้อมจิตดังกล่าวนั้นเข้าไปพิจารณาในชั้น ๕ ก็จะเป็นปัจจัยให้เห็นชัดว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา โดยไม่มีสัตว์ บุคคลตัวตน เราเขา เข้าไปเกี่ยวข้อง มีเพียงรูปกับนามเท่านั้น จะมีแต่สภาวะที่รู้กับสภาวะที่ถูกรู้เท่านั้น ปัญญาจะค่อยๆ เพิ่มพูนขึ้นส่งผลให้เกิดญาณปัญญาหรืออวิชชาบังเกิดขึ้น ถึงขั้นทำลายอวิชชาอาสวะล้นดับลงไปได้ การเกิดขึ้นของกองทุกข์และการดับไปของทุกข์นั้น ต้องดับที่สมุทัยคือเหตุแห่งอวิชชาอันเป็นปัจจัยการนี้ มีเหตุมีปัจจัยอาศัยกันจึงทำให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้น การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นการเจริญปัญญาหยั่งรู้ หยั่งเห็นด้วยประการต่างๆ ในนามและรูป ตามความเป็นจริงว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตตา ผู้เจริญแล้วและกระทำให้มากแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ได้ในปัจจุบันและไม่ต้องกลับ

มาเป็นทุกข์อีก ด้วยหนทางอันประเสริฐนั้น คืออริยมรรคมีองค์ ๘ จนเห็นตามความเป็นจริงใน อริยสัจทั้ง ๔ จนคลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนด้วยทฤษฎีมานะทุกประการ ละอาสวะอวิชชาได้สิ้นไป จนเข้าถึงวิชาบังเกิดขึ้นชาติก็สิ้นไปโดยปริยาย ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นที่ควรจะทำอีกแล้ว มรรค ผล นิพพาน ย่อมบังเกิดขึ้น

๖. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิชาอันเป็นปัจจัยการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” ผู้ทำได้ วิจัยค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ พบว่า มีเรื่องของวิชาในพระพุทธศาสนาอีกมากที่นำศึกษาอีกมากมายที่ทำให้ผู้ศึกษาวิจัยได้ตระหนักว่าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมด มีแก่นสารอยู่ที่การกำจัดอวิชชา และขจัดอวิชชาให้เบาบางและหมดสิ้นไป เพื่อลดละอกุศลต่างๆ ให้เบาบางและเพื่อให้เกิดปัญญาดับทุกข์ในที่สุด จึงมีข้อเสนอแนะการทำสารนิพนธ์และวิทยานิพนธ์ในครั้งต่อไป ผู้ศึกษาตั้งประเด็นไว้โดยเฉพาะผู้สนใจที่จะทำสารนิพนธ์และวิทยานิพนธ์ครั้งต่อไปหากมีการศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้ได้ทำวิจัยควรที่จะทำในเชิงความสัมพันธ์หรือความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอื่นๆ ในประเด็นดังต่อไปนี้

- ๖.๑ ศึกษาผลการละอวิชชาในพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในพระพุทธศาสนา
- ๖.๒ ศึกษาผลของอวิชชาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกในพระสูตรต่างๆ เพื่อเป็นการเจริญวิปัสสนาภาวนา
- ๖.๓ ศึกษาวิธีปลดเปลื้องอวิชชาตามหลักการปฏิบัติสติปัญญา ๔ เพื่อบรรลุมรรคในพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณาย. สัมมาทิฐิ ตามพระเถรอธิบายของท่าน

พระสารีบุตร. พิมพ์ครั้งที่ ๕. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๕๖.

พุทธทาสภิกขุ, อิทปปัจจยตา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ตฤตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

ผลิธัมม์ บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดิโฮม จำกัด, ๒๕๕๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดิโฮม จำกัด, ๒๕๕๘.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมจริยะ. ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร: วี อินเทอร์เน็ต, ๒๕๕๔.

พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. วิปัสสนาภาวนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วน

จำกัด. ประยุทธ์ศาสนไทย การพิมพ์, ๒๕๕๘.

ศึกษาอัปมาทธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
A Study Of Heedlessness (Appamādadhamma)
In Insight Meditation Practice

พระจิรวัดน์ อดตทนต์, *

ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง **

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาเนื้อหาและสาระสำคัญของอัปมาทธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา (๒) เพื่อศึกษาอัปมาทธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยด้านเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และ หนังสือที่เกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ตลอดจนงานเขียนต่างๆ เรียบเรียงบรรยายตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาศึกษาและอธิบายเพื่อให้ได้เนื้อหาสอดคล้องตามลำดับของงานวิจัย

ผลของการวิจัย พบว่า อัปมาทธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นธรรมะเพียงบทเดียวที่สามารถให้ประโยชน์ทั้งชาตินี้และชาติหน้า ทำให้เกิดผลสำเร็จ เราจะได้หมั่นพิจารณาคุณตน และ หาโอกาสเพิ่มพูนคุณงามความดี ละความชั่วให้ลดน้อยลง ความไม่ประมาทจะเตือนไม่ให้เราลืมหินเป็นจริงเป็นจังกับชีวิตในโลก ประหนึ่งว่า จะดำรงอยู่ได้ชั่วกับชั่วกาลป ในขณะที่มีชีวิตอยู่ จึงควรตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ด้วยการบำเพ็ญคุณงามความดี บำเพ็ญประโยชน์ให้สมบูรณ์ ผู้ใดได้บำเพ็ญเพียรปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา จนกระทั่งได้บรรลุถึงขั้นมรรค ผล เป็นอันว่าผู้นั้นมีคติที่แน่นอน นอนใจได้แน่นอนว่า จะไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารในภุมิที่ต่ำอีกต่อไป และปิดประตูบาย พระอริยบุคคลนี้อย่างแน่นอน และเมื่อเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาในชาติต่อไป ย่อมไม่เกิดในตระกูลต่ำ ย่อมไม่ไปเกิดในตระกูลมิถิลา ย่อมไม่ไปเกิดในประเทศที่ไม่มีพระพุทธศาสนา ย่อมไม่เกิดเป็นผู้มีวิยะบกพร่อง ย่อมไม่เกิดเป็นคนพาล ย่อมไม่เกิดเป็นคนโง่และการเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาของโสดาบันบุคคลนี้ จะเกิดอย่างมากเพียง ๗ ชาติอย่างมากเท่านั้น นี่เป็นอานิสงส์ที่ได้รับหรือแม้ผู้ปฏิบัติจะปฏิบัติยังไม่ถึงขั้นโสดาบันเป็นแต่เพียงได้วิปัสสนาญาณอยู่ในขั้นจุฬโสดาบัน หากว่าผู้นั้นตายลงในขณะที่ปฏิบัติก็จะไปเกิดในภุมิที่คืออย่างแน่นอน ผลสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ โลกุตระธรรม ๔ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑

คำสำคัญ: ความไม่ประมาท, วิปัสสนาภาวนา

* นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

This thematic paper had two objectives; 1) to study the contents and essence of heedlessness in Theravada Buddhist scriptures. 2) to study of heedlessness in insight meditation practice. The study was qualitative research by taking primary sources from Theravada Buddhist texts and concerned documents. Data was analyzed, approved by experts then re-corrected and composed in descriptive style complying to the research.

Results of the study were found that Appamādadhamma means the heedlessness. the teaching of mind training to overcome intoxication or heed in this case refers to living with power of delusion, greed, hatred but with mindfulness and awareness observing in every moment of activity in living course. This heedlessness is the heart of Buddhism because it mentions the principle of insight development and living together at the same time. Components of heedlessness consist of great effort, mindfulness and awareness which open for wholesome consciousness in present life and next life. Heedlessness can subdue evil deeds. Mindfulness prevents from falling into delusion and awareness help the rise of wisdom on life and world. Thus, ordinary people should live with heedlessness. For development of heedlessness for insight meditation practice, the practitioners set mind with heedlessness in every moment until became skillful at first. If there is mindfulness as domain, it will help concentration and insight practice easily. Then they contemplate in order to realize objects by analyzing mental objects which taking place at present moment. There are 2 objects of insight; forms and name. Concentrating on these forms and name as its objects became obvious, having single object by classifying as many parts of aggregates. Practitioners turns to observe three common characteristics, rising and falling apart of all formations until his mind became clear generating insight knowledge then gaining path knowledge and fruit knowledge. The insight knowledge will uproot all defilements through its power of path and fruit knowledge. The enlightened one or Noble One will never fall to wrong views or heed living again.

Keywords: careless, insight meditation

๑. บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ตั้งอยู่ในความหลักของอริยมรรคที่ประกอบด้วยองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิเป็นต้น ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติให้เข้าถึงความพ้นทุกข์พ้นจากวัฏสงสาร การปฏิบัติที่ทำให้พ้นทุกข์มีหลายแนวทาง เช่น หลักของอปปมาทธรรม คือ ความไม่ประมาท ความไม่ประมาทนี้ถือว่ เป็นยอดแห่งธรรม เพราะธรรมทั้งหมดรวมลงในความไม่ประมาท เหมือนรอยเท้าของสัตว์ทุกชนิดรวมลงในรอยเท้าช้าง ดังที่ปรากฏในอปปมาทสูตร ว่าด้วยความไม่ประมาทเลิศกว่ากุศลธรรม^{๔๐๔} และพระพุทธเจ้ายังทรงตรัสเรื่องนี้ไว้กับเหล่าพระสาวก ที่กรุงกุสินารา

^{๔๐๔} อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖/๒๘.

ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานเพื่อเป็นการเตือนใจว่า

"หนททานิ ภิกขเว อามนตยามิ โว วยธมมา สงขารา อปปมาเทน สมปาเทถ" ^{๔๐๕}

“ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาเธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด” ^{๔๐๖}

พระปัจฉิมพุทธโอวาทนี้ทรงชี้แนะให้บรรดาพุทธบริษัทได้ทราบชัดถึงสภาพความเป็นธรรมดาของสังขารทั้งหลายว่า มีความเสื่อมไปสิ้นไปเป็นธรรมดา ไม่ว่าจะเป็สังขารที่มีวิญญูญาณครอง อันได้แก่สัตว์ บุคคล ตัวตนเราเขา ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิต ที่จะต้องมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตายในที่สุด ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น จะคืนรณหนักพันไปไม่ได้ หรือสังขารที่ไม่มีวิญญูญาณครอง ก็จะต้องแตกสลายทำลายไป ไม่คงอยู่ในสภาพนั้น เป็นนิรันดร มนุษย์และสัตว์สังขารทั้งหลายไม่อาจฝืนยืนยงคงอยู่เป็นอมตะได้ จะต้องล่วงลับดับสลายไปด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น สรรพสิ่งทั้งปวงล้วนแต่จะต้องมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด ซึ่งเป็นธรรมดาของสังขารที่อยู่ในโลกนี้

บุคคลที่พึงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมคือ เมื่อจะทำ พูด คิด ต้องทำด้วยความระมัดระวัง มีสติอยู่เสมอ ความไม่ประมาทนั้น ย่อมเป็นหนทางให้ประสบความสุข ความเจริญ และความไม่เสื่อมเสีย.

ความหมายของ อับปมาท คือ ความไม่ประมาท. ความไม่พลั้งเผลอ. ไม่มัวเมา. ความระวังตัว ไม่เลินเล่อ. เผลอสติ ไม่ลืมหิวเมาด้วยขาดสติขาดความยั้งคิด หรือการเป็นอยู่โดยไม่ขาดสติ ^{๔๐๗}

หน้าที่ของอับปมาทธรรม คือการเป็นอยู่ไม่ขาดสติ หรือการกระทำจริงจังต่อเนื่องไม่ทอดทิ้งมองเห็นความสำคัญของกาลเวลา กิจกรรม และเรื่องราวทุกอย่าง แม้เล็กน้อย ไม่ยอมมถลาลงไปในทางเสื่อมเสีย ไม่ทอดทิ้งโอกาสสำหรับความดีงาม ความเจริญ เจริญ ก้าวหน้าไปในทางที่ดำเนินสู่จุดหมาย และคิดเตรียมการโดยรอบคอบ กล่าวได้ว่า อับปมาทธรรมนี้เป็นหลักความรู้สึกรับผิดชอบขั้นพื้นฐาน

อับปมาทธรรม ที่ใช้ในการปฏิบัติเพื่อการดับไปแห่งทุกขนั้น ทำหน้าที่สำคัญที่สุดอย่างยิ่ง ก็คือสติที่เป็นองค์ธรรมของอับปมาทธรรมเพื่อใช้ในการระลึกอย่างเท่าทันในเวทนาและจิตสังขารเป็นจุดประสงค์สำคัญสูงสุด ถ้าไม่เท่าทันในเวทนาแล้ว จึงพึงให้ระลึกอย่างเท่าทันในจิต หรือสังขารจิตนั่นเอง เช่น จิตคิดฟุ้งซ่าน จิตคิดหตู่ หรือจิตคิดปรุงแต่งต่าง ๆ นั้นเอง อันเป็นผลที่เกิดขึ้นต่อเนื่องมาจากเวทนานั้นเอง เพราะสังขารคิดหรือธรรมารมณ์บางอย่างยังให้เกิดเวทนาอันแผ่วเบา เช่น อทุกข์มสุขเวทนาจึงย่อมเห็นคือระลึกได้ไม่ชัดเจนเหมือนจิตสังขาร เช่น ความคิดปรุงแต่ง โทสะ ราคะ หตู่

ผู้เจริญเท่านั้น จึงจะทำองค์แห่งการตรัสรู้ และปัญญารู้แจ้งให้บริบูรณ์ได้ ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่ว่า “โพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้) ๗ ประการนี้ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้วิชชา ๓ ประการ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. สติสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความระลึกได้) ๒. อัมมวियสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือการเพ็นธรรม) ๓. วิริยสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร) ๔. ปิติสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิมใจ) ๕. ปัสสทธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความสงบกายสงบใจ) ๖. สมภาสิสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น) ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็น

^{๔๐๕} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๔๓/๑๘๐.

^{๔๐๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๔๐๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๓๙๖.

จริง) ภิกษุทั้งหลาย โขชฌงค์ ๗ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้วิชา ๓ ประการบริบูรณ์”^{๔๐๘}
ผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง ศึกษาอัปมาทธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ที่ปรากฏในคัมภีร์
พุทธศาสนาเถรวาท เพราะเห็นว่ามีประโยชน์ คือมีจุดมุ่งหมายสู่การพ้นจากสังสารวัฏ โดยการพิจารณาในเรื่อง
ของหลักธรรมที่กล่าวไว้ในอัปมาทธรรมและนำไปใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นโอวาทสำคัญยิ่งของ
พระพุทธเจ้า ดังปรากฏไว้ในปัจฉิมโอวาทที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น จากการศึกษาแล้วมีความสำคัญหลากหลาย
แต่ผู้วิจัยมีความสนใจว่าศึกษาอัปมาทธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาสำคัญอย่างไร มีความสัมพันธ์กับการ
ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อเป็นการหลุดพ้นจากทุกข์นำไปสู่การปิดประตูอบายทั้งปวงได้อย่างไร

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาเนื้อหาและสาระสำคัญอัปมาทธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๒.๒ เพื่อศึกษาอัปมาทธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจะดำเนินการ
ตามวิธีการและขั้นตอนการวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

๓.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary source) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา
ปกรณ์วิเสส วิสุทธิมรรค

๓.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา วารสาร
บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๓ ขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิและคณาจารย์ผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อกำหนดประเด็น
เพิ่มเติมหรือรายละเอียดอื่นๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

๓.๔ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลที่ได้ตามคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิและคณาจารย์ผู้มีความเชี่ยวชาญ
เฉพาะด้านและสรุปให้ตอบปัญหาการวิจัยที่ตั้งไว้

๓.๕ ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญเป็นระยะๆ

๓.๖ แก้ไข ปรับปรุง นำเสนอผลงานในเชิงวิชาการ

๔. อัปมาทธรรม

อัปมาทธรรม เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับความก้าวหน้าในระบบจริยธรรม มีความหมายหลัก
เหมือนเป็นคำจำกัดความว่า การเป็นอยู่โดยไม่ขาดสติ การไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่การงดเว้น การลด ละเลิก
ทำบาป ทั้งปวง ซึ่งได้แก่ ละความชั่วอกุศลกรรมบถ ๑๐ ทางแห่งความชั่ว มีสิบประการ อันเป็นความชั่วทางกาย
ทางวาจา และทางใจ ความชั่วทางกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ ความชั่วทางวาจา
ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ ความชั่วทางใจ ได้แก่ การอยากได้สมบัติของ
ผู้อื่น การผูกพยาบาท และความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การทำความดี ทุก
อย่าง ซึ่งได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นแบบของการทำฝ่ายดีมี ๑๐ อย่าง อันเป็นความดีทางกาย ทางวาจาและ

^{๔๐๘} อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๒/๒๔๓.

ทางใจ การความดีทางกาย ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น มีแต่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาเป็นของตน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการไม่ประพฤติดิฉินในกาม ผู้วิจัยได้ผลสรุปดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ตั้งตนอยู่ในหลักของอริยมรรคที่ประกอบด้วยองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติให้เข้าถึงความพ้นทุกข์พ้นจากวิภวสังสาร การปฏิบัติที่ทำให้พ้นทุกข์มีหลายแนวทาง เช่น หลักของอัปมาทธรรม คือ ความไม่ประมาท ความไม่ประมาทนี้ ถือว่าเป็นยอดแห่งธรรม เพราะธรรมทั้งหมดรวมลงในความไม่ประมาท เหมือนรอยเท้าของสัตว์ทุกชนิดรวมลงในรอยเท้าช้าง “ว่าด้วยความไม่ประมาทเลิศกว่ากุศลธรรม” พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรื่องนี้ไว้กับเหล่าพระสาวก ที่กรุงกุสินาราก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานเพื่อเป็นการเตือนใจเกี่ยวกับคำว่าอัปมาทธรรมความไม่ประมาท “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาเธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด” ธรรมที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ตลอด ๔๕ พรรษา รวมแล้วลงอยู่ที่ “ความไม่ประมาท” ศัพท์เดียวเท่านั้นเอง อัปมาทหะ ความไม่ประมาท คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือ ความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ได้แก่ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ระวังระวังตัว ไม่ยอมถลำไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความอันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยให้ผลของการทำความจริงจั่ง รอบคอบและรุดหน้าเรื่อยไป ซ่อนนี้เป็นองค์ประกอบภายใน และเป็นฝ่ายสมาธิ “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันทใด ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอารยธรรมาภิบาลแกกษิณ ฉันทนั้น” “รอยเท้าของสัตว์กับทั้งหลายชนิดใดๆ ก็ตาม ย่อมลงในรอยเท้าช้างได้ทั้งหมด รอยเท้าช้าง เรียกว่าเป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น โดยความใหญ่ ฉันทใด กุศลธรรมทั้งหลายอย่างใดๆ ก็ตาม ย่อมมีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาทได้ทั้งหมด ความไม่ประมาท เรียกได้ว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้นฉันทนั้น” “ผู้มีกัลยาณมิตร พึงเป็นอยู่โดยอาศัยธรรมเอกข้อนี้ คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย” “ธรรมเอกอันจะทำให้ยึดเอาประโยชน์ไว้ได้ทั้ง ๒ อย่าง คือ ทั้งทิฐิธัมมิกัตถะ (ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์เฉพาะหน้า หรือประโยชน์สามัญของชีวิต เช่น ทรัพย์ ยศ กามสุข เป็นต้น) และสัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์เบื้องหน้าหรือประโยชน์ชั้นสูงขึ้นไปทางจิตใจหรือคุณธรรม) ก็คือความไม่ประมาท” “สังขาร (สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น) ทั้งหลาย มีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ที่มุ่งหมายให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาทเถิด” “ความไม่ประมาท ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรธานแห่งสัทธรรม”

ดังนั้น ตัวสติ ที่เรากำลังประพฤติปฏิบัติกันอยู่ กำหนดแต่ละหนอๆ ที่เราสร้างมานี้ อันนี้เป็นจุดศูนย์ใหญ่ เป็นใหญ่กว่าธรรมทั้งปวง เป็นธรรมที่จะทำให้เราเข้าถึงซึ่ง “พระนิพพาน” ในแง่ความสำคัญของสติในฐานะอัปมาทธรรม อัปมาทจัดเป็นองค์ประกอบภายใน เช่นเดียวกับโยนิโสมนสิการ คู่กับหลักกัลยาณมิตรที่เป็นองค์ประกอบภายนอก พุทธพจน์แสดงความสำคัญของอัปมาทนี้ อาจซ้ำกับโยนิโสมนสิการ เพราะธรรมทั้งสองอย่างนี้ มีความสำคัญเท่ากัน แต่ต่างแง่กัน โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบฝ่ายปัญญา เป็นอุปกรณ์สำหรับใช้กระทำการ ส่วนอัปมาทเป็นองค์ประกอบด้วยฝ่ายสมาธิ เป็นตัวควบคุมและเร่งเร้าให้มีการใช้อุปกรณ์นั้น และกำหนดคำจำกัดความของสติ ในสติปัฏฐาน ๔ ว่า ๑) พิจารณาเห็นกายในกายมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๒) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๓) พิจารณาเห็นจิตในจิต มีสติในกระบวนการพัฒนาปัญญา หรือการกำจัดอา

สวกลีส จะเห็นได้ว่าสติเป็นเรื่องของจริยธรรมในวงกว้างเกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติทั่วไปของชีวิต กำหนดคร่าวๆ ตั้งแต่ระดับศีลถึงสมาธิ ในระดับนี้ สติทำหน้าที่แทรกแซงพัวพันและพ่วงกันไปกับองค์ธรรมอื่นๆ เป็นอันมาก โดยเฉพาะจะมีวายามะ หรือความเพียรควบคู่อยู่ด้วยเสมอ ครั้นจำกัดการพิจารณาแคบเข้ามา กล่าวเฉพาะการดำเนินของจิตในกระบวนการพัฒนาปัญญา หรือการใช้ปัญญาชำระล้างภายในดวงจิต ก็กลายเป็นตัววิ่งเด่นที่คอยเร่งเร้าอยู่ในวงนอก

เมื่อถึงขั้นนี้ การพิจารณาจึงจำกัดวงขอบเขตจำเพาะเข้ามา เป็นเรื่องกระบวนการทำงานในจิตใจ และแยกแยะรายละเอียดของอภิวจรณะที่เป็นขณะๆ ในระดับนี้เอง ที่สติทำหน้าที่ของมันอย่างเต็มที่ และเด่นชัดกลายเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญที่เรียกโดยชื่อของมันเอง อปัมาทนะ หมายถึง ความไม่เลินเล่อผลอสติ ไม่มีลมตัวมัวเมาด้วยขาดสติขาดความยั้งคิด ระวางจิตมิให้กำเนิด มิให้ขัดเคือง มิให้หลง มิให้มัวเมา ในอารมณ์ที่สามารถถึงจิตให้กำหนด ขัดเคือง หลง หรือมัวเมา ประคองจิตให้ระลึกรู้สึกตัวอยู่เสมอว่าจะทำ พูดคิดอะไร หรือกำลังทำ พูด คิดอะไร อปัมาทนะ ในทางปฏิบัติก็คือ สติ นั่นเอง อปัมาทนะ เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเป็นคำสุดท้ายก่อนปรินิพพาน ถือกันว่าเป็นหัวใจหรือเป็นคำสรุปรวบยอดของคำสอนทั้งหมด เป็นที่รวมของคำสอนทั้งหมด กล่าวคือ ธรรมที่ทรงสอนทั้งปวงรวมลงในอปัมาทนะธรรมนี้ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกอปัมาทนะสูตรที่ว่า “มหาบพิตร ธรรมที่อาตมภาพ(พระพุทธเจ้า)ได้กล่าวกับภิกษุอาณนทว่า อาณนท! ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ กิ่งหนึ่ง” ทั้งหมดที่เดี๋ยวจึงหวังขอนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก ๑. เจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัยวิเวก (ความสงบ) อาศัยวิราคะ (ความคลายกำหนด) อาศัยนิโรธ (ความดับ) น้อมไปในโอสสัคคะ (ความสละ) ๒. เจริญสัมมาสังกัปปะ ๓. เจริญสัมมาวาจา ๔. เจริญสัมมาภังคะ ๕. เจริญสัมมาอาชีวะ ๖. เจริญสัมมาวายามะ ๗. เจริญสัมมาสติ ๘. เจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสสัคคะ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มากอย่างนี้ ดังนั้น มหาบพิตร พระองค์พึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พระองค์ผู้มีมิตรดี พึงอาศัยอย่างหนึ่งนี้ คือความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่เถิด เมื่อพระองค์ไม่ประมาทอาศัยความไม่ประมาทอยู่ปวงนางสนม พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ตามเสด็จ กองทัพ และแม้ชาวนิคมนชาวชนบททั้งหลาย ก็จักมีความคิดอย่างนี้ว่า พระราชาเป็นผู้ไม่ประมาท อาศัยความไม่ประมาทอยู่เถิด แม้พวกเราจักเป็นผู้ไม่ประมาทอาศัยความไม่ประมาทอยู่เหมือนกัน เมื่อพระองค์ไม่ประมาท อาศัยความไม่ประมาทอยู่ แม้พระองค์เองจักเป็นผู้ได้รับการคุ้มครอง รักษาแล้ว แม้ท้องพระคลังก็จักเป็นอันได้รับการคุ้มครอง รักษาแล้ว เมื่อปรารถนาโภคะยิ่งๆ ขึ้นไป บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในการทำบุญ บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมบรรลุประโยชน์ทั้งสอง ชีรชนท่านเรียกว่า บัณฑิตเพราะบรรลุประโยชน์ทั้งสอง คือประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า” แต่สำหรับผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา มีสติสัมปชัญญะคือการกำหนดรู้อยู่เสมอ ในการเห็นการได้ยินเป็นต้นเหล่านั้นแล้ว กุศลจิต ได้แก่ โอโลภะ โอทสะ โอมหะ ที่มีสติเป็นหัวหน้า ย่อมได้โอกาสเกิดอยู่เสมอ อกุศลจิตคือกิเลสต่างๆ จึงไม่ได้โอกาสเกิด หรือหากว่ามีเกิดบ้างก็ไม่สามารถตั้งอยู่ได้นานถ้าผู้ปฏิบัติมีความเพียรปฏิบัติอยู่เรื่อยๆ นามรูปปริจเฉทญาณที่เป็นภาวณามัยย่อมเกิดขึ้น และเมื่อเพียรปฏิบัติต่อไปอีก ปัจจัยปริคคญาณก็เกิดขึ้น เมื่อผู้ปฏิบัติถึงปัจจัยปริคคญาณที่ ๒ นี้แล้ว ได้ชื่อว่า จุลโสดาบันถ้าเพียรพยายามปฏิบัติต่อไป วิปัสสนาญาณก็เกิดขึ้นเป็นลำดับ คือ สัมมสนญาณ อุทฺยัพพญาณ ภัทฺตญาณ ภูตูปฺปฏฺฐานญาณ อาทินวญาณ นิพพิทาญาณ มนุญฺจิตฺตํกัมมตฺตญาณ ปฏิสังขยาญาณ สังขารุเปกขญาณ ผู้ปฏิบัติได้ญาณตั้งแต่ญาณที่ ๔ คือ อุทฺยัพพญาณ เป็นต้นมา จนถึงสังขารุเปกขญาณที่ ๑๑ ได้ชื่อว่าเป็น มัชฌิมโสดาบันบุคคลถ้าพยายามปฏิบัติต่อไป ญาณอยู่ในมคควิถี คือ

อนุโลมญาณ โคตรภูญาณ และโศดาปัตติมคคญาณ โศดาปัตติผลญาณ ก็เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัตินั้น ซึ่งนับว่าผู้ปฏิบัติได้บรรลุเป็น มหาโศดาบัน อย่างสมบูรณ์ ชื่อว่าเป็นพระอริยบุคคลเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา อันเป็นอันสงฆ์อันยิ่งใหญ่ ซึ่งเกิดจากการเพียรปฏิบัติวิปัสสนา

๕. สรุปผลการวิจัย

บุคคลใดได้บำเพ็ญเพียรปฏิบัติในวิปัสสนาภาวนา จนกระทั่งได้บรรลุถึงขั้นมรรคผลแล้ว เป็นอันว่าผู้นั้นนอนใจได้แน่นอนว่า จะไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป และประตูปบายภูมิทั้ง ๔ ย่อมปิดสนิทสำหรับพระอริยบุคคลนี้อย่างแน่นอน และเมื่อเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาในชาติต่อไป ย่อมไม่เกิดในตระกูลต่ำ ย่อมไม่ไปเกิดในตระกูลมิถิลาธิฐิติ ย่อมไม่ไปเกิดในประเทศที่ไม่มีพระพุทธศาสนา ย่อมไม่เกิดเป็นผู้มีอวัยวะบกพร่อง ย่อมไม่เกิดเป็นคนพาล ย่อมไม่เกิดเป็นคนโง่และการเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาของโศดาบันบุคคลนี้ จะเกิดอย่างมากเพียง ๗ ชาติเท่านั้น นี่เป็นอันสงฆ์ที่ได้รับการเจริญพระวิปัสสนาภาวนานั่นเอง อนึ่ง แม้ผู้ปฏิบัติจะปฏิบัติยังไม่ถึงขั้นมหาโศดาบัน เป็นแต่เพียงได้วิปัสสนาญาณอยู่ในขั้นมัชฌิมโศดาบันหรือจุฬโศดาบันก็ดี หากว่าผู้นั้นตายลงในขณะที่ปฏิบัติอยู่ก็ตาม หรือว่าออกจากการเจริญวิปัสสนาแล้ว อนึ่ง ผู้ได้โศดาปัตติมรรคโศดาปัตติผล เป็นโศดาบันบุคคลแล้ว ถ้าปฏิบัติต่อไปอีก มัคคญาณ ผลญาณ ในอันดับต่อไปย่อมเกิดขึ้นอีกโดยลำดับๆ คือ สกทาคามีมรรค สกทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล อรหัตตมรรค อรหัตตผลผู้ใดเพียรปฏิบัติจนได้บรรลุถึงอรหัตตมรรค อรหัตตผล เป็นพระอรหันตบุคคลแล้ว นับว่าผู้นั้นได้บำเพ็ญกิจในพระพุทธศาสนา

๖. ข้อเสนอแนะ

- ๖.๑ ควรศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัมปมาทสูตร
- ๖.๒ ควรศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในการละทิ้งกิเลสโดยไม่ประมาท
- ๖.๓ ควรศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนามัชฌิมมาปฏิปทาในความไม่ประมาท

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐.

สมเด็จพระสังฆราช(จวน อุฏฐายีมหาเถระ). มงคลในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิตติวรรณ, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). พุทธมงคล ๓๘ ประการ.

พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนาประกาศ, ๒๕๕๒.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ). ปกิณกะ ธรรมเทศนา และธรรมบรรยาย. กรุงเทพมหานคร: อาร์ท อาร์ท กราฟฟิค, ๒๕๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถระ). วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๒ ว่าด้วยมหาสติปัฏฐาน. พิมพ์ครั้งแรก.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

ศึกษาปัจจัยการของปัจจัยสมุปบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
A STUDY OF THE MODE OF CONDITIONAL FACTORS
OF DEPENDENT ORIGIN FOR VIPASSANA MEDITATION PRACTICE

นายสุวิทย์ ศรีลาทอง *
พระมหาชิต ฐานชิต, ดร. **

บทคัดย่อ

ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยการของปัจจัยสมุปบาท เป็นสภาวะที่อาศัยปัจจัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นและดับไป เป็นกฎของธรรมชาติครอบคลุมทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) และนามธรรม (จิต) ไม่มีผู้ใดบันดาลหรือสร้างสรรพสิ่งเกิดจากเหตุปัจจัย เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะความเกิดขึ้นของสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับสิ่งนี้จึงดับ จะมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธรรมชาตินี้ก็คงดำรงอยู่เช่นนี้ เรียกว่า ปัจจัยสมุปบาทบ้าง หรือธรรมชาติที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นเรียกว่า ปัจจัยการ บ้าง เพราะมีการเกิด จึงทำให้มีความแก่และความตายในที่สุด มนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพียงชาติเดียว แต่ต้องเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏฏ์นี้ยาวนานหาที่สิ้นสุดไม่ได้ การตรัสรู้ของตรัสสัมมาสัมโพธิญาณครั้งนี้ ได้ทำให้ทรงรู้แจ้งถึงเหตุปัจจัย ที่อาศัยกันและกัน การเกิดขึ้นแห่งทุกข์และความดับไปของทุกข์ เมื่อตรัสรู้แล้ว บรรลุธรรมชาตุนั้น จึงนำมาแสดงเชิญชวนให้มาดู เพราะเป็นธรรมที่นำไปสู่การดับทุกข์ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า ผู้ใดเห็นปัจจัยสมุปบาท ผู้นั้น ชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้น ชื่อว่าได้เห็นปัจจัยสมุปบาท หลักธรรมนี้เป็นธรรมที่มีความสำคัญและลึกซึ้งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบประณีต ไม่เป็นวิสัยของตรรกะ บันดาลแทนที่รู้ได้ เป็นหลักธรรมที่ต้องเจริญให้มากและกระทำให้มาก การปฏิบัติตามหลักวิปัสสนา ด้วยการเจริญตามหลักปัจจัยสมุปบาท เพื่อพ้นจากความสงสัยได้วิปัสสนาญาณ คือ นามรูปปัจจัยปริคคหญาณ จนเกิดปัญญาเห็นความจริง คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตน ผู้เจริญและทำให้มากแล้วย่อมหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ในปัจจุบันและไม่ต้องกลับมาเป็นทุกข์อีก โดยหนทางเดียว คือ การปฏิบัติตามมหาสติปัฏฐาน ๔ ที่ต้องอาศัยอริยมรรคมีองค์ ๘ จนเป็นความเป็นจริง คือ อริยสัจ ๔ สละความยึดมั่นด้วยวิภูฏีทุกอย่าง ละอาสวะได้สิ้น วิชชาเกิด รู้ว่าชาติสิ้นกิจที่ควรทำได้ทำแล้ว ไม่มีกิจอันยิ่งไปกว่านี้อีกแล้ว

คำสำคัญ : ปัจจัยการ, ปัจจัยสมุปบาท, การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา.

ABSTRACT

Results of the study were found that the conditional factor was the state of dependent rising and falling apart. It was the natural law covering all materials and immaterial. There found no one creates or establishes this universe. Everything happens due to its cause and factors. When this exists, then that exists, because of this happens then that happens, when this does not

* นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบพศึกษาพุทธโฆษาจารย์นครปฐม.

** อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบพศึกษาพุทธโฆษาจารย์ นครปฐม.

exist, that will not exist, because of this disappears then that disappears. Even there is no rising of Buddha, this conditional law prevails as such. It is called as Paticcasamuppāda or dependent origination and Paccayākāra or conditional factor. Because of birth arises then causing decay and death at the end. Human birth does not end at one life but cycling around in birth and death endlessly. Buddha had got enlightenment by realizing principle of dependent origination of suffering and extinction of suffering by himself, then unfold that law to public. He persuaded people to prove such noble truth which leads to the end of suffering. His word ‘the one who sees dependent origination sees dhamma, who sees dhamma will see dependent origination’ proved an importance of this principle but ordinary person cannot easily see, it is hard to know, but peaceful, not belong to reasoning, only the wise can know. This principle must be studied hard and developed for advance. Insight meditation practice must follow principle of dependent origination to overcome all doubts on rise and fall of all formations called as Nāmarūpapaccayaparigahaññā. To know the cause and factors of rise and fall will help practitioners to easily enter into the third knowledge of insight by seeing this truth; changing, suffering and non-self. By this knowledge one must cultivate, hard develop will liberate from suffering at the ever present and not return to be suffered again knowing that only one path leading to realization is four foundations of mindfulness, based on eightfold path, and realizing of 4 noble truth, he returns all attachment of all views, abandoning underlying defilements. When this knowledge took place, the end of birth is known by himself, no more other works to do.

Keywords: The mode of conditional Factors, dependent origination, vipassana Meditation practice.

๑. บทนำ

กฎแห่งธรรมชาติอันเป็นสภาวะที่อาศัยปัจจัยซึ่งกันและกัน ไม่มีผู้ใดบันดาลหรือสร้างเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย “เมื่อมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงมี เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” ^{๑๐๙} จะมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธรรมชาตินี้ก็คงดำรงอยู่เช่นนี้ เป็นธรรมอันประเสริฐสุด เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา มีมนุษย์มากน้อยเท่าไร ที่จะเห็นและมีความเข้าใจในหลักธรรมชาตินี้ ความทุกข์นี้เกิดขึ้นกับมนุษย์แต่หาไม่ผู้เข้าใจ รู้ชัดและสัมผัสถึงต้นตอคือเหตุนำมาซึ่งความทุกข์เหล่านี้ อันเป็นธรรมชาติที่อาศัยกันแล้วเกิดขึ้นเรียกว่า ปัจจัยการ ก่อนแต่การตรัสรู้ พระองค์เป็นโพธิสัตว์ ได้มีความคิดคำนึงว่า โลกนี้ถึงความมืดบอดไม่เห็นหนทางออกจากทุกข์ จึงต้องเกิด ต้องแก่ ต้องตาย ต้องจุติ และต้องอุบัติอยู่เช่นนี้ไม่มีที่สิ้นสุด หนทางใด จึงจะทำให้เวไนยสัตว์พ้นจากทุกข์คือ ขราและมรณะนี้ได้ ต้องเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏนี้ยาวนานหาที่สิ้นสุดไม่ได้ การเจริญวิปัสสนาภาวนาเพราะสามารถทำให้เป็นผู้มีสัมมาทิฐิได้อย่างสมบูรณ์ ด้วยวิธีการเจริญสติเท่านั้น ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์เพื่อล่วงโศกและ

^{๑๐๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๓๗/๗๙๙.

ปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ”^{๔๑๐} โดยการเจริญวิปัสสนาภาวนา จะเห็นความจริงตามความเป็นจริงที่ปรากฏเกิดขึ้นแก่จิตด้วยปัญญาว่า สภาวะธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ปัจจัยการของปฏิจจนูปบาทที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพุทธศาสนิกชน ผู้มุ่งต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนาและชาวต่างชาติที่มีความสนใจ ในพระพุทธศาสนาในด้านปริยัติและปฏิบัติ ต้องศึกษาทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามสติปัญญา ผู้วิจัยได้ศึกษาปัจจัยการของปฏิจจนูปบาทที่มีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและศึกษาปัจจัยการของปฏิจจนูปบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และสามารถนำมาใช้ได้จริง เพื่อเป็นกำลังแห่งสติและปัญญา มีหลักธรรมที่สำคัญตามหลักการและวิธีการ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงสืบไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาปัจจัยการของปฏิจจนูปบาทในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยการของปฏิจจนูปบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร ซึ่งมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ ศึกษาค้นคว้าคัมภีร์พระไตรปิฎก ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถา ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปล ชุต ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ คัมภีร์วิสุทธิมรรคอรรถกถาและปกรณ์วิเสสในเรื่องปฏิจจนูปบาท
- ๓.๒ ศึกษาตำราเอกสาร ที่เป็นข้อเขียนอันเป็นผลงานเกี่ยวกับปฏิจจนูปบาทของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) และงานวิจัยหรือตำราอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้
- ๓.๓ นำผลงานเกี่ยวกับการตีความปฏิจจนูปบาทของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) และงานวิจัยหรือตำราอื่นๆ มารวบรวมและเรียบเรียง
- ๓.๔ นำเสนอข้อมูลที่ได้อ่านและสรุปผลการวิจัย

๔. ผลการศึกษา

๔.๑. ปัจจัยการของปฏิจจนูปบาทในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

ปัจจัยการของปฏิจจนูปบาท มีความหมาย คือ สภาวะที่อาศัยปัจจัยกันเกิดขึ้น สภาวะที่กองทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยต่อเนื่องกันไป พระธรรมปิฎกได้ให้ความหมายไว้ว่า “อาการที่เป็นปัจจัยแก่กันได้แก่ ปฏิจจนูปบาท”^{๔๑๑} เป็นเหตุเป็นผลอาศัยกันเกิดขึ้นเนื่องกันไปโดยไม่ขาดสาย เมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ก็เป็นเหตุให้อีกสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นสืบต่อกันไป

^{๔๑๐} ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒/๓๐๑.

^{๔๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๑.

ปัจจัยการ คือ การที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยต่อเนื่องกันมา ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติที่เกิดขึ้นมีอยู่อย่างนั้น “ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุอันนั้น คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น” ^{๔๑๒} การอาศัยปัจจัยซึ่งกันและกันจึงได้เกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป คัมภีร์วินัยปิฎก มหาวรรค อรรถกถากล่าวว่า “ปฏิจฺจสมุปปาท ได้แก่ ปัจจัยการ จริง ปัจจัยการท่าน เรียกว่า ปฏิจฺจสมุปปาท เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า อาศัยกันและกัน ยังธรรมที่สืบเนื่องกันให้เกิดขึ้น” ^{๔๑๓} คัมภีร์ สังยุตตนิกาย มหาวรรคกล่าวว่า “ปฏิจฺจสมุปปาท คือ เมื่อเหตุ (มีอวิชชา เป็นต้น) นี้มีผล (มีสังขาร เป็นต้น) เหตุนี้จึงมี เพราะสหชาติปัจจัยนี้เกิด ผลนี้จึงเกิด เมื่อเหตุนี้ไม่มี ผลนี้จึงไม่มี เพราะเหตุนี้ดับ ผลนี้จึงดับ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยสังขารจึงมี” ^{๔๑๔}

ก่อนการตรัสรู้พระพุทธองค์ได้ทรงพิจารณา (โยนิโสมนสิการ) ว่าโลกนี้มนุษย์ที่เกิดมาต้องตกอยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมชาติคือ การเกิด แก่ และตายไปไม่มีที่สิ้นสุด เพราะการพิจารณาโดยแยกกายจึงได้รู้แจ้งด้วยปัญญาว่าเมื่อชาติมี ชราและมรณะจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชราและมรณะจึงมี แล้วพิจารณาการดับไปของทุกข์ พระพุทธองค์ได้ทรงพิจารณาจนมาถึง อวิชชาดับ สังขารจึงดับ ได้พิจารณาจนถึงชราและมรณะดับ ทรงเห็นการดับของทุกข์ด้วยจักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่างในธรรมทั้งหลายได้เกิดขึ้นแก่พระองค์ การค้นพบปฏิจฺจสมุปปาททำให้โลกได้รับแสงสว่างที่เป็นกฎของธรรมชาติสามารถนำเวไนยสัตว์หลุดพ้นไปจากสังสารวัฏนี้ได้ เหมือนดั่งที่พระพุทธเจ้าหลายๆ พระองค์ก่อนที่เคยค้นพบมา

ในสังสารวัฏอันหาที่สุดมิได้ หาเงื่อนไขต้นเงื่อนปลายมิได้ บัดนี้ได้มีมหาบุรุษผู้มีปรีชาหยั่งรู้กฎธรรมชาติอันดำรงอยู่โดยความเป็นธรรมดา รู้ผลของกรรม รู้ปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติต่อประโยชน์ทั้งปวง รู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ ทรงค้นพบหนทางที่จะนำพาสัตว์ทั้งหลายได้ออกจากสังสารวัฏคือชาติ ชรา และมรณะ โดยที่ไม่ต้องกลับมาเป็นทุกข์อีกด้วยกำลังแห่งพระปัญญาที่แสดงไว้ในทสพลสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตประกอบด้วยทสพลญาณ ^{๔๑๕} และจตุเวสารัชชญาณ ^{๔๑๖} จึงยืนย่นฐานะที่องอาจ ^{๔๑๗} บันลือสีหนาท ^{๔๑๘} ในบริษัท ^{๔๑๙} ทั้งหลาย ประกาศพรหมจักร ^{๔๒๐} ให้เป็นไป” ^{๔๒๑}

หลังการตรัสรู้นี้ พระพุทธองค์ได้พิจารณาปัจจัยการของปฏิจฺจสมุปปาท โดยอนุโลม คือ เป็นการเกิดขึ้นของกองทุกข์และปฏิโลม คือ เป็นการดับไปของกองทุกข์ทั้ง ๓ ยาม อรรถกถาได้สรุปในการเปล่งอุทานของพระองค์ เพราะฉะนั้น ผู้ศึกษาพึงทราบสันนิษฐานว่า ใน ๓ อุทานนี้ อุทานที่ ๑ เกิดขึ้นด้วยอำนาจความพิจารณาปัจจัยการ อุทานที่ ๒ เกิดขึ้นด้วยอำนาจความพิจารณาพระนิพพาน อุทานที่ ๓ เกิดขึ้นด้วยอำนาจความพิจารณา มรรค ด้วยประการฉะนี้” ^{๔๒๒} การพิจารณากฎของธรรมชาตินี้ จึงเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญยิ่งต่อการหลุดพ้น

^{๔๑๒} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๔.

^{๔๑๓} วิ.ม.อ. (ไทย) ๖/๓/๑๐.

^{๔๑๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๔/๔๕๔.

^{๔๑๕} ดุรายละเอียดใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๔-๑๔๘.

^{๔๑๖} ดุรายละเอียดใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๘-๑๔๙.

^{๔๑๗} ดุรายละเอียดใน อง.ทสภ.อ. (ไทย) ๓๘/๒๑/๓๒๖.

^{๔๑๘} ดุรายละเอียดใน ที.สี.ฎีกา. (บาลี) ๑/๔๐๓/๔๓๒.

^{๔๑๙} ดุรายละเอียดใน อง.ทสภ.อ. (ไทย) ๓๘/๒๑/๓๒๗.

^{๔๒๐} ดุรายละเอียดใน อง.ทสภ.อ. (ไทย) ๓๘/๒๑/๓๒๗.

^{๔๒๑} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๑/๓๓.

^{๔๒๒} วิ.ม.อ. (ไทย) ๖/๓/๑๔.

จากความทุกข์ของพระองค์ฯ ก็ได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ครั้นบรรลุแล้วก็ได้นำเรื่องนี้มาบอก มาแสดง บัญญัติ ตั้งไว้ จำแนก และทำให้เข้าใจได้กับผู้นำไปปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

หลักธรรมเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยกฎธรรมชาติการเกิดของทุกข์และการดับไปของทุกข์ เพราะอาศัยเหตุปัจจัยอิงอาศัยในการบังเกิดขึ้นคือ กฎแห่งธรรมจลิต ธรรมนิยาม และกฎแห่งอิทัปปัจจยตา นับเป็นหลักธรรมอันลึกซึ้ง ประณีต และเห็นได้ยาก จึงทรงประกาศพระศาสนาให้เป็นไป เมื่อมีผู้เข้าถึงหลักธรรมนี้พระสารีบุตรได้ภาษิตคำที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจจสมุปบาท”^{๔๒๓} การเห็นธรรมในเรื่องของกฎธรรมชาตินี้ เป็นสิ่งที่เห็นได้โดยยากแม้แต่การแสดงก็ยาก การที่จะทำความเข้าใจก็ยาก การเห็นธรรมจึงได้ชื่อว่า เห็นปฏิจจสมุปบาท

ธรรมชาตินี้มีสิ่งนี้เป็นปัจจัย จึงทำให้อีกสิ่งหนึ่งได้เกิดตามมา พระองค์ได้นำเรื่องของธรรมชาตินี้คือ ปัจจยการทั้ง ๑๒ องค์มาแสดงในหลักของกฎอิทัปปัจจยตา คือ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะความเกิดขึ้นของสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น ครั้นพระองค์ได้รู้แจ้งแล้วจึงได้นำมาเปิดเผยและให้ศึกษาตามแม้ว่า พระองค์จะอุบัติมาหรือไม่ก็ตาม ธรรมนี้ก็ดำรงอยู่เช่นนี้ ไม่เปลี่ยนแปลงดังที่ได้ตรัสว่า “ในกระบวนการนี้ ตถตา (ความเป็นอย่างนั้น) อวิตถตา (ความไม่คลาดเคลื่อน) อนัญญตตา (ความไม่เป็นอย่างอื่น) อิทัปปัจจยตา (ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้) ดังพรรณนามาฉะนี้แล นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท”^{๔๒๔} หลักธรรมชาตินี้จะดำรงอยู่โดยความเป็นเช่นนั้น ไม่ผิดไปจากนี้ ไม่เป็นอย่างอื่น และอาศัยปัจจัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น สิ่งดังกล่าวนี้ พระองค์เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาทเป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง เกินความฉลาดของมนุษย์ที่จะค้นพบ ด้วยการฟังและการคิด การได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือว่าเป็นผู้ที่ได้ประโยชน์อันสูงสุดในชาติปัจจุบัน พระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระอานนทว่า “อานนทอย่าพูดอย่างนั้น อานนทอย่าพูดอย่างนั้น ปฏิจจสมุปบาทนี้ เป็นธรรมลึกซึ้ง สุดจะคาดคะเนได้ ก็เพราะไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่บรรลุธรรมนี้ หมูสัตว์จึงยุ่ง เหมือนขอด้ายของช่างทอ เป็นปมม้วนงมเหมือนกระจุกด้าย เหมือนหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง ไม่ข้ามพ้นนอบาย ทุกคติ วินิบาต สงสาร เพราะไม่เข้าถึง ไม่บรรลุจึงยากที่จะเข้าใจในเรื่องของปฏิจจสมุปบาท” ปฏิจจสมุปบาทนี้ เป็นธรรมลึกซึ้ง สุดจะคาดคะเนได้ เพราะไม่รู้ ไม่บรรลุธรรมนี้ สัตว์ทั้งหลายจึงยุ่ง เหมือนขอด้าย เป็นปมม้วนงม จึงตกอยู่ในนอบาย ทุกคติ วินิบาต สงสาร ไม่มีที่สุด

เหตุที่พระองค์ตรัสเป็นเรื่องที่ทำได้ยากไม่เคยได้สดับมาก่อน กลับได้ปรากฏแก่พระองค์ว่า “บัดนี้เรายังไม่ควรประกาศธรรมที่เราบรรลุด้วยความลำบากเพราะธรรมนี้ ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ถูกราคะ และโทษศรอบงำ จะรู้ได้ง่ายแต่เป็นสิ่งที่พาทวนกระแส ละเอียด ลึกซึ้ง รู้เห็นได้ยาก ประณีต ผู้กำหนดด้วยราคะ ถูกกองโมหะหุ้มห่อไว้ จักรู้เห็นไม่ได้ พิจารณาตั้งนี้ จิตของพระองค์ก็น้อมไปเพื่อความชวนชวายน้อมมีได้น้อมไป เพื่อแสดงธรรม”^{๔๒๕} เพราะปฏิจจสมุปบาทเป็นเรื่องลึกซึ้งเท่ากับเรื่องนิพพาน

เพราะความไม่รู้ในกฎแห่งธรรมชาตินั้นคือ ปัจจยการของปฏิจจสมุปบาท จึงทำให้ต้องเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏอันหาที่สุดไม่ได้ ความไม่รู้ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับแห่งทุกข์และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์ อันเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เหล่าเวไนยสัตว์ต้องตกอยู่ในนอบาย ทุกคติ วินิบาต สงสาร เป็นผู้มืดดวงตาอันมืดบอด ตกไปสู่ถิ่นที่สัตว์ถือกำเนิดปราศจากความเจริญมี เจริญฉาน เปรต อสุกาย และนรก เพราะมีแต่หนทางแห่งความทุกข์จึงทำให้หาหนทางออกจากสังสารวัฏนี้ไม่ได้

^{๔๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๖/๓๓๘.

^{๔๒๔} ส.น. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๔.

^{๔๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๗/๔๐๗.

อานิสงส์ของการเห็นปฏิจกสมุปบาท เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสิ้นสงสัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับนามรูปของ ตนในเรื่องอดีต อนาคต และปัจจุบัน ๑, ไม่มีความสงสัยในเรื่องอนาคตของตน ๑, ไม่มีความสงสัยในของตนและ ของผู้อื่น ๑, ไม่มีความสงสัยในพระศาสดาและคำสอนของพระองค์ ๑, ไม่มีความสงสัยว่าจะกล่าวผิดไปจากสิ่งที่ พระองค์ได้ตรัสไว้อย่างถูกต้องแล้ว ๑, มีศรัทธาไม่หวั่นไหวในศาสนานี้ ๑, จะเป็นผู้ไม่ถือในสิ่งซึ่งมองว่า สิ่งนี้จะ ทำให้ตนบริสุทธิ์ได้เพราะศีล ๑, ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดได้ด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อม เข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน ๑, ความสงสัยดังกล่าวจะหมดสิ้นไป เพราะพระองค์ได้นำเอา เวไนยสัตว์ ทั้งหลายข้ามพ้นสังสารวัฏแล้ว ด้วยธรรมนี้

๔.๒ ปัจจัยการของปฏิจกสมุปบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

ความเป็นจริงของธรรมชาติที่ดำรงอยู่ด้วยเหตุปัจจัยอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งสร้างขึ้นหรือมีสิ่ง ใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุและปัจจัย ทุกสิ่งล้วนแล้วแต่ไม่มีตัวตนที่แท้จริง ไร้แก่นสารเกิดจากการอาศัย เหตุจึงทำให้ผลบังเกิดขึ้น ในความเป็นเหตุเป็นปัจจัยนั้นก็ทำให้ปัจจัยการแต่ละองค์สืบเนื่องต่อกันเป็นไปตาม กฎของธรรมชาติว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่ง นี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป”^{๔๖๖} ปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นของปฏิจกสมุปบาทเกิดขึ้นดังนี้

ขราและมรณะ ขราคือความแก่ ความเสื่อมไปแห่งรูป มรณะคือ ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้ง ร่างกายจึงทำให้มนุษย์มีความเศร้าโศกความคร่ำครวญ เป็นทุกข์ ไม่สำราญ มีความคับแค้นใจ เพราะชาติเป็น ปัจจัย ขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงมี

ชาติคือ ความเกิดขึ้นของกองทุกข์ ความบังเกิดเฉพาะความปรากฏแห่งขันธ ความได้อายตนะในหมู่ สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์ เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี

ภพจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการอาศัยความทะยานอยากในรูป เสียง กลิ่น รสฯ แล้วก่อให้เกิดเป็นอำนาจ ความยึดมั่นถือมั่นจึงมีภพขึ้น เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี

อุปาทานเป็นกิเลสอย่างหนึ่งที่ทำให้เหล่าเวไนยสัตว์ติดข้องอยู่ในอบายภูมิ เพราะมีความทะยานอยาก จึงทำให้มีความยึดมั่นถือมั่นตามความพึงพอใจของตน ความพอใจด้วยอำนาจความใคร่ในกามเป็นต้น เพราะตัณหา เกิด เหตุเกิดอุปาทานจึงมี

ตัณหาความทะยานอยากใน รูป เสียง กลิ่นรส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ โลกถูกตัณหาพาไปถูก ตัณหาหลักไต่ไป ตัณหาเป็นธรรมอย่างหนึ่งที่โลกทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจ เพราะเวทนาเกิด เหตุเกิดแห่งตัณหา จึงมีเวทนาอาศัยผัสสะทางอายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจทำให้เกิดการเสวยอารมณ์ เป็นสุข เป็นทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ เพราะผัสสะเกิด เหตุเกิดเวทนาจึงมี

การอาศัยผัสสะเป็นปัจจัยจึงทำให้กระบวนการของวิญญานในอายตนะ ๖ ครอบกระแสนเนื่องขึ้น เป็นการเสวยอารมณ์ให้มนุษย์หลงเพลิดเพลิน พอใจไม่พอใจ ในผัสสะทั้ง ๖ สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะอายตนะ ๖ เกิด เหตุเกิดแห่งผัสสะจึงมี

สหายตนะ หมายความว่า การเชื่อมต่อหรือแดนเกิดของอายตนะ ๖ ประการ คือ อายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เกิดเป็นอำนาจความยึดมั่นถือมั่น ที่จะทำให้มีการสืบเนื่องก่อภพ ชาติได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะ นามรูปเกิด เหตุเกิดแห่งอายตนะ ๖ ประการจึงมี

^{๔๖๖} ส.น. (ไทย) ๑๖/๓๗/๗๘.

ธรรมชาติ ที่อิงอาศัยกัน คือ นามต้องอาศัยรูป รูปก็ต้องอาศัยนามเช่นเดียวกัน เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ นี้เรียกว่า นาม มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ นี้เรียกว่า รูป นามและรูปดังกล่าวนี้ เรียกว่า นามรูป เพราะวิญญานเกิด เหตุเกิดแห่งนามรูปจึงมี

การรู้แจ้งอารมณ์ในสิ่งที่กระทบ เป็นประตูปรับรับสิ่งต่างๆ มี ๖ ประการ คือ ความรู้แจ้งอารมณ์ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญานจึงมี

ความคิดนึกปรุงแต่ง คือ สังขาร ๓ ประการ มีสภาพที่ปรุงแต่งกาย วาจา และใจ เพราะอวิชชาเป็น ปัจจัย สังขารจึงมี อวิชชา คือ ความไม่รู้ในอริยสัจทั้ง ๔ อวิชชาเมื่ออัสวะเป็นปัจจัย ได้แก่กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชา สวะ เพราะอวิชชาเกิด เหตุเกิดแห่งอัสวะจึงมี

ปัจจัยการทั้ง ๑๒ เป็นเหตุเป็นปัจจัยกัน สืบเนื่องกันมาเป็นเหมือนห่วงโซ่ เพราะเหตุปัจจัยเป็นเช่นนี้ การตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงมีความสำคัญ ต่อเวไนยสัตว์ ได้นำพาหมู่สัตว์ข้ามพ้นสังสารวัฏ หยุดกงล้อ แห่งการเวียนว่ายตายเกิดตามพุทธประสงค์

กฎแห่งธรรมชาติเกิดขึ้นเมื่อมีปัจจัย ดับไปเพราะมีเหตุ หลักธรรมอันประเสริฐ “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” ^{๔๒๗} การที่ทุกข์เกิดขึ้นนั้น เพราะได้อาศัยปัจจัยเหล่านี้ จึงเป็นเหตุ ทำให้กระแสแห่งธรรมชาติคือ หลักปัจจัยการของปฏิจสมุปบาทขับเคลื่อนสืบเนื่องไปและเป็นเหตุเป็นปัจจัย ที่ยากจะเข้าใจด้วยการคิด ด้วยการคาดคะเน ด้วยการตรึก เมื่อตกอยู่ในกระแสแล้วก็ยิ่งยากที่จะถอนตนขึ้นมา ได้ เพราะธรรมทั้งหลายต้องอาศัยเหตุและปัจจัยเกี่ยวพันกันจึงทำให้มีสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นได้

การดับทุกข์ปัจจัยการของปฏิจสมุปบาท ก็อาศัยเหตุปัจจัยที่เป็นกระบวนการและวิธีแห่งการดับเช่น กัน จึงมีคำที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป” ^{๔๒๘} การ ดับของกองทุกข์ก็จะเป็นเหตุที่ตรงกันข้ามกับอาการเกิดขึ้นของทุกข์นั่นเองได้มีคำตรัสของพระองค์อีกว่า “เพราะ อวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะสังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมด นี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้” ^{๔๒๙}

วิปัสสนาภาวนา เป็นการเจริญปัญญาหยั่งรู้เห็นด้วยประการต่างๆ ในนามและรูป ตามความเป็น จริงว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตน ผู้เจริญแล้วและกระทำให้มากแล้ว ย่อมพ้นจากความทุกข์ได้ในปัจจุบัน และไม่ต้องกลับมาเป็นทุกข์อีก เป็นเพราะความมีดีคืออวิชชาปิดบังแสงสว่างคือปัญญา ทำให้มองไม่เห็นถึงความ สำคัญของการเจริญวิปัสสนาหรือยังเป็นผู้มีความเพลิดเพลิน ยินดีอยู่ จึงเข้าไม่ถึงความหลุดพ้น และผู้ปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนาสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ในภพปัจจุบันได้ การเจริญสติปัญญา ๔ คือ เพื่อความเป็นผู้มีสติ ที่เกิดจากการพิจารณา อันเป็นไปได้ด้วยหนทางนี้เท่านั้น ความดับทุกข์และโสมนัส ย่อมบังเกิดขึ้นได้ด้วยการบรร ลุญายธรรม คือการกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ในการพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม อันเป็นธรรมทั้งภายใน เป็นธรรมทั้งภายนอก และเป็นทั้งธรรมภายในทั้งธรรมภายนอก ต้องอาศัยความเพียรอย่างไม่ลดละ การตามรู้ ตามดู ด้วยความรอบรู้ ด้วยความรู้ทั่ว ระลึกได้ระลึกถึงระลึกชอบ เห็นความมีและไม่มี เห็นเหตุเกิดและเหตุดับ มีสติขณะธรรมมีอยู่ “ภิกษุผู้มีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า จิตมีอยู่ ก็เพียรเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ในโลก” ^{๔๓๐} สักแต่ว่า เป็นการอาศัยเพื่อเจริญปัญญา

^{๔๒๗} ส.น. (ไทย) ๑๖/๓๗/๗๙.

^{๔๒๘} ส.น. (ไทย) ๑๖/๓๗/๗๙.

^{๔๒๙} ส.น. (ไทย) ๑๖/๓๗/๗๙.

^{๔๓๐} ท.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๑/๑๓๕.

เจริญสติ ไม่อาศัยธรรมนั้นๆ ด้วยอำนาจความทะยานอยากและความเห็นต่างๆ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในกองแห่งสังขารทั้งหลาย

เพราะความสิ้นไปของอาสวะอันเป็นเหตุเกิดของอวิชชาในปัจจยการของปฏิจสมุปบาท ด้วยการเกิดขึ้นของวิชชาที่ไปทำลายความไม่รู้ทุกข์ เหตุของทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางของการดับทุกข์คืออริยสัจทั้ง ๔ นั้นเอง เป็นผู้เจริญอริยมรรคได้สมบูรณ์ อันประกอบไปด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมัตตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ หมายถึง เป็นผู้รู้ชัดแล้วซึ่งอริยสัจทั้ง ๔ มีความดำริออกจากกาม มีวาจาสัจ มีกายไม่เบียดเบียน มีสัมมาอาชีพ มีความเพียรละและทำกุศลให้เกิดขึ้น มีความรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่เสมอ และมีจิตที่ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว คลายความยึดมั่น ละอาสวะได้จนหมดสิ้น การเกิดขึ้นของกองทุกข์สิ้นแล้ว ไม่มีกิจใดที่จะต้องทำอีกแล้ว

สรุป ปัจจยการของปฏิจสมุปบาทนั้น เป็นสภาวะที่อาศัยปัจจัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น เป็นกฎของธรรมชาติ เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย เมื่อมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงมี เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ จะมีพระพุทธรเจ้ามาอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธรรมชาตินี้ก็คงดำรงอยู่เช่นนี้ เรียกว่าปฏิจสมุปบาทคือ ธรรมอันเป็นธรรมชาติอาศัยกันแล้วเกิดขึ้นเรียกว่า ปัจจยการ นับว่าหลักธรรมนี้เป็นธรรมที่มีความลึกซึ้งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะ บัณฑิตจึงจะรู้ได้ เป็นหลักธรรมที่ควรเจริญและกระทำให้มาก ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นการเจริญปัญญาหยั่งรู้หยั่งเห็นตามความเป็นจริงในปัจจยการ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตน ผู้เจริญแล้วและกระทำให้มากแล้ว ย่อมพ้นจากความทุกข์ได้ในปัจจุบัน

๕. บทสรุป

จากการศึกษาเรื่อง ปัจจยการของปฏิจสมุปบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ทำให้เข้าใจถึงกฎของธรรมชาติ ที่มีเหตุมีปัจจัยอาศัยกันและกันเกิดขึ้น เมื่อมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงมี เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ แม้พระพุทธรเจ้าจะมาอุบัติหรือไม่ก็ตามหลักธรรมของชาตินี้ก็คงดำรงอยู่อย่างนี้ไม่เปลี่ยนแปลง และไม่สามารถจะเคลื่อนจากกฎนี้ไปได้ หลักธรรมนี้เป็นธรรมที่มีความลึกซึ้งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่สามารถเข้าถึงด้วยการคาดคะเนและการคิดนึก ผู้พิจารณาด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยการอาศัยเจริญสติปัญญาทั้ง ๔ เท่านั้น เป็นการเจริญปัญญาหยั่งรู้หยั่งเห็นตามความเป็นจริงในปัจจยการ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตน ผู้เจริญแล้วและกระทำให้มากแล้ว ย่อมพ้นจากความทุกข์ในสังสารวัฏนี้ได้ในชาติปัจจุบัน

๖. ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษา ปัจจยการของปฏิจสมุปบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ที่ปรากฏในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท นี้ คงจะเป็นประโยชน์ สำหรับ องค์กร หน่วยงาน สถาบัน และประชาชนทั่วไป ที่จะนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

๖.๑ ข้อเสนอแนะ

๑. ควรศึกษาปัจจยการของปฏิจสมุปบาทเชิงลึก ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ควรเป็นหลักธรรมที่พระธรรมทูตควรนำไปเผยแผ่ ที่ออกปฏิบัติศาสนกิจไม่ว่าในประเทศหรือต่างประเทศและทำเป็นหลักสูตร

สอนพระนวกะโดยตรงในระยะสั้น เพื่อให้เห็นถึงธรรมชาติที่ท้อหุ้มมนุษย์ให้เปลือยเปลือยยินดี ในสิ่งที่ไม่มีความตัวตน สำหรับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๒. ควบคู่การศึกษาปัจจัยการของปฏิจลสมุปปาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เกิดความลึกซึ้งหรือเข้าใจแจ่มแจ้ง ตามหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและจะเป็นการได้เข้าถึงหลักธรรมชาตินี้อย่างแท้จริง ทั้งนี้สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการทำสารนิพนธ์ครั้งต่อไป

๑. ควบคู่ศึกษาวิจัยการดับวิราคะด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา
๒. ควบคู่ศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการของปฏิจลสมุปปาทกับญาณ ๑๖ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ..... ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

การศึกษานุปุพพิกาที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรม
A STUDY OF A GRADUAL INSTRUCTION (ANUPUBBIKATHA)
AS A SUPPORTIVE FACTOR OF ENLIGHTENMENT

พระครูบรรสาธิตวัตร *

ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง **

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ มี ๒ ประการ คือ (๑) ศึกษาอนุพพิกาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) ศึกษาอนุพพิกาที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรม โดยศึกษาข้อมูลเนื้อหาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา และหนังสือทางวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการเรียบเรียงข้อมูล ตรวจสอบ ความถูกต้องของเนื้อหา และบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า อนุพพิกา มีความสำคัญมาก เป็นธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อพอกอภัยของบุคคล ผู้ฟังให้มีความประณีตขึ้นไปโดยลำดับ ต่อไปก็จะแสดงอริยสัจ เพื่อขัดเขลาจิตใจของผู้ฟังไป โดยลำดับคือ ประโยชน์ของการให้ เพื่อขัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวของบุคคลให้เจือจางลงไป บังเกิดมีน้ำใจเพื่อแม่ เอื้อเฟื้อต่อบุคคลอื่นจนถึงกับพร้อมที่จะเสียสละและบริจาคทาน ผู้ใดให้ทานผู้นั้นย่อมเป็นที่รักของผู้อื่นผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ได้การบริจาคหรือการเสริมสร้างความสงบสุขในสังคมผู้ที่มีจิตคือผู้ที่มีจิตใจกว้างขวางผู้มีจิตใจที่เสียสละ การรักษาศีลเพื่อให้บุคคลตระหนักที่จะควบคุมกาย วาจาของตนให้ประพฤติเรียบร้อย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนและผู้อื่น ไม่ทำตนให้เป็นพิษเป็นภัยต่อหมู่คณะที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ จนถึงพร้อมที่จะยอมรับนับถือบุคคลอื่น และทำตนให้เป็นประโยชน์ คุณค่าของศีลทำให้บุคคลไปสู่สุคติ ทำให้ได้รับโภคทรัพย์สมบัติ ศีลทำให้บุคคลให้เข้าถึงสวรรค์ การอุบัตินับเกิดในสวรรค์ และเมื่อบุคคลเห็นชื่นชมเพลิดเพลินกับความสุขในสวรรค์ อภัยของบุคคลนั้น มีจิตผ่องใส ข้อปฏิบัติที่จะทำให้คนได้ไปบังเกิดในสวรรค์ ก็คือการให้ทานและรักษาศีล โทษของกามคือการที่ใจของบุคคลไปกำหนดรูปร่าง เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นำใคร่ นำปรารถนา นำพอใจ วัตถุประสงค์เหล่านั้น จะเป็นของมนุษย์ หรือของทิพย์ก็ตาม ก็ล้วนแล้วแต่เป็นของที่มีโทษ ก่อให้เกิดความหมกมุ่น ยึดติด ผ่อนคลายได้ยากสลัดได้ยาก จิตใจจะกำหนดเพลิดเพลินอยู่ในอารมณ์เหล่านั้น อานิสงส์แห่งการออกจากกาม แสดงพรรณนาคุณของบรรพชาและคุณในฌาน ที่ทรงแสดงไปตามลำดับ ขั้นต้นจนถึงขั้นสูงคือตั้งแต่คนธรรมดาทั่วไป จนถึงผลสูงสุดคือความสิ้นทุกข์เข้าสู่นิพพานได้ การบรรลุธรรม คือ การเกิดปัญญาเห็นแจ้งโลกุตรธรรม และอริยสัจ ๔ ชั้นสูงสุดคือการบรรลุวิชา และวิมุตตินั่นเอง สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

คำสำคัญ: อนุพพิกา, การบรรลุธรรม

* นิสิตพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส.

** อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

ABSTRACT

The purpose of this research are two reasons: (1) to study graduated sermon in Theravàda Buddhism (2) to study graduated sermon as a factor advocating enlightenment by studying the contents of Theravàda Buddhism, edit and check accuracy and describe. Those contents are the Three Baskets, commentary and related textbooks.

The results showed that graduated sermon was very important and it was a sermon gave by the Buddha to purify nature of the listeners to the upper state of mind. Then the Four Noble Truths were preached to refine the listeners' mind. Starting with the benefits of giving are to eliminate greedy and selfishness to create generosity and considerateness to others until you are ready to sacrifice and donate. Givers are always loved by people. Givers make a conciliatory with donation or strengthening peace in the society. Donators are generous and sacrificial. Maintaining precepts is to control our body and words in the peaceful way not to make trouble for ourselves and others and do not make any difficulty to the groups we belong to until we are ready to respect others and make ourselves beneficial. The value of precepts lead person to happy states, wealth and paradise. When people appreciate and enjoy being in the heaven, their mind is pure. Rules to live in the heaven are donation and precepts maintaining. Penalty of lust is that person's mind determine on form, sound, smell, taste, tangible object and sensual desire. Erotic materials belong to humans or divine are considered as poison causing irresistible obsession and attachment. State of mind is entertained in those emotions. Virtue of eliminating lust depicts ordination and contemplation shown respectively from beginner to advanced state that is from normal person to Nirvana. Enlightenment is a clear understanding in the Four Paths and the Four Noble Truths. The highest level is to reach deliverance and become 4 noble individuals: a Stream-Winner, a Once-Returner, a Never-Returner and an Arahant.

Keywords: Gradual instruction (Anupubbikatha), Enlightenment

๑. บทนำ

อนุพุทธิกถานั้น เป็นธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง “เพื่อพอกอภัยอาศัยของบุคคลผู้ฟังให้มีความประณีตขึ้นไปโดยลำดับ” ^{๔๓๑} ประการแรกก็จะทรงแสดงประโยชน์ของการให้ เพื่อขจัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวของบุคคลให้เจือจางลงไป “บังเกิดมีน้ำใจเผื่อแผ่เอื้อเฟื้อต่อบุคคลอื่นจนถึงกับพร้อมที่จะเสียสละและบริจาคทาน” ^{๔๓๒} จากนั้นก็จะทรงแสดงศีล เพื่อให้บุคคลตระหนักที่จะควบคุมกาย วาจาของตนให้ประพฤติเรียบร้อย

^{๔๓๑} รายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๔.

^{๔๓๒} รายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๐๐.

ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนและผู้อื่น ไม่ทำตนให้เป็นพิษเป็นภัยต่อหมู่คณะที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ จนถึงพร้อมที่จะยอมรับนับถือบุคคลอื่น และทำตนให้เป็นประโยชน์ เป็นศักดิ์ศรีแก่หมู่คณะ จากนั้นก็จะแสดงผลดีงามที่เกิดขึ้นจากการให้ทานและการรักษาศีลที่บุคคลจะพึงประสบ ทั้งในปัจจุบันและในภายภาคหน้า ^{๔๓๓} คือการอุปถัมภ์เกิดในสวรรค์ และเมื่อบุคคลเห็นชื่นชมเพลิดเพลินกับความสุขในสวรรค์ อหยาศัยของบุคคลนั้นสามารถที่จะเรียนรู้ปฏิบัติตามอนุพุทฺธิกาให้สูงขึ้นได้ พระองค์ก็จะแสดงถึง “โทษแห่งกาม” ^{๔๓๔} คือการที่ใจของบุคคลไปกำหนดรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นำใคร่ นำปรารถนา นำพอใจ วัตถุประสงค์เหล่านั้น จะเป็นของมนุษย์หรือของทิพย์ก็ตาม ก็ล้วนแล้วแต่เป็นของที่มีโทษ ก่อให้เกิดความหมกมุ่น ยึดติด ผ่อนคลายได้ยากสลัดได้ยากจิตใจจะกำหนดเพลิดเพลินอยู่ในอารมณ์เหล่านั้น แต่เมื่อบุคคลมีความเบื่อหน่ายในกามก็จะแสดงเนกขัมมมานิสงส์คืออานิสงส์แห่งการออกจากกามเป็นหลักที่ทรงแสดงไปตามลำดับ พระองค์ที่มุ่งสอนยกระดับจิตของผู้ปฏิบัติให้สูงขึ้นตามลำดับจนถึงความสิ้นทุกข์ที่สุดโดยสอนสิ่งที่ง่ายไปสู่สิ่งที่ยาก จากรูปธรรมไปสู่นามธรรมไม่ข้ามขั้น ไม่ตัดลัดให้ขาดความ คำสอนเช่นนี้ ย่อมพอกจิตใจของผู้ฟังให้สูงขึ้นตามลำดับ ดังที่แสดงแก่ “ยสะกุลบุตรพระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยบริวารและอนาปิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น” ^{๔๓๕} ทำให้ผู้ฟังสำเร็จมรรคผลทั้งสิ้น

ดังนั้น อนุพุทฺธิกาจึงเป็นหลักธรรมเบื้องต้นที่ให้คุณค่าแก่การศึกษาปฏิบัติมากเพราะเป็นการเริ่มต้นด้วยหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของชีวิต คือตั้งแต่การให้ทานไปจนถึงขั้นการออกบวชโดยหลักธรรมแต่ละข้อก็มุ่งหมายที่จะพอกจิตของผู้ฟังหรือผู้ปฏิบัติธรรมให้สูงขึ้นโดยลำดับ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ ศึกษาอนุพุทฺธิกาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ ศึกษาหลักการปฏิบัติตามแนวอนุพุทฺธิกาที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการบรรลุมรรค

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับดังนี้

๓.๑ ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๓.๒ ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ๙๑ เล่ม ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้ค้นคว้าข้อมูลจาก คัมภีร์วิสุทธิมรรค ตำราต่างๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์ เอกสารงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล สรุปวิเคราะห์ เรียบเรียงบรรยายผลการศึกษาเชิงพรรณนา

๓.๓ จากนั้นนำข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์มาเรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนาและสรุปผลการวิจัย พร้อมทั้งข้อเสนอแนะที่ได้การศึกษาวิจัย

^{๔๓๓} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๑ แปลโดยมหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๙.

^{๔๓๔} รายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๖๗/๑๖๙.

^{๔๓๕} รายละเอียดใน ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๖๔/๓๘.

๔. ผลการศึกษา

๔.๑ ความหมายของอนุพุททิกถา

คำว่า อนุพุททิกถา ตามรูปศัพท์เดิม (ภาษาบาลี) คือ อนุพุททิกถา แปลว่า วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ, วาจาเป็นเครื่องกล่าวแสดงซึ่งธรรมโดยลำดับ มีรูปวิเคราะห์ว่า อนุพุทเพน กถา อนุพุททิกถา แปลง อ สุต ศัพท์ เป็น อิ หรืออง อิ อาคม เป็น อนุพุททิกถา โดยแปลง อ เป็น อิ บ้าง อนุพุทเพน เป็นต้น เมื่อเข้าสมาสกับศัพท์ที่สำเร็จมาจาก กฐ กถ ชาติ จะแปลง อ ของศัพท์ต้นเป็น อิหรือ อี เสมอ^{๔๓๖} อนุพุททิกถา อ่านว่า อะนุพุททิกะถา แปลว่า อนุพุททิกถา หมายถึง เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกอภัยคัยของสัตว์ให้หมดจดจากง่ายไปหายาก เพื่อพอกอภัยคัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้นๆ จากง่ายไปหายาก^{๔๓๗} เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมเพื่อที่จะได้รับฟังธรรมที่สูงและละเอียดขึ้น

การบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ดั้งนั้นการบรรลุธรรม จึงหมายเอา “การเข้าถึงโลกุตระธรรม ๙ ด้วยการรู้แจ้ง ทางตลอดอริยสัจ ๔”^{๔๓๘} โดยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เจริญสมณะและวิปัสสนาตามหลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ การกำหนดรู้ กาย เวทนา จิต ธรรม ทั้ง ๔ อย่าง รวมลงก็คือ “รูปและนาม” ให้เห็นเป็นไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามความเป็นจริง เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้าดำเนินตามทางแห่งวิปัสสนาภาวนา ผู้ปฏิบัติก็สามารถละสังโยชน์และอนุสัยที่มีอยู่ในตน ได้ตามกำลังของมรรค สามารถบรรลุมรรคผลนิพพาน สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา มีพระโสดาบันเป็นเบื้องต้น พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ตามลำดับ^{๔๓๙} เป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์

อนุพุททิกถาที่เกี่ยวเนื่องการบรรลุธรรม พระพุทธองค์ทรงแสดงอนุพุททิกถาในเรื่องทานที่ทรงแสดงให้พุทธบริษัทได้รับประโยชน์ครบทั้ง ๓ ประการคือ ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้าและประโยชน์อย่างยิ่ง คือ มรรคผลนิพพาน ด้วยเหตุนี้จึงควรทำให้เลื่อมใสบำเพ็ญทานให้เกิดประโยชน์ทั้ง ๓ ประการจึงจะได้ชื่อว่าปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์อย่างแท้จริง เบื้องต้นในคำสอนเรื่องทานนี้เพื่อให้บุคคลละกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เช่น การให้วัตถุเป็นทาน เพื่อที่กำจัดความโลภ, การให้อภัยเป็นทานก็คือการไม่เอาโทษแก่ผู้กระทำความผิด ก็เพื่อกำจัดความโกรธ, การให้ธรรมะเป็นทาน ก็เพื่อเป็นการกำจัดความหลง แต่การให้ทานที่ถูกต้องสมบูรณ์นั้น ต้องเป็นการให้ทานที่ไม่มุ่งหวังสิ่งตอบแทนใดๆ ด้วยเหตุนี้ “ทานที่เป็นเครื่องแต่งจิตใจขัดเกลาจิตใจให้อ่อนโยน ให้ควรแก่การเจริญสมณะและวิปัสสนาจึงเป็นทานที่มีผลมากและมีอานิสงส์มาก”^{๔๔๐} แม้สังฆทานที่กล่าวว่ามีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็เพราะผู้ถวายมีโอกาสได้ฟังธรรมจากสงฆ์แล้วบรรลุอริยสัจธรรมก้าวล่วงทุกข์ทั้งปวงไม่ต้องกลับมาสู่ความเป็นอนาถาอีก ในการแสดงอนุพุททิกถาครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าอาจจะเน้นไปที่อามิสทานที่ให้ผลได้เสวยกามคุณในสวรรค์ และเมื่อทรงแสดงทานไปตามสมควรแล้ว อภัยคัยของบุคคลพร้อมที่จะปฏิบัติธรรมเบื้องสูงขึ้นไปก็จะแสดงในเรื่องศีล

คำสอนเรื่องศีลในอนุพุททิกถาจะเน้นเรื่องศีลในระดับพื้นฐานคือศีล ๕ และศีล ๘ เพราะเป็นศีลในระดับที่ปุถุชนหรือโลกิยชน^{๔๔๑} โดยทั่วไปสามารถทำได้และควรทำเพราะเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความอยู่ร่วมกันใน

^{๔๓๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๓.

^{๔๓๗} พระวิสุทธิกษัตริย์ธาดา, ธรรมศึกษาขั้นโท, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพชรกระรัต, ๒๕๔๘), หน้า ๓๗.

^{๔๓๘} รายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙-๑๐๙๒/๖๐๕-๖๐๗.

^{๔๓๙} รายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๗/๒๑๒.

^{๔๔๐} รายละเอียดใน อ.ส.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๕๒/๙๑-๙๒.

^{๔๔๑} รายละเอียดใน อ.ย.ป.น.จ. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๖.

สังคมอย่างสงบสุข ดังนั้น อานิสงส์ของศีลในระดับพื้นฐานก็คือการอยู่อย่างสงบสุขในชาตินี้และได้เสวยสุขในชาติหน้าซึ่งก็คือการได้ “สวรรค์” ในชาติหน้า แต่การที่ศีลจะส่งผลให้ได้สวรรค์หรือความสุขอย่างเต็มที่ก็ต้องอาศัยการให้ทานมาเสริมด้วย เพราะศีลเน้นการหลีกเลี่ยงการทำชั่ว ซึ่งเป็นการทำความดีเชิงลบ ส่วนทานเน้นการให้ที่เป็นการทำความดีเชิงบวก เมื่อความดีทั้งสองอย่างนี้รวมกันให้ผลจึงส่งผลได้อย่างเต็มที่มากกว่า เช่น ศีลทำให้อายุยืน ส่วนทานทำให้มีโภคทรัพย์มาก ผู้รักษาทั้งศีลและให้ทานจึงมีโอกาสเสพความสุขได้ยาวนานและพระพุทธเจ้าทรงแสดงอำนาจแห่งศีลไว้ว่า “บุคคลใดสมบูรณ์ด้วยศีล มีปัญญา มีจิตตั้งมั่นดี ปราศจากความเพียร อุทิกายและใจตลอดกาล ทุกเมื่อย่อมข้ามโอฆะที่ข้ามได้ยาก” ^{๔๒}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงอานิสงส์ของศีลไว้ ๕ ประการดังนี้

(๑) บุคคลผู้มีศีล ย่อมก่อประโยชน์ให้เกิดกับตนและผู้อื่นมากมาย ในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาท เป็นต้น

(๒) กิตติศัพท์ชื่อเสียงอันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลย่อมขจรไป

(๓) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปสู่สุภคามาใดๆ ก็ตามย่อมแก่ลวกล้ำ ไม่เก้อเขินเข้าไป

(๔) บุคคลผู้มีศีล เทียบพร้อมด้วยศีล เมื่อสิ้นชีพย่อมไม่หลงลืมสติ

(๕) บุคคลผู้มีศีล เทียบพร้อมด้วยศีล เมื่อสิ้นชีพแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

คำสอนเรื่องศีลในอนุพุทธิกถาจะเน้นเรื่องศีลในระดับพื้นฐานคือศีล ๕ และศีล ๘ เพราะเป็นศีลในระดับที่ปุถุชนหรือโลกิยชน โดยทั่วไปสามารถทำได้และควรทำเพราะเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ดังนั้น อานิสงส์ของศีลในระดับพื้นฐานก็คือการอยู่อย่างสงบสุขในชาตินี้และได้เสวยสุขในชาติหน้าซึ่งก็คือการได้ “สวรรค์” ในภพชาติต่อไป

สัจคถาในอนุพุทธิกถาน่าจะกล่าวถึงความสุขในสวรรค์ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากกามคุณ ๕ ที่น่าพอใจเป็นความสุขของเทวดาที่ได้ให้ทานและรักษาศีลแล้วไปเกิดในสวรรค์ได้มีโอกาสได้เสพเสวยกามคุณและแม้แต่จตุตถกามคุณแล้วก็ยังมีโอกาสเสพความสุขต่อในภพอื่นอย่างมนุษย์ด้วยอำนาจบุญที่เหลืออยู่ แต่ก็มีความเป็นไปได้ที่สัจคถาจะกล่าวถึงสวรรค์ในความหมายของความสุขที่เกิดจากกามคุณ ๕ ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดได้แม้ในโลกมนุษย์ เพราะสาระสำคัญของสวรรค์คือการได้อารมณ์ที่ดีหรือที่นาใคร่ น่าพอใจ อันได้แก่กามคุณ ๕ นั้นเอง ซึ่งกามคุณเหล่านี้แม้จะให้ความสุขแก่ผู้เสพแต่ก็ให้โทษด้วย ซึ่งเป็นเนื้อหาของกามาที่นวกถาที่เป็นคำสอนลำดับต่อไป

กามาที่นวกถาจึงสอนให้เห็นโทษที่เกิดจากการหมกมุ่นอยู่ในการเสพกามหรือการเสพสุขในสวรรค์ซึ่งเป็นผลที่มาจากกาให้ทานและรักษาศีล การทำบุญด้วยการให้ทานและรักษาศีลในระดับพื้นฐาน เพื่อให้ได้ความสุขในสวรรค์จึงยังมีโทษหรือทุกข์ตามมาอยู่ สิ่งที่เราควรทำคือการออกจากกามอันเป็นต้นเหตุแห่งโทษหรือทุกข์ การออกจากกามซึ่งมีรูปแบบอย่างหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดคือการออกบวชจึงมีประโยชน์เพราะทำให้เราพ้นจากโทษของกามเหล่านั้นได้ ซึ่งก็คือเนื้อหาของคำสอนสุดท้ายในอนุพุทธิกถาคืออานิสงส์การออกจากกามหรือการออกบวช

พระพุทธองค์ทรงตรัสผลแห่งการออกบวชเห็นได้ในปัจจุบันไว้ถึง ๑๔ ประการ ^{๔๓} คือ (๑) คนที่เคยเป็นทาสและกรรมกร เมื่อได้รับการบวชแล้วก็ไม่ได้รับการเคารพกราบไหว้และได้รับการคุ้มครองจากบุคคลชั้นสูง เช่น พระราชา เป็นต้น (๒) คนที่เคยเป็นขานาเมื่อได้รับการบวชแล้วก็ไม่ได้รับการเคารพกราบไหว้ได้รับการคุ้มครองและได้รับการถวายปัจจัย ๔ มีจีวร เป็นต้น จากบุคคลชั้นสูง (๓) คนที่บวชเข้ามาแล้ว เมื่อตั้งใจประพฤติ

^{๔๒} รายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๖/๑๐๒-๑๐๓.

^{๔๓} รายละเอียดใน ที.ส. (ไทย) ๙/๑๕๐-๒๔๘/๔๘-๘๔.

พรหมจรรย์ รักษาศีล มีความสังวรณในอินทรีทั้ง ๕ มีสติสัมปชัญญะ มีความสันโดษ ทำสมาธิจนสามารถละ
นิวรณ์ ๕ ได้ สังกตจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว จนบรรลุฌานที่ ๑ (๔) บำเพ็ญสมาธิต่อ จนบรรลุฌาน
ที่ ๒ (๕) บำเพ็ญสมาธิต่อ จนบรรลุฌานที่ ๓ (๖) บำเพ็ญสมาธิต่อ จนบรรลุฌานที่ ๔ ต่อจากนั้น ก็นำฌานที่ได้
มาทำให้เกิดอภิญญาจนสามารถได้วิชาอีก ๘ ประการดังนี้ (๗) วิปัสสนาญาณ (๘) โมโนมยิทธิญาณ (๙) อิทธิวิ
ญาณ (๑๐) ทิพโสตธาตุญาณ (๑๑) เจโตปริยญาณ (๑๒) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (๑๓) ทิพจักขุญาณ (๑๔)
อาสวกัชฌญาณ

๔.๒ สภาวะลักษณะของผู้บรรลุธรรม

เนื่องด้วยคำสอนในพระพุทธศาสนาเน้นสิ่งที่ปฏิบัติได้จริง และการลงมือทำให้รู้เห็นประจักษ์บังเกิดผล
เป็นประโยชน์แก่ชีวิต หรือเน้นสิ่งที่ใช้ประโยชน์ได้ และการนำสิ่งนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ดังนั้นในการพิจารณา
เรื่องการบรรลุธรรมการศึกษาเกี่ยวกับภาวะของผู้บรรลุธรรม รวมทั้งประโยชน์ที่เป็นผลจากการบรรลุธรรมสามารถ
เห็นได้จากสภาวะทางปัญญา สภาวะทางจิต และสภาวะความประพฤติหรือการดำเนินชีวิต ดังต่อไปนี้

ลักษณะสำคัญที่เป็นพื้นฐานทางปัญญาของผู้บรรลุนิพพานคือ การมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น หรือ
เห็นตามความจริง ^{๔๔๔} เริ่มต้นตั้งแต่การรับรู้อารมณ์ทางอายตนะ ด้วยใจที่มีเท่าที่เป็นกลางและมีสติไม่หวั่นไหวถูก
ชักจูงไปตามความชอบใจ หรือไม่ชอบใจ สามารถตามรู้เห็นอารมณ์นั้นๆ ตามสภาวะตั้งแต่ต้นจนตลอดสาย ไม่ถูก
ความติดพัน ความข้องขัด ขุ่นมัว ฉุดรั้งเอาไว้ ลักษณะสำคัญที่เป็นพื้นฐานทางจิตคือ ความเป็นอิสระ หรือเรียก
ว่า ความหลุดพ้น ภาวะนี้เป็นผลสืบเนื่องจากปัญญาคือ เมื่อเห็นตามเป็นจริง รู้เท่าทันสังขารแล้ว จิตจึงพ้นจาก
อำนาจครอบงำของกิเลส การเข้าถึงภาวะนี้คือ “จิตที่ปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย หรือเมื่อ
เธอรู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นแม้จากกามาสวะ จิตย่อมหลุดพ้นแม้จากภวาสวะ จิตย่อมหลุดพ้นแม้จาก
อวิชชาสวะ” ^{๔๔๕}

ในด้านความประพฤติทั่วไปที่เรียกว่า ศีล ไม่สู้จะมีค่ากล่าวในการแสดงลักษณะของผู้บรรลุนิพพาน
แล้วบ่อยครั้งนัก เพราะตามหลักศีลเป็นสิกขาหรือการศึกษาขั้นต้น “พระอรียบุคคลย่อมเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์” ^{๔๔๖}
แล้วตั้งแต่ขั้นโสดาบันอย่างไรก็ตาม ผู้ที่บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ หรือเข้าถึงพระนิพพาน จะทำให้ความทุศีล
หรือความประพฤติเสียหายไม่มีเหลือ

สรุปลักษณะของผู้บรรลุธรรม ภาวะทางปัญญา ภาวะทางจิต และภาวะทางความประพฤติและการ
ดำเนินชีวิต ของผู้บรรลุนิพพาน เท่าที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด รวมอยู่ที่หลัก ๓ ข้อคือ ปัญญาที่เรียกเฉพาะว่า วิชชา
ความหลุดพ้นที่เป็นอิสระที่เรียกว่า วิมุตติ ^{๔๔๗} และกรุณาที่เป็นพลังแห่งปรีชาญาณออกไปทำให้ผู้อื่นพลอยได้วิชา
และถึงวิมุตติด้วย ถ้าเปรียบบุุคคลเหมือนคนถูกมัด วิชาที่เป็นมัดตัดเครื่องผูกขาดออกไป วิมุตติก็คือการหลุดพ้น
ออกไปจากเครื่องผูกมัดเป็นอิสระเสรี กรุณาก็คือเมือหายเดือดร้อนวุ่นวายกับเรื่องของตัวเองแล้ว ก็มองกว้างออก
ไปเห็นคนอื่น ๆ ถูกมัดอยู่ ตัวเองไม่มีอะไรต้องวุ่นพะวงอีกแล้ว ก็เอาแต่เที่ยวแก้มัดคนอื่นด้วยการสอนธรรมะนั้น
ต่อไป

^{๔๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๔๙๐.

^{๔๔๕} รายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๐/๒๑๒.

^{๔๔๖} รายละเอียดใน อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๕/๑๔๙.

^{๔๔๗} รายละเอียดใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/๗๘๐.

สรุปอนุப்புพิภพที่เกื้อหนุนการบรรลุธรรม เหตุที่สนับสนุนให้เข้าถึงการบรรลุธรรมเหตุที่เกิดการรู้ธรรมในการพัฒนาปัญญาจนถึงระดับโลกุตระธรรมนั้น ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญตัวหนึ่ง ที่เป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง คือสัมมาทิฐิ ต้องอาศัยสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้น

ปัจจัยที่มีอุปการะในการทำให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์มี ๒ ประการ คือ (๑) ปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่น เป็นการกระตุ้น หรือชักชวนจากภายนอก จากผู้อื่นที่ติงามถูกต้อง เป็นวิธีการแห่งศรัทธา (๒) ปัจจัยภายในเรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือ การทำไว้ในใจโดยแยบคายเป็นการรู้จักคิด รู้จักพิจารณาสิ่งต่างๆ ทั้งหลายเป็นวิธีการแห่งปัญญา

๕. สรุปผลการวิจัย

อนุப்புพิภพ ๕ นั้นเป็นธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อฟอกอภัยของบุคคล ผู้ฟังให้มีความประณีตขึ้นไปโดยลำดับคือ ทานที่เป็นเครื่องแต่งจิตใจ ชัดเกลี้ยงจิตใจให้อ่อนโยน ให้ควรแก่การเจริญสมณะและวิปัสสนา จึงเป็นทานที่มีผลมาก และมีอานิสงส์มาก แม้สังฆทานที่กล่าวว่ามีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็เพราะผู้ถวายมีโอกาสได้ฟังธรรมจากสงฆ์แล้วบรรลุอุบายธรรม ก้าวล่วงทุกข์ทั้งปวงไม่ต้องกลับมาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้อีก ในการแสดงอนุப்புพิภพครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าอาจจะเน้นไปที่อามิสทานที่ให้ผลได้เสวยกามคุณในสวรรค์ และเมื่อทรงแสดงทานไปตามสมควรแล้ว อภัยของบุคคลพร้อมที่จะปฏิบัติธรรมเบื้องสูงขึ้นไปก็จะแสดงในเรื่องศีล

ศีลชั้นในเบื้องต้นบุคคลเมื่อได้รักษาศีลแล้วก็จะทำให้ได้รับอานิสงส์และคุณธรรมต่างๆ ได้อีกมากมาย เช่น บุคคลนั้นจะเป็นผู้มีจิตใจที่สูงมากกว่าคนปกติโดยทั่วไป สามารถอยู่อย่างทวนกระแสของกิเลส ตัณหาได้ในระดับหนึ่ง สามารถทำจิตใจให้สงบเบิกบานเข้มแข็ง เมื่อบุคคลนั้นได้ตายจากโลกนี้ไปก็ไปสู่ภพภูมิที่ดีคือสวรรค์ได้

สวรรค์ในอนุப்புพิภพจะกล่าวถึงความสุขในสวรรค์ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากกามคุณ ๕ ที่น่าพอใจ เป็นความสุขของเทวดาที่ได้ให้ทานและรักษาศีลแล้วไปเกิดในสวรรค์ได้มีโอกาสได้เสพเสวยกามคุณและแม้แต่จุดจากสวรรค์แล้วยังมีโอกาสเสพความสุขต่อในภพอื่นอย่างมนุษย์ด้วยอำนาจบุญที่เหลืออยู่ แต่ก็มีความเป็นไปได้ที่สักครู่จะกล่าวถึงสวรรค์ในความหมายของความสุขที่เกิดจากกามคุณ ๕ ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดได้แม้ในโลกมนุษย์ เพราะสาระสำคัญของสวรรค์คือการได้อารมณ์ที่ดีหรือที่นำใคร่ น่าพอใจ อันได้แก่กามคุณ ๕ นั้นเอง ซึ่งกามคุณเหล่านี้แม้จะให้ความสุขแก่ผู้เสพแต่ก็ให้โทษด้วย ซึ่งเป็นเนื้อหาในโทษของกามที่เป็นคำสอนลำดับ

โทษของกามเป็นโทษที่เกิดจากการหมกมุ่นอยู่ในการเสพกามหรือการเสพสุขในสวรรค์ซึ่งเป็นผลที่มาจากทำให้ทานและรักษาศีล การทำบุญด้วยการให้ทานและรักษาศีลในระดับพื้นฐาน เพื่อให้ได้ความสุขในสวรรค์จึงยังมีโทษหรือทุกข์ตามมาอยู่ สิ่งที่เราควรทำคือการออกจากกามอันเป็นต้นเหตุแห่งโทษหรือทุกข์ การออกจากกามซึ่งมีรูปแบบอย่างหนึ่งให้เห็นชัดคือการออกบวชจึงมีประโยชน์เพราะทำให้เราพ้นจากโทษของกามเหล่านั้นได้

อานิสงส์แห่งการบวชที่สูงขึ้นไปตามลำดับ การออกจากกามด้วยการบวชเป็นสมณะจึงทำให้ได้รับอานิสงส์หลายอย่างนอกจากจะพ้นจากโทษหรือความทุกข์ที่เกิดจากการแสวงหาและการเสพกามรวมทั้งการเป็นทาสกรรมกรแล้ว ยังได้รับประโยชน์อื่นๆ ไปจนถึงระดับสูงคือการได้คุณวิเศษและมรรคผลนิพพาน โดยมีความสิ้นกิเลสและความพ้นทุกข์อย่างถาวรเป็นประโยชน์สูงสุด การค่อย ๆ ชัดเขลาจิตใจของผู้ฟังไปโดยลำดับให้ละเอียดขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้ผู้ฟังได้ดวงตาเห็นธรรม

การประพศหรือการดำเนินชีวิต เป็นการดำเนินชีวิตแบบพระอรหันต์เป็นผู้ดับกรรม หรือสิ้นกรรม การกระทำของท่านจึงไม่เป็นกรรมอีกต่อไป ในคัมภีร์ฝ่ายอภิธรรม มีการเรียกรกระทำของท่านว่าเป็นกิริยา ที่ว่าดับกรรมนั้น หมายถึง ไม่กระทำการต่าง ๆ โดยมีวิชา ตัณหา และอุปาทานครอบงำ หรือชักจูงใจ แต่ทำด้วย จิตใจที่เป็นอิสระ มีปัญญาผู้แจ้งชัดตามเหตุผล^{๔๔๘} เลิกทำการอย่างปุถุชน เปลี่ยนเป็นทำอย่างอริยชน จึงเป็นการ กระทำขั้นที่ล่อยพ้นเหนือกรรมดีขึ้นไปอีก ส่วนกรรมชั่วเป็นอันไม่ต้องกล่าวถึง เพราะหมดโมหะ โสภะ และโทสะ ที่จะเป็เหตุปัจจัยให้ทำความชั่ว^{๔๔๙}

การประกอบกิจกรรมการงาน ตามปกติบุคคลทั่วไป ก่อนที่จะกระทำการสิ่งใดนั้น จะต้องมีความตั้งใจเป็น พื้นฐาน และแก่นนำสำคัญของแรงจูงใจทั้งหลาย คือ ความปรารถนา ความต้องการ ซึ่งรวมอยู่ในคำว่า “ตัณหา” ฉะนั้น หน้าที่ของตัณหาในที่นี้ คือ เป็นแรงจูงใจทั้งในการกระทำ และในการกระทำที่ไม่กระทำ เพราะมีตัณหา คอยขัดขวางบีบและบงการ จึงทำให้การเคลื่อนไหวโดยพลังของชีวิตไม่เป็นอิสระตามทางแห่งความรู้ แต่เมื่อใดที่ พ้นจากอำนาจครอบงำของตัณหา เมื่อนั้นก็จะทำการเคลื่อนไหวอย่างเป็นอิสระตามทางของปัญญา นี่คือสภาวะ ที่มีปัญญาเป็นแรงจูงใจ

การวางตัวกับคนรอบข้าง ที่ว่ามีการเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระตามทางของปัญญา หรือภาวะที่มีปัญญา เป็นแรงจูงใจนั้น ถ้าพิจารณาแยกแยะออกไปให้ละเอียด จะมองเห็นว่า มีคุณธรรมอย่างหนึ่งเกิดแทรกอยู่ด้วย ได้แก่ ความกรุณา กรุณานี้เกิดขึ้นมาเอง เมื่อเราประสบพบเห็นผู้อื่น ที่กำลังมีปัญหา ถูกความทุกข์บีบคั้น ขาดอิสรภาพ อยู่ถ้าในขณะนั้นตัวเราเองอยู่ในภาวะที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นและมีจิตใจเป็นอิสระอยู่ คือ ไม่ถูกอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เข้าครอบงำ ชักจูง พลังเคลื่อนไหวของชีวิตก็จะดำเนินไปอย่างอิสระสุดแต่ปัญญาจะคิดรู้ และบอกทางให้ คือมีการช่วยเหลือเกื้อกูลเกิดขึ้น ความรู้สึที่แผ่ออกไปช่วยเหลือเกื้อกูลอย่างนี้เรียกว่ากรุณา

การชวนช่วยในกิจของตน “ผู้บรรลุนิพพานละอวิชชา ตัณหา อุปาทาน”^{๔๕๐} แล้วจึงมีปัญญาและ กรุณาเป็นแรงจูงใจในการกระทำกิจสืบต่อไป โดยนัยนี้ก็จะเห็นได้ว่า ถ้าจะต้องใช้ตัณหาเป็นแรงจูงใจในการกระทำทุกอย่างแล้ว การทำความดีต่อกันหรือการช่วยเหลือกัน จะเป็นการช่วยเหลือที่แท้จริง หรือเป็นการช่วยเหลือ ที่บริสุทธิ์ไม่ได้เลย และในทำนองเดียวกัน トラบใดที่ยังมีตัณหา หรือใช้ตัณหาเป็นแรงจูงใจในการช่วยเหลือเกื้อกูล ผู้อื่น การช่วยเหลือนั้นย่อมมิใช่เป็นกรุณาที่แท้จริง

การแสดงออกทางด้านบุคลิกภาพ ความจริงตัณหา ไม่เพียงเป็นแรงจูงใจที่มีอันตรายเท่านั้น แต่ยังทำให้ มองข้ามหรือมองไม่เห็นประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านอีกด้วย หรือแม้เห็นก็เห็นผิดพลาดบิดเบือนไป และไม่รู้จักว่าอะไรเป็นประโยชน์หรืออะไรไม่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง สิ่งที่เป็นประโยชน์กลับเห็นไปว่าไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์กลับเห็นว่าเป็นประโยชน์ โดยปรากฏออกมาในรูปของราคะ โสภะ และโมหะที่ครอบงำใจ บ้าง ในรูปนิรวณ ๕ ที่กำลังขวางกั้นการทำงานของจิตใจบ้าง ต่อเมื่อปราศจากกิเลสเหล่านั้นแล้ว จิตใจจึงจะราบเรียบผ่องใส มองเห็นและรู้จักตัวประโยชน์ที่แท้จริง ส่งผลให้การแสดงออกทางด้านบุคลิกภาพมีลักษณะที่มั่นคง ในความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบาน

การมีส่วนร่วมทางด้านสาธารณประโยชน์ เหตุผลขั้นสุดท้ายที่ทำให้ผู้บรรลุนิพพานแล้ว ไม่ต้องคำนึง ถึงประโยชน์ของตน หรือห่วงใยเรื่องของตน สามารถทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น หรือบำเพ็ญกิจแห่งกรุณาได้เต็มที่

^{๔๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๓๗๒.

^{๔๔๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๓๖๒.

^{๔๕๐} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๗/๒๖.

เพราะเป็นผู้ทำประโยชน์ตนเสร็จสิ้นแล้ว พระอรหันต์มีคุณบท คำแสดงคุณลักษณะว่า อนุปปัตตสัทถะ แปลว่า ผู้บรรลุประโยชน์ตนแล้ว และกตกรณียะ แปลว่า ผู้มีกิจที่จะต้องทำอันได้กระทำแล้ว คือทำเรื่องของตัวเองเสร็จแล้ว เมื่อทำอัตตัตถะประโยชน์ของตน, เรื่องของตน) เสร็จแล้ว เป็นผู้มัวอดีตหิตสมาบัติ พรั่งพร้อมสมบูรณ์ด้วยประโยชน์ของตนแล้ว ก็ไม่ต้องห่วงใยเรื่องของตัวเอง สามารถทำปรัตถะ ประโยชน์ของผู้อื่น, เรื่องของคนอื่นได้เต็มที่ ^{๔๕๑} ดำเนินชีวิตที่เหลืออยู่ด้วย “ปรหิต การปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น” ^{๔๕๒} สืบไป

๖. ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาการพัฒนาปัญญาเพื่อการบรรลुरुธรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาทครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ทั้งทางโลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา อันเป็นเป้าหมายที่แท้จริงในทางพระพุทธศาสนา หากผู้ที่สนใจได้มาศึกษางานวิจัยฉบับนี้ ย่อมได้ความรู้ที่เป็นพื้นฐาน และความเข้าใจเบื้องต้นของ ทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม และอานิสงขการออกบวช ที่จะนำไปสู่การพัฒนาปัญญาในระดับขั้นที่สูงขึ้นไป แม้วิจัยในฉบับนี้จะเป็นเนื้อหาที่ไม่ละเอียดมาก แต่หากผู้อ่านมีความสนใจ เกิดความศรัทธา มีความเพียร ย่อมนำความเข้าใจมาสู่ ผู้ที่สนใจได้ไม่ช้าก็เร็วการวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาการพัฒนาปัญญาเพื่อการบรรลुरुธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่มีอีกหลายประเด็นที่น่าสนใจและทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า มีเรื่องให้ศึกษา ค้นคว้า เพื่อการศึกษาที่ก่อให้เกิดประโยชน์อันได้แก่ประเด็นดังต่อไปนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาอนุพุทพิภพที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการบรรลुरुธรรม” ครั้งนี้ เพื่อให้งานสารนิพนธ์นี้มีประโยชน์ต่อผู้ศึกษา และผู้ที่สนใจในอนุพุทพิภพที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการบรรลुरुธรรมให้มากยิ่งขึ้น ต้องทำความเข้าใจให้ได้ว่า ลำดับการที่จะบรรลुरुธรรมได้นั้น มีขบวนการอะไรบ้าง นับตั้งแต่การได้ฟังอนุพุทพิภพจนถึงการบรรลुरुธรรม เพื่อเป็นประโยชน์แก่ตนเองและจะได้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วย หากต้องการจะศึกษาเพิ่มเติม ควรจะศึกษาในประเด็นอื่นซึ่งจะได้เสนอแนะในหัวข้อต่อไป

๖.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาวิจัยต่อไป

๑) ควรศึกษาความสัมพันธ์โทษของกามกับการบรรลुरुธรรมสนับสนุนกัน ให้ศึกษาลักษณะของกามคุณทั้งหลายที่ให้โทษจนคลายความยึดถือแล้วส่งผลต่อการบรรลुरुธรรม

๒) ควรศึกษาความสำคัญของทานส่งเสริมความมั่นคงของพุทธศาสนา ให้ศึกษาความเป็นมาของทาน อานิสงค์ ความสำคัญ กับการส่งเสริมความมั่นคงให้กับพุทธศาสนา

^{๔๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, หน้า ๓๖๕.

^{๔๕๒} รายละเอียดใน ส.ส.อ. (ไทย) ๒๔/๓๓๓/๔๒๔.

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า**. ฉบับรวมเล่ม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. **ทศบารมี ทศพิธราชธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- _____. **สัมมาทิฐิ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระพุทธโฆษาจารย์, **วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๑ แปลโดยมหามกุฏราชวิทยาลัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาไทย ภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เพ็ญ แอนดีโฮม, ๒๕๕๖.
- _____. **ธรรมญูชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๘.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวล**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๖.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. **วิมุตติมรรค**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์จำกัด, ๒๕๕๗.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตฺตฺโน). **อนุพุทธิกถาที่ปนี ภาค ๑ การพรรณนาทาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๔๘.
- พระสิริมงคลาจารย์. **มังคลัตถที่ปนี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- พระวิสุทธิภัทรธาดา. **ธรรมศึกษาขั้นโท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เพชรกะรัต, ๒๕๔๘.
- พุทธทาสภิกขุ. **บรมธรรมภาคปลาย**. กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายโรงพิมพ์ บริษัทธาดาทัพลีเคชั่นจำกัด, ๒๕๔๘.
- พระอุปติสเถระ. **วิมุตติมรรค**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์, ๒๕๕๗.
- พระมหานามเถระ, สิริเพ็ชรไชย (และคณะ). **แปล. สัทธรรมปาลินี (บาลี-ไทย)**. ภาค ๓ กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ ภูมิพลโลกิย, ๒๕๔๕.

ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ
ของพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ
A Study of Perfection Practice and Enlightenment
of the Pannadhika Buddha.

พระทรงพล กิตติปัญญา *

พระมหาสุรชัย วราสโร, ดร., ผศ.ดร. ญัตติ ศรีดี **

บทคัดย่อ

จากการวิจัย พบว่า บารมี หมายถึง ภาวะที่นำจิตไปสู่ความเต็มบริบูรณ์ คือคุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่ง เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด ซึ่งพระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์จึงจะบรรลุโพธิญาณ พระโพธิสัตว์มี ๓ ประเภท คือ ๑) ปัญญาธิกะโพธิสัตว์ ๒) สัทธาธิกะโพธิสัตว์ ๓) วิริยาธิกะโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์พัฒนาจิตจากปุถุชนธรรมดาสู่ธรรมสมาธิ ๘ ประการ จนได้รับพุทธพยากรณ์ เป็นพระนิยตโพธิสัตว์ ไม่อยู่ในฐานะ อภิปุถุชน ๑๘ ประการ บำเพ็ญพุทธการกกรรมหรือบารมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา ปัญญาธิกะโพธิสัตว์นั้นต้องบำเพ็ญ บารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เป็นพระอรหันต์ผล มีคุณสมบัติเฉพาะ ๑๓ ประการ และคุณลักษณะเฉพาะ ๑๑ ประการ มีทศพลญาณ มีมหาสมาธิญาณ ๖ มหาบุริสลักษณะ ๓๒ อนุพยัญชนะ ๘๐ และพระพุทธเจ้าต้องเป็นบุรุษเพศ ประสูติและตรัสรู้ที่ชมพูทวีปในตระกูล กษัตริย์หรือพราหมณ์เท่านั้น ปัญญาธิกะพุทธเจ้ามีอินทรีย์ธรรมเป็นตัวนำในการตรัสรู้ธรรมโดยใช้ปัญญามากกว่า ศรัทธา ที่มาของพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะปรากฏในชาดก เรื่องราวจาก ๒๕๖ ชาดก จัดเป็นการบำเพ็ญ ปัญญาบารมี โดยมี มโหสถชาดก แสดงไว้อย่างเห็นชัดเป็นรูปธรรม พระพุทธเจ้าในอดีตที่มีรายละเอียดแสดงไว้ มี ๒๕ พระองค์ ระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๖ พระองค์ ปรากฏข้อมูลไว้ใน ๒ ลักษณะ คือ (๑) แบบ ๔ อสงไขย แสนกัป (๒) แบบ ๑๖ อสงไขยแสนกัป ส่วนพระพุทธเจ้าอีก ๑๙ พระองค์ไม่ปรากฏระยะเวลาบำเพ็ญบารมี พบว่า ปัญญาธิกะพุทธเจ้า มี ๓ พระองค์ คือ พระพุทธเจ้า โสภิตะ พระพุทธเจ้านารทะ และพระพุทธเจ้าโคตม แต่ไม่สามารถสรุปว่ามีเพียง ๓ พระองค์เท่านั้น อายุขัยพระพุทธเจ้าไม่สามารถจัดเป็นเกณฑ์ เพื่อจำแนกประเภท พระพุทธเจ้าได้

คำสำคัญ: บารมี, อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ, พระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ

* นิสิตพุทธศาสนศึกษาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตบึงกาฬศึกษาพุทธโฆสนครปฐม.

** อาจารย์ที่ปรึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตบึงกาฬศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

Abstract

The research found that Pāramī: (Perfections) means the conditions that would lead one's mind to a perfect stage. It is the ultimate practice if one's aiming for the highest goal. A Bodhisatta must meet this goal in order to gain Enlightenment. There are three types of Bodhisattas, namely, (1) Paññādhika-Bodhisatta, (2) Saddhadhika-Bodhisatta, and (3) Viriyadhika-Bodhisatta. The Bodhisatta elevate his mind from the commoner's level. He possesses 8 qualifications. Even if he has received prediction (that he will become future Buddha) from the former Buddha. He will be a Nicca-Bodhisatta, which is not to fall into the 18 categories of major wrong doings or Abhñhāna. He must accomplish the Buddha-kāraḍhamma 10 Perfections namely, Dāna: giving, Sīla: good conduct, Nekkhamma: renunciation, Paññā: wisdom, Viriya: effort, Khanti: forbearance, Sacca: truthfulness, Adhiññhāna: resolution, Mettā: loving kindness and Upekkhā: equanimity. The Paññādhika-Bodhisatta must accomplish Pāramī: ordinary perfections, Upapāramī: superior perfections and Paramatthapāramī: supreme perfections. All the Buddhas had attain the Arahantship, 13 specific qualifications, 11 specific characteristics, Dasa-balaññā, Chalāsādhāraṇa-ññā 6, the thirty-two marks of the Great Man and 80 subsidiary characteristics. The Buddha must be born male, born in India and from either a king or Brahman family only. Paññādhika-Buddha has Indriya-dhamma as his lead to Enlightenment. He is led more by wisdom than faith. How became Paññādhika-Buddha found in 256 stories focus on how he developed his Wisdom Perfections. This is for example the story of Mahosadha. There were details about 25 Buddhas with 6 of the Buddhas had fixed details on length of developing Perfection. There were two types of information: 1) Four aeons and one hundred thousand kalpas, 2) Sixteen aeons and one hundred thousand kalpas while no length of perfection-development of other 19 Buddhas were found. The research found that there were 3 Paññādhika-Buddhas, namely, Sobhita Buddha, Naradha Buddha and Kotama Buddha. However, it cannot be concluded that there were only 3 of this kind and the life-span of a Buddha cannot be used as a set-standard to classify types of the Buddha.

Keywords: Pāramī, Enlightenment, Paññādhika-Buddhas

๑. บทนำ

มนุษยปุถุชนผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า กว่าจะได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้านั้น ล้วนแต่ได้ตั้งความปรารถนาเป็นเวลานาน เริ่มตั้งแต่ความปรารถนาในใจก่อน นับเป็นเวลาอย่างน้อยถึง ๗ อสงไขย ปรารถนาด้วยวาจา ๙ อสงไขย และปรารถนาทั้งกายและด้วยวาจา ๔ อสงไขยแสนกัป และในระหว่างที่ทรงบำเพ็ญบารมี

เพื่อเป็นพระพุทธเจ้านั้น เรียกว่า พระโพธิสัตว์ ^{๔๕๓} การสั่งสมบารมีเพื่อที่จะเป็นพระพุทธเจ้านั้นจะต้องมีแนวคิด เพาะบ่มอินทรีย์ธรรมให้แก่กล้าเพื่อเป็นตัวนำในการตรัสรู้ธรรมมากขึ้นแตกต่างกันไปคือ ปัญญา สัทธา วิริยะ เพื่อ การเป็น พระนิยตโพธิสัตว์ ๓ ประเภท ^{๔๕๔} คือ

๑) อุคฆฏิคคณโพธิสัตว์ เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระปัญญาธิกพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยกับอีกแสนกัป ๑ ทรงมากด้วยปัญญาในการบำเพ็ญพุทธการกกรรม ^{๔๕๕}

๒) วิปจิตัญญโพธิสัตว์ เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระสัทธาธิกพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมี ๘ อสงไขย กับอีกแสนกัป ๑ ทรงมากไปด้วยศรัทธาในการบำเพ็ญพุทธการกกรรม

๓) ไนยโพธิสัตว์ เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเรียกว่า พระวิริยาธิกพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขย กับอีกแสนกัป ๑ ทรงมากไปด้วยวิริยะในการบำเพ็ญพุทธการกกรรม อาศัยเหตุที่ทรงมีวิริยะมากจึงต้องใช้เวลาในการสร้างบารมีมากกว่าพระโพธิสัตว์ประเภทอื่น ^{๔๕๖} เช่น พระอนโนมทสี่พระพุทธเจ้า เป็นต้น

พระโพธิสัตว์ทั้ง ๓ ประเภทนี้ แม้จะแตกต่างกันในด้านระยะเวลาที่บำเพ็ญบารมีและอินทรีย์ธรรมที่ หนุนนำให้ตรัสรู้ธรรม แต่เมื่อว่าโดยโพธิญาณ หรือความรู้ที่ทำให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น ก็เสมอเหมือนกัน คือท่านได้รู้อริยสัจ ๔ อันได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อย่างทั่วถึงตัดเทียมกัน มิฉะนั้น ก็มีอาจจะตรัสรู้ธรรม แล้วปฏิญาณตนว่า เป็นพระพุทธเจ้าได้เลย ^{๔๕๗}

พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่มีความมุ่งมั่นสร้างบุญบารมีให้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จากมนุษย์ปุถุชนไปเป็นพระ โพธิสัตว์เสวยพระชาติต่าง ๆ ข้ามภพข้ามชาติ จนถึงการสั่งสมบารมี ๑๐ ใน ๓ ระดับ คือ จะต้องบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศ มีทานบารมีเป็นต้น อุเบกขาบารมีเป็นที่สุด กิริยาที่ทรงสะสมบารมีเพื่อประโยชน์แก่พระโพธิญาณจัด เป็น ๓ ประการ คือ บารมี ๑๐ อุบารมี ๑๐ และปรมัตถบารมี ๑๐ ^{๔๕๘} พร้อมด้วยคุณธรรมพิเศษต่าง ๆ ให้ครบ สมบูรณ์อันเป็นความดีที่บำเพ็ญอย่าง ยวดยิ่ง เพื่อความสำเร็จบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่งตามที่ตั้งปณิธาน ^{๔๕๙} ไว้ด้วย ใจ วาจาและกายวาจาตรัสรู้เองโดยชอบแล้วสอนให้ผู้อื่นให้รู้ตาม ได้ความเป็นพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่มีทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตในพระพุทธศาสนาเถรวาท

^{๔๕๓} พระโพธิสัตว์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ พระอนนิยตโพธิสัตว์ และพระนิยตโพธิสัตว์, พระอนนิยตโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ได้รับการ พยากรณ์ จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต และพระนิยตโพธิสัตว์นั้น คือ พระโพธิสัตว์ที่ได้รับการพยากรณ์ แล้ว จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอย่างแน่นอน, ดูรายละเอียดใน อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๖๖๓/๗๑๕-๗๑๖, ก.สุริย์ มีผลกิจ, **พระพุทธประวัติ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^{๔๕๔} บรรจบ บรรณรุจิ, **พระโพธิสัตว์ในนิกายเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๒๙), หน้า ๘๒-๘๗.

^{๔๕๕} พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๗๗/๕๖๖., พุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

^{๔๕๖} พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๑๘., พุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/-/๒๖๖.

^{๔๕๗} บรรจบ บรรณรุจิ, **พระโพธิสัตว์ในนิกายเถรวาท**, หน้า ๘๗.

^{๔๕๘} สมเด็จพระพรหมญาณสังขโร, **พระปฐมสมโพธิกถา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๕), หน้า ๓๘.

^{๔๕๙} การสั่งสมบารมีเพื่อที่จะเป็นพระพุทธเจ้านั้นจะต้องมีความปรารถนาตั้งปณิธาน เป็น ๓ ระยะเวลา คือ ๑) ระยะเวลาที่ ๑: มิใช่ปณิธานเป็น พระบารมีตอนต้น นับแต่เริ่มแรกทรงดำริในพระทัยอย่างเดียว มีได้ออกโอรสออกภรรยาจากนั้น ๒) ระยะเวลาที่ ๒: วชิปณิธานเป็นพระบารมีตอนกลาง คือหลังจากทรงดำริอยู่ในพระทัยจนครบแล้วจึงทรงออกโอรสปรารถนาพระพุทธรูป แล้วก็ทรงสร้างพระบารมีเรื่อยไปไม่หยุดยั้ง ๓) ระยะเวลาที่ ๓: กาวจีปณิธาน เป็นพระบารมีตอนปลายคือ หลังจากออกโอรสปรารถนามาจนครบแล้ว จึงจักได้มีโอกาสได้รับคำพยากรณ์จากสำนักแห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ซึ่งเสด็จมาอุบัติตรัสในโลกในสมัยนั้นว่า จักได้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างเที่ยงแท้แน่นอน ครั้นได้รับพยากรณ์เป็นครั้งแรกสำเร็จเป็นพระนิยตโพธิสัตว์แล้ว พระองค์ก็ ต้องใช้เวลาสร้างสมบารมีให้แก่กล้าออกไปถึงการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า, ดูรายละเอียดใน พระธรรมธัชชาตมามุณี (วิลาศ ญาณวโร), **โลกนาถพิปนี**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๓) หน้า ๑๕-๑๖, บรรจบ บรรณรุจิ, **พระโพธิสัตว์ในนิกายเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร: สุภาพใจ, ๒๕๒๙), หน้า ๘๒-๘๗, บรรจบ บรรณรุจิ, **พุทธประวัติ - ตรัสรู้**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗-๙.

การสร้างบารมีนี้เอง เป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายที่ต้องการตรัสรู้ในอนาคตต้องบำเพ็ญอยู่ตลอดเวลา ดังเช่น พระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ พระองค์บำเพ็ญบารมี เป็นพระโพธิสัตว์ประเภทมีปัญญามากกว่าศรัทธา พระองค์ได้ทรงใช้ปัญญามากกว่าศรัทธาใช้เวลาในการบำเพ็ญ บารมีน้อยกว่าพระโพธิสัตว์ประเภทอื่น สร้างบารมีมาถึง ๒๐ อสงไขยกับอีก ๑๐๐,๐๐๐ กัปป์ จึงได้ตรัสรู้อรุณตตร สัมมาสัมโพธิญาณ พระโพธิสัตว์ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าครั้งแรกในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ นับชาติไม่ถ้วน ด้วยจิตที่คิดว่า “เราตรัสรู้แล้วจะให้ผู้อื่นตรัสรู้ด้วย เราพ้นแล้วจะให้ผู้อื่นพ้นด้วย เราข้ามได้แล้วจะให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย”^{๔๖๐} อุดมคติของพระโพธิสัตว์มุ่งสู่การตรัสรู้อรุณตตรสัมมาสัมโพธิญาณอันเป็นของพระพุทธเจ้า ไม่ยอมบรรลุปุธิญาณอย่างรวดเร็วอันมีการตั้งปณิธานมุ่งเน้นเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น^{๔๖๑} ในสมัยที่พระองค์บำเพ็ญ บารมีเป็นพระโพธิสัตว์นั้น พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีด้วยความยากลำบากนานนับด้วยอสงไขย และพระองค์ทรง พบพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหมด ๕(๑๒,๐๒๗) พระองค์ สำหรับช่วงระยะเวลาภพชาตินั้น พระองค์ได้พบกับ พระพุทธเจ้า ๒๗ พระองค์ แต่ได้รับพุทธพยากรณ์เพียง ๒๔ พระองค์ โดยพระองค์ทรงได้รับพุทธพยากรณ์ในยุค สารมณตกัปจากพระที่ปึงกรพุทธเจ้าเป็นพระองค์แรก ขณะนั้นพระองค์เสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบส ในกาลต่อมา โลกในยุคนี้เรียกว่า ภัททกัป เพราะมีพระพุทธเจ้าเสด็จเกิดสืบสายติดต่อกันถึง ๕ พระองค์ ซึ่งไม่เคยปรากฏว่าได้มี มาแล้วในยุคใดของโลกเลย เจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ หลังจากนั้น โลกก็จะย่างเข้า ยุคพุทธันดร คือ ยุคที่โลกว่างจากพระพุทธเจ้า และคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นยุคที่ไม่ว่างจากพระพุทธศาสนา ไปจนถึง พระศรีอริยเมตไตรยพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ จะมาบังเกิดขึ้นในอนาคต^{๔๖๒}

ในสมัยที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์สุเมธดาบสนั้น พระองค์ทรงทอดตนเป็นสะพานให้ พระพุทธเจ้าที่ปึงกรพร้อมด้วยพระสาวกสี่แสนพระองค์ทรงดำเนินผ่านทางที่เป็นเปือกตมข้ามไป^{๔๖๓} พระพุทธเจ้า ที่ปึงกรทรงพยากรณ์ว่า “ด้วยแสนกัปแต่กัปนี้ พระโพธิสัตว์สุเมธดาบสนี้จักได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ...ดาบสนี้ จักเป็นพระพุทธเจ้าในโลกพระนามว่าโคดม...”^{๔๖๔} จากนั้น พระโพธิสัตว์ยังได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า พระนามว่า กัสสป นับเป็นจำนวนถึง ๒๔ พระองค์ ใช้เวลาทั้งหมด ๔ อสงไขยกัปปอีกแสนกัป ตลอดเวลาที่ผ่านมา ได้เลือกเพ้นพุทธการกรรมบำเพ็ญบารมี นับภพชาติไม่ถ้วนทราบจนมาถึงชาติที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร นับเป็นชาติสุดท้ายแห่งการบำเพ็ญบารมีครบบริบูรณ์ และเมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตจากพระชาติที่เป็นพระ เวสสันดรแล้ว ได้ไปอุบัติในสวรรค์ชั้นดุสิต ชื่อว่า เสตเกตเทพบุตร รอกาลอันสมควรที่จะตรัสรู้ อานิสงส์แห่งการ บำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่า พระโพธิสัตว์บริบูรณ์พร้อมด้วยธรรมสมเอนาน ๘ ประการ^{๔๖๕} และไม่ไปสู่อภัพพฐาน^{๔๖๖}

พระพุทธเจ้านามว่าสมณโคดม พระองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญธรรมครบถ้วนแล้วย่อมได้รับผล คือ บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณประเภท ปัญญาธิกะ เพราะกำลังพระปัญญาธิริย์แรงกล้า พระองค์ทรงพิจารณา

^{๔๖๐} พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๒๘/๖๔๙., พุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๘/๑๘๒.

^{๔๖๑} ประพนธ์ อัครวิรุฬหาร, ผศ.ดร., **โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๑.

^{๔๖๒} บรรจบ บรรรสุจิ, **พระโพธิสัตว์สิทธัตถะกับพระพุทธเจ้าในอดีต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย กองบริการ การศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๓.

^{๔๖๓} พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๔๖๓/๕๑๕., พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๖๓/๕๐๒.

^{๔๖๔} พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๖๔-๑๖๖/๑๕๗.

^{๔๖๕} พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/-/๕๘๐-๕๘๓., พุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

^{๔๖๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๓๐๓.

ในการบำเพ็ญปัญญาบารมี มองเห็นอนิสงส์ของปัญญาว่าทานจะบริสุทธิ์ก็ด้วยปัญญา ศีลจะบริสุทธิ์ก็ด้วยปัญญา ภาวนาจะบริสุทธิ์ก็ด้วยปัญญา กิเลสทั้งหลายจะหมดก็ด้วยปัญญา กำลังอะไรจะเสมอด้วยกำลังของปัญญา เพราะไม่มีบุคคลหมู่ใดไม่ต้องการมีปัญญา ฉะนั้น ทั้งสิ่งสมปัญญาบารมีเกิดเพราะปัญญาเป็นอาวุธในการกำจัดกิเลสทั้งหลาย ^{๔๖๗} ดังพุทธพจน์ว่า “แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี” ^{๔๖๘} “การได้มาซึ่งสัพพัญญุตญาณก็ต้องอาศัยปัญญา” ^{๔๖๙}

ผู้ปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้านั้นย่อมบำเพ็ญบารมีธรรมหนักแน่นด้วยน้ำใจเด็ดเดี่ยวมั่นคง ไม่ว่าจะจักเสวยพระชาติเป็นอะไรก็ตาม ย่อมจะมีน้ำใจสมาทานมั่นคงยิ่งในการประกอบกรอันเป็นกุศลกรรมแล้ว ก็ทำให้เพิ่มความพยายามมากยิ่งขึ้นโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยพระวรกาย ไม่ว่าจะจะมี สมณะ พราหมณ์ อินทร์ พรหม ยมยักษ์ หรือใคร ๆ ที่มีจิตคิดจะทดลองด้วยอุบายให้พระพุทธเจ้าละเสียซึ่งกุศลสมาทาน ก็มีอาจจะทำได้สำเร็จเลย ^{๔๗๐}

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะตามที่มีจารึกในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คัมภีร์ชั้นอรรถกถา คัมภีร์พิเศษ ปกรณ์วิเสส และตำราวิชาการพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เสนอเรื่องราวพุทธประวัติ การบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าสมณโคดม ว่าบรมโพธิสัตว์ประเภทปัญญาธิกะ ใช้ระยะเวลาสั่งสมบารมีเพื่อบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเร็วกว่าปฏิบัติประเภทอื่นอย่างไร การปฏิบัติใดของโพธิสัตว์ประเภทปัญญาธิกะเป็นการปฏิบัติเพื่อบำเพ็ญปัญญาบารมี รวมทั้งศึกษาวิธีการปฏิบัติในพระชาติสุดท้ายเพื่อเข้าสู่การบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระสมณโคดมพุทธเจ้าเป็นอย่างไร และเพื่อให้ทราบถึงเบื้องหลังความเป็นมาว่า กว่าจะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันในพุทธสมัยนี้ให้เป็นที่ประจักษ์ว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นได้ยากในโลก

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ประเภทปัญญาธิกะ

๒.๒ เพื่อศึกษาการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในพระพุทธศาสนา

๒.๓ เพื่อศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการปฏิบัติธรรมและการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้าสมณโคดม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของการปฏิบัติธรรมและการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้าสมณโคดมแล้วนำมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนา ดังนี้

๓.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทยแปล ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๔๑ พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คัมภีร์วิสุทธิมรรค

^{๔๖๗} สุริย์ มีผลกิจ, **พุทธประวัติ**, (กรุงเทพมหานคร: คอมพิวเตอร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^{๔๖๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓/๑๓.

^{๔๖๙} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๕/๖๑., ข.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๓๓/๖.

^{๔๗๐} พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร), **มุนีนาคที่ปณิ**, (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า ๒๕๔๕), หน้า ๒๗-๒๘.

เป็นต้น เพื่อเป็นการขยายความในเนื้อหาเพิ่มเติมจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

๓.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์มหาสติปัฏฐาน คัมภีร์พุทธวงศ์ คัมภีร์สัมภารวินายก มุนีนาถที่ปณี พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นต้น

๓.๓ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิ มาสรุปเรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนาและตรวจสอบความถูกต้อง โดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนาภาวนา เกิดเป็นรูปแบบองค์ความรู้ใหม่

๓.๔ นำข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วมาปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียง แบบบรรยายเชิงพรรณนาแล้วนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เมื่อแบ่งตามวัตถุประสงค์สามารถสรุปผลการวิจัยตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ประเภท ปัญญาธิกะ โดยที่ บารมี หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง, บารมีที่ พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์ จึงจะบรรลุโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งพระโพธิสัตว์มี ๓ ประเภทได้แก่ ๑) พระโพธิสัตว์ประเภท ปัญญาธิกะ (ยิ่งด้วยปัญญา) หลังพุทธพยากรณ์จะบำเพ็ญบารมีอยู่ ๔ อสงไขย แสนมหากัป ๒) พระโพธิสัตว์ประเภท สัทธาธิกะ (ยิ่งด้วยศรัทธา) หลังพุทธพยากรณ์จะบำเพ็ญบารมีอยู่ ๘ อสงไขย แสนมหากัป ๓) พระโพธิสัตว์ประเภท วิริยาธิกะ (ยิ่งด้วยวิริยะ) หลังพุทธพยากรณ์จะบำเพ็ญบารมีอยู่ ๑๖ อสงไขย แสนมหากัป คุณสมบัติของมนุษย์บุรุษนปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้านั้น มีพื้นฐานพัฒนาจิตจาก ปุถุชนธรรมดา ให้เป็นกัลยาณบุรุษ (บุรุษที่ดี) จนถึงเป็นพระโพธิสัตว์ มนุษย์จำพวกนี้เป็นคนมีสันดานดี จิตใจงามมีศีลธรรมประจำตน อุตสาหะบำเพ็ญกุศลอยู่เนื่องนิตย์ และผู้ที่มีมุ่งเป็นพระพุทธเจ้าคือผู้มีน้ำใจองอาจเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ จึงควรที่จะปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์ สร้างบารมีเพื่อจะได้ตรัสรู้พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณได้ ดังนั้น ท่านผู้มีปรารถนาซึ่งพระพุทธภูมินั้น จะต้องเป็นผู้มีน้ำใจกล้าหาญเด็ดเดี่ยวเพียงใด ถ้ามีน้ำใจอ่อนแอ มีความกลัวตายมากกว่าพระโพธิญาณแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระพุทธเจ้าได้เลย และต้องมีคุณสมบัติ คือ ธรรมสมโฆธาน ๘ ประการ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้งพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วย พระนิยตโพธิสัตว์ เมื่อได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่า เป็นผู้เที่ยงแท้ที่จะบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ย่อมได้รับอานิสงส์แห่งการบำเพ็ญบารมีอยู่ตลอด ในขณะที่ยังต้องอยู่ในวิภวสังสารเพื่อสั่งสมบารมีให้ครบสมบูรณ์ โดยจะไม่อยู่ในฐานะอภิปธานะ ๑๘ ประการ คุณธรรมที่จะทำให้เป็นพระพุทธเจ้า คือ พุทธการกธรรม มี ๑๐ ประการ คือ ๑. ทาน การให้ การเสียสละเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษย์สรรพสัตว์ ๒. ศีล ความประพฤติถูกต้องสุจริต ๓. เนกขัมมะ ความปลีกออกจากกามได้ ไม่เห็นแก่การเสพบำเรอ, การออกบวช ๔. ปัญญา ความรอบรู้ เข้าถึงความจริง รู้จักคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาและดำเนินการจัดการต่าง ๆ ให้สำเร็จ ๕. วิริยะ ความเพียรแกล้วกล้า บากบั่นทำการทำงาน ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ ๖. ขันติ ความอดทน ควบคุมตนอยู่ได้ใน ธรรม ในเหตุผล และในแนวทางเพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ยอมคล้ออำนาจกิเลส ๗. สัจจะ ความจริง ซื่อสัตย์ จริงใจ จริงจัง ๘. อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น ตั้งจุดหมายไว้ดีงาม ชัดเจนและมุ่งไปอย่างเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ ๙. เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลหวังให้สรรพสัตว์อยู่ดีมีความสุข ๑๐. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อยู่ในธรรม เรียบสงบ สม่ำเสมอ ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหวไป ด้วยความยินดียินร้ายชอบชังหรือแรง

เข่ายวนยั่วยุใด ๆ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ประเภท ปัญญาธิกะ นั้น ต้องบำเพ็ญ บารมี อุบารมี และปรมัตถบารมี ด้วยปัญญา คือ การบำเพ็ญบารมีอย่างมีปัญญา

๔.๒ เมื่อนุชย์ผู้หนึ่งตั้งความปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าก็ต้องตั้งมโนปณิธาน วชิปณิธาน และกายวชิปณิธาน พร้อมกับสั่งสมทำความดีเป็นพระอนิยตโพธิสัตว์ที่ยังไม่มีแน่นอนว่าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้หรือไม่ และต้องสั่งสมบารมีเพิ่มโดยทำ ธรรมสโมธาน ๘ อันเปรียบเสมือนประคุดยานพาหนะนำพาพระอนิยตโพธิสัตว์ไปสู่ ความเป็นพระนิยตโพธิสัตว์ ให้สมบูรณ์แล้วได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอนในอนาคตกาล ในกรณีของ สุเมธตบส ได้พบ และ รับพุทธพยากรณ์ครั้งแรกจากพระที่ปึงกรพุทธเจ้า และ ครั้งสุดท้าย ครั้งที่ ๒๔ จากพระกัสสปพุทธเจ้าว่าจะตรัสรู้เป็นพระโคตมพุทธเจ้าในอนาคต ความเป็นพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้นมี คุณสมบัติเฉพาะ ๑๓ ประการ และคุณลักษณะเฉพาะ ๑๑ ประการครบซึ่งพระอรหันต์สาวกทั่วไปไม่มีไม่ครบ เช่น การเป็นผู้ตรัสรู้เองได้โดยชอบด้วยพระองค์เองและสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม ต้องเคยบำเพ็ญพุทธการกรรม ๑๐ มีทศพลญาณ มีมหาสาธารณญาณ ๖ ความเป็นผู้มีมหาปฐิสลักขณะ ๓๒ และอนุพยัญชนะ ๘๐ มีนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธองค์ในพระพุทธศาสนา การสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์สี่ทิศตะในอดีต ที่กล่าวถึงนับตั้งแต่พระที่ปึงกรพุทธเจ้าถึงพระกัสสปพุทธเจ้า สามารถสรุปได้ ดังนี้

๑) พระพุทธเจ้าต้องเป็นผู้ชายและอดีตต้องได้เคยรับพุทธพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอนจากพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ

๒) พระพุทธเจ้าต้องอุบัติและตรัสรู้ในชมพูทวีปและต้องเป็นตระกูลกษัตริย์หรือพราหมณ์เท่านั้น

๓) พระพุทธเจ้ามีเพียงคราวละหนึ่งพระองค์เท่านั้น

๔) การตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในตอนแรกเป็นแบบในใจ (มโนปณิธาน) ต่อมาเป็นแบบกายวชิปณิธาน และกายวชิปณิธาน ตามลำดับ

๕) การจะเป็นพระพุทธเจ้าได้ ในอดีตต้องเคยสั่งสมบารมี ๑๐ ใน ๓ ระดับ คือบารมี ๓๐ ทศ และใช้ระยะเวลานานนับหลายอสงไขยกัป

๖) การจะเป็นพระพุทธเจ้าได้ ในอดีตต้องเคยบริจาต บุตร ธิดา และภรรยา เพื่อสั่งสมบารมี ๓๐ ทศ ให้สมบูรณ์

๗) ปัญญาของพระโพธิสัตว์ทั้งที่เป็นสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา รวมทั้ง ภาวนามยปัญญา ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญมาในชาติอื่น ๆ ซึ่งท่านทำให้เกิดมีแล้วนำไปช่วยเหลือผู้อื่น

๘) ความเป็นพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้นมี คุณสมบัติเฉพาะ ๑๓ ประการ และคุณลักษณะเฉพาะ ๑๑ ประการครบซึ่งพระอรหันต์สาวกทั่วไปไม่มีไม่ครบ เช่น การเป็นผู้ตรัสรู้เองได้โดยชอบด้วยพระองค์เองและสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม ต้องเคยบำเพ็ญพุทธการกรรม ๑๐ มีทศพลญาณ มีมหาสาธารณญาณ ๖ ความเป็นผู้มีมหาปฐิสลักขณะ ๓๒ และอนุพยัญชนะ ๘๐ มีนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธองค์ในพระพุทธศาสนา

๔.๓ ผู้กำลังบำเพ็ญบารมี ๑๐ ใน ๓ ระดับหรือเรียกว่าบารมี ๓๐ ทศ เพื่อให้ได้ครบนั้นต้องเป็นพระนิยตโพธิสัตว์ทั้งหลายที่ได้รับคำพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ก่อนมาแล้วซึ่งก็เป็นการทำธรรมสโมธาน ๘ ได้ครบถ้วนสมบูรณ์แล้วและกำลังบำเพ็ญบารมี ๑๐ ใน ๓ ระดับให้ครบถ้วนเมื่อสั่งสมบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศสมบูรณ์แล้ว พระนิยตโพธิสัตว์ก็เสด็จสถิตอยู่สวรรค์ชั้นดุสิตเพื่อรอการตรัสรู้โดยมีเหล่าเทพดาอัญเชิญให้อุบัติเพื่อการตรัสรู้แต่ก่อนจะอุบัติพระนิยตโพธิสัตว์จะพิจารณา มหาวิโลกนะ ๕ อันเป็นการตรวจดูอันยิ่งใหญ่ให้ครบ ๕ ประการก่อนจะตัดสินพระทัยประธานปฏิญาณรับอาราธนาของเหล่าเทพดาว่าจะจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ไปอุบัติในโลกมนุษย์

ในชาติสุดท้ายโดยมีมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ แล้วทรงเสด็จออกผนวชและบำเพ็ญเพียรได้ตรัสรู้ในอรุณสัจ ๔ สิ่งเดียวกันของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ในวิถีสู่ความเป็นพระพุทธเจ้าประเภทพระปัญญาธิกพระพุทธเจ้า แบบมีอินทริยธรรมเป็นตัวนำในการตรัสรู้ธรรมโดยใช้ปัญญามากกว่าศรัทธา เพราะพระโพธิสัตว์เป็นผู้ที่มีปัญญาสูง ทำให้ผู้อื่นศรัทธาเลื่อมใส และได้กระทำกิจอันเป็นประโยชน์และใช้เวลาการบำเพ็ญบารมีน้อยกว่าพระโพธิสัตว์ประเภทอื่นทั้งหมด ที่มาหรือเหตุแห่งการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะโดยสืบทราบ การบำเพ็ญบารมีจากในอดีตพระชาติของพระพุทธองค์ ข้อมูลดังกล่าว ปรากฏในกลุ่มคำสอนประเภทชาดก มีปรากฏเป็นเนื้อเรื่องต่างๆ ๕๔๗ เรื่อง จัดเป็นกลุ่มเรื่องสั้น เป็นลำดับไปจนถึงเนื้อเรื่องที่มีความยาวมาก ชาดก ๑๐ เรื่องสุดท้ายที่มีความยาวมาก คือ มหานิบาดชาดก รู้เป็นที่รู้จักในชื่อ ทศชาติชาดก ชาดกที่มีความยาวมากนี้ มุ่งเน้นแสดงถึงเรื่องราวการบำเพ็ญบารมี ใน ๑๐ ประการ เนื้อเรื่องที่มุ่งแสดงถึงการบำเพ็ญปัญญาบารมี คือ มโหสถชาดก ซึ่งทำให้การบำเพ็ญปัญญา เห็นชัดเป็นรูปธรรม อาทิเช่น ความใฝ่ศึกษา สำเร็จการศึกษาแม้ยังเยาว์ ริเริ่มก่อสร้างและพัฒนาพื้นที่เพื่อประโยชน์เป็นสาธารณะ มีไหวพริบในการแก้ปัญหาต่างๆ และใช้ความสามารถต่างๆ ในการคลี่คลายข้อขัดแย้ง สร้างประโยชน์สุขให้แก่สังคมเป็นวงกว้าง โดยเข้ารับราชการแม้ยังเยาว์ เป็นต้น นอกจากนี้ ๑๐ ชาติในทศชาติชาดก แล้วในชาดกอื่น อีก ๕๓๗ ชาติ สามารถแจกแจงลงในบารมี ๑๐ ประการ ได้ จากการแจกแจงชาดก ๕๔๗ เรื่อง ลงใน บารมี ๑๐ ทศ ในงานวิจัย “วิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาดชาดก” โดย รศ.พัฒนา เฟื่องผลา ปรากฏว่า มีชาดกหลายเรื่องจัดลงในหมวด ปัญญาบารมี อยู่ถึง ๒๕๖ ชาดก จากการวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นข้อบ่งชี้ได้ว่า พระพุทธเจ้าประเภท ปัญญาธิกะ ได้บำเพ็ญบารมีโดยมีปัญญาเป็นตัวนำ เพราะจากชาดก ๕๔๗ ชาดก ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้กว่าครึ่ง นับเป็นส่วนบำเพ็ญปัญญาบารมีมีการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าประเภท ปัญญาธิกะ จากการศึกษาพุทธประวัติในพุทธวงศ์ปรากฏฉายพระนาม พระพุทธเจ้าในอดีตที่มีรายละเอียดแสดงไว้ จำนวน ๒๕ พระองค์ มีระบุระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๖ พระองค์ ปรากฏข้อมูลไว้ใน ๒ ลักษณะคือ ๔ อสงไขยแสนกัป และ ๑๖ อสงไขยแสนกัป อีก ๑๙ พระองค์ ไม่ปรากฏ ระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป ได้แก่ พระพุทธเจ้าโสภิตะ พระพุทธเจ้านารทะ และพระพุทธเจ้าโคตม จัดได้ว่าเป็นพระพุทธเจ้าประเภท ปัญญาธิกะ โดยพิจารณาจากระยะเวลาการบำเพ็ญบารมี แต่ทว่าไม่สามารถสรุปว่า มีเพียง ๓ พระองค์ ที่เป็นพระพุทธเจ้าประเภท ปัญญาธิกะ เพราะจากรายพระนามอีก ๑๙ พระองค์ ที่ไม่ปรากฏระยะเวลาการบำเพ็ญบารมี จึงไม่สามารถจัดเกณฑ์ด้วยระยะเวลาการบำเพ็ญบารมีกับอีก ๑๙ พระองค์ได้ จากการค้นคว้าหลักเกณฑ์ในการระบุประเภทพระพุทธเจ้า ยังมีปรากฏแนวคิดอื่นๆ อยู่อีก คือ เกณฑ์จากอายุขัยพระพุทธเจ้า เกณฑ์ดังกล่าวพิจารณาจากช่วงอายุพระพุทธเจ้า คือ ๑๐๐ ปี ถึง ๑๐๐,๐๐๐ ปี พระพุทธเจ้าประเภท ปัญญาธิกะ มีอายุขัยในช่วง ๑๐๐ ปี ถึง ๑๐,๐๐๐ ปี ซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อว่า อายุขัยของพระพุทธเจ้ามีความสอดคล้องกับระยะเวลาการบำเพ็ญบารมี คือ บำเพ็ญบารมีมายาวนานย่อมมีอายุขัยที่ยาวนาน แต่แนวคิดนี้ ขัดแย้งกับข้อมูล พระพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าโสภิตะและพระพุทธเจ้านารทะ ปรากฏระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป มีอายุขัย ๙๐,๐๐๐ ปี ขัดกับหลักการจากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า อายุขัยของพระพุทธเจ้าประเภท ปัญญาธิกะ ไม่สอดคล้องกับระยะเวลาบำเพ็ญบารมี

๕. สรุป

จากการวิจัย พบว่า การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ประเภทปัญญาธิกะ (ยิ่งด้วยปัญญา) หลังพุทธพยากรณ์จะบำเพ็ญบารมีอยู่ ๔ อสงไขย แสนมหากัป คุณสมบัติของมนุษย์ปุถุชนปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้านั้นมีพื้นฐานพัฒนาจิตจาก ปุถุชนธรรมดา ให้เป็นกัลยาณปุถุชน (ปุถุชนที่ดี) จนถึงเป็นพระโพธิสัตว์ มนุษย์จำพวกนี้ เป็นคนมีสันดานดี จิตใจงามมีศีลธรรมประจำตน อุตสาหะบำเพ็ญกุศลอยู่เนืองนิตย์ และผู้ที่มีใจเป็นพระพุทธเจ้าคือผู้มีน้ำใจองอาจเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ จึงควรที่จะปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์ สร้างบารมีเพื่อจะได้ตรัสรู้พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณได้ ดังนั้น ท่านผู้มีปรารถนาซึ่งพระพุทธภูมินั้น จะต้องเป็นผู้มีน้ำใจกล้าหาญเด็ดเดี่ยวเพียงใด และพระนิยตโพธิสัตว์ เมื่อได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ว่าเป็นผู้เที่ยงแท้ที่จะบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ย่อมได้รับอานิสงส์แห่งการบำเพ็ญบารมีอยู่ตลอด ในขณะที่ยังต้องอยู่ในวิภังคสถานเพื่อสั่งสมบารมีให้ครบสมบูรณ์ โดยจะไม่อยู่ในฐานะ อภิปธานะ ๑๘ ประการ คุณธรรมที่จะทำให้เป็นพระพุทธเจ้าคือ พุทธการกธรรม มี ๑๐ ประการ คือ (๑) ทาน การให้ การเสียสละเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษย์สรรพสัตว์ (๒) ศีล ความประพฤติถูกต้องสุจริต (๓) เนกขัมมะ ความปลีกออกจากกามได้ ไม่เห็นแก่การเสพบำเรอ, การออกบวช (๔) ปัญญา ความรอบรู้ เข้าถึงความจริง รู้จักคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาและดำเนินการจัดการต่าง ๆ ให้สำเร็จ (๕) วิริยะ ความเพียรแก้อั้วกล้า บากบั่นทำกรงาน ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ (๖) ขันติ ความอดทนควบคุมตนอยู่ได้ในธรรมในเหตุผล และในแนวทางเพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ยอมล่ออำนาจกิเลส (๗) สัจจะ ความจริง ซื่อสัตย์ จริงใจ จริงจัง (๘) อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น ตั้งจุดหมายไว้ดีงาม ชัดเจนและมุ่งไปอย่างเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ (๙) เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลหวังให้สรรพสัตว์อยู่ดีมีความสุข (๑๐) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อยู่ในธรรม เรียบสงบ สม่่าเสมอ ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหวไป ด้วยความยินดียินร้ายชอบชังหรือแรง เย้ายวนยั่วใจ ๆ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ประเภทปัญญาธิกะ นั้นต้องบำเพ็ญบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี ด้วยปัญญา คือ การบำเพ็ญบารมีอย่างมีผู้มีปัญญาพระโพธิสัตว์ประเภท อุกมกัทธิปัญญาโพธิสัตว์ เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วเรียกว่า พระปัญญาธิกพุทธเจ้า ได้แก่ พระโพธิสัตว์ประเภทมี ปัญญามากกว่าศรัทธา ใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีน้อยกว่า พระโพธิสัตว์ประเภทอื่นทั้งหมด ระยะเวลาการสั่งสมบารมี ๓ ระยะเวลา ๒๐ อสงไขยหนึ่งแสนมหากัป ได้พบพระพุทธเจ้า ๕๑๒,๐๒๗ พระองค์

การบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในพระพุทธศาสนา พบว่า เมื่อมนุษย์ผู้หนึ่งตั้งความปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าก็ต้องตั้งมโนปณิธาน วชิปณิธาน และกายวชิปณิธาน พร้อมกับสั่งสมทำความดีเป็นพระอนิยตโพธิสัตว์ที่ยังไม่มีแน่นอนว่าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้หรือไม่ และต้องสั่งสมบารมีเพิ่มโดยทำ ธรรมสโมธาน ๘ อันเปรียบเสมือนประดุกยานพาหนะนำพาพระอนิยตโพธิสัตว์ ไปสู่ความเป็นพระนิยตโพธิสัตว์ ให้สมบูรณ์แล้วได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ว่าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอนในอนาคตกาลในกรณีของ สุเมธดาบส ได้พบ และ รับพุทธพยากรณ์ ครั้งแรกจากพระที่ปึงกรพุทธเจ้า และครั้งสุดท้าย ครั้งที่ ๒๔ จากพระกัสสปพุทธเจ้าว่าจะตรัสรู้เป็นพระโคตมพุทธเจ้าในอนาคต ความเป็นพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น มี คุณสมบัติเฉพาะ ๑๓ ประการ และคุณลักษณะเฉพาะ ๑๑ ประการครบ ซึ่งพระอรหันต์สาวกทั่วไปไม่ครบ เช่น การเป็นผู้ตรัสรู้เองได้โดยชอบด้วยพระองค์เองและสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม ต้องเคยบำเพ็ญพุทธการกธรรม ๑๐ มีทศพลญาณ มีฉาสาธารณญาณ ๖ ความเป็นผู้มีมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ และอนุพยัญชนะ ๘๐ มีนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธองค์ในพระพุทธศาสนา การสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์สี่ทัศตะในอดีตที่กล่าวถึง นับตั้งแต่พระที่ปึงกรพุทธเจ้าถึงพระกัสสปพุทธเจ้า สามารถสรุปได้ ดังนี้

- ๑) พระพุทธเจ้าต้องเป็นผู้ชายและอดีตต้องได้เคยรับพุทธพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอนจากพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ
  - ๒) พระพุทธเจ้าต้องอุบัติและตรัสรู้ในชมพูทวีปและต้องเป็นตระกูลกษัตริย์หรือพราหมณ์เท่านั้น
  - ๓) พระพุทธเจ้ามีเพียงคราวละหนึ่งพระองค์เท่านั้น
  - ๔) การตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในตอนแรกเป็นแบบในใจ (มโนปณิธาน) ต่อมาเป็นแบบวจีปณิธาน และกายวจีปณิธาน ตามลำดับ
  - ๕) การจะเป็นพระพุทธเจ้าได้ ในอดีตต้องเคยสั่งสมบารมี ๑๐ ใน ๓ ระดับ คือบารมี ๓๐ ทศ และใช้ระยะเวลานานนับหลายอสงไขยกัป
  - ๖) การจะเป็นพระพุทธเจ้าได้ ในอดีตต้องเคยบริจาค บุตร ธิดา และภรรยา เพื่อสั่งสมบารมี ๓๐ ทศ ให้สมบูรณ์
  - ๗) ปัญหาของพระโพธิสัตว์ทั้งที่เป็นสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา รวมทั้ง กาวนามยปัญญาที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญมาในชาติอื่น ๆ ซึ่งท่านทำให้เกิดมีแล้วนำไปช่วยเหลือผู้อื่น
  - ๘) ความเป็นพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น มี คุณสมบัติเฉพาะ ๑๓ ประการ และคุณลักษณะเฉพาะ ๑๑ ประการครบ ซึ่งพระอรหันต์สาวกทั่วไปไม่มีครบ เช่น การเป็นผู้ตรัสรู้เองได้โดยชอบด้วยพระองค์เองและสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม ต้องเคยบำเพ็ญพุทธการกรรม ๑๐ มีทศพลญาณ มีฉฬษารณญาณ ๖ ความเป็นผู้มีมหาปุริสลักษณะ ๓๒ และอนุพยัญชนะ ๘๐ มีนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธองค์ในพระพุทธศาสนา
- การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า ประเภท ปัญญาธิกะ มี ๓ พระองค์ พบว่าหลักฐานที่ระบุถึงระยะเวลาการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า ประเภท ปัญญาธิกะ หลังจากที่ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีต จะใช้ระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป เช่น พระโสภิตะพุทธเจ้า พระนารทะพุทธเจ้า และพระโคตมพุทธเจ้า ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน คือ พระโคตมพุทธเจ้า จากชาดกในนิบาต ๕๔๗ เรื่อง จัดหมวดหมู่ของชาดกลงในบารมี ๑๐ ประการ ใน ๓ ระดับ เป็นที่มาหรือเหตุแห่งการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าประเภท ปัญญาธิกะโดยสืบทราบจากการบำเพ็ญบารมีจากในอดีตพระชาติของพระพุทธองค์ ข้อมูลดังกล่าวปรากฏในกลุ่มคำสอนประเภท ชาดก มี ปรากฏเป็นเนื้อเรื่องต่าง ๆ ๕๔๗ เรื่อง จัดเป็นกลุ่มเรื่องสั้น เป็นลำดับไปจนถึงเนื้อเรื่องที่มีความยาวมาก ชาดก ๑๐ เรื่องสุดท้ายที่มีความยาวมาก คือ มหานิบาตชาดก เป็นที่รู้จักในชื่อ ทศชาติชาดก ชาดกที่มีความยาวมากนี้ มุ่งเน้นแสดงถึงเรื่องราว การบำเพ็ญบารมีใน ๑๐ ประการ เนื้อเรื่องที่มุ่งแสดงถึงการบำเพ็ญปัญญาบารมี คือ มโหสถชาดก ซึ่งทำให้การบำเพ็ญปัญญา เห็นชัดเป็นรูปธรรม อาทิเช่น ความใฝ่ศึกษา สำเร็จการศึกษาแม้ยังเยาว์ ริเริ่มก่อสร้างและพัฒนาพื้นที่เพื่อประโยชน์เป็นสาธารณะ มีไหวพริบในการแก้ปัญหาต่าง ๆ และใช้ความสามารถต่าง ๆ ในการคลี่คลายข้อขัดแย้ง สร้างประโยชน์สุขให้แก่สังคมเป็นวงกว้าง โดยเข้ารับราชการแม้วัยเยาว์ เป็นต้น นอกจากนี้ ๑๐ ชาดก ในทศชาติชาดกแล้วในชาดกอื่น อีก ๕๓๗ ชาดก สามารถแจกแจงลงในบารมี ๑๐ ประการ ได้ จากการแจกแจงชาดก ๕๔๗ เรื่อง ลงใน บารมี ๑๐ ทศ ในงานวิจัย “วิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก” โดย รศ.พัฒน์ เฝ็งพลา ปรากฏว่ามีชาดกหลายเรื่องจัดลงในหมวด ปัญญาบารมี อยู่ถึง ๒๕๖ ชาดก จากการวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นข้อบ่งชี้ได้ว่า พระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ ได้บำเพ็ญบารมีโดยมีปัญญาเป็นตัวนำ เพราะจากชาดก ๕๔๗ ชาดก ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้กว่าครึ่ง นับเป็นส่วนบำเพ็ญปัญญาบารมี การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ จากการศึกษาพุทธประวัติในพุทธวงศ์ปรากฏว่าพระนาม พระพุทธเจ้าในอดีตที่มีรายละเอียดแสดง

ไว้ จำนวน ๒๕ พระองค์ มีระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๖ พระองค์ ปรากฏข้อมูลไว้ใน ๒ ลักษณะคือ ๔ อสงไขยแสนกัป และ ๑๖ อสงไขยแสนกัป อีก ๑๙ พระองค์ ไม่ปรากฏ ระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป ได้แก่ พระพุทธเจ้าโสภิตะ พระพุทธเจ้านารทะ และพระพุทธเจ้าโคตม จัดได้ว่าเป็นพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ โดยพิจารณาจากระยะเวลาการบำเพ็ญบารมี แต่ทว่าไม่สามารถสรุปว่า มีเพียง ๓ พระองค์ ที่เป็นพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ เพราะจากรายพระนามอีก ๑๙ พระองค์ ที่ไม่ปรากฏระยะเวลาการบำเพ็ญบารมี จึงไม่สามารถจัดเกณฑ์ด้วยระยะเวลาการบำเพ็ญบารมีกับอีก ๑๙ พระองค์ได้ จากการค้นคว้าหลักเกณฑ์ในการระบุประเภทพระพุทธเจ้ายังมีปรากฏแนวคิดอื่น ๆ อยู่อีก คือ เกณฑ์จากอายุขัยพระพุทธเจ้า เกณฑ์ดังกล่าว พิจารณาจากช่วงอายุพระพุทธเจ้า คือ ๑๐๐ ปี ถึง ๑๐๐,๐๐๐ ปี พระพุทธเจ้าประเภท ปัญญาธิกะ มีอายุขัย ในช่วง ๑๐๐ ปี ถึง ๑๐,๐๐๐ ปี ซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อว่า อายุขัยของพระพุทธเจ้ามีความสอดคล้องกับระยะเวลาการบำเพ็ญบารมี คือ บำเพ็ญบารมีมายาวนานย่อมมีอายุขัยที่ยาวนาน แต่แนวคิดนี้ ขัดแย้งกับข้อมูล พระพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าโสภิตะและพระพุทธเจ้านารทะ ปรากฏระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป มีอายุขัย ๙๐,๐๐๐ ปี ขัดกับหลักการจากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า อายุขัยของพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ ไม่สอดคล้องกับระยะเวลาบำเพ็ญบารมี

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- บรรจบ บรรณรุจิ. **พระโพธิสัตว์ในนิภายเถรวาท.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๒๙.
- _____. **พุทธประวัติ: ประสูติ - ตรัสรู้.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- _____. **พระโพธิสัตว์สถิตกับพระพุทธเจ้าในอดีต.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์โดยมหาจุฬา บรรณาการ กองบริการการศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- ประพจน์ อัครวิรุฬหาร,ผ.ศ.ดร. **โพธิสัตว์จรรยา: มรรคาเพื่อมหาชน.** กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑ .
- พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย (วิลาศ ญาณวโร). **โลกนาถที่ปณี.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๓.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). **มุนีนารถที่ปณี.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.
- สมเด็จพระกรมพระปรมาธิบดีชิโนรส. **พระปฐมสมโพธิกถา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๕.
- สุริย์ มีผลกิจ. **พระพุทธประวัติ.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๑.

การปฏิบัติธรรมในจูฬธัมมสมาทานสูตร THE DHAMMA PRACTICE IN JULADHAMMASAMATAN SUTTA

ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล, ดร. สิริภาพ สวานตง *

บทคัดย่อ

จูฬธัมมสมาทานสูตร มีความเป็นมาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโปรดอนาถปิณฑิกเศรษฐี ณ กรุงสาวัตถี ลักษณะของพระสูตรเป็นลักษณะการบรรยายแบบโวหารถามเอง-ตอบเอง และมีอุปมาอุปไมยประกอบเนื้อหาของสูตรกล่าวถึงการปฏิบัติของบุคคล ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) การมีความเห็น(ทิฏฐิ) ความสุขในปัจจุบัน (กาม) และติดอยู่ในกามทั้งหลาย ย่อมส่งผลถึงความเดือดร้อนในทุกคติ เพราะกามเป็นเหตุ ย่อมมีทุกข์ในวิบากของตน (๒) การปฏิบัติแบบยึดถือเอาความลำบาก ทรมานตนเองในปัจจุบัน ย่อมส่งผลถึงทุกข์เป็นวิบากในอนาคต (๓) การปฏิบัติโดยบุคคลผู้มีราคะ โทสะ โมหะ กล้าเป็นปกติ มีโลมนัสบ้าง โทมนัสบ้าง แล้วประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธึบริบูรณ์ ย่อมไปเกิดเป็นสุคติในโลกสวรรค์ และ (๔) การปฏิบัติของบุคคลนั้นส่งผลออกจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย และบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิดและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ มีภาวะจิตที่เป็นหนึ่งผุดขึ้น มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ บรรลุตติยฌาน บรรลุจตุตถฌานอยู่ หลังจากตายไปแล้ว ย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์ การปฏิบัติธรรมในจูฬธัมมสมาทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนให้ปฏิบัติตามรูปแบบ ๒ แบบ คือ ๑) แบบเนกขัมมะ คือ การออกจากกามหรือออกบวช เพื่อปฏิบัติเข้าหาความจริงในชีวิตและความเป็นไปในสังสารวัฏ และเพื่อดับซึ่งสังสารวัฏ การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมนำความสุขมาให้ในปัจจุบัน แต่ผลในอนาคตนั้นย่อมส่งผลถึงความสุขในสุคติภาพ เพราะปฏิบัติทุกขในปัจจุบัน แล้วมีผลเป็นสุขในอนาคต และ ๒) แบบฌาน คือ การเพ่ง หรือตั้งมั่น และเชื่อมั่นในการปฏิบัติตามเพื่อให้เข้าถึงการบรรลุธรรมต่าง ๆ เพราะผลจากการตั้งมั่นนั้นจะส่งผลถึงความสุขในการเป็นอยู่ในปัจจุบัน การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมนำความสุขมาให้ในปัจจุบันแล้วมีผลความสุขในอนาคต

คำสำคัญ: จูฬธัมมสมาทานสูตร, การปฏิบัติธรรม

Abstract

Juladhammasamatan Suta was delivered by the Buddha in front of Anathapindika at Savathi. The characteristics of this discourse were narration of Savathi. The characteristics of the discourse were narration of question and answers with analogy. The content of this discourse mentioned four individual thoughts. The first practice dealt with recent happiness and attraction to all types of sexuality that caused disaster, and suffering in the hell. The second practice

* อาจารย์ประจำพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.

depended upon self-torment that become a main cause or bringing a person to the hell in the future. The third practice was made by a person who was associated with greed, anger, and delusion, He would go to the heaven. The fourth practice was made by a person who was free all types of sexuality and unwholesome action. He attained the first absorption including thought, discrimination, rapture and happiness with tranquil mind, one-pointed, rapturous, and happy. He would go to the heaven after death. The Dhamma practice in JulaDhammasamatan Suta covered two types of practice introduced by the Buddha. The first type was Nekkhamma referring to be free from sexuality or get the ordination for learning the truth of life or the circle of rebirth, and cutting it off. Such practice brought suffering to a person in the circle of rebirth, and cutting it off. Such practice suffering to person in the present but in the future he would get happy in the heaven. The present practice caused suffering but its result brought happiness in the future. The second type was Jhana referring to absorption or stability and belief in practice in the order to reach the Dhamma attainment. A result of this mental stability caused happiness in the present. Such practice brought happiness to a person both in the present and the future.

Keywords: Juladhammasamatan Sutta, The practice of Dhamma

๑. บทนำ

การประพฤติปฏิบัติของคนทั้งหลายนั้น มีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ตามสถานะของตนเอง หรือตามหลักคำสอนของบุคคลนั้นที่ได้รับมาประพฤติปฏิบัติ แต่ในการปฏิบัตินั้นย่อมขึ้นอยู่กับความเข้าใจในส่วนของความเป็นอยู่ในปัจจุบันหรืออนาคตที่จะส่งผลจากการปฏิบัติไปแล้ว เพราะเมื่อปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามหลักของความจริงในชีวิต ก็จะทำให้เกิดผลเสียหายต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งที่อยู่ในภพปัจจุบันและผลในอนาคตต่อไป

ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมที่จะรับมาปฏิบัติตามโดยมีเหตุผลตามความเป็นจริงที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ว่า จูฬัมมสมาทานสูตร ^{๔๗๑} ซึ่งเป็นพระสูตรที่กล่าวด้วยการสมาทานธรรมทั้ง ๔ อย่าง คือ

๑. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นผลในอนาคต
๒. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันและมีทุกข์เป็นผลในอนาคต
๓. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลในอนาคต
๔. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลในอนาคต

โดยพระสูตรนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับของการรับเอาธรรมมาปฏิบัติทั้ง ๔ อย่าง ที่เกี่ยวกับของความเป็นอยู่ในบุคคลที่อยู่ในโลก เพราะใจความสำคัญนั้นจะเน้นเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ถูกต้องหรือปฏิบัติตามความเป็นจริง จะเห็นได้จากการการปฏิบัตินั้นจะแยกแยะข้อปฏิบัติ ซึ่งการปฏิบัติในแต่ละข้อนั้นจะมีผลในปัจจุบันต่างกัน และมีผลในอนาคตต่างกัน เช่น การปฏิบัติสุขในปัจจุบันแต่มีทุกข์เป็นผลในอนาคต เพราะในปัจจุบันนั้นยึดเอาความสุขในปัจจุบัน โดยยึดหลักปฏิบัติแบบมั่วสุมหลงกามคุณทั้งหลายในโลก จะเห็นได้ว่าความสุขนั้นเกิดเฉพาะการเสพ

ทางกายเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงจิตใจที่ติดกิเลสที่ซ่อนในใจ ย่อมมีผลในอนาคตคือ เมื่อตายไปก็ไปเกิดในอบาย ^{๔๗๒} คือ ความเสื่อมหรือความหายนะ เป็นต้น ย่อมเป็นการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นการปฏิบัติแบบหย่อนยานหรือกามสุขัลลิกานุโยค ^{๔๗๓} คือ การประกอบตนให้พัวพันหมกมุ่นอยู่ในกามสุข ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการปฏิบัติที่ไม่มีที่สิ้นสุดต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดตลอดกาล การรับเอาธรรมมาปฏิบัตินั้นจึงสมควรที่จะรู้หลักก่อนให้รู้ตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะจะได้เดินตามทางได้อย่างถูกต้องโดยไม่มีข้อผิดพลาด เพราะการปฏิบัติโดยไม่รู้หลักนั้นจะทำให้ไม่เข้าใจ อาจส่งผลถึงการปฏิบัติในปัจจุบันและส่งผลไปถึงอนาคตด้วย การปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความเห็นที่ถูกต้องในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับจุฬามมสมาทานสูตรนั้นในปัจจุบันมีการปฏิบัติอย่างไรทั้งสุขและทุกข์นั้นมีการปฏิบัติอย่างไร พร้อมทั้งหลักของจุฬามมสมาทานสูตรนี้เมื่อปฏิบัติแล้วมีผลเป็นไปอย่างไร และผู้ที่สมาทานธรรมทั้ง ๔ อย่างนั้นมีบุคคลที่สามารถสมาทานธรรมได้กับบุคคล พร้อมทั้งหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในส่วนของการปฏิบัติในแต่ละอย่างทั้ง ๔ อย่างนั้นอย่างไร

ผู้ศึกษา จึงมีความเห็นว่าจุฬามมสมาทานสูตรนี้เป็นการสมาทานธรรมเพื่อนำมาปฏิบัติซึ่งเป็นส่วนสำคัญในส่วนของความเห็นที่ถูกต้องและเป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในพระสูตรต้นตปิฎก ดังนั้นเพื่อศึกษาให้เข้าใจ ในส่วนของความเป็นมา รูปแบบ เนื้อหาของพระสูตรนี้ มีความเป็นมาอย่างไร แล้วนำมาศึกษาของการปฏิบัติตามเพื่อให้เข้ากับสถานะของตน เพื่อให้เข้าถึงของการปฏิบัติและผลจากการปฏิบัติ พร้อมทั้งจะรู้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องของจุฬามมสมาทานสูตรนี้อย่างไรด้วย จึงได้ศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตามหลักอัมมสมาทานสูตรอย่างถูกต้อง สืบต่อไป

๒. ความเป็นมาของจุฬามมสมาทานสูตร

ความเป็นมาของจุฬามมสมาทานสูตรในพระไตรปิฎก แบ่งออก ๒ ประเด็น คือ (๑) ที่มาของชื่อ (๒) ที่มาของพระสูตร มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ ที่มาของชื่อ จุฬามมสมาทานสูตร ^{๔๗๔} แปลว่า พระสูตรว่าด้วยการสมาทานธรรม สูตรเล็ก คำว่า ธรรม ในที่นี้หมายถึง คติที่ยึดถือกันหรือข้อปฏิบัติที่ยึดถือกัน ส่วนคำว่า สมาทาน การรับเอามาปฏิบัติ การสมาทานธรรม จึงหมายถึงคติที่ยึดกันมาปฏิบัติ ชื่อนี้ตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตร

คำว่า การสมาทานธรรม แปลจากคำว่า “อัมมสมาทาน” แยกอธิบาย คือ หมายถึงลัทธิหรือข้อวัตรปฏิบัติ ได้แก่ จริยาที่ตนยึดถือ คำว่า สมาทาน หมายถึง ถือปฏิบัติ ^{๔๗๕} ดังนั้น การสมาทานธรรม คือ การรับเอาถือเอาตามลัทธิหรือข้อวัตรตามจริยาที่ตนยึดถือมาปฏิบัติตาม

๒.๒ ที่มาของพระสูตร พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะประทับอยู่ ณ พระเชตะวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี เพื่อให้ภิกษุเหล่านั้นทราบว่าการสมาทานธรรมมี ๔ แบบ แต่ละแบบมีผลต่างกันอย่างไร พระสูตรนี้จัดอยู่ในประเภท ปรัชมาสยะ ^{๔๗๖}

^{๔๗๒} พระธรรมกิตติวงศ์, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ฉบับคำวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบวชเรียน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๔๕.

^{๔๗๓} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๔๗๔} ม. ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๔.

^{๔๗๕} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๖๘/๒๗๙.

^{๔๗๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๕.

ดังนั้น การสมาทานธรรม คือ การรับเอามาปฏิบัติตามที่ตนนั้นนับถือหรือยึดถือ ซึ่งหมายเอาคติที่ยึดกันมาปฏิบัติ ส่วนที่มาของจุฬารัมมสมาทานสูตรนั้น พระพุทธเจ้าได้แสดงแก่นาถบดินทิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี เพื่อให้ภิกษุเหล่านั้นทราบว่า การสมาทานธรรมมี ๔ แบบ

๓. รูปแบบของจุฬารัมมสมาทานสูตร

ภาคอุเทศ รูปแบบของจุฬารัมมสมาทานนั้น พระสูตรนี้จัดอยู่ในประเภท ปรัชมาสยะ รูปแบบนั้นเป็นการบรรยายโวหารแบบถามเอง – ตอบเอง และมีอุปมาอุปไมยประกอบ ใจความสำคัญ การสมาทานธรรม ๔ แบบ

๑. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นผลในอนาคต
๒. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันและมีทุกข์เป็นผลในอนาคต
๓. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลในอนาคต
๔. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลในอนาคต ^{๔๗๗}

ในภาคอุเทศนี้ ถือเป็นใจความสำคัญของพระสูตร โดยแยกแยะในแต่ละข้อหรือประเด็นจากการสมาทานหรือรับเอามาปฏิบัติ ๔ แบบ พร้อมทั้งแต่ละแบบนั้นมีผลเป็นอย่างไรในอนาคต

ภาคนิเทศ

แบบที่ ๑ การปฏิบัติของพวกสมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติตามลัทธิที่ถือว่า “โทษในกามไม่มี” จึงบำรุงบำเรอตนด้วยกามกับบริพาศิกาสาว ๆ ไม่สนใจหลักธรรมคำสอนให้ละกามเพราะเห็นภัยของกาม พวกนี้หลังจากตายไปแล้ว ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

แบบที่ ๒ การปฏิบัติของพวกอเจลล (นักบวชเปลือย) ผู้ถือวัตรต่าง ๆ เช่น ไม่ไปรับอาหารที่เขาเชิญให้ไปรับ ไม่หยุดรับอาหารที่เขาขอให้หยุดรับ ไม่รับอาหารที่เขาแบ่งให้ ไม่รับอาหารที่ทำให้เขาเจ็บ พวกนี้จึงมีความเป็นอยู่ที่ทรามมีทุกข์มาก หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

แบบที่ ๓ การปฏิบัติของบุคคลบางคนผู้มีระคะจัดโดยปกติ จึงได้รับทุกข์โหม่นสออันเกิดจากราคะจัดนั้นเนื่อง ๆ บุคคลบางคนผู้มีโทสะจัดเป็นปกติจึงได้รับทุกข์โหม่นสออันเกิดจากโทสะจัดเนื่อง ๆ บุคคลบางคนผู้มีโมหะจัดเป็นปกติจึงได้รับทุกข์โหม่นสออันเกิดจากโมหะจัดเนื่อง ๆ บุคคลดังกล่าวนี้ ถูกโหม่นสอครอบงำประพฤติพรหมจรรย์ทั้ง ๆ ที่ร้องไห้หน้าตนเองหน้า (เช่น ศิษย์ที่ถูกอาจารย์บังคับ หรือทำโทษให้ปฏิบัติธรรม) จึงประพฤติพรหมจรรย์จนบริสุทธิ์บริบูรณ์หลังจากตายแล้ว เขาไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

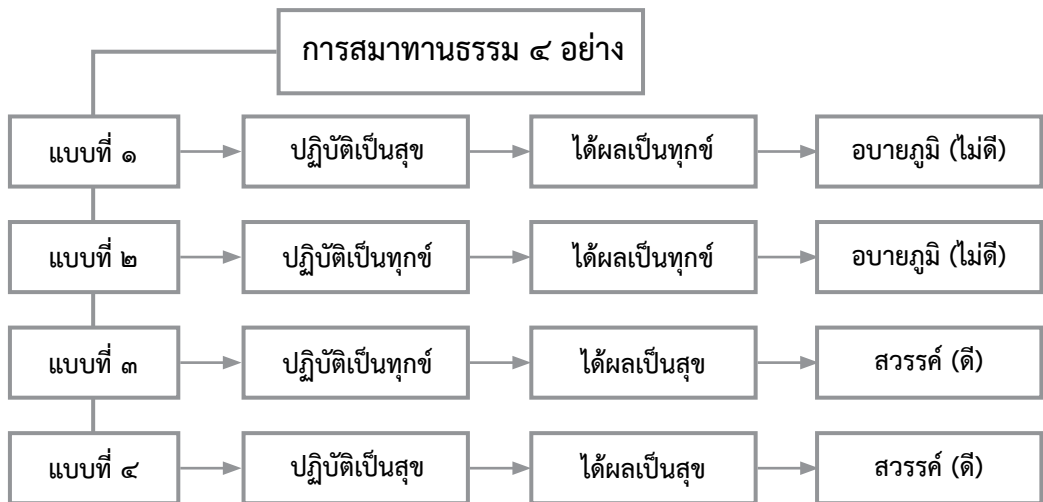
แบบที่ ๔ การปฏิบัติของบุคคลบางคนผู้ไม่มีระคะจัดโดยปกติ ผู้ไม่มีโทสะจัดปกติ ผู้ไม่มีโมหะโดยปกติ จึงไม่ได้รับทุกข์โหม่นสออันเกิดจากกิเลสเหล่านี้เนื่อง ๆ บุคคลดังกล่าว สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ตามลำดับ หลังจากตายแล้ว เขาไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ^{๔๗๘} พระพุทธเจ้าทรงอธิบายแต่ละแบบโดยละเอียด โดยเฉพาะแบบที่ ๑ ทรงเน้นเป็นพิเศษ โดยทรงอธิบายขยายความด้วยอุปมาโวหารประกอบ

๔. โครงสร้างของจุฬารัมมสมาทานสูตร

โครงสร้างของพระสูตรนี้ กล่าวถึงการสมาทานธรรม ๔ แบบ เพื่อให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น ได้เสนอแบบโครงสร้างตามลำดับดังต่อไปนี้

^{๔๗๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๕.

^{๔๗๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๕-๑๔๖.

ข้อสังเกต

พระธรรมเทศนานี้ทรงเปรียบเทียบการปฏิบัติธรรม ๔ แบบโดยทรงถือเอาความทุกข์และความสุขในการปฏิบัติกับความทุกข์และความสุขที่เป็นผลแห่งการปฏิบัติเป็นเกณฑ์เทียบ ดังนี้

- แบบที่ ๑ ปฏิบัติสุข แต่ได้ผลเป็นทุกข์ = ไม่ดี
- แบบที่ ๒ ปฏิบัติเป็นทุกข์ และได้ผลเป็นทุกข์ = ไม่ดีเลย
- แบบที่ ๓ ปฏิบัติเป็นทุกข์ แต่ได้ผลเป็นสุข = ดี
- แบบที่ ๔ ปฏิบัติเป็นสุข และได้ผลเป็นสุข = ดีมาก

เกณฑ์สูงสุด คือ ความสุขในสุดคติโลกสวรรค์เท่านั้น ของการสมาทานธรรมทั้ง ๔ อาจจำแนกดังนี้ แบบที่ ๑ เป็นของลัทธิกามสุขัลลิกานุโยค แบบที่ ๒ เป็นของลัทธิอัตถิกสิลิกานุโยค และแบบที่ ๓ และแบบที่ ๔ เป็นของพระพุทธศาสนา ^{๔๗๙}

โครงสร้างในจูฬมมสมาทานสูตรนี้ เป็นการปฏิบัติ ๔ แบบ โดยแบบที่ ๑ นั้นเป็นการปฏิบัติแบบหย่อนยานลุ่มหลงในกามคุณ และแบบที่ ๒ นั้น เป็นการทรมานตนเอง หรือทำตนเองให้ลำบาก แบบที่ ๓ และแบบที่ ๔ เป็นการปฏิบัติแบบพระพุทธศาสนา แบบทางสายกลาง ไม่หย่อนและไม่ตึงเกินไป เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา นั้นเอง

๕. เนื้อหาของจูฬมมสมาทานสูตร

ในจูฬมมสมาทานสูตร ว่าด้วยสูตรเล็ก กล่าวถึง สมัยพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้วพระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้ ๔ ประการ การสมาทานธรรม ๔ ประการ มีอะไร คือ

- ๑. การสมาทานที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นผลในอนาคต
- ๒. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นผลในอนาคต
- ๓. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน แต่มีสุขเป็นผลในอนาคต ^{๔๘๐}

^{๔๗๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๖-๑๔๗

^{๔๘๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๘/๕๐๘-๕๐๙.

๖. การสมานานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นผลในอนาคต

ในจุฬารัตนสมานานธรรม มีเนื้อความขยายของการสมานานธรรม ๔ อย่าง จะได้กล่าวตามลำดับดังต่อไปนี้

๑) การสมานานธรรมที่มีสุขแต่มีทุกข์เป็นวิบาก การสมานานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต เป็นอย่างไร คือ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “โทษในกามทั้งหลาย ไม่มี” สมณพราหมณ์พวกนั้นย่อมถึงความเป็นผู้ตม้ด้าในกามทั้งหลาย บำเรอกับพวกนางปริพาชิกาที่เกล้าภยผม และกล่าวอย่างนี้ว่า “ทำไมท่านสมณพราหมณ์พวกนั้นเมื่อเห็นอนาคตภัยในกามทั้งหลาย จึงกล่าวถึงการละกามทั้งหลาย บัญญัติการกำหนดรู้กามทั้งหลาย (อันที่จริง) การได้สัมผัสขนอันมีขนอ่อนนุ่มของนางปริพาชิกานี้เป็นความสุข” แล้วก็ถึงความเป็นผู้ตม้ด้าในกามทั้งหลาย ครั้นถึงความเป็นผู้ตม้ด้าในกามทั้งหลาย หลังจากตายแล้ว ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อน ในที่ที่ตนเกิดนั้น และกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านสมณพราหมณ์พวกนั้นเมื่อเห็นอนาคตภัยในกามทั้งหลายนี้แล จึงกล่าวถึงการละกามทั้งหลาย บัญญัติการกำหนดรู้กามทั้งหลาย อันที่จริงพวกเรานี้ย่อมเสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อน เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ” เปรียบเหมือนผลสุกของเถาย่านทราย จะพึงแตกในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน พืชแห่งเถาย่านทรายนั้นจะพึงตกลงที่โคนต้นสาละต้นใดต้นหนึ่ง เทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้นกลัว หวาดเสียว และถึงความสะดุ้ง พวกอารามเทวดา ^{๔๘๑} วนเทวดา ^{๔๘๒} รุกขเทวดา ^{๔๘๓} และพวกเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นไม้ อันเป็นโอสถหญ้าและต้นไม้เจ้าป่าผู้เป็นมิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต ๔ ของเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้นต่างก็พากันมาปถอบโยนอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย เมล็ดพืชแห่งเถาย่านทรายนั้น บางทีนกยูงอาจลีนกินบ้าง นี้อาจเคี้ยวกินบ้าง ไผ่ป่าอาจไหม้บ้าง พวกคนทำงานในป่าอาจถอนบ้าง ปลวกอาจกัดกินบ้าง หรือไม่ออกขึ้น” แต่เมล็ดพืชแห่งเถาย่านทรายนั้นนกยูงก็ไม่กลืนกิน นี้อีกก็ไม่เคี้ยวกิน ไผ่ป่าก็ไม่ไหม้ พวกคนทำงานในป่าก็ไม่ถอน ปลวกก็ไม่กัดกิน ยังคงเป็นพืชต่อไป ถูกเมฆฝนตกรดแล้ว กิ่งออกขึ้นด้วยดี เป็นเถาย่านทรายเล็กและอ่อนมีย่านห้อยย้อยเข้าไปอาศัยต้นสาละ” เทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้นจึงกล่าวว่า “ทำไมพวกท่านอารามเทวดา วนเทวดา รุกขเทวดา และเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นไม้อันเป็นโอสถหญ้าและต้นไม้เจ้าป่า ผู้เป็นมิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตเมื่อเห็นอนาคตภัยในเมล็ดพืชแห่งเถาย่านทรายนี้อาจกลัวเลย ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย เมล็ดพืชแห่งเถาย่านทรายนั้น บางทีนกยูงอาจลีนกินบ้าง นี้อาจเคี้ยวกินบ้าง ไผ่ป่า อาจไหม้บ้าง พวกคนทำงานในป่าอาจถอนบ้าง ปลวกอาจกัดกินบ้าง หรือไม่ออกขึ้น” เถาย่านทรายนี้อ่อนและอ่อนมีย่านห้อยย้อยอยู่ มีสัมผัสอันนำความสุขมาให้ เถาย่านทรายนั้น เลื้อยพันต้นสาละนั้น ครั้นเลื้อยพันแล้ว ตั้งอยู่ข้างบนเหมือนร่มแตกเถายู่ข้างล่าง ทำลายลำต้นใหญ่ ๆ ของต้นสาละนั้นเสีย

เทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกท่านอารามเทวดา วนเทวดา รุกขเทวดา และพวกเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นไม้อันเป็นโอสถหญ้าและต้นไม้เจ้าป่า ผู้เป็น มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต เมื่อเห็นอนาคตภัย ในเมล็ดพืชแห่งเถาย่านทรายนี้อาจกลัวเลย ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย เมล็ดพืชแห่งเถาย่านทรายนั้น บางทีนกยูงอาจลีนกินบ้าง นี้อาจเคี้ยวกินบ้าง ไผ่ป่าอาจไหม้บ้าง พวกคนทำงานในป่าอาจถอนบ้าง ปลวกอาจกัดกินบ้าง หรือไม่ออกขึ้น” เรานั้นเสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน เพราะพืชแห่งเถาย่านทรายเป็นเหตุ” แม้ฉันใด มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “โทษในกามทั้งหลาย ไม่มี” ก็ฉันนั้นเหมือนกัน สมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมถึงความเป็นผู้ตม้ด้าในกามทั้งหลาย บำเรอกับพวก

^{๔๘๑} อารามเทวดา หมายถึง เทวดาผู้สถิตอยู่ในสวนดอกไม้และไม้ผล (ม.ม.อ. ๒/๔๖๙/๒๗๙).

^{๔๘๒} วนเทวดา หมายถึง เทวดาที่สถิตอยู่ในป่าอันธวัชและสุกควัน เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๔๖๙/๒๗๙).

^{๔๘๓} รุกขเทวดา หมายถึง เทวดาผู้สถิตอยู่ที่ต้นสะเดา เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๔๖๙/๒๗๙).

นางปริพาชิกาที่เก๋ล้ามวยผมและกล่าวอย่างนี้ว่า “ทำไม ท่านสมณพราหมณ์พวกนั้น เมื่อเห็นอนาคตภัยในกามทั้งหลาย จึงกล่าวถึงการละกามทั้งหลาย บัญญัติการกำหนดรู้ในกามทั้งหลาย (อันที่จริง) การสัมผัสแขนอันมีขนอ่อนนุ่มของนางปริพาชิกานี้ เป็นความสุข” ย่อมถึงความเป็นผู้ดื่มด่ำในกามทั้งหลาย ครั้นถึงความเป็นผู้ดื่มด่ำในกามทั้งหลาย หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อนในที่ที่ตนเกิดนั้น และกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านสมณพราหมณ์พวกนั้นเมื่อเห็นอนาคตภัยในกามทั้งหลายนี้แล จึงกล่าวถึงการละกามทั้งหลาย บัญญัติความกำหนดรู้กามทั้งหลาย อันที่จริงพวกเรา นี้ย่อมเสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อนเพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ” ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต ^{๔๘๔}

๒) การสมาทานธรรมที่มีทุกข์และมีทุกข์เป็นวิบาก การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต เป็นอย่างไร คือ ปริพาชกบางคนในโลกนี้เป็นอเจลก (ประพุดติเปลือยกาย) เป็นผู้ไม่มีมารยาท เลี้ยงมือ เขาเชิญให้ไปรับอาหารก็ไม่ไป เขาเชิญให้หยุดรับอาหารก็ไม่หยุด ไม่รับอาหารที่เขาแบ่งไว้ ไม่รับอาหารที่เขาทำเจาะจง ไม่ยินดีอาหารที่เขาเชิญ ไม่รับอาหารจากปากหม้อ ไม่รับอาหารจากปากภาชนะ ไม่รับอาหารคร่อมธณีประตุ ไม่รับอาหารคร่อมท่อนไม้ ไม่รับอาหารคร่อมสาก ไม่รับอาหารของคน ๒ คนที่กำลังบริโภค ไม่รับอาหารของหญิงมีครรภ์ ไม่รับอาหารของหญิงที่กำลังให้บุตรติ่มนม ไม่รับอาหารของหญิงที่คลอเคลียชาย ไม่รับอาหารที่นัดแนะกันทำได้ ไม่รับอาหารในที่เลี้ยงสุนัข ไม่รับอาหารในที่มีแมลงวันแต่ตอมเป็นกลุ่ม ๆ ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มยาตอง เขารับอาหารในเรือนหลังเดียว ยังชีพด้วยข้าวคำเดียว รับอาหารในเรือน ๒ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๒ คำ ฯลฯ รับอาหารในเรือน ๗ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๗ คำ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๑ ใบ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๒ ใบ ฯลฯ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๗ ใบ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๑ วัน กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๒ วัน ฯลฯ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๗ วัน ถือการบริโภคอาหารตามวาระ ๑๕ วันต่อมือเช่นนี้ อยู่ด้วยประการอย่างนี้

“ปริพาชกนั้นเป็นผู้กินผักดองเป็นอาหาร กินข้าวฟ่างเป็นอาหาร กินลูกเดี๋ยเป็นอาหาร กินกากข้าวเป็นอาหาร กินสาหร่ายเป็นอาหาร กินรำเป็นอาหาร กินข้าวตังเป็นอาหาร กินกำยานเป็นอาหาร กินหญ้าเป็นอาหาร กินมูลโคเป็นอาหาร กินเหง้าและผลไม้ป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้หล่นยังชีพอยู่ ปริพาชกนั้นนุ่งห่มผ้าป่าน นุ่งห่มผ้าแกมกัน นุ่งห่มผ้าทอศพ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล นุ่งห่มผ้าเปลือกไม้ นุ่งห่มหนังเสือ นุ่งห่มหนังเสียมมีเล็บ ผ้าคารอง นุ่งห่มผ้าเปลือกไม้กรอง นุ่งห่มผ้าผลไม้กรอง นุ่งห่มผ้ากัมพลผสมมนุษย์ นุ่งห่มผ้ากัมพลขนสัตว์ นุ่งห่มผ้าขนปีกนกเค้า เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือถือการถอนผมและหนวด ยืนอย่างเดียว ไม่ยอมนั่ง เดินกระโหยงคือ ถือการเดินกระโหยง ถือการนอนบนหนามคือนอนบนที่นอนที่ทำด้วยหนาม ถือการลงอาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง ถือการย่างและการอบกาย หลายรูปแบบเช่นนี้อยู่ ด้วยประการอย่างนี้ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก” ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีทุกข์ในปัจจุบันและมีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต ^{๔๘๕}

๓) การสมาทานธรรมที่มีทุกข์แต่มีสุขเป็นวิบาก การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน แต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มิมีราคะกล้าโดยปกติ เสวยทุกข์โศกนันทอันเกิดจากราคะเนื่อง ๆ เป็นผู้มิมีโทสะกล้าโดยปกติ เสวยทุกข์โศกนันทอันเกิดจากโทสะเนื่อง ๆ เป็นผู้มิมีโมหะกล้าโดยปกติ เสวยทุกข์โศกนันทอัน

^{๔๘๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๙/๕๐๙-๕๑๐.

^{๔๘๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๗๐/๕๑๐-๕๑๑.

เกิดจากโมหะเนื่อง ๆ บุคคลนั้นมีทุกข์บ้าง มีโหม่นสบ้าง เป็นผู้มีหนานองด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ ประพฤติพรหมจรรย์ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ หลังจากตายแล้ว เขาไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต^{๔๘๖}

๔) การสมาทานธรรมที่มีสุขและมีสุขเป็นวิบาก การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากในอนาคต เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีราคะกล้าโดยปกติ ไม่เสวยทุกข์โหม่นส อันเกิดจากราคะเนื่อง ๆ เป็นผู้ไม่มีโทสะกล้าโดยปกติ ไม่เสวยทุกข์โหม่นสอันเกิดจากโทสะเนื่อง ๆ เป็นผู้ไม่มีโมหะกล้าโดยปกติ ไม่เสวยทุกข์โหม่นสอันเกิดจากโมหะเนื่อง ๆ บุคคลนั้นสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุตติยฌานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุตตถฌาน ... อยู่ หลังจากตายแล้ว เขาไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีสุขในปัจจุบันและมีสุขเป็นวิบากในอนาคต ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรม ๔ ประการนี้แล” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล^{๔๘๗}

ดังนั้น การปฏิบัติของบุคคล ๔ อย่างด้วย (๑) การมีความเห็น(ทิฏฐิ) ความสุขในปัจจุบัน(กาม) และติดอยู่ในกามทั้งหลาย ย่อมส่งผลถึงความเดือดร้อนในทุกข์ เพราะกามเป็นเหตุ ย่อมมีทุกข์เป็นวิบากของตน (๒) การปฏิบัติแบบยึดถือเอาความลำบาก ทรมานตนเองในปัจจุบัน ย่อมส่งผลถึงทุกข์เป็นวิบากในอนาคต (๓) การปฏิบัติโดยบุคคลผู้มีราคะ โทสะ โมหะ กล้าเป็นปกติ มีโหม่นสบ้าง โหม่นสบ้าง แล้วประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ย่อมไปเกิดเป็นสุคติในโลกรสวรรค์ และ (๔) การปฏิบัติของบุคคลนั้นสังัดออกจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย และบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ มีภาวะจิตที่เป็นหนึ่งผุดขึ้น มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ บรรลุตติยฌาน บรรลุตตถฌานอยู่ หลังจากตายไปแล้ว ย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๗. บุคคลที่สมาทานธรรม ๒ ประเภท

ในส่วนของคุณคนในการสมาทานธรรมนั้น ได้แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ (๑) บรรพชิต (๒) คฤหัสถ์ โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๗.๑ บรรพชิต หมายถึง ผู้บวช นักบวช เช่น ภิกษุ ภิกษุณี สมณะ ดาบส ฤๅษี เป็นต้น แต่เฉพาะในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร และสิกขมานา^{๔๘๘} บรรพชิตเมื่อสมาทานธรรมหรือรับเอาข้อปฏิบัติตามสถานะของตนมาเป็นการประพฤติปฏิบัติ การกระทำนั้นย่อมมีผลจากการปฏิบัติ ในความเป็นอยู่ของบรรพชิตนั้น ต้องถือปฏิบัติตาม (ศีล) สถานะของตนแล้วนำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยเห็นภัยในวัฏสงสาร หรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความสุข-ทุกข์ ในปัจจุบัน โดยไม่หลงไปตามกิเลสหรือสิ่งที่ยั่วให้เกิดความหลงผิด เช่น ไม่หลงกามคุณ^{๔๘๙} ไม่ถือตัว อันเป็นเครื่องเศร้าหมองหรืออกุศลกรรม แต่จะเห็นประโยชน์จากการปฏิบัติที่ถูกต้อง เช่น การประพฤติพรหมจรรย์ และการเจริญสมาธิ เป็นต้น

^{๔๘๖} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๔๗๑/๕๑๓.

^{๔๘๗} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๔๗๒/๕๑๓-๕๑๔.

^{๔๘๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, หน้า ๑๗๔.

^{๔๘๙} กามคุณ มี ๕ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ, พระธรรมกิตติวงศ์, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ฉบับคำวัด,

จัดพิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบวรธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๔๘.

ดังนั้นเมื่อบรรพชิตรับเอาการสมาทานธรรมแล้ว รู้ในการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยเห็นตามความเป็นจริง แล้วปฏิบัติก็จะส่งผลถึงการปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่ได้ได้รับความเดือดร้อน จะมีแต่ความสุขในปัจจุบัน และยังส่งผลถึงความสุขในอนาคตอีกด้วย

๗.๒ คฤหัสถ์ หมายถึง บุคคลทั่ว ๆ ไปที่ไม่ใช่ภิกษุสงฆ์ คนที่อยู่ครองเรือน^{๔๙๐} การปฏิบัติของคฤหัสถ์นั้นมีทั้งสุขและทุกข์ เมื่อมีการสมาทานหรือรับเอาปฏิบัติแล้ว จะจัดเข้าในการกระทำที่เป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง แล้วเมื่อปฏิบัติแล้วย่อมมีผลเป็นสุข และเป็นทุกข์ การปฏิบัติของคฤหัสถ์นั้น เมื่อปฏิบัติโดยประกอบด้วยอุกุศลกรรมในปัจจุบัน ย่อมมีผลเป็นสุขในอนาคต แต่เมื่อปฏิบัติกุศลกรรม ก็จะส่งผลโดยความสุขในอนาคต การปฏิบัติแบ่ง เป็น ๒ อย่าง คือ (๑) คฤหัสถ์ผู้อยู่ในสถานะผู้บำเพ็ญพรต (๒) คฤหัสถ์ในสถานะผู้ครองเรือน

(๑) คฤหัสถ์ผู้อยู่ในสถานะผู้บำเพ็ญพรต ได้แก่ อุบาสกอุบาสิกาที่รักษาศีล หรือสมาทานวิริตศีล^{๔๙๑} ด้วยการนุ่งขาวห่มขาว ที่เรียกว่า สีลอุโบสถ มีวันรักษา ๒ วัน คือ ปกติอุโบสถ ได้แก่ อุโบสถที่จะพึงรักษาตามปกติ คือวันหนึ่งและคืนหนึ่งมีวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ๘ ค่ำ ปฏิชาครอุโบสถ รักษา ๓ วัน คือวันรับ วันรักษา วันส่ง เช่น อุโบสถ ๘ ค่ำ วัน ๗ ค่ำเป็นวันรับ มีวัน ๙ ค่ำเป็นวันส่ง^{๔๙๒}

(๒) คฤหัสถ์ในสถานะผู้ครองเรือน หมายถึง ครองเรือนอย่างโลก โลกไม่มีกฎเกณฑ์อะไร ครองตามอารมณ์ ปราศจากหลักยึดเหมือนสวะลอยน้ำ น้ำขึ้นก็ขึ้นด้วย น้ำลงก็ลงด้วย ติดอยู่ที่ไหนก็ค้างอยู่ที่นั่น การปฏิบัติในทางโลกแบบผิดชอบชั่วดีนั้นของผู้ครองเรือนนั้น เรียกว่า สีล ๕ เป็นต้น^{๔๙๓}

ดังนั้น การสมาทานหรือการปฏิบัติของคฤหัสถ์นั้น ก็จะรับเอาปฏิบัติตามหน้าที่และสถานะของตน โดยเมื่อปฏิบัติแล้วถ้าปฏิบัติเพียงเห็นแค่ความสุขในปัจจุบัน โดยมีกิเลสหรืออุกุศลกรรมเป็นเหตุ จะส่งผลมีความสุขในอนาคต แต่เมื่อปฏิบัติมีความสุขในปัจจุบันโดยมีกุศลเป็นเหตุ ก็จะส่งผลมีความสุขในอนาคต

๘. ผลของการปฏิบัติของสมาทานธรรม

ผลของการปฏิบัติสมาทานธรรมนั้น เมื่อผู้ปฏิบัติแล้วตามหลักเปรียบเทียบการปฏิบัติธรรม ๔ แบบ โดยตรงถือเอาความทุกข์และความสุขในการปฏิบัติกับความทุกข์และความสุขที่เป็นผลแห่งการปฏิบัติเป็นเกณฑ์เทียบ

แบบที่ ๑ ปฏิบัติสุข แต่ได้ผลเป็นทุกข์	→	ไม่ดี (อบาย)
แบบที่ ๒ ปฏิบัติเป็นทุกข์ และได้ผลเป็นทุกข์	→	ไม่ดีเลย (อบาย)
แบบที่ ๓ ปฏิบัติเป็นทุกข์ แต่ได้ผลเป็นสุข	→	ดี (สวรรค์)
แบบที่ ๔ ปฏิบัติเป็นสุข และได้ผลเป็นสุข	→	ดีมาก (สวรรค์)

การแบ่งผลการปฏิบัตินั้นออกเป็น ๒ อย่าง คือ (๑) อบายภูมิ และ (๒) สวรรค์ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๔๙๐} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาไทย - อังกฤษ, อังกฤษ - ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๖.

^{๔๙๑} องค์การศึกษา, ศาสนาและวัฒนธรรม, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗, หน้า ๑๖.

^{๔๙๒} พระธรรมวิสุทธิสารคุณ, การครองเรือน การเสวยสละคือกุญแจแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๑-๒.

๘.๑ **อภัยภูมิ** การปฏิบัติตามหรือสมาทานธรรมตามแบบที่ ๑ และแบบที่ ๒ นั้นแล้ว จะส่งผลถึงไม่ดีและไม่ดีเลย ดังนั้นผลจากการปฏิบัติใน ๒ แบบนี้ ย่อมส่งผลความทุกข์ในอนาคต คือ อภัยภูมิ พระธรรมกิตติวงศ์ให้ความหมายของคำว่า อภัยภูมิ หมายถึง ภูมิที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน เป็นที่เกิดของผู้ที่ทำบาปกรรมไว้ในขณะยังมีชีวิตอยู่ ผลแห่งกรรมนั้นจะส่งเขาไปเกิดในอภัยภูมิหลังจากเขาตายแล้ว แบ่งออกเป็น ๔ อย่าง คือ

- (๑) นรก เป็นที่เกิดของคนที่มีมากด้วยโทสะ ชอบฆ่าฟัน ชอบทำร้ายผู้อื่น
- (๒) เปรต เป็นที่เกิดของคนที่มีมากด้วยโลภะ ชอบฉ้อโกง ลักขโมย เบียดเบียนทรัพย์
- (๓) อสุรกาย เป็นที่เกิดของคนที่มีมากด้วยโลภะ
- (๔) ดิรัจฉาน เป็นที่เกิดของคนที่มีมากด้วยโมหะ หลงมกมาย ออกตัญญู เห็นผิด ^{๔๙๓}

ดังนั้นเมื่อปฏิบัติหรือสมาทานธรรม ๒ อย่าง (แบบ ๑, แบบ ๒) คือ (๑) ธรรมสมาทานที่ให้สุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากต่อไป เช่น การหลงมัวเมาหมกมุ่นอยู่ในกาม หรือการประพฤติกุศลกรรมบถด้วยความสนุกสนานพอใจ เป็นต้น (๒) ธรรมสมาทานที่ให้ทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นวิบากต่อไป เช่น การประพฤติวัตรทรมานตนของพวกอเจลก หรือการประพฤติกุศลกรรมบถด้วยความยากลำบาก ทั้งมีความเดือดร้อนใจ เป็นต้น ย่อมส่งผลถึงอภัยภูมิ หรือหนทางแห่งความเดือดร้อนและความเสื่อมที่จะได้รับผลในอนาคต

๘.๒ **สววรรค์** การปฏิบัติตามหรือสมาทานธรรมตามแบบที่ ๓ และแบบที่ ๔ นั้นแล้ว จะส่งผลถึงดีและดีมาก ดังนั้นผลจากการปฏิบัติใน ๒ แบบนี้ ย่อมส่งผลความสุขในอนาคต คือ สวรรค์ “สวรรค์ หมายถึง ภูมิหรือโลกของเทวดา อันเป็นภูมิที่มีแต่สิ่งที่ดีงาม ให้แต่สิ่งที่ดีเลิศซึ่งล้วนเป็นของทิพย์ ทำให้ผู้ไปเกิดมีแต่ความสุข” ^{๔๙๔} สวรรค์แบ่งออกเป็น ๖ ชั้น ได้แก่ (๑) จาตุมหาราช (๒) ดาวดึงส์ (๓) ยามา (๔) ดุสิต (๕) นิมมานรดี (๖) พรหมมิทิวสวส์ตี ^{๔๙๕}

ดังนั้น เมื่อปฏิบัติสมาทานธรรม ๒ อย่าง (แบบ ๓, แบบ ๔) คือ (๑) ธรรมสมาทานที่ให้ทุกข์ในปัจจุบัน แต่มีสุขเป็นวิบากต่อไป เช่น ผู้ที่กิเลสมีกำลังแรงกล้า ฟืนใจพยายามประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ หรือผู้ที่ประพฤติกุศลกรรมบถด้วยความยากลำบาก เป็นต้น (๒) ธรรมสมาทานที่ให้สุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป เช่น ผู้ที่กิเลสมีกำลังน้อย ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความพอใจ หรือผู้ที่ประพฤติกุศลกรรมบถ ด้วยความพอใจ ได้เสวยสุขโสมนัส เป็นต้น ย่อมส่งผลถึง สวรรค์ความสุขในภพหน้า หรือสุคติภูมิในอนาคต

๙. หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสมาทานธรรม

การวิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสมาทานธรรมนั้น ได้แบ่งในส่วนของ (๑) ความเห็นคือ ทิฐุฐิ (๒) ความเชื่อ คือ ศรัทธา และ (๓) ความละเอียดหรือความเกรงกลัวต่อบาป คือ เหวธรรม ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

๙.๑ **หลักทิฐุฐิ ทิฐุฐิ** คือ ความเห็น ความเข้าใจตามแนวคิดของตน ลักษณะสำคัญของทิฐุฐิ คือ การยึดถือเป็นของตน ความรู้ที่เป็นทิฐุฐินี้ มีได้ตั้งแต่ขั้นไม่มีเหตุผล มีเหตุผลน้อยบ้าง มากบ้าง แต่เมื่อใดทิฐุฐินั้นพัฒนาขึ้นไปเป็นความรู้ ความเข้าใจ ตามความเป็นจริงแล้วก็จะมีความถูกต้อง ^{๔๙๖} ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ มิจฉาทิฐุฐิ เป็นความเห็นที่ผิดจากความเป็นจริงเป็นไปเพื่อสร้างโลกสร้างกิเลส และสัมมาทิฐุฐิ คือ

^{๔๙๓} พระธรรมกิตติวงศ์, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ฉบับคำวัด, จัดพิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๑๒๔๖.

^{๔๙๔} อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๒๓.

^{๔๙๕} เสฐียรพงษ์, วรรณปก, พระพุทธศาสนาทัศนะวิจารณ์, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕๔.

^{๔๙๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๔๔.

(๑) ผู้ที่เกิดเป็นเทวดาแล้วต้องปฏิบัติตนอยู่ในเทวธรรม คือ หิริ ความละอายบาปมีกายทุจริตเป็นต้น และโอตตปปะ ความกลัวต่อผลของบาปมีกายทุจริตเป็นต้น เพื่อทรงสถานะของความเป็นเทวดาให้อยู่ได้นาน เพราะถ้าเทวดาขาดความละอายชั่วกลัวบาป กระทำชั่วขึ้นมาจะต้องเคลื่อนจากสวรรค์ไปเกิดในคติอื่น อรรถกถา ได้แสดงเหตุที่ทำให้เทวดาเคลื่อนจากเทวโลกไว้ ๔ ประการ คือ ๑. ด้วยความสิ้นอายุ ๒. ด้วยความสิ้นบุญ ๓. ด้วยความสิ้นอาหาร ๔. ด้วยความโกรธ ในเหตุ ๔ ประการนั้น เทวดาที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชื่อว่า เคลื่อนด้วยความโกรธ เช่น เทพบุตรคนหนึ่งไม่อดทนต่อสมบัติของผู้อื่นมีความโกรธเคืองแล้วจึงทำกาละ^{๕๐๓}

(๒) ผู้ประกอบด้วยเทวธรรมทั้ง หิริ และโอตตปปะ ตั้งอยู่ในธรรมอันขาว ท่านเรียกว่า ผู้มีเทวธรรม คือมนุษย์ทั้งหลายที่เป็นคนดีดำรงตนอยู่ในเทวธรรม ชื่อว่า ผู้มีเทวธรรม เป็นเทวดาในโลกมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการ จัดประเภทเทวดา ท่านจัดพระราชาเป็นเทพประเภทหนึ่ง เรียกว่า สมมติเทพ เป็นเทวดาโดยสมมติ อีกประการ หนึ่ง เทียบได้กับการจัดการดาบิดาซึ่งเป็นมนุษย์แต่ประพฤติกรรมวิหการธรรมต่อบุตร ท่านจัดว่า มารดาบิดาเป็น พรหมของบุตรคือเป็นพรหมในโลกมนุษย์^{๕๐๔}

(๓) เทวธรรมเป็นหลักปฏิบัติที่ทำให้ผู้ปฏิบัติได้ไปเกิดเป็นเทวดา พระอรรถกถาจารย์แสดงไว้ว่า กุศล ธรรมทั้งหลาย มีหิริและโอตตปปะเป็นมูล ชื่อว่า เทวธรรม เพราะมีความหมายว่า เป็นเหตุแห่งกุศลสัมปทา แห่ง การเกิดในเทวโลก และแห่งความหมดจด เหตุแห่งการเกิดในเทวโลกก็คือเหตุที่ทำให้ไปเกิดเป็นเทวดา^{๕๐๕}

หลักเทวธรรมนั้นทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับสิ่งที่พึงประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) ทรงสถานะความเป็นเทวดา ให้อยู่ได้นาน (๒) ผู้ปฏิบัติเทวธรรมชื่อว่าเป็นเทวดาในโลกมนุษย์ (๓) หลักเทวธรรมเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติได้ไปเกิด เป็นเทวดา จากการศึกษาหลักเทวธรรมจึงทราบได้ว่า ผู้ประพฤติกรรมจิตสูงขึ้นไปเกิดเป็นเทวดาแล้วก็ต้อง ประพฤติธรรมเพื่อรักษาภาวะของตนไว้ไม่ให้ตกไปสู่ความหายนะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็ต้องประพฤติเทวธรรม อยู่ตลอดเวลา หลักเทวธรรมนี้ยังเป็นมูลเหตุกุศลสัมปทาแห่งการเกิดในเทวโลกและแห่งความหมดจดด้วย

๑๐. การปฏิบัติธรรมตามหลักจุฬามัทสนิทานสูตรในพระสุตตันตปิฎก

การปฏิบัติธรรมตามหลักจุฬามัทสนิทานสูตร ดังนี้ (๑) กามสุขัลลิกานุโยค (ปฏิบัติสุขแต่ได้ผลเป็น ทุกข์) (๒) อตตกิลมณานุโยค (ปฏิบัติเป็นทุกข์และได้ผลเป็นทุกข์) (๓) เนกขัมมะ (ปฏิบัติเป็นทุกข์แต่ได้ผลเป็นสุข) (๔) ฌาน (ปฏิบัติเป็นสุขและได้ผลเป็นสุข) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑๐.๑ กามสุขัลลิกานุโยค (ปฏิบัติสุขแต่ได้ผลเป็นทุกข์) ในการปฏิบัติสุขแต่ได้ผลเป็นทุกข์นั้น ในทาง พระพุทธศาสนากล่าวว่าเป็นการปฏิบัติที่หมกมุ่นอยู่ในกามทั้งหลาย พระพุทธเจ้าได้ตรัสใน ฌัมมจักกัปปวัตตน สูตร^{๕๐๖} ว่า ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค ได้รับสั่งกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด ๒ อย่างนี้ บรรพชิต ไม่พึงเสพ กล่าวคือ

๑. กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอัน ทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

๒. อตตกิลมณานุโยค (การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

^{๕๐๓} พุ.ธ.อ. (บาลี) /๒/๑๒ - ๑๓.

^{๕๐๔} มงคล. (บาลี) /๔๔/๖๙ - ๗๐.

^{๕๐๕} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๓๐๔/๗ - ๗

^{๕๐๖} ส.ส. (ไทย) ๑๔/๑๐๘๑/๓๖๗.

ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิบัติไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ^{๕๐๗} ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน

กามสุขัลลิกานุโยค หมายถึง การประกอบตัวตนให้พัวพันหมกมุ่นอยู่ในกามสุข เป็นอย่างหนึ่งที่สุดสองข้าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค ๑ อตตกิลมณานุโยค ๑^{๕๐๘} ความหมายของ กามสุขัลลิกานุโยค การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอรหันต์ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ หากจะแปลความหมายเป็นการเสพกามหรือ กามคุณ ๕^{๕๐๙} คือ เสพ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส

เหตุของการปฏิบัติสุขแต่ให้ผลเป็นทุกข์นั้นคือการปฏิบัติที่ติดอยู่ในกามคุณทั้ง ๕ โดยยึดติดกับรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส เพราะเห็นความสุขในปัจจุบัน จากการเสพรูป เสพ เสียง เสพกลิ่น เสพรส และเสพสัมผัสทางกาย จึงติดในอารมณ์สุขของทางโลก ไม่ออกจากโลกียวิสัยได้ ถือเป็นความสุขโลกนี้เท่านั้น โลภียวิสัย หมายถึง ความเป็นไปที่ยังวนเวียนในภพที่เกี่ยวข้องติดอยู่กับเรื่องของกาม ตัณหา ทิฏฐิ อวิชชา เป็นต้น^{๕๑๐}

๑๐.๒ อตตกิลมณานุโยค (ปฏิบัติเป็นทุกข์และได้ผลเป็นทุกข์) การปฏิบัติเป็นทุกข์และได้ผลเป็นทุกข์นั้น เป็นการทรมานตน หรือกระทำตนให้ลำบากในทางพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า อตตกิลมณานุโยค หมายถึง การประกอบทรมานตนให้ลำบาก หรือวิธีการบรรลุด้วยการทรมานตนเอง เช่น การบำเพ็ญตบะในอินเดียต่าง ๆ เป็นต้น^{๕๑๑} ผู้มีความประพฤติเช่นนี้ย่อมมีความเห็นที่ผิดเพราะยังมีความเกี่ยวข้องยึดติดกับเครื่องรอตัดทั้งหลาย เรียกว่า สังโยชน์ คือ เครื่องผูกพันน้อยใหญ่^{๕๑๒} เป็นธรรมที่มืดโศกตัวไว้กับทุกข์^{๕๑๓} คัมภีร์อรรถกถาให้ความหมายเอาไว้ว่า เป็นเครื่องผูกพันสัตว์ทั้งหลายไว้ในภพ (คือภพ) ที่แล้วด้วยวิภวาท^{๕๑๔} เป็นเครื่องพันธนาการ^{๕๑๕} เพราะสังโยชน์เหล่านี้ ย่อมผูก คือตามผูกสัตว์ทั้งหลายไว้ในภพ อีกนัยหนึ่งย่อมเชื่อมภพไว้ด้วยภพ^{๕๑๖} รวมถึงการผูกมัดบุคคลผู้มีสังโยชน์ไว้ด้วยกรรมและวิบากอันเป็นทุกข์ หรือด้วยลำดับของ ภพ ในภพ กำเนิด คติ วิญญาน ฐิติ และสัตตवास เป็นต้น^{๕๑๗} และยิ่งไปกว่านั้น สังโยชน์ก็ยังสามารถยังสัตว์ให้จมลงในวิภวาทได้ด้วย^{๕๑๘} สังโยชน์นี้จัดเป็นกิเลสที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นหมวดหมู่ โดยแสดงเป็นหมวด ๓^{๕๑๙} บ้าง แสดงเป็นหมวด ๗^{๕๒๐} บ้าง แสดงเป็นหมวด ๑๐^{๕๒๑} บ้างโดยเรียงลำดับตามความหยาบและละเอียดของกิเลสแต่ละประเภท และในแต่ละหมวดเองก็มีชื่ออีกเลสทั้งที่เหมือนกันและต่างกันไป

^{๕๐๗} จักขุ ในที่นี้หมายถึงปัญญาจักขุ (วิ.อ. ๓/๑๓/๑๗)

^{๕๐๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, หน้า ๑๖.

^{๕๐๙} อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน.

^{๕๑๐} พระธรรมกิตติวงศ์, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ฉบับคำวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๕๘๘.

^{๕๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, หน้า ๕๓๐.

^{๕๑๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์,

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๖๔๒.

^{๕๑๓} อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๔๓/๕๐๑

^{๕๑๔} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑,

^{๕๑๕} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒๕๕/๑๐๗.

^{๕๑๖} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๙/๑๐๑.

^{๕๑๗} พ.อิต.อ. (ไทย) ๑/๑๙๓/๑๑๑.

^{๕๑๘} พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๒/๓๘๐.

^{๕๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๔-๒๗๕/๒๐๖

^{๕๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๘.

^{๕๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒.

๑๐.๓ เนกขัมมะ (ปฏิบัติเป็นทุกข์แต่ได้ผลเป็นสุข) เนกขัมมะ หมายถึง การดำเนินชีวิตที่มุ่งเน้นเพื่อให้ชีวิตหลุดพ้นจากกาม เพราะกามนั้นเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ทั้งปวง แต่หลักธรรมที่สามารถนำมาดับทุกข์ที่เกิดจากกามนั้นเป็น “การออกบวช การปลีกตัวออกจากกามเพื่อการประพฤติพรหมจรรย์ ตามหลักพุทธปรัชญาการออกบวชนั้นจะต้องสละทุกอย่างที่เป็นสมบัติ” ^{๕๒๒} ในการปฏิบัติเป็นทุกข์แต่ได้ผลเป็นสุขนั้น ได้แบ่งออก ๒ อย่าง คือ (๑) เนกขัมมะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ (๒) เนกขัมมะสำหรับคฤหัสถ์ ดังจะได้อธิบายตามลำดับ

๑) เนกขัมมะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ หมายถึง “การออกบวชเพื่อปลีกตัวออกจากกาม” ^{๕๒๓} และประพฤติพรหมจรรย์ตามหลักพระพุทธศาสนา การออกบวชนั้นจะต้องเป็นผู้สละสมบัติทางโลกและจะต้องปฏิบัติตามวินัยอย่างเคร่งครัด ดำริออกจากทุกข์ด้วยการพยายามหาทางออกจากการครองชีวิตอย่างฆราวาส ดังในเรื่อง “การบำเพ็ญเนกขัมมะของพระเตมีย์ ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ทรงเสวยพระชาติเป็นเตมีย์โพธิสัตว์ก็ทรงออกจากการดำเนินชีวิตแบบฆราวาสทั่วไปเพราะพระองค์ทรงเห็นการเช่นฆ่ามนุษย์ด้วยกัน” ^{๕๒๔} พระองค์จึงทรงแสวงหาทางพ้นทุกข์ เพื่อความสุขอย่างแท้จริง การปลีกตัวออกจากหมู่ แล้วหันหน้ามาบำเพ็ญเพียรทางใจ โดยการยึดหลักพระวินัยตามหลักพระพุทธศาสนา

๒) เนกขัมมะสำหรับคฤหัสถ์ หมายถึง การออกจากเรือนหรือการเว้นจากกิเลสกามและวัตถุกามชั่วคราวเพื่อบำเพ็ญเนกขัมมะหรือในปัจจุบันที่พบเห็นประจำทุกวันพระ ๘ คำ ๑๔ และ ๑๕ คำ คือ การรักษาอุโบสถศีลหรือที่เรียกว่า ศีล ๘ ดังนั้น เนกขัมมะในทางพระวินัยสำหรับคฤหัสถ์ในพระพุทธศาสนา คือ อุโบสถศีลหรือศีล ๘ ประการ ^{๕๒๕}

๑๐.๔ ฌาน (ปฏิบัติเป็นสุขและได้ผลเป็นสุข) การสมาทานธรรมโดยการปฏิบัติเป็นสุขและได้ผลเป็นสุข นั้นถือเป็นการปฏิบัติตามแบบพระพุทธศาสนา เพราะในพระไตรปิฎกได้กล่าวว่า ผู้ที่ได้ฌาน ๔ ซึ่งเป็นอภิเจตสิก ^{๕๒๖} นั้น เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันเป็นผู้ได้ตามความปรารถนาโดยไม่ยาก โดยไม่ลำบาก ดังนั้น ฌาน หมายถึง การเผา ดังความในพุทธพจน์ว่า เนกขัมมะย่อมเผา เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า ฌาน เนกขัมมะย่อมเผากามฉันทะให้ไหม้ เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า ฌาน อรหัตตมรรคยอมเผา เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า ฌาน อรหัตตมรรคยอมเผากิเลสทั้งปวงให้ไหม้ เพราะเหตุนี้จึงชื่อว่า ฌาน ^{๕๒๗} ในสัมพาสสูตร ว่าด้วยวิธีหาทางออก (ช่อง) ในที่แคบ ที่แคบสำหรับผู้บำเพ็ญฌาน ได้แก่นิเวรณ ๕ วิธีออกทางช่องว่าง หมายถึงความหลุดพ้น กล่าวคือภาวะที่ทำให้เกิดช่องว่างหรือที่ปลอดจากกิเลสต่าง ๆ เปรียบเสมือน “ที่แคบ” หมายถึงเอา รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และสัญญาเวทียตินิโรธ ๑ แต่ละภาวะสามารถทำให้เกิดความว่างหรือที่ปลอดจากกิเลสต่างกัน จัดเป็นคู่ ๆ ดังนี้

๑. ปฐมฌาน	ว่างจาก	กามคุณ ๕ และนิเวรณ ๕
๒. ทุตติยฌาน	ว่างจาก	วิตกและวิจาร
๓. ตติยฌาน	ว่างจาก	ปีติ
๔. จตุตถฌาน	ว่างจาก	สุขและทุกข์

^{๕๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๔.

^{๕๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, หน้า ๒๘๔.

^{๕๒๔} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๕๒๗/๓๔๗.

^{๕๒๕} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๓๑/๒๕๓.

^{๕๒๖} อภิเจตสิก ในที่นี้หมายถึง จิตที่หมดจดอย่างยิ่งหรืออภิจิต เรียกว่า อภิเจตสิก คือ จิตมุ่งใสยิ่งหรือจิตที่เกิดในอภิเจตสิก จะมีมานะนึกคิดอันแจ่มใส อีกอย่างหนึ่ง จิตที่อาศัย อภิเจตสิก ชื่อว่าจิตของผู้มีความนึกคิดอันแจ่มใส ตูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๖๑/๑๗๓.

^{๕๒๗} พุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๘.

๕. อากาศานัญญาตนณาน ว่างจาก รูปสัณญา
๖. วิญญาณัญญาตนณาน ว่างจาก อากาศานัญญาตนสัณญา
๗. อากัญญาญญาตนณาน ว่างจาก วิญญาณัญญาตนสัณญา
๘. เนวสัณญานาสัณญาตนณาน ว่างจาก อากัญญาญญาตนสัณญา
๙. สัณญาเวทิตินิโรธ ว่างจาก เนวสัณญานาสัณญาตนสัณญา และกิเลสทั้งหลาย^{๕๒๘}

ผู้ปฏิบัติสุขในปัจจุบันนั้น สามารถปฏิบัติธรรมให้บรรลุแต่ละข้อได้นั้นจะต้องบำเพ็ญฌานเป็นขั้น ๆ ไป คือ เมื่อบรรลุฌานข้อที่ ๑ ต้องปฏิบัติการเข้าออกฌานในข้อที่ ๑ ให้คล่องแคล่วเสียก่อน แล้วจึงเข้าสู่ข้อที่ ๒ ทำอย่างนี้เป็นลำดับ อนึ่ง สำหรับผู้บรรลุปฐมฌาน จนถึง จตุตถฌาน เมื่อบรรลุจตุตถฌานแล้ว ถ้าประสงค์จะปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อบรรลุ มรรค ผล นิพพาน ก็ทำได้ไม่ยากเพราะผู้บรรลุปฐมฌานมีสมาธิอย่างแรงกล้า จิตของผู้บรรลุจตุตถฌานเป็นจิตที่ตั้งมั่นบริสุทธิ์ไม่มีกิเลส อุปกิเลส เป็นจิตนุ่มนวลควรแก่การทำงาน เมื่อจิตตั้งมั่นเช่นนี้ ก็ทำจิตให้น้อมจิตไปเพื่ออสาวิกขณญาณ ก็จะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดได้ แต่ถ้าผู้ปฏิบัติยังตั้งใจในเรื่องฌานอยู่ ก็สามารถบำเพ็ญอรุณฌานต่อไป

๑๑. สรุป

จุฬารัตนสมาทานสูตร มีความเป็นมาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโปรดอนาถปิณฑิกเศรษฐี ณ กรุงสาวัตถี ลักษณะของพระสูตรเป็นลักษณะการบรรยายแบบโวหารถามเอง-ตอบเอง และมีอุปมาอุปไมยประกอบ เนื้อหาของสูตรกล่าวถึงการปฏิบัติของบุคคล ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) การมีความเห็น(ทิฏฐิ) ความสุขในปัจจุบัน(กาม) และติดอยู่ในกามทั้งหลาย ย่อมส่งผลถึงความเดือดร้อนในทุกคติ เพราะกามเป็นเหตุ ย่อมมีทุกข์ในวิบากของตน (๒) การปฏิบัติแบบยึดถือเอาความลำบาก ทรมานตนเองในปัจจุบัน ย่อมส่งผลถึงทุกข์เป็นวิบากในอนาคต (๓) การปฏิบัติโดยบุคคลผู้มีราคะ โทสะ โมหะ กล้าเป็นปกติ มีโสมนัสบ้าง โทมนัสบ้าง แล้วประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ย่อมไปเกิดเป็นสุคติในโลกสวรรค์ และ (๔) การปฏิบัติของบุคคลนั้นส่งต่อออกจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย และบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ มีภาวะจิตที่เป็นหนึ่งผุดขึ้น มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ บรรลุตติยฌาน บรรลุจตุตถฌานอยู่ หลังจากตายไปแล้ว ย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์ การปฏิบัติธรรมในจุฬารัตนสมาทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนให้ปฏิบัติตามรูปแบบ ๒ แบบ คือ ๑) แบบเนกขัมมะ หมายถึง การออกจากกามหรือออกบวช เพื่อปฏิบัติเข้าหาความจริงในชีวิตและความเป็นไปในสังสารวัฏ และเพื่อดับซึ่งสังสารวัฏ การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมนำความสุขมาให้ในปัจจุบัน แต่ผลในอนาคตนั้นย่อมส่งผลถึงความสุขในสุคติภพ เพราะปฏิบัติทุกขในปัจจุบัน แล้วมีผลเป็นสุขในอนาคต และ ๒) แบบฌาน หมายถึง การเพ่ง หรือตั้งมั่น และเชื่อมั่นในการปฏิบัติตามเพื่อให้เข้าถึงการบรรลุธรรมต่าง ๆ เพราะผลจากการตั้งมั่นนั้นจะส่งผลถึงความสุขในการเป็นอยู่ในปัจจุบัน การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมนำความสุขมาให้ในปัจจุบันแล้วมีผลความสุขในอนาคต

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระธรรมกิตติวงศ์, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ฉบับคำจำกัด. จัดพิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.
- _____. พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.
- พระธรรมวิสุทธิธารจารย์. การครองเรือน การเสียสละคือกุญแจแห่งชีวิต. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๔.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พระพุทธศาสนาที่ศณะวิจารณ์. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาไทย-อังกฤษ, อังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- องค์การศึกษา. ศาสนพิธี เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

การใช้หลักฆราวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน
ในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลา
An Application of Gharavasa_dhamma in Life quality Development of People
in Tambol Sathingphra Municipality, Satingphra District, Songkhla Province

พระครูสังฆรักษ์แดนชัย อภิขโย/รักหมอ *

พระครูวิรัตธรรมโชติ, ดร., รศ.ดร.กัณฑ์กมล หนูทองแก้ว **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการใช้หลักฆราวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลา ๒) เพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักฆราวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลา จำแนกตาม เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการใช้หลักฆราวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลา การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลา จำนวนทั้งสิ้น ๒,๙๔๖ คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie และ Morgan ได้กลุ่มตัวอย่าง ๓๔๑ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ ค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standrd Deviation) และใช้สถิติทดสอบสมมติฐานโดยใช้ การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ทดสอบความแตกต่าง และค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe's Method)

ผลการวิจัยพบว่า

๑) การใช้หลักฆราวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลาโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านขันติ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๓.๗๙$) รองลงมาคือ ด้านทมะ ($\bar{X} = ๓.๖๘$) และด้านจาคะ ($\bar{X} = ๓.๖๘$) ส่วนด้านสังัจจะ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = ๓.๖๐$) และเมื่อจำแนกตาม เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือนพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลา มีการใช้หลักฆราวาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิต อยู่ในระดับมาก

๒) ผลการเปรียบเทียบ การใช้หลักฆราวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลาจำแนกตามข้อมูลทั่วไป พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพแตก

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

** อาจารย์ที่ปรึกษา

ต่างกัน มีการใช้หลักทวารวดีธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ส่วนประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน ต่างกัน มีการใช้หลักทวารวดีธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลาไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้หลักทวารวดีธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า ประชาชนได้เสนอแนะปัญหาด้านจาคะ มากที่สุด โดยได้เสนอแนะ ได้แก่ ประชาชนมีความเสียสละ มีน้ำใจแบ่งปันให้ผู้อื่น ทำให้เราได้ดำรงชีวิตอยู่ได้ และยังได้รับการยอมรับจากสังคมที่เราอยู่ด้วยและด้านขันติ ประชาชนได้เสนอแนะ ให้รู้จักอดกลั้น อดทน แล้วจะสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างปกติสุข ส่วนด้านทมะ ประชาชนได้เสนอแนะให้การควบคุมสมาธิ และจิตใจก็สามารถทำให้เราดำรงชีวิตได้ และด้านสังขะ ประชาชนได้เสนอแนะการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน เพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ ต้องพัฒนาหลายๆ ด้าน ประกอบกัน เช่น นิสย การมีความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา

คำสำคัญ: การใช้, หลักทวารวดีธรรม,การพัฒนาชีวิต

ABSTRACT

The objectives of this research were as follows 1). To study an application of Sangahavattu in life quality development of people in Tambol Sathingphra municipality, Sathingphra District, Songkhla Province. 2). To compare on An application of Sangahavattu in life quality development of people in Tambol Sathingphra municipality, Sathingphra District, Songkhla Province in terms of sexes, ages, occupations, degrees of education, and monthly incomes as differently and 2). To study the suggestions on the way to promote on application of Sangahavattu in life quality development of people in Tambol Sathingphra municipality, Sathingphra District, Songkhla Province. This is the quantitative research. The population were people who live in Tambol Sathingphra municipality, Sathingphra District, Songkhla Province for 2,946 persons, sample size according to Krejcie and Morgan's table measurement, the samples were about 341 persons, the instrument for data collection was questionnaire, data analysis by package computer program, the statistics were applied as follows; frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, t-test, F-test and to test the difference mean in each pair by Scheffe's method.

The findings were as follows

1) An application of Sangahavattu in life quality development of people in Tambol Sathingphra municipality, Sathingphra District, Songkhla Province by overview was at more level ($\bar{X}=3.67$) for all aspects when considered in each aspect found that the aspect of Khanti was the highest mean ($\bar{X}=3.79$) and followed up the aspect of Dama ($\bar{X}=3.68$), the aspect of Caga ($\bar{X}=3.68$) and the aspect of Sacca was the lowest mean ($\bar{X}=3.60$)

2) The comparative result on application of Sangahavatthu in life quality development of people in Tambol Sathingphra municipality, Sathingphra District, Songkhla Province The people who are different in terms of occupations found that there were different as statistically significance at .01. and in terms sexes, ages, degrees of education, and monthly incomes found that there were not different as statistically significance at .05

3) An application of Sangahavatthu in life quality development of people in Tambol Sathingphra municipality, Sathingphra District, Songkhla Province. The problem found that the aspect of Caga was the highest i.e. people had self sacrifice, kindly to live as survive and accept by society and the aspect of Khanti found that they should have tolerance to live in society as peacefully, the aspect of Dama found that they should control on meditation and mind that can be live alive, and the aspect of Succa found that they should develop in variety i.e. habit, relation and sympathy.

Keywords : application, Gharavasa_dhamma, Sangahavatthu in life quality development

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพของประชาชนในประเทศให้มีประสิทธิภาพนั้น คือการให้การศึกษและการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีให้แก่ประชาชนในประเทศ ลักษณะความเป็นพลเมืองดีคือ การเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความมีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสามัคคีและเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว (ดวงเดือน พันธุมนาวิน,และเพ็ญแข ประจันต์: ๒๕๒๐: ๑) ลักษณะความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมสูงจะต้องได้รับการปลูกฝังให้เกิดในประชาชนส่วนใหญ่ก่อนเพื่อคุณภาพของประชาชนในสังคมและประเทศชาติจากสภาพสังคมไทยปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจอย่างรวดเร็วอันมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมได้ จึงก่อให้เกิดปัญหาหลายประการตามมา สาเหตุหนึ่งมาจากความเสื่อมทางด้านคุณธรรม จริยธรรมของคนในสังคมที่ก่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ผิดกฎหมายบ้านเมืองเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

การมีคุณภาพชีวิตที่ดี นอกจากจะให้บังเกิดขึ้นแก่ตนเองแล้ว เรายังหวังที่จะให้เกิดแก่ครอบครัว เครือญาติและบุคคลอื่นๆ ในสังคมและประเทศชาติโดยส่วนรวมด้วยปัจจุบันคุณภาพชีวิต ได้รับการกำหนดให้เป็นเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาประเทศดังนั้นเป้าหมายทุกด้านไม่ว่าจะในด้านสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ล้วนมุ่งไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ในสังคมคุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อบุคคลและสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถกำหนดการสร้างเกณฑ์มาตรฐานเพื่อให้ระดับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้และเพื่อการทำให้การพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่ปรารถนา (รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทย: ๒๕๕๑: คำนำ) บุคคลแต่ละคน แต่ละครอบครัวจึงมีการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษ การมีแนวคิดและเจตคติที่ดี การรู้จักบริหารตนเอง การมีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น การมีอาชีพมีรายได้ต่อเดือน มีคุณธรรมและศีลธรรม หากทุกคนในสังคมสามารถปฏิบัติได้เช่นนี้ก็เท่ากับว่า สามารถช่วยยกระดับทั้งของตนเองและสังคมให้มีคุณค่า มีความ

เจริญงอกงาม พัฒนาไปสู่สังคมอุดมคติ ปัญหาต่างๆ ในสังคมจะลดลงหรือหมดไป เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม และสถาบันครอบครัวโดยทั่วไปมีความอ่อนแอลงไปมาก ชุมชนก็แตกสลายจากผลกระทบนโยบายการพัฒนาที่ขาดสมดุล เยาวชนชายหญิงของเราทั่วประเทศอยู่ในภาวะสับสนทางความคิดและพฤติกรรม แยกผิดชอบชั่วดีไม่ออก ท้องไม่พร้อม ประเทศไทยจึงใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการที่จะพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้นจนถึงระดับมาตรฐานที่สังคมต้องการ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้สมาชิกในสังคมทุกคนมีความกินดี อยู่ดี มีความสุขสมบูรณ์และในขณะเดียวกันประชาชนในประเทศหรือชุมชนจะต้องมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้เข้มแข็ง เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติตนต่อกันจึงจะทำให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขในสังคม

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ศึกษาการใช้หลักธรรมาธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสิงห์พระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา อันประกอบด้วยสังฆะทมะขันติและจาคะ ซึ่งเป็นหลักธรรมในการกำหนดแนวทางเพื่อมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันยอมทำให้บุคคลในชุมชนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขมีความสุขเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันปฏิบัติตนตามหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องและเหมาะสมและสามารถแยกแยะได้ว่าอะไรคือความชั่วที่ควรละและอะไรคือความดีที่ควรนำมาหลักธรรมนี้มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและคนในชุมชนแล้วจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีเพิ่มความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะส่งผลให้การเป็นอยู่ทางครอบครัวมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยในฐานะเป็นครูพระสอนศีลธรรมในเขตเทศบาลตำบลสิงห์พระจึงสนใจที่จะศึกษาการใช้หลักธรรมาธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสิงห์พระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลเสนอต่อหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องอันจะเป็นประโยชน์ต่อข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนากำหนดแนวทางและรูปแบบการบริหารจัดการของผู้บริหารเทศบาลตำบลสิงห์พระและประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการใช้หลักธรรมาธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาล ตำบลสิงห์พระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
๒. เพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักธรรมาธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาล ตำบลสิงห์พระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา จำแนกตาม เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน
๓. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการใช้หลักธรรมาธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสิงห์พระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ระเบียบวิธีวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ (งานทะเบียนราษฎร: ๒๕๕๘) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ตำบลสิงห์พระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา จำนวน ๒,๙๔๖ คน ทำการกำหนดของกลุ่มตัวอย่างใช้ตารางสุ่มสุ่มของ Krejcie and Morgan (สังกรี ชมภูวงศ์: ๒๕๕๔: ๑๑๓) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๓๔๑ คน และกำหนดวิธีการสุ่มตัวอย่างครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random sampling) โดยใช้ตารางเลขสุ่มได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๔๑ คนโดยแบ่งออกเป็น ๕ ชุมชน ดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา

ลำดับที่	ชื่อชุมชน	จำนวนประชากร	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
1	ชุมชนสาธุประดิษฐ์	824	95
2	ชุมชนพุทธกิจจารักษ์	592	69
3	ชุมชนบ้านจะทิงพระ	506	59
4	ชุมชนบ้านหน้าเมือง	648	75
5	ชุมชนบ้านชายคู	376	43
รวม		2,946	341

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามการใช้หลักขราวาธรรม ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยแบ่งเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ โดยถามข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน

ตอนที่ ๒ สอบถามความคิดเห็นที่มีต่อการใช้หลักขราวาธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ประกอบด้วยคือ ๑) สัจจะความซื่อสัตย์ต่อกัน ๒) ทมะการฝึกตน ๓) ขันติความอดทนอดกลั้นและ ๔) จาคะการเสียสละการแบ่งปันมีน้ำใจลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า โดยให้คะแนนเป็น ๕ ระดับ คือ

คะแนน ๕ หมายถึง มีการใช้ในระดั้มากที่สุด, คะแนน ๔ หมายถึง มีการใช้ในระดั้มาก, คะแนน ๓ หมายถึง มีการใช้ในระดั้มานกลาง, คะแนน ๒ หมายถึง มีการใช้ในระดั้น้อย, คะแนน ๑ หมายถึง มีการใช้ในระดั้น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามข้อเสนอแนะแนวทางการใช้หลักขราวาธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา เป็นคำถามปลายเปิด

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. นำหนังสือแนะนำตัวและขออนุญาตเก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช มอบให้นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลทิงพระ อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๒. ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถาม จำนวน ๓๔๑ ชุด โดยประสานกับหัวหน้าชุมชนแต่ละชุมชน เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลและผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตัวเอง โดยอธิบายให้กลุ่มตัวอย่างเข้าใจในการตอบแบบสอบถามก่อน และให้ลงมือตอบแบบสอบถาม

๓. หลังจากผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างลงมือตอบแบบสอบถามแล้ว ทำการเก็บรวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับคืนด้วยตัวเองจากกลุ่มตัวอย่างได้ ๓๔๑ ชุด นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของแบบสอบถาม คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และใช้สถิติทดสอบสมมติฐานโดยใช้ การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ทดสอบความแตกต่าง และค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ้ (Scheffe's Method)

ผลการวิจัย

๑. การใช้หลักทวารวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลสิงห์พระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุก ๆ อยู่ในระดับมาก

๒. ผลการเปรียบเทียบ การใช้หลักทวารวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลสิงห์พระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาจำแนกตามข้อมูลทั่วไป

๒.๒ ประชาชนที่มี อายุ, ระดับการศึกษา, และรายได้ต่อเดือน ต่างกัน มีการใช้หลักทวารวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒.๒ ประชาชนที่มี เพศ ต่างกัน มีการใช้หลักทวารวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒.๓ ประชาชนที่มี อาชีพ ต่างกัน มีการใช้หลักทวารวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมการใช้หลักทวารวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสิงห์พระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า ประชาชนได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริม ได้แก่ ประชาชนมีความเสียสละ มีน้ำใจแบ่งปันให้ผู้อื่น ทำให้เราได้ดำรงชีวิตอยู่ได้ ยังได้รับการยอมรับจากสังคมที่เราอยู่ด้วย ให้รู้จักอดกลั้น อดทน แล้วจะสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างปกติสุข ประชาชนได้เสนอแนะให้การควบคุมสมาชิก จิตใจก็สามารถทำให้เราดำรงชีวิตได้ ประชาชนได้เสนอแนะการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน เพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ ต้องพัฒนาหลายๆ ด้าน ประกอบกัน เช่น นิสัย การมีความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา

อภิปรายผล

ประชาชนในเขตเทศบาลสิงห์พระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีการใช้หลักทวารวาสธรรมในการพัฒนาชีวิต โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมทบ ธิรปญโญ/รุ่งมิตร์จรัสแสง (๒๕๕๔ : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของเยาวชนตามหลักทวารวาสธรรม ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนหล่มสักวิทยาคม จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำของเยาวชน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าระดับภาวะผู้นำของเยาวชนตามหลักทวารวาสธรรม ๔ อยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนข้อเสนอแนะแนวทางวิธีแก้ไขผู้ปกครองผู้ใหญ่คุณครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบต้องรู้จักเสียสละเป็นแบบอย่างที่ดีให้รู้จักคิดและทำในสิ่งที่ถูกต้องสร้างความรักในโรงเรียนขึ้นและบอกหลักการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดูแลเอาใจใส่ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เรดำ จันทร์เหลือง (๒๕๕๖ : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การปฏิบัติงานตามหลักทวารวาสธรรม ๔ ของตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองขอนแก่น” ผลการวิจัย พบว่า การปฏิบัติงานตามหลักทวารวาสธรรม ๔ ของตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองขอนแก่นโดยรวมอยู่

ในระดับมาก ส่วนตำรวจจราจรที่มีอายุต่างกันมีการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรม ๔ แตกต่างกันไปจึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ส่วนตำรวจจราจรที่มีเพศระดับการศึกษาตำแหน่งรายได้ต่อเดือนต่างกันมีการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ไม่แตกต่างกันจึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ มีข้อเสนอแนะ คือตำรวจจราจรควรปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตควรปลูกฝังการข่มใจผู้บังคับบัญชาทำให้การปฏิบัติงานอยู่ในกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดและลงโทษเมื่อกระทำความผิดฝึกปฏิบัติงานเป็นทีมและแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรม ๔ คือ ปลูกฝังจิตสำนึกเห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนพัฒนาความซื่อสัตย์ตรงต่อเวลาตระหนักและรักในหน้าที่ปฏิบัติงานอย่างมีสติมีความไตร่ตรองอดทนขยันหมั่นเพียรมีความเสียสละดำรงชีวิตให้พอเพียงฝึกควบคุมอารมณ์โดยใช้ธรรมเข้ากล่อมเกลาจิตใจเพื่อลดความตึงเครียดปฏิบัติงานตามอุดมคติตำรวจอย่างเคร่งครัดเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุจริตธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปถโย) (๒๕๕๔: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอทองจังหวัดแพร่” ผลการวิจัย พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง ๓ ด้านพบว่าด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของท่านด้านคุณธรรมจริยธรรมด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการเป็นพระสงฆ์ที่พัฒนาและใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการต่างๆ ของวัดที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือพระสงฆ์ปรับปรุงพัฒนาวัดโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอและข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้คือควรให้ทุกภาคส่วนร่วมมือกันอย่างจริงจังในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนจากกระแสโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของสื่อยุคใหม่ และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (๒๕๕๑ : ๑๗๕-๑๗๖) ได้อธิบายความหมายว่า “ขันติ” หมายถึง ความอดทนคือภาวะที่ยอมอดทนอดกลั้นต่อการถูกกระทบกระทั่งได้อย่างสันติ เช่นอดทนต่อความลำบากทางกายเช่นทนหิว ทนร้อนทนกระหาย ทนต่อความเจ็บปวด ทนต่อฝนตกรถติด อดทนต่อความลำบากทางใจเช่นทนต่อภาวะกลิ่นไม่เข้าคายนอกทนต่อเสียงตึฉินนินทาว่าวาประชดประชัน ทนต่อนักการเมืองที่ตนไม่ชอบ ทนต่อสภาพแวดล้อมที่อึดอัดน่าเบื่อหน่ายและทนต่อการย่ำแย่ทำให้หลงของกิเลสเช่นรูปสวยเร้าให้อยากดู เสียงเพราะเร้าให้อยากฟัง กลิ่นหอมเร้าให้อยากดม รสอร่อยเร้าให้อยากลิ้ม สัมผัสนุ่มนวลเร้าให้อยากเคลียคลอ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาวิจัยการใช้หลักฆราวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตเทศบาลสทิงพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาโดยรวมอยู่ในระดับมากผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑. ด้านสังคม โดยรวมมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมากมีข้อเสนอแนะดังนี้ประชาชนในเขตเทศบาลสทิงพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ควรรักษาระดับมาตรฐานนี้ไว้ และส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนให้เห็นความสำคัญในการใช้หลักฆราวาสธรรม ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง โดยการทำงานทุกอย่างต้องอาศัยความซื่อสัตย์ ความซื่อตรง ถึงจะทำให้ทำงานได้สำเร็จ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน เพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ ต้องพัฒนาหลายๆ ด้าน ประกอบกัน เช่น นิสัย การมีความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา

ชีวิตของคนต้องอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้ และต้องพัฒนาด้านอื่นประกอบด้วย เช่น นิสัยของคนเราต้องมีความจริงใจ เอาใจใส่ซึ่งกันและกันทำในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง ทั้งกาย และใจ ไม่ละโมภ รับผิดชอบในสิ่งที่ทำปฏิบัติในสิ่งที่ดี ถูกต้อง และมีความรับผิดชอบต่อ ชี้อตรง ชี้อสัตย์ ต่อหน้าที่การงาน

๒. ด้านทมะ โดยรวมมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมากมีข้อเสนอแนะดังนี้ ประชาชนในเขตเทศบาลสทิงพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ควรรักษาระดับมาตรฐานนี้ไว้ และส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนให้เห็นความสำคัญในการใช้หลักฆราวาสธรรม ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองโดยการควบคุมสมาธิ และจิตใจก็สามารถทำให้เราดำรงชีวิตได้กลมไม่เอาเปรียบเทียบผู้อื่น ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มากเกินไป การจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของตัวเราให้ดำรงอยู่ได้ในสังคมได้ อาจจะต้องใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันต้องมีฝึกควบคุมจิตใจตนเองอย่าให้อารมณ์เป็นใหญ่รู้จักใช้ปัญญา และสติคิดไตร่ตรองให้ดีกว่าที่จะคิดหรือทำอะไรลงไปนั้นจะทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข

๓. ด้านขันติโดยรวมมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมากมีข้อเสนอแนะดังนี้ ประชาชนในเขตเทศบาล สทิงพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ควรรักษาระดับมาตรฐานนี้ไว้ และส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนให้เห็นความสำคัญในการใช้หลักฆราวาสธรรม ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง โดยเราต้องมีความอดทน อดกลั้น ในการใช้ชีวิตของตนเอง การเป็นคนมีความอดทน อดกลั้นในปัญหาหรืออุปสรรคที่ต้องเผชิญ ต้องมีความอดทน มีสติที่ดีและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ รู้จักอดกลั้น อดทน แล้วจะสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างปกติสุข รู้จักใช้ความอดทน เพราะเป็นหนทางการแก้ปัญหา เพื่อความเจริญของงานที่ตนทำ

๔. ด้านจาคะโดยรวมมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมากมีข้อเสนอแนะดังนี้ ประชาชนในเขตเทศบาลสทิงพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ควรรักษาระดับมาตรฐานนี้ไว้ และส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนให้เห็นความสำคัญในการใช้หลักฆราวาสธรรม ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง โดยเราอยู่ในสังคมต้องมีความแบ่งปัน เอื้อเฟื้อให้กับคนอื่น เราถึงจะอยู่อย่างมีความสุข การที่เรามีสิ่งเหล่านี้ จะทำให้เราสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในทุกๆ ที่และจะได้รับการยอมรับจากสังคม และจากผู้คนที่เราอยู่ด้วยความเสียสละ มีน้ำใจแบ่งปันให้ผู้อื่น ทำให้เราได้ดำรงชีวิตอยู่ได้ และยังได้รับการยอมรับจากสังคมที่เราอยู่ด้วยรู้จักเสียสละ แบ่งปัน เพื่อส่วนรวม เพื่อให้องค์กร และสังคมได้อยู่กันอย่างปกติสุขรู้จักแบ่งปันสิ่งของให้คนรอบข้าง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก โดยเห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นรอง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผลจากการวิจัย การใช้หลักฆราวาสธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเขตเทศบาล สทิงพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป ดังนี้

๑. ควรศึกษาการนำหลักพุทธธรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น สาราณียธรรม พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยในครั้งนี้

๒. ควรศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยค้นหาปัจจัยอื่นๆเพิ่มเติมจากการศึกษาครั้งนี้เช่นการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงการปรับตัวของประชาชนในเขตเทศบาล สทิงพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

๓. ควรศึกษาความสัมพันธ์การดำเนินชีวิตในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนากับหลักการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันภายใต้ภาวะเศรษฐกิจต่ำตก

เอกสารอ้างอิง

- พระมหาอุทัย วชิรเมธี. (๒๕๕๑). **ธรรมะคลายใจ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระครูสุจริตรธรรมนิวิฐ (สมจิตร์ อธิปญโญ). (๒๕๕๔). “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน: กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอคลอง จังหวัดแพร่”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมทบถิรปญโญ (รุ่งมิตรจรัสแสง). (๒๕๕๔). “ภาวะผู้นำของเยาวชนชนตามหลักขรวาธรรม ๔ : กรณีศึกษา โรงเรียนหล่มสักวิทยาคม จังหวัดเพชรบูรณ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เรดำ จันทร์เหลือง. (๒๕๕๖). “การปฏิบัติงานตามหลักขรวาธรรม ๔ ของตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธร เมืองขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เทศบาลตำบลสิงห์พระ. **แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๕๘ - พ.ศ. ๒๕๖๐)**. ของเทศบาลตำบลสิงห์พระยุทธศาสตร์ การพัฒนาเทศบาลตำบลสิงห์พระฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๕๘ - พ.ศ. ๒๕๖๒): กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๗.
- ดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉนีก. (๒๕๒๐) **จริยธรรมของเยาวชนไทย**. กรุงเทพมหานคร: **รายงานการวิจัย** ฉบับที่ ๒๑, สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน. (๒๕๕๑). **รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทย ปี ๒๕๕๑**. กรมการพัฒนาชุมชน: กระทรวงมหาดไทย.

การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
Buddhist Tourist Management of Wat Pakho Chumpon Sub-District,
Sathingphra District, Songkhla Province

พระปลัดกิจจา กิตติญาโณ (ห้องโสภา) *

พระครูวิริทธิ์ธรรมโชติ, ดร., รศ.ดร.กันตภณ หนูทองแก้ว **

บทคัดย่อ

การศึกษาวจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑. เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ๒. เพื่อเปรียบเทียบการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ของนักท่องเที่ยวที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน และ ๓. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางแก้ไขการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา จำนวน ๓๗๙ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ปลายปิดและปลายเปิด โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๐๖ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบ t-test การทดสอบ F-test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

ผลการวิจัยพบว่า

๑) นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนา ด้านสถานที่ ด้านแรงจูงใจ และด้านการให้บริการ อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒) ผลการเปรียบเทียบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ของนักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวที่มีเพศ และระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนนักท่องเที่ยวที่มีอายุและอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

** อาจารย์ที่ปรึกษา

๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางแก้ไขการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของ วัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ดังนี้ ปัญหา พบว่า ด้านการให้บริการ มีความถี่สูงสุด ข้อที่ว่า ภาชนะรองรับขยะตามจุดต่าง ๆ มีน้อยเกินไป

แนวทางแก้ไขพบว่า ด้านการให้บริการ มีความถี่สูงสุด ข้อที่ว่า ควรมีการเพิ่มหรือการจัดเก็บขยะตามจุดต่าง ๆ ให้มากขึ้น

คำสำคัญ: การจัดการ, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ

Abstract

The objectives of this research were as follows 1). To study Buddhist Tourist Management of Wat Pakho Chumpon Sub-District, Sathing Phra District, Songkhla Province. 2). To compare on Buddhist Tourist Management of Wat Pakho Chumpon Sub-District, Sathing Phra District, Songkhla Province in terms of sexes, ages, degrees of education, and occupations as differently and 3). To study the suggestions on problem and resolution in buddhist tourist management of Wat Pakho Chumpon sub-District, Sathing Phra district, Songkhla Province. This is the quantitative research. The samples were people who live in Deluang sub-district administrative organization, Satingphra district, Songkhla province for 379 persons, the instrument for data collection was questionnaire both closed and open ended questions at the reliability of 0.906, data analysis by package computer program, the statistics were applied as follows; frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, t-test, F-test and to test the difference mean in each pair by LSD method.

The findings were as follows

The Buddhist Tourist Management of Wat Pakho Chumpon Sub-District, Sathing Phra District, Songkhla Province by overview was at more level ($\bar{X}=4.10$) for all aspects when considered in each aspect found that the aspect of Buddhist perceiving, location, incentive and service providing were at more level all aspects.

The comparative result on buddhist tourist management of Wat Pakho Chumpon sub-district, Sathing Phra district, Songkhla province in terms of sexes, ages, degrees of education, and occupations as differently found that sexes and degrees of education there were not different and in terms of ages and occupations found that there were different as statistically significance at .001.

The suggestions on buddhist tourist management of Wat Pakho Chumpon sub-district, Sathing Phra district, Songkhla province. The problem found that the aspect of service providing was the highest i.e. the garbage boxes were too less. The resolution found that the aspect of

service providing was the highest i.e. there should have more garbage boxes.

Keywords : Management, Buddhist Tourist.

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศและประชาชนทุกระดับชั้น แหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามมีชื่อเสียง ย่อมเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวแล้วในแต่ละปีก็จะเป็นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมหาความเพลิดเพลินและความรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ ณ สถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ เป็นจำนวนมากทำให้เกิดการใช้จ่ายขึ้นในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว ทั้งการเดินทาง ขนส่ง ที่พัก อาหาร ของที่ระลึก การนำเที่ยว กิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างงานให้ประชาชน และเพิ่มรายได้ให้ประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคตามนโยบายของรัฐบาล โดยส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย โดยเน้นการประสานงานระหว่างเครือข่ายภาคธุรกิจกับภาคเอกชน กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวม อันจะนำไปสู่การสร้างและกระตุ้นจิตสำนึกรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย

การบริหารจัดการด้านแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและมรดกวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีหลักประสมประสานกันหลายรูปแบบ รวมทั้งการบริหารทางธุรกิจ การจัดการรักษาสถานที่ซึ่งเป็นมรดก การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อุทยานธรรมด้านขนส่ง โบราณคดี พิพิธภัณฑสถานศิลปะที่มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม (พระมหาบุญพิเศษฐ์ จันทรเมือง : ๒๕๕๓ : ๒) การจัดการท่องเที่ยวในวัดแม้กระทั่งในพระอารามหลวงยังมีข้อจำกัดอยู่มากพอสมควร ทั้งด้านกายภาพ ด้านนโยบาย ด้านการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงศาสนา หรือ ทัวร์ไหว้พระทำบุญ ณ วัดสำคัญต่าง ๆ นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวในกลุ่มความสนใจพิเศษที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในประเทศไทย ทั้งนี้ เพราะตามคติความเชื่อที่ถือว่าการได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญ บริจาคทาน จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิต และสร้างจิตใจที่ผ่องใส มาสู่ผู้ปฏิบัติตนเอง โดยจะเห็นได้ว่า "วัด" เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนอารยธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น อันเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้วัดจะจัดว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งแล้ววัดยังเป็นสถานที่ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ ทั้งงานทำบุญที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรงและงานมงคลและงานอวมงคลของชาวบ้าน หรืออาจเรียกได้ว่าวัดมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวไทยเนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วัดหรือศาสนสถานในปัจจุบันได้กลายเป็นอีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่ผู้คนต่างให้ความสนใจเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และเป็นเหตุให้วัดหรือศาสนสถานบางแห่งได้ปรับบทบาทใหม่เพิ่ม (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม : ๒๕๕๗: ๑๕) จากเดิมที่เคยจำกัดไว้สำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติกิจของสงฆ์และศาสนพิธีของชาวบ้าน หรือเป็นสถานที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของผู้คนในชุมชนที่แต่ละวัดนั้นตั้งอยู่กระทั่งกลายเป็นสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวที่มาจาก

ต่างถิ่น มีสาเหตุมาจากการที่วัดได้ขยายบทบาทโดยอาศัยคุณสมบัติของศาสนาสถานเป็นแรงจูงใจให้เกิดการท่องเที่ยว ซึ่งการปรับแต่งบทบาทของวัดในมิติของการท่องเที่ยวการไม่สูญเสียสภาพเดิมนี้อย่างสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานในโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนาปี พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยกรมการศาสนา ในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม ที่สนับสนุนให้นำทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นมาเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวซึ่งบางแห่งก็เป็นมรดกของชุมชน ประกอบกับประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนามีวัดเป็นศูนย์กลางของสังคมและคุณค่าอื่นดังกล่าวข้างต้นการผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีมิติของการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปพร้อมกับส่งเสริมความเป็นไทย ทั้งยังเป็นการสืบสานศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของไทยให้เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่คู่ประเทศชาติ

วัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ เพราะมีพุทธศิลป์เป็นแหล่งจูงใจ พุทธศิลป์เป็นทัศนูปกรณ์ในการสอนธรรมะได้อย่างยอดเยี่ยม ฉะนั้นเมื่อศึกษาความหมายของพุทธศิลป์ให้ลึกซึ้ง ลงไปแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของธรรมะทั้งสิ้น จึงเห็นว่าการอนุรักษ์ไว้ซึ่งคุณค่าทางการดำรงพระพุทธศาสนาไว้ และเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วย และยังเป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของชาติดีขึ้นได้ ฉะนั้นวัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีทรงคุณค่า เพราะเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรม มีทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเพียงแต่จะถ่ายทอดออกไปได้อย่างไร ถ้าเราไปแยกส่วน ไม่ได้มองอย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผล เราก็จะทำได้เพียงแค่อารยวัตถุเพื่อถ้ำรูปสวยงาม ชาวต่างชาติจำนวนมากที่มีพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมต่างกัันก็มาเพียงแค่อารยวัตถุ บางครั้งก็มาทำกริยาที่ไม่เหมาะสม คนไทยบางกลุ่มมาก็ไม่ได้สร้างเสริมปัญญา ส่วนหนึ่งอาจจะเพราะวัดไม่ได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาสังคมทั้งที่บทบาทของวัดสามารถสนองประโยชน์ได้ทั้ง ๒ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมและด้านการนำรายได้เข้ามาทำนุบำรุงวัด ทำนุบำรุงท้องถิ่น จังหวัดและประเทศโดยรวม ศาสนาเป็นรากเหง้าของการตั้งชุมชน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวัดโดยเฉพาะวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เนื่องจากวัดพะโคะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวโดยมี จำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี และเพื่อการศึกษาถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคด้านต่าง ๆ ในการจัดการการท่องเที่ยว ผู้วิจัยยังมีความสนใจที่จะศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่เดินทางมาท่องเที่ยวในวัดพะโคะ เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในวัด เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและเพื่อส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววัดพะโคะ ให้เป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดและของประเทศไทยอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
๒. เพื่อเปรียบเทียบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาของนักท่องเที่ยวที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน
๓. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางแก้ไขการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนองค์การบริหารส่วนตำบลทิวหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ใน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนา ๒) ด้านสถานที่ ๓) ด้านการสร้างแรงจูงใจ และ ๔) ด้านการให้บริการ ดังแผนภูมิ ต่อไปนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนการกำหนดการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ข้อตอนที่ ๑ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรจากปี ๒๕๕๘ เป็นจำนวนประชากรในปี ๒๕๕๙ ซึ่งมีจำนวน ๗,๑๒๔ คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร ยามาเน (Taro Yamane) ดังนี้

$$\text{จากสูตร} \quad n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนของการสุ่ม

$$\begin{aligned} \text{แทนค่า} \quad n &= \frac{๗,๑๒๔}{๑+๗,๑๒๔(๐.๐๕)^2} \\ &= \frac{๗,๑๒๔}{๑๘.๘๑} \\ &= ๓๗๘.๗๓ \quad = ๓๗๘ \end{aligned}$$

จึงได้กลุ่มตัวอย่างสำหรับวิจัยในครั้งนี้ จำนวน ๓๗๘ คน

ข้อตอนที่ ๒ จากนั้นผู้วิจัยจึงคำนวณกลุ่มตัวอย่างแยกเป็นรายเดือนได้ประชากรเดือนละ ๕๙๓ คน และได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๑ คน จึงดำเนินการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) โดยกำหนด ๔ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๘ คน (เฉพาะวันเสาร์-วันอาทิตย์) ใช้เทคนิควิธีการสุ่มโดยนับกลุ่มตัวอย่างคนที่ ๘ ต่อจากนับกันบอีก ๘ คน ทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ จนครบ ๓๑ คนต่อเดือน จนครบ ๑๒ เดือน ซึ่งมีจำนวน ๓๗๘ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัยโดยดำเนินการดังนี้

แบบสอบถามมีลักษณะปลายปิดและปลายเปิด โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายปิดให้เลือกตอบแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) จำนวน ๕ ข้อ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามที่ใช้วัดความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ ตามหลักการของ (สุวี ศรีโกการภิรมย์ : ๒๕๔๖ : ๑๔๐) ลิเคิร์ต (Likert) จำนวน ๒๐ ข้อ โดยแบ่งคำถามตามระดับการจัดการ ออกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนา
๒. ด้านสถานที่
๓. ด้านการสร้างแรงจูงใจ
๔. ด้านการให้บริการ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) ให้ตอบโดยเสรี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ศูนย์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครศรีธรรมราช เพื่อกราบเรียนพระครูปัญญาพิศาล เจ้าอาวาสวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

๒. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตัวเอง โดยการแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวที่วัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา จำนวน ๓๗๙ คน

๓. รวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับคืนจากกลุ่มตัวอย่าง นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้อง เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standrd Deviation) และใช้สถิติทดสอบสมมติฐานโดยใช้ การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ทดสอบความแตกต่าง และค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe's Method)

ผลการวิจัย

๑. นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทุก ๆ ด้านอยู่ในระดับมาก

๒. ผลการเปรียบเทียบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ของนักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน

๒.๑ นักท่องเที่ยวที่มีเพศ และระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒.๒ นักท่องเที่ยวที่มี อายุ และอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑

๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางแก้ไขการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของ วัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ดังนี้ ปัญหา พบว่า ด้านการให้บริการ มีความถี่สูงสุด ข้อที่ว่า ภาชนะรองรับขยะตามจุดต่าง ๆ มีน้อยเกินไป

แนวทางแก้ไขพบว่า ด้านการให้บริการ มีความถี่สูงสุด ข้อที่ว่า ควรมีการเพิ่มหรือการจัดเก็บขยะตามจุดต่าง ๆ ให้มากขึ้น

สรุปและอภิปรายผล

นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า วัดพะโคะ เป็นวัดที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน เป็นที่รู้จักของประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งในแต่ละปีก็จะมีนักท่องเที่ยวชมกันอย่างมากมาย ซึ่งทางวัดก็ได้ให้ความสำคัญในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างดีเสมอมา มีการพัฒนาวัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นทั้งในด้านสถานที่จอดรถ ห้องน้ำห้องส้วม พัฒนาเส้นทางเข้าสู่วัดให้มีความสะดวกมากขึ้น มีการจัดการเกี่ยวกับการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติของหลวงพ่อทวดและพุทธธรรม จึงทำให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ และรู้จักประวัติของวัดมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรสุโก/ช่างเมือง (๒๕๕๔ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดลใจ มณีงาม (๒๕๕๐ : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมและความพึงพอใจของผู้มาเที่ยวที่มีต่อการบริหารจัดการสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลงานวิจัยพบว่า ผู้มาเที่ยวมีความคิดเห็นการบริหารจัดการสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธัชชรสิริมงคล/มาตรา (๒๕๕๖ : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแวง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแวง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรส่งเสริมความรู้ให้พระ

หรือสามเณรในวัดมาเป็นมัคคุเทศก์ที่คอยแนะนำสถานที่สำคัญต่างๆ ภายในวัด การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมโดยการรักษาศีล การให้ทาน และเจริญวิปัสสนากรรมฐานและการประชาสัมพันธ์วัดได้ดียิ่งขึ้น

๒. ด้านสถานที่ เจ้าอาวาสและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรดูแลและรักษาความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เช่นบริเวณห้องน้ำ ลานจอดรถ และภายในวัด เพราะความสะอาดเป็นสิ่งสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวเห็นแล้วเกิดความประทับใจในความสะอาดและเพื่อสุขอนามัยที่ดี ควรเพิ่มจำนวนป้ายบอกทางเข้าสู่สถานที่ท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้มาเที่ยวสามารถวางแผนในการท่องเที่ยว ทั้งยังทำให้ได้รับความสะดวกสบายไม่เสียเวลาในการเดินทาง ควรเพิ่มป้ายจุดบริการต่าง ๆ เช่น ป้ายบอกที่สำหรับจอดรถ ป้ายบอกทางไปห้องน้ำ ป้ายบอกร้านค้า เป็นต้น

๓. ด้านแรงจูงใจ เจ้าอาวาสและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรมีการประสานงานกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้และท่องเที่ยวของวัด โดยดำเนินการตามรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เช่น การฝึกอบรมสมาธิวิปัสสนาแก่นักท่องเที่ยวผู้ที่มีสนใจ โดยมีส่วนร่วมในฐานะองค์กรที่ให้การสนับสนุนทั้งความรู้ งบประมาณ และงบประมาณที่สอดคล้องกัน เช่น จัดทำเว็บไซต์เพื่อเป็นศูนย์รวมในการแสดงข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม ควรมีการพัฒนาสื่อและช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้กว้างขวางออกไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจเพิ่มขึ้น

๔. ด้านการให้บริการ เจ้าอาวาสและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรเพิ่มสถานที่จอดรถเนื่องจากนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวมากขึ้นทุกปี ควรปรับปรุงบริการร้านค้าร้านอาหารและการจัดตั้งถังขยะไว้ตามจุดต่าง ๆ ให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้มาเที่ยวสะดวกในการทิ้งขยะต่าง ๆ เช่น ถังขยะหรือขวดน้ำดื่มให้เป็นที่เป็นทางและไม่สร้างความสกปรกแก่สถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ และควรเพิ่มจำนวนห้องน้ำสำหรับบริการผู้มาเที่ยวให้มากขึ้นเพื่อสร้างความสะดวกแก่ผู้มาเที่ยว เจ้าหน้าที่ควรให้ข้อมูลและแนะนำผู้มาเที่ยวเพิ่มขึ้นเพื่อสร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเที่ยว และความสะดวกสบายในการแนะนำข้อมูลหรือเส้นทางที่ผู้มาเที่ยวต้องการจะไปต่อ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑. ควรมีการศึกษาในลักษณะกลุ่มตัวแปรตามเดียวกัน โดยขยายขอบข่ายของพื้นที่ในการทำวิจัยให้กว้างออกไปอีกหลายวัดที่มีโบราณสถานที่สำคัญ เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายในการบริหารจัดการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๒. ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลายๆ ฝ่าย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลุ่มลึก หลากหลายมุมมอง

๓. ควรมีการขยายขอบข่ายกลุ่มตัวแปรที่ศึกษา โดยเพิ่มปัจจัยที่เกี่ยวข้องหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่ครอบคลุมยิ่งขึ้นในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๕๗). **แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทาง
แสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี ๒๕๕๗**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- ดลใจ มณีงาม. (๒๕๕๐). “พฤติกรรมและความพึงพอใจของผู้มาเที่ยวที่มีต่อการบริหารจัดการสถานที่ท่องเที่ยว
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พระมหาธัชชกร สิริมงคล อดิเรก. (๒๕๕๖). “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขง พระอารามหลวง
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญพิเศษ จันทน์เมือง. (๒๕๕๓). “การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะ
รัตนโกสินทร์”. **ปริญญาานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการ
การท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรสกุลโก. (๒๕๕๔). ช่างเมือง เรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช.

ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช A Study of Belief on Nakhon Si Thammarat Holy Relic Pagoda

นางสุภารัตน์ ชาญแท้ *

พระครูวิจิตรศีลาจารย์, ดร., พระครูสิริธรรมมาภิรัต, ผศ.ดร. **

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑. เพื่อศึกษาความเป็นมา ความสำคัญและองค์ประกอบสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ๒. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ๓. เพื่อศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

ผลการวิจัยพบว่า

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวนครศรีธรรมราช เพราะเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนที่เป็นพระทันตธาตุ (ฟัน) ของพระพุทธเจ้า เป็นที่เคารพสักการบูชา เป็นแหล่งรวมศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ สำหรับประวัติความเป็นมาของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้น ปัจจุบันไม่มีผู้ใดสามารถบ่งชี้ถึงประวัติความเป็นมาของการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้แน่นอนชัดเจน เนื่องจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้นระบุศักราชการสร้างแตกต่างกัน ทำให้ไม่สามารถยุติประเด็นเกี่ยวกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชลงได้

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีบทบาทสำคัญในบริบททางสังคมในฐานะเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจการเมืองการปกครองนับแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมของศรัทธาความเชื่อพิธีกรรมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ทำหน้าที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสันติสุขสงบร่มเย็น จากความสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชดังกล่าวเป็นเหตุให้องค์กร UNESCO ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้น ผู้คนที่มาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้นล้วนแล้วแต่มีความเชื่อต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชหลายประการด้วยกัน ดังนี้ ๑) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ ๒) ความเชื่อเกี่ยวกับการห่มปลียอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ๓) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชไม่มีเงา ๔) ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดารักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ๕) ความเชื่อเกี่ยวกับพระอรหันต์ประจำที่ตัก ๘ รักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ๖) ความเชื่อเกี่ยวกับช่างรักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ๗) ความเชื่อเกี่ยวกับรูปปั้นทางขึ้นบันไดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ๘) ความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์รายรอบพระบรมธาตุเจดีย์

* คณะพุทธศาสตร์(สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

** อาจารย์ที่ปรึกษา

นครศรีธรรมราช และ ๙) ความเชื่อเกี่ยวกับกาสิ่เหล่ารักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

การศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้นพบว่า องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชแฝงไปด้วยคติธรรมต่างๆ มากมาย ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบทั้งด้านสถาปัตยกรรมขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ คติธรรมด้านการบูชา และคติธรรมด้านประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ประเพณีสวดด้าน การสมโภชน์พระบรมธาตุ เป็นต้น

คำสำคัญ : ความเชื่อ, พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

Abstract

This research was studied on belief and Buddhist doctrine on Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda. The objectives were as follows 1) To study the background, its significant and component of Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda 2) To study the belief of Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda and 3) To study the Buddhist doctrine on Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda.

The findings were as following.

The Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda was the holy place of people in Nakhon Si Thammarat, it was the holy place of holy relic of the lord Buddha (Teeth), it was the homage place and including of faith for Thai and other Buddhists. The background of Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda, there was not clear of that for establishing because of investigation of era for construction was in different era, therefore it was not confirmed on construction of pagoda.

The Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda played very important role in society as the symbol of power in governing from past to present time, and to be included of belief, culture, tradition, norm, community living, to be duty on social control in peacefulness from these said significance it was to be registered as world heritage of UNESCO.

In the aspect of belief in Nakhon Si Thammarat pagoda there are several belief as follows. 1) Belief on holy relic. 2) The belief in golden Topping. 3) The belief in Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda stayed without shadow. 4) The belief in Deva those protecting the pagoda. 5) The belief in the eight Arahans in directions for protecting pagoda. 6) The belief on elephant those protection. 7) The belief on statute nearby steps of upping pagoda. 8) The belief on rounding pagoda. 9) The belief in the four crows protecting pagoda.

The study on Buddhist doctrine concerning with pagoda found that lots of Buddhist doctrines had hidden those are appeared in the form of architectures, worship, and candle and incense, Suaddan tradition and celebration etc.

The Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda in Watphramahataturoramahavihara, common called as Watphratatu was the holy history place and to be a prestige of people in Nakhon Si Thammarat province especially Buddhist people and to become as symbol of Nakhon Si Thammarat province, in nowadays the Fine arts department had announced as archaeological place that it is the most important holy place in south region.

Keywords : belief, Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เป็นพื้นฐานของจารีตประเพณีและวิถีชีวิตของชนชาติไทยมาเป็นเวลายาวนานกว่า ๒,๐๐๐ ปีจนถึงปัจจุบัน เป็นศาสนาที่มีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์พัฒนาประเทศไทยและชนชาติไทยในทุกๆ ด้านมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่ทันสมัยและสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตสังคมและประเทศชาติได้อย่างเหมาะสมอย่างไม่จำกัดกาลเวลา สถาบันสงฆ์ในพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันถือเป็นสถาบันสำคัญในการสร้างภูมิปัญญาและขัดเกลาสังคมไทยให้เป็นสังคมอารยะมาตามลำดับๆ ได้ช่วยยกฐานะของสังคมไทยมิให้เป็นสังคมป่าเถื่อนล้าหลังและไร้มนุษยธรรมตรงกันข้ามกลับช่วยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องทั้งแก่ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในอดีตกระทั่งถือเป็นสถาบันหลักในด้านการวางพื้นฐานจริยธรรมทางการเมืองการปกครองให้แก่ชนชาติไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะแก่ประเทศไทย พระพุทธศาสนานั้นมีอิทธิพลต่อท่าทีและการประพฤติปฏิบัติต่างๆ ของคนไทยอยู่มากเหตุการณ์สำคัญๆ ในชีวิตประจำวันของคนไทยส่วนใหญ่นั้นย่อมมีความผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงมีส่วนช่วยขัดเกลาจิตใจลักษณะนิสัยและวัฒนธรรมในด้านจิตใจของชาวไทยอยู่นานัปการ (ทินพันธ์ นาคะตะ : ๒๕๔๔ : ๑๖)

ประเทศไทยได้รับวัฒนธรรมมาจากพระพุทธศาสนาเป็นอันมากทั้งทางด้านคุณธรรมจริยธรรมและการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อแสดงความที่ตนนั้นนับถือพระพุทธศาสนา บางที่ได้แสดงความเคารพศรัทธาศาสนาโดยสร้างพระสถูปเจดีย์และนำพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์มาประดิษฐานในพระสถูปเจดีย์ ซึ่งมีการสันนิษฐานว่าพระปฐมเจดีย์เป็นพระธาตุแรกที่มีการสร้างขึ้นในประเทศไทยและได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในยุคต่อมาได้มีการสร้างพระธาตุขึ้นในหลายที่เช่น พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) กรุงเทพมหานคร พระธาตุหริภุชชัย จังหวัดลำพูน พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น

พระบรมธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุคือพระธาตุ (กระดูก) ส่วนย่อยซึ่งบังเกิดแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะ เป็นมงคลวัตถุสูงสุดทรงอานุภาพที่สุดที่จะพึงหาได้ในโลก ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงอธิษฐานไว้ก่อนปรินิพพานเพื่อให้มนุษย์เทพพรหมทั้งหลายได้มีไว้สักการบูชาเป็นเครื่องน้อมนำไปสู่สวรรค์พรหม และนิพพาน ในอดีตนั้นเป็นแหล่งที่กษัตริย์ขุนนางข้าราชการและประชาชนได้ร่วมกันเสียดสละแรงกายแรงใจและทรัพย์สมบัติต่างๆ สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ภายในเพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นที่พึ่งเป็นสิริมงคลและเป็นแหล่งกราบไหว้บูชาของสรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นสิ่งช่วยเจริญพุทธานุสสติและปลงสังขาร ช่วยเจริญธรรมมานุสสติว่าธรรมะหรือธรรมจักรอันบริสุทธิ์นั้นเองเป็นเหตุแห่งพระธาตุอานุภาพของพระบรมธาตุสามารถป้องกัน

ถ้อยคำต่างๆ ช่วยให้เกิดสัมมาทิฐิและเป็นยอดสิริมงคลแก่บุคคลผู้บูชา (สุด ศรีสมวงศ์ : ๒๕๑๙: ๑๒๕)

สถูปเจดีย์ ถือเป็นปูชนียสถานหรือวัตถุเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าหรืออาจจะหมายถึงตัวแทนของพระพุทธองค์ มีความมุ่งหมายให้เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือบรรจุพระบรมธาตุการสร้างเจดีย์แล้วบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ภายในถือเป็นพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง ในมหาปริณิพพานสูตรได้กล่าวถึงพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับการสร้างสถูปกับพระอานนท์ว่า

“พวกเขาพึงปฏิบัติต่อสรีระของพระตถาคต เหมือนอย่างที่เขาปฏิบัติต่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกกระเบื้องดอกไม้ของหอม หรือ จูณจกอกีวาท หรือจกทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน”

นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังตรัสถึงการสร้างสถูปแก่บุคคล ๔ จำพวก ที่เรียกว่าอุปการบุคคล คือ ๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า ๓. พระสาวกของพระตถาคต ๔. พระเจ้าจักรพรรดิบุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้ เป็นบุคคลที่ควรแก่การสร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้ให้เป็นที่สักการบูชาของมหาชน

ข้อมูลเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันว่าสถูปเจดีย์ในพระพุทธศาสนา เป็นพุทธประสงค์โดยตรงและพอกกล่าวได้ว่าประเพณีนิยมการสร้างสถูปนั้นมีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ดังนั้นคำว่าสถูป จึงหมายถึง สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ลูกหลานและผู้ที่เกี่ยวข้องสักการบูชาส่วนคำว่า เจดีย์ หมายถึง สิ่งของหรือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชาระลึกถึง (กรมศิลปากร : ๒๕๓๓ : ๗๓) ซึ่งเจดีย์ในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลมี ๔ อย่างคือ ๑. ธาตุเจดีย์ ๒. บริโภคเจดีย์ ๓. ธรรมเจดีย์ ๔. อุเทสิกเจดีย์

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนับเป็นหนึ่งในมหาเจดีย์ของชาติไทย เป็นปูชนียสถานที่สำคัญในฐานะเป็นพุทธศิลป์หรือเป็นพระเจดีย์ที่เชื่อกันว่าเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนที่เป็นพระทันตธาตุ(ฟัน)ของพระพุทธเจ้าเป็นที่สักการบูชา เป็นแหล่งรวมศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศพุทธศาสนิกชนทั้งใกล้และไกลจะหลั่งไหลมานมัสการอุ้มมิได้ขาดสาย พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในกลางเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ในทำเลที่เป็นจุดศูนย์กลางการคมนาคมเป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้แสดงบทบาทและทำหน้าที่สำคัญในบริบททางสังคมในฐานะเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจการเมืองการปกครองนับแต่อดีตกาลจนถึงทุกวันนี้ อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมของศรัทธาความเชื่อพิธีกรรมวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีวิถีชีวิตของชุมชนเป็นศูนย์รวมผู้คนในชุมชนมีบทบาทเป็นส่วนสำคัญในระบบของสังคมทำหน้าที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสันติสุขสงบร่มเย็นควบคุมความประพฤติของผู้คนในชุมชนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณี

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราช จึงถือได้ว่าเป็นมหาสถูปที่สำคัญที่สุดในภาคใต้ของประเทศไทย เป็นที่เคารพสักการะของผู้คนทุกชนชั้นมาสืบเนื่องยาวนานหลายร้อยปี ด้วยความสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชดังกล่าว ถึงทำให้หลายฝ่ายพยายามผลักดันให้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ได้รับการเสนอเข้ารับการศึกษาพิจารณาเป็นมรดกโลกอีกด้วย

ด้วยความสำคัญในประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาทัศนคติความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชประวัติความเป็นมาความสำคัญ และองค์ประกอบของพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช รวมถึงอิทธิพลของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชที่มีต่อทัศนคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเพื่อถ่ายทอด และอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามสู่ชนรุ่นหลังสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาความสำคัญและองค์ประกอบสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
๒. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
๓. เพื่อศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาความเชื่อและคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยมีขอบเขตการศึกษาดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วย

๑. ศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของของพระสุญเจดีย์
๒. ศึกษาตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช
๓. การบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
๔. องค์ประกอบของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ได้แก่ วิหารพระทรงม้าวิหารโพธิ์พระเดิม วิหารเขียน วิหารโพธิ์ลังกา วิหารสามจอม วิหารพระแอด วิหารทับเกษตร วิหารคด วิหารธรรมศาลา วิหารหลวงต้นศรีมหาโพธิ์ พระอุโบสถ เจดีย์พระปัญญา และเจดีย์รายรอบพระบรมธาตุเจดีย์
๕. ความสำคัญขององค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ได้แก่
  - ก. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในฐานะมหาสุญเจดีย์
  - ข. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในฐานะสัญลักษณ์อำนาจการเมืองการปกครอง
  - ค. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในฐานะที่มีอิทธิพลทางสังคม
  - ง. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในฐานะที่เป็นมรดกโลก
๖. ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้แก่
  - ก. ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ
  - ข. ความเชื่อเกี่ยวกับการห่มปลียอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
  - ค. ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชไม่มีเงา
  - ง. ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดารักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
  - จ. ความเชื่อเกี่ยวกับพระอรหันต์รักษาทิศพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
  - ฉ. ความเชื่อเกี่ยวกับช่างรักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
  - ช. ความเชื่อเกี่ยวกับรูปปั้นทางขึ้นบันไดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
  - ซ. ความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์รายรอบพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
  - ฌ. ความเชื่อเกี่ยวกับกาสิ่เหล่านักรักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
๗. ศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช อันประกอบไปด้วยคติธรรมด้านสถาปัตยกรรม คติธรรมด้านการบูชา และคติธรรมด้านประเพณีวัฒนธรรม

ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา การศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้นผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากสถานที่จริง ด้วยการสัมภาษณ์ พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ข้าราชการ นักวิชาการ และประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลักโดยมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ วรรณคดี ฎีกาอนุฎีกา ปกรณวิเสสวิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสาร หนังสือ ตำรา วารสารที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย โดยศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล คือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ห้องสมุดประชาชนจังหวัดนครศรีธรรมราช พิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช พิพิธภัณฑ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารตลอดจนข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่น่าเชื่อถือและอ้างอิงได้

ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระครูกาแก้ว พระครูกาเดิม พระครูกาชาติ พระครูการามรวม ๕ รูป บุคคลทั่วไปที่เข้าชมองค์พระธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ๑๐ ท่าน ข้าราชการและนักวิชาการทางพุทธศาสนา ๕ ท่าน

นำข้อมูลที่ได้อ่านศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจ สังเคราะห์ข้อมูล เขียนงานการวิจัยพร้อมนำเสนอความเห็นของผู้วิจัย โดยมุ่งให้ตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

นำเสนองานวิจัย

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อและคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาความสำคัญและองค์ประกอบสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ๓) เพื่อศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก วรรณคดี ฎีกา และหนังสือเอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์สรุปข้อมูลเชิงพรรณนา จากคัมภีร์พระพุทธรักษา และเอกสารงานวิชาการทั้งหลายที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้รจนาสร้างสรรค์ไว้ และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัยครั้งนี้ ผลของการศึกษาตามวัตถุประสงค์มีข้อสรุป ดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๑ พบว่า แม้จะไม่มีหลักฐานทางเอกสารใดที่ระบุถึงปีศักราชของการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามก็มีหลักฐานที่สำคัญและถูกนำมาใช้เพื่อกล่าวอ้างมากที่สุดได้แก่ “ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช” และ “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช” นอกจากนี้ยังมีตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชถูกนำไปแต่เป็นร่องกรอง คือ “พระนิพนพานโสทร” หรือเรียกว่า ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครฉบับกลอนสวด

ประวัติจากตำนานที่เล่าเรื่องการก่อสร้างพระบรมธาตุมีหลายสำนวน สามารถประมวลเนื้อหาได้ว่า ภายหลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานและได้ถวายพระเพลิงแล้วนั้น ได้มีการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

ไปประดิษฐานยังสถานที่ต่างๆ ทั้งบนสวรรค์ โลกมนุษย์ และบาดาล ต่อมาพระเจ้าอชาตศัตรูได้ทรงนิมนต์พระมหากัสสปะไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากที่ต่างๆ มารวมไว้ที่กรุงราชคฤห์ในชมพูทวีป โดยขุดหลุมฝังแล้วผูกภาพยนต์ คือ ฟันที่ผูกขึ้นด้วยฟ่อนหญ้าแล้วปลุกเสกด้วยเวทมนต์คาถารักษาไว้ ล่วงมาจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงขุดพระธาตุเหล่านั้นขึ้นมาแล้วแจกจ่ายไปยังเมืองต่างๆ ทั่วทั้งชมพูทวีป

มีเมืองหนึ่งชื่อเมืองทนต์บุรี ได้พระทันตธาตุมาเก็บรักษาไว้ ต่อมาก็มีกษัตริย์จากเมืองอื่นยกทัพมาเพื่อขอแบ่งพระทันตธาตุ กษัตริย์สิงหาราชเจ้าเมืองทนต์บุรีเห็นว่าจะรักษาเมืองไว้ไม่ได้ จึงให้พระนางเหมชาลาและเจ้าชายทันตกุมารพระธิดาและพระโอรสอัญเชิญพระทันตธาตุลงเรือหนีไปลังกา เสด็จเรือกำปั่นถูกพายุพัดเรือแตกทั้งสองพระองค์มาขึ้นฝั่ง ณ หาดทรายแก้ว แล้วฝังพระทันตธาตุไว้ ณ ที่นั้น และได้พบกับพระมหาเถรพรหมเทพซึ่งเป็นพระอรหันต์ ท่านได้ทำนายว่าต่อไปภายภาคหน้าบริเวณหาดทรายแก้วจะเจริญรุ่งเรืองเป็นบ้านเมืองและปกครองโดยกษัตริย์ที่มีพระนามว่า “พระยาศรีธรรมโคกราช” หลังจากนั้นเจ้าชายทันตกุมารได้ขุดพระธาตุขึ้นมา เพื่ออัญเชิญไปยังเกาะลังกาทตามที่ทรงตั้งพระทัยไว้แต่เดิม เมื่อกษัตริย์ลังกาได้รับพระบรมสารีริกธาตุแล้วทรงแบ่งให้เจ้าชายทันตกุมารและเจ้าหญิงเหมชาลาส่วนหนึ่ง ทั้งสองพระองค์จึงอัญเชิญพระธาตุกลับไปบรรจุไว้ในเจดีย์ที่ทรงสร้างขึ้น ณ หาดทรายแก้ว กระทั่งกาลเวลาล่วงเลยไปได้มีกษัตริย์พระนามว่า “พระยาศรีธรรมโคกราช” เสด็จมาขุดอัญเชิญพระธาตุออกมาแล้วสร้างพระเจดีย์ขึ้นใหม่ รวมทั้งทรงสร้างบ้านเมืองขึ้น ณ บริเวณนั้นด้วย ซึ่งพระเจดีย์และบ้านเมืองที่สร้างขึ้นบนหาดทรายแก้วนั้น ต่อมาก็คือพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และเมืองนครศรีธรรมราชในปัจจุบันนั่นเอง

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้นแสดงบทบาทต่างๆ มากมายทั้งทางศาสนาในฐานะเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บทบาททางการเมืองการปกครองในฐานะเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้นกำเนิดของประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ มากมายจนเป็นเหตุให้องค์กร UNESCO ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๒ พบว่า ชาวพุทธเชื่อถือพระบรมสารีริกธาตุว่าเป็นปูชนียวัตถุและวัตถุมงคลที่สำคัญยิ่ง คือ เป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจและเป็นเครื่องเตือนใจมิให้บุคคลประมาท มีกำลังใจสร้างความดี ละเว้นความชั่ว เป็นแรงผลักดันให้เกิดการสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางกาย วาจาใจ อันเกื้อกูลต่อการพัฒนาจิตในด้านคุณธรรม และไม่ส่งผลเสียต่อสังคมส่วนรวม และชาวพุทธอีกส่วนหนึ่งยังมีความเชื่อในพลาณภาพและสิริมงคลที่เกิดขึ้นจากองค์พระบรมสารีริกธาตุ จึงได้เคารพนับถือสักการบูชาและถือเป็นส่วนสำคัญต่อชีวิต พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้ชื่อว่าเป็นศูนย์รวมความเชื่อและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป จึงทำให้เกิดการนำสิ่งของมีค่าต่างๆ มาบูชาพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาวบ้านโดยทั่วไปเชื่อว่า การนำสิ่งของไปบูชาพระองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะเกิดสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวและยังเชื่ออีกว่าผลบุญอันเกิดจากการบูชานี้จะปวงไปจวบจนกาลให้ได้เกิดในยุคของพระศรีอาริยมตไตรยหรืออาจเป็นปัจจัยนำไปสู่พระนิพพานได้

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๓ พบว่า

๑. คติธรรมด้านสถาปัตยกรรม

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาหรือเรียกว่าทรงโอคว่ำฐานของพระบรมธาตุเป็นฐานบัวรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสท้องไม้สูง แต่ละด้านของฐานมีซุ้มหัวช้างยื่นออกมาด้านละ ๖ ซุ้ม ยกเว้นด้านทิศเหนือมี ๔ ซุ้ม เพราะติดส่วนบันไดทางขึ้นสู่ลานทักษิณในวิหารพระม้าที่เราขึ้นมา ถัดจากฐานชั้นนี้ขึ้นไปจะมีฐานบัวสี่เหลี่ยมเตี้ยๆ รับอีกชั้นหนึ่งก่อนถึงลานประทักษิณ ฐานบัวชั้นนี้ส่วน

บัวคว่ำถูกสันหลังคาทับเกษตรปิดอยู่ เห็นเฉพาะส่วนบัวหางและฐานหน้ากระดานบนที่มีเครื่องถ้วยประดับอยู่ โดยรอบส่วนบนสุดของฐานบัวเป็นลานทักษิณ มีกำแพงแก้วทั้ง ๔ ด้าน บนหลังกำแพงประดับด้วยใบเสมาดินเผา ฉัตรและบังสุริย มีเจดีย์ทิศประดับตามมุมทั้งสี่ ลักษณะจำลองย่อส่วนจากพระบรมธาตุ และบนสันหลังคาวิหาร ทับเกษตรมีรางระบายน้ำจากลานทักษิณ ปลายท่อทำเป็นรูปหัวสัตว์ปูนปั้นรวมทั้งหมด ๑๐ ราง ด้านล่างบริวาร ที่เรียกว่า “เจดีย์ราย” ย่อแบบจากพระบรมธาตุทั้งหมดกว่า ๑๐๐ องค์

คติ และสัญลักษณ์ของเจดีย์ก็เช่นเดียวกับมหาเจดีย์อื่นๆ ก็คือ สัญลักษณ์แห่งศูนย์กลางของจักรวาล ศักดิ์ โดยมีปถุชยุดทองคำเป็นตั้งชั้นรูปพรมที่จุดสูงสุดของเจดีย์คือ นิพพาน

ปล้องโฉน คือ รูปภาพทั้งชั้นพรมและชั้นเทพทั้งปวง ตัวฐานหรือบัลลังก์รับปล้องโฉนหรือที่เรียกเสาศาหารก็คือ แดนแห่งการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์โลกกับเทวโลก

เจดีย์ ๔ ทิศ คือ อนุทวีป ทั้ง ๔ ชุมหัวข้างก็หมายถึง สัตว์โลกในแดนหิมพานต์ที่อยู่บริเวณฐานของเขา พระสุเมรุ

เจดีย์รายรอบ คือ ทวีปบริวารที่หมายถึงผู้สร้างอุทิศถวายเพื่ออธิษฐานความเป็นพุทธะหรือพุทธเกษตร บูชาพระพุทธเจ้า

๒. คติธรรมด้านการบูชา

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนพระทันตธาตุ(ฟัน) ของพระพุทธเจ้ายังผลให้พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใส มีการแสดงออกต่อพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราชด้วยการเคารพบูชากราบไหว้ มาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล เนื่องจากเชื่อว่าเป็นเรื่องที่ดี เป็นสิ่งมงคล สำหรับชีวิต ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์จะก่อให้เกิดผลที่สำคัญหลายประการ คือ

๑. พระพุทธเจ้าจะประทานสิ่งที่ร้องขอการถวายของแด่พระบรมธาตุเจดีย์
๒. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะบันดาลให้ได้รับผลผลิตทางการเกษตรตามที่ปรารถนา
๓. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะดลบันดาลให้ได้รับสิ่งที่เป็นมงคล
๔. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะดลบันดาลให้ได้รับบุญกุศลสูงสุด
๕. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะดลบันดาลให้ได้รับผลคืนมาคุ้มค่า
๖. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะดลบันดาลให้ปฏิบัติตามคำอธิษฐาน
๗. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะดลบันดาลให้ได้รับผลบุญทั้งชาตินี้และชาติหน้า
๘. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะดลบันดาลให้สิ่งไม่เป็นมงคลสลายไป
๙. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จในอาชีพ
๑๐. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะดลบันดาลให้มีปัญญา
๑๑. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะดลบันดาลให้หมู่คณะประสบความสำเร็จ

๓. คติธรรมด้านประเพณีวัฒนธรรม

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์รวมของศรัทธาความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรม วัฒนธรรมนิยม จารีตประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ดังนี้ ๑) ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ๒) ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ๓) ประเพณีสวดด้าน ๔) การสมโภชพระบรมธาตุ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัย ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช” มีข้อเสนอแนะคือ คณะสงฆ์จังหวัดนครศรีธรรมราช องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช เทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช และประชาชนจังหวัดนครศรีธรรมราช ควรจัดงานประเพณีบูชาองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชให้ชัดเจนเป็นประจำทุกปี ให้ยิ่งใหญ่และมีวัตถุประสงค์เพื่อบูชาองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชที่แท้จริงในโอกาสต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในวิทยานิพนธ์นี้ มีประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมได้หลายด้าน ได้แก่

๒.๑ ศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

๒.๒ ศึกษาความสำคัญและคุณค่าของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชที่มีต่อชาวพุทธในประเทศไทยมาเลเซีย

๒.๓ ศึกษาเชิงสำรวจวิเคราะห์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในฐานะที่เป็นต้นแบบแห่งเจดีย์ของภาคใต้

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. ไตรภูมิโลกวิจิตรฉยภกา ฉบับที่ ๒.

_____ . ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นางยุพิน ไตรภักดิ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม (พระนคร : กรมศิลปากร), ๒๕๐๓.

_____ . ประวัติวัดท่าโพธิ์วรวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๖.

_____ . วิชาการพุทธสถานไทย. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

_____ . สำนักงานโบราณคดี. ประวัติศาสตร์ โบราณคดี นครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: เอ พี กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์. ๒๕๒๙.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และเทิม มีเต็ม. จารึกแผ่นทองปลียอดพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช. ม.ป.ป.๒๕๒๙.

ดิเรก พรตตะเสน. “พุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช”. ในรายงานสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช,

กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๑.

_____ . “พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๖. ๒๕๒๙.

ทศพล จังพานิชย์กุล. พระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันตธาตุ ปุชนียธาตุอันเป็นที่สุดแห่งการสักการบูชา.

กรุงเทพมหานคร: คอมม่า ดีไซน์แอนด์พริ้นท์, ๒๕๔๘.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: หจก.สหยาบลิ้นกและการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ธงทอง จันทรางศุ และคณะ. **มหาธาตุ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

นะมา โสภางค์. “ปริศนาธรรมจากภาพปูนปั้นในพระวิหารมหาภิเนษกรม (พระม้า)”. **สารนครศรีธรรมราช**.

๒๖(๗) : ๔๓-๔๗ ; กรกฎาคม ๒๕๓๙.

ปัญญา เทพสิงห์. **ศิลปะเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : แอคทีฟพรีนซ์จำกัด, ๒๕๔๘.

ประภัสสร ชูวิเชียร ดร. **พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช มหาธาตุแห่งคาบสมุทรภาคใต้**. (กรุงเทพมหานคร:

เมืองโบราณ), ๒๕๕๓.

ปลาย บุรพาทิศ. **พระบรมธาตุและวัดอุดมคง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์, ๒๕๕๑.

พระคัมภีร์อุปวงค์. **ตำนานว่าด้วยการสร้างพระธาตุเจดีย์**. มปท.มปป.

พระครูกลยาสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมโม). **พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท, ๒๕๕๑.

พระเทพเวที (ประยูรช ญุตโต). **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร:

บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พระธรรมรัตนาภัส. **ประวัติและตำนานวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช**. ๒๕๓๙.

พระปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสธมโม). **พระไตรปิฎกแปลย่อ**. พระนคร : โรงพิมพ์ราชบัณฑิต, ๒๕๑๘.

พระยาอนุমানราชธน. **การศึกษาเรื่องประเพณีไทย**. โดยเสถียรโกเศศ (นามแฝง). พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรือง

ธรรม, ๒๕๐๕.

ภัทรวรรณ วันทนชัยสุข. **ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาสน์, ๒๕๔๗.

วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ. **นครศรีธรรมราช**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๑.

วิเชียร บำรุงผล. **ตำนานพระบรมธาตุโดยสังเขป**. พระนคร : การพิมพ์พาณิชย์, ๒๕๒๗.

วิไลรัตน์ ยิ่งรอด. “สถูปที่มีหัตถิปรการในศรีลังกา.” ใน **ศิลปากร**. ปีที่ ๓๘. ฉบับที่ ๓. (พฤษภาคม-มิถุนายน)

๒๕๓๘.

ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช. **พระนิพนพานโสทร ล้านวนที่ ๓**. กรุงเทพมหานคร :

กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๘.

เสถียร พันธรังสี. **ชินกาลมาลินี แสดงประวัติของพระพุทธเจ้าและคัมภีร์พระพุทธศาสนา**, ๒๔๙๗.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.

สุด ศรีสมวงศ์. **ตำนานมูลศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาคาร, ๒๕๑๙.

ศ.ธรรมรัตน์. **พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, ๒๕๕๑.

เชษฐะ ธีรทินรัตน์. **พระบรมสารีริกธาตุมหาสถาน. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

ประภัสสร ชูวิเชียร ดร. **พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชกับการวิเคราะห์ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ, วิทยานิพนธ์**

ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗.

ปรีชา นุ่นสุข. **ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช: พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทยในพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๙**.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุฎิบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระชุตินันท์ อานนโฑ (นามสมุท). **อิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย. วิทยานิพนธ์**

พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

- พระปราโมทย์ กลิ่นละม้าย. การศึกษาบทบาททางการปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช: กรณีศึกษาจาก “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๐.
- พระภูเมธ สุเมโธ (พูนสุวรรณ). ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วตื้อ วัดสวนดอก เชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหามนตรี วลลโภ (ป้อมสุข). อิทธิพลของวัดอุโมงค์ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาหวมุด สุขกธมโม. การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- วรรณสิริ นุ่นสุข. การศึกษาคติในการบูชาพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช: กรณีดอกไม้เงินดอกไม้ทอง. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๕.
- สุรสิทธิ์ เวทประสิทธิ์. การศึกษาอัตลักษณ์ของพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช เพื่อออกแบบสภาวะแวดล้อมภายในอาคารอารามวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๕๕

ปัจจัยที่มีผลต่อความมีจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Factors Affecting Moral of Student in Suratpitaya School Muang Suratthani

พระครูใบฎีกาคำรณ กตปุณฺโญ (แก้วเกลี้ยง) *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความมีจริยธรรมของนักเรียน, ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความมีจริยธรรมของนักเรียน โดยจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับผลการเรียน และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหา ข้อเสนอแนะ และแนวทางส่งเสริมความมีจริยธรรมของนักเรียน, ในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประชากรที่ศึกษาได้แก่นักเรียนโรงเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา จำนวน ๓,๒๐๐ คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๔๕ คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและทดสอบสมมติด้วยค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. นักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีจริยธรรมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านการปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ) มีค่าเฉลี่ยสูงสุดระดับปานกลาง ด้านความประหยัด มีค่าเฉลี่ยรองลงมาระดับปานกลาง ส่วนด้านความซื่อสัตย์สุจริต มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดระดับน้อย เมื่อจำแนกตามเพศอายุระดับการศึกษาและจำแนกตามผลการเรียน (เกรดเฉลี่ย)/นักเรียนมีจริยธรรมทั้ง ๖ ด้านอยู่ในระดับปานกลาง

๒. นักเรียนที่มีอายุระดับการศึกษา และผลการเรียน (เกรดเฉลี่ย) ที่แตกต่างกันมีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนเพศที่แตกต่างกัน มีจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

๓. นักเรียนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรม การแก้ไขปัญหาด้านจริยธรรม เรียงลำดับจากความถี่มากไปหาน้อย โดยความซื่อสัตย์ สุจริต มีความถี่สูงสุด รองลงมาคือ การมีสัมมาคารวะ มารยาทที่ดี ส่วนประเด็นที่มีความเห็นน้อยที่สุดคือ การรักษาสิ่งแวดล้อมขาดความรับผิดชอบ และความกตัญญูกตเวที ตามลำดับ การแก้ไขปัญหาจริยธรรม การให้นักเรียนไม่โกง ซื่อสัตย์สุจริต มีความถี่สูงสุด รองลงมาคือ การให้พูดจาสุภาพ อ่อนโยน มีสัมมาคารวะ ส่วนประเด็นที่มีความเห็นน้อยที่สุดคือการให้นักเรียนมีความเพียรและแนวทางในการส่งเสริมจริยธรรม โดยการจัดโครงการส่งเสริมความซื่อสัตย์สุจริต เช่น โครงการโตไปไม่โกง มีความถี่สูงสุดรองลงมาคือ ส่งเสริมให้นักเรียนมีสัมมาคารวะ เช่น ผู้อายุน้อยไหว้ผู้มีอายุมากกว่า รุ่งเรืองไหว้รุ่นพี่ ศิษย์ไหว้ครู ส่วนประเด็นที่มีความ

* นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย

เห็นน้อยที่สุดคือ การส่งเสริมให้นักเรียนมีความกตัญญูกตเวที เช่น การจัดกิจกรรมนันทนาการครอบครัวให้บ่อยขึ้น

คำสำคัญ : ปัจจัย, จริยธรรม

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the factor influencing to the ethics of the students, 2) to study the factors influencing to the ethics of the students on the differences of sex, age, status of education, and grade, and 3) to study the causes of problem, suggestions, and the ways influencing up to the ethics of the students in Suratpitthaya School, Muang, Suratthani Province. The samplings were collected from 3,200 students by following the table of Krejcie and Morgan. There were 345 students in this case by using the Stratified Random Sampling. The instruments used in the study were the questionnaires. The data analysis and statistics used were frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, F-test and Scheffe' Method.

The research findings revealed that:

1. The ethics of the students in Suratpitthaya School, Muang, Suratthani Province was at the middle level in general and all aspects of study. They are put in order from high to low as the following: the public mind, the frugality, and the integrity.

2. The result of the data analysis in comparing the ethics of the students in Suratpitthaya School, Muang, Suratthani Province with age, status of education and grade is different with statistical significance of 0.05 level and with sex is not different with statistical significance.

3. The causes of the ethical problem can be arranged as: the integrity, the good manners, the environmental protection, and the gratitude. The suggestions in supporting the ethics of the students can be done as: the aspect of the integrity influenced by No Cheating Project, the aspect of the good manners influenced by the younger pays respect to the older, and the aspect of the gratitude influenced by family recreation activities.

Keywords : Factor, Ethics

๑. บทนำ

ในปัจจุบันสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมากจากสังคมชนบทที่เติบโตเป็นสังคมเมืองขึ้นจากสังคมที่มีการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นสังคมต่างคนต่างอยู่ ชุมชนล่มสลายไปมาก คือ คนแก่เฝ้าบ้าน หนุ่มสาวเข้าเมือง เศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจากการประกอบอาชีพเป็นการประกอบธุรกิจเพื่อส่งออกแข่งขันกันระดับโลก อาชีพแตกต่างกันตามความเจริญแห่งยุคและมีผลกระทบต่อระบบวิถีชีวิตของผู้คนในระดับต่างๆ เป็นจำนวน

มาก ข่าวสารข้อมูลเป็นตัวเชื่อมเศรษฐกิจไว้ด้วยกันทั่วโลก ส่งผลให้การเมืองและภาคสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ต่างพยายามที่จะปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก จนละเลยสิ่งที่มีอยู่ใกล้ตัว ซึ่งเป็นคุณค่าที่มีอยู่ภายในตัวของตนเอง เช่น คุณธรรมและจริยธรรมที่ค้ำจุนของคนที่ควรประพฤติและปฏิบัติ^{๕๒๙}

การพัฒนาใดๆ ก็ตามถ้าบุคคลขาดการพัฒนาคุณภาพที่มีอยู่ภายในให้ดีขึ้นมาก่อนแล้วการพัฒนานั้น จะไม่เป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้ เพราะบุคคลต่างๆ เป็นสิ่งที่มีชีวิตและชีวิตประกอบไปด้วยกายและใจ หากมุ่งแต่การพัฒนาเพียงแต่ภายนอกอย่างเดียวแล้ว ใจที่เป็นต้นเหตุแห่งดีหรือชั่ว หรือเป็นประตูแห่งการนำเข้าสู่สิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ไม่ดีทั้งปวง ถ้าไม่ได้รับการฝึกฝนและมีการพัฒนาที่ดี แม้จะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีก็ไม่อาจที่จะพัฒนาไปในทิศทางที่ดีได้ ดังนั้น “จริยธรรม” ที่หมายถึง ข้อที่ควรประพฤติและข้อที่ควรประพฤติอันดีงามของเรา ตั้งแต่เกิดจนถึงวันตาย จึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญมากของชีวิต โดยเฉพาะชีวิตที่อยู่ในวัยการศึกษาเล่าเรียนของเด็ก และเยาวชนในสมัยปัจจุบัน การพัฒนาด้านจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควรแก่การนำไปพัฒนาเด็กนักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาที่มีอยู่ทั่วไปในปัจจุบันนี้^{๕๓๐}

ความสำคัญต่างๆ ด้านจริยธรรมของเด็กหรือผู้ที่อยู่ในวัยกำลังเรียนดังกล่าวมาแล้วนี้ เป็นเรื่องที่น่าที่นักเรียนควรต้องประพฤติปฏิบัติ เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญหรือเป็นหลักของการปฏิบัติของทุกๆ คน ซึ่งเมื่อก้าวโดยหลักการใหญ่ๆ แล้วได้แก่หลักข้อปฏิบัติอันควรประพฤติของชาวพุทธศาสนา เช่น เบญจศีล และเบญจธรรม กุศลกรรมบถ ๑๐ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เป็นต้น หลักจริยธรรมดังกล่าวนี้ เป็นหลักปฏิบัติที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กนักเรียนที่กำลังอยู่ในวัยที่กำลังศึกษาเล่าเรียน เพราะในวัยดังกล่าวนี้เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญมากของชีวิตและอยู่ในวัยคาบเกี่ยวระหว่างความเป็นเด็กและความเป็นผู้ใหญ่หากทำให้เด็กเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญได้ด้วยใจจริงแล้ว หนทางในอนาคตข้างหน้าของเด็กย่อมเป็นที่คาดหวังได้ว่าจะต้องเป็นผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตที่ดี และมีส่วนทำให้สังคมและประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาได้^{๕๓๑}

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจต้องการจะศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความมีจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และแนวทางแก้ไขปัญหาหรือข้อเสนอแนะเพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านจริยธรรมของนักเรียน เพื่อพัฒนาสังคมประเทศชาติให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองต่อไปในอนาคต

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อความมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียน สุราษฎร์พิทยา อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับผลการเรียน

๒.๓ เพื่อทราบปัญหา ข้อเสนอแนะ และแนวทางส่งเสริมความมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

^{๕๒๙} ดวงเดือน พันธมนานิน, “จิตวิทยาการปลูกฝังวินัยแห่งตน”, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

^{๕๓๐} ณรงค์ศักดิ์ ทะละภักดิ์, “วินัยกับการพัฒนาเด็ก: การพัฒนาคุณภาพชีวิต”, (กรุงเทพมหานคร: ศิวพรการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖.

^{๕๓๑} สำเร็จ บุญเรืองรัตน์, “การประเมินผลจริยศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรม”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๓.

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ ๔ ด้าน ดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปีการศึกษา ๒๕๕๘ จำนวน ๓,๐๒๔ คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปีการศึกษา ๒๕๕๘ จำนวน ๓๕๓ คน โดยการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ R.V.Krejcie และ D.W.Morgan โดยใช้วิธีการการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling)

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตามเนื้อหา ได้แก่

- ๑) ความมีวินัย
- ๒) ความซื่อสัตย์สุจริต
- ๓) ความกตัญญูกตเวที
- ๔) ความเมตตากรุณา
- ๕) การประหยัด
- ๖) การปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ)

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ โรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓.๔ ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการวิจัยไว้ ดังนี้

ตัวแปรต้น ได้แก่ ๑) เพศ ๒) อายุ ๓) ระดับการศึกษา ๔) ระดับผลการเรียน

ตัวแปรตาม ได้แก่ ๑) ความมีวินัย ๒) ความซื่อสัตย์สุจริต ๓) ความกตัญญูกตเวที ๔) ความเมตตา กรุณา ๕) การประหยัด ๖) การปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ)

๔. ผลการวิจัย

การปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมหรือการมีจริยธรรมนับว่ามีความสำคัญมาก ไม่ว่าจะในระดับปัจเจกชนหรือระดับสังคม ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า “ศีลธรรมไม่กลับมาโลกาจะวินาศ” จะเห็นได้ว่าสังคมที่กำลังมีปัญหายุ่ง ในปัจจุบันก็เพราะเรื่องของการขาดคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้นจะสังเกตได้อย่างชัดเจนว่าทุกศาสนาจะสอนเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมเป็นหลัก ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาจริยธรรมของนักเรียนด้วยสาเหตุที่ว่าเด็กในวันนี้ คือผู้ใหญ่ในวันหน้า หรือคำกว่าที่ว่า “ศีลธรรมของยุวชนคือสันติภาพของโลก” ในบทนี้ขออภิปรายผลเกี่ยวกับ จริยธรรมในนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การศึกษาพบว่า เมื่อจำแนกตามเพศ การปฏิบัติเกี่ยวกับการมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์

พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีผลการปฏิบัติเฉลี่ยระดับปานกลาง โดยด้านการประหยัด และด้านการปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ) มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับระดับปานกลาง ด้านความเมตตา กรุณา มีค่าเฉลี่ยรองลงมาระดับปานกลาง ส่วนด้านความซื่อสัตย์สุจริต มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดระดับน้อย ทั้งนี้เพราะว่าเรื่องจริยธรรมของคนในปัจจุบันหากเป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) ก็จะมีจริยธรรมในทางที่ถูกต้องด้วยเช่นกัน ในทางตรงกันข้ามหากเป็นผู้ที่มีมิฉฉาทิฐิ (ความเห็นที่ผิด) จริยธรรมของเขา ก็จะเป็นความเห็นที่ผิดจากการศึกษาด้านเพศของนักเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา คือมีเพศหญิงและเพศชาย นั้นมีด้านการประหยัดและด้านปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ) มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่น ๆ ในระดับปานกลาง เพราะว่าการได้รับการอบรมสั่งสอนจากครอบครัวหรือจากสถานศึกษา มีการปลูกฝังให้มีการประหยัด คำว่า ประหยัด อาจมีความหมายคล้ายคลึงกับคำว่า รู้จักประมาณ หรือคำว่า สายกลาง หรือคำว่า มีเหตุผล แสดงว่าโรงเรียนสุราษฎร์พิทยาอำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือชื่อเรียกในท้องถิ่นว่า “โรงเรียนสตรี” มีการปลูกฝังจริยธรรมด้านการประหยัดและด้านการปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ) ประสบผลสำเร็จกว่าด้านอื่น ๆ หรือทางครอบครัวของนักเรียนมีความสำเร็จในการสั่งสอนบุตรธิดาของเขาให้เป็นคนที่มีจริยธรรมด้านนี้สูงกว่าด้านอื่น ๆ ซึ่งการประหยัดและการปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ) นั้นถือว่าเป็นจริยธรรมที่สำคัญมากที่สุดเพราะการประหยัด เป็นจริยธรรมฝ่ายกุศลที่มีความหมายถึง การพอประมาณ การมีเหตุผลรู้จักประมาณ ในทางธรรมะของศาสนาพุทธเรียกว่าหลัก “สัปปุริสธรรม ๗” หมายถึง ธรรมที่ทำให้คนเป็นสัตบุรุษ ประกอบด้วย

๑. อัมมัญญ เป็นผู้รู้จักเหตุ
๒. อตถัญญ เป็นผู้รู้จักผล
๓. อัตตัญญ เป็นผู้รู้จักตน
๔. มัตตัญญ เป็นผู้รู้จักประมาณ
๕. กาลัญญ เป็นผู้รู้จักกาล
๖. ปริสัจญ เป็นผู้รู้จักชุมชน
๗. ปุคคัลญญ หรือปุคคัลโปปรัญญ เป็นผู้รู้จักบุคคล

จะเห็นว่าผู้ที่มีความประหยัดเป็นผู้ที่กำลังเดินเข้าสู่ความเป็นสัตบุรุษ ^{๕๓๒} ส่วนคำว่า ประหยัด บางครั้งก็อยู่ในรูปแบบการตระหนี่ (มัจฉริยะ) ^{๕๓๓} เป็นจริยธรรมด้านอกุศล แต่ในผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่านักเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา มีความประหยัดในทางกุศลกล่าวคือนอกจากมีความประหยัดแล้วยังมีการปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ) ด้วยก็ย่อมแสดงว่ามีความประหยัดและเสียสละเพื่อส่วนรวมซึ่งไม่ใช่ตระหนี่นั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์ ^{๕๓๔} ได้ศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมสาธิตมหาวิทยาลัย ราชภัฏสวนสุนันทา และเพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมโดยรวม พบว่าโดยภาพรวมระดับจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา อยู่ในระดับสูง

^{๕๓๒} สัตบุรุษ หมายถึง ผู้มีธรรม ๘ อย่าง คือ ๑. ประกอบด้วย สัทธิธรรม ๗ ประการ (ดังกล่าวมาแล้วในสัปปุริสธรรม) ๒. ฝึกสัตบุรุษ (คบหาผู้มีสัตธรรม ๗) ๓. คิดอย่างสัตบุรุษ ๔. ปรึกษาอย่างสัตบุรุษ ๕. พุดอย่างสัตบุรุษ ๖. ทำอย่างสัตบุรุษ คือ คิดปรึกษา พุด ทำ มิใช่เพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น ๗. มีความเห็นอย่างสัตบุรุษ (คือเห็นชอบว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่วเป็นต้น) ๘. ให้อทานอย่างสัตบุรุษ (คือให้โดยเคารพ เอื้อเฟื้อแก่ของและได้รับทาน เป็นต้น)

^{๕๓๓} มัจฉริยะ คือ ความตระหนี่, ความหวง (ข้อ ๔ ในมละ ๙), มัจฉริยะ ๕ คือ ๑. อาวาสมัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่ ๒. กุลมัจฉริยะ ตระหนี่สกุล ๓. ลาภมัจฉริยะ ตระหนี่ลาภ ๔. วัฒนมัจฉริยะตระหนี่วรรณะ ๕. อัมมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรม

^{๕๓๔} กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์, การศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

จำนวน ๑๔ ด้าน ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความอดทน อดกลั้น ด้านความเมตตากรุณา ด้านความสามัคคี ด้านความเสียสละ ด้านความกตัญญูตกเวที ด้านความ-ยุติธรรม ด้านความกล้าหาญ ด้านความประหยัดอดออม ด้านความมีเหตุผล ด้านความเคารพและยอมรับในตนเองและผู้อื่น และด้านความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ภูษิต ล้ำสมภพ^{๕๓๕} ซึ่งได้ศึกษาแนวทางพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต ๓ ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ดังนี้ การมีวินัย มีความรับผิดชอบและปฏิบัติตามหลักธรรมเบื้องต้นฯ ได้แก่ แต่งกายเรียบร้อยและถูกระเบียบและมีมารยาท ในการรับประทานอาหาร ความซื่อสัตย์สุจริต ได้แก่ ปฏิบัติตามระเบียบการสอบและไม่ลอกการบ้านไม่ลักขโมยทรัพย์สิน ไม่พูดโกหกและกล้ายอมรับความจริง ความกตัญญูตกเวที ได้แก่ แสดงออกถึงความรักและเคารพพ่อแม่ เคารพและเชื่อฟังครูอาจารย์ ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่และครูอาจารย์ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมชุมชน และครอบครัว ความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละ ได้แก่ รู้จักให้เพื่อส่วนรวมและผู้อื่น และแบ่งปันทรัพย์สินและสิ่งของให้แก่ผู้อื่น แสดงออกถึงการมีน้ำใจและขอช่วยเหลือผู้อื่นและเสียสละต่อผู้ด้อยโอกาส และไม่เอาเปรียบผู้อื่น ความประหยัด ได้แก่ รู้จักใช้ทรัพย์สินของของโรงเรียนอย่างประหยัดใช้อุปกรณ์การเรียนอย่างประหยัด เข้าร่วมกิจกรรมประหยัดของโรงเรียน รู้จักใช้น้ำ ไฟฟ้า และสาธารณูปโภคที่โรงเรียนและที่บ้านอย่างประหยัด และรู้จักการออมเงิน และใช้เงินอย่างประหยัด ภูมิใจในความเป็นไทยและดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย ได้แก่ แสดงออกถึงความรักชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ชอบเรียนรู้และสนใจในภูมิปัญญาไทยของท้องถิ่นของตนเอง เรียนรู้และสนใจในศิลปวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นของตนเองสามารถเผยแพร่ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ และแสดงออกถึงความรักและความห่วงใยในศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาไทย และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ จิตติพล ทองจันทร์^{๕๓๖} ซึ่งได้ศึกษาทัศนคติของผู้ปกครองต่อพฤติกรรมจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ (ม.๑ - ม.๓) โรงเรียนเทศบาล ๑ (ห้วยมุด) อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ทัศนคติของผู้ปกครองต่อพฤติกรรมจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ (ม.๑ - ม.๓) โรงเรียนเทศบาล ๑ (ห้วยมุด) อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับ ทัศนคติปานกลาง โดยมีทัศนคติต่อพฤติกรรมจริยธรรมของนักเรียน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต เป็นอันดับแรก รองลงมาได้แก่ ด้านความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านความมีระเบียบวินัย และด้านความขยันหมั่นเพียร ตามลำดับ

เมื่อจำแนกตามอายุพบว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับการมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีผลการปฏิบัติเฉลี่ยระดับปานกลาง โดยด้านการปฏิบัติตามเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ) มีค่าเฉลี่ยสูงสุดระดับปานกลาง ด้านด้านความเมตตากรุณา มีค่าเฉลี่ยรองลงมาระดับปานกลาง ส่วนด้านความซื่อสัตย์สุจริต มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดระดับน้อย ทั้งนี้เนื่องจาก ทางสถานศึกษาได้ปลูกฝังให้นักเรียนมีการปฏิบัติตามเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ) หรือที่เรียกว่า การสงเคราะห์สังคม โดยมีครูได้รับรางวัลด้านนี้ คือ คุณครูถนอม ชูเมือง หัวหน้าหมวดผู้บำเพ็ญประโยชน์ ได้รับรางวัล Asia Pacific Leadership as Troop/Unit Leader จากองค์การผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งโลกภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก โดยการเสนอชื่อของ

^{๕๓๕} ภูษิต ล้ำสมภพ, แนวทางพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต ๓, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๕๓๖} จิตติพล ทองจันทร์, ทัศนคติของผู้ปกครองต่อพฤติกรรมจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ (ม.๑ - ม.๓) โรงเรียนเทศบาล ๑ (ห้วยมุด) อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี, *ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้ด้านการปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ) มีค่าเฉลี่ยสูงสุดระดับปานกลาง เพราะทางโรงเรียนให้ความสำคัญและปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ดวงกลม ตันกิติภิญโญ ซึ่งได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนอนุราชประสิทธิ์ จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่าการใช้ชีวิตของนักเรียนมีบุคลิกที่เหมาะสมระดับปานกลาง โดยด้านความมีน้ำใจ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีน้ำใจ และรักษาสິงแวดล้อมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ผ่องศรี สามศรีทอง^{๕๓๗} ซึ่งได้ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนธัญรัตน์ จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่า คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนธัญรัตน์ ด้านความมีน้ำใจ-เสียสละ และการมีสัมมาคารวะ มีคุณธรรมจริยธรรมระดับปานกลาง และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พิชัย นาวิรัตน์วิทยา^{๕๓๘} ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความคิดเห็นของครูในสหวิทยาเขตไผ่ธูปพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต ๑ ผลการศึกษาพบว่า ระดับจริยธรรมของนักเรียน ช่วงชั้นที่ ๑ และช่วงชั้นที่ ๒ ตามความคิดเห็นของครูในด้านความประหยัด ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความไม่ใฝ่รู้ และความเสียสละเพื่อส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อความมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียน สุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับผลการเรียน

๑. ผลการศึกษาพบว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีเพศต่างกันมีผลการปฏิบัติแตกต่างกัน โดยชายมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าหญิง ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างของปัจเจกชนย่อมแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น คนหนึ่งคนแม่ในวันเดียวกันช่วงเช้าคิดอย่างหนึ่งช่วงเย็นกลับคิดอีกอย่างหนึ่ง ในแต่ละวันมีความคิดไม่เหมือนกันเลยสักวัน ดังนั้นจึงไม่แปลกกว่าคนจำนวนมากย่อมมีความเห็นแตกต่างกัน เพศต่างกันจึงมีความเห็นต่างกันมีจริยธรรมแตกต่างกันก็เป็นเรื่องธรรมดาทั่วไป ในการศึกษาพบว่า โรงเรียนสุราษฎร์พิทยาชายมีค่าเฉลี่ยการมีจริยธรรมสูงกว่าหญิง แสดงว่าควรพัฒนาจริยธรรมนักเรียนหญิงมากกว่านักเรียนชายนั่นเอง จากที่กล่าวมาจึงทำให้การปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีเพศต่างกันมีผลการปฏิบัติแตกต่างกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของกรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์^{๕๓๙} ได้ศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีพฤติกรรมทางจริยธรรมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระสมุห์อนันต์ อานนโท^{๕๔๐} (อุบาสินดา) ได้ศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อจำแนกตาม เพศ โดยภาพรวมพบว่ามีค่าเฉลี่ยต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และสอดคล้องกับผลการ

^{๕๓๗} ผ่องศรี สามศรีทอง, ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนธัญรัตน์ จังหวัดปทุมธานี, **ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

^{๕๓๘} พิชัย นาวิรัตน์วิทยา, จริยธรรมของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความคิดเห็นของครูในสหวิทยาเขตไผ่ธูปพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต ๑, **ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์), บทคัดย่อ.

^{๕๓๙} กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์, พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, **ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๕๔๐} พระสมุห์อนันต์ อานนโท, ศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ, **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

ศึกษาของ อรพินทร์ สันติชัยอนันต์^{๕๔๑} ได้ศึกษา คุณธรรมและจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผลการศึกษาพบว่า นิสิตนักศึกษาชายและหญิงมีคุณธรรมและจริยธรรมโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๒. ผลการเปรียบเทียบการมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานีด้านอายุโดยภาพรวมมีจริยธรรมแตกต่างกันทั้งนี้เนื่องจากประการณ์ที่แตกต่างกันมีผลทำให้การมีจริยธรรมแตกต่างกันด้วย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการมีวุฒิภาวะมากขึ้น คนเมื่ออายุมากขึ้นก็เกิดการเรียนรู้มากขึ้นตามอายุทั้งทางตรงและทางอ้อม เรียกได้ว่าผู้ที่อายุมากก็ย่อมมีประสบการณ์ที่มากด้วยทำให้มีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรมย่อมจะแตกต่างกันนอกจากนี้ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๔ ปี มีจริยธรรมน้อยที่สุด ถัดมาเป็นอายุ ๑๔ - ๑๖ ปี และอายุ ๑๗ ปีขึ้นไป มีจริยธรรมสูงสุด หากโรงเรียนสุราษฎร์พิทยาจะแก้ไขเรื่องจริยธรรมของนักเรียนต้องแก้ไขกลุ่มนักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๔ ปีก่อนจากเหตุผลที่กล่าวมาส่งผลให้การมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานีด้านอายุมีจริยธรรมแตกต่างกันสอดคล้องกับผลการศึกษาของ

๓. ผลการเปรียบเทียบการมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานีจำแนกตามระดับการศึกษาโดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาต่างกันมีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา แต่ละช่วงชั้นมีกิจกรรมทางการส่งเสริมจริยธรรมที่แตกต่างกัน รุ่นพี่ก็จะผ่านการร่วมกิจกรรมมากกว่ารุ่นน้อง (หากเข้าร่วมทุกกิจกรรมตามที่โรงเรียนกำหนด) แต่กระนั้นก็ได้หมายความว่าคนเข้าร่วมกิจกรรมมากจะมีจริยธรรมมากด้วยแต่จะอนุมานได้ว่าหากเข้าร่วมกิจกรรมของทางโรงเรียนและให้ความร่วมมือและตั้งใจทำกิจกรรมก็จะเป็นการพัฒนาจริยธรรมของตนไปสู่เป้าหมาย การส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนนอกจากเป็นหน้าที่ของครูที่โรงเรียนแล้วผู้ปกครองก็มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้นักเรียนมีจริยธรรมที่ดี จากผลการศึกษาพบว่าระดับการปฏิบัติของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง แสดงว่าการส่งเสริมของโรงเรียนและผู้ปกครองก็อยู่ในระดับปานกลางด้วยเช่นกัน จากผลศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีการปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมสูงสุด ส่วนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการมีจริยธรรมต่ำที่สุด ในการนี้ทางโรงเรียนต้องลงมาดูว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีการดำเนินการอย่างไร ซึ่งจริยธรรมสูงสุดคือด้านการปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีจิตสาธารณะ) ส่วนด้านความซื่อสัตย์สุจริต มีการปฏิบัติน้อยที่สุด ซึ่งโรงเรียนต้องให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาจริยธรรมด้านนี้ให้มากกว่าด้านอื่น ๆ จากผลการวิจัยทำให้เห็นว่านักเรียนที่อยู่ระดับชั้นที่สูงไม่ได้มีจริยธรรมมากกว่านักเรียนที่อยู่ระดับชั้นที่ต่ำกว่าแต่อย่างใด จากเหตุผลที่กล่าวมาทำให้การมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานีนักเรียนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของกรุง ม่วงนาคทอง^{๕๔๒} พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดตากวน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต ๑ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่มีระดับชั้นต่างกันมีจริยธรรมแตกต่างกัน กิตติศักดิ์ อังคะนาวิน^{๕๔๓} ศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค.) ระดับการ

^{๕๔๑} อรพินทร์ สันติชัยอนันต์, คุณธรรมและจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล, การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

^{๕๔๒} กรุง ม่วงนาคทอง, พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดตากวน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยองเขต ๑, การศึกษามหาบัณฑิต, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๕๔๓} กิตติศักดิ์ อังคะนาวิน, ศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค.) ระดับการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพและประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง จังหวัดชลบุรี, การศึกษามหาบัณฑิต, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

ศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพและประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่านักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของอานนท์ คงเกต^{๕๔๔} ซึ่งได้ศึกษาการศึกษาริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนอนุบาลวังน้ำเย็นมิตรภาพที่ ๑๗๙ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต ๑ ผลการศึกษาพบว่านักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๔. ผลการเปรียบเทียบการมีจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานีด้านผลการเรียน (เกรดเฉลี่ย) โดยภาพรวมมีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งนี้เนื่องจาก ทิฐิหรือความเห็นของผู้ที่มีปัญหาแตกต่างกันย่อมมีความเห็นต่อคุณธรรมจริยธรรมต่างกัน ปัญหาในที่นี้จะกล่าวถึงระดับผลการเรียน คนที่เรียนได้เกรดเฉลี่ยที่ดีกับคนที่เรียนได้เกรดเฉลี่ยที่ไม่ดีย่อมมีความเห็นต่างกันในเรื่องจริยธรรมก็เป็นไปได้ และในทางตรงข้ามอาจมีความเห็นเหมือนกันก็เป็นไปได้ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่พอเชื่อถือได้หากผลการศึกษาพบว่าโรงเรียนสุราษฎร์พิทยานักเรียนที่มีผลการเรียนหรือเกรดเฉลี่ยแตกต่างกันมีการปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมแตกต่างกัน ส่วนผลการเรียนหรือเกรดเฉลี่ยจะส่งผลต่อความมีจริยธรรมของนักเรียนหรือไม่ผู้วิจัยไม่อาจสรุปได้เพราะผู้วิจัยยังค้นหาผลการศึกษาใด หรือทฤษฎีใดที่ระบุว่าผลการเรียนมีผลต่อความมีจริยธรรมของคน สำหรับการศึกษาที่ผู้วิจัยลองคำนวณด้วยสถิติการวิเคราะห์การถดถอยพบว่าคุณพบว่าตัวแปรผลการเรียนหรือเกรดเฉลี่ยมีความสัมพันธ์กับจริยธรรมของนักเรียนน้อยมาก กล่าวคือ เกรดเฉลี่ยของนักเรียนอธิบายความมีจริยธรรมของนักเรียนได้ประมาณ ๕% เท่านั้นซึ่งสอดคล้องกับ ทั้งนี้เนื่องจากปิยะวรรณ อุปละ^{๕๔๕} ได้ศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษพบว่า นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ต่างกันมีพฤติกรรมด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความกตัญญูตเวทีย และด้านความเมตตากรุณา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และสอดคล้องกับณัฐจันทร์หนูหงส์^{๕๔๖} ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๖ โรงเรียนสีกัน (วัฒนานันทอุปถัมภ์) เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่แตกต่างกันมีผลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและ

สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระเรืองฤทธิ์ ญาณเมธี (คิดข้างบน)^{๕๔๗} ได้ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น : กรณีศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต ๓ ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกันมีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้จากผลการศึกษายังพบว่า โรงเรียนสุราษฎร์พิทยานักเรียนที่มีเกรดเฉลี่ยสูง (๓.๕๑ ขึ้นไป) กลับมีจริยธรรมต่ำสุด คือ อยู่ในระดับน้อย ส่วนนักเรียนที่มีเกรดเฉลี่ยต่ำ (ต่ำกว่า ๑.๕๐) กลับมีจริยธรรมสูงที่สุดดังนั้นในประเด็นนี้ทางโรงเรียนสุราษฎร์พิทยาต้องพิจารณาว่านอกจากสอนให้เด็กเรียนเก่งแล้วทำอย่างไรให้เป็นคนที่มีจริยธรรมสูงตามเกรดเฉลี่ยด้วย

^{๕๔๔} อานนท์ คงเกต, การศึกษาริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนอนุบาลวังน้ำเย็นมิตรภาพที่ ๑๗๙ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต ๑, **การศึกษามหาบัณฑิต**, (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๕๔๕} ปิยะวรรณ อุปละ, การศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร, **ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

^{๕๔๖} ณัฐ จันทร์หนูหงส์, ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๖ โรงเรียนสีกัน (วัฒนานันทอุปถัมภ์) เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร, **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๕๔๗} พระเรืองฤทธิ์ ญาณเมธี, ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น : กรณีศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต ๓ ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย, **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

๕ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงาน

๑. โรงเรียนสุราษฎร์พิทยาควรพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนควบคู่กับการพัฒนาด้านวิชาการโดยให้น้ำหนักที่นักเรียนหญิงมากกว่านักเรียนชาย
๒. โรงเรียนสุราษฎร์พิทยาควรแยกกลุ่มในการแก้ไขเรื่องจริยธรรมของนักเรียนโดยต้องแก้ไขกลุ่มนักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๔ ปีก่อน
๓. โรงเรียนสุราษฎร์พิทยาจะต้องแก้ปัญหาจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริตของนักเรียนเป็นอันดับแรกหรือก่อนด้านอื่นๆ

๔. โรงเรียนสุราษฎร์พิทยาส่งเสริมผู้เรียนมีเกรดเฉลี่ยสูงให้มีจริยธรรมสูงควบคู่กันไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการวิจัยการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา
๒. ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสุราษฎร์พิทยา
๓. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อจริยธรรมของนักเรียนสุราษฎร์พิทยา

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์. พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา), ๒๕๕๐.
- กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์. การศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา), ๒๕๕๑.
- กรุง ม่วงนาครอง. พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดตากวน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต ๑. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต,** (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๓.
- กิตติศักดิ์ อังคะนาวิน. ศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค.) ระดับการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพและประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง จังหวัดชลบุรี. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๓.
- จิตติพล ทองจันทร์. ทักษะของผู้ปกครองต่อพฤติกรรมจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ (ม.๑ – ม.๓) โรงเรียนเทศบาล ๑ (ห้วยมุด) อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต), ๒๕๕๑.
- ณรงค์ศักดิ์ ทะละภักดิ์. “วินัยกับการพัฒนาเด็ก : การพัฒนาคุณภาพชีวิต”. กรุงเทพมหานคร: ศวิพรการพิมพ์, ๒๕๓๒.
- ณัฐ จันทร์หนูหงส์. ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๖ โรงเรียนสีกัน (วัดน่านันท์อุปถัมภ์) เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

- ดวงกมล ตันกิติถิฏโย. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนอนุราชประสิทธิ์ จังหวัดนนทบุรี. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏ จันทระเกษม), ๒๕๕๒.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. “จิตวิทยาการปลูกฝังวินัยแห่งตน”. (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๕๓.
- ปิยะวรรณ อุปละ. การศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๙.
- ผ่องศรี สามศรีทอง. **ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนธัญรัตน์ จังหวัดปทุมธานี**. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๘.
- พระเรืองฤทธิ์ ญาณเมธี. ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น: กรณีศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต ๓ ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงราย, ๒๕๕๘.
- พระสมุห์อนันต์ อานนโฑ. ศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พิชัย นาวิรัตน์วิทยา. จริยธรรมของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความคิดเห็นของครูในสหวิทยาเขตไผ่ธูปพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต ๑, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.
- ภูษิต ลำสมภพ. แนวทางพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต ๓. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๕๐.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. “การประเมินผลจริยศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรม”, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.
- อรพินทร์ สันติชัยอนันต์. คุณธรรมและจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙.
- อานนท์ คงเกต. การศึกษาจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนอนุบาลวังน้ำเย็นมิตรภาพที่ ๑๗๙ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต ๑. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๓.

ศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาล The Study of Nursing according to Nursing Science and Buddhist Nursing Method

สัญญา ดาวเรือง (ภิกษุณีธมมปภา) *

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาล มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล ๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการพยาบาลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล กับพุทธวิธีการพยาบาล

ผลการวิจัยพบว่า การวิจัยแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาล ได้ข้อสรุปผลการวิจัยที่น่าสนใจเป็นประเด็นๆ ดังนี้

๑. การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล (Nursing Science) เป็นความรู้เฉพาะสาขาวิชาการพยาบาล ซึ่งพยาบาลใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือบุคคลให้คงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพ คุณลักษณะหรือหัวใจสำคัญของศาสตร์การพยาบาลคือ คน สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และการพยาบาล ซึ่งมุ่งอธิบายธรรมชาติของคน สิ่งแวดล้อม ที่มีอิทธิพลต่อบุคคล ภาวะสุขภาพ ความเจ็บป่วยของบุคคล โดยมีเป้าหมายของการพยาบาลและกิจกรรมการพยาบาลนั่นเอง ซึ่งการพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลนั้นมองคนและภาวะสุขภาพเป็นองค์รวม สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อบุคคล ภาวะสุขภาพ ความเจ็บป่วยของบุคคล การพยาบาลแบบองค์รวมเป็นหัวใจสำคัญของศาสตร์ทางการพยาบาล

๒. พุทธวิธีการพยาบาล เป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้วางข้อระเบียบ และหลักปฏิบัติไว้เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่ภาคปฏิบัติ เมื่อเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยทางด้านร่างกาย และทางด้านจิตใจ ที่สามารถกำจัดความเจ็บป่วย ตามอาการของผู้ป่วยได้อย่างดียิ่ง พุทธวิธีการพยาบาล เชื่อว่า คน สิ่งแวดล้อม สุขภาพ เป็นองค์รวมของชีวิต ต่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน แยกออกจากกันไม่ได้ สุขภาวะคือภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต สุขภาวะหรือสุขภาพดีของทุกคน เป็นศีลธรรมของสังคม หัวใจของสุขภาพคือการเคารพในคุณค่า ศักดิ์ศรี และศักยภาพของความเป็นมนุษย์ การพยาบาลแบบองค์รวมด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญของพุทธวิธีการพยาบาล

๓. การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาลเมื่อนำมาวิเคราะห์แล้วพบว่ามีความสอดคล้องกันทั้งความหมายการพยาบาลและมิติทางการพยาบาลคือ การมองคน สิ่งแวดล้อม สุขภาพ เป็นองค์รวมของชีวิต ไม่สามารถแยกออกจากกันเป็นอิสระได้ ต่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน มีเป้าหมายเดียวกันคือ สุขภาวะ และมีความแตกต่างกันคือ พุทธวิธีการพยาบาล เมื่อกล่าวถึงมนุษย์ หรือ ความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน ก็เป็นเพียง

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษานครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

การกล่าวโดยภาษาสมมติ โดยความเป็นจริงแล้วมนุษย์ หรือความเป็น สัตว์ บุคคล ตัวตน ไม่ได้มีอยู่เลยเป็นเพียง ส่วนประกอบต่างๆ ที่ต้องทำหน้าที่ของตนตามธรรมชาติ อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม (การกระทำ) การไม่รู้ตามความเป็นจริง ทำให้เป็นทุกข์ หรือเกิดการเจ็บป่วยขึ้น พระนิพพาน เป็นสุขภาวะขั้นสูงสุด การพยาบาลตามศาสตร์ทางการพยาบาลไม่ได้กล่าวถึงสุขภาวะระดับนี้

อย่างไรก็ตาม การพยาบาลทั้ง ๒ แนวคิดนี้ สามารถนำมาบูรณาการเข้ากันได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการพยาบาลตามศาสตร์ทางการพยาบาลจะเน้นร่างกายมากกว่าจิตใจ และพุทธวิธีการพยาบาลให้ความสำคัญทางจิตใจมากกว่าร่างกาย ช่วยให้การบริการสุขภาพเข้าถึงร่างกายและจิตใจของมนุษย์มากขึ้นทำให้การพยาบาลมีการพัฒนาได้ผลเชิงประจักษ์ที่ยั่งยืน และมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: พุทธวิธีการพยาบาล

Abstract

This article is a part of the thesis entitled “The Study of Nursing according to Nursing Science and Buddhist Nursing Method “ aiming at (1) studying the method for nursing patients according to Nursing Science, (2) exploring Buddhist nursing method in the Buddhist scriptures, and (3) comparing nursing method according to the Nursing Science and Buddhist nursing way. Findings were as follows:

1) Nursing Science is the specific knowledge of a nursing program in which a nursing is used as a practical guideline for assisting a person in maintaining health state and heart of the Nursing Science is people, environment, health and nursing focusing on human nature, surroundings affecting man, state of health, sickness with the goals of nursing and nursing activity and the Nursing Care views man and his health in holistic way which is the core base of the Nursing Science in which surrounding is influential to man and his health state and the individual’s sickness.

2) The Buddhist nursing method is the Buddhist teaching with rules and practices laid down by the Buddha as the guideline for the practical part. When sickness occur both in physical and mind that can be well eradicated according to patients’ conditions. According to the Buddhist nursing method, man, surroundings, healthy living are in the holistic way to which everything depends on each other without separation. Healthy living is the perfect humanity that is the highest goal of life. Healthy living or good health means social morality and the heart of healthy living is respect and honor in value, dignity, and human potential. The holistic nursing with the heart of humanity is essential in the Buddhist nursing way.

In a comparative study of the Buddhist nursing and nursing based on the Nursing Science, it was found that both have a similar view on a holistic aspect of man, environment,

and health without separation or independently with the same goal, the healthy living. In different comparison, the Buddhist nursing method regards a human, being, a person, and self as a conventional language. In fact, such things do not exist but are just different components that naturally perform their functions under the law of kamma (action). The ignorance of reality causes sufferings or sickness. Nibbanāna is the high bliss by which the Nursing Science does not discuss. However, both methods, the nursing based on the Nursing Science and the Buddhist nursing way, can be well integrated as the first emphasizes body more than mind highlighted by the latter and this greatly helps health service access both body and mind of man, also such integration helps nursing have sustainable and effect empiric development.

Keywords : Using Buddhist Means In Nursing

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาถือว่าความเจ็บป่วยเป็นปัญหาสำคัญของมนุษย์เช่นเดียวกับปัญหาเรื่องความเกิด ความแก่และความตายเพราะความเจ็บป่วยนั้นเป็นกระบวนการทางธรรมชาติอย่างหนึ่งของทุกชีวิตดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติซึ่งใครๆก็ไม่อาจปฏิเสธได้ เรื่องนี้เป็นปกติธรรมดา^{๕๔๘} ที่มนุษย์จะต้องรู้และทำความเข้าใจ^{๕๔๙} อย่างไรก็ตามแม้ว่าความเจ็บป่วยจะเป็นกฎธรรมดาของโลกเหมือนความเกิด แก่ และตาย แต่ความเจ็บนี้ก็ยังมีความหมายในการรักษาหรือบรรเทาได้ในชั่วระยะหนึ่ง ดังนั้น มนุษย์จึงสามารถปฏิบัติเพื่อไม่ก่อให้เกิดความเจ็บป่วยได้โดยการดูแลสุขภาพให้ดี เพราะการไม่มีโรคหรือความเจ็บป่วยถือว่าเป็นลาภอันประเสริฐของสัตว์ทั้งหลาย^{๕๕๐}

ปัจจุบันเทคโนโลยีด้านการแพทย์มีความเจริญก้าวหน้าเป็นที่ยอมรับ ช่วยให้มีมนุษย์มีอายุยืนยาวขึ้น และสามารถรักษาโรคได้หลายอย่าง ซึ่งไม่สามารถรักษาได้ในสมัยก่อน แม้ว่าการรักษาเพื่อพวยงชีวิตหรือยืดชีวิตของบุคคลผู้เป็นที่รักให้ยืนยาวออกไปตราบนานเท่านานนั้น จะต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากมาย จนบางคนถึงกับต้องขายสมบัติทุกอย่างที่เคยมีมาก็ตาม แต่ถ้าญาติสนิทและคนใกล้ชิดในครอบครัวไม่พยายามยืดชีวิตของผู้ตายก็จะถูกสังคมตราหน้าว่า “อกตัญญู” หรือ “นิ่งดูตาย” ดังนั้นจึงต้องชวนชวนให้ผู้เจ็บป่วยได้รับการพยาบาลจากคณะบุคลากรทางการแพทย์อย่างเต็มความสามารถและอาจตายไปในโรงพยาบาลนั่นเอง อย่างไรก็ตาม จากความสำเร็จของวิทยาการด้านการแพทย์นี้ ทำให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นและพร้อมที่จะฝากชีวิตยามเจ็บป่วยไว้กับเทคโนโลยีมากขึ้นเรื่อยๆ ดังคำกล่าวของเอลิซาเบธ คือ เบลอ รอสส์ (Elizabeth Kubler-Ross) ซึ่งเป็นนักวิชาการท่านหนึ่งผู้สนใจประเด็นเรื่องชีวิตและความตายในโลกปัจจุบันที่ว่าผู้ป่วยอาจจะร้องขอพักผ่อนครวญหาความสงบ เรียกร้องขอสิทธิและศักดิ์ศรีของตนกลับคืน สิ่งที่เขาจะได้รับไม่ใช่สิ่งที่เขาเรียกร้องไม่ แต่กลับเป็นน้ำยาที่ฉีดเข้าตัว และน้ำเกลือที่ฉีดเข้าเส้น เครื่องนวดหัวใจ หรือแม้กระทั่งการเจาะคอเท่าที่จำเป็น ผู้ป่วยเอง

^{๕๔๘} ศศิธร เชมภักดิ์, การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๕๔๙} สมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค ๑๐๐ปี สมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์ พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๔๑.

^{๕๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕-๒๑๖/๒๕๔-๒๕๕.

อาจต้องการให้มีใครสักคนหยุดดูเขาสักเพียงนาทีเดียวเพื่อที่เขาจะได้ถามไถ่สักคำหรือสองคำให้คลายความสงสัย แต่สิ่งที่เขาได้รับกลับเป็นคนจำนวนมากหมุนเวียนกันมาแล้วก็ไป ตามเวลาที่นาฬิกากำหนด ทุกคนมุ่งอยู่กับการจับชีพจร นับอัตราเต้นของหัวใจ ตรวจปอด น้ำย่อย น้ำลาย และสิ่งขับถ่ายทั้งหมด โดยหาได้คำนึงถึงตัวเขาเอง ในฐานะมนุษย์ที่ต้องการการดูแลอย่างมนุษย์ด้วยกันไม่ ข้อความข้างต้นแม้จะเป็นเพียงทัศนะของนักวิชาการคนหนึ่ง ที่มีต่อชีวิตช่วงสุดท้ายแต่ก็สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตของคนในโลกปัจจุบันว่าชะตากรรมของพวกเขา กำลังตกอยู่ในเงื้อมมือของแพทย์และเทคโนโลยีการแพทย์มากจนแทบจะสูญเสียศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยที่คนไข้เรื่องความเจ็บป่วยถูกทอนลงให้เหลือเพียงมิติด้านการรักษาโรคทางร่างกายเพียงอย่างเดียว ส่วนแพทย์ที่รักษาคนไข้ก็มักจะเน้นการต่อสู้เพื่อชนะโรครามากกว่าที่จะคำนึงถึงชีวิตคนทั้งชีวิตของเขา วิธีคิดและการรักษาแบบนี้มีความสัมพันธ์กับโลกทัศน์ที่อยู่เบื้องหลังวิทยาการด้านการแพทย์สมัยใหม่ที่มองชีวิตมนุษย์เหมือนกลไกการทำงานของนาฬิกาเรือนหนึ่ง ซึ่งถ้าหากเราเข้าใจได้ว่านาฬิกาชีวิตเรือนนี้มีข้อบกพร่องเกิดขึ้นในจุดใด เราก็สามารถควบคุมหรือรักษามันได้^{๔๕๑}

การพยาบาลมีเป้าหมายในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม คือการดูแลทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ในแต่ละวันผู้ดูแลการพยาบาลจะปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของชีวิต คือ การเกิด การเจริญเติบโต การเจ็บป่วย การเสื่อมสภาพของร่างกายและการตาย การพยาบาลที่ดีในการดูแลผู้ป่วยมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ป่วย เนื่องจากพยาบาลเป็นผู้ใกล้ชิดผู้ป่วยตลอดเวลา พยาบาลนั้นมีบทบาทอย่างยิ่งในการช่วยเหลือให้ผู้ป่วยมีความทุกข์ทรมานน้อยที่สุด^{๔๕๒}

ในทางพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงชี้แนะแนวทางหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษยทุกคน และพยาบาลทุกคน จึงควรเรียนรู้ในหลักคำสอนและนำมาปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงหลักธรรมนั้นๆ อย่างถ่องแท้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพุทธวิธีการพยาบาลที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการพยาบาลสาวกที่เจ็บป่วยและตัวพระองค์เอง ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และการพยาบาลผู้เจ็บป่วยตามศาสตร์การพยาบาลว่าเป็นอย่างไร เพื่อจะได้นำมาพัฒนาตนเองและผู้อื่นที่มีความสนใจจะนำหลักพุทธธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อกระทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ ตามเป้าหมายสูงสุดของชีวิต แม้จะอยู่ในสภาวะที่เจ็บป่วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาการพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล
- ๒.๒ เพื่อศึกษาพุทธวิธีการพยาบาลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาล

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการรวบรวมเอกสารข้อมูล (Documentary Research) ทั้งเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เป็นผลงานวิจัยและเอกสารทางวิชาการของนักวิชาการทางการพยาบาลและนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้ทำการวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารสำคัญที่ใช้ประกอบการวิจัยครั้งนี้

^{๔๕๑} Elizabeth Kubler-Ross. On Death And Dying. แปลโดย แพทย์หญิงณลินี วงศ์พานิช. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒.

^{๔๕๒} ทัศนีย์ ทองประทีป และคณะ. “กระบวนการทางการพยาบาลตามแนวคิดเชิงพุทธศาสนา”, วารสารสภาการพยาบาล, ปีที่ ๑๖. ฉบับที่ ๑๓. กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔, หน้า ๑๔.

จากแหล่งต่างๆ เช่น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ห้องสมุดมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ห้องสมุดโรงพยาบาลสงขลา จังหวัดสงขลา และห้องสมุดพิพิธสถานธรรม ภิกษุณีอาราม จังหวัดสงขลา เป็นต้น โดยแยกประเภทข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้ คือ

๑) **ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)** คือ การรวบรวมข้อมูลเอกสารทางการศึกษา ค้นคว้าจากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาตามแนวของการวิจัยเชิงคุณภาพ หรือเชิงเอกสาร โดยมุ่งเน้นจากพระไตรปิฎกเป็นหลัก

๒) **ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)** คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยรวบรวมจาก งานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และนักวิชาการสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องเจ็บป่วย การพยาบาล ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลที่ได้มาจัดระเบียบหมวดหมู่ แล้วนำมาศึกษาวิเคราะห์

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาล พบว่า การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลหมายถึง ความรู้ที่เป็นเฉพาะสาขาวิชาการพยาบาล หรือองค์ความรู้ทางการพยาบาล ประกอบด้วยมิติ (Concepts) หลักการ (Principles) กฎ (Laws) และทฤษฎี (Theories) ต่างๆ ทางการพยาบาล ซึ่งพยาบาลสามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือบุคคลให้คงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพ การที่วิชาชีพมีศาสตร์เป็นเอกภาพนั้นเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสมบัติสำคัญที่ใช้เป็นเครื่องยืนยันความเป็นวิชาชีพ การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษากรอบแนวคิดกว้างๆ ที่เกี่ยวกับการพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล ที่บอกว่าศึกษาเกี่ยวกับมิติทางการพยาบาลอะไรบ้าง ที่เป็นคุณลักษณะหรือหัวใจสำคัญของการพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล เปรียบเสมือนปลูกหอหุ้มโครงสร้างภายในไว้ไม่ให้กระจัดกระจาย สารขององค์ความรู้การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลทั้งหมด ประกอบด้วยมิติหลัก ๔ มิติ คือ คน สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และการพยาบาล ซึ่งมุ่งอธิบายธรรมชาติของคน สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อบุคคล ภาวะสุขภาพ ความเจ็บป่วยของบุคคลโดยมีเป้าหมายของการพยาบาลและกิจกรรมการพยาบาลนั่นเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาพุทธวิธีการพยาบาลผ่านมุมมองทั้ง ๔ นี้ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลทั้งสองแนวคิดนี้เพื่อดูความสอดคล้องกันและความแตกต่างกัน จากการศึกษาค้นคว้าได้ข้อสรุปผลการวิจัยที่น่าสนใจเป็นประเด็นๆ ดังนี้

๔.๑ มิติด้านคน

๑. การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาลมีความเชื่อเรื่องคนสอดคล้องกัน คือ คนเป็นองค์รวมของชีวิต ทั้งที่มีสุขภาพดี มีแนวโน้มที่จะเจ็บป่วย หรือมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้นแล้วที่เกิดจากการบูรณาการของมิติต่างๆ ได้แก่ มิติด้านกาย จิตสังคัมและจิตวิญญาณซึ่งประกอบด้วยร่างกาย และจิตใจเหมือนกัน ซึ่งทำงานประสานกันอยู่ตลอดเวลาไม่สามารถแยกออกเป็นอิสระได้ ทำงานอย่างสัมพันธ์กันในลักษณะที่เรียกว่าองค์รวม (Holism)

๒. การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล มองความเป็นองค์รวมของคน ขยายจากบุคคลมาเป็นครอบครัว และชุมชน คนจึงประกอบด้วย กาย จิต สังคัม ส่วนพุทธวิธีการพยาบาล มองคนเป็นองค์รวมของชีวิต

ที่ประกอบด้วยรูป ๑ ส่วน และนาม ๔ ส่วน เรียกว่าขันธ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งยังมี ความสัมพันธ์ติดต่อกับโลกภายนอก ได้ด้วยแดนเชื่อมต่อเพื่อให้เกิดความรู้เรียกว่า ทวาร ๖ (sense-doors) หรือ อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ เป็นช่องทางการรับรู้อารมณ์ ๖ (sense-objects) หรือ อายตนะ ภายนอก การรับรู้จะเกิดขึ้น เมื่อมีองค์ประกอบครบ ๓ อย่าง คือ อายตนะ อารมณ์ และวิญญาณ เรียกว่าผัสสะ เมื่อผัสสะเกิดแล้ว จึงเป็นปัจจัยแก่การเกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ โดยลำดับแห่งกระแสของกฎ ธรรมชาตินี้ เป็นเหตุผล เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน เรียกว่ากระแสแห่งปัจจุสมุปบาท ผัสสะจึงเป็นกระบวนการสำคัญ ที่ทำให้มนุษย์เรารู้สึกต่อสื่อสาร รับรู้ และสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโลกภายนอก คนจึงเป็นองค์รวมของขันธ ๕ คือรูป กับนามนั่นเอง มีความเชื่อว่า ครอบครั้ว และชุมชนหรือสังคม เป็นสิ่งแวดล้อมของคน

๓. กาย การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล คือ ส่วนของโครงสร้าง และหน้าที่การทำงาน ร่างกาย ของบุคคลประกอบด้วยอวัยวะต่างๆ และในแต่ละอวัยวะก็ประกอบด้วยเนื้อเยื่อและเซลล์ต่างๆ มากมาย ซึ่งทำ หน้าที่แตกต่างกัน ระบบต่างๆ ของร่างกายเช่น ระบบประสาท ระบบหัวใจ และระบบไหลเวียน ระบบทางเดิน อาหาร เป็นต้น ส่วนพุทธวิธีการพยาบาลมีทัศนะต่อรูปโดยการแบ่งตามกลุ่มตามลักษณะของอวัยวะที่เรียกอาการ ๓๒ ดังนี้ “ในร่างกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก ฯลฯ แบ่งส่วนประกอบที่มีลักษณะเหมือนๆ กันไว้เป็นประเภทเดียวกันไม่ว่าจะอยู่ในส่วนใดของร่างกายในลักษณะร่วมรวมกัน เช่น เอ็น (ไม่ว่าในส่วนใดของ ร่างกายก็เป็นเอ็นเหมือนกัน) ไม่ได้แบ่งร่างกายเป็นชิ้นส่วนตามอวัยวะตามหน้าที่ในเชิงจักรกล เช่น แขน ขา นิ้ว มือ เป็นต้นทั้งให้ความสำคัญกับทุกส่วนในร่างกายว่าเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย เช่น อาหารเก่า หรือ มูลเป็นต้น โดยมีธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นส่วนประกอบหลัก

๔. จิตหรือจิตใจของคน การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล มีความเชื่อว่าประกอบด้วย ๒ ส่วนย่อย คือ ๑) อารมณ์และความรู้สึกเช่น ความพอใจ ความสุข อิ่มเอิบ เบิกบาน ความวิตกกังวล ท้อแท้ หมดหวัง โกรธ เกลียด ความทุกข์ทรมาน เป็นต้น และ ๒) สติปัญญา หรือความคิด ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการรับรู้ (perception) การแปลความ ความจำ (memory) ความเข้าใจ (comprehension) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความ สามารถในการแก้ปัญหา เป็นต้น ส่วนพุทธวิธีการพยาบาล จิตเป็นส่วนของนามธรรม ประกอบด้วย ๔ ส่วน ๑) เวทนา เป็นความรู้สึกต่อสิ่งที่ถูกรับรู้ (สุข ทุกข์ เฉยๆ) ที่เกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และใจ ๒) สัญญา เป็น ความกำหนดได้ หรือหมายรู้ สัญญามีหน้าที่จำ ๓) สังขารเป็นสภาพปรุงแต่งจิตให้คิดอะไรต่างๆ ๔) วิญญาณ เป็นการรู้แจ้งอารมณ์ ทางอายตนะทั้ง ๖ ทางประสาทสัมผัส ๕ และทางใจ เป็นความรู้ต้น เป็นทางเดินให้แก่นาม ขันธอื่นๆ ซึ่งทำงานสัมพันธ์กันตลอดเวลาแยกออกจากกันไม่ได้ ทรงให้ความสำคัญด้านจิตใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะ สามารถพัฒนาให้ไปถึงเป้าหมายของชีวิตได้อย่างแท้จริง

๕. สังคม การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล มีความเชื่อว่าสังคม คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคล อื่นๆ รอบตัว เช่น เกี่ยวข้องกับเพื่อน กับพ่อ แม่ ลูก ส่วนที่เกี่ยวข้องนี้ก็คือ บทบาท (role) หน้าที่ของคนที่เมื่อ บุคคลอื่น ซึ่งคนจะปฏิบัติต่อผู้อื่นในสังคมอย่างไร ขึ้นกับตำแหน่ง (position) ที่เขาดำรงอยู่ในขณะนั้นเป็นสำคัญ เช่น หญิงผู้หนึ่งจะมีบทบาทของแม่ เมื่ออยู่กับลูก ปฏิบัติหน้าที่ครูเมื่ออยู่กับนักเรียน ปฏิบัติหน้าที่ภรรยาเมื่ออยู่ กับสามี เป็นต้น กาย จิต และสังคม จะทำงานประสานกันอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีการกระทบกระเทือนกับส่วนใด ของคน ก็จะมีผลกับส่วนอื่นด้วย เช่น ในขณะที่ใกล้สอบ นักศึกษามีความวิตกกังวลมากว่าจะทำข้อสอบไม่ได้ ก็อาจมี ผลทำให้นอนไม่หลับตลอดคืน และนักศึกษาอาจจะดูหนังสือตลอดเวลา โดยทิ้งหน้าที่อื่นที่ต้องทำ เช่น การช่วย ผู้ปกครองทำงานบ้าน ในสถานการณ์นี้จะเห็นได้ว่า ความวิตกกังวลทางด้านจิตใจ มีผลต่อภาวะร่างกายคือ

เกิดอาการนอนไม่หลับ และมีผลต่อบทบาทหน้าที่ปกติในฐานะที่เป็นลูกที่ควรช่วยลดภาระหน้าที่ของผู้ปกครอง ส่วนพุทธวิธีการพยาบาลมีความเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีสัญชาตญาณในการอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก มนุษย์ทั่วไปอาศัยอยู่ในสังคมในหลายบทบาทและฐานะ ดังนั้นในการดำเนินชีวิตแต่ละวันต้องประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับแต่ละบทบาท พุทธองค์ทรงแบ่งคนแวดล้อมตัวเรา ออกเป็น ๖ กลุ่มเรียกว่า ทิศ ๖ ประกอบด้วย ๑) ปุริถิมทิศ (ทิศเบื้องหน้า) ได้แก่ บิดามารดา ๒) ทักขินทิศ (ทิศเบื้องขวา) ได้แก่ ครูอาจารย์ ๓) ปัจฉิมทิศ (ทิศ เบื้องหลัง) ได้แก่ สามิภรรยา ๔) อุตตรทิศ (ทิศเบื้องซ้าย) ได้แก่ มิตรสหาย ๕) อุปริมทิศ (ทิศ เบื้องบน) ได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ ๖) เภฏฐิมทิศ (ทิศเบื้องล่าง) ได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้างแล้วทรงกำหนดเป็นอริยวินัย หรือหน้าที่โดยให้มีปฏิสัมพันธ์รับผิดชอบต่อกันทั้งสองทางคือ ระหว่างตัวเรากับบุคคลในแต่ละทิศ ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องมีหน้าที่ปฏิบัติต่อกัน ตามที่ทรงกำหนดไว้ การกำหนดอริยวินัยเพื่อให้แต่ละคนประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของตน นับว่าเป็นกลวิธีในการสร้างเครือข่ายคนดีอย่างเป็นระบบที่ชาญฉลาดยิ่งคือ ใช้คนดีร่วมสร้างคนดี จนกระทั่งกลายเป็นเครือข่ายคนดีส่งเสริมให้บุคคลปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของตนให้ครบสมบูรณ์ เพื่อเกื้อกูลอุดหนุนต่อกันและกันซึ่งจะช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีสุขภาวะ การที่ทรงกำหนดหน้าที่ให้แต่ละบุคคลในทิศ ๖ ต้องปฏิบัติดีเยี่ยมเป็นการฝึกปลูกฝังลักษณะนิสัยของคนดีไปพร้อมๆ กับการฝึกความอดทนต่ออำนาจกิเลส คือ นับตั้งแต่บิดามารดาฝึกให้บุตรธิดาทำสิ่งดีๆ ตั้งแต่ยังเล็กชี้ให้เห็นว่าสิ่งใดบ้างเป็นเรื่องชั่วแล้วก็ต้องไม่ทำ เมื่อไปโรงเรียนครูก็สอนให้ทำดี เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่พระภิกษุก็ยกย่องเน้นย้ำให้ทำดี ในระดับสูงขึ้นไปอีก ครั้นเมื่อประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของคนดีตามที่ทรงกำหนดไว้ให้แต่ละทิศจนคุ้นแล้ว คนเราย่อมมีหิริ คือ ความละอายบาป และโอตตปะที่เรียกว่าความกลัวบาปต่อการที่จะประพฤติในสิ่งที่ไม่ดีงาม ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม ไม่สมควร หรือสิ่งที่เป็นบาป สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นระบบจริยธรรมที่มั่นคงและยั่งยืน ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีสุขภาวะ ต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ที่สำคัญยังเป็นการประกาศศักดิ์ศรีของความเป็มนมนุษย์ด้วยซึ่งมีความสอดคล้องกับการพยาบาลศาสตร์ทางการพยาบาล

๔.๒ มิติด้านสิ่งแวดล้อม

๑. การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาล ก็มีความเชื่อที่สอดคล้องกันว่า สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อสุขภาพ และการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพของผู้ใช้บริการพยาบาล หรือผู้เจ็บป่วย สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับสิ่งแวดล้อมซึ่งถ้าอยู่ในสภาพปกติเรียกว่า สภาวะที่เป็นสมดุลธรรมชาติ แต่ถ้าสิ่งใดในระบบถูกทำให้เสื่อมลง สิ่งอื่นๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันก็จะเสื่อมลงไปด้วยกลายเป็นสภาวะที่ธรรมชาติเสียดุล ทำให้เกิดการเจ็บป่วยจะเห็นว่าปัญหาสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และการกระทำของมนุษย์ มีผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของบุคคลในสังคมได้

๒. ทัศนคติการพยาบาลในยุคแรกๆ ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก โดยกล่าวว่าพยาบาลมีหน้าที่ในการจัดและเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ผู้ป่วยมีสุขภาพดีที่สุดตามธรรมชาติของเขา แต่ในยุคต่อมาเมื่อวิทยาศาสตร์การแพทย์ก้าวหน้ามากขึ้น พยาบาลก็จำเป็นต้องให้ความสนใจกับความรู้เกี่ยวกับโรค การรักษาโรค และการพยาบาลเพื่อให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลตามแผนการรักษามากขึ้นทุกที ทำให้ดูเหมือนกับว่าพยาบาลให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าในยุคแรกพยาบาลจึงเอาใจใส่เฉพาะตัวบุคคลมากกว่าการเอาใจใส่ต่อสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อผู้ป่วย กิจกรรมการพยาบาลถูกกำหนดให้ปฏิบัติอยู่แต่ในขอบเขตของโรงพยาบาลหรือสถาบันการศึกษาเท่านั้น เช่น การปฏิบัติงานในโรงพยาบาล พยาบาลต้องปฏิบัติตามนโยบายของโรงพยาบาลเป็น

เสมือนพนักงานคนหนึ่ง มีหน้าที่ดูแลผู้ป่วยให้หายจากการเจ็บป่วย รวมทั้งการปฏิบัติตัวภายหลังการเจ็บป่วย ไม่ได้มุ่งเน้นสาเหตุที่มาจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นต้นเหตุของการเกิดความเจ็บป่วยอย่างแท้จริง เช่น การทำงานในโรงงานที่มีสารพิษ เสียงดัง การรับประทานอาหารที่มียาฆ่าแมลงปนเปื้อน การผสมสารพิษในอาหารเพื่อเพิ่มรสชาติ ฯลฯ เป็นต้น พยาบาลส่วนใหญ่ถูกจำกัดบทบาทในการที่จะพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นองค์กร หรือหน่วยงานที่มีอิทธิพลต่อการเกิดภาวะเครียด ความยากจน การขาดอาหาร และการเจ็บป่วย ปัจจุบันได้เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวผู้ป่วยล้วนมีสาเหตุมาจากสิ่งแวดล้อมที่มีผลมาจากความกดดันทางด้านสังคมที่อยู่รอบๆ ตัวผู้ป่วยเป็นส่วนใหญ่ จึงได้มีแนวคิดใหม่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น ในการที่จะทำให้พยาบาลก้าวไปมีบทบาทในทางพัฒนาสังคมมากขึ้น เพื่อช่วยส่งเสริมให้สุขภาพของคนดีขึ้น อันเป็นหนทางนำไปสู่เป้าหมายของการพยาบาล เนื่องจากได้เล็งเห็นแล้วว่า การรักษาผู้ป่วยเป็นเพียงการรักษาปลายทางเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงแนวคิดนี้ทำให้สอดคล้องกับพุทธวิธีการพยาบาลยังคงให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเทคโนโลยีจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สิ่งแวดล้อมกับคนต้องอิงอาศัยกันและกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้พุทธวิธีการพยาบาลยังให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมมาก เป็นทั้งที่อยู่อาศัย เป็นอาหาร เป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นแหล่งของยารักษาโรค เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือแม้กระทั่งเป็นสถานที่ในการฝึกอบรมพัฒนาตน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพยาบาล พระพุทธองค์ตรัสว่าการอยู่ในประเทศที่เหมาะสม (ปฏิรูปประเทศ) หรือการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นมงคล เพราะเป็นปัจจัยแห่งการทำบุญแห่งสัตว์ทั้งหลาย ท่ามกลางกาลยามิตร เพื่อพัฒนาตนให้ถึงจุดสูงสุดของชีวิตคือนิพพานการพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลไม่ได้กล่าวถึง

๔.๓ มิติด้านสุขภาพ

๑. สุขภาพหรือสุขภาพะ เป็นเป้าหมายของการให้การพยาบาลเหมือนกัน คนมีความสามารถที่จะรักษาภาวะสุขภาพดี และการปรับสู่ภาวะสุขภาพดีอาจต้องการความช่วยเหลือจากสังคมในการปฏิบัติตน เพื่อให้มีความสามารถเฉพาะแต่ละอย่าง ความต้องการความช่วยเหลือจะมากน้อยเพียงใด ขึ้นกับความสามารถพื้นฐานของบุคคลแต่ละคน ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจสุขภาพดี จึงหมายถึง ภาวะที่ร่างกายมีความสมดุลหรือเป็นปกติทั้งทางด้านร่างกาย จิตสังคม และโดยแต่ละส่วนสามารถที่จะทำหน้าที่ได้เป็นปกติ และบุคคลนั้นสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้โดยปกติซึ่งมีความสอดคล้องกันทั้ง สองแนวคิดแต่พุทธวิธีการพยาบาลให้ความสำคัญแก่สุขภาพะแห่งชีวิตเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าสุขภาพเป็นสิ่งที่เป้าหมายสูงสุด ในทางพระพุทธศาสนาคือความสุข นับตั้งแต่การปฏิบัติขั้นต้นในการทำความดี ที่เรียกว่าการทำบุญ แม้ในการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือเจริญภาวนา ความสุขก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เกิดสมาธิ และเมื่อจิตเป็นสมาธิ ก็จะทำให้สามารถบรรลุฌานได้ เมื่อได้บรรลุฌานก็มีความสุขเป็นองค์ประกอบของฌาน ที่เรียกว่าฌานสุข สุขที่เนื่องด้วยฌานจนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต คือ พระนิพพาน เป็นสุขภาวะขั้นสูงสุด หรือเป็นจุดหมายสูงสุด ส่วนศาสตร์ทางการพยาบาลไม่ได้กล่าวถึงสุขภาพะระดับนี้

๒. ความเจ็บป่วย เป็นภาวะที่ร่างกายขาดสมดุลย์ ไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดก็ตาม ที่ทำให้หน้าที่และโครงสร้างของร่างกายเปลี่ยนแปลงไป สภาพจิตใจเปลี่ยนไปจากปกติ ยิ่งเมื่อเกิดความเจ็บป่วยขึ้นในองค์ประกอบใดก็ตาม จะมีผลกระทบต่อคนทั้งคน ซึ่งมีความสอดคล้องกัน ส่วนความแตกต่างกันตรงที่พุทธวิมมิงโรค หรือความเจ็บไข้ ความมีสุขภาพไม่ดี จัดเป็นทุกข้ออย่างหนึ่ง มีเพียงสาเหตุเดียวที่มีกล่าวเฉพาะในพุทธวิธีการพยาบาล คือสาเหตุของโรคที่เกิดจากกรรม ในประเทศไทยเรียกว่าโรครกรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลในโลกนี้เป็นผู้เปียดเบียนสัตว์ทั้ง

หลายด้วยฝ่ามือข้างด้วยก้อนหินข้าง ด้วยท่อนไม้ข้าง ด้วยคัสตราข้าง เพราะกรรมนั้น ที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้วถ้าไม่ไปเกิดในอบายทุกติวินิบาตนรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรครมาก การที่บุคคลเป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือข้างด้วยก้อนหินข้าง ด้วยท่อนไม้ข้าง ด้วยคัสตราข้าง นี่เป็นปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโรครมาก พุทธวิธีการพยาบาลมองความเจ็บป่วยเป็นเรื่องธรรมชาติ ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ร่างกายเป็นรังของโรค จิตใจนี้สำคัญอย่างยิ่งแม้ว่าร่างกายจะสมบูรณ์ดีก็ตาม ถ้าใจเป็นทุกข์ กายก็พลอยเป็นทุกข์ไปด้วย เพราะกายกับใจต่างก็อาศัยซึ่งกันและกันจะแยกกันไม่ได้ และสาเหตุของการเกิดโรคทางใจคือ กิเลส ๓ อย่าง โลก โภจร หลง ซึ่งสามารถกำจัดให้หมดไปได้ โดยพุทธวิธีการพยาบาล ที่การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลไม่ได้กล่าวถึง

๔.๔ มิติด้านการพยาบาล

๑. ทั้งการพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาล มองการพยาบาลสอดคล้องกันว่าเป็นกิจกรรมที่พยาบาลกระทำต่อผู้ใช้บริการ หรือผู้ป่วยไข้ โดยกิจกรรมของพยาบาลจะเป็นกระบวนการที่เป็นระบบในด้านการประเมินสภาพ การกำหนดปัญหา การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผลการพยาบาล และในการช่วยเหลือคนนั้นจะช่วยโดยใช้บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การดูแลรักษาและฟื้นฟู การที่พยาบาลจะใช้บทบาทใดมากนั้น จะมีความแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นกับภาวะสุขภาพของคนในฐานะผู้รับบริการ ส่วนพุทธวิธีจะใช้กระบวนการของอริยสัง หรือความจริงอันประเสริฐ มีนโรธ เป็นเป้าหมาย มรรควิธี เป็นการปฏิบัติ การพยาบาล ยึดตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือไตรสิกขา และ การพัฒนา (ภavana) ๔ ด้าน ซึ่งในกระบวนการพัฒนานั้น เน้นเป้าหมายอยู่ ๔ ด้านคือ (๑) ด้านกาย (๒) ด้านศีล (สังคม) (๓) ด้านจิต (๔) ด้านปัญญา

๒. การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาล มองการพยาบาล (Nursing) เป็นศาสตร์และวิชาชีพที่มีความรับผิดชอบในการให้บริการด้านสุขภาพกับสังคม การพยาบาลจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา มีความต้องการที่ไม่สามารถตอบสนอง ไม่สามารถดูแลตนเองได้ ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ เนื่องจากมีปัญหาทางสุขภาพ การบำบัดที่อยู่ในขอบเขตของการพยาบาลคือ ช่วยตอบสนองความต้องการ เพิ่มความสามารถในการปรับตัว เพิ่มความสามารถในการดูแลตนเอง เพื่อสุขภาพและความผาสุกของบุคคล ครอบครัว และชุมชนการมองคนและสุขภาพในลักษณะองค์รวม จึงเป็นข้อบ่งชี้ของการพยาบาลแบบองค์รวม และการพยาบาลแบบองค์รวมเป็นหัวใจสำคัญของศาสตร์การพยาบาล ส่วนพุทธวิธี มองการพยาบาลเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติทั้งกับตนเองและสิ่งแวดล้อม ที่มีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การมีกัลยาณมิตรคือทั้งหมดของชีวิตแบบองค์รวม การพยาบาลจึงให้ความสำคัญกับจิตใจหรือหัวใจของความ เป็นมนุษย์ ไม่ได้เน้นที่การให้บริการด้านสุขภาพแก่สังคม แต่เป็นสิ่งที่คนทุกคนต้องปฏิบัติ แนะนำ บอกกล่าว เป็นกัลยาณมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่อิงอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา เพื่อพัฒนาดตนเองและสิ่งแวดล้อมให้ถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามความเป็นจริง แม้จะอยู่ในสถานะที่เจ็บป่วยดังนั้นการพยาบาลด้วยหัวใจของความ เป็นมนุษย์จึงเป็นหลักสำคัญของพุทธวิธีการพยาบาลเพื่อให้ตนเอง ครอบครัวและชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างมีสุขภาพที่สมบูรณ์แบบ

๕. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาลที่พระพุทธรองค์ทรงใช้ในการพยาบาลสาวกที่เจ็บป่วยและตัวพระองค์เอง ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ทำให้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการพยาบาล และข้อเสนอเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการพยาบาล

จากผลการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการพยาบาลดังนี้

๑. ควรมีการฝึกอบรมผู้ที่สนใจในการดูแลพยาบาลตนเองและผู้อื่นตามแนวพุทธวิธี เพื่อให้ผู้พยาบาลและผู้เจ็บป่วยได้มีความรู้และนำไปใช้ดูแลตนเองและสิ่งแวดล้อมได้ โดยใช้หลักพุทธธรรม ตามมรรควิธี จะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒. ควรมีการบรรจุเรื่องการมองมนุษย์ในแนวชั้น ๕ ลงในการเรียนการสอนของผู้พยาบาล เพื่อให้พยาบาลจะได้เข้าใจองค์รวมของชีวิตตามความเป็นจริง ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุนิยมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย การแสวงหาความรู้ทางด้านศาสตร์ของความเป็นมนุษย์ เพื่อเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

๓. ควรจัดหลักสูตรวิปัสสนากวนา ให้กับบุคลากรทางการพยาบาล เพื่อให้เข้าถึงความเป็นจริงของชีวิตอย่างเป็นองค์รวมเพื่อนำมาปรับใช้กับตนเอง และสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดตนเอง ตลอดถึงผู้รับบริการ ครอบครัว และชุมชน

๕.๒ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาล เป็นเพียงมุมมองอีกมิติหนึ่งของการพยาบาลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งมองผ่านมุมมองของศาสตร์การพยาบาล เป็นการศึกษากรอบแนวคิดที่ยังกว้างอยู่ ยังมีมุมมองประเด็นอื่นๆ อีกมากมายที่น่าสนใจศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้ผลของการศึกษาวิจัยที่ชัดเจนขึ้น ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๑. การศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาลในครั้งนี้ เป็นการศึกษาแบบเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาจากเอกสาร โดยผู้ศึกษาเลือกกลุ่มตัวอย่างเอง ซึ่งอาจทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนทุกประเด็น ดังนั้นการศึกษาครั้งต่อไป จึงควรมีการศึกษาแบบเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ผลการศึกษาชัดเจนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๒. จากการศึกษาวิเคราะห์การพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลกับพุทธวิธีการพยาบาล พบว่ามีความสอดคล้องกันในเรื่อง การมองชีวิตเป็นองค์รวม ดังนั้นเป้าหมายของการพยาบาลคือสุขภาวะ ถึงแม้ว่าการพยาบาลตามศาสตร์การพยาบาลจะเน้นร่างกายมากกว่าจิตใจ แต่สามารถบูรณาการเข้ากันได้เป็นอย่างดี เนื่องจากพุทธวิธีการพยาบาลเน้นทางด้านจิตใจมากกว่าร่างกาย ดังนั้นการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษารูปแบบการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ วิธีการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ ซึ่ง ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลากหลาย ทั้งสัมภาษณ์เจาะลึกการสังเกต การเข้าไปมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อเผยแพร่ประสบการณ์และเรื่องราวของชีวิต การตีแผ่ชีวิตที่ผ่านเรื่องราวต่างๆ ทำให้ผู้อ่านได้เกิดความซาบซึ้ง เห็นใจ และเข้าใจชีวิตของคนมากขึ้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานในการสร้างความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น งานวิจัยเชิงคุณภาพที่ดี ช่วยให้การบริการสุขภาพมีหัวใจของความเป็นมนุษย์มากขึ้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ทำให้การพยาบาลมีการพัฒนาได้ผลเชิงประจักษ์ที่ยั่งยืน และมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

ศศิธร เขมาภิรัตน์. การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). คัมภีร์วิสุทธิมรรค ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์ พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

Elizabeth Kubler-Ross. *On Death And Dying*. แปลโดย แพทย์หญิงนลินี วงศ์พานิช. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๕.

ทัศนีย์ ทองประทีป และคณะ. “กระบวนการทัศน์ทางการพยาบาลตามแนวคิดเชิงพุทธศาสนา”, วารสารสภาการพยาบาล. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑๓ กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๔.

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช

The Factors Influencing the Work Behavior upon the Good Governance
of Officials in the Local Administration Organization in Nakhon Si Thammarat

ไพรัตน์ นิมหาด *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช และ ๒) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโมเดลการวิจัยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของโมเดลปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๔๐๐ คน ด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามสัดส่วนของประชากร โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า ๑) ตัวแปรการรับรู้ความยุติธรรม มีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อตัวแปรพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขนาดเท่ากับ .๖๗ รองลงมา คือ ตัวแปรเจตคติ ตัวแปรความพึงพอใจ ตัวแปรแบบอย่างในการทำงาน และตัวแปรลักษณะมุ่งอนาคต ขนาดอิทธิพลเท่ากับ .๖๑, .๕๒, .๓๑ และ .๒๔ ตามลำดับ และ ๒) โมเดลตามสมมติฐานที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยได้ ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) มีค่าเท่ากับ ๑๕๔.๖๕๕ ค่าความน่าจะเป็นเท่ากับ .๐๔๓ ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๗๒ ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ .๙๖๒ ดัชนีวัดความสอดคล้องเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ .๙๗๒ ดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMR) มีค่าเท่ากับ .๐๔๘ ที่องศาอิสระเท่ากับ ๑๒๘ เมื่อพิจารณาค่าไค-สแควร์สัมพันธ์ ได้เท่ากับ ๑.๒๐๘ ถือว่ามีความสอดคล้องระดับปานกลาง

คำสำคัญ : ปัจจัยที่มีอิทธิพล, พฤติกรรมการทำงาน และ หลักธรรมาภิบาล

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the factors Influencing the work behavior upon the Good Governance of officials in the Local Administration Organization in Nakhon Si Thammarat, and 2) to study the relationship between the research model and the empirical data model that influences the work behavior upon the Good Governance of officials in the Local

Administration Organization in Nakhon Si Thammarat. The samplings were collected from 400 officials of the Local Administration Organization in Nakhon Si Thammarat by Stratified Sampling. The instruments used in the study were the questionnaires.

The research findings revealed that:

1. The variable of awareness of justice influenced to the variable of work behavior upon the Good Governance of officials in the Local Administration Organization in Nakhon Si Thammarat was at the highest level as .67 and then they are put in order from high to low as the following: the variable of attitude, the variable of satisfaction, the variable of being a good role in work behavior, and the variable of future orientation was to be as .61, .52, .31 and .24.

2. The result of the data analysis in comparing the Personnel Administration with Good Governance of the college administrators in Nakhon Si Thammarat under the Vocational Education College reveal that the Personnel Administration with Good Governance with sex and size of college is different with statistical significance of 0.05 level and the Personnel Administration with Good Governance with age and work experience is not different with statistical significance.

The hypotheses model of the researcher was perfectly fitted with the empirical data. Chi-Square statistically showed as 154.655, Probability : $P = .043$, Goodness of Fit Index: $GFI = .972$, the Adjusted Goodness of Fit Index: $AGFI = .962$, Comparative Fit Index : $CFI = .972$, the Root Mean Square Residual: $RMR = .048$, Degree of Freedom = 128. The finding of the study indicated that the value of Chi-Square relationship was statistically at the middle level = 1.208.

Keywords: The Factors Influencing, Work Behavior and Good Governance

บทนำ

เมื่อมีการปฏิรูปการเมืองในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้บัญญัติถึงความสำคัญของการกระจายอำนาจการปกครองให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่สิ่งที่ข้าราชการและบุคลากรของส่วนราชการจำนวนมากมีความกังวลในการถ่ายโอนไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็คือระบบการบริหารงานบุคคลในระดับท้องถิ่น ภายใต้ระบบคุณธรรม (Merit system) ที่จะทำให้ข้าราชการที่ถ่ายโอนไปสามารถปฏิบัติหน้าที่โดยมิได้ถูกกลั่นแกล้งจากนักการเมืองท้องถิ่น ได้รับความก้าวหน้าในหน้าที่การงานตามความรู้ความสามารถ ได้รับค่าตอบแทนและสวัสดิการเหมาะสมกับหน้าที่การงานและความรู้ความสามารถ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ ซึ่งเน้นในเรื่องการบริหารจัดการที่ดี มีความโปร่งใสซื่อสัตย์ สามารถตรวจสอบได้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้กำหนดยุทธศาสตร์ด้านการบริหารและการปกครองที่เน้นระบบการบริหารและการจัดการที่มีคุณภาพเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงาน และการจัดการให้มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ โดยใช้หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นแนวทางการดำเนินงานและบริหารยุทธศาสตร์

ดังกล่าว ธรรมนูญเป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้ในภาครัฐและภาคเอกชน ถือเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ของการบริหารงานภาครัฐ^{๕๕๓} โดยก้าวสำคัญของความตระหนักในการนำหลักการบริหารกิจการที่ดีมาใช้ในไทย คือ การนำหลักการบริหารกิจการที่ดีมาเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙) ได้ระบุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาประเทศข้อที่ ๓ ว่า “เพื่อให้เกิดการบริหารกิจการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ” และมีกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างการบริหารกิจการที่ดีขึ้นมา^{๕๕๔} โดยมีเป้าหมายที่จะสร้างระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ มีขนาดและโครงสร้างที่เหมาะสม ท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการจัดเก็บรายได้สูงขึ้น และมีระบบสนับสนุนการกระจายอำนาจให้โปร่งใส มีระบบการตรวจสอบด้วยการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริตและการประพฤติมิชอบเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุที่ธรรมนูญมีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีความใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด ให้มีคุณธรรม จริยธรรม และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ประกอบกับจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมนูญของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังไม่พบการศึกษาในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมนูญของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเน้นธรรมนูญใน ๓ ด้าน คือ พฤติกรรมการทำงานโดยใช้หลักการมีส่วนร่วม พฤติกรรมการทำงานอย่างโปร่งใสตรวจสอบได้ พฤติกรรมการทำงานโดยมุ่งเน้นประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการให้บริการแก่ประชาชน อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างการทำงานของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีคุณธรรม จริยธรรมมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพ รวมถึงการเข้าถึงและเป็นมิตรกับประชาชน นอกจากนี้ประชาชนยังได้รับการบริการ และอำนวยความสะดวกจากเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างดี โดยไม่เลือกปฏิบัติ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา (Social Cognitive Learning Theory) มากำหนดเป็นกรอบในการศึกษา เนื่องจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญาได้อธิบายสาเหตุการเกิดพฤติกรรมของบุคคลว่าเกิดจากสาเหตุหลัก ๒ ประการ คือ (๑) ตัวบุคคล (Person) และ (๒) สาเหตุจากสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมนูญของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (Structural Equation Modeling) และเปรียบเทียบระดับค่าของตัวแปรในแบบจำลองโดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตัวแปรแฝง (Latent Means) ซึ่งจะทำให้ทราบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมนูญของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช รวมทั้งระดับการแสดงออกของพฤติกรรมและปัจจัยเชิงสาเหตุของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการวิจัยนี้จะสามารถนำมาใช้ในการวางแผนส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมนูญของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้มีการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่องค์กรต่อไป

^{๕๕๓} ไชยวัฒน์ คำชู (แปล). ธรรมนูญ : การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วยจริยธรรม = Promoting good governance : principles, practices and perspectives / Sam Agere. (กรุงเทพมหานคร: นั้ฝน, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

^{๕๕๔} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙). (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๕).

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช
๒. เพื่อศึกษาความสอดคล้อง ระหว่างโมเดลการวิจัยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของโมเดลปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุของพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาล ของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้นมา โดยอาศัยการศึกษาจากตำรา เอกสาร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็น เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้มี ๓ ตอน ได้แก่ ตอนที่ ๑ สอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยสอบถามข้อมูล มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ตอนที่ ๒ แบบสอบถามพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ใน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ๒) หลักการบริหารงานอย่างโปร่งใสตรวจสอบได้ และ ๓) หลักมุ่งเน้นประสิทธิภาพและการให้บริการและแก้ปัญหาของประชาชน ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช มี ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) เจตคติต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลนั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ด้านความคิด (๒) ด้านความรู้สึกทางอารมณ์ และ (๓) ด้านความพร้อมที่จะกระทำ ๒) ด้านการรับรู้ความยุติธรรมในการทำงาน ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ด้านผลตอบแทน (๒) ด้านกระบวนการประเมิน และ (๓) ด้านปฏิสัมพันธ์ ๓) ด้านความพึงพอใจภายในการทำงาน ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ความพึงพอใจภายในงาน และ (๒) ความพึงพอใจภายนอกงาน ๔) ด้านแบบอย่างในการทำงาน ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๒ ประการ ได้แก่ (๑) ด้านหัวหน้างาน และ (๒) ด้านเพื่อนร่วมงาน และ ๕) ด้านลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ด้านคาดการณ์ไกล (๒) ด้านหาทางแก้ปัญหา และ (๓) ด้านรู้จักปฏิบัติ

ประชากรที่ศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้ง ๓ ประเภท จำนวน ๑๘๗ แห่ง ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) จำนวน ๑ แห่ง เทศบาล จำนวน ๓๐ แห่ง และองค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน ๑๕๖ แห่งกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๔๐๐ คน ด้วยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามสัดส่วนของประชากร (Proportionate Stratified Random Sampling)

วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่ามัธยฐานเลขคณิต หรือค่าเฉลี่ย (mean : $\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation : SD) ค่าความเบ้ (skewness : SK) ค่าความโด่ง (kurtosis : KU) ของตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการพัฒนาแบบจำลองเพื่อทราบลักษณะการแจกแจงของตัวแปรการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's product-moment correlation coefficient) เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานการวิเคราะห์แบบจำลองเชิงสาเหตุของพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาล ของ

เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช และการวิเคราะห์ตรวจสอบความสอดคล้องแบบจำลองเชิงสาเหตุพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาล ของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยภาพรวมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และคำนวณขนาดอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมของปัจจัย ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาล ของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยโปรแกรม AMOS ในการวิเคราะห์ และตรวจสอบความสอดคล้องแบบจำลองเชิงสาเหตุ

ผลการศึกษา

๑) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช สรุปได้ว่า

๑.๑) ตัวแปรการรับรู้ความยุติธรรม มีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อตัวแปรพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขนาดเท่ากับ .๖๗ รองลงมา คือ ตัวแปรเจตคติ ตัวแปรความพึงพอใจ ตัวแปรแบบอย่างในการทำงาน และตัวแปรลักษณะมุ่งอนาคต ขนาดอิทธิพลเท่ากับ .๖๑, .๕๒, .๓๑ และ .๒๔ ตามลำดับ

๑.๒) ตัวแปรการรับรู้ความยุติธรรม มีอิทธิพลทางอ้อมต่อตัวแปรพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผ่านตัวแปรความพึงพอใจ ขนาดเท่ากับ .๔๒ ตัวแปรลักษณะมุ่งอนาคต มีอิทธิพลทางอ้อมต่อตัวแปรพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผ่านตัวแปร เจตคติ ขนาดเท่ากับ .๓๒ และ ตัวแปรแบบอย่างในการทำงาน มีอิทธิพลทางอ้อมต่อตัวแปรพฤติกรรมการทำงานตามหลัก ธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผ่านตัวแปรเจตคติ ขนาดเท่ากับ .๑๘

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าตัวแปรแฝงการรับรู้ความยุติธรรม เจตคติ ความพึงพอใจในแบบอย่างในการทำงาน และลักษณะมุ่งอนาคต มีอิทธิพลทางตรงที่เป็นบวกต่อตัวแปรพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และตัวแปรการรับรู้ความยุติธรรม มีอิทธิพลทางอ้อมที่เป็นบวก ผ่านตัวแปรความพึงพอใจ ตัวแปรลักษณะ มุ่งอนาคต มีอิทธิพลทางอ้อมที่เป็นบวก ผ่านตัวแปรเจตคติ และ ตัวแปรแบบอย่างในการทำงาน มีอิทธิพลทางอ้อมที่เป็นบวก ผ่านตัวแปรเจตคติ ซึ่งโมเดลปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ตัวแปรในโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุอธิบายความแปรปรวนในตัวแปรพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ร้อยละ ๗๑.๒

๒) ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้อง ระหว่างโมเดลการวิจัยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของโมเดลปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า โมเดลตามสมมติฐานที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยได้ ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) มีค่าเท่ากับ ๑๕๔.๖๕๕ ค่าความน่าจะเป็นเท่ากับ .๐๔๓ ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๗๒ ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ .๙๖๒ ดัชนีวัดความสอดคล้องเปรียบเทียบ

เทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ .๙๗๒ ดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMR) มีค่าเท่ากับ .๐๔๘ ที่องศาอิสระเท่ากับ ๑๒๘ เมื่อพิจารณาค่าไคสแควร์สัมพันธ์ (ผลหารของค่าไคสแควร์ด้วยองศาอิสระ) ได้เท่ากับ ๑.๒๐๘ ถือว่ามีความสอดคล้องระดับปานกลาง

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ความยุติธรรม มีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อตัวพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นั่นคือ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เห็นว่า การที่จะทำงานตามหลักธรรมาภิบาลได้ดีที่สุดนั้น จะต้องมีการรับรู้ถึงความยุติธรรมภายในองค์กรเป็นสำคัญ เพราะหากการรับรู้ว่าไม่มีความยุติธรรม การปฏิบัติงานก็จะด้อยลงไป การเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรก็จะน้อยลงหรือถึงขั้นมีแนวโน้มที่จะลาออกจากองค์กรเลยทีเดียว แต่หากการที่เจ้าหน้าที่รับรู้ถึงความยุติธรรม ก็จะมีคามมุ่งมั่นในการทำงาน มุ่งผลงานเป็นสำคัญ เพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่เหมาะสม จะเกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงานในองค์กร พฤติกรรมการปฏิบัติงานก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ มัวร์แมน^{๕๕๕} ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรกับการปฏิบัติงานที่เป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร พบว่าการรับรู้ความยุติธรรม มิติด้านวิธีปฏิบัติของผู้บังคับบัญชาต่อผู้ใต้บังคับบัญชามีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร ส่วนการรับรู้ความยุติธรรมด้านผลตอบแทนไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร นอกจากนี้ยังพบว่าการรับรู้ความยุติธรรมด้านกระบวนการ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้ความยุติธรรมด้านผลตอบแทนและการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในงาน จากงานวิจัยต่าง ๆ ที่ผ่านมาเกี่ยวกับการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กร สามารถอธิบายผลของพฤติกรรมของบุคคลในองค์กรได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งอธิบายได้ว่าบุคลากรจะมีพฤติกรรมอย่างไร หากเขาได้รับการปฏิบัติในงานอย่างไม่ยุติธรรม และพฤติกรรมดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อการทำงานในด้านอื่น ๆ อย่างไร^{๕๕๖} สิ่งสำคัญในการปฏิบัติงาน คือ การรับรู้ของบุคลากรว่าองค์กรปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างไร หากบุคลากรเห็นว่าองค์กรปฏิบัติต่อพวกเขาด้วยความยุติธรรม ก็จะเป็นการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีให้แก่บุคลากร และเป็นการจูงใจให้บุคลากรมีพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ดี และเป็นประโยชน์ต่อองค์กร แต่หากบุคลกรรับรู้ว่าการปฏิบัติต่อบุคลากรอย่างไม่ยุติธรรม บุคลากรก็จะรู้สึกไม่พอใจ และลดพฤติกรรมที่ดีลง สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นีออน ฟินประดิษฐ์และคณะ^{๕๕๗} ได้ศึกษาตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมกับพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการตำรวจ สังกัดตำรวจภูธรภาค ๔ พบว่า จิตลักษณะที่สำคัญต่อพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการตำรวจ คือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะมุ่งมั่นอนาคตควบคุมตน และเจตคติต่อการเป็นตำรวจ ทำนายความแปรปรวนได้ ๓๖.๔% ในกลุ่มรวมสัญญาบัตร และทำนายได้ ๔๐% ในกลุ่มรวมชั้นประทวน

ปัจจัยด้านเจตคติต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งเกิดจากการรู้คิดเชิงประเมินค่าต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาล ทำให้มีความรู้สึกไม่เอียงไปในทางชอบพอน้อย ความไม่เอียงหรือความพร้อมที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความรู้สึกของตนเมื่อบุคคลชอบพอรักใคร่ในสิ่งใด ย่อม

^{๕๕๕} Moorman, R. H. Relationship between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behaviors : Do Fairness Perceptions Influence Employee Citizenship?, *Journal of Applied Psychology*, (1991), 71: 845-855.

^{๕๕๖} Greenberg, J. Organizational Justice : Yesterday, Today and Tomorrow, *Journal of Management*, (1990), 16: 399-432.

^{๕๕๗} นีออน ฟินประดิษฐ์ และคณะ, ตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมกับพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการสังกัดตำรวจภูธรภาค ๔,

มีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมตอบสนองในทางบวกต่อสิ่งนั้น ตรงกันข้ามหากบุคคลไม่ชอบเกลียดชังสิ่งใด ย่อมมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมหลีกเลี่ยงหรือตอบสนองในทางลบกับสิ่งนั้นเช่นกัน ซึ่งจากผลการศึกษาด้านเจตคติต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาล ส่งผลทางตรงที่เป็นบวกต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เจ้าหน้าที่ที่มีเจตคติที่ดี ที่เป็นบวกต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ดวงเดือน พันธมนาวินและคณะ^{๕๕๘} ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธกับการปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต ส่วนหนึ่งของงานวิจัยนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติที่ดีต่องานกับประสิทธิผลในการทำงานของครู พบว่าทัศนคติที่ดีต่องานเป็นตัวแปรทำนายที่สำคัญเพียงตัวเดียว ในการทำนายประสิทธิผลในการทำงานของครู โดยทำนายในกลุ่มรวมได้ร้อยละ ๔.๐๖ และสอดคล้องกับ วิเชียร ธรรมธธร^{๕๕๙} ที่ได้ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมด้านอุทิศตนของข้าราชการกรมกำลังพลทหารอากาศ พบว่า ผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่องานมาก เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมด้านอุทิศตนสูงกว่าผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่องานน้อย

ความพึงพอใจในการทำงาน ซึ่งประกอบด้วย ความพึงพอใจภายในงาน ได้แก่ ความ พึงพอใจในความก้าวหน้าของงาน และ ความพึงพอใจในงานต่างๆไป และ ความพึงพอใจภายนอกงาน ได้แก่ ความพึงพอใจที่มีต่อความมั่นคงในงาน ค่าตอบแทน เพื่อนร่วมงาน และหัวหน้างาน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะเป็นแรงจูงใจในการทำงานของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะหากไม่มีความพึงพอใจในการทำงานแล้ว งานก็จะไม่เกิดประสิทธิผล ซึ่งผลการศึกษาที่พบว่า ความพึงพอใจในการทำงาน ส่งผลทางตรงที่เป็นบวกต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชูยศ ศรีวรพันธ์^{๕๖๐} ที่ได้ศึกษา ปัจจัยแรงจูงใจต่อผลการปฏิบัติงาน : กรณีศึกษา ขององค์การบริหารส่วนตำบล เขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรในท้องถิ่นมีความพึงพอใจในการทำงานมากจะส่งผลให้ประสิทธิภาพการทำงานขององค์กรเพิ่มขึ้น

แบบอย่างในการทำงาน ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงหรือการเรียนรู้จากผลการกระทำและการเรียนรู้ จากการสังเกต ซึ่งการรับรู้พฤติกรรมการทำงานของตัวแบบในทำนองของการทำงานอย่างตั้งใจจริง มีความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงาน และมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตน โดยทั่วไป เมื่อบุคคลเห็นคนอื่นกระทำพฤติกรรมบางอย่างเป็นแบบอย่างแล้ว บุคคลผู้เห็นจะกระทำพฤติกรรมเช่นเดียวกันนี้มากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งส่งผลทางตรงที่เป็นบวกต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นีออน พิณประดิษฐ์^{๕๖๑} ได้ศึกษา ตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมกับพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการสังกัดตำรวจภูธร ภาค ๔ พบว่า การมีแบบอย่างสามารถเข้าร่วมทำนายพฤติกรรมการทำงานในกลุ่มรวมของตำรวจกลุ่มสัญญาบัตรได้ ร้อยละ ๑๔.๑๓ นอกจากนี้ในการทำนายพฤติกรรมการทำงานของตำรวจกลุ่ม

^{๕๕๘} ดวงเดือน พันธมนาวิน, และคณะ, ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของคนไทย: การปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐).

^{๕๕๙} วิเชียร ธรรมธธร, ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมด้านอุทิศตนของข้าราชการกรมกำลังพลทหารอากาศ, วารสารจิตพฤติกรรมศาสตร์ : ระบบพฤติกรรมไทย, (๒๕๔๗), ๑(๒) ๙๗-๑๑๔.

^{๕๖๐} ชูยศ ศรีวรพันธ์, ปัจจัยแรงจูงใจต่อผลการปฏิบัติงาน:กรณีศึกษา ขององค์การบริหารส่วนตำบล เขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต (หลักสูตรวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต), บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๓).

^{๕๖๑} นีออน พิณประดิษฐ์ และคณะ, ตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมกับพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการสังกัดตำรวจภูธรภาค ๔, รายงานการวิจัย, (ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕).

สัญญาบัตรมีการศึกษาได้สูงได้มากที่สุด (ร้อยละ ๒๒.๖๒) โดยมีตัวแปรการมีแบบอย่างเป็นตัวทำนายที่สำคัญลำดับแรก ในส่วนของกลุ่มตำรวจชั้นประทวน พบว่าการมีแบบอย่างในการทำงานเป็นตัวแปรที่เข้าทำนายพฤติกรรมการทำงานของตำรวจชั้นประทวนทุกประเภทเป็นลำดับแรก จะเห็นได้ว่าการเห็นแบบอย่างในการทำงานที่ดีและไม่ดีของตำรวจ มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานของตำรวจอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในกลุ่มตำรวจชั้นประทวน

ลักษณะมุ่งอนาคต เป็นความสามารถในการคาดการณ์ไกลถึงเห็นความสำคัญของสิ่งที่จะเกิดกับตนในอนาคต และสามารถควบคุมตนเองให้กระทำในสิ่งที่ควรกระทำได้ ซึ่งส่งผลทางตรงที่เป็นบวกต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ เพราะเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มองเห็นความสำคัญ และเป้าหมายในอนาคต มีความหวังต่อการทำงาน ทำให้มีส่งผลทางตรงที่เป็นบวกต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นีออน พินประดิษฐ์ และคณะ^{๔๖๒} ได้ศึกษาพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการตำรวจ จำนวน ๑,๒๐๙ นาย เป็นตำรวจสัญญาบัตร ๒๐๓ นาย ชั้นประทวน ๑,๐๐๖ นาย ใน ๓ สายงาน คือ สายงานสอบสวน สายงานจราจร และสายงานป้องกันและปราบปราม พบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนและเจตคติต่อการเป็นตำรวจ ร่วมกันสามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานทั่วไปได้ ๓๖.๔๓% ในกลุ่มรวมสัญญาบัตรและทำนายได้ ๓๙.๗๘% ในกลุ่มรวมตำรวจชั้นประทวน โดยมีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนเป็นตัวทำนายสำคัญลำดับที่ ๒ รองจากแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และพบว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน และเจตคติต่อการเป็นตำรวจ ทำนายพฤติกรรมการทำงานทั่วไป และการทำงานเฉพาะสายงานได้สูงสุดในสายงานสอบสวน (ทำนายได้ ๔๐%) สอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับครูของโกศล มีคุณ และคณะ^{๔๖๓} ที่ศึกษาผลการฝึกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่มีต่อจิตลักษณะ และพฤติกรรมจริยธรรมของครู พบว่า ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนร่วมกับจิตลักษณะด้านอื่น สามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมได้ ๖๑.๕%

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) จากผลการศึกษาที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่าการรับรู้ความยุติธรรม เจตคติ ความพึงพอใจในงาน แบบอย่างในการทำงาน และลักษณะมุ่งอนาคต มีอิทธิพลทางตรงที่เป็นบวกต่อตัวแปรพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้บริหารองค์กรจึงควรนำปัจจัยทางจิตสังคมดังกล่าว มากำหนดเป็นแนวทางในการกระตุ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานในองค์กร

๒) จากผลการศึกษาที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่าการรับรู้ความยุติธรรม มีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อตัวพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการองค์กร ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องของความยุติธรรมภายในองค์กร ซึ่งจะช่วยส่งเสริมพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันจะช่วยเพิ่มประสิทธิผลในการทำงาน มากขึ้น

^{๔๖๒} นีออน พินประดิษฐ์, ปัจจัยทางจิตสังคมกับพฤติกรรมการติตสารเสพติดของนักเรียนมัธยมศึกษา และนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, *รายงานการวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, ๒๕๔๓).

^{๔๖๓} โกศล มีคุณ; และณรงค์ เทียมเมฆ, ผลของการฝึกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่มีต่อจิตลักษณะและพฤติกรรมจริยธรรมของครู, *รายงานการวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

๑) ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาตัวแปรการรับรู้ความยุติธรรม เจตคติ ความพึงพอใจในงาน แบบอย่างในการทำงาน และลักษณะมุ่งอนาคต ในเชิงลึก ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้เห็นจุดเด่น จุดด้อย และข้อเสนอเพื่อการพัฒนาด้านจิตสังคมดังกล่าว ให้สามารถนำไปสู่รูปธรรมในการส่งเสริมพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มากยิ่งขึ้น

๒) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในตัวแปรความผูกพันต่อองค์กร ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- โกศล มีคุณ; และณรงค์ เทียมเมฆ. ผลของการฝึกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่มีต่อจิตลักษณะและพฤติกรรมจริยธรรมของครู. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมจริราช, ๒๕๔๕.
- ชูยศ ศรีวรรณ. ปัจจัยแรงจูงใจต่อผลการปฏิบัติงาน : กรณีศึกษา ขององค์การบริหารส่วนตำบล เขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรมหาบัณฑิต** (หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๓.
- ไชยวัฒน์ คำชู (แปล). **ธรรมาภิบาล : การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วยจริยธรรม=Promoting good governance : principles, practices and perspectives / Sam Agere**. กรุงเทพมหานคร: น้ำฝน, ๒๕๔๕.
- ดวงเดือน พันธุมนานิน; และคณะ. **ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของคนไทย: การปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิต พัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.
- นีออน พิณประดิษฐ์ และคณะ. **ตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมกับพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการสังกัดตำรวจภูธรภาค ๔, รายงานการวิจัย**. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕.
- นีออน พิณประดิษฐ์ และคณะ. **ตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมกับพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการสังกัดตำรวจภูธรภาค ๔, รายงานการวิจัย**. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕.
- นีออน พิณประดิษฐ์. **ปัจจัยทางจิตสังคมกับพฤติกรรมการติดสารเสพติดของนักเรียนมัธยมศึกษา และนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, ๒๕๔๓.
- วิเชียร ธรรมาธร. **ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมด้านอุทิศตนของข้าราชการกรมกำลังพลทหารอากาศ. วารสารจิตพฤติกรรมศาสตร์ : ระบบพฤติกรรมไทย, (๒๕๔๗). ๑(๒).**
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๕.
- Greenberg, J. Organizational Justice : Yesterday. Today and Tomorrow. **Journal of Management**, (1990), 16.
- Moorman, R. H. Relationship between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behaviors : Do Fairness Perceptions Influence Employee Citizenship?. **Journal of Applied Psychology**, (1991), 71.

การวิเคราะห์มนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ

อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

An Analysis of Human Relations based on Principle of Sappurisadhamma of Sangha Administrators in Amphor Tongyai, Nakorn Sri Thammarat

พระครูสถิตกัญจนคุณ *

พระครูวิจิตรศีลาจาร, ดร., พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร. **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อวิเคราะห์มนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ๒) เพื่อเปรียบเทียบมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตาม อายุ พรรษา ระดับการศึกษา และตำแหน่ง และ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนามนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลการวิจัยพบว่า

๑) มนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านอัตตัญญา การรู้จักตนเอง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านปุคคลปิโรปรัชญาญา การรู้จักความแตกต่างของบุคคลอื่น ส่วนด้านกาลัญญา การรู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๒) มนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มี การศึกษานักธรรม ต่างกัน โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ส่วนที่มี อายุ พรรษา การศึกษา สามีญ การศึกษาบาลี และตำแหน่ง ต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕

๓) แนวทางการพัฒนามนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอ ทุ่งใหญ่ จังหวัด นครศรีธรรมราช พระสังฆาธิการต้องรู้จักวางแผนในการปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติงานได้ตามกำหนดเวลา และ การจัดลำดับความสำคัญ การพิจารณาให้ความดีความชอบอย่างสมเหตุสมผล การจัดสรรค่าใช้จ่ายอย่างพอเหมาะพอดี และการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างพอเหมาะพอควร

คำสำคัญ : มนุษยสัมพันธ์, หลักสัปปริสธรรม

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

** อาจารย์ที่ปรึกษา

Abstract

The objectives of the study were (1) to analyze human relations according to the principle of Sappurisadhamma (Virtue of the righteous) of Sangha Administrators in Amphor Tongyai, Nakorn Sri Thammarat, (2) to compare human relations according to the principle of Sappurisadhamma categorized by age, year of ordination, educational level, and position, and (3) to explore the guideline for developing human relations according to Sappurisadhamma principle of Sangha Administrators. Findings revealed that;

1) A human relations according to Sappurisadhamma principle of Sangha Administrators was overall in great level. When each aspect was taken into consideration, it was found that human relations according to Sappurisadhamma principle of the Sangha Administrators were to a great level – Attanutā (self-awareness) with the highest average followed by Puggalaparoparaññutā (knowing others' difference) whereas an average of kalaññutā (knowing the proper time) was lowest.

2) Human relations according to Sappurisadhamma of the Sangha Administrators with different dhamma studies was overall statistically significant difference level of .05 whereas Sangha Administrators with different age, year of ordination, formal education, Pali studies, and position overall was not different with statistically significant difference level of .05.

3) For a guideline for developing human relations according to Sappurisadhamma, it was found that the Sangha Administrators need to know how to plan to work and are able to work on schedule according to significance, to reward goodness appropriately and fairly, and to provide expenses suitably, and to punish offenders appropriately.

Keywords: Human Relations, principle of Sappurisadhamma

บทนำ

พระสงฆ์ถือว่าเป็นศาสนทายาท และเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัยซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา เป็นองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนในฐานะเป็นผู้นำ ดังนั้นพระสงฆ์นอกจากต้องทำหน้าที่เพื่อขัดเกลากิเลสของตนเอง ศึกษาไตรสิกขาแล้ว ยังต้องทำหน้าที่เพื่อสังคมหรือชุมชนอีกด้วย เพราะในความเป็นจริงแล้ว ชีวิตของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับชุมชนทั้งด้านการเป็นอยู่ และความช่วยเหลืออื่นๆ ในขณะเดียวกัน พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ตอบแทนชุมชนตามนโยบายที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” (ฉลอง พันธุ์จันทร์ และคณะ, ๒๕๕๓ : ๒๗ – ๓๘.)

นอกจากนั้น ยังทรงเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนว่า “ภิกษุทั้งหลายพราหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายอยู่ด้วยจิรวินิบาต เสนาสนะ และ

ยารักษาโรค แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พยานะที่บริสุทธิ์สิ้นเชิงแก่เขาเหล่านั้น ชาวบ้านและนักบวชทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกันด้วยอำนาจามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพาศพรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสลัดโอฆะเพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยชอบด้วยอาการอย่างนี้” จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ไม่สามารถจะประกอบอาชีพอย่างคฤหบดีได้ จำเป็นต้องอาศัยปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิต ในขณะที่คฤหบดีไม่ค่อยมีเวลาในการศึกษาเล่าเรียนก็ได้อาศัยพระสงฆ์ให้คำแนะนำ โดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรม (ฉลอง พันธจันทร์ และคณะ, ๒๕๕๓ : ๓) ด้วยทำทึ่งของพระพุทธเจ้าดังกล่าว พระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนทายาทจึงต้องขับเคลื่อน และรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวให้สังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพราะปัจจุบัน งานพัฒนาส่วนมาก มีรัฐเป็นเจ้าภาพในกระบวนการขับเคลื่อนในฐานะเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ความคิด ทรัพยากรอื่น ๆ ประกอบกับโลกทัศน์ของคนในสังคมต่อพระสงฆ์ได้เปลี่ยนไปเป็นอย่างมาก โดยเห็นความสำคัญของวัดน้อยลงไปทุกที จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหันมาทบทวนและให้การสนับสนุนเพื่อส่งเสริมศักยภาพของพระสงฆ์ซึ่งมีอยู่แล้ว ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

การบริหารงานเชิงมนุษยสัมพันธ์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ในการบริหารงานของเจ้าคณะพระสังฆาธิการ หากการบริหารงานเชิงมนุษยสัมพันธ์ในองค์กรดำเนินไปอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้วก็คาดหวังได้ว่าจะนำมาซึ่งความสำเร็จแก่องค์กรนั้นๆ เพราะการบริหารงานที่ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถยึดเหนี่ยวจิตใจสมาชิกในองค์กร ให้มีความร่วมมือร่วมใจประสานความสามัคคีในการทำงาน ความเกี่ยวพันของการบริหารงานกับคุณภาพของการปฏิบัติงานนั้นได้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับกันมาแต่โบราณแล้ว ด้วยเหตุผลในการบริหารงาน เชิงมนุษยสัมพันธ์ในองค์กร และเหตุผลจากการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ของอำเภอทุ่งใหญ่ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาวิเคราะห์มนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งหลักมนุษยสัมพันธ์ของพระสังฆาธิการตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ เป็นหลักการบริหารองค์กรที่ประสบความสำเร็จของสัตบุรุษ ตามพุทธวิธี และเพื่อเป็นการประยุกต์ใช้พุทธวิธีในการบริหารองค์กรคณะสงฆ์อำเภอทุ่งใหญ่ให้มีความก้าวหน้าสภาพ ขององค์กรพระพุทธศาสนาในอนาคตสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์มนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ๒) เพื่อเปรียบเทียบมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตาม อายุ พรรษา ระดับการศึกษา และตำแหน่ง
- ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ ๔ ด้าน ดังนี้

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรเป็น พระสงฆ์ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๑๗๐ รูป

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตามเนื้อหาการมีมนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัพบุริสธรรมของ พระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่

- ๑) ธรรมัญญาตา การรู้จักหลักการและกฎเกณฑ์
- ๒) อรรถัญญาตา การรู้จักผลของความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์
- ๓) อัตตัญญาตา การรู้จักตนเอง
- ๔) มัตตัญญาตา การรู้จักความพอเหมาะพอดี
- ๕) กาลัญญาตา การรู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม
- ๖) ปริสัญญญาตา การรู้จักความแตกต่างของชุมชนและสังคม
- ๗) บุคคลบัญญัติญาตา การรู้จักความแตกต่างของบุคคลอื่น

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ คณะสงฆ์อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการวิจัยไว้ ดังนี้

- ๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ อายุ พรรษา ระดับการศึกษาสามัญ การศึกษานักธรรม การศึกษาบาลี และ ตำแหน่ง ของพระสงฆ์ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของพระสังฆาธิการ ตามสัพบุริสธรรม ๗ คือ ๑) ธรรมัญญาตาการรู้จักหลักการและกฎเกณฑ์ ๒) อรรถัญญาตา การรู้จักผลของความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ ๓) อัตตัญญาตา การรู้จักตนเอง ๔) มัตตัญญาตา การรู้จักความพอเหมาะพอดี ๕) กาลัญญาตา การรู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม ๖) ปริสัญญญาตา การรู้จักความแตกต่างของชุมชนและสังคม และ ๗) บุคคลบัญญัติญาตา การรู้จักความแตกต่างของบุคคลอื่น

ระยะดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๙

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็น รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ คณะสงฆ์ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๑๗๐ รูป กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง Krejcie และ Morgan ที่ระดับความคลาดเคลื่อนไม่เกิน .๐๕ ได้

กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๑๘ รูป โดยวิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่านตรวจสอบความตรง ทุกข้อได้ค่าความตรง ตั้งแต่ ๐.๖ – ๑.๐ และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๙๑๖

ผลการศึกษา

๑) มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๐๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านอรรถัตถยัญญา การรู้จักตนเอง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=๔.๒๖$) รองลงมา คือ ด้านบุคลคลปโรปรัญญาตา การรู้จักความแตกต่างของบุคคลอื่น ($\bar{X}=๔.๒๑$) ส่วนด้านกาลัญญาตา การรู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=๓.๙๕$)

๒) ผลการเปรียบเทียบข้อมูลเกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มี การศึกษานักธรรม ต่างกัน โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ($F=๘.๒๑๑$) ส่วนพระสังฆาธิการที่มี อายุ พรรษา การศึกษาสามัญ และตำแหน่งต่างกัน มีมนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรม โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕

๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนามนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ข้อเสนอแนะที่พระสงฆ์เสนอแนะมากที่สุด ได้แก่ ด้านกาลัญญาตา การรู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม กล่าวคือ พระสังฆาธิการต้องรู้จักวางแผนในการปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติงานได้ตามกำหนดเวลา และการจัดลำดับความสำคัญรู้ว่าอะไรควรทำก่อนอะไรควรทำทีหลัง รองลงมาคือ ด้านมัตถยัญญาตา การรู้จักความพอเหมาะพอดี กล่าวคือ พระสังฆาธิการพิจารณาให้ความดีความชอบอย่างสมเหตุสมผล การจัดสรรค่าใช้จ่ายอย่างพอเหมาะพอดี และการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างพอเหมาะพอควร

มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ เนื่องจากพระสังฆาธิการในเขตอำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีมนุษย์สัมพันธ์ และให้การช่วยเหลือแก่พระสงฆ์ในอำเภอเป็นอย่างดีโดยตลอด ทำให้พระสงฆ์มองเห็นว่า มนุษย์สัมพันธ์ของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านอรรถัตถยัญญาตา การรู้จักตนเอง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านบุคลคลปโรปรัญญาตา การรู้จักความแตกต่างของบุคคลอื่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระไพโรวัลย์ ฌมวโร (วงศ์ภักดี) (๒๕๕๔) ที่ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง พฤติกรรมด้านมนุษย์สัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ในทัศนะของครูสังกัดสำนักงานเขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมด้านมนุษย์สัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักสัปปริสธรรม ๗ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีพฤติกรรมอยู่ในระดับมาก ๖ ด้าน เรียงลำดับได้ดังนี้ ๑) ด้านบุคลคลปโรปรัญญาตา รู้จักบุคคล ๒) ด้านปริสัญญาตา รู้จักชุมชน ๓) ด้านมัญญัญญาตา รู้จักตน ๔) ด้านมัญญัญญาตา รู้จักประมาณ ๕) ด้านอรรถัตถยัญญาตา รู้จักผล และ ๖) ด้านกาลัญญาตา รู้จักกาล และ ๗) ด้านอัมมัญญาตา รู้จักเหตุ ตามลำดับ เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ สุรัตน์ กลั่นประเสริฐ (๒๕๕๓ : ๒) ได้วิจัย เรื่อง ภาวะผู้นำทางการบริหารโดย การประยุกต์ใช้ตามหลักสัปปริสธรรม ๗ : กรณีศึกษา บริษัททรูคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ผลการวิจัยพบว่า ๑. พนักงานมี

ความคิดเห็นว่าผู้บริหารมีภาวะผู้นำทางการบริหารในการประยุกต์ใช้ตามหลักสัปติธรรม ๗ กรณีศึกษา บริษัท ทูคออร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านได้แก่ ด้านรู้จักเหตุ ด้านรู้จักผล ด้านรู้จักตน ด้านรู้จักประมาณ ด้านรู้จักกาล ด้านรู้จักชุมชน และด้านรู้จักบุคคล พบว่า พนักงานมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ผลการเปรียบเทียบมนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปติธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัด นครศรีธรรมราช ที่มี การศึกษานักธรรม ต่างกัน โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ทั้งนี้อาจเป็น เพราะผู้ที่ไม่ได้เรียนนักธรรม ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปติธรรม จึงมีความเห็น ว่า มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปติธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ น้อยกว่า ผู้ที่ได้เรียนนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนผู้ได้เรียนนักธรรมในทุกระดับ มีความเห็น ว่า มนุษย์สัมพันธ์ตาม หลักสัปติธรรมของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระจำรัส ฐิตธมโม (สวาส โปธิ์กลาง) (๒๕๕๕) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรม ๗ ในการบริหารจัดการ ชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มี ระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชน: กรณี ศึกษา ชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ ไม่แตกต่างกัน

ส่วนพระสงฆ์ที่มี อายุ พรรษา การศึกษาสามัญ การศึกษาบาลี และตำแหน่ง ต่างกัน เห็นว่า มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปติธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติ ทั้งนี้ เป็นเพราะพระสงฆ์ในอำเภอทุ่งใหญ่ ในแต่ละสถานะที่แตกต่างกันนั้น ได้สัมผัสคุ้นเคย กับพระสังฆาธิการ ไม่แตกต่างกัน ทำให้เห็นว่า มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปติธรรมของพระสังฆาธิการ ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ พระไพโรจน์ วัฒนวิโร (วงศ์ภักดี) (๒๕๕๔) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง พฤติกรรมด้านมนุษย์สัมพันธ์ของ ผู้บริหารตามหลักสัปติธรรม ๗ ในทัศนะของครูสังกัดสำนักงานเขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านมนุษย์สัมพันธ์ ของผู้บริหารตามหลักสัปติธรรม ๗ ไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนามนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปติธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ข้อเสนอแนะที่พระสงฆ์เสนอแนะมากที่สุด ได้แก่ ด้านกาลัญญูตา การรู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม กล่าวคือ พระสังฆาธิการต้องรู้จักวางแผนในการปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติงานได้ ตามกำหนดเวลา และการจัดลำดับความสำคัญรู้ว่าอะไรควรทำก่อนอะไรควรทำทีหลัง รองลงมาคือ ด้านมัตตัญญูตา การรู้จักความพอเหมาะพอดี กล่าวคือ พระสังฆาธิการพิจารณาให้ความดีความชอบอย่างสมเหตุสมผล การ จัดสรรค่าใช้จ่ายอย่างพอเหมาะพอดี และการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างพอเหมาะพอควร ซึ่งสอดคล้องกับผลการ ศึกษาของ พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรืองมา) (๒๕๕๓) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การนำหลักสัปติธรรม ๗ มา ประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” พบว่า การที่ผู้นำได้สร้างภาวะผู้นำหรือสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นกับผู้ตามส่วนหนึ่งคือการนำเอา หลักสัปติธรรมไปประยุกต์ใช้ เป็นต้นว่าการรู้เหตุ รู้ผลยอมนำมาซึ่งความน่าเชื่อถือ การรู้จัก รู้ประมาณ ย่อม นำมาซึ่งความศรัทธา การรู้จัก รู้ชุมชนและสังคมยอมนำมาซึ่งความไว้นับถือ และที่สำคัญหากผู้นำคนใดรู้ตน นั้นแสดงว่าผู้นำคนนั้นสามารถครองตน ครองคนและครองงานอย่างมีสติ

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัยเรื่อง มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัด นครศรีธรรมราช ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑) การมีมนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัด นครศรีธรรมราช เป็นการลดช่องว่างระหว่างพระสงฆ์ฝ่ายปกครอง และพระสงฆ์ที่อยู่ในปกครอง การสร้าง มนุษย์สัมพันธ์อันดี จึงทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความราบรื่น ฉะนั้น เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ทุกระดับชั้น ควรนำเอาหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปุริสธรรมไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๒) จากผลการวิจัยพบว่า ด้านกาลัญญตา การรู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม พระสงฆ์เห็นว่า มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีค่าเฉลี่ยน้อย ที่สุด ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาในเรื่องการรู้จักวางแผนในการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกำหนดเวลา และการจัดลำดับความสำคัญว่าอะไรควรทำก่อนอะไรควรทำทีหลัง เพื่อเป็นการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ให้ดำเนิน ไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผลจากการวิจัยเรื่อง มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอกู่ใหญ่ จังหวัด นครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า ด้านกาลัญญตา การรู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ดังนั้นผู้วิจัย จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ควรมีการศึกษา เรื่อง ปัจจัยที่มีประสิทธิผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ตามหลักสัปปุริสธรรม ๗

๒. ควรมีการศึกษา เรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ จังหวัด นครศรีธรรมราช

บรรณานุกรม

- พระจำรัส จิตฺตมโม (สวาส โพรธีกลาง). การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชน กรณีศึกษา
ชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- ฉลอง พันธุ์จันทร์ และคณะ. “การส่งเสริมศักยภาพของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบ้านท่าขอนยาง
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม. ๒๙ (๑), ๒๕๕๓.
- ไพรวลัย ธรรมวโร (วงศ์ภักดี). “พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในทัศนะ
ของครู สังกัดสำนักงานเขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- สุรัตน์ กลั่นประเสริฐ. พ.จ.อ. “ภาวะผู้นำทางการบริหารโดยการประยุกต์ใช้ตามหลัก สัปปุริสธรรม ๗ : กรณีศึกษา
บริษัททรูคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระไพรวลัย ธรรมวโร (วงศ์ภักดี). “พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในทัศนะ
ของครู สังกัดสำนักงานเขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาคมเพชร วชิรปัญญา (เรืองผา). “การนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น:
กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” **วิทยานิพนธ์**
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ธรรมนูญหมู่บ้าน ๙ ดีสู่การพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน

Constitution article 9 good villages to the Development of sustainable cities

ไว ชีรัมย์ *

พระครูศรีปริยัตยานุศาสน์ **

พระธรรมนูญ เพชรเลิศ ***

บทคัดย่อ

บทความธรรมนูญหมู่บ้าน ๙ ดีสู่การพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนเป็นการประมวลภาพรวมจากประชาชนคนไทยได้นำไปประยุกต์ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตคือความเป็นคนดี รู้จักทำมาหากินโดยสุจริต พึ่งพาอาศัยกันเมตตาปราณีต่อกันไม่โลภ และความมั่นคงอยู่ในความกตัญญูทศกัณฑ์ ตลอดทั้งลักษณะสำคัญของเมืองน่าอยู่ ประกอบด้วยด้านต่างๆ ๕ ด้าน มีการทำเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในสภาวะปัจจุบัน ประกอบกับมีเป้าหมายหลักของการพัฒนาในช่วงนี้ คือ ความอยู่เย็นเป็นสุข และความสงบสุขของสังคมไทย คนไทยมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาพที่ดีขึ้น มีคุณธรรมจริยธรรม รวมถึงคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

คำสำคัญ : ธรรมนูญหมู่บ้าน, ๙ ดี, การพัฒนา

Abstract

Constitution article 9 villages, good to the development of sustainable cities is an image processing to include people from Thailand, has nomnam to improve the quality of life for the application is a good man. Known for good faith reliance relies on mercy toward each other, not greedy and stability are in gratitude throughout the key characteristics of cities consist of 5 sides are making sustainable cities which are necessary in the present conditions. With the main goal of this range is its development. and peace of society, Thailand. Thailand people are continually learning. Have better health? There are ethics, including environmental quality is standard.

Keywords : Constitution of village Development

*อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

*** นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

๑. บทนำ

การพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ เป็นพื้นฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งในเมืองและชนบททุกระดับ ทั้งผู้มีฐานะดี คนชั้นกลาง และผู้มีรายได้น้อย ด้อยโอกาสสามารถจะมีคุณภาพชีวิตในการอยู่อาศัยในเมืองหรือชุมชนที่น่าอยู่อย่างเท่าเทียมกันด้วยความสงบสุข ความสะดวกสบาย ความสะอาดถูกสุขอนามัย และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ในทางปฏิบัติ เป็นการเน้นการใช้ประโยชน์ขององค์กรกลไกที่มีอยู่เดิม และการปรับปรุงวิธีการจัดสรรงบประมาณ ให้บังเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในท้องถิ่นและที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างจิตสำนึกและจิตวิญญาณ ของการมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกภาคีการพัฒนาในการร่วมแรง ร่วมใจ สมัคสมาน สามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อพัฒนาเมืองและชุมชนของตนเองให้น่าอยู่ น่าอาศัย อย่างยั่งยืน ^{๕๖๔}

๒. ความเป็นมาของการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่อย่างยั่งยืน

ปี พ.ศ. ๒๕๒๙ สำนักงานองค์การอนามัยโลกภาคพื้นยุโรป (WHO, EURO) ได้เสนอโครงการเมืองน่าอยู่โดยเอาวิธีการพัฒนาสุขภาพของประชาชนบนพื้นฐานของหลักการสุขภาพดีถ้วนหน้ามาใช้ในระดับท้องถิ่น องค์การอนามัยโลก ได้กำหนดให้วันที่ ๗ เมษายน ๒๕๓๙ เป็นวัน WHO Healthy Cities เพื่อรณรงค์ให้เมืองต่าง ๆ จากทั่วโลกหันมาสนใจโครงการเมืองน่าอยู่ และได้กำหนดแนวทางเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ การมีสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและที่อยู่สะอาด ปลอดภัย การมีระบบนิเวศอยู่ในภาวะดุลยภาพและยั่งยืนการมีชุมชนเข้มแข็ง ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดควบคุม ตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ ประชาชนได้รับปัจจัยพื้นฐานของชีวิต ประชาชนมีสิทธิ มีโอกาสรับรู้ข่าวสาร มีการติดต่อประสานงาน และระดมความคิด ประสพการณ์ เพื่อทำงานร่วมกันในชุมชนมีระบบเศรษฐกิจที่หลากหลาย มีชีวิตชีวา มีนวัตกรรมอยู่เสมอ มีการเชื่อมโยงมรดกทางวัฒนธรรม วิธีการดำรงชีวิต รวมทั้งเอกลักษณ์ของกลุ่มชนแต่ละชุมชนมีการพัฒนาเป็นไปอย่างกลมกลืน และส่งเสริมคุณลักษณะที่ดี ที่มีมาในอดีต มีระบบบริการทางสาธารณสุข และการรักษาพยาบาลที่ทั่วถึง เหมาะสมสำหรับประชาชนทุกคน ประชาชนมีสภาวะสุขภาพดี มีอัตราการเจ็บป่วยในระดับต่ำ

การพัฒนาเมืองน่าอยู่ในประเทศไทย ได้ริเริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกภายใต้กรอบทางด้านสาธารณสุขตามแนวทางขององค์การอนามัยโลก ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยสนับสนุนให้ชุมชนเมืองขนาดต่าง ๆ ๕ เมือง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร นครราชสีมา พะเยา ยะลา และพนัสนิคม เป็นเมืองนำร่อง และกำหนดแนวทางให้ผู้บริหารองค์กรท้องถิ่น สร้างเครือข่ายการพัฒนา ร่วมกับชุมชนภายในท้องถิ่นนั้น โดยในทางปฏิบัติแต่ละเมืองได้ใช้วิธีการของตนเองในการพัฒนาไปสู่ความเป็นเมืองน่าอยู่ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ที่ได้เริ่มดำเนินงานพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น กรุงเทพมหานคร การเคหะแห่งชาติ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี แต่การดำเนินงานของหน่วยงานดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่อย่างเต็มรูปแบบ ^{๕๖๕}

^{๕๖๔} บทความเมืองน่าอยู่ ตอน. ความแตกต่างของเมืองน่าอยู่. แหล่งที่มา http://www.ngobiz.org/index.php?option=com_content&view=article&id=289:2015-03-30-05-46-44&catid=32:pisanulok . [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗]

^{๕๖๕} บทความเมืองน่าอยู่ ตอน. ความแตกต่างของเมืองน่าอยู่. แหล่งที่มา http://www.ngobiz.org/index.php?option=com_content&view=article&id=289:2015-03-30-05-46-44&catid=32:pisanulok . [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗]

๓. ลักษณะสำคัญของเมืองน่าอยู่

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบความคิดในการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดให้เมืองน่าอยู่หรือ ชุมชนน่าอยู่มีลักษณะสำคัญ ๕ ด้าน ดังนี้^{๔๖๖}

๓.๑ ด้านสังคม เมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ควรมีสังคมที่ ประชาชนได้รับการศึกษา รู้เท่าทันข่าวสาร มีบริการด้านสุขภาพและบริการที่จำเป็นอย่างพอเพียงและสะดวก มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีคตินิยม อารมณ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ทุกคน ทุกฝ่ายในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมือง สิทธิของประชาชนได้รับการคุ้มครอง

๓.๒ ด้านสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมของเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ควรมีลักษณะ สามารถควบคุมของเสียในดิน ในน้ำ และในอากาศได้ และต้องไม่มีเสียงดังเกินไป เป็นเมืองที่ประชาชนมีจิตสำนึกและความภูมิใจในประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น ประชาชนมีที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐานและราคาไม่แพง

๓.๓ ด้านเศรษฐกิจ ภายในเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ควรมี บรรยากาศที่ดีสำหรับการทำมาค้าขาย และการลงทุน ค่าครองชีพไม่แพงและประชาชนมีงานทำ

๓.๔ ด้านกายภาพ เมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ควรมีสภาพ เป็นเมืองที่มีระเบียบ มีการจัดสรรการใช้ที่ดินที่เหมาะสม มีบริการของภาครัฐ เช่น น้ำ ไฟ ถนน โทรศัพท์ อย่างเพียงพอต่อความต้องการของประชาชน ทุกพื้นที่ มีการเดินทางขนส่งที่สะดวก ปลอดภัย และไม่สิ้นเปลือง มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีระบบบำบัดน้ำเสีย และการกำจัดขยะอย่างเหมาะสม

๓.๕ ด้านการบริการจัดการ เมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ ควรมีความโปร่งใสและยุติธรรม มีประสิทธิภาพและยึดผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกๆ ขั้นตอน

สรุปได้ว่าลักษณะสำคัญของเมืองน่าอยู่ หรือชุมชนน่าอยู่ มีอยู่ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านสังคมควรมีสังคมที่ประชาชนได้รับการศึกษา, ด้านสิ่งแวดล้อมควรมีลักษณะสามารถควบคุมของเสียในดิน ในน้ำ และในอากาศได้, ด้านเศรษฐกิจควรมี บรรยากาศที่ดีสำหรับการทำมาค้าขายและการลงทุน, ด้านกายภาพควรมีสภาพเป็นเมืองที่มีระเบียบ มีการจัดสรรการใช้ที่ดินที่เหมาะสม มีบริการของภาครัฐ, และด้านการบริการจัดการควรมีความโปร่งใสและยุติธรรม

๔. การพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน

ปัจจุบันประเทศกำลังอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕-๒๕๕๙) ที่ยังคงความต่อเนื่องแนวคิดการพัฒนาประเทศจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘-๑๐ คือ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา รวมทั้งเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้ง คน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมืองเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งแม้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ จะไม่ได้บรรจุแนวคิดเรื่องเมืองน่าอยู่ไว้อย่างชัดเจน แต่เป้าหมายหลักของการพัฒนาในช่วงนี้ คือ ความอยู่เย็นเป็นสุข และความสงบสุขของสังคมไทย คนไทยมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาพที่ดีขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรม รวมถึงคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน โดยผ่านการพัฒนาใน ๖ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์

^{๔๖๖} สำนักงานรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. “แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙”. โรงพิมพ์ชุมชน สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๕.

การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะสงฆ์สังฆมณฑลแห่งการเจริญรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ยุทธศาสตร์การสร้างความร่วมมือกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม และยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งเป้าหมายทั้งหมดนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของแนวคิดเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนทั้งสิ้น ประเทศไทย มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็น “แผนแม่บท” ที่ใช้ในการกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยภาพรวมของการพัฒนาประเทศในช่วงระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑-๗ ที่ผ่านมา ได้สรุปว่า ประเทศไทยมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจที่ดีด้านสังคมมีปัญหา และการพัฒนาไม่ยั่งยืนประเทศไทยจึงได้ปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยมีแนวคิดการพัฒนาประเทศ จากเดิมที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวมาเป็นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม และพัฒนาคนควบคู่กันไป โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารและพัฒนาประเทศ ซึ่งเริ่มในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (๒๕๔๑-๒๕๔๔) ทั้งนี้ แนวคิดเรื่อง “เมืองน่าอยู่” ได้ถูกบรรจุไว้อย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕-๒๕๔๙) ภายใต้ยุทธศาสตร์ “การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน” และได้กลไกในหลายระดับเพื่อขับเคลื่อนนโยบายเมืองน่าอยู่สู่การปฏิบัติจริง ดังนี้^{๕๖๗}

๕.๑ กลไกระดับนโยบาย : ในปีพ.ศ. ๒๕๔๖ ได้แต่งตั้ง “คณะอนุกรรมการประสานการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน เมืองน่าอยู่” ขึ้นภายใต้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) มาทำหน้าที่ เป็นกลไกเชื่อมประสานการดำเนินการพัฒนาเมืองน่าอยู่ของส่วนกลางให้เป็นไปตามเป้าหมายและยุทธศาสตร์ ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕ - ๒๕๔๙)

๕.๒ กลไกระดับกระทรวง - กรม หลายหน่วยงานของภาครัฐได้ใช้กลไก การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกับท้องถิ่น ผ่านสำนักในระดับจังหวัดในความรับผิดชอบของหน่วยงานนั้นๆ และสถาบันวิชาการในท้องถิ่น

๕.๓ กลไกระดับท้องถิ่น: โดยส่วนใหญ่ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน จะเป็นผู้พัฒนาโครงการต่างๆ ที่นำไปสู่การพัฒนาเมืองน่าอยู่ในลักษณะ “โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ” ลงไปเป็นกลไกในการขับเคลื่อนให้ท้องถิ่นได้นำแนวคิด

นอกจากนี้^{๕๖๘} ได้เสนอแนวคิดของการจัดโครงสร้างเพื่อนำไปสู่เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนไว้ดังนี้

๑. นโยบายและวิสัยทัศน์ของเมือง ตั้งแต่ชุมชนขนาดเล็กจนถึงเมืองใหญ่ ผู้บริหารของเมืองจะต้องกำหนดวิสัยทัศน์นโยบายว่า อยากที่จะให้เมืองเป็นเมืองที่น่าอยู่อย่างไร โดยในการกำหนดนโยบายเพื่อให้ได้มาซึ่งวิสัยทัศน์ที่ดีของเมืองนั้น ขั้นต้นต้องกำหนดให้มีแผนพัฒนาภาค แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาชุมชน แผนพัฒนาที่อยู่อาศัย แผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม ท้องถิ่นจำเป็นจะต้องมีเครื่องมือที่จะช่วยให้แผนดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม กฎหมายที่เกี่ยวข้องจะต้องเป็นกฎหมายที่สอดคล้องกับนโยบายของท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น

๒. ต้องมีองค์กรบริหารจัดการ ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาลหรือเทศบาลนคร องค์กรเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นส่วนบริหารอบต. หรือว่าองค์กรในระดับรัฐบาลจะมีการรายงานมาเป็นลำดับขั้น ตามกรอบที่รัฐบาลกำหนด ขณะเดียวกันก็ยังมีองค์กรอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า "องค์กรมหาชน" หรืออาจจะเป็นในรูปแบบของบริษัทพัฒนา

^{๕๖๗} ส่วนการปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คู่มือการประเมินเทศบาลน่าอยู่อย่างยั่งยืน, บริษัทเพนนิซันนูลาร์แอสโซซิเอตส์ จำกัด, กรุงเทพฯ, ๒๕๕๕.

^{๕๖๘} ปรีดี บุณศิริ, เมืองน่าอยู่ แหล่งที่มา <http://sawasdee.bu.ac.th/article/gl440702.htm> [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙]

เมือง หรือบริษัทพัฒนาพื้นที่ มาเป็นเครื่องมือ โดยที่การวิเคราะห์ที่ใช้เครื่องมือเหล่านี้ต้องมองเรื่องผลตอบแทน ในเชิงพาณิชย์ด้วยเสมือนหนึ่งเป็นบริษัทเอกชน แต่ว่าเป็นของรัฐ

๓. การระดมทุนเพื่อพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานของเมืองนั้น จะเป็นเรื่องที่สำคัญมาก โดยเฉพาะการระดมทุนของท้องถิ่นในรูปแบบของการจัดเก็บภาษี เพราะแนวความคิดเรื่องเมืองนำอยู่นั้น ชุมชนใด ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก หรือสาธารณูปโภค-สาธารณูปการใด ท้องถิ่นนั้นก็จะต้องจ่ายเพื่อความสะดวก สบายเหล่านั้น

สรุปได้ว่าการพัฒนาเมืองนำอยู่ อย่างยั่งยืน ต้องประกอบไปด้วยกลไกระดับประเทศ กลไกระดับ กระทรวงทบวงกรม กลไกระดับท้องถิ่นมีการกำหนดนโยบายวิสัยทัศน์ มืองค์กรเข้ามาบริหารจัดการ และการ ระดมทรัพยากรเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ^{๕๖๔}

๕. การพัฒนาเมืองด้วยหลักธรรมนุญ ๙ ดี

สังคมประเทศใด มีผู้นำและการปกครองมีธรรมาภิบาล สังคมประเทศนั้นจะเข้มแข็งมั่นคง ประชาชน เป็นสุขร่วมกัน ดังนั้น การเปิดแนวคิดกองทุนหมู่บ้านพึ่งพาตัวเอง กองทุนหมู่บ้านคุณธรรม กองทุนหมู่บ้านพึ่งพา ตัวเองรูปแบบใหม่ ตามกรอบคิดของศูนย์คุณธรรม นำได้รับการสนับสนุนยิ่งจากทุกฝ่าย ตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ ศูนย์คุณ ธรรมฯ วางเป้าหมายขับเคลื่อนสังคมไทยเป็นสังคมคุณธรรม โดยผ่านกลไกจังหวัดคุณธรรม ซึ่งเริ่มนำร่องใน ๔ จังหวัด ได้แก่ บุรีรัมย์ ราชบุรี พิจิตร และพัทลุง และในปี ๒๕๖๐ จะขยายอีก ๙ จังหวัด

ดีที่ ๑ เป็นคนดี ด้วยการส่งเสริมให้เคารพกฎกติกา ปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงาม ให้คนในชุมชนแสดงออกถึงการตอบแทนผู้มีพระคุณและบ้านเกิด รวมถึงสนับสนุนให้เข้าร่วมกิจกรรมสำคัญ ทางศาสนาเพื่อสร้างจิตสำนึกให้ทุกคนรอบรู้ประพฤตินเป็นคนดี

ดีที่ ๒ มีปัญญาดี ด้วยการอาศัยความร่วมมือ และยึดหลักบ้าน วัด และหน่วยงานของทางราชการ ในการสร้างการเรียนรู้และนำภูมิปัญญาในถิ่นมาสร้างอาชีพให้กับชาวบ้าน เช่นการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอดผ้า โหลใหม่ เป็นต้น

ดีที่ ๓ รายได้สมดุล ด้วยการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ด้วยการกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองด้วยการนำแนวทางการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระ ราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ดีที่ ๔ สุขภาพดี ด้วยการร่วมมือจากหน่วยงานราชการและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และ ได้จัดตั้งชมรมออกกำลังกายเพื่อสร้างความแข็งแรงเพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

ดีที่ ๕ สิ่งแวดล้อมดี ผ่านนโยบาย ๓ ส่วน ได้แก่ กระบวนการต้นน้ำ คือการทำให้ชาวบ้านมีความ รู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย กระบวนการกลางน้ำ คือเริ่มจากการทำความสะอาดในบ้านของ ตนเอง การจัดตั้งกลุ่มสมาชิกทรงคักคักแยกขยะตั้งแต่ครัวเรือน และกระบวนการปลายน้ำ ด้วยการพัฒนาอาชีพ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการบริหารจัดการขยะในชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นต้น

ดีที่ ๖ สังคมดี การส่งเสริมให้ทุกคนในหมู่บ้านได้ดูแลลูกหลานอย่างใกล้ชิด เพื่อสร้างครอบครัวอบอุ่น ทั้งการเข้าวัดทำบุญร่วมกันของคนในครอบครัว การสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อย อาศัย มีความสมัครสมานสามัคคี และรักษาภูมิปัญญาของหมู่บ้านอย่างเข้มแข็ง

^{๕๖๔} ตูลย์ ณ ราชดำเนิน. ธรรมนุญ ๙ ดี บุรีรัมย์. แหล่งที่มา http://daily.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=turobfpivxdo-reewturmu9bpto=&sectioned=turnee5rpto=&day=twpbee5tmhdpubz3tke9pq [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙]

ดีที่ ๗ หลุดพ้นอาชญากรรม จัดให้มีการเวรยามหมู่บ้าน คอยออกตรวจพื้นที่เสี่ยงทุกวัน และการป้องกันยาเสพติด จัดอบรมเยาวชนด้านยาเสพติด โดยการร่วมมือกับฝ่ายปกครอง ตำรวจ และสาธารณสุขให้มีการสุ่มตรวจสารเสพติดในวัยรุ่นกลุ่มเสี่ยงในหมู่บ้านทุก ๑๕ วัน

ดีที่ ๘ การจัดตั้งกองทุนพึ่งพาตนเอง คือการจัดตั้งกองทุนของหมู่บ้าน มาจากทุนต่างๆ ที่มีในหมู่บ้าน โดยให้ทุกคนในหมู่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกองทุนเพื่อความโปร่งใส และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้านให้มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ด้วยตนเองและดีที่สุดท้าย

ดีที่ ๙ การสร้างความเข้มแข็งของคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยงานในหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการพัฒนา โดยให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์อย่างสูงที่สุด เช่นการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำทุกเดือน ทุกกลุ่มอาชีพ เพื่อนำเงินมาพัฒนาชุมชนหรือเข้ากองทุนพึ่งพาเป็นต้น (ชมรมรักในหลวง.๒๕๕๘)

สรุปได้ว่าการพัฒนาเมืองด้วยหลักธรรมบุญ ๙ ดี คือ การเสริมสร้างให้คนคนดี การสร้างปัญญาดี การสร้างรายได้ที่สมดุล การสร้างสุขภาพดี การสร้างสิ่งแวดล้อมดี การสร้างสังคมดี การหลุดพ้นอาชญากรรม การจัดตั้งกองทุนพึ่งพาตนเอง การสร้างความเข้มแข็งของคณะกรรมการหมู่บ้าน

๖. กรณีตัวอย่างธรรมบุญหมู่บ้าน ๙ ดีสู่การพัฒนาเมืองบุรีรัมย์อย่างยั่งยืน

Buriram Case Management Model (BCM Model) ซึ่งเป็นคู่มือการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านเพื่อให้อ.บุรีรัมย์ มุ่งสู่การเป็น จังหวัดคุณธรรมแนวคิด BCM Model เริ่มตั้งแต่สมัยที่ผู้ว่าราชการจังหวัด เสรี ศรีหะไตร รัชมหาราชที่ จ.พัทลุง และสมัครใจเข้าโครงการต้นแบบ “จังหวัดคุณธรรม” เมื่อปี ๒๕๕๗ ได้จัดทำ คู่มือ PCM Model “พัทลุงโมเดล” หรือ Patthalung Case Management Model : ตัวแบบระบบการบริหารจัดการรายกรณี โดยใช้ชื่อว่า หัวใจการวางแผน “ฉบับขวัญใจชาวบ้าน PCM Model” ถือเป็นสมบัติสาธารณะที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้สนใจสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยอิสระ เพื่อช่วยกันพัฒนาหรือเติมเต็มให้เป็นตัวแบบที่มีมาตรฐานและเกิดประโยชน์ต่อการจัดทำแผนพัฒนาที่มีคุณภาพ โดยผู้ใช้สามารถศึกษารายละเอียดการใช้ PCM Model อย่างลึกซึ้งเพิ่มเติมได้จากคู่มือ PCM Model ‘กล่องดวงใจการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์’ ที่ได้จัดทำขึ้นอีกฉบับหนึ่ง” ในเดือน มิ.ย. ๒๕๕๗ ผู้ว่าฯ เสรี ศรีหะไตร ได้ย้ายมารับราชการที่ จ.บุรีรัมย์ จึงนำมาขยายผลให้เป็นรูปธรรมด้วยการจัดทำโครงการ “**พลายบุรีรัมย์ สันติสุข ๙ ดี**” โดยใช้ BCM Model เป็นคู่มือการดำเนินโครงการ การทำโครงการนี้เชื่อว่า ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาประเทศ ได้แก่ ปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาความยากจน ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาความแตกแยกของคนในชาติ ฯลฯ สามารถแก้ไขได้ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน แนวคิดนี้ส่วนนี้สอดคล้องกับทางราชการที่ได้จัดตั้งองค์กรเพื่อทำหน้าที่สนองต่อนโยบายของรัฐบาลและรับผิดชอบการทำกิจกรรม ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) และชุมชนเมือง (กช.) ดังนั้น การแก้ไขปัญหาที่ตรงกับบริบทของแต่ละสังคมต้องมุ่ง “สร้างความเข้มแข็งให้กรรมการหมู่บ้านและชุมชนเมือง” และเป็นที่มาของ “ดีที่ ๙ สร้างความเข้มแข็งคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง” จากการระดมความคิดของประชาชน ได้กำหนดคุณสมบัติสำคัญของกรรมการหมู่บ้าน ๒ ประการ คือ เสียสละเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และไม่มีความมุ่งหวังที่จะเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง สามารถสรุปความดีที่ต้องทำและไม่ทำรวมเป็นธรรมบุญ ๙๙ ข้อ สามารถจัดกลุ่มได้ ๙ ความดี จึงเป็นที่มาของ “สันติสุข ๙ ดี” ประกอบกันเป็นช้างพลายบุรีรัมย์ ดังนี้^{๕๗๐}

^{๕๗๐} วีรวิท คงศักดิ์. พล.อ.อ. พลายบุรีรัมย์ "สันติสุข ๙ ดี". แหล่งที่มา <http://www.posttoday.com/social/think/391080>.

ดีที่ ๑ เป็นคนดี – เสมือน “หัวใจข้าง”

ดีที่ ๒ มีปัญญา – เป็น “สมองข้าง”

ดีที่ ๓ รายได้สมดุล – เป็น “วงข้าง”

ดีที่ ๔ สุขภาพแข็งแรง – เป็น “ลำตัวข้าง”

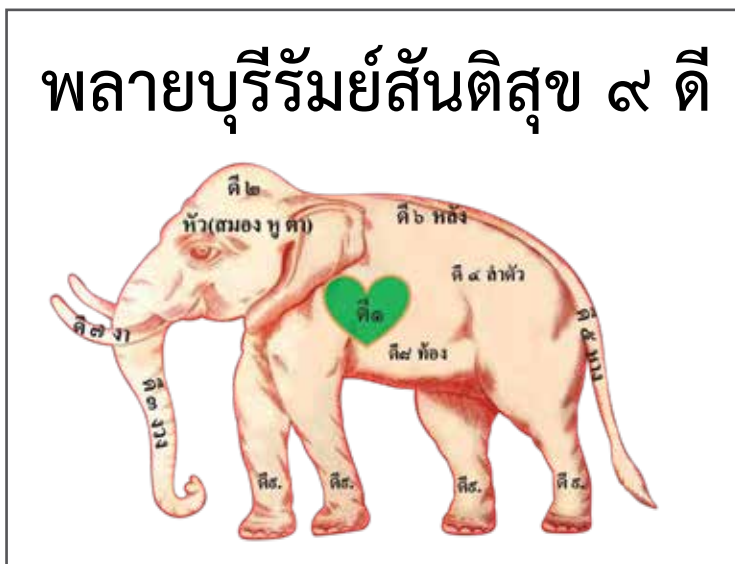
ดีที่ ๕ สิ่งแวดล้อมสมบูรณ์ – เป็น “หางข้าง”

ดีที่ ๖ สังคมอบอุ่น – เป็น “หลังข้าง”

ดีที่ ๗ หลุดพ้นอาชญากรรม – เป็น “งาข้าง”

ดีที่ ๘ กองทุนพึ่งพาตนเอง – เป็น “ท้องข้าง”

ดีที่ ๙ สร้างความเข้มแข็งกรรมการหมู่บ้าน – เป็น “ขาข้าง” หรือฐานรากของจังหวัด

ภาพประกอบที่ ๑ มาจาก. <https://sites.google.com/site/pokkrongburiram/home/hna-hlak/buriramy-santisukh>

การมีส่วนร่วมในการกันแสวงหา “ความดี” ที่คนบุรีรัมย์จะยึดถือปฏิบัติแล้ว ปัญหาที่ตามมา คือ “ทำอะไรจึงจะมีการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างยั่งยืน” ซึ่งคำตอบ คือ ต้องสร้าง “ความเชื่อ” เพื่อให้ยึดถือจนเป็น “วิถีชีวิต” ความเชื่อแรก เกิดขึ้นจากการค้นหาในประวัติศาสตร์พบว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เคยมาตั้งทัพเพื่อปราบปรามข้าศึกศัตรู จึงได้นำจุดนี้มารณรงค์ให้คนบุรีรัมย์ ตระหนักว่า “เป็นลูกหลานของรัชกาลที่ ๑ ต้องจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประเพณีดีตนเป็นคนดี” พร้อมกับสร้างพระราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ ๑ เพื่อเป็นที่สักการะของคนบุรีรัมย์ ความเชื่อที่สอง รณรงค์ให้คนบุรีรัมย์คำนึงถึงการ “สร้างอนาคตที่ดีให้กับลูกหลาน” ด้วยการยึดมั่นปฏิบัติตนตาม “ธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ดี” ที่ทุกคนร่วมกันคิดจากปัญหาที่เคยเกิดขึ้น โดยเชื่อว่า “ธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ดี เป็นคัมภีร์สร้างอนาคตที่ดีให้ลูกหลาน ไม่ใช่กฎหมาย แต่เป็นเครื่องมือส่งเสริมการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพ เป็นหลักจริยศาสตร์ จาริตประเพณีที่ต้องปฏิบัติสืบเนื่องไปอย่างยั่งยืนและเป็นสัญญาประชาคมที่ทุกคน ทั้งภาคราชการ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ/เอกชน และประชาชน จะต้องประพฤติปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัด” ความเชื่อที่สาม สืบเนื่องจากคนบุรีรัมย์มีความเชื่อในบาปบุญคุณโทษเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จึงมีการสร้างศาลธรรมนุญประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนได้ปฏิญาณตนเป็นคนดียึดมั่นในธรรมนุญหมู่บ้าน และสำนึกผิดขอขมาลาโทษเมื่อประพฤติตนฝ่าฝืนธรรมนุญหมู่บ้าน พร้อมกับให้สัญญาว่าจะไม่กระทำเช่นนั้นอีก ในด้านกิจกรรมร่วมกัน คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เป็นแกนกลางในการร่วมกันปรึกษาหารือหาหนทางแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านร่วมกัน และจัดทำแผนการปฏิบัติการตามหลักพัฒนาคุณภาพด้วยวงจรเดมมิ่ง (PDCA) ได้แก่ การวางแผน ทดลองปฏิบัติ ตรวจสอบประเมินผล และจัดทำมาตรฐานการปฏิบัติ ๙ เดือนของการเริ่มโครงการได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในจ.บุรีรัมย์ กว่า ๑,๐๐๐ หมู่บ้าน จาก ๒,๕๔๖ หมู่บ้าน ได้รับการประเมินผลความก้าวหน้าในระดับเป็นที่น่าพอใจ และจะดำเนินการขยายผลต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการเสริมสร้างคุณธรรมความดีอย่างยั่งยืนทั่วทั้งจังหวัด การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ หลายหมู่บ้านเลิกประเพณีเลี้ยงสุราและเล่นการพนันในงานศพ เด็กแว่นที่เคยขับซิมอเตอร์ไซด์สร้างความรำคาญให้ชาวบ้าน เปลี่ยนพฤติกรรมมาช่วยเป็นอาสาสมัครคุ้มครองหมู่บ้านพ่อแม่หันมาเอาใจใส่กับการแก้ไขปัญหายาเสพติดในหมู่เยาวชนร่วมกัน เมื่อวันที่ ๒๔-๒๕ ส.ค. ๒๕๕๘ จ.บุรีรัมย์ร่วมกับศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) ได้จัดงานสมัชชาคุณธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ “บุรีรัมย์เมืองสันติสุข ๙ ดี” ณ หอประชุมศาลากลางจังหวัดบุรีรัมย์ ได้นำเสนอและพาชมหมู่บ้านที่ผ่านการประเมินในระดับ “ต้นแบบ” ที่เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้^{๕๗๑}

ดีที่ ๑ “เป็นคนดี” บ้านนาโพธิ์ ต.นาโพธิ์ อ.นาโพธิ์

ดีที่ ๒ “มีปัญญา” บ้านโนนสำราญ ต.ถลุงเหล็ก อ.เมืองบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

ดีที่ ๓ “รายได้สมดุล” บ้านโคกเมือง ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ดีที่ ๔ “สุขภาพแข็งแรง” บ้านโนนสมบูรณ์ ต.สะแก อ.สตึก จ.บุรีรัมย์

ดีที่ ๕ “สิ่งแวดล้อมสมบูรณ์” บ้านระเบ็กขาม ต.เสม็ด อ.เมืองบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

ดีที่ ๖ “สังคมอบอุ่น” บ้านโปรงตึกพัฒนา ต.เมืองฝ้าย อ.หนองหงส์ จ.บุรีรัมย์

ดีที่ ๗ “หลุดพ้นอาชญากรรม” บ้านเจริญสุข ต.เจริญสุข อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ดีที่ ๘ “จัดตั้งกองทุนพึ่งตนเอง” บ้านสวนนอก ต.สวนนอก อ.ห้วยราช จ.บุรีรัมย์

ดีที่ ๙ “สร้างความเข้มแข็งคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง” บ้านโคกพลวง ต.หนองโพน อ.นางรอง

จ.บุรีรัมย์

การพัฒนาชุมชนให้มีคุณธรรมเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง คนบุรีรัมย์ได้เริ่มปฏิรูปตนเองแล้ว ด้านหน่วยงานของรัฐจะให้การสนับสนุนโครงการนี้จนบรรลุเป้าหมาย “จังหวัดคุณธรรม” อย่างยั่งยืน

๗. บทสรุป

ธรรมนุญหมู่บ้านจัดทำขึ้นไว้เพื่อเป็นการบังคับใช้ในระดับหมู่บ้านเพื่อเป็นการจัดระเบียบสังคม และเป็นการสร้างแนวทางการแก้ไขปัญหาของสังคมระดับหมู่บ้าน โดยเป็นการปฏิบัติให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม จารีตประเพณี และไม่ขัดต่อกฎหมาย มีสาระสำคัญเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันของราษฎรในหมู่บ้าน ในการธำรงรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของสังคม การทำนุบำรุงรักษาศาสนา การยึดถือระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

^{๕๗๑} พลายบุรีรัมย์. แหล่งที่มา <http://www.buriram.go.th/bru/>. [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙]

บรรณานุกรม

- ส่วนการปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **คู่มือการประเมินเทศบาลน่าอยู่อย่างยั่งยืน**. บริษัท เพนนิชัน
ลาร์แอสโซซิเอทส์ จำกัด. กรุงเทพฯ. ๒๕๕๕.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. “**แผนพัฒนา เศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙, พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙**”. โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๕.
- ชมรมรักในหลวง. **ธรรมนูญ “๙ ดี” ที่บุรีรัมย์ สูตรสะท้อนความสำเร็จ ตามแนวพระราชดำริในหลวง ใช้หลัก
คุณธรรมจริยธรรมนำทาง**. แหล่งที่มา <http://welovethaiking.com/blog/>. [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙]
- ศุภชัย ราชดำเนิน. **ธรรมนูญ ๙ ดี บุรีรัมย์**. แหล่งที่มา http://daily.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=turobfpivxdoreewturmu9bpto=&sectioned=turnee5rpto=&day=twpbee5tmhdpuzb3tke9pq [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙]
- บทความเมืองน่าอยู่ ตอน. **ความแตกต่างของความน่าอยู่**. แหล่งที่มา http://www.ngobiz.org/index.php?option=com_content&view=article&id=289:2015-03-30-05-46-44&catid=32:pisanulok. [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙]
- ปรีดี บุรณศิริ. **เมืองน่าอยู่**. แหล่งที่มา <http://sawasdee.bu.ac.th/article/gl440702.Htm> [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙]
- พलयบุรีรัมย์. แหล่งที่มา <http://www.buriram.go.th/bru/>. [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙]
- ภาพประกอบที่ ๑ แหล่งที่มา <https://sites.google.com/site/pokkrongburiram/home/hna-hlak/buriramy-santisukh>. [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙]
- วีรวิท คงศักดิ์. พล.อ.อ. **พलयบุรีรัมย์ "สันติสุข ๙ ดี"**. แหล่งที่มา <http://www.posttoday.com/social/think/391080>. [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙]
- สกุณฑลา ปัญจกุล. **กรุงเทพมหานคร...เมืองน่าอยู่**. แหล่งที่มา <http://cpd.bangkok.go.th/cpd/tp/liveablebma.htm>

The Concept of Happiness in Buddhism in Accordance with Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto)

Assoc.Prof. Vician Chabutrbruntarik *

Assoc.Prof. Dr.Ekkachat Jarumetheechon **

1. Introduction

On the occasion of the Phrabrahmagunabhorn (P.A.Payutto) has been appointed in the higher rank of the Sangha Council in Buddhism as Somdej Phra Buddhaghosajarn on the fifth day of December, 2016. I would like to present his bibliography and the important works belonging to him in order to spread for the public in English version with the highest respect. The central point of the study is what the Buddhist Happiness in accordance with Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A. Payutto) whose teaching and writing works influence to the ethical spirituality of the society. So Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) is here analytical study in both his bibliography and writing works. The result of the study is that I present, is to know and to spread the preaching to the public in order to be useful for all interested persons, because his teaching is ethical spirituality which is suitable for happiness in practical daily life.

A. Life and His Works

First, I would show his bibliography and prominent works of happiness as well as his importance in order to be considered that who is he? What does he do? And how his teaching and writing works are useful for society, especially the preaching and writing works regarding happiness in Buddhism? His bibliography in childhood and monkhood as well as the role of preaching the Buddha's sermons to society would be indicated here.

Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) is a famous monk as long as he was young one with his sharp intellect and works hard continuously. His writing works are not only Buddhist field subject, but also the others. He relates the Buddhist studies to various subjects as well. In the rank of Thai monk council he also has been appointed as the higher monk, but the real role belonging to him is independent technician in Buddhist studies and has been well known for a long time.

---

* Lecturer at Buriram Buddhist College.

** Acting Director of Graduate Studies at Buriram Buddhist College.

His origin name is Prayuth and surname is Aryankoor. He was been in January 12, 1938 at Sriprachanta district, Supanburi province. Later he had been ordained as novice when he was 13 years old (May 10, 1951)

He studied religions course in the first monastery and in 1953 he has gone to Bangkok and stayed in Wat Prapiren monastery and continued more his studies both Dhamma and Pali courses and has passed the ninth grade of Pali in ecclesiastical examination while he was novice, and later he has roped for the monk by the king patronages as royal ordainer in the emerald Buddha monastery in July 14, 1961 and also graduated as bachelor of Art in Buddhist Studies degree with the first class honor of Mahachulalongkornrajavidyalaya University in 1962 and also has passed the special secondary school teacher diploma in education

B. The honors degree he accepted

Beside the degree of the education as said Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) has got the honor degree of the University as follow :

Ph.D. (Honors) in Buddhist Studies Study of Mahachulalongkornrajavidyalaya University in 1982

Ph.D. (Honor) in Philosophy of Dhammasat University in 1986

Ph.D.(Honors) in Curriculum and Teaching of Silpakorn University in 1989

Ph.D.(Honor) in Teaching Education of Kasetsart University in 1990

Ph.D.(Honor) in Arts of Chulalongkorn University in 1991

Ph.D.(Honor) in Linguistics of Mahidol University in 1991

Ph.D.(Honor) in Educational Philosophy of Srinagarintaravirote University in 1993

Ph.D.(Honor) in Education of Ramkamheang University in 1996

D.Ed.(Honor) from Songkhla University in 1997

Tipitakacharya (Honor) of Nava Nalanda Mahavihar, Bihar, India in 1998 (The data of 1999)

C. His post, the certificates and prides he accepted

During 1972-1976 he had taken post of vice registrar of Mahachulalongkornrajavidyalaya University and also was the lecturer on Buddhism in MCU. For more than twenty years.

The honor certificates and prizes have been received are as follows :

The honor certificate for the Buddhist benefit persons in bicentenary years (200) celebration of Bangkok

The prize of Bangkok bank foundation for the essay uniting work of the first class for the Buddhist writing work on Buddhadhamma in 1982

The prize of UNESCO in Education for peace in 1994

Mahidolvaranusorn prize in 1989

The prize of the benefit person for education in 20 years of the faculty of Education Science, Kasetsart University in 1989

-Silver Sankhla of the honor relation of Humanity in the branch of the Buddhist preaching in 1989

-The honor certificate of the cultural senate committee of the national committee 1990 (The data of 1989)

D. The virtue ranks of Sangha (priest)

- Received the common virtue rank of Sangha (priest's council) at Phra Srivisutthimoli in 1969.

- Received the second higher virtue rank of Sangha (priest's council) at Phra Rajamuni in 1973.

- Received the third higher virtue rank of Sangha (priest's council) at Phra Depvedi in 1987

- Received the fourth higher virtue rank of Sangha (priest's council) at Phra Dhammapitaka in 1993.

- Received the fifth higher virtue rank of Sangha (priest's council) at Phra Brahmaganabhorn in 2000.

- Received the sixth higher virtue rank of Sangha (priest's council) at Somdej Phrabuddhaghosajarn in 2016.

2. The meaning of happiness according to Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto)

Dictionary of Buddhism, composed by Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) defines that happiness is easy; joy; comfort and pleasure. He divides happiness as two kinds physical and mental happiness. In Buddhadhamma, the text book belonging to him explains the state of happiness that is important for the Buddhist practice. He says more ever that the merit is same with happiness and again the Buddha said that in the mind practicing, the man who has been attained happiness only can reach concentration and meditation which is the state of Jhana (absorption) and then after that his mind can attain the highest happiness called Nibbana.

Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) says in Buddhadhamma that there are there levels of happiness are as follows :

a. Kamasukha (The sensual happiness) occurring from the outside factor by eyes, ears, noses, body and mind with form, sound, smell, taste and touch, is the basic happiness.

b. Jhanasukha (absorption happiness) is the higher than sensual happiness. This state is soft and occurs from mind peacefulness. The states of Jhana are eight and happiness depends on each state of Jhana.

c. Nibbanasukha (extinguishing happiness) is the highest happiness in Buddhism. It is sustainable happiness and not be changed called amatasukha (immortal) or the supreme happiness which is the happiness of noble man.

3. The process of his developing happiness for the people

Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) starts the process to develop happiness for the people by preaching his teaching regarding happiness to the public were he is invited to the monk and laymen for along time while he also spreads the valued writing works to the public continuously since he has graduated in 1962.

His preaching and writing works are generally accepted by the people especially the educated persons both monks and laymen including the foreigners and his works can be applied in morality and ethics which are concerned happiness of human lives.

4. The result of works for happiness belonging to Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto)

It is said that for his long life he dedicates to Buddhism in order to spread happiness to amount of people as much as possible. We can say that Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) is the nice jewel of Buddhism. His teaching regarding happiness can be applied in various subjects such as education, political science, economics, business, social science and different natural sciences. That man who absorbs his teaching becomes good man, good conductor and attains happiness. It is not easy to be accounted that how many people who are converted by his teaching to be happy in their lives, but we can say that his works spread over many people, and can be seen with the number of the honor degrees and prizes he received for time to time

The process, as it is noticed, of developing for happiness is made by Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) can be concluded consequently as following :

- 1) teaching in the classroom
- 2) writing works for the public
- 3) preaching the monk and layman in the monastery's hall and in other places where he is invited to preach
- 4) lecture on the topics of Dhamma by the radio and television
- 5) shows himself as to be good character and be respected as well as be loved.

All of these are practical sample belonging to him as long as he is in monkhood since 1951 until nowadays.

5. The writing works concerning happiness composed by Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto)

The ten selected works are the principles of the study in discussion, are the Buddhist writing works belong to Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) regarding to happiness in Buddhism. They have been published and several of them contain more than one thousand pages. The writings as said are as follows (All of them are translated from Thai version) :

The Writing Work No. 1 ⁵⁷²

It is the book named “Buddhadhamma” containing of 1,145 pages and it also becomes valuable reference book among Buddhist writings. It contains the principle of wide variety of Dhamma and it is to be said that it covers the essence of Buddhist studies as appears in Tripitaka : Suttanta, Vinaya and Abhidhamma for 84,000 items or Dhammakhantha.

In the Buddhadhamma context, regarding the happiness, it appears in between the pages of 529-565. Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) explains about happiness in three levels are as below :

Kamasukha or sensual happiness which is pleasure occurring by the eyes, ears, noses, tongue and body. It is basic happiness of lives for the common people.

Jhanasukha or absorption happiness is the higher than kamasukha happiness. It occurs from concentration and meditation of mind respectively. This state happiness is the fulfillment of mind and keeps peace.

Nibbanasukha is the highest happiness. It derived from the purred mind and consists of the highest wisdom which is the noble happiness or the supreme happiness.

Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) concludes that happiness is the goal of the Buddhism and can be attained by practicing to the Buddha’s sermons which depends on the bliss, not misery. Those who want to know more can seek for such as the said pages.

In the case of sexual happiness, he divided the happiness as three levels. They are rough happiness, good happiness and excellence happiness. The rough happiness is gentle sexual attainment. The gentle happiness guarantees that limited area of happiness lesser than the merit and moral behaviors. The good happiness is moral sexuality, but far away from the soft happiness. In this state, the sexual man knows what is it, not be voluptuous by consciousness.

The excellent happiness is the supreme happiness which derives the peaceful and

⁵⁷² See Phra Bhahmagunabhorn (P.A.Payutto), *Buddhadhamma* (1996) p.529-565.

pure mind as well as the supreme wisdom. It is the top of happiness. Those who consist of this happiness are the nobles persons, reaching to Arahantship which is the highest state of mind called Nibbanasukha.

Writing Work No. 2 ⁵⁷³

It is the book named “The Method of Thinking According to the Principles of Buddhaddhamma”. Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) explains the method of various thinking in accordance with the principles of Buddhaddhamma (Yonisomanasikara) in order to spending of life correctly. This writing work is reprinted as the ninth in 2,008 consisting of 164 pages. The essence of this book say the method of Buddhist thinking leading to happiness as it appears in the pages of 120-122 (Thai version) that Buddha teaches the way of happiness with spending money. On the selected pages it is said that the Buddha divided the people who are admitted in sensuality as the ten kinds and also separated as four groups are as follows:

Group A : Seeking for and getting the property incorrectly. This groups can be again divided as three kinds as the following :

1. Some ones seek for and get the money in correct way. They have got the money, but do not feed themselves as happy and also do not give the others as well as do not make goodness for them with that money. These persons are blamed three ways.

2. Some ones seek for and get the money in correct way. They have got the money and feed themselves as happy, but they do not give to the others and do not merit. These are blamed in two ways, but are blessed in one way.

3. Some ones seek for and get the money in correct way, they have got the money and feed themselves as happy and also have given to the others and do not make good with that money. They would be blamed in one way and blessed in two ways.

Group B: Seeking for and getting for the money in both correctly and incorrectly

4. Some ones seek for money both correct and incorrect ways. They have got money in correct way, but do not feed themselves as happy and do not give to the others as well as do not spend that money for doing merit. They should be blamed in three ways and blessed in one way.

5. Some ones seek for and earn money in both correct and incorrect ways, they have got money in correct way and feed own selves as happy but they do not give it to the other and also do not spend that money for doing merit. They would be blamed in two ways and be

---

⁵⁷³ See Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto), **The Method of Thinking according to the principle of Buddhaddhamma**, (2008). p.120-122.

blessed in two ways too.

6. Some ones seek for and earn money in both correct and incorrect ways. Whenever they have got money in correct way and feed own selves as happy. They give it to the others and spend that money for merit. They would be blamed in one way and blessed in three ways.

Group C : Seeking for and getting of money correctly

7. Some ones seek for and get money correctly they have got money correctly. They do not feed own selves as happy. They do not give it to the others and do not spend that money for merit. They should be blamed in three ways and blessed in one way.

8. Some ones seek for and get money in correct ways. They have got the money and feed own selves as happy, but do not give to the others and also do not spend that money for merit. They are blamed in one way and blessed in two way.

9. Some ones seek for and get money in correct way. They have got money and feed own selves as happy. They give that money to the other and spend that money for merit, but they still are voluptuous and spend that money without wisdom and not see the offence as well as have not wisdom to spend in order to be independent and boss of that properties. They should be blessed in three ways and should be blamed in one way.

Group D : The special group

The special group : earning money correct way and spending it for suitability with consciousness and independent mind.

10. Some ones seek for and get money in correct way. They have got the money and feed own selves as happy and give it to the others. They spend that for merit. They are not voluptuous. They spend that money with their conscious, and they know the right and wrong ways, they also use their wisdom and make themselves to be free and boss of the money. They are not blamed and blessed in the four ways.

The Writing Work No. 3 ⁵⁷⁴

It is the book named “From Happiness in Home to Social Peace” (The sermon on peaching in 2001). This writing work belong to Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto), he speaks of loving and generosity (Piya and Metta) derive from home first. The relative persons in home are loved and generous to each others. Loving of the parent is sustainable. He said more that according to Buddhism happiness can be divided as two kinds which are as follows:

The first kind of love is to be taken as their happy. Those who can support for

⁵⁷⁴ See Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto), *From Happiness in Home to Social Peace*, (2001) p.7-9.

happiness and satisfaction become happy. This kind of happiness is one kind of love which planty. The second kind of love is that wish other persons as happy. The parent's loving is the second that is wished happiness for their children.

Somdej Phrabuddhaghosajarn said again that happiness of parent is wished the children to be happy and work for them in various ways and also give them happiness. He says again that “the first kind of love is focus of happiness to own selves whenever they cannot help us, they are aboring and dismissing them away while the second love is that wishing them to be happy whenever they find the difficulty and suffering, we are pity and wish to help them from such as misery” (pages 7-9). We see that happiness at home can be extended to wide world in society. It is the first step, and then it will be started to the second which is enlarged to the society far away.

Writing Work No. 4 ⁵⁷⁵

It is the book named “Buddhism and World Business”. This work indicates that Buddhism is suitable for economic aspects. It is conversation between Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) and Mr.Laurens Van Den Muyjen Burg, the Denish newspepernist and the writer in June 9, 2000 regarding Buddhist economics.

On this work Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) speaks of two kinds of happiness. They are happiness depending on world variety of outside factors and happiness depending on inside factors. The businessman or the other persons are happy in sensation of five as form, sound, smell, taste and contact senses. This happiness depends on the other factors. If they want more happiness they must increase such factors more and more, so it is that more racing and more quarrels have happened and happiness lost suddenly. This kind of happiness cannot be solved the human's problems or fulfilled the human needs.

Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) say that “the method of solving the problems is help the man to be happy by himself. If the man can be higher happy and then he can be happy with the other persons and the environment. This kind of happiness can be achieved by depending on the other things”.

The Writing Work No. 5 ⁵⁷⁶

It is the book named “The Concept of Happiness in Bunya and Barmi (the merit and its accumulation)”. The words said above is the part of preaching in his teaching which is concerned Buddhist happiness. Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) says about the

---

⁵⁷⁵ See Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto), *Buddhism and World Business* (2009) p.11-13.

⁵⁷⁶ See Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto), *The Concept of Happiness in Punya and Barmi* (the merit and its accumulation), (2005) p.89.

Bunya and the merit that both of them are the name of happiness, because it bring happiness to the man who practices, we can say that merit or Bunya accumulated much more becomes as Barmi which brings him happiness. So the name of Bunya is the name of happiness as the Buddha said (in Pali version) that “O Bhikkhu Sukkhassetam Athivacanam : Bunya and Happiness are the same one. It brings man happiness.

The word “Bunya” is the name of happiness which is wishing, wanting, loving and the satisfaction. He more says that the principle of merit here are concluded in the three actions : giving, precept and mind developing. Giving is divided as two kinds which are giving for helping and giving for paying to the merit-valued persons. Two kinds of giving are called “Dana”. Dana is the first step to the other merits. Precepting is keeping the body and mind in the rule of action which indicated by the Buddha. Mind developing is the third merit, leading to happiness, it means that the body and mind of human beings must be developed by themselves, That means mind must be controlled by know whenever the body acts and also knowing the mind thinking of in order to develop wisdom. So it is seen that the merit are supported by happiness.

The writing work No.6 ⁵⁷⁷

It is the book named “Dana is the Started Point of Merit” Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) speaks of donation that donation bring happiness to both the givers and the receivers. It is related between one and the other which is different from that one has, but the other loses. It is divided happiness and merit. Those who have are happy and the lost ones are unhappy. Whenever both of them are happy, all worlds also are happy. The merit is a factor, bringing to happiness. It is actual that both the merit and happiness are the same one as the Buddha says (in Pali Version) that “Sukkhassetam Athivacanam : the word of Bunya is the name of happiness” as said in No.5

The Writing Work No. 7 ⁵⁷⁸

It is the book named “Democrat Creativiting for Happiness According to Buddhism” Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) says that the mind of human beings is developed step by step. Those who are not developed their minds are happy with what are having only. They think that I must take what I want. So I am happy. If I provide for the others, it is very lose for me and I am unhappy. Later if man has developed his mind, happiness will be increased. It is more. It is another kind of happiness which is better than before, that is happiness which is more softer than before, it is happiness of giving belonging to the merit men only.

⁵⁷⁷ See Phra Brahmaganabhon (P.A.Payutto), **Dana (donation): The started point of merit**, (2005) p.89.

⁵⁷⁸ See Phra Brahmaganabhon (P.A.Payutto), **Democrat creating for happiness according to Buddhism**, (1993) p.84-85.

The Writing Work No.8⁵⁷⁹

It is the book named “The New Era comes, Man’s Thinking must be advanced, and the development of ability to happiness must be changed by education”. Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) says that in this matter we come back to happiness again. Happiness can develop the ability of happiness, as said that the happiness advances for development of happiness from the first step to the second. That is the happiness responding the desire to take for happiness and to be wanted to know and respond knowledge cognition and wanting to do good. And then happiness occurred step by step respectively. So wanting to do good for human beings together, the happiness adds more as well.

The Writing Work No.9⁵⁸⁰

It is the book named “Family Happiness is Social Peace”. Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) says that the quality of family is happy life, it can be seen four grades are as follows: The first grade can be divided as various mention such as good health; without diseases, strong health, smart and long aged. The second grade is composed of that right occupation, properties, much money and untroubled with economy. The third grade is the social role such as social status, respected, ranked, posted, circles and accepted. It is very good that is be honor. The fourth grade is a warm family, pleasure, good relating family happiness, be loved with each one another, and yielded family. These factors are supported to happiness for the fourth grade.

Writing Work No.10⁵⁸¹

It is the book named “For Community of Education and the Condition of Technical Circle”. Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) peaches that whenever real education move fore advance, than happiness will be developed follow. In every process of development, the happiness appears in every step of moving, which indicates that right development of man can be found happiness belong to the man whenever he can response the desire. If he want to know, the need of new knowledge occurs to him and then he can get happiness more again. So the scientist can do their search work for all day and all night without sensory happiness. They pay their interest to what they are doing and happy to do all time. (The fifth printing of 2543:24)

⁵⁷⁹ See Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto), *New Era Comes, Man’s Thinking must be Changed; Education must Change the Ability of Happiness*, (2005) p.41-42.

⁵⁸⁰ See Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto), *Family Happiness is Social Peace*, (2000) p.24

⁵⁸¹ See Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto), *For Community of Education and the Condition of Technical Circle*, (2000) p.32-33

Conclusion

Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) was born in Sriprachanta district, Supunburi Province. He is with good knowledge and sharp intellectual as well as good character becomes the important person for both his family and the local place where he was born. He is not useful for the sangha council only but also for the wide world. It is not happy and proud for Supanburi people only but for all Buddhists and the others who have know him, and also regarded him as the nice jewel in Buddhism because of his works useful for the technician in Buddhism and the others who are interested in Buddhist study.

The writing works of happiness which are shown by Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto) consist of the happiness in various way and they can be divided as different kinds are as follows :

1. The book named “Buddhadhamma” mentions the three kinds of happiness which are kamasukha or the sensual happiness, Jhanasukha or the absorption happiness and the last one is nibbanasukha or the happiness of peaceful mind with wisdom and extinguishing of the passion, the highest goal of Buddhism.

2. The book named “The methods of thinking according to the principle of Buddhadhamma” is shown that according to principle of it people who have money and spend their money in various ways both correct and incorrect ways which are blamed and blessed. The last group is the special group that is suitable for practicing becomes the blessed one only.

3. The book named “Happiness in home to social peace”. It is shown that home is very good for society, the family is very important for everyone. Loving, good relation and peace in family bring man happiness.

4. The book named “Buddhism and world business”. It is shown that two kinds of happiness which are the outside factor and inside factor. The outside are of form, sound, smell, taste and touch, the sensual happiness which the precept meditation and wisdom are inside factors. The inside factors only can be solved the problems of happiness

5. The book named “Bunya and Barmi”. It is said that Bunya and Barmi are the same name which are source of happiness. The word “Bunya” means the merit or good actions. The man always makes goodness will be happy and the goodness is sufficiency accumulated as Barmi or the full merit. So both goodness and merit bring man happiness.

6. The book named “Dana is the first started point of merit, bringing happiness”. Dana or donation brings happiness to both the givers and receivers. It is the basic of Human relation. Whenever the givers and the receivers are happy, all world also are happy. The donation and merit are the same meaning which bring man happiness.

7. The book named “Democratic creativity for happiness”. It means that the mind of human being is be developed step by step and be accumulated as purred mind and then

become democratic mind which is independent and be sustainable happy

8. The book named “The new era comes, man’s thinking must be advanced that : Education change the development of ability of happiness. It is said that happiness can develop advances for development of happiness from the first step to the second and further more.

9. The book named “Family happiness is social peace”. Happiness can be divided as four grades. The first grade is mentioned of the good character the second is of the suitable occupation, the third is social status and the forth is warm family, all grade are supported man as to be happy in his life.

10. The book named “For community of education and the condition of technical environment”. This writing work is explained that the education moves for advance and then the happiness will be developed after. Because the happiness appears in every step of moving. So when ever education is developed the happiness also is developed surely.

So we see that Somdej Phrabuddhaghosajarn (P.A.Payutto), the famous monk who become the important person, working very hard for Buddhism and the world is appointed in the second highest rank of Sangha as said, we may congratulate to him on this occasion.

Bibliography

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1998). **Bibliography and works belonging to Phra Brahmaganabhon (P.A.Payutto)**. Bangkok: Mahachula Press.
- Phra Brahmaganabhon (P.A.Payutto). (1998). **Buddhadhamma**. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya University press.
- _____. (2005). **Buddhism and Business : Using Buddhadhamma for Business**. Bangkok : Dhammasabha.
- _____. (2000). **The Meaning of Life**. Bangkok : Dhammasabha.
- _____. (2008). **Dictionary of Buddhism**. Bangkok : Mahachula press.
- _____. (2005). **From home happiness to the social peace**. Bangkok : Dhammasabha.
- Phra Dhammapidoke (P.A.Payutto). (2004). **Samadhi (meditation) the basic to the mind good health and enlighten wisdom**. Bangkok : Siam Press.
- _____. (1999). **The Evolution at the middle of crisis**. Bangkok : Rajbhat Council and the Education for Peace Foundation, Ministry of Education.
- _____. (2000). **The Pitaka for the real Buddhist**. Bangkok : Buddhadhamma Foundation.
- _____. (1993). **The Buddhist Economics**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- _____. (1999). **The particle of jewels and Dhamma, the base of wisdom for Thai education**. Bangkok : Rajabhat Council and the Education for Peace Foundation.

Buddhist ethics and oneself governing

Dr. Raccha Sindhukūt

Human beings

Who is the human?

"The human condition is the one who called. Knowing yourself that is the potential to develop in different ways. Customers no limit human beings are valuable when they are stationary. but the quest and perseverance in doing what he believes. Somehow, though, it will fail." (Somparn Promta, 2538, page 124)

"The human condition is the one who called. Knowing yourself hat is the potential to develop in different ways. customers no limit Human beings are valuable when they are stationary.

But the quest and perseverance in doing what he believes. Somehow, though, it will fail" (The Dean Carpets, 2538, page 124)

The content of the question, who is, in fact, a man? Human nature itself should be considered as a concept of the abstract imaginations about. If ones absolutely believe that they have to be different from other animals. They must try as their best to give the most reasonable answers how they themselves are different from other animals. In each era of human history, in habitat of different geographical areas around the world, human beings have been searching for the so-called answers. It was seen that we can understand that who is the man with the studying of knowledge from modern scientific disciplines, including the contents of religion, philosophy, natural science and social science.

The definition and concept of the human beings

Humans began to move into the consciousness of themselves when they asked themselves who are we or what exactly are we. Firstly, they seem to be the simple questions that are followed by so many questions, for example, how were humans happened? Where did they come from? Later, it was the question concerning with the seriousness of the dead. To try to solve out those questions were appeared that prehistoric man discovered the various tales known as fairy tales, the question about the existence of mankind which appeared within those fairy tales become to be the larger questions, such as "how was the world going up?" (Julian

Huxley J. Bore Now Ski and Gerald Brary, James Fisher, 2547: 8) From the above mentioned questions, human tried to seek for various reasonable answers until they more understood the world, themselves and society. Their understandings reflected on the ways of lives of humanities later on.

According to the questions such as who is a man? What is he composed of ? , some may think that they are the questions of contradictory or absurd questions. If we look carefully and with deliberation, it was seen that those questions are not only very deep, but reflect the development of human's intelligence and civilization also. The content of the question that who is a man etc., in fact, creates concept or a better understanding about the abstract images concerning with human nature itself. If humans believe that they themselves are differentiate from other animals, they have to seek for the answers to themselves that how are they differentiate from other creatures beside the physical differences.

Royal Institute dictionary, B.E. 2542, provides a meaning of the word "man" that man is known as the rational animal with high spirit. Such definition seems to have been influenced by the ideas resulting from Greek philosopher named Aristotle. In the first and the second definition, he pointed out 2 levels of human mind; rational part and irrational part which are highlighted by comparing the differences between animals and humans in intellectual activities. In the opinion of Aristotle, we can see that the level of human mind may indicate human nature in view of psychoanalysis. It was widely perceived that Sigmund Freud (Sigmund Freud, 2528: 11-13) classified the spirit of man into three parts; Fluid (Id) a part of irrational ego (Ego), a part of Identity and a part of Super-ego (superego). Super-ego is a part consciousness or the section that contains the reason itself. About this topic, Freud has pointed out the process of human nature in accordance with the psychoanalysis that where there is any fluids (Id), there is an ego (Ego). His aim is to give the reason which is the mental level of a Super Ego (Superego), that is to say he needed Superego to overwhelm demand with unreasonable that is in the collective unconscious (Id), and required human had been freed from the power of the unconscious mind as far as human nature could do so. Humans must recognize the power of the unconscious mind that is in themselves in order to dominate and control it out. In fact, the ultimate aim of Freud is to want humans get the most knowledge about the truth.

Ven. Pradhammapitaka (P.A. Payutto) (2543: 30, 32) has provide a meaning and nature of the man that "man is an animal who has to study a better life that is the life of the study. Human nature is an animal who either needs to be trained or needs to be educated and trained.

According to his viewpoint, if human habitats an instinct only, it is not enough to survive. It is inasmuch unlike other animals, he emphasized the nature of man that human, the educated life, that is to continuously learn, practice and evolve, will be the sublime life called "the sublime life from the study," as the Buddha's diction that was continually reiterated that "Danto settho manusu" means among those men who were well trained were the sublime men.

Witaya Wisavetaya (2536: 55) has provide the definition of "human being" that "man is a living creature who is in the same category as animals. But man is higher than the animals in the sense that he not only has the intelligence to learn, has a religion and morality, but recognizes an aesthetic taste also.

We can see that human is the curious animal, concentrates on the realistic, it is because he is an animal taking the brain, it is recognized that his curiosity, thinking and rationality are the special features of humanity. They become human conditions that make the differences from other animals. It is because of the so-called knowledge endowed with reason, humans can understand the world and life. Humans, moreover, can also completely provide the meanings, analyze, clarify and provide answers or problems. (Sitdhi Butintra, 2522: 4-5)

Therefore, the reasoning is an absolutely important for human beings, especially in the current social climate which is an extremely complex. The understanding for co-existence in society is needed to learn how to use the basic reasons in order to understand as the basic and then extends to learn about the humans in various aspects. These processes pay influence to the rational use of each human society. That is why, the learning process for a basic justification is an imperative that humankind of every society has to learn. Although each society has different culture, beliefs or lifestyles. To know how to use the intelligences and ideas about the logical using of reason is determined as a very valuable heritage that is offered to the world by the ancient Greeks. And it is arranged to be the subject of philosophy. It is also recognized as the first system of the thought in the pursuit of knowledge and truth of humankinds. Reasoning, hence, is considered as a daily activity and is an very important tool in seeking for knowledge and truth of humans. The reasoning, therefore, is a distinctive feature that makes humans be different from normal animals

Philosophical viewpoint : Who is the man?

Terminology tells us to know that philosophy means precious knowledge or strikingly knowledge. Philosophy was originated from an old derivation of Greek " philos " and " sophia ", philos means love , sophia means knowledge or wisdom, by definition, it means love in the

knowledge, or seek for the knowledge, the nature of truth (Metaphysics), goodness (Ethics) and beauty (Aesthetics). All of them are relevant to the humankind. Philosophy, therefore, is the matter directly concerning with human lives.

According to philosophical viewpoint, description of the question "Who is the man? What is the human nature? was proposed as the key concepts by Sompal Promta (2538: 31-32) in 2 prominent academies of philosophy ; they are Materialism and Idealism, the first philosophical school believes that the man or human is a substance, while the second school believes that human is also an abstract component beside the substance, human abstract component is called mind. The first part is called "materialist" or "Materialism " and the second part is called "idealist" or "Idealism".

Materialism believes that only matter exists. Man has become a rough substance, his spirit is more fine, but it still is a substance as the of body. Spirit or mind is just a calling name along phenomenon or the complex process of substance which comprises us only. Materialist has the opinion that mind or spirit which is an abstract matter does not exist. (Sompal Promta, 2538: 36) It is more proposed that since human is a substance, then after death nothing is remained, there is no immortal spirit for rebirth in the next incarnation. The aim of life, therefore, is in this life. The so-called aim of life is happiness by which human can touch through the 5 senses : eyes, ears, nose, tongue, body due to the life living. That is, happiness is for this lifetime only. (Suchitra Onkom, 2545: 29) Materialist, moreover, does not believe the human existence in reincarnation as well as virtue. The man, again, can be cut down to the smallest things with the scientific process. But he is still the matter. It may be said in other words, the man is a machine who very complexly works only.

According to idealism, idealists believe that human is somewhat more than matter. To try to make the understanding about the human nature through senses and reasons is too narrow and engine. The idealists believe that whenever we use the senses in order to know somewhat that is called "humankind", we will find two components; the first thing is the image of a man in the shape of substance, the second thing is the image of a man in the aspect of something beyond the substance. (Sompan Promta, 2538: 44)

The reason for the idealism that makes them believe that humans are something more than the substance called spirit or mind is that (Whit Wisawawet 2525: 55-58) human always has initiative which is something more than rocks or plants. Human takes continuously learning, then, he gets feeling and emotion, tries to learn the new things all the time as well

as has the conflicted feelings. As widely known that human consists of two parts: the human body and mind, they cause the conflicted feelings while he does something wrong. In all, it is because human mind itself can touch somewhat called the moral, goodness or evil etc.

For the reasons mentioned above, Idealism believes that humans are spiritual beings, even though they consist of both physical and mental elements, the physical elements or the bodies are concrete components or the substances which will be broken out over time. But their spirits that are no substances are the mortal and are the true identities of human. Therefore, idealism has confirmed that humans are spiritual.

In summary, an explanation about the philosophical questions that who is humankind? And how is human nature? is considered by the two major schools of thought; idealism and materialism. But hereby, the man began to be different in accordance with the opinion of the philosophers and of religion, that is to say, human began to decline and began to ask questions about God. Humans focus on overcoming the natural phenomena and have the confidence to find out the rational answers with the unlimited intellectual potentialities and creative thoughts. They have operated by the means of human reasons and of the focus on the senses. This was not only the turning point of the revolution on human civilization, but the beginning of the modern world also. It is the world of the scientific pursuits of knowledge and the fact. Human perceptions of Buddhism

Buddhism does not accept the view concerning of the creation of human in Hindu religion. Buddhism regards that human is not creation of Brahma and nothing remains. Human is appeared by the physical factors : they are soil, water, air and fire and by mental factors : they are shape; corporeality, feeling; sensation, perception; idea, compounded things and soul / spirit. All together are referred to as the "five aggregates", there are always the natural changes in both of physical and mental factors. But, according to Buddhist perceptions, one thing that makes humans different from each other is "karma", a man will be good or bad is measured by karma or action that the individual has done. Good or bad karma or deed defines human life, it is no creation of Brahma and, moreover, Buddhism teaches by focusing on the mind, that is, teaches human to realize the importance of mental goodness for living.

Therefore, according to the opinion of Buddhism, human is occurred without the creation of God or Brahma. But he is occurred on the natural causation, or by the law of karma in accordance with principle:

"When this thing is being, this thing is being, when this thing is occurred, this thing is

occurred. When this thing is not being, this thing is not being, because of this thing being extinct, this thing also is extinct." (Pradhammapidhoke 2546 : 81)

From this point of view, human, in accordance with the perceptions of Buddhism, neither comes from God's creation nor Brahma's creation. But karma determines the birth and rebirth that is known as a "karmic destiny."

Thais on the ways of life

A way of Thais' life is that man ought to happily live in society. Thais' living is traditionally associated with the temple, the temple is a place where Thai people respect. In the past, the temple is not only an important place for Buddhists, but as a place to teach knowledge to Thai people also. Buddhist monks worked as the teachers who educated the students. Schools are located throughout all areas of the country.

The temple, therefore, is an important place for anyone in the past. Thai people can develop themselves a good knowledge to live in society. Especially during the period of rule by the King Rama V, there were foreigners come to trade in Thailand, many of the public schools began to be built outside the temple. Buddhist influence dominates Thai lives from the beginning until the end of life and the temple is a place for Buddhist rituals, for example:

The first, in every early morning, at approximately 6:00 to 7:00 Buddhist monks depart from the temple to receive food from the villagers for breakfast and lunch.

The second, when a child is born, in particular parents will go to the temple located in their village in order to seek for any advice such as the naming of the newborn child. Religious activities are still ongoing as on the birthday, parents carried children to go to temple for offering food and/or donating the reasonable things etc. Moreover, at the end of life the body is kept at a temporary measure during seven days or more or less. After cremation ceremony, some of the bones are preserved in an urn at a pagoda in the temple.

The temple, in more addition, takes participations in society such as sing herbs for health, drug therapies and more other necessary activities concerning people in dairy life. In economic aspect, Buddhist temple has a role to society in the case of teaching people how to live adequately. Moreover, Buddhist temples, especially in rural areas, are the centers of Thai traditional activities such as carpentry, construction, technical, painting and other crafts.

Thais' faith

Thailand is known for many things, such as "national independence" or "country of the yellow shirt." About 95% of people are Buddhists, there are more than 30,000 temples established throughout the country. To talk about the faith of Thai people, in Thailand, the temples pay various role for people, a lot of people in the villages often go to the temples for doing many activities such as ordination ceremony, the annual ceremony of the villages, Songkran, Loy Krathong and New Year's Day etc.

Thai Education

Various forms of education come to the country during the reign of King Chulalongkorn (Rama 5). Most of government schools are usually located inside the temples. In recent years, the existence of the school was gradually transformed by the Ministry of Education, Buddhist monks' role concerning with education was reduced, the specialist teachers are trained up to replace the monk teachers. Until nowadays, the subjects about sociology and ethics are approved by the Ministry of Education to teach for the monk teachers. They are recognized as the moral teachers in the schools.

Buddhist monks, nowadays, still plays a role in creating the schools as usual. They could build the schools on their own, most the money used to pay for the buildings come from public donations. Despite strong about Thai temple in the last, but in the current days the faith about the temples seems to be changed with the adoption of technologies flew from the West that are relevant to everyday life. Economy is growing more and more, it makes lifestyle change, thus it is believed that economic system makes Thais' belief change also.

Thai culture and tradition

Begging

Begging is not only instead of saying hello without any words, but it is expected to show respect for each other also, for example, begging is done to show off respect and honor to someone. It shows a lot meanings in order to support Thai social structure. By Thai tradition, there are four gestures in begging as follows :

1. Raise arms close to body, fingers are around the throat, not above the chin.
2. Hands are in the position of No.1, bow down a head a little bit, it is used for offering of superior to those below.
3. Head down to the fingertips that are above the nose, it is used for saluting of those who are less to seniority.
4. Raise the thumbs on the forehead between the eyebrows, it is used for paying homage to the most respected one.

Smile

One thing should be commended herein, it is sure that those who will come to visit to Thailand should ever hear the parlance that Thailand is the land of smile or it was well known as a smile Siam. When they come in, will find that what they heard was true, it is because Thai people tend to smile all the time. The guests often see the cheerful faces at anywhere.

Thai Social Systems

On the basis of Thai people, they are based on agriculture and religion. Most of villages have temples and shrines for worship in their villages. Temples serve the psychological values well as the study of the arts, crafts and various learning do. Especially the study of arts and crafts were passed to the public and influences them from birth to death. In the current days, however, social habits and traditions in the modern era are lightly changed, cultural changes evolving communication between the old and new are appeared, while people were still in their original ways. Behavior in opposite directions of the capital and the large city is called the transformation of old age. Old people are replaced by a new culture.

Social Values

Thai traditions are seen prominently in the villages, in urban areas and even in national events. Traditions in the level of villages are extended from family system by religion will influence the overall attitude of Thai people. Buddhists hold the psychological impact as very important. It was found in general, for example, when something is happened without any action of anybody, one might assume that it may be a result of karma done previously.

A meaningful way of human life

The ethical principles are very necessary for human living, the persons have to be based on the ethical principles in order to produce goodness for their lives and society. To subsist based on the so-called ethical principles, the persons have to follow these four methods, they are self governing, persons governing, jobs governing and family governing.

Self governing

To govern oneself, the person should have the following basic morality:

1. Oneself morality : it means to have a morality to self govern properly.
2. Colleague morality : it means to have a morality to workmate or colleague govern properly.

3. Work morality : it means to have a morality to work or job govern properly.

1. Oneself morality

A person ought to dominate himself along the Buddhist teachings, Buddhist principles are all the absolute truth, the natural fact such as where there is a birth, there is an extinguish, do good get good, do bad get bad, etc. For a living happily in the state of layman, a person at least should begin with the five precepts, they are:

1. To abstain from killing animals, encroaching the others
2. To abstain from theft, desire some of the other that are not his own
3. To abstain from sexual misconduct
4. To abstain from telling lie, speaking trickery
5. To abstain from alcohol, drugs that are harmful

1. Living in daily life, a person has to be in balance with each other on all sides, then will reach to happiness indeed. In addition, oneself governing would be more complete if a person follow more Buddhist principles called the Noble Eightfold Path; the path leading to the cessation of suffering, there are as follows:

1. Sammā ditṭhi : it is right understanding.
2. Sammā saṅkappa : it is right thought.
3. Sammā vācā : it is right speech.
4. Sammā kammanta : it is right conduct; right behavior.
5. Sammā ājīva : it is right livelihood; right means of livelihood; right pursuits.
6. Sammā vāyāma : it is right effort.
7. Sammā sati : it is right mindfulness.
8. Sammā samādhi : it is right concentration.

These Noble Eightfold Paths will make a human life balance on all sides that are as the foundation of happiness, prosperity on all of economic, social and oneself.

Buddhist principle : 4 objects of sympathy; principles of social integration.

These 4 Buddhist principle called objects of sympathy are the principles for binding mind, kindness of each other, they cause a unity, love and happiness of human living. A person ought to be of these 4 principles, they are as follows :

1. Dāna : it is giving; charity; donation.
2. Piyavācā : it is a pleasant speech; kindly speech, friendly word.
3. Atthacariyā : it is an useful conduct or behavior; doing something that benefits both oneself and others.

4. Samānattatā : it is a state of equality; equality and participation.

Buddhist principle : Lokapāla dhamma :

These 2 virtues protect people or humanity in the world to live together happily cover the stump, they are :

1. Hiri: moral shame; conscience
2. Ottappa: moral dread; not to do bad

2. Colleague morality

A man ought to have a morality for workmate or colleague governing properly. The fact is that in daily life of humankind, nobody can be living alone and working alone, one needs to interact with others with integrity. Therefore, a person should govern his workmate or colleague in working condition with the morality of human relationships called 4 Brāhama vihāra, they are as follows:

1. Mettā : it means loving-kindness, the desire to make others happy.
2. Karuṇā : it means compassion, pity, the thinking to help others out of trouble.
3. Muditā : it means sympathetic joy; altruistic joy, delighting when the others are well, happy, success in life and work progress.
4. Ubekkhā : it means equanimity, even-mindedness, neutrality, without bias, neither pleasurable nor painful feeling.

Buddhist principle : 4 kinds of moralities for befriending

In addition, also a person ought to have 4 kinds of moralities for befriending in order to show sincerity, goodness, a good diligence and sharing to his workmate, they are as follows :

1. Sacca : that is truth; truthfulness, locating in faithfulness, telling the truth including of sincere in association with friend.
2. Dhammo : that is the norm, the law, the nature.
3. Dhiti : that is energy; courage; steadfastness; firm character; resolution; wisdom.
4. Cāgo : that is charity, abandoning, giving up, renunciation generosity.

Buddhist principle : 5 categories of the fair

In oneself domination, a person needs of five categories of justice to treat everyone as workmate with equality. then, veneration, faith and belief would appear to him. Those five categories of justice are as follows:

1. Saccavā : that is to advice valuable things to workmate, friends and the others for well living and to regular

practice with the pure and unadulterated mind.

2. *Baṇḍitā* : that is a wise guide to the truth and reality and all veneration with intelligence, thoughtful and reasonable.

3. *Utsāhasena* : it is a painstaking to decision-make the problems with mindfulness and with intelligence. A person ought to decide solve the problems both on the jobs and disputes of workmate or other persons with wisdom. moreover, he also ought to try to control the mind and the decision with precepts, meditation and wisdom.

4. *Medhāvī* : that is to consider the justified morality without the generously enticement such as bribery, and flattery.

5. *Dhammañḍha* : that is not vindictive revenge. A person should do not shift the threatens revenge on the action. On the other hand, a person should be in habit of pardon, because Buddhism regards that forgiveness is the highest charity as well.

3. Work morality : Dominated jobs Virtue

The management principles that govern successfully, then, should be the basis for works dominating of a person. These are 7 articles called as POSDCROB that have to be applied in order to jobs control and dominate by a person, they are as follows :

1. Planning (Plannig)
2. Organization (Organising).
3. Personnel Management (Starffing).
4. the decision (Directing).
5. Coordination (Co-rodination).
6. Report (Reporting)
7. Budgeting (Bridgeting).

Besides those means of 7 steps (POSDCROB) for jobs dominating, the other means of a guide to the overall management and quality process called PDCA for jobs dominating are also necessary for a person to apply for jobs management, they are :

1. P : planting to plan the operation.
2. D : doing to practice requirements for planning step.
3. C : checking monitor the results of programs and operations.
4. A : accreting to improve and solve the problems in practice.

Buddhist principle : Iddhipāda: path of accomplishment

In addition, to occupy the jobs success, a person should regard the most important

Buddhist principle called Iddhipāda: path of accomplishment which is the basis for success as the tools to complete all of jobs, they are as follows :

1. Chanda: will; zeal; aspiration : to attain to about what a person likes, needs to be furnished, desires to do more it well, tries always to develop it.

2. Viriya: energy; effort; exertion; perseverance : to try to do the assigned things with hardiness, cognizant and unflinching.

3. Citta: thoughtfulness; active thought; dedication : to dedicate the physical and mental energies to things to do.

4. Vimañsā : investigation; examination; reasoning; testing : to check more the weakness in what may have been done, to plan, devise a way to measure and to invent the solutions to improve.

Buddhist principle : Sappurisa-dhamma : qualities of a good man; virtues of a gentleman

Sappurisa-dhamma or 7 doctrines of qualities of a good man / virtues of a gentleman are the tools for helping a person to know how to coordinate with the related parties properly such as how to know the individual, how to know the different individuals etc. Those who follow 7 Sappurisa-dhamma are regarded as to be the persons who reach to the nine sangha's graces, even Lord Buddha and the emperors are all consisted these 7 Sappurisa-dhamma. They are as follows :

1. Dhammaññutā: knowing the law; knowing the causes : that is to know the law of truth, the principles, the rules, the natural laws, the rules of reasons and the effective causes. To say as an overall, Dhammaññutā can help a person to know things sagaciously and to dominate jobs properly.

2. Atthaññutā : knowing the meaning; knowing the purpose; knowing the consequence: that is to know the wished benefit, to know the effects resulting from the actions. It can help a person to achieve the policy resulted in the organization and all those who are involved are happy.

3. Attaññutā: knowing oneself: that is to know himself on a position, rank, the available functions including to know how to dominate the life that consists of morality, how to behave as a proper balance and know how to improve, revise and change the various relevant for the sake of great benefit to the public and refrain from seeking a personal gain.

4. Mattaññutā : moderation; knowing how to be temperate : that is to know about the moderateness. In particular, a person should be stretched to fit the philosophy of sufficiency economy as a guide to live and to jobs dominate.

5. Kālaññutā: knowing the proper time; knowing how to choose and keep time: that

is to be tactful how to use any proper time in any job. A person needs to know a proper time to do and not to do anything and should spend the times for jobs dominating in daily life, otherwise the disadvantages may be happened not only on himself, but on the others also.

6. *Parisaññutā*: knowing the assembly; knowing the society: that is to say, only knowing the assembly, knowing the society are still defective for oneself to jobs dominate. A person needs to always creates good conduct for the sake of further benefit to the community. Community should get the benefits as reasonable desired. A person ought to create good conduct as his best on the condition of obligations, diligence and activities performing with intending in order to achieve a happy of society.

7. *Puggalaññutā*: knowing the individual; knowing the different individuals : that is to know the different individuals in the features of courtesy, ability, moral principle etc. A person should have ability to study and clearly distinguish the individuals bring around him even until assign the jobs matching to their skills, abilities and aptitudes. The achievements, then, will be reached to the goals.

Buddhist principle : Ariya-dhana : noble treasures

According to Buddhist doctrine, Ariya-dhana or noble treasures are regarded as better than external treasures because nobody can usurp and cannot be lost by any kind of threats. They also can be the moral costs to establish the external treasures. A person ought to follow these 7 noble treasures called virtues of great assistance, they are :

1. *Saddhā* : Confidence: that is a rational belief, to be confidence in what a person recognizes and in good conduct.

2. *Sīla* : morality; good conduct; virtue: *Pañca-sīla*: the five precepts; rules of morality, herein, are special emphasis for a person to jobs dominate.

3. *Hiri* : moral shame; conscience: for jobs governing, a person ought to always remember that he must shame to sin, corruption and duplicity.

4. *Ottappa* : moral dread; fear-to-err: a person has to always moral dread or fear-to-err.

5. *Bāhusacca* : great learning: that is to say, the term "great learning" means the study of liberal arts, humanities and including modern technology.

6. *Cāga* : liberality: it means sacrifice, charitableness and it includes the donation to religious and public activities.

7. *Paññā*: wisdom: it means knowledge, perfectly understanding good reason, good and bad, right and wrong, benefits and non-benefits, knowing how to think wisely, how to consider and how to do properly. Wisdom is the most necessary and important virtue for a person to jobs dominate.

In addition, the following 3 virtues are regarded as the summarized core of Buddhist principles by which a person should follow for the sake of his jobs governing, they are:

1. To abstain from corruption, physical, verbal and mental bad behavior.
2. To operate honestly jobs, occupations and physical, verbal and mental good behavior.

conclusion

The above mentioned principles for oneself, the relative persons and jobs governing are based on Buddhist doctrines. They are influential on a person in the three aspects of personal lifestyle (of his own domination), the relative individuals and works management (of the jobs governing). They establish the perfect balance, concordance to his own domination in accordance with modern principles, methods and processes of jobs management. They absolutely are the causes of love, unity in community and continuous work development. All of the above mentioned, those who receives the most and highest benefits in accordance with this article "Buddhist ethics and oneself governing" is human society.

References

- Komsan Sanggamane. (2536). **The Morale from Buddha's Proverbs No.1**. Bangkok : Department of religions.
- Chantanij Assavanonta. (2534). **The Manner and Association**. Bangkok : Academic Support Center, Department of vocational education.
- Phradhammapidok (P.A. Payutto). (2541). **The Sustainable Development**. Bangkok : Foundation Of Buddha Dharma, the third edition.
- Subhas Klueanet (2541). **The Concept of Improving the Quality of Life**. Bangkok : Liangchiang. Royal Academy (2525). **Royal Institute Dictionary** . Bangkok : Aksom Charuertasana
- Kromphrayavajirayanvaroros, Somdejphramahasamanacao (2536) **Navakovada**, Bangkok : Mahamakutrachavidhayalai.
- _____. (2536). **Buddha's Proverbs**, Bangkok : Mahamakutrachavidhayalai.
- Krissana Vongsasan and others. (2542). **Thai Ways**, Bangkok : Herdwave education.
- Kirati Booncuae. (2531). **Ethics for the Beginners**, Bangkok : Thaivatanapanij.
- Phradhammapidok (P.A. Payutto). (2541). **Dharma and development of life**. Bangkok : Foundation of Buddha Dharma.
- _____. (2541). **Dharma and Life Domination**. Bangkok : Foundation of Buddha Dharma.
- Wichian Chabootbuntharik and others, (2542) **The Truth of Life**, Bangkok : Herdwave education.
- Bayles, Michael D. (1980). **Professional Ethics**. The United State of America : Wadsworth Publishing Company Belmont.

ความผาสุกทางจิตวิญญาณ : คุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน Spiritual Happiness: Virtue and Morolity in Working

รุ่งสุริยา หอมวัน *

บทนำ

บุคคลที่ใช้ชีวิตการทำงานอยู่กับสิ่งที่ตนพอใจ ทำให้มีสภาพจิตใจและอารมณ์ที่ดี ซึ่งส่งผลให้ทำงานดีไปด้วย เพราะฉะนั้นแต่ละองค์กรต้องศึกษาและหาหนทางให้สอดคล้องกับความต้องการระหว่างองค์กรและพนักงาน เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายสูงสุด การทำงานมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งถือว่าการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ปฏิบัติมากกว่ากิจกรรมใดๆ และในอนาคตอันใกล้มนุษย์จำเป็นต้องใช้เวลาของชีวิตเกี่ยวข้องกับการทำงานเพิ่มขึ้นไปอีก คุณภาพชีวิตของการทำงานมีความสำคัญยิ่งในการทำงาน เพราะคนเป็นทรัพยากรที่สำคัญ ในปัจจุบันคนเราทำงานเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้และตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ดังนั้นสถานที่ทำงานต้องมีความเหมาะสมคือ ทำให้เกิดความสุข ความมั่นคง หากเกิดความรู้สึกรู้สึกที่ติดต่อกัน จะส่งผลดีต่อทั้งตัวบุคคลและองค์กร คุณภาพชีวิตการทำงานส่งผลต่อองค์กร ๓ ประการคือ^{๕๘๒} ๑. ช่วยเพิ่มผลผลิตขององค์กร ๒. ช่วยเพิ่มขวัญและกำลังใจของผู้ปฏิบัติงานตลอดจนเป็นแรงจูงใจในการทำงาน ๓. ช่วยปรับปรุงศักยภาพของพนักงาน ในขณะที่เดียวกันคุณภาพขององค์กรจะส่งผลต่อการดำเนินชีวิต คือ มีคนนับหน้าถือว่ามีคนเคารพนับถือ ยกย่องเชิดชู มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี จึงกล่าวได้ว่าทั้งองค์กรและคุณภาพชีวิตการทำงานจะทำให้มนุษย์มีคุณธรรมจริยธรรม เมื่อมีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงานแล้วจะส่งผลต่อความผาสุกทางจิตวิญญาณของบุคลากร

ความหมาย

ความหมายของจิตวิญญาณ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๕๘๓}ให้ความหมายของจิตวิญญาณ โดยแยกคำอธิบายความหมายของ จิต หมายถึง ใจ สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิด และนึก วิญญาณ หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องว่าสิ่งอยู่ในตนทำให้เป็นบุคคลขึ้น เมื่อร่างกายเปื่อยเน่าแล้วก็ยังอยู่ต่อไป นอกจากนี้แล้วยังหมายถึงจิต ใจ ความรู้แจ้ง และความรู้สึกตัว ส่วนประเวศ วะสี^{๕๘๔} กล่าวว่า จิตวิญญาณ เป็นการนำเอาคำว่าจิต และวิญญาณ มาสมาสกัน ไม่มีใช้ในพระไตรปิฎก อาจถือได้ว่าเป็นคำที่ไม่เป็นทางการ แต่เป็นคำที่คิดขึ้นเพื่อแปลคำว่า Spirituality

จิตวิญญาณ หมายถึง ความดี คุณค่า การมีจิตใจสูง หรือหมายถึง จิตขั้นสูง คือ จิตที่ลดความเห็นแก่ตัว จิตที่เห็นแก่ผู้อื่น จิตที่เข้าถึงสิ่งสูงสุด (พระรัตนตรัย ปัญญา พระนิพพาน) ซึ่งในบริบทของสังคมไทย คำนี้ไม่ได้เป็นศัพท์ใหม่ แต่เป็นคำที่ใช้กันอยู่เสมอ ได้แก่ ความดี จิตใจสูง ความเป็นมนุษย์ บุญ กุศล อริยะ หรืออริยมรรค หรือมรรค ๘ จิตใจสูงในที่นี้ต้องเป็นกระบวนการทางปัญญา คือมีปัญญารู้ว่าอะไรดีอะไรไม่ดี รู้ว่าธรรมชาติของ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๕๘๒} sarita phakeephan คุณภาพชีวิตกับการทำงาน <https://www.gotoknow.org/posts/480263>

^{๕๘๓} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒. กรุงเทพฯ ; นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖.

^{๕๘๔} ประเวศ วะสี. สุขภาวะทางจิต : สุขภาวะทางจิตวิญญาณ. หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๔, หน้า ๔๑-๔๖.

สรรพสิ่งคือความไม่มีตัวตน ไม่ยึดมั่นในตัวตน ไม่เห็นแก่ตัว จิตวิญญาณเป็นมิติของความเป็นมนุษย์ (มนุษย์ธรรม) เป็นมิติของชีวิตที่ทำให้มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีความแตกต่างจากสัตว์ มนุษย์ขาดจากดีไม่ได้และเมื่อมนุษย์ขาดจิตวิญญาณอันเป็นสิ่งที่ไม่อาจขาดได้ มนุษย์จะขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง มีสุขภาพไม่ดี กลายเป็นคนพร่อง ทำให้ต้องการอะไรมาเติม และสิ่งที่จะมาเติมมี ๓ อย่างใหญ่ๆ ได้แก่ ยาเสพติด ความฟุ่มเฟือย และ ความรุนแรง^{๕๘๕}

ความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ

ประเวศ วะสี^{๕๘๖} (๒๕๔๔) กล่าวว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (Spiritual well-being) หมายถึง ความสุขในทุกทอณูของร่างกาย เป็นความสุขที่เกิดจากความดีหรือการมีกิเลสน้อย ไม่เห็นแก่ตัว เป็นสภาวะที่จิตสงบและมีความเป็นอิสระจากสิ่งรบกวนจิตใจ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีความตื่นตัวในการดำเนินชีวิต เรียนรู้ได้ (ไม่ประมาท) มีสติ สมาธิ ปัญญา มีการเข้าถึงสิ่งสูงสุด เช่น พระรัตนตรัย พระนิพพาน พระเจ้า ซึ่งคุณภาพของจิตดังกล่าวจะทำให้มีปีติ มีความผ่อนคลาย มีความสุขอย่างลึกซึ้ง ประณีต มีภูมิคุ้มกันสูง มีโรคน้อยและอายุยืน ซึ่งมีผลต่อสภาวะทางกายและสภาวะทางสังคมด้วย

แมซีคันสนีย์ เกลียรุส^{๕๘๗} ที่ได้กล่าวว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ หมายถึง สภาวะจิตใจที่มีความสุข มีความสงบเย็น และมีความแข็งแรงทางจิตวิญญาณ ตลอดจนมีภูมิคุ้มกันทางจิตที่มีกระแสการรับรู้ที่ไวต่อสิ่งเข้ามากระทบ รู้ตื่นและเบิกบานกับการทำหน้าที่และการใช้ชีวิต ไม่ประมาทหรือขาดสติ เป็นพลังงานแห่งความเข้าใจการใช้ชีวิต เป็นสิ่งที่สามารถทำอะไรที่มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้อีกมากมาย และเป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดสุขภาพทางกายและใจที่ได้อย่างถ่องแท้

ณัฐวรรณ คำแสน^{๕๘๘} ได้ให้ความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความรู้สึกมีความสุขสงบ สมบูรณ์ มีเกียรติ มีคุณค่าในจิตส่วนลึกของบุคคลที่มีต่อตนเอง มีความเข้าใจในธรรมชาติ ความเป็นจริงของชีวิต และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี

ฉวีวรรณ ไพรวัลย์^{๕๘๙} ได้ให้ความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความรู้สึกเป็นสุข ความสงบ ความประณีตของจิตใจในส่วนลึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อความเข้าใจในธรรมชาติ ความเป็นจริงของชีวิต ความเข้าใจในตนเอง ความพึงพอใจในสภาพของตนเองและศาสนา

พุทธทาสภิกขุ^{๕๙๐} แบ่งโลกของคนออกเป็นโรคทางกาย (Physical Disease) โรคทางจิต (Mental Disease) และโรคทางจิตวิญญาณ (Spiritual Disease) ซึ่งโรคทางจิตวิญญาณนี้ตรงกับโรคทางจิตในสมัยพุทธกาล ส่วนอีกสองโรคนี้จัดไว้ในฝ่ายโรคทางกายทั้งหมด โรคทางจิตวิญญาณ คือการที่บุคคลมีความยึดมั่น ถ้อยมั่นในสิ่งต่างๆ ว่าเป็นตัวเรา ของเรา ก็ให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ปกติบุคคลจะมีโรคทางจิตวิญญาณ ซึ่งทำให้หลงไหลเพลิดเพลินไปตามกระแสโลกประสาต่อชีวิต จนกว่าเมื่อใดที่สามารถละความยึดมั่นถ้อยมั่นว่าเป็น

^{๕๘๕} ประเวศ วะสี. สุขภาพสี่มิติ. สาระสำคัญจากการเสวนาเรื่อง สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ, กรุงเทพฯ : ๒๑ เช่นจรี. ๒๕๔๔.

^{๕๘๖} ประเวศ วะสี. (๒๕๔๔). สุขภาวะทางจิต: สุขภาวะทางจิตวิญญาณ. หมอชาวบ้าน, ๒๒(๒๖๑), ๔๑-๔๖.

^{๕๘๗} แมซีคันสนีย์ เกลียรุส. (๒๕๔๔). การมีสติในทุกขณะคือ..... หมอชาวบ้าน, ๒๒(๒๖๑), ๑๔-๑๖.

^{๕๘๘} ณัฐวรรณ คำแสน. (๒๕๔๐). ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทการสอนการพยาบาลจิตวิญญาณของอาจารย์ ความผาสุกทางจิตวิญญาณของนักศึกษา กับพฤติกรรมการพยาบาลจิตวิญญาณตามการรายงานของนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนนี กระทรวงสาธารณสุข. วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^{๕๘๙} ฉวีวรรณ ไพรวัลย์. (๒๕๔๐). ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล การประพฤติกิจการทางศาสนา พฤติกรรมการดูแลทางการแพทย์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้ป่วยเอชไอวี โรงพยาบาลบราตาตราวุธ. วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการพยาบาล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^{๕๙๐} พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๓๕). คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. (๒๕๓๕, หน้า ๒๓-๖๕)

“ตัวกู ของกู” ไปได้ก็จะเป็นทุกข์เพราะการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะจิตอยู่ด้วยสติปัญญา ซึ่งเป็นยาแก้โรคของจิตวิญญาณ ขณะที่สติปัญญาจะมีความละเอียดเกรงกลังต่อบาบ มีความอดทน อดกลั้น มีความกตัญญู ซื่อสัตย์ ใจคอเป็นปกติ ไม่ระส่ำระสายวุ่นวาน

พระเมธีธรรมาภรณ์ ^{๕๙๑} กล่าวว่า ทุกคนถ้าไม่ได้เป็นพระอรหันต์นั้นป่วยด้วยโรคทางใจ ทางจิต วิญญาณ โรค เป็นภาษาบาลี รากศัพท์หมายถึง สิ่งที่เสียดแทง เบียดเบียน เจ็บป่วย ถ้าเสียดแทงหรือเบียดเบียนทางกายเป็นโรคทางกาย ถ้าเสียดแทงใจก็เป็นโรคทางใจนั่นก็คือ สิ่งที่มาบีบคั้นเสียดแทงจิตใจให้ทรมานทรมาย กลุ่ม กังวล เหนงา ทุกข์ คนที่ทุกข์ก็คือคนที่ยังมีกิเลส มีตัณหา มีปรารถนา มีความโลภ โกรธ หลง เป็นโรคทางวิญญาณ ซึ่งทำให้เกิดความทุกข์เรื้อรัง มองโลกในแง่ร้าย ไม่มีความสุขในการทำงาน ตรงข้ามกับผู้มีจิตใจดี จะรู้จัก รักผู้อื่น ไม่หงุดหงิด ไม่เครียด ใช้ปัญญาพิจารณา ความเป็นจริงของชีวิต ว่าชีวิตก็เป็นเช่นนั้น เป็นการรู้เท่าทันความทุกข์ จึงเป็นผู้ที่มีความสุข

พระเทพเมธี (ประยูร ปรยุตโต) ^{๕๙๒} กล่าวว่าบุคคลทั่วไปต้องการมีชีวิตที่มีความสุขและแสวงหาความสุขด้วยวิธีการต่างๆ เช่น แสวงหาความสุขด้วยการบำรุงบำรุงร่างกายด้วยวัตถุต่างๆ บางคนฝากชีวิตไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มุ่งหวังความสุขและชีวิตที่ดีจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือหวังพึ่งพาผู้อื่นซึ่งเป็นทางออกของมนุษย์อย่างหนึ่ง ถ้าการหาความสุขนี้มีการเอื้อเฟื้อมีเมตตาไมตรีต่อกัน สามารถทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นก็เป็นความสุขที่ก้าวหน้าขึ้นหนึ่ง การมีความสุขที่แท้จริง คือการมีความสุขด้วยลำพังจิตใจตนเอง สามารถอยู่กับความจริงโดยไม่มีความทุกข์ ซึ่งสุขของปุถุชนหรือกามสุขนี้ หากบุคคลรู้จักแนวทางดำเนินหรือข้อปฏิบัติที่ถูกต้องนั้นคือธรรมะของพระพุทธเจ้าอันเป็นสัจธรรม ก็จะช่วยให้บุคคลอยู่ในขอบเขตแห่งความดีงาม มีศีลธรรม ไม่ก่อปัญหาทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น รู้เท่าทันโทษที่บกพร่องของกามสุขนั้น รู้จักพอประมาณ ไม่หลงมัวเมา

พระราชวรมณี ^{๕๙๓} กล่าวว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ คือสภาวะจิตใจที่เป็นความสุขแยกจากดินแดนของวัตถุ อยู่เหนือดินแดนของวัตถุ ไม่เกี่ยวข้องกัสภาพร่างกาย เป็นเรื่องของจิตล้วนๆ ที่มีประสบการณ์ทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง บุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่มีความสุข สงบ ชีวิตมีเป้าหมาย มีอุดมคติ มีความหวัง มีแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต หรือกล่าวได้ว่าบุคคลนั้นมีจิตใจที่มีสภาวะเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก

พระครูปลัดปิฎกวัฒน์ ^{๕๙๔} กล่าวว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ ในทางพระมีหลัก คือคนเราจะมีความสุข มีความก้าวหน้าทางด้านจิตใจ หรือมีคุณธรรมชุดหนึ่งเรียกว่า มีปราโมทย์ ปิติ ปัสสัทธิ สุข สมาน โดยให้ความหมายไว้ว่า ปราโมทย์ คือความแช่มชื่น เบิกบานใจ ปิติ คือความอิ่มใจ ปัสสัทธิ คือความสงบ เย็นกาย เย็นใจ สุข คือความโปร่งโล่ง เบาสบาย สมาน คือจิตใจนิ่ง ซึ่งหลักทางพุทธศาสนา ผู้ที่ปฏิบัติธรรมมากเท่าใดจะยิ่งเกิดปัญญามากขึ้นรู้เท่าทันโลก จิตใจสงบไม่ยึดมั่นถือมั่นและสามารถทำลายกิเลสหรือตัวอวิชชา หรือตัวไม่รู้ได้ สำหรับการมองว่าบุคคลใดเป็นผู้มีความผาสุกทางจิตวิญญาณนั้นขึ้นพื้นฐานที่อาศัยหลักของคุณธรรมดังกล่าว

^{๕๙๑} พระเมธีธรรมาภรณ์. (๒๕๓๔). **พุทธศาสนากับมิติด้านจิตวิญญาณ**. ใน อรพินท์ วีระฉัตร (บรรณาธิการ), การพยาบาลในมิติจิตวิญญาณ. (หน้า ๕๖-๕๘). กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

^{๕๙๒} พระเทพเมธี (ประยูร ปรยุตโต). (๒๕๓๖). **ยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๓๘, หน้า ๑๔-๔๐)

^{๕๙๓} พระราชวรมณี (ประยูร ปรยุตโต). (๒๕๔๐). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^{๕๙๔} พระครูปลัดปิฎกวัฒน์. (๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๐). **สัมภาษณ์**. เจ้าอาวาส. วัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม.

พระมหาธีรพงษ์ มีไธสง^{๕๙๕} กล่าวว่า ผู้ที่มีความผาสุกทางจิตวิญญาณหรือผู้ที่มีความสุขในจิตใจ ในบุคคลทั่วไปจะเป็นผู้ที่ไม่มีความกระวนกระวาย เสียขวัญ มีเมตตาต่อผู้อื่น มองโลกในแง่ดี รู้จักปล่อยวาง ยอมรับความเป็นจริง มีจิตใจสงบเยือกเย็น

สรุปได้ว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ เป็นสภาวะที่บุคคลมีความสุขในทุกอนุของร่างกายอย่างลึกซึ้ง และประณีต เป็นความสุขที่เกิดจากความดีหรือการมีกิเลสน้อย การไม่เห็นแก่ตัว เป็นสภาวะที่จิตใจมีความสงบ มีความเป็นอิสระจากเครื่องรบกวนจิตใจ ตลอดจนมีภูมิคุ้มกันทางจิตที่มีกระแสการรับรู้ที่ไวต่อสิ่งซึ่งเข้ามากระทบ มีการเข้าถึงสิ่งสูงสุด เช่น พระรัตนตรัย พระนิพพาน และมีความแข็งแกร่งทางจิตวิญญาณ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เข้าใจความจริงสูงสุดของชีวิต ค้นพบเป้าหมาย ความหมายของชีวิต รู้สึกและเบิกบานกับการทำหน้าที่ และการใช้ชีวิต รวมทั้งมีสติ สมาธิ และปัญญา

แนวคิดด้านจิตวิญญาณ

ส่วนประกอบที่เป็นนามธรรมที่สำคัญของชีวิต มีการดำเนินไปโดยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ ไม่มีส่วนที่เป็นตัวตน เป็นกระบวนการที่หมุนเวียนอยู่ตลอดเวลาทุกขณะของการดำเนินชีวิต เป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมของชีวิต มีความกว้างขวาง ซับซ้อน และลึกซึ้ง รวมทั้งเป็นสิ่งที่ให้คุณค่า และความหมายแก่ชีวิต

จิตวิญญาณ เป็นส่วนประกอบของมนุษย์ที่เป็นนามธรรมมี ๔ ส่วน ซึ่งเมื่อรวมกับส่วนที่เป็นรูปธรรม (กาย) จะเรียกรวมกันว่า ชั้น ๕ (The five aggregates) โดยเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของชีวิต เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปตามกระแสแห่งเหตุปัจจัยต่างๆ ที่สืบเนื่องและอาศัยซึ่งกันและกันอย่างแยกกันไม่ได้ตามวิถีทางแห่งธรรมชาติตามกฎแห่งปฏิจจสมุปบาท (Dependent origination) ชั้น ๕ ประกอบด้วย^{๕๙๖}

๑) รูป (Corporeality) ได้แก่ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ได้แก่ ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย

๒) เวทนา (Feeling/Sensation) ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ

๓) สัญญา (Perception) ได้แก่ ความกำหนดได้ หมายรู้ หรือความจำ

๔) สังขาร (Mental formations/Volitional activities) ได้แก่ ความคิด รู้คิดทั้งในด้านดี ด้านชั่ว หรือด้านกลางๆ ไม่ดีไม่ชั่ว

๕) วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ การรู้ ความรู้แจ้งทางอารมณ์ทั้ง ๖ จากการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การสัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

กายและใจทั้ง ๕ ส่วน หรือชั้น ๕ ดำเนินการประสานสอดคล้องเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน อาศัยกันและกันแยกกันไม่ได้ ชีวิตจึงจะดำรงอยู่ได้ด้วยดี แต่ความสำคัญขึ้นอยู่กับใจ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเริ่มต้นที่จิตใจ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบและควบคุม^{๕๙๗} ใจเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมของชีวิต มีความกว้างขวาง ซับซ้อน และลึกซึ้ง เป็นที่ให้คุณค่าและความหมายแก่ชีวิต รวมทั้งเป็นส่วนที่จะชี้ว่าชีวิตจะยังคงอยู่หรือไม่ ใจจะทำหน้าที่สั่งการ ดูแล ควบคุมร่างกายให้ดำเนินชีวิตไปในรูปแบบต่างๆ พฤติกรรมของคนซึ่งแสดงออกจึงเป็นเรื่องของจิตใจทั้งสิ้น ถ้าจิตใจยังมีอยู่ ร่างกายก็ยังคงอยู่ ทางพระพุทธศาสนา กล่าวว่า จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว หรือกล่าวอีก

^{๕๙๕} พระมหาธีรพงษ์ มีไธสง. (๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๐). สัมภาษณ์. เจ้าอาวาส. ต.มีชัย อ.เมือง จ.หนองคาย.

^{๕๙๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๒.

^{๕๙๗} พระพุทธพจนวราภรณ์. ชีวิตกับการรักษาจิต. วารสารปัญญา. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์. ๒๕๕๕ หน้า ๑-๔

อย่างหนึ่งได้ว่า ใจเป็นใหญ่ใจเป็นประธาน ใจเป็นต้นเรื่องของสิ่งทั้งปวง จิตจึงเป็นใหญ่ในร่างกาย กิจกรรมต่างๆ ทั้งหลายที่เราประกอบอยู่ในชีวิตประจำวัน ก็เนื่องมาจากจิตของเรา ความคิดดังกล่าวข้างต้นจะชักจูงนำจิตหรือวิญญาณให้คิด ให้รับรู้ในเรื่องที่ต้องการปรุงแต่งไม่รู้จักจบจักสิ้นและพร้อมกันนั้น ก็จะปรุงแต่งสภาพพื้นเพของจิตหรือวิญญาณนั้นให้กลายเป็นจิตที่ตึ๊งงหรือชั่วร้าย มีคุณธรรมหรือไร้คุณธรรมหรือมีคุณสมบัติต่างๆ ตามเจตนาที่ดีหรือไม่ดีนั้นๆ ด้วยความคิดที่ตึ๊งงเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดวิญญาณซึ่งรู้อารมณ์ในแง่ที่ตึ๊งง เมื่อนึกคิดในทางที่ไม่ดีก็จะเป็นการรับรู้อารมณ์ในแง่ที่ชั่วร้าย เมื่อวิญญาณทำหน้าที่ที่จะส่งผลให้รูปธรรมทำงานร่วมไปด้วย^{๕๙๘}

จะเห็นได้ว่ากระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดความเป็นไปในจิตใจของบุคคลและความเป็นไปภายนอกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สามารถชี้ให้เห็นถึงแหล่งที่มาของความทุกข์ ความสุข ความสงบหรือความชั่วร้ายต่างๆ ในสังคมที่เกิดจากกิเลสของมนุษย์ ดังนั้นจิตวิญญาณเป็นเรื่องของความรู้สึกทั้งหมดของมนุษย์ เป็นแหล่งที่มาของความทุกข์และความสุข อีกทั้งเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อของทางแยกระหว่างความดี (กุศล) และความชั่ว (อกุศลหรืออวิชชา) กุศลและอกุศลเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจและมีผลต่อจิตใจก่อนแล้วจึงมีผลต่อบุคลิกภาพและแสดงผลนั้นออกมาภายนอก ถ้าไม่มีการฝึกฝนอบรมปฏิบัติในเรื่องของจิต หรือจิตวิญญาณอย่างถูกต้องแล้ว มนุษย์จะถูกชักจูงให้ดำเนินชีวิตในทางที่มุ่งแสวงหาความสุข ทำการต่างๆ เพียงเพื่อแสวงหารูป เสียง กลิ่น รส การสัมผัสทางกาย (โผฏฐัพพะ) ที่ชอบใจและความสนุกสนานบันเทิงต่างๆ มาปรนเปรอตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ตามใจอยากของตน พอพูนกิเลสซึ่งได้แก่ ความโลภ โกรธ หลง แล้วก่อให้เกิดความวุ่นวายเดือดร้อน ทั้งแต่ตนเองและผู้อื่น จะเห็นได้ไม่ยากว่าการเบียดเบียนกัน การขัดแย้งแย่งชิง การกดขี่บีบบังคับ การเอาตัวเอาเปรียบกัน ตลอดจนปัญหาสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นและที่แก้ไขกันไม่สำเร็จ ล้วนแต่เป็นปัญหาที่เกิดจากจิตหรือจิตวิญญาณทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับพระเมธีธรรมมาภรณ์ (๒๕๓๓) ที่กล่าวว่า ใจนั้นสำคัญเป็นฐานของชีวิต ชีวิตเป็นโรคทางจิตวิญญาณเพราะมีกิเลสมากเมื่อควบคุมไม่ได้ก็ทุกข์มาก คนที่ทุกข์คือ คนที่ยังมีกิเลส ตัณหา ความปรารถนา ความโกรธ และความหลง เมื่อมีกิเลสมากอาจออกฤทธิ์จนกลายเป็นโรคจิต โรคประสาท เช่น โลภอยากได้มากๆ พอไม่ได้ก็เกิดความกังวลใจ เครียด ทั้งนี้เนื่องจากกิเลสเป็นที่มาแห่งความทุกข์ของมนุษย์ ปลูกชนทุกคน เป็นตัวบังคับบัญชาพฤติกรรมทั้งหลายของบุคคลให้เป็นไปตามอำนาจของกิเลสทั้งที่รู้หรือไม่รู้ตัว และเป็นตัวหล่อหลอมบุคลิกภาพ รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในการชี้ชะตากรรมของมนุษย์ในวงกว้าง^{๕๙๙} ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอบรมจิตใจเพื่อให้เกิดปัญญา ไม่ให้อวิชชาหรือกิเลสเข้าครอบครองจิตใจ เพื่อให้เกิดความรู้ ความฉลาด สามารถพากายไปหาสุขได้ดังพุทธพจน์ “จิตที่ฝึกแล้วย่อมนำสุขมาให้”^{๖๐๐}

ความหมายของคุณธรรม จริยธรรมในการทำงาน

คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีและความถูกต้องในการแสดงออกทั้งกาย วาจา และใจของแต่ละบุคคลซึ่งยึดมั่นไว้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย

จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ตึ๊งง เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับชอบหรือยอมรับจากสังคม เพื่อความสันติสุขแห่งตนเองและความสงบเรียบร้อยของสังคม

^{๕๙๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), การฝึกจิต : จิตที่ฝึกฝนดีแล้วนำความสุขมาให้, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.

^{๕๙๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

^{๖๐๐} พระพุทธพจนวราภรณ์, ชีวิตกับการรักษาจิต, วารสารปัญญา, ๑๐(๔๘), ๒๕๔๕, ๑-๔.

ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

๑. ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบ
๒. ช่วยให้มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา
๓. ช่วยสร้างควมมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติ
๔. ช่วยควบคุมไม่ให้คนชั่วมีจำนวนมากขึ้น
๕. ช่วยให้นุชนำความรู้และประสบการณ์มาสร้างสรรค์แต่สิ่งที่มีคุณค่า
๖. ช่วยควบคุมความเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจของคนให้เจริญไปพร้อม ๆ กัน

คุณธรรมในการทำงาน

คุณธรรมในการทำงาน หมายถึง ลักษณะนิสัยที่ดีที่ควรประพฤติปฏิบัติในการประกอบอาชีพคุณธรรมสำคัญที่ช่วยให้การทำงานประสบความสำเร็จมีดังนี้

๑. ความมีสติสัมปชัญญะ หมายถึง การควบคุมตนเองให้พร้อม มีสภาพตื่นตัวฉับไวในการรับรู้ทางประสาทสัมผัส การใช้ปัญญาและเหตุผลในการตัดสินใจที่จะประพฤติปฏิบัติในเรื่องต่างๆ ได้อย่างรอบคอบ เหมาะสม และถูกต้อง
๒. ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา และใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกง และไม่หลอกลวงใคร
๓. ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง ความพยายามในการทำงานหรือหน้าที่ของตนเองอย่างแข็งขันด้วยความมุ่งมั่นเอาใจใส่อย่างจริงจังพยายามทำเรื่อยไปจนกว่างานจะสำเร็จ
๔. ความมีระเบียบวินัย หมายถึง แบบแผนที่วางไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติและดำเนินการให้ถูกลำดับ ถูกที่ มีความเรียบร้อย ถูกต้องเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมาย และศีลธรรม
๕. ความรับผิดชอบ หมายถึง ความเอาใจใส่มุ่งมั่นตั้งใจต่องาน หน้าที่ ด้วยความผูกพัน ความพากเพียรเพื่อให้งานสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
๖. ความมีน้ำใจ คือ ปราบปรามดีมีเมตตริจิตต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบความสำเร็จ และช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
๗. ความประหยัด หมายถึง การรู้จักใช้ รู้จักออม รู้จักประหยัดเวลาตามความจำเป็น เพื่อให้ได้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าที่สุด
๘. ความสามัคคี หมายถึง การที่ทุกคนมีความพร้อมทั้งกาย จิตใจ และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายที่จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จโดยไม่มีการเกี่ยงงอน

จริยธรรมในการทำงาน

จริยธรรมในการทำงาน หมายถึง กฎเกณฑ์ที่เป็นแนวทางปฏิบัติตนในการประกอบอาชีพที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เหมาะสม และยอมรับ การทำงานหรือการประกอบอาชีพต่าง ๆ จะเน้นในเรื่องของจริยธรรมที่มีความแตกต่างกันดังนี้

จริยธรรมในการทำงานทั่วไป

จริยธรรมที่นำมาซึ่งความสุขความเจริญในการทำงานและการดำรงชีวิต เรียกว่า มงคล ๓๘ ประการ มงคลชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทำงานมีดังนี้

๑. ขำนาญในวิชาชีพของตน (มงคลชีวิตข้อที่ ๘) เป็นการนำความรู้ที่เล่าเรียน ฟังฝน อบรม มาปฏิบัติให้เกิดความชำนาญจนสามารถยึดเป็นอาชีพได้

๒. ระเบียบวินัย (มงคลชีวิตข้อที่ ๙) การฝึกกาย วาจาให้อยู่ในระเบียบวินัยที่สังคมหรือสถาบันวางไว้เป็นแบบแผน

๓. กล่าววาจาดี (มงคลชีวิตข้อที่ ๑๐) คือ วาจีสจฺจริต ๔ ประการ ได้แก่ ความจริง คำประสานสามัคคี คำสุภาพ คำมีประโยชน์

๔. ทำงานไม่คั่งค้างสับสน (มงคลชีวิตข้อที่ ๑๔) ลักษณะการทำงานของคนโดยทั่วไปมี ๒ แบบ คือ

- การทำงานคั่งค้างสับสน คือ ทำงานหยายยุ่งเหยิง ทำงานไม่สำเร็จ
- การทำงานไม่คั่งค้าง คือ การทำงานดีมีระเบียบ ทำงานเต็มฝีมือ และทำงานให้เสร็จ

จริยธรรมในการทำงานผู้บริหาร

๑. มีทริโอดตบปะ

“ทริ” นั้นหมายถึง ความละอายใจ ส่วน “โอดตบปะ” หมายถึง ความเกรงกลัวต่อ บาบ ฉะนั้นผู้บริหารต้องรู้จักไตร่ตรองและละอายก่อนที่จะประพฤติ หรือกระทำการใดๆ ที่เป็นบาป ที่เป็นอกุศล และคำนึงถึงจริยธรรมทางด้านการบริหาร ไม่นึกหรือเข้าข้างตัวเองว่าไม่มีใครเห็น หรือ ลวง รู้ แต่ตัวเองนั่นเองที่รู้ดีอยู่แก่ใจว่าสิ่งที่จะทำ หรือสิ่งที่ได้ทำไปแล้วชอบธรรมหรือไม่ ควรจะ ละอายใจให้จงหนักและเมื่อจะลงมือทำการ ใดในทางเสื่อมเสีย หรือผิดบาปก็ควรจะชะงัก และเกรงกลัวต่อบาปเพราะหากคือตึง หรือ ตึงตันกระทำลงไปอย่างไม่เกรงกลัวต่อบาป หรือต่อผลที่จะตามมา เช่น อาจจะถูกจับ หรือสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือส่วนรวม ขององค์กรแล้ว ตนเองย่อมไม่พ้นบ่วงกรรม หรือผลที่จะตามติดมาอย่างแน่นอน ซึ่งเป็นกฎง่ายๆ ของเหตุและผล ตามกฎจักรวาล ในฐานะของผู้บริหารจึงต้องมี ข้อนี้อธิบายไว้ เพราะคุณจะเป็นเรื่องยากที่จะ ตามบอกทุกฝีก้าวว่าสิ่งใดควร หรือไม่ควร อีกทั้ง ควรถือเป็นผู้มีจิตสำนึกของผู้มีจิตใจสูงสมกับ ความเป็น “มนุษย์” ซึ่งแปลว่าผู้มีจิตใจสูงทุก วันนี้นักจะมีคนประเภทดื้อตาใส ที่จะประพฤติ ตนอย่างไม่ครั้นคร้าม ไม่หวั่นสายตาใครๆ ซึ่งเป็นเรื่องอันตราย ยิ่งผู้ประพฤติผิดเป็น บุคคลระดับสูงด้วยแล้ว ยิ่งส่งผลสะเทือนได้แรง เพราะหมายความว่าบุคคลนั้นๆ ชาติ คุณสมบัติของความเป็นผู้บังคับบัญชาที่ดีซึ่ง จะต้องมึคุณธรรม

การที่ใครจะเป็นผู้นำ หรือผู้บังคับบัญชาที่ดีนั้น นอกจากจะต้องนำองค์กรไปข้างหน้า เหลียวหน้าแลหลังบริวารให้อยู่ในร่องในรอย ผู้นำก็ต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นที่ยำเกรง นับถือ รักและครองใจบริวารได้ เราอาจเห็นผู้นำใจถึงของบางชาติ ที่เมื่อประพฤติผิด ถูกสังคมติเตียน ตนเองละอายใจ เกรงกลัวต่อบาปที่ตัวเองทำ ก็จะได้รับผิดชอบต่อสิ่งที่ตัวเองทำผิด คือมีความละอายต่อบาป โดยการลาออกจากตำแหน่ง เพื่อแสดงความรับผิดชอบ เพื่อรักษาเกียรติยศของตัวเองและวงศ์ตระกูล หลักคำสอนในเชิงบริหารนี้ ควรเป็นหลักยึด ก่อนคิด หรือก่อนกระทำการใดๆ มากกว่า

๒. เว้นอคติ ๔ ประการ

อคติ หมายความว่า การกระทำอันทำให้เสียความเที่ยงธรรม มี ๔ ประการ

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่
๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะโกรธ
๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา
๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

อคติ 4 นี้ ผู้บริหาร ไม่ควรประพฤติเพราะเป็นทางแห่งความเสื่อม

๓. มีพรหมวิหาร ๔

หลัก "พรหมวิหาร ๔" มีดังนี้

๑. เมตตา รู้สึกสงสารผู้อื่น เอ็นดูผู้อื่นอยู่เสมอ แม้ใครจะด่าจะว่า หรือใครจะมาทำร้าย ก็ยังนึกเอ็นดูสงสารในคนเหล่านั้น หากมีศัตรู ก็คิดกับศัตรูตั้งมนุษย์ที่น่าสงสารคนหนึ่งที่ยังเวียนว่ายตายเกิดหาที่สุดไม่ได้ มองศัตรูด้วยสายตาที่เอ็นดูตั้งสายตาของมารดาแลดูบุตร สิ่งนี้จะทำให้ผู้บริหารมีแววตาเป็นประกายดั่งแก้วใส และมีพลังทำให้คนที่คิดร้ายหรือศัตรูต่างๆ เปลี่ยนใจมาคิดดีต่อเรา ไปที่ไหนคนก็รักใคร่ อยากรู้จักสนิท แม้ว่าจะเพิ่งรู้จักกันก็ตาม เพราะกระแสพลังของความเมตตา มีพลังมากที่สุดในโลกใบนี้ เมตตาธรรม คำจุนโลก

๒. กรุณา ยื่นมือช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ ช่วยเหลือแม้กระทั่งศัตรู ช่วยแม้กระทั่งไม่ทำให้ศัตรูโกรธเรา ช่วยไม่ให้เขาพล่อก่อกกรรมกับเรา เขาด่ามากก็ไม่ด่าตอบ เพื่อช่วยให้เขาไม่มีเวรกับเรา เห็นขอราน หรือคนที่เดือดร้อนก็ช่วยเหลือแบบไม่ต้องตระหนี่ พระพุทธองค์สอนให้ทำทาน เพื่อลดความตระหนี่ในตัว และเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันและกัน เป็นการทำบุญซึ่งถือว่าเป็นอริยทรัพย์ตามติดไปภพหน้าได้ทุกภพ ทานจะคุ้มสังสารสี่ แม้แต่สุนัขยังไม่กล้ากัด มีแต่เดินตามกระดิกหาง หรือคนเจอหน้าก็รักใคร่ ไปที่ไหนคนก็อยากเสวนาด้วย

๓. มุทิตา ยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นมี ยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นเป็น ใครจะได้ดีกว่าเราก็อินดีกับเค้า เค้าทำความดีเราก็อนุโมทนา ไม่อิจฉาริษยา ไม่ไปนินทาให้ร้ายเค้า ไม่หมั่นใส่หรือน้อยเนื้อต่ำใจใดๆ ส่วนใครด่าว่าเราก็อินดีในเสียงที่ด่าเข้ามา เสียงนินทาเราก็อินดีที่เขาได้นินทาเราไป เพราะแสดงว่าเราได้เคยทำกรรมกับเขามาก่อน เราจึงต้องมาโดนด่าในวันนี้ ส่วนที่เราต้องยินดี นั่นก็เพราะเราได้มีโอกาสได้ชดใช้กรรมแล้ว เป็นเรื่องน่ายินดีอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสชดใช้กรรมให้หมดไปโดยไม่เกิดการจองเวรกัน และได้บุญเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ อภัยทาน นี่เป็นการทำให้เราอินดีน้อมรับแม้แต่คำด่าคำติฉินนินทา ยินดีที่ผู้อื่นดีกว่าเรา ยินดีที่เราไม่มีวันจะเก่งเหมือนใคร พอใจที่เกิดมาแบบนี้ แล้วท่านจะมีเสน่ห์มาก จะมีความมั่นใจในตัวเอง และสีหน้าสว่างไสว ความหมองจะไม่มี

๔. อุเบกขา การวางเฉย ระลึกเสมอว่า ไม่มีอะไรเป็นตัวเป็นตนอย่างแท้จริง เขาก็มีสิทธิ์ที่จะเลวหรือดี เขาก็ยังเวียนว่ายตายเกิดเหมือนเรา เขาทำอะไรมา ท่านก็วางเฉย อย่าไปเอามาเก็บจนปั่นป่วนใจ มีใจเป็นกลาง ใครมาพูดอะไรกระทบใจ ก็ทำใจเฉยๆ ไว้ เหมือนสายลมโชยที่พัดคลอบใบหู ไม่มีแก่นสารใดๆ ให้มาทำร้ายใจเราได้ ใครทำอะไรมา ก็วางเฉย เพราะเชื่อในกรรมว่า กรรมจะจัดสรรผลกรรมได้ยุติธรรมที่สุด ความทุกข์ที่แท้จริงคือทุกข์ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จักจบสิ้น เราไม่ต้องไปยุ่งเรื่องคนอื่นไม่ต้องไปแก่นิสัยใคร ไม่ต้องไปเก็บคำพูดหรือการกระทำคนอื่นมาจ้องจับผิดหรือตีโพยตีพาย หรือเอามาใส่ใจจนเจ็บขำวันขำคืน แล้วท่านจะมีเสน่ห์มาก ใครเห็นใครรัก เวลาดวงตาก็จะไม่หนักเหมือนคนอื่น นี่คือน้ำใจของอุเบกขา

หากผู้นำหรือผู้บริหารนำความมี เมตตา + กรุณา + มุทิตา + อุเบกขา มาใช้ จะเป็นผู้นำที่มี ภาวะผู้นำ เป็นผู้มีเสน่ห์ต่อผู้ใช้บังคับบัญชา และมีจิตใจสงบเยือกเย็น ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำใฝ่ฝันหากันในปัจจุบันนี้ครับ

๔. มีสังคหวัตถุ ๔

๔.๑ การบริหารตามหลักทาน

หลักของทาน การให้สิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ คือต้องรู้จักการให้โดยเฉพาะการแบ่งปันด้วยความยุติธรรมปราศจากอคติ ทานในทางพระพุทธศาสนามี ๒ อย่าง คือ อามิสทาน การให้สิ่งของ และธรรมทาน การให้ธรรมะ ผู้ให้ยอมเป็นที่รัก ผู้ให้ยอมผูกใจห่มุมิตรไว้ได้ การให้วัตถุสิ่งของสามารถผูกสัมพันธ์มิตรของคนที่เป็นบริวารไว้ชั่ววันรันดร เช่น ความเป็นผู้ให้ของเจ้านายที่ทำให้ลูกน้องซาบซึ่งน้ำใจของเจ้านายจึงไม่ยอมไปทำงานที่อื่น เนื่องจากว่าบางครั้งเจ้านายซื้อหุ้แล้วแบ่งให้โดยที่ลูกน้องไม่ได้ลงทุนร่วมเลย แต่เจ้านายก็แบ่งให้ เป็นน้ำใจที่ทำให้ลูกน้องประทับใจอยู่ตลอดและเป็นเหตุให้ลูกน้องอยู่ช่วยงานเจ้านายตลอดมา

๔.๒ การบริหารตามหลักปิยวาจา

คำพูดไพเราะ หรือการใช้วาจาสุภาพอ่อนโยนกับเพื่อนร่วมงานกับผู้ใต้บังคับบัญชา จะทำให้ผู้ฟังรู้สึกประทับใจและมีกำลังในการทำงาน การใช้คำพูดมีประโยชน์ต่อการบริหารงานหรือต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างดี สุนทรภู่ นักกวีเอกของโลกได้ประพันธ์บทกลอนเกี่ยวกับการใช้วาจาไว้หลายสำนวน เช่น ว่า

อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก	แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย
มันเจ็บอื่นหมิ่นแสนจะแคลนคลาย	เจ็บจนตายเพราะเหน็บให้เจ็บใจ

อีกบทหนึ่งว่า

ถึงบางพูด พูดดีเป็นศรีศักดิ์	มีคนรักสรรถ้อยอรร้อยจิต
มันพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร	จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา

ปิยวาจา ไม่ได้หมายความว่า วาจาอ่อนหวานเป็นที่รักแก่ผู้ฟังอย่างเดียว วาจาที่เปล่งออกไปแล้วทำให้ผู้ฟังได้สติ ได้ข้อคิดสะกิดใจสามารถเปลี่ยนมุมมอง เปลี่ยนความคิดผิดเป็นความคิดถูกก็ถือว่า ปิยวาจาเช่นเดียวกัน

๔.๓ การบริหารตามหลักอัตถจริยา

อัตถจริยา คือ การประพฤติให้เป็นประโยชน์ทั้งฝ่ายตนเองและคนอื่น หมายความว่า ต้องไม่ให้เสียประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ผู้บริหารต้องพัฒนาตนเองหรือสร้างฐานะของตนให้มั่นคงเสียก่อน และในขณะที่เดียวกันก็ไม่ละเลยประโยชน์ของเพื่อนร่วมงานหรือของครอบครัวหรือประโยชน์ที่เป็นสาธารณชนทั่วไป เช่น เข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ ตามโอกาส อันควร ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนฝ่ายเดียว การทำอย่างนี้จะทำให้เพื่อนร่วมงานและครอบครัวเกิดความประทับใจ แสดงถึงความมีน้ำใจของผู้บริหาร หรือผู้นำองค์กร ผู้นำครอบครัว เมื่อถึงคราวต้องทำประโยชน์ตนบ้างที่ต้องใช้คนช่วยเป็นจำนวนมาก ก็สามารถที่จะขอกำลังความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานและครอบครัวได้ และคนเหล่านั้นก็พร้อมที่จะช่วยเหลืออย่างภุมิใจอย่างเต็มใจ หรือถึงแม้ว่าการทำเพื่อประโยชน์ของคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ก็เป็นการประพฤติประโยชน์ในความหมายนี้เหมือนกัน

๔.๔ การบริหารตามหลักสมานัตตตา

สมานัตตตา คือ การนำตนเข้าไปเชื่อมสมานกับคนอื่น หรือการวางตนให้เสมอดันเสมอปลายกับคนอื่นไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน ร่วมสถาบันต่างๆ การเอาใจเขามาใส่ใจเราเป็นเรื่องสำคัญ

ในการผูกมิตรไมตรีกับผู้อื่นหรือกับคนรัก ตัวอย่างการนำตนเข้าไปสมานกับคนอื่น เช่น ผู้บริหารคอยสอบถามเรื่องงานกับผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่เนืองๆ ว่า ที่มอบหมายเป็นอย่างไบบ้าง ทำเสร็จตามที่กำหนดไหม ต้องการให้ใครช่วยทำไหม ตอนนี้มีงานอะไรที่ยังทำไม่เสร็จสมบูรณ์บ้าง คำถามเหล่านี้แสดงถึงความห่วงใย ความเสมอต้นเสมอปลายของผู้บริหารที่มีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ถ้าองค์กรใดปฏิบัติอย่างนี้จะทำให้คนในองค์กรมีความสุข อยู่ด้วยกันด้วยความรักความเมตตาต่อกัน แต่ละคนก็จะมีการทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ และงานก็จะประสบความสำเร็จนำความสุขความเจริญรุ่งเรืองมาสู่องค์กรตลอดไป

ลักษณะของคนในองค์กร ซึ่งโดยทั่วๆ ไปแล้ว มี ๓ ลักษณะ

๑. ลักษณะปิด ไม่ค่อยชอบออกสังคม ชอบอยู่เงียบๆ เงยๆ ไม่ค่อยแสดงออก
๒. ลักษณะเปิด ชอบแสดงออก ชอบการมีส่วนร่วม กล้าพูด กล้าทำ ร่าเริง
๓. ลักษณะปรับ สามารถปรับตัวตามสถานการณ์

จิตวิญญาณในการทำงาน มี ๖ ระดับ

๑. ทำในสิ่งที่ควรทำ ทั้งๆ ที่มันไม่ใช่หน้าที่ของเรา เช่น เห็นเศษขยะหล่นอยู่ที่พื้นเราก็เก็บ เห็นก๊อกน้ำไม่ปิดเราก็ปิด โดยไม่ได้คิดว่ามันเป็นหน้าที่ของคนนั้นคนนี้ หรือเห็นคนใช้บริการรอนาน เดินเก้ๆ กังๆ ก็ถามไถ่โดยไม่ต้องรอให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์มาเป็นคนถาม นี่คือผู้มีจิตวิญญาณในการทำงานในระดับสูงที่สุดจริงๆ

๒. ทำในสิ่งที่ต้องทำ ซึ่งสิ่งที่ต้องทำนี้ถูกกำหนดไว้ใน J.D. (Job description ก็คือคำบรรยายลักษณะงาน) ของแต่ละหน่วยงานแล้ว สรุปง่ายๆ คืองานประจำของแต่ละคนนั่นเอง

๓. ทำในสิ่งที่บอกให้ทำ ทั้งๆ ที่มันเป็นความรับผิดชอบของเราแต่เราก็ไม่ทำ ต้องให้หัวหน้าบอกเราจึงทำ อารมณ์แบบนี้ แถมบางคนบอกให้ทำแล้วก็ยังทำผิด

๔. ทำในสิ่งที่ขูให้ทำ คนกลุ่มนี้สร้างความเบื่อหน่ายให้กับหัวหน้าและหน่วยงานเป็นอย่างยิ่ง

๕. ทำในสิ่งที่บังคับให้ทำ คนกลุ่มนี้หนักกว่าระดับในข้อ ๔ อีก คือขูแล้วก็ยังไม่ยอมทำตามต้องบังคับถึงจะทำ ถ้ามีแบบนี้หน่วยงานก็แย่แน่

๖. ทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ พวกนี้สร้างความปั่นป่วนให้กับหน่วยงานมากที่สุด เป็นพวกที่เราเรียกว่าโง่แล้วยังอวดฉลาด หน่วยงานไหนมีคนแบบนี้เก็บไว้เยอะๆ ก็คงจะปิดกิจการเข้าสักวัน

เมื่อแยกระดับจิตวิญญาณในการทำงานได้แล้วอย่างนี้ ลองทบทวนพฤติกรรมจิตวิญญาณในการทำงานของพวกเราดูว่า “พวกเรามีจิตวิญญาณในระดับใด” แต่สิ่งที่พวกเรายากเห็นก็คือ ทำในสิ่งที่ต้องทำ โดยคิดว่ามันเป็นสิ่งที่ควรทำ นั่นแหละจึงจะเรียกว่ามีจิตวิญญาณในการทำงานในระดับสูงที่สุดจริงๆ

สรุป

การที่คนจะมีความสุขทางจิตวิญญาณในการทำงาน และมีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงานนั้นจะมีส่วนประกอบที่สำคัญ ๒ องค์ประกอบ คือ บุคลากร และหน่วยงาน ทั้งสองนี้ต้องมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เพราะถ้าคนบุคลากรไม่จิตวิญญาณ หรือขาดคุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน จะทำให้องค์กรหน่วยงานล้มเหลว บุคลากรเองก็จะล้มเหลว ไม่สามารถที่จะรักษาทั้งหน่วยงานและบุคลากรไว้ได้ แต่ในขณะเดียวกันถ้าบุคลากรมีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน กล่าวคือ มีหิริโอตตปละ เว้นจากอคติ ๔ มีพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ จะส่งผลให้ผลมีความสุขทางจิตวิญญาณในการทำงานให้หน่วยงานเจริญรุ่งเรืองต่อไป

บรรณานุกรม

- sarita phakeephan คุณภาพชีวิตกับการทำงาน. ค้นคว้าจาก<https://www.gotoknow.org/posts/480263>
 ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖.
- ประเวศ วะสี. สุขภาวะทางจิต : สุขภาวะทางจิตวิญญาณ. **หมอชาวบ้าน**, ๒๕๔๔.
- ประเวศ วะสี. **สู่สุขภาพสี่มิติ. สารสำคัญจากการเสวนาเรื่อง สู่สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ**, กรุงเทพฯ: ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๔๔.
- ประเวศ วะสี.. สุขภาวะทางจิต: สุขภาวะทางจิตวิญญาณ. **หมอชาวบ้าน**, ๒๕๔๔.
- แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด. การมีสติในทุกขณะคือ..... **หมอชาวบ้าน**, ๒๕๔๔.
- ณัฐวรรณ คำแสน. ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทการสอนการพยาบาลจิตวิญญาณของอาจารย์ ความผาสุกทางจิตวิญญาณของนักศึกษา กับพฤติกรรมของการพยาบาลจิตวิญญาณตามการรายงานของนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนนี กระทรวงสาธารณสุข. **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาการพยาบาลศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- ฉวีวรรณ ไพรวลัย. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล การประพฤติกิจการทางศาสนา พฤติกรรมการดูแลทางการพยาบาลกับความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้ป่วยเอดส์ โรงพยาบาลบำรุงราชนาตุร. **วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาบริหารการพยาบาล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐
- พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๓๕๗.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์. **พุทธศาสนากับมิติด้านจิตวิญญาณ**. ใน อรรถพิณท์ วีระฉัตร (บรรณาธิการ), **การพยาบาลในมิติจิตวิญญาณ**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๓๔.
- พระเทพเมธี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระครูปลัดปิฎกวัฒน์. (๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๐). **สัมภาษณ์**. เจ้าอาวาส. วัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม.
- พระมหาธีรพงษ์ มีไธสง. (๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๐). **สัมภาษณ์**. เจ้าอาวาส. ต.มีชัย อ.เมือง จ.หนองคาย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระพุทธรังษาราม. **ชีวิตกับการรักษาจิต. วารสารปัญญา**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๕๕.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), **การฝึกจิต : จิตที่ฝึกฝนดีแล้วนำความสุขมาให้**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา. ม.ป.ป.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๒.
- พระพุทธรังษาราม. **ชีวิตกับการรักษาจิต. วารสารปัญญา**, ๑๐(๔๘), ๒๕๕๕, ๑-๔. <https://krootewan2013.wordpress.com/คุณธรรม-จริยธรรมในการทำ/https://www.gotoknow.org/posts/203217>
 นาย ยรรยง อุดมญาติ

ความมั่นคงของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาตามหลักศีลห้า Human Security in Accordance with the Five Precepts of Buddhism.

พระสุเทิด ทีปังกรโร / งามประจบ *

บทคัดย่อ

ความมั่นคงของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาตามหลักศีลห้า ศีล ๕ เป็นหลักประกันความมั่นคงของมนุษย์ ๕ ด้าน คือ ปานาติปาตาหลักประกันชีวิต อทินนาทานาหลักประกันทรัพย์สิน กามเมสุมิฉฉาหลักประกันครอบครัว มุสาวาทาหลักประกันสังคม สุราเมระยะหลักประกันคุณภาพด้วยศีล ๕ ซึ่งจะนำพาชีวิตประสบผลแห่งความมั่นคงใหญ่ ๆ ๓ ด้าน คือ นำพาไปสู่สุคติ ประสพโชคมีโภคทรัพย์อุดม นำพาสู่พระนิพพาน (ความมีอิสระภาพ) และดำเนินชีวิตที่ติงามและสร้างสรรค์สังคมไทยให้เจริญมั่นคง ศีล ๕ เป็นหลักประกันความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาที่มีมาเป็นเวลาที่ยาวนานกว่าสองพันกว่าปีมาจนถึงปัจจุบันนี้ จึงนับได้ว่าศีล ๕ มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อสังคมมนุษย์และทำให้มนุษย์มีความมั่นคงตั้งอยู่ในคุณความดี เป็นความประพฤติพื้นฐานทางสังคมของมนุษย์ เพราะศีล ๕ เป็นเครื่องส่งเสริมคุณความดีที่ถาวรและเป็นหลักความมั่นคงของมนุษย์โลกในปัจจุบัน

ดังนั้น บทความนี้อยู่ในรายวิชาพระพุทธศาสนากับความมั่นคงของมนุษย์ จึงเหมาะสำหรับมนุษย์ตามองค์การ หน่วยงาน คนทุกสังคม โดยรวม ก็ย่อมมีความเป็นปกติสุขหรือเกิดความมั่นคงของมนุษย์ขึ้นนั่นเอง ยังมีอีกมากมายครับ หลักพุทธศาสตร์หรือพระธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงร้อยเรียงไว้เป็นหมวดหมู่ ล้วน มุ่งพัฒนาชีวิตจิตใจผู้คนหรือแม้แต่เทวดา ให้มีคุณธรรมและคุณค่าสูงยิ่งขึ้น เป้าหมายสุดท้ายคือ การ มีปัญญาเห็นแจ้ง รู้เท่าทันความเป็นไปต่างๆ เห็นและเข้าใจชัดตรงตามความเป็นจริง เมื่อมนุษย์มีปัญญาสูง พอแล้ว ก็จะเลือกทำแต่เรื่องที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นโดยรวมย่อมเกิดความสุขความสามัคคี

Abstract

Human Security in the five precepts of Buddhism as the five precepts as a guarantee human security is a top 5 life insurance Santa Ana Tipa. The thin-Natal's collateral assets. Gamera Su Mihña collateral family The social security lie Alcohol's secured term quality of life, bringing the five precepts, the result of three major areas: security leads to bliss luck with abundant wealth. Leads to nirvana (The Independent) and life is pretty good and stable society to flourish Thailand five precepts as a guarantee human security along with Buddhism over a period longer than two thousand years until today. This would provide five precepts have good human relations and human to human transmission quality, stability is a virtue. Discipline is the basis of human society because five precepts is promoting the virtue of permanent and

* อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

essentially human security in the world.

So this article is subject to the principles of human security. It is suitable for people of all agencies, organizations, human society as a whole would have a normal life or physical. Human enough There are many more good Buddhism or preaching. The Buddha taught hundreds sorted into categories, all aimed at improving the life of people or even angels. The morality and values even higher. The end goal is to have the intelligence report. Knowingly various possible to see and understand clearly meets reality. When human intelligence is high enough to do, but as you are. Both to themselves and others Overall I was happy harmony.

บทนำ

ความมั่นคงของมนุษย์ เป็นเรื่องที่ถูกกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางมากขึ้นทุกขณะในปัจจุบันโดยเฉพาะ ในสังคมไทย ถึงกับมีการตั้งกระทรวงขึ้นใหม่ เพื่อดูแล เรื่องนี้โดยตรง การที่คนเราเห็นความสำคัญด้านนี้ มากกว่าในอดีตนั้น มีที่มาน้อยสองสาเหตุคือ การ เติบโตตามกระแสโลก และการที่มนุษย์โดยรวมมีความมั่นคง ในชีวิตน้อยลง ประการหลังน่าจะเป็ต้นเหตุที่ทำให้ เกิดกระแสปลูกให้เกิดการตื่นตัวติดตามมา ซึ่งนับวันจะรุนแรงขึ้นทุกที อะไรที่ทำให้คนเราทุกวันนี้มีความมั่นคงในชีวิตน้อย ลง คงวิเคราะห์วิจารณ์กันได้หลายแง่มุม หรือแม้แต่จะให้แยกแยะว่า ความมั่นคงของมนุษย์นั้นมื่อองค์ประกอบ สำคัญอะไรบ้าง ใช้มาตรฐานอะไรเป็นเกณฑ์วัด คำตอบก็คงมีมากมายหลายหลากเช่นกัน คิดกันตาม ประชาชาวบ้านทั่วไปก็ พอสรุปได้ว่า การมีชีวิตอยู่อย่าง พึ่งตนเองได้ ช่วยตัวเองได้ และสอนตัวเองได้ นั้นแหละคือความมั่นคงในชีวิตมนุษย์ เพราะการที่คนเราจะอยู่ในสภาวะเช่นนั้นได้ จะต้องมีความพร้อมพอสมควร ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา รวมทั้ง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินด้วย การที่มนุษย์ในปัจจุบันมีคุณสมบัติเช่นที่วาน้อยกว่าแต่ ก่อน คงเป็นเพราะเรามีทางเลือกมากขึ้นที่จะพึ่งปัจจัย ภายนอกโดยเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหลาย ซึ่งเป็นผลผลิตจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ สามารถซื้อหามากได้ด้วยเงิน ไม่ต้อง คิดเองทำเอง คนเราส่วนใหญ่ในยุคนี้จึง หุ่่มเทคโนโลยีภาพ เท่าที่มี ตั้งหน้าหาเงินกันอย่างเต็มกำลัง เพื่อใช้เป็นสื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของและบริการสารพัดชนิดตามทีตน ต้องการ ชีวิตเราจึงดำเป็นทาของเงินและเวลากัน มากขึ้น และมากขึ้น พร้อมกับความตกต่ำลงในเรื่องความสามารถในการพึ่งตัวเอง ช่วยตัวเอง และสอนตัวเอง รวมทั้งด้านคุณธรรมจริยธรรมด้วยจะด้วยความยินดีและเต็มใจหรือไม่ก็ตาม ชีวิตคนเรา ทุกวันนี้ตกอยู่ในสภาพพึ่งพิงสิ่งนอกตัวและผู้อื่นอย่าง มากมาย ทั้งที่จำเป็นบ้างไม่จำเป็นบ้าง ใครที่มีเงินมาก ก็มักจะพึ่งตัวเองได้น้อยลง เพราะเลือกที่จะซื้อความ สะดวก ผลักภาระอันพึ่งทำตัวเองบางส่วนออกไปให้ พันตัวให้ผู้อื่นสิ่งอื่นทำแทน คนเหล่านี้จึงมีความอ่อนแอตามลำดับ ช่วยตัวเองได้น้อยลงเรื่อยๆ เรื่อง สอนตัวเองแทบไม่ต้องพูดถึง เมื่อสามารถใช้เงินสนอง ความต้องการของตนได้อยู่เสมอ ก็รู้สึกพอใจที่จะอยู่อย่างสะดวกสบาย มองไม่เห็นทุกข์ที่แฝงอยู่ในชีวิต ไม่ คิดที่จะพัฒนาจิตวิญญาณของตนให้มีคุณค่าสูงขึ้น ทั้ง ต่อตัวเองและเพื่อนร่วมสังคม มองไม่เห็นความจำเป็น ที่จะต้องทำเช่นนั้น คิดง่ายๆ ว่าเมื่อตนมีความสมบูรณ์ พูนพร้อมแล้ว ก็สามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับ ใครมากนัก มีเงินอย่างเดียวก็เสมือนมีทุกอย่าง อยาก ได้สินค้าหรือบริการอะไร ก็ใช้วิธีซื้อเอาจ้างเอา เมื่อคนเห็นเงินเป็นใหญ่ การตกเป็นทาของวัตถุและความเย้ายวนของกิเลสก็เกิดตามมา การพึ่งพาอาศัย กันในลักษณะเอื้อเฟื้อกันด้วยน้ำใจเช่นในอดีต นับวัน

จะหุดหาลงทุกที จะช่วยจะให้อะไรกันก็มักจะต้องมีข้อ แลกเปลี่ยน คิดถึงกันแต่เรื่องกำไร-ขาดทุน ได้เปรียบ-เสียเปรียบ มุ่งแต่จะเอาประโยชน์ตนให้ได้มากเข้าไว้ เอาเปรียบใครเขาได้ก็เก็บมาชื่นชมยินดี ทั้งที่มันเป็น ความดีของคุณธรรม ซึ่งจะนำความเสื่อมมาสู่ชีวิตจิตใจ ตนเองและสังคมมนุษย์โดยรวมในโอกาสต่อไป จึงพอเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่า สภาพการณ์เช่นที่กล่าวไปบ่งชี้ให้เราเห็นว่าตัวเองและพวกันเองได้ น้อยลงทุกขณะ ทำให้ความมั่นคงของความเป็นมนุษย์ โดยรวมตกต่ำตามไปด้วย ปรากฏการณ์ทำนองนี้มีให้เห็นอยู่ทั่วไป แล้วเราจะทำอย่างไรกันดี อย่าเพิ่งท้อแท้และสิ้นหวังนะครับ ที่พึ่งอันประเสริฐยังมี อยู่ ก็พระธรรมคำสอนของบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้ายังโงะ อาจเรียกรวมๆ ได้ว่าวิชาพุทธศาสตร์ ซึ่ง พระพุทธองค์ทรงแยกแยะไว้เป็นหมวดหมู่อย่างละเอียด ชัดเจนทีเดียว สามารถเลือกมาใช้แก้ปัญหาเฉพาะทาง ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง เกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ก็เช่นกัน เราได้เลือก ความหมายแบบชาวบ้านไว้ในเบื้องต้นแล้วว่า มันคือ ความสามารถในการพึ่งตัวเองช่วยตัวเอง และสอนตัว เอง ทำได้ดีก็มีความมั่นคงสูง แล้วจะใช้พุทธธรรมบท ไหนละ นำมาสร้างเสริมศักยภาพดังกล่าว มีมากมาย ครับ เช่น อตตาทิ อตโน นาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน) โภชเน มัตตัญญูตา (การบริโภคแต่พอดี) และ สังค วัตตุตฺตมม ๔ (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา) หลักธรรมในสองตัวอย่างแรกนั้น ได้อธิบายตัวเองได้ ชัดเจนอยู่แล้ว คนเราถ้ามีใจมุ่งมั่นที่จะพึ่งตัวเองให้ได้ มากที่สุด ก็ย่อมไม่คิดที่จะผลักภาระใดๆ ออกไปให้คนอื่นสิ่งอื่นทำแทนโดยไม่จำเป็น การรู้จักกินใช้แต่พอ ควรก็เช่นกัน เข้าหลักทฤษฎีพระราชทานเศรษฐกิจพอเพียงนั้นแหละ เป้าหมายหลักคือการพึ่งตัวเองและพึ่ง พวกันเองในหมู่คณะตนให้ได้มากขึ้น ความมั่นคงใน ชีวิตก็จะเกิดตามมา อยากกินอยากใช้อะไร ก็พยายาม สร้างให้ได้เอง หรืออะไรที่ยังทำเองไม่ได้ก็พยายามข่ม ใจไว้ อย่าไปอยากได้ใครดีมันนัก กินใช้เท่าที่จำเป็น เหมาะสมกับฐานะและกำลังที่ตนมี หนี้สินก็จะไม่เกิด ชีวิตย่อมมีความมั่นคง สำหรับสังควัตตุตฺตมม ๔ นั้น เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ เกิดความรู้สึกสามัคคีขึ้นในกลุ่มคน ไม่ว่าจะป็นระดับ ครอบครัว ชุมชน หรือระดับประเทศ แม้แต่ระหว่าง ประเทศก็ตามทีเถอะ หากนำเอาพุทธธรรมหมวดนี้ไป ประยุกต์ใช้อยู่เนืองๆ แล้ว การเบียดเบียนกันก็จะลดลง ได้มาก โลกย่อมมีสันติภาพสันติสุขยิ่งขึ้น ความมั่นคงของมนุษย์โดยรวมก็จะเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย เนื่องจาก ทานคือการให้ การเสียสละแก่กันและกัน ก่อน ไม่ว่าจะป็นวัดอุทยาน อภัยทาน หรือธรรมทาน ล้วนเป็นปัจจัยเสริมสร้างความกลมเกลียวในหมู่มนุษย์ ได้ทั้งนั้น ความขัดแย้งแย่งชิง จ้องแต่จะเอาตัวเอา เปรียบกัน คงเกิดขึ้นยากในสังคมที่ผู้คนรักการให้ การ เสียสละ ปิยวาจา มีองค์ประกอบสาม ได้แก่ ความสุภาพ ความ สัตย์จริง และความมีประโยชน์หรือเป็นถ้อยคำที่สร้าง สรรค์ ซึ่งนับวันผู้คนจะละเลยคุณธรรมข้อนี้กันมากขึ้น มีแต่ข่มขู่เชือดเฉือนกระทบกระเทียดเสียดยี หาสาระ อะไรไม่ค่อยได้ แถมยังโกหกคำโตหันหน้าตาเฉย ปลิ้น ปลอกหลอกกลางกันเองอีกต่างหาก แล้วเราจะรักกันได้ อย่างไร ความสามัคคีคงเกิดยากในหมู่คนที่ขาดปิยวา จาต่อกัน จึงอยู่ร่วมกันด้วยความระวังระแวงตลอดเวลา อตถจริยา คือการทำแต่ในสิ่งที่ป็นคุณประโยชน์ทั้ง ต่อตนเองและส่วนรวม ไม่ชักนำพวกพ้องไปในทาง เสื่อมหรือร่วมมือกัน อย่างผิดๆ เช่น คิดเอาเปรียบคน กลุ่มอื่น ประเทศอื่น ใช้กำลังที่เหนือกว่ากดขี่ข่มเหงเขา อย่างไม่เป็นธรรม หากหลีกเลี่ยงการประพฤติเช่นนี้ได้ ย่อมมีส่วนช่วยเสริมสร้างสันติสุขและความมั่นคงให้ มวลมนุษย์ทั้งโลกได้อีกทางหนึ่ง สมานัตตา หมายถึง การวางตนเสมอกัน ไม่ยกตนข่ม ทาน หรือดูถูกดูแคลนผู้อื่น บางครูบาอาจารย์บอกว่าคือ ความเป็นกันเอง ไม่ถือเอาถือเรา ซึ่งเป็นหลักการ พื้นฐานที่ยอมรับกันอยู่แล้วโดยทั่วไป โดยเฉพาะใน เรื่องระหว่างประเทศ รัฐต่างๆ ในโลกล้วนมีศักดิ์ศรีเท่า เทียมกัน ไม่ว่าจะเล็กใหญ่ เข้มแข็งอ่อนแอ หรือรวยจน ต่างกันเพียงใด แต่ทำกันจริงๆ ได้มากน้อยแค่ไหนก็ เห็นๆ กันอยู่ คิดอย่างพุดอย่างแล้วทำอีกอย่างกันเป็น ส่วนใหญ่ พอเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนใช่ไหมครับ หลักพุทธศาสตร์ ที่ว่าด้วยสังควัตตุตฺตมม ๔ นี้ ไม่ว่าจะคนใดหรือชนหมู่ใดนำ

ไปประพฤติปฏิบัติแล้ว ย่อมนำมาซึ่งความรู้รักสามัคคีสันติสุข และความมั่นคงของมนุษย์ในทุกระดับ การเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันในหมู่มนุษย์ก็จะมีมากขึ้น ซึ่งเท่ากับเป็นการลดความคิดที่จะเอาตัวเอาเปรียบ หรือการเบียดเบียนผู้อื่นลงในขณะที่เดียวกัน ทำได้เช่นนี้คนเราย่อมมีขีดความสามารถสูงขึ้นในการพึ่งตัวเอง ช่วยตัวเอง และสอนตัวเอง โลกคงจะอยู่กว่านี้ ขึ้นอีกมาก สังคมมนุษย์ไม่ว่าจะในระดับใด จะมั่นคงยั่งยืนอยู่ได้ ย่อมมิใช่เพราะใครคนใดคนหนึ่ง เป็นเรื่องที่ทุกคนต้อง ช่วยกันไปตามกำลังความสามารถและหน้าที่ของตน ผู้ที่เป็นหัวหน้ากลุ่มก็มีบทบาทมากหน่อย เพราะรับผิดชอบในการตัดสินใจเรื่องของส่วนรวม และดูแลความเป็นไปในหมู่สมาชิกมากกว่าผู้อื่นมีส่วนชี้นำหรือเป็นแบบอย่างให้พวกพ้องดำเนินรอยตาม หากผู้มาเป็นผู้นำ มีปัญญาสัมมาทิฐิเห็นว่าโชคดียของสังคมนั้น การอยู่ร่วมกันอย่างสุขสงบและสร้างสรรค์เป็นอันหวังได้ไม่ยาก ในระดับบุคคลก็มีความสำคัญมากเช่นกัน สังคมโดยรวมจะดีได้จำเป็นต้องประกอบด้วยคนดีมากกว่าคนเลว และมีคนดีทำหน้าที่สำคัญต่างๆ เพื่อส่วนรวม ไม่ปล่อยให้คนเลวเป็นผู้นำหรืออยู่ในฐานะให้คุณให้โทษใครๆ ได้มากนัก เกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์นั้น จำเป็นต้องเริ่มสร้างให้เกิดขึ้นที่แต่ละคนก่อน ด้วยการรักษากายและจิตของตนให้เป็นปกติ เพื่อการมีชีวิตที่มั่นคง ความปกติทางกายสามารถสร้างเสริมด้วยการประพฤติตามหลักศีล ๕ และเว้นอบายมุข ๖ ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมพื้นฐานที่เร่าดังทราบบันอยู่โดยทั่วไป ส่วนจะนำมาปฏิบัติจริงเพียงใด นั้นเป็นเรื่องความรักดีของแต่ละคน ใครทนความเย้ายวนของกิเลสได้มากก็สามารถรักษาความเป็นปกติทางกายวาจาไว้ได้มากด้วยศีล ๕ แต่ยังไม่กล่าวถึงในรายละเอียด ส่วนอบายมุข ๖ หรือเหตุ ๖ ประการ ที่จะนำความเสื่อมมาสู่ชีวิตคนนั้นประกอบด้วย ความเกียจคร้าน การเสพเครื่องทองของเมา (และสิ่งเสพติดที่ทำลายสุขภาพ) การเล่นการพนัน การคบคนชั่วเป็นมิตร การเที่ยวกลางคืน (มากเกินไปจนควร) และการเที่ยวดูการละเล่นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็กลางวันหรือกลางคืน หากทำบ่อยจนเกินพอดีแล้ว ย่อมนำมาความเสื่อมมาให้เช่นกัน อย่างน้อยก็ทำให้เสียทรัพย์และร่างกายทรุดโทรมได้ ส่วนการรักษาความปกติทางจิตนั้น หลักธรรมที่พึงยึด ถือก็มีอยู่มากมายเช่นกัน ส่วนที่พวกเราส่วนใหญ่คุ้นเคยกันอยู่แล้ว ได้แก่ การทำทาน การรักษาศีล และการเจริญกุศลภาวนา ซึ่งเป็นหลักสามประการในการทำบุญนั่นเอง อานิสงส์หรือผลที่จะได้รับก็เริ่มจากน้อยไปหา มาก สูงสุดคือการภาวนา หรือการพัฒนาจิตให้มีสติ เข้มแข็งด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การเจริญพุทธรัตต์ การเดินจงกรม และการนั่งสมาธิ อันเป็นขั้นตอนหลักของการปฏิบัติกรรมฐานนั่นเอง พุทธธรรมอีกหมวดหนึ่งที่พืงนำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดความผิตปกติทางจิตก็คือ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อันประกอบด้วย

ทาน คือ บุญสำเร็จได้ด้วยการบริจาคทาน (ทานมัย) คือการเสียสละนับแต่ทรัพย์ สิ่งของ เงินทอง ตลอดจนกำลังกาย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยส่วนรวม รวมถึงการละกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ออกจากจิตใจ จนถึงการสละชีวิตอันเป็นสิ่งมีค่าที่สุดเพื่อการปฏิบัติธรรม

ศีล คือ บุญสำเร็จได้ด้วยการรักษาศีล (ศีลมัย) คือการตั้งใจรักษาศีล และการปฏิบัติตนไม่ให้ละเมิดศีล ไม่ว่าจะเป็นศีล ๕ หรือศีล ๘ ของอุบาสกอุบาสิกา ศีล ๑๐ ของสามเณร หรือ ๒๒๗ ข้อของพระภิกษุ เพื่อรักษากาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์สะอาด พ้นจากกายทุจริต ๔ ประการ คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการลักทรัพย์ ละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม และเสพสิ่งเสพติดมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท วาจิทุจริต ๔ ประการ คือไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดปด ไม่พูดเพ้อเจ้อ และไม่พูดคำหยาบ มโนทุจริต ๓ ประการ คือ ไม่หลงมกมาย ไม่พยาบาท ไม่หลงผิดจากทำนองคลองธรรม

ภาวนา คือ บุญสำเร็จได้ด้วยการภาวนา (ภาวนามัย) คือการอบรมจิตใจในการละกิเลส ตั้งแต่ขั้นหยาบไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียด ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นโดยใช้สมาธิปัญญา รู้ทางเจริญและทางเสื่อม จนเข้าใจ

อริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นทางไปสู่ความพ้นทุกข์ บรรลุมรรค ผล นิพพานได้ในที่สุด

อ่อนน้อมถ่อมตน คือ บุญสำเร็จได้ด้วยการประพฤดิอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ (อปจายนมัย) คือการให้ความเคารพ ผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ ๓ ประเภท คือ ผู้มี วิทยุฒิ ได้แก่พ่อแม่ ญาติพี่น้องและผู้สูงอายุ ผู้มี คุณวุฒิ หรือคุณสมบัติ ได้แก่ ครูบาอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์ และผู้มี ชาติวุฒิ ได้แก่พระมหากษัตริย์ และเชื้อ พระวงศ์

การชวนชวายเป็น บุญสำเร็จได้ด้วยการชวนชวายเป็นกิจการที่ชอบ (เวยยาวัจจมัย) คือ การกระทำสิ่ง ที่เป็นคุณงามความดี ที่เกิดประโยชน์ต่อคนส่วนรวม โดยเฉพาะทางพระพุทธศาสนา เช่น การชักนำบุคคลให้มา ประพฤติปฏิบัติธรรม มีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ในฝ่ายสัมมาทิฐิ

ให้ส่วนบุญ คือ บุญสำเร็จได้ด้วยการให้ส่วนบุญ (ปัตติทานมัย) คือ การอุทิศส่วนบุญกุศลที่ได้กระทำ ไว้ ให้แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง การบอกให้ผู้อื่นได้ร่วมอนุโมทนาด้วย ทั้งมนุษย์และอมนุษย์ ได้ทราบข่าวการบุญการ กุศลที่เราได้กระทำไป

อนุโมทนาบุญ คือ บุญสำเร็จได้ด้วยการอนุโมทนา (ปัตตานุโมทนา) คือ การได้ร่วมอนุโมทนา เช่น กล่าวว่ “สาธุ” เพื่อเป็นการยินดี ยอมรับความดี และขอมีส่วนร่วมในความดีของบุคคลอื่น ถึงแม้ว่าเราไม่มี โอกาสได้กระทำ ก็ขอให้ได้มีโอกาสได้แสดงการรับรู้ด้วยใจปีติยินดีในบุญกุศลนั้น ผลบุญก็จะเกิดแก่บุคคลที่ได้ อนุโมทนาบุญนั่นเองด้วย

การได้ฟังธรรม คือ บุญสำเร็จได้ด้วยการฟังธรรม (ธัมมัสสวนมัย) คือ การตั้งใจฟังธรรมที่ไม่เคยได้ฟัง มาก่อน หรือที่เคยฟังแล้วก็รับฟังเพื่อได้รับความกระจ่างมากขึ้น บรรเทาความสงสัยและทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ยิ่งขึ้น จนเกิดปัญญาหรือความรู้ก็พยายามนำเอาความรู้และธรรมะนั้นนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ สู่หนทางเจริญ ต่อไป

การบรรยายธรรม คือ บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม (ธัมมเทศนามัย) คือ การแสดงธรรมไม่ว่าจะ เป็นรูปของการกระทำ หรือการประพฤติปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ ในทางที่ชอบ ตามรอยบาทองค์พระศาสดา ให้ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น หรือการนำธรรมไปขัดเกลาจิตใจเสียเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ให้เกิดความ เลื่อมใสศรัทธา มาประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไป

การปรับความคิดให้ตรง คือ บุญสำเร็จได้ด้วยการทำความเข้าใจให้ตรง (ทิฐุชุกัมม) คือ ความเข้าใจใน เรื่อง บาบ บุญ คุณ โทษ สิ่งที่เป็นแก่นสารสาระหรือที่ไม่ใช่แก่นสารสาระ ทางเจริญทางเสื่อม สิ่งอันควรประพฤติ สิ่งอันควรละเว้น ตลอดจนการกระทำความคิดความเห็นให้เป็นสัมมาทิฐิอยู่เสมอ

บุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการนี้ ผู้ใดได้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือยิ่งมาจนครบ ๑๐ ประการแล้ว ผลบุญย่อมเกิดแก่ผู้ได้กระทำมากตามบุญที่ได้กระทำ ยิ่งได้มีการเตรียมกาย วาจา ใจ ให้สะอาดบริสุทธิ์ ตั้งใจจรด เข้าสู่ศูนย์กลางกาย หยุดในหยุด เข้าไปแล้วก็ยิ่งได้รับบุญมหาศาลตามความละเอียดประณีตที่เข้าถึงยิ่งๆ ขึ้นไป ^{๖๐๑}

ทานศีล ภาวนา การทำหน้าที่ของตนให้ ถูกต้อง การฟังธรรม การแสดงธรรม การเป็นธุระจัดให้ มี การแสดงธรรม การเสนาธรรม การพลอยยินดี (อนุโมทนา) ในการสร้างกุศลของผู้อื่น และการแผ่ เมตตาอุทิศ ส่วนกุศลให้แก่สรรพชีวิตทั้งหลาย เหล่านี้ ล้วนเป็นการสร้างบุญ ซึ่งหมายถึงการชำระจิตใจให้ สะอาด อันจะนำ มาซึ่งความสุขความเจริญต่อไป คนเราเมื่อมีความเป็นปกติทั้งกายและจิตแล้ว ชีวิตโดยรวมย่อมมีความเป็นปกติ

⁶⁰¹ <http://www.palungjit.com/board/showthread.php?p=104645>

หรือมั่นคงตามไปด้วย เพราะชีวิตเราก็อันนี้ มีกายและจิตเป็นส่วนประกอบหลัก เมื่อคนที่ต่างมีชีวิตมั่นคงมาอยู่รวมกันเป็นสังคม ไม่ว่าจะ ระดับใด คนกลุ่มนั้นก็อยู่ร่วมกันอย่างรู้จักสามัคคี มี แต่คิดจะให้กับช่วย ไม่จ้องแต่จะเอาไรต์เอาเปรียบหรือ เบียดเบียนกันเอง มีหลักธรรมนำทางในการดำเนินชีวิต สังคมโดยรวม ก็ย่อมมีความเป็นปกติสุขหรือเกิดความ มั่นคงของมนุษย์ขึ้นนั่นเอง ยังมีอีกมากมายครับ หลักพุทธศาสตร์หรือพระธรรมคำ สอนที่พระพุทธองค์ทรงร้อยเรียงไว้เป็นหมวดหมู่ ล้วน มุ่งพัฒนาชีวิตจิตใจผู้คนหรือแม้แต่เทวดา ให้มีคุณธรรมและคุณค่าสูงยิ่งขึ้น เป้าหมายสุดท้ายคือ การ มีปัญญาเห็นแจ้ง รู้เท่าทันความเป็นไปต่างๆ เห็นและ เข้าใจชัดเจนตรงตามความเป็นจริง เมื่อมนุษย์มีปัญหาสูง พอแล้ว ก็จะเลือกทำแต่เรื่องที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ความมั่นคงของมวลมนุษยชาติ โดยรวมย่อมเกิดขึ้นตามมา เห็นด้วยไหมครับมั่นคงด้วยคุณธรรม คุณธรรมค้ำจุนคอยกุดเกื้อ อยู่ทุกเมื่อเชื่อได้ไม่ผิดผัน ก่อความรักสามัคคีติดต่อกัน ต่างผูกพันมั่นใจไม่คลายคลอน จิตพร้อมให้ใจพร้อมช่วยด้วยแรงรัก หมายปกปักรักษาหมู่ผู้ไว้ก่อน ยามทุกข์ยากวิบากกรรมทำอาหาร ร่วมรณารอนให้อ่อนเพลาบรรเทาทางจะพูดจาพาทีวิจิเพราะ ไม่แยบเยาะเหลาะแหละและไหลหลงยึดความเชื่อถือความสัตย์ความซัดตรง ความมั่นคงยั่งยืนอยู่คู่มนุษย์ทั้งตัวตนทั้งคนอื่นหยาบยื่นให้ ถึงที่เขารูเราใจให้ที่สุดสุด ช่วยกันไปให้กันมาตาราพุทธ ย่อมอยู่ยุดุดผู้คนทั้งภยาลสร้างปัญญาพาพวกตนพ้นทางต่ำ ยึดศีลธรรมค้ำจุนจิตคิดสร้างสรรค์ รวมเป็นหมู่อยู่ทุกที่ไม่มีการธรรมบันดาลศานตีสุขทุกเมื่อเออ ^{๖๐๒}

จากข้อความบทนำข้างต้นนั้นถือว่าเป็นส่วนหนึ่ง ของความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งในการปฏิบัติ และการนำเอาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะชีวิตเราก็อันนี้ มีกายและจิตเป็นส่วนประกอบหลัก เมื่อคนที่ต่างมีชีวิตมั่นคงมาอยู่รวมกันเป็นสังคม ไม่ว่าจะ ระดับใด คนกลุ่มนั้นก็อยู่ร่วมกันอย่างรู้จักสามัคคี มี แต่คิดจะให้กับช่วย ไม่จ้องแต่จะเอาไรต์เอาเปรียบหรือเบียดเบียนกันเอง มีหลักธรรมนำทางในการดำเนินชีวิต สังคมโดยรวม ก็ย่อมมีความเป็นปกติสุขหรือเกิดความมั่นคงของมนุษย์ขึ้นนั่นเอง ยังมีอีกมากมายครับ หลักพุทธศาสตร์หรือพระธรรมคำ สอนที่พระพุทธองค์ทรงร้อยเรียงไว้เป็นหมวดหมู่ ล้วน มุ่งพัฒนาชีวิตจิตใจผู้คนหรือแม้แต่เทวดา ให้มีคุณธรรมและคุณค่าสูงยิ่งขึ้น เป้าหมายสุดท้ายคือ การ มีปัญญาเห็นแจ้ง รู้เท่าทันความเป็นไปต่างๆ เห็นและ เข้าใจชัดเจนตรงตามความเป็นจริง เมื่อมนุษย์มีปัญหาสูง พอแล้ว ก็จะเลือกทำแต่เรื่องที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ความมั่นคงของมวลมนุษยชาติ โดยรวมย่อมเกิดขึ้นตามมา

ดังนั้นผู้เขียนบทความเรื่อง ความมั่นคงของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาตามหลักศีลห้า ผมก็จะขอกล่าวเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบทความตามหลักพระพุทธศาสนา และจะยกทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์มาเป็นบางส่วน และยกความหมายของบางส่วนในเนื้อเรื่องของบทความ ดังต่อไปนี้

๑. ความมั่นคงของมนุษย์ " หมายถึง การสร้างสภาพที่มั่นคงให้แก่มนุษย์โดยครอบคลุมทุกด้าน
๒. มนุษย์ หมายถึง สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง
๓. ศีล หมายถึง ความตั้งใจที่จะเว้นจากความชั่ว ความทุจริต และสิ่งที่ไม่ดีทุกประการ

๑. ความมั่นคงของมนุษย์ " หมายถึง การสร้างสภาพที่มั่นคงให้แก่มนุษย์โดยครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในด้านการเมือง (เช่น การปลอดจากภัยสงคราม) ด้านเศรษฐกิจ (เช่น การกินดีอยู่ดี การมีสุขอนามัย) และด้านสังคม (เช่น การมีสิทธิพื้นฐานตามที่กฎหมายกำหนด) " ความมั่นคง จากพจนานุกรม ไทย-อังกฤษ NECTEC's

^{๖๐๒} นรชาติ ๑ ก.ค. ๒๕๔๗. พลเรือตรีไพโรจน์ แก่นสาร จาก นววิภาติปัตย์สาร คลังปัญญา พัฒนาผู้นำ ฉบับที่ ๖๘ หน้า ๕

Lexitron Dictionary มีความหมายตรงกับคำว่า security และถ้าไปเปิดหาความหมายจากดิกชันนารีใหญ่ ๆ อย่าง The Free Dictionary จะได้ความหมายหลากหลายดังนี้

1. Freedom from risk or danger; safety.
2. Freedom from doubt, anxiety, or fear; confidence.
3. Something that gives or assures safety, as:
  - a. A group or department of private guards: Call building security if a visitor acts suspicious.
  - b. Measures adopted by a government to prevent espionage, sabotage, or attack.
  - c. Measures adopted, as by a business or homeowner, to prevent a crime such as burglary or assault: Security was lax at the firm's smaller plant.
  - d. Measures adopted to prevent escape: Security in the prison is very tight.
4. Something deposited or given as assurance of the fulfillment of an obligation; a pledge.
5. One who undertakes to fulfill the obligation of another; a surety.
6. A document indicating ownership or creditorship; a stock certificate or bond.

เมื่อแปลกลับมาเป็นไทย จะหมายความว่า ความเป็นอิสระจากความเสี่ยง , ภัยอันตราย , ความเคลือบแคลงสงสัย, ความวิตกกังวล, ความกลัว ; ความปลอดภัย ; ความเชื่อมั่น ; หรือสิ่งใดก็ตามที่ประกันความปลอดภัย ให้ แปลให้อ่านเข้าใจง่ายขึ้นอีกนิด ก็ต้องบอกว่า ความมั่นคง คือ ความรู้สึกปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ นานา ทั้งทางกายภาพ และทางจิตใจ เช่น ความเสี่ยง, อันตราย, ความกลัว, ความวิตกกังวล และสิ่งทั้งปวงที่จะมากระทำทำให้รู้สึกไม่ปลอดภัย

Maslow's Hierarchy Of Needs

แนวคิดเรื่องความมั่นคงสัมพันธ์กับความสุขและความทุกข์ ยังปรากฏในงานประชุมนานาชาติ เรื่อง "สิ่งทำลายความมั่นคงของมนุษย์ในโลกไร้พรมแดน" เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๖ ซึ่งจัดโดยคณะ กรรมการว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์ สหประชาชาติ ร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเป็นคำกล่าว ของ อมาตยา เช่น นักเศรษฐศาสตร์ชาวอินเดีย เจ้าของรางวัลโนเบล สาขาเศรษฐศาสตร์ ประจำปี ๑๙๙๘ โดยท่านได้กล่าวสะท้อนมุมมองเรื่องแนวคิด เกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ ด้านการปลอดภัยจากความหวาดกลัว มีความตอหนึ่งว่าความมั่นคงของมนุษย์เป็นปัญหาเก่าแก่ หากย้อน กลับไปสมัยพุทธกาลเมื่อกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว พระพุทธเจ้าต้องการสร้างความมั่นคงให้แก่มนุษยชาติ ซึ่งความมั่นคงดังกล่าวคือความมั่นคงทางจิตใจ พระองค์เห็นความทุกข์จากการเกิด แก่ เจ็บตายจึงพยายามหาเหตุแห่งทุกข์ดังกล่าว จึงพยายามค้นหาทางดับทุกข์ดังกล่าว การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การเผยแผ่ธรรมที่ทรงตรัสรู้ขึ้นนั้นเป็นการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับ มนุษย์ ซึ่งเป็นรากฐานของความมั่นคงในระดับจิตใจ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้เข้าใจรากเหง้าของสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ และ คำสอนดังกล่าวยังสามารถปรับใช้กับสภาวะการณ์ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ^{๖๐๓}

⁶⁰³ Maslow's hierarchy of needs Amartya Sen :Nobel Prize winners (economics), achievement : contributions to welfare economics รายงานเรื่อง 'ความกลัว' และ 'ความมั่นคง' ของมนุษย์ มองจากมุม 'อมาตยา เช่น'

ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา

ก นำศีล ๕ เป็นหลักประกันความมั่นคงของมนุษย์ ๕ ด้าน

๑. หลักประกันชีวิต
๒. หลักประกันทรัพย์สิน
๓. หลักประกันครอบครัว
๔. หลักประกันสังคม
๕. หลักประกันคุณภาพ

ข ด้วยศีล ๕ ซึ่งจะนำพาชีวิตประสบผลแห่งความมั่นคงใหญ่ ๆ ๓ ด้าน

๑. นำพาสู่สุคติ
๒. ประสบโชคมีโภคทรัพย์อุดม
๓. นำพาสู่พระนิพพาน (ความมีอิสระภาพ)

ค ดำเนินชีวิตที่ดำรงและสร้างสรรค์สังคมไทยให้เจริญมั่นคง

๑. รักษาชีวิตให้สะอาดโดยวันชั่ว ๑๔ ประการ
๒. เตรียมทุนชีวิตให้พร้อม
๓. มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี

พุทธวิธีสร้างความมั่นคงของมนุษย์

๑. วางฐานชีวิตให้มั่นคงแน่นหนา ภูมิธัมมิกัตถะ ประโยชน์ทันตาเห็น
สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เลยตาเห็น
ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด

๒. นำพาชีวิตไปให้ถึงจุดหมาย

ก เป็นบัณฑิตและดำเนินชีวิตให้บรรลุอุตถะทั้ง ๓

ข นำพาชีวิตให้ถึงจุดหมาย ๓ ชั้น เพื่อให้บรรลุความสำเร็จ ๓ ด้าน

๑. อัตตัตถะ จุดมุ่งหมายเพื่อตนหรือประโยชน์ของตน
๒. ปรัตถะ จุดมุ่งหมายเพื่อผู้อื่นหรือประโยชน์ของผู้อื่น
๓. อุกายัตถะ จุดมุ่งหมายร่วมกันหรือประโยชน์ร่วมกัน

ก ความมั่นคงของชีวิต

- มีสุขภาพดี
- มีอาชีพสุจริต
- มีสถานภาพให้สังคม
- มีครอบครัวที่ผาสุก

ข ด้านดำเนินชีวิต

- ร่มเงา
- ร่มเกล้า
- ร่มเย็น

- รมัญญาติ

ค ความเสื่อมของชีวิต

ความเสื่อมของชีวิตเกิดขึ้นได้เพราะ

- นอนมาก
- พุดมาก
- ไม่ยอมก้าวหน้า
- เกียจคร้าน
- มักโกรธ

วิธีแก้ความเสื่อมเป็นความเจริญมั่นคง

- นอนแต่พอดี
- พุดแค่พอเหมาะ
- ลูกขึ้นและก้าวไปข้างหน้า
- เพิ่มพูนความขยัน
- เจริญเมตตา

ความมั่นคงพื้นฐานสำคัญของชีวิตมนุษย์

- สุขภาพ
- เศรษฐกิจ
- สังคม
- การเมืองการปกครอง
- ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทฤษฎีจัมมิกัตถะ ประโยชน์ทันตาเห็น

สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เลยตาเห็น

ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด

พระพุทธศาสนากับความมั่นคงของมนุษย์

ความมั่นคง

- ความเป็นอิสระจากความเสี่ยงความกลัว
- ความปลอดภัยความเชื่อมั่น
- สิ่งใดก็ตามที่ทำให้ความรู้สึกปลอดภัยจากอันตราย

ความมั่นคงของมนุษย์ คือ การที่ประชาชนได้รับ

- หลักประกันด้านสิทธิความปลอดภัย
- การตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐาน
- สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี
- โอกาสเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเองและครอบครัว

ความมั่นคงของมนุษย์ตามขอบข่าย UNDP

- ด้านเศรษฐกิจ
- ด้านอาหาร
- ด้านสุขภาพ
- ด้านสิ่งแวดล้อม
- ด้านบุคคล
- ด้านชุมชน
- ด้านการเมือง

ความมั่นคงของมนุษย์ในบริบทสังคมไทย

- ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม
- สุขภาพอนามัย
- การศึกษา
- การมีงานทำและรายได้
- ด้านครอบครัว
- ความมั่นคงบุคคล
- การสนับสนุนทางสังคม
- สังคมและวัฒนธรรม
- สิทธิและความเป็นธรรม
- การเมืองและธรรมาภิบาล ^{๖๐๔}

๒. มนุษย์ หมายถึง สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ ให้ความหมายคำว่า “มนุษย์” หมายถึง สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง ^{๖๐๕}

อริสโตเติล (Aristotle) ให้คำนิยามไว้ ๓ ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

มนุษย์ คือ สัตว์ที่มีเหตุผล (Man is rational animal)

มนุษย์ เป็น สัตว์ที่รู้จักคิด (Man is thinking animal)

มนุษย์ เป็น สัตว์สังคม (Man is social animal)

ตามทัศนะของซิกมันด์ ฟรอยด์ แบ่งระดับจิตของมนุษย์ออกเป็น ๓ ส่วน คือ

อิด (Id) เป็นส่วนที่ไร้เหตุผล

อีโก (Ego) ส่วนที่เป็นตัวตน

ซูเปอร์อีโก (superego) ซึ่งเป็นส่วนที่เป็นจิตสำนึกหรือส่วนที่ประกอบด้วยเหตุผล

^{๖๐๔} อาจารย์ปิยะวัฒน์ คงทรัพย์ เอกสารการสอน รายวิชา พระพุทธศานากับความมั่นคงของมนุษย์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

^{๖๐๕} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, ๒๕๔๓: ๓๐, ๓๒) ได้ให้ความหมายและธรรมชาติของมนุษย์ไว้ว่า “มนุษย์ คือสัตว์ผู้ต้องศึกษา และธรรมชาติของมนุษย์ คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก หรือต้องศึกษาและฝึกได้หรือศึกษาได้ด้วยตามความเห็นของท่านก็คือ มนุษย์อาศัยเพียงสัญชาตญาณอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งไม่เหมือนกับสัตว์ชนิดอื่นๆ และได้เน้นย้ำถึงธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์คือชีวิตที่มีการศึกษา เรียนรู้ ฝึกหัดพัฒนาอยู่เรื่อย เป็นชีวิตที่ประเสริฐเรียกว่า “ชีวิตประเสริฐเกิดจากการศึกษา” ^{๖๖๖}

โดยสรุป จากความหมายที่มีผู้ให้นิยามไว้หลากหลาย คำว่ามนุษย์ จึงหมายถึง สัตว์หรือสิ่งมีชีวิตที่อยากรู้อยากเห็น ฝึกฝนในความมีเหตุผล เพราะเป็นสัตว์ใช้สมอง มนุษย์จึงสามารถเข้าใจเรื่องของโลกและชีวิต ทั้งยังสามารถให้การตีความ วิเคราะห์ ชี้แจง และให้คำตอบเรื่องต่างๆ หรือปัญหาต่างๆ ได้อย่างครบถ้วน

๓. **ศีล** หมายถึง ความตั้งใจที่จะเว้นจากความชั่ว ความทุจริต และสิ่งที่ไม่ดีทุกประการ ดังที่พระสารีบุตรได้กล่าวไว้ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ศีล คือ เจตนา ความตั้งใจ ที่จะงดเว้นจากกายทุจริต ๓ (คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิโคตติในกาม) และวจีทุจริต ๔ (คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ)”

ศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย และวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม โดยมีศีล ๕ เป็นมาตรฐานวางไว้สำหรับกำหนดวัดความประพฤติของมนุษย์ในชั้นความเป็นกัลยาณชน ที่เรียกว่า มนุษยธรรม คนที่ประพฤติต่ำกว่ามาตรฐานนี้ถือว่า เป็นมนุษย์ไม่สมบูรณ์แบบ ไม่น่าไว้ใจ

ความสำคัญของศีล

๑. ศีล มีความสำคัญต่อการควบคุมกาย วาจา และใจของคนให้เรียบร้อย สงบเรียบร้อย และเป็นสุข
๒. ศีล มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม หากคนในสังคม กลุ่มคนชาติศีลสังคมกลุ่มคนนั้นๆ ก็ไม่น่าอยู่ จะมีปัญหาตามมาตาม
๓. ศีล เป็นระบบการควบคุมและขัดเกลาพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต มีผลต่อกิจกรรม พิธีกรรม พฤติกรรม **ความเป็นไปของผู้คนในสังคม**
๔. ศีล เป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นหัวใจสำคัญต่อการประพฤติปฏิบัติชอบของชาวพุทธตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะศีล คือ สิ่งที่จะต้องมาก่อนมาอันดับแรกในการศึกษาและปฏิบัติธรรมในศาสนาพุทธ คือ เริ่มจาก ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าไม่มีศีลก็จะมีสมาธิและจะเกิดปัญญาไม่ได้
๕. ศีล มีความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์ของคน คนกับมนุษย์จะมีความเหมือนกันเพียงร่างกายแต่จะแตกต่างกันที่มีศีล คนถ้าไม่มีศีลก็จะไม่แตกต่างจากสัตว์ต่างๆ ไป อาจร้ายกว่าสัตว์ด้วยซ้ำ ศีลจะทำให้คนเป็นมนุษย์ได้ เพราะจะเป็นมนุษย์ได้จะต้องเป็นคนมีศีล ควบคุมกำกับจิตใจตลอดเวลา หลักมนุษยธรรมอันทำให้คนเป็นมนุษย์ก็คือ ศีลนั่นเอง

ศีล ๕ หมายถึง ข้อปฏิบัติ ๕ ข้อ ที่ควรละเว้นสำหรับควบคุมกาย และวาจาให้ตั้งอยู่ในคุณความดี เป็นความประพฤติพื้นฐานทางสังคม เพราะเป็นเครื่องส่งเสริมคุณความดี

^{๖๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, ๒๕๔๓: ๓๐, ๓๒)

องค์ประกอบสำหรับปฏิบัติตามหลักของศีล ๕

๑. ประพฤติตามหลักสุจริต ๕ คือ

- กายสุจริต คือ การประพฤติปฏิบัติด้วยความสุจริต ประพฤติในสิ่งที่ดีงาม ละเว้นการประพฤติที่ขัดต่อศีลธรรม

- วลีสุจริต คือ การพูดด้วยวาจาสุจริต พูดสิ่งที่ถูกต้อง และดีงาม

- มโนสุจริต คือ การนึกคิดในสิ่งสุจริต และดีงาม ไม่นึกคิดในทางที่ผิดต่อศีลธรรมอันดีงาม

๒. ประพฤติตามหลักอารยธรรมที่สอดคล้องกับหลักแห่งกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ได้แก่

๒.๑ ทางกาย ๓ ประการ

- ละเว้นการฆ่าสัตว์ และสิ่งมีชีวิตต่างๆ และให้มีเมตตาช่วยเหลือผู้อื่นๆ และสรรพสัตว์ตามกำลังของตน

- ละเว้นการแย่งชิง การขโมยทรัพย์สิน การบีบบังคับ การเอาเปรียบคนอื่นเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการ และให้เคารพในสิทธิของบุคคลอื่น

- ละเว้นการประพฤติผิดในกามสำหรับผู้มีคู่ครอง และละเว้นการล่วงละเมิดทางเพศต่อผู้อื่น ทั้งชาย และหญิงด้วยการใช้กำลังหรือการบีบบังคับไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดๆ

๒.๒ ทางวาจา ๔ ประการ

- ละเว้นการพูดเท็จ การกล่าวโกหกเพื่อหลอกลวงให้ผู้อื่นเชื่อ ควรกล่าวคำสัตย์ที่เป็นจริงเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น และตนเอง

- ละเว้นการพูดส่อเสียด การพูดให้ร้ายแก่ผู้อื่น รวมถึงละเว้นการพูดยุยงให้ผู้อื่นเกิดความบาดหมางกัน

- ละเว้นการพูดคำหยาบ คำไม่สุภาพที่จะทำให้ผู้อื่นเกิดโทสะ เกิดความไม่สบาย ควรพูดแต่คำที่สุภาพนุ่มนวลที่ทำให้คนฟังเกิดความรู้อิโหน่อิเหน่หรือสบายใจ

- ละเว้นการพูดโอ้อวด พูดเกินความเป็นจริง พูดเหลวไหลเพ้อเจ้อเพื่อให้คนอื่นหลงเชื่อหรือชื่นชอบในตัวตน

๒.๓ ทางใจ ๓ ประการ

- ไม่คิดหาผลประโยชน์หรือกอบโกยทรัพย์สินจากผู้อื่นในทางที่ผิด ให้คิดเป็นผู้ให้ทั้งในทรัพย์สินและการให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ ไม่คิดเพ่งเล็งคิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว

- ไม่คิดมุ่งร้ายหรือเบียดเบียนผู้อื่น ทั้งทางกาย ทางกลอุบาย ควรคิดปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นหลัก

- มีความคิดเป็นกลาง ถูกต้องตามหลักสัมมาทิฐิ เข้าใจในความเป็นไปของวัฏจักรที่ไม่มีที่แน่นอนทั้งในชีวิต และทรัพย์สิน ^{๖๐๗}

^{๖๐๗} รุ่งรัชนี วงศ์ละคร, ๒๕๔๘. ความสามารถของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชา วิทยาศาสตร์ศึกษาในการจำแนกพฤติกรรมที่ไม่มีที่ประสงค์โดยใช้ศีล ๕ เป็นเกณฑ์: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ประโยชน์ของการรักษาศีล ๕

๑. ผู้ปฏิบัติเกิดจิตเมตตา เห็นอกเห็นใจ และชอบช่วยเหลือผู้อื่น
๒. ผู้คนที่ได้รับปฏิบัติต่อดี่อมกล่าวการสรรเสริญ และยกย่องนับถือ
๓. เป็นผู้มึนจิตสงบ ไม่มีเรื่องวุ่นวายมีรบกวนจิตใจ
๔. ทรัพย์สินที่ให้แก่คนอื่นย่อมเกิดความคุ้มค่าทางด้านจิตใจ
๕. เกิดความสุขต่อครอบครัว ญาติพี่น้อง และบุคคลทั้งหลายที่อยู่ใกล้ชิด
๖. มีผู้คนรู้จัก การทำมาค้าขายรุ่งเรือง
๗. ไม่มีบุคคลอื่นมาคิดหวังร้ายหรือทำให้เกิดความเดือดร้อน
๘. เกิดสมาธิ และสติปัญญา

หลักประกัน คือ หลักเพื่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิต

พระพุทธศาสนาได้ให้หลักประกันในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขความสามัคคี ความเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นถ้าหากคนเราสามารถปฏิบัติตนได้ตามหลักวินัยของพระพุทธศาสนาก็สามารถให้ประกันได้ว่า โลกของเรา ก็จะอยู่เย็นเป็นสุขหลักประกันในพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึง คือ ศีล เพราะศีลเป็นหลักเบื้องต้นของพระพุทธศาสนา เป็นแม่บท เป็นพื้นฐานแห่งความดีทั้งหลาย เป็นประมุขแห่งคุณธรรมทั้งปวงเพราะพระพุทธศาสนาเห็นถึงคุณค่าของชีวิตทุกชีวิต คือ

๑. **ปณานัติปาตา** สิ่งมีชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่า สัตว์ทุกชนิดพยายามรักษาชีวิตตนเอง แม้เรารักชีวิตของเรา คนอื่นเขาก็ย่อมรักชีวิตของเขาเช่นกัน ดังนั้น คนเราจึงไม่ควรเบียดเบียน ช่มเหง และทำลายคุณค่าแห่งชีวิตและความเป็นอยู่ของบุคคลอื่นให้ตกไป ถ้ามนุษย์เราปฏิบัติตามข้อนี้สังคมก็จะมีหลักประกันชีวิตในการอยู่ร่วมกันหลักประกันของ พระพุทธศาสนา

๒. **อทินนาทานา** สิ่งของของใคร เขาก็รัก เขาก็เสียดายและอยากสงวนรักษาไว้ ไม่อยากให้ใครบุคคลใดทำลาย ฉก ฉัก ปล้น จี้ ดังนั้น ถ้าใครทำเช่นนี้ ก็เป็นการทำลายหรือลักทรัพย์ของบุคคลอื่น เป็นการทำร้ายจิตใจกัน ถ้าสังคมมีการช่วยเหลือกันไม่ลักทรัพย์กัน ช่วยดูแลของกันและกัน สังคมนั้นก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ข้อนี้ถือว่าเป็นหลักประกันทรัพย์สิน

๓. **กาเมสุมิฉฉาจารา** ลุก หลาน สามี ภรรยา ของใครใคร่รักก็สงวนอย่างยิ่ง ไม่ประสงคให้ผู้อื่นผู้ใดมาล่วงเกินซึ่งก็ถือเป็นการทำลายจิตใจผู้อื่นอย่างหนัก เป็นบาปร้ายแรงถ้าคนในสังคมสามารถประพฤติปฏิบัติตามศีลในข้อนี้ได้ คือไม่ทำการล่วงเกินบุคคลอื่นที่มีผู้ดูแลอยู่ สังคมครอบครัวก็จะมีอยู่เย็นเป็นสุข ความแตกแยกร้างฉานในครอบครัวก็จะมี ซึ่งถือว่าเป็นหลักประกันครอบครัว

๔. **มุสาวาทา** การพูดเท็จ การกล่าวคำโกหกหลอกลวงเป็นสิ่งที่ทำลายความเชื่อถือของผู้อื่น ทำให้มีการกล่าวร้ายซึ่งกันและกัน ทำให้คนที่ได้รับข่าวสารเกิดความเข้าใจผิด ซึ่งมีการกล่าวว่ แม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็ไม่พอใจในคำหลอกลวง เช่นกรณีที่มีการฝึกสุนัขหรือสัตว์อื่น ผู้ฝึกมีรางวัลให้แก่สัตว์เหล่านั้น เมื่อทำตามสิ่งที่เขาได้สอนไป แต่ถ้าหากสัตว์เหล่านั้นปฏิบัติได้ แต่ผู้ฝึกไม่มีการให้รางวัลตามที่เคยได้รับ สัตว์นั้นก็จะไม่เชื่อฟัง และไม่ปฏิบัติตามคำสอนของครูฝึกอีก ดังนั้นผู้ที่ต้องการสร้างความเชื่อมั่นสำหรับตนเองให้แก่บุคคลอื่น ก็อย่าได้กล่าวคำโกหกหลอกลวง ซึ่งวันหนึ่งสิ่งนั้นก็ปรากฏความจริงแก่สังคม เขาก็จะได้รับความเดือดร้อน แต่ถ้า

หากผู้ที่ได้รับข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง แล้วเผยแพร่ข่าวสารออกไปสู่วงกว้างก็จะทำให้สังคมได้รับความระส่ำระสาย เกิดความเดือดร้อนเพิ่มยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า เพราะน้ำผึ้งหยดเดียวเป็นเหตุ แต่ถ้าเราได้กล่าวกัน แต่ความจริง สังคมก็จะรับรู้และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ข้อนี้ถือว่าเป็นหลักประกันสังคม

๕. สุราเมрымัชชะปมาทัญฐานา สุรา ยาเสพติดเป็นของมีนเมาให้โทษ ดื่มหรือเสพเข้าไปแล้วทำให้ คนตี ลดคุณค่าความดีของตนเองลงตามลำดับและการดื่มสุรา หรือเสพยา ก็จะเป็นเครื่องทำลายสุขภาพทั้งทาง ร่างกายและจิตใจ ซึ่งถือเป็นการทำลายตนเองและผู้อื่น เมื่อพิจารณาเห็นโทษของสุรา ยาเสพติด และไม่ดื่ม ไม่ เสพ ก็จะเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้ตั้งอยู่ในการกระทำที่มีสติมีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ซึ่งข้อนี้พุทธศาสนา ถือเป็น หลักประกันสุขภาพ

ถ้าคนในสังคมมีวิถีชีวิตตามหลักประกันของพระพุทธศาสนา คือ ศีลเพียง ๕ ข้อ ผลก็คือ คนในสังคม จะมีความเย็นกายสบายใจ จะไม่มีการคิดร้ายก่อเวรกับใคร เพราะไม่มีใครคิดที่จะฆ่าใคร ไม่คิดจะลักของของใคร ไม่คิดจะล่วงเกินของรักของชอบของใคร ไม่คิดจะโกหกพกลมใส่ร้ายป้ายสีใคร ไม่คิดจะเสพของมีนเมาอันเป็นต้น เหตุแห่งความประมาทและเสื่อมสุขภาพกายและสุขภาพใจ คนในสังคมก็จะมั่งมีกันแต่ความสุขจะนิ่งก็เป็นสุข จะ นอนก็เป็นสุข จะไปที่ไหน ๆ ก็เป็นสุข ไม่ต้องกลัวอันตรายดังเช่นทุกวันนี้ เมื่อใกล้จะถึงเทศกาลปีใหม่จะต้องมา คอยระวังว่าจะเกิดมีระเบิดที่โน่น ที่นี้ ที่นั่น จะไปที่ไหน ๆ ก็ต้องคอยระแวงระวัง เป็นการเที่ยวอย่างไม่มี ความสุข แต่ถ้าคนในสังคมพร้อมใจกันปฏิบัติตามหลักประกันของพระพุทธศาสนา ๕ ข้อนี้ สังคมก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้วนหน้ากัน

...หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ร่วมกัน

ในสังคมอย่างมีความสุขความสามัคคี ความเอื้ออาทร พึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน...

สรุป

ความมั่นคงของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาตามหลักศีลห้า ศีล ๕ เป็นหลักประกันความมั่นคงของ มนุษย์ ๕ ด้าน คือ ปานาติปาตาคือหลักประกันชีวิต อทินนาทานาคือหลักประกันทรัพย์สิน กามเมสุมิฉฉาหลัก ประกันครอบครัว มุสาวาทาคือหลักประกันสังคม สุราเมระยะคือหลักประกันคุณภาพด้วยศีล ๕ ซึ่งจะนำพา ชีวิตประสบผลแห่งความมั่นคงใหญ่ ๆ ๓ ด้าน คือ นำพาสู่สุคติ ประสพโชคมีโภคทรัพย์อุดม นำพาสู่พระนิพพาน (ความมีอิสระภาพ) และดำเนินชีวิตที่ติงามและสร้างสรรค์สังคมไทยให้เจริญมั่นคง ศีล ๕ เป็นหลักประกันความ มั่นคงของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาที่มีมาเป็นเวลาที่ยาวนานกว่าสองพันกว่าปีมาจนถึงปัจจุบันนี้ จึงนับได้ ว่าศีล ๕ มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อสังคมมนุษย์และทำให้มนุษย์มีความมั่นคงตั้งอยู่ในคุณความดี เป็นความประพฤติ พื้นฐานทางสังคมของมนุษย์ เพราะศีล ๕ เป็นเครื่องส่งเสริมคุณความดีที่ถาวรและเป็นหลักความมั่นคงของมนุษย์ โลกในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

นรชาติ ๑ ก.ค. ๒๕๔๙. พลเรือตรีไพโรจน์ แก่นสาร จาก นวีกาธิปัตย์สาร คลังปัญญา พัฒนาผู้นำ ฉบับที่ ๖๘. ปิยวัฒน์ คงทรัพย์ เอกสารการสอน รายวิชา พระพุทธศานากับความมั่นคงของมนุษย์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔.

รุ่งรัชนี้ วงศ์ละคร. ๒๕๔๘. ความสามารถของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาวิทยาศาสตร์.

ศึกษาในการจำแนกพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์โดยใช้ศีล ๕ เป็นเกณฑ์: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น.

<http://www.palungjit.com/board/showthread.php?p=104645>

Maslow's hierarchy of needs Amartya Sen :Nobel Prize winners (economics), achievement: contributions to welfare economics

รายงานเรื่อง 'ความกลัว' และ 'ความมั่นคง' ของมนุษย์ มองจากมุม 'อมาตยา เซน'

ศึกษาทัศนคติเรื่องพระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล

A Study of the Concept of Arahant in Early Buddhism

พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร., พระสุเชษฐ์ จันทธมโม *

Abstract

Arahant is one of civilized concept of ancient India. It originates more than thousand years before appearing of Buddhism. Time by time, it develops again and again. When the Buddha propagates his Teaching, the people in India, both secular and clergy, discusses it issue and cannot find out the solution. Studied in depth, the concept of Arahant may differ each other many points, but the points of agreement are very interesting. These points can view from the notion of clergy and secular. These point of agreement maintains many religions side by side since now. To study these concept is not only benefit for Buddhism but also shows the luxurious idea of India.

This essay points out to viewpoint of Buddhism such as the topic on Arahant in Buddhism and the role of Arahant both for sangha and lay people. It shows that the meaning of Arahant is not mention person who isolates himself from society without taking responsibility. The fact from the Pali Canon shows that Arahant means who is free from own's duty, therefore, he already sacrifices himself for upliftment people's mind to follow the Buddha's Teaching.

Keywords: Arahant, Concept, Role, Early Buddhism

บทนำ

พระอรหันต์เป็นกระแสรุ่งเรืองแห่งความคิดของชาวอินเดียโบราณ ถือกำเนิดเกิดขึ้นก่อนการปรากฏตัวของพระพุทธศาสนาหลายพันปี แต่ละยุคสมัยที่ผ่านมามีการก่อเกิดพัฒนาการหลายครั้งหลายครา แม้สมัยพระพุทธเจ้าเสด็จออกจาริกประกาศหลักธรรมคำสอน เรื่องพระอรหันต์ก็ยังเป็นที่ถกเถียงกันทั้งในแวดวงนักบวชและชาวบ้าน ยังไม่สามารถหาข้อยุติตกลงให้เป็นหนึ่งเดียวได้ หากศึกษาให้ละเอียดจะเห็นว่าแม้แนวความคิดเรื่องพระอรหันต์จะมีจุดแตกต่างกันหลายด้าน แต่ยังมีจุดร่วมที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะมองในมุมมองของนักบวชหรือแม้แต่แนวคิดของชาวบ้านเอง จุดร่วมดังกล่าวทำให้ศาสนาน้อยใหญ่ดำรงคงอยู่เคียงคู่กันจวบจนถึงปัจจุบัน การศึกษาทัศนคติดังกล่าว นอกจากจะเอื้อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาแล้ว ยังส่งผลต่อความร่ำรวยทางความคิดของอินเดียด้วยเช่นกัน

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทความชิ้นนี้แสดงทัศนะในมุมมองของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะประเด็นเรื่องความเป็นพระอรหันต์ตามนัยพระพุทธศาสนา และบทบาทหน้าที่ของพระอรหันต์ทั้งด้านคณะสงฆ์และการสงเคราะห์ชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่าความเป็นพระอรหันต์มิได้หมายถึงการปลีกตัวออกจากสังคม โดยปราศจากความรับผิดชอบอันใด แต่ความจริงที่ปรากฏในพระไตรปิฎกคือ พระอรหันต์คือผู้หมดภาระเรียบร้อยแล้ว พร้อมทุ่มเทแรงกายและแรงใจเพื่อยกระดับจิตใจของผู้คนให้เจริญองามตามนัยแห่งคำสอนของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: พระอรหันต์, ทัศนคติ, บทบาท, สมัยพุทธกาล

แนวความคิดเรื่องพระอรหันต์นอกพุทธศาสนา

คำว่า “อรหันต์” พบเห็นครั้งแรกในคัมภีร์ฤคเวท^{๖๐๘} ซึ่งเป็นคัมภีร์บรรจุกำณินที่ใช้สำหรับสวดสรรเสริญเทพเจ้าผู้มหัศจรรย์ ในที่นี้หมายถึงมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่นามว่าอัคนี พราหมณ์ผู้ทำพิธีน้อยใหญ่สมัยนั้นนิยมสวดกัน บ่งความหมายถึงว่าเป็นผู้สมควรรับเครื่องเซ่นสรวงบูชา อันเนื่องมาจากว่าเทพอัคนีองค์นี้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์โลก (messenger) กล่าวคือทรงรับเครื่องสังเวยของมนุษย์ที่ผ่านการเผาไฟแล้วนำไปส่งมอบให้แก่เหล่าเทพดาทุกชั้นฟ้า ขณะเดียวกันก็รับพรอันศักดิ์สิทธิ์ของเทวดามาประทานแก่มวลมนุษย์ผู้ทำพิธีกรรมบูชารอคอยหวังผล ด้วยเหตุนี้อรหันต์จึงเป็นสมัญญานามของเทพอัคนี ต่อมาคำว่า “อรหันต์” ขยายความไปถึงเทพแห่งดวงจันทร์นามว่าโสมด้วย หลักฐานส่วนนี้บันทึกไว้ในคัมภีร์สตปถพราหมณะ (Satapatha-Brahmana) โดยกล่าวไว้ว่าเทพโสมเป็นผู้ถือถ้วยอมฤตสำหรับประทานแจกจ่ายแก่เหล่าเทพเจ้าน้อยใหญ่ใช้ดื่ม นอกจากนั้นยังเป็นมหาเทพผู้ทรงเมตตาคุณ เพราะทรงประทานความอุดมสมบูรณ์ชุ่มชื้นแก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร สำหรับหล่อเลี้ยงสรรพสัตว์ทั่วหล้าให้สามารถดำรงชีพได้ พราหมณ์ทั้งหลายจึงสมควรสักการะเช่นไหว้และแสดงความเคารพอย่างสูงสุด หากศึกษาเรื่องราวของมหาเทพทั้งสองย่อมเห็นว่า พราหมณ์ผู้ทำพิธีกรรมนั้นเองเป็นผู้เสกสร้างเทวดา พากันแต่งคัมภีร์และกำหนดพิธีกรรมให้สอดคล้องตามคติความเชื่อแห่งตน มหาเทพอัคนีและเทพโสมเป็นเพียงผลผลิตทางความคิดของพราหมณ์เหล่านั้น คำว่า “อรหันต์” ที่นำมาใช้เป็นสมัญญานามของมหาเทพทั้งสอง จึงเป็นเพียงการสนองกโลบายดึงคนให้เชื่อถือ และหลงมกมายตามพิธีกรรมอันซับซ้อนที่พวกตนคิดค้นขึ้นมา

ก่อนพุทธกาลเล็กน้อย คำว่า “อรหันต์” เริ่มมีการดิ่งลงต่ำนำมาใช้เป็นสมัญญานามของมนุษย์แทนเทพเจ้าผู้สูงส่ง สมัยนี้อรหันต์ใช้เป็นนามแทนกษัตริย์หรือผู้ปกครอง (ruler) เหตุเพราะท่านเหล่านั้นทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย ชาวบ้านอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข จึงต้องให้ความเคารพยำเกรงและมอบรางวัลด้วยข้าวปลาอาหาร หากปฏิเสธการตอบแทนเสีย ผู้ปกครองก็จะพิโรธเดือดดาลนำมาซึ่งความพินาศเสียหายเหลือคณานับ

ครั้นล่วงเข้าสู่สมัยพุทธกาล คำว่า “อรหันต์” เปลี่ยนความหมายจากกษัตริย์กลายเป็นนักบวช หลักฐานดังกล่าวปรากฏพบเห็นในพระสูตรของศาสนาเซน (Jaina Sutras) ซึ่งระบุไว้ว่าพระอรหันต์และพระภควัต ศาสดาล้วนอยู่ในฐานะสูงส่ง ย่อมเป็นที่เคารพกราบไหว้ของเหล่าสาวกสาวิกา แม้แต่องค์พระปารศวะตริถังกรผู้เกิดก่อนพระศาสดามหาวีระก็มีสมัญญานามว่าพระอรหันต์เช่นเดียวกัน^{๖๐๙} กรณีสถาปนาศาสนาใช้ศัพท์อรหันต์แทน

⁶⁰⁸ Isaline Blew Horner. *The Early Buddhist Theory of Man Perfected*. (New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1979), p.53.

⁶⁰⁹ Isaline Blew Horner. *The Early Buddhist Theory of Man Perfected*. pp.67-68.

พระภควัดศาสนานั้น สันนิษฐานว่าคงต้องการเน้นให้เห็นถึงแก่นแท้แห่งหลักคำสอน ซึ่งมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพของสามัญมุนุษย์ แทนการสยบยอมความสูงส่งทรงฤทธิ์ของเทพเจ้าตามคติความเชื่อแบบพราหมณ์ เดิมนี้พระอรหันต์แบบพราหมณ์ต้องมีการบวงสรวงเช่นไหว้ แต่องค์พระศาสดาแห่งศาสนาเซนแปรเปลี่ยนความหมายเสียใหม่ กลายเป็นผู้สมควรรับทักษิณาทาน เพราะท่านเป็นเนื้อนาบุญของโลกหรือบุญเขตร

ความหมายของพระอรหันต์มีการถกเถียงโต้แย้งกันอย่างแพร่หลาย จึงเห็นสมควรนำมาวิเคราะห์เสียก่อน เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้นก่อนพูดถึงพระอรหันต์ตามนัยพุทธต่อไป เบื้องต้นเห็นสมควรกล่าวถึงชาวบ้านผู้หมกมุ่นอยู่กับชีวิตครอบครัวตามขราวาสวิสัย ต่างพากันเข้าใจความหมายของพระอรหันต์ตามคติความเชื่อของสังคมสมัยนั้น โดยเห็นว่านักบวชทุกลัทธิในกายล้วนเป็นพระอรหันต์เสมอเหมือนกัน เพราะ “ การเห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้นเป็นเรื่องดี” อีกทั้งพร้อมทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองและอุปถัมภ์บำรุงเป็นอย่างดี^{๖๑๐} กรณีกระทำผิดกฎหมายบ้านเมืองก็พร้อมให้อภัยในฐานะผู้ครองเพศเป็นบรรพชิต^{๖๑๑} เอกลักษณะเช่นนี้ดูเหมือนว่าจะกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวอินเดียสมัยนั้นตลอดแคว้นแคว้นน้อยใหญ่ทั่วชมพูทวีป

คติความเชื่ออีกอย่างหนึ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของพระอรหันต์คือ จำต้องทรงอิริยาสามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ ดังกรณีเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ปรารถนาอยากจะทำบวชสมณพราหมณ์รูปใดเป็นพระอรหันต์ จึงให้กลิ้งบาตรไม้จันทร์แล้วใส่สาแหรกแขวนไว้ที่ปลายไม้ไผ่ผูกต่อกันขึ้นไปหลายลำ จากนั้นประกาศเชิญชวนให้พระอรหันต์ผู้มีฤทธิ์ปลดบาตรจากปลายไม้ไผ่นั้น^{๖๑๒} หรือแก้ววิภูบุตรครุฑหบดีผู้มั่งคั่งแห่งเมืองนาลันทา เข้าเฝ้ากราบทูลให้พระพุทธเจ้าแนะนำสาวกอรหันต์ให้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อจงใจให้ชาวเมืองนาลันทาหันมาศรัทธาเลื่อมใสมากขึ้น^{๖๑๓} ข้อมูลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านมองพระอรหันต์เพียงแค่สถานภาพและความสามารถทรงฤทธิ์เท่านั้น โดยไม่สนใจกระบวนการพัฒนาตนเองเพื่อเข้าถึงภาวะความเป็นพระอรหันต์ เข้าใจแต่เพียงว่าการได้มีโอกาสอุปถัมภ์ดูแลพระอรหันต์ก็ถือว่าเป็นมงคลยิ่งแล้ว หากศึกษาพัฒนาการทางความคิดของชาวอินเดียตามข้อกล่าวอ้างเบื้องต้น จะเห็นว่าทัศนคติเช่นนี้เป็นความเชื่อที่รักษาสืบต่อกันมานานักหนาแล้ว มิใช่เป็นปรากฏการณ์ใหม่เพิ่งเกิดมีขึ้นสมัยพุทธกาลแต่อย่างใด

สำหรับกลุ่มต่อมาคืออุบาสกอุบาสิกาผู้ประกาศตนนับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต ซึ่งคนเหล่านี้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดพระอรหันต์มากกว่ากลุ่มแรก นอกจากทำหน้าที่อุปฐากดูแลเป็นเวลาช้านานแล้ว ยังมีโอกาสสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างใกล้ชิดอีกด้วย แต่ก็ไม่สามารถล่วงรู้ว่าพระสงฆ์เหล่านั้นเป็นพระอรหันต์^{๖๑๔} ต่อเมื่อพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์แล้วนั้น จึงทราบความจริงว่าแท้จริงแล้วตนเองเป็นเหมือนใกล้เกลือกินด่าง เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะนิมิตหมายของพระอรหันต์ ไม่สามารถสังเกตเห็นได้จากบุคคลิกลักษณะภายนอก หรือแม้แต่จากลักษณะนิสัยความเคยชินเฉพาะตัว เพราะการบรรลุภาวะนิพพานเป็นการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะภายในจิตใจเท่านั้น หากมีผลต่อบุคคลิกภายนอกไม่ ตัวอย่างเช่น พระลูกคุณภักทียเถระผู้มีร่างเตี้ยค่อม ถูกพระหนุ่มเณรน้อยคอยล้อเลียนและเข้าแหย่มานาน กว่าจะทำบวชท่านเป็นพระอรหันต์ก็ต่อเมื่อพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ยืนยันแล้ว^{๖๑๕} หรือพระอรหันต์ปีลินทิวัจฉะชอบร้องเรียกเพื่อนสธรรมิกกว่าคนถ้อยชาติสกุล^{๖๑๖}

๖๑๐ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๘.

๖๑๑ วินย. (ไทย) ๑/๗๙-๘๒.

๖๑๒ วินย. (ไทย) ๔/๓๗-๕๐.

๖๑๓ ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘-๓๕๐/๒๗๓-๒๘๓.

๖๑๔ พุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๒๑, อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๓๐/๔๓๖.

๖๑๕ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๗๐-๕/๓๒๕.

๖๑๖ พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๗๘.

ส่วนกลุ่มสุดท้ายคือพวกนักบวช ซึ่งมีจำนวนมากมายเคลื่อนกล่นเต็มดินแดนชมพูทวีป คนเหล่านี้ แม้เข้าสู่แวดวงสมณะ ปลีกตัวออกจากฆราวาสวิสัยแล้วก็จริง แต่กลับไม่ละทิ้งคติความเชื่อดั้งเดิมแบบชาวบ้าน เพราะยังมีทัศนคติเกี่ยวกับพระอรหันต์เอกเช่นชาวบ้านทั่วไป นั่นคือพระอรหันต์ต้องดำรงสถานภาพเป็นนักบวช และทรงอภิญาชั้นสูง ดังตัวอย่างเช่น พระสารีบุตรสมัยเป็นปริพาชกกำลังแสวงหาครูอาจารย์ ผู้สามารถชี้แนะ ทนทางสูวิโมกข์ วันหนึ่งได้เห็นอากาศปฏิกิริยาของพระอัสสชิขณะออกรับบิณฑบาต กลางเมืองราชคฤห์ เกิด ความศรัทธาเลื่อมใสมั่นใจแน่นว่าพระเถระต้องเป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง^{๖๑๗} หรือพระสุนักขัตติจฉวี ผู้เป็น พุทธอุปัฏฐากอยู่หลายปี ก็เคยยกย่องนักบวชซีเปลือยว่าเป็นพระอรหันต์เช่นเดียวกัน^{๖๑๘} ส่วนความเชื่อว่าพระ อรหันต์ต้องเป็นผู้ทรงฤทธิ์นั้น พบเห็นในเรื่องราวของชฎิลอรุเวลกัสสปะ ผู้เป็นคณาจารย์ผู้ใหญ่ตั้งโรงพิธีบูชาไฟ ไกลตำบลอรุเวลา แม้พระพุทธเจ้าจะเสด็จไปโปรดด้วยการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ทรมานหลายครั้งหลายครา แต่ก็ ยังเชื่อมั่นว่าตนมีฤทธิ์มากกว่าพระพุทธรองค์^{๖๑๙} ทัศนคติเกี่ยวกับพระอรหันต์แบบชาวบ้านหรือนักบวชนั้น เป็น สามัญวิสัยของมนุษย์ยุคทุกยุคทุกสมัย เพราะตราบใดหากยังไม่สามารถเข้าถึงภาวะสูงสุดกล่าวคือพระนิพพาน ความ เชื่อก็มุ่งฝักใฝ่ใจวนเวียนอยู่กับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ จนยึดถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานวัดความเป็นพระอรหันต์เรื่อยไป การจะสลัดออกจากคติความเชื่อดั้งเดิมจำต้องกล้ายอมรับความจริง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำทางเป็นแบบอย่าง เอาไว้

ทัศนคติเรื่องพระอรหันต์ตามนัยพุทธศาสนา

พระอรหันต์ตามนัยพุทธพจน์นั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการบรรลุพระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมาย สูงสุดของพระพุทธศาสนา เป็นการรู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะตน เพราะเป็นของ “อันผู้บรรลุเห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับกาล เวลา เรียกให้มาดูได้ ควรน้อมเอาเข้ามาไว้ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”^{๖๒๐} จึงเห็นสมควรศึกษาภาวะพระนิพพาน ให้เข้าใจถ่องแท้เสียก่อน แล้วจะส่งผลให้ทราบความหมายของพระอรหันต์ตามนัยพระไตรปิฎกอย่างถูกต้อง นิพพาน แปลแบบชาวบ้านว่า ดับร้อนให้หายเย็น แปลให้เต็มความหมายแบบชาววัดว่า ดับกิเลสจนไม่เหลือเชื้อ (แต่ไม่ใช่ดับสูญ) ด้วยเหตุนี้ คำว่า “พระอรหันต์” จึงแปลว่า ผู้ห่างไกลจากกิเลสหรือมีกิเลสดับสิ้นแล้ว นิพพาน แบ่งออกเป็น ๒ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ผู้ยังมีชีวิตอยู่ (ภาษาบาลีเรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ) และ นิพพานของพระอรหันต์เมื่อสิ้นชีวิต (ภาษาบาลีเรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ)

นิพพานข้อแรกมีพระพุทธพจน์ยืนยันว่า “ภิกษุทั้งหลาย สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ เป็นไฉน ภิกษุใน ธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันต์ สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว มีสิ่งโยชน์เครื่องผูกมัดไว้กับภพหมดสิ้นไปแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบ อินทรีย์ ๕ ของ เธอยังดำรงอยู่เทียว เพราะอินทรีย์ทั้งหลายยังไม่เสียหาย เธอย่อมได้เสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ย่อม เสวยทั้งสุขและทุกข์ อันใดเป็นความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ ของเธอ อันนี้เรียกว่าสอุปาทิเสสนิพ พานธาตุ” ส่วนนิพพานข้อหลังมีพระพุทธพจน์ยืนยันว่า “ภิกษุทั้งหลาย อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ เป็นไฉน ภิกษุ ในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันต์ สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้

๖๑๗ วินย. (ไทย) ๔/๖๔.

๖๑๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔.

๖๑๙ วินย. (ไทย) ๔/๓๗-๕๐.

๖๒๐ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๙๕/๒๐๒.

แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว มีสังโยชน์เครื่องผูกมัดไว้กับภพหมดสิ้นไปแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบ อารมณ์ที่ได้เสวย (เวทียิต) ทั้งปวงในอัตภาพนี้แหละของเธอ ซึ่งเธอไม่ติดใจเพลินแล้ว (อนภินันทิต) จักเป็นของเย็น ชื่อนี้เรียกว่าอนุปาติเสสนิพพานธาตุ” ^{๖๒๑}

บุรุษคนธรรมดาผู้ไม่สามารถเข้าใจล่วงรู้พระนิพพานอย่างแท้จริงได้มักเกิดความสงสัยเข้าไปกราบพูลไต่ถามพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับเรื่องนี้พระพุทธองค์ทรงอธิบายแบบตรรกะว่า “เปรียบเทียบคนตาบอดแต่กำเนิด เขาไม่เห็นรูปดำ รูปขาว รูปเขียว รูปเหลือง รูปแดง รูปสีชมพู รูปที่เรียบเสมอและไม่เรียบ ไม่เห็นหมู่ดาว ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ (ถ้า) เขากล่าวว่า รูปดำ รูปขาว ไม่มี คนเห็นรูปดำ รูปขาว ก็ไม่มี รูปเขียวไม่มี คนเห็นรูปเขียวก็ไม่มี ฯลฯ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ไม่มี คนเห็นดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็ไม่มี ข้าพเจ้าไม่รู้ ข้าพเจ้าไม่เห็น สิ่งนั้นๆ เพราะฉะนั้น สิ่งนั้นๆ ย่อมไม่มี เมื่อเขากล่าวดังนี้ จะชื่อว่ากล่าวถูกต้องแล้วหรือ” ^{๖๒๒} นี่เป็นการอธิบายความมีอยู่ของพระนิพพานตามนัยพุทธ การยืนยันความมีอยู่ของพระนิพพานอีกทางหนึ่ง คือการอธิบายคุณลักษณะของพระอรหันต์ผู้พ้นผ่านการบรรลุพระนิพพานแล้ว กำลังเสวยสุขจากภาวะเช่นนั้นอยู่ ดังตัวอย่างเช่น พระภิกษุเถระผู้หมดความสะดุ้งหวาดกลัว เวลาทำนอยู่ในอิริยาบถไหนก็มักเปล่งอุทานว่าสุขหนอสุขหนอ ^{๖๒๓} หรือพระพากุลเถระเปล่งอุทานอันเป็นผลเกิดจากการบรรลุพระนิพพานว่าสุขดีหนอ เพราะไม่มีความโศก ปราศจากกิเลสคืออัสติพลอดโปร่ง และดับทุกข์สิ้นเชิง ^{๖๒๔}

ส่วนการอธิบายความหมายพระอรหันต์ตามนัยพุทธนั้น ส่วนใหญ่พระพุทธองค์ทรงขยายความหมายจากศัพท์เดิมของพราหมณ์ โดยเฉพาะเน้นหักล้างคติความเชื่อของพราหมณ์เป็นหลัก ซึ่งเดิมพราหมณ์เชื่อกันว่าพวกตนมีกำเนิดสืบสายโดยตรงมาจากพรหม เป็นผู้บริสุทธิ์มาแต่กำเนิด แต่พระพุทธเจ้าทรงแย้งว่าความบริสุทธิ์ไม่ใช่เป็นผลมาจากชาติกำเนิด แต่เป็นเพราะการกระทำเท่านั้น เพราะคนเป็นพราหมณ์มิได้หมายถึงเพียงผู้เกิดมาจากท้องมารดาแต่มาด้วยกิเลส หรือสักแต่ผู้คนสรรเสริญยอมรับเท่านั้น แต่พราหมณ์แท้จริงต้องเป็นคนที่ไม่มียกิเลส และไม่มีความยึดมั่นต่างหาก ^{๖๒๕}

พระพุทธพจน์แห่งหนึ่งยืนยันชัดเจนว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้จักธรรมเหล่านี้ (ปฏิจจสมุปบาท) รู้จักเหตุเกิดแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จักความดับแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จักทางดำเนินถึงความดับแห่งธรรมเหล่านี้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล จึงควรแก่การยอมรับว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และยอมรับว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และจึงได้ชื่อว่าได้บรรลุประโยชน์ของความเป็นสมณะ และประโยชน์ของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน” ^{๖๒๖} หมายความว่า ผู้เข้าถึงภาวะนิพพานหมดสิ้นกิเลสอาสวะเท่านั้น จึงจะเรียกว่าพราหมณ์อย่างแท้จริง เพราะชื่อว่าเป็นผู้ลี้มรสความเป็นพราหมณ์ตามนัยแห่งพุทธพจน์ กล่าวตามความจริงพระพุทธเจ้าทรงเลียนแบบศัพท์เดิมของพราหมณ์ แต่นำมาปฏิบัติความหมายเสียใหม่ให้สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระองค์อย่างมีเหตุมีผล การอธิบายย้อนแย้งความหมายของศัพท์เช่นนี้ เป็นเรื่องแตกตื้นในสังคัมภีร์นั้น เพราะหลังจากนั้นมีพราหมณ์น้อยใหญ่จำนวนมาก เข้าเฝ้าถกเถียงหรือโต้แย้งวาทะกับพระพุทธเจ้าพร้อมเหล่าสาวก แต่สุดท้ายมักลงเอยด้วยการยอมรับคำอธิบายของพระพุทธเจ้า นอกจาก

^{๖๒๑} พระพุทธพจน์ดูใน พุ.อิตติ.๒๕/๒๒๒/๒๕๘ ส่วนอธิบายความหมายดูพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) น.๒๖๔-๒๖๕.

^{๖๒๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๑๙/๖๕๖.

^{๖๒๓} วินย. (ไทย) ๗/๓๔๕-๖/๑๖๓.

^{๖๒๔} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๓๐๙/๓๐๕.

^{๖๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๖๔๔.

^{๖๒๖} ส.น. (ไทย) ๑๖/๔๑/๑๙.

นั้น การตีความหมายศัพท์เช่นนี้ถือว่าเป็นการประกาศศาสนาเชิงท้าทายอย่างหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงพร้อมเตรียมรับผลกระทบอันเกิดจากความไม่พอใจของพราหมณ์

คุณสมบัติของพระอรหันต์ตามนัยพุทธศาสนา

หากศึกษาข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกย่อมทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงเลือกอธิบายคุณสมบัติของพระอรหันต์ตามกลุ่มบุคคล กล่าวคือ ชาวบ้านและนักบวชภายนอกกลุ่มหนึ่ง และพระภิกษุสาวกของพระองค์เองกลุ่มหนึ่ง สำหรับกลุ่มแรกนั้น พระพุทธเจ้าทรงอธิบายอย่างเรียบง่าย ไม่ลึกซึ้งจนเกินความเข้าใจ ทรงเน้นว่าพระอรหันต์ต้องมีคุณสมบัติ คือ ๑) ไม่แก่งแย่ง ๒) ไม่ลักขโมย ๓) ไม่เสพเมถุน ๔) ไม่กล่าวเท็จ ๕) ไม่สั่งสมบริโภคมกคุณเหมือนสมัยเป็นคฤหัสถ์ และจำต้องละเว้นอคติ ๔^{๖๒๗} นอกจากนี้ยังทรงขยายความถึงการรักษาศีลอุโบสถด้วย เพราะถือว่าเป็นอีกวิธีหนึ่งในการประพฤติตามแบบอย่างพระอรหันต์ทั้งหลาย^{๖๒๘}

คุณสมบัติของพระอรหันต์ดังกล่าวเบื้องต้น หากมองมุมหนึ่งไม่ได้แตกต่างจากคุณธรรมของชาวบ้านสามัญแต่อย่างใด เพราะย่อมเป็นปกติวิสัยของชาวบ้านต้องรักษาเบญจศีลกันอยู่แล้ว แต่เอกลักษณ์เด่นชัดของพระอรหันต์ตามนัยพุทธพจน์คือ พระอรหันต์ต้องไม่สั่งสมบริโภคมกคุณเหมือนเป็นคฤหัสถ์ ซึ่งหมายถึงพระอรหันต์ต้องครองเพศเป็นบรรพชิตเท่านั้น วิธีนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่าแม้พระอรหันต์จำต้องรักษาศีลเช่นเดียวกับฆราวาสก็จริง แต่สถานภาพจำต้องเปลี่ยนจากคฤหัสถ์เป็นพระภิกษุเท่านั้น ด้วยวิธีการอธิบายเช่นนี้ ทำให้ผู้ฟังเกิดแรงจูงใจศรัทธาหันมานับถือพระพุทธศาสนามากต่อมาก เพราะเป็นการอธิบายอาศัยพื้นฐานของผู้ฟังเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังเป็นการลดแรงเสียดทานการโต้ตอบของนักบวชภายนอกอีกทางหนึ่งด้วย เหตุเพราะนักบวชภายนอกทั้งหลายเข้ามาสนทนาปราศรัยกับพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวก ส่วนใหญ่ล้วนต้องการหักล้างหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ต้องการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นส่วนตัว เมื่อเรื่องพระอรหันต์เป็นหัวข้อสำคัญของทุกลัทธินิกาย การผ่อนวิธีอธิบายแบบง่ายสำหรับชาวบ้าน จึงถือว่าเป็นการวางหลักเป็นกลาง โดยไม่ยกตนและไม่ตำหนิคนอื่น แต่พระพุทธองค์ยังคงรักษาประเด็นสำคัญตามนัยความเชื่อของสังคมอยู่ กล่าวคือพระอรหันต์ต้องครองเพศบรรพชิตเท่านั้น ส่วนประเด็นเพิ่มเติมเชิงลึกนั้น พระพุทธองค์ทรงเลือกอธิบายเป็นรายบุคคล

สำหรับการอธิบายคุณสมบัติของพระอรหันต์แก่พระภิกษุสาวกนั้น ทรงแสดงเป็นหลักการซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มแรกอย่างสิ้นเชิง ทรงอธิบายว่าผู้บรรลุนิพพานจนกลายเป็นพระอรหันต์แล้วนั้น ย่อมมีองค์ประกอบเหล่านี้ คือ ๑) ย่อมโน้มใจไปสู่บรรพชา ๒) ย่อมโน้มใจไปสู่ความเจียมสังัด ๓) ย่อมโน้มใจไปสู่ความไม่เบียดเบียน ๔) ย่อมโน้มใจไปสู่ความสิ้นอุปาทาน ๕) ย่อมโน้มใจไปสู่ความสิ้นตัณหา และ ๖) ย่อมโน้มใจไปสู่ความไม่หลงใหล^{๖๒๙} ตัวอย่างเช่น ยสกุลบุตรมีโอกาสฟังธรรมจากพระพุทธองค์จนบรรลุพระอรหันต์ขณะเป็นคฤหัสถ์ เศรษฐีผู้เป็นบิดาปรารถนาให้บุตรกลับเรือนเพื่อเสวยกามสุขแบบฆราวาสวิสัย พระพุทธองค์ตรัสยืนยันว่า “ยสกุลบุตรไม่ควรกลับเป็นคฤหัสถ์บริโภคมกคุณเหมือนเป็นคฤหัสถ์ครั้งก่อน” หรือกรณีของพระรัฐบาลผู้บรรลุพระอรหันต์ในเพศบรรพชิต ปรารถนาจะไปเยี่ยมบิดามารดาซึ่งท่านจากมาตั้งแต่อกบวช พระพุทธเจ้าทรงทราบชัดว่า “รัฐบาลกุลบุตรไม่สามารถที่จะบอกลาลิขาสีออกไปเป็นคฤหัสถ์แล้ว” ประเด็นนี้ชี้บอกว่าไม่

^{๖๒๗} อัง.อภฺรฺก. (ไทย) ๒๓/๒๑๑.

^{๖๒๘} อัง.เอก. (ไทย) ๒๐/๕๑๐.

^{๖๒๙} วินย. (ไทย) ๕/๑-๓.

ว่าฆราวาสหรือบรรพชิตหากบรรลุภาวะความเป็นพระอรหันต์แล้ว ย่อมมั่นใจได้ว่าจะไม่หวนคืนถอยหลัง กลับไปครองเพศเป็นฆราวาสเพื่อเสพวิภวโลกามคุณอีก ย่อมมีจิตมุ่งตรงต่อเพศบรรพชิต ดำรงชีพอาศัยเพียงจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย และบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง จะไปแห่งหนใดก็สะดวกเหมือนนกอาศัยปีกโผบินไปได้ทุกแห่งหน เป็นการยืนยันว่าเพศบรรพชิตเท่านั้นสามารถรองรับความเป็นพระอรหันต์

หลักการสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงวางเป็นแบบอย่างคือ พระอรหันต์จำต้องทรงคุณธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑) พิจารณาสังขารทั้งปวงตามความเป็นจริง ๒) พิจารณาเห็นกามทั้งหลายว่าเป็นเหมือนหลุมถ่านเพลิง ๓) เป็นผู้ไม่มัวเมาไปในเนกขัมมะ ๔) เป็นผู้เจริญสติปัญญา ๕) เป็นผู้เจริญสัมมัตถปัญญา ๖) เป็นผู้เจริญอิทธิบาท ๗) เป็นผู้เจริญอินทริย ๘) เป็นผู้เจริญพละ ๙) เป็นผู้เจริญโพชฌงค์ ๗ และ ๑๐) เป็นผู้เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘^{๖๓๐} กล่าวตามความจริงธรรมดาของพระอรหันต์น้อยใหญ่ จำต้องพิจารณาหลักธรรมสำคัญเหล่านี้เป็นปกติวิสัยอยู่แล้ว เพราะถือว่าเป็นความอยู่สบายในปัจจุบัน (ทิฏฐธรรมสุขวิหาร) แต่เหตุผลที่พระพุทธองค์ทรงวางคุณสมบัตินี้ไว้ เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ชุมชนที่เกิดตามมาภายหลัง (ปัจฉิมชาวนตานุกัมปา) และเป็นแบบอย่างอันดีอันชนภายหลังจะได้ยึดถือปฏิบัติตาม (ทิฏฐานุกตติ) คุณสมบัตินี้ของพระอรหันต์ที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายแก่พระสงฆ์สาวกนั้น สังเกตได้ว่าทรงปูพื้นฐานทำความเข้าใจ โดยเริ่มตั้งแต่การออกบวชครองเพศบรรพชิต เพราะ “ฆราวาสนี้คับแคบ เป็นบ่อเกิดแห่งอสุติ ส่วนบรรพชาพลอดไปรง”^{๖๓๑} จากนั้นทรงอธิบายหัวข้อธรรมสำคัญตามลำดับเริ่มต้นจากง่ายจนไปถึงยาก หากปฏิบัติตามวิธีการที่พระองค์ทรงแนะนำแล้ว ก็สามารถถึงปลายทางคือบรรลุภาวะพระนิพพาน คือความเป็นพระอรหันต์นั่นเอง

หลักฐานเบื้องต้นชี้ชัดว่าคุณสมบัติที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดเป็นหลักการเอาไว้มีพระประสงค์ทำความเข้าใจแก่ชาวบ้านส่วนหนึ่ง และทรงมุ่งหมายแก่พระสงฆ์สาวกผู้ยังเป็นโลกียบุคคลส่วนหนึ่ง เพราะธรรมดาของพระอรหันต์นั้น หลักธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นปกติวิสัยที่ท่านจะต้องพิจารณาอยู่แล้ว ทั้งนี้เพื่อเป็นตัวอย่างแก่คนรุ่นหลังประการหนึ่ง เพื่อต้องการพักผ่อนเพื่อความสบายส่วนตนประการหนึ่ง ความจริงเมื่อพระภิกษุสงฆ์ประจักษ์แจ้งพระนิพพานเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านย่อมรู้ชัดด้วยตนเองว่า “ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่แล้ว ภาระได้ทำแล้ว กิจอันเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มีอีกแล้ว” ไม่จำเป็นต้องให้เพื่อนพรหมจารีรูปใดยืนยันรับรอง หรือไม่ต้องเดินทางไปกราบทูลรายงานพระพุทธองค์ เพราะการบรรลุดังกล่าวเป็นการประจักษ์แจ้งเฉพาะตน ไม่ปรากฏผลเปลี่ยนแปลงทางบุคลิกภาพภายนอก ซึ่งหลักฐานเกี่ยวกับลักษณะเช่นนี้มีบันทึกมากมายตามคัมภีร์พระไตรปิฎก ไม่มีเหตุจำเป็นต้องกล่าวถึงหรืออธิบายให้มากความ

แต่มีบางเหตุบางกรณีที่เกิดความสงสัยในบรรดาสาวกสาวิกาทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ผู้ซึ่งเห็นพฤติกรรมหรือจริยวัตรของพระอรหันต์บางรูปเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือไม่เป็นไปตามความคิดของปุถุชนคนธรรมดา จึงพากันถกเถียงโต้แย้งกลายเป็นประเด็นปัญหาหลุกหลุมใหญ่โต ความสงสัยดังกล่าวหากไม่ด่วนรีบแก้ไข ย่อมทำให้เหล่าสาวกสาวิกาเห็นแย้งแตกต่างกันขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็นการเปิดช่องให้นักบวชภายนอกกล่าวร้ายโจมตี จึงเป็นภาระหน้าที่ของพระพุทธเจ้าจำต้องรีบทำความเข้าใจ จึงเป็นที่มาของคำว่าพยากรณ์หรือยืนยันรับรองพระอรหันต์

ยกตัวอย่างเรื่องพระปิลินทวัจฉเถระเป็นกรณีศึกษา พระเถระรูปนี้เป็นหนึ่งในอสีติมหาสาวก ผู้ได้รับเอตทัคคะจากพระพุทธเจ้าว่าเหล่าเทพยดาทุกสวรรค์ชั้นฟ้าล้วนศรัทธาชื่นชอบ และเป็นที่รู้จักแพร่หลาย

^{๖๓๐} อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๐.

^{๖๓๑} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔.

ในวงกว้างว่าเป็นพระอรหันต์ผู้ทรงฤทธิ์ เฉากเช่นพระอรหันต์สาวกผู้ทรงอิทธิญาอีกหลายรูป ท่านเคยแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ปรากฏหลายต่อหลายครั้ง ดังเช่น เคยช่วยเหลือบุตรของอุปัฏฐากจากการจับกุมของพวกโจร เคยเสกหมวกฟางของธิดาสตรีผู้ทำการวัดให้เป็นทอง และเคยอธิษฐานพระราชวังของพระเจ้าพิมพิสารให้กลายเป็นทอง เป็นต้น^{๖๓๒} แต่ลักษณะนิสัยของท่านกลับตรงกันข้ามความเป็นพระอรหันต์ เหตุเพราะท่านชอบร้องเรียกเพื่อนสหธรรมิกด้วยกันว่าคนถ้อยชาติสฤล จึงกลายเป็นเรื่องโจษจันถกเถียงกันในแวดวงบรรพชิตและคฤหัสถ์ ธรรมชาติของปุถุชนคนธรรมดา เมื่อไม่รู้แจ้งแทงตลอดนัยอันลึกซึ้งของความเป็นพระอรหันต์ จำเป็นต้องเข้าเฝ้า ร้องเรียนพระพุทธเจ้าผู้เป็นองค์ศาสดา เพราะสงสัยว่าความประพฤติของพระเถระรูปนี้เป็นพระอรหันต์ตามนัยพุทธพจน์จริงหรือไม่ พระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ว่า พระปิลินทวัจฉเถระประจักษ์แจ้งพระนิพพานเป็นพระอรหันต์จริง แต่เหตุที่เรียกคนอื่นว่าคนถ้อยชาติสฤลนั้น เพราะท่านเคยประพฤติมาแต่ชาติก่อนหนหลังหลายร้อยชาติ การพูดคำหยาบเช่นนั้นหามีเจตนามุ่งโทษผู้ใดไม่ การพยากรณ์เช่นนี้เป็นการทำความเข้าใจแก่ความสงสัยของปุถุชนคนธรรมดา

บางเหตุบางกรณีมีพระสงฆ์สาวกผู้ผ่านการมุ่งมั่นบำเพ็ญเพียร ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนบังเกิดผลเห็นจริง จากนั้นพากันเดินทางเข้าเฝ้ากราบทูลรายงาน อรรถผลแห่งตน พระพุทธเจ้าก็ทรงพยากรณ์รับรองความเป็นพระอรหันต์ บางครั้งพระพุทธองค์ทรงผ่อนการพยากรณ์ลงมาถึงอริยสาวกและอริยสาวิกา ผู้เป็นอนาคามี สกทาคามี และพระโสดาบัน เพราะทรงมุ่งหวังผลให้เป็นแรงจูงใจหนุนส่งผู้กำลังเดินทางตามแนวแห่งพระอริยะให้เกิดศรัทธามุ่งมั่นก้าวเดินให้ถึงจุดหมาย^{๖๓๓} สอดคล้องกับเจตนาศรัทธาของนางวิสาขา มหาอุบาสิกา ผู้เห็นอนานิสงส์ใหญ่ไพศาลจึงกราบกรานขอพรต่อพระพุทธเจ้าว่า “พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาตามทิศน้อยใหญ่ จักเดินทางไกลมาพระนครสาวัตถี เพื่อเข้าเฝ้าพระองค์ แล้วจักทูลถามว่าภิกษุผู้มีชื่อนี้มีธรรมาแล้วมีคติอย่างไร มีภพหน้าอย่างไร ครั้นแล้วพระองค์จักทรงพยากรณ์ภิกษุนั้นในโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อานาคามีผล หรืออรรถผล หม่อมฉันจักเข้าไปถามภิกษุพวกนั้นว่า พระคุณเจ้ารูปนั้นเคยมาพระนครสาวัตถีไหมเจ้าข้า ถ้าท่านเหล่านั้นตอบหม่อมฉันว่า ภิกษุนั้นเคยมาพระนครสาวัตถี หม่อมฉันจักถึงความตกลงใจว่า พระคุณเจ้ารูปนั้นคงใช้สอยผ้าอาบน้ำฉัน คงเคยฉันอาศัยตักกัฏฐ คมิกภัตตร คิลานภัตตร คิลานุปัฏฐากภัตตร คิลานเภสัช หรือยาคุ เป็นประจำแน่ เมื่อหม่อมฉันระลึกถึงคุณเหล่านั้นอยู่ ความปลื้มใจและความอึดอึดใจจักบังเกิด กายและจิตจักสงบ เกิดสุขมีจิตตั้งมั่น และจักอบรมอินทรีย์และโพชฌงค์”^{๖๓๔} การพยากรณ์หรือยืนยันพระอรหันต์ของพระพุทธเจ้า จึงถือว่าเป็นการชื่นชมอรรถผลประการหนึ่ง และเป็นการจัดข้อสงสัยของปุถุชนคนธรรมดาประการหนึ่ง นอกจากนั้นยังหวังผลสร้างแรงกระตุ้นให้ปุถุชนคนธรรมดา เกิดแรงศรัทธาเดินตามพระอรหันต์ผู้นำทางเป็นแบบอย่างหลายต่อหลายรูป

บทบาทของพระอรหันต์ต่อคณะสงฆ์

พระอรหันต์ตามนัยพุทธมิใช่เสวยสุขเหมือนพรหมในวิมานลูกฟัก หากแต่ต้องชวนช่วยช่วยเหลือกิจการงานพระศาสนาประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ “เพื่อประโยชน์สุขของพหุชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” และคำนึงถึงความดีงามของคณะสงฆ์และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่อนุชนคนรุ่นหลัง ซึ่งหลักการเหล่านี้มีพระพุทธเจ้าทรงประพฤติ

^{๖๓๒} วินย. (ไทย) ๑/๑๗๓/๑๒๕, วินย. (ไทย) ๒/๑๓๓/๑๑๙-๑๒๑.

^{๖๓๓} ม.ม. (ไทย) ๑๗/๑๙๕-๑๙๘.

^{๖๓๔} วินย. (ไทย) ๕/๑๕๓.

นำทางเป็นแบบอย่าง แลพระสาวกอรหันต์ล้วนพากันประพฤติตามจนเป็นปกติวิสัย ยกตัวอย่างเช่น พระมหากัสสปเถระผู้ถือว่าเป็นพระสาวกผู้ใหญ่ยืนอยู่แถวแนวหน้าในฐานะผู้ทรงคุณธรรมหลายด้าน^{๖๓๕} ความสำคัญของท่านเห็นได้จากพระพุทธองค์ทรงยกย่องว่ามีคุณสมบัติเหมือนพระองค์ อีกทั้งทรงแลกเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิกับพระเถระ เพราะท่านเป็น “บุตรผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระโอษฐ์ ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระธรรม อันธรรมนิรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท” แลภายหลังพุทธปรินิพพานล่วงแล้วสามเดือน ท่านยังเป็นประธานการสังคายนาพระธรรมวินัย ร้อยกรองคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นหมวดหมู่ พระเถระได้รับการยกย่องว่าเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายด้านถืออุตงค์ เหตุเพราะท่านยินดีในเสนาสนะป่ายิ่งนัก แม้พระพุทธองค์จะทรงแนะนำให้ผ่อนอุตงค์ วัตรลงบ้าง เพื่อความสะดวกสัปปายะต่อวัยชราภาพ แต่ท่านกราบทูลยืนยันว่า เหตุถืออุตงค์วัตรก็เพราะมองเห็นประโยชน์ถึงสองทาง “เพื่อการอยู่เป็นสุขในทิฏฐุธรรมหนึ่ง และอนุเคราะห์ประชุมชนผู้เกิดมาภายหลังหนึ่ง” นอกจากนี้ พระเถระยังเป็นผู้ปรารภนาถิตต่อเพื่อนพรหมจารี มักช่วยแนะนำตักเตือนแสดงพระธรรมเทศนาอธิบายนัยแห่งพระพุทธพจน์หลายครั้งหลายหน

อีกรูปหนึ่งนามว่าพระทัฬหฬลบุตร ท่านบรรลุอรหันต์ตั้งแต่อายุยังน้อย ครั้นแล้วได้คำนึงถึงชีวิตอันเหลืออยู่ว่าจะทำการสิ่งใดให้เป็นประโยชน์แก่คณะสงฆ์ส่วนรวม จึงตกลงใจว่า “เราควรจัดแจงเสนาสนะของสงฆ์ และจัดแจกอาหารแก่สงฆ์” แล้วเข้าไปกราบทูลรายงานความสมัครใจแด่พระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงประทานสาธุการ จากนั้นมอบหมายให้คณะสงฆ์ประชุมพิจารณาตกลงกัน แล้วมีมติแต่งตั้งท่านเป็นพระผู้จัดแจงที่พักอาศัย (เสนาสนปัญหาปกะ) และพระผู้จัดแจกอาหาร (ภัตตุเทศกะ)^{๖๓๖} ด้วยการรับผิดชอบหน้าที่ดังกล่าวอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่มีข้อผิดพลาดขาดตกบกพร่อง ภายหลังต่อมาพระพุทธเจ้าจึงยกย่องท่านว่าเป็นเลิศด้านจัดแจงเสนาสนะแก่หมู่สงฆ์

ภารกิจเด่นเห็นชัดอีกอย่างหนึ่งของพระอรหันต์คือ ช่วยแนะนำสั่งสอนเพื่อนพรหมจารีให้ดำเนินถูกทาง ตามหลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้มิได้เป็นคำสั่งของพระพุทธองค์ แต่หากพระอรหันต์รูปใดสามารถแสดงหลักธรรมอธิบายขยายนัยแห่งพระพุทธพจน์แก่เพื่อนพรหมจารีได้ ก็ล้วนแล้วแต่เห็นว่าเป็นภาระหน้าที่แห่งตน บรรดาพระสงฆ์สาวกอรหันต์เหล่านั้น พระอัครสาวกทั้งสองกล่าวคือพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตร ดูเหมือนว่าโตดเด่นมากกว่ารูปอื่นใด เพราะมีภาระหน้าที่รับผิดชอบมากมายนัก เป็นรองก็เพียงองค์พระศาสดาเท่านั้น พระพุทธองค์ทรงยกย่องคู่แห่งอัครสาวกว่า “พระสารีบุตรเปรียบเหมือนมารดาผู้ให้กำเนิด ส่วนพระโมคคัลลานะเปรียบเหมือนผู้บำรุงเลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว พระสารีบุตรยอมแนะนำให้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล ส่วนพระโมคคัลลานะยอมแนะนำให้ตั้งอยู่ในผลชั้นสูงขึ้นไป”^{๖๓๗} นอกจากนี้จะแนะนำสั่งสอนพระภิกษุสงฆ์ด้วยกันแล้ว พระอรหันต์บางรูปยังรับภาระหน้าที่แสดงธรรมแก่ภิกษุณีสงฆ์ด้วย ดังกรณีของพระนันทเถระผู้บรรลุอรหันต์ตั้งแต่อกบวชไม่นาน เบื้องต้นพระอานนท์จัดเวรให้ท่านทำหน้าที่แสดงธรรมแก่ภิกษุณีเช่นเดียวกับภิกษุรูปอื่นแต่ท่านปฏิเสธเสีย ครั้นพระศาสดาทรงทราบจึงตรัสแนะนำท่านว่า “ดูรันทกะ เธอจงโอวาทสั่งสอนพวกภิกษุณี ดูกรพราหมณ์ เธอจงกล่าวแสดงธรรมแก่พวกภิกษุณีเถิด” ท่านจึงน้อมรับพระดำรัสด้วยดี การแสดงธรรมแก่ภิกษุณีประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีพระภิกษุณีเป็นจำนวนมากสามารถบรรลุธรรมชั้นโสดาบันจนถึงพระอรหันต์^{๖๓๘}

^{๖๓๕} ดูรายละเอียดใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๖๒-๕๓๕.

^{๖๓๖} วินย. (ไทย) ๖/๕๘๙-๕๙๕/๓๐๔-๗.

^{๖๓๗} ม.จ. (ไทย) ๑๔/๖๙๙/๓๔๐.

^{๖๓๘} ม.จ. (ไทย) ๑๔/๗๖๖-๗๙๕.

ด้วยเหตุดังกล่าวมาภาระหน้าที่ของพระอรหันต์จึงมีความสำคัญเฉกเช่นองค์พระศาสดา ท่านมิได้ทำ
ตนวางเฉยเสวยวิมุตติสุขเพียงลำพังโดยไม่สนใจสังคมรอบข้าง แต่ตรงกันข้ามกลับบำเพ็ญกรณียกิจมากกว่า
ผู้ที่ยังไม่บรรลุนิพพาน ส่วนหนึ่งต้องทำตนเป็นแบบอย่างแก่พระรุ่นหลัง อีกด้านหนึ่งต้องคอยสงเคราะห์เพื่อน
พรหมจารี ให้เดินถูกทางปฏิบัติถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า งานหลักของผู้บรรลุนิพพานจึงเน้นการ
แนะนำสั่งสอนเพื่อนพรหมจารีทั้งภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ จุดประสงค์เพื่อให้เกิดความรู้จนแจ่มชัดเกิดปัญญาจน
รู้แจ้ง สามารถเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือพระอรหันต์

อีกด้านหนึ่งพระอรหันต์ในฐานะผู้หมดกิจส่วนตนแล้ว ย่อมประพฤติดุตนเป็นแบบอย่าง ด้วยการ
เอาใจใส่รับผิดชอบต่อกิจการของส่วนรวม ดังตัวอย่างเช่นพระมหากัสสปเถระ ผู้ขอเสพเสนาสนะป่าท่ามกลาง
จากหมู่บ้าน ครั้นถึงวันอุโบสถ ซึ่งเป็นสังฆกรรมสำหรับสอบทานความบริสุทธิ์แห่งหมู่คณะ ท่านต้องเดินเท้าลุย
ข้ามแม่น้ำมาด้วยระยะทางยาวไกล เพื่อเข้าร่วมประชุมทำสังฆกรรม^{๖๓๙} หรือกรณีพระมหากัปปินเถระ ผู้บรรลุ
ภาวะนิพพานเป็นพระอรหันต์แล้ว แต่เห็นว่าตนไม่ควรทำอุโบสถฟังสวดปาฏิโมกข์ พระพุทธองค์ได้ตรัสเตือน
แนะนำท่านให้เห็นความสำคัญของหมู่คณะ^{๖๔๐}

นอกจากนั้นหากเห็นความริ้วรานแตกแยกภายในคณะสงฆ์ พระอรหันต์ทั้งฝ่ายภิกษุสงฆ์และภิกษุณี
สงฆ์มักรีบหาวิธีระงับอธิกรณ์อย่างเร่งด่วน เพื่อความอยู่ผาสุกและพร้อมเพรียงของหมู่คณะ และเพื่อรักษาศรัทธา
ของสาวกสาวิกาฝ่ายคฤหัสถ์ ดังกรณีของพวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพีนครวิวาทกันด้วยเรื่องวินัยเล็กน้อย แต่บานปลาย
กลายเป็นความบาดหมางจนกระทบสังคมาวาส แม้พระพุทธเจ้าเสด็จไประงับอธิกรณ์ด้วยพระองค์เองก็ไม่
เป็นผล พระอรหันต์เถระทั้งภิกษุและภิกษุณีครั้งทราบข่าวไม่นิ่งเฉยได้เสนอตัวต่อพระพุทธเจ้า เพื่อแก้ไขปัญห
ให้แล้วเสร็จ ก่อนที่จะบานปลายกลายเป็นเรื่องใหญ่โต^{๖๔๑} ความมั่นคงของพระศาสนาที่เป็นอีกภารกิจหนึ่งของ
พระอรหันต์ ซึ่งท่านเป็นหนึ่งในบริษัทที่พระพุทธองค์ทรงมอบหมายภาระหน้าที่ให้เป็นผู้ดูแลสานงานการพระ
ศาสนาสืบต่อ เพื่อให้ “พรหมจรรย์ของเราตถาคตสำเร็จผลแพร่หลายกว้างขวาง ขนเป็นอันมากรู้จักเป็นอย่างดี
เป็นปึกแผ่นพอที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศไว้ด้วยดีแล้ว”^{๖๔๒}

บทบาทของพระอรหันต์ต่อชาวบ้าน

ก่อนการถือกำเนิดเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาเล็กน้อย ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมแบบพราหมณ์
เริ่มอ่อนกำลังลงมากแล้ว เพราะมีกลุ่มนักบวชมากมายหลายลัทธิพากันแสดงหลักคำสอนแบบใหม่ท้าทาย จน
ความมั่นคงของพวกพราหมณ์พิธีเริ่มสั่นคลอน เดิมทีชาวบ้านเน้นทำพิธีบูชาัญตามคำแนะนำของพวกพราหมณ์
เพราะเชื่อว่าเป็นการสังเวद्यแต่เทพเจ้าผู้มหัศจรรย์ เพื่อป้องกันมิให้เทพเจ้าเหล่านั้นพิโรธโกรธเคือง สิ่งของที่จัด
เตรียมสำหรับเป็นเครื่องเซ่นสังเวद्यบูชานั้น มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการเรียกร้องของพราหมณ์พิธี ส่วนใหญ่มักมี
ชีวิตของผู้คนและสัตว์รวมอยู่ด้วย แต่ครั้งกลุ่มนักบวชตีความหมายของยัญพิธีแบบใหม่ คำว่า “เนื่อนาบุญของ
โลก” จึงบังเกิดขึ้นแทนฐานะพราหมณ์เสีย ส่วนคำว่า “ทักษิณา” ซึ่งเดิมหมายถึงคำตอบแทนการประกอบพิธี
ของพวกพราหมณ์ ก็เปลี่ยนความหมายใหม่กลายมาเป็นสิ่งของสำหรับมอบถวายนักบวชด้วยจิตศรัทธา เพื่อมุ่ง

^{๖๓๙} วินย. (ไทย) ๔/๑๖๒/๒๑๔.

^{๖๔๐} วินย. (ไทย) ๔/๑๕๓/๒๐๘.

^{๖๔๑} วินย. (ไทย) ๕/๒๓๘-๒๖๑.

^{๖๔๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๔/๑๓๕.

หวังความสุขสวัสดิ์ในชาตินี้ และเป็นบุญผลเสริมส่งไปยังโลกเบื้องหน้า ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชาวอินเดียจึงถือเป็นธรรมเนียมว่า หากพระอรหันต์พำนักพักอาศัยแคว้นแคว้นแดนใด ผู้คนของแคว้นแคว้นแดนนั้นทุกหมู่เหล่าจำต้องส่งเคราะห์ดูแลเป็นอย่างดี^{๖๔๓}

พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ผู้ทรงประกาศพระศาสนาภายหลังเจ้าลัทธิน้อยใหญ่ ก็เห็นด้วยกับคติความเชื่อดังกล่าว เพราะ “บุคคลควรทำความดี ส่งเสริมสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ภายหลังหน้า ความดีทั้งหลายย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลก”^{๖๔๔} พระธรรมเทศนาซึ่งรู้จักกันดีในชื่อว่าอนุบุพพิกา ก็ทรงเน้นการทำบุญให้ทานแต่เบื้องต้น จนดูเหมือนว่าหลักคำสอนพื้นฐานของพระพุทธองค์ไม่ได้แตกต่างจากเจ้าลัทธิน้อยใหญ่นั้น แม้ลักษณะการถวายทานแบบสัตบุรุษ ซึ่งเน้นอาการและคุณสมบัติของผู้ให้ว่า ต้องมีศรัทธามั่นคงอย่างแท้จริงและของที่น้อมมาถวายต้องเป็นของแสวงหามาได้โดยบริสุทธิ์ก็แทบไม่แตกต่างจากลัทธิเหล่าอื่นภายนอก^{๖๔๕} แต่เนื้อแท้ของการทำบุญถวายทานตามนัยพุทธนั้น พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำมิให้มุ่งหมายผลตอบแทนเป็นสุขแบบชาวโลก ดังเช่น โขคลากวาสนา เกียรติยศ ชื่อเสียง อำนาจ บริวาร หรือ การบังเกิดในสวรรค์ แต่ทรงสนับสนุนการทำบุญถวายทานเพื่อมุ่งลตภิเลส ทำลายความสังสมก่อตัวของตัณหาเชื่อทุกข์ ด้วยทรงต้องการให้ผู้ทำความดีนั้นประสบสุขประณีตลึกซึ้ง โดยมีนิพพานสุขเป็นจุดหมายสุดท้าย “บัณฑิตย่อมไม่ให้ทาน เพราะเห็นแก่ความสุขกลัวกิเลส ย่อมไม่ให้ทานเพื่อภพใหม่ แต่บัณฑิตยอมให้ทานเพื่อหมดสิ้นกิเลส เพื่อไม่ก่อภพต่อไปอีกโดยแท้”^{๖๔๖} ตรงนี้เองคือความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงระหว่างคำสอนของพระพุทธศาสนากับลัทธิภายนอก

สำหรับ “ทักษิณยบุคคล” หรือ “เนื่อนาบุญของโลก” แม้พระพุทธองค์จะทรงเลียนแบบศัพท์มาจากพราหมณ์หรือลัทธิภายนอกก็ตาม แต่ทรงบัญญัติเรียกใช้เฉพาะพระอริยบุคคล ๔ จำพวกเท่านั้น กล่าวคือ โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหันต์ เหตุเพราะท่านเหล่านี้ผ่านการฝึกอบรมตนเป็นอย่างดี มีความประพฤติงดงาม และเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม เป็นตัวอย่างอันดีงามของสังคม บุคคลเช่นนี้แม้มีอยู่ในโลกก็เป็นประโยชน์แก่มวลมนุษย์มากโขอยู่แล้ว หากท่านจาริกเผยแผ่ธรรมแลดำรงชีวิตเป็นแบบอย่าง หรือแนะนำผู้อื่นเพื่อเข้าถึงชีวิตเช่นนั้นบ้าง ยิ่งเป็นประโยชน์ล้ำค่ามหาศาลเกินกว่าสิ่งตอบแทนอื่นใด

พระธรรมปิฎกได้อธิบายความหมายของคำว่าอริยบุคคลอย่างละเอียดว่า อริยะหรืออารยชนที่จะเป็นสมาชิกในสังคมใหม่คือชุมชนชาวพุทธนั้น เป็นอารยชนโดยอารยธรรมคือด้วยการดำเนินชีวิตตามมรรคาที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา เป็นผู้มีศีลธรรมที่เป็นไปตามเหตุผลบริสุทธิ์ เพื่อไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ให้มีชีวิตร่วมกันที่สงบสุข เอื้อแก่ความเจริญงอกงามแห่งประโยชน์ที่พึงได้พึงถึงตามลำดับขั้นทั้งแก่ตนและผู้อื่น ไม่ใช่ศีลธรรมที่ประพฤติตามค่านิยมของเจ้าหน้าที่ผู้ผูกขาดศาสนาผู้ล่อและชู้ด้วยผลตอบแทนแก่ผู้หวังประโยชน์ส่วนตัวในรูปต่างๆ ซึ่งศีลธรรมจะบิดเบือนแปรรูปไปได้ต่างๆ ตามความพอใจของเจ้าหน้าที่ผู้ผูกขาดศาสนานั้นๆ ดังเช่น ศีลธรรมแบบพิธีบูชาัยของพราหมณ์เป็นตัวอย่าง^{๖๔๗}

ประเด็นสำคัญคือแม้พระอริยบุคคลเหล่านี้จะ “เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขานำมาถวาย เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขาอุทิศบูชา เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก” โดยเชื่อว่าผู้ใดน้อมนำเครื่องไทยทานถวายแก่พระอริยบุคคลเหล่านี้ก็มีผลมากและอานิสงส์มาก แต่

^{๖๔๓} อ.ส.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๑๙.

^{๖๔๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๙๒/๑๓๔.

^{๖๔๕} อ.ป.ภ.จ. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๑๙๒.

^{๖๔๖} ช.ม. (ไทย) ๒๙/๘๒๕/๕๑๗.

^{๖๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘๑.

พระพุทธองค์ทรงอธิบายว่าปาฏิปุคคโลกิยทานหาผลมากกว่าการถวายแก่สงฆ์ไม่ เพราะการถวายทานแก่ส่วนรวมหรือสังฆทาน โดยเฉพาะสงฆ์สองฝ่ายกล่าวคือภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขนั้น ถือว่าเป็นสังฆทานชั้นครบถ้วนสมบูรณ์ มีผลานิสงส์มากมายมหาศาลเกินคณานับ^{๖๔๘} เหตุผลส่วนนี้สอดคล้องกับความสำคัญของสงฆ์ เหตุเพราะสงฆ์ต้องทำหน้าที่สืบต่ออายุพระศาสนาหรือรักษาระบบวินัยให้มั่นคงยืนนาน ต้องดำรงชีวิตเป็นแบบอย่างในฐานะเป็นชุมชนแห่งอิสระ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขของชาวโลก หากมุ่งถวายทานแก่พระอริยบุคคลรูปใดรูปหนึ่งเป็นการเฉพาะ หรือเรียกว่าปาฏิปุคคโลกิยทาน ถึงแม้จะมีอานิสงส์มากก็จริง แต่สงฆ์ส่วนรวมย่อมได้รับผลกระทบกระเทือน ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงทรงมุ่งหมายให้สาวกสาวิกาท่านบำรุงพระภิกษุทั้งหลายในฐานะสงฆ์หรือส่วนรวม เพราะเป็นการรักษาพระศาสนาให้ยั่งยืนยาวนาน

แม้พระอรหันต์ในฐานะ “เนื่อนาบุญของโลก” จะมีความหมายคล้ายกับลัทธิภายนอก แต่พระพุทธองค์ทรงอธิบายตามนัยพุทธพจน์ให้เห็นความแตกต่าง โดยเน้นไปที่บุคคลผู้สมควรรับทักษิณาทานของชาวบ้านว่าควรเป็นพระอริยบุคคล แต่ทรงชี้ว่าแม้บุคคลเหล่านี้จะเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติก็จริง แต่การถวายทานอย่างถูกต้องแท้จริง ต้องข้ามพ้นไปจนถึงคำว่าสงฆ์หรือสังฆทาน เพราะการถวายสังฆทานถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายหลักของพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ว่า “ดูกรพระนางโคตมี โปรดทรงถวาย (ผ้าชุดใหม่) แก่สงฆ์เถิด เมื่อท่านถวายแก่สงฆ์ ทั้งเราและทั้งสงฆ์จักเป็นอันได้รับการบูชา”^{๖๔๙}

บทบาทของพระอรหันต์นั้น นอกจากดำรงตนเป็นเนื่อนาบุญของชาวบ้านแล้ว ยังต้องมีภาระหน้าที่เชิงรุกด้วย กล่าวคือการสั่งสอนชาวบ้านให้ดำเนินชีวิตถูกต้องดีงาม เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม สามารถชี้แนะหนทางไปสู่สวรรค์โลก และอธิบายหลักธรรมชั้นสูงจนถึงภาวะนิพพาน เพราะ “ชาวบ้านอุปลัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่ จึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ควรตอบแทน ด้วยการแสดงธรรมชี้แนะหนทางพ้นทุกข์” เรียกว่า “กัลยาณมิตร” อันว่าหน้าที่ของพระอรหันต์ในฐานะกัลยาณมิตรนั้น พระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติเป็นกฎข้อบังคับให้ปฏิบัติตามตายตัว ทรงมีพุทธานุญาตขึ้นอยู่กับความสามารถของพระอรหันต์แต่ละรูป และลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ถูกต้องแท้จริงนั้น ย่อมสามารถชี้แนะแนวทางประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องหน้า ตลอดจนประโยชน์อย่างยวดยิ่งคือพระนิพพานได้ เพราะ “ไม่ว่าคุณหัสหรือบรรพชิต ย่อมโน้มลลาดเอนเบนไปสู่นิพพานเช่นเดียวกัน”^{๖๕๐}

เบื้องต้นเห็นสมควรกล่าวถึงประโยชน์ในปัจจุบันวันนี้เสียก่อน โดยส่วนใหญ่หลักธรรมระดับนี้ที่พระอรหันต์ทั้งหลายนำมาแนะนำสั่งสอนชาวบ้าน ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญของมนุษย์ผู้ปรารถนาดีในโลกนี้ เช่น ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ ไฉไล ทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติ และชีวิตคู่ครอง เป็นต้น โดยหลักใหญ่พระอรหันต์พยายามชี้แนะการวางท่าทีและการเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ โดยเน้นให้มองเห็นส่วนดี ข้อบกพร่อง และความจริงตามที่เป็น ทำให้ศฤงฆ์สามารถดำเนินชีวิตดีงามและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นได้

ขอสาธกยกตัวอย่างผลแห่งการแสดงธรรมของพระนารทเถระเป็นกรณีศึกษา ครั้งหนึ่งพระนางภัททาราชาเทวีผู้เป็นมเหสีของพระเจ้ามุนะทิวังคต สร้างความโศกเศร้าเสียใจอาลัยรักแก่พระเจ้ามุนะยิ่งนัก พระองค์ทรงสืเนหารักใคร่พระมเหสีหาสิ่งใดเทียบมิได้ จึงไม่ยอมสมรสสนาน ไม่ทรงเสวย เว้นขาดการออกกว่าราชการทุกสิ่งอย่าง ตลอดวันและคืนทรงชบพระพักตร์สระอื่นให้ใกล้พระศพของพระมเหสี พร้อมพร่ำรำพันบ่นเพื่อปานพระ

^{๖๔๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๑๐-๗๑๓/๔๕๘-๔๖๑.

^{๖๔๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๐๗/๔๕๗.

^{๖๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕๗/๒๕๖.

หทัยจะขาดและสวรรคตตาม สร้างความยุ่งยากไกลาหลแก่เหล่าขุนนางเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย

คราวนั้นอำมาตย์ท่านหนึ่งนามว่าโสการักษะ ปรารถนาให้กษัตริย์แห่งตนพ้นทุกข์คือความวิปโยค โศกศัลย์ ครั้นทราบกิตติศัพท์ว่า “พระนารทะ เป็นบัณฑิต ฉลาด มีปัญญา เป็นพหูสูต มีถ้อยคำวิจิตร มีปฏิภาณ ดิगาม เป็นบุพพบุคล และเป็นพระอรหันต์” จึงเข้าไปกราบเรียนพระคุณเจ้าถึงความโศกเศร้าของกษัตริย์แห่งตน ครั้นพระเถระรับปากเป็นประกันมั่นเหมาะว่าจะช่วยสงเคราะห์ตามสติปัญญาแล้ว โสการักษะอำมาตย์จึงเข้าไปกราบทูลพระเจ้านมูณฑะ เพื่อเดินทางไปสนทนาธรรมกับพระเถระเจ้า ณ กุกกุฏาราม แห่งนครปาตลีบุตร ธรรมะที่พระเถระนำมาชี้แจงแสดงแด่พระเจ้านมูณฑะนั้น เป็นการอธิบายถึงความปรารถนาของมนุษย์สามัญ กล่าวคือ อย่าแก่ อย่าเจ็บไข้ อย่าตาย อย่าสิ้นไป และอย่าฉิบหาย แต่เนื้อหาหลักซึ่งนักกอปรด้วยอุปมาอุปไมยหลายนัยยะ จนทำให้พระเจ้านมูณฑะเปลี่ยนแปลงจากคนทุกข์กลายเป็นเข้าใจความจริง สุดท้ายจึงโปรดให้ทำพิธีพระราชทานเพลิงศพของพระมเหสีผู้เป็นที่รัก แล้วบรรจุเก็บอัฐิไว้ในสถูปเสีย ^{๖๕๑}

ชั้นถัดมาพระอรหันต์ควรสามารถชี้แนะสุขยิ่งกว่าประโยชน์ในโลกนี้ กล่าวคือสวรรค์โลก เพราะเป็นจุดหมายที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการ โดยเฉพาะคนทำบุญกับพระอรหันต์ในฐานะเนื่อนาบุญของโลก การอธิบายความหมายของปรโลกเบื้องหน้านั้น ต้องสามารถชี้แจงให้เห็นว่ามีความสุขที่สูงล้ำเลิศกว่าสุขที่มองเห็นเฉพาะหน้า แล้วชักชวนให้หันมาทำความดีที่ละเอียดกว่าขั้นต้น หากทำได้เช่นนั้นแล้วก็เป็นอันหวังได้ว่ามีสวรรค์โลก เป็นเบื้องหน้าแน่นอน ครึ่งหนึ่งพระสารีบุตรพำนักอยู่ที่ทักขินาคีรีชนบท ทราบว่าธัญชาณีพราหมณ์ผู้อยู่อาศัย ใกล้ประตูตมทูลปลาบปลื้มหนัก จึงเดินทางไปหาพร้อมสอบถามอาการ ครั้นทราบข่าวพราหมณ์ถึง “ทุกขเวทนา กล้านหนักขึ้นไม่ถดถอย ปรากฏอาการทวิยิงขึ้น เจ็บปวดรวดร้าวเท่าทวิ เหมือนคนเอาเหล็กแหลมคมกดศีรษะ เหมือนคนเอาเส้นเชือกเข้มีดรัดศีรษะ เหมือนนายโคฆาตเอามีดสำหรับเชือดเนื้อโคอันคมมาเชือดท้อง และเหมือนคนสองคนช่วยกันจับคนละแขนแล้วรุมอย่างบนหลุมถ่านเพลิง” ด้วยต้องการสงเคราะห์พราหมณ์ให้เข้าถึงสวรรค์โลก พระสารีบุตรเถระจึงอธิบายเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างอบายภูมิ มนุษย์ภูมิ และสวรรค์ภูมิ ตลอดจนถึงพรหมโลก ครั้นทราบข่าวพราหมณ์ธัญชาณีประสงคจะบังเกิดบนพรหมโลกจริงแล้ว จึงแสดงคุณสมบัติของผู้สามารถอุปถัมภ์บนพรหมโลกตามลำดับ พราหมณ์ธัญชาณีตรองตามธรรมของพระสารีบุตรครั้นทำกาละแล้วได้ไปบังเกิดบนพรหมโลก ^{๖๕๒}

อันดับสุดท้ายพระอรหันต์ควรสามารถแนะนำชาวบ้านให้เข้าถึงประโยชน์อย่างยอดเยี่ยมคือพระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เพราะภาวะนิพพานเปิดกว้างสำหรับคนทุกคนชั้นวรรณะและทุกเพศทุกวัย เพราะ “ไม่ว่าคฤหัสถ์หรือบรรพชิต หากปฏิบัติถูกต้องเพราะข้อที่ปฏิบัติถูกต้องนั้นเป็นเหตุ ย่อมเป็นผู้ยังกุศลธรรมที่เป็นทางรอดพ้นให้สำเร็จได้” ^{๖๕๓} หลักฐานส่วนนี้เห็นได้จากพระพุทธองค์ทรงแนะนำให้พระอรหันตสาวกทั้งหลายช่วยกันสอนชาวบ้านให้เข้าใจเกี่ยวกับอริยสัจว่า “ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าหนึ่งเหล่าใดที่พวกเขาพึงอนุเคราะห์ที่ดี เหล่าชนที่พอจะรับฟังคำสอนที่ดี ไม่ว่าจะป็นมิตร เป็นผู้ร่วมงาน เป็นญาติ เป็นสาโลหิตก็ตาม พวกเขา

^{๖๕๑} อ.ป.ภ.จ. (ไทย) ๒๒/๕๐.

^{๖๕๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๗๒-๗๐๓.

^{๖๕๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๑๐/๖๕๐.

เธอฟังชักชวน ฟังสอนให้ดำรงอยู่ให้ประดิษฐานอยู่ในการตรัสรู้ตามความเป็นจริง ซึ่งอริยสัจ ๔ ประการ”^{๖๕๔} แม้อานาถปิณฑิกเศรษฐีผู้ใกล้ชิดทำกาละได้ฟังธรรมเทศนาอันลึกซึ้งจากพระสารีบุตรเถระ ก็เคยขอร้องให้ท่านช่วยแสดงแก่ชาวบ้านบ้าง “เพราะกุลบุตรผู้เกิดมามีกิเลสฐลีในดวงตาน้อย หากไม่ได้สดับจะเสื่อมคลายจากธรรม และเป็นผู้ไม่รู้ธรรม”^{๖๕๕}

ข้อมูลเบื้องต้นชี้ให้เห็นว่า ลักษณะการแสดงธรรมของพระอรหันต์ในฐานะกัลยาณมิตรก็คือพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้านามว่าอนุพุทธิกถานั้นเอง เริ่มต้นจากสอนวิธีครองชีวิตดีงามโอบอ้อมอารีช่วยเหลือเผื่อแผ่กัน เรียกว่าทาน ถัดมาเป็นการรักษาวินัยเพื่อความผาสุกของสังคม เรียกว่าศีล จากนั้นแสดงชีวิตที่มีความความอิมเอิบพร้อมทุกอย่างด้วยผลบุญเรียกว่าสวรรค์ แล้วแสดงข้อบกพร่องและความไม่สมบูรณ์เพียงพอ เรียกว่ากามาที่นวะ และแสดงทางออกพร้อมผลดีของทางออกนั้น เรียกว่าเนกขัมมานิสังสะ ครั้นผู้ฟังเห็นผลดีของทางออกนั้นแล้ว จึงทรงแสดงอริยสัจ ๔ ต่อท้ายเป็นตอนจบด้วยเหตุดังกล่าวจุดมุ่งหมายของการแสดงธรรมก็คือพระนิพพานนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป ทศนคติเรื่องพระอรหันต์มีการถกเถียงกันมาหลายพันปี พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นภายหลังก็ไม่สามารถต้านทานกระแสแห่งพระอรหันต์ได้ พระพุทธเจ้าในฐานะผู้ประกาศศาสนาท่ามกลางบรรยากาศของนักบวชน้อยใหญ่ จำเป็นต้องเดินตามกระแสของสังคมโดยไม่ปฏิเสธ แต่จุดแตกต่างของพระพุทธศาสนาจากลัทธิในกายอื่นคือ กล้าที่จะอธิบายความหมายของพระอรหันต์ตามความเป็นจริง โดยย้อนแย้งแนวความคิดของผู้คนสมัยนั้น แม้พระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกจะช่วยกันอธิบายแต่หาได้ประสบความสำเร็จในเร็ววัน พระพุทธองค์จึงผ่อนความหมายของพระอรหันต์แบบพุทธลงมาสู่บทบาทและหน้าที่ โดยวางหลักการว่าพระอรหันต์คือผู้หมดสิ้นภาระส่วนตัวแล้ว จำต้องทำหน้าที่เพื่อสังคมสงฆ์และสังคมฆราวาส

^{๖๕๔} ส.ม. (ไทย) ๑๔/๑๗๐๖/๕๔๔.

^{๖๕๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๓๗.

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๙, ๒๕๕๗.
- พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ ๔๕ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พุทธศักราช ๒๕๕๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พุทธทาสภิกขุ. **พุทธประวัติ (ฉบับวิจารณ์)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เม็ดยาพรินต์ติ้ง, ๒๕๔๖.
- _____ . **ตามรอยพระอรหันต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๔.
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- _____ . **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- Bhikkhu Bodhi. **In the Buddha's Words**. Boston: Wisdom Publications. 2005.
- Depak Kumar Barua. **An Analytical Study of Four Nikayas**. New Delhi: Munshiram Manoharlal, 2003.
- G.P. Malalasekera. **Dictionary of Pali Proper Names**. Vol.1-2. New Delhi: Munshiram Manoharlal, 2002.
- Isaline Blew Horner. **The Early Buddhist Theory of Man Perfected**. New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1979.
- John S. Strong. **Relics of the Buddha**. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 2004.
- Kane, Pandurang Vaman. **History of Dhammasastra**. Vol.4. Poona. Bhandarkar Oriental Research Institute, 1973.
- Nathan Katz. **Buddhist Images of Human Perfection**. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1989.
- Parry Jonathan. **Death and the Regeneration of Life**. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Sukumar Dutt. **Buddhist Monks and Monasteries of India**. New Delhi: Motial Banarsidass, 2008.
- Vijay Nath. **Dana: Gift System in Ancient India**. Delhi: Munshiram Manoharlal, 1787.

ความมั่นคงของมนุษย์ในบริบทสังคมไทยที่ก้าวสู่ศตวรรษที่ ๒๑

พระครูปริยัติปัญญาโสภณ (ชัย บุรณะ) *

บทคัดย่อ

การพัฒนาประเทศต้องอาศัยคนเป็นพื้นฐานการสร้างคนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพถือว่าเป็นเรื่องสำคัญประเทศไทยจึงต้องสร้างคนให้คุณภาพเพื่อไว้พัฒนาประเทศโดยการพัฒนาคณะของชาติได้คุณลักษณะ การศึกษาดี สุขภาพดี สังคมและสิ่งแวดล้อมดี มีอาชีพและรายได้ คุณธรรมจริยธรรมทางสังคมดี ครอบครัวอบอุ่น หลักประกันทางสังคมที่ดี เพื่อเป็นทุนมนุษย์ในการพัฒนาประเทศในศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อให้ประชาชน สังคม การเมือง เศรษฐกิจ เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : ความมั่นคง, มนุษย์, สังคม, ศตวรรษที่ ๒๑

ABSTRACT

Developing countries must have a basis. Creating a quality and performance is important. Thailand must create a quality person. The development of national characteristics. Education, good health, social and environmental responsibility Occupation and income. Moral and social good, good family, Better social security. To human capital development in the 21st century. To the people, social, political, economic, Achieve stability and prosperity to the stand next.

Keywords : Security, Human, Society, 21st century

บทนำ

การก้าวเข้าเข้าสู่โลกที่ทันสมัยของสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นโลกที่พัฒนาความทันสมัยและความสะดวกเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ชาติในทุกๆ ด้านโดยการนำวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและความเชื่อมาพัฒนาตามหลักวิทยาศาสตร์และการสร้างนวัตกรรมแบบใหม่มาทดแทนความเป็นจริงที่มีอยู่เดิม โลกศตวรรษที่ ๒๑ เป็นโลกของวิทยาศาสตร์และพลังงานนิวเคลีย การควบคุมพลังงานและการเปลี่ยนแปลงพลังงานธรรมชาติ

* อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

และโลกการบริการ โลกของสื่อสารอินเทอร์เน็ตคอมพิวเตอร์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่มนุษย์มีความรู้ความสามารถมนุษย์มีความปรารถนาที่เอาชนะธรรมชาติและต้องการเป็นเจ้าของธรรมชาติ การแข่งขันและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติในโลกศตวรรษที่ ๒๑ จึงต้องนำวิทยาการความรู้สมัยใหม่มาใช้ให้เป็นประโยชน์กับมวลมนุษยชาติมากเท่าที่จะมากได้จึงหมายถึงการแข่งขันกันทางเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ การวิจัย งานวิชาการการวางแผนจัดการอย่างเป็นระบบ

มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจของประเทศการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นเรื่องสำคัญต้นๆของการบริหารจัดการขั้นพื้นฐานทางสังคม เพราะในปัจจุบันการพัฒนาสังคมการเมือง เศรษฐกิจต้องพึ่งมนุษย์ด้านประสิทธิภาพและความพร้อมของมนุษย์ที่จะรักษาความสมดุลของชีวิตกับบริบทสิ่งแวดล้อมที่อิทธิพลต่อการดำรงชีวิตความต้องขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทางกายภาพตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าหลักอภินิหารปัจเจก การบริโภคแห่งชีวิตได้แก่ปัจจัย ๔ คือ

๑. อาหาร เป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิตเพราะว่ามนุษย์มีความต้องการอาหารมารักษาโรคของความหิวที่มันเกิดเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาตลอดไปและตลอดชีวิตของมนุษย์ความมั่นคงทางอาหารจึงเป็นเหตุให้มนุษย์จักสร้างแหล่งอาหารและวิธีผลิตอาหารแบบต่างๆเพื่อการบริโภคและปลอดภัย

๒. เครื่องนุ่งห่ม เป็นเครื่องใช้ปกปิดร่างกาย ปกปิดอวัยวะอันให้เกิดความละอายและเป็นเครื่องป้องกันความหนาวสร้างความอบอุ่นเครื่องนุ่งห่มช่วยป้องกันสัตว์มาทำร้ายร่างกายเช่นยุงและแมลงวันป้องกันแดดและฝน

๓. ที่อยู่อาศัยมั่นคงและถาวรที่สามารถป้องกันอันตรายจากธรรมชาติหรือป้องกันความปลอดภัยจากมนุษย์และสัตว์ร้ายได้หมดความวิตกกังวลในที่อยู่อาศัย

๔. ยารักษาโรค เป็นความมั่งและปลอดภัยของชีวิตแบบพื้นฐานอันบริสุทธิ์ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย การดูแลรักษาสุขภาพของมนุษย์ก็เป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่ถือว่าเป็นหลักความมั่นคงของมนุษย์การไม่เจ็บป่วยถือว่าเป็นการดำเนินชีวิตมีความสุข การมีสุขภาพที่ห่างไกลจากโรคเป็นลาภอันประเสริฐเป็นหลักมาตรฐานของชีวิตที่ดีมนุษย์จึงมีความต้องการความมั่งคั่งขั้นพื้นฐานของชีวิตที่ดี เช่น การอยู่ดีกินดี มีที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและสุขภาพที่ดี ในแนวความคิดของนักปรัชญาตะวันตกมาสโลได้พูดถึงทฤษฎีความต้องการและความมั่งคั่งของมนุษย์ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนถึงขั้นสูงสุดไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological needs)

ความต้องการในขั้นนี้เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic needs) ซึ่งมีพลังมากที่สุดเพราะเป็นความต้องการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ตัวอย่างเช่น ความต้องการอากาศ อาหาร ยารักษาโรค หากความต้องการขั้นแรกยังไม่ได้รับการตอบสนองก็ยากที่จะพัฒนาสู่ขั้นอื่นๆ ได้

๒. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety and security needs)

ความต้องการในขั้นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อขั้นแรกได้รับการตอบสนอง ความต้องการในขั้นนี้เป็นความต้องการที่จะรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง หากไม่ได้รับการตอบสนองหากไม่ได้รับการตอบสนองจะเกิดความรู้สึกหวาดกลัว รู้สึกไม่มั่นคง

๓. ความต้องการความรัก และความเป็นเจ้าของ (Belonging and love needs) เมื่อ ๒ ขั้นแรกได้รับการสนองความต้องการแล้ว มนุษย์จะสร้างความรักและความผูกพันกับผู้อื่น

๔. ความต้องการการได้รับการยกย่องนับถือ(Esteem needs) แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะได้แก่

- ความต้องการนับถือตนเอง (Self-respect) คือ ความต้องการมีอำนาจ มีความเชื่อมั่นในตนเองมีความสามารถและความสำเร็จมีความเคารพนับถือตนเอง

- ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ (Esteem from others) คือ ความต้องการชื่อเสียงเกียรติยศ การยอมรับยกย่องจากผู้อื่น

๕. ความต้องการที่จะเข้าใจประจักษ์ตนเองอย่างแท้จริง (Self-actualization needs) เป็นความต้องการเพื่อตระหนักรู้ความสามารถของตนกับประพฤติปฏิบัติตนตามความสามารถ และสูงสุดความสามารถ โดยเพ่งเล็งประโยชน์ของคนอื่นและของสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ^{๖๕๖}

๒. การศึกษา

การสร้างความมั่นคงทางการศึกษาของสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาการศึกษาให้ทันความเจริญของสังคมโลกทุกด้านเพราะการพัฒนาคนไทยเพื่ออนาคตของประเทศสร้างคนไทยให้เป็นคนดีและคนเก่งมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ เน้นการอ่านออก เขียนได้ คิดวิเคราะห์เป็นสามารถสร้างวิสัยทัศน์และวางแผนอนาคตที่ดีของตนเองได้ รวมถึงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของคนไทย และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและประเทศชาติเป็นหลัก

๑. เร่งรัดปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบและกระบวนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งระบบให้มีประสิทธิภาพ ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ให้สำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

๒. เร่งพัฒนาความแข็งแกร่งทางการศึกษา ให้ผู้เรียนทุกระดับทุกประเภทรวมถึงเด็กพิการ และด้อยโอกาส มีความรู้ และทักษะแห่งโลกยุคใหม่ควบคู่กันไปโดยเฉพาะทักษะการอ่านการเขียน และการคิด เพื่อให้มีความพร้อมเข้าสู่การศึกษาระดับสูง และโลกของการทำงาน

๓. เร่งปรับระบบสนับสนุนการจัดการศึกษาที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันมีการประสานสัมพันธ์กับเนื้อหา ทักษะและกระบวนการเรียนการสอนประกอบไปด้วย มาตรฐานและการประเมินหลักสูตรและการสอน การพัฒนาทางวิชาชีพและสภาพแวดล้อมการเรียนรู้

๔. ยกระดับความแข็งแกร่งมาตรฐานวิชาชีพครูและผู้บริหารสถานศึกษาให้ครูเป็นผู้ที่มีความสามารถและทักษะที่เหมาะสมกับการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการบริหารจัดการและเป็นผู้นำทางวิชาการครูและผู้บริหารสถานศึกษาประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนสร้างความมั่นใจและไว้วางใจ ส่งเสริมให้รับผิดชอบต่อผลที่เกิดกับนักเรียนที่สอดคล้องกับวิชาชีพ

๕. เร่งสร้างระบบให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เป็นองค์กรคุณภาพที่แข็งแกร่ง และมีประสิทธิภาพเพื่อการให้บริการที่ดีมีความสามารถรับผิดชอบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพและมาตรฐานได้เป็นอย่างดี

๖. เร่งรัดปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็ง มีแรงบันดาลใจ และมีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ชัดเจนเป็นสถานศึกษาคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ที่สามารถจัดการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับสากล

^{๖๕๖} <https://sirikanya926.wordpress.com/2014/01/15/> ออนไลน์เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๗. สร้างระบบการควบคุมการจัดการการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่มีข้อมูลสารสนเทศและข่าวสารเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนอย่างพร้อมบริบูรณ์และมีนโยบายการติดตามประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม

๘. สร้างวัฒนธรรมใหม่ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ เพื่อการให้บริการที่ดี ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเร่งรัดการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงระบบของโรงเรียน ให้เป็นแบบร่วมคิดร่วมทำกรมีส่วนร่วม และการประสานงานสามารถใช้เครือข่ายการพัฒนาการศึกษา ระหว่างโรงเรียนกับโรงเรียนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรวิชาชีพกลุ่มบุคคล องค์กรเอกชนองค์กรชุมชน และองค์กรสังคมอื่น

๙. เร่งปรับระบบการบริหารงานบุคคล มุ่งเน้นความถูกต้อง เหมาะสมเป็นธรรม ปราศจากคอร์รัปชัน ให้เป็นปัจจัยหนุนในการเสริมสร้างคุณภาพและประสิทธิภาพ ขวัญและกำลังใจ สร้างภาวะจิตใจแรงบันดาลใจและความรับผิดชอบในความสำเร็จตามภาระหน้าที่

๑๐. มุ่งสร้างพลเมืองดีที่ตื่นตัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้และทำให้การศึกษานำการแก้ปัญหาสำคัญของสังคมรวมทั้งปัญหาการคอร์รัปชัน

๑๑. ทุ่มมาตรการเพื่อยกระดับคุณภาพสถานศึกษาที่พัฒนาแล้วและโรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่ได้คุณภาพเพื่อไม่ให้ผู้เรียนต้องเสียโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ^{๖๕๗}

การเตรียมคนเพื่อพัฒนาประเทศให้ถึงจุดหมายนั้น การศึกษาถือว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญระดับต้นๆ สิ่งที่เป็นนวัตกรรมที่คนสร้างขึ้นมาเพื่อความสะดวกแก่การดำเนินชีวิตล้วนเกิดจากความรู้การศึกษา การสังเกต การประดิษฐ์คิดค้น การวิจัย ประเทศไทยต้องสร้างความเข้มแข็งทางการศึกษาทุกๆ ด้านในการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

๓. สุขภาพและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาสุขภาพของประชาชนในประเทศไทยได้วางแผนพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชนในชาติมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๘ โดย เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นวัตถุประสงค์หลัก เน้นการพัฒนาศักยภาพของคนในด้านสุขภาพโดยเฉพาะพฤติกรรมสุขภาพเน้นเรื่องความครอบคลุมหลักประกันสุขภาพด้วยบริการที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านสุขภาพ มีการปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ด้านสาธารณสุขให้สอดคล้องกับวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๓๔-๒๕๓๙) เน้นสุขภาพคือสุขภาวะพัฒนาระบบสุขภาพทั้งระบบยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับสุขภาพ ระบบสุขภาพพอเพียง ภาพลักษณ์ของสังคมและระบบสุขภาพที่พึงประสงค์ เริ่มกำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาสุขภาพ โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “คนในสังคมไทยทุกคนมีหลักประกันที่จะดำรงชีวิตอย่างมีสุขภาวะ และเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพ อย่างเสมอภาค รวมทั้งอยู่ในครอบครัว ชุมชนและสังคมที่มีความพอเพียงทางสุขภาพ มีศักยภาพ มีการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพ โดยสามารถใช้ประโยชน์ทั้งจากภูมิปัญญาสากลและภูมิปัญญาไทยได้อย่างรู้เท่าทัน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาสุขภาพและยึดหลักการ สุขภาพดีเป็นผลจากสังคมดีวิสัยทัศน์มุ่งสู่ระบบสุขภาพพอเพียง เพื่อสร้างให้สุขภาพดี บริการดี สังคมดี ชีวิตมีความสุขอย่างพอเพียง พันธกิจสร้างเอกภาพทางความคิด สร้างจิตสำนึกสุขภาพใหม่สร้างระบบจัดการที่โปร่งใส สร้างกลไกการมี

^{๖๕๗} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นโยบายปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐

ส่วนร่วมในการพัฒนายุทธศาสตร์ ๖ ยุทธศาสตร์ ได้แก่

๑. การสร้างเอกภาพและธรรมาภิบาลในการจัดการระบบสุขภาพ
๒. การสร้างวัฒนธรรมสุขภาพและวิถีชีวิตที่มีความสุขในสังคมแห่งสุขภาพ
๓. การสร้างระบบบริการสุขภาพและการแพทย์ที่ผู้รับบริการอุ่นใจ ผู้ให้บริการมีความสุข
๔. การสร้างระบบภูมิคุ้มกันเพื่อลดผลกระทบจากโรคและภัยคุกคามสุขภาพ
๕. การสร้างทางเลือกสุขภาพที่หลากหลายผสมผสานภูมิปัญญาไทยและสากล
๖. การสร้างระบบสุขภาพฐานความรู้ด้วยการจัดการความรู้

ปัจจัยที่กำหนดสุขภาพ (Determinants of health) ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสุขภาพ มีทั้งที่ใกล้ชิดตัวที่มีผลต่อสุขภาพของบุคคลครอบครัวและชุมชนได้แก่ ปัจจัยทางปัจเจกบุคคลปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ปัจจัยด้านระบบบริการสุขภาพและยังมีปัจจัยที่อยู่ไกลตัวออกไป เช่นปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมการเมืองและการกระจายทรัพยากรในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลกซึ่งจะมีผลหรือเป็นตัวกำหนดปัจจัยใกล้ตัวอีกทีหนึ่งซึ่งในแต่ละด้านมีความเชื่อมโยงและมีอิทธิพลต่อกันอย่างเป็นองค์รวมแยกกันไม่ออกและมีความเป็นพลวัตเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาปัจจัยเหล่านี้ มีผลทำให้บุคคลมีความแตกต่างกันในเชิงสังคมและทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในด้านสุขภาพปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสุขภาพนั้น ต้องมีหลายหน่วยงานหลายกระทรวงเข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากมิติของเศรษฐกิจ สังคม เช่น เรื่องความยากจนการจ้างงานการกีดกันทางสังคม โลกาภิวัตน์หรือภัยทางธรรมชาติ หรือภาวะโรคร้อนซึ่งเป็นเรื่องระดับโลก และสามารถส่งผลกระทบต่อสุขภาพต่อคนทั่วโลก แม้จะไม่ได้เป็นประเทศที่เป็นต้นเหตุหลักของปัญหาาระบบบริการสุขภาพ ถือเป็นปัจจัยกำหนดสุขภาพที่สำคัญด้วยการพัฒนาระบบบริการสุขภาพเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงระบบบริการสุขภาพที่ได้มาตรฐานและมีความยั่งยืนไม่เป็นภาระงบประมาณจนไม่สามารถที่จะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาวได้

๔. การมีงานทำและรายได้

การอยู่ดีกินดีของประชาชนในทุกภูมิภาคของไทยจะเป็นหลักประกันเรื่องการเมืองงานทำและมีรายได้ลดการอพยพแรงงานจากท้องถิ่นเข้าตัวเมืองเพื่อหางานทำสร้างรายได้นโยบายสวัสดิการสังคมและความมั่นคงของมนุษย์แก้ไขปัญหาค่าความยากจนโดยการจัดหาที่ดินทำกินให้แก่ผู้มีรายได้น้อยส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้ เช่นการปลูกป่าสร้างความเข้มแข็งของกองทุนหมู่บ้านและแหล่งเงินทุนอื่นๆในระดับชุมชนให้มีกลไกที่โปร่งใสมีประสิทธิภาพและให้ชุมชนสามารถตัดสินใจและนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ปรับโครงสร้างหนี้ภาคประชาชนเพื่อนำไปสู่การลดหนี้หรือยืดเวลาชำระหนี้หรือลดอัตราดอกเบี้ยหรือพักชำระดอกเบี้ยเร่งรัดปรับปรุงแก้ไขปัญหาค่าคุณภาพการอยู่อาศัยคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยเฉพาะชุมชนผู้มีรายได้น้อยให้ดียิ่งขึ้นโดยปรับปรุงคุณภาพและขยายการให้บริการสาธารณสุขไปทั่วถึงปรับปรุงการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐด้านการเคหะและการอยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานขององค์กรรวมถึงพิจารณาจัดตั้งองค์กรในลักษณะดังกล่าวเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนผู้มีรายได้น้อยให้ดียิ่งขึ้นสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมในกลุ่มผู้สูงอายุโดยเน้นบทบาทของสถาบันทางสังคมชุมชนและเป็นเครือข่ายในการคุ้มครองทางสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุรวมทั้งส่งเสริมการนำศักยภาพผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาประเทศการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาสู่สังคมส่งเสริมการออมและสร้าง

ระบบประกันสุขภาพเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมั่นคงให้ความสำคัญในการคุ้มครองผู้บริโภคในทุกระดับโดยการรณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจจัดตั้งองค์กรอิสระผู้บริโภคการสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจได้เช่นโดยพื้นฐานแล้วประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมเศรษฐกิจของประเทศจึงควรเน้นที่เศรษฐกิจการเกษตรเน้นความมั่นคงทางอาหารเป็นการสร้างความมั่นคงให้เป็นระบบเศรษฐกิจในระดับหนึ่งจึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ช่วยลดความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้เศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับทุกสาขาทุกภาคของเศรษฐกิจไม่จำเป็นจะต้องจำกัดเฉพาะแต่ภาคการเกษตรหรือภาคชนบทแม้แต่ภาคการเงินภาคสังหาริมทรัพย์และการค้าการลงทุนระหว่างประเทศโดยมีหลักการที่คล้ายคลึงกันคือเน้นการเลือกปฏิบัติอย่างพอประมาณมีเหตุมีผลและสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองและสังคมการดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริพอเพียงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทยดังนั้นเมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริหรือพระบรมราโชวาทในด้านต่างๆจะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิตสภาพสังคมของประชาชนด้วยเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติได้แนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

๑. ยึดความประหยัดตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต
๒. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องซื่อสัตย์สุจริต
๓. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
๔. ไม่หยดน้ำที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ
๕. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

๕. ความมั่นคงด้านครอบครัว

สังคมครอบครัวเป็นสังคมเริ่มต้นของการพัฒนาคนให้ได้มาตรฐานก่อนที่จะให้คนในสังคมออกสู่สังคมนอกบ้าน การพัฒนาคนในครอบครัวจึงมีความสำคัญโดยเฉพาะสถาบันพื้นฐานของการสร้างคนในชาติคือครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นผู้สร้างบุคลิกภาพของทุกคนการเจริญเติบโต ทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์หรือสังคม ย่อมขึ้นอยู่กับเลี้ยงดูของบิดามารดา ซึ่ง เรามักกล่าวเสมอว่า บิดามารดาคือครูคนแรกของลูก แม้ว่าลูกจะ เติบโตจนเข้าโรงเรียนได้แล้วบิดามารดาก็ต้องทำหน้าที่เสมือนครูอยู่เช่นเดิม นั่นคือ คอยเอาใจใส่ อบรมสั่งสอนลูกด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะป็นกิริยามารยาท ความประพฤติ บาบุญคุณโทษ สิ่งที่ ควรทำหรือไม่ควรทำและหน้าที่ของครอบครัวที่จะต้องดูแลสมาชิกให้เกิดความสุขดังนี้^{๖๕๘}

๑. หน้าที่ในการส่งเสริมความเจริญเติบโตส่วนบุคคลของลูก การเจริญเติบโตนี้หมายถึง การเจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์สังคมและสติปัญญา
๒. การให้ความรัก ความอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัย เช่น ไม่ เปรียบเทียบลูกของตนว่าด้อยกว่าลูกของคนอื่น แสดงออกให้ ลูกรู้สึกได้ถึงเขาจะมีสภาพอย่างไรพ่อแม่ก็ยังรักและต้องการ เขาอยู่เสมอ ให้ลูกมีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ
๓. การให้เสรีภาพส่วนบุคคล ข้อนี้มีความสำคัญมากเช่นกัน ก่อนอื่นทั้งพ่อแม่และลูกต้องมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับคำว่า เสรีภาพและขอบเขตของเสรีภาพเสียก่อน เด็กควรได้รับอนุญาต ให้ทำในสิ่งที่สนใจเล่นหรือเที่ยวกับเพื่อนภายในขอบเขต คือ ไม่เกิดอันตรายต่อตัวเองและผู้อื่น ถ้าครอบครัวสามารถปฏิบัติ เช่น

^{๖๕๘} www.khanpak.com/index.php?option=nfe5.nfe.go.th/1p/41008/41008_02_1.htm ออนไลน์เมื่อ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นี้ได้ เด็กก็จะเข้าใจเรื่องสิทธิ เสรีภาพ

๔. การแนะนำสั่งสอน ให้รู้จักใช้เครื่องมือของวัฒนธรรม สำหรับชีวิตประจำวัน เนื่องจากมนุษย์ทุกคนไม่มีใครรู้จักหรือ ทำอะไรได้เองมาตั้งแต่เกิด ฉะนั้น มนุษย์เราต้องเรียนทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการยืน เดิน การพูดจา การรับประทานอาหาร หรือกิจกรรมรายาต่าง ๆ ตลอดจนการแต่งกาย การอยู่ในสังคม การรู้จักใช้จ่ายเงินทอง เป็นต้น

๕. การปลูกฝังนิสัยที่เอาใจใส่ในปฏิกริยาของผู้อื่นพ่อแม่ต้อง ชี้แจงว่า มนุษย์เราอยู่ร่วมกันต้องรู้จักเอาใจใส่ผู้อื่นด้วย ทั้งนี้ เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ช่วยเหลือหรือทำให้ ผู้อื่น ได้รับความสะดวกใจเมื่อติดต่อกับผู้อื่น

๖. หน้าที่ในการสร้างสันติสุขภายในบ้าน สันติสุขเป็นภาวะ ที่ทุกคนยินดีจะได้พบ แต่สันติสุขจะเริ่มมีขึ้นไม่ได้ถ้าไม่เริ่มจาก บ้านการที่บ้านมีสันติสุขมิได้แปลว่าบ้านไม่มีความขัดแย้งเพราะ ความขัดแย้งกันในบ้านย่อมมีเป็นธรรมดา แต่พ่อแม่จะต้อง พยายามแก้ไข หรือนำความขัดแย้งมาใช้ให้เกิดประโยชน์

๗. การสร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคง ให้แก่ครอบครัว ในกรณี ดังกล่าวมีความหมาย รวมกันทั้ง ๒ ประการคือ ความสัมพันธ์ใกล้ชิด รักใคร่ ประองดองกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพ่อแม่และ มีภาวะการเงินที่มั่นคงพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัว ให้มีความสุขตาม อดภาพ

๘. หน้าที่ในการสร้างจุดหมายชีวิตและแรงจูงใจ ในที่นี้หมายถึง ความว่า พ่อแม่ควรทำให้ลูกมีจุดหมายปลายทางของชีวิตที่จะทำให้ชีวิตมีคุณค่ายิ่งขึ้น ถ้าคนเรามีจุดหมายในชีวิต จะทำให้เขา ขวนขวาย ทำให้ตนเองไปถึงจุดหมาย

การพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนาเมื่อพิจารณาถึงลักษณะปัญหาของครอบครัวบุตรธิดาและสามีภรรยาพบปัญหาที่มีมากที่สุดได้แก่ครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายบุตรธิดาใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยสำหรับปัญหาของสามีภรรยาที่มีมากที่สุดได้แก่เรื่องการอบรมสั่งสอนบุตรโดยบุตรได้แสดงความรำคาญหงุดหงิดต่อร้อนในเรื่องนี้บิดามารดาควรหาเวลาให้ความอบอุ่นกับบุตรและอบรมสั่งสอนให้บุตรได้รู้จักโทษภัยของสังคมนอกจากนี้บิดามารดาควรปรับตัวให้เข้ากับพฤติกรรมของบุตรที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นต้องมีความอดทนและทำความเข้าใจในพฤติกรรมของบุตรโดยพยายามประคับประคองให้ผ่านพ้นวัยนี้ไปด้วยดีแนวทางการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัวโดยการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาจะสร้างความเข้าใจภายในครอบครัวโดยปรับให้มีทัศนคติที่ดีต่อกันมีความคิดเห็นตรงกันยอมรับซึ่งกันและกันไม่ขัดแย้งกันเมื่อทำได้ดังนี้สมาชิกในครอบครัวจะมีความปรารถนาดีให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องนี้เป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมและการดำรงชีวิตตั้งนั้นการปรับตนให้รู้จักความจำเป็นในเรื่องการใช้จ่ายทรัพย์การรู้จักเก็บออมรู้จักหาเพื่อการใช้จ่ายที่ถูกต้องจะเป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดีสำหรับสมาชิกในครอบครัวหนึ่งการแบ่งเวลาเพื่อให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวและเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความรู้สึกที่ดีต่อกันนอกจากนี้การพูดถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานจะสามารถประสานมิตรไมตรีต่อกันและการรู้จักหน้าที่ของตนจะช่วยลดปัญหาต่างๆได้พระพุทธศาสนาถือว่าหลักพุทธธรรมเป็นหลักของการปฏิบัติความดีต่อกันสมาชิกในครอบครัวควรนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อสร้างสันติสุขให้แก่สมาชิกในครอบครัว ^{๖๕๙}

^{๖๕๙} มานิตา สุขสำราญ.การศึกษาพฤติกรรมของปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว, ๒๕๔๘.

๖. ความมั่นคงส่วนบุคคล

ความมั่นคงส่วนบุคคลเป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาเป็นการเร่งด่วนในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมอาเซียน ประเทศไทยได้ความสำคัญกับการพัฒนาคนมาตามลำดับและมีการมีพัฒนาให้คนไทยได้เข้าถึงความเข้มแข็งส่วนบุคคลนั้นคือคุณภาพและความสามารถเฉพาะบุคคลโดยรัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการผลักดันแนวคิดใหม่ เรื่องความมั่นคงของมนุษย์ในการให้ประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยการจัดตั้งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาสังคม การสร้างความเป็นธรรม และความเสมอภาคในสังคมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพ และความมั่นคงในชีวิต สถาบันครอบครัวและชุมชนได้ดำเนินการศึกษามาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ ตามแนวคิดทฤษฎีในประเทศและต่างประเทศร่วมกับสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) หมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ประกอบด้วย ความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน ๑๐ มิติ ตามแนวทาง ดังนี้

๑. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการมีงานทำและรายได้ ประกอบด้วย (๑) การได้ทำงานที่มั่นคงและมีความสุขหรือพอใจในงาน (๒) มีรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว (๓) มีเงินออมที่พอเพียงสำหรับอนาคต (๔) ปราศจากหนี้สินที่ไม่สร้างผลผลิต

๒. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านครอบครัว ประกอบด้วย (๑) ความรักใคร่ปรองดอง (๒) ความรับผิดชอบและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ (๓) การเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน (๔) การไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ

๓. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสุขภาพอนามัย ประกอบด้วย (๑) การมีสุขภาพกายที่ดี (๒) การมีสุขภาพจิตที่ดี (๓) การมีหลักประกันด้านสุขภาพอนามัยอย่างเท่าเทียมและพอเพียง (๔) ประชากรไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยทางกายและจิต (๕) การปฏิบัติตนที่มีส่วนส่งเสริมสุขภาพกายและจิต

๔. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษา ประกอบด้วย (๑) ประชากรได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม (๒) การมีการศึกษาที่พอเพียงต่อการครองชีวิต (๓) การได้รับการศึกษา และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

๕. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ส่วนบุคคล) ประกอบด้วย (๑) การปลอดภัยจากการประทุษร้ายต่อร่างกาย (๒) ความรู้สึกปลอดภัยจากการประทุษร้ายต่อร่างกาย (๓) การปลอดภัยจากการประทุษร้ายด้านทรัพย์สิน (๔) ความรู้สึกปลอดภัยจากการประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน

๖. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย (๑) เพิ่มระดับการมี สิทธิครอบครองที่อยู่อาศัยที่มีมาตรฐาน (๒) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานโดยเฉพาะน้ำสะอาดอย่างทั่วถึง (๓) สิ่งแวดล้อมที่ปราศจากมลพิษทาง เสียง กลิ่น ฝุ่น คิว

๗. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสิทธิและความเป็นธรรม ประกอบด้วย (๑) การปลอดภัยจากการถูกละเมิด และเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบ (๒) มีหลักประกันและการคุ้มครองด้านสิทธิ (๓) กลไกที่แก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้านสิทธิที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

๘. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสังคม-วัฒนธรรม ประกอบด้วย (๑) มีเวลาพักผ่อนที่ปลอดจากภารกิจที่พอเพียง (๒) ใช้เวลาติดตามข่าวสารทางสังคม-วัฒนธรรม (๓) มีเวลาในการทำจิตใจให้สงบ (๔) มีส่วนในการปฏิศาสนกิจ (๕) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มสังคมและชุมชน

๙. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วย (๑) การมีบุคคลที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ (๒) ระบบบริการสังคมที่ให้การคุ้มครองและเข้าถึงได้ในเวลาอันรวดเร็ว (๓) ความรู้สึกในคุณค่าของชีวิต และความสุขในชีวิต

๑๐. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการเมือง - ธรรมาภิบาล ประกอบด้วย (๑) ส่งเสริมการใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างบริสุทธิ์ในทุกระดับ (๒) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองและการรวมกลุ่มทางการเมือง (๓) ส่งเสริมการติดตามข่าวสารทางการเมืองของประชากร (๔) สร้างความโปร่งใส การตรวจสอบได้และความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐ^{๖๖๐}

๗. สังคมและวัฒนธรรม

ในขณะที่โครงสร้างการผลิตได้เปลี่ยนผ่านจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการอย่างต่อเนื่อง ภาคอุตสาหกรรมมีการสังมองค์ความรู้และเทคโนโลยีการผลิตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการเปลี่ยนผ่านจากการผลิตอุตสาหกรรมขั้นปฐมโดยการลงทุนต่างชาติในระยะแรกมาเป็นโครงสร้างที่มีการใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนมากขึ้นโดยการร่วมลงทุนของนักลงทุนไทยมี

สัดส่วนสูงขึ้น ประเทศไทยกลายเป็นฐานการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงที่สำคัญมากขึ้นเช่นเดียวกับการผลิตสาขาบริการขยายฐานกว้างขึ้นจากบริการดั้งเดิมในกลุ่มท่องเที่ยวโดยมีความเชี่ยวชาญหลากหลายมากขึ้นตามลำดับทั้งในด้านการเงิน บริการสุขภาพ และอื่นๆ อย่างไรก็ตามในภาคเกษตรมีความล่าช้ากว่าในสาขาเศรษฐกิจอื่นๆ ผลิตภาพการผลิตต่ำเนื่องจาก การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้สนับสนุนมีน้อย ในขณะที่คุณภาพดินแย่งลง มีการใช้

ที่ดินไม่เหมาะสม และการบริหารจัดการยังไม่เป็นระบบ สาขาเกษตรต้องเผชิญกับความผันผวนของสภาพภูมิอากาศและราคาสินค้าโดยไม่มีระบบประกันความเสี่ยงที่เหมาะสม การให้ความช่วยเหลือโดยรัฐในลักษณะของการอุดหนุนไม่ได้ยึดโยงเข้ากับการเพิ่มประสิทธิภาพจึงเป็นภาระงบประมาณในระดับสูงอย่างต่อเนื่องในด้านสังคมศักยภาพและระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยหลายด้านยังต่ำกว่าเป้าหมายและไม่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนฐานความรู้ ปัญหาสำคัญ เช่น การศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทยยังมีปัญหาเชิงคุณภาพ เด็กปฐมวัยยังมีพัฒนาการที่ล่าช้ากว่าวัยเพราะครอบครัวไม่มีความรู้และขาดเวลาในการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมและเด็กวัยเรียนยังมีปัญหาด้านสติปัญญาเพราะคุณภาพการศึกษาไทยอยู่ในระดับต่ำ

ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมแ่งวัฒนธรรมโลกยุคโลกาภิวัตน์ คำว่า “โลกาภิวัตน์” หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก (ของข่าวสาร) การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใดสามารถรับรู้ สัมผัส หรือ รับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวาง สืบเนื่องมาจากการพัฒนาาระบบสารสนเทศ ดังนั้นยุคโลกาภิวัตน์จึงเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร (Information Age) ที่ไร้พรมแดน อันเป็นยุคที่มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทางด้านเทคโนโลยีสื่อสารและคมนาคม ทำให้ประเทศต่าง ๆ ได้เข้ามาใกล้ชิดกันมากขึ้น กระแสโลกทั้งใน

^{๖๖๐} <http://www.ryt9.com/s/cabt/27187> ออนไลน์ เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

รูปของทุนและข้อมูล รวมทั้งค่านิยมบางประการ เช่น สิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม ได้ขยายตัวครอบคลุมไปทั่วโลก

ลักษณะสำคัญของโลกาภิวัตน์จึงเป็นความหลากหลายที่เกี่ยวข้องกับการกระจายกิจกรรมการค้าเงินงานตั้งแต่เดิมอาจจะผูกขาดอยู่ ณ ศูนย์หรือแหล่งไม่กี่แห่งในโลกออกไปยังท้องถิ่นหรือศูนย์ใหม่ๆ หลากหลายมากขึ้นดังนั้นก็อาจกล่าวได้ว่าสังคมยุคโลกาภิวัตน์จึงเป็นโลกที่มนุษย์สามารถข้ามพรมแดนของประเทศและสามารถทะลุกาลเวลาได้โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศในการติดต่อสื่อสารในลักษณะที่ไร้พรมแดน โลกในสายตาของผู้ที่อาศัยเทคโนโลยี จึงเป็นโลกใบเล็กที่สามารถติดต่อกันได้ง่ายและรวดเร็ว

ปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี อันเป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองโลก มีผลทำให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีความเชื่อมโยงระหว่างกันมากขึ้น โลกที่เคยกว้างใหญ่กลับเล็กลง ดินแดนแต่ละประเทศที่อยู่ห่างไกลกันสามารถติดต่อกันได้ภายในเวลาเสี้ยววินาทีที่ประดุจเป็นหมู่บ้าน (Global Village) ภูเขาและทะเล ซึ่งเป็นพรมแดนธรรมชาติ ที่เคยเป็นอุปสรรคในการติดต่อไปมาหาสู่ ดูเสมือนเลือนหายไปจนกลายเป็นโลกไร้พรมแดน

ลักษณะสำคัญของสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและการบริการสังคมโลกาภิวัตน์คอมพิวเตอร์มีบทบาทสำคัญมาก เพราะเป็นเครื่องมือที่จะรับและแปลงข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและไม่ค่อยมีข้อจำกัดคอมพิวเตอร์ได้ถูกนำมาใช้ในการจัดเก็บ บันทึกข้อมูล จัดระบบข้อมูล และนำมาใช้สื่อสารถึงกันในเวลาอันรวดเร็วทุกมุมโลกในระยะไม่กี่ปีมานี้ได้มีการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ไปอย่างมากจากเครื่องที่มีขนาดใหญ่ราคาแพง เป็นระบบคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลที่มีขนาดเล็ก มีคุณภาพ ราคาถูก และศักยภาพสูง เครื่องคอมพิวเตอร์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการแพร่ข้อมูลข่าวสารในยุคโลกาภิวัตน์

เกิดการเพิ่มขึ้นของแรงงานด้านข่าวสาร จำนวนแรงงานที่ทำงานเกี่ยวกับข่าวสาร ข้อมูลมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แรงงานเหล่านี้ได้แก่ผู้ที่อยู่ในวงการการศึกษา การคมนาคม การพิมพ์ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ สื่อสารมวลชน ทุกประเภท การเงิน การบัญชี รวมทั้งอุตสาหกรรมผลิตคอมพิวเตอร์หรือชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ และงานที่เกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีมาจัดการกับข่าวสารทุกชนิดเกิดการไหลบ่าของข้อมูลข่าวสาร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจและสังคมเจริญก้าวหน้า เศรษฐกิจที่เจริญก้าวหน้าทำให้โลกตะวันตกมั่งคั่งร่ำรวย ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดเป็นแรงกระตุ้นให้มีการวิจัยและพัฒนา เพื่อศึกษาค้นคว้าหาข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างไม่หยุดยั้งสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ก็ทำหน้าที่ค้นคว้าวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น เทคโนโลยีสื่อสารอันทันสมัยก็มีส่วนช่วยให้เกิดการเปลี่ยนถ่ายข้อมูลใหม่ๆ หมุนเวียนอยู่ตลอดเวลาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อสังคมโลกผลกระทบด้านสังคมการครอบงำของวัฒนธรรม เนื่องจากระบบสื่อสารไร้พรมแดนทำให้เกิดการครอบงำของวัฒนธรรมอิทธิพลของวัฒนธรรมและอำนาจของเศรษฐกิจจากประเทศที่พัฒนาแล้วได้ไหลบ่าเข้าสู่ประเทศอื่นอย่างรุนแรงก่อให้เกิดกระแสวัฒนธรรมโลก (Neo - Westernization) ครอบงำทาง ความคิด การมองโลก การแต่งกาย การบริโภคนิยม แพร่หลายเข้าครอบคลุมเหนือวัฒนธรรมประจำชาติของแต่ละประเทศ ผลที่ตามมา คือ เกิดระบบผูกขาดแบบไร้พรมแดน

หมู่บ้านโลก (Global Village) จากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารและโทรคมนาคม ทำให้สังคมโลกไร้พรมแดนโลกทั้งโลกเป็นเสมือนหมู่บ้านเดียวกันสมาชิกของหมู่บ้านคนใดทำอะไร ก็สามารถรับรู้ได้ ทั่วกันทั่วโลก เมื่อมาอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน สิ่งใดที่กระทบประเทศหนึ่งก็ย่อมกระทบถึงประเทศอื่นๆ ไป

ด้วยอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในส่วนใดส่วนหนึ่งของโลกสามารถรับรู้ได้อย่างฉับพลัน

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ซึ่งมีข้อมูลข่าวสารเข้ามามีบทบาทสำคัญซึ่งจะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตสินค้าจากการผลิตที่เหมือนกันในปริมาณที่เป็นจำนวนมากมาเป็นการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เข้ามาควบคุมในการผลิตโดยมีลักษณะการใช้งานเฉพาะซึ่งใช้ระยะเวลาการผลิตสั้นกว่าสิ่งเบ็ดเตล็ดน้อยกว่าจะเข้ามาแทนที่ เช่น รถยนต์ ขึ้นส่วนอาจได้รับการผลิตในประเทศต่าง ๆ ๔ ประเทศ ที่มีความสามารถเฉพาะด้าน แล้วนำมาประกอบในประเทศที่ ๕ แล้วส่งขายไปทั่วโลก ซึ่งเป็นลักษณะของการเกิดบริษัทข้ามชาติทุนข้ามชาติ ที่เข้าไปแสวงหาผลกำไร อย่างไร้พรมแดนในดินแดนต่างๆ ทั่วโลก แล้วกำไรเหล่านั้น ถูกส่งไปพัฒนา หรือถูกส่งไปยังบริษัทใหญ่ในประเทศแม่เป็นแบบฉบับธุรกิจโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีผลทำให้ธุรกิจ การเงินหลักทรัพย์ ธนาคาร ประกันภัย ต้องปรับตัวเพื่อรองรับธุรกิจแบบโลกาภิวัตน์ด้วย การผลิตในโรงงานอุตสาหกรรมจะเปลี่ยนระบบการผลิตมาเป็นการผลิตอย่างต่อเนื่องตลอด ๒๔ ชั่วโมงระบบการเงินก็จะต้องปรับมาบริการแบบ ๒๔ ชั่วโมงด้วยกระแสเงินตราต่าง ๆ ได้ผ่านเข้าออกธนาคารตลอดเวลาในช่วงเวลาที่วัดกันเป็นเสี้ยววินาทีโดยใช้อิเล็กทรอนิกส์ซึ่งอัตราเร็วนี้คือความสามารถที่จะก้าวล้ำหน้าทำให้มีผลต่อการกระจายอำนาจและผลกำไรอย่างมากภายนอกจากนั้นกระแสการแข่งขันด้านการค้าและการแสวงหาตลาดได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็วกลายเป็นสภาพข้ามชาติอย่างแท้จริงการค้าและช่องทางการเข้าสู่ตลาดโลกมีอาจดำเนินไปในรูปแบบที่เรียกว่าลัทธิพาณิชย์นิยม(Mercantilism) ที่เคยเป็นลักษณะหนึ่งของการแข่งขัน เพื่อผูกขาดอำนาจและผลประโยชน์ในอดีตการค้าเน้นกิจกรรมทางการค้าได้พัฒนาซับซ้อนและมีกลไกวิธีการหลากหลายมากขึ้น ในยุคนี้จะได้เห็น “การทูตแผนใหม่” (New Diplomacy) ที่มุ่งไปที่พันธมิตรทางธุรกิจ การค้าและอุตสาหกรรม แทนการใช้ระบบการเมืองดังที่เคยปรากฏในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา

ผลกระทบด้านการเมืองเกิดความรู้สึกท้องถิ่นนิยม(Localism)กระแสโลกาภิวัตน์สร้างความรู้สึกลัทธิท้องถิ่นนิยมแทนที่อุดมการณ์ชาตินิยมเนื่องจากสังคมยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคแห่งข่าวสารซึ่งประชาชนในท้องถิ่นสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนของตนได้อย่างรวดเร็วจากสื่อมวลชน ทำให้เกิดการปลุกจิตสำนึกของประชาชนในท้องถิ่นให้รู้จักเห็นคุณค่าอนุรักษ์รักษาและหวงแหนทรัพยากรภายในท้องถิ่นของตนพร้อมทั้งตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐบาลกลางหากรัฐบาลกลางหวังจะดักตวงผลประโยชน์จากท้องถิ่นโดยไม่โปร่งใส ก็จะถูกต่อต้านจากประชาชนในท้องถิ่นดังที่เราได้พบเห็นที่กลุ่ม ประชาชน ออกมาเรียกร้องสิทธิ ความเสมอภาคต่างๆ

การสร้างสังคมและวัฒนธรรมใหม่ประเทศไทยมันเป็นไปความสื่ออัตโนมัติ การเรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมก้าวหน้าทุกด้านที่มีประภาการณ์ทางสังคมสื่อสารให้คนไทยเข้าถึงความการบริการและระบบเทคโนโลยี ทางสังคมการเมืองเศรษฐกิจและการให้ชีวิตในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

๘. สิทธิและความเป็นธรรม

สิทธิมนุษยชนมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอารยะธรรมโลก (World Civilization) ของมนุษย์ที่พยายามวางระบบความคิดเพื่อให้คนทั่วโลกเกิดความระลึกรู้ คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ตั้งแต่ยอมรับความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรี ขาดิกำเนิด สิทธิต่างๆที่มีพื้นฐานมาจากความชอบธรรม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งสิทธิตั้งแต่กำเนิด โดยให้ความสำคัญกับคำว่าชีวิตนอกจากนี้แล้วสิทธิมนุษยชนยังมีความสำคัญในแง่ของการเป็นหลักประกันของความเป็นมนุษย์สิทธิและ เสรีภาพ และสภาวะโลกปัจจุบันเรื่องของสิทธิมนุษยชนก็ไม่ใช่ว่าเรื่องประเทศ

ใดประเทศหนึ่ง เราจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในการศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชน เพราะมีความสำคัญทั้งในด้านสังคมโลกและการสร้างประชาธิปไตยในสังคมไทยสิทธิมนุษยชนจะครอบคลุมสิทธิต่างๆในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้มีชีวิตที่ดีในสังคมดังนี้

๑. สิทธิในชีวิตถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่ได้และได้รับการคุ้มครองให้ปลอดภัยได้รับการตอบสนองตามความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัยทุกชีวิตล้วนมีคุณค่าด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลือเพื่อการดำรงชีวิตอยู่เป็นพิเศษจากผู้อื่น เช่น คนพิการ คนชรา ฯลฯ ดังนั้นทุกคนควรปฏิบัติต่อบุคคลด้วยโอกาส ให้ความสำคัญ ให้โอกาสและให้ความช่วยเหลือตามสมควรเพื่อให้ทุกชีวิตมีความเท่าเทียมกันมากที่สุด

๒. สิทธิในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ถูกต้อง คนในสังคมต้องให้โอกาสกับคนที่เคยกระทำไม่ถูกต้อง ให้โอกาสคนเหล่านี้ได้รับการอบรมแก้ไขและพัฒนาตนเองใหม่ ให้สามารถมีชีวิตที่ดีขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น

๓. สิทธิในการยอมรับนับถือ หมายถึง การที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันด้วยการยอมรับซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีและคุณค่าของชีวิตด้วยความเท่าเทียมกัน

๙. สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

พัฒนาการการต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์/สิทธิมนุษยชนในสังคมนั้นมีมายาวนาน สถานการณ์สำคัญของสังคมไทยที่ถือว่าเป็นมิติการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพสังคมไทยปัจจุบันเน้นความสำคัญของภาคเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหรือระบบตลาดได้ครอบงำเศรษฐกิจโลก และภายใต้ระบบตลาดเศรษฐกิจทุนนิยมดังกล่าว ได้ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่มาพร้อมกับเศรษฐกิจในระบบตลาด ภายใต้เงื่อนไขของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้นโดยในที่นี้จะขอกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นผลมาจากการพยายามก้าวไปสู่ความทันสมัย รัฐบาลได้ใช้กฎหมายโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับชุมชน เห็นได้จากการจัดการทรัพยากรในภาคอีสาน เช่น การประกาศเขตวนอุทยานทับที่ดินทำกินของชาวบ้าน การให้สัมปทานป่าแก่กลุ่มอิทธิพลภายนอกชุมชนด้วยการส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์และการพัฒนาอุตสาหกรรม

โดยที่ประชาชนมีอิสระตามเสรีภาพในการใช้สิทธินั้นได้ตามเจตจำนงอิสระของตนเองหรือตามความสามารถในการตกลงใจของตนเองได้ด้วย ไม่อยู่ภายใต้การบังคับกะเกณฑ์โดยอิทธิพลอย่างอื่น ทั้งนี้สามารถจำแนกสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของประชาชน ออกได้เป็น ๓ ส่วนดังนี้ คือ สาระสำคัญของสิทธิ พันธะของรัฐที่มีต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน และการใช้ประโยชน์จากสิทธิเสรีภาพของประชาชนสาระสำคัญของสิทธิได้แก่

๑. สิทธิ เสรีภาพในความเป็นมนุษย์ เป็นสิทธิ เสรีภาพ เกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย ความคิด จิตใจ และความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งถือเป็นสิทธิจะอยู่ จะเป็น หรือเป็นสิทธิที่ติดมากับตัวของประชาชนทั้งหลายตั้งแต่เกิดมาเป็นคน โดยที่รัฐไม่อาจปฏิเสธความเป็นคน และศักดิ์ศรีความเป็นคนของประชาชนด้วยการกระทำที่เป็นการล่วงล้ำเกิน คุกคาม หรือละเมิดได้ เช่น การไม่ถูกลงโทษด้วยวิธีโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม การมีเสรีภาพในเคหสถานส่วนตัว เสรีภาพการเดินทาง การนับถือศาสนา การสื่อสาร คมนาคม การแสดงความคิดเห็น การมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน และการเลือกถิ่นที่อยู่ เป็น โดยที่ทุกคนมีอยู่เหมือนกัน รัฐไม่อาจเข้าไปแทรกแซงให้เกิดความแตกต่าง หรือ สูญสิ้นสิทธิอันเป็นเสมือนองค์ประกอบของชีวิต จิตใจ และร่างกายนั้นได้ ดังนั้น สิทธิ

เสรีภาพในความเป็นมนุษย์จึงเป็นสิทธิของคนที่ไม่ให้รัฐกระทำซึ่งอาจเรียกสิทธิแบบนี้ได้ว่าเป็นสิทธิที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐ

๒. สิทธิ เสรีภาพในความเป็นพลเมือง เป็นสิทธิ เสรีภาพเกี่ยวกับการที่สามารถเรียกร้องความต้องการขั้นพื้นฐานจากรัฐในฐานะที่เป็นราษฎรของรัฐได้ซึ่งรัฐมีหน้าที่ให้การสนองตอบในรูปของบริการสาธารณะ ถือเป็นสิทธิที่จะเรียกขอได้ จะรับเอาได้ หรือเป็นสิทธิที่ตามมาเกี่ยวกับตัวโดยที่งอกขึ้นมาจากความเป็นพลเมืองหรือเป็นราษฎรของรัฐ โดยที่รัฐไม่อาจจะปฏิเสธความรับผิดชอบหรือความช่วยเหลือด้วยการเพิกเฉยไม่กระทำการตอบสนองตามความเรียกร้องต้องการของประชาชนซึ่งรัฐมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองได้ เช่น

สิทธิในการรับการศึกษา สิทธิของผู้บริโภค เสรีภาพในการชุมนุม เสรีภาพในการรวมตัวเป็นหมู่คณะ สิทธิการรับข้อมูลข่าวสารจากรัฐ เสรีภาพการจัดตั้งพรรคการเมือง สิทธิการรับบริการสาธารณสุข สิทธิการฟ้องหน่วยราชการ สิทธิมีส่วนร่วมกับรัฐ สิทธิคัดค้านการเลือกตั้ง สิทธิในการเข้าชื่อเสนอกฎหมายและข้อบัญญัติท้องถิ่น สิทธิการเข้าชื่อถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองทั้งระดับชาติ และระดับท้องถิ่น

ดังนั้นสิทธิเสรีภาพในความเป็นพลเมืองจึงเป็นสิทธิของพลเมืองที่ไม่จำเป็นว่าทุกคนจะต้องได้รับประโยชน์เท่ากัน แต่หากเป็นสิทธิอะไรของใครก็เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องรับผิดชอบในการสนองตอบต่อการใช้สิทธินั้น กล่าวคือ พลเมืองที่เป็นเด็กย่อมสามารถเรียกร้องการศึกษาฟรีในภาคบังคับจากรัฐได้เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ก็ย่อมสามารถเรียกร้องการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้ ดังนั้นสิทธิเสรีภาพของพลเมืองจึงเป็นสิทธิที่สงวนไว้ให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดหาให้ประชาชน หรือบังคับให้รัฐจะต้องกระทำซึ่งอาจเรียกสิทธิแบบนี้ได้ว่าเป็นสิทธิที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐ

๓. สิทธิในความเสมอภาค เป็นสิทธิ เสรีภาพเกี่ยวกับการได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันจากรัฐ หรือการไม่เลือกปฏิบัติ เว้นแต่การเลือกปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้ผู้เสียเปรียบ ผู้ด้อยโอกาส ได้รับสิทธิโอกาสเท่าเทียมกับคนอื่นได้ ซึ่งถือเป็นสิทธิที่จะมีจะเหมือนหรือเป็นสิทธิ เสรีภาพที่ดำรงอยู่นอกตัวของประชาชน โดยที่รัฐไม่อาจปฏิเสธความเป็นกลาง หรือความเป็นธรรมด้วยการละเลยเพิกเฉยไม่ยื่นมือเข้าไปช่วย หรือ หยิบยื่นโอกาสอันพึงมีพึงได้ให้กับประชาชนได้รับอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยที่ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบ เพราะความแตกต่างตามธรรมชาติ และเพราะการกระทำหรือละเว้นการกระทำของรัฐที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น การเสมอกันในกฎหมาย การไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน การได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ การได้รับความคุ้มครองโดยรัฐ และ สิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ เป็นต้น

ดังนั้น สิทธิในความเสมอภาคจึงเป็นสิทธิที่กำหนดให้รัฐดำรงฐานะของความเป็นคนกลางในการถือดุลระหว่างความแตกต่างกันตามธรรมชาติของคนกับความเท่าเทียมกันตามกฎหมายและการปฏิบัติของรัฐเพื่ออุดช่องว่างไม่ให้ความแตกต่างนั้นเป็นเหตุให้เกิดเงื่อนไขของความไม่ยุติธรรมขึ้นในสังคม แต่ประโยชน์จากความยุติธรรมนั้นเป็นสิ่งที่แต่ละคนต้องสร้างต่อขึ้นมาให้ตัวเองในภายหลังหรือไปหาเอาได้ข้างหน้า เมื่อรัฐได้ช่วยสร้างหลักประกันความยุติธรรมให้แล้ว ซึ่งอาจเรียกสิทธิแบบนี้ได้ว่าเป็นสิทธิที่เป็นพันธะของรัฐ

๑๐. บทสรุป

การพัฒนาคนเพื่อไปความความมั่นคงทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ ในศตวรรษที่ ๒๑ รัฐบาลมีหน้าที่ต้องพัฒนาศักยภาพประสิทธิภาพของคนในประเทศให้ได้มาตรฐานการดำเนินชีวิต ต้องเริ่มการพัฒนา การศึกษาทุกระดับโดยเฉพาะการศึกษาระบบใหม่ในสังคมโลกาภิวัตน์สังคมเทคโนโลยีและการศึกษาโลกอินเทอร์เน็ต

เพื่อการประกอบอาชีพและเลี้ยงชีพได้ในสังคมที่แข่งขันทางวิชาการเพื่อทำงานทำ การพัฒนาด้านสุขภาพของประชาชนมีความสำคัญอย่างมากเพราะประชาชนในประเทศสุขภาพอนามัยไม่ดีก็จะเศรษฐกิจของประเทศไปได้ยากจะเป็นคนที่ขาดคุณภาพ ในศตวรรษที่๒๑คนไทยต้องไม่เจ็บไม่ป่วยมีความสมบูรณ์ทางร่างกายจิตใจพร้อมจะทำงานเพื่อการสร้างฐานครอบครัวให้มั่นคง และในส่วนสังคมวัฒนธรรมการเรียนรู้สังคมใหม่ที่เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมการเลียนแบบวัฒนธรรมต่างชาติ ค่านิยม บริโภคนิยม ความเชื่อและความคิด คนไทยต้องเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนหรือเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมการใช้ชีวิตและการเคารพสิทธิการให้เกียรติความเป็นมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันในครอบครัวโลกของกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพสามารถเลี้ยงชีวิตของตนเองได้อย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนและมีความสุขในศตวรรษที่ ๒๑

บรรณานุกรม

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. การพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต, งบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙.
- กรรณิกา ปัญญาวงศ์.เอกสารประกอบการเรียน วิชาการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม สาขาวิชาการจัดการสุขภาพชุมชน,๒๕๕๕.
- มานิตา สุขสำราญ. การศึกษาพฤติกรรมของปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศวิทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว, ๒๕๔๘.
- บัลลังก์ โรหิตเสถียร. มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่อังคารที่ 2 สิงหาคม 2559 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการคืออับทราบแผนการขับเคลื่อนและปฏิรูปด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และระบบการศึกษาแผนการขับเคลื่อนและปฏิรูปด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และระบบการศึกษา, ๒๕๕๙.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นโยบายปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐.
- สุวัฒน์ ธรรมสุนทร. การเรียนรู้ตลอดชีวิต. สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๖.
- แผนงานการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิตประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔.
- ชาญวิทย์ ปรีชาพานิชพัฒนา. สังคมพหุวัฒนธรรม ๒๕๕๘. http://ddddd58.blogspot.com/2015/12/1_39.html ออนไลน์ เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- <http://www.ryt9.com/s/cabt/27187> ออนไลน์ เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- www.khanpak.com/index.php?option=dnfe5.nfe.go.th/ilp/41008/41008_02_1.htm ออนไลน์เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการรักษาศีล ๕ ของชุมชนบ้านแพงพวย
อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์

The study on behavior of the precepts 5 community at BAAN PANG PUOY
Phlapphla Chai District of Buriram province.

รุ่งสุริยา หอมวัน, พธ.บ. (จิตวิทยา), ศศ.ม. (การบริหารองค์การ)
ปิยวัฒน์ คงทรัพย์, พธ.บ. (ศาสนา), ศศ.ม. (จารีกภาษาตะวันออก)
พระครูปริยัติภัทรคุณ, M.A. (Philosophy)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรักษาศีล ๕ ของชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมและกระบวนการการรักษาศีล ๕ ของชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ดำเนินการโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย หมู่ที่ ๔ ตำบลจันตุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๓๐๐ คน

ผลการวิจัย พบว่า

๑. หลักการและเจตนารมณ์ของศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ก็คือเจตนารมณ์ที่มุ่งให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนกัน รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา นอกจากนั้นยังครอบคลุมถึงการจัดระบบโครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและสภาพแวดล้อม อีกทั้งยังมีเจตนารมณ์ที่จะครอบคลุมให้สามารถแก้ไขปัญหาสังคมยุคใหม่ได้ทั้งหมด ดังนั้น เจตนารมณ์ของการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ไม่เพียงแต่จะแก้ไขปัญหาเรื่องการละเมิดกันระหว่างบุคคลกับบุคคลแบบตรงไปตรงมาเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงปัญหาที่กว้างขึ้น ดังได้กล่าวข้างต้น

๒. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรักษาศีล ๕ ของชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ศีลข้อที่ ๑ ส่วนใหญ่เคยฆ่าสัตว์ เคยตบยุงหรือบีบด และไม่เคยเบียดเบียนสัตว์ ศีลข้อที่ ๒ ส่วนใหญ่เคยหยิบเงินพ่อแม่ไปใช้โดยไม่บอกกล่าว ไม่เคยหยิบเอาสิ่งของของเพื่อนมาใช้ส่วนตัวโดยไม่ได้รับอนุญาต และไม่เคยยืมสิ่งของของเพื่อนแล้วไม่ส่งคืน ศีลข้อที่ ๓ ส่วนใหญ่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์กับคู่รักของตนก่อนแต่งงาน ไม่เคยมีกิ๊ก (มีเพศสัมพันธ์) กับเพื่อนที่ไม่ใช่คู่สมรสของตน และไม่เคยเที่ยวโสเภณีทั้งๆที่มีคู่สมรสแล้ว ศีลข้อที่ ๔ ส่วนใหญ่ไม่เคยโกหกพ่อแม่ เคยพูดโกหกกับเพื่อน และไม่เคยพูดโกหกกับครูอาจารย์ ศีลข้อที่ ๕ ส่วนใหญ่ไม่เคยดื่มเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์ เคยดื่มสุราและไม่เคยดื่มเบียร์, ไวน์ และส่วนใหญ่รักษาศีลอย่างเข้มงวดในบางโอกาส (เช่น เมื่อเข้าอบรมกรรมฐาน) ส่วนใหญ่รักษาศีลข้อ ๓ รองลงมารักษาศีลข้อ ๕ ข้อ ๒ ตามลำดับ ส่วนข้อ ๑ และข้อ ๔ มีจำนวนเท่ากัน และส่วนใหญ่เห็นว่าสถานที่ที่มีผลต่อการรักษาศีล ๕ คือที่วัด

๓. พฤติกรรมและกระบวนการรักษาศีล ๕ ของชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า เกิดจากการจุดประกายของพระครูโสภณธรรมาภิรม ที่มีความสงสารญาติผู้เสียชีวิตที่ต้องเป็นหนี้เป็นสินจากการจ่ายค่าเหล็กในงานศพเป็นจำนวนมากจึงมีแนวคิดที่จะรณรงค์ให้ลดเหล็กในงานศพซึ่งในขณะนั้น

ได้มีแนวร่วมกันหลายคนโดยมีสมาชิกสภาจังหวัด เข้ามาร่วมด้วย แต่การดำเนินงานในระยะแรกไม่ประสบผลสำเร็จจนจัดประชุมเพื่อทำเวทีประชาคมกันใน ๓ หมู่บ้าน คือบ้านแพงพวย หมู่ที่ ๔ บ้านจบก หมู่ที่ ๑๓ และบ้านจบก หมู่ที่ ๑๗ มาร่วมประชุมกันประมาณ ๑๐๐ คน โดยประชุมเดือนละ ๑ ครั้งประมาณ ๓ เดือน จึงได้มีมติร่วมกันว่า “จะไม่มีเหล้าในงานศพ” ซึ่งมีคนที่เห็นด้วยประมาณ ๙๐ คน เนื่องจากเกิดการวิเคราะห้ร่วมกันแล้วว่าชุมชนสังคมเกิดปัญหาขึ้นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางหนี้สินปัญหาสังคมจึงมีการตั้งกฎของสังคมเกี่ยวกับการจัดงานศพปลอดเหล้าจนเกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและมีการขยายแนวคิดเกิดเป็นเครือข่ายไปสู่ตำบลอื่น

๔. แนวทางแก้ไขพฤติกรรมกรรมล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า แนวทางที่จะสามารถช่วยให้พุทธศาสนิกชนหันมารักษาศีล ๕ มากขึ้น คือพ่อแม่ ควรให้การอบรมสั่งสอนตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ควรมีการจัดกิจกรรมรณรงค์บ่อยๆ อย่างต่อเนื่องและทั่วถึงเพื่อให้คนหันมาสนใจในพระพุทธานามมากขึ้น ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติและข้อดีข้อเสียในการรักษาศีล ๕ ควรมีของรางวัลหรือสิ่งจูงใจเป็นที่ประจักษ์มอบให้แก่ผู้ที่ปฏิบัติหรือรักษาศีล ๕ อย่างครบถ้วนในทุกหมู่บ้าน และควรงดสิ่งต่างๆ ที่ทำให้เกิดสิ่งล่อใจ เช่น ผับ คาราโอเกะและควรมีบทลงโทษที่จริงจังและรุนแรงมากขึ้น

Abstract

This research aims 1) to analyze the five precepts of Buddhism. 2) to study the five precepts of community watercress. District rostrum finish Buriram and 3) to study and analyze the behavior of the five precepts of community watercress. District rostrum finish Buriram province Conducted by the Survey Research (Survey Research) to sample the Buddhist community, watercress Moo 4 Tambon Ban Chan Dum rostrum finish. Buriram 300

The research found that

1. the principles and spirit of the five precepts of Buddhism. It is aimed at fulfilling the human society to live together peacefully. Not hurting each other We know empathy It also covers the social structure. The relationship between human society and the environment. It also intends to provide comprehensive solutions to society at all. So the intention of keeping the five precepts in Buddhism. Not only to solve the problem of abuse among individuals with a straightforward person only. But also covers broader issues. As mentioned above,

2. To study the five precepts of community watercress. District rostrum finish Buriram province The first commandment that had killed most of the animals. Tbiug been flattened or ants And never persecuted animals bless the 2nd most parents never took money to spend without notice. I took a friend's personal belongings without permission. And never to lend some of his friends did not return a canon at the third, most never having sex with their partners before marriage never had sex (intercourse) with a friend who is not their spouse. In spite of prostitution and never married couple. The fourth commandment, most parents never lied.

Never lie to a friend And never lie to teachers at the five precepts of never drinking alcoholic beverages. Never drink alcohol and never drink beer, wine. And most rigorous precepts on occasion (such as meditation training), most of the three precepts. Minor precepts Article 5, Article 2 respectively 1 and 4 have the same number. Most places that affect the five precepts is measured.

3. The behavior and the five precepts of community watercress. District rostrum finish Buriram province The spark that caused the provost Sophon governance program. A poor deceased relatives to be in debt to pay for these funerals are so many ideas that are campaigning to stop drinking at the funeral, which at that time was a coalition together by many members. Provincial Council Joined with But the operation was not successful in the first meeting as a forum for the community in the village is home to three watercress among 4. The house, finished among the top 13 The home and finish among the top 17 attended by about 100 people at one meeting a month for about three months. It has been agreed that "there will be no alcohol at the funeral," which has been seen by approximately 90 people. Due to the common analysis that social problems are not so much a problem of the debt problem is a set of rules about the funeral until the alcohol-free, and there are concrete. the idea is to expand the network to other parishes.

4. Solution behavior violated the precepts of the Buddhist community of five houses watercress. District rostrum finish Buri ram found The guidelines will help the five Buddhist precepts turned more parents should be taught from childhood. There should be a campaign frequently. Ongoing and thorough So that people become interested in Buddhism more knowledge and understanding about the principles and the pros and cons of keeping the precepts five should be rewards or incentives are apparent given to those who practice or precepts 5. complete in every village And avoid things The resulting enticements such as pubs, karaoke and penalties should be more severe and serious.

๑. บทนำ

ในสังคมไทยจะเห็นว่า ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมต่างๆ ได้รับอิทธิพลหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในความคิดหรือชีวิตจิตใจของคนไทยเป็นเวลานาน สามารถสังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่างๆ เช่นวิถีชีวิต ทัศนคติ พฤติกรรม นิสัยใจคอของชาวไทยตลอดจนถึงวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ลักษณะดังกล่าวซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการนำมาปฏิบัติดัดแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต^{๖๖๑}

^{๖๖๑} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีบุญไชย**, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง), ๒๕๑๖,

การที่สังคมอยู่รวมกันเป็นหมู่น้อย ปัญหาทั้งหลายย่อมไม่เกิด หรือมีแต่น้อย หากมีปัญหาเกิดขึ้นสามารถแก้ไขได้ง่าย แต่เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันมากขึ้นปัญหาของสังคมก็มากขึ้น และมีความยุ่งยากที่จะแก้ปัญหา นั้นได้ เมื่อเกิดปัญหาขึ้น และมีความยุ่งยากในการอยู่ร่วมกันเช่นนี้ สังคมจึงต้องมีข้อตกลงร่วมกัน เรียกว่าบัญญัติของสังคม ซึ่งหมายถึง กติกา และระเบียบของสังคม เพื่อที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุข มีระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อควบคุมความประพฤติของคนให้อยู่ในกรอบเดียวกัน เพราะคนเราจะต้องอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขทั้งในหมู่มนุษย์และสัตว์เหล่าอื่น หากขาดสิ่งดังกล่าวคนก็ไม่อาจพัฒนาตนไปสู่คุณธรรมที่สูงกว่าได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในทีโดปเทศว่า “คนและสัตว์เดรัจฉาน ย่อมมีการกิน การนอน การสืบพันธุ์ เสมอกันแต่สิ่งที่ทำให้คนต่างจาก สัตว์เดรัจฉานนั้นคือ ธรรม” ^{๖๖๒} และสิ่งที่จะนำคนให้เข้าถึงธรรมได้นั้นก็คือระเบียบกฎเกณฑ์ หรือทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าศีล

ศีลเป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานแรกของพระพุทธศาสนา หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นข้อปฏิบัติของความ เป็นคนก็ได้ เพราะฉะนั้น ศีล โดยเฉพาะศีลห้าจึงเป็นมนุษยธรรมเป็นธรรมของมนุษย์ ^{๖๖๓} หมายความว่าคนเราจะ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น มิใช่ว่าจะเกิดมามีรูปร่างหน้าตาเป็นมนุษย์เท่านั้น จะต้องมีความดีคือศีล ๕ สำหรับ มนุษย์อีกด้วย มนุษยธรรม คือ ธรรมสำหรับมนุษย์ ได้แก่ เบญจศีล หรือนิจศีล คือ ศีล ๕ ข้อนั้น ศีลข้อที่ ๕ ของ คฤหัสถ์ ได้แก่ เจตนาการงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัยและของเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท นับว่า สำคัญมาก เพราะการดื่มสุราเมรัยและของเมาเป็นเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คนประมาทย่อมขาดสติ อัน เป็นเหตุให้กระทำความชั่วได้ง่ายกว่าคนทั่วไปดังพระพุทธเจ้า ตรัสไว้ว่า “ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ ตาย ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย ผู้ไม่ประมาท ย่อมไม่ตาย ผู้ประมาทเหมือนคนที่ตายแล้ว”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของการรักษาศีลแก่ชาวปาฎลีคามใน มหาปรินิพพานสูตร ^{๖๖๔} ว่ามี ๕ ประการ คือ ย่อมได้โภคทรัพย์สมบัติมากมาย กิตติศัพท์อันดีงามย่อมจรจรายไป มีความมองอาจเมื่อไป สู่ชุมชนใดๆ ไม่เป็นผู้หลงตาย (ไม่ตายอย่างไร้สติ) และเมื่อแตกกายทำลายขันธ์ย่อมมีสุคติเป็นที่ไป ๑) ย่อมได้ โภคทรัพย์สมบัติมากมาย ๒) กิตติศัพท์อันดีงามย่อมจรจรายไป ๓) มีความมองอาจเมื่อไปสู่ชุมชนใดๆ ๔) เมื่อ แตกกายทำลายขันธ์ ย่อมมีสุคติเป็นที่ไป

ชุมชนบ้านแพงพวย ตำบลจันตุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นหมู่บ้านที่รักษาศีล ๕ โดยเฉพาะศีลข้อ ๕ คืองดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและของเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มานานหลาย ปีแล้ว เมื่อมีงานหรือมีกิจกรรมต่างๆ ชาวบ้านมีการรณรงค์ดูแลทุกครั้ง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมกรรรักษาศีล ๕ ของชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อ นำผลที่ได้จากการวิจัยไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ของชุมชนและสังคมสืบไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาพฤติกรรมกรรรักษาศีล ๕ ของชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์
- ๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมและกระบวนการกรรรักษาศีล ๕ ของชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์

^{๖๖๒} เสฐียร โกเศศ. ทีโดปเทศ, (พระนคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๐๗), หน้า ๙.

^{๖๖๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, มนุษยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ชวนการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๒.

^{๖๖๔} มหาปรินิพพานสูตร, ทีฆนิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม ๑๓ ข้อ ๘๐ หน้า ๒๕๔-๒๕๕.

๓. วิธีการวิจัยดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๑.๑ ประชากร

ประชากรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ พุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนบ้านแพงพวย ตำบลจันตุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๒๘๕ คน และกลุ่มพระสงฆ์ แขนงนำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๑๕ รูป/คน รวม ๓๐๐ รูปคน โดยศึกษาประชากรที่มีอายุ ๑๖ ปีขึ้นไป

๓.๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยจะทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายมาจากพุทธศาสนิกชนบ้านแพงพวย ตำบลจันตุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ใช้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๘๕ คน และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสงฆ์ แขนงนำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๑๕ รูป/คน รวมประชากรทั้งสิ้น ๓๐๐ รูป/คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชนบ้านแพงพวย ตำบลจันตุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส อาชีพ และรายได้ มีลักษณะคำถามเป็นแบบปิดและเปิด จำนวน ๙ ข้อ

ส่วนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการรักษาศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนบ้านแพงพวย ตำบลจันตุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามทฤษฎีของ Likert-Type-Scale Index มี ๕ ระดับ คือเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนรายข้อ ดังนี้

ข้อความที่เป็นพฤติกรรมทางบวก

- คะแนน ๕ หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง
- คะแนน ๔ หมายถึง เห็นด้วย
- คะแนน ๓ หมายถึง ไม่แน่ใจ
- คะแนน ๒ หมายถึง ไม่เห็นด้วย
- คะแนน ๑ หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ข้อความที่เป็นพฤติกรรมทางลบ

- คะแนน ๑ หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง
- คะแนน ๒ หมายถึง เห็นด้วย
- คะแนน ๓ หมายถึง ไม่แน่ใจ
- คะแนน ๔ หมายถึง ไม่เห็นด้วย
- คะแนน ๕ หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ส่วนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการรักษาและสาเหตุของการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชน มีลักษณะคำถามเป็นแบบเปิดและปิด จำนวน ๑๘ ข้อ

ส่วนที่ ๔ ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของพุทธศาสนิกชนบ้านแพงพวย ตำบลจันตุม อำเภอปลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เกี่ยวกับศีล ๕ มีลักษณะเป็นคำถามแบบเปิด จำนวน ๖ ข้อ

๓.๓ การหาคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามมาหาคุณภาพของแบบสอบถาม โดยการหาความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) ดังนี้

๑. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบความ เที่ยงตรง ตามเนื้อหา (Content Validity) จำนวน ๓ ท่าน แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของแต่ละข้อ (Index of Item Objective Congruence : IOC) ได้ค่า IOC มากกว่า ๐.๕ ขึ้นไปทุกข้อ

๒. หาความเชื่อมั่น (Reliability) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญแล้วไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๐ คน แล้วนำมาตรวจให้คะแนนเพื่อหาสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของความเชื่อมั่นตามวิธีการ ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๕๑

๓.๔ สถิติที่ใช้ในการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยมีการตรวจสอบความ สมบูรณ์และความถูกต้องของแบบสอบถามภายหลังการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลแล้วจึงนำไปบันทึกข้อมูลที่เป็น รหัสลงในแบบบันทึกข้อมูลและเครื่องคอมพิวเตอร์หลังจากนั้นตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยโปรแกรม คอมพิวเตอร์อีกชั้นหนึ่ง สุดท้ายจึงประมวลผลข้อมูลตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (De- scriptive Statistics) มาวิเคราะห์ข้อมูล

๔. สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาหลักการและเจตนารมณ์ของการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พอจะสรุปได้ว่า เจตนารมณ์ของศีล ก็คือเจตนารมณ์ที่มุ่งให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนกัน ให้รู้จักเอาใจ เขามาใส่ใจเรา นอกจากนั้น เจตนารมณ์ของศีล ยังครอบคลุมถึงการจัดระบบโครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับสังคมและสภาพแวดล้อม อีกทั้งยังมีเจตนารมณ์ที่จะครอบคลุมให้สามารถแก้ไขปัญหาสังคมยุค ใหม่ได้ทั้งหมด แทนที่จะเป็นเพียงการละเมิดกันระหว่างบุคคลกับบุคคลแบบตรงไปตรงมาเท่านั้น ตัวอย่างเช่น

ศีลข้อ ๑ ไม่ใช่แค่เพียงการห้ามฆ่าสัตว์ แต่ต้องครอบคลุมถึงปัญหาความรุนแรงต่างๆ เช่น ปัญหาเด็ก นักเรียนตีกัน การทำแท้ง การรุมทำร้ายกัน เป็นต้น

ศีลข้อ ๒ ไม่ใช่แค่เพียงการห้ามลักทรัพย์ แต่ต้องครอบคลุมถึงปัญหาการลักทรัพย์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การทุจริตเชิงนโยบาย การฉ้อการประมุข การจ่ายค่าแรงอย่างไม่เป็นธรรม การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา การสินค้าเกินราคา และการหลอกลวงขายสินค้าผ่านระบบออนไลน์ เป็นต้น

ศีลข้อ ๓ ไม่ใช่แค่เพียงการห้ามประพฤติผิดในกาม แต่ต้องครอบคลุมถึงปัญหาโสเภณี ปัญหาการมี กิ๊ก (มีเพศสัมพันธ์) การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และการพุดคุยหยอกล้อในลักษณะเชิงลวนลาม เป็นต้น

ศีลข้อ ๔ ไม่ใช่แค่การห้ามพูดปด แต่ต้องครอบคลุมถึงปัญหาการโฆษณาสินค้าแบบเกินจริง นโยบาย ของรัฐบาลที่กระจายไม่ทั่วถึงครอบคลุมทุกพื้นที่ การบิดเบือนข่าวของนักสื่อสารมวลชน เป็นต้น

ศีลข้อ ๕ ไม่ใช่แค่เพียงการห้ามดื่มสุราและเมรัย แต่ต้องครอบคลุมถึงยาเสพติดทุกชนิดและสิ่งมอมเมา

ในรูปแบบใหม่ๆ เช่น เกมเล่นผ่านโทรศัพท์สมาร์ตโฟนที่มอมเมาเยาวชน หรือสื่อต่างๆ ที่มอมเมาประชาชนให้หลงผิด เพื่อประโยชน์ของตนเอง เป็นต้น

ผลการการศึกษาวเคราะห์พฤติกรรมกรรมการรักษาศีล ๕ ของชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๐๐ อยู่ในช่วงอายุระหว่าง ๒๑ - ๒๕ ปี จำนวน ๕๗ คน ๑๖ - ๒๐ ปี จำนวน ๕๖ คน ๒๖ - ๓๐ ปี จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๐๐, ๑๘.๖๗ และ ๑๒.๐๐ ตามลำดับ การศึกษา จบมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. จำนวน ๑๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖๗ จบปริญญาตรี จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๖๗ ตามลำดับ ส่วนใหญ่สถานภาพสมรส จำนวน ๑๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๖๗ เป็นเกษตรกร จำนวน ๙๒ คน และเป็นนักเรียน/นักศึกษา จำนวน ๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖๗ และ ๒๙.๖๗ ตามลำดับ รายได้ต่อเดือน ๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๖๗ และต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๐๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๐๐ ตามลำดับ

๒. ระดับทัศนคติที่มีต่อศีล ๕ โดยภาพรวมอยู่ในระดับไม่เห็นด้วยโดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๔๕ เมื่อพิจารณาแยกเป็นศีล ๕ แต่ละข้อพบว่า

ศีลข้อที่ ๑ การล่าสัตว์เป็นกีฬาที่น่าตื่นเต้น มีระดับความคิดเห็นไม่เห็นด้วย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๙ รัฐบาลควรส่งเสริมให้การชนไก่ เป็นกีฬาพื้นเมืองของประเทศไทย ระดับความคิดเห็นไม่เห็นด้วย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ และการฆ่าสัตว์เพื่อทำอาหารเป็นเรื่องปกติในชีวิต มีความคิดเห็นที่ไม่แน่ใจ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๘๘ ตามลำดับ

ศีลข้อที่ ๒ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตทำให้มีความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน มีระดับความคิดเห็น เห็นด้วยอย่างยิ่ง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๑ รองลงมา คือการคืนเงินแก่พ่อค้าที่ทอนเงินเกิน เป็นการกระทำที่ถูกต้อง มีระดับความคิดเห็น เห็นด้วยอย่างยิ่ง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๐ การยืมเงินเพื่อนเพียงเล็กน้อยจะคืนหรือไม่คืนก็ได้ มีระดับความคิดเห็น ไม่เห็นด้วย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ และการถือเอาสิ่งของเล็กๆ น้อยๆ ของเพื่อนเป็นสิ่งที่ยอมกันได้ มีระดับความคิดเห็นไม่แน่ใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๖

ศีลข้อที่ ๓ การมีคู่รักมากๆ ถือเป็นผู้มีเสน่ห์ มีระดับความคิดเห็นไม่เห็นด้วยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๘ รองลงมาคือ การมีภัก (มีเพศสัมพันธ์) เป็นวิวัฒนาการของสังคมสมัยใหม่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ และการมีเพศสัมพันธ์กับคนที่ไม่รู้จักระบุว่าเป็นไปได้เสมอในสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๒ ตามลำดับ

ศีลข้อที่ ๔ การนินทาคนอื่น ถ้าเขาไม่รู้ก็ไม่เป็นไรนั้น มีระดับความคิดเห็นไม่แน่ใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๑ ถ้ามีประโยชน์มาก จะพูดโกหกบ้างก็ไม่เป็นไร มีระดับความคิดเห็น เห็นด้วย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๑๘

ศีลข้อที่ ๕ การดื่มเหล้าหรือเบียร์เหมาะสมกับการรับประทานอาหารมื้อเย็น มีระดับความคิดเห็นไม่แน่ใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๑ และ การดื่มเหล้าหรือเบียร์สามารถช่วยให้คลายเครียดได้ระดับหนึ่ง มีระดับความคิดเห็นไม่แน่ใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๖ และเมื่อมีงานเลี้ยงสังสรรค์จะดื่มเหล้า หรือเบียร์บ้างก็ไม่เป็นไร มีระดับความคิดเห็นไม่แน่ใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๕๕ ตามลำดับ

เมื่อเรียงลำดับความคิดเห็นที่พุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงเห็นด้วยมากที่สุดได้แก่การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตทำให้มีความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน, การคืนเงินแก่พ่อค้าที่ทอนเงินเกินเป็นการกระทำที่ถูกต้อง และถ้ามีประโยชน์มาก จะพูดโกหกบ้างก็ไม่เป็นไร โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๖๑, ๔.๕๐ และ ๒.๑๘ ตามลำดับ

เมื่อเรียงลำดับทัศนคติที่พุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย ไม่เห็นด้วยมากที่สุดได้แก่ การล่าสัตว์ เป็นกีฬาที่น่าตื่นเต้น, การยืมเงินเพื่อนเพียงเล็กน้อยจะคืนหรือไม่คืนก็ได้, การมีคู่รักมากมาย ถือเป็นผู้มีเสน่ห์, การมีกิ๊ก (มีเพศสัมพันธ์) เป็นวิวัฒนาการของสังคมสมัยใหม่ และการมีเพศสัมพันธ์กับคนที่ไม่รู้จักสามารถเป็นไปได้เสมอในสังคม โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๙, ๔.๐๒, ๓.๖๘, ๓.๖๒ และ ๓.๕๒ ตามลำดับ

๓. พฤติกรรมการรักษาและการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอปลื้มพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ศีลข้อที่ ๑ พุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย ส่วนใหญ่เคยฆ่าสัตว์ เคยตบยุงหรือบีบค และไม่เคยเบียดเบียนสัตว์

ศีลข้อที่ ๒ พุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย ส่วนใหญ่เคยหยิบเงินพ่อแม่ไปใช้โดยไม่บอกกล่าว ไม่เคยหยิบเอาสิ่งของของเพื่อนมาใช้ส่วนตัวโดยไม่ได้รับอนุญาต และไม่เคยยืมสิ่งของของเพื่อนแล้วไม่ส่งคืน

ศีลข้อที่ ๓ พุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย ส่วนใหญ่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์กับคู่รักของตนก่อนแต่งงาน ไม่เคยมีกิ๊ก (มีเพศสัมพันธ์) กับเพื่อนที่ไม่ใช่คู่สมรสของตน และไม่เคยเที่ยวโสเภณีต่างๆ ที่มีคู่สมรสแล้ว

ศีลข้อที่ ๔ พุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย ส่วนใหญ่ ไม่เคยโกหกพ่อแม่ เคยพูดโกหกกับเพื่อน และไม่เคยพูดโกหกกับครูอาจารย์

ศีลข้อที่ ๕ พุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย ส่วนใหญ่ ไม่เคยดื่มเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์ เคยดื่มสุราและไม่เคยดื่มเบียร์, ไวน์

พุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย ส่วนใหญ่รักษาศีลอย่างเข้มงวดในบางโอกาส (เช่น เมื่อเข้าอบรมธรรมฐาน) ส่วนใหญ่รักษาศีลข้อ ๓ รองลงมารักษาศีลข้อ ๕ ข้อ ๒ ตามลำดับ ส่วนข้อ ๑ และข้อ ๔ มีจำนวนเท่ากัน มีส่วนน้อยไม่เคยรักษาศีล ๕ เลย และส่วนใหญ่เห็นว่าสถานที่ที่มีผลต่อการรักษาศีล ๕ และพบว่าสถานที่ที่มีผลมากที่สุดคือที่วัด เพียงสถานที่เดียว

๔. ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขพฤติกรรมกรล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอปลื้มพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้คนไทยไม่สามารถรักษาศีล ๕ ได้ เป็นเพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป คนในสังคมเห็นแก่ตัว สังคมอุดมไปด้วยการแข่งขันจึงทำให้คนเราขาดการรักษาศีล ๕ การดิ้นรนในการใช้ชีวิตเพื่อความอยู่รอด เพราะชีวิตประจำวันของคนในสังคมไทยต้องฆ่าสัตว์นำมาประกอบอาหาร อีกอย่างหนึ่งคนไม่สนใจและขาดความรู้ ความเข้าใจพระพุทธศาสนา ขาดการศึกษา ขาดความเข้าใจในเรื่องศีล ๕

แนวทางที่จะสามารถช่วยให้พุทธศาสนิกชนหันมารักษาศีล ๕ มากขึ้น คือ พ่อแม่ ควรให้การอบรมสั่งสอนตั้งแต่วัยเป็นเด็ก ควรมีการจัดกิจกรรมรณรงค์บ่อยๆ อย่างต่อเนื่องและทั่วถึงเพื่อให้คนหันมาสนใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติและข้อดีข้อเสียในการรักษาศีล ๕ ควรมีของรางวัลหรือสิ่งจูงใจเป็นที่ประจักษ์มอบให้แก่ผู้ที่ปฏิบัติหรือรักษาศีล ๕ อย่างครบถ้วนในทุกหมู่บ้าน และควรงดสิ่งต่างๆ ที่ทำให้เกิดสิ่งล่อใจ เช่น ผับ คาราโอเกะและควรมีบทลงโทษที่จริงจังและรุนแรงมากขึ้น

๕. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพฤติกรรมกรรักษาและการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านแพงพวย อำเภอปลื้มพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีข้อเสนอแนะว่าเมื่อรัฐหวังจะเห็นความสงบสุขของชาติ

หรือชนในชาติควรจะมีมาตรการดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาและปฏิบัติตามหลักศีล ๕ หรือโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ อย่างจริงจังและต่อเนื่องโดย

๑. หน่วยงานของรัฐ องค์กรหรือสถาบันการศึกษา คณะสงฆ์ วัดต่างๆ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้มีการปฏิบัติธรรมและรักษาศีลกันมากขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม สามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยเฉพาะการรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะลดปัญหาอาชญากรรม ความรุนแรง และอบายมุขให้ลดน้อยลง

๒. ควรส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาในเรื่องของศีลและทราบถึงโทษของการล่วงละเมิดศีล ส่งเสริมให้เยาวชนมีการเข้าค่ายคุณธรรมหรือค่ายพุทธบุตร เอาจริงและเข้มงวดกับการจัดระเบียบสังคม ปราบปรามอบายมุขทุกรูปแบบ เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมและควรอบรมศีลธรรมตั้งแต่ระดับประถมศึกษา

๓. ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสรักษาศีล ไม่ส่งเสริมให้มีการขายสุราในสถานที่ที่เด็กและเยาวชนเข้าไปใช้บริการ ไม่ส่งเสริมให้มีการขายหวยทั้งใต้ดินและบนดินส่งเสริมให้คนมีอาชีพสุจริตทำ และทางราชการหรือหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ควรจัดให้มีการฝึกอบรมความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้มาก โดยเฉพาะวัยรุ่น เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรมของวัยรุ่น ในสังคมไทย

๔. เพื่อเป็นการลดปัญหาและความขัดแย้งในสังคม และการเบียดเบียนกันเพื่อผล ประโยชน์ของส่วนตนหรือของกลุ่มตน (ทุจริตต่อหน้าที่) รัฐจึงควรจัดฝึกหัดอบรมเยาวชนให้มีศีลโดยการจัดโครงการระยะสั้นๆ เพื่อพัฒนาจิตใจ โดยมุ่งถึงการไม่เบียดเบียนหรือการอยู่ร่วมกันโดยสงบสุขในสังคม ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นทางกายและวาจาที่เป็นพื้นฐานแห่งความประพฤติที่ประกอบด้วยการไม่ประทุษร้ายที่เป็นอันตรายต่อชีวิต การไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน การไม่ละเมิดของรัก การไม่ประทุษร้ายทางวาจา และการไม่มอมเมาตนเองด้วยสิ่งเสพติดด้วยของมีนเมาเช่นยาบ้า เป็นต้น

๕. วัด หรือ องค์กรทางพระพุทธศาสนาควรจัดรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมหรือศีลธรรมรงค์เกี่ยวกับการรักษาศีล ๕ ให้มากขึ้น เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้พุทธศาสนิกชน ได้หันมาให้ความสำคัญและสนใจที่จะศึกษาปฏิบัติตามศีล ๕ อย่างจริงจังและต่อเนื่องเพื่อความสงบสุขสันติสุขอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเถปิฎกอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

กมลรัตน์ หล้าสุวษ์. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๗.

กนิษฐา ไทยกล้า. “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่จำหน่าย และพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์

ของผู้บริโภค”. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)และศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (ศวส.), ๒๕๕๐

คุรุสภา. **กฎหมายตราสามดวง ๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๖.

ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. **การปรับพฤติกรรม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

ดูรายละเอียดใน ศ.ดร.วิทย์ วิศุทเวทย์. **ปรัชญาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒.

ถวิล ช่างาษา และศรีธัญย์ ดำริสุข. (๒๕๔๘). **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ์.

นายแพทย์บัณฑิต ศรีไพศาล และคณะ. “วิวัฒนาการนโยบายควบคุมปัญหาสุราของประเทศไทย”. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

เอกสารศูนย์วิจัยปัญหาสุรา. กรุงเทพมหานคร: มปท., ๒๕๔๙.

นิภา นิชชายน. **การปรับตัวและบุคลิกภาพ: จิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต**.

นวม สงวนทรัพย์. พันเอก (พิเศษ). **สารัตถจิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๕.

ประสาน – ทิพวรรณ หอมพูล. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: พิเศษการพิมพ์, ๒๕๓๗.

ปราโมทย์ เขาวศิลป์. **คู่มือทฤษฎีจิตวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: สหประชาพานิช, ๒๕๒๖.

ปรีชา สุวรรณพินิจ และนางลักษณ์ สุวรรณพินิจ. (๒๕๔๘). **ชีววิทยา ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แผนกตำรา กองวิชาการ สภาการศึกษาหมากุฎราชวิทยาลัย. **ธรรมสมบัติ หมวดที่ ๒ สังคิติถา**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์หมากุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พรรณราย ทรัพย์ประภา. **จิตวิทยาอุตสาหกรรม**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาจันทบุรีนฤนาถ. **ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร:

ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๑๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม. **ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรค์ ปยุตโต). **เชื่อกกรรม รู้กรรม แก้กรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส่องศยาม จำกัด,

๒๕๕๗.

พระพุทโธสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

พระมหาสมบุญ ณ วุฑฒิกโร. “**แนวคิดและขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม**”. กรุงเทพมหานคร:

บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระอุปัชฌาย์. **วิมุตติมรรค**. แปลโดย คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พุทธทาสภิกขุ. **ทาน ศีล ภาวนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๙.

สุจิตรา (อ่อนค้อม) รณริน. ร.ศ. ดร. **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: อักษรภาพิพัฒน์, ๒๕๔๐.

นพมาศ ธีรเวคิน, ร.ศ. **จิตวิทยาสังคมกับชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์,

๒๕๓๙.

กันยา สุวรรณแสง, ร.ศ. ดร. **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: อักษรพิทยา, ๒๕๔๒.

นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน), ร.ศ. **ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์, ร.ศ. ดร.และคณะ. “การขับเคลื่อนทางสังคมด้านการควบคุมการบริโภคเครื่องดื่ม

แอลกอฮอล์”. **ผลการประเมินปี ๒๕๔๘-๑๕๓๙**. คณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บุญมี แทนแก้ว, ผศ. **จริยธรรมกับชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: หจก. ธนะการพิมพ์, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๗.

วิไลวรรณ ศีรสงคราม. **สุัชัญญา รัตนัญญา. โรจนร์วี พจนัพัฒนพล และพีรพล เทพประสิทธิ์. จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพฯ: ทริปปี้ด กรุ๊ป, ๒๕๔๙.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ความจริงที่ต้องเข้าใจ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **มนุษยธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ชวนการพิมพ์, ๒๕๓๓.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **วิธีสร้างบุญบารมี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พันธ์, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **อธิบายคิทธิปฏิบัติ ทิศวิภาค**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

สร้อยตระกูล (ติวานนท์) อรรถมานะ. **พฤติกรรมองค์การทฤษฎีและการประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

สำนักงานคณะกรรมการควบคุมเครื่องตี้มแอลกอฮอล์และยาสูบ. กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข.

พระราชบัญญัติควบคุมเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ พ.ศ.๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๑.

สุโขทัยธรรมมาธิราช. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาจิตวิทยาทั่วไป หน่วยที่ ๑-๗**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕.

เสฐียร โกเศศ. **ทิโตปเทศ**. พระนคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๐๗.

อุษณีย์ จิตตะปาโล และนุตประวีณ์ เลิศกาญจนวัตติ. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพฯ : จิตรวัฒน์, ๒๕๔๔.

พระมหาไพฑูริย์ สุทธิวิธูโร. การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องบาปในพุทธศาสนา เถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาวีระชัย ชยวีโร (มิตะสิทธิ์). “การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาจริยศาสตร์ : กรณีการเปิดบ่อนการพนันถูกกฎหมายในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสำรวย ญาณส่วโร (พินดอน). “การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการล่องละเมิดศีลข้อที่ ๕ ที่มีต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระอุบล กตปุณโญ. การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลในสังคมไทย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

- พันจ่าอากาศเอกบุญเพ็ง หงษา. “การประยุกต์พุทธธรรมในหลักสูตรค่ายผู้นำเยาวชนต่อต้านยาเสพติดของ กองทัพอากาศ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- จินดา อ่าเอี่ยม. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๘.
- บุญหนา จิมานัง. โสวัทย์ บำรุงภักดี. วิทยา ทองดี. นรินทร์ เลิศวีรพล. พฤติกรรมการรักษาศิลปะหัตถกรรมของเด็กเยาวชน ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๐.
- สุทธิรักษ์ ไชยรักษ์ และคณะ. **พฤติกรรมการดื่มสุราของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ปีการศึกษา ๒๕๕๑**, รายงานวิจัยสถาบัน, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๓.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครนายก. ปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กรณีศึกษา จังหวัดนครนายก. **การศึกษาวิจัย**, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครนายก, ๒๕๕๔.
- อนุสรณ์ บัวทอง. “สังคม วัฒนธรรมกับการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ในหญิงวัยแรงงาน”. **วิทยานิพนธ์ สาธารณสุขศาสตร์มหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เชียงใหม่), ๒๕๔๘

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนการสอนของครู
องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์
An Application of Iddhipada (Path of Accomplishment) for Educational
Management of Teacher in District Administration Organization of Sungneon
Sub-District, Krasang District, Buriram Provin.

นางลำดวน ดวงศรี *

รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน, พระสุนทรธรรมเมธี, ดร.พระครูวินัยธรอำนาจ พลภโย, ดร. **

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมเรื่อง อิทธิบาท ๔ ในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนสอนของครู ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนินอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครู ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนินอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิจัยพบว่า

๑. อิทธิบาท ๔ หรือ หลักความสำเร็จปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการที่เรียกว่าอิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี๔ข้อคือ๑)ฉันทะรักงานการเห็นคุณค่าความรักความพอใจ๒)วิริยะสู้งานความเพียรเห็นเป็นความท้าทายใจสู้ขยัน๓)จิตตะใส่ใจงานความคิดอุทิศตัวต่องานใจจดจ่อจริงจัง๔)วิมังสาทำงานด้วยปัญญาไตร่ตรองพิสูจน์ทดสอบตรวจตราปรับปรุงแก้ไขใช้ปัญญาสอบสวน

๒. สภาพปัญหาการจัดการเรียนสอนของครู ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑) ผู้เรียนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การบริหารส่วนตำบล คือการนำเด็กเล็กก่อนวัยเรียน มาเข้าสู่สถานศึกษา เพื่ออบรม สร้างความคุ้นเคยและฝึกบริหารกล้ามเนื้อ ๒) ครู ผู้สอน ความเป็นครูนั้นไม่ได้จำกัดเวลาและสถานที่ การที่จะเป็นครูอาชีพหรืออาชีพครู ล้วนแล้วแต่ต้องมีความรู้ ความสามารถในด้านการสั่งสอนลูกศิษย์ให้มีความรู้ ความเข้าใจในบทเรียนหรือเข้าใจในสิ่งที่ลูกศิษย์ควรรู้ ควรประพฤติและปฏิบัติตลอดจนอบรม บ่มเพาะ คุณธรรม จริยธรรม สร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับลูกศิษย์๓) งบประมาณ กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดสรรงบประมาณสำหรับสนับสนุนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นประจำทุกปี

* นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์

Abstract

There are 3 objectives of this thesis, (1) to study Iddhipada in Buddhism (2) to study the obstruction of educational management of Teacher in Local District Administration Organization of Sungneon Sub-District, Krasang District, Buriram Province and (3) to study an application of Iddhipada for solving an educational management of teacher in District Administration Organization of Sungneon Sub- District, Krasang District, Buriram Province.

The result of research is as follows;

1. The Four Iddhipadas or accomplished principles are the way leading the followers to reach the target, consisting of 4 namely; (1) aspiration (Chanda) means being engrossed in work, considering the value of love and appreciating it, (2) effort (Viriya) means being courage for work, hard-working, challenging heart and struggle, (3) dedication (Citta) means attending for work, devoting for work, concentrating for work and earnest mind and (4) investigation (Vimamsa) means working in intelligent way, considering, verifying, testing, examining, correcting and investigation by brilliant mind.

2. The obstruction of educational management of Teacher in Local District Administration Organization of Sungneon Sub-District, Krasang District, Buriram Province finds that (1) children: to take pre-school children to institute for train them, to be familiarity and to muscle practicing, (2) teacher: teachership does not limit any time and place. To become professional teacher or teacher occupation must compose of knowledge and skill for teach children till they know, understand in lesson and realize what they need to know. Besides, teacher firstly should practice oneself and later train or mature them on morality. Lastly, teacher should create conscious mind for them

3. An application of Iddhipada for solving an educational management of Teacher in Local District Administration Organization of Sungneon Sub- District, Krasang District, Buriram Province finds that

1) An application for solving of pupil; Concentration and effort is an important factor for developing the children in educational management. Non-concentrated child cannot follow any intentioned field. They cannot get any knowledge in educational management. Moreover, non-effort children but consist of concentration also cannot reach the target for learning less than concentrated and efforted children

2) Teacher and application Four Iddhipada for educational management (1) aspiration (Chanda) indicates how teachers should appreciate for advanced learning and satisfy on their work (2) effort (Viriya) indicates how teachers should attempt on advanced learning and effort on their work (3) dedication (Citta) indicates how teachers should aim for advanced

learning and concentrate their work and (4) investigation (Vimamsa) indicates how teachers should reasonable consider for advanced learning and apply Four Iddhipada for their work.

๑. บทนำ

จากสภาพปัจจุบันของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน โดยที่รัฐบาลโดยการนำของ ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ในฐานะหัวหน้ารัฐบาล ได้ให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาเป็นพิเศษ โดยเฉพาะนโยบายด้านพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญสูงสุดของชาติ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙) ในการนำนโยบายของรัฐบาลมาปฏิบัติ โดยเฉพาะนโยบายการพัฒนาสังคม ทรัพยากรมนุษย์ จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาตั้งแต่เยาว์วัย โดยทั่วถึงและเสมอภาคกัน ทั้งในเมืองและชนบท การพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน ในส่วนของกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานหนึ่งที่จะต้องจัดการอบรมเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อสนองนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการและของรัฐบาลปัจจุบัน

พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมสำหรับนำไปปฏิบัติสำหรับบุคคลหรือองค์การที่ต้องการประสบความสำเร็จ นั่นก็คืออิทธิบาท ๔ อันได้แก่ ฉันทะความพึงพอใจ, วิริยะความเพียร, พยายาม, จิตตะ ความมุ่งมั่นเอาใจใส่และวิมังสาคือความใคร่ครวญในงานที่ทำในการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จนั้น ครุภายในศูนย์ฯ หากต้องการให้เด็กประสบความสำเร็จในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ก็ควรมีการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนการสอนของครูและผู้บริหารภายในศูนย์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ^{๖๖๕}

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการนำของพระมหาสุวรรณ นาคสุวรรณ ตำแหน่งเจ้าคณะตำบลสูงเนิน ได้พิจารณาเห็นว่า วัดมีความพร้อมทุกด้านและเป็นศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนในวัด โดยได้รับความเห็นชอบจากเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ เจ้าคณะอำเภอกระสัง กรมการศาสนา และนายอภิรักษ์ ภูบาลชื่น ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอกระสัง รักษาการในตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอกระสัง ได้พิจารณาอนุญาตให้จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนในวัดขึ้น

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้นำเด็กเล็กก่อนวัยเรียน มาเข้าสู่สถานศึกษา เพื่ออบรม สร้างความคุ้นเคยและฝึกบริหารกล้ามเนื้อ ดังนั้น ก่อนอื่น ต้องทำความเข้าใจจิตวิทยาของผู้เรียนหรือเด็กเล็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเสียก่อนว่า จิตวิทยาเด็กนั้น ควรมีการเรียนรู้และพัฒนาให้เป็นไปตามพัฒนาการของเด็ก ซึ่งเป็นไปตามหลักจิตวิทยาพัฒนาการสำหรับเด็กปฐมวัย

ตามหลักสูตรกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ^{๖๖๖} องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลสูงเนิน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมพบปัญหาในการจัดการเรียนการสอนของครู ดังนี้

๑) ด้านการนำหลักสูตรมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนการสอนตามหลักสูตร ไม่เข้าใจเนื้อหาของหลักสูตร มุ่งเน้นแต่ให้เด็กได้เรียนรู้โดยการอ่าน-เขียนได้เท่านั้นการจัดการกิจกรรมการพัฒนาการของเด็ก บรรยากาศรอบตัวเด็กไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก เกิดจากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ มีกลิ่นไม่พึงประสงค์ เสียงดังรบกวนสมาธิ การเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขาดแคลนสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย ครูขาดการอบรมอย่างต่อเนื่องในเรื่องการพัฒนาและนำหลักสูตรมาใช้ในการสอน

^{๖๖๕} ปิ่น มุฑกันต์, พ.อ., แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักรบธรรมดีย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕)

^{๖๖๖} องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน, หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน, ๒๕๕๒.

๒) ด้านนักเรียน การช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวันได้ต่ำกว่าวัย มีพัฒนาการเคลื่อนไหวช้ากว่าเด็กในวัยเดียวกัน การทรงตัวและการประสานสัมพันธ์กับกล้ามเนื้อใหญ่ไม่ดี ไม่รักษาสุขภาพร่างกาย ชอบเล่นดิน เล่นทราย เล่นน้ำทำให้ร่างกายสกปรกมอมแมมเล่นโดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยต่อตนเองและผู้อื่น การพูดจาและการใช้ภาษาไม่สุภาพ การเดินงุ่มง่ามชอบชนและสะดุดวัตถุ เดินหรือวิ่งไม่สม่ำเสมอและสะดุดพลาดโดยไม่มีสาเหตุ ๓) ด้านครูผู้สอนครูยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนการสอน โดยไม่คำนึงถึงเด็กว่าจะเรียนรู้ได้หรือไม่ ครูไม่มีเทคนิคและวิธีการ การเฝ้าหรือกวดวิชาที่จับจ้องใจของผู้เรียนให้อยากเรียนรู้ ครูรักเด็กการอบรมดูแลเลี้ยงดูเด็กที่เข้ามาเรียนไม่เท่ากัน ๔) ด้านวิธีการสอนครูสอนเด็กในเนื้อหาที่ซับซ้อน วกไปวนมาเข้าใจยาก ทำให้เด็กไม่เกิดการเรียนรู้ และไม่สามารถที่รับรู้เนื้อหาของบทเรียนนั้นได้ การสอนไม่ต่อเนื่อง ทำให้เด็กไม่สนองความต้องการ ความสนใจในเนื้อหาบทเรียนที่ครูสอน การสอนไม่เป็นไปในรูปแบบการบูรณาการ ทำให้เด็กขาดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ไม่มีความคิดในการริเริ่ม คิดวางแผน การตัดสินใจและลงมือกระทำ ๕) ด้านการวัดและประเมินผลการเรียน การวัดและประเมินผล ครูปฏิบัติไม่สม่ำเสมอ กระทำไม่ต่อเนื่อง การประเมินไม่เป็นระบบ ไม่มีการวางแผน สภาพการประเมินไม่เป็นไปในลักษณะกับการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของเด็ก

จากการพบสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา และทำการวิจัยการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนการสอนของครูองค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาหลักธรรมเรื่อง อิทธิบาท ๔ ในพระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครู ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนินอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนของครู ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนินอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) ขั้นศึกษาเอกสาร โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ที่เป็นคัมภีร์สูงสุดทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์อรรถกถาธรรมบทวิทยานิพนธ์เอกสารอ้างอิงที่เป็นตำรา และเอกสารที่เกี่ยวกับหลักพรหมวิหารธรรม เพื่อจัดลำดับความสำคัญก่อน-หลัง

๒) ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูลอาทิ คัมภีร์พระไตรปิฎกคัมภีร์อรรถกถาวิทยานิพนธ์หนังสือออนไลน์และสื่ออื่นๆและประสานงานติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเกี่ยวกับการขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

๓) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถาวิทยานิพนธ์หนังสือออนไลน์และสื่ออื่นๆตลอดจนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และเรียบเรียงโดยข้อมูลเชิงคุณภาพนี้ใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยมุ่งตอบประเด็นให้ตรงตามวัตถุประสงค์

๔) ขั้นเขียนรายงานการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีบรรยาย เรียบเรียงเป็นความเรียงตามเนื้อหาที่รวบรวมจัดระเบียบมา โดยใช้วัตถุประสงค์เป็นหลักในการเรียบเรียง

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนของครูองค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนินอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งได้แนวทางฯ ดังนี้ คือ

ด้านการนำหลักสูตรมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ครูมีความรักความเมตตาและความปรารถนาดีต่อเด็กทุกคน ครูจัดการเรียนการสอนด้วยความรู้ ความเข้าใจและมุ่งหวังในผลสำเร็จเหนือสิ่งอื่นใด มีความพึงพอใจและให้ความสนใจจริงกับการสอนอยู่เสมอ แม้จะพบและเกิดมีปัญหามาก ตลอดจนมีความพร้อมที่จะใช้วิธีการสอนอย่างสุดความสามารถแม้การสอนนั้นจะเหนือความสามารถครูก็จะทำการสอนอย่างเต็มที่โดยไม่หวังผลตอบแทน

ด้านนักเรียนส่งเสริมให้เด็กรับประทานอาหารเช้าที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย เพื่อให้พัฒนาการทางด้านร่างกายแข็งแรงมีการเจริญเติบโตเหมาะสมกับวัย ให้เด็กได้เล่นและทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม ครูสอนวิธีการปฏิบัติตนตามกฎกติกาข้อตกลงร่วมกัน ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้เด็กมีความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเอง รู้จักการขอโทษ การขออภัย ยอมรับผิดเมื่อตนเองกระทำความผิด

ด้านครูผู้สอนครูควรจัดกิจกรรมการสอนด้านเดียวไม่หลากหลาย ทำให้เด็กเบื่อหน่าย ไม่อยากเรียน พูดคุยเวลาครูสอน ครูไม่มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคนิควิธีการสอนในการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก

ด้านวิธีการสอน

ครูสอนเด็กให้เกิดการเรียนรู้ โดยเน้นการท่องจำเนื้อหา มากกว่าที่จะสอนเด็กตามรายละเอียด ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในกิจวัตรประจำวันของเด็ก เด็กไม่สามารถเรียนรู้ได้และเรียนรู้ได้ช้า เนื่องจากสื่อที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการสอนของครูไม่ชัดเจน ไม่เพียงพอต่อจำนวนเด็กในห้องเรียน

ด้านการวัดและประเมินผลการเรียน

ครูควรประเมินพัฒนาการเด็กให้ครอบคลุมทุกด้านและนำผลการประเมินมาพัฒนาเด็กเป็นรายบุคคล การประเมินต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดปี มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ เลือกใช้เครื่องมือและจัดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน ประเมินตามสภาพความเป็นจริงในตัวเด็กด้วยวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกับเด็กแต่ละวัย รวมทั้งการบันทึกพฤติกรรม การสนทนา การประเมินจากข้อมูลผลงานเด็กที่เก็บอย่างมีระบบ

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๑. ควรเพิ่มเติมหลักสูตรในโรงเรียน ให้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนเห็นถึงความสำคัญของหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับการพัฒนาตนเอง

๒. ในส่วนของความรับผิดชอบในส่วนรวม ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมและสร้างรูปแบบการพัฒนาการปรับตัวของบุคคลและเด็กในสังคมปัจจุบันโดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อประโยชน์ทั้งระดับโลกิยะและโลกุตระของเด็กและบุคคลในสังคม

๓. ในส่วนของบุคคลทั่วไป ควรสร้างรูปแบบกิจกรรมการนำอิทธิบาท ๔ มาส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องและมีชีวิตที่ดีในสังคม

บรรณานุกรม

ปิ่น มุกข์นิตย์. พ.อ. แนวสอนธรรมะตามหลักสุตธรรมาจารย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบล
สูงเนิน, ๒๕๕๒.

การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญูทศเวทิตาธรรมของเด็กนักเรียน
โรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ ตำบลเมืองโพธิ์ อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์
An Analytical Study of Gratefulness of Students of Wat Banmeangpho
Primary School, Meangpho Sub-district, Huai Rat District, Buriram Province.

ศศิธร อาญาเมือง *

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย, ดร. ผศ. ดร. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ **

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาความกตัญญูทศเวทิตาธรรมในพระพุทธศาสนา เกรวาท (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความกตัญญูทศเวทิตาธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ ตำบลเมืองโพธิ์ อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ (๓) เพื่อศึกษาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทิตาธรรมแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ ตำบลเมืองโพธิ์ อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ โดยทำการศึกษแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นพระสงฆ์ จำนวน ๓ รูป ครูผู้สอน จำนวน ๑๐ คน ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน ๑๐ คน นักเรียน จำนวน ๓๐ คน จากจำนวนนักเรียนทั้งหมด ๑๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความเป็นคนกตัญญูทศเวทิตา หมายถึง ผู้รู้อุปการะท่านที่ทำให้, ผู้รู้คุณท่าน, ผู้สนองคุณท่าน เป็นคำคู่กันกับกตัญญู และการระลึกถึงและยอมรับบุญคุณของผู้อื่น ที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้นๆ เรียกว่า กตเวทิตา (กตเวทิตา) คนที่รู้บุญคุณ เรียกว่าคนกตัญญู คนที่ทำตอบแทน เรียกว่า คนกตเวทิตา เพราะความกตัญญูทำให้มีเกียรติยศ ความมีเกียรติยศทำให้ถึงความเจริญเดช ความเจริญเดชทำให้เป็นที่น่ารักใคร่ ความเป็นผู้ที่น่ารักใคร่ทำให้มีความเคารพนับถือ เมื่อมีคนเคารพนับถือแล้วก็มีแต่ความเบิกบานสำราญใจ ที่เกลียดก็หาย ที่หน่ายก็สิ้น บุญก็มาปัญญาเกิด ความมี บุญมาปัญญาเกิดนั้นส่งเสริมทำให้มีความเจริญก้าวหน้า ทำให้รักษาคุณความดีเดิมไว้ได้ ทำให้สร้างคุณความดีใหม่เพิ่มได้อีก ทำให้เกิดสติไม่ประมาท ทำให้เกิดหิริโอตตัมปะ ทำให้เกิดขันติ ทำให้จิตใจผ่องใส มองโลกในแง่ดี ทำให้เป็นที่สรรเสริญของคนดี ทำให้มีคนอยากคบหาสมาคม ทำให้ทั้งมนุษย์และเทวดาอยากช่วยเหลือ ทำให้ไม่มีเวรไม่มีภัย ทำให้ลาภผลทั้งหลายเกิดขึ้นโดยง่าย ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย

๒. สภาพปัญหาด้านความกตัญญูทศเวทิตาธรรมของนักเรียน มีดังนี้ (๑) สภาพปัญหาด้านความกตัญญูของนักเรียน มีดังนี้ (๑.๑) สภาพปัญหาด้านการขาดความสำนึกในคุณ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความกตัญญู

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

** อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์.

รู้คุณค่าผู้มีพระคุณเป็นอย่างดี แต่มีส่วนน้อย เท่านั้น ที่ยังไม่สามารถเข้าถึงความกตัญญูได้ (๑.๒) สภาพปัญหาด้านการขาดความเคารพนับถือ พบว่า นักเรียนให้ความเคารพนับถือ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ครู อาจารย์ทั้งสิ้น แต่ก็ยังมีส่วนน้อยที่ไม่แสดงความเคารพนับถือ สังเกตได้จากพฤติกรรมของเด็ก ซึ่งสาเหตุมาจากการอบรมจากครอบครัว เป็นส่วนใหญ่ (๑.๓) สภาพปัญหาด้านการขาดความเคารพเชื่อฟัง ลักษณะการเคารพเชื่อฟังของนักเรียน พบว่า กลุ่มแรก เชื่อฟัง เพราะต้องให้ความเคารพพ่อแม่ ความ เชื่อฟังครูและฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่และครู และกลุ่มที่สอง รักเพื่อน ห่วงเพื่อนมากกว่าที่จะมา นังฟังครูบ่น หรือสอน ไม่เชื่อฟัง เพราะไม่ชอบครูเป็นการ ส่วนตัว

๒. สภาพปัญหาด้านกตเวทิตาของนักเรียน มีดังนี้ (๑) สภาพปัญหาด้านการไม่รักษาชื่อเสียงผู้มีพระคุณ พบว่า นักเรียนสร้างชื่อเสียงให้กับคณะครู/โรงเรียน โดยการเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัด เช่น การฝึกทักษะด้านต่างๆ กีฬา เป็นต้น นักเรียนสร้างความเสื่อมเสียให้กับโรงเรียน เพราะการโกหก เพื่อต้องการให้ตนเองรอดพ้นจากความผิด จึงทำให้ผู้ปกครองและบุคคลอื่นเกิดการเข้าใจผิดในเรื่องดังกล่าว (๒) สภาพปัญหาด้านขาดการตอบแทนผู้มีพระคุณ พบว่า การตอบแทนผู้มีพระคุณของนักเรียนจะ เป็นไปได้ในลักษณะตามวัยและคุณวุฒิ ส่วนใหญ่จะตอบแทนด้วยการทำความดี ตั้งใจเรียน ช่วยงานบ้านตามกำลัง เชื่อฟังครู พ่อแม่ เป็นต้น (๓) สภาพปัญหาด้านการขาดการช่วยเหลือกิจการงานผู้มีพระคุณ พบว่า นักเรียนก็ทำตามกำลังความสามารถ ตามวัยและความเหมาะสม

๓. แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทิตาธรรม พบว่า ควรดำเนินการดังนี้ (๑) โรงเรียนควรเน้นเรื่องความกตัญญูทศเวทิตาธรรม แนะนำการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง (๒) ครูจัดทำสมุดบันทึกความดี เพื่อให้นักเรียนบันทึกและส่งครูทุกสัปดาห์เพื่อตรวจและชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเพื่อดำเนินการต่อไป (๓) ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนได้ซึมซับและเรียนรู้ (๔) ครูต้องกระตุ้น สร้างความตระหนักและส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักสำนึกถึงพระคุณผู้มีคุณ (๕) โรงเรียนควรจัดกิจกรรมวันสำคัญ ๆ ของผู้มีพระคุณ อาทิ วันแม่ วันพ่อ วันประสูติ วันตรัสรู้ วันปรินิพพาน (๖) ขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง เรื่องการอบรมสั่งสอนความกตัญญูทศเวทิตา จึงทำให้เด็กนักเรียนโรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์มีความกตัญญูต่อผู้มีอุปการคุณมากยิ่งขึ้น เพราะความกตัญญูทศเวทิตาทำให้มีเกียรติยศ ความมีเกียรติยศทำให้ถึงความเจริญเดช ความเจริญเดชทำให้เป็นที่น่ารักใคร่ ความเป็นผู้นำรักใคร่ ทำให้มีความเคารพนับถือ เมื่อมีคนเคารพนับถือแล้วก็มีแต่ความเบิกบานสรายใจ ที่เกลียดก็หาย ที่หน่ายก็สิ้น บุญก็มาปัญญาเกิด ความมีบุญมาปัญญาเกิดนั้นส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้า ทำให้รักษาคุณค่าความดีเดิมไว้ได้ ทำให้สร้างคุณค่าความดีใหม่เพิ่มได้อีก ทำให้เกิดสติ ไม่ประมาท ทำให้เกิดหิริโอตตปละ ทำให้เกิดขันติ ทำให้จิตใจผ่องใส มองโลกในแง่ดี ทำให้เป็นที่สรรเสริญของคนดี ทำให้มีคนอยากคบหาสมาคม ทำให้ทั้งมนุษย์และเทวดาอยากช่วยเหลือ ทำให้ไม่มีเวรไม่มีภัย ทำให้ลาภผลทั้งหลายเกิดขึ้นโดยง่าย ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย

คำสำคัญ : ความกตัญญูทศเวทิตาธรรม

Abstract

The research aimed (1) to study gratefulness in Theravada Buddhism, (1) to investigate the problem on the gratitude of Prathomsueksa 4-6 students, Watbanmueangpho School, Tambon Mueangpho, Amphore Huai Rat, Buriram, and (3) to explore a guideline for cultivating

gratefulness to Prathomsueksa 4-6 students, Watbanmuaengpho School. The sample in descriptive research consisted of 3 Buddhist monks, 10 teachers, 10 students' guardians, 30 students out of 130 students (20 %) with an interview as a research instrument. Results were as follows:

1) A grateful man means a person who knows contribution done to himself/herself and in return gives back to those who do good things for. A grateful act is called *Katannuta* and action to repay in return is called *Kataveditā*. A grateful man is called *katanyutā* man and *katavedī* is used for one who pays back for what is contributed by others. Gratefulness is conducive to honor, prosperity, compassion, recognition and respect.

2) Problem on students' gratitude ; (i) lacking gratefulness among students was not found in most students, only a few students did not now reveal this gratefulness, (ii) lacking of respect to parents, grandparents and teachers was not found in most students, but only a few showed such disrespect to people whom should be respected due to their training and fostering from family , (iii) for disrespect aspect, the first group showed their obey and respect to their parents, and allowed parents' and teachers' advice whereas the second group paid more concern to their friends than listening to advice , but rather personally dislike their teacher. Regarding problem on students' *Kataveditā*, it was found that (i) in positive way students made fame to teachers and school by taking part in activities organized by school such as different types of sports etc., in contrast, there were some students who caused ill-fame to school due to telling a lie to escape from guilty leading to misunderstanding about the matter ,(ii) in lacking of paying back to benefactor, it was found that students showed their gratitude depending on their age and competence, mostly done by doing good deeds, paying attention to study, helping housework as they could, following a teacher's parents' advice etc., (iii) for problem on helping works, students did their work according to ability, age, and suitability.

3) With regard to a guideline to foster gratefulness, it was found that (i) the school should emphasize gratefulness with right behavior, (ii) students should be assigned to prepare a record notebook for good action and submit it to a class teachers for check and rectifying, (iii) a teacher should be a good model for students to follow and learn, (iv) students should be encouraged to be aware of their benefactors, (v) the school should organize important days of their benefactors such as Mother's Day, Father's Day, the Day of Birth, Enlightenment and Parinibbāna (attainment of final complete extinction), (vi) the cooperation from guardians to train, admonish their children about gratefulness, that could foster students of Watbanmueangpo School to be more grateful because the gratitude can bring forth one honor, prosperity, widely recognition and be being loved by gods and men.

Keywords : gratefulness

บทนำ

สังคมไทยปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในทางวัตถุและจิตใจแนวโน้มมีทั้งดีขึ้นและเลวลง มูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงของคนไทย ก็คือ การรับเอาระบบเทคโนโลยี อันก่อให้เกิดความต้องการใหม่ ๆ ทำให้คนไทยมีค่านิยมทางด้านวัตถุมากขึ้น ถอยห่างจากหลักคำสอนทางศาสนามากขึ้นเรื่อย ๆ ความรักความเคารพ ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ได้ลดน้อยถอยลงเกิดช่องว่างระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูอาจารย์กับศิษย์ ในขณะที่สังคมไทยกำลังตกต่ำทางจิตสำนึกตกอยู่ในสภาพน่าเป็นห่วงและอันตรายนี้ ความกตัญญูเป็นคุณธรรมสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะช่วยรักษาและประคับประคองสังคมไทยให้เกิดสันติสุขได้ ความกตัญญู คือการรู้สึกสำนึกในคุณ ด้วยแสดงความเคารพนับถือ เชื้อพียงและช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ การกระทำเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและหน้าที่การงาน

ตามนัยของพุทธภาษิตนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีความกตัญญู คือมีจิตสำนึกในคุณท่านและคิดตอบแทนชื่อว่า เป็นคนดีและความกตัญญู ชื่อว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยให้คนนั้นประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ส่วนผู้ที่ ไม่มี ความกตัญญู คือ คนอกตัญญู ไม่รู้จักคุณ ย่อมถูกประณามว่า เป็นคนไม่ดี ไม่น่าคบหาสมาคมและเป็นเหตุนำมาซึ่งภัยพิบัติต่าง ๆ

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงยกย่องความกตัญญูทว่า มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฝึกอบรมให้เกิดมีในตัวบุคคล ความกตัญญูทว่าที่ถูกปลูกฝังในจิตใจของประชาชนชาวไทยมานาน ตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในอดีต ครอบครัวไทยมีโครงสร้างเป็นครอบครัวใหญ่ มีการอยู่ร่วมกันหลายครอบครัว จึงมีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีของคนในครอบครัว ก่อให้เกิดความรู้สึกกตัญญูต่อกัน การรู้สึกสำนึกในอุปการคุณของผู้อื่นที่มีต่อตน จึงเริ่มจากในบ้าน ในครอบครัวของตน แล้วขยายไปในวงที่กว้างขึ้น คือการมีความรู้สึกกตัญญูทว่าต่อคนในชุมชน คนในสังคมและประเทศชาติอันเกิดขึ้นจากการช่วยเหลือเกื้อกูลของคนในชุมชนและสังคม

ความกตัญญู หมายถึง ความตระหนักรู้ในคุณของคน สัตว์และสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทว่าทว่าหมายถึง การตอบแทนคุณ ความเป็นผู้สนองคุณท่าน ^{๖๖๗}

ความกตัญญูถือเป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นสิ่งที่ทุกคนพึงปฏิบัติ ครู อาจารย์ผู้ที่มีความรู้ จึงมีความจำเป็นต้องหาแนวทางในการปลูกจิตสำนึกในเรื่องของความกตัญญู เพื่อให้เด็กได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน ถ้าเด็กได้รับการแนะนำที่ดี ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ เรื่องความกตัญญูต่อตนเองและสังคมแล้ว ย่อมนำไปสู่ความสุข ความสำเร็จในชีวิต

ความกตัญญู เป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่ง เป็นมงคลอันสูงสุด สัตบุรุษเมื่อเกิดในตระกูลชื่อว่าเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อคุณ จึงเป็นบุคคลที่เกิดมาเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่บุคคลทั้งหลาย มีบิดามารดา เป็นต้น ความเป็นผู้สนองคุณท่าน กตัญญูทว่าที่ ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทนผู้รู้จักคุณค่าแห่งความสุขแก่คนหมู่มาก คือ บิดา มารดา เป็นต้น สัตบุรุษเป็นนคนกตัญญูทว่าที่ รู้บุญคุณที่บุคคลอื่นกระทำกับตนแล้วและกระทำการตอบแทนโดย ไม่เห็นแก่ตัว ย่อมแสวงหาโอกาสตอบแทนบุคคลผู้มีกระทำดีของผู้อื่นและแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น” ^{๖๖๘} บุคคลที่มีชีวิตอยู่ด้วยความรู้สำนึกในบุญคุณและคิดตอบแทนคุณคน การกระทำเช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งความสุขความเจริญและสิริมงคลมาสู่ชีวิตตนเอง ครอบครัวและสังคม

^{๖๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๗.

^{๖๖๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๒/๖๖/๖๗.

ในปัจจุบัน เยาวชนและนักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่ค่อยสนใจ ไม่ใส่ใจในการเรียน ขาดความรับผิดชอบ ต่อภาระงาน ขาดความกตัญญูต่อบิดา มารดา และครู อาจารย์ ตลอดจนมีพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่เกรงอกเกรงใจ พ่อ แม่ ครู อาจารย์ ตลอดจนขาดความรับผิดชอบต่อตนเอง ซึ่งถือได้ว่าบุคคลที่กล่าวมานั้น ขาดความกตัญญู ต่อตนเองด้วย ^{๖๖๙}

การศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูทเวทีของนักเรียน ตลอดจนถึงความเชื่อและการปฏิบัติตนตาม หลักพุทธธรรมด้านความกตัญญูทเวทีของนักเรียนนั้น เป็นแนวทางในการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และกระตุ้นให้นักเรียนตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่จะต้องปฏิบัติต่อบิดา มารดาและครู อาจารย์

โรงเรียนเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กอย่างยิ่งและถือเป็นหน่วย สังคมที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสังคมที่นักเรียนจะต้องประสบในวัยเข้าเรียน จนกระทั่งเติบโตใหญ่ ^{๖๗๐} การวางพื้น ฐานของมนุษย์ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางร่างกาย ทางความคิดสติปัญญา ทางอารมณ์และสังคม ^{๖๗๑} จะมาจากการ อบรมของครอบครัวและของครู ครูถือเป็นบุคคลสำคัญที่จะทำให้ชีวิตของนักเรียนซึ่งเป็นเยาวชน สามารถปรับ ตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ในขณะเดียวกัน เด็กจะได้เรียนรู้การเข้าสู่สังคม การประพฤติปฏิบัติตนต่อกัน ระหว่างนักเรียนด้วยกัน ความมีระเบียบวินัย รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น รู้จักความอดทน ความเสียสละ มีจิต สาธารณะ ลักษณะอย่างนี้เป็นสิ่งที่เด็กจะได้รับแต่เยาว์วัย ควรได้รับการแก้ไขจากบิดา มารดา ครอบครัวและครู อาจารย์

สภาพปัญหาของโรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ในปัจจุบัน ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมและ ประกอบอาชีพรับจ้างหลังฤดูเก็บเกี่ยว ฐานะทางครอบครัวยากจน มารดา บิดาที่ไม่มีเวลาอยู่กับลูก เพราะต้อง ออกไปทำงานนอกบ้าน หาเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายในครอบครัว วิธีการแสดงความรักต่อลูกก็ด้วยการซื้อหาวัตถุตาม ที่ลูกต้องการ ลูกจึงเติบโตขึ้นมาในสังคมที่บริโภคนิยมแต่วัตถุและไม่ทันรู้ตัวว่า ตนเองกำลังมองทุกอย่างอย่างเป็นวัตถุ ไปและทำให้เด็กในปัจจุบันเห็นความสำคัญของคำว่า ความกตัญญูทเวที เป็นเพียงการตอบแทนด้วยการให้เป็น สิ่งของ หรือวัตถุเท่านั้น จึงทำให้เด็ก มีพฤติกรรมที่ไม่ค่อยสนใจ ไม่ใส่ใจในการเรียน ขาดความรับผิดชอบต่อภาระ งาน ขาดความกตัญญูต่อบิดา เด็กจึงมีนิสัยหยาบกระด้าง ไม่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ขาดคุณธรรมอัน เป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิต บางครั้งสร้าง ความเดือดร้อนให้กับพ่อแม่ผู้ปกครองไม่ใช่น้อย

ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเกี่ยวกับความกตัญญูทเวที ซึ่งเป็นคุณธรรมของคนดี เป็นผู้ที่ได้รับการ ฝึกฝนตนมาดี ผู้ที่มีความกตัญญู ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ ผู้วิจัยจึงมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะศึกษาความ กตัญญูทเวทีของนักเรียน และเพื่อหาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิด ขึ้นในจิตสำนึกของนักเรียน เหตุที่เลือกนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ ตำบลเมือง โพธิ์ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดบุรีรัมย์ เนื่องจากอยากทราบว่า นักเรียนซึ่งอยู่ในช่วงระหว่างวัยเด็ก กำลังย่างเข้า ส่ววัยรุ่นนั้น เป็นวัยที่ต้องได้รับการอบรม แนะนำในสิ่งที่ถูกต้อง จึงทำการวิจัยและเพื่อหาแนวทางการปลูกฝังให้ นักเรียนมีความกตัญญูทเวทีตามหลักพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นในจิตสำนึกของนักเรียนต่อไป

^{๖๖๙} พงษ์ขรา สัมพันธ์รัตน์, “การศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูทเวทีต่อมารดาบิดาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนมรบทบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทนำ.

^{๖๗๐} สุภัตรา สุภาพ, *สังคมและวัฒนธรรม*, (กรุงเทพฯ: มานการ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖

^{๖๗๑} ศรัทธธรรม ธนะภูมิ, “พัฒนาการทางอารมณ์และบุคลิกภาพ”, (กรุงเทพฯ: มานการ: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕), หน้า ๔๕.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความกตัญญูตเวทิตาธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความกตัญญูตเวทิตาธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ ตำบลเมืองโพธิ์ อำเภอยะราช จังหวัดบุรีรัมย์

๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูตเวทิตาธรรมแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ ตำบลเมืองโพธิ์ อำเภอยะราช จังหวัดบุรีรัมย์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยแบ่ง เป็น ๙ ขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) ขั้นสำรวจศึกษาเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา เอกสาร ตำราวิชาการ และงานวิจัย ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเอกสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต ซึ่งมีขอบเขต การวิจัยและส่วนที่เป็นคำอธิบายเฉพาะประเด็นสำคัญเรื่องความกตัญญูตเวทิตาตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒) ขั้นเลือกกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มประชากร/เป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ๑) พระสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ในชุมชน หรือที่เข้าสอนในสถานศึกษา จำนวน ๓ รูป ๒) ครูผู้สอน หมายถึง ครูที่ปฏิบัติหน้าที่สอนในสถานศึกษา จำนวน ๑๐ คน ๓) ผู้ปกครองนักเรียน หมายถึง ผู้ปกครองของนักเรียนที่มีลูกหลานกำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ จำนวน ๑๐ คน ๔) นักเรียน หมายถึง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ จำนวน ๓๐ คน ๓) ขั้นการสร้างเครื่องมือ เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์

๔) ขั้นการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ แบบสัมภาษณ์ เมื่อสร้างเรียบร้อยแล้วได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพ

๕) ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย โดยติดต่อประสานงานขอความร่วมมือกับผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่เป้าหมายในเบื้องต้น ต่อจากนั้นจึงได้นำหนังสือขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ถึงผู้อำนวยการสถานศึกษากลุ่มเป้าหมาย เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย เมื่อได้รับอนุญาตเรียบร้อยแล้ว จึงได้ดำเนินการโดยใช้แบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูล

๖) ขั้นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล เมื่อได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้วจึงนำมาจัดเรียงลำดับตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๗) การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๘) ขั้นสรุปผลการวิจัย เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ ละประเด็นมาสรุปเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเขียนรายงานการวิจัยต่อไป

๙) ขั้นการเขียนรายงานการวิจัย ผู้วิจัยได้เขียนรายงานการวิจัยตามกรอบที่กำหนดไว้ในคู่มือการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. สรุปผลการวิจัย

๑. กตัญญูกตเวทิต์ หมายถึง การรู้จักคุณค่าของผู้อื่น หรือสิ่งอื่นที่กระทำประโยชน์แล้วแก่ตน ทั้งโดยตรง และโดยอ้อม แล้วจดจำและตระหนักในพระคุณนั้น หาโอกาสประกาศและตอบแทนพระคุณ โดยไม่ได้คิดว่า เป็นการใช้นั้นบุญคุณโดยตีราคาเหมือนอย่างการซื้อขายสิ่งของ กตัญญูกตเวทิต์ แบ่งเป็น ๒ ส่วนดังนี้ กตัญญู คือ บุคคลผู้รู้คุณค่าท่าน กตเวทิต์ คือ บุคคลผู้ตอบแทนหรือสนองคุณผู้มีพระคุณ ดังนั้น กตัญญูกตเวทิต์ จึงเป็นคุณธรรม ที่มนุษย์ต้องมีและถ้าใครมีสิ่งนี้แล้ว ชีวิตของคนนั้นก็จะมีอยู่รอดและปลอดภัย แต่จะมีกตัญญูอย่างเดียวไม่ได้ ต้อง มีกตเวทิต์ด้วย หมายความว่า มีผู้รู้คุณและมีผู้ตอบแทนคุณด้วยการให้วัตถุสิ่งของ ด้วยการช่วยเหลือด้วยกำลังและด้วยความเคารพ สองประการนี้ต้องไปด้วยกันถึงจะสมบูรณ์พร้อม

ความกตัญญู มี ๒ ลักษณะ คือ กตัญญูขั้นสามัญ ได้แก่การรู้จักอุปการที่คนอื่นทำให้แก่ตนเป็นส่วนตัว และกตัญญูขั้นสัตบุรุษ ได้แก่การรู้จักคุณงามความดีที่คนอื่นผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือกระทำความดีที่เกื้อกูลแก่ส่วนรวม ส่วนกตเวทิต์ มี ๒ ลักษณะ คือ ประกาศคุณท่าน ได้แก่ ประกาศความดีของผู้มีพระคุณต่อตน และตอบแทนคุณท่าน ได้แก่ การตอบแทนด้วยวัตถุสิ่งของ ด้วยการรับใช้ดูแลด้วยความเคารพเชื่อฟัง สิ่งที่ควรแสดงความกตัญญู มี ๔ ประเภท ได้แก่

๑.๑ ความกตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิณฑบาตดา ครู อาจารย์และญาติ ผู้เป็นบุพการีบุคคลที่มีอุปการคุณมาก ซึ่งผู้ได้รับอุปการคุณจะต้องแสดงความกตัญญูกตเวทิต์ต่อความเหมาะสม

๑.๒ ความกตัญญูต่อสถาบัน ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันที่มีอุปการคุณต่อคนทั้งประเทศ โดยที่ผู้ได้รับอุปการคุณจะต้องแสดงความกตัญญูกตเวทิต์ต่อสถาบันให้ถูกต้องตามความเหมาะสม

๑.๓ ความกตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ดิรัจฉาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข เป็นต้น ซึ่งถือ ว่าเป็นสัตว์มีคุณต่อมนุษย์ โดยที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติด้วยความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ บำรุงเลี้ยง รักษาให้เป็นสุขตามความเหมาะสม

๑.๔ ความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ สถานที่ วัตถุสิ่งของ ต้นไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ซึ่งล้วนแต่มีอุปการคุณและคุณประโยชน์ต่อคนทั้งนั้น

ความกตัญญูกตเวทิต์เป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์และเป็นสัญลักษณ์ของคนดี เป็นวัฒนธรรมที่ดีงามและเป็นคุณธรรมค้ำจุนครอบครัวสังคมและโลก เป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยในปัจจุบัน

๒. สภาพปัญหาด้านความกตัญญูกตเวทิต์ศีลธรรมโดยทั่วไปในสังคม บุคคลในสังคมทุกสังคมย่อมมี ปัญหาในการดำเนินชีวิต เมื่อบุคคลมีความจำเป็นต้องอยู่ร่วมกัน จำต้องรู้สิทธิหน้าที่ แนวทางการปฏิบัติในอันที่จะแสดงต่อกันจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ปัญหาสังคม คือ สภาพการณ์ที่เลวร้าย มีพิษ เป็นภัย ไม่สอดคล้องกับค่านิยม เป็นไปในทางที่ไม่ดี ไม่พึงปรารถนา มีผลกระทบต่อคนจำนวนมากพอสมควร และก่อให้เกิดอันตรายเสียหายแก่สังคม พิจารณาเห็นว่า ควรจะมีการกระทำความดีสิ่งใดร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้นให้หมดไป

ปัญหาประการหนึ่งที่ส่งผลให้สังคมเกิดความปั่นป่วนและอยู่ไม่เป็นสุข นั่นคือ การขาดความกตัญญูกตเวทิต์ของบุคคลในสังคมที่มีต่อบุพการี ต่อสังคมและต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

การขาดความกตัญญูตเวที คือการไม่รู้คุณบุคคล (บุพการี-ผู้ทำอุปการก่อน) การขาด อุปการคุณ เป็นการขาดการกระทำแบบมีสัมพันธ์บุญคุณกันระหว่างบุพการีบุคคลและอุปการีบุคคล เหล่านี้ย่อมทำให้ ปฏิสัมพันธ์ในบทบาทและหน้าที่ของกันและกันไม่สมบูรณ์ กลายเป็นปัญหาที่ เกิดขึ้นกับสังคมทั่วไปหลาย ๆ ด้าน ประมวลได้หลัก ๆ ดังนี้ (๑) ด้านความกตัญญูตเวทีตาของบุตร ธิดากับมารดา บิดา (๒) ด้านความกตัญญู กตเวทีตาของศิษย์กับครู อาจารย์ (๓) ด้านความกตัญญูตเวทีตาของมิตรกับมิตร ด้วยเหตุที่บุคคลขาดความ กตัญญูตเวทีตาธรรม ปัญหาสังคมจึงเกิดขึ้นคือ ก่อให้เกิดความแตกแยกในครอบครัว

๓. สภาพปัญหาด้านความกตัญญูของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ ตำบลเมืองโพธิ์ อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์

๑) สภาพปัญหาด้านการขาดความสำนึกในคุณ นักเรียนส่วนใหญ่มีความกตัญญูรู้คุณผู้มีพระคุณ เป็นอย่างดี แต่มีส่วนน้อยเท่านั้น ที่ยังไม่สามารถเข้าถึงความกตัญญูได้ สาเหตุมาจากการอบรมของครอบครัว และส่วนหนึ่งก็มาจากสภาพแวดล้อมที่ล่อแหลม

๒) สภาพปัญหาด้านการขาดความเคารพนับถือ นักเรียนให้ความเคารพนับถือ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ครู อาจารย์ทั้งสิ้น แต่ก็ยังมีส่วนน้อยที่ไม่แสดงความเคารพนับถือ สังเกตได้จากพฤติกรรมของเด็ก ซึ่งสาเหตุ มาจากการอบรมจากครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ทางโรงเรียนพยายามกวดขันในเรื่องเหล่านี้ เพื่อจะได้ให้นักเรียน เป็นคนที่มีมานอบน้อมและรู้จักให้ความเคารพนับถือบุคคลอื่น

๓) สภาพปัญหาด้านการขาดความเคารพเชื่อฟัง สามารถแยกพิจารณาดังนี้กลุ่มแรก เชื่อฟัง เพราะต้องให้ความเคารพพ่อแม่ ความเชื่อฟังครูและฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่และครู กลุ่มที่สอง (๑) รักเพื่อน ห่วงเพื่อนมากกว่าที่จะมานั่งฟังครูบ่น หรือสอน (๒) ไม่เชื่อฟัง เพราะไม่ชอบครูเป็นการส่วนตัว

๔) สภาพปัญหาด้านกตเวทีตาของนักเรียน ๑) สภาพปัญหาด้านการไม่รักษาชื่อเสียงผู้มีพระคุณ มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ๑.๑) นักเรียนสร้างชื่อเสียงให้กับคณะครู/โรงเรียน โดยการร่วมทำกิจกรรมที่โรงเรียนจัด ขึ้น ๑.๒) นักเรียนสร้างความเสื่อมเสียให้กับโรงเรียน โดยการโกหก เพื่อต้องการให้ตนเองรอดพ้นจากความผิด

๒) สภาพปัญหาด้านขาดการตอบแทนผู้มีพระคุณ การตอบแทนผู้มีพระคุณของนักเรียนจะเป็นไปได้ในลักษณะ ตามวัยและคุณวุฒิ ส่วนใหญ่จะตอบแทนด้วยการทำความดี ตั้งใจเรียน เชื่อฟังครู พ่อแม่ เป็นต้น ดังนั้น จึงไม่มี ปัญหาด้านการขาดการตอบแทนผู้มีพระคุณ ๓) สภาพปัญหาด้านการขาดการช่วยเหลือกิจการงานผู้มีพระคุณ การช่วยเหลือกิจการงานของผู้มีพระคุณ นักเรียนก็ทำตามกำลังความสามารถ ตามวัยและความเหมาะสม ๕) แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูตเวทีตาธรรมในสังคมทั่วไป ๕.๑) แนวทางการปลูกฝังความกตัญญู (ความ เป็นผู้รู้คุณท่าน) รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม หากจะได้ผลดีต้องมีการกระทำทั้ง ๔ ด้านไปพร้อม ๆ กัน และโดยเฉพาะสถาบันครอบครัว เป็นสถาบันที่มีความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและวิธีการปลูกฝังที่ได้ ผลในเชิงรุก ก็คือ การอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยในการอบรมนั้น ต้องมีกระบวนการทำ ๒ ประการคือ

๑) การทำซ้ำ ๆ การปลูกฝังคุณธรรมโดยการทำซ้ำ ๆ นับเป็นหัวใจสำคัญของความจำ ต้องสอน หรือให้กระทำซ้ำ ๆ หรือบ่อย ๆ ในเรื่องเดิม ดังนั้น หากต้องการที่จะปลูกฝังค่านิยม หรือความคิดใด ๆ ให้กับ ใครก็ตาม ก็ใช้วิธีการทำซ้ำ ๆ ด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่นการเล่นิทาน การใช้ภาพยนตร์ ภาพนิ่ง เครื่องบันทึกเสียง การตั้งความหวัง การยกคำพูดผู้อื่นมาอ้าง การบรรยาย การเทศนา การตักเตือน การยกย่องสรรเสริญ ชมเชย อบรมคุณธรรม ค่านิยม จริยธรรม ให้อธิบายคำถามทางจริยธรรม สอนจริยศาสตร์ให้เด็กมีความรู้ เห็นอกเห็นใจ ผู้อื่น ทาวิธีให้เด็กรู้คุณค่าของตนเอง เช่น การเล่นกีฬา เป็นต้น

๒) สอดแทรกคุณธรรมลงในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งสามารถพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้โดยไม่ต้องมีวิชาคุณธรรม การฝึกทดลองทำงานร่วมกับผู้อื่น เพราะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ต้องมีความรับผิดชอบ ความตรงต่อเวลา ความอดทน ความเสียสละ ความซื่อสัตย์สุจริต หากทำได้มาก ๆ บ่อย ๆ ก็จะกลายเป็นเจตคติ เป็นความเชื่อ หากปฏิบัติอยู่เสมอ ก็จะกลายเป็นความเคยชิน เป็นสำนึกที่จะต้องปฏิบัติเช่นนั้นอยู่เสมอ

๒) สรุปลักษณะการปลูกฝังความกตัญญู ความกตัญญูนั้น จัดว่าเป็นความเชื่อที่ควบคู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านานและเป็นวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชน เรื่องราวเหล่านี้ มีผลต่อการอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรมในครอบครัวแบบสังคมไทย ความกตัญญูทศเวทที่เป็นเรื่องของจิตใจ ดังนั้น การปลูกฝังจิตสำนึกของบุคคลให้มีความกตัญญูทศเวทนั้น ต้องอาศัยการปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนตระหนักถึงความกตัญญูทศเวทที่ตั้งแต่วัยเด็ก ให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง เพื่อเป็นกระตุนให้นักเรียนได้ทำหน้าที่ของตนในการตอบแทนพระคุณบิดา มารดา ครู อาจารย์ อันจะก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยในสถาบันครอบครัว สังคมและสันติสุขแก่โลก

๔. แนวทางการปลูกฝังความกตเวทิตา (ความเป็นผู้สนองคุณท่าน)

๑) การเป็นต้นแบบที่ดี การที่บุตรธิดาจะเป็นคนดีได้นั้น ฝ่ายบิดามารดาจะต้องรู้จักวิธีการและแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรมอันดีงามตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้แก่บุตรธิดาเป็นเบื้องต้นคือ ด้วยการทำอุปัชฌาย์บุตรธิดาก่อน เอาใจใส่เลี้ยงดู อบรมสั่งสอน เป็นต้นแบบที่ดีให้แก่บุตรธิดาซึ่งสามารถทำได้ ดังนี้ (๑) เป็นต้นแบบทางกาย คือประพฤติดี ปฏิบัติชอบ พุดจาอ่อนหวาน ไพเราะ เป็นต้น และ (๒) เป็นต้นแบบทางใจ ให้การอบรมสั่งสอน ปลูกฝังกิริยามารยาท ให้ความรู้ทั้งด้านศิลปวิทยาและด้วยคุณธรรม จริยธรรม แก่บุตรธิดา

๒) กตเวทิตี คือการตอบแทนคุณของบิดามารดา ซึ่งมีลักษณะที่ต้องทำ ๒ ประการ คือ (๑) ประกาศคุณ ความประพฤติของบุตรธิดานี้แหละจะเป็นเครื่องประกาศคุณบิดามารดาอย่างดีและประเสริฐที่สุด (๒) ตอบแทนคุณ บุตรธิดาสามารถตอบแทน ได้ดังนี้คือ ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน ดำรงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทและเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

๕. แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูของนักเรียน

จากการตอบแบบสัมภาษณ์ของพระสงฆ์ ผู้ทรงวิวุฒิและคุณวุฒิ เหมาะสมที่จะนำเสนอเฉพาะแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทิตาธรรมแก่นักเรียน โรงเรียนวัดบ้านเมืองโพธิ์ ซึ่งสรุปแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทิตาธรรม ควรจะดำเนินการดังนี้

๑. โรงเรียนควรเน้นเรื่องความกตัญญูทศเวทิตาธรรม แนะนำการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง
๒. ครูจัดทำสมุดบันทึกความดี เพื่อให้นักเรียนบันทึกและส่งครูทุกสัปดาห์เพื่อตรวจและ ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเพื่อดำเนินการต่อไป
๓. ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนได้ซึมซับและเรียนรู้
๔. กระตุน สร้างความตระหนักและส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักสำนึกถึงพระคุณผู้มีคุณ
๕. จัดกิจกรรมวันสำคัญ ๆ ของผู้มีพระคุณ อาทิ วันแม่ วันพ่อ วันประสูติ วันตรัสรู้ วันปรินิพพาน เป็นต้น เพื่อเป็นการย้ำเตือนคุณประโยชน์ของความกตัญญูทศเวทิตา
๖. ขอความร่วมมือจากผู้ปกครองเรื่องการอบรมสั่งสอนความกตัญญูทศเวทิตาในเบื้องต้น อาทิ เรื่อง

การแสดงความสามารถ การเชื่อฟังผู้ใหญ่ การให้ความนับถือบุคคลอื่น การช่วยเหลือ หรือการมีจิตอาสา จิตสาธารณะต่อชุมชน เป็นต้น

๗. คุณค่าของการปฏิบัติตามแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทิตาธรรม การปฏิบัติตามหลักความกตัญญูทศเวทิตาธรรม ถือเป็นโอกาสให้บุคคลได้ทำความดี การแสดงความสามารถ นับถือบุคคลอื่นอย่างซื่อสัตย์และตรงไปตรงมา ดังนั้น คุณค่าของการปฏิบัติดังกล่าว จึงปรากฏดังนี้

๑. นักเรียนประพฤติดี ปฏิบัติชอบ เหมาะสมกับวัย ใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นสุข เกิดประโยชน์ต่อตนเอง เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจและอารมณ์

๒. บิดา มารดา ผู้ปกครอง ครุมีความภาคภูมิใจ

๓. สังคมให้การยกย่อง สรรเสริญ และเป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทรอย่างแท้จริงและยั่งยืน

๔. ครูและนักเรียน มีทัศนคติและมุมมองที่ดีต่อกัน

๕. ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลกอยู่อย่างสันติและสงบสุข

ดังนั้น ความกตัญญูทศเวทิตา จึงเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่งของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะประการสำคัญ คือ การปลูกฝังความกตัญญูทศเวทิตานั้น ควรเริ่มต้นการปลูกฝังตั้งแต่เด็ก ซึ่งบิดา มารดา ครู อาจารย์ยังสามารถปรับปรุงพฤติกรรมด้านจริยธรรมอันพึงประสงค์ของนักเรียนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งทางโรงเรียนควรอบรม บ่มเพาะส่งเสริม สนับสนุนให้นักเรียนเข้าใจและซึมซาบในหลักธรรมเรื่องความกตัญญูทศเวทิตาทั้งด้านคุณและโทษอย่างเป็นรูปธรรมโดยต่อเนื่องและสม่ำเสมอ อันจะส่งผลให้เกิดความสงบสุขต่อครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

๖. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) โรงเรียนควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมการอบรม เรื่องความกตัญญูทศเวทิตา อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง

๒) โรงเรียนควรจัดกิจกรรมร่วมกับวัด เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสฟังธรรม อย่างน้อยเดือนละ

๑ ครั้ง

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) ทำโครงการอบรมพิเศษเกี่ยวกับเรื่องความกตัญญูทศเวทิตา

๒) มอบทุนการศึกษาให้นักเรียนยอดกตัญญู ปีละ ๕ ทุน

๖.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญูทศเวทิตาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

๒) ความกตัญญูทศเวทิตากับความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- ศรีธรรม ธนะภูมิ. **พัฒนาการทางด้านอารมย์และบุคลิกภาพ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕.
- สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.
- นางสาวพงศ์พัชรา สัมพันธ์รัตน์. “การศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูทวดเวที่ต่อมารดาบิดาของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ : กรณีศึกษาโรงเรียนทวิธาภิเศกเขตบางกอกใหญ่กรุงเทพมหานคร.” **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สัญลักษณ์ : เครื่องประกอบพิธีกรรมแกลมอของชาวไทยกูย**Symbolic: the Components of Kallmor Ritual in Kui People**

ดร.ยโสธารา ศิริภาพระภากร *

บทคัดย่อ

ความเชื่อความเชื่อของชาวไทยกูยที่มีความเชื่อในพิธีกรรมแกลมอ เป็นวัฒนธรรมความเชื่อแบบดั้งเดิม แต่ยังคงรักษาไว้โดยการสืบทอดทางพิธีกรรม ได้ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมมาก โดยพิธีกรรมแกลมอนั้นจะมีเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ที่แสดงสัญลักษณ์อันเป็นอัตลักษณ์ ผ่านเครื่องพิธีกรรมเพื่อ สื่อสาร เชื่อมต่อกับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษนั้นคือ ผี ซึ่งมีหลายประเภท แต่สื่อสัญลักษณ์ของพิธีกรรมแกลมอชนบท นั้นก็ยังมีเครื่องพิธีกรรมโดยมีการสืบทอดมาหลายยุคสมัย และถือว่ามีคุณค่าศักดิ์สิทธิ์ ด้วยเป็นต้น ผีมอ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วจะมาคุ้มครองครอบครัวให้มีความเจริญความสุขและลูกหลานต้อง บูชาวิญญาณบรรพบุรุษ จะสร้างหิ้งบูชาไว้ที่หัวนอน หรือ ห้องใดห้องหนึ่งเพื่อกราบไหว้บูชา ลูกหลานทุกคนก็ ต้องอยู่ในกฎบ้านด้วยเช่นกัน ในปีหนึ่งๆจะมีการเซ่นไหว้แก่ผีบรรพบุรุษบางที่ก็จัดพิธีทำบุญให้เพื่อความเป็น มงคลแก่ตนและครอบครัว เครื่องประกอบใน ที่นำมาเสนอนี้ มี ๑๘ อย่างที่ใช้ในการประกอบพิธีแกลมอ แสดงถึงอัตลักษณ์ที่ชาวไทยกูยยังคงรักษาไว้โดยผ่านพิธีกรรม และเพื่อการบูชา เคารพกราบไหว้ในนามบรรพบุรุษของตนเอง

คำสำคัญ : สัญลักษณ์, เครื่องประกอบ, พิธีกรรมแกลมอ, ชาวไทยกูย

Abstract

This article aims to present the important of symbolic of Kallmor Ritual in Kui people in Surin province. Kui people have an ancient belief in supper natural or ghost for many thousand years and inherited to the people at the present time. In Kallmor Ritual, there are 18 items or components of ritual which call “Symbolic of the ritual” for connected to the holy spirit of an ancestor. “Peemor” has a belief the holy spirit will protect to people in the community and give a prosperity to whom respect and worship to them. The people in the family and community have to practice in the same regulation, there are 18 Items of the components of the ritual which reflexed the identity of the Kui people which intertied to the people until now day throughout the kallmor riuial of the Kui people.

Keywords : Symbolic, Kallmor Ritual, Kui people

* รองผู้อำนวยการ สำนักงานสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดสุรินทร์ แห่งที่ ๒ ธรรมยุต วัดป่าโยธาประสิทธิ์

การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นมากมาย หลากอย่าง ตามที่เราได้ศึกษามาจากประวัติศาสตร์ โดยส่วนมากนั้น จะมีความเข้าใจว่าศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นั้นเป็นศาสนาที่มีพิธีกรรม มากมายหลายอย่างและปรากฏมีเทพเจ้าหลายองค์ องค์หนึ่งก็มีหลายปาง แต่ละปางก็แบ่งกันทำหน้าที่ ตามที่ต่างๆ มากมายที่ปรากฏในคัมภีร์ของทางศาสนาพราหมณ์ แม้ในพระพุทธศาสนา ก็ยังปรากฏ พิธีกรรม และความเชื่อกับสิ่งเหล่านี้เช่นกัน อาทิเช่น การทนายอวัยวะ ทายนิมิต ทายอุปบาท ทำนายฝัน ทำนายลักษณะทำนายหนูกัดผ้า ทำพิธีบูชาไฟ ทำพิธีเบิกแว่นเวียนเทียน ทำพิธีชดแลกลบบูชาไฟ ทำพิธีชดราบูชาไฟ ทำพิธีชดข้าวสารบูชาไฟ ทำพิธีเติมเนยบูชาไฟ ทำพิธีเติมน้ำมันบูชาไฟ ทำพิธีเสกเป่าบูชาไฟ ทำพิธีกรรมด้วยโลหิต เป็นหมอดูอวัยวะ ดูลักษณะพื้นที่ ดูลักษณะที่ไร่นาเป็นหมอดูปลุกเสก เป็นหมอผี เป็นหมอลงเลขยันต์คุ้มกันบ้านเรือน เป็นหมองูเป็นหมอยาพิษ เป็นหมอแมลงป่อง เป็นหมอรักษาแผลหนูกัดเป็นหมอยาเสียงนก เป็นหมอยาเสียงกา เป็นหมอยาอายุ ^{๖๗๒} สิ่งเหล่านี้ได้ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเช่นกันหากแต่เป็นสิ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านทรงไม่อนุญาตให้พระภิกษุกระทำ ความเชื่อในพิธีกรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นความเชื่อที่เข้ามาในระบบความเชื่อของสังคมไทย พุทธมีรากฐานมาจากความเชื่อที่สืบต่อกันมานานและมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ทำให้เกิดวัฒนธรรมนับถือผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษ เช่น ผีปู่ย่า ผีฟ้า ผีเมือง ผีบ้าน ผีเจ้าที่เจ้าทาง ผีประจำ ^{๖๗๓} และเกิดการผสมผสานกันจนกลายเป็นแบบแผนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมไทย พระพุทธศาสนาจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อของประชาชนในสังคมและความเชื่อนั้นมีอยู่ไม่น้อยที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์ผีสงเวทดาและการเข้าทรงด้วย ^{๖๗๔} กลุ่มชาวไทยกุยได้มีความเชื่อและพิธีกรรมหนึ่ง เช่นเดียวกัน นั่นคือ พิธีกรรมแกลมอ ซึ่งในระเบียบพิธีกรรมนั้นจะมี เครื่องที่จำเป็นต้องใช้ในพิธีกรรมหลายอย่าง และแต่ละอย่างล้วนมีความหมาย คำสอน คติ ความเชื่อ และศักดิ์สิทธิ์อยู่ในเครื่องที่จำต้องและเฉพาะการประกอบพิธีกรรม เพื่อการสื่อสาร เชื่อมต่อในต่างมิติ ที่เรารู้กันนั้นคือ มิติทางวิญญาณนั่นเอง คุณค่า ของพิธีกรรมและที่มาของความเชื่อกลางที่อาจปรากฏอยู่ในเครื่องที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่เราต้องมองข้าม หรือสงสัย หรืออาจไม่รู้ความหมายว่า ทำไม อย่างไร และเพื่ออะไร เป็นต้น การศึกษาทำการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลในเบื้องต้นเพื่อให้ ผู้ที่จะต้องการต่อยอดความคิดในสิ่งเหล่านี้เพื่อการวิจัย ให้เต็มรูปแบบอันมีความสำคัญยิ่งในภายหน้า เพื่อให้เราได้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งที่สมควรต้องเข้าถึงในทุกๆ พิธีกรรมทุกๆ ความเชื่อ อย่างเพียงหาเหตุผลว่าจริงหรือไม่ แต่ ควรมีความเข้าใจว่าทำไมจึงเกิดความเชื่อเช่นนั้นเพราะอะไร และทำไม เสียมากกว่าที่ว่า เชื่อหรือไม่ เพราะถ้าเป็นคำตอบเช่นนี้ผู้วิจัย เห็นตามทัศนะของตนว่า ไม่ใช่นักวิจัยแน่นอน

วัฒนธรรมชาวไทยกุย

ความเชื่อในด้านวัฒนธรรมในพิธีกรรมและประเพณีของชาวไทยกุย ประกอบด้วย การเกิด การแต่งงาน การตาย การขึ้นบ้านใหม่ แกลมอ ความเชื่อเรื่องศาลปู่ตา การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ชาวไทยกุยจะมีวัฒนธรรมความเชื่อ ดังนี้

การเกิด ในสมัยโบราณการเกิดเป็นสิ่งที่น่ากลัวมากเพราะผู้หญิงจะมีบุญมีวาสนานั้นวัดกันตรงที่คลอดบุตรแต่ละครั้งเพราะชาวไทยกุยมีความเชื่อว่า “การคลอดบุตรเปรียบเสมือนการนั่งเรือข้ามทะเลไม่รู้ว่าจะมีคลื่นหรือมีพายุพัดเรือให้ล่มจมน้ำเมื่อใดหาว่าไม่นั่นแสดงถึงความตาย มีการปฏิบัติตนใน

^{๖๗๒} ที.ส.อ. (ไทย), ๑/๑/๑๑.

^{๖๗๓} วิชากรณี แสงมณี, *ผีในวรรณคดี*. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร, ๒๕๓๖). หน้า ๓๑-๓๒.

^{๖๗๔} วิรัช นิการวรรณ, *การเข้าทรงและร่างทรง*. (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๓). หน้า ๒๐

ช่วงการตั้งครรภ์ไม่ว่าจะเป็น ข้อชะล่า การปฏิบัติตนในแต่ละวัน เช่น ห้ามออกนอกบ้าน ๓ เวลา คือ ตีห้าเที่ยงตรงและหกโมงเย็น ชาวไทยเคยเชื่อว่าเวลานี้เป็นเวลาที่มีอสูรหากิน ถ้าจำเป็นจริงๆ ให้แต่งกายด้วย เสื้อผ้าสีดำคลุมศีรษะด้วยสิดา เพราะผีจะเข้าใจว่าเป็นพรรคพวกเดียวกับผีเอง การไปเยี่ยมบ้านสามีต้องแต่งกายด้วยผ้าชิ้นใหม่เห็นแต่่าปูนตรงชายพกของผ้าเส้นซึ่งเป็นการป้องกันแท้งลูก หลังกินข้าวในแต่ละมื้อต้องสับผ้าถุงไปมาเพื่อให้คล่องตัว บุตรแรกเกิดจะใช้เศษผ้าเส้นใหม่ที่เก่าเป็นผ้าอ้อมคลุมตัวทารก เพราะถือว่าเป็นสิริมงคลสำหรับตัวทารกด้วยสมัยก่อนคลอดเองตามธรรมชาติ เสียเลือดมากจำเป็นต้องทำให้ร่างกายอบอุ่นโดยการอยู่ไฟและกินยาสมุนไพรโดยเอารากไม้หรือแก่นไม้มาต้มดื่มเพื่อให้ร่างกายเกิดความอบอุ่น และการรักษาพยาบาลบุตรและตัวแม่เองได้แก่ขณะตั้งครรภ์ในการออกนอกบ้านไปทำงานต้องแต่งกายด้วยชุดดำ ซึ่งเป็นสิ่งที่กลมกลืนกับธรรมชาติ

การแต่งงาน เราจะพบว่า การแต่งงานของชาวไทยเคย โดยธรรมชาติชาวไทยเคยไม่นิยมมีสามีภรรยาสองคนหรือแต่งงานซ้ำ ฉะนั้นการจะแต่งงานจึงจำเป็นต้องเลือกเนื้อคู่ที่ถูกต้องกับตำราพร้อมกับในวันแต่งงานจำเป็นต้องมีการแต่งกายที่เป็นมงคล ไม่ว่าจะเป็นตัวเจ้าบ่าว เจ้าสาว เพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาว พร้อมทั้งญาติในการไปขึ้นบ้านเจ้าบ่าวจะมีพิธีไหว้ผีไหว้บรรพบุรุษ โดยเจ้าสาวจะเตรียม เสื้อผ้าใส่หรือผ้าสไบไปให้พ่อสามีสามี หลังจากนั้นจึงนำไปไหว้ญาติผู้ใหญ่ เช่น พี่ ป้า น้า อา เป็นต้น ญาติๆ จะรับไหว้และผูกข้อมือพร้อมเงินเป็นค่าทำขวัญลูกสะใภ้หรือหลานสะใภ้เพื่อเป็นสิริมงคล เพราะครั้งหนึ่งในชีวิตคนเราที่เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อก็คือการแต่งงานนั่นเอง สรุปความเชื่อความเชื่อในงานแต่งงานของชาวไทยเคยมีความเชื่อและชนไหว้ผีบรรพบุรุษและรักเดียวใจเดียว

การตาย จะมีความเชื่อเกี่ยวกับการแต่งกายให้กับคนตายโดยใช้ชุดสีดำ ใช้ผ้าคลุมศพด้วยผ้าไหมลายควบ เพราะมีความเชื่อที่ว่าถ้าศพไม่มีผ้าคลุมศพจะได้ขึ้นสวรรค์ การที่จะทำผ้าควบได้นั้นชาวไทยเคยนิยมให้บุตรสาวคนเล็กเป็นผู้ขอผ้าควบเก็บไว้ให้พ่อแม่เมื่อยามแก่เฒ่าหรือเสียชีวิต บ้านไหนมีคนตายจะมีพิธีเช่นผีเพื่อบอกกล่าวให้ช่วยดูแลวิญญาณผู้ที่ตายให้อยู่อย่างสุขสบาย ส่วนบุตรหลานจะแต่งกายด้วยชุดสีดำ ทุกคน เพราะมีความเชื่อที่ว่าสีดำเป็นสีที่เป็นมงคล มีความมั่นคง ความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นงานศพจึงจำเป็นต้องแต่งกายด้วยสีดำ

การขึ้นบ้านใหม่ ชาวไทยเคยจะมีการประกอบพิธีคล้ายกันทั้งนี้เนื่องจากมีบรรพบุรุษมาจากสายเลือดเดียวกันส่วนใหญ่เป็นญาติสนิทกัน ในการสร้างบ้านแต่ละหลังจึงมีความสำคัญยิ่ง ก่อนที่จะมีพิธีปลูกบ้านต้องหาฤกษ์ยามที่ดี มีข้อชะล่า ทั้งนี้ที่อยู่อาศัยเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต้องอาศัยอยู่ตลอดชีวิต^{๖๗๕} เป็นมรดกตกทอดแก่บุตรหลาน ข้อชะล่าที่สำคัญ ได้แก่ ๑) ห้ามทำบันไดหันหน้าไปทางทิศตะวันตก มีความเชื่อว่า จะทำให้เจ้าของบ้านตกต่ำอาจจะเป็นเบี้ยล่างของคนอื่น ๒) บันไดขึ้นจะต้องเป็นเลขคี่ เช่น ๕ ๗ ๙ ห้ามเป็นเลข คู่ เพราะเลขคู่คือบันไดบ้านของผี^{๖๗๖} ๓) การขุดหลุมใส่เสาบ้าน ในหลุมทุกหลุมจะใส่ใบพะเนาะ เหยี่ยว ใบเงิน ใบทอง ต้นบัว ใบคูณ และไม้มงคลอื่นๆ เป็นจำนวนเลข ๙ เชื่อว่าเป็นเลขมงคล คำคุณก่าวหน้าตลอดไป ๔) เจ้าของบ้านต้องหาอาหารที่ดีให้ช่างสร้างบ้านได้รับประทานจนกว่าจะสร้างบ้านแล้วเสร็จเชื่อว่าเจ้าของบ้านจะได้อยู่ดีมีสุข ร่ำรวยและอยู่ดีกินดีตลอดไป ๕) ในวันขึ้นบ้านใหม่ห้ามฆ่าหมู เพราะเชื่อว่าหมูมีนมมากทำให้สิ้น เงินทองจะสิ้นไหลออก ให้ฆ่าได้เฉพาะสัตว์เล็ก เช่น ไก่ กบ ปลา สำหรับเจ้าของบ้าน ญาติ ผู้ใหญ่แขกที่ได้รับเชิญจะต้องแต่ง

^{๖๗๕} อุษา หม้อทอง, การนับถือของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเคยในประเทศไทยและส่วยในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, โปรแกรมวิชาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่นมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๘๗-๙๐.

^{๖๗๖} อุษา หม้อทอง, การนับถือของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเคยในประเทศไทยและส่วยในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, (โปรแกรมวิชาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๘๗-๙๐

ภายใต้สภาพเรียบริ้อย สวยงาม ประดับประดาด้วยของมีค่า เช่น เงิน ทอง เสื้อผ้า เป็นชุดใหม่หรือเก่าก็ได้แต่ต้องสะอาดเรียบริ้อยโดยเฉพาะเจ้าของบ้านต้องสวยที่สุดเพราะเชื่อว่าเป็นการสิริมงคลเรียกโชคลาภเข้าบ้าน

พิธีกรรมกล่อม กล่อม ชาวไทยภูมียึดความเชื่อในเรื่องพิธีกล่อมกล่อม เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ชาวไทยภูมียึดความเชื่อว่ามีผีและออบ คือผู้ที่ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับผีบรรพบุรุษ ทั้งผีบรรพบุรุษที่เป็นผู้หญิงและผู้ชาย ถ้าผีบรรพบุรุษเป็นผู้ชายมาเข้าร่างออบ ถ้าผีบรรพบุรุษเป็นผู้หญิงมาเข้าร่างออบ ในสายตระกูลหนึ่งจะมีผู้หญิงในตระกูลนั้นๆ เป็นมออยู่หนึ่งคนซึ่งเป็นการสืบเชื้อสายทางแม่ความเชื่อเรื่องศาลปู่ตา ความเชื่อที่สำคัญอีกอย่างของชาวไทยภูมียึด คือ ความเชื่อเรื่องศาลปู่ตา (หะจิว หรือ ยะจิว) ที่มีรูปปั้นเป็นสัญลักษณ์ ชาวบ้านจะประกอบพิธีเช่นไหว้ คือ การเซ่นปู่ตาในเดือน ๓ และเดือน ๖ เพื่อความเป็นสิริมงคลและขจัดปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีงามทั้งหลายให้พ้นไป ในเดือน ๖ จะเซ่นไหว้ขอฝนให้ถูกต้องตามฤดูกาลในเดือนสามเช่นไหว้เพื่อขอขอบคุณปู่ตาที่ลบล้างบาปให้ได้ว่าข้าวปลาอาหารพืชผลที่สมบูรณ์

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมโดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่ง สจิวต (Steward, 1959 : 81-85) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดว่า เป็นการศึกษาระบบการปรับตัวของ สังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมแนวคิดนี้มองสังคม ในลักษณะพลวัตหรือเปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญ คือ เทคโนโลยีการผลิตสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นเงื่อนไขกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวของสังคมและวัฒนธรรม สจิวต^{๖๑๗} (Steward.) กล่าวว่า นิเวศวิทยา คือการปรับตัวเข้าหากันระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยาของสังคมก่อน เพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะของสังคมวัฒนธรรม (Socioculture) นั้นๆ และมีความเชื่อต่อไปอีกว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่ต่างกัน ในสิ่งแวดล้อมที่เหมือนกันจะแสดงรูปแบบของการพัฒนาการที่เหมือนกัน และเขามีความเชื่อไว้ในวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมแบบหลายสาย (Multilinear) มากกว่าวิวัฒนาการวัฒนธรรมสายเดียว (Unilinear) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ สามารถอธิบายถึงปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยภูมียึดที่มีวัฒนธรรมประเพณี มาแต่โบราณ แม่นปัจจุบันอาจมีการปรับเปลี่ยนบางอย่างก็เพราะ ในสมัยเทคโนโลยี เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อน ให้ได้รับอิทธิพลต่อผู้อาศัยอยู่ในสังคม ชุมชน ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในแง่วัฒนธรรมเดียวกันที่ได้รับอิทธิพลของขอมในอดีต โดยความเชื่อและพิธีกรรมที่มีการผสมผสานเข้ากัน จากพิธีกรรม ความเชื่อจะบ่งบอกถึงกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนหรือสังคมนั้นๆ ได้เป็นอย่างดีความเชื่อพิธีกรรมผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของความเชื่อและพิธีกรรมเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ต่อไปนี้ ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับนับถือในหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือใน คาสอนหรือในบุคคลหรือการยึดถือในสิ่งที่เชื่อว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ หรือธรรมชาติของบุคคลกลุ่มชนหรือสังคม เช่น ชาวไทยภูมียึดความเชื่อเกี่ยวกับผี^{๖๑๘} ความเชื่อในทัศนคติ ความคิด ของร่างทรง ในการที่จะยอมรับและยึดถือสิ่งที่ ได้รู้ ได้เห็น โดยไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบายและไม่จำเป็นว่าสิ่งที่เชื่อนั้นจะมีหลักฐานหรือไม่มีหลักฐาน เป็นการยอมรับต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง^{๖๑๙} โดยนัยยะความเชื่อนั้นอาจมาจาก สิ่งที่เกิดจากความหวาดกลัวภัยธรรมชาติระ

^{๖๑๗} Steward, Julian H. (1959). *The Concept and Method of Cultural Ecology*. In *Readings In Anthropology*. 81-85.

^{๖๑๘} ยโสธรา ศิริภาพระภากร, “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการเข้าทรงของชาวพุทธ : กรณีศึกษาบ้านศาลาสามัคคี ตำบลบ้านขบ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสุรินทร์”, *ปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖, หน้า ๒๕.

^{๖๑๙} พระतीयวิทย์ อุตสนโต (โอชาวัฒน์), “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง: กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, *ปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ยะแรกๆ ของมนุษย์ต่อมาก็มีความหวาดกลัวเรื่องวิญญาณของบรรพบุรุษและผู้กล้าหาญในชุมชนของตนที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อเกิดความหวาดกลัวในสิ่งเหนือธรรมชาติจึงต้องมีการบวงสรวงเช่นไหว้บูชาซึ่งความเชื่อเหล่านี้ยังยึดถืออยู่ คือเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่คนในชุมชนนั้นยึดถืออยู่^{๖๘๐} และเป็นส่วนประกอบซึ่งประชาชนให้ความสนใจมาก และพยายามปฏิบัติอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมบางอย่างอาจมีลักษณะผสมผสานระหว่างศาสนาและไสยศาสตร์หรือมีส่วนประกอบของหลายศาสนาผสมกันทั้งในด้านความเชื่อและการปฏิบัติหรือการประสานความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกันจนเกือบจะเป็นเนื้อเดียวกัน^{๖๘๑}

พิธีกรรม หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา^{๖๘๒} เป็นคำบัญญัติของการประกอบพิธีการต่างๆ และคำว่า พิธีการ (Rite) หมายถึง พิธีตามประเพณีทางศาสนาหรือในโอกาสสำคัญ พิธีกรรมจะก่ออำนาจพิเศษขึ้นมาเป็นการเพิ่มพลังและสีสันอำนาจให้แก่การดำเนินชีวิต^{๖๘๓} เป็นรูปแบบของพฤติกรรมหรือการทำพิธี^{๖๘๔} ๑๕ จากการสัมภาษณ์ นายसान สมัญญา ได้กล่าวว่าคนในตระกูลที่บรรพบุรุษได้เลือกให้เป็นช่างทรง เพื่อที่จะมาเข้าทรงในแต่ละปีของฤดูกาล เช่นไหว้บรรพบุรุษนั่นเองโดยการประกอบพิธีกรรมเข้าทรงในสายตระกูลนี้เป็นการเลี้ยงดวงวิญญาณบรรพบุรุษตลอดถึงผีบ้านผีเรือน อันเป็นผู้ดูแลครอบครัวที่มีการเข้าทรงนี้เหตุเพราะคนในสายตระกูลไม่สบายเจ็บป่วยอันหมดทางที่จะรักษาได้ในทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน เพื่อเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษมาเข้าทรงเพื่อทำนายว่าเป็นอะไร ทำผิดอะไรมีสิ่งใดที่ต้องแก้ไขและจะรักษาอย่างไร พิธีกรรม แกลมอ^{๖๘๕} ๑๖ ของชาวไทยถูกเป็นพิธีกรรมที่จัดกระทำขึ้นเพื่อมุ่งเน้นการรักษาพยาบาลผู้ป่วยในระดับครอบครัวซึ่งมีการประกอบพิธีกรรมขึ้นสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ

การประกอบพิธีกรรม

ความเชื่อในพิธีกรรมการแกลมอนั้นเป็นความเชื่อที่ชาวไทยถูกได้รับถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณในสังคมนั้นได้มีการสืบทอดและได้รับนับถือปฏิบัติกันมาผู้รับมานั้นอายุก็มากเพราะบางท่านได้กล่าวว่านับถือตั้งแต่สาว ๆ แม้นปัจจุบันก็ยังปฏิบัติกันอยู่ จากการสัมภาษณ์ นางจันลี ตาทอง^{๖๘๖} ได้กล่าวถึงสาเหตุในการประกอบพิธีกรรมว่า ในการประกอบพิธีกรรมแกลมอนั้นเป็นการเข้าทรงเพื่อสื่อกับวิญญาณของบรรพบุรุษ เทวดา อารักษ์ที่เราขอความช่วยเหลือ หรือเพื่อการรักษา เพื่อการเสี่ยงทาย เพื่อการทำนายทายทักเพื่อขอความคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยการประกอบพิธีกรรมเข้าทรงในสายตระกูลนี้เป็นการเลี้ยงดวงวิญญาณบรรพบุรุษ (เช่นไหว้ตามพิธีกรรม) ตลอดถึงผีบ้าน ผีเรือน อันเป็นผู้ดูแลครอบครัว (หรือขอรักษา) ที่มีการเข้าทรงนี้เหตุเพราะคนในสายตระกูลไม่สบายเจ็บป่วย อันหมดทางที่จะรักษาได้ในทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน เพื่อเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษมาเข้าทรง เพื่อทำนาย ธรรมส่อง หรือ ทำพิธีร่ำส่งดูก่อน ว่า เป็นอะไรทำผิดอะไร มีสิ่งใดที่ต้องแก้ไข และจะรักษาอย่างไร เป็นต้น การประกอบพิธีกรรมแกลมอนี้ ชาวไทยถูกจะประกอบกันขึ้นในเดือน ๓ หรือ เดือน ๕ ของทุกปี

^{๖๘๐} ศิริพร สุเมธารัตน์, ประวัติศาสตร์ถิ่นเมืองสุรินทร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ : โรงพิมพ์ ส.พันธ์์เพ็ญ, ๒๕๕๓, หน้า ๓๓๒)

^{๖๘๑} สมพร เกษมสุขจรสแสง, การผสมทางวัฒนธรรมของลาวโซ่งหรือไทยโซ่ง, สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๒๖, หน้า ๔๗.

^{๖๘๒} พงมานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒, หน้า ๗๘๘.

^{๖๘๓} Richard Lawrence, Unlock Your Psychic Powers - ศาสตร์แห่งพลัง, แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์, กรุงเทพมหานคร: มาสเตอร์พริ้งตัง, ๒๕๔๒, หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^{๖๘๔} DennySergeant, Global Ritualism, พิธีกรรมของโลก, แปลโดยทิพยาภา กรุงเทพมหานคร : บริษัท จูเน่พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.

^{๖๘๕} หน้า ๒๙-๓๕.

^{๖๘๖} สัมภาษณ์ นายसान สมัญญา, ๒๘ เมษายน ๒๕๕๙.

^{๖๘๗} สัมภาษณ์ นางจันลี ตาทอง, ๒๘ เมษายน ๒๕๕๙.

บางพื้นที่มีการประกอบพิธีกรรมช่วงเช้าและบางพื้นที่จะมีการประกอบพิธีกรรมช่วงบ่ายหรือ เย็นซึ่งในการประกอบพิธีกรรมนี้จะยาวไปจนถึง สว่างอีกวันในแต่ละรอบปีจะเป็นการประกอบพิธีกรรมเช่นนี้ การประกอบพิธีกรรมนี้ จะได้อธิบาย ในลักษณะของพิธีกรรมของชาวไทยกุยถึง ๔ ลักษณะคือ

๑. วาระประจำปีกำหนดเพื่อบูชา การประกอบพิธีกรรมแกลมอของชาวไทยกุยนี้เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อบูชาครู ของรักษา และดวงวิญญาณบรรพบุรุษในสายตระกูลตามวาระ ๑ ปี ที่ต้องไหว้ครู เป็นต้น

๒. เพื่อทำสืบทอด พิธีกรรมแกลมอ นี้ เป็นพิธีกรรมหนึ่งเพื่อการสืบทอดทางวัฒนธรรมประเพณี เป็นการสืบทอดโดยรุ่นลูกจะต้องรับ มอ และต้องสานต่อในพิธีกรรม แทนบรรพบุรุษของตนเอง ถือได้ว่าเป็นการสืบสานวัฒนธรรม โดยพิธีกรรมของกลุ่มคนที่ได้รับการสืบทอดกันมาแต่โบราณสู่รุ่นต่อไป

๓. เพื่อการทำนาย พยากรณ์ ในพิธีกรรมแกลมอนี้เป็นพิธีกรรมว่าด้วยการทำนายอีก พิธีกรรมหนึ่งโดยหัวหน้า มอ เป็นผู้ทำนายในเหตุการณ์บางประการ เป็นการอาศัยอำนาจวิญญาณเข้าสู่พิธีกรรมเพื่อการทำนายด้วยประการหนึ่ง

๔. เพื่อการรักษาด้วยพิธีกรรม พิธีกรรมแกลมอ เป็นพิธีกรรมแห่งการรักษา เยียวยา ผู้ป่วยด้วย โดยโรคนี้เป็นโรคที่รักษาไม่หาย อาทิเช่น มีมอมายอยู่ด้วย มีของรักษาและไม่ดูแลปฏิบัติ ผิดผี ถูกคุณไสยศาสตร์ มนต์ดำเมื่อมีอาการดังกล่าวจะมีการประกอบพิธีกรรมไสยศาสตร์เพื่อทำการสืบทอด และรักษาเมื่อรู้หนทางเป็นต้น เครื่องที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม อธิบายสัญลักษณ์ และความหมายกับความสำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เกียรติ ^{๖๘๗} (Geertz, 1963 : 6) ได้มีแนวทางการศึกษาในด้านมานุษยวิทยาสัญลักษณ์ (Symbolism) ที่เน้นการตีความพฤติกรรมมนุษย์ซึ่งพยายามอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ที่แสดงออก ทางภาษาและการกระทำ กล่าวคือความคิดของมนุษย์เป็นแนวการท งานโดยธรรมชาติและเป็นอิสระจากการกระทำของร่างกาย มีขบวนการทางระบบความคิดมีเหตุผลในตัวเอง โดยปราศจากการบงการของร่างกาย และระบบความคิดจะเป็นตัวบงการการกระทำของคนซึ่งจะแสดงออกได้ ๒ ด้านคือด้านภาษาและด้านการกระทำซึ่งผู้ที่ต้องการสื่อความคิดของตนให้รับรู้และเข้าใจต้องจงใจใส่ความหมาย (Encode) เข้าไปในคำพูดหรือการกระทำของตน และมุ่งสื่อต่อคนที่ตน จงใจให้รับรู้ สำหรับผู้ที่เข้าใจความคิดของผู้อื่นได้ต้องสามารถตีความหรือถอดความหมายคำพูดหรือการกระทำของผู้อื่นได้ (Decode) ผู้สื่อความคิดและผู้รับความคิดจะเข้าใจซึ่งกันและกันได้ต้องรู้กฎวัฒนธรรมเดียวกัน หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบเดียวกันส่วนระบบตีความ

พฤติกรรมคือระบบสัญลักษณ์ (Symbolism) ซึ่งหมายถึงการตีความหมายหลายชั้น ตัวแทนความหมายและตัวที่ถูกแทนความหมายอาจไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกันมากนักเป็นการแทนความหมายโดยอิสระ ฉะนั้นระบบสัญลักษณ์มาจากการบงการท งานของระบบความคิดในใจของมนุษย์ซึ่งเป็นระบบนามธรรมที่ลึกซึ้งและพฤติกรรมต่างๆ ด้านของมนุษย์เป็นระบบสัญลักษณ์ สัญลักษณ์ที่นำมาใช้อธิบายเป็นความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาที่มีปรัชญาซ่อนเร้นและคำสอน สามารถเกิดประโยชน์มากมาย การนำมาเสนอแนวคิดนี้เพื่อให้รู้ถึง ข้อสำคัญ ความสำคัญ ความหมาย สิ่งที่ต้องนำมาใช้ในพิธีกรรม แล้วทำไมจึงมีความสำคัญกับการนำมาใช้ในพิธีกรรมเช่นนี้ อธิบายเชิงความหมาย จากการสัมภาษณ์ ร่วมในพิธีกรรม เข้าสังเกตการณ์พร้อมทั้งต้องทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งถึงจิตวิญญาณ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในเรื่องนี้มา ไม่ต่ำกว่า ๑๐ ปีและรวมเข้าพิธีกรรมแกลมอ ไม่ต่ำกว่า ๕๐ ครั้ง ฉะนั้นที่ว่าทำไมเขาจึงให้ความสำคัญมากแล้วนำมาบูชา ตลอดถึงเข้าสู่พิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ด้วย ในพิธีกรรม

⁶⁸⁷ Geertz, Clifford. (1963) *Agricultural Involvement : the Process of Ecological Change in Indonesia*. The Regents of the University of California. 6.

แกลมอของชาวไทยกวยนี้จะนำเอาเครื่องพิธีกรรมที่ใช้ในพิธีแกลมอของชาวไทยกวยมาเพียง ๑๗ ตัว เพื่อนำเสนอให้เกิดความเข้าใจไว้ดังนี้

๑. ช้าง วัฒนธรรมของชาวไทยกวยนับแต่โบราณมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องช้าง ทั้งเลี้ยงช้าง ใช้ช้างเป็นพาหนะ และการจับช้างมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ได้ สิ่งเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับนับเนื่องมาแต่โบราณ ทุกคนมีความเคารพช้าง ถือได้ว่าช้างเป็นบรรพบุรุษของตนเอง หรือแทนสัญลักษณ์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย ช้างเป็นสัตว์สำคัญ เป็นสัตว์ใหญ่ และถือว่าช้างเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจ วาสนา หรือบารมีเมื่อนำมาครอบครอง หรือได้ครอบครอง เป็นต้น ปรากฏในประวัติศาสตร์มากมายที่เกี่ยวข้องกับช้างเผือก ว่าเป็นสัตว์บารมี มีอำนาจถ้าได้ครอบครอง ชาว กวยจึงเป็นที่รู้จักของชาวไทยนับแต่สมัยอยุธยา เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ นางจันสี ตาทอง^{๖๘๘} ได้กล่าวว่า ช้าง เป็นสัตว์สำคัญ มีบารมีมากและมีอำนาจ จึงใช้สัญลักษณ์นำมาเป็นสัญลักษณ์เพื่อสักการบูชา และถือว่าเราชาวไทยกวยนับถือช้างมาแต่โบราณ อยู่กับช้าง แม้นบรรพบุรุษ พ่อแม่ ของเราก็เป็นคนเลี้ยงช้าง ได้อยู่ใกล้กัน เลี้ยงปากท้องก็เพราะมีช้าง และช้างทำงานหนักๆ ให้เรา เราจึงนำมาบูชาคุณนั้นและถือได้ว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ด้วย เมื่อบูชาแล้วจะเกิดอำนาจ วาสนา บารมีขณะคุณไสยศาสตร์ หรือ ภูตผีต่างๆ ได้ สัมภาษณ์นายบุญสา คลังฤทธิ์^{๖๘๙} ทำไมจึงต้องมีรูปช้างไว้ในพิธีกรรม นั่นก็เพราะว่า ชาวไทยกวยมีช้างเป็นบรรพบุรุษ เราจะลืมไม่ได้ในบุญคุณที่ช้าง ทำมาหากินและพึ่งพาอาศัยกัน และประการหนึ่งชาวไทยกวยทุกคนนี้เปรียบเหมือนได้สืบทอดประกำช้างด้วยความหมายของประกำช้างนี้ หมายถึง ขวัญ หรืออำนาจลึกลับที่เป็นของช้างมาอาศัยอยู่ด้วย เป็นขวัญช้างตามคำเรียกขานตามความเข้าใจ แต่พอสมัยปัจจุบันนี้ ประกำช้างตามความเข้าใจนั้นคือ เชือกที่ใช้สำหรับจับช้างเป็นเส้นทำด้วยหนังควายที่มีความคงทน มีความเชื่อว่า มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ สามารถให้คุณและโทษได้ เมื่อมีประกำช้างนั้น จำเป็นต้องจัดพิธีกรรมบวงสรวง เช่นไหว้ ทุกปี สัมภาษณ์นางปริศนา ยูทนะ^{๖๙๐}

๒. ม้า ในสมัยโบราณนั้นการเดินทางที่ไม่มีรถในการเดินทางไกลนั้นจำต้องเดินทางกับม้าเป็นพาหนะ ในการเดินทางถือว่าเร็วมากในสมัยโบราณ รถทับจับศึกก็จำเป็นต้องใช้ม้าในการเดินทาง ม้าเป็นสัญลักษณ์ของการคู่ควรที่อุดมสมบูรณ์ ดังคำโบราณได้กล่าวว่า มีช้างม้า ไว้ใช้สอยจัดได้ว่าครบแล้วบริบูรณ์แล้วถือว่าเป็นคนรวยมาก ม้าได้ใช้มาร่วมในการประกอบพิธีกรรมแกลมอ นั้น จากการสัมภาษณ์ นางทองดา คลังฤทธิ์^{๖๙๑} ได้กล่าวว่า มีช้างแล้วต้องมีม้า เป็นของคู่กัน ถือว่ามีบุญบารมีมาก แล้วว่าทำไม จึงต้องนำมาประกอบเข้าสู่พิธีกรรมด้วยก็ได้คำตอบว่า คนไทยกวย ถือแบบนับมาแต่โบราณ จะทำพิธีกรรมใดที่เกี่ยวข้องกับการเล่นมอ หรือแกลมอของชาวกวยนั้นจำต้องมีช้างกับม้าเป็นของคู่กัน เพราะประวัติศาสตร์นานมาของชาวไทยกวยนั้นถือได้ว่ามาพร้อมกับช้างม้า เป็นพาหนะในการทำกิจการต่างๆจึงถือได้ว่าเป็นบรรพบุรุษที่ชาวไทยกวยนับถือมากที่สุด

๓. เส้นประกำ เส้นประกำนั้นทำมาจากหนังควายที่นำมาทำเป็นเชือกมีขนาดยาวมากไว้สำหรับจับช้างเพื่อนำมาฝึกหัดเพื่อใช้งาน เส้นประกำนี้มีความสำคัญเมื่อนำไปจับช้างนั้นจะมีการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ด้วย เหล้าขาว ดอกไม้ ๑ คู่ เทียน รูป ๑ คู่ ดอกไม้ขาว ๑ คู่ เพื่อบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยผ่านเส้นประกำนี้ ด้วยสัญลักษณ์นี้เองจึงเป็นที่มาของความศักดิ์สิทธิ์ของบรรพบุรุษนั้นนำไปจับช้างมาได้ เส้นประกำนี้จึงเป็นดั่งเส้นแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเชื่อว่า สามารถติดต่อกับสื่อสารกับ ครู หรือ บรรพบุรุษของตนเอง จากการสัมภาษณ์ นางปริศนา ยูทนะ^{๖๙๒} ได้กล่าวว่าเส้นประกำนี้เป็นที่สถิตของวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ โบราณใช้เชือกนี้ไปจับช้างมีการ

^{๖๘๘} สัมภาษณ์ นางปริศนา ยูทนะ, ๑๒ เมษายน ๒๕๕๙.

^{๖๘๙} สัมภาษณ์ นายบุญสา คลังฤทธิ์, ๒ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๖๙๐} สัมภาษณ์ นางปริศนา ยูทนะ, ๑๒ เมษายน ๒๕๕๙.

^{๖๙๑} สัมภาษณ์ นางทองดา คลังฤทธิ์, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๖๙๒} สัมภาษณ์ นางปริศนา ยูทนะ, ๑๒ เมษายน ๒๕๕๙.

ร้ายมนต์เพื่อจับช้าง เหตุใดจึงใช้เส้นประกำนี้เพื่อนำมาประกอบพิธีกรรมกลมมอ เพราะสัญลักษณ์ที่มาของเส้นประกำนั้นมีการสืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษของชาวไทยกวยที่รับสืบทอดพิธีกรรมกลมมอนี้ เป็นผู้เคยจับช้าง และมีช้างเป็นพาหนะ เป็นต้น

๔. ชุดสวมใส่ชาวไทยกวยมีชุดประจำกลุ่มของตนเองมีลักษณะเป็นการตัดเพื่อสวมใส่ในการทำงานปกติ ในการเข้าสังคัม ในการไปหาญาติผู้ใหญ่ หรือ การสวมใส่เพื่อเข้าสู่พิธีกรรม กลมมอของชาวไทยกวยนั้น เป็นการตัดชุดด้วยผ้าไหม โดยส่วนมากชายจะเป็นเสื้อแขนยาว ยอมด้วยมะเกลือให้เป็นสีดำ แล้วใส่สร้งมัดเอวด้วยผ้าขาวม้า ผู้หญิงจะเป็นเสื้อแขนยาว หรือสั้น ใส่ผ้าถุงที่เป็นสีเขียวก่ำ หรือ เขียวมอมน้ำตาล ปลายของผ้าถุงจะเย็บด้วยลวดลายที่สวยงาม เป็นชุดที่ใช้สำหรับเข้าสู่พิธีกรรมสำคัญ หรือ การต้อนรับญาติผู้ใหญ่ หรืองานทางสังคัมของชาวไทยกวย พิธีกรรมกลมมอนี้ก็จัดได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยกวยให้ความสำคัญ ซึ่งในแต่ละปีจะมีพิธีกรรมกลมมอ เพื่อการไหว้ครู และบรรพบุรุษของตนเองด้วย ชุดในการสวมใส่นี้จะถูกนำเข้ามาเพราะถือว่าเป็นชุดชาวกวยที่ถือกันมาแต่โบราณ และเป็นชุดที่ดีและงดงามในวัฒนธรรมกวยด้วย ซึ่งสัญลักษณ์การแต่งกายเพื่อเข้าสู่พิธีกรรมกลมมอของชาวไทยกวยจัดได้ว่าเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งที่สำคัญของชาวไทยกวยที่ได้นำการแต่งกายนี้เข้าไปในพิธีกรรมกลมมอ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะชาวไทยกวย

๕. สีดำ การแต่งกายเพื่อการเข้าสู่พิธีกรรมกลมมอของชาวไทยกวยนี้ปรากฏการแต่งกายนั้นเป็นสีดำ หรือ หรือสีเมล็ดมะขาม (น้ำตาลแก่) ชาวไทยกวยถือว่าเป็นสีที่เป็นมงคล มีอำนาจ และสามารถสื่อกับมิติทางวิญญาณได้ และปลอดภัยจากคุณไสยศาสตร์ หรือ ภูตผีปิศาจ ด้วย สีดำถือว่าเป็นสีมงคล และความอุดมสมบูรณ์ จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวไทยกวยบ้านหนองดุม ตำบลศรีสุข อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ว่าทำไมจึงต้องแต่งกายด้วยชุดดำด้วย จากการกล่าวมานี้ได้รับคำตอบว่า ชาวไทยกวยนี้เป็นกลุ่มชนที่นับถือบรรพบุรุษของตนเองมาก ไม่ว่าจะ หรือไม่ก็ตามว่าท่านเป็นใคร อยู่ที่ไหน แต่ การนับถือนี้มีมาแต่เดิมโบราณแล้ว พ่อแม่พานับถือ และการนับถือนี้ทำให้เราอยู่เย็นเป็นสุข การที่ต้องใส่สีดำนั้นก็เพื่อการสื่อสาร เชื่อมต่อดวงวิญญาณของผีบรรพบุรุษ สีดำนี้จึงเป็นสื่อกลางระหว่าง ภาววิญญาณและภพมนุษย์ที่ต้องการสื่อสารถึงด้วยนั่นเอง

๖. สะไบพาดบ่า ไม่ว่าจะชาวไทยกวยจะออกนอกบ้านไปสนทนา เจริญจิตต๋อ หรือ การเดินทางไกล หรือแม้แต่ว่าการต้อนรับ การทำบุญ เป็นการแสดงออกมาทางกายภาพที่ชาวไทยกวยจะแสดงออกมาด้วยการพาดบ่าด้วยสะไบ ชาวไทยกวยถือว่าเป็นการให้เกียรติ แก่คนที่ติดต่อ งานทางสังคัม งานสำคัญ กับการต้อนรับ หรือการทำบุญ และพิธีกรรมที่เป็นมงคลต่างๆ สะไบได้นำมาเข้าสู่พิธีกรรมกลมมอ เพื่อบูชาบรรพบุรุษ หรือเป็นพิธีกรรมไหว้ครู สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ตนให้การนับถือ การเข้าไปในพิธีกรรมกลมมอชาวไทยกวยนั้นจะต้องมีผ้าสะไบพาดบ่าเป็นสัญลักษณ์ สื่อแสดงว่าตนให้ความเคารพบูชา ต่อพิธีกรรม และต่อดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ด้วยเป็นการแสดงออกมาทางการแต่งกายอันเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยกวยที่กระทำมาแต่โบราณกาล

๗. ชัน (เข้าทรง) ชันเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมสำคัญคือ การกลมมอ เป็นพิธีกรรมเพื่อเชื่อมต่อสื่อสารวิญญาณที่จำเป็นจะต้องมีพาชนะบางอย่างเพื่อเป็นตัวเชื่อมต่อ และแสดงว่าตนเองมีความพร้อมที่จะเชื่อเชิญดวงวิญญาณให้เข้ามาในร่างกายของตนเอง สัญลักษณ์การแสดงออกมานี้ ประกอบด้วย การยกขันครุฑราวะ การนำดอกไม้ เทียน ข้าวสาร เพื่อบูชาเชิญดวงวิญญาณ การจุดเทียนให้สว่างเพื่อสื่อว่า ผู้ต้องการเชื่อมต่อนี้มีความพร้อมแล้ว และการจุดเทียนเพื่อให้เกิดแสงสว่างนี้แสดงถึง ประตู่แห่งวิญญาณได้เปิดออกแล้ว ถ้าจะตีความไปในความหมายทางพระพุทธศาสนานั้น ชันนี้ อาจ หมายถึง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็น ชัน ๕ ที่ทำให้วิญญาณนั้นสามารถครองได้ เมื่อแตกดับ ก็เหลือเพียง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เท่านั้น ส่วนรูปนั้นได้แตก

สลายไป ถ้าจะอธิบายในส่วนนี้อาจเข้าใจได้ว่า วิญญาณไม่มีรูปกาย แต่มี เวทนา (ความรู้สึก) สัญญา (ความจำได้ หมายรู้) สังขาร (การปรุงแต่ง) วิญญาณ (การสัมผัสได้) ในพิธีกรรมกล่อมนี้ก็จำเป็นต้องมีรูปบางอย่างที่จะต้อง แสดงออกมาเพื่อการรับรู้ว่าเป็นรูปบางอย่าง อาทิเช่น ชัน ที่ทำการเชื่อมต่อวิญญาณนี้เป็นรูปที่ประกอบด้วย ชัน (ส่วนประกอบ) ดอกไม้ (การบูชา) ข้าวสาร (ชีวิตการเกิดของชีวิต) เทียนที่จุด ให้เกิดความสว่าง (ความสว่างได้ เกิดขึ้นแล้ว) ส่วนเหล่านี้เป็นเครื่องประกอบที่น่าจะเป็นชั้นเพื่อการเข้าทรงที่สามารถให้ดวงวิญญาณนั้นสามารถ เข้ามาในสังขารของคนทรงได้ ชันจึงเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่ชาวไทยกุยได้นำมาประกอบเข้าในพิธีกล่อมด้วย

๘. ดอกไม้ ๑ คู่ ดอกไม้ที่นำมาเพื่อการประกอบพิธีกรรมกล่อมนี้ จะมี ๒ ลักษณะคือ ดอกไม้จำนวน ๑ คู่ นี้แสดงสัญลักษณ์ถึงการเคารพ นับถือ และเป็นการบอกกล่าวให้รับรู้ จากการสัมภาษณ์ นายบุญสา คลัง ฤทธิ์^{๖๙๓} ได้กล่าวถึงบทบาทความสำคัญตามความเชื่อของชาวไทยกุยที่ได้ให้ความหมาย นั้น ดอกไม้ ๑ คู่นี้ คือ การบอกกล่าวให้รับรู้ แจ้งให้ทราบ อาทิเช่น เมื่อชาวไทยกุยจะประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็ตามจะนำดอกไม้ ๑ คู่ รูป ๑ คู่ เทียนขาว ๑ คู่ จุดแล้วบอกกล่าวเจ้าแม่ธรณี เจ้าที่ เจ้าทาง และดวงวิญญาณทั้งหลายให้รับทราบ เป็นต้น แล้วการนำดอกไม้ ๑ คู่ รูป ๑ คู่ เทียน ๑ คู่ ไปบอกตามบ้านเรือนนั้น หมายถึง การบอกงานมงคล อาทิเช่น งาน แต่งงานขึ้นบ้านใหม่ หรือผูกแขน เป็นต้น เป็นสื่อบอกว่าเชิญ บอกกล่าวให้ไปร่วมงานด้วย

๙. ข้าวสาร การนำข้าวสารมาประกอบในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ จากการสัมภาษณ์นางสี สระแก้ว^{๖๙๔} ได้กล่าวว่า ข้าวสารนี้ถือว่าเป็นความมั่งมี อุดมสมบูรณ์ และข้าวถือถือถือว่าเป็นอนุอยู่ที่ขาดข้าวไม่ได้ และข้าว นี้ก็มีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ สถิตอยู่ นั่นคือ พระแม่โพสพ มีขวัญของพระแม่ท่านสถิตอยู่ ฉะนั้นข้าวจึงสามารถนำ มาร่วมในพิธีกรรมต่างๆได้ เช่น เรียกขวัญผู้ป่วย บายศรีที่ต้องมีข้าว เช่นไหว้ผี หรือวิญญาณบรรพบุรุษที่ต้องมี ข้าว แต่งงานที่ต้องมีข้าวโปรย ข้าวตอกแตกที่ต้องโปรยในงานศพ เป็นต้น ข้าวมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมต่างๆ ข้าวสารที่นำมาประกอบในพิธีกรรมกล่อมนี้ เพื่อให้เป็นของมงคล เพราะท่านเลี้ยงมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ฉะนั้นจึงถือข้าวในงานสำคัญต่าง

๑๐. จุดตะเกียง ในสมัยก่อนประมาณ ๒๐ ปี ก่อนชาวไทยกุยเมื่อทำพิธีกล่อมนั้นมักจะจุด ตะเกียงหรือคบเพลิงเพื่อให้เกิดความสว่างในบริเวณพิธีกรรม การจุดตะเกียงในพิธีกรรมกล่อมนี้ มีความ เชื่อว่าเป็นการจัดบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะแสงสว่างนี้ท่านจะได้รับรู้การกระทำของเราว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ โดยผ่านดวงตาคือตะเกียงที่จุดนี้ แต่ในสมัยปัจจุบันนี้มักนิยมเป็นเทียนแล้วและมีการจุดรูปเพื่อการบูชาด้วย จากการสัมภาษณ์นางปริศนา ยุทนะ^{๖๙๕} ได้กล่าวว่าการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้จำเป็นต้องมีการจุดเทียนไว้ในชั้น หรือ บริเวณพิธีกรรม เหล่านี้แสดงถึงการบูชา และไฟนั้น ก็เหมือนแสงสว่างนำทางดวงวิญญาณให้มาตามคำเรียก ร้องได้ ด้วยการจุดเทียน หรือตะเกียงนี้เอง เป็นสัญลักษณ์ที่ได้นำมาเข้าสู่พิธีกรรมกล่อมของชาวไทยกุยที่ ปฏิบัติตามกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

๑๑. แคน เป็นเครื่องดนตรีหนึ่งที่ใช้การเป่าลมจากช่องปาก ทำให้เกิดเสียง ที่มีความไพเราะตามเสียง การกดตามตัวโน้ต ชาวไทยกุยมีแคนเป็นเครื่องดนตรีมีการใช้แคนมาแต่โบราณ และแคนนี้เองเป็นดนตรีสำคัญ ในการประกอบพิธีกรรมกล่อมของชาวไทยกุย ที่นำมาใช้ในพิธีกรรม เสียงแคนสามารถเป็นตัวดึงดูดจิตใจของ คนให้เกิดการคล้อยตามจังหวะ หรือ ร่วมพิธีกรรมอย่างหนึ่งก็จำเป็นต้องใช้ดนตรีเป็นตัวกำหนด และมีบทบาท ในพิธีกรรมกล่อมมาก

^{๖๙๓} สัมภาษณ์ นายบุญสา คลังฤทธิ์, ๒ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๖๙๔} สัมภาษณ์ นางสี สระแก้ว, ๒ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๖๙๕} สัมภาษณ์ นางปริศนา ยุทนะ, ๑๘ เมษายน ๒๕๕๙

๑๒. โทน เป็นเครื่องดนตรีหนึ่งที่ใช้การตีทำให้เกิดเสียง ร่วมกับเสียงแคน ที่ ชาวไทยภูยกมีโทนเป็นเครื่องดนตรี มีการใช้โทนมาแต่โบราณ และโทนนี้เองเป็นดนตรีสำคัญในการประกอบพิธีกรรมแกลมอของชาวไทยภูยก ที่นำมาใช้ในพิธีกรรม เสียงแคน กับโทนสามารถเป็นตัวดึงดูดจิตใจของคนให้เกิดการคล้อยตามจังหวะหรือ ร่วมพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ต้องใช้ดนตรีเป็นตัวกำหนด และมีบทบาทในพิธีกรรมแกลมอมาก

๑๓. เหล้าขาว เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการนำมาเข้าสู่พิธีกรรม อาทิเช่น การเซ่นไหว้ บอกกล่าวเจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าเขา หรือ เจ้าแม่ธรณี ดวงวิญญาณต่างๆ ชาวไทยภูยกถือว่าเหล้ามีความสำคัญมากในการบอกกล่าวในพิธีกรรม มีการกล่าวว่า เทเหล้าบอกกล่าวให้ท่านเหล่านั้นรับรู้ด้วย เหล้าถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการต้อนรับ เลี้ยง หรืองานสำคัญที่ขาดเหล้าไม่ได้ ชาวไทยภูยกจะถือว่าเหล้านี้ถ้าเทเหล้าบอกกล่าว วิญญาณท่านจะรับรู้ได้เร็ว และใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษด้วย เหล้าจึงมีบทบาทสำคัญที่ต้องนำมาใช้ในพิธีกรรมแกลมอ สัญลักษณ์นี้อาจเป็นการถือมาแบบเดียวกัน เป็นวัฒนธรรมที่ให้การยอมรับ และยังรักษาไว้และจำต้องมีในบริบทงานสำคัญอื่นๆ ด้วย

๑๔. เงิน ๑๒ บาท เงินเป็นของที่มีค่าในตัว เป็นเป็นสื่อการแลกเปลี่ยนสิ่งของ เงินเป็นตัวการสำคัญที่มีอิทธิพลบทบาทหน้าที่ในตัวของมันเอง เงินเป็นของมีค่า มีราคา การกระทำสิ่งใดถ้าหากปราศจากเงินแล้วย่อมไม่ประสบผลเท่าที่ควร เมื่อมีเงินทำทุกอย่างก็สะดวกสบาย การกำหนดเงินไว้เป็นทั้งเครื่องบูชาตามโบราณแล้ว ยังเป็นสื่อกลางที่ต้องเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งพิธีกรรมด้วย ทำทุกอย่างนั้นต้องมีครู จะต้องยกครู และค่าครูนี้เองที่จำเป็นอย่างยี่งี่ที่เราต้องยกครู เงิน ๑๒ บาท ที่ใช้ในการยกครูในพิธีกรรมแกลมอนี้เป็นค่าครูหนึ่งที่จะต้องยกครูเพื่อให้เกิดความเป็นมงคล ท ทำทุกอย่างนี้ต้องมีครู ในพิธีกรรมแกลมอคนปัจจุบันจะรู้ไม่ได้เลยถ้าครูบาอาจารย์ หรือบรรพบุรุษไม่ได้สอนสั่งไว้ แล้วพาทำ เราได้เรียนรู้ จดจำ ตามบรรพบุรุษ หรือครูผู้สอนให้เราทำเป็น ฉะนั้นการยกครูมาขณะทำพิธีกรรมแกลมอนี้จะต้องมีเช่นกัน ในสมัยแรกเริ่มนั้น จะเป็นเงิน ๖ สลึง ต่อมาเปลี่ยนใช้ค่าครูตามยุคสมัย คือ ๒ บาท แล้วเปลี่ยนมาเป็น ๖ บาท และ ๑๒ บาท มีการเปลี่ยนค่าครูตามยุคสมัยที่ใช้และการกำหนดขึ้นของครูบาอาจารย์ แต่โดยส่วนมากจะเป็นการตั้งครู โดยเลขคู่ เช่น ๖ สลึง ๒ บาท ๖ บาท ๑๒บาท ๒๔ บาท ๓๒ บาท เป็นต้น เงินลักษณะเช่นนี้ใช้เพื่อประกอบการยกครูตามครูบาอาจารย์แต่ละท่านนั้นได้กำหนดขึ้นมา เป็นต้น

๑๕. ดาบ ดาบเป็นอาวุธที่คนสมัยโบราณจำต้องมีเพื่อป้องกันตัว ดาบมีบทบาทที่สำคัญมากในกลุ่มที่จะต้องเดินป่า ดาบเป็นอาวุธที่ใช้เพื่อป้องกันตัว ดาบเป็นอาวุธเพื่อการสู้รบ ดาบเป็นอาวุธที่ใช้ปราบภูตผีปีศาจที่จะต้องประกอบด้วยมนต์ หรืออาคมขลังลงสู่ดาบ ที่ใช้ปราบทั้งภูตผีปีศาจ และคุณไสยศาสตร์ ด้วย ในพิธีกรรมแกลมอที่เห็นการนำดาบมาใช้ในพิธีกรรม มีอยู่ ๒ ลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์ คือ ดาบ อาจเป็นส่วนหนึ่งของบรรพบุรุษที่ได้ใช้ในการต่อสู้รบ ที่เคียงคู่กับช้างม้า ในสมัยก่อน ที่นำมาประกอบพิธีกรรมแกลมอของชาวไทยภูยกนี้อาจเพราะเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษของตนเอง และ ดาบนี่ชาวไทยภูยกมีความเชื่อถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบด้วยอาคม มนต์ ที่ใช้ปลุกเสกดาบเพื่อขจัดวิญญาณชั่วร้าย หรือไสยศาสตร์มนต์ดำ ให้หมดฤทธิ์ ดังนั้น ดาบจึงเป็นของสำคัญที่บรรพบุรุษได้ใช้มาแต่อดีต และเป็นวัตถุที่เชื่อว่าถ้าสวมมนต์กำกับลงดาบแล้วสามารถปราบอาถรรพณ์ต่างๆ ได้

๑๖. ธนู เป็นอาวุธในสมัยโบราณที่บรรพบุรุษคนสมัยก่อนได้ใช้ธนูเป็นอาวุธสำคัญ ในพิธีกรรมกล่อมที่ชาวไทยภูเขาได้นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมนี้^{๖๔๖} จากการสัมภาษณ์ นางทองคำ คลังฤทธิ์ ได้กล่าวว่า ธนูนี้คนสมัยโบราณเขาใช้กันมา เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมขึ้น คือ การกล่อม ของชาวไทยภูเขานี้ จะถือมาถือว่าเป็นของสำคัญ ที่บรรพบุรุษได้ใช้มาแต่โบราณ ไม่มีไม่ได้ จะผิดครูทันที เมื่อดวงวิญญาณของบรรพบุรุษเขามานั้นบางคนก็ถามหา ดาบ หมา ม้า ฆ่าช้าง ฆ่าธนูและคันศร ถ้าหาเสื้อผ้าต่างๆ ที่ตนเองเคยใช้มาแต่ก่อนเก่าธนูนี้ต้องมีประจำไว้เมื่อประกอบพิธีกรรมกล่อม จากการสัมภาษณ์นางมะลิ โพธิ์เงิน^{๖๔๗} ได้กล่าวว่า ในพิธีกรรมกล่อมนั้นจะมีการรื้อรอบโรงพิธีกรรมซึ่งวิญญาณบรรพบุรุษที่มาเข้านั้นจะมีการรื้อรอบโรงพิธีกรรม มีการรำยิงนกตกปลา รำช้าง รำม้า รำแห่บายศรี ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญที่มีในพิธีกรรมด้วย สัญลักษณ์นี้เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยภูเขาที่มีการรื้อรอบโรงพิธีกรรม เช่น การรำช้าง ม้า รำดาบป้องกันคุณไสยศาสตร์ และภูตผี และรำยิงนกตกปลา ด้วย

๑๗. ไช้ไก่ เป็นสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับพิธีกรรมกล่อมของชาวไทยภูเขา ถือว่าเป็นวัตถุที่สามารถทำนายโรค หรือ การทำนายบางอย่างที่อยู่บนเนื้อในของไช้ไก่ได้ ตามความเชื่อของชาวไทยนั้น มีความเชื่อในเรื่องไช้ไก่อยู่หลายประการ จากการสัมภาษณ์อาจารย์ที่เรียนคาถา อาคม มาจากประเทศกัมพูชา (เขมร) ได้กล่าวว่า ไช้ไก่เป็นสิ่งที่สามารถทำนายได้ ที่เรานำไช้ไก่มาทำนาย ตามครูบาอาจารย์สมัยก่อนนั้น ถือว่า ไช้ไก่ เป็นของที่ตัดกัน (ไม่ถูกกัน) กับสิ่งเร้นลับ ไสยศาสตร์ต่างๆ ไช้ไก่อันจะรับแทน และเป็นสัญลักษณ์ที่ออกมาตามรูปทรงต่างๆ ที่สามารถบ่งบอกถึง สิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในเนื้อไช้ไก่ได้เป็นอย่างดี ไช้ไก่อูกนำมาใช้ในพิธีกรรม แก้วคุณไสย มนต์ดำ ถอดของ โดนคุณไสยกระทำมา นี่คือความพิเศษของไช้ไก่^{๖๔๘} จากการสัมภาษณ์นางจันสี ตาทอง ได้กล่าวว่า ทำไม จึงต้องนำไช้ไก่อมาอยู่ในพิธีกรรมกล่อม ครูเองก็ไม่รู้แน่ บรรพบุรุษพาทำก็ทำตามไม่เคยถามหรอก แต่ ปู่ย่า ตายายนั้นได้บอกมาว่า ไช้ที่ล้อมด้วยข้าวเปลือกนี้ เปรียบเหมือนโลก หรือ ที่ๆของเราอยู่อาศัย มันไม่ไกลจากที่บรรพบุรุษเราอยู่ มันใกล้กัน เพียงแต่เรามองไม่เห็น แต่ใจ หรือ จิตนี้มันสื่อกันได้ ไช้ที่นำเข้ามาในพิธีกรรมมันก็เหมือนกับเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่เราถือกัน แต่แปลกอยู่ที่ว่าถ้าไม่มีการนำไช้มาล้อมด้วยเมล็ดข้าวนี้ ถือว่ามันไม่ครบตามโบราณที่ทำมาเลย แต่ถามคนเฒ่าคนแก่ก็ไม่ค่อยรู้ว่าแปลว่าอะไร รู้แต่เป็นของสำคัญที่ต้องมีในพิธีกรรมก็เท่านั้นเองเมื่อการนำไช้ไก่อเข้ามาในพิธีกรรมก็รู้เพียงว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์แต่ถ้าจะตีว่าเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกมาว่าหมายถึงอะไร นั้นต้องตามหาคำตอบอีกมากอยู่ แต่ที่ผู้วิจัยได้รับทราบว่ามันนั้น หมายถึง โลกและจักรวาลที่มีมิติต่างๆอยู่ใกล้กัน เมื่อสื่อสารถึงบางสิ่งยอมง่ายตายประดุจดังว่าอยู่ใกล้กัน เพราะสัญลักษณ์ของไช้ไก่อันนั้น มีหลายชั้นกว่าจะถึงจุดศูนย์กลาง การล้อมด้วยข้าวเปลือก คือ การกำเนิดสรรพชีวิตต่างๆ ที่งอกงาม อุดมสมบูรณ์ ดังว่าสิ่งทั้งหลาย หมายถึงสิ่งเดียวกัน ใกล้กัน ไม่ได้ห่างกันไปไหนไกลเมื่ออยากเจออยากได้เจอ เป็นต้น

ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยภูเขานี้เมื่อทำการศึกษาลงไปลึกเท่าไรนั้น เราจะรับรู้ได้ถึงประวัติศาสตร์ของชาวไทยภูเขาได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร เราสามารถรู้ได้ด้วยพิธีกรรมกล่อมว่า ในสมัยบรรพบุรุษนั้นมีความเกี่ยวข้องกับ ช้าง ม้า และการดำรงอยู่ของคนในยุคสมัยก่อนนั้น จะต้องประกอบด้วย ดาบ ธนู คันธนู ตลอดจน การเรียนไสยศาสตร์ มนต์ อาคม ที่จะต้องมีและต้องเรียนไว้เพื่อป้องกันตัว ประวัติศาสตร์เหล่านี้สามารถบอกได้โดยผ่านพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ คือ ความจำเพาะที่ชาวไทยภูเขาได้ดำรงอยู่จากอดีตสู่ปัจจุบันนี้ด้วยการศึกษาจากพิธีกรรม เพราะพิธีกรรมนั้นได้บอกความรู้ในมิติต่างๆ ได้เป็นอย่างดีเยี่ยม

^{๖๔๖} สัมภาษณ์ นางทองคำ คลังฤทธิ์, ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

^{๖๔๗} สัมภาษณ์ นางมะลิ โพธิ์เงิน, ๖ เมษายน ๒๕๕๙

^{๖๔๘} สัมภาษณ์ นางจันสี ตาทอง, ๒๙ มกราคม ๒๕๖๐

ในด้านทางวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยภูยนั้นเราศึกษาได้จากพิธีกรรมกล่อมอนี้ได้ จากการ แต่งตัวในพิธีกรรม การใช้ภาษา ความเชื่อ พิธีกรรม จาริต ข้อชะล่า (ข้อที่ต้องปฏิบัติ) จะปรากฏในพิธีกรรมกล่อมของชาวไทยภูยได้เป็นอย่างดีเช่นกันการสืบทอดทางพิธีกรรมในพิธีกรรมกล่อมนี้ เป็นการสืบทอดมาแต่โบราณ เป็นการถ่ายทอดอัตลักษณ์ที่เป็นแบบเฉพาะของชาวไทยภูยที่เราได้ช้ช้ด้นั้นคือ ความเป็นไปเป็นมา ความสำคัญ ปรากฏการณ์ การใช้ชีวิต การกิน การอยู่ ภาษา เครื่องใช้ สิ่งเหล่านี้เป็นการผ่านความรู้โดยการสืบทอดทางพิธีกรรมความเชื่อของชาวไทยภูยทั้งสิ้น

ความศักดิ์สิทธิ์ พิธีกล่อมเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยภูย มีการสืบทอดกันมาแต่อดีตจากรุ่นสู่รุ่น เพราะมีความเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์จึงยังปรากฏอยู่ และยังปฏิบัติตามสายที่นับถืออยู่ในปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะชาวไทยภูยให้การนับถือมาก ถ้าไม่ทำ หรือจัดพิธีกรรมจะเกิดโทษภัยไม่ทางใดก็ทางหนึ่งแน่นอน ด้วยฐานคตินี้จึงให้ความเชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกล่อมในชาวไทยภูย

สรุป

พิธีกรรมกล่อมเป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่ชาวไทยภูยนับถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ ได้มีการสืบทอดและได้รับนับถือปฏิบัติกันมาผู้รับมา สาเหตุในการประกอบพิธีกรรม กล่อมอนั้นเป็นการเข้าทรงเพื่อสื่อกับวิญญาณของบรรพบุรุษ เทวดา อารักษ์ เพื่อการรักษา เพื่อการเสี่ยงทาย เพื่อการทำนายทายทักเพื่อขอความคุ้มครอง ให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยการประกอบพิธีกรรมเข้าทรงในสายตระกูลนี้เป็นการเลี้ยงดวงวิญญาณบรรพบุรุษ เช่นไหว้ตามพิธีกรรม ตลอดถึงผีบ้าน ผีเรือน อันเป็นผู้ดูแลครอบครัว หรือของรักษา ที่มีการเข้าทรงนี้เหตุเพราะคนในสายตระกูลไม่สบายเจ็บป่วย อันหมดทางที่จะรักษาได้ในทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบันเพื่อเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษมาเข้าทรง เพื่อทำนาย ธรรมส่อง หรือ ทำพิธีร่ำสองดูก่อน ว่าเป็นอะไรทำผิดอะไร มีสิ่งใดที่ต้องแก้ไข และจะรักษาอย่างไร เป็นต้น การประกอบพิธีกรรมกล่อมนี้ ชาวไทยภูยจะประกอบกันขึ้นในเดือน ๓ หรือ เดือน ๕ ของทุกปี บางพื้นที่มีการประกอบพิธีกรรมช่วงเช้า และบางพื้นที่จะมีการประกอบพิธีกรรมช่วงบ่ายหรือ เย็นซึ่งในการประกอบพิธีกรรมนี้จะยาวไปจนถึง สว่างอีกวันในแต่ละรอบปีจะเป็นการประกอบพิธีกรรม ฉะนั้นสัญลักษณ์เครื่องประกอบพิธีกรรมกล่อมของชาวไทยภูยที่มีความสำคัญ และได้้นำเข้าสู่พิธีกรรมกล่อมนี้ที่ได้หยิบยกมานี้มีอยู่ ๑๗ อย่าง ที่มีความสำคัญในพิธีกรรมกล่อมและใช้ในพิธีกรรมกล่อมของชาวไทยภูยที่จำต้องมี สิ่งเหล่านี้ในพิธีกรรมเสมอเมื่อมีการประกอบพิธีกรรม เช่น ช้าง ม้า เส้นประกำ ชุดสวมใส่ สีดำ สไบ พาดบ่า ชัน ดอกไม้ ๑ คู่ ข้าวสาร ตะเกียง หรือเทียนที่ใช้จุด แคน โทน เหล้าขาว เงิน ๑๒ บาท ดาบ ธนู ไข่ไก่ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญ และบทบาทมากในการประกอบพิธีกรรมกล่อมของชาวไทยภูย ฉะนั้นระบบสัญลักษณ์มาจากกระบวนการทำงานของระบบความคิดในใจของมนุษย์ซึ่งเป็นระบบนามธรรมที่ลึกซึ้งและพฤติกรรมทุกๆ ด้านของมนุษย์เป็นระบบสัญลักษณ์สัญลักษณ์ที่นำมาใช้อธิบายเป็นความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญา ที่มีปรัชญาซ่อนเร้นและคำสอน เกิดประโยชน์มากมาย การนำมาเสนอแนวคิดนี้เพื่อให้รู้ถึง ข้อสำคัญ ความสำคัญ ความหมาย สิ่งที่ต้องนำมาใช้ในพิธีกรรม แล้วทำไมจึงมีความสำคัญกับการนำมาใช้ในพิธีกรรมเช่นนี้ อธิบายเชิงความหมายจากการสัมภาษณ์ ร่วมในพิธีกรรม เข้าสังเกตการณ์พร้อมกับต้องทำความเข้าใจให้ลึกซึ้ง ฉะนั้นที่ว่าทำไมเขาจึงให้ความสำคัญมากแล้วนำมาบูชา ตลอดถึงเข้าสู่พิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ด้วย ในพิธีกรรมกล่อมของชาวไทยภูยนี้จะนำเอาเครื่องพิธีกรรมที่ใช้ในพิธีกล่อมของชาวไทยภูยมาเพียง ๑๗ อย่าง เพื่อนำเสนอให้เกิดความเข้าใจและพอได้รู้ถึงสิ่งเหล่านี้ที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยภูยที่ให้ความสำคัญมากในกลุ่มของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- พระเจี๊ยะวิทย์ อดตสนโต (โอชาวัฒน์). “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง: กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ศิริพร สุขเมธรัตน์. **ประวัติศาสตร์ถิ่นเมืองสุรินทร์**. (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์: โรงพิมพ์ ส.พันธ์เพ็ญ, ๒๕๕๓).
- สมพร เกษมสุขจรัสแสง. **การผสมทางวัฒนธรรมของลาวโซ่งหรือ ไทยโซ่ง**. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๒๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒.
- Richard Lawrence. **Unlock Your Psychic Powers - ศาสตร์แห่งพลัง**. แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์. กรุงเทพมหานคร: มาสเตอร์พริ้งตึง, ๒๕๔๒.
- Denny Sergeant. **Global Ritualism. พิธีกรรมของโลก**. แปลโดย ทิพยอาภา กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูน พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.
- วิชาการณ์ แสงมณี. **ผีในวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร, ๒๕๓๖.
- วิรัช-นิภาวรรณ. **การเข้าทรงและร่างทรง**. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๓.
- มานิต มานิตเจริญ. **พจนานุกรมใหม่ – ทันสมัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระครูปทุมสังฆการ (สุพรรณ ฐิตปถโญ). **ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนา ที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์**. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- ยโสธารา ศิริภาพระภากร . “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการเข้าทรงของชาวพุทธ: กรณีศึกษากันดาลา สามัคคี ตำบลบ้านขบ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- Steward, Julian H. (1959). **The Concept and Method of Cultural Ecology**. In *Readings In Anthropology*.
- Geertz, Clifford. (1963) **Agricultural Involvement : the Process of Ecological Change in Indonesia**. The Regents of the University of California.

รายชื่อผู้สัมภาษณ์

๑. นายसान สัมัญญา, ๒๙ มกราคม ๒๕๖๐
๒. นางปรีศนา ยุทนะ, ๑๘ เมษายน ๒๕๕๙
๓. นางทองคำ คลั่งฤทธิ์, ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๙
๔. นางจันสี ตาทอง, ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙
๕. นายบุญสา คลั่งฤทธิ์, ๒ มกราคม ๒๕๖๐
๖. นางสี สระแก้ว, ๒ มกราคม ๒๕๖๐

Improving the Quality of Life Based on Saddhamma 3

Dr. Raccha Sindhukūt

Assoc. Prof. Dr. Ekkachat Jarumetheechon

Life quality development

Life quality development is very important for every person, because it strengthens the quality of his own. The quality of life means the value and goodness of humanity and society. Life quality development, therefore, is the ideal in national people development.

The meaning of life quality

The meaning of life quality by text is the good life in various aspects such as the educated life, the healthy life, the fully moral equipped life, the social valued and the always self-developed life.

Life quality development is so important as even The Office of the National Economic and Social Development has contained the target of human resource development in the vision of the National Social and Economic Development Plan No. 10 (B.E. 2550 - 2554), No. 11 (B.E. 2555 - 2559) and No. 12 (2560 - 2564), their themes are as follows :

The target of human resource development in accordance with the vision of the National Social and Economic Development Plan No. 10 (B.E. 2550 - 2554) : Thai people have moralities, widely knowledge and follow the change of world wisely.

The target of human resource development in accordance with the vision of the National Social and Economic Development Plan No. 11 (B.E. 2555 - 2559) : Thai people are developed under moralities, lifelong learning, skills of living and perform proper livelihood along the period of ages.

The target of human resource development in accordance with the vision of the National Social and Economic Development Plan No. 12 (B.E. 2560 - 2564) : To create people-centered development; to aim at creating life qualities and good health for Thai people, to develop people be the complete ones with discipline, wanting to know, having knowledge, skills, creative thinking, good attitude, social responsibility and, moral and virtue.

The concept of improving the quality of life

It was recognized that life is the high valuable; in fact, the individuals always try to improve themselves on the aspects of healthy, the appropriate living, the environment

relationship, physical and mental capacity, the safety of life and asset, the success that is the desire of mind and moral and virtue which is the highest stage of life.

The 7 basic features of improving the quality of life

Supas Krueanet (2541, page 8) talked about the 7 basic features of improving the quality of life with the comparison that they look like the ready chosen plants which can be planted as consciousness in order to create a permanent habit. It is because each of them is regarded as the important feature which is to be used for improving the quality of life at all. They are as follows :

1. Creating a psychological stability (with practicing concentration)
2. Creating a habit of perseverance (with recollection and invariably practice)
3. Creating a habit of responsibility (with recollection and invariably practice)
4. Creating a habit of discipline and honesty (with recollection and invariably practice)
5. Creating a habit of gratitude, humility (with recollection and invariably practice)
6. Creating a habit of knowing moderation (with recollection and invariably practice)
7. Creating a morality to oneself (with recollection and invariably practice).

The tools for development along Buddhist principles

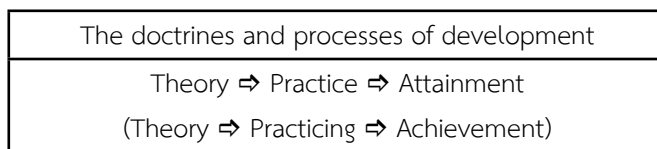
The Buddhist processes of development have 3 levels as follows :

1. Theory : The meaning is to study the principle or theory in order to lead to practice, because the practice without the proper theory is likewise the blind buffalo walks into the forest without knowing the source of grass and water, so a person who practices without knowing theory gets the most chance to be wrong in a proper practice. Unknowing, therefore, makes a person lose time and miss the success that should occur from practice.

2. Practice : The meaning is to practice along the theory appeared in text or scripture in order to physical and mental resultant, that is to say, physical result causes the soberness called *Sīla* or precepts or physical development which is the basic attribute leading to more high morality.

3. Attainment : The meaning is to reach the success resulting from practice, to talk about Buddhist doctrine its meaning is to attain enlightenment and Nirvana; the extinction of the fires of greed, of hatred and ignorance, while to talk about worldly living its meaning is to achieve treasures, honor or ascendancy and glory resulting from self conduct on what theory or principle studied from the beginning.

According to the opinions of the Buddhists, there are 3 Buddhist doctrines and processes which are the tools of improving the quality of life as follows:

The first level : Theory is to study concepts, theories and ethics forum concerning with the development of life quality which were preached by the prophets, the savants and the philistines. They are such as the principles of morality, the virtues, decorum, Thai manners, health maintenance, the principles of threefold training, the noble eightfold path, concentration development, insight development and other ethics forum which can be applied in order to improve the quality of life.

The second level : Practice is to do activities for improving the quality of life such as creating good habits, instilling the virtues, improving a potentiality in oneself, working with intelligence, intention, endurance and instilling the benevolence.

The third level : Attainment is the result coming from practice, for example, to have knowledge and ability, to create both physical and mental good conduct, to manage jobs with efficiency and effectiveness, to achieve the assigned aims, to organize in house, office etc., to have a stable, clear, bright and unclouded mind and to instill sportsmanship.

All of theory, practice and attainment are regarded as the process leading to the development of life quality in the highest level, or in the other words, theory is training in morality, practice is mental training and attainment is insight development which is called a threefold training collectively.

Improving behavior with the principle of moral training

The scope of moral training is to control the physical and mental behavior in the framework of morality, to control oneself in the principles of morality and virtues, to avoid all causes of ruin, to instill goodness called merit, to behave as a benefit to society and control physical, verbal and mental manners in normal conditions.

The scope of mental development is to mental set into the bases of Satipaḍḍhāna or 4 foundations of mindfulness, to mental train and incline it into peace that is concentration, to mental pray for successfulness in life living as assigned ideal, to always wish to the fellowmen, to wish happiness to all living creatures and to control mind into the state of pure, bright and peace with meditation exercises.

The scope of improving the wisdom is to always need to learn, need to know, research and develop, to continuously joint activities for improving habits, to always deliberate and ruminate in moral principle, to practice concentration development and insight development,

to more listen than speaking and thought by a visionary, eliminate mental frustration and then replace the wisdom.

Activities in development as Buddhist principles

Improving the quality of life in accordance with Buddhist ethics is consisted of the 3 levels of processes respectively, they are as follows :

1. Physical training : that is to physical behavior develop, to live with the principles of morality such as diligence, chariness, to still a good person as a friend, to live as worthy as the economic condition and always conduct good habits (physical training + moral training), they are arranged as moral training.

2. Mental training : that is to mental develop to be steady, unfaltering, to dominate self mind to do not be the slave of the passions, to protect his himself to do not fall into the power of the darkness, they are arranged as meditation training.

3. Wisdom training : that is to study, learn, contemplate, train his own mind in order to be intelligence and to see through a trick of his own thought and behavior, they are arranged as insight training.

The principles of improving the quality of life

1. To create a good habit :

Habit means habitual conduct or behavior such as to do something regularly, it will be called habitual doing in both of good and bad sides ..... Thai dictionary of the Royal Academy (2558 : 45)

A good habit is the most important and the most necessary for very one in every society, because it make a person be an urbane. An urbane is those who well behaves with body, speech and mind and is completed with arts and sciences which cause the delivering virtues to an urbane or worthy person ... Somdechpramahaveeravong (Pim Dhammadharo) ...(2540 : 284)

An urbane or a worthy person as mentioned above means physical, verbal and mental goodness fully consisted of knowledge, ability, arts and sciences.

According to Buddhist ethics, Physical goodness is to dominate one self's behavior in moral frame called bodily good conduct. The frame of physical behavior was explicitly stated as 1) to do no harming, 2) to do not steal and 3) to do not abuse allegations.

Verbal goodness is to dominate verbal behavior in 4 frames called good conduct in words. They are 1) to avoid lying, not knowingly speaking a lie for the sake of any advantage, 2) to avoid malicious speech, unite the discordant, encourage the united and utter speech

that makes for harmony, 3) to avoid harsh language and speak gentle, loving, courteous, dear and agreeable words and 4) to avoid frivolous talk; to speak at the right time, in accordance with facts, what is useful, moderate and full of sense.

Mental goodness is to dominate one self's mind in 3 frames called mental good conduct. They are 1) non-covetousness, 2) non-ill will and 3) right view) D.III.269,290. ที.ปา. 11/360/284; 471/337

2. The decorum :

Prabuddhagosacarya preached about the 7 features of a good man; to be a deeply well knowing on cause and effect, on himself, on period of time, on estimation, on individuals and on community called 7 virtues of the righteous or the seven qualities of a good man..... Prarajvoramunee Prayut (Payutto) 2528 : 244

Those who have the so called deeply well knowing on several matters will be accepted as the elite, it should be more extended as follows :

The first, the good persons ought to know the causes which are the sources of the occurred problems and other various matters, that is to evidently know the fact of those matters, it is called knowing the causes; knowing the principles.

The second, the elites have to know the effects, that is to say, they can be able to create the connection between cause and effect, because all phenomenon cannot be occurred without the proper factors, but they have to appear with any causes. If the causes were good, the well effects have to follow them, therefore, those who need the good effects have to create the good causes, this is called knowledge of the meaning; knowing the purpose; knowing the consequence that is the quality of one who knows what is useful or who knows the correct meaning of something.

The third, the good persons have to know themselves in various sides such as property, intelligence, power, colleague and status which are the ingredient in order to decide to do any activities, it is called knowing oneself; the quality of one who knows oneself.

The fourth, the good persons have to know a period of time that they should do some things in some times. Is there a limit of time in doing some things? They also have to know the importance of appointment, punctuality and how to take maximum benefit among the assigned period of time. It is because time bites to eat all living creatures including time itself, it is called knowing the proper time; the quality of one who knows the proper time.

The fifth, the good persons have to know an estimation, that is sufficiency. It means sufficiency in living on the aspects of seeking for properties, happiness, eating, exercise, discussion, resting and life living properly. however, the sufficiency of each other may be different,

it is depended on the individuals' conditions. This is called moderation; knowledge of how to be temperate.

The sixth, the aristocrats have to know society, that concerned social norms, traditions, cultures including occupations in that society. Knowing these social conditions lead to the correct practice in that society, it is called knowing the assembly; the quality of one who knows the assembly.

The seventh. the aristocrats have to know the individuals, that is to be able to criticize the mental habit and behavior of each other. Knowing these conditions lead to the correct factors in order to associate, to cooperate and to improve the personal features, it is called knowing the individual; the quality of one who knows the individuals.

3. Attribute of the aristocrats :

Somdechpramahaveeravong (Pim Dhammadharo) (2540 : 16-17) said about 9 attributes of the aristocrats as follows :

- 1) Good manners
- 2) Good will
- 3) Trusty
- 4) Right conduct
- 5) Treatment of honor
- 6) Peace loving
- 7) A strong financial status
- 8) Knowing oneself governing
- 9) Knowing individuals governing.

4. To discuss about those nine attributes in details :

1) Those who get the good manners will avoid these undesirable behaviors; shout speaking, dirty talking, cynical speaking, roughly a fuss, blaring loud, drawing or writing the disrespectful messages, the others pushing, to do not dump the garbage into place, to make dirty, an expression of sullen and no deference.

2) Those who have a good will or kindness sign out explicitly when they succeed in life. They always will be the lovely and attractive postures, be gentle and provident, hospitable, munificent, well speaking, mouth and mind to be synchronized and knowing oneself and others. Those who have a good will or kindness despite experience the distress or problems can still keep their manners. Or even they are among the gangsters also can treat their symptoms. They also are the seductive and have overcome people at all levels.

3) Those who are trusty should be the trust of others, because trusty or loyalty is an invaluable feature of life. Trusty means devotion to duty, to property, to individuals and to physical, verbal and mental behavior, especially verbal trusty is mentioned as Buddha's proverbs that "Saccaṃ ve amatavācā" : the trusted words or the adjurations are immortal ones. The proof of immortal words is Buddha's teachings, those teachings even were preached more than 2500 years ago, they did not die with the periods time and furthermore they are still up to date.

4) Right conduct means those who have ten wholesome courses of action, they are 3 bodily actions; 1) to avoid the destruction of life and be anxious for the welfare of all lives, 2) to avoid stealing, not violating the right to private property of others, 3) to avoid sexual misconduct, not transgressing sex morals. There are 4 verbal actions; 1) to avoid lying, not knowingly speaking a lie for the sake of any advantage, 2) to avoid malicious speech, unite the discordant, encourage the united and utter speech that makes for harmony, 3) to avoid harsh language and speak gentle, loving, courteous, dear and agreeable words, 4) to avoid frivolous talk; to speak at the right time, in accordance with facts, what is useful, moderate and full of sense, and there are 3 mental actions; 1) to be without covetousness, 2) to be free from ill-will, thinking, 'Oh, that these beings were free from hatred and ill-will, and would lead a happy life free from trouble 3) to possess right view such as that gifts, donations and offerings are not fruitless and that there are results of wholesome and unwholesome actions.

M.I.287; A.V.266,275-278. ม.ญ.12/485/523; อัง.ทสก.24/165/287; 168-181/296-300.

5) Those who treat of honor can receive the praise and are respectful of others. Those who treat of honor, are in the frame of strict morality, honestly career would be considered as the honorable persons in their lives.

The acquisition of the honor is regarded as a fortune of life, because it is the result of accumulation of goodness for long time with perseverance. Fame or honor may be divided into two types, they are the inside fame, it means the fame formed by the accumulation of goodness within oneself and the outside fame means the fame offered by the others because they have seen the one self's goodness. The fame may be appeared on the types of property or reputation or ascendancy.

6) Those who get peace loving have to always manage the normal manners of body, speech and mind. The activities were done on the base of causes and effects through the sifting of thought and intellect. Usually they have discriminated the benefits and disadvantages before doing, speaking and thinking.

The peace, on the other hands, is the most important for human life as one of

Buddha' proverbs was preached "Natthi santi parañ sukhañ", to translate by meaning is that peace is the greatest happiness, no any comparison with others. It was seen that peace is the highest need of life, peace causes the creative thinking, mental pleasure, well atmosphere to work and living together smoothly. Therefore, peace is accepted as the high value for life.

7) A strong financial status means the permanent status or หลักแหล่ง such as บ้านเรือน family, job position or work ranking or properties. Those who have a strong financial status also ought to have the permanent workplace and wealth.

To have a strong financial status leads pride to oneself, it is an honor and trusty of the others. To create the property, therefore, is regarded as the duty of life.

8) Oneself governing is the most important virtue because all of success and goodness of life are depended on the ability of oneself governing. Those who get knowing oneself governing have rationality to dominate the others. On the other hands, to control his own mind is to dharma practice, the so called mental domination means to do any activities on the base of intelligence to deeply consider reasonable and unreasonable events. It is because human life often falls into the wave of passions that are anger, greed and delusion or ignorance.

9) The aristocrats get knowing individuals governing; it is because humans are social animals, they have to live with the human group called society. Those who need to be the good leaders these eight attributes of individuals governing, they are as follows :

1) To have ideal; the consciousness that tries to find out goodness and strives to success is the basic feature of the leader, that is to say, the leader ought to have earnestness to do anything in order to give a good effect to his colleagues such as a good effect on economy, safety, social development and peace.

2) To have creative thinking; creative thinking is the necessary attribute for the leader. The leader ought to know how to launch the development in all forms, he not only can trace the problems, but know how to solve those problems also. The leader ought to try to find out the new things, lead to practice and know how to improve on the base of logical method. Vision and opened mind are also the important feature for the leader.

3) To have a daring; a daring or a courage is one important attribute of the leader, because the leader can point out what is wrong or right. He must dare to decide something, dare to respond some situation and of course dare to be the leader. Daring is between timidity and reckless, timidity is a mental impairment while reckless is an irrationality. The leader must step over both of timidity and reckless, must dare to decide on the base of the reasons.

4) To have diligence and endeavor; diligence and endeavor are the features of those who need the success. The leader who has diligence and endeavor can dominate individuals and the leader who can dominate individuals is considered successful. However, the success

will be occurred because of effort which is the basic of diligence and endeavor.

5) To have intelligence; intelligence is very necessary feature for the leader. The study, reading, mental training are important for the leader because the leader must be able to follow the occurred events, otherwise, he cannot be the good leader, and because resolving the problems must be quite on the base of intelligence.

6) To have justice; the leader must offer the justice to every body equally, then he will be regarded as the good leader and success in individuals governing. Therefore, the justice is as important feature of the leader as of the mentioned others.

7) To have knowledge and ability; usually, knowledge and ability are occurred from the study, learning, that is to say, those who more study ought to have more knowledge. Those who use the knowledge effectively are considered as the talented persons. The ability may be resulted by practice, training and experience. It is accepted that any successful activities are the result of knowledge and ability.

8) To know an estimation; an estimation is the grace of the leader, that is to say, the leader must know the estimation thoroughly such as the long stance of speaking, to do something, to give something, to receive something, the flexibility, gathering and others. If the excess fit were appeared, the damage may be occurred unexpectedly.

5. To be neat :

Orderliness or neat come from study, observation , learning of humans and they are also improved by humans in every aspect respectively. To organize the life of well-being and social aspects was continuously developed. To talk about the neat herein should be discussed on the aspect of human life living which consists of dress regulation, operation platform, regulation of association, regulation of speaking, regulation of consumption and regulation for living up to the task. The details should be more extended as follows :

The dress regulations; dressing is not only aimed at the beautiful, but be the indication of status, honorary dignity, positions, occupation and social values also. Dressing is an important for living in the developed society.

There are many types of dressing for Thai society such as military uniform, police uniform, uniforms of civil servants, uniforms employees, the garb of religious priests, student uniforms etc. But the dressing mentioned herein is traditional dressing foe Thai people which is depended on social various occasions.

Dressings on Thai social manners are due to occasions and rites (Chaiyut Vattanapach, m.p.p.) such as Royal ceremony, Government ceremony, auspicious ceremony, misfortune ceremony, general social ceremony, the regular operating ceremony including the occasionally

task ceremony.

Dressing for auspicious ceremony; it could be divided into styles. The first, it is up to the status of the host that may be so high and may be grace, the second, for normal grace, dressing may be gentle suit.

Dressing for misfortune ceremony; dressing should be in form of mourning. Usually, those who come to join the ceremony have to dress in all black color or at least in black and white. In case to dress in white regular series of the civil servants, an arm black sheath must be adorned on the left side and slightly higher than the elbow.

Dressing on Royal ceremony and Government ceremony; all of prime minister, ministers and the other high incumbents including the civil servants will be in full dress uniform with insignias and sash badge (if any) or in half dress uniform with insignias which is depended on royal schedule, directions or conventions.

Operation platform; it is well known that working or operation is the activity of life, the perfect life must be on the base of occupation. It was said that operation is life and the progressive life must be consisted of works. Working is both of sciences and arts. The part of sciences is the regulation which must be operated with the principles and methods in order to reach the targets explicitly. While the part of arts is depended on the neat and on the satisfactions of the partners. Work procedures, punctuality, efficiency of work and effectiveness of the work are the arts in the works. Therefore, the neat of works is the value for improving the quality of life.

Regulation of association; Aristotle, 322 - 384 B.C. said that humans are the social animals, therefore, they are together as a group, organization in order to create a division of labor, help and share the benefits to each other. It is an intellectual development in aggregation. Fellowship is considered as an important activity for human life. But if such associations lack of system and neat, the clutter of life will ensue.

Regulation of association is a life allocation system to oneself on time, responsibility, recreation and duty in order to make life balance. However, an association should be run on the base of morality and intelligence. Briefly speaking, regulation of association is assigned by the factors of time, activity, responsibility, benefit and morality.

6. To create the grateful habit :

The principles of Buddhism concerning with Dullabha-puggala: rare persons written by Somdecphramahasamanacaokromphrayavajirayanvaroros), those two rare persons are Pubbakāri: one who is first to do a favor or previous benefactor or ready benefactor and Kataññukatavedi: one who is grateful and repays the done favor or grateful person. ...Buddhist dictionary 68

A.I.87. อง.ทุก.20/364/108.

Pubbakāri means those who have made the benefits for others beforehand such as fathers, mothers, teachers, older brothers, older sisters, uncles, aunts etc. They could be grated properly.

The grateful habit should be praised because it makes those who hold the grateful habit be the good persons, be the prosperous people, as Buddha' proverb "Nimittaṅ sadhu rupānaṅ kataññu katavedīṭā" : kataññu katavedī is a sign of good persons. Therefore, he should be praised.

7. Thai manners :

To deeply consider, it is seen that Thai manner is one important quality of life. It is because Thai manners are the cultures and the ways of life that are the high values for both of mental and personal status. Thai manners may be consisted of reverence, the dress, speech, welcome flattering, humility on general people, masters, the king, the priests, important places and various formalities. The accurate conducts are the pride, honor and dignity of oneself, family and society. Any development is still defective, if it were without human development, therefore human development must be in parallel with the development of other sides.

8. To do homage or reverence :

Reverence is the physical satisfaction with the proper postures in accordance with the kinds of those reverences such begging, prostration, upstanding, bowing, walking down, up hand beside right temporal, present arms, crawl, squat and obeisance. Each kind of reverence is used for different occasion, place and person.

9. To mental develop:

Concepts of mental development: Why does the mind being developed? It was recognized that mind plays very high role in human life, that is to say, mind is the leader of the body. It always dictates the personal behaviors and personal behaviors are up to the quality of mind. Therefore, in order to improve the quality of physical and verbal behaviors, the persons have to develop or raise the mind to sustainable stage called meditation and the process of meditation training is called meditation exercises. There are two kinds of meditation exercises; 1) Concentration development is the method of practice of concentrating the mind and tranquility development, 2) Insight development is the method of making the mind to follow the physical behaviors. These two kinds of meditation exercises are interdependent to create a mental meditation which lead to true knowing, intelligence and the cessation of

passions which is the highest ideal in accordance with Buddhism called Nirvana.

The so called mental development sometimes is called mental practice or mental training or meditation practice or even meditation exercise. The purpose of mental training is to develop mental peace without distraction and with mental one - point. When the mental peace was appeared, what coming is the tranquility of life and the high virtue in oneself.

10. The value of life quality development : Conclusion

The development of the quality of life was occurred by the conditions of at least 5 values; they are as follows :

1. Arts of humanity

Humans have to create several arts for their living in order to reach the goodness and peace in their lives and society. Because, if only one person is consisted of the goodness and morality, he may spread that goodness to the intimate persons and to the others who are more far away respectively. To play the roles in life, a person has to hold the moral principles as the tools to improve his own quality of life.

2. Reduction of social problems

In the recent situation, human society faces the various problems coming from any directions such as crime, drugs, defalcation. Moral decadence of people in society will effect to cooperation to improve the quality of life of everybody. Therefore, to develop the quality of life is necessary for everybody to do inescapably. The development of quality of life is the base of economical, social and political improving. In fact, in any social activities if the systems were not so good, but the good persons in that society could sustain those activities. Briefly speaking, the development of human quality of life is the reduction of social problems.

3. Working efficiency

One of all purposes of improving the quality of life is to develop the efficiency of works, because the heart of life is to work effectively. By the nature of human life, although the individuals' efficiencies are inequalities, but they are not so different. Improving the quality of life will determine the difference clearly.

The improving the quality of life should proceed not only for contributing to work in functions, but for promoting the duty of a humanity also, and then the result will be the success and happiness. That is to say, the duties are well done, while the colleagues and the relative persons can join the happiness together and can share the pride to each others.

4. The effective citizenship of Thai nation

The quality of citizens is depended on the quality of life in the aspects of both body and mind. For the physical part, it means the perfect health, mean while for the mental part, it means virtue and morality as to be the mental principle, religion as to be a binding tool. The adherence to ideals of nation, religion and institute of monarch firmly is the way of Thai life consisting with Thai culture indicates the quality of the population of Thailand.

5. Happiness in life and progress in career

Although, by human nature, the individuals may have the different viewpoints concerning with the success of life, but what is synonymous is every life loves happiness, hates the suffering, looks forward the growth of life and the progress in career. The only above so called improving the quality of life is the path to lead humans to succeed in life.

The development of the quality of life is what those who look forward the growth the progress, peace and happiness should always remind. The individuals should study, analyze these instruments foe improving and practice in order to develop themselves and to offer the great peace and happiness to society.

References

- Komsan Sanggamanee. (2536). **The morale from Buddha's proverbs No.1**. Bangkok : Department of religions.
- Chantanij Assavanonta. (2534). **The manner and Association**. Bangkok : Academic Support Center, Department of vocational education.
- Phradhamapidok. (P.A. Payutto). (2541) **The sustainable development**. Bangkok : Foundation of Buddha Dharma, the third edition.
- Subhas Klueanet. (2541). **The concept of improving the quality of life**. Bangkok : Liangchiang. Royal Academy. (2525) **Royal Institute Dictionary** . Bangkok : AgsornCharuerntasana
- Kromphrayavajirayanvaroros, Somdejphramahasamanacao (2536) **Navakovada**, Bangkok : Mahamakutrachavidhayalai.
- _____. (2536), **Buddha's Proverbs**, Bangkok : Mahamakutrachavidhayalai.
- Krissana Vongsasan and others, (2542), **Thai ways**, Bangkok : Herdwave education.
- Kirati Booncuae. (2531), **Ethics for the beginners**, Bangkok : Thaivatanapanij. Wichian Chabootbuntharik
- Phradhamapidok (P.A. Payutto). (2541). **Dharma and development of life**. Bangkok : Foundation of Buddha Dharma.

- _____. (2541). **Dharma and life domination**. Bangkok : Foundation of Buddha Dharma.
- Wichian Chabootbuntharik and others, (2542) **The truth of life**, Bangkok : Herdwave education.
- Bayles, Michael D. (1980) **Professional Ethics**. The United State of America : Wadsworth Publishing Company Belmont.

การยกระดับคุณภาพบริการของพนักงานธนาคาร ENHANCING QUALITY OF SERVICES FOR BANK EMPLOYEES

นางสาวศรียรรณ ดาวกระจาย *

ดร. แมชีกาญจนา เตரியธนาโชค, ดร. แมชชีทัศนาศรี จิรสิริธรรม **

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริการของพนักงานธนาคาร และเพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรมในการยกระดับคุณภาพบริการของพนักงานธนาคาร งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักคือ พนักงานในระดับปฏิบัติการส่วนหน้า ธนาคารแห่งหนึ่งในจังหวัดจันทบุรี จำนวน ๘ คน

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาการบริการของพนักงานธนาคารมีสาเหตุมาจาก ๑) ทางด้านกาย มีปัญหาเรื่องบุคลิกภาพและพฤติกรรมการแสดงออก ได้แก่ การแต่งกายที่ไม่เหมาะสม ไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงออกทางสีหน้าหากไม่พอใจ ๒) ทางด้านวาจา มีปัญหาได้แก่ เรื่องการใช้ถ้อยคำที่ขาดความไพเราะ ไม่มีหางเสียง ขาดทักษะการฟังที่ดี ทำให้เกิดความผิดพลาดในการสื่อสาร ๓) ทางด้านใจ มีปัญหาได้แก่ การทำงานด้วยความเครียด เมื่อเกิดการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการยกระดับคุณภาพบริการของพนักงานธนาคารผ่าน ๑๑ กิจกรรมที่ออกแบบใช้ในงานวิจัย พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้ง ๓ ทาง คือ ๑) ทางกาย ได้แก่ การมีบุคลิกภาพ และพฤติกรรมแสดงออกที่ดีขึ้น ๒) ทางวาจา ได้แก่ การใช้ถ้อยคำและน้ำเสียงที่ชวนฟังมากขึ้นในการสนทนากับลูกค้า การรู้จักฟัง และ ๓) ทางใจ ได้แก่ การมีความรู้สึกที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน ความสามารถจัดการอารมณ์ด้านลบของตนเองได้ดี ใจเย็น มีสติ และสมาธิในการทำงานมากขึ้น

คำสำคัญ: การยกระดับคุณภาพบริการ พนักงานธนาคาร

Abstract

The objectives of this study are: to study problems and conditions of services for bank employees, and to apply the Buddhist teachings for enhancing quality of services for bank employees. Qualitative research was used. The key informants were 8 bank employees who work in one of the bank company in Chantaburi province.

* นางสาวศรียรรณ ดาวกระจาย หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

The results show that the causes of the problems and conditions of services for bank employees can be distinguished into 3 categories: 1) Physical problems: personality and behavior, for instance, inappropriate dress, not beaming face, expression if not satisfied, 2) Verbal problems: such as unskillful speech, lack of good listening skills, miscommunication, 3) Mental problems: for example, working with stress.

Applying the Buddhist teachings for enhancing quality of services for bank employees pass through the 11 activities which are purposively designed, the results found that there were changes in 3 dichotomies. They are: 1) Physical dimension: for instance, personality and behavior were more proper, 2) Verbal dimension: the wording and tone of voice during communication with customers were improved as well as listening skills, 3) Mental dimension: for example, good feeling with colleagues and improving the abilities for managing negative emotions in order to be calm, cool, mindful, and more concentration in working.

Keywords: Enhancing Quality of Service, Bank Employees

๑. บทนำ

ข้อมูลการสำรวจสถิติการร้องเรียนเกี่ยวกับการบริการทางการเงินของศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงินในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ พบว่า มีการร้องเรียนผ่านศูนย์ฯ ทั้งสิ้นจำนวน ๑,๘๐๒ ราย เป็นการร้องเรียนด้านพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่สถาบันการเงินจำนวน ๕๖๗ ราย ได้แก่ การใช้วาจาไม่สุภาพ การเปิดเผยข้อมูลลูกค้าให้กับบุคคลที่สาม ความล่าช้า และการให้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน การสร้างความรำคาญใจให้กับลูกค้า เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. ๒๕๕๗ พบว่า พฤติกรรมการให้บริการที่ไม่เหมาะสมและความล่าช้านั้นมีอัตราที่ลดลง แต่เรื่องการให้ข้อมูลและการสร้างความรำคาญใจกับลูกค้ายังคงมีอัตราที่เพิ่มขึ้น^{๖๔๔}

การร้องเรียนดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าธุรกิจบริการเป็นการตอบสนองด้านความต้องการ ความพึงพอใจ และความคาดหวังของลูกค้าไปพร้อมกับกระบวนการผลิตที่เกิดขึ้น แม้ในยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สถาบันการเงินนำเครื่องจักรเข้ามาทดแทนมนุษย์ในการให้บริการบางประเภท เช่น เครื่องรับฝากเงิน และเครื่องถอนเงินด่วน (ATM) เป็นต้น แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่า มนุษย์หรือพนักงานธนาคารยังคงเป็นผู้ขับเคลื่อนทิศทางและภาพลักษณ์ขององค์กร

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำหลักพุทธธรรมเข้ามาช่วยส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพในการให้บริการของพนักงานธนาคารด้วยการยกระดับคุณภาพบริการทางกาย วาจา และใจ ซึ่งหมายถึง การพัฒนาบุคลิกภาพ พฤติกรรมการแสดงออก การพูด การฟัง การปรับทัศนคติและการบริหารอารมณ์ ในการบริการให้มีมาตรฐานในทิศทางที่ดีขึ้น ส่งผลในการส่งมอบการบริการที่ดีให้กับลูกค้า รวมไปถึงภาพลักษณ์ที่ดีสำหรับองค์กร

^{๖๔๔} ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน, สถิติการรับเรื่องร้องเรียนและให้คำปรึกษาปี ๒๕๕๘, (ออนไลน์), แหล่งที่มา: <http://www.1213.or.th/th/aboutfcc/knownfcc/Documents/stat58.pdf> (๒๒ เม.ย. ๒๕๕๙).

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริการของพนักงานธนาคาร

๒.๒ เพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรมในการยกระดับคุณภาพบริการของพนักงานธนาคาร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยทางเอกสาร การวิจัยภาคสนาม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นพนักงานในระดับปฏิบัติการส่วนหน้า ประกอบด้วย ๑) เจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก (Teller) ๖ คน ๒) เจ้าหน้าที่การตลาด ๑ คน และ ๓) เจ้าหน้าที่ต่างประเทศ ๑ คน รวม ๘ คน โดยปฏิบัติงานที่ธนาคารแห่งหนึ่ง ในจังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นสาขาขนาดใหญ่ตามเกณฑ์การประเมินฐานเงินฝากของธนาคารในแต่ละสาขา ทั้งนี้ พนักงานทั้งหมดของธนาคารมีจำนวนทั้งสิ้น ๑๕ คน ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักดังกล่าวข้างต้น ยกเว้น ๑) พนักงานฝ่ายดำเนินงาน ๒) พนักงานรักษาเงิน (Cashier) ๓) พนักงานทั่วไป (Clerk) และ ๔) พนักงานขับรถ เนื่องจากเป็นผู้ปฏิบัติงานในฝ่ายสนับสนุน (Back Office)

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

๓.๓.๑ แนวคำถามที่ใช้ในงานวิจัย แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) ข้อมูลทั่วไป อายุงาน และลักษณะงาน และ ๒) การให้บริการและปัญหาที่เกิดจากการให้บริการ จำนวน ๕ ข้อ ประกอบด้วย (๑) มีสถานการณ์ใดบ้างหรือไม่ที่อาจทำให้คุณรู้สึกไม่พอใจ จนอาจแสดงออกทางสีหน้า ท่าทางและน้ำเสียง (๒) ยกตัวอย่างสถานการณ์ที่สามารถจัดการปัญหาของลูกค้า หรือการให้บริการในภาวะวิกฤติได้ดี (๓) ถ้าคุณเป็นลูกค้า คุณปรารถนาที่จะได้รับการบริการอย่างไร (๔) คุณสามารถรับฟังเรื่องราวที่เพื่อนเล่าให้ฟังได้นานเกิน ๒๐ นาทีหรือไม่ เพราะเหตุใด และ (๕) มีข้อเสนอแนะในด้านการบริการหรือไม่ อย่างไร

๓.๓.๒ กิจกรรมที่ใช้ในงานวิจัย ประกอบด้วย ๑๑ กิจกรรม มีวัตถุประสงค์และรายละเอียดของแต่ละกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ ๑ สสำรวจตน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สำรวจตนเองและตรวจสอบพัฒนาการของตนเอง ด้วยการเขียนข้อดีและข้อเสียของตนเอง จำนวน ๕ ข้อ ในสมุดบันทึก และเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียที่ได้จดไว้

กิจกรรมที่ ๒ สสำรวจใจ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทบทวนความรู้สึกและการให้บริการของตนเองในแต่ละวัน ด้วยวิธีการบันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับการบริการของตนที่เกิดขึ้นในแต่ละวันในสมุดบันทึกและนำส่งหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม

กิจกรรมที่ ๓ สมภาติ-แผ่เมตตา เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีจิตใจสงบนิ่ง ผ่อนคลาย มีความอ่อนโยน พร้อมให้บริการ รวมถึงมีความปรารถนาดีต่อเพื่อนร่วมงานและลูกค้าที่มาใช้บริการ ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมฝึกทำสมาธิในอิริยาบถนั่งและยืน เป็นเวลา ๑๐ นาที หลังจากทำสมาธิ ให้แผ่เมตตาให้กับตนเอง เพื่อนร่วมงาน หัวหน้างาน และลูกค้า

กิจกรรมที่ ๔ สนทริยสนทนา (Dialogue) เพื่อฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง ให้มีความเข้าใจใน

ตนเอง และสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ด้วยการร่วมล้อมวงสนทนาในหัวข้อ ขอบคุณ ขอโทษ และขอปรับปรุง ภายหลังจบการสนทนา ให้ผู้ฟังได้สะท้อนในสิ่งที่ได้รับฟัง

กิจกรรมที่ ๕ ภายบริหารยามเช้า เพื่อส่งเสริมให้พนักงานมีร่างกายที่แข็งแรง เกิดความ กระปรี้กระเปร่า และมีความตื่นตัวในการปฏิบัติงาน ด้วยการออกกำลังกายประกอบเพลง ๘ Consumer's Core Values ซึ่งมีเนื้อหากระตุ้นการยกระดับคุณภาพบริการ ไปพร้อมๆ กับการฉายวิดีโอทัศน์

กิจกรรมที่ ๖ หายใจคลายเครียด^{๗๐๐} เพื่อเป็นการฝึกการหายใจอย่างถูกวิธี ให้เกิดความรู้สึก ผ่อนคลายจากความเครียด และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการควบคุมอารมณ์ด้านลบที่อาจเกิดขึ้นจากการบริการ ด้วยการให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั่งในท่าที่สบาย หลังขา เอามือประสานไว้ที่บริเวณหน้าท้อง ค่อยๆ หายใจเข้า พร้อมกับนับ ๑-๔ เป็นจังหวะช้าๆ ให้มีรูสึกว่าท้องค่อยๆ พองออก กลั้นหายใจเอาไว้ชั่วคราว นับ ๑-๔ ช้าๆ (เช่นเดียวกับตอนหายใจเข้า) ค่อยๆ ผ่อนลมหายใจออก โดยนับ ๑-๘ อย่างช้าๆ พยายามไล่ลมหายใจออกให้หมด ให้สังเกตว่าหน้าท้องค่อยๆ แพนลง ทำซ้ำอีกครั้งจนสิ้นสุดเวลาทำกิจกรรม

กิจกรรมที่ ๗ นับเมล็ดถั่ว เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ฝึกสมาธิ โดยผู้วิจัยแจกเมล็ดถั่วแดงจำนวน หนึ่งพร้อมแก้วใบเล็กให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพ่งไปที่วัตถุหนึ่ง หากหลุดออกจากสมาธิให้หยอดเมล็ดถั่วแดงลงในแก้ว พร้อมจดบันทึกจำนวนเมล็ดถั่วแดงที่นับได้เมื่อหมดเวลา

กิจกรรมที่ ๘ ภูมิใจ เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีในการปฏิบัติงาน ด้วยการให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำเสนอแนวคิดในการสร้างทัศนคติที่ดีในการปฏิบัติงานในรูปแบบของเอกสาร หัวข้อ “๕ ทัศนคติที่ดีในการทำงาน”^{๗๐๑}

กิจกรรมที่ ๙ เปิดใจ (Check Out) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้กล่าวถึงสิ่งที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้

กิจกรรมที่ ๑๐ ตรวจร่างกาย (Body Scan ยืน เดิน นั่ง)^{๗๐๒} เพื่อฝึกการรับรู้กับร่างกาย ก่อให้เกิดเกิดการพัฒนาศักยภาพในอริยาบถต่างๆ โดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมยืนขึ้น แล้วหลังตาสังเกตลักษณะการยืนว่าเป็นอย่างไร ปรับให้น้ำหนักตัวลงที่ฝ่าเท้าซ้ายขวาเท่าๆ กัน ปรับกระดูกสันหลังให้ตรง เปิดไหล่ทั้งสองข้าง ปลดปล่อยมือทั้งสองไว้ข้างลำตัวแบบสบาย หันฝ่ามือออก เปิดคางเล็กน้อย แล้วปล่อยลมหายใจให้สบาย จากนั้นทดลองถ่ายเทน้ำหนักที่ฝ่าเท้าอย่างช้าๆ เช่น ไปทางซ้าย ๙๐% เหลือไว้ที่เท้าขวา ๑๐% ดูความรู้สึกของร่างกายส่วนต่างๆ เมื่อมีการเคลื่อนไหว จากนั้นสลับการถ่ายเทน้ำหนัก (ในอริยาบถเดิน และนั่ง) ในครั้งต่อไป มีกระบวนการในลักษณะเดียวกับการยืน)

กิจกรรมที่ ๑๑ ฮัก (Hug) กัน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงความขอบคุณเพื่อนร่วมงาน และเป็นการกระชับความสัมพันธ์ ด้วยการให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวมกอดกัน (หากเป็นหญิงชายให้จับมือ) หมุนเวียนจนครบทุกคน จากนั้นให้สะท้อนความรู้สึก

ทั้งนี้ การดำเนินการกิจกรรมนั้นทำ ๕ วันต่อสัปดาห์ คือวันทำการของธนาคาร (วันจันทร์ถึงวันศุกร์) เป็นระยะเวลา ๒ สัปดาห์ ใช้เวลาในการดำเนินการวันละ ๔๕ นาที กล่าวคือ ช่วงเช้า ๑๕ นาที และช่วงเย็น ๓๐ นาที ตารางกิจกรรมดังในตารางที่ ๑

^{๗๐๐} ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์ น.พ., การพัฒนาจิตตปัญญาในองค์กร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เนนทบุรี: บริษัท เอ.พี. กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๙๖-๙๗.

^{๗๐๑} ช่างชายตรง, “๕ ทัศนคติที่ดีในการทำงาน”, สยามธุรกิจ, (ออนไลน์), แหล่งที่มา: http://www.siamturakij.com/home/news/display_news.php?news_id=413360053 (๒ พ.ค. ๒๕๕๙).

^{๗๐๒} วิธาน ฐานะวุฒ น.พ., งานบริการคือการภาวนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๙), หน้า ๕๗-๗๗.

ตารางที่ ๑ ตารางกิจกรรมประจำวันเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพบริการ

สัปดาห์	เช้า (๑๕ นาที)	เย็น (๓๐ นาที)
สัปดาห์ที่ ๑		
จันทร์	สำรวจตน	สำรวจใจ
อังคาร	สมาธิ - แผ่เมตตา	สุนทรียสนทนา
พุธ	กายบริหารยามเช้า	สุนทรียสนทนา
พฤหัสบดี	หายใจ คลายเครียด	การนับเมล็ดถั่ว
ศุกร์	ภูมิคุ้มใจ	เปิดใจ
สัปดาห์ที่ ๒		
จันทร์	สำรวจใจ	ตรวจร่างกาย
อังคาร	สมาธิ - แผ่เมตตา	สุนทรียสนทนา
พุธ	กายบริหารยามเช้า	นับเมล็ดถั่ว
พฤหัสบดี	นับเมล็ดถั่ว	ฮัก (Hug) กัน
ศุกร์	สำรวจตน	เปิดใจ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑) ข้อมูลเอกสาร สำรวจเอกสารและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลประกอบด้วย (๑) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ (๒) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒) ข้อมูลภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

๓) รวบรวมข้อมูล โดยการแยกแยะ จัดลำดับ และจัดหมวดหมู่ของข้อมูล ในการดำเนินกิจกรรมตลอดระยะเวลา ๒ สัปดาห์

๓.๕ การวิเคราะห์ การสรุปผล และข้อเสนอแนะ

เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ดำเนินการตรวจสอบเพื่อความครบถ้วน ความแม่นยำในเนื้อหาและความน่าเชื่อถือที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวม เมื่อข้อมูลอิมตัวตรวจสอบโดยใช้วิธีสามเส้า โดยการทบทวนข้อมูลที่สอบถามกับผู้ให้ข้อมูล และการทบทวนโดยการถามซ้ำ โดยใช้คำถามที่แตกต่างหรือถามคำถามเดียวกันแต่ต่างเวลากันจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้อำนาจ สรุปผลการวิจัย และนำเสนอข้อเสนอแนะ

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ สภาพปัญหาการบริการของพนักงานธนาคาร พบว่า ปัญหาบริการของพนักงานที่นำไปสู่การร้องเรียนจากลูกค้านั้น ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมบริการให้บริการของพนักงานไม่เป็นไปตามความคาดหวังของลูกค้า คือ

๑) ทางด้านกาย พนักงานธนาคารมีปัญหาเรื่องบุคลิกภาพและพฤติกรรมการแสดงออก ได้แก่ การแต่งกายที่ไม่เหมาะสม ไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส มีการแสดงออกทางสีหน้าหากไม่พอใจ ไม่มีบุคลิกที่แสดงถึงความกระตือรือร้น เอาใจใส่ลูกค้า เป็นต้น

๒) ทางด้านวาจา พนักงานธนาคารมีปัญหาเรื่อง การพูด การฟัง และการสื่อสาร กล่าวคือ พนักงานใช้ถ้อยคำที่ขาดความไพเราะ ไม่มีหางเสียง ขาดทักษะการฟังที่ดี ทำให้เกิดความผิดพลาดในการสื่อสาร และยังส่งผลไปถึงความผิดพลาดในการให้บริการลูกค้า ทำให้เกิดความล่าช้าในการแก้ไขความผิดพลาด

๓) ทางด้านใจ พนักงานธนาคารมีปัญหาเรื่องทัศนคติในการบริการและการบริหารอารมณ์ กล่าวคือ พนักงานธนาคารทำงานภายใต้ความกดดัน ทำให้เกิดความเครียด ดังนั้นเมื่อได้รับคำตำหนิหรือข้อร้องเรียนจากลูกค้า มักแสดงพฤติกรรมด้านลบ เช่น การชักสีหน้า การระบายอารมณ์กับสิ่งของ และมีความโกรธ เป็นต้น กล่าวโดยสรุป สภาพปัญหาการบริการของพนักงานธนาคารมีทั้งที่เป็นเรื่องทางด้านกาย วาจา และใจ ดังนั้น จึงนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการยกระดับคุณภาพบริการของพนักงานธนาคาร

๔.๒ การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการยกระดับคุณภาพบริการ

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

๑) พรหมวิหารธรรม เป็นคุณธรรมที่มุ่งทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ประกอบด้วย (๑) เมตตา คือ ความเป็นมิตร ปรารถนาดีต่อผู้อื่น (๒) กรุณา คือ ความสงสาร ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ (๓) มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข และ (๔) อุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลางต่อความสุขหรือความทุกข์ของผู้อื่น

๒) สัมปยุตธรรม เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จ มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางโลกและทางธรรม ประกอบด้วย (๑) อัมมัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ (๒) อัตถัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักผล (๓) อุตถัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักสถานะแห่งตน (๔) มัตถัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ (๕) กาลัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา (๖) ปริสัญญญาตา ความเป็นผู้รู้จักสังคม และ (๗) บุคคลปโรปรัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

๓) ปฏิสันถารธรรม เป็นการทักทายปราศรัยหรือการต้อนรับ แสดงความมีน้ำใจไมตรี ประกอบด้วย (๑) อามิสปฏิสันถาร การต้อนรับด้วยสิ่งของตามสมควร และ (๒) ธรรมปฏิสันถาร การปราศรัยและการต้อนรับด้วยธรรม

๔) ขันติ โสรัจจะ เป็นหลักธรรมที่ทำให้มีความงดงามทั้งทางกาย วาจา และใจ ประกอบด้วย (๑) ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น ไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งด้วยสิ่งที่พึงปรารถนาหรือไม่ก็ตาม และ (๒) โสรัจจะ คือ ความสงบเสถียรทางกาย วาจา และใจ

หลักพุทธธรรมทั้ง ๔ ประการมีความเกี่ยวข้องกับการบริการของพนักงานธนาคาร ดังในตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ หลักพุทธธรรมกับการให้บริการของพนักงานธนาคาร

หลักพุทธธรรม	การให้บริการของพนักงานธนาคาร
พรหมวิหารธรรม	พนักงานธนาคารควรให้บริการด้วยความเป็นมิตรยินดีให้ความช่วยเหลือลูกค้าผู้ใช้บริการ (เมตตา) ร่วมหาแนวทางแก้ไขเมื่อเกิดปัญหา (กรุณา) มีความยินดีเมื่อปัญหาของลูกค้าได้รับการแก้ไข (มุทิตา) และควรวางเฉย หากไม่สามารถให้ความช่วยเหลือลูกค้าได้ เมื่อได้ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มกำลังความสามารถแล้ว (อุเบกขา)
สัพปุริสธรรม	พนักงานธนาคารควรเป็นผู้มีเหตุผล รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบของตน รู้จักองค์กร และลูกค้า
ปฏิสันถารธรรม	พนักงานธนาคารควรให้การต้อนรับลูกค้าด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน นุ่มนวล และให้คำแนะนำที่เหมาะสมกับลูกค้า
ขันติ โสรัจจะ	พนักงานธนาคารควรมีความอดทน และสำรวมทั้งทางกาย วาจา และใจ ทั้งในด้านการงาน และการอดทนต่อคำตำหนิ หรือข้อร้องเรียนของลูกค้า

ผู้วิจัยได้นำหลักพุทธธรรมข้างต้นไปประยุกต์ใช้ในแต่ละกิจกรรม โดยกิจกรรมเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙ ถึงวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๙ ตามวัตถุประสงค์และกระบวนการในการทำกิจกรรม โดยมีผลการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพบริการทั้งทางกาย วาจา ใจ ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมดังในตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ ผลการประยุกต์หลักพุทธธรรมในแต่ละกิจกรรม

กิจกรรม	หลักพุทธธรรมที่เน้น	ผลการประยุกต์หลักพุทธธรรม
๑) สสำรวจตน	สัพปุริสธรรม	เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น ได้แก่ การมีสมาธิในการทำงาน ความใจเย็น ความเข้าใจเพื่อนร่วมงาน และการมีสติก่อนที่ จะพูดหรือกระทำการใดๆ
๒) สสำรวจใจ	สัพปุริสธรรม	ได้ทบทวนตนเองในเรื่องความรู้สึก ความเข้าใจในตนเอง ว่าได้ทำอะไรลงไปบ้าง และมีอะไรต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

กิจกรรม	หลักพุทธธรรม ที่เน้น	ผลการประยุกต์หลักพุทธธรรม
๓) สมาธิ แผ่เมตตา	พรหมวิหารธรรม	ผู้ให้ข้อมูลหลักบางคน ใจเย็นขึ้น มีสมาธิในการทำงาน มีความปรารถนาดีต่อเพื่อนร่วมงานมากขึ้น แม้ว่าบางคนมีอาการกระสับกระส่ายในขณะที่นั่งสมาธิในครั้งแรกๆ แต่อาการนี้ลดลงในครั้งต่อๆ มา ในขณะที่ยังมีบางคนที่ยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง
๔) สุนทรีย สนทนา	สัพปุริสธรรม	เกิดความเข้าใจจากการแสดงความรู้สึกต่อกันผ่านออกมาทางวาจา โดยเฉพาะการกล่าวคำว่า ขอบคุณและขอโทษ ซึ่งทำให้มีความรู้สึกที่ดี มีความเข้าใจในความรู้สึกของเพื่อนร่วมงานมากขึ้น รวมทั้งการให้โอกาสตั้งคำถามสัญญาที่นำไปสู่ความตั้งใจในการเปลี่ยนแปลง
๕) กายบริหาร ยามเช้า	พรหมวิหารธรรม	มีความรู้สึกผ่อนคลาย กระตือรือร้นในการทำงาน เนื่องจากโดยปกติพนักงานส่วนใหญ่ขาดการออกกำลังกาย เมื่อได้ทำกิจกรรมนี้ จึงรู้สึกผ่อนคลายที่ได้ยืดเส้นยืดสาย ไม่เครียด มีผลต่อร่างกายตื่นตัว สดชื่น เบิกบาน
๖) หายใจ คลายเครียด	ขันติ โสรัจจะ	มีความรู้สึกผ่อนคลายจากความเครียด และมีแนวทางในการควบคุมอารมณ์ด้านลบที่เกิดขึ้นจากการบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่ามีพนักงานที่นำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันที่ต้องเผชิญกับสภาพการทำงาน
๗) นับเมล็ดถั่ว	ขันติ โสรัจจะ	ตระหนักถึงสิ่งที่มีกระทบ เพราะเมื่อมีอะไรมากระทบจะทำให้ไม่มีสมาธิ การทำงานก็เช่นกัน ถ้าเอาใจไปอยู่กับสภาพแวดล้อมที่มีกระทบ อาจทำให้ทำงานผิดพลาดได้
๘) ภูมิกุ้มใจ	ขันติ โสรัจจะ	มีผลในการสร้างทัศนคติที่ดีในการทำงาน ได้แก่ ๑) การทำงานผิดพลาดไม่ใช่เรื่องใหญ่ ไม่ควรจมอยู่กับความผิดพลาด แต่ควรนำมาเป็นบทเรียนสำหรับงานชิ้นใหม่ ๒) ไม่ว่าจะทำงานเหนื่อยแค่ไหน เดียวก็ได้พักผ่อน ๓) เมื่อได้รับมอบหมายงานที่ไม่ถนัด หากพยายามเต็มที่แล้ว ผลที่ได้ไม่เป็นไปอย่างมีคาดหวังก็ไม่ต้องเสียใจ ๔) ถ้าเราไม่ได้เป็นอย่างที่ใครเขาเล่าลือ ก็ไม่ควรนำมาคิดมากกับผลจากที่คนอื่นติดไว้ให้ และ ๕) ให้เกียรติงานที่ทำด้วยการทุ่มเทให้กับการทำงานอย่างเต็มที่

กิจกรรม	หลักพุทธธรรม ที่เน้น	ผลการประยุกต์หลักพุทธธรรม
๙) เปิดใจ	พรหมวิหารธรรม สัพฺปปริสฺสธรรม ปฏิสันถารธรรม ขันติ โสรัจจะ	ผลการประยุกต์หลักพุทธธรรมในงานวิจัยนี้ ได้ส่งผ่านกิจกรรมเปิดใจ ทำให้ได้ทราบผล เช่น ๑) ได้ประโยชน์จากการหายใจ รู้สึกว่าได้คลายเครียด มีความนิ่ง และรู้จักคิดก่อนลงมือทำ ๒) ได้ทบทวนถึงสิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ๓) เห็นความสำคัญของการมีสมาธิ และสติมากขึ้น ๔) ปกติไม่ค่อยพูดคุยกับเพื่อนร่วมงานแบบเปิดใจ ไม่ค่อยสนใจกับคำว่าขอโทษและขอบคุณ เมื่อได้ร่วมสนทนา รู้สึกได้รู้ความคิดของเพื่อน เห็นมุมมองใหม่ๆ ว่าบางครั้งไม่ได้เป็นอย่างที่เราคิด ตลอดจนเข้าใจคำว่า “ความสามัคคี”
๑๐) ตรวจร่างกาย	พรหมวิหารธรรม สัพฺปปริสฺสธรรม	พนักงานบางคนเข้าใจสรีระร่างกายของตนเองและนำไปหาจุดสมดุลของร่างกายให้มีบุคลิกที่ดีขึ้น โดยเฉพาะเรื่องเดินเอียงด้านซ้าย ในขณะที่พนักงานอีกคนหนึ่งเปรียบเทียบว่าการทิ้งน้ำหนักตัวไปที่ข้างใดข้างหนึ่ง ทำให้เกิดความรู้สึกไม่สมดุล เหมือนกับการใช้ชีวิต ถ้าสุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่งชีวิตก็จะไม่สมดุล
๑๑) ฮัก (Hug) กัน	ขันติ โสรัจจะ	การจับมือหรือการกอดทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี และเป็นการส่งความรู้สึกที่ดีนั้นไปยังผู้อื่นโดยไม่ต้องมีคำพูดใด อีกทั้งยังเป็นการทำลายกำแพงของความปิดกั้น

กล่าวโดยสรุป ผลการประยุกต์หลักพุทธธรรมในงานวิจัยนี้ มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ

๑) ทางด้านร่างกาย ได้แก่ การปรับอิริยาบถของร่างกายให้มีความสมดุล ส่งผลให้มีบุคลิกภาพที่ดี มีพฤติกรรมแสดงออกที่ดีขึ้น เช่น ความยิ้มแย้มแจ่มใส ความกระตือรือร้น เป็นต้น

๒) การเปลี่ยนแปลงทางวาจา ได้แก่ การใช้ถ้อยคำและน้ำเสียงที่ชวนฟังมากขึ้นในการสนทนากับลูกค้า มีการสื่อสารที่ดีระหว่างพนักงาน และรู้จักฟังมากขึ้น

๓) การเปลี่ยนแปลงทางใจ ได้แก่ มีความรู้สึกที่ดีกับเพื่อนร่วมงานมากขึ้น สามารถจัดการอารมณ์ด้านลบของตนเองได้ดีขึ้น มีความใจเย็นมากขึ้น มีสติและสมาธิในการทำงานมากขึ้น

จากผลการวิจัยที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้เกิดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพ ให้เกิดความสมดุล และได้สำรวจข้อบกพร่องในการให้บริการของตนเอง ทำให้เกิดความตั้งใจในการปรับปรุงแก้ไข ได้แก่ ความยิ้มแย้มแจ่มใส ความกระตือรือร้นในการเอาใจใส่ลูกค้า ได้เรียนรู้ที่จะฟังให้มากขึ้น โดยเฉพาะการฟังให้ลึกถึงไปถึงความรู้สึกของตนเอง ลูกค้า และเพื่อนร่วมงาน นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงภายใน

โดยเฉพาะการบริหารอารมณ คือ มีแนวทางในการผ่อนคลายอารมณ์ด้านลบทั้งในการทำงานและในชีวิตประจำวัน มีสมาธิมากขึ้น มีความเข้าใจในตนเองและเข้าใจเพื่อนร่วมงานมากขึ้น สอดคล้องกับหนังสือเรื่อง ศิลปะการให้บริการ^{๗๐๓} ของ สมิต สัชฌุกร ที่ว่า ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของผู้ให้บริการต้องอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องช่วยระงับอารมณ์ สำหรับกิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับงานวิจัยนี้ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกาย วาจา และใจ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากบุคคลมีลักษณะของพฤติกรรมและความคิดที่สั่งสมมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ระบบสมองได้บันทึกรูปแบบพฤติกรรมตามความเคยชิน ดังนั้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น ควรได้รับการส่งเสริมให้สมองได้บันทึกรูปแบบพฤติกรรมแบบใหม่อย่างสม่ำเสมอ

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย แบ่งเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

๑) ด้วยสถานการณ์การแข่งขันกันสูงของสถาบันการเงินในปัจจุบัน ส่งผลให้พนักงานธนาคารประสบกับสภาวะความกดดัน และความเครียด ทำให้คุณภาพการบริการที่ส่งมอบให้กับลูกค้ามีประสิทธิภาคน้อยลง ดังนั้น ผู้บริหารจึงควรให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพทางจิตใจเพื่อการยกระดับจิตใจของพนักงานและการบริการของธนาคาร

๒) การยกระดับคุณภาพบริการของพนักงานธนาคารตามหลักพุทธธรรมนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นทั้งทางด้านกาย วาจา และใจ ตลอดจนเกิดความรู้ใหม่ มีแนวทางที่นำไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานและชีวิตประจำวัน ดังนั้น การยกระดับคุณภาพบริการของพนักงานธนาคารตามหลักพุทธธรรมควรมีการนำไปศึกษา เผยแพร่ขยายผลและปรับใช้เพื่อยกระดับคุณภาพบริการในกลุ่มประชากรอื่นๆ ต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

๑) เพื่อส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา ควรศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากร และนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒) การทำวิจัยนี้มีระยะเวลาในการดำเนินการ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งนับว่ามีระยะเวลาค่อนข้างน้อย อาจทำให้ผลการเปลี่ยนแปลงที่ได้ไม่ยั่งยืน จึงควรจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและความคงทน

บรรณานุกรม

ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์. การพัฒนาจิตตปัญญาในองค์กร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี: บริษัท เอ.พี. กราฟิคดีไซน์ และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕.

วิธาน ฐานะวุฒม์. งานบริการ คือการภาวนา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๙.

สมิต สัชฌุกร. ศิลปะการให้บริการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๐.

ข่าวชายตรง. “๕ ทักษะที่ดีในการทำงาน”. สยามธุรกิจ. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: http://www.siamturakij.com/home/news/display_news.php?news_id=413360053 (๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙).

ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน. สถิติการรับเรื่องร้องเรียนและให้คำปรึกษาปี ๒๕๕๘. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://www.1213.or.th/th/aboutfcc/knownfcc/Documents/stat58.pdf> (๒๒ เมษายน ๒๕๕๙).

ศึกษาสังขารชั้นธัมมิกในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
A Study of Mental Formations (Sankharakhandha)
in Vipassana Meditation Practice

พระพิชัยลักษณะ สุธมโม (วรพงศ์) *
Phra Pichiluk Suthammo (Worapong)
พระมหาชิต ฐานชิต, ดร. **

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาสังขารชั้นธัมมิกในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และ (๒) เพื่อศึกษาสังขารชั้นธัมมิกในการปฏิบัติวิปัสสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผลการวิจัยพบว่า

สังขารชั้นธัมมิกคือ เจตสิก ๕๐ (เวทนาเจตสิก และ สัญญาเจตสิก) ที่ทำให้เกิดการปรุงแต่งจิตของสังขารชั้นธัมมิกที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของทุกสรรพสิ่งที่มีชีวิตที่เกิดขึ้น ตั้งแต่เกิดก็ถูกปรุงแต่งด้วยโลภะเจตสิกให้เกิดความยินดีพอใจในภพภูมิใหม่ที่เกิดขึ้น เรียกว่า ภวนิกันตักโลภะชวณะ จนตายก็ถูกมรณาสันนชวณะปรุงแต่งเพื่อนำสู่ภพใหม่ของสัตว์ทั้งหลาย แล้วมีกระบวนการที่เกิดขึ้นมาจาก อายุขณะภายใน ๖, อายุขณะภายนอก ๖, วิญญาณ ๖ และผัสสะ ๖ มาประชุมกัน แล้วก็เกิดการปรุงแต่งขึ้นโดยสังขารชั้นธัมมิกปรุงแต่งทำให้เกิดความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขาขึ้น ว่าโดยปรมาตมธรรม สังขารชั้นธัมมิก เป็นเจตสิก ๓ ประเภทคือ ๑) อัญญาสมานะเจตสิก เป็นเจตสิกที่เสมอเหมือนกับสภาพอื่นได้ หมายความว่า เป็นเจตสิกที่ประกอบกับธรรมได้ทุกชนิด เมื่อประกอบกับธรรมชนิดใดก็จะมีสภาพเป็นชนิดนั้น ๒) อุกุศลเจตสิก คือ เจตสิกที่ชั่ว ที่บาป ที่หยาบ ที่ไม่งาม ที่ไม่ฉลาด อุกุศลเจตสิกนี้ เมื่อประกอบกับจิตแล้ว ก็ทำให้จิตเศร้าหมองเร่าร้อน และทำให้เสียศีลธรรม ๓) โสภณเจตสิก เป็นเจตสิกที่ดีงาม ไม่เศร้าหมอง ไม่เร่าร้อน เมื่อประกอบกับจิตก็ทำให้จิตนั้นดีงาม ปราศจากความเร่าร้อน ให้จิตตั้งอยู่ในศีลธรรม มีการเว้นจากบาป เว้นจากทุจริตต่างๆ ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน การกำหนดสังขารชั้นธัมมิก ทั้งอุกุศลสังขารชั้นธัมมิกและกุศลสังขารชั้นธัมมิก ใช้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาภาวนา เป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดสติสัมปชัญญะ เกิดปัญญา จนเห็นความเป็นไตรลักษณ์ ละการยึดถือว่า เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนได้ จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือการบรรลุมรรค ผล นิพพาน มีหลักธรรมสำคัญที่จะนำไปสู่จุดหมายนั้น คือ โพธิปักขิยธรรม เป็นธรรมที่เกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรม บุคคลผู้ปฏิบัติตามแนวทางแห่งวิสุทธิ ๗ เพื่อให้ได้บรรลุ

* นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ญาณ ๑๖ ได้รับผลของการบรรลุนิพพานแต่ละระดับ สามารถกำจัดทั้งกุศลสังขารชั้นต้นและอกุศลสังขารชั้นต้นได้ตามกำลังของอริยมรรคขั้นๆ ในพระพุทธศาสนาเรียกบุคคลผู้บรรลุนิพพานพิเศษว่า “พระอริยบุคคล”

คำสำคัญ : สังขารชั้นต้น , วิปัสสนาภาวนา

Abstract

This Thematic Paper have two objectives : (1) to study mental formations (Sankhara-khandha) appearing in Theravada Buddhist Scriptures (2). To study mental formations (Sankhara-khandha) for insight meditation practice in Theravada Buddhist scriptures The study was Qualitative research based on Buddhist texts. Data was analyzed, approved by advisor then re-corrected and composed in the descriptive style.

The findings could be summarized as follow:

Research results were found that Sankhara-khandha is caused by mental formations when there is contact of internal and external sensual organs eg. eyes, ears, nose, tongue bodily, and mental acts of all beings. At beginning of life, human mind was formed by greed factor (Lobha-cetasika) which causes satisfactions in new existence called as “Bhavakantikalobhajavana” until their lives ended and died which was formed by “Maranasannajavana” leading to next existence. This mental formations follows process of Dhamma: 6 external organs, 6 internal organs, 6 consciousness and 6 contacts which function all together. They generate views of beings, persons, self, I and others. By absolute truth, mental formations composed of 3 mental factors (Cetasika) : (1) Annasamanacetasisika or general factors for all other mental factors, it is components of all consciousness appearing with all state of mental factors, (2) Unwholesome consciousness or bad, evil, rough, ugly, unwholesome mental factors. When occupying consciousness, this unwholesome consciousness will defile mind, heat and behave immorally, (3) Sobhanacetasisika was wholesome consciousness, cool not heated. When occupied with mind it caused mind to be good, cool and peaceful, moral, it prevented from evils and all bad deeds. For insight development, contemplating on Sankhara-khandha, wholesome and unwholesome were used as objects of insight. It caused the rise of mindfulness and awareness, wisdom to see three common characteristics, non-attachment as beings, person, self until attaining path, fruits and Nibbana. Important doctrines which support this final attainment in Buddhism were Bodhipakkhiyadhamma or factors of enlightenment. One who follows 7 purifications (Visuddhi) will gain 16 insight knowledge leading to enlightenment step by step. He also subdues all wholesome and unwholesome mental formations according to such noble

path called as “The Noble One”.

Keywords: Mental Formations (Sankharkhandha), Vipassana Meditation

บทนำ

คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา มีลักษณะพิเศษคือเป็นสังขธรรมที่เป็นความจริงของธรรมชาติไม่ใช่เป็นสิ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประดิษฐ์คิดขึ้นมาเอง หากแต่เป็นความจริงที่ทรงค้นพบ แล้วนำมาเปิดเผยให้ชาวโลกทราบ ดังที่พระองค์ตรัสไว้มีความว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคต จะมาอุบัติในโลกหรือไม่ก็ตาม ชาตินั้นก็ตั้งอยู่ตามธรรมชาติ เป็นกฎธรรมชาติว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ตถาคต เมื่อได้พบความจริงนั้นแล้วจึงได้นำมาบอก มาแสดง วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจงทำให้เข้าใจง่ายเท่านั้น”^{๗๐๔} สังขธรรมที่พระองค์ทรงนำมาเปิดเผยนั้น เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ พระพุทธศาสนานับความสำคัญของจิตมากกว่าวัตถุเห็นว่าถ้าจิตใจของคนดีแล้ว ทุกอย่างจะดีตาม เพราะจิตเป็นผู้นำ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องฝึกฝนจิตพัฒนาตนเองให้เกิดปัญญา โดยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอัน เป็นเหตุให้พ้นทุกข์ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม^{๗๐๕} โดยการพิจารณาสังขารชั้น ในการเจริญวิปัสสนาซึ่งหมายถึงการพิจารณาการกระทบกันครั้งแรกของอายตนะภายนอกกระทบกับอายตนะภายในทางทวารทั้ง ๖ เช่นทางจักขุทวาร ทำให้เกิดจักขุวิญญาณจิตกับสังขารชั้น อารมณ์ภายนอกที่ปรากฏให้จิตรู้และปรุงแต่งต่อโดยสังขารชั้น โดยการกำหนดให้รู้ทันปัจจุบันอารมณ์ เมื่อปฏิบัติติดต่อกันไปจนได้มรรคผลแล้ว จะทำให้หลุดพ้นออกจากวิภวัญญะสงสารอันมีการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยใช้หลักการเจริญภาวนานี้ จะเป็นเหตุให้ถึงมรรคผลและนิพพานได้ และไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก

ในการปฏิบัติวิปัสสนา ในช่วง ๗ วันแรกนั้น จะมีสภาวะฟุ้ง และคิดเรื่องต่างๆ เกิดขึ้นมาตลอดไม่ว่าจะเดินจงกรม หรือนั่งสมาธิ แต่หลังๆ เมื่อสมาธิดีขึ้นก็สามารถกำหนดให้ความคิด หรือความฟุ้งดับไปได้ ยิ่งสมาธิดีขึ้นก็สามารถดับได้เร็วขึ้น แต่ก็เปลี่ยนจากความคิด ความฟุ้ง ไปเป็น แสง เป็นสี เป็นอาการตัวเบาเป็นต้นจากการสอบอารมณ์โดยพระวิปัสสนาจารย์ ท่านก็แนะนำให้กำหนดรู้สิ่งที่เกิดขึ้นจนสิ่งนั้นดับไป สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการปรุงแต่งของสังขารชั้น ตามเหตุตามปัจจัย ในการปฏิบัติวิปัสสนา เป็นการเอาสังขารชั้นมาเป็นที่ระลึก รู้ว่า การที่จิตคิดจะเดิน จิตคิดจะนั่ง จิตคิดจะยืน จิตคิดจะนอนนั้นล้วนอาศัยสังขารชั้นทั้งสิ้น รวมทั้งความคิด ความฟุ้งชานนั้นก็ล้วนเป็นผลมาจากการปรุงแต่งจิตของสังขารชั้น เพราะฉะนั้นในการปฏิบัติธรรมผู้หวังความเจริญในการบรรลุดูธรรมต้องอาศัยสังขารชั้นเป็นหลักในการปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อระงับการปรุงแต่งจิตของสังขารชั้น การปฏิบัตินั้นก็ตั้งต้นที่การกำหนดลมหายใจเข้าออกที่เป็นปัจจุบันธรรม คือสภาวะธรรมที่เป็นปัจจุบัน อาการของกายที่เป็นปัจจุบัน เวทนาที่เป็นปัจจุบัน จิตที่เป็นปัจจุบัน^{๗๐๖} และธรรมะที่เป็นปัจจุบัน เป็นข้อที่พึงตั้งสติ และต้องกำหนดสภาวะธรรมให้ทั้ง ๔ นี้ให้เป็นปัจจุบันอยู่ด้วยกัน เมื่อเอาสติมาพิจารณาสังขารชั้นที่ปรุงแต่งอารมณ์เหล่านั้นได้ทันปัจจุบัน และการปรุงแต่งนั้นดับลง ก็เป็นอันว่าได้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาเกิดขึ้น ปัญญานี้เรียกว่าวิปัสสนาปัญญา ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสสอน ให้กำหนดพิจารณา รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขาร

^{๗๐๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๒๖/๓๒๘

^{๗๐๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๗๒/๓๐๑

^{๗๐๖} พระพุทธโฆสเถระ, *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาปิยาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท ธนาพรส จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔๒

ชั้น วิญญาณชั้น วารุขันธ์เป็นอย่างไร เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น วิญญาณชั้นเป็นอย่างไร เพื่อให้
เห็นความเกิดขึ้นและความดับไปของชั้น ๕ โดยเฉพาะ สังขารชั้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑ เพื่อศึกษาสังขารชั้นในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒ เพื่อศึกษาสังขารชั้นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักคำสอนเรื่องสังขารชั้นในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ฎีกา วิสุทธิมรรค ปกรณ์ วิเสส ตำรา หนังสือและงานวิจัย ในการ
อ้างอิง รวมถึงความสัมพันธ์ของสังขารชั้น กับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ว่ามีความเกี่ยวข้องกัน ตรวจสอบ
ความสอดคล้องของข้อมูล สรุปผลวิเคราะห์ เรียบเรียง บรรยายผลการศึกษาเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

๑) ศึกษาสังขารชั้นในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

สังขารชั้น มีความหมายว่าเป็นเครื่องปรุงแต่งจิตให้เป็นไปตามเจตสิกที่เป็นสังขารชั้นที่เข้าประกอบ
ดังนี้

ในพระสูตร (สูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค (ภาษาไทย) ได้แสดงความหมายของสังขารชั้น
ไว้ว่า ได้แก่เจตนา ๖ หมวดคือ รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา และ
ธรรมสัญญาเจตนา แปลว่าเจตจำนง หรือความคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะและธรรมารมณ์^{๗๐๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต ได้ให้ความหมายของสังขารชั้นไว้ในพุทธธรรมฉบับปรับขยาย
ไว้ว่า สังขารชั้น หมายความว่าเครื่องปรุงแต่งคุณภาพของจิต^{๗๐๘} หรือเครื่องปรุงแต่งจิตที่มีเจตนาเป็นตัวนำ และ
ขบวนการแห่งเจตจำนงที่ชักจูง เลือกรวมเอาเครื่องปรุงแต่งคุณภาพเหล่านั้นมาประสมปรุงแต่งความนึกคิด การ
พูด การทำให้เกิดกรรมทางกาย วาจา ใจ อย่างไรก็ตาม ในการอธิบายตามแนวชั้น ๕ ท่านมุ่งแสดงตัวสภาวะ
ให้เห็นว่าชีวิตมีองค์ประกอบอะไรมากกว่าจะแสดงกระบวนการธรรมที่กำลังดำเนินอยู่ว่าชีวิตเป็นอย่างไรดังนั้นคำ
อธิบายเรื่องสังขารชั้นในชั้น ๕ ตามปกติจึงพูดถึงแต่ในแง่เครื่องแต่งคุณภาพจิต หรือเครื่องปรุงแต่งจิตว่ามีอะไร
บ้างแต่ละอย่างมีลักษณะอย่างไรเป็นต้น ส่วนการอธิบายในแง่กระบวนการปรุงแต่งท่านยกไปกล่าวในหลัก
ปฏิจกสมุปบาท ซึ่งในหลักปฏิจกสมุปบาทให้ความหมายของสังขารชั้น โดยจะจำแนกออกเป็นกายสังขาร (การ
ปรุงแต่ง แสดงเจตจำนงออกทางกาย หรือเจตนาปรุงแต่งการกระทำทางกาย) วีสสังขาร (การปรุงแต่ง แสดง
เจตจำนงออกทางวาจา หรือเจตนาปรุงแต่งการกระทำทางวาจา) ละจิตตสังขาร (การปรุงแต่ง แสดงเจตจำนง
ออกทางใจ หรือเจตนาปรุงแต่งการกระทำทางใจ) รวมทั้งแสดงแสดงคำอธิบายตามแนวชั้น ๕ ซึ่งจำแนกชั้น ๕
เป็นองค์ธรรมเครื่องปรุงแต่งต่างๆ

^{๗๐๗} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๗๙/๑๒๑.

^{๗๐๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
สำนักพิมพ์พลีพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี) ป.ธ.๙ ได้ให้ความหมายของสังขารชั้นไวัในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนศาสตร์ ชุดศัพท์วิเคราะห์ โดยแยกเป็น

- สงขาร สังขาร ร่างกาย เครื่องปรุงแต่ง สิ่งที่สังสมอารมณ์มา
- สงขริยเตติ สงขารโ สภาวะอันปัจจัยปรุงแต่ง (สั บพหน้า กร ธาตุในความหมายว่าทำ ณ ปัจจัย แปลง นิคหิตเป็น ง กร เป็น ขร ทิฆะ อ เป็น อา)
- สงขโรตติติ สงขารโ ปัจจัยปรุงแต่ง
- ขนธ ชั้นธ กอง หมู่ พวก
- ขานิ อินทริยานิ ธาเรตติติ ขนโร ส่วนที่ธรรมรงค์อินทริยไวั (ข บพหน้า ธา ธาตุในความหมายว่า ทรง ไวั อ ปัจจัย แปลง นิคหิตเป็น น ลบสระที่สุตธาตุ)^{๗๐๙}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ประยุตโต) ได้แสดงความหมายของสังขารชั้นไวัในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ โดยแยกศัพท์เป็นสังขารและชั้นธ ออกเป็นความหมายของแต่ละคำว่า สังขาร เป็นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง สิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัย เป็นรูปธรรมก็ตาม นามธรรมก็ตาม ได้แก่ชั้นธ ๕ ทั้งหมด ตรงกับคำว่า สังขตธะ หรือ สังขตธรรมได้ในคำว่า “สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง” ดังนี้เป็นต้น, สภาวะที่ปรุงแต่งใจให้ดีหรือชั่ว, สภาพธรรมที่มีเจตนาเป็นประธานที่ปรุงแต่งความคิด การพูด การกระทำมีทั้งที่ดี เป็นกุศล ที่ชั่ว เป็นอกุศล ที่กลางๆเป็น อัพยาภฤต ได้แก่ เจตสิก ๕๐ อย่าง(เว้นเวทนา สัญญา) คือเจตสิกทั้งปวงเป็นนามธรรมอย่างเดียว ตรงกับสังขารชั้นธในชั้นธ ๕ คำว่า “ชั้นธ” แปลว่า กอง พวก หมวด หมู่ หมวดหนึ่งๆ ของรูปธรรม นามธรรม ทั้งหมดที่แบ่งออกเป็น ๕ กองคือ รูปชั้นธ กองรูป เวทนาชั้นธ กองเวทนา สัญญาชั้นธ กองสัญญา สังขารชั้นธ กองสังขาร วิญญานชั้นธ กองวิญญาน เรียกรวมว่า เบญจชั้นธ (ชั้นธ ๕)

พระพุทธโฆสเถระ ได้รจนาไวัใน คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาไทย ภาค ๒ โดยได้ให้ความหมายของสังขารชั้นธไวัว่า “พึงทราบ สังขารชั้นธ เพราะรวมธรรมชาติที่มีการปรุงแต่งเป็นลักษณะทุกอย่างเข้าด้วยกัน” ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไวัว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะปรุงแต่งสังขตธรรม จึงเรียก สังขาร” สังขารเหล่านั้นมีการปรุงแต่งเป็นลักษณะ มีการประมวลเข้ามาเป็นกิจ มีการเผยออกไปเป็นผล มีชั้นธ ๓ ที่เหลือเป็นเหตุไคล้^{๗๑๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ประยุตโต ให้ความหมายของ สังขาร (Mental Formation) ไวัในพุทธธรรม ฉบับปรับขยาย อีกประการหนึ่งว่า ได้แก่องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างๆของจิตที่มีเจตสิกเป็นตัวนำ ซึ่งปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่ว หรือเป็นกลางๆ ปรุง แปร การตรัสตรีกนิคคิดในใจ และการแสดงออกทางกาย วาจาให้เป็นไปต่างๆ อันเป็นที่มาของกรรม เช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตปปะ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ปัญญา โมหะ โลภะ โทษะ ทิฏฐิ อีสสา มัจฉริยะเป็นต้น เรียกรวมอย่างง่าย ๆ ว่าเครื่องปรุงของจิต เครื่องปรุงของความคิด หรือเครื่องปรุงของกรรม อันจะได้อธิบายโดยละเอียดต่อไป และสังขารชั้นธยัง หมายรวมถึงเครื่องปรุงแต่งคุณภาพของจิต หรือเครื่องปรุงของจิตซึ่งมีเจตนาเป็นตัวนำและกระบวนการแห่งเจตจำนงที่ชักจูง เลือกรวบรวมเอาเครื่องแต่งคุณภาพเหล่านั้นมาประสมปรุงแต่งความนึกคิดการพูด การทำ ให้เกิดกรรมทางกาย วาจา ใจ อย่างไรก็ตามในการอธิบายตามแนวชั้นธ ๕ ท่านมุ่งแสดงสภาวะของสังขารชั้นธในรูปของสภาวะที่เป็นสภาพความแปรปรวนใน

^{๗๐๙} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี) ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต. พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท ศิริวัฒนา จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๘๖๗.

^{๗๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ประยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๓๒.

แก่กระบวนการปรุงแต่งของจิต หรือเครื่องปรุงของจิตว่ามีอะไรบ้าง แต่ละอย่างมีลักษณะอย่างไรเป็นต้น ในปฏิจกสมุปาบทให้ความหมายของสังขารชั้นธโดยการจำแนกออกเป็น กายสังขาร วจิสสังขารและจิตสังขาร ซึ่งต่างจากคำอธิบายแนวชั้น ๕ ซึ่งจำแนกสังขารชั้นธเป็นองค์ธรรมเครื่องปรุงแต่งต่างๆ มีเจตสิก ๕๐ ดวง(เว้นเวทนาเจตสิกที่เป็น เวทนาชั้นธ และสัญญาเจตสิกที่เป็นสัญญาชั้นธ)

นิยามความหมายของเจตสิกตามหลักสหทัย เจตสิกเป็นธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด (จิตตนิสสิตลกขณฺ) เจตสิกที่อาศัยจิตเกิดขึ้นนี้ ต่างกันกับต้นไม้มที่ต้องอาศัยพื้นดินเกิดขึ้น เพราะว่าพื้นแผ่นดินกับต้นไม้นั้น พื้นแผ่นดินเป็นฐานอาหาระ ส่วนต้นไม้มเป็นฐานอาหาระ สำหรับจิตและเจตสิกนั้น จิตเป็นนิสสยะ เจตสิกเป็นนิสสิตะ เหมือนกับอาจารย์กับศิษย์ ทั้งนี้ก็เพราะว่า เจตสิกทั้งหลายจะรู้อารมณ์ได้ก็เพราะอาศัยจิตเป็นหัวหน้า ยกเว้นจิตเสียแล้ว เจตสิกก็รู้อารมณ์ไม่ได้ จำเป็นต้องอาศัยจิตเกิดเสมอไปฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ธรรมชาติของเจตสิกนั้นย่อมเกิดในจิต หรือย่อมประกอบในจิตเป็นนิตยํ ดังจวนตเถว่า เจตสิก ภาวํ = เจตสิก (วา) เจตสิ นียุตํ = เจตสิก ธรรมชาติที่เกิดในจิต ชื่อว่า เจตสิก หรือธรรมชาติที่ประกอบในจิตเป็นนิตยํชื่อว่าเจตสิก

๒. เพื่อศึกษาสังขารชั้นธในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจำเป็นต้องเข้าใจถึงลักษณะการเกิดขึ้นและความเป็นไปของสังขารชั้นธเพื่อการที่จะได้เจริญสติให้ทันกับปัจจุบันขณะ เพื่อไม่ให้กุศลสังขารชั้นธเกิดและเจริญ ขึ้น แต่ให้กุศลสังขารเกิดและเจริญขึ้นโดยการกำหนดสภาวะที่ปรากฏอยู่ให้ทันกับปัจจุบันขณะที่ปรากฏอยู่นั้นเอง โดยการเจริญสติปฐฐาน ๔ ทาง กาย เวทนา จิต ธรรม มีสติระลึกรู้อยู่เนื่องๆ ว่า กายเป็นปฏิกุศล ^{๗๑๑} ฯลฯ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงกำหนดประเด็นการศึกษา เจตสิกอันเป็นสังขารชั้นธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สังขารชั้นธคือกองของสังขารประกอบด้วยเจตสิก ๕๐ ดวง ทำหน้าที่ของตนๆ ในการประกอบกับจิต และทำให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวเป็นตน ดี ชั่วหรือเฉยๆ จากการปรุงแต่งของสังขารชั้นธนี้ทำให้เห็นความผิดในรูปนามเกิดขึ้น เกิดการยึดความเป็นตัวเป็นตนเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ความยึดมั่นถือมั่น ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา สังขารชั้นธนี้ก็เป็นตัวปรุงแต่งให้คิดฟุ้งไปในอดีต อนาคต เนื่องจากการปรุงแต่งของสังขารชั้นธหรือเจตสิกเหล่านี้ เช่นการเห็นรูป แท้จริงแล้ว สิ่งซึ่งจักขุวิญญาณเห็นก็คือสี หรือวรรณะ การได้ยิน โสทวิญญูณก็ได้ยินแค่เสียง (สัททวะ) เป็นต้น ล้วนเป็นการปรุงแต่งให้หลงไปจากสภาพปรมาตถธรรมตามความเป็นจริง เจตสิกนี้แม้ว่าจะเป็นสิ่งปรุงแต่งจิต ให้จิตมีพฤติกรรมเป็นไปตามลักษณะของเจตสิกก็ตาม แต่ก็ต้องถือว่าจิตเป็นใหญ่ เป็นประธาน เพราะเจตสิกเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยจิตเกิด ไม่ว่าจะจะเป็นความพอใจก็ตาม การเจริญวิปัสสนาคือการเจริญสติเพื่อให้เกิดวิปัสสนาปัญญาเกิดขึ้นหมายถึงให้เกิดความรู้ เพื่อลวงพ้นความทุกข์โศกเศร้า ปริทเวหาไปได้ จนบรรลुरुธรรม ทำให้แจ้งในพระนิพพาน ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานี้จะมีสภาวะญาณต่างๆ ปรากฏ เรียกญาณ ๑๖ เป็นลำดับญาณที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติวิปัสสนา ซึ่งผู้วิจัยศึกษาได้ทำการศึกษาสภาวะของสังขารชั้นธที่เกิดขึ้น

บรรดาสิ่งทั้งหลาย มีอยู่เป็นอยู่เป็นไปในรูปส่วนประกอบต่างๆ ที่มาประชุมเข้ากัน แท้จริงแล้วตัวตนแท้ๆ ของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นไม่มี มีแต่รูปกับนามคือเมื่อแยกส่วนต่างๆ ที่มาประกอบเข้ากันนั้นออกให้หมด ก็จะไม่เหลืออยู่เป็นรูปนามชั้นธ ๕ คือรูปชั้นธ เป็นรูป และเวทนาชั้นธ สัญญาชั้นธ สังขารชั้นธ วิญญูณชั้นธ รวมกันเป็นนามชั้นธ ^{๗๑๒} ไม่พบตัวตนของสิ่งนั้นเหลืออยู่ การแสดงส่วนประกอบต่างๆ นั้น ย่อมทำได้หลายแบบสุดแต่

^{๗๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พระไตรปิฎกนิสสยะ (ฉบับพิเศษ) มหาสติปฐฐานสูตร (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนประชยุรสารการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๖.

^{๗๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๒๖.

วัตถุประสงค์จำเพาะของการแสดงแบบนี้ๆ ซึ่งนิยมเรียกว่า “สภาวะธรรม” หมายถึงสิ่งที่มีสภาวะของตัวเอง แต่ในที่นี้จะแสดงแบบขั้น ๕ ซึ่งผู้วิจัยจึงได้แสดงเน้นเฉพาะสังขารขั้น คือกองของเจตสิก ๕๐ ดวงที่ทำหน้าที่ปรุงแต่งจิตให้ดี หรือชั่ว หรือไม่ดี ไม่ชั่วเพื่อโยงเข้าในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยกำหนดประเด็นที่จะศึกษาไว้ดังนี้ ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจำเป็นต้องเข้าใจถึงลักษณะการเกิดขึ้น และเป็นไปของสังขารขั้น เพื่อการจะได้เจริญสติให้ทันกับปัจจุบันขณะ เพื่อไม่ให้ถูกกุศลสังขารขั้นเจริญ และให้กุศลสังขารขั้นเจริญขึ้นโดยการกำหนดให้ทันกับปัจจุบันขณะที่ปรากฏอยู่นั่นเอง โดยเจริญสติปัฏฐาน ๔ ทาง กาย เวทนา จิต ธรรม มีสติระลึกอยู่เรื่อยๆ ว่า กายมีปฏิภูล ฯลฯ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงกำหนดประเด็นการศึกษา เจตสิกอันเป็นสังขารขั้นในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทสังขารขั้น คือกองของสังขารอันมีเจตสิก ๕๐ ดวงทำหน้าที่ของตนๆ ในการประกอบกับจิต และทำให้เกิดความรู้สึกรู้เป็นตัวเป็นตน ดี ชั่วหรือเฉยๆ จากการปรุงแต่งของสังขารขั้นนี้ทำให้เห็นความผิดในรูปนามเกิดขึ้น เกิดการยึดความเป็นตัวเป็นตนเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ความยึดมั่นถือมั่น ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา สังขารขั้นนี้ก็เป็นตัวปรุงแต่งให้คิดฟุ้งไปในอดีต อนาคต เนื่องจากการปรุงแต่งของสังขารขั้นหรือเจตสิกเหล่านี้ เช่นการเห็นรูป แท้จริงแล้ว สิ่งที่จักขุวิญญาณเห็นก็คือสี หรือวรรณะ การได้ยิน โสตวิญญาณก็ได้ยินแค่เสียง (สัทพะ) หรือฆานะวิญญาณก็รู้เพียงกลิ่น (คันธะ) ชิวหาวิญญาณก็รู้เพียงรส (ระสะ) กายวิญญาณก็รู้เพียงเย็นร้อน อ่อน แข็ง โผฏฐัพพารมณ์^{๗๑๓} แต่จากการปรุงแต่งของสังขารขั้นทำให้เห็นเป็นรูปที่สวยงาม ไม่สวย รูปที่น่าพอใจหรือไม่พอใจ รสที่อร่อย ไม่อร่อย นำกินไม่มากนัก กลิ่นหอมหรือกลิ่นเหม็น กลิ่นดอกไม้หรือกลิ่นซากศพ เสียงที่ไพเราะ นำฟังหรือไม่นำฟัง เป็นคำชมหรือคำด่า คำสรรเสริญหรือคำนิทา โผฏฐัพพารมณ์ที่น่าพอใจหรือไม่พอใจ ล้วนเป็นการปรุงแต่งให้หลงไปจากสภาพปรมาตถธรรมตามความเป็นจริง เจตสิกนี้แม้ว่าจะจะเป็นสิ่งปรุงแต่งจิต ให้จิตมีพฤติกรรมเป็นไปตามลักษณะของเจตสิกก็ตาม แต่ก็ต้องถือว่าจิตเป็นใหญ่ เป็นประธาน เพราะเจตสิกเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยจิตเกิด ไม่ว่าจะมีความพอใจ ความไม่พอใจ ความรัก ความเกลียด ความสงบ หรือฟุ้งซ่าน ล้วนเป็นคุณสมบัติของเจตสิกทั้งสิ้น แต่เจตสิกเกิดขึ้นเอง และแสดงพฤติกรรมเองไม่ได้ ต้องอาศัยจิตเป็นตัวแสดงพฤติกรรมแทน จึงกล่าวได้ว่า ธรรมชาติของเจตสิกนั้น เกิดพร้อมกับจิต หรือประกอบกับจิตเป็นนิตย หรือธรรมชาติ ที่ประกอบกับจิตเป็นนิตย ชื่อว่า เจตสิก การเจริญวิปัสสนาคือ การเจริญสติเพื่อให้เกิดวิปัสสนาปัญญาเกิดขึ้นหมายถึงทำให้เกิดความรู้ความรอบรู้ความรู้ตระหนักเท่าทันถึงความจริงของสิ่งทั้งหลายที่เป็นไปตามกฎธรรมชา มีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และเสื่อมสิ้นไปตามเหตุปัจจัยของมันโดยไม่ถูกปรุงแต่งโดยสังขารขั้น ซึ่งทำให้วางใจวางท่าที่ต่อสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้องโดยมี จิตหลุดพ้นเป็นอิสระสามารถวินิจฉัยแยกการอันควรมิควร ทำกำหนดความพอเหมาะพอดีและการที่จะใช้หรือพัฒนาต่อไปของคุณธรรมอื่นๆ ทั้งหมดอย่างเหมาะสม ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอด พ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วย สติ และปัญญา อันเป็นสังขารขั้นที่เป็นโสภณะเจตสิก ดังที่กล่าวมาแล้วว่าถ้าโสภณะเจตสิกเกิด อกุศลเจตสิกจะเกิดขึ้นไม่ได้ คือเมื่อ สติ และปัญญาเกิด อกุศลอันมีโลภะ โทสะและโมหะจะเกิดขึ้นไม่ได้โดยสิ้นเชิง แต่เนื่องจากกว่าที่สติจะมีกำลังแก่กล้าจนถึงขั้นเป็น “สตินทรีย์” คือเป็น ๑ ในอินทรีย์ ๕ ก็จำเป็นต้องเจริญสตินี้โดยการปฏิบัติวิปัสสนาโดยปฏิบัติตามแนวที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ ปรากฏในทีฆนิกาย มหาสติปัฏฐานสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ นี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อระงับความโศกเศร้าและความคร่ำครวญเพื่อดับความทุกข์ โทมนัสเพื่อการบรรลุอุปริมรรค เพื่อรู้แจ้งนิพพาน” บุคคลทั้งหลายถ้ายังละกิเลสไม่ได้ จิตย่อมเศร้าหมอง พระพุทธองค์

^{๗๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๓๐

ทรงตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาตว่า “ปกัสสมิทธิ ภิกขเว จิตฺตํ ตณฺจ โข อาคนตุเกหิ อุปกภิเลสฺหิ อุปกภิสิญฺฐนฺติฯ” แปลว่า “จิตนี้ผู้ดอง แต่จิตนั้นกลับเศร้าหมอง เพราะอุปกิเลสที่เกิดจากการปรุงแต่งของสังขารชั้นที่เกิดขึ้นภายหลัง ปกติธรรมชาติของจิตผู้ดองแต่เพราะอุปกิเลส” กิเลสที่เกิดขึ้นภายหลังนี้ทำให้จิตเศร้าหมอง การจะละกิเลสได้ต้องอาศัยการปฏิบัติวิปัสสนาซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่สุดของทางศาสนาพุทธและเป็นหลักการที่จะปฏิบัติให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ รวมทั้งเป็นเหตุให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดโดยสิ้นเชิงจากการตัดละอนุสัยกิเลสที่นอนเนื่องในชั้นสันทาน ได้ด้วยวิธีการเจริญวิปัสสนากาวนา จนได้วิปัสสนาญาณ วิปัสสนาปัญญา และ ปะหานกิเลสจนเป็นสมุทเทพพาน โดยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพราะเป็นการตามระลึกอารมณ์ปรมาตฺถ์ (รูป-นาม) ที่เกิดขึ้นตามฐาน ซึ่งมี ๔ ฐานด้วยกัน คือ กาย เวทนา จิต และธรรม ผู้ใดที่มีการปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักของสติปัฏฐาน ย่อมเป็นเหตุให้เกิดวิปัสสนาปัญญา อันเป็นปัญญาที่เข้าถึงสภาวะธรรมของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนตตาได้ในที่สุด ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ สามารถทำลายวิปัสสนาธรรม ๔ ประการได้ คือ สุภวิปัสส (สำคัญว่างาม, ว่าน่ารัก) สุขวิปัสส (สำคัญว่าเป็นสุข) นิจจวิปัสส (สำคัญว่าเที่ยง) อตตวิปัสส (สำคัญว่าเป็นตัวตน) ซึ่งวิปัสสทั้งหลายนี้ถูกสร้างขึ้นโดยอกุศลเจตสิก ที่เป็นสังขารชั้นธรรมที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง ทั้งนี้เพราะการเข้าปรุงแต่งจิตโดยสังขารชั้น อันเป็นอกุศลเจตสิกซึ่งประกอบขึ้นเป็น อาสวะ และอวิชชา ที่เรามีมาเนิ่นนานจนนับภพนับชาติไม่ถ้วน ประกอบกับตัวการสำคัญที่มาคอยปิดบัง ทำให้เราไม่สามารถเข้าถึงสภาวะธรรมของความจริงอันได้แก่ “ไตรลักษณ์” ได้ นั่นคือ

๑. สันตติ ปิดบัง อนิจจัง เพราะสันตติ คือ การเกิดสืบทอดของนามรูปที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ไม่สามารถเห็นความเกิด และความดับของนามรูปได้ เราจึงถูกทำให้เข้าใจผิดอันเป็นอิทธิพลจากโมหะเจตสิกคือ อวิชชาว่าทำให้เข้าใจผิดว่ามีความเที่ยงแท้ถาวร (นิจจัง) ^{๗๑๔}

๒. อริยาบถ ปิดบัง ทุกขัง เพราะการเปลี่ยนแปลงอริยาบถ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ที่มีอยู่เกือบตลอดเวลา จึงทำให้คนเรามองไม่เห็นทุกข์ที่เกิดจากอริยาบถเก่า ด้วยอำนาจของตัณหาซึ่งเป็นอกุศลสังขารชั้นมาปรุงแต่งทำให้คนเราไขว่คว้าหาความสุขสบายจากการเปลี่ยนอริยาบถ เนื่องจากอริยาบถเดิมเริ่มปรากฏให้เห็นว่าเป็นทุกข์ เมื่อเปลี่ยนแล้วหลงเข้าใจผิดว่าเป็นสุข การเปลี่ยนแปลงอริยาบถจึงปิดบังทุกขเวทนา ทำให้ไม่สามารถเห็นทุกข์สักจะได้

๓. ขนสัญญา ปิดบัง อนัตตา เพราะ ขนสัญญา คือ ความเป็นกลุ่มเป็นก้อนอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการนึกถึงโดยรูปร่างสัณฐานและมีการจำรูปร่างเหล่านั้นที่เกิดจากการประชุมกันของรูปธรรมและนามธรรม และมีการถูกปรุงแต่งด้วยสังขารชั้นจึงทำให้เราหลงผิดคิดว่าชีวิตเป็นตัวตน (อัตตา) เพราะธรรมที่ปิดบังไตรลักษณ์นี้เอง จึงทำให้เราหลงผิดคิดว่า ชีวิตคือรูปนามนี้เป็นสิ่งดี มีความสวยงามน่ารัก (สุภวิปัสส) มีความสุขสบาย (สุขวิปัสส) มีความเที่ยงแท้ ถาวร (นิจจวิปัสส) และเป็นตัวตน คน สัตว์ (อตตวิปัสส) ทั้งๆ ที่ความเป็นจริงแล้ว ชีวิตเป็นเพียงแค่ชั้นห้ห้ คือรูปธรรมและนามธรรม ที่ประกอบกันขึ้นมาด้วยรูปธาตุ จนเป็นรูปกลาปต่างๆ ในที่สุดก็เกิดเป็นกลุ่มก้อนของอวัยวะที่ล้วนมีแต่ต่อสุกะ และทั้งรูปนามที่เกิดขึ้นนั้นก็คงสภาพเดิมไว้ไม่ได้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วต้องแตกดับ เป็นทุกข์ ไม่เที่ยง และไม่สามารถบังคับบัญชาได้ องค์ธรรมของวิปัสสนามี ๓ คือ ญาณิ (ทำให้เห็นผิด) จิต (ทำให้เข้าใจผิด) สัญญา (ทำให้จำผิด) เมื่อจิตถูกสังขารชั้นครอบงำและประกอบกับวิปัสสนาธรรมมี ๔ คือ หลงผิดคิดว่าชีวิตนี้ดี มีสุข เที่ยง และเป็นตัวตน จึงรวมเป็นวิปัสสนาธรรม ๑๒ ประการ ซึ่งวิปัสสนาเหล่านี้เอง ที่เป็นตัวการสำคัญทำให้ชีวิตคนเราต้องมีความดิ้นรนแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งอารมณ์ที่ดี (อภิวรรณ) เมื่อสมหวังก็เกิดความ

^{๗๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๗๑

พอใจ เรียกว่า อภิชฌา แต่ถ้าได้รับอารมณ์ที่ไม่ดี (อนิฏฐารมณ์) ก็จะรู้สึกผิดหวัง ไม่พอใจ เรียกว่า โทมนัส ไม่ว่าจะพอใจ หรือไม่พอใจล้วนเป็นกิเลสอันเกิดจากอกุศลสังขารชั้นอันประกอบด้วยโลภะเจตสิก โทสะเจตสิกและโมหะเจตสิกเข้าครอบงำทั้งสิ้น บางคนเรียกความต้องการในอารมณ์ที่น่ายินดี และปกป้องอารมณ์ที่ไม่น่ายินดีนี้ว่า “ตัณหา” แต่ถ้าผู้ใดสามารถวางใจไว้ได้อย่างแยบคาย หรือที่เรียกว่ามี “โยนิโสมนสิการ” ในสติปัฏฐาน ๔ นั่นคือสามารถกำหนดสติได้เท่าทันในปัจจุบันอารมณ์ ว่ามีรูปอะไร หรือนามอะไรเกิดขึ้น สติและสัมปชัญญะที่เกิดขึ้นในขณะนั้นย่อมป้องกันกิเลส-ตัณหา ทำให้อภิชฌา และโทมนัสเกิดขึ้นไม่ได้ จึงเป็นที่แน่นอนว่าอารมณ์ขณะนั้นย่อมปราศจากกิเลส เมื่อกิเลสไม่มี จิตไม่ถูกปรุงแต่งด้วยสังขารชั้น ๓ ธรรมย่อมไม่เกิด ขณะนั้นจึงเป็นวิภูฏกรรม ซึ่งไม่สามารถทำให้เกิดผลคือวิบาก อันได้แก่รูปนามชั้นห้า (ชีวิต) ที่จะมีย่อไปในกายภาคนั้นได้อย่างแน่นอน องค์ธรรมของ สติปัฏฐาน ๔ นี้ ได้แก่ สติเจตสิก ที่ประกอบกับจิตที่เป็นติเหตุกขณจิต ๓๔ ดวง คือ มหากุศลญาณ สัมปยุตตกุศลจิต ๔ มหาภิริยาญาณสัมปยุตตกุศลจิต ๔ มหัคคตกุศลจิต ๙ มหัคคตภิริยาจิต ๙ โลกุตตรจิต ๘ ดังนั้นวิปัสสนาธรรมทั้งหมดมีเกิดขึ้นมาได้ เพราะเราไม่เท่าทันในความจริงของชีวิตรูป และชีวิตนาม ที่เรียกว่า “อโยนิโสมนสิการ” แต่ขณะใดที่มี “โยนิโสมนสิการ” ขณะนั้นสติปัฏฐานก็เกิดขึ้นด้วยและเป็นที่ยืนยันว่าเวลานั้นวิปัสสนาธรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้ อาจกล่าวได้ว่าการโยนิโสมนสิการเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะไขประตูชีวิต ให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าไปเห็นความจริงว่า ชีวิตที่ประกอบด้วยรูปนามชั้นห้า นั้น แท้ที่จริงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีพุทธวจนะกล่าวไว้ว่า ธรรมชาติใดก็แล้วแต่ย่อมเห็นแจ้งและขับไล่วิปัสสนาให้ออกไปได้และป้องกันไม่ให้สังขารชั้นห้า ครอบงำจิตได้ โดยการเจริญสติและทำให้วิปัสสนาปัญญาสามารถเข้าเห็นสภาวะปัจจุบันตามความเป็นจริงได้ ธรรมชาตินั้นเรียกว่า “วิปัสสนา” ธรรมชาติใดก็แล้วแต่ย่อมเห็นแจ้งในชั้น ๕ โดยประการต่างๆ มีอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันพ้นจากการปรุงแต่งของสังขารชั้น ๕ ธรรมชาตินั้นเรียกว่า “วิปัสสนา” ฉะนั้น การปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ ก็คือ การปฏิบัติวิปัสสนานั่นเองสรุปได้ว่า การปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ หรือการปฏิบัติวิปัสสนา เท่านั้น จึงจะสามารถทำลายวิปัสสนาธรรมทั้ง ๔ ได้ และเมื่อใดที่วิปัสสนาธรรมถูกทำลายลง เมื่อนั้นผู้ปฏิบัติย่อมเข้าถึงสภาวะธรรมแห่งไตรลักษณ์ หากบุคคลใดได้ประจักษ์แจ้งในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยสิ้นการปรุงแต่งของสังขารชั้นทั้งอกุศลสังขารชั้นและกุศลสังขารชั้นแล้ว บุคคลนั้นย่อมเป็นผู้ที่กำลังดำเนินอยู่ในเส้นทางของการพ้นทุกข์โดยตรง

สรุป

จากการศึกษาสังขารชั้นในการปฏิบัติวิปัสสนา สังขารชั้นมีหน้าที่ปรุงแต่งอารมณ์คือปรุงแต่งจิต ให้เป็นไปตามสังขารชั้นที่เข้าประกอบกับจิตนั้นๆ การปรุงแต่งอารมณ์ และยับยั้งจิตไม่ให้ตกไปในอกุศล และความระลึกในอารมณ์ที่เป็นกุศล ความระลึกได้ที่รู้ทันอารมณ์นั้น สติเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก ต้องใช้สติต่อเนื่องกันตลอดเวลาในการเจริญวิปัสสนาหรือเจริญสมาธิ มุ่งทางปฏิบัติซึ่งเป็นทางสายเดียวที่จะหลุดพ้นจากกิเลสไปได้ และบรรดาจิต และเจตสิกทั้งสองนี้ ก็เป็นธรรมชาติที่ต้องเกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน รับอารมณ์อันเดียวกัน และอาศัยวัตถุที่เกิดอันเดียวกันจะแยกจากกันไม่ได้ ในการศึกษาสังขารชั้นจึงจำเป็นต้องเข้าใจในองค์ธรรมของเจตสิกแต่ละตัว เพื่อให้เข้าใจถึงเหตุของเจตสิกแต่ละตัวที่จะเข้าประกอบในจิต และปรุงแต่งให้เป็นกุศลหรืออกุศลหรือไม่เป็นทั้งกุศลและอกุศล (อัพพยากฤต) เจตสิกทั้งหมดมี ๕๒ ดวง โดยเจตสิก ๕๐ ดวงเป็นสังขารชั้น

ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงลักษณะการเกิดขึ้น และเป็นไปของสังขารชั้น เพื่อการจะได้เจริญสติให้ทันกับปัจจุบันขณะ เพื่อไม่ให้อกุศลสังขารชั้นเจริญ และให้กุศลสังขารชั้นเจริญขึ้นโดยการกำหนดให้ทันกับปัจจุบันขณะที่ปรากฏอยู่นั้นเอง โดยเจริญสติปัฏฐาน ๔ ทาง กาย เวทนา จิต ธรรม มีสติระลึก

รู้อยู่เรื่อยๆ ในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา สังขารชั้นนี้ก็เป็นตัวปรุงแต่งให้คิดฟุ้งไปในอดีต อนาคต เนื่องจาก การปรุงแต่งของสังขารชั้นหรือเจตสิกเหล่านี้ ทำให้เห็นเป็นรูปที่สวยงาม ไม่สวย รูปที่น่าพอใจหรือไม่พอใจ รสที่อร่อย ไม่อร่อย นึกไม่นึก กลิ่นหอมหรือกลิ่นเหม็น กลิ่นดอกไม้หรือกลิ่นซากศพ เสียงที่ไพเราะ น่าฟังหรือไม่น่าฟัง เป็นคำชมหรือคำตำ คำสรรเสริญหรือคำนิโทษ โภกฐัพพารมณีนที่น่าพอใจหรือไม่พอใจ ล้วนเป็นการปรุงแต่งให้หลงไปจากสภาพปรมัตถธรรมตามความเป็นจริง เจตสิกนี้แม้ว่าจะเป็นสิ่งปรุงแต่งจิต ให้จิตมีพฤติกรรมเป็นไปตามลักษณะของเจตสิกก็ตาม แต่ก็ต้องถือว่าจิตเป็นใหญ่ เป็นประธาน เพราะเจตสิกเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยจิตเกิด ไม่ว่าจะ เป็นความพอใจ ความไม่พอใจ ความรัก ความเกลียด ความสงบ หรือฟุ้งซ่าน ล้วนเป็นคุณสมบัติของเจตสิกทั้งสิ้น แต่เจตสิกเกิดขึ้นเอง และแสดงพฤติกรรมเองไม่ได้ ต้องอาศัยจิตเป็นตัวแสดงพฤติกรรมแทน จึงกล่าวได้ว่า ธรรมชาติของเจตสิกนั้น เกิดพร้อมกับจิต หรือประกอบกับจิตเป็นนิตย หรือธรรมชาติ ที่ประกอบกับจิตเป็นนิตย ชื่อว่า เจตสิก สังขารชั้นทั้งที่เป็นอกุศลและที่เป็นกุศลสังขารชั้นล้วนเป็นสิ่งที่ต้องถูกกำหนดเพื่อละโดยสติและสัมปชัญญะเพื่อการเข้าถึงที่สุด คือพระนิพพานอันเป็นการดับขันธ ๕ โดยสิ้นเชิงโดยการเจริญสติตามหลักคือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งเป็นการอบรมปัญญา เป็นปัญญาที่เกิดจากการอบรมจิต เมื่อจิตระลึกรู้สภาวะธรรมล้วนๆ และมีสมมติตั้งมั่นอยู่ในสภาวะธรรมที่เป็นปัจจุบัน ปัญญาที่เกิดร่วมกับสติและสมาธิย่อมจะพัฒนาแก่กล้าขึ้นตามลำดับ ปัญญาดังกล่าวเรียกว่า กาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการอบรมจิต เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้าขึ้น สภาวะความรู้สึกตัวด้วยปัญญา, หยั่งรู้, กำหนดรู้ ที่ได้มาจากการเจริญวิปัสสนา หรือเจริญสติปัฏฐาน ๔ จนสภาวะ ญาณเกิดขึ้น ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้แสดงไว้เป็นญาณ ๑๖ คือ ลำดับญาณที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงแก่ผู้ปฏิบัติ วิปัสสนาล้วน หรือที่เรียกว่า การเจริญสุทธญาณวิปัสสนาตามลำดับ มี ๑๖ ประการ และแบ่งเป็น ๓ ระดับได้แก่ ญาณระดับต้น หมายถึง นามรูปปริจเฉทญาณ ปัจจัยปริคคหญาณ และสัมมสนญาณ ญาณระดับกลาง หมายถึง อุทยัพพญาณ และญาณระดับสูง หมายถึง กังคญาณเป็นต้นไปจนกระทั่งบรรลุมรรคญาณ และ ผลญาณในที่สุด ซึ่งในแต่ละระดับจะมีการปรุงแต่งของสังขารชั้นในลักษณะที่แตกต่างกัน และมีการพัฒนาของสติ และปัญญาที่ ว่องไวขึ้นในการกำหนดให้สังขารชั้นที่ปรุงแต่งจิตเหล่านั้นดับไปดังที่ได้แสดงไว้แล้ว ดังนั้นสติปัฏฐาน ๔ จึงเป็น หลักสำคัญในการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ที่ผู้ไม่หาการพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงควรศึกษาและปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง ขอเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่องสังขารชั้นในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทโดยเน้นการศึกษาเชิงเอกสาร ซึ่งเป็นการรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลจากคัมภีร์หรือตำราวิชาการเท่านั้น ยังขาดการ ศึกษาและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาโดยแยกตามหมวดต่างๆ ตามหลักสติปัฏฐาน ๔ พระคัมภีร์เถรวาท คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธรรมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดังนั้นผู้ที่สนใจต้องการศึกษาโดยละเอียดของสังขารชั้นที่ปรากฏในการปฏิบัติวิปัสสนาในแต่ละหมวด เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งหรือต้องการนำข้อมูลไปใช้ในวัตถุประสงค์อย่างอื่น ควรศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมหลักธรรมที่ ผู้วิจัยยังไม่ได้ศึกษาคือการแยกศึกษาสังขารชั้นในกายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา และศึกษาสังขารชั้นที่ในอานาปานสติ ซึ่งอยู่ในหมวดอื่นที่ผู้วิจัยยังไม่ได้นำมาศึกษาวิจัยเป็นต้น หากมีการศึกษาเรื่องเดียวกันนี้ผู้ศึกษา ควรที่จะศึกษาในความเกี่ยวข้องของหลักธรรมอื่นๆ ในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาสังขารชั้นกับสติสัมปชัญญะ ในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
๒. ศึกษาสังขารชั้นที่เป็นนิเวศธรรม ในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
๓. ศึกษาสังขารชั้นในการปฏิบัติในอานาปานสติ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๓๙.). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๕), พุทธธรรมฉบับปรับขยาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม.,
พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ) (๒๕๓๕). ธรรมปริทรรศน์ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬา
ลกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธโฆสเถระ วจนา (๒๕๕๕). คัมภีร์วิสุทธิมรรค. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ บ.ธนาเพรส จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๘).. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิก จำกัด.
- พระสัทธัมมโชติกะ (๒๕๕๕). ปรมัตถโชติกะ. มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บ.ธนาเพรส
จำกัด.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑-๒-๖ จิต เจตสิก รูป นิพพาน. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ ทิพยวิสุทธิ การพิมพ์, ๒๕๕๕.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี) ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต, (๒๕๕๓), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์,
กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท ศิริวัฒนา จำกัด.

การศึกษาการใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรมในการแก้ไขปัญหาความยากจน
ในครอบครัว ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
A STUDY OF THE APPLICATION OF DITTHADHAMMIKATTHA-SAMVATTANIKA-
DHAMMA FOR RESOVLING THE POVERTY OF FAMILY IN TAMBON
PRAKHONCHAI, AMPHOE PRAKHONCHAI, BURIRAM PROVINCE

พระด็ก ธรรมส์เวโค (วัง) *

พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร./ ดร. ชยภากรณ์ สุขประเสริฐ **

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเล่มนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความยากจนของครอบครัวในตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของครอบครัวในตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิจัยพบว่า

๑. หลักทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรมในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ๑) ควรเป็นคนมีทักษะ มีประสิทธิภาพ เอาจริงเอาจัง ขยันขันแข็งในอาชีพที่ตนประกอบอยู่ และเข้าใจงานหรืออาชีพนั้นเป็นอย่างดี เรียกว่า อุดหนุนสัมปทา ๒) ควรรักษาทรัพย์สินเงินทองที่ตนหามาได้ ในทางสุจริตและด้วยหยาดเหงื่อแรงงานของตน เรียกว่า อารักขสัมปทา ๓) ควรคบมิตรที่ซื่อสัตย์ มีการศึกษา มีคุณธรรม ใจกว้าง และคอยช่วยเหลือด้วยการชี้แนะให้ดำเนินตามทางที่ถูกต้อง เรียกว่า กัลยาณมิตร และ ๔) ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างมีเหตุผล รายได้ก็บรยายจ่ายต้องได้สัดส่วนไม่มากไม่น้อยเกินไป ไม่เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวเกินไป ไม่เป็นคนใจกว้างเกินขอบเขต และดำรงชีวิตอย่างพอเหมาะพอควร เรียกว่า สมชีวิตา

๒. จากการสัมภาษณ์ผู้ด้อยโอกาสเกี่ยวกับสภาพปัญหาความยากจนของครอบครัวในตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาหลักของกลุ่มคนเหล่านี้ บางส่วนเกิดจากไม่มีที่ดินทำกิน บางส่วนเกิดจากไม่มีบุตรธิดาคอยช่วยเหลือดูแล บางส่วนไม่มีญาติพี่น้องช่วยเหลือเกื้อกูล จึงตกอยู่ในสภาพของผู้ด้อยโอกาส ขาดการพัฒนาให้ยิ่งขึ้นไป

๓. สำหรับแนวทางการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของครอบครัวในตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ว่า ๑) ด้านความเกียจคร้าน: ควรแก้ด้วยความขยันหมั่นเพียรในหน้าที่การงาน รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่การงานที่ตนเองทำ และเข้าใจในหน้าที่

* นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** ประธานกรรมการ / กรรมการที่ปรึกษา

ของตนอย่างละเอียดรอบคอบ ๒) ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินอย่างสุรุ่ยสุร่าย: ควรแก้ด้วยการรู้จักหามาไว้ รู้จักบูรณะซ่อมแซมของเก่าของชำรุด รู้จักประมาณในการกินการใช้ และเป็นผู้มีศีลธรรม ๓) ด้านการขาดเพื่อนแนะนำ: ควรแก้ด้วยการเลือกคบมิตรที่ดีที่มีการศึกษา และสามารถแนะนำในดำเนินถูกทาง หรือเลือกแม่บ้านหรือพ่อบ้านที่มีศีลประกอบด้วยคุณธรรมของอุบาสกที่ดี และ ๔) ด้านการดำรงชีวิตแบบไร้หลัก: ควรแก้ด้วยการอยู่อย่างพอเพียง ยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม รู้จักคิดและเข้าใจคุณค่าแท้คุณค่า และรู้จักวางแผนเพื่ออนาคต ทั้งในส่วนตน ครอบครัว สมาชิกในครอบครัวและความสัมพันธ์กับสังคม

คำสำคัญ: ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

Abstract

The objective of this research is 1) to study of Dittthadhammikatha-Samvattanika-Dhamma in Buddhism 2) to study of the problem condition of poverty of family in Phrakhonchai district, Buriram province and 3) to study of applied method on solving the problem of poverty of family in Phrakhonchai district, Buriram province.

The result of research is as follows;

1. Principle of Dittthadhammikatha-Samvattanika-Dhamma in Buddhism is; 1) one should be ability, be succession, be in earnest, be industrious in one's work and understand clearly one's occupation called Utthanasampada, 2) one should protect one's honest property and one's hardship property called Arakkhasampada, 3) one should associate with a trustful, educated, virtue, broad mind friend who advised to the corrected direction called Kalyanamittata and 4) one should spend property reasonable, income and expenditure should be balance and lived in proper way called Samajivita.

2. To interview the disadvantaged-person on the problem condition of poverty of family in Phrakhonchai district, Buriram province shows that poverty is the main problem of these people. Some problem occurs from lack of land. Some comes from childless to take care. Some comes form no relative to help. So, they become disadvantaged-person which cannot develop for all.

3) For an applied method on solving the problem of poverty of family in Phrakhonchai district, Buriram province can conclude as following: 1) for indolentness: one should be solved by sedulous effort for one's work, taking responsibility for one's work and understanding cautiously for one's work, 2) for extravagant expenditure: one should be solved by seeking for property, repairing dilapidated property, understanding moderated food and being virtuous person, 3) for lack of advised friend: one should associate with good friend who was well ed-

uated and could introduce one to corrected way or choose wife or husband who practiced qualification of good followers (Upasaka-Dhamma) and 4) for purposeless life: one should live sufficiently, enjoyed with one's honest property, realized the truth value and artificial value and made plan for the future which was benefit for oneself, one's family, family membership and social relationship.

Keywords: Ditthadhammikatha-Samvattanika-Dhamma

๑. บทนำ

สถาบันครอบครัวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูกและญาติพี่น้องเอื้ออำนวยต่อกัน มีการพึ่งพาและเกี่ยวเนื่องกันเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะเกิดอุปสรรค หรือสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาในแต่ละครอบครัวแตกต่างกันไป แล้วแต่ว่าผู้ใดเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรค ซึ่งจะนำไปสู่บ่อเกิดแห่งความทุกข์ ปัญหาครอบครัวมีหลายประเภท แต่ต้นเหตุส่วนใหญ่ก็คือ ความไม่ลงตัวของบุคคลในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการนอกใจ การผิดประเวณี ทั้งของฝ่ายหญิงหรือและฝ่ายชาย ปัญหายาเสพติด ความขัดแย้ง ความรุนแรง และปัญหาความยากจน เป็นต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวเหล่านี้ คือสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหากับสถาบันครอบครัวในสังคมทั้งสิ้น

พระพุทธศาสนายอมรับสถาบันครอบครัว เพราะคำสอนของพระพุทธศาสนาได้วางกฎเกณฑ์ไว้ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัวไว้เช่นเดียวกัน^{๗๑๔} เช่น ในด้านสังคม กว้างหลักธรรมเรื่องทศ ๖ พรหมวิหาร ๔ ขรรवासธรรม ๔ ในด้านเศรษฐกิจ อาทิเรื่อง สันโดษ ปาปณิกธรรม การจัดสรรทรัพย์ ทัฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ สุขของคฤหัสถ์ ประโยชน์จากทรัพย์ โภคาทียะและกามโมคิ เป็นต้น ดังกล่าวมาแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญของครอบครัวเป็นอย่างมาก จึงต้องวางกฎเกณฑ์และระเบียบเพื่อให้บุคคลในครอบครัวได้ดำเนินตามเพื่อประโยชน์สูงสุดของครอบครัวและเกื้อกูลต่อสังคม

ตามหลักพระพุทธศาสนา ความยากจนเกิดจากพุทธศาสนิกชนขาดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต นั่นคือ (๑) การขาดความพากเพียรในการทำงานหรือการศึกษา (๒) การไม่รู้จักรักประหยัดทรัพย์ มีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย เกินความจำเป็น (๓) มีการคบคนพาลเป็นเพื่อน เพื่อนชอบแนะนำไปในทางที่ผิดหรือที่ไม่ควร และ (๔) มีการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ ใช้ชีวิตให้ไปตามกระแสนิยมของความต้องการ (ตัณหา) และไม่รู้จักรักเพียงพอ ไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาเหล่านี้ก็สามารถแก้ไขได้ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือใช้สติปัญญาในการคบคิดพิจารณา

คำสอนทางพระพุทธศาสนาว่าด้วย หลักทัฎฐธัมมิกัตถะสังวัตตนิกธรรม^{๗๑๖} อันหมายถึง หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ประกอบด้วย (๑) อุฎฐานสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความหมั่นความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุปาย สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี (๒) อารักขสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วย

^{๗๑๔} ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, ความสัมพันธ์ในครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๓.

^{๗๑๕} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

กำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย (๓) กัลยาณมิตตตา คือ คบคนดีเป็นมิตร รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกลงนามสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณ มีศรัทธา สติ จาคะ ปัญญา (๔) สมชีวิตา คือ มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือยจนเกินพอดี ให้รายได้อยู่เหนือรายจ่าย มีประหยัดอดออม เก็บไว้

ด้วยปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยต้องการนำเสนองานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถสังวัตตินิกธรรมในการแก้ไขปัญหาคความยากจนในครอบครัว ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์” ได้อย่างเป็นรูปธรรมและเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลในครอบครัว สถาบันครอบครัวและสร้างสังคมให้เป็นสุข

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถสังวัตตินิกธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความยากจนของครอบครัวในตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถสังวัตตินิกธรรมในการแก้ไขปัญหาคความยากจนของครอบครัวในตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาการใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถสังวัตตินิกธรรมในการแก้ไขปัญหาคความยากจนในครอบครัว ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการรวบรวมและศึกษาข้อมูล จากคัมภีร์ ตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์บุคคลในครอบครัวที่ด้อยโอกาส โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

๑) ชั้นศึกษาเอกสาร โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ที่เป็นคัมภีร์สูงสุดทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท วิทยานิพนธ์ เอกสารอ้างอิงที่เป็นตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถสังวัตตินิกธรรม เพื่อจัดลำดับความสำคัญก่อน-หลัง

๒) ชั้นกำหนดประชากร ผู้วิจัยได้กำหนดจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ สัมภาษณ์ผู้นำครอบครัว จำนวน ๔๑ คน โดยการเลือกสุ่มแบบเจาะจง

๓) ชั้นสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้ออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ผู้รับการสัมภาษณ์ได้มีการแสดงทัศนะเกี่ยวกับปัญหาคความยากจนในครอบครัว ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ได้อย่างอิสระ โดยยึดหลักคำสอนเรื่อง หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถสังวัตตินิกธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการออกแบบเครื่องมือวิจัย

๔) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย โดยการนำเครื่องมือวิจัยซึ่งสร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาที่ตรวจสอบด้านโครงสร้างเนื้อหาและคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน ประกอบด้วย ๑) รองศาสตราจารย์ ดร. เอกฉันท จารุเมธีชน ๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ๓) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान แล้วนำไปแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำของคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริงในภาคสนาม

๕) ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ หนังสือ สื่อออนไลน์และสื่ออื่น ๆ และประสานงานติดต่อสำนักงานเทศบาลตำบลประโคนชัย อำเภอ ประโคนชัย จังหวัด บุรีรัมย์ ในการขอข้อมูลของครอบครัวผู้ด้อยโอกาสในตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ การ ขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

๖) ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ หนังสือ สื่อออนไลน์และสื่ออื่น ๆ ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์และเรียบเรียง โดยข้อมูลเชิงคุณภาพ นี้ใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยมุ่งตอบประเด็นให้ตรงตามวัตถุประสงค์

๗) ชั้นเขียนรายงานการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีบรรยาย เรียบเรียงเป็นความเรียงตามเนื้อหาที่รวบรวมจัด ระเบียบมา โดยใช้วัตถุประสงค์เป็นหลักในการเรียบเรียง

๔. สรุปผลการวิจัย

ทฤษฎีนี้มีกตลึงวัตตนิกรมม หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวย ประโยชน์สุขขั้นต้น ประกอบด้วย ๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติ หน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความขำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบหาอุบายวิธี สามารถ จัดดำเนินการให้ได้ผลดี ๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผล งานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย ๓) กัลยาณมิตตตา คนคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่าง ท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ๔) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และราย จ่ายเลี้ยงชีพแต่พอดี มิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือย หารายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

ปัญหาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ทั้งหลายทั้งปวง มาจากการเติบโตแบบก้าวกระโดดด้าน เศรษฐกิจ ทำให้บุคคลในสังคมปรับตัวไม่ทันต่อสถานการณ์ดังกล่าว นั้นเป็นประการหนึ่ง ความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรธรรมชาติ ความเหลื่อมล้ำด้านฐานะความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นปัญหาเรื่องปากท้องของประชาชน ก็เป็นอีก ประการหนึ่ง ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาหลักของประเทศ เพราะถ้าประชาชนในประเทศขาด ปัจจัยในการดำรงชีวิตที่ดีพอสมควร การพัฒนาประเทศก็คงเป็นไปได้ค่อนข้างยากและประสบความสำเร็จช้า การขาดความรับผิดชอบและสามัญสำนึกที่ดีของนักการเมือง เช่น ขาดคุณธรรม จริยธรรม มุ่งแต่ประโยชน์ตน และประโยชน์ของหมู่คณะมากกว่าที่จะตั้งใจบริหารกิจการบ้านเมือง การให้การศึกษาของเยาวชน ยังขาดการ เอาใจจริงเอาใจและตรงประเด็น องค์กรทางศาสนา ควรนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาและคณะสงฆ์ ก็จำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องร่วมและเป็นผู้สร้าง ผู้ชี้ทางและเป็นผู้นำทางทางจิตวิญญาณของเยาวชนไทย เป็นผู้อธิบายค่านิ ยมที่ถูกต้อง ผู้อธิบายความดี ความชั่ว ความจริงของโลกและความสุขอันแท้จริงของชีวิต เป็นผู้ชี้แนะความสว่าง ความสงบทั้งแก่เยาวชนและคนไทยทุกคนให้เข้าใจในหลักธรรมและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

สาเหตุของปัญหาความยากจน ประมวลได้ดังนี้คือ เนื่องจาก ๑) ความไม่เท่าเทียมกัน ในความสามารถ ของบุคคล ๒) สิ่งของและบริการต่าง ๆ มีมากขึ้น ๓) ไม่สามารถทำงานตามปกติ ซึ่งอาจเกิดจากความเจ็บป่วย ความพิการทางร่างกายและจิตใจและหรือสุขภาพ ๔) ภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด ฯลฯ ๕) การว่างงาน ๖) การมีบุตรมาก ๗) การศึกษาต่ำ ไม่สามารถพัฒนาอาชีพของตนได้ ๘) ความเกียจคร้าน ไม่ชอบ ทำงาน

สาเหตุของความยากจนสามารถแบ่งได้เป็น ๒ แนวทางใหญ่ ๆ คือ

๑. สาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่ ๑) การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนา ทักษะต่าง ๆ ๒) การขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ๓) การมีปัญหาสุขภาพ ๔) การมีภาระ ในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ ๕) การมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย

ปัจจัยเหล่านี้ ล้วนเป็นสาเหตุภายในบุคคลที่ทำให้บุคคลกลายเป็นคนจนได้

๒. สาเหตุจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ เช่น ๑) การเน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท ๒) การเน้นแต่ทุนทางกายภาพโดยขาดการส่งเสริมทุนทางสังคม ๓) การเน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร ๔) การเน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อการพาณิชย์โดยไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน ๕) การเน้นเป้าหมายการเจริญเติบโต ทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้ให้กับประชากร ๖) การเน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่ดีพอและกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นตัวสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม ๗) ระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจนทั้งในแง่ขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ซับซ้อนและล่าช้า ๘) ความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่าง ๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติการ ๙) ความไม่สอดคล้องกันของแผนงานและงบประมาณในระดับต่าง ๆ

ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยหลักจากภายนอก ที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาความยากจนและซ้ำเติมคนจนมากขึ้นเช่นกัน

การวิเคราะห์ปัจจัยและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อปัญหาความยากจน

๑. จุดแข็งและโอกาส ปัจจัยและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบเชิงบวก เช่น นโยบายรัฐบาลและแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ ได้ให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาค่าครองชีพอย่างจริงจัง โดยถือเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องรีบเร่งดำเนินการ ภาคประชาสังคมตื่นตัว มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งในหลายรูปแบบและขยายเครือข่ายได้กว้างขวาง เศรษฐกิจชนบทยังเป็นฐานการผลิตที่สำคัญของประเทศและสนับสนุนการเพิ่มรายได้ของคนจน รวมทั้งรัฐธรรมนูญได้วางพื้นฐานการกระจายการพัฒนาและแก้ไขปัญหาค่าครองชีพ โดยการกระจายอำนาจและสนับสนุนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจากชุมชนและภาคประชาสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

๒. จุดอ่อนและข้อจำกัด ปัจจัยและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบเชิงลบ เช่น ระบบการจัดสรรทรัพยากรขาดประสิทธิภาพ ขาดความเสมอภาคและเป็นธรรม ระบบการคุ้มครองทางสังคมยังมีปัญหา ด้านคุณภาพ กระบวนการทางกฎหมายยังปรับเปลี่ยนไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชน มีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรงขึ้น คุณภาพคนและแรงงานส่วนใหญ่ยังไม่ได้มาตรฐาน รวมทั้งระบบราชการขาดประสิทธิภาพและไม่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาค่าครองชีพในระดับพื้นที่ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงสาเหตุของความยากจน ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับเรื่อง ทรัพย์ ในหลาย ๆ ประเด็น ซึ่งหัวข้อนี้จะนำเสนอรายละเอียดดังนี้ ๑) เหตุที่ทำให้ทรัพย์หรือโภคะเสื่อม โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้ มีทางเสื่อม ๔ ประการ คือ (๑) เป็นนักเลงหญิง (๒) เป็นนักเลงสุรา (๓) เป็นนักเลงการพนัน (๔) เป็นผู้มิมีมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว ๒) เหตุแห่งทรัพย์อยู่ได้ไม่นาน (๑.) ไม่แสวงหาพัสตุที่หายไป (๒) ไม่ซ่อมแซมพัสตุที่เก่าคร่ำคร่า (๓) ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค (๔) ตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีลให้เป็นใหญ่ในเรือน

๓) สาเหตุเกิดจากความเกียจคร้าน ความหมายของความเกียจคร้าน มี ๒ ลักษณะ คือความเกียจคร้าน หมายถึง (๑) ความเฉื่อยชา ความท้อแท้ ขาดความกระตือรือร้น ไม่อยากทำงาน ความประมาท และ (๒) ขาด

ความเพียรพยายาม ลักษณะของการกระทำหรือความประพฤติเช่นนี้ เรียกกันว่า ความเกียจคร้าน ถ้าเกี่ยวกับตัวบุคคล คือเป็นลักษณะของบุคคลผู้กระทำหรือประพฤติปฏิบัติ เรียกกันว่า คนเกียจคร้าน ปัญหาความยากจนในกรอบของทฤษฎีธรมมีกตตสังวัตตนิกรรมในสังคมปัจจุบัน มีดังนี้

๑. ปัญหาในการขาดความเพียร ถ้าจะกล่าวกันตรง ๆ ก็คือ ความเกียจคร้าน หรือความไม่ขยัน หมั่นเพียรในการทำงานที่ตนรับผิดชอบ หรือต้องรับผิดชอบ ไม่ประกอบอาชีพสุจริต ผักผ่อนให้เกิดความขำนาญและรู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบตรา เพื่อประโยชน์ในการใช้ชีวิต ทั้งของตนเอง ครอบครัว สังคมและต่อประเทศชาติ

๒. ปัญหาในการขาดการรักษาโภคทรัพย์ที่หาได้โดยชอบธรรม การไม่รู้จักคุ้มครองรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบธรรม ย่อมเป็นผลเสียต่อตน ครอบครัว หลักข้อนี้มีจุดมุ่งหมายให้เป็นอดออม ประหยัด ดูแลรักษาโภคทรัพย์ ให้รู้จักซ่อมแซมโภคทรัพย์ที่ชำรุด เสียหาย

๓. ปัญหาในการคบมิตร คือไม่รู้จักคบคนดีเป็นมิตร ไม่รู้จักเลือกบุคคลที่จะคบหาว่าจะนำพาชีวิตของเราไปในทิศทางใด ซึ่งข้อนี้ควรจะต้องเลือกคบหาเสวนาจากท่านผู้ทรงคุณวุฒิ มีศรัทธา ศील จาคะ ปัญญา เป็นลักษณะของการคบมิตรในหลักธรรม ทิศ ๖ พึงละเว้นจากการคบคนพาล

๔. ปัญหาในการเลี้ยงชีวิตที่สมควร พอเหมาะพอดี ประเด็นปัญหาใหญ่ที่ก่อให้เกิดความยากจนส่วนหนึ่งก็เกิดจากการใช้ทรัพย์เกินฐานะ โดยไม่รู้จักประเมินรายรับกับรายจ่ายให้พอดีหรือลงตัวกัน การมีทรัพย์แล้วใช้ไม่ได้มีค่ามากไปกว่าการมีทรัพย์แล้วเหลือ พระพุทธเจ้ายังได้แสดงหลักธรรมในเรื่องของการจัดสรรทรัพย์ เพื่อให้บุคคลในสังคมได้รู้จักจัดสรรทรัพย์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ปัญหาความยากจนของผู้ด้อยโอกาสในตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ภาพรวมโดยสรุป ผู้ด้อยโอกาสขาดโอกาสในการมีที่ทำมาหากิน ขาดวิสัยทัศน์ในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพใหม่ ๆ ขาดที่ปรึกษาที่ดีที่เป็นกัลยาณมิตร ขาดเงินทุนสนับสนุนจากโครงการรัฐบาลหรือองค์กรอื่น ๆ และโดยทั่วไป ผู้ด้อยโอกาสในตำบลประโคนชัย ยังมีความมุ่งมั่นที่จะดำรงชีวิตที่ดีขึ้น เพียงแต่รอโอกาสและการสนับสนุนเท่านั้น

แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนในตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้เสนอแนวทางการแก้ไข โดยใช้หลักทฤษฎีธรมมีกตตสังวัตตนิกรรม ดังนี้

วิธีแก้โดยการรู้จักบำรุงรักษาทรัพย์ (อารักขสัมปทา) (๑) การแก้ปัญหาโดยการรู้จักหาмаไว้ (นฤคเวสนา) (๒) การแก้ปัญหาโดยการรู้จักบูรณะซ่อมแซมของเก่าของชำรุด (ซิณณปฏิสังขานา) (๓) การแก้ปัญหาโดยการรู้จักประมาณในการกินการใช้ (ปริमितปานโภชนา) (๔) การแก้ปัญหาโดยการให้ผู้ครองเรือนเป็นผู้มีศีลธรรม (อริปัจจสีลวนตสถาปนา)

กล่าวโดยสรุป การได้ทรัพย์สำหรับคฤหัสถ์ที่ถูกต้องตามพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง คือ การแสวงหาทรัพย์ด้วยสัมมาอาชีพ ด้วยอาชีพที่สุจริต ที่ไม่เป็นไปในการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นและไม่เป็นอาชีพที่เนื่องเกี่ยวกับการทำบาป ทำอกุศลกรรมและพระองค์ยังแสดงละเอียดลึกลงไปอีกว่า การแสวงหาทรัพย์และการได้ทรัพย์มา ก็ควรเป็นอาชีพที่อุบาสกควรประกอบ ไม่ประพฤติอาชีพที่ไม่ควรประกอบ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงทั้งเหตุและผล คือ ผลของกรรมดีย่อมเป็นปัจจัยให้ได้ทรัพย์ ผู้ที่เสียทรัพย์ ก็เพราะผลของกรรมชั่วให้ผลส่วนการรักษทรัพย์ พระองค์ก็ทรงแสดง เรื่องการใช้ทรัพย์ให้เหมาะสม ให้เป็นประโยชน์ นั่นคือ เมื่อได้ทรัพย์มาแบ่งเป็น ๔ ส่วน ๒ ส่วน เก็บไว้ทำกิจการงาน อีกส่วน สำหรับทำบุญและส่วนสุดท้าย เก็บไว้เมื่อคราวมีภัยหรือรักษาตนเอง ดังนั้น การรักษทรัพย์ ก็เพื่อมุ่งประโยชน์ให้เกิดผลกับตนและครอบครัวเมื่อถึงคราวมีภัย

อันไม่คาดหมายเกิดขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็ได้มุ่งให้เก็บทรัพย์ไว้ทั้งหมด แต่ให้รู้จักการจัดสรรทรัพย์ที่เหมาะสม เช่น การบำรุงรักษาบิดา มารดาบุตร ภรรยา ข้าทาส กรรมกร เพื่อน และทำบุญแด่สมณพราหมณ์ ตลอดจนการเสียภาษีให้กับประเทศชาติด้วย

วิธีแก้โดยการเลือกคบมิตรที่ดีหรืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (กัลยาณมิตรตตทา) กัลยาณมิตร หมายถึงบุคคลที่มีความพร้อมแห่งคุณธรรม ความดีงาม เป็นผู้ห่างไกลจากสิ่งอันเป็นข้าศึกในการพัฒนา ศักยภาพชีวิตและตั้งตนอยู่อย่างเหมาะสมแห่งการเคารพ รวมทั้งยังเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์สุขและคุณธรรม ความดีงามต่าง ๆ ให้แก่บุคคลรอบข้างด้วยความเข้าใจ จนเป็นแรงเหนี่ยวนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาไปสู่ประโยชน์และความสุขในระดับต่าง ๆ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลส่งเสริมการพัฒนาชีวิต ก็เป็นดังกัลยาณมิตรด้วยเช่นกัน

วิธีแก้โดยการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม คำว่า ถิ่นหรือประเทศที่เหมาะสม หมายถึง ถิ่นหรือประเทศที่ดี ไม่มีเรื่องวุ่นวาย ไม่มีปัญหาร้ายแรง สภาพแวดล้อมอบอุ่น ไม่มีพิษภัย ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขร่มเย็น มีน้ำใจไมตรี โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สมครสมานสามัคคี มีความเป็นพี่เป็นน้องและผู้คนตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

วิธีแก้โดยการเลือกแม่บ้านพ่อบ้านเป็นผู้มีศีล เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญมากประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของครอบครัว เพราะว่าคุณค่าและคุณเล่ห์โลกทรัพย์ในบ้านเรือน จะเป็นผู้ที่กุมเศรษฐกิจของบ้านทั้งหมดเป็นสำคัญ เพราะรายรับทั้งสิ้นจะถูกจัดระเบียบในครอบครัวโดยแม่บ้านหรือพ่อบ้าน แต่ถ้า แม่บ้านหรือพ่อเรือนขาดคุณสมบัติในการบริหารจัดการเรื่องเศรษฐกิจภายในครอบครัว ก็จะทำให้ปัญหาการขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคได้ ดังนั้น คุณสมบัติเบื้องต้นของการเป็นพ่อบ้านแม่เรือนที่ดี (ธรรมของอุบาสกที่ดี สมบัติหรือองค์คุณของอุบาสก อย่างเยี่ยม) ต้องประกอบด้วย (๑) เป็นผู้มั่งคั่ง (๒) มีศีล (๓) ไม่ถืองมงคลตื่นข่าว เชื้อกรรม ไม่เชื่องมงคลคือ มุ่งหวังผลจากการกระทำและการงาน มิใช่จากโชคกลางและสิ่งที่ตื่นกันว่าลัทธิศรัทธา (๔) ไม่แสวงหาทักษิณภายนอก หลักคำสอนนี้ คือ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา (๕) กระทำการสนับสนุนในพระศาสนานี้เป็นเบื้องต้น คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

วิธีแก้โดยการรู้จักใช้ชีวิตที่เหมาะสม (สมชีวิตา) (๑) วิธีแก้โดยการอยู่อย่างพอเพียง (สันโดษ) โดยความหมาย สันโดษ เป็นความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ความรู้จักอุมิรู้จักพอ (๒) วิธีแก้โดยการคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าพอกเสริม (คุณค่าเทียม) สิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตสรุปลงในปัจจัย ๔ ประการทั้งสิ้น สิ่งอื่น ๆ นอกจากนี้อยู่ในฐานะเป็นส่วนประกอบของปัจจัย ๔ เรียกว่า สิ่งอดิเรก หรือสิ่งที่พุ่มเพื่อยบ่าง (๓) วิธีแก้ปัญหาโดยการจัดสรรทรัพย์ (โภควิภาค ๔) พระพุทธศาสนาไม่เพียงต้องการจะแนะนำให้มนุษย์อยู่รอดเท่านั้น จะต้องมีการจัดสรรทรัพย์อย่างถูกวิธี (๔) วิธีแก้ โดยการใช้อย่างหลักโภควิภาค (๔.๑) วิธีแก้ในการใช้จ่ายทรัพย์ ส่วนที่ ๑ (ทรัพย์ที่ใช้เลี้ยงตนเอง ครอบครัวและญาติมิตรที่ดี) การใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นเครื่องชี้วัดว่า ชีวิตและครอบครัวจะเจริญก้าวหน้าหรือลุ่มเหลว ก็อยู่ที่การรู้จักใช้จ่าย เรียกว่า รู้จักการวางแผนในการใช้จ่าย คือ ให้มีสติในการใช้จ่าย อย่าให้เกินพอดี หรือเกินความจำเป็น (๔.๒) วิธีแก้ในการใช้จ่ายทรัพย์ ส่วนที่ ๒ - ๓ (การลงทุน) การจัดสรรทรัพย์สำหรับลงทุน พระพุทธเจ้าทรงให้แบ่งไว้ถึง ๒ ส่วน ซึ่งถือว่าเป็นครึ่งหนึ่งของทรัพย์ที่มีอยู่ นั่นหมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการนำทรัพย์ไปลงทุนเป็นอย่างมาก (๔.๓) วิธีแก้โดยการรู้จักใช้ทรัพย์ส่วนที่ ๔ (เก็บทรัพย์ไว้ใช้ในยามจำเป็น) ทรัพย์ส่วนนี้สำหรับเก็บ

หรือออมไว้ใช้ในยามจำเป็น ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความรอบคอบ ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต การเก็บออมก็คือ การรู้จักประมาณตน ลดความฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บเงินที่หามาได้จากการประกอบอาชีพที่สุจริต เพื่อเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น

การใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม เป็นการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ทำได้ ไม่ให้ผิดเคืองนักไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ก็จะไม่เกิดปัญหาความยากจน กับคำกล่าวที่ว่า ทุกอย่างจะสำเร็จด้วยดีถ้ามีแผน เป็นคำกล่าวที่เป็นจริงเสมอ การดำเนินชีวิตในการครองเรือนจะสำเร็จและเป็นสุขได้ก็ต้องมีการวางแผน ดังนั้น ปัญหาความยากจนของครอบครัวไทยนี้ สามารถแก้ไข ป้องกันได้ด้วยวิธีการวางแผนไว้ล่วงหน้า ดังนี้ ๑) การวางแผนด้านที่อยู่อาศัย เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายจะต้องย้ายเข้าไปอยู่ร่วมกับ ครอบครัวอีกฝ่ายหนึ่งหรือต้องไปอยู่ร่วมกับครอบครัวของอีกฝ่ายหนึ่ง ก็จำเป็นต้องวางแผนในการดำเนินชีวิตให้กับสมาชิกใหม่ วางแผนที่จะสร้างครอบครัวของตนเอง ๒) วางแผนการใช้จ่ายในครอบครัว จะต้องวางแผนรายรับรายจ่ายในครอบครัวให้เหมาะสมพอดีและมีการเก็บออมเพื่อใช้ในคราวจำเป็น เก็บออมไว้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยสร้างครอบครัวเพื่อการศึกษาของบุตร ธิดาและอื่นๆ ๓) วางแผนการมีสมาชิกใหม่ในครอบครัว คือ วางแผนการมีลูกว่าจะมีลูกกี่คนและจะมีในช่วงเวลาไหน จะเลี้ยงดูอย่างไรให้ลูกเป็นคนดี มีการศึกษา มีอาชีพหาเลี้ยงชีวิตได้และเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ๔) วางแผนในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคม วางแผนที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวที่มีญาติผู้ใหญ่อยู่ด้วย สร้างการมีส่วนร่วมในสังคมสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่หรือหากมีโอกาสที่จะเลือกได้ ควรจะเลือกอาศัยอยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี นอกจากนี้ ยังมีเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตการครองเรือนอีกมาก ซึ่งจะต้องเตรียมและวางแผนไว้ล่วงหน้า จะช่วยให้ชีวิตการครองเรือนประสบความสำเร็จอบอุ่นและมีความสุขได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจที่ควรนำไปศึกษาค้นคว้าเพื่อจะได้มีความเข้าใจถึงหลักคำสอนเรื่องกรรมอันลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจหลักในการดำเนินชีวิตและการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) กำหนดนโยบายด้านการครองชีพ โดยเน้นหนักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

๒) รัฐบาลให้การสนับสนุนทุนในการจัดการอาชีพสำหรับความสามารถเฉพาะบุคคลที่ด้อยโอกาส มีการติดตามประเมินผลทุก ๆ ๖ เดือน เพื่อรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และสรุปผล

๓) เร่งรัด ป้องปราม อบายมุขทุกชนิด ให้บรรเทาเบาบางมากที่สุด

๔) มีปัญหาความยากจน ครอบครัวต้องดูแลเอาใจใส่และส่งเสริมคุณภาพชีวิตตั้งแต่ยังเด็ก ๆ สำนักงานเทศบาลตำบล สำนักงานเทศบาลเมือง องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ต้องส่งเสริมอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้พึ่งพาตนเองได้ ไม่รอแต่ให้ผู้อื่นนำมาแจก ให้รู้จักประหยัดอดออมและไม่นิยมตามแบบระบบทุนนิยม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) ผู้ด้อยโอกาสควรได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดจากองค์กรของรัฐ อาทิ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ธนาคารเพื่อการเกษตร อาทิ การอนุมัติเงินกู้เพื่อการเกษตรและอื่น ๆ เพื่อให้ผู้ด้อยโอกาสได้มีโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้อย่างเป็นระบบ ถูกต้องและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๒) เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมและความเป็นอยู่ของราษฎร ต้องเข้าไปมีบทบาทในการจัดสรร ดูแลด้านการเพาะปลูก หรือด้านอาชีพที่เหมาะสม โดยใช้วิธีการสัมมนา อบรมวิชาชีพ ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของการทำงานและวิธีการทำงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ อาทิ ให้ความรู้ด้านการออม การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย เป็นต้น

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ศึกษาเปรียบเทียบหลักทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตินิกธรรมกับหลักสันโดษ ในพระพุทธศาสนา

๒) ศึกษาเรื่องลูกหนี้ เจ้าหน้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท อาร์. เอส. ฟรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๔.

การจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์
แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

Management learned of the monk's toward promoting desirable
characteristics. Junior high school students School Rajaprajnugroh 14
Muang Khai Nong Khai.

พระครูปัญญาธรรมมานุกิจ,ค.ม., พระสุวรรณ สุทธาโส,กศ.ม.
นายมงคล มาเวียง,กศ.ม., ว่าที่ ร.ต.ชนะพล ดุลยเกษม,กศ.ม.
นายไชยยา เมืองแทน,ร.ป.ม.*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๓) โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย จำนวน ๑๕๘ ตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าสถิติร้อยละ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย พบว่า

๑. ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านการวัดผลและประเมินผล มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๔.๓๑) ด้านการใช้สื่อเทคโนโลยี มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๔.๒๗) ด้านการจัดการเรียนรู้ แลด้านการจัด กิจกรรม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๔.๒๓) ซึ่งสรุปได้ว่า พระสงฆ์สามารถส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนทั้ง ๘ ประการได้อย่างครอบคลุมทุกด้านและสามารถทำการวัดผลและประเมินผลได้ในผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา

* อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

๒. ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ ได้แก่ ๑. ด้านการจัดการเรียนรู้ คือ นักเรียนยังขาดความมีระเบียบวินัยในตัวเองเมื่อเข้าห้องเรียนมักที่จะคุยกัน ๒. ด้านกิจกรรม คือ พระสงฆ์ขาดกิจกรรมและเทคนิคการฝึกอบรมนักเรียนให้ปฏิบัติธรรม ๓. ด้านการใช้สื่อและเทคโนโลยี คือ ในบางห้องเรียนไม่มีที่ฉายสื่อและเทคโนโลยี ๔. ด้านการวัดและประเมินผล คือ ไม่สามารถออกข้อสอบในเรื่องคุณลักษณะอันพึงประสงค์ได้จึงต้องวัดจากจิตพิสัย ทักษะพิสัย พุทธิพิสัย ซึ่งพระสงฆ์ยังขาดความเข้าใจในเรื่องนี้

ABSTRACT

Research "The learning of the priest is to promote desirable characteristics of junior high school students Rajaprajanugroh 14 Muang Khai. Nong Khai "to study the learning of the priest is to promote desirable characteristics of junior high school students Rajaprajanugroh 14 Nong Khai District Nong Khai Province The purpose is to study the learning of the priest toward promoting desirable characteristics of junior high school students Rajaprajanugroh 14th District Khai. Nong Khai The data were collected from a sample of students in junior high school. (Secondary Grade 1-3) School District 14 Rajaprajanugroh Khai. Nong Khai, 158 samples Questionnaires were used as a tool to analyze the data using the percentage (Frequency) Average (Mean) of Matlock SD (Standard Deviation) study found.

1. The students learn to deal with the clergy to promote desirable characteristics of junior high school students Rajaprajanugroh 14 Muang Khai. Nong Khai Overall and specific At a high level In descending order of descending below. The evaluation average ($\bar{X}$ = 4.31), the use of media technologies have on average ($\bar{X}$ =4.27) and learning management. After the event, with an average ($\bar{X}$ = 4.23), which concluded that.Priests can promote desirable characteristics of the eight students have to cover all aspects and can measure and evaluate the results in the power of education

2. problems and approaches to learning of the priest is to promote desirable characteristics of junior high school students Rajaprajanugroh 14 1. Learning is also a lack of student discipline. Classes tend to be himself when he talked 2. Activity is a priest shortage and technical training students to practice 3. Media and technology in the classroom is not projected media and technology 4. measurement. and the evaluation was not able to test out the desired characteristics can be measured by a range of cognitive skills Group priest who lacks understanding in this matter.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาใดๆ ก็ตามถ้าบุคคลขาดการพัฒนาคุณภาพที่มีอยู่ภายในให้ดีขึ้นมาก่อนแล้ว การพัฒนานั้นจะไม่ใช่เป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้ เพราะบุคคลต่างๆ เป็นสิ่งที่มีชีวิต และชีวิตประกอบไปด้วยกายและใจ หากมุ่งแต่การพัฒนาเพียงแต่ภายนอกอย่างเดียวแล้ว “ใจ” ที่เป็นต้นเหตุแห่งดี และชั่ว หรือเป็นประตูแห่งการนำเข้าสู่สิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ไม่ดีทั้งปวง ถ้าไม่ได้รับการฝึกฝนและมีการพัฒนาที่ดี แม้จะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ก็ไม่อาจที่จะพัฒนาไปในทิศทางที่ดีได้^{๗๑๗} และการศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การแข่งขันทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ก็ขึ้นอยู่กับการศึกษา การพัฒนาการเมืองก็ขึ้นอยู่กับการศึกษา สังคมกำลังเสื่อมโทรม ผู้คนติดยาเสพติด เป็นโรคเอดส์มากยิ่งขึ้น ก็ต้องหันไปพึ่งการศึกษา การพัฒนาการศึกษาจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาประเทศและแม้แต่ประเทศที่พัฒนาแล้ว^{๗๑๘} ประเทศไทยพลาดจากอุดมคติเพราะเสื่อมลงของคุณธรรมและจริยธรรม สังคมไทยมีระดับมาตรฐานของคุณธรรมและจริยธรรมลดลง ทั้งที่ความจริงคุณธรรมจริยธรรมและความดีงามของคนในสังคมถือได้ว่าเป็นรากฐานการดำรงอยู่ของสังคมนั้นๆ สาเหตุสืบเนื่องมาจากค่านิยมของการเป็นสังคมที่เปิดรับอิทธิพลและค่านิยมจากภายนอกประเทศได้ง่ายผ่านสื่อต่างๆ โดยขาดการกลั่นกรองส่วนบุคคลในการนำมาใช้อย่างรอบคอบ และประกอบกับระบบการศึกษาของไทยที่อยู่ในลักษณะของการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมมากกว่าการสอนให้รู้จักประเมินคุณค่าและประยุกต์วัฒนธรรมและค่านิยมที่รับมาจึงเป็นเหตุให้คุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมตกต่ำลง^{๗๑๙}

ในปัจจุบันสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมากจากสังคมชนบทที่เติบโตเป็นสังคมเมืองขึ้น จากสังคมที่มีการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นสังคมต่างคนต่างอยู่ ชุมชนล่มสลายไปมาก คือ คนแก่เฝ้าบ้าน หม่อมสาวเข้าเมือง เศรษฐกิจ ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากการประกอบอาชีพเป็นการประกอบธุรกิจเพื่อส่งออกแข่งขันกันระดับโลก อาชีพแตกต่างกันตามความเจริญแห่งยุคและมีผลกระทบต่อระบบวิถีชีวิตของผู้คนในระดับต่างๆ เป็นจำนวนมาก ชาวสารข้อมูลเป็นตัวเชื่อมเศรษฐกิจไว้ด้วยกันทั่วโลก ส่งผลให้การเมืองและภาคสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ต่างพยายามที่จะปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก จนละเลยสิ่งที่มีอยู่ใกล้ตัว ซึ่งเป็นคุณค่าที่มีอยู่ภายในตัวของตนเอง เช่น คุณธรรมและจริยธรรมที่ตีงามของคนที่ดีควรประพฤติและปฏิบัติ^{๗๒๐}

การจัดการศึกษาอบรมที่ผดุงสังคมไว้ได้คือการจัดการศึกษาที่มีจริยศึกษาเป็นแกนหลักที่สำคัญ โดยผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี สังคมใดหากเต็มไปด้วยคนไร้ศีลธรรม สังคมนั้นย่อมเข้าสู่สภาวะตายนั่น การที่บุคคลแต่ละคนมีความเข้าใจอย่างถูกต้องในหลักศาสนาที่พอเหมาะพอดี มีการฝึกตนตามหลักสัจจะธรรมย่อมช่วยให้บุคคลเกิดปัญญาอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข^{๗๒๑} ดังนั้น การอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนนั้น

^{๗๑๗} ณรงค์ศักดิ์ ตะละภักฎ, “วินัยกับการพัฒนาเด็ก: การพัฒนาคุณภาพชีวิต”, (กรุงเทพมหานคร: ศิวพรการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖.

^{๗๑๘} วิชัย ต้นศิริ, *อุดมการณ์ทางการศึกษาทฤษฎีและภาคปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^{๗๑๙} ผ.ศ.จ.ณณเจิม ยัวร์และคณะ, *มนุษย์กับสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต), หน้า ๓๘.

^{๗๒๐} ดวงเดือน พันธานาวิน, “จิตวิทยาการปลูกฝังวินัยแห่งตน”, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓), หน้า ๑.

^{๗๒๑} สุนน อมรวิวัฒน์, *การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์: ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒-๓๔.

จะอาศัยเพียงแต่ครูในโรงเรียนแต่อย่างเดียวก็ไม่ได้ จะต้องอาศัยเหตุและปัจจัยแวดล้อมหลายๆ อย่างด้วยกัน และที่สำคัญนิสิตนักศึกษาที่เรียนหลักสูตรครู ๕ ปี ที่จะต้องออกไปปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาเป็นเวลา ๑ ปี นั้น จะต้องเป็นผู้ที่เป็นแบบอย่างให้แก่เด็กและเยาวชน และเป็นผู้ที่คอยส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชน อีกทางหนึ่ง ซึ่งเปรียบเสมือนพี่ดูแลน้องๆ โดยสอดแทรกไปกับกิจกรรมการเรียนการสอนที่นิสิตฝึกสอนได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนนั่นเอง

โศคตีที่ประเทศไทยมีอดีตพระมหากษัตริย์นักพัฒนา คือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นปราชญ์รอบรู้ทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง การพัฒนา การเกษตร การชลประทาน ภาษา การดนตรี และด้านการศึกษา ซึ่งขอยกเอาพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่ได้รับพระราชทานรางวัล ณ ศาลาศิตตาลัย วันจันทร์ที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๔^{๗๒๒} ไว้ดังนี้ว่า

“...สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วนล้วนพอเหมาะกันทุกๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้น ก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยตลอด ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาทุกๆ คนจึงต้องถือว่า ตัวของท่านมีความรับผิดชอบต่อชาติบ้านเมืองอยู่อย่างเต็มที่ ในอันที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เที่ยงตรง ถูกต้อง สมบูรณ์โดยเต็มกำลัง จะประมาทหรือละเลยมิได้ เพราะถ้าปฏิบัติให้ผิดพลาดบกพร่องไปด้วยประการใดๆ ผลร้ายอาจเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม และประเทศชาติได้มากมาย ทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันสร้างเสริมรากฐานชีวิตอันแข็งแกร่งสมบูรณ์ให้แก่เยาวชน ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และความรู้ ความฉลาด สำคัญที่สุด จะต้องฝึกฝนอบรมให้รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักตัดสินใจ ด้วยเหตุผล และรู้จักสร้างสรรค์ตามแนวทางที่สุจริต ยุติธรรม”

เห็นได้ว่าพระองค์ทรงมีความห่วงใยทั้งเยาวชนที่กำลังศึกษาเล่าเรียนไม่ให้เรียนแต่วิชาการเพียงอย่างเดียว และการจัดการเรียนการสอนก็ไม่ให้สอนแต่วิชาการแต่เพียงอย่างเดียว ควรที่จะมีการอบรมด้านศีลธรรมจรรยาและวัฒนธรรม ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น โรงเรียน คณะครู อาจารย์ นิสิตฝึกสอน พระครูสอนศีลธรรม พระสงฆ์ และคณะวิทยากรต่าง ๆ ก็มีส่วนในการส่งเสริมคุณอันพึงประสงค์ให้เกิดแก่นักเรียนและเยาวชนทั้งสิ้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจต้องการศึกษาการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่ทำการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน การทำกิจกรรมในโรงเรียนและแนวทางแก้ไขปัญหแก่นักเรียน จึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” เพื่อทราบในการจัดการเรียนสอนและการพัฒนาองค์ความรู้ เพื่อใช้ในการส่งเสริมสร้างพฤติกรรมในด้านคุณธรรมและจริยธรรม ให้เกิดแก่เยาวชน และเพื่อจะนำผลการวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ต่อไป

^{๗๒๒} คำสอนพ่อ, ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๑.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๒. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ตอนที่ ๑ การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ใน ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการใช้สื่อและเทคโนโลยี และด้านการวัดผลและประเมินผล โดยกำหนดตัวแปรที่ศึกษา ดังนี้

ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการศึกษาเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพส่วนบุคคลของนักเรียนผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ, อายุ, ระดับชั้นเรียน

๒) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ใน ๔ ด้าน คือ ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการใช้สื่อและเทคโนโลยี และด้านการวัดผลและประเมินผล

ตอนที่ ๒ กำหนดกลุ่มประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย จำนวน ๑๕๘ คน ใช้ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ เครจซีและมอร์แกน (R.V.Krejcie and D.W.Morgan) ได้กำหนดสุ่มกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ตอนที่ ๓ สร้างเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามกรอบของความคิดเห็นของนักเรียน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการใช้สื่อและเทคโนโลยี และด้านการวัดผลและประเมินผล ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)

ตอนที่ ๔ วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ,ค่าแจกแจงความถี่,ค่าร้อยละ (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และคณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ข้อมูลตามแบบสอบถามของระดับเสนอในรูปตารางประกอบความเรียงในบทวิเคราะห์แบบสอบถามใช้สรุปผลการวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๒. ทำให้ทราบปัญหาและอุปสรรคการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอัน

พึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

๑. สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

พบว่า นักเรียนผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐๓ มีอายุ ๑๓ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๖๘ และมีระดับชั้น ม.๒ จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๘๑

๒. การจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๖

อภิปรายผล

จากการศึกษาเกี่ยวกับ การจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย คณะผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

๑. ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านการวัดผลและประเมินผล มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๔.๓๑) ด้านการใช้สื่อเทคโนโลยี มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๔.๒๗) ด้านการจัดการเรียนรู้ และด้านการจัดกิจกรรม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๔.๒๓) ซึ่งสรุปได้ว่า พระสงฆ์สามารถส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนทั้ง ๘ ประการได้อย่างครอบคลุมทุกด้านและสามารถทำการวัดผลและประเมินผลได้ในผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิรัตน์ ไชยอนันต์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ค่านิยมและการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม จริยธรรม ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของเยาวชน ยุคใหม่ ในจังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าเยาวชนสามารถนำหลักคำสอนใน พระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันด้วยคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมได้ซึ่งจำทำให้ เยาวชนเป็นบุคคลที่คุณภาพอันจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและสังคม กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม และจริยธรรมในระดับมาก และมีความต้องการในการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับค่านิยมในระดับ ปานกลาง^{๗๒๓}

^{๗๒๓} อภิรัตน์ ไชยอนันต์, “ค่านิยมและการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม จริยธรรม ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของเยาวชน ยุคใหม่ ในจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

๒. ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามปลายเปิด ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสังเคราะห์เนื้อหา ทั้ง ๔ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านการจัดการเรียนรู้

ก. ปัญหาอุปสรรคในการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือนักเรียนยังขาดความมีระเบียบวินัยในตนเองเมื่อเข้ามาในห้องเรียนมักจะคุยกัน และไม่ตั้งใจในการเรียน นักเรียนขาดความมุ่งมั่นในการทำงาน โดยเฉพาะงานที่ร่วมกันเป็นทีม นักเรียนมักจะไม่ร่วมกลุ่มกันในการทำงาน และนักเรียนยังขาดการมีจิตสาธารณะทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญ

ข. แนวทางการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ ควรใช้เวลาให้แก่พระสงฆ์ในการนำเสนอแบบเรียนในการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการจัดการเรียนการสอน ควรมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ปรับพฤติกรรมการทำงานร่วมกันเป็นทีม เพื่อให้นักเรียนได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และควรมีการส่งเสริมคะแนนจิตพิสัยในการเรียนการสอนและมุ่งให้เด็กเข้าใจการอยู่ร่วมกัน ความสามัคคี การมีจิตอาสา และมีจิตสาธารณะ

๒. ด้านการจัดกิจกรรม

ก. ปัญหาอุปสรรคในการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ พระสงฆ์ขาดกิจกรรมและเทคนิคการฝึกอบรมนักเรียนให้ปฏิบัติธรรม เช่น เข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม หรือกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์เองขาดการสอดแทรกการมีระเบียบวินัยในการเข้าร่วมกิจกรรม และเด็กไม่สนใจการเรียนและคุยกัน เพราะพระสงฆ์ขาดการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน และพระสงฆ์ไม่มีโอกาสสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชั้นเรียนได้ เด็กจึงไม่เกิดการใฝ่รู้ตามกิจกรรม

ข. แนวทางการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ พระสงฆ์ควรอบรมเทคนิคการฝึกอบรมการเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรมจากวิทยากรที่มีความรู้ หรือจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเอง พระสงฆ์ต้องสอดแทรกเรื่องของคุณมีระเบียบวินัยในตัวนักเรียน ทุกครั้งในเวลาทำกิจกรรมในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน พระสงฆ์ต้องเตรียมเด็กก่อนเข้าเรียนโดยการนั่งสมาธิ และใช้จิตวิทยาการสอน ปรับบรรยากาศในห้องเรียนแบบมีส่วนร่วม และสร้างความคุ้นเคยให้แก่เด็กนักเรียน พระสงฆ์ควรหากิจกรรมที่เหมาะสมกับสมณสาธูปในการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการใฝ่รู้

๓. ด้านการใช้สื่อและเทคโนโลยี

ก. ปัญหาอุปสรรคในการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ ในบางห้องเรียนไม่มีที่ฉายสื่อและเทคโนโลยี เพราะที่โรงเรียนมีอุปกรณ์ไม่เพียงพอ และบางห้องเดินเรียนไม่อยู่ประจำชั้น พระสงฆ์ยังขาดการเตรียมสื่อและเทคโนโลยีในการช่วยสอน อันเนื่องมาจากเวลาในการสอนที่ห้องและอุปกรณ์ไม่เพียงพอ นักเรียนยังขาดวินัยในการรับชมสื่อเทคโนโลยีที่นำมาใช้ประกอบการสอน

ข. แนวทางการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ งบประมาณทางโรงเรียนจะต้องจัดให้มีอุปกรณ์เทคโนโลยีให้พร้อม พระสงฆ์ควรเตรียมสื่อการเรียนการสอนให้พร้อม และควรอธิบายประกอบสื่อที่ใช้ประกอบการสอนให้มีประสิทธิภาพ พระสงฆ์ต้องกำหนดระเบียบในการรับชมสื่อ เช่น ห้ามคุยกันเสียงดัง ห้ามลุกออกจากที่นั่ง และต้องสรุปสื่อที่ได้ชมทุกครั้ง

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล

ก. ปัญหาอุปสรรคในการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ การวัดผลและประเมินผล ไม่สามารถออกข้อสอบในเรื่องคุณลักษณะอันพึงประสงค์ได้ จึงต้องวัดจากจิตพิสัย ทักษะพิสัย พุทธิสัย ซึ่งพระสงฆ์ยังขาดความเข้าใจในเรื่องนี้

ข. แนวทางการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ อบรมให้พระสงฆ์ใช้กระบวนการวัดและประเมินผลที่หลากหลายและสามารถวิเคราะห์ควบคุมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้ง 8 ประการได้อย่างสมบูรณ์แบบ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้คณะผู้วิจัยได้ทราบถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมภายในโรงเรียน การใช้สื่อและเทคโนโลยี และการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนหญิงนั้นมีความสนใจต่อการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์มากกว่านักเรียนชาย และสนใจในกิจกรรมที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการ

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๔ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” มี ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ผู้บริหารและอาจารย์ ควรที่จะต้องรวมวางแผนกับพระสงฆ์ในการออกแบบการจัดการเรียนรู้แก่นักเรียนเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ได้สูงขึ้น

๒) โรงเรียนควรส่งเสริมกิจกรรมให้สอดคล้องกับการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์และต้องชี้แจงให้นักเรียนได้ทราบถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่นักเรียนจะต้องมีทุกครั้งที่เกิดกิจกรรม

๓) โรงเรียนต้องทำการประชาสัมพันธ์ถึงผู้ปกครองและขอความร่วมมือในการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนอีกทางหนึ่งด้วย

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย

1) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบคุณลักษณะอันพึงประสงค์หรือคุณสมบัติความเป็นผู้นำในการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของพระสงฆ์

2) ในการวิจัยครั้งต่อไป ความศึกษาในด้านอื่น ๆ เช่น ด้วยเทคนิคการสอน ด้วยการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้วยการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน

3) ในการวิจัยครั้งต่อไป ความศึกษากลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ที่พระนิสิตนำมาใช้ในการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียน เพื่อเป็นแบบอย่างในการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่ยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- คำสอนพ่อ, ประมวลพระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๙.
- ผ.ศ.จุนฉิมเจิม ยูวรีและคณะ, **มนุษย์กับสังคม**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ณรงค์ศักดิ์ ทะละภักดิ์, “**วินัยกับการพัฒนาเด็ก:การพัฒนาคุณภาพชีวิต**”, กรุงเทพมหานคร: ศิวพรการพิมพ์, ๒๕๓๒.
- วิชัย ต้นศิริ, **อุดมการณ์ทางการศึกษาทฤษฎีและภาคปฏิบัติ**, กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- สุมน อมรวิวัฒน์, **การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์: ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.
- ดวงเดือน พันธานาวิน, “**จิตวิทยาการปลูกฝังวินัยแห่งตน**”, กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓.
- อภิรัตน์ ไชยอนันต์, “**ค่านิยมและการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม จริยธรรม ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของเยาวชน ยุคใหม่ ในจังหวัดเชียงใหม่**”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

วิพากษ์แนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท Critique Speciesism in Theravada Buddhist Philosophy

พระอดิเรก อาทิจจพโล (โลกะนัง) *

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอข้อวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาท จากบทความเรื่อง “พระพุทธศาสนาและแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม มุมมองด้านลบของสังคมตะวันตกที่มีต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนา” พบว่า นักสิทธิสัตว์ชาวตะวันตกนำเสนอแนวคิดต่างๆของพระพุทธศาสนาในด้านลบ เช่น มีการนำเสนอว่าศาสนาพุทธมีการปฏิบัติกับสัตว์เยี่ยงทรัพย์สินเงินทอง เนื่องจากคุณลักษณะเฉพาะบางอย่างจะเป็นตัวกำหนดคุณค่าในชีวิต ยิ่งไปกว่านั้นในหนังสือเรื่อง แนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมมุมมองของศาสนาพุทธและคริสตศาสนาที่มีต่อสัตว์ ที่เขียนโดย พอล วอลเดา กล่าวถึงพระพุทธศาสนาว่าไม่มีคำสอนในเรื่องคุณค่าในตนเองของสิ่งมีชีวิต และเผ่าพันธุ์ต่างๆ วอลเดากล่าวว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทางหลักศีลธรรมเฉพาะกับมนุษย์เท่านั้น ไม่คำนึงถึงสัตว์อื่นซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการนำเสนอว่าพระพุทธศาสนามีแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม แท้จริงแล้ว พระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะภายนอกของสิ่งมีชีวิต แต่พระพุทธศาสนามีคำสอนให้ปฏิบัติกับสิ่งมีชีวิตทุกชนิดด้วยเมตตาธรรม “คุณค่าของสิ่งมีชีวิต” มาจากความประพฤติที่ดีตามหลักศีลธรรม และความสำคัญทางหลักศีลธรรมไม่ได้ตัดสินจากรูปลักษณ์ภายนอก ข้อกล่าวหาดังกล่าวของกลุ่มนักสิทธิสัตว์ชาวตะวันตกไม่ถูกต้อง เนื่องจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแตกต่างกับแนวคิดวจนแห่งจริยศาสตร์ตะวันตก พระพุทธศาสนาไม่ได้บัญญัติเรื่องการตัดสินความสำคัญทางศีลธรรมจากลักษณะภายนอก พระพุทธศาสนายุคแรกสอนในเรื่องความรักและการมีเมตตากรุณา และการให้ความสำคัญกับสัตว์ทั้งหลายอย่างเท่าเทียมกัน และให้การยอมรับว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายอยู่ในวงจรมหาจักรีธรรม เพราะสิ่งมีชีวิตทุกชนิดล้วน มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ พระนิพพาน

คำสำคัญ: เผ่าพันธุ์นิยม, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This article consists of critiques towards concept of speciesism in Theravada Buddhism. From “Buddhism and Speciesism: on the Misapplication of Western Concepts to Buddhist Beliefs” by Colette Sciberras, it was found that Western “Animalist” philosophers had presented concepts of Buddhism in negative ways. For example, Buddhism was presented with its treatment of animals negatively similar to property as some specific qualifications would determine

* นิสิตปริญญาเอกสาขาวิชา ปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

value of a human life. Moreover, in “The Specter of Speciesism; Buddhist and Christian View of Animals” written by Paul Waldau, he mentioned that Buddhism has no teaching involved with self-worth concept of beings and races. Waldau stated that Buddhism contain moral and philosophical teachings only for human being and neglected other animals’ lives which was not right in his point of view.

The author did not agree with the idea that Buddhism contain concept of speciesism. Actually, Buddhism does not focus on the outside of the appearance of any beings. Rather, Buddhism contain teachings that encourage treatment of all beings with living-kindness. Also, “value of a being” is determined by good actions which are coherent with moral teachings and, thus, importance in terms of morality are not determined by outer appearance. Therefore, those accusations raised from the Western “Animalist” philosophers were incorrect as Buddhist teachings are different from the cycle of ethical concepts in the Western world. Buddhism does not contain its judgment of importance in terms of morality by the outer appearance. Buddhism, in its first age, contain teachings in love, loving-kindness, compassion, giving importance of all beings or animals equally and acceptance that all beings are in the same cycle of morality as they all have the same goal; the Nirvana.

Keywords: Speciesism, Theravada Buddhist Philosophy

๑. บทนำ

บทความนี้เป็นการนำเสนอประเด็นปัญหาข้อวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเรื่อง พระพุทธศาสนาและแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม มุมมองด้านลบของสังคมตะวันตกที่มีต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนา (Buddhism and Speciesism : on the Misapplication of Western Concepts to Buddhist Beliefs) ที่เขียนโดย คลอเร็ต ไชเบอร์ราส (Colette Sciberras) นักสิทธิสัตว์ชาวตะวันตกนำเสนอแนวคิดต่างๆ ของพระพุทธศาสนาในด้านลบ เช่น มีการนำเสนอว่าศาสนาพุทธมีการปฏิบัติกับสัตว์เลี้ยงทรัพย์สินเงินทอง เนื่องจากคุณลักษณะเฉพาะบางอย่างจะเป็นตัวกำหนดคุณค่าในชีวิต ยิ่งไปกว่านั้นในหนังสือเรื่อง แนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมมุมมองของศาสนาพุทธและคริสตศาสนาที่มีต่อสัตว์ (The Specter of Speciesism; Buddhist and Christian View of Animals) ที่เขียนโดย พอล วอลเดา เขายังพูดถึงพระพุทธศาสนาว่าไม่มีคำสอนในเรื่องคุณค่าในตนเองของสิ่งมีชีวิต และเผ่าพันธุ์ต่างๆ วอลเดากล่าวว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทางหลักศีลธรรมเฉพาะกับมนุษย์เท่านั้น ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม

เผ่าพันธุ์นิยม (Speciesism) คือ การวิพากษ์วิจารณ์สิทธิมนุษยย์ที่ถือว่าตนเองเหนือกว่าบรรดาสัตว์ทั้งหลาย ทำให้มนุษย์หยิ่งโสกว่าเผ่าพันธุ์อื่น และถือว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์สามารถปฏิบัติกับเผ่าพันธุ์อื่นอย่างไรก็ได้ เพราะมนุษย์มีอำนาจและเจตจำนงที่จะทำเช่นนั้นนิสัยของมนุษย์เช่นนี้รู้จักกันในนาม “เผ่าพันธุ์นิยม” ปีเตอร์ ซิงเกอร์ นักสิทธิสัตว์ร่วมสมัยที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เผ่าพันธุ์นิยม คือ อคติ หรือทำที่ที่เอน

เอียงสู่ผลประโยชน์ของสมาชิกในเผ่าพันธุ์ของตนเองและต่อต้านผลประโยชน์ของเผ่าพันธุ์อื่น”^{๗๒๔} เมื่อมนุษย์มีคבודเพราะเผ่าพันธุ์นิยม มนุษย์จึงรับเอาทำที่ยโสต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ทั้งหมดและปฏิบัติต่อสิ่งอื่นอย่างไม่ใส่ใจหรือดูแล เผ่าพันธุ์นิยมยอมให้หรือสนับสนุนให้มนุษย์ถือสัตว์ชนิดอื่นว่าเป็นวัตถุ เพื่อการใช้งาน เพื่อการทารุณ หรือเพื่อความบันเทิงของมนุษย์เป็นสำคัญ เผ่าพันธุ์นิยมทำให้เกิดและสนับสนุนความไม่สะดุ้งสะเทือนต่อความทุกข์และความเจ็บปวดของสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ เผ่าพันธุ์นิยมสนับสนุนความเห็นที่ว่า มนุษย์ต่างจากเผ่าพันธุ์อื่นทั้งหลายทั้งปวงและความแตกต่างนั้นสำคัญและเป็นตัวชี้ขาดอย่างเบ็ดเสร็จเกี่ยวกับลักษณะของเราและของสัตว์อื่น^{๗๒๕}

๒. ปัญหาเผ่าพันธุ์นิยม

ประเด็นปัญหาเผ่าพันธุ์นิยมมาจากการนิยามคำว่า “สัตว์” โดยหมายถึง สิ่งมีชีวิตใดที่ไม่ใช่มนุษย์และพันธุ์พืช ความหมายดังกล่าวเป็นเพียงความหมายอย่างกว้างที่ใช้ทัศนคติของมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการให้ความหมาย ซึ่งไม่เพียงพอต่อการป้องกันการละเมิดสิทธิสัตว์ กล่าวคือ มนุษย์จำนวนหนึ่งเชื่อว่าสัตว์ไม่มีจิตวิญญาณ บ้างก็เชื่อว่าสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึก ดังนั้นจึงเกิดทัศนคติในเชิงความเป็นเลิศของเผ่าพันธุ์มนุษย์ที่อยู่เหนือสิ่งมีชีวิตทั้งหมด หากแต่งานวิจัยทางวิทยาศาสตร์หลายชิ้นปรากฏชัดว่า สัตว์ เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึกและอารมณ์เจ็บปวด เสียใจ ดีใจได้ไม่แตกต่างกับมนุษย์ ดังนั้นองค์กรสิทธิสัตว์เอกชนจึงให้ความหมายของคำว่า “สัตว์” เพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น สัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตในอาณาจักรสัตว์ไม่รวมมนุษย์และพันธุ์พืช และเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีอารมณ์ความรู้สึก

เพื่อให้การดำเนินการอภิปรายเกี่ยวกับ “สัตว์” และสถานภาพทางจริยธรรมระหว่างสัตว์กับมนุษย์เป็นไปอย่างราบรื่นและมีความชัดเจนมากขึ้น จึงขอเสนอข้อมูลเพิ่มเติมบางส่วนที่มาจากแนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพของสัตว์^๓ ทฤษฎี ที่อธิบายสถานภาพของสัตว์กับมนุษย์เอาไว้พอสังเขปเพื่อนำไปสู่ประเด็นปัญหาเผ่าพันธุ์นิยม ดังต่อไปนี้

๑. ทฤษฎีโดยอ้อม (Indirect theories) ทฤษฎีนี้ปฏิเสธสถานะของสัตว์ทางจริยธรรมหรือพิจารณาตามหลักความเท่าเทียมของมนุษย์ เนื่องจากสัตว์ปราศจากความตระหนักรู้ เหตุผล หรือสิทธิในการปกครองตนเองเช่นเดียวกับมนุษย์ เรอเน เดการ์ต (René Descartes) แสดงทรรศนะว่า “มนุษย์ประกอบไปด้วยส่วนที่เป็นร่างกายและส่วนที่เป็นจิตใจ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นอารมณ์ ความรู้สึก อันเกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบทั้งสอง แต่สัตว์มีเพียงองค์ประกอบเดียวคือร่างกายแม้จะเป็นสัตว์ที่มีวิวัฒนาการสูงที่สามารถแสดงออกถึงความเคลื่อนไหวทางกายในลักษณะที่คล้ายอารมณ์ความรู้สึกก็ตาม แต่สัตว์เหล่านั้นก็มีเพียงองค์ประกอบเดียวคือร่างกาย ดังนั้นนักปรัชญากลุ่มนี้จึงปฏิเสธสถานะทางจริยธรรมของสัตว์ แต่ท้ายที่สุดแม้จะปฏิเสธสถานะทางศีลธรรมของสัตว์ทฤษฎีนี้ก็เรียกร้องให้ละเว้นการคุกคามสัตว์ด้วยเหตุผลว่า การคุกคามสัตว์เท่ากับละเมิดต่อศีลธรรมอันดีของมนุษย์นั่นเอง นักปรัชญาที่เคยถกเถียงในทฤษฎีนี้เช่น Immanuel Kant และ Thomus Aquinas

^{๗๒๔} Peter Singer, *Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals*, (New York: A New York Review Book, 1975), p. 7, อังใน เดวิด คินสลีย์ (David R.Kinsley), นิเวศวิทยากับศาสนา: จิตวิญญาณแห่งนิเวศในมุมมองต่างวัฒนธรรม, แปลโดย ลภาพรรณ ศุภมันตรา, จาก *Ecology and Religion: Ecological Spirituality in Cross-Cultural Perspective*, (กรุงเทพมหานคร: สวนเงินมีมา, ๒๕๕๑.), หน้า ๓๗๒.

^{๗๒๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๗๖-๓๗๗.

๒. ทฤษฎีโดยตรงแต่ไม่เท่าเทียม (Direct but unequal theories) นักปรัชญาที่สนับสนุนทฤษฎีนี้คือ Scott Willson ทฤษฎีนี้ยอมรับสถานะของสัตว์ทางจริยธรรมแต่ไม่ปฏิเสธการยอมรับความเท่าเทียมทางจริยธรรมระหว่างสัตว์กับมนุษย์ เนื่องจากนักปรัชญากลุ่มนี้เชื่อว่าถ้าหากความสามารถในการรู้สึกที่มนุษย์ให้ความหมาย คือประสิทธิภาพในการตระหนักถึงประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาทั้งบวกและลบ เช่นความรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ สัตว์ส่วนใหญ่ย่อมมีเช่นเดียวกับมนุษย์นำไปสู่การยอมรับว่าสัตว์ส่วนใหญ่สามารถมีสถานะทางจริยธรรมได้ แต่เนื่องจากสัตว์ขาดความสามารถบางประการเมื่อเทียบกับมนุษย์นั่นคือมีเพียงมนุษย์แต่กำเนิดเท่านั้นที่สามารถมีสติ ตระหนักรู้เหตุผล หรือสติในการปกครองตนเอง นอกจากนี้มนุษย์ยังสามารถแสดงออกซึ่งสถานะทางจริยธรรมของตนเอง และเป็นส่วนประกอบหนึ่งของสังคมทางจริยธรรมด้วยซึ่งเป็นสิ่งที่สัตว์ไม่มี ดังนั้นทฤษฎีนี้ถึงแม้จะยอมรับว่าสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึกจึงมีสถานะทางจริยธรรม แต่ความรู้สึกดังกล่าวไม่รวมไปถึงความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเชิงเหตุผล ความเท่าเทียมกันทางจริยธรรมระหว่างสัตว์กับมนุษย์จึงไม่ได้รับการยอมรับ

๓. ทฤษฎีความเท่าเทียมกันทางจริยธรรม (Moral equality theories) ทฤษฎีนี้ได้ขยายขอบเขตหลักจริยธรรมสัตว์ โดยการยอมรับทั้งสถานะสัตว์ทางจริยธรรมและหลักความเท่าเทียมกันทางจริยธรรมระหว่างมนุษย์และสัตว์ โดยการปฏิเสธข้อจำกัดทางจริยธรรมที่มนุษย์คิดเอาเองว่าตนมีอยู่เพียงเผ่าพันธุ์เดียว เช่น ความรู้เหตุผล ความสามารถในการปกครองตนเอง โดยพื้นฐานของทฤษฎีนี้มาจากแนวความคิดความคล้ายคลึงกันทางชีวภาพระหว่างมนุษย์และสัตว์ทั้งทางกายภาพและสถานะด้านจิตใจ เช่นทารกและมนุษย์ที่พิการมาแต่กำเนิดจะมีความสามารถที่คล้ายคลึงกับสัตว์ นักปรัชญาผู้มีบทบาทสำคัญคือ ปีเตอร์ ซิงเกอร์ (Peter Singer) ที่อธิบายว่า “ความเท่าเทียมกันระหว่างสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสัตว์นั้นคือการพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่ทั้งมนุษย์และสัตว์จะได้รับหรือเสียไป มิใช่พิจารณาเฉพาะมุมมองของมนุษย์เพียงอย่างเดียว และ Tom Regan อธิบายว่า สัตว์มีสถานะและความเท่าเทียมทางจริยธรรมเทียบเท่ามนุษย์ ซึ่งความเท่าเทียมดังกล่าวมีพื้นฐานอยู่บนหลักสิทธิ เนื่องจากทรัพยากรใดที่มีคุณค่าจากการมีอยู่ ทรัพยากรนั้นย่อมมีสิทธิ

นักชีววิทยาคนสำคัญของโลกคือ ชาร์ล ดาร์วิน ได้กล่าวไว้ในหนังสือ กำเนิดสปีชีส์ ของเขาว่า “มนุษย์เพียงกระทำต่อลักษณะภายนอกที่มองเห็น แต่ธรรมชาติไม่ใส่ใจเลยกับลักษณะที่ปรากฏ นอกเสียจากว่าลักษณะนั้นอาจมีประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิต ธรรมชาติอาจส่งผลต่ออวัยวะภายในทุกส่วน ต่อทุกองค์ประกอบที่แตกต่างและต่อเครื่องจักรมีชีวิตทั้งหมด มนุษย์เลือกแต่ลักษณะที่ดีต่อพวกตน ธรรมชาติคัดเลือกลักษณะที่ดีต่อสิ่งมีชีวิตที่ธรรมชาติสนใจ” ^{๗๖} เรื่องนี้สอดคล้องกับทีริชาร์ด ดอร์สกิน ได้แสดงทรรศนะไว้ในหนังสือเรื่อง ยืนเห็นแก่ตัวของเขาว่า “ความรู้สึกที่ว่าสมาชิกของสปีชีส์ตัวเองควรที่จะได้รับการคำนึงถึงทางจริยธรรมเป็นพิเศษเมื่อเทียบกับสมาชิกของสปีชีส์อื่นๆ นั้น เป็นความคิดที่หยิ่งรักฝังลึกมานานแล้ว การฆาตกรรมผู้อื่นในขณะที่ไม่มีสงครามถือว่าเป็นอาชญากรรมร้ายแรงที่สุดเท่าที่คนธรรมดาจะทำได้ สิ่งเดียวที่ถือได้ว่าเป็นข้อห้ามที่ใหญ่กว่านั้นในวัฒนธรรมเราก็คือการกินเนื้อมนุษย์ด้วยกันเอง (ถึงแม้คนคนนั้นจะตายแล้วก็ตาม) ทั้งที่เรากลับสนุกสนานอยู่กับการกินเนื้อสัตว์สปีชีส์อื่นๆ เราหลายคนหดหูใจกับการตัดสินใจประหารชีวิตอาชญากรที่แม้จะกระทำชั่วที่สุดก็ตาม ขณะที่เรากลับยอมรับได้อย่างสบายใจกับการยิงทิ้งสัตว์ที่มาทำลายพืชผลโดยไม่ต้องผ่านการดำเนินคดี แน่แน่นอนว่าเรายังฆ่าสมาชิกสปีชีส์อื่นๆ ที่ไม่เป็นอันตรายใดๆ เลยเพียงเพื่อการพักผ่อนและความบันเทิงใจเท่านั้น ตัวอ่อนของมนุษย์

^{๗๖} ชาร์ลส์ ดาร์วิน, *กำเนิดสปีชีส์*, แปลโดย นำชัย ชีววิวัฒน์และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๕๘. หน้า ๙๗.

ซึ่งไม่ได้มีความคิดความรู้สึกมากไปกว่าตัวอะมีบา กลับได้รับการปกป้องทั้งทางศาสนาและทางกฎหมายมากขึ้น เสียยิ่งกว่าที่ลิงชิมแปนซีตัวเต็มวัยจะได้รับ ทั้งที่ชิมแปนซีเองมีความรู้สึกนึกคิด และหลักฐานการทดลองเมื่อไม่นานมานี้ยังบอกด้วยว่าพวกมันอาจถึงขั้นสามารถเรียนรู้ภาษามนุษย์ได้”^{๗๒๗}

อย่างไรก็ตามประเด็นปัญหาแนวความคิดว่าด้วยเผ่าพันธุ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่นักสิทธิสัตว์ในสังคมตะวันตกได้วิพากษ์วิจารณ์ และกล่าวว่าพระพุทธศาสนามีแนวคิดยืนยันความเหนือกว่าบรรดาสัตว์ทั้งปวงของมนุษย์ ที่เรียกว่า “เผ่าพันธุ์นิยม” จะต้องได้รับการคลี่คลายเนื่องจากเหตุผลสำคัญที่บรรดานักสิทธิสัตว์นำมาสนับสนุนข้อกล่าวหาของตนก็คือสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสัตว์ อาทิเช่น (๑) มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่มีวิวัฒนาการมาจากสัตว์ ในแง่นี้มนุษย์จึงอยู่ในฐานะเป็นญาติกับสัตว์อื่นๆ ไม่ใช่เป็นนาย แต่พระพุทธศาสนากลับมีคำสอนในเรื่องการเกิดเป็นสัตว์เป็นกรรมอันชั่วร้ายและต้องทุกข์ทรมาน (๒) แม้มนุษย์จะเหนือกว่าสัตว์อื่นในด้านภาษาและเหตุผลก็ตาม แต่สิ่งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์มีสิทธิที่จะทำลายชีวิตหรือทารุณกรรมสัตว์อื่นตามใจชอบได้ ส่วนพระพุทธศาสนาก็มีท่าทียอมรับการทารุณกรรมสัตว์และการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ (๓) การที่มนุษย์เหนือกว่าสัตว์อื่นในด้านใดด้านหนึ่งนี่จึงควรทำให้มนุษย์พัฒนาจริยธรรมของตนเองให้สูงขึ้น และขยายขอบเขตสิทธิครอบคลุมไปถึงสัตว์อื่นๆ ด้วย พระพุทธศาสนากลับให้ความสำคัญเฉพาะมนุษย์เท่านั้นดังในพระวินัยที่บัญญัติให้การฆ่ามนุษย์เป็นปาราชิก แต่การฆ่าสัตว์เป็นปาจิตติยซึ่งมีโทษน้อยกว่ามาก (๔) มนุษย์และสัตว์มีจิตใจที่เหมือนกัน คือ มีจิตใจที่รักชีวิต รักความสุข เกลียดความทุกข์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากลับยืนยันเรื่องคุณค่าที่สูงกว่าของมนุษย์

๓. ข้อโต้แย้งในมุมมองของพระพุทธศาสนา

จากข้อความในหัวข้อที่นักสิทธิสัตว์ในสังคมตะวันตกได้วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาในพระพุทธศาสนาข้างต้น ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม ดังข้อความที่คลอเร็ต ไซเบอร์ราส ได้นำเสนอว่า “ศาสนาพุทธมีแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมอยู่นั้นถูกต้อง จากความหมายโดยนัยที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ดีกว่าสัตว์ มีโอกาส หลุดพ้นจากสังสารวัฏ”^{๗๒๘}

ผู้เขียนจะขอนำประเด็นดังกล่าวทั้งหมดนี้มาวิพากษ์วิจารณ์ในมุมมองของพระพุทธศาสนา ข้อเขียนทั้งหมดจึงมุ่งไปที่ประเด็นข้อโต้แย้งแนวคิดเรื่อง เผ่าพันธุ์นิยมในพุทธศาสนา ซึ่งมีประเด็นสำคัญ ๓ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๓.๑ การใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ เมื่อพิจารณาแนวคิดการกำหนดความสำคัญทางหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่ามีความแตกต่างโดยสิ้นเชิงกับแนวคิดปรัชญาจากตะวันตก จากกรณีศึกษาของ วอลเดา ที่กล่าวถึงบทวิจารณ์สำคัญต่างๆ โดยอ้างอิงจากหนังสือหลักคำสอนทางศาสนา, หนังสือการยอมรับและการสนับสนุนการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ เขาให้ข้อเสนอแนะว่า สัตว์ต่างๆ ได้รับผลกระทบเชิงลบจากการกระทำโหดร้ายต่างๆ โดยที่ศาสนาพุทธยอมรับการกระทำทารุณเหล่านี้ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม

^{๗๒๗} ดอร์สกิน ริชาร์ด, ยืนเห็นแก่ตัว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. แปลโดย เจษฎา เต็นดวงบริพันธ์. สำนักพิมพ์มติชน. กรุงเทพฯ: ๒๕๕๙. หน้า ๔๖-๔๗.

^{๗๒๘} Colette Sciberras. (2008). Buddhism and Speciesism : on the Misapplication of Western Concepts to Buddhist Beliefs. Journal of Buddhist Ethics. (Vol.15 234-235.)

วอลเตาได้ยกตัวอย่างกรณีของข้าง เขากล่าวว่าคัมภีร์ฉบับภาษาบาลียอมรับการใช้ข้างเป็นเครื่องมือ เป็นทรัพย์สินสมบัติ เพื่อการค้าขาย หรือ เพื่อส่งเป็นของกำนัล โดยการบังคับให้มันทำในสิ่งที่ตนต้องการ ด้วยวิธีการที่โหดร้าย จากพระธรรมบทพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ขณะนี้ฉันสามารถ ควบคุมจิตใจของฉันได้ เยี่ยงความอยู่ข้าง คุมข้าง ด้วยตะขอบังคับข้าง” การใช้ตะขอบังคับข้างทำให้มันได้รับความเจ็บปวดอย่างมาก มันถูกเขี่ยต้อย่าง โหดร้ายทารุณ การกระทำเช่นนี้จึงสอดคล้องกับสิ่งที่ วอลเตานำเสนอ เขาจึงกล่าวว่าพระพุทธศาสนายอมรับการใช้ ข้างเป็นเครื่องมือ ยิ่งไปกว่านั้นยังสนับสนุนการนำสัตว์มาใช้ประโยชน์เช่นเดียวกัน

ในเรื่องการใช้สัตว์ทดลองในห้องปฏิบัติการ เป็นอีกเรื่องที่สำคัญและทำให้เกิดกระแสการต่อต้าน จากนักสิทธิสัตว์ทั่วโลก สัตว์ที่ถูกฆ่ากินเป็นอาหารยังได้รับความทุกข์ทรมานน้อยกว่าสัตว์ที่ถูกนำมาทดลองในห้องปฏิบัติการ สัตว์เหล่านี้ถูกกระทำอย่างไร้ความเมตตาด้วยวิธีการที่ไร้มนุษยธรรม เช่น หากเราต้องการจะรู้ว่า ยาที่ผลิตจะทำการรักษาโรคมะเร็งได้ผลดีแค่ไหน เราก็จะต้องฉีดสารบางอย่างเข้าไปในสัตว์เพื่อให้มันเป็นมะเร็ง แล้วจากนั้นจึงค่อยฉีดยาต่อต้านมะเร็งเข้าไปและติดตามดูผล การกระทำเช่นนี้ของมนุษย์ก็เพื่อประโยชน์ของเผ่าพันธุ์ตนเอง สัตว์ทดลองอาจจะเป็นเพียงชีวิตเล็กๆ ซึ่งถูกหลงลืม บางชนิดถูกจัดให้เป็นสัตว์นำรังเกียจ แต่สิ่งที่ได้จากการนำสัตว์มาทดลองกลับมีความมหัศจรรย์ ช่วยให้นักวิทยาศาสตร์สามารถพัฒนาวิทยาการต่างๆ ช่วยให้นักสัตวแพทย์รอดพ้นจากโรคร้าย คงไม่ผิดนักถ้าจะกล่าวว่าความสำเร็จเหล่านั้นเป็นความสำเร็จที่ได้มาโดยการโยนความเจ็บปวดเข้าไปใส่สัตว์ทดลอง

เมื่อเร็วๆ นี้มีข่าวการทดลองวิทยาศาสตร์ในแมว การทดลองดังกล่าวได้ทำการผ่าตัดฝังอวัยวะหลอดลงบนสมองแมวเพื่อศึกษาระบบการทำงานของสมองและสมอง มันเป็นเรื่องโหดร้ายทารุณมาก เป็นการเอาเปรียบสิ่งมีชีวิตอื่น แต่อีกฝั่งผู้ทำการวิจัยก็ให้เหตุผลว่า "การวิจัยทำเพื่อค้นหาการรักษาผู้ป่วยที่เป็นอัมพาตเนื่องจากเส้นประสาทถูกทำลาย เพราะว่าเราได้มีโอกาสเจอผู้ป่วยที่อายุน้อยมากๆ แต่ไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้นอกจากที่หน้า ซึ่งมันทรมาณกว่าตายเสียอีก ความเป็นจริงคือมันเป็นสิ่งที่โหดร้าย มันโหดร้าย แต่มันเป็นความจริงที่มนุษย์ได้อยู่ส่วนบนของห่วงโซ่อาหาร เรากินสัตว์ และจุดประสงค์การมีอยู่คือเพื่อดำรงเผ่าพันธุ์ นี่ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เรำทำเพื่อการดำรงเผ่าพันธุ์"

เหตุผลเหล่านี้ในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าไม่ถูกต้องอย่างแน่นอน การใช้สัตว์ทดลองแม้มีเจตนาดี แต่ก็เป็นเบียดเบียนสัตว์ ย่อมผิดศีลอย่างแน่นอน จริงอยู่ผลที่เกิดขึ้นย่อมเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ แต่อย่าลืมว่า มนุษย์ไม่ได้เป็นเจ้าของโลกนี้ สัตว์ก็มีสิทธิที่จะอยู่ในโลกนี้ด้วยเช่นกัน ไม่จำเป็นว่าต้องรับใช้มนุษย์หรือมีประโยชน์ต่อมนุษย์เท่านั้นถึงจะมีสิทธิอยู่ในโลกนี้ได้ มนุษย์ไม่ได้รักชีวิตและต้องการสืบทอดเผ่าพันธุ์เท่านั้น สัตว์ทั้งหลายก็ต้องการรักชีวิตและดำรงเผ่าพันธุ์ด้วยเช่นกัน ดังนั้นมนุษย์จึงไม่ควรเอาความต้องการของตนเองเป็นใหญ่โดยไม่สนใจสิทธิของชีวิตอื่น หรือเอาชีวิตอื่นมาเช่นสังเวีย ในการวิจัยทางการแพทย์นั้นมีประโยชน์ แต่เราควรหาทางทำการวิจัยโดยหลีกเลี่ยงการตัดรอนชีวิตสัตว์ หากจำเป็นจะต้องทำ ก็ควรยอมรับว่ามันเป็นสิ่งที่มีผิด ไม่ควรเอาประโยชน์ของมนุษย์มาเป็นข้ออ้างเพื่อทำสิ่งที่ผิดให้กลายเป็นถูก

๓.๒ เรื่องหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ เป็นหลักคำสอนเพื่อการปกป้องสิ่งมีชีวิต และให้ความสำคัญกับสิ่งมีชีวิตทุกชนิดอย่างเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตามมีการแปลความที่แตกต่างกันออกไป บ้างก็ว่าหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ ให้การคุ้มครองชีวิตเฉพาะมนุษย์ หรือแค่พุทธศาสนิกชนผู้ซึ่งนับถือศาสนาพุทธเท่านั้น สุดท้ายก็ยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าหลักคำสอนนี้หมายถึงอะไรกันแน่ การตีความโดยทั่วไปก็คือ การละเว้นจากการฆ่า การทารุณสิ่งมีชีวิตโดยเจตนา และการทำร้ายให้ได้รับความเจ็บปวด

จากการตีความข้างต้น ทำให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างขอบเขตของหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในยุคแรกของศาสนาพุทธ มีการใช้ประโยชน์จากสัตว์เพื่อความอยู่รอด เช่น การใช้ในการเกษตร การเดินทาง กิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวัน และการใช้สัตว์ทดลองทางการแพทย์ ต้องยอมรับว่าการกระทำ เช่นนี้ทำให้สัตว์ได้รับความเจ็บปวด หรืออาจถึงแก่ความตาย ในหมู่ฆราวาส โดยเฉพาะเกษตรกร คนเลี้ยงวัว และอื่นๆ จึงเป็นเรื่องยากที่จะละเว้น จากการกิจกรรมเหล่านี้ เนื่องจากสังคมก่อนยุคสมัยใหม่ ไม่มีเครื่องจักรเพื่อใช้ทดแทนแรงงานสัตว์ ถึงแม้ต่อมาจะมีการให้คำจำกัดความที่ชัดเจนกับ หลักเบญจศีลข้อที่ ๑ แล้วก็ตาม ความขัดแย้งในความคิดของการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตยังคงมีอยู่

วอลเดา ตำหนีพระพุทธศาสนาในยุคของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์เพื่อการเกษตร และการเดินทาง ว่าเป็นการทารุณสัตว์ ซึ่ง สอดคล้องกับบทบัญญัติในพระคัมภีร์ที่ว่า สถานการณ์เช่นนี้ถือเป็นการทำร้ายสัตว์ แต่อย่างไรก็ตามการบัญญัติหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ พยายามแก้ไข วิธีการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างเป็นธรรม แสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้ว พระพุทธศาสนาไม่ได้ยอมรับการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ แต่เห็นว่ามนุษย์และสัตว์มีความเท่าเทียมกัน วอลเดา จึงให้ความเห็นว่าสิ่งนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างหลักคำสอนทางศาสนาและความจำเป็นในการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ

วอลเดาต้องการผนวกแนวคิดตะวันตกเข้ากับคำสอนทางพระพุทธศาสนา และกล่าวว่าหลักคำสอนของศาสนาพุทธบกร่องในเรื่องการ ยอมรับการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ แท้จริงแล้วคำสอนของศาสนาพุทธให้ความสำคัญทางศีลธรรมกับสัตว์ทั้ง หลายทั้งปวง และไม่ถือว่าสัตว์เป็นทรัพย์สิน หรือเครื่องมือใดๆ คำกล่าวอ้างของวอลเดาที่ว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม เพราะศาสนาพุทธมีการใช้สัตว์เป็นเครื่องมืออันยังไม่ชัดเจนพอ เขาจำเป็นต้องนำเสนอว่าพระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับการใช้มนุษย์เป็นเครื่องมือ

๓.๓ คุณค่าที่สูงกว่าของมนุษย์ ปัญหาข้อสุดท้าย คือวอลเดากล่าวว่าพระพุทธศาสนาบัญญัติว่า มนุษย์เหนือกว่าสัตว์ ไม่ว่าจะเป็น ความสุขสบาย, สติปัญญา และอื่นๆ ถึงอย่างนั้นจากการอ้างอิงพระวินัย มนุษย์ก็มีความสำคัญทางศีลธรรมมากกว่าอยู่ดี คำกล่าวของวอลเดานั้นถูกต้อง ที่ว่าศาสนาพุทธมีแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมอยู่ จากความหมายโดยนัยที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ดีกว่าสัตว์ มีโอกาส หลุดพ้นจากสังสารวัฏ แต่เมื่อมองในมุมกว้างกว่านี้สิ่งที่จริงการที่พระพุทธศาสนาบัญญัติว่า มนุษย์สามารถฝึกได้และอยู่ในภพภูมิที่ดีกว่าสัตว์นั้นก็ไม่ได้หมายถึง ยอมรับว่ามนุษย์มีคุณค่าสูงกว่าสัตว์ แต่เป็นการนำเสนอว่า มนุษย์ที่สามารถฝึกฝนตนเองได้เท่านั้นที่มีฐานะที่ดีกว่าแม้ในหมู่มนุษย์ด้วยกันเอง มิได้หมายถึงลักษณะทางด้านกายภาพภายนอก แต่หมายถึงคุณค่าภายในจิตใจ หรือถ้าจะสรุปว่าพระพุทธศาสนาให้คุณค่ากับการกระทำของบุคคลแต่ละคน มากกว่าการถือกำเนิดในภพภูมิที่สูงหรือต่ำ มีพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า

“เรารู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วิจิทุจริต โมนทุจริต กล่าวร้าย พระอริยะมีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทுகติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วิจิสุจริตมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

^{๗๒๙} คำว่าหมู่สัตว์ในที่นี้ย่อมหมายถึง สัตว์ในความหมายของวอลเดาด้วย ดังนั้นในความหมายนี้พระพุทธศาสนา จึงมิได้หมายถึงแต่เพียงมนุษย์เท่านั้นที่สามารถทำกรรมที่จะนำไปสู่สุคติได้ แต่รวมถึงสัตว์ต่างๆ รวมอยู่ด้วยจึงไม่ได้มี ประเด็นใดๆ เกี่ยวกับแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม

บทบัญญัติในคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ได้กล่าวถึงคุณลักษณะบางอย่างกับความสำคัญทางหลักศีลธรรม จากตัวอย่างของบทกวีเมตตาสูต

สิ่งมีชีวิตทั้งหลายทั้งปวง

ไม่ว่าอ่อนแอหรือเข้มแข็ง

ขนาดสั้น หรือยาว

ใหญ่โตหรือแค่นขนาดกลางๆ

เล็กมากหรือใหญ่มาก

สามารถมองเห็นด้วยตา หรือไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา

อยู่ใกล้หรือไกล ทั้งที่เกิดมาแล้วหรือกำลังจะเกิด

ขอให้สิ่งมีชีวิตทั้งหลายเหล่านี้จงมีแต่ความสุข ^{๗๓๐}

พระพุทธศาสนายุคแรก นำบทกวีเมตตาสูตข้างต้นมาเป็นสื่อการสอนในเรื่องความรักและการมีเมตตากรุณา การให้ความสำคัญกับสัตว์ทั้งหลาย อย่างเท่าเทียมกัน แม้ว่าจะมีคุณลักษณะบางอย่างที่แตกต่างกัน การยอมรับว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายอยู่ในวงจรแห่งจริยธรรม เพราะสิ่งมีชีวิตทุกชนิดล้วน มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือความสุข ดังบทคำสอนข้างต้นที่ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าสัตว์ทั้งหลายมีความเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะมียรูปร่างลักษณะอย่างไรในทรงสนของพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นแล้ว จึงสามารถสรุปความได้ว่า จากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา คุณค่าของ “สิ่งมีชีวิต” มาจากความประพฤติที่ดีตามหลักศีลธรรม และความสำคัญทางหลักศีลธรรมไม่ได้ตัดสินจากรูปลักษณ์ภายนอก

๔. วิพากษ์แนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท

ชาวตะวันตกมองว่าพระพุทธศาสนายกย่องมนุษย์เป็นผู้ประเสริฐเหนือกว่าบรรดาสัตว์อื่น ในความคิดของผู้เขียนแนวคิดดังกล่าวไม่ปรากฏในหลักคำสอนพระพุทธศาสนาโดยตรง ข้อโต้แย้งจากวอลเดาที่ว่า ศาสนาพุทธกำหนดคุณค่าแห่งศีลธรรมจากคุณลักษณะอันน่ายกย่องต่างๆ นั้นไม่เป็นความจริง พระพุทธศาสนากำหนดความสำคัญทางหลักศีลธรรมของสิ่งมีชีวิต ไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะภายนอก

ผู้เขียนอยากจะทำให้เห็นถึงความบกพร่องในการให้คำจำกัดความของวอลเดาการละเว้นสัตว์บางชนิดจากการได้ รับการคุ้มครองโดยการอ้างว่าไม่ได้อยู่ในวงจรแห่งจริยธรรมนั้นไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะมนุษย์ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และสัตว์อื่นใด ควรได้รับการตระหนักในคุณค่าของการมีชีวิต, การอยู่ดีมีสุข และเสรีภาพในชีวิตของตน นอกเหนือจากการให้ค่านิยมถึงแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมที่ไม่ครอบคลุมแล้วแนวคิดของวอลเดายังมีความเห็นในทางเดียวกันกับแนวคิดของซิงเกอร์ ส่วนสำคัญในหนังสือของเขาให้ความสนใจกับการยอมรับสิ่งมีชีวิตในวงจรแห่งจริยธรรม มนุษย์ทั้งหลายล้วนมีความสำคัญทางศีลธรรม เนื่องจากการใช้ ลักษณะบางอย่างร่วมกัน ลักษณะบางอย่างที่คิดว่าพบเฉพาะในมนุษย์ (สติปัญญา) ก็พบในสัตว์บางประเภท แต่แตกต่างกันตรงที่แนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมในมุมมองของซิงเกอร์ไม่ยอมรับสัตว์ใดๆ ก็ตามเข้าวงจรแห่งจริยธรรม ถึงแม้ว่าสัตว์เหล่านั้นจะมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับมนุษย์

^{๗๓๐} ชุ.ช. (ไทย). ๙/๒๐-๒๒.

วอลเดาศึกษาลักษณะต่างๆ ที่ทำให้สัตว์ได้รับการยอมรับในวงจรแห่งจริยธรรม เขากล่าวว่า ลักษณะเหล่านี้มนุษย์และสัตว์ใช้ร่วมกัน ถือเป็นลักษณะที่ “มีคุณค่า” ได้แก่ การใช้ภาษา, การปฏิสัมพันธ์และติดต่อสื่อสาร, ความสัมพันธ์ในครอบครัวและในสังคม, บรรทัดฐานทางสังคมและ ความคาดหวัง, ความซับซ้อนในตัวบุคคล, สติปัญญา, การรู้ตนเอง, ความมุ่งมั่นตั้งใจ และการสร้างเครื่องมือ คุณสมบัติเหล่านี้ทำให้มนุษย์ถูกจัดว่า มีความสำคัญทางจริยธรรม วอลเดาจึงโต้แย้งว่า สัตว์อื่นๆ ที่มีคุณสมบัติเหล่านี้เช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

ข้อโต้แย้งของวอลเดานั้นไม่เป็นความจริง ด้วยสองเหตุผล เหตุผลแรกคือคำจำกัดความที่ไม่ครอบคลุม เขาต้องอธิบายให้ชัดเจนว่า ศาสนาพุทธ ไม่ยอมรับว่าสัตว์ทุกชนิดอยู่ในวงจรแห่งจริยธรรม ไม่ใช่เพียงแคสัตว์บางชนิดที่เขาเลือกมานำเสนอ ซึ่งเขาเรียกสัตว์เหล่านี้ว่าเผ่าพันธุ์หลัก เหตุผลที่สอง คือ วอลเดา ต้องแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาให้คุณค่ากับคุณลักษณะที่เขาเลือกมานำเสนอจริงๆ เพื่อนำมาเป็นมาตรฐาน ตัดสินการยอมรับหรือไม่ยอมรับสัตว์ต่างๆ ในวงจรแห่งจริยธรรม ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ข้อโต้แย้งของวอลเดา ในเรื่องนี้ มีแนวคิดหลักมาจากหลักปรัชญาเชิงศีลธรรมจากตะวันตก ไม่ใช่บทบัญญัติของพุทธศาสนา ในประวัติศาสตร์ของปรัชญาตะวันตก บุคคลที่มีศักยภาพและความสามารถที่หลากหลายจะได้รับเลือกจากกลุ่มเพื่อเป็นต้นแบบของการเป็นมนุษย์ และเผยแพร่หลักการปฏิบัติตัวต่อคนอื่น ยกตัวอย่างเช่น อริสโตเติลให้คำ นิยามกับความเป็นมนุษย์ว่า เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล และควรใช้แนวคิดนี้มาเป็นหลักในการพัฒนาตนเอง เพื่อการมีชีวิตที่ดี แท้จริงแล้ว หลักจริยธรรมเป็นหลักการเบื้องต้น หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นหลักการเฉพาะของการเป็นมนุษย์ นักปรัชญาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดแบ่งกลุ่มสิ่งมีชีวิตที่มีความสำคัญทางศีลธรรมกว้างขึ้นเรื่อยๆ ครอบคลุมมนุษย์ทั้งหลายและอาจรวมไปถึงสัตว์บางประเภท การเสวนาทางปรัชญายังคงให้ความสนใจ คุณลักษณะต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดความสำคัญทางจริยธรรมในสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเหตุผล มีความรู้สึกต่างๆ และอื่นๆ อีก

บทบัญญัติในคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ได้กล่าวถึงการให้ความสำคัญกับสัตว์ทั้งหลาย อย่างเท่าเทียมกัน แม้ว่าจะมีคุณลักษณะบางอย่างที่แตกต่างกัน การยอมรับว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายอยู่ในวงจรแห่งจริยธรรม เพราะสิ่งมีชีวิตทุกชนิดล้วน มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ความสุข ดังบทคำสอนข้างต้นที่ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าสัตว์ทั้งหลายมีความเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะมียรูปร่างลักษณะอย่างไรในทรรณะของพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นแล้ว จึงสามารถสรุปความได้ว่า จากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา คุณค่าของ “สิ่งมีชีวิต” มาจากความประพฤติที่ดีตามหลักศีลธรรม และความสำคัญทางหลักศีลธรรมไม่ได้ตัดสินจากรูปลักษณ์ภายนอก เพื่อให้เห็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาในการให้ความสำคัญกับสัตว์อย่างเท่าเทียมกันจึงจะยกตัวอย่างในพระไตรปิฎกอีกหนึ่งตัวอย่างซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ในอภิสังขสูตร ดังนี้

...อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ อริยสาวกผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์แล้วชื่อว่า ให้ความไม่มีภัย ให้ความไม่มีเวร ให้ความไม่เบียดเบียนแก่สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งความไม่มีภัย ความไม่มีเวร ความไม่เบียดเบียน อันไม่มีประมาณ...^{๗๓๑}

การนำแนวคิดวงจรแห่งจริยธรรมจากตะวันตกมาใช้กับศาสนาพุทธนั้นไม่ถูกต้อง เนื่องจากหลักคำสอนของศาสนาพุทธแตกต่างกับแนวคิดวงจรแห่งจริยธรรมจากตะวันตก พระพุทธศาสนาไม่ได้บัญญัติเรื่องการตัดสินความสำคัญทางศีลธรรมจากลักษณะภายนอก และ วอลเดาก็ไม่สามารถระบุได้ว่าคุณลักษณะใดบ้างที่

^{๗๓๑} อ.อรรถก. (ไทย). ๒๓/๓๔/๓๐๐-๓๐๑.

ศาสนาพุทธใช้ตัดสินความสำคัญทางศีลธรรมของสิ่งมีชีวิต ผู้เขียนโต้แย้งว่า แท้จริงแล้วคำสอนของศาสนาพุทธให้ความสำคัญทางศีลธรรมกับสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง และไม่ถือว่าสัตว์เป็นทรัพย์สิน หรือเครื่องมือใดๆ คำกล่าวอ้างว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม เพราะศาสนาพุทธมีการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือนั้นยังไม่ชัดเจนเพียงพอ และจำเป็นต้องนำเสนอให้ชัดเจนกว่านี้ แท้จริงแล้วหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักเบญจศีลและหลักเบญจธรรม กลับมีลักษณะที่สนับสนุนแนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิสัตว์ที่บรรดานักสิทธิสัตว์ทั้งหลายอ้างถึงเพื่อปกป้องสัตว์ต่างๆ เสียด้วยซ้ำกล่าวคือ

๔.๑ หลักเบญจศีล^{๗๓๒} หลักเบญจศีลที่เกี่ยวข้องกับสิทธิสัตว์ คือ ศีลข้อที่ ๑ “ปาณาติปาตา เวรมณี” แปลว่า เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์^{๗๓๓} จากเบญจศีลข้อนี้มีหลักการสำคัญที่สอดคล้องและสนับสนุนสิทธิสัตว์ ดังนี้

(๑) ขอบเขตของสัตว์มีชีวิต (ปาณะ) ที่ได้รับการคุ้มครองในสิกขาบทนี้คือ มนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทุกชนิด เนื่องจากคำว่า “สัตว์” ในสิกขาบทนี้ใช้คำภาษาบาลีว่า “ปาณะ” แปลว่า สัตว์มีชีวิต หรือ สัตว์มีปราณหรือลมหายใจ โดยหมายเอามนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทุกชนิด^{๗๓๔} ที่หายใจ ที่มีชีวิตเป็นอยู่ ซึ่งหมายถึงทั้งมนุษย์ทั้งเดรัจฉานทั่วไปที่ยังหายใจได้อยู่^{๗๓๕} หรือยังมีชีวิตอยู่ ไม่ว่าจะยังมีชีวิตอยู่ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ หรือในไข่ จนกระทั่งก่อนสิ้นลมหายใจ คือ ตาย^{๗๓๖} นั่นก็แสดงว่า สัตว์ที่เป็นข้อห้ามในสิกขาบทนี้คือมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทุกชนิดไม่ว่าบุคคลฆ่านมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานใดๆ ก็ตามให้ถึงแก่ความตายย่อมถือว่าเป็นการกระทำปาณาติบาตเช่นเดียวกัน สิกขาบทนี้จึงให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานในชีวิตของสัตว์และมนุษย์เหมือนกันและเท่าเทียมกัน การฆ่านมนุษย์คนหนึ่งย่อมเป็นปาณาติบาต ในขณะที่เดียวกันการฆ่าสัตว์ตัวหนึ่งก็เป็นปาณาติบาตเช่นเดียวกัน จะเห็นว่าหลักการนี้สอดคล้องและสนับสนุนแนวคิดสิทธิสัตว์ข้อที่ (๑) ถือว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่มีวิวัฒนาการมาจากสัตว์ในแง่ที่มนุษย์จึงอยู่ในฐานะเป็นญาติกับสัตว์อื่นๆ ไม่ใช่เป็นนาย”

(๒) เจตนากรรมของสิกขาบทนี้ถือเอาธรรมชาติของสัตว์มีชีวิตทุกชนิด ซึ่งรักชีวิต รักสุขเกลียดทุกข์ ไม่ต้องการให้ใครมาทำลายชีวิตตน ดังปรากฏใน เวทพวาวเรยสูตร ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่ชาวเวทพวาวคามไว้ว่า “พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย... อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ‘เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเรา ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร’ อริยสาวกนั้นพิจารณาอย่างนี้แล้ว

^{๗๓๒} เบญจศีล คือ ศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕ ได้แก่ (๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (๒)

อทินนาทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามิได้ให้ (๓) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม (๔) มุสาวาทา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ (๕) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐาณา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท :- ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓.

^{๗๓๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒.

^{๗๓๔} วชิร อินทสระ, **หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา (พุทธปรัชญาเถรวาท)**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๒.

^{๗๓๕} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **หลักพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กาญจนบุรี: สหทัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

^{๗๓๖} ปิ่น มุกกันต์, **แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๒๑.

เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เองด้วย ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กายสมาจารนี้ของอริยสาวกนั้นย่อมบริสุทธิ์ทั้ง ๓ ส่วนดังที่กล่าวมานี้”^{๗๓๗}

(๓) โทษในแง่ศีลถือว่า การฆ่าสัตว์ทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ย่อมมีโทษสถานเดียวคือศีลขาด ข้อนี้เป็นการตีความจากโทษของการกระทำปาณาติบาตในแง่ศีล เนื่องจากการกระทำปาณาติบาตตามหลักเบญจศีลมีโทษในแง่ศีล คือ ศีลขาด หรือ ผิดศีล นั่นก็คือหากบุคคลมีเจตนาทำลายชีวิตบุคคลอื่น ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะเป็นพ่อ แม่ พี่ น้อง ญาติ ศัตรู หรือบุคคลใดๆ ก็ตาม หรือสัตว์อื่น ไม่ว่าจะสัตว์นั้นจะเป็นสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ เป็นตัวพยาธิต่างๆ หนอนต่างๆ นก ปู ปลา สุนัข วัว หรือช้างก็ตาม เมื่อบุคคลหรือสัตว์เหล่านี้ถึงแก่ความตายด้วยความพยายามนั้น ในแง่ศีลถือว่าต้องโทษอย่างเดียวกัน คือ เป็นการละเมิดเบญจศีลข้อปาณาติบาต หรือภาษาทั่วไปเรียกว่า “ศีลขาด” หรือ “ผิดศีล” เสมอกัน และเท่าเทียมกัน (ส่วนจะเป็นบาปมากหรือน้อยเป็นการพิจารณาโทษในแง่ธรรมซึ่งจะไม่กล่าวในที่นี้) จะเห็นว่าหลักการนี้สอดคล้องและสนับสนุนแนวคิดสิทธิสัตว์ข้อที่ (๑) ด้วยเช่นเดียวกัน

(๔) แนวคิดกรณี “การฆ่า” ตามหลักเบญจศีลเรียกพฤติการณ์การฆ่าสัตว์ว่า “การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง หรือให้ถึงแก่ความตาย” ซึ่งมีได้หมายเอาเฉพาะการฆ่าให้ตายเท่านั้น แต่ยังมีความหมายครอบคลุมถึงการทำร้ายร่างกาย และการกระทำทารุณกรรม^{๗๓๘} ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ประการแรก การฆ่า หมายถึง การทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานให้ถึงแก่ความตาย ไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้วยตนเองก็ดี ใช้ให้คนอื่นกระทำก็ดี หรือใช้อาวุธก็ดี ไม่ใช้อาวุธก็ดี ซึ่งผลของการกระทำนั้นทำให้มนุษย์และสัตว์ต้องตาย ถือว่าเป็นการฆ่า การฆ่านี้ผิดทั้งศีลและผิดธรรม^{๗๓๙}

ประการที่สอง การทำร้ายร่างกาย การทำร้ายร่างกายนี้หมายเอาเฉพาะการกระทำต่อมนุษย์เท่านั้น หมายถึง การกระทำต่อบุคคลอื่นที่ไม่ถึงแก่ชีวิต แต่ทำให้ร่างกายบาดเจ็บ เจ็บปวด และทุกข์ทรมาน ได้แก่ การกระทำต่อไปนี้ (๑) การทำให้พิการ คือ การทำให้อวัยวะบางส่วนเสีย หรือใช้การไม่ได้ตามปกติ เช่น ทำให้เสียนัยน์ตา เสียแขน เสียขา เป็นต้น (๒) ทำให้เสียโฉม คือ การทำให้ร่างกายเสียรูป เสียงาม แต่ไม่ถึงพิการ เช่น มีดกรีดหน้าตา ทำให้ขาหัก แขนหัก เป็นต้น ซึ่งแขนหรือขาที่หักแม้จะสามารถรักษาได้แต่ก็เสียรูปเดิมไป (๓) ทำให้เจ็บลำบาก คือ การทำร้ายร่างกายที่ไม่ถึงกับเสียโฉม แต่ทำให้เจ็บปวด เสียความสำราญ เช่น ตีให้เจ็บ หัวแตก ถลอก และบวม เป็นต้น^{๗๔๐}

ประการสุดท้าย การทารุณกรรม การทารุณกรรมนี้หมายเอาเฉพาะการกระทำต่อสัตว์เดรัจฉานเท่านั้น เพราะว่ามีมนุษย์ไม่เป็นวัตถุอันใครๆ จะพึงทารุณกรรมได้ทั่วไป การทารุณกรรม หมายถึง การประทุष्टิ์เหยียดหยามแก่สัตว์โดยไม่มีความปรานี ตามหลักเบญจศีลถือว่า การกระทำใดๆ ที่มีเจตนาทำให้สัตว์และคนที่มีชีวิตต้องตายลงไปจัดเป็นการฆ่า รวมถึงการทำร้ายร่างกายมนุษย์และการกระทำทารุณกรรมต่อสัตว์เดรัจฉานจนถึงแก่ความตายลงไป จัดเป็นการฆ่าเช่นเดียวกัน เป็นการกระทำที่ผิดศีลข้อปาณาติบาต ส่วนการทำร้ายร่างกายมนุษย์และการกระทำทารุณกรรมสัตว์เดรัจฉานทุกชนิดที่ไม่ถึงแก่ความตาย แม้ไม่ผิดศีล แต่ก็จัดเป็น “บาป” หรือเป็นการ

^{๗๓๗} ส.ม. (ไทย). ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^{๗๓๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม หลักธรรมศึกษาชั้นตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

^{๗๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๗๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

กระทำที่ผิดธรรม คือ ความเมตตา กรุณา ซึ่งจะกล่าวต่อไปในหัวข้อว่าด้วยเบญจธรรม ดังนั้น การฆ่า การทำร้ายร่างกายมนุษย์ และการทารุณกรรม จัดเป็นข้อห้ามในสิกขาบทนี้ ซึ่งห้ามกระทำทั้งต่อมนุษย์และสัตว์เช่นเดียวกัน หลักการนี้จึงสอดคล้องและสนับสนุนแนวคิดสิทธิสัตว์ข้อที่ (๒) ถือว่า “แม้มนุษย์จะเหนือกว่าสัตว์อื่นในด้านภาษา และเหตุผลก็ตาม แต่สิ่งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์มีสิทธิที่จะทำลายชีวิตหรือทารุณกรรมสัตว์อื่นตามใจชอบได้”

๔.๒) หลักเบญจธรรม^{๗๔๑} คือ ธรรม ๕ ประการ หรือธรรมที่ดงาม ๕ ประการ (เบญจกัลยาณธรรม) หลักเบญจธรรมที่สนับสนุนสิทธิสัตว์คือ ความเมตตาและความกรุณา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(๑) ความเมตตา ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยาบาท ความไม่ปองร้าย กุศลมูลคือ อโหสะในหมู่มสัตว์^{๗๔๒} หมายถึง ความรักใคร่^{๗๔๓} ความปรารถนาให้มีความสุข หรือความปรารถนาดี^{๗๔๔} หรือเจตนาดี หวังความดีงาม หวังความสุข หวังความเจริญก้าวหน้าให้แก่กันและกัน^{๗๔๕} มีจิตอันแผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า จึงเป็นความปรารถนาดีต่อผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง ขยายออกไปจนถึงความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์หรือต่อสังคมทั้งหมดทั่วทั้งโลก ดังมีพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุผู้มีจิตสหระตด้วยเมตตา แผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เหมือนคนเห็นคนผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นที่รัก เป็นที่ชบใจแล้ว พึงรักใคร่ ฉะนั้น”^{๗๔๖}

ความเมตตาในเรียกว่า “เมตตาอัปปมัญญา” คือ มีความรักความปรารถนาดีที่ไม่มีประมาณ ไม่จำเพาะจงเจาะสัตว์บุคคล นั่นคือ เป็นความรัก ความปรารถนาดีต่อมนุษย์และสัตว์ทุกชนิด ทุกจำพวก และทุกภพ บุคคล ผู้มีจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตาจึงมักจะมีคุณลักษณะสำคัญ ๕ ประการ ตามคุณลักษณะของความเมตตา ที่สอดคล้องและสนับสนุนแนวคิดสิทธิสัตว์ ได้แก่ (๑) มีการคิด พูดและกระทำแต่สิ่งที่เป็นไปโดยอาการเกื้อกูลแก่คนสัตว์ทั้งหลาย (ลักษณะ) (๒) มีการน้อมนำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เข้าไปให้แก่คนสัตว์ทั้งหลาย (หน้าที่หรือรส) (๓) หากมีความอาฆาตแค้นเคือง ก็สามารถกำจัดให้หมดไปจากใจได้ (ผลปรากฏ หรือปัจจุภูฐาน) (๔) ยอยากเห็นภาวะที่น่าพอใจเจริญใจของสัตว์ทั้งหลาย (ปทัสถาน) และ (๕) มีจิตใจที่สงบจากความพยาบาทปองร้ายบุคคลและสัตว์เป็นสมบัติ^{๗๔๗}

^{๗๔๑} คำว่า “เบญจธรรม” หรือ “เบญจกัลยาณธรรม” นี้ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นหลังในอรรถกถาและฎีกา ซึ่งท่านผู้เป็นทฆวธรรมขึ้นภายหลัง จึงทำให้แปลกกันไปบ้าง แต่เมื่อว่าโดยที่มาส่วนใหญ่ ประมวลได้จากความทอนท้ายของกุศลกรรมบถข้อต้นๆ ได้แก่ (๑) เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ และความสงสาร คู่กับศีลข้อที่ ๑ (๒) สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อ ๒ (๓) กามสังวร ความสังวรในกามารมณ์ คู่กับศีลข้อที่ ๓ (๔) สัจจะ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔ (๕) สติสัมปชัญญะ ความระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คู่กับศีลข้อที่ ๕ :- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), ๑๗๕-๑๗๖.

^{๗๔๒} ชู.ม. (ไทย). ๒๙/๒๐๒/๕๙๐.

^{๗๔๓} อภิ.สง.อ. (ไทย). ๗๕/๕๒๙.

^{๗๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒ ขนาดตัวอักษรใหญ่, (กรุงเทพฯมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒๔.

^{๗๔๕} สุขาวี พลอยชุม (ผู้รวบรวม), สารานุกรมพระพุทธศาสนา: ประมวลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๙๖.

^{๗๔๖} อภิ.วิ. (ไทย). ๓๕/๖๔๓/๔๒๗.

^{๗๔๗} อภิ.สง.อ. (ไทย). ๗๕/๕๒๙.

(๒) ความกรุณา คือความสงสาร กิริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลาย กรุณาเจโตวิมุตติ (จิตหลุดพ้นด้วยความกรุณา)^{๗๔๘} หมายถึง ภาวะแห่งจิตใจที่หวั่นไหวเพราะเห็นความทุกข์ความเดือดร้อนของคนสัตว์อื่น และการบำบัดช่วยเหลือทำให้ความทุกข์เหล่านั้นหมดไป^{๗๔๙} ความคิดปลดปล่อยทุกข์ให้แก่สัตว์ทั้งปวง^{๗๕๐} ดังมีพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุผู้มีจิตสทศตด้วยกรุณา แม้ไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เหมือนบุคคลเห็นคนผู้หนึ่ง ซึ่งตกทุกข์ได้ยาก แล้วพึงสงสาร ฉะนั้น”^{๗๕๑}

ความกรุณานี้เรียกว่า “กรุณาอัปมัญญา” คือ ความกรุณาที่ไม่มีประมาณต่อสัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย บุคคลที่มีความกรุณาจะมีคุณลักษณะสำคัญ ๕ ประการตามคุณลักษณะความกรุณาที่สนับสนุนแนวคิดสิทธิสัตว์ ได้แก่ (๑) มีการเป็นไปแห่งอาการช่วยบำบัดความทุกข์แก่คนสัตว์ทั้งหลาย (ลักษณะ) (๒) มีการช่วยกำจัดความทุกข์ของผู้อื่นสัตว์อื่น (หน้าที่หรือรส) (๓) มีความไม่เบียดเบียน หรือวิหิงสา (ผลปรากฏ หรือ ปัจจุปัตฐาน) (๔) มีการเห็นสัตว์บุคคลผู้ถูกทุกข์ครอบงำแล้วไม่มีที่พึงพิง และ (๕) มีจิตใจที่ความสงบจากความเบียดเบียนเป็นสมบัติ^{๗๕๒}

หลักเบญจศีลและเบญจธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ เป็นหลักการที่สนับสนุนและส่งเสริมหลักปาณาติบาต คือ ไม่ให้เกิดการกระทำปาณาติบาตหรือฆ่าสัตว์ เมื่อพิจารณาหลักการทั้ง ๒ แล้วจะพบว่า ในขณะเดียวกันหลักเกณฑ์ก็ยังสอดคล้องและสนับสนุนแนวคิดว่าด้วยสิทธิสัตว์ทุกข้อที่กล่าวมาและไม่มีส่วนใดเกี่ยวข้องกับแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม

๔. บทสรุป/วิพากษ์

การนำเสนอของพอล วอลเดา ที่ว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับชีวิตสัตว์ต่ำกว่ามนุษย์ ไม่อาจยอมรับได้ ความเสมอภาคในชีวิตมนุษย์ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบได้ว่าใครสูงต่ำกว่าใคร ทั้งนี้ทั้งนั้น สิ่งที่ควรพึงระลึกเสมอคือ คุณงามความดีของสิ่งมีชีวิต ไม่ได้มาจากการกำหนดความสำคัญทางศีลธรรมของพระพุทธศาสนา มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายมีโอกาสในการทำความดีเท่าเทียมกัน จากข้อกล่าวหาว่าพระพุทธศาสนาไม่คำนึงถึงคุณค่าในตนเองของโลกธรรมชาติ ให้ความสำคัญทางหลักศีลธรรมจากโอกาสในการตรัสรู้ธรรมะนั้นไม่เป็นความจริง พระพุทธศาสนาไม่มีแนวคิดให้คุณค่ากับสิ่งต่างๆ จากสถานที่เกิดการไปเกิดในภพภูมิหนึ่งๆ ย่อมเป็นผลมาจากปัจจัยบางอย่าง ถ้าคิดในแง่ความ สุขสบายในชีวิตการได้เกิดใหม่เป็นเทวดาเป็นดีที่สุด อย่างไรก็ตามก็มีการโต้แย้งว่า การเกิดมาเป็นมนุษย์ดีกว่าเทวดา เพราะมนุษย์มีโอกาสเรียนรู้หลักคำสอนทางศาสนา แต่เทวดาไม่มีโอกาส สอดคล้องกับรูปแบบการกำหนดชีวิตมนุษย์ รูปแบบที่สองที่ว่า สิ่งมีชีวิตที่สามารถพัฒนา ตนเองรู้แจ้งเห็นจริง และสามารถเข้าสู่ความสุขที่แท้จริงได้ จะได้รับการเคารพนับถืออย่างมาก ไม่ว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ทางออกเดียวจากการหลุดพ้นจากวงจรการถูกใช้เป็นเครื่องมือ คือการตรัสรู้และเข้าสู่นิพพาน

^{๗๔๘} อภ.วิ. (ไทย). ๓๕/๖๕๓/๔๒๘.

^{๗๔๙} อภ.สง.อ. (ไทย). ๗๕/๕๒๙.

^{๗๕๐} ชู.เถร.อ. (ไทย). ๕๓/๒๒๗.

^{๗๕๑} อภ.วิ. (ไทย). ๓๕/๖๕๓/๔๒๘.

^{๗๕๒} อภ.สง.อ. (ไทย). ๗๕/๕๒๙.

การเกิดเป็นมนุษย์และสัตว์ไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในเรื่องนี้สามารถทำความเข้าใจได้ในข้อเขียนของสมภาร พรหมทา เกี่ยวกับมนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรมตอนหนึ่งที่กล่าวว่า “แม้ว่าในทางกายภาพและในทางชีววิทยามนุษย์จะมีโครงสร้างของชีวิตส่วนหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นส่วนใหญ่เสียด้วยซ้ำ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสัตว์ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ “เราเป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง” แต่บางส่วนในชีวิตเราดูเหมือนจะก้าวข้ามความเป็นสัตว์ไปแล้ว เรื่องนี้ดูเหมือนจะอยู่ในความสนใจของนักชีววิทยาเช่นดาร์วินด้วย ในหนังสือเล่มถัดมาจาก The Origin of Species อันได้แก่เรื่อง The Descent of Man ดาร์วินได้ใช้เนื้อที่จำนวนหนึ่งของหนังสือพิจารณาพัฒนาการของมนุษย์ที่ดูเหมือนจะก้าวข้ามความเป็นสัตว์มาแล้ว กล่าวคือ “สำนักทางศีลธรรม” จะอย่างไรก็ตาม งานของนักชีววิทยา แม้แต่ดาร์วินเองก็ตาม ดูจะวางอยู่บนสมมติฐานที่ว่าเมื่อถึงที่สุดแล้ว พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์จะสามารถทอนลงเป็นพฤติกรรมของสัตว์เพราะเราคือสัตว์ เราต่างจาก หมูหมา หรือแมว ตรงที่มีพฤติกรรมซับซ้อนกว่าสิ่งเหล่านี้เท่านั้นเองแต่ทุกพฤติกรรมไม่ว่าจะซับซ้อนหรือง่าย ๆ ต่างก็เป็นประเภทเดียวกัน พฤติกรรมมนุษย์ทุกอย่างไม่มีอะไรที่เป็นพิเศษหรือแตกต่างเป็นคนละประเภทกับพฤติกรรมของสัตว์ การกระทำทุกอย่างของเราเป็นการกระทำอย่างสัตว์ทั้งสิ้น^{๗๕๓}

บทสรุปของพระพุทธศาสนาจึงไม่มีแนวคิดใดที่ให้ความสำคัญทางศีลธรรม หรือกำหนดแนวทางทางปฏิบัติต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เหมือนกับปรัชญาตะวันตกเข้าใจ ดังนั้นบทวิจารณ์เชิงลบจาก วอลเดา และ สมิทเทอร์ เช่น ที่มีต่อพระพุทธศาสนาเป็นเพียงความพยายามที่จะผนวกแนวคิดจากตะวันตกที่ไม่เหมาะสมเข้ากับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เพราะแท้จริงแล้วชาวพุทธทุกฝ่ายก็เห็นร่วมกันว่า การที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สาวกกินเนื้อสัตว์ได้ ควรเข้าใจว่าเป็นคนละเรื่องกับการสนับสนุนให้กินเนื้อสัตว์ ระบบจริยธรรมของพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นระบบที่คิดเพื่อให้มีทางออก สำหรับสถานการณ์ที่เราไม่อาจรู้ล่วงหน้าได้ จึงไม่เหมือนกับระบบจริยธรรมตะวันตก พระพุทธองค์ทรงคิดเช่นนี้ จึงทรงอนุญาตให้ชาวพุทธบริโภคเนื้อสัตว์ได้ เราจะรู้ได้อย่างไรว่าในอนาคตหลังจากที่ทรงปรินิพพานแล้ว พุทธศาสนาอาจแพร่เข้าไปในดินแดนที่อาหารหลักของผู้คนคือเนื้อสัตว์ (เช่นบริเวณขั้วโลกเหนือที่ปลูกพืชแทบจะไม่ได้เลย มีแต่ปลาและเนื้อเท่านั้นที่ผู้คนจะกินเป็นอาหารได้) การปิดประตูสนิทสำหรับการกินเนื้อสัตว์ จึงอาจเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่การมีประตูออกที่โรงหนิง ไม่ได้แปลว่าเป็นการเชิญชวนให้ทุกคนออกมาจากโรงหนิง การมีอยู่ของประตูนั้น ควรเข้าใจว่ามีอยู่ในฐานะช่องทางสำหรับการเลือก จริยธรรมแบบที่ไม่มีช่องทางการเลือกเลยนั้น พุทธศาสนาเถรวาทถือว่าเป็นจริยธรรมที่สุโต่ง การที่ฝ่ายมหายานมีความปรารถนา ที่จะให้โลกนี้ลดการฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารมนุษย์นั้น ต้องถือว่าเป็นเจตนาคืออย่างไม่มีข้อสงสัย ยิ่งในโลกปัจจุบันที่อุตสาหกรรมอาหารที่ทำมาจากเนื้อสัตว์ กระทำในรูปธุรกิจที่มีการเลี้ยงสัตว์คราวละมากๆ และฆ่าสัตว์เพื่อส่งตลาดคราวละมากๆ ข้อเสนอของฝ่ายมหายานยังมีน้ำหนักมากขึ้นเป็นเงาตามตัว สิ่งที่เราไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ การที่เรายังกินเนื้อสัตว์อยู่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความชั่วร้าย ที่กลายเป็นระบบไปแล้วนี้ยังดำรงอยู่ต่อไป สัตว์จำนวนมากต้องถูกเลี้ยงในสถานที่ที่แออัด ถูกปฏิบัติอย่างไม่มีคุณค่าโดยเจ้าของธุรกิจและผู้ที่เกี่ยวข้อง ราววันหนึ่งเมื่อเนื้อของมันจะให้ค่าตอบแทนสูงสุดแก่ผู้ลงทุน พวกมันก็จะถูกกวาดต้อนไปเชือด นี่คือปณาดิบาตที่ทำการอย่างเป็นระบบ เป็นวงจร และอย่างปราศจากความสำนึกทางศีลธรรมใดใด^{๗๕๔}

^{๗๕๓} สมภาร พรหมทา. มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สำนักพิมพ์ศยาม. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๘. หน้า ๑๘๐.

^{๗๕๔} สมภาร พรหมทา. งานวิจัยเรื่อง กิน : ในมุมมองของพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗. หน้า ๗๕-๗๘.

จากบทสรุปในประเด็นต่างๆ ทำให้เราต้องหันมาทบทวนเรื่องของเผ่าพันธุ์นิยมกันอีกครั้ง ซึ่งผู้เขียนก็ได้พยายามอธิบายแยกแยะให้เห็นถึงแนวคิดทางตะวันตกและพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องเผ่าพันธุ์นิยมในหลากหลายมุมมอง จนทำให้เห็นความจริงว่า แท้จริงแล้วพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้มีแนวคิดเกี่ยวข้องใดๆ กับเผ่าพันธุ์นิยมตามแบบตะวันตก แม้จะมีข้อความกล่าวถึงความประเสริฐของมนุษย์ แต่ก็เป็นการให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะที่เป็นสรรพสัตว์ที่สามารถเรียนรู้ ฝึกฝนและพัฒนาตนเองได้ มนุษย์ที่ฝึกตนดีแล้วประเสริฐยิ่งกว่าเทวดา และมักจะกล่าวในทำนองกลับกันว่า หากมนุษย์ไม่ได้ฝึกฝนอบรมตนเองแล้วหาประเสริฐไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่า พระพุทธศาสนาให้คุณค่ากับการกระทำของมนุษย์และสัตว์เท่าๆ กัน แม้จะมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องศีลในพระวินัยนั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่ง แต่พระพุทธศาสนาก็แยกแยะให้เห็นว่า การชำนาญที่มีคุณธรรมสูงนั้นเลวร้ายยิ่งกว่าการฆ่าสัตว์หรือมนุษย์ที่ไร้คุณธรรม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า พระพุทธศาสนาสนับสนุนการฆ่าสัตว์อื่น และเป็นเผ่าพันธุ์นิยมตามแบบตะวันตก เพราะไม่ได้มุ่งไปที่สภาวะหรือรูปร่างลักษณะภายนอก แต่พระพุทธศาสนาเน้นไปที่สภาพทางจิตใจที่เป็นนามธรรม หรือให้คุณค่ากับการกระทำของคนและสัตว์ สัตว์ต่างๆ หากทำร้ายมนุษย์ก็ย่อมได้รับการตำหนิเช่นกันกับคนที่ไปฆ่าสัตว์หรือแม้กระทั่งพืช โลกทัศน์ของพระพุทธศาสนาจึงเด่นชัดในเรื่องดังกล่าวนี้

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ชาร์ลส์ ดาร์วิน, **กำเนิดสปีชีส์**, แปลโดย นำชัย ชีวีวรรณและคณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๕๘
- ดอว์สกิน ริชาร์ด, **ยื่นเห็นแก่ตัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, แปลโดย เจษฎา เด่นดวงบริพันธ์. มติชน. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๙.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน, สมภาร พรหมทา. **มนุษย์กับศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔ (ปรับปรุงแก้ไขครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- ปิ่น มุกข์นิต, **แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักเรียนธรรมตรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- รุ่งเรือง ลิ้มชูปฏิภาณ, **ชีวิต พระพุทธศาสนา และวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสยามกัมมาจล. ๒๕๕๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒. ขนาดตัวอักษรใหญ่, กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส (นิธิบุญยากร), **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๗.
- วศิน อินทสระ, **หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา (พุทธปรัชญาเถรวาท)**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **หลักพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กาญจนบุรี : สหทัยพัฒนา
การพิมพ์, ๒๕๔๒.
- สมภาร พรหมทา. **มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม. ๒๕๔๘.
_____. **“กิน : มุมมองของพุทธศาสนา”** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงาน
ทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ ๒๕๔๗,
- สุเชาว์ พลอยชุม (ผู้รวบรวม), **สารานุกรมพระพุทธศาสนา: ประมวลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สมภาร พรหมทา. **คุณค่าของชีวิตมนุษย์ตามทรรศนะของพระพุทธศาสนากับการประยุกต์ใช้ในทางชีวจริยธรรม**,
วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม
พ.ศ. ๒๕๔๙.
- พระมหาพรชัย สิริวิโร. **การจัดการความรู้: แนวทางการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการเขียนวิทยานิพนธ์นิสิต
ระดับบัณฑิตศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
๒๕๕๙.
- อำนาจ ยอดทอง. **แนวคิดว่าด้วยสิทธิสัตว์ในเบญจศีล-เบญจธรรม**. บทความทางวิชาการงานวิสาขบูชา
โลกปี ๒๕๕๕. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๕.
- Waldau, Paul. **The Specter of Speciesism; Buddhist and Christian View of Animals**.
Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Taylor, Paul W. **“The Ethics of Respect for Nature.”** In *Environmental Philosophy; From
Animal Rights to Radical Ecology*, edited by Michael Zimmerman et. al, 26-40.
New Jersey: Prentice Hall, 1998.
- Schmithausen, Lambert. **Buddhism and Nature**; the lecture delivered on the occasion of
the EXPO 1990 – an enlarged version with notes. Tokyo: International Institute
for Buddhist studies, 1991.
- Zimmerman, Michael, J. **Baird Callicott**, George Sessions, Karen J. Warren, and John Clark (eds.)
Environmental Philosophy; From Animal Rights to Radical Ecology. New Jersey:
Prentice Hall, 1998.
- Singer, Peter. **“All Animals Are Equal”**. In *Environmental Philosophy; From Animal Rights
to Radical Ecology*, edited by Michael Zimmerman et. al, 26-40. New Jersey: Prentice
Hall, 1998.
- Schmithausen, Lambert. **“The Early Buddhist Tradition and Ecological Ethics”**, *The Journal
of Buddhist Ethics* 4 (1997).
- Colette Sciberras. **Buddhism and Speciesism: on the Misapplication of Western Concepts
to Buddhist Beliefs**. *Journal of Buddhist Ethics* 15. (2008).

พุทธวิธีการให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตร Buddhist Counseling According to Kalyanamitra

วันวิสาข ทิมมานพ

บทคัดย่อ

พุทธวิธีการให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตรเป็นการให้คำปรึกษาตามแนวคิดนักจิตวิทยาและตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ได้พบการให้คำปรึกษาเชิงพุทธ ได้แก่ ๑) จุดมุ่งหมายของการปรึกษา มี ๓ ประการ คือ สกัต์ปัญหา เยียวยาคนทุกข์ เพิ่มสุขยั่งยืน ๒) คุณลักษณะของพระพุทธเจ้าในการปรึกษา คือพระบุคลิกภาพ ชื่นตา พระวาจาชื่นใจ พระทนต์มั่นคง วางพระองค์สม่ำเสมอ ค้นเจอความแตกต่าง วางพระกรุณาในหมู่สัตว์ ๓) การให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตรมี ๕ ขั้นตอน คือ สร้างสัมพันธภาพ สำรวจตนเพื่อเข้าใจปัญหา สืบสาวหาสาเหตุ ขั้นปรึกษา ลงมือปฏิบัติ ติดตามผล การปรึกษาเชิงพุทธเป็นกระบวนการปฏิบัติที่ช่วยปลุกพลังทางปัญญาของพุทธบริษัทให้ตื่นรู้ และเบิกบานในการดำเนินชีวิต สามารถสลัดออกจากทุกข์ได้ด้วยตนเองอย่างสิ้นเชิง ขั้นตอนของพุทธวิธีการให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตรผู้ให้การปรึกษาและผู้มาขอรับการปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตร ต้องทำงานประสานร่วมมือกันเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของการปรึกษา โดยการส่งเสริมการพัฒนาปัญญาของผู้มาขอรับการปรึกษาให้ได้รับประโยชน์ที่แท้ คือ ประโยชน์ตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา ที่จะกำจัดกิเลส และให้รู้เท่าทันความจริงทั้งหลายให้รู้ถึงความที่สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาอย่างไร แล้วรู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งสามารถวางจิตใจต่อชีวิตและโลกได้อย่างถูกต้องและรู้ตามความเป็นจริงและทำตรงตามเหตุปัจจัย

คำสำคัญ: พุทธวิธีการให้คำปรึกษา, หลักกัลยาณมิตร

Abstract

Buddhist Counseling According to Kalyanamitra is a counseling psychologist and based on Buddhist principles. Has made counseling Buddhist include 1) The aim of the consultation is extracted three main issues heals people suffering. Add enjoyed sustained 2) features of the Buddha in the consultation. Personality is the favorite eye Word balmy Sacred heart stable He consistently put Found differences Please place among the animals, 3) consultation by Kalayanapong Schmitt has five phases: build relationships. Survey to understand their problems Investigate the reasons for the action, follow-up consultations consult Buddhist practice is a process that helps to awaken the wisdom of Buddhist enlightenment. And joy in life You can throw out entirely on their own. Step Buddhist way of consultation by the goodwill Counsellors and to obtain advice based on goodwill. Coordination must work together to achieve the aims

of the consultation. By promoting the development of wisdom to seek counseling to get the real benefit is the purpose of religion. To eliminate defilement And knowingly aware of the fact that all things are impermanent, all the cells and how soulless. Then known world and live the reality. The mind can put the lives and the world accurately and to know the truth and do exactly as aggravating factors.

Keywords: Buddhist Counseling, Kalyanamitra

กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา

๑. ความหมายและบริบทของกัลยาณมิตร

คำว่า “กัลยาณมิตร” แปลความหมายคำ “กัลยาณ” ว่า หมายถึง งาม, ดี และ “มิตร” หมายถึง เพื่อนรักใคร่ที่สนิทสนมคุ้นเคย ดังนั้น กัลยาณมิตร จึงมีความหมายว่า เพื่อนที่ดี, เพื่อนที่งาม หรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคยที่ดี, เพื่อนรักใคร่คุ้นเคยที่งาม กัลยาณมิตร มิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีตามความหมายทั่วไปเท่านั้น แต่เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม มีความตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี เพื่อยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ผู้สั่งสอนแนะนำ ชักนำไปในหนทางที่ถูกต้องดีงาม

กัลยาณมิตรตามรูปศัพท์ มาจากคำว่า “กัลยาณ” แปลว่า ดี งาม เป็นที่ชอบใจ ชอบ ไพเราะ อ่อนหวาน (กลสฺยาณเณ ส.กัลยาณ.)^{๗๕๕} และคำว่า “มิตร” แปลว่าคนรักกันคนมีความเยื่อใยกัน เพื่อน มิตร (วิ. มิโนติ อนุโตติ มิโต. สพพคฺุเยหฺสุ มียตฺติ วา มิโตโต) ใ่วางใจในความลับ^{๗๕๖} นอกจากนี้ คำว่า มิตร หรือ มิตรต ยังมีการศัพท์เดียวกับคำว่า เมตตา วิเคราะห์ได้ดังนี้ เมชชตฺติ มิโตโต ผู้โดยอมรักใคร่กัน ผู้นั้นเรียกว่า มิตร มิตรเตภาวติ เมตตา อหฺยาศฺยทึไครฺประโยชน์ ซึ่งเกิดมีในมิตร เรียกว่า เมตตา^{๗๕๗} อีกนัยหนึ่งว่า มิตรตสฺส เอสา ปวตตตฺติตติ เมตตา อหฺยาศฺยทึไครฺประโยชน์ที่เป็นไปต่อมิตร เรียกว่า เมตตา ในอภิธรรมวิภังค์ปรากฏความไว้ว่า “ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย เมตตา เจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า เมตตา”^{๗๕๘} ส่วนในพุทธทศนิกาย มหานิเทศได้ขยายความหมายของเมตตาไว้ว่า “เมตตา ได้แก่ ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยายบาท ความไม่ปองร้าย”^{๗๕๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของกัลยาณมิตรธรรม ๗ ว่าในแง่ทำหน้าที่ต่อผู้อื่น สมควรมีคุณสมบัติพิเศษจำเพาะสำหรับทำหน้าที่นั้นอีกส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะคุณสมบัติพื้นฐาน ที่เรียกว่า กัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้

๑) ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถ่าม

^{๗๕๕} พันตรี ป. หลงสมบุญ (รวบรวมและเรียบเรียง), **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๙.

^{๗๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗๙.

^{๗๕๗} สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๕.

^{๗๕๘} อภิ.วิ. (ไทย). ๓๕/๖๔๓/๔๒๗.

^{๗๕๙} ชุ.ม. (ไทย). ๒๙/๒๐๒/๕๙๐.

๒) ครู นำเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

๓) ภาวนีโย นำเจริญใจ คือ ผู้ความจริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ่ยอ้าง และรำลึกถึง ด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

๔) วัตตา จะ รู้จักพูดให้ได้ผล คือ พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕) วจนกขโม ทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษา ชักถามแม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกิน และคำตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อุดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

๖) คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา แกลงเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งซับซ้อนให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗) โน จัญฐาเน นियोชเย ไม่ชักนำในอธรรม คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร ^{๗๖๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้กล่าวว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ปิโย ครู ภาวนีโย เป็นที่รักของศิษย์ เป็นผู้หนักแน่นในด้านความรู้และด้านจิตใจ เป็นผู้ควรยกย่อง วตตา จ วจนกขโม เป็นผู้จกกล่าวถ้อยคำที่มีเหตุผล อุดทนต่อถ้อยคำที่แม้ศิษย์จะก้าวร้าวบ้าง คมภีรญจ กถิ กัตตา เป็นผู้สอนเรื่องยากให้เข้าใจได้อย่างง่าย ๆ โน จัญฐาเน นियोชเย ไม่ชักนำลูกศิษย์ไปในทางที่เสื่อมเสีย ^{๗๖๑}

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม กล่าวไว้ว่า กัลยาณมิตรธรรม ^{๗๖๒} หมายถึง องค์คุณของกัลยาณมิตร, คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ (qualities of a good friend)

๑) ปิโย หมายถึง น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ขวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ได้ถาม (lovable; endearing)

๒) ครู หมายถึง นำเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย (estimable; respectable; venerable)

๓) ภาวนีโย หมายถึง นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ (adorable; cultured; emulable)

๔) วัตตา จ หมายถึง รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี (being a counsellor)

๕) วจนกขโม หมายถึง อุดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาชักถามคำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์ อุดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว (being a patient listener)

^{๗๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓๒ - ๖๓๓.

^{๗๖๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **เกษียณรำลึก ๒๕๕๔ พระมหาบาง เขมานนโท,ดร.**, (ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา, ๒๕๕๔) หน้า ๖.

^{๗๖๒} อ.ส.ต.ด.ก. ๒๓/๓๔/๓๓๑.

๖) คมกิริยจ กถิ กตตา หมายถึง แฉลงเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป (able to deliver deep discourses or to treat profound subjects)

๗) โน จฏฐาเน นโยชเย หมายถึง ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย (never exhorting groundlessly; not leading or spurring on to a useless end) ^{๗๖๓}

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ท่านได้อธิบายไว้ว่า ผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริต เป็นต้นชื่อว่า กัลยาณมิตร ^{๗๖๔} และการวางตัวเหมาะสม การได้เจรจา สนทนากับ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ แล้วคอยศึกษาและปฏิบัติตาม ศรัทธาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควรคอยศึกษาศีลและปฏิบัติตามศีลของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคะของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควรและคอยศึกษาปัญญาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร เรียกว่า กัลยาณมิตรตตา ^{๗๖๕}

กัลยาณมิตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกคืออุปัชฌาส์ว่า ด้วยความเป็นผู้มีมิตรดีเป็นพรหมจรรย์กึ่งหนึ่ง ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของเจ้าศากยยะ ชื่อว่าสักกระ แคว้นสักกะ ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ^{๗๖๖} ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหชาติ ^{๗๖๗} มีเพื่อนดี ^{๗๖๘} เป็นพรหมจรรย์ ^{๗๖๙} กึ่งหนึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น อานนท์ อย่างกล่าวอย่างนั้น อานนท์ ที่จริง ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหชาติ มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด ที่เดียว อานนท์ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหชาติ มีเพื่อนดีพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญ อริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก

ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหชาติ มีเพื่อนดี เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรค มีองค์ ๘ ให้มาก อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัยวิเวก (ความสงบ) อาศัยวิราคะ (ความคลาย กำหนัด) อาศัยนิโรธ (ความดับ) น้อมไปในโอสสัคคะ (ความสละ)

๒. เจริญสัมมาสังกัปปะอันอาศัยวิเวก ...

๓. เจริญสัมมาวาจา ...

๔. เจริญสัมมากัมมันตะ ...

๕. เจริญสัมมาอาชีวะ ...

๖. เจริญสัมมาวายามะ ...

๗. เจริญสัมมาสติ ...

๘. เจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสสัคคะ

^{๗๖๓} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์, ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, ๒๕๔๖.

^{๗๖๔} ชุ.ธ.อ. (ไทย). ๑/๒/๒๖๒/๒๙๗.

^{๗๖๕} อัง.อรรถก. (ไทย). ๒๓/๕๕/๓๔๔.

^{๗๖๖} มิตรดี หมายถึงมิตรที่มีคุณธรรม คือศีลเป็นต้น (อัง.จตุกก.อ. ๒/๒๒/๓๐๐)

^{๗๖๗} สหชาติ หมายถึงเพื่อนร่วมงานที่ดี (อัง.ทสก.อ. ๓/๑๗/๓๒๒)

^{๗๖๘} เพื่อนดี หมายถึงเพื่อนที่รักใคร่สนิทสนมรู้จักกัน ชื่อสัสดีต่อกัน (อัง.ทสก.อ. ๓/๑๗/๓๒๒)

^{๗๖๙} พรหมจรรย์ ในที่นี้ หมายถึง อริยมรรค (ส.ส.อ. ๑/๑๒๙/๑๔๙)

ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรค มีองค์ ๘ ให้มาก อย่างนี้แล
อนึ่ง ข้อที่ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด ที่เดียนั้นพึงทราบโดยปริยายนี้
ด้วยว่าเพราะอาศัยเราผู้เป็นมิตรดี เหล่าสัตว์ผู้มีชาติ (ความเกิด) เป็นธรรมคาย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชรา (ความแก่)
เป็นธรรมคาย่อม พ้นจากชรา ผู้มีมรณะ (ความตาย) เป็นธรรมคาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ (ความเศร้าโศก)
ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และ อุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็น
ธรรมคาย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส อานนท ข้อที่ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี
มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดที่เดียนั้นพึงทราบโดยปริยายนี้แล อุปตฺถสมสูตรที่ ๒ จบ

ในพระไตรปิฎกใน “สาริปุตตสูตร” ว่าด้วยพระสารีบุตร

เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย อภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่
สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็น
พรหมจรรย์ทั้งหมดที่เดียว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถูกะ ถูกละ สารีบุตร ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์
ทั้งหมด สารีบุตร ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมี
องค์ ๘ ให้มาก

ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรค มีองค์ ๘ ให้มาก อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑) เจริญสมาธิปฏิสนธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัศคะ ฯลฯ

๒) เจริญสมาสมาธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัศคะ

ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรค มีองค์ ๘ ให้มาก อย่างนี้แล
สารีบุตร อนึ่ง ข้อที่ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ ทั้งหมดนั้น พึงทราบโดยปริยายนี้
ด้วยว่าเพราะอาศัยเราผู้เป็นมิตรดี เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมคาย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมคาย่อมพ้นจาก
ชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมคาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เป็นธรรมคาย่อมพ้น
จากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส

สารีบุตร ข้อที่ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดนั้น พึงทราบโดย
ปริยายนี้แล สารีบุตร อนึ่ง ข้อที่ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ ทั้งหมดนั้น พึงทราบ
โดยปริยายนี้ ด้วยว่าเพราะอาศัยเราผู้เป็นมิตรดี เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมคาย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมค
าย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมคาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เป็น
ธรรมคาย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส

สารีบุตร ข้อที่ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดนั้น พึงทราบโดย
ปริยายนี้แล สาริปุตตสูตรที่ ๓ จบ

สรุปได้ว่า กัลยาณมิตรจึงมิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีอย่างในความหมายสามัญเท่านั้นแต่หมายถึงบุคคลผู้
เพียงพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไป
ในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านยกตัวอย่าง เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันต
สาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า แต่

เป็นบุคคลที่มีความพร้อมแห่งคุณธรรม ความดีงาม เป็นผู้ห่างไกลจากสิ่งอันเป็นข้าศึกในการพัฒนาศักยภาพชีวิต และตั้งตนอยู่อย่างเหมาะสมแห่งการเคารพ รวมทั้งยังเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์สุข และคุณธรรมความดีงามต่างๆ ให้แก่บุคคลรอบข้างด้วยความเข้าใจ จนเป็นแรงเหนี่ยวนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาไปสู่ประโยชน์ และความสุจริตในระดับต่างๆ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลส่งเสริมการพัฒนาชีวิตก็เป็นดังกัลยาณมิตรด้วยเช่นกัน

การทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้ประสบผลสำเร็จ จำเป็นที่จะต้องฝึกฝนอบรมตนเองให้มีคุณสมบัติตามคุณธรรมของกัลยาณมิตร ๗ ประการ เพื่อให้การทำหน้าที่กัลยาณมิตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดกำลังใจในการสั่งสมบุญบารมีให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ กัลยาณมิตรถึงจะมีกำลังน้อยแต่ดำรงอยู่ในมิตตธรรม ก็นับได้ว่าเป็นทั้งญาติ เป็นทั้งพวกพ้อง และเป็นทั้งเพื่อนของเรา

การดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มิตรสหายและพวกพ้องบริวารมีส่วนอย่างสำคัญยิ่งที่จะช่วยเหลือสนับสนุนชีวิตของเราให้มีความราบรื่น และสามารถสร้างความดีได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นเราจึงควรผูกมิตรไว้กับทุก ๆ คน ให้มีความรู้สึกไว้ว่า เมื่อหันไปรอบทิศก็มีแต่กัลยาณมิตรรอบตัว มิตรที่ดีจะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่เจริญก้าวหน้า เราจะต้องรู้จักคบหาสมาคม เพื่อประคับประคองกันในการทำความดี เพื่อให้มีชีวิตที่รุ่งโรจน์ถึงจุดหมายปลายทางได้อย่างปลอดภัยอย่างไรก็ตาม เราต้องรู้จักวิธีสังเกตดูคนให้เป็นอย่างดี ผู้ที่เราคบหาสมาคมด้วยนั้นเป็นบุคคลเช่นไร เป็นมิตรเทียมที่มาในรูปของศัตรูในคราวมิตร หรือว่ามิตรแท้ที่สละชีวิตแทนกันได้ ชีวิตเราจะดำเนินไปบนเส้นทางที่ถูกต้องปลอดภัยพระพุทธรองค์ทรงสอนให้รู้จักมิตรแท้เอาไว้ว่า มีลักษณะของผู้ให้ เป็นผู้มื่ออุปการคุณ คอยป้องกันไม่ให้ได้รับภัยอันตรายใด ๆ ทั้งร่างกายและทรัพย์สิน เมื่อยามมีภัยตกอยู่ในห้วงอันตรายก็ไม่ทอดทิ้งกัน สามารถเป็นที่พึ่งพิงได้ ยินดีให้ความช่วยเหลือ ขอน้อยก็ให้มาก หรือแม้ไม่เอ่ยปากขอก็ก็นำด้วยความเต็มใจ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีเรื่องอะไรก็ไม่ปิด ไม่มีความลับ แต่ให้ความไว้วางใจซื่อสัตย์ต่อกัน

“ภิกษุเป็นที่รักใคร่ พอใจ เป็นที่เคารพ ควรสรรเสริญ
ฉลาดพูด อดทนต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำลึกซึ้ง ไม่ชักนำ
ในทางที่ไม่ดี ฐานะเหล่านี้มีอยู่ในภิกษุใด ภิกษุนั้นเป็น
มิตรแท้ มุ่งอนุเคราะห์แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ผู้ประสงค์
จะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้น แม้จะถูกขับไล่”

การดำรงตนบนฐานะของความเป็นกัลยาณมิตรนั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก บางคนมักพรั่นสอนคนอื่น แต่ลืมหันกลับมาพิจารณาดูตัวเองว่ามีคุณสมบัติพอที่จะแนะนำคนอื่นเพียงใด ดังนั้น คุณธรรมของกัลยาณมิตร ๗ ประการนี้ เป็นสิ่งที่เราควรศึกษาเอาไว้ หากมีใครมาคบหาสมาคม ก็จะคบหาด้วยน้ำใสใจจริง และตัวเราเองก็จะได้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรโดยไม่เก้อเขิน ได้แก่

๑) ปิโย แปลว่า น่ารัก หมายถึง เป็นที่สบายใจเมื่อเข้าใกล้ คือเมื่อได้พบเจอครั้งใดก็มีความสุข มีแต่ความสดชื่น แจ่มใส ร่าเริงเบิกบานใจอยู่เป็นนิตย์ ยิ่งได้เข้าใกล้ได้สนทนาพูดคุยด้วยแล้ว ยิ่งสบายใจ ขวนให้ปรึกษาได้ถาม

การที่กัลยาณมิตรจะมีลักษณะอย่างนี้ได้ จะต้องฝึกกิริยามารยาทให้เรียบร้อย นุ่มนวลสง่างามในทุกอิริยาบถ มีอัธยาศัยดีงาม มีหัวใจของความเอื้อเฟื้อ ชอบให้ความช่วยเหลือ ด้วยตระหนักในคุณค่าของบุญกัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติข้อนี้ อุปมาเหมือนพระจันทร์ในคืนวันเพ็ญ มีความสว่างไสว ชุ่มเย็นชวนมอง เป็นที่ชื่น

ชอบของคนทั้งหลาย

๒) ครู แปลว่า นำเคารพ หมายถึง เป็นผู้ที่ถูกใจไปด้วยคุณธรรมความดีจนเป็นที่ทราบโดยทั่วไป เมื่อหมู่ญาติได้พบเห็นก็อดไม่ได้ที่จะแสดงความเคารพด้วยความชื่นชม นอกจากนี้แล้วก็กลยามมิตรยังเป็นผู้วางตนได้อย่างเหมาะสมตลอดเส้นทางการทำหน้าที่กัลยาณมิตร จนทำให้หมู่ญาติทั้งหลายเกิดความมั่นใจ อบอุ่นใจ เชื่อมั่นอย่างสนิทใจว่า กัลยาณมิตรจะเป็นที่พึ่งที่ปรึกษาได้อย่างแน่นอน

ผู้ที่จะเป็นกัลยาณมิตรได้ดีดังกล่าว จะต้องฝึกตนเองให้มีความพร้อมในการให้คำปรึกษา ตอบปัญหา ได้อย่างไม่ติดขัด คำสอนไม่ผิดพลาด วางตนได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการให้เกียรติแก่หมู่ญาติ มีความหนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ไม่มีอคติ ลำเอียงเพราะรักเพราะเกลียด เพราะหลง หรือเพราะกลัว ทำอะไรคงเส้นคงวา โดยเฉพาะเรื่องเวลาและคำพูด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว ครอบครัว แม้ความรับผิดชอบในหน้าที่การงานและการทำหน้าที่กัลยาณมิตร หากกัลยาณมิตรมีทั้งความน่ารักและนำเคารพก็จะเป็นที่น่าเข้าใกล้ และเป็นที่ยอมรับของกัลยาณมิตรและหมู่ญาติทั้งหลาย กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติในข้อนี้ อุปมาเหมือนขุนเขาที่ตระหง่านมั่นคง ไม่มีวันจะล่มสลายเพราะแรงลม เป็นที่พึ่งที่ยึดเกาะได้ทุกเมื่อ

๓) กาวนียโย แปลว่า นำเทิดทูน หมายถึง ความรู้สึกชื่นชมที่เกิดขึ้นภายใน และอดไม่ได้ที่จะเอาคุณธรรมความดีของกัลยาณมิตรมากล่าวเล่าขาน ให้หมู่ญาติทั้งหลายได้รับฟังอย่างไม่รู้เบื่อ อยากจะซักชวนหมู่ญาติทั้งหลายให้ได้ไปพบเจอ ได้ไปฟังธรรมจากกัลยาณมิตร เพราะเชื่อมั่นว่า ไม่ว่าจะหมู่ญาติจะมีปัญหา ยุ่งยากหนักหนาเพียงใด กัลยาณมิตรย่อมแก้ไขให้ได้หมดทั้งสิ้น

กัลยาณมิตรจะมีลักษณะอย่างนี้ได้จะต้องเพียบพร้อมไปด้วยภูมิปัญญาทางโลก และเต็มเปี่ยมไปด้วยภูมิปัญญาทางธรรม เมื่อจะพูดก็พูดดี เมื่อลงมือทำก็ยิ่งทำได้ดีกว่าที่พูดเสียอีก คุณสมบัติข้อนี้ย่อมทำให้กัลยาณมิตรเป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธา คือทั้งน่ารัก นำเคารพ และนำเทิดทูน ย่อมจะมีอานิสงส์ต่อการทำหน้าที่กัลยาณมิตรได้อย่างดีเยี่ยม เพราะเพียงได้ยินก็ทำให้เกิดความประทับใจแล้ว กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติข้อนี้ อุปมาเหมือนดวงอาทิตย์ยามเที่ยง โขติช่วงชัชวาล เป็นใหญ่ในท้องฟ้า

๔) วัตตา แปลว่า ฉลาดปรา่สอนให้ได้ผล หมายถึง มีความสามารถพูดโน้มน้าวให้หมู่ญาติหรือคนรอบข้างทำตามในสิ่งที่ดีงาม ชี้แจงปรา่สอนด้วยความกรุณาปรารถนาดีอย่างจริงใจและต่อเนื่อง จนทำให้หมู่ญาติระลึกนึกถึงในฐานะของผู้มีหัวใจของการเป็นกัลยาณมิตรที่แท้จริง ที่คอยประคับประคองหมู่ญาติและคนรอบข้างให้อยู่ในเส้นทางบุญ แม้จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ง่ายต่อการชักจูงไปสู่หนทางอันเป็นอกุศล กัลยาณมิตรจะมีลักษณะอย่างนี้ได้ จะต้องได้รับการถ่ายทอดและหล่อหลอมจากการเลี้ยงดู โดยมีคุณพ่อคุณแม่หรือบุพการีหรือครูอาจารย์เป็นกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะอบรมถ่ายทอดจนกระทั่งติดเป็นอุปนิสัย

คุณสมบัติข้อนี้ ถึงแม้กัลยาณมิตรจะชี้แนะปรา่สอนอย่างต่อเนื่อง แต่หมู่ญาติก็สามารถรับรู้ถึงเจตนาอันบริสุทธิ์ที่อยู่เบื้องหลังการอบรมสั่งสอนได้ ไม่รู้สึกรำคาญหรือรังเกียจแต่ประการใด

๕) วจันภขโม แปลว่า อดทนต่อถ้อยคำของหมู่ญาติหรือคนรอบข้าง หมายถึง พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามอยู่เสมอ อดทนฟังได้แม้เรื่องการระบายความทุกข์ ความคับแค้นใจจากสภาพครอบครัว การทำงาน หรือการดำเนินชีวิต หรือคำก้าวร้าวหยาบคายของคนที่ไม่เข้าใจความปรารถนาดี โดยไม่ตอบโต้กลับด้วยความฉุนเฉียวโกรธเคือง กัลยาณมิตรที่มีลักษณะอย่างนี้ได้ จะต้องตระหนักถึงสถานะของกัลยาณมิตรที่ตนเองดำรงอยู่ หากขาดความอดทนโดยแสดงอาการโกรธฉุนเฉียวออกไปเสียแล้ว ก็ย่อมทำให้ตนเองต้องเหนงใจในการ

ทำหน้าที่กัลยาณมิตรที่ไม่สมบูรณ์บนเส้นทางของกัลยาณมิตร

คุณสมบัติข้อนี้ ย่อมทำให้กัลยาณมิตรเป็นศูนย์รวม เป็นที่ยอมรับและคบหาของหมู่ญาติ และมหาชน เป็นอันมาก ทำให้หมู่ญาติยกย่องสมกับการทำหน้าที่กัลยาณมิตร กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติข้อนี้ อุปมาเหมือนแผ่นดินที่ไม่สะทกสะท้าน ไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะมิของหอมหรือของสกปรกมาราตรดเพียงใด

๖) คัมภีร์ธูจะ กะถัง กัตตา แปลว่า สามารถแถลงเรื่องที่ลึกล้ำ หมายถึง สามารถนำเรื่องที่ยากมาอธิบายให้เห็นภาพพจน์เข้าใจได้ง่าย ทำให้หมู่ญาติทั้งหลายสิ้นความเคลือบแคลงสงสัยในปัญหาเรื่องโลกและชีวิต หรือหัวข้อธรรมะต่าง ๆ มีความเข้าใจจนสามารถนำไปแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ให้คลายทุกข์ ความกังวลไป สู่ความสุขได้โดยง่าย กัลยาณมิตรจะมีลักษณะอย่างนี้ได้ แสดงว่าทุกลมหายใจจะต้องมีหมู่ญาติอยู่ในหัวใจ คิดแต่จะแสวงหาความรู้มาถ่ายทอดให้หมู่ญาติเข้าใจได้โดยง่าย นับว่ามีหัวใจของการเป็นกัลยาณมิตรอย่างแท้จริง

คุณสมบัติข้อนี้ ย่อมทำให้กัลยาณมิตรอยู่ในฐานะของผู้จุดประกายความสว่างทางปัญญาแก่หมู่ญาติทั้งหลาย กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติข้อนี้ อุปมาเหมือนผู้จุดคบเพลิงในที่มืด หายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ให้สิ้นความเคลือบแคลงสงสัย พร้อมทั้งจะเดินไปสู่ หนทางแห่งความสุขอย่างมั่นใจ

๗) โน จัฎฐาเน นิโยชะเย แปลว่า ไม่ชักนำไปในทางเสื่อม หมายถึง ประพฤติตนอยู่ในทำนองคลองธรรม ไม่ยอมทำเรื่องที่เป็นความเสื่อม ทั้งในเรื่องการงานครอบครัว และการทำหน้าที่กัลยาณมิตร จนหมู่ญาติทั้งหลายถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ กัลยาณมิตรจะมีลักษณะอย่างนี้ได้ จะต้องมิมีภูมิปัญญาที่จะแยกแยะ ออกได้ว่า สิ่งใดถูก-ผิด สิ่งใดชั่ว-ดี สิ่งใดควร-ไม่ควร และเต็มเปี่ยมไปด้วยหิริโอตตปปะ คือความละอายบาป กลัวบาป ไม่ยอมกระทำความชั่วแม้มีโอกาสหรือในที่ลับตาคน กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติข้อนี้ อุปมาเหมือนเครื่องชั่งตวงวัดที่มีมาตรฐานคงเส้นคงวา ไม่มีนอก ไม่มีใน ไม่มีเบื้องหน้า ไม่มีเบื้องหลัง

คุณสมบัติทั้ง ๗ ประการนี้หากมีอยู่ในบุคคลใด ย่อมทำให้ผู้นั้นเป็นผู้ทรงคุณประโยชน์อันใหญ่แก่ชาวโลก เป็นคนศรัทธามีอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้คนทั้งโลกรู้สึกเอ็นใจแม้อยู่ท่ามกลางแสงแดดอันแผดกล้า ทำให้เห็นความสว่างได้ทั้ง ๆ หลับตา

ผู้ที่จะสามารถทรงคุณสมบัติเหล่านี้ได้จำเป็นต้องมีคุณธรรมพื้นฐาน ๓ ประการคือ มีปัญญา มีความกรุณา และมีความบริสุทธิ์รองรับอยู่ การจะได้ปัญญา กรุณา และบริสุทธิ์อย่างครบถ้วน นอกจากจะต้องศึกษาธรรมะให้แตกฉานแล้ว ยังจะต้องหมั่นทำทาน รักษาศีล และฝึกสมาธิภาวนาเป็นประจำ ไม่ยอมว่างวันแม้จะมีภารกิจหนักหนาเหนื่อยอ่อนเพียงใดก็ตาม ทำอย่างนี้ได้จึงจะสมกับเป็นกัลยาณมิตรผู้นำสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่โลกอย่างแท้จริง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึง กัลยาณมิตร ๗ ประการในหนังสือ เพื่อชุมชนแห่งการศึกษาและบรรยากาศแห่งวิชาการ ว่า ต้องมีคุณธรรมอื่นๆ มาเสริมเข้าด้วยกัน เช่น ปิโย ต้องอาศัยพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา คอยควบคุมให้เกิดความพอดี ไม่ให้เกินขอบเขตกลายเป็นเสียความเป็นธรรม ไม่ให้เสียความรับผิดชอบ ไม่ละเลยหรือมองข้ามความถูกต้อง ฉะนั้น ปิโย ซึ่งเกิดจากคุณสมบัติในข้อเมตตา กรุณา มุทิตา ที่ยึดคนจึงต้องมีความสมดุลกับข้ออุเบกขา ที่เอาธรรม เอาหลักการ เอาเหตุผล และเอางาน ด้านครู ต้องอาศัยคุณธรรมด้านอคติ คือ ความกล้าเอียงหรือเขวออกนอกทางไปก็ควรประพฤติปฏิบัติด้วย ฉันทาคติ (กล้าเอียงเพราะชอบ) หรือด้านภวานิโย ต้องอาศัยปฏิบัติ เช่น ความประพฤติปฏิบัติ การดำรงตนในสังคม การดำเนินชีวิต มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยอาศัยความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ทางวิชาการ เป็นต้น หรือด้านวิตตะ จะ ต้องอาศัยลักษณะพระพุทธเจ้าทางเป็นนักสั่งสอนที่ดี ๔ อย่าง คือ พุดแจ่มแจ้ง พุดจูงใจ พุดเร้าใจ

และพูดให้เข้าใจ หรือด้านวจนักษโม ต้องอาศัยคุณธรรมด้านขันติ คือ ความอดทนต่อการฟัง การซักถาม การวิพากษ์วิจารณ์ อดทนต่อความเจ็บใจ โดยไม่แสดงอาการอึดใจมีจิตใจหนักแน่นมั่นคงไม่หวั่นไหว หรือด้าน คัมภีร์สัญญาจะ กะถิง กัตตา และ โนจัญฐานเน นิโยชเยย ต้องอาศัยหลักกรรมทางด้านองค์ธรรมกถิก คือ การอธิบายตามลำดับชี้แจงให้เข้าใจเหตุผล มีเมตตาไม่เห็นแก่เอามิส ไม่ยกตนเสียคสีผู้อื่น พร้อมด้วยสติสมาธิและปัญญา สัมมาทิฏฐิ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นคุณธรรมเบื้องต้น ของผู้นำหรือผู้ทำหน้าที่ในการสงเคราะห์ผู้อื่นเสมอ^{๗๗๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงกัลยาณมิตร ในหนังสือ ธรรมานุญชีวิต ว่า คนที่เล่าเรียนศึกษา จะเป็นนักเรียน นักศึกษา หรือนักค้นคว้าก็ตาม นอกจากจะพึงปฏิบัติตามหลักกรรมสำหรับคนที่ประสบความสำเร็จ คือ จักร ๔ และอิทธิบาท ๔ แล้วยังมีหลักการที่ควรรู้และหลักปฏิบัติที่ควรประพฤติอีก คือ

๑) องค์ประกอบภายนอกที่ดี ได้แก่ มีกัลยาณมิตร หมายถึง รู้จักหาผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อน หนังสือ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไป ที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูงหรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้^{๗๗๑}

๒) องค์ประกอบภายในที่ดี ได้แก่ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักคิด หรือคิดเป็น คือ มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย จนเข้าถึงความจริง และแก้ปัญหาหรือทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้

๒. ความสำคัญของการมีกัลยาณมิตร

กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากสำหรับพระภิกษุ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในปฐม สุนิยปมสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิตฉันใด กัลยาณมิตรตต (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งโพชฌงค์ ๗ ประการ ฉะนั้น ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญ โพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการ”^{๗๗๒}

จากการศึกษาเกี่ยวกับหลักกัลยาณมิตร พอสรุปได้ว่า หลักกัลยาณมิตร หมายถึง หลักกรรมที่ทำหน้าที่ต่อผู้อื่น ก่อให้เกิดความรู้สึกรักอันดีต่อกัน สร้างความสนิทสนมกลมเกลียวให้แก่บุคคล ส่งผลให้เกิดความรัก ความสามัคคีในสังคม ซึ่งประกอบด้วย

ปิโย หมายถึง เป็นที่พอใจ เข้าถึงจิตใจ สร้างความสนิทสนมเป็นกันเอง เป็นที่อยากเข้าปรึกษา เป็นผู้มีเหตุผล

ครุ หมายถึง เป็นที่เคารพ เป็นที่พึ่งได้ เป็นผู้อุดมไปด้วยคุณธรรม วางตนได้อย่างเหมาะสม มีความหนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วย ลาภ ยศ สรรเสริญ

ภาวนีโย หมายถึง เป็นที่ยกย่อง ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ควรเป็นแบบอย่าง สร้างความรู้สึกที่ดี

วัตตา หมายถึง เป็นนักพูดที่ดี ชี้แจงให้เข้าใจ ฉลาดพูด พูดด้วยความจริงใจ พูดได้แจ่มแจ้ง

วจนักษโม หมายถึง อดทนต่อถ้อยคำ รับฟังคำปรึกษาซักถาม รับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ มีจิตใจหนักแน่นมั่นคง

^{๗๗๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), เพื่อชุมชนแห่งการศึกษาและบรรยากาศแห่งวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๙๙ - ๑๐๓.

^{๗๗๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมานุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๖๕.

^{๗๗๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๙๓/๑๒๖.

คัมภีร์อุจจะ กะถัง กัตตา หมายถึง กล่าวชี้แจงเรื่องซับซ้อนได้ อธิบายเรื่องยากได้อย่างชัดเจน พุดให้หายเคลือบแคลงสงสัย

โน จัฏฐาเน นีโยชเย หมายถึง ไม่ชักงูในทางเสื่อมเสีย ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความเชื่อมั่นเป็นแบบอย่างได้

หลักกัลยาณมิตร ยังสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการสาธารณะ เพื่อให้เกิดคุณภาพขึ้นภายในซึ่งองค์กรสามารถนำหลักกัลยาณมิตรมาพัฒนาคุณภาพการให้บริการสาธารณะได้ ซึ่งประกอบด้วย ๗ ด้าน คือ ด้านการบริการเป็นที่น่ารักน่าพอใจ คือ การที่เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองมหาสารคาม ให้บริการบรรลุตามวัตถุประสงค์ตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยสร้างความพอใจ เข้าถึงจิตใจ สร้างความสนิทสนมเป็นกันเอง เป็นที่อยากเข้าปรึกษา เป็นผู้ไม่มีเหตุผล ด้านการให้บริการอย่างมีคุณธรรมนำเคารพ คือ การที่เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองมหาสารคาม ให้บริการบรรลุตามวัตถุประสงค์ตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยเป็นผู้ที่เคารพ เป็นที่พึ่งได้ เป็นผู้อดไปด้วยคุณธรรม วางตนได้อย่างเหมาะสม มีความหนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วย ลาภ ยศ สรรเสริญ ด้านเป็นตัวอย่างที่ดีในการให้บริการ คือ การที่เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองมหาสารคาม ให้บริการบรรลุตามวัตถุประสงค์ตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยเป็นที่ยกย่อง ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ควรเป็นแบบอย่าง สร้างความรู้สึกที่ดีด้านการชี้แจงปัญหาการให้บริการอย่างชัดเจน คือ การที่เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองมหาสารคาม ให้บริการบรรลุตามวัตถุประสงค์ตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยเป็นนักพูดที่ดี ชี้แจงให้เข้าใจ ฉลาดพูด พุดด้วยความจริงใจ พุดได้แจ่มแจ้ง ด้านมีจิตใจหนักแน่นในการให้บริการ คือ การที่เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองมหาสารคาม ให้บริการบรรลุตามวัตถุประสงค์ตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยมีความอดทนต่อถ้อยคำ รับฟังคำปรึกษาซักถาม รับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ มีจิตใจหนักแน่นมั่นคง ด้านสามารถชี้แจงปัญหาการให้บริการที่ยากได้ คือ การที่เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองมหาสารคาม ให้บริการบรรลุตามวัตถุประสงค์ตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยสามารถกล่าวชี้แจงเรื่องซับซ้อนได้ อธิบายเรื่องยากได้อย่างชัดเจน พุดให้หายเคลือบแคลงสงสัย ด้านสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการได้ คือ การที่เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองมหาสารคาม ให้บริการบรรลุตามวัตถุประสงค์ตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยที่ไม่ชักงูไปในทางเสื่อมเสีย ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความเชื่อมั่นเป็นแบบอย่างได้

พุทธวิธีการให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตร

พุทธวิธีการให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตรคือการบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่เข้ากับพระพุทธศาสนา คือ ใช้พระพุทธศาสนา คือ หลักกัลยาณมิตรเป็นตัวตั้ง และนำศาสตร์สมัยใหม่ คือจิตวิทยาการปรึกษามาอธิบายเสริมพระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้จากศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายสนับสนุนพระพุทธศาสนา ให้คู่สมสมัยและเป็นที่ยอมรับได้ง่ายขึ้น การให้คำปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร ทำให้ได้การให้คำปรึกษา ๔ ขั้นตอน คือ

๑) สร้างศรัทธา คือ การเชื่อมโยงของผู้ให้การศึกษาเข้ากับความจริงในใจของผู้มาขอรับการปรึกษา เป็นภาวะจิตใจแจ่มใสที่เปิดกว้างด้วยความรู้ ความเข้าใจอันถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) รับรู้เรื่องเล่าและความทุกข์ของผู้มาขอรับการปรึกษาอย่างชัดเจนลึกซึ้ง และสื่อสารการรับรู้นั้นต่อผู้มาขอรับการปรึกษา จนเกิดคุณลักษณะของสัมพันธภาพกัลยาณมิตรอันอ่อนโยนเชื่อมสมานระหว่างผู้ให้การศึกษากับผู้มาขอรับการปรึกษาขึ้น

๒) สนทนาเปิดใจ คือ การช่วยให้ผู้มาขอรับการปรึกษาได้เริ่มทำความเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ผู้ให้การปรึกษาจะเอื้ออำนวยให้มีการเปิดเผยตนเอง ทั้งนี้การเปิดเผยตนเองหรือใคร่ครวญถึงประเด็นในใจนั้น อาจจะทำให้เกิดความเจ็บปวด หรือความละอาย แต่เมื่อผู้รับบริการมาอยู่ในบรรยากาศที่อบอุ่น ปลอดภัยจากการเอื้ออำนวยของผู้ให้การปรึกษาก็ทำให้ผู้มาขอรับการปรึกษาได้ทวนระลึกถึงประเด็นในใจนั้นๆ ด้วยภาวะใจที่มั่นคงอบอุ่น ปลอดภัย ไร้กังวล กล้าที่จะสำรวจตนเองอย่างอิสระ

๓) เสริมธรรมเสริมปัญญา คือ การทำให้ผู้มาขอรับการปรึกษามีความเข้าใจโลก ชีวิตและธรรมชาติอย่างกว้างขวางขึ้น จริงแท้มากขึ้น อันเกิดจากการที่ผู้ให้การปรึกษาได้หยิบยกหลักธรรมหรือประเด็นในชีวิตผู้รับบริการที่ตึงเครียดมาทำให้มีคุณค่า ช่วยเปิดมุมมองแก่ชีวิตของผู้รับบริการให้มารู้ในส่วนที่ตึงเครียดมากกว่าจะไปยึดมั่นกับส่วนที่บกพร่อง อันจะทำให้ผู้มาขอรับการปรึกษามีกำลังใจและความมั่นใจในการดำเนินชีวิตในการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายมากขึ้นสามารถใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตได้อย่างถูกต้องเป็นจริง

๔) แสวงหาสันติ คือ การแนะนำให้ผู้มาขอรับการปรึกษาได้พิจารณารอยแยกระหว่างความเป็นจริงของชีวิตกับความคาดหวังที่ผู้รับบริการยึดมั่นและนำไปสู่การได้เข้าใจเห็นจริง (Realize) ในปมประเด็นปัญหานั้นๆ การที่ผู้มาขอรับการปรึกษาเกิดความเข้าใจความทุกข์ในเรื้องนั้นๆ ขณะนั้นของตน ทำให้เขาคลายความคาดหวัง นำไปสู่ภาวะใจที่โล่ง โปร่ง สงบและสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ด้วยตนเองในที่สุด สามารถแสวงหาแนวทางสันติต่อกิเลส ต่อความทุกข์นั้นได้โดยอาศัยธรรมโอสถพุทธวิธีการปรึกษา คือ กระบวนการที่ผู้ให้การปรึกษา ซึ่งเป็นปรโตโมหะและมีภาวะแห่งความเป็นกัลยาณมิตร นำหลักการ กระบวนการ และวิธีการทางพุทธธรรมมาเป็นหลักในการช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดจาก ๒ ลักษณะ คือ ปัญหาภายนอกใจและปัญหาภายในใจ โดยหน้าที่ของผู้ให้การปรึกษา คือ ช่วยให้ผู้รับบริการปรึกษาเข้าใจปัญหาภายใน คือ ความทุกข์ใจ สาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ ตามความเป็นจริงของธรรมชาติและสามารถแก้ปัญหาหรือความทุกข์ตามทางสายกลางคือ มรรคมรรค ๘ จุดมุ่งหมายของพุทธวิธีการปรึกษา คือ ๑) สกัดปัญหา การให้คำปรึกษาเพื่อสกัดป้องกันปัญหาโรคทุกข์นั้น พระพุทธองค์ทรงให้คำปรึกษาเพื่อช่วยให้ภิกษุตระหนัก และเล็งเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันเป็นผลมาจากการไม่สำรวจไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งต่างๆ รวมทั้งต้นตอของปัญหานั้นๆ ๒) เยียวยาคนทุกข์ การเยียวยาคนที่มิปัญหาโรคทุกข์นั้น พระพุทธองค์ทรงให้คำปรึกษาเพื่อช่วยเหลือแก่บุคคลให้รู้จักตนเอง และพยายามช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง แก้ไขโรคทุกข์ด้วยสติปัญญาของตน รู้จักต้นตอของโรคทุกข์ และแก้ไขโรคทุกข์ได้ด้วยตนเองสามารถพัฒนาตนเองไปสู่เส้นทางชีวิตที่เหมาะสม ๓) เพิ่มสุขยั่งยืน พระพุทธองค์ให้การปรึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาความคิดของบุคคลนั้นๆ เป็นสำคัญ ไม่ยึดติดกับลักษณะภายนอก ซึ่งพระองค์มองเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นทุกข์ เป็นข้าศึกต่อความสงบของจิตใจ นอกจากนั้น พระพุทธองค์ยังทรงให้การปรึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพของบุคคลแบบองค์รวมทั้ง ๔ ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ

จุดมุ่งหมายของการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร คือ การส่งเสริมการพัฒนาปัญญาของผู้มาขอรับการปรึกษาให้ได้รับประโยชน์ที่แท้ คือ ประโยชน์ตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา ที่จะกำจัดกิเลส และให้รู้เท่าทันความจริงทั้งหลายให้รู้ถึงความที่สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาอย่างไร แล้วรู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งสามารถวางจิตใจต่อชีวิตและโลกได้อย่างถูกต้อง เป็นจิตที่สงบ โโล่ง โปร่ง ผ่องใส เบา เป็นอิสระปราศจากกิเลส ไม่มีอะไรสักอย่าง ไม่มีอะไรเลย ไม่มีอะไรหรือความเป็นไปใดๆ ในโลกที่จะมาทำให้จิตหวั่นไหวได้อีกต่อไป เนื่องจากปัญญาเข้าถึงความจริงได้ ดำเนินชีวิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา ที่รู้ตาม

ความเป็นจริงและทำตรงตามเหตุปัจจัย โดยคำนี้คือหลักการคือ ^{vivian}

๑) หลักของประโยชน์ ซึ่งเป็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีกัลยาณมิตรหรือจากการทำหน้าที่กัลยาณมิตร จะต้องดูว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นต้องเป็นประโยชน์ที่จะนำไปสู่ความเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง หรือผิดต่อศีลธรรมอันดีของสังคม การจะมีบุคคลใดนำประโยชน์มาให้ในทางที่ผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรมอันดี เช่น ให้เงินสินบน ให้สินค้ำผิดกฎหมาย ให้อาวุธที่ลักลอบมา หรือให้ของที่ไม่เหมาะสม สิ่งดังกล่าวจะใช้อุปโลกนวิโลกนได้ หรือนำมาใช้งานได้ บุคคลที่นำมาให้นั้นยังไม่ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร

๒) หลักของการให้คำแนะนำพร่ำสอน ต้องดูว่า คำพร่ำสอนของกัลยาณมิตรนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากสิ่งชั่วร้ายและสิ่งไม่ดีทั้งหลาย จะต้องช่วยบรรเทากิเลส ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง มิใช่เป็นคำสอนให้กระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย หรือผิดศีลธรรมเช่น แนะนำให้ทุจริตในการสอบ สอนให้ไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้น หรือแม้จะเป็นนักบวชต้องให้คำสั่งสอนที่ติงาม แม้อาจจะไม่ถูกใจแต่จะต้องถูกต้องตามหลักศีลธรรม มิใช่เป็นการเพิ่มกิเลสขึ้นในตัวของผู้ที่เราจะไปเป็นกัลยาณมิตรให้ เช่น การทำนายทายทักในสิ่งที่ไม่รู้จริง ก็ถือว่ายังมีในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรและนักบวชที่กระทำเช่นนี้ก็ยังไม่ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร

๓) หลักของการอยู่ร่วมกัน หรือการมีชีวิต การทำงานร่วมกัน ผู้ที่จะเป็นกัลยาณมิตรจะต้องมีการทำงานร่วมกันหรืออยู่ด้วยกันอย่างเอื้ออาทร ต่างฝ่าย ต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความปรารถนาดีต่อกันอย่างจริงใจ เช่น หากเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนต้องมีความปรารถนาดีต่อเพื่อนร่วมชั้น ด้วยการเป็นคูคิดในการส่งเสริมการเรียนซึ่งกันและกัน ชักชวนกันอ่านหนังสือทบทวนความรู้ เพื่อการเรียนจะมีผลดีและสามารถศึกษาได้สำเร็จ หากเป็นคู่สมรสก็จะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ช่วยเหลือและรักษาน้ำใจซึ่งกันและกัน หากเป็นเพื่อนร่วมงาน บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรนั้นจะต้องช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานด้วยความปรารถนาดี คอยช่วยเหลือแนะนำ และช่วยแก้ไขในสิ่งที่ผิดพลาด นอกจากนี้จะต้องชักชวนกันทำความดีหรือชวนชวย ในการทำ ความดีที่ยิ่งขึ้นไปถ้ากระทำได้เช่นนี้ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร

๔) หลักของความเป็นผู้สม่ำเสมอ หรือความเสมอต้นเสมอปลาย ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรนั้น ต้องมีพฤติกรรมที่ตัวอย่างสม่ำเสมอหรือมีความเสมอต้นเสมอปลาย จนทำให้บุคคลทั้งหลายมีความมั่นใจว่า ผู้ที่มาเป็นกัลยาณมิตรให้นั้นน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ กระทั่งสามารถปรึกษาเรื่องส่วนตัวและหวังได้ว่าจะได้รับคำแนะนำที่ตนไม่อาจจะแก้ไขด้วยตนเองได้ เช่น ปัญหาสุขภาพปัญหาครอบครัว เป็นต้น

จุดมุ่งหมายของการปรึกษา ตามหลักกัลยาณมิตร ความเป็นกัลยาณมิตรว่า มิใช่เพียงความเป็นเพื่อนหรือมิตรธรรมตา แต่เป็นมิตรหรือเพื่อนที่ดี แนะนำในสิ่งที่ติงาม และชักชวนกระทำในสิ่งที่มีประโยชน์ไม่ผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรมในขณะเดียวกัน การที่บุคคลจะมีกัลยาณมิตร หรือที่เรียกว่า “กัลยาณมิตรตา” ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั้น ต้องเป็นผู้ที่รู้จักเลือกคบหามิตรที่แนะนำหรือชักชวนเพื่อนให้ทำในสิ่งที่ติงาม ดังนั้น บุคคลใดที่ได้ชื่อว่ามีกัลยาณมิตรนั้น ย่อมจะมีชีวิตที่ประสบแต่ความเจริญ

คุณลักษณะของพระพุทธเจ้าในการปรึกษา พระองค์ทรงเป็นผู้ให้การปรึกษาได้อย่างเป็นเลิศ และประสบผลสำเร็จ คือ พุทธลักษณะที่โดดเด่นสำหรับการเป็นผู้ให้การปรึกษา เพราะว่าคุณลักษณะส่วนตัวที่ดีของผู้ให้การปรึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเทียบเท่าทักษะ เทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่ผู้ให้การปรึกษาใช้ร่วมกับ การให้คำปรึกษา คุณลักษณะที่ดีสามารถสร้างความเชื่อมั่นความรู้สึกไว้วางใจ เคารพ และอบอุ่นระหว่างผู้ให้การ

^{vivian} ประทีป พิษทองกลาง, “รูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๓ - ๑๖๔.

ปรึกษากับผู้รับการปรึกษา ความรู้สึกดังกล่าวเป็นสภาวะที่เอื้อให้เกิดผลทางบวกต่อกระบวนการให้การปรึกษา พระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะและคุณสมบัติทางการปรึกษาที่เป็นเลิศ สำหรับการให้คำปรึกษาเชิงพุทธที่นักวิชาการ นักการศาสนาและนักจิตวิทยาการปรึกษาล้วนได้บูรณาการหลักพุทธธรรมและพุทธวิธีสอนมาใช้ในการปรึกษา ในรูปของกระบวนการของการปรึกษาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่มาขอรับการปรึกษาให้สามารถเชื่อมสัมพันธ์ ร่วมมือกัน ค้นหาเหตุผล หรือต้นเหตุของปัญหาชีวิต หรือความทุกข์ที่กำลังเผชิญอยู่ ให้ผู้มาขอรับการปรึกษาสามารถคิด วิเคราะห์พิจารณาหาสาเหตุที่แท้จริง พร้อมทั้งหนทางที่จะบรรเทา หรือแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ด้วยตนเองอย่างถาวร ในส่วนของทักษะการปรึกษาเชิงพุทธนั้น พระพุทธเจ้าทรงวางจุดหมายหลักของการให้คำปรึกษาแต่ละครั้งนั้น มีความประสงค์เพื่อช่วยเหลือให้ผู้ที่มาขอรับการปรึกษาสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง พร้อมทั้งเข้าใจและยอมรับ ตนเองในด้านต่างๆ ตลอดจนตระหนักถึงความต้องการของตนเอง และดำเนินตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และมีทัศนคติใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น รู้จักการพัฒนาและพึ่งตนเองได้โดยสมบูรณ์ และท้ายสุดสามารถจัดการกับปัญหาความทุกข์ นั้นได้

กระบวนการให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตคือทำให้มนุษย์เข้าใจถึงสาเหตุของความทุกข์และ ประจักษ์แจ้งถึงแนวทางในการดับทุกข์หรือแก้ปัญหาชีวิตของตนเองได้ ก็คือ“อริยสัจ ๔” อันเป็นหลักธรรม สำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพุทธศาสนาและเป็นหลักธรรมที่เป็นแก่นสำคัญของพุทธวิธีการให้การปรึกษา เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่มุ่งผลในทางปฏิบัติ สามารถใช้แก้ไขปัญหาในชีวิต มีความลึกซึ้งและมีหลักธรรมอื่นๆ ช้อนซ้อนและผสมผสานรวมกันอยู่ในหลักธรรมนี้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในหลักอริยสัจ ๔ จะช่วยนำพาผู้ที่มี ทุกข์ให้เข้าใจถึงกระบวนการแห่งความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตและจิตใจ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นไปจนถึงจุดสิ้นสุดของความ ทุกข์อย่างละเอียดและลึกซึ้งซึ่งความเข้าใจเช่นนี้จะช่วยเปลี่ยนแปลงวิธีการมองโลก อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ความคิดและการกระทำของบุคคลทั้งภายในจิตใจของตนเองและในสัมพันธภาพที่มีต่อผู้อื่นและต่อสรรพสิ่งรอบ ตัวโดยมีองค์ประกอบดังนี้

(๑) ทุกข์ หมายถึง รู้และเข้าใจความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้นขัดแย้ง บกพร่อง ขาด แก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ชาติ ชรา มรณะการประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่าอุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์

(๒) สมุทัย หมายถึง รู้และเข้าใจเหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

(๓) นิโรธ หมายถึง รู้ผลของการดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกต้อง ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระคือนิพพาน

๔) มรรค หมายถึง รู้ทางดับทุกข์ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอภิญญา ๘ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ นี้ สรุป ลงในไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา^{๗๑๔}

การใช้หลักอริยสัจ ๔ นี้ นั้นมีหลักการคือ

๑) เน้นให้ความสำคัญกับผู้ให้การปรึกษาเป็นลำดับแรก ในการสร้างศรัทธา กระตุ้นผู้มาขอรับการ ปรึกษาให้สามารถคิด และแสวงหาทางออกจากปัญหานั้น ด้วยแนวทางสันติ สงบภายในจิตใจ ผู้ให้การปรึกษา

^{๗๑๔} ประทีป พิชทองกลาง, “รูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๓ - ๑๖๔.

เป็นทั้งกัลยาณมิตรและผู้ให้การศึกษาที่ดี

๒) ผู้ให้การศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้สามารถเป็นต้นแบบแห่งความดี เป็นผู้นำในการพัฒนาตนเอง ต้องมีปัญญา มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส มีบุคลิกภาพที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาให้กับผู้มาขอรับการศึกษาได้

๓) กระบวนการศึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ให้การศึกษา และมาขอรับการศึกษาผ่านกระบวนการปรโตโฆสะ เพราะฉะนั้น ผู้ให้การศึกษาต้องสร้างการตระหนักรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหา สืบสาวหาสาเหตุของปัญหาร่วมกัน ไม่ใช่เป็นผู้แนะนำ หรือชี้ถูกชี้ผิดฝ่ายเดียว เปิดโอกาสทั้งตนเอง และผู้มาขอรับการศึกษาเพื่อเรียนรู้ปัญหานั้นๆ และหาทางออกร่วมกันเพื่อให้เกิดปัญญาแก้ปัญหาทุกฝ่าย

๔) ผู้ให้การศึกษาต้องกระตุ้นกระบวนการคิดอย่างแยกคาง (โยนิโสมนสิการ) ให้กับผู้มาขอรับการศึกษาให้ได้วิเคราะห์ปัญหา เห็นปัญหาตามความเป็นจริงตามกฎไตรลักษณ์ และสามารถไตร่ตรองพิจารณาปัญหานั้นๆ ด้วยตนเอง จนหาทางออก หรือมีแนวทาง วิธีการในการปฏิบัติต่อปัญหานั้นได้ด้วยตนเอง

๕) ในเรื่องของจุดมุ่งหมายของการให้การศึกษาตามรูปแบบการศึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตรนั้น เน้นจุดมุ่งหมายในปัจจุบัน ส่วนผู้มาขอรับการศึกษาจะพัฒนาตนเองจนไปสู่จุดมุ่งหมายที่สูงขึ้นไปอีก ก็เป็นความสามารถทางสติปัญญาของตนเอง

๖) คุณสมบัติและหลักธรรมของการศึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตรนั้น เน้นการปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน มิได้หมายเอาคุณธรรมชั้นสูง หรือปรมัตถธรรม เป็นเพียงแต่แนวทางให้ผู้ให้การศึกษาและผู้มาขอรับการศึกษามีแนวทางปฏิบัติ และยึดถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองเท่านั้น

สรุป

พุทธวิธีการให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตรเป็นการให้คำปรึกษาตามแนวคิดนักจิตวิทยาและตามหลักพระพุทธานุชาสนา ทำให้ได้พบการให้คำปรึกษาเชิงพุทธ ได้แก่ ๑) จุดมุ่งหมายของการศึกษา มี ๓ ประการ คือ สกตปัญหา เยียวยาคนทุกข์ เพิ่มสุขยั่งยืน ๒) คุณลักษณะของพระพุทธรเจ้าในการปรึกษา คือพระบุคลิกภาพ ชื่นตา พระวาจาชื่นใจ พระเหตุที่ยั่งยืน วางพระองค์สม่ำเสมอ คั้นใจความแตกต่าง วางพระกรุณาในหมู่มสัตว์ ๓) การให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตรมี ๕ ขั้นตอน คือ สร้างสัมพันธภาพ สำนววจนเพื่อเข้าใจปัญหา สืบสาวหาสาเหตุ ขึ้นปรึกษา ลงมือปฏิบัติ ติดตามผล การศึกษาเชิงพุทธเป็นกระบวนการปฏิบัติที่ช่วยปลุกพลังทางปัญญาของพุทธบริษัทให้ตื่นรู้ และเบิกบานในการดำเนินชีวิต สามารถสลัดออกจากทุกข์ได้ด้วยตนเองอย่างสิ้นเชิง ขั้นตอนของพุทธวิธีการให้คำปรึกษาตามหลักกัลยาณมิตรผู้ให้การศึกษาและผู้มาขอรับการศึกษาตามหลักกัลยาณมิตร ต้องทำงานประสานร่วมมือกันเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของการปรึกษา ระดับต้น คือ ประโยชน์สุขในปัจจุบัน ระดับกลาง คือประโยชน์สุขในอนาคต และ ระดับสูงสุด คือ การบรรลุธรรม ซึ่งมีรายละเอียดของจุดมุ่งหมายทั้ง ๓ ระดับ จุดมุ่งหมายของการศึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร คือ การส่งเสริมการพัฒนาปัญญาของผู้มาขอรับการศึกษาให้ได้รับประโยชน์ที่แท้ คือ ประโยชน์ตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธานุชาสนา ที่จะกำจัดกิเลส และให้รู้เท่าทันความจริงทั้งหลายให้รู้ถึงความที่สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาอย่างไร แล้วรู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งสามารถวางใจต่อชีวิตและโลกได้อย่างถูกต้อง เป็นจิตที่สงบ โลง โปร่ง ผ่องใส เบา เป็นอิสระ ปราศจากกิเลส ไม่มีอะไรสักอย่าง ไม่มียึดอะไรเลย ไม่มีอะไรหรือความเป็นไปใดๆ ในโลก

ที่จะมาทำให้จิตใจหันเหได้อีกต่อไป เนื่องจากปัญญาเข้าถึงความจริงได้ ดำเนินชีวิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา ที่รู้ตามความเป็นจริงและทำตรงตามเหตุปัจจัย

เอกสารอ้างอิง

- ประทีป พิษทองกลาง. “รูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลป์ยามมิตร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **เกษียณรำลึก ๒๕๕๔** พระมหาบาง เขมานนโท,ดร..ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.
- _____. **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- _____. **เพื่อชุมชนแห่งการศึกษาและบรรยากาศแห่งวิชาการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- พันตรี ป. หลงสมบุญ (รวบรวมและเรียบเรียง). **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๖.
- สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาภ อาสภมหาเถร). **แปลและเรียบเรียง. คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๕๖.

ความคิดเห็นของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาส
วัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
Opinions of Buddhist Monks and Laymen Towards Monastic Development
Being Implemented By the Abbot Of Wat Pathummek,
Nai Muang Sub-district, Muang District, Surin Province

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ ผลเจริญ

Phramaha Chotniphitphon Phoncharoen

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็น และเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) แยกเป็น ๒ ชุด คือ ชุดที่ ๑ สำหรับพระสงฆ์ จำนวน ๒๕ รูป และชุดที่ ๒ สำหรับพุทธศาสนิกชน จำนวน ๓๘๘ คน ประมวลผลและวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ ใช้สถิติเชิงพรรณนา เพื่อแจกแจงความถี่ (Frequency: n) อัตราส่วนร้อยละ (Percentage: %) ค่าเฉลี่ย (Mean: $\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) และทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติเปรียบเทียบ t-test และ F-test จำแนกรายคู่ด้วยวิธีของ Scheffe'

ผลการศึกษา พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๒) ส่วนความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๕๑) ผลเปรียบเทียบความคิดเห็น พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ต่างกัน ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาฝ่ายสามัญ การศึกษาฝ่ายพระปริยัติธรรม และระยะเวลาที่จำพรรษาที่วัดประทุมเมฆ ไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆแตกต่างกัน ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชน ได้แก่ การศึกษา และรายได้ต่อเดือนต่างกันมีผลทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ที่เหลือไม่มีพบความแตกต่างกัน มีข้อเสนอแนะคือ (๑) เจ้าอาวาสควรพัฒนาวัดด้านการศึกษาให้มากขึ้น จัดหาอุปกรณ์เครื่องมือที่ทันสมัยมาใช้สำหรับการศึกษาให้มากขึ้น (๒) จัดให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และการส่งเสริมอาชีพให้แก่พุทธศาสนิกชน และ (๓) เจ้าอาวาสและพระสงฆ์จัดให้มีเทศน์แก่ญาติโยมทุกวันพระ (๔) กำหนดข้อห้ามการเล่นการพนัน และห้ามนำสุรามาจำหน่ายและดื่มในบริเวณวัด มาตรา ๓๑ (๑) ตามพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. ๒๕๕๑

Abstract

This research is primarily meant to gauge the opinions and to conduct comparative studies upon opinions of the Buddhist monks and the laymen with regards to issues of monastic development being implemented by the abbot of Wat Pathummek, Nai Muang Sub-district, Muang District, Surin Province. The methodology used in this study was a survey research that involved with compiling the questionnaires, which were divided into 2 sets – the first one was for 25 Buddhist monks and the second one was for 388 laymen. The study findings were been processed and analysed by the computer software in descriptive statistics in order to display them in frequency (n), Percentage (%), Mean ($\bar{X}$), Standard Deviation (S.D.) and the hypothesis has been tested with a comparative statistics of t-test and F-test, and then sorted out each pair by methodology of Scheffe'.

Findings of the studies showed that opinions of most Buddhist monk samples in regards to the monastic development by the abbot of Wat Pathummek were largely positive ($\bar{X}$ = 3.82) while opinions of Buddhist layman samples towards the monastic development by the abbot of Wat Pathummek were positive ($\bar{X}$ = 3.51). By compative studies on opinions of both sets of samples, findings of the studies showed that the personal factors such as varying age, the number of rains retreats, secular education, Buddhist education and the number of vassa (rains retreats - a period from July to October, corresponding roughly to the rainy season, in which each monk is required to live settled in a single temple and not wander freely) during which they lived at Wat Pathummek were found not to have resulted in a difference in their opinions towards the monastic development being implemented by the abbot of Wat Pathummek. As for Buddhist laymen, however, personal factors such as varying educations and salaries were found to have resulted in a difference in the way they looked at this issue by a significant statistics of .05, with the rest factors having shown no difference. Recommendations of this studies are as follows: (1) It is advisable that the abbot gives a greater importance to monastic education in his on-going monastic development; (2) The abbot should set aside a part of his monastery's premises as a learning centre and occupational training centre for the interested laymen; (3) The Abbot and his monks should preach the laymen every Uposatha day (times of renewed dedication to Dhamma practice); (4) The abbot should set a monastic rule that no gambles and no trades and drinking of alcoholic beverages are permitted in the monastery's premises well in compliance with clause 31 (1) of the Alcoholic Beverage Control Act of B.E.2551.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระแสสังคมโลกเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุค “โลกาภิวัตน์” ส่งผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การศึกษา และศิลปวัฒนธรรม การดำเนินวิถีชีวิตของประชาคมโลกจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลง ผู้นำของแต่ละประเทศจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน และพัฒนาเพื่อให้ประเทศก้าวไปสู่วิสัยทัศน์ที่พึงปรารถนาและยั่งยืน

วัดในทางการปกครอง วัดเป็นองค์กรย่อยของสถาบันศาสนา หนึ่งในสามสถาบันหลักของประเทศไทย คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ วัดจึงเป็นหน่วยงานราชการสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ภายใต้กฎหมายมหาเถรสมาคม องค์กรชั้นสูงทางศาสนาของประเทศ ทำหน้าที่ทางศาสนา คือ เป็นสถาบันหลักในการถ่ายทอดองค์ความรู้พระพุทธศาสนาสู่ชุมชน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑: ๑) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของประชาชนชาวไทยเป็นเวลานานนับตั้งแต่มีการเผยแพร่ศาสนาพุทธในประเทศไทย ชาวไทยนำปรัชญาและหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนายังได้ส่งเสริมสังคม การเมือง การปกครอง แนวนโยบาย และการปฏิบัติของผู้นำบ้านเมืองตลอดมา วัดจึงเป็นสถานที่ที่มีส่วนสำคัญของสังคมที่สร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นให้ประชาชาติ เป็นศูนย์รวมของจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นศูนย์กลางการร่วมกิจกรรมทางศาสนา วัดยังเป็นศูนย์กลางการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของส่วนราชการอีกด้วย อาทิ การเลือกตั้งผู้นำท้องถิ่น กิจกรรมการเมืองท้องถิ่น เป็นต้น รวมถึงเป็น ศูนย์รวมพุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล และสาธารณประโยชน์ รวมทั้งเป็นที่พึ่งทางกายทางใจของผู้ประสบเหตุภัยต่างๆ ผู้ทุกข์กายทุกข์ใจของคนในท้องถิ่นเสมอมา นอกจากนี้ วัดจะเป็นแหล่งรวมหลักธรรมคำสอน ศิลปกรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเป็นเอกลักษณ์ไทย และวัดยังเป็นทั้งผู้ผลิต ผู้อนุรักษ์ด้านศิลปกรรม ปฎิมากรรม หรือพิพิธพันธ์ของชุมชน

การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการ โดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับการบริหารจัดการวัด ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญมี ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการสาธารณูปการ ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และ ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ เจ้าอาวาสต้องเป็นผู้มีศรัทธภาพ มีความรู้ ความสามารถ นำหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใช้ทั้งศาสตร์ ศิลป์ และกลวิธีในการพัฒนา พื้นฟูจิตใจตลอดจนการโน้มน้าวจิตใจ ให้เกิดจิตศรัทธาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนาที่ทางวัดกำหนดขึ้น ด้วยความเต็มใจตลอดจนการนำหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและประสบความสำเร็จได้อย่างเกิดคุณูปภาพ

วัด เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ในฐานะตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ก็กลายเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้ วัดจึงเป็นหลักประกันความมั่นคงของชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคี ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการประพฤติศีลธรรมของสังคมหมู่บ้านแล้ว ฐานะของพระสงฆ์ที่ได้รับความเคารพนับถือ ย่อมมีบทบาทสำคัญในการควบคุมทางสังคมระดับประเทศด้วย เพราะความเป็นที่เคารพนับถือของพระสงฆ์ จึงเป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วทุกส่วนทุกชั้นของสังคมนับแต่พระมหากษัตริย์ด้วย

การพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสใน ๔ ด้านดังกล่าวข้างต้น พุทธศาสนิกชนที่เป็นผู้ใช้ประโยชน์หรือทำกิจกรรมที่วัด ย่อมเป็นผู้รู้เห็นพัฒนาการของวัดโดยการพัฒนาของเจ้าอาวาสได้เป็นอย่างดี รวมทั้งพระสงฆ์ที่เป็นลูกวัดที่พักอาศัยอยู่ในวัด ย่อมเป็นผู้สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของวัดได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยจึงเห็นว่าจะมี

ประโยชน์ในการวิจัย “ความคิดเห็นของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของ เจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” สืบเนื่องจากมีความสนใจการพัฒนาวัดของพระสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในเขตส่วนภูมิภาค พระครูประทุมสังฆการ ดร. (สุพรรณ จิตตปญฺโญ) เป็นพระสงฆ์ที่เป็นแบบอย่างในทางพระพุทธศาสนาที่ใช้หลักการพัฒนาวัดโดยมุ่งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ตลอดทั้งมีผลงานในด้านการพัฒนาจิตใจและพัฒนาวัตถุ อีกทั้งยังเป็นพระสงฆ์ที่เสียสละต่อทางคณะสงฆ์ หน่วยงานต่างๆ และมีผลงานด้านสาธารณประโยชน์เป็นที่ยอมรับแก่สาธารณชนทั่วไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
๒. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา ตำแหน่งปัจจุบัน ภูมิลำเนา การศึกษาฝ่ายปริยัติธรรม การศึกษาฝ่ายสามัญ และระยะเวลาที่จำพรรษาอยู่วัดประทุมเมฆ
๓. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ภูมิลำเนา ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน สถานภาพสมรส และจำนวนครั้งที่มาทำบุญที่วัดประทุมเมฆ

ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาสำหรับอธิบาย การพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุม ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ใน ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศึกษา (๓) ด้านการเผยแผ่ (๔) ด้านการสาธารณูปการ (๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และกำหนดขอบเขตเนื้อหาสำหรับอธิบาย การพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุม ตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนใน ๘ ได้แก่ (๑) เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม (๒) เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร (๓) เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชุมชน (๔) เป็นที่หาความสงบทางกายทางใจ (๕) เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมของชุมชน (๖) ความสะอาดร่มรื่น และความพร้อมในการรองรับการบำเพ็ญกุศล (๗) เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และการส่งเสริมอาชีพ และ (๘) วัดเป็นศูนย์รวมความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
๒. ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยครั้งนี้แบ่งกลุ่มตัวอย่างไว้ ๒ กลุ่ม ดังนี้
  - (๑) พระสงฆ์ที่สังกัดในวัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
  - (๒) พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญ ณ วัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
๓. ขอบเขตด้านพื้นที่ วัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา มกราคม - ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

ระเบียบวิธีวิจัย

๑. ประเภทการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านความคิดเห็นของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๒.๑ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดประทุมเมฆ และพุทธศาสนิกชนที่อาศัยตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๒.๒ ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย

(๑) พระสงฆ์ที่สังกัดวัดประทุมเมฆ มีจำนวน ๒๕ รูป ใช้ทั้งหมด

(๒) พุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ในตำบลในเมือง ซึ่งเป็นผู้ใช้วัดประทุมเมฆเป็นศูนย์กลางด้านต่างๆ มีจำนวน ๑๓,๕๓๑ คน (ข้อมูลตำบลทั่วประเทศ <http://www.tambol.com>) เพื่อให้สอดคล้องกับเวลาในการวิจัย ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรการคำนวณกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร ยามาเน (Taro Yamane, 1967) แสดงการคำนวณได้ดังนี้

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

เมื่อ n = จำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากรทั้งหมด

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ที่ระดับ 0.05

$$n = \frac{13,531}{1 + 13,531 (0.05)^2}$$

$$n = \frac{13,531}{1 + 13,531 \times 0.0025}$$

$$n = \frac{13,531}{34.83} = 388.49$$

ดังนั้นจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น ๓๘๘ คน ผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูลจากพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ระหว่างเดือนพฤศจิกายนและธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๙ ณ วัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือเพื่อใช้สำหรับการวิจัย คือ แบบสอบถาม โดยเริ่มจากการค้นคว้าเอกสาร รายงาน บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

๓.๒ จากการค้นคว้าแนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงได้สร้างแบบสอบถาม ๒ ชุด คือ ชุดที่ ๑ สำหรับพระสงฆ์ และชุดที่ ๒ สำหรับพุทธศาสนิกชน ดังนี้

ชุดที่ ๑ แบบสอบถามสำหรับ แบบสอบถามพระสงฆ์ที่สังกัดวัดประทุมเมฆ

ชุดที่ ๒ แบบสอบถามสำหรับพุทธศาสนิกชนที่มำบำเพ็ญกุศลที่วัดประทุมเมฆ

แบบสอบถามในส่วนที่ ๒ นี้เป็นข้อความที่กำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็น กำหนดไว้ ๑-๕ ระดับ ตามแบบมาตราวัดของ ลิเคิร์ต (Likert Scale) โดยกำหนดค่าคะแนน

๓.๓ เมื่อได้โครงสร้างแบบสอบถามความคิดเห็นของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แล้ว จึงนำไปเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) การใช้ภาษา และครอบคลุมในประเด็นที่จะศึกษา แล้วนำไปปรับปรุง

๓.๔ นำแบบสอบถามที่ได้แก้ไขตามที่ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็น แล้วนำไปทดลองใช้ (Try out) กับพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง อำเภอท่าตูม อำเภอพนมดงรัก อำเภอเขวาสินรินทร์ และพระนักศึกษาลัทธิสุทธรวรรณ ประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต วิทยาลัยเฉลิมกาญจนา ศูนย์จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๓๐ รูป/คน แล้วนำกลับมาประมวลผลเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ.๙๔๓๔ มีความเชื่อมั่นสูงเพียงพอสามารถใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ และปัจจัยส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชน นำเสนอด้วยการแจกแจงความถี่ (Frequency: n) อัตราส่วนร้อยละ (Percentage: %) วัดระดับความคิดเห็นและการแปลผลระดับความคิดเห็นด้วยค่าเฉลี่ย (Mean: $\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

๔.๒ การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistic Analysis) การทดสอบ t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) โดยใช้สถิติทดสอบสมมติฐานด้วย ค่า F-test ซึ่งใช้สำหรับเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง ตั้งแต่จำนวน ๒ กลุ่มขึ้นไป

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่อแจกแจงความถี่ (Frequency: n) และอัตราส่วนร้อยละ (Percentage: %) ดังนี้

(๑) ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวนและร้อยละของปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (n)	ร้อยละ (%)
อายุ	๒๕	๑๐๐.๐
๒๐-๓๐ ปี	๑๕	๖๐.๐
๓๑-๔๐ ปี	๕	๒๐.๐
มากกว่า ๔๐ ปี	๕	๒๐.๐

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (n)	ร้อยละ (%)
พรรษา	๒๕	๑๐๐.๐
ไม่เกิน ๕ ปี	๑๗	๖๘.๐
๖-๑๕ ปี	๔	๑๖.๐
มากกว่า ๑๕ ปี	๔	๑๖.๐
การศึกษาฝ่ายสามัญ	๒๕	๑๐๐.๐
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๔	๑๖.๐
ปริญญาตรี	๑๘	๗๒.๐
ปริญญาโทและสูงกว่า	๓	๑๒.๐
การศึกษาฝ่ายพระปริยัติธรรม	๒๕	๑๐๐.๐
นักธรรมชั้นตรี	๓	๑๒.๐
นักธรรมชั้นโท	๗	๒๘.๐
นักธรรมชั้นเอก	๑๕	๖๐.๐
ระยะเวลาที่จำพรรษา	๒๕	๑๐๐.๐
ไม่เกิน ๕ ปี	๑๕	๖๐.๐
๖-๑๕ ปี	๖	๒๔.๐
มากกว่า ๑๕ ปี	๔	๑๖.๐

(๒) ปัจจัยส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชน

ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนและร้อยละของปัจจัยส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชน

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (n)	ร้อยละ (%)
เพศ	๓๓๘	๑๐๐.๐
ชาย	๑๕๑	๓๘.๙
หญิง	๒๓๗	๖๑.๑
อายุ	๓๘๘	๑๐๐.๐
ไม่เกิน ๓๐ ปี	๒๑	๕.๔
๓๐-๔๐ ปี	๑๑๔	๒๙.๔
๔๑-๕๐ ปี	๑๗๙	๔๖.๑
มากกว่า ๕๐ ปี	๗๔	๑๙.๑

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (n)	ร้อยละ (%)
ระดับการศึกษา	๓๘๘	๑๐๐.๐
ประถมศึกษา	๑๑๖	๒๙.๙
มัธยมศึกษา	๒๒๗	๕๘.๕
อนุปริญญา/ปริญญาตรี	๓๕	๙.๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๐	๒.๖
อาชีพ	๓๘๘	๑๐๐.๐
เกษตรกร	๑๗๗	๔๕.๗
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	๓๗	๙.๕
ข้าราชการ/พนักงานลูกจ้างหน่วยงานของรัฐ	๒๖	๖.๗
รับจ้างทั่วไป/พนักงานเอกชน	๑๔๘	๓๘.๑
รายได้ต่อเดือน	๓๘๘	๑๐๐.๐
ไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท	๓๓๘	๘๗.๑
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๓๐	๗.๗
๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๑ บาท	๒๐	๕.๒
มากกว่า ๓๐,๐๐๑ บาทขึ้นไป	๐	๐.๐
ความถี่ในการมาร่วมกิจกรรมที่วัดประทุมเมฆ	๓๘๘	๑๐๐.๐
มาทำบุญตักบาตรเกือบทุกวัน	๘๗	๒๒.๔
มาทำบุญเฉพาะวันพระ	๑๐๑	๒๖.๐
ทำบุญ/กิจกรรมอื่นเดือนละครั้ง	๑๑๑	๒๘.๗
มาร่วมในกิจกรรมสำคัญของชุมชน	๘๙	๒๒.๙

ตารางที่ ๓ แสดงระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดประทุมเมฆ รวมทุกด้าน

ความคิดเห็นของพระสงฆ์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๑. ด้านการปกครอง	๔.๔๒	.๒๓	มากที่สุด
๒. ด้านการสาธารณูปการ	๔.๐๔	.๓๔	มาก
๓. ด้านการศึกษา	๓.๗๔	.๓๗	มาก
๔. ด้านการเผยแพร่	๓.๖๘	.๓๒	มาก
๕. ด้านการสาธารณสงเคราะห์	๓.๕๗	.๖๓	มาก
๖. ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๔๒	.๕๒	มาก
รวม	๓.๘๒	.๒๒	มาก

ตารางที่ ๓ แสดงระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๒) โดยการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆด้านการปกครองมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = ๔.๔๒) ส่วนด้านการพัฒนาวัดที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยสุดคือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ($\bar{X}$ = ๓.๔๒)

ตารางที่ ๔ แสดงระดับความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดประทุมเมฆ รวมทุกด้าน

ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๑. เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม	๓.๘๙	.๕๕	มาก
๒. เป็นที่หาความสงบทางกายทางใจ	๓.๘๔	.๓๕	มาก
๓. เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชุมชน	๓.๘๒	.๔๓	มาก
๔. เป็นศูนย์รวมความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน	๓.๖๖	.๔๐	มาก
๕. เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคม	๓.๕๑	.๕๒	มาก
๖. เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร	๓.๔๗	.๔๖	มาก
๗. ความสะอาดร่มรื่น พร้อมรองรับการบำเพ็ญกุศล	๓.๒๑	.๔๘	ปานกลาง
๘. เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และการส่งเสริมอาชีพ	๒.๗๒	.๖๕	ปานกลาง
รวม	๓.๕๑	.๒๑	มาก

ตารางที่ ๔ แสดงระดับความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๕๑) โดยการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆด้านการเป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรมมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = ๓.๘๙) ส่วนด้านการพัฒนาวัดในความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยสุดคือ ด้านการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการส่งเสริมอาชีพ ($\bar{X}$ = ๒.๗๒) อยู่ในระดับปานกลาง

ความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะ

๑. ความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะของพระสงฆ์

จากแบบสอบถามมีพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะ จำนวน ๑๒ ฉบับ สรุปได้คือ (๑) จัดให้มีอุปกรณ์การศึกษา การค้นคว้าที่ทันสมัย เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต (๒) ควรจัดสรรทุนการศึกษาให้มากกว่านี้ มอบทุนด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม (๓) พระสงฆ์มีความรู้หลายรูปแต่ช่วยพัฒนาวัดน้อย หลายรูปสนใจศึกษามากกว่าช่วยเหลือวัด ระดมทรัพย์บริจาคน้อย แต่ได้รับมอบเยอะ (๔) การสนับสนุน และส่งเสริมการศึกษาฝ่ายสามัญแก่พระสงฆ์น้อย สงเคราะห์เด็กนักเรียนน้อย (๕) ควรมีการปรับปรุงกุฏิที่เก่าให้มีสภาพดีขึ้น และ (๖) ปลูกต้นไม้ที่ทำให้ภูมิทัศน์สวยงามมากขึ้น

๒. ความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะของพุทธศาสนิกชน

จากแบบสอบถามมีพุทธศาสนิกชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะ จำนวน ๑๒๑ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑๘ ของแบบสอบถามทั้งหมด สรุปได้คือ

เจ้าอาวาสควรเทศน์ให้ญาติโยมฟังทุกวันพระ ไม่อยากให้มีการเล่นการพนันในวัด ไม่อยากให้คนมา

ทำบุญตีฆ้องในวัน ไม่อยากให้มีน้ำสุรามาจำหน่ายในวัด อยากเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สอดส่องดูแลการขายยาเสพติด สุนัขแมวเยอะมากทำให้วัดสกปรก ต้นไม้ปลูกน้อยไม่ร่มรื่นในหลายจุด ที่จอดรถไม่เป็นระเบียบเนื่องจากไม่มีการกำหนดจุดจอด ให้กลุ่มแม่บ้านเข้ามาทำกิจกรรมการอบรมด้านอาชีพ จัดสถานที่ที่ไม่มีเสียงรบกวนให้อสม. มาประชุม ควรมีการแยกพื้นที่จัดงานบุญ กับงานบันเทิงให้ห่างกัน บางวันวัดสะอาด บางวันสกปรกควรดูแลให้สะอาดอย่างสม่ำเสมอจะได้ไม่เอาคนจากที่อื่นหรือคนกรุงเทพฯ ควรกำหนดงานบันเทิงให้ชัดเจน เช่นอย่าให้มีการแสดง โชว์ ที่น่าเกลียด เอาดนตรีวงดังๆ มาเล่นแล้วมีเรื่องทะเลาะวิวาท เจ้าอาวาสควรมีนโยบายห้ามนำดอกไม้ไฟ พลุ มาจุดเล่นในวัด ควรปลูกต้นไม้ที่ให้ความสวยงามมากกว่านี้ วัดควรจัดให้มีน้ำสะอาดให้ผู้มาทำบุญไว้ดื่มอย่างเพียงพอ ที่ซึ่งขยะมีน้อยไป พระสงฆ์ในวัดควรมีส่วนร่วมและมีบทบาทต่อชุมชน เจ้าอาวาสควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ประชาชนลูกหลานในชุมชนได้มีความรู้ด้านศีลธรรม สามารถนำหลักพุทธธรรมไปบูรณาการในชีวิตประจำวัน และวัดควรประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรมให้ประชาชนได้ทราบ

สรุปผลการวิจัย

๑. ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้

ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์วัดประทุมเมฆ ร้อยละ ๖๐ อายุ ๒๐-๓๐ ปี ร้อยละ ๖๘ พรรษาไม่เกิน ๕ พรรษา ร้อยละ ๗๒ การศึกษาฝ่ายสามัญระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๖๐ การศึกษาฝ่ายพระปริยัติธรรมระดับนักธรรมชั้น และร้อยละ ๖๐ มีระยะเวลาที่จำพรรษาที่วัดไม่เกิน ๕ ปี

ปัจจัยส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชนตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๖๑.๑ อายุ ๔๑-๕๐ ปี ร้อยละ ๔๖.๑ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช. ร้อยละ ๕๘.๕ อาชีพเกษตรกร ร้อยละ ๔๕.๗ รายได้ต่อเดือน ไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๘๗.๑ ความถี่ที่มาทำกิจกรรมที่วัด คือ มาทำบุญ/กิจกรรมอื่นเดือนละครั้ง ร้อยละ ๒๘.๖

๒. ระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ

ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๒) จำแนกรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากคือ ด้านการปกครอง ($\bar{X}$ = ๔.๔๒) รองลงมาคือ ด้านการสาธารณูปการ ($\bar{X}$ = ๔.๐๔) ด้านการศึกษา ($\bar{X}$ = ๓.๗๔) ด้านการเผยแพร่ ($\bar{X}$ = ๓.๖๘) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ($\bar{X}$ = ๓.๕๗) และด้านการศึกษาสงเคราะห์ ($\bar{X}$ = ๓.๔๒) ตามลำดับ

ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๕๑) จำแนกรายด้านพบว่า มี ๖ ด้านอยู่ในระดับมาก และ ๒ ด้านอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ด้านที่อยู่ในระดับมากคือ วัดเป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม ($\bar{X}$ = ๓.๘๙) วัดเป็นที่หาความสงบทางกายทางใจ ($\bar{X}$ = ๓.๘๔) วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชุมชน ($\bar{X}$ = ๓.๘๒) วัดเป็นศูนย์รวมความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ($\bar{X}$ = ๓.๖๖) วัดเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคม ($\bar{X}$ = ๓.๕๑) และวัดเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ($\bar{X}$ = ๓.๔๗) ส่วนด้านที่อยู่ระดับปานกลางคือ วัดมีความสะอาดร่มรื่น พร้อมรองรับการบำเพ็ญกุศล ($\bar{X}$ = ๓.๒๑) และวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และการส่งเสริมอาชีพ ($\bar{X}$ = ๒.๗๒)

๓. เปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ต่างกัน ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาฝ่ายสามัญ การศึกษาฝ่ายพระปริยัติธรรม และระยะเวลาที่จำพรรษาที่วัดประทุมเมฆ ไม่มี

ผลทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆแตกต่างกัน และพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชน ได้แก่ การศึกษา และรายได้ต่อเดือนต่างกันมีผลทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนเพศ อายุ อาชีพ และความถี่ในการมาร่วมกิจกรรมที่วัดไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆแตกต่างกัน

๔. ความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะ

สรุปประเด็นสำคัญได้คือ ในส่วนของพระสงฆ์มีความคิดเห็นว่า ว่าควรจัดให้มีอุปกรณ์การศึกษา การค้นคว้าที่ทันสมัย เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต (๒) ควรจัดสรรทุนการศึกษาให้มากกว่า ส่วนพุทธศาสนิกชนมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะนี้ ควรเจ้าอาวาสควรเทศน์ให้ญาติโยมฟังทุกวันพระไม่ขอให้มีการเล่นการพนันในวัด ไม่อยากให้คนมาทำบุญตี๋มสุราในวัน ไม่อยากให้มีนำสุรามานำจำหน่ายในวัด อยากเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สวดส่งดูแลการขยายเสพติด เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยความคิดเห็นของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ ในตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ครั้งนี้มีประเด็นที่น่าสังเกตหลายประการ สามารถอภิปรายได้ดังนี้

๑. ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๒) ผลการวิจัยนี้สามารถอธิบายได้โดยอ้างอิงตาม มาตรา ๓๗ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๑ ที่บัญญัติว่า เจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติหน้าที่และดำเนินการในเรื่องต่างๆ ตามกฎหมายมาตรา ๕) การจัดกิจกรรมของวัด คือการจัดกิจกรรมของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจกรรมแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล ๕ ประการคือ การศาสนศึกษา การศึกษากับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และวิธีปฏิบัติตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระไพศาล ชินข่าง (๒๕๔๒) ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเจ้าอาวาส ตามทัศนะของเจ้าอาวาส กรรมการวัด และศึกษาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙ ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มเป้าหมาย คือ เจ้าอาวาส กรรมการวัดและศึกษาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙ รวมทั้งสิ้น ๓๘๘ คน ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีทัศนะรายข้อมีค่าเฉลี่ยของคุณลักษณะที่พึงประสงค์มากกว่าข้ออื่นๆ ในแต่ละด้าน คือ มีความรู้ด้านวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ทำนุบำรุงวัดให้สะอาด ร่มรื่น และมีสภาพแวดล้อมของศาสนสถานที่ดีและปฏิบัติธรรมและงานของวัดด้วยศรัทธา ไม่เห็นแก่ลาภ ยศ สรรเสริญ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะโดยทั่วไปภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาสจะครอบคลุมการบริหารจัดการภายในวัด จึงทำให้หน้าที่ใน ๖ ด้าน จึงทำให้ระดับการบริหารวัดอยู่ในระดับมากดังปรากฏนี้

ด้านการปกครอง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๔๒) ผลที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า เมื่อพิจารณา จะได้เห็นได้ว่าการปกครองของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ อาทิ การอบรมสั่งสอนพระสงฆ์ เณรด้วยการสวดส่งดูแลอย่างเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๗๒) รวมไปถึงพระภิกษุสามเณรในวัดให้ความร่วมมือเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้รองรับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ($\bar{X}$ = ๓.๖๐) อยู่ในระดับมาก ย่อมแสดงให้เห็นว่าการปกครองของเจ้าอาวาสเป็นที่ยอมรับของพระสงฆ์ในวัด จึงทำให้ผลการวิจัยด้านการปกครองจึงอยู่ในระดับมากนั่นเอง

ด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๐๔) อธิบายได้ว่า เนื่องจากการวิจัยนี้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาส ในด้านการสาธารณูปการซึ่งพบว่า เจ้าอาวาสจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรตามกฎมหาเถรสมาคมอย่างเหมาะสม มีระดับมากที่สุด และเจ้าอาวาสจัดตั้งกองทุนการศึกษา และมอบทุนการศึกษา แก่พระภิกษุสามเณรอย่างเพียงพอ มีระดับมากที่สุด รวมถึงเจ้าอาวาสสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรได้อย่างเสมอภาคยุติธรรม มีระดับมาก จึงเป็นเหตุผลทำให้การพัฒนาวัดด้านการสาธารณูปการอยู่ในระดับมาก

ด้านการศึกษา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๗๔) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาพนม วรณจันทร์ (๒๕๔๖) ได้ทำการวิจัย เรื่อง บทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของวัดที่พึงประสงค์ของประชาชน: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดในอำเภอหาดใหญ่ ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มเป้าหมาย ๒ กลุ่ม คือ พระภิกษุที่ทำหน้าที่ผู้บริหารวัด เช่น เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ครูใหญ่สำนักเรียนพระปริยัติธรรม พระภิกษุสามเณรที่ทำหน้าที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม จำนวน ๗๐ รูป และประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันอัมมัสสนา จำนวน ๑๕๕ คน ผลการศึกษาพบว่า ทัศนะของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อบทบาทด้านการปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังต่อบทบาทของวัดทั้ง ๓ ด้าน คือ บทบาททางด้านการศึกษา บทบาททางด้านการเผยแผ่พระสัทธรรม และบทบาทด้านการสงเคราะห์ประชาชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก อธิบายได้ว่า การให้การศึกษเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นคำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ทรงดำริและมีการสืบทอดการสอนและวิธีการสอนมาช้านาน จึงเป็นภารกิจสำคัญในการพัฒนาศาสนา ซึ่งหมายถึงการพัฒนาวัดด้วย จึงทำให้ผลการวิจัยนี้เป็นดังที่ปรากฏ

ด้านการเผยแผ่อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๖๘) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาพนม วรณจันทร์ (๒๕๔๖) ได้ทำการวิจัย เรื่อง บทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของวัดที่พึงประสงค์ของประชาชน: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดในอำเภอหาดใหญ่ ผลการวิจัยพบว่า ระดับทัศนะของประชาชนที่มีต่อบทบาทของวัดทางด้านปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังต่อบทบาทของวัดทั้ง ๓ ด้าน คือ บทบาททางด้านการศึกษา บทบาททางด้านการเผยแผ่พระสัทธรรม และบทบาททางด้านการสงเคราะห์ประชาชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เหตุที่เป็นเช่นนี้เป็นเช่นนี้เพราะการเผยแผ่ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ทุกรูป และพันธกิจของวัดทุกแห่งในประเทศไทย ทำให้พระผู้ใหญ่ระดับเจ้าอาวาสจำเป็นต้องมีการเผยแผ่และแสดงธรรมะตามกาลเทศะอยู่แล้ว จึงทำให้ด้านการเผยแผ่ในความคิดเห็นของพระสงฆ์อยู่ในระดับมากดังปรากฏผลที่แสดงไว้

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๕๗) สามารถอธิบายได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์มีอีกหน้าที่หนึ่งของพระสงฆ์ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งต้องปฏิบัติภารกิจต่างๆ ตัวอย่างเช่น เจ้าอาวาสและพระภิกษุปฏิบัติภารกิจเกี่ยวกับงานด้านสาธารณสงเคราะห์ตามพระธรรมวินัย และเจ้าอาวาสจัดส่งเสริมการบริการด้านสาธารณสงเคราะห์เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน รวมทั้งเจ้าอาวาสจัดบริจาคสนับสนุนเพื่อสงเคราะห์แก่พระภิกษุสามเณรวัดอื่นๆ และประชาชนทั่วไป รวมถึงการสนับสนุนเพื่อสงเคราะห์หน่วยงานองค์กร ภาครัฐและเอกชนอย่างสม่ำเสมอ ล้วนเป็นหน้าที่สำคัญและเจ้าอาวาสดำเนินการมาโดยตลอดจึงทำให้พระสงฆ์ลู่กวดเห็นว่าเจ้าอาวาสมีการพัฒนาด้านการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับมากดังกล่าว

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๔๒) การวิจัยที่เป็นเช่นนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ พระธวัชชัย เตชธมโม (เมืองสง) (๒๕๕๐) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการดำเนินงานของวัดในเขต

กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์ที่บวชมาแล้วไม่น้อยกว่า ๑ พรรษา จำนวน ๔๐๐ รูป จาก ๒๐ วัด วัดละ ๒๐ รูป โดยมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านกฎระเบียบ และด้านสาธารณูปการ รองลงมาคือ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับการศึกษาครั้งนี้ที่ด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับมาก แต่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดเช่นกัน อธิบายได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์มีความจำเป็นต้องใช้งบประมาณสนับสนุน จึงอาจเป็นไปได้ว่า ที่ทำให้การศึกษาสงเคราะห์แม้จะมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าทุกด้าน จึงทำให้ผลของคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำสุดในการพัฒนาวัดนั่นเอง

๒. ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๑$) อธิบายได้ว่า พุทธศาสนิกชนเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ตำบลในเมือง คู่กันเคยกับเจ้าอาวาส ร่วมกิจกรรมกับวัดมาโดยตลอด จึงได้เห็นการพัฒนาตามลำดับ เจ้าอาวาสเองก็ได้รับการยอมรับจากพุทธศาสนิกชนทั่วไป รวมทั้งได้รับรางวัลจากหน่วยงานภาครัฐต่างๆ มากมายจึงทำให้พุทธศาสนิกชนเห็นว่าการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆมีระดับมากตามที่ผลงานวิจัยได้รับ

๓. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ แจกแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาฝ่ายสามัญ การศึกษาฝ่ายพระปริยัติธรรม และระยะเวลาที่จำพรรษาที่วัดประทุมเมฆต่างกัน โดยผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่ต่างกันนั้นไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆแตกต่างกันสอดคล้องกับการวิจัยของ กันทวี ขจรกุล (๒๕๔๓) เรื่อง บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ภิกษุสามเณร และคณะกรรมการบริหารวัด ผลการวิจัย พบว่าการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติของเจ้าอาวาส ภิกษุสามเณร และคณะกรรมการที่มีบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด โดยรวม พบว่า ไม่แตกต่างกัน

๔. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆ

การศึกษาต่างกันมีผลทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เหตุที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ด้วยระดับการศึกษาของพุทธศาสนิกชนมีหลากหลายในพื้นที่ตำบลในเมือง จึงทำให้มีความต้องการ ความคาดหวังต่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่ต้องการให้วัดเป็นศูนย์กลางความช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่น จึงมีผลทำให้การศึกษาที่ต่างกันมีความคิดเห็นที่ต่างกันนั่นเอง

รายได้ต่อเดือนต่างกันมีผลทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เหตุที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า เนื่องจากพบความแตกต่างระหว่างพุทธศาสนิกชนที่มีรายได้ไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท กับ ๑๐,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า ผู้ที่มีรายได้น้อยจะมีความคิดเห็นต่างกับผู้ที่มียาได้ทีมากกว่า หรือผู้ที่มียาได้น้อยเห็นว่าการพัฒนาวัดจะช่วยให้ผู้ที่มีรายได้น้อยต้องการการสงเคราะห์จากการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาส จึงทำให้รายได้ที่ต่างกันมีผลทำให้ความคิดเห็นต่างกัน

เพศต่างกันไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆแตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นพุทธศาสนิกชนไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง มาร่วมกิจกรรมที่วัดและมีความคุ้นเคยกับวัดมานานจึงทำให้เพศที่ต่างกันไม่ทำให้ความคิดเห็นต่างกัน

อายุต่างกันไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆแตกต่างกันที่เป็น เช่นนี้เป็นเพราะ พุทธศาสนิกชนในตำบลในเมืองเมื่อมีอายุในระดับหนึ่งมักจะหันหน้าเข้าวัดซึ่งการศึกษาครั้งนี้ พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า ๔๐ ปี จึงทำให้อายุที่ต่างกันไม่ทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของ เจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆแตกต่างกัน

อาชีพต่างกันไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆแตกต่างกัน พุทธศาสนิกชนในตำบลในเมืองที่มีอาชีพเกษตรกรรม รับจ้างทั่วไป ค้าขาย รับราชการ ต่างมาร่วมกิจกรรมที่วัด มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าวัดมีการพัฒนาในระดับที่น่าพอใจ อาชีพต่างกันไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆแตกต่างกัน

ความถี่ในการมาร่วมกิจกรรมที่วัดต่างกันไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสวัด ประทุมเมฆแตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นพุทธศาสนิกชนมีความคุ้นเคยกับวัดมานาน และได้รับบุญตามความ ต้องการของตนเอง จึงทำให้ความถี่ในการมาร่วมกิจกรรมที่วัดที่ต่างกันไม่ทำให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดของ เจ้าอาวาสวัดประทุมเมฆแตกต่างกันนั่นเอง

ข้อเสนอแนะการวิจัย

๑. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑.๑ การพัฒนาวัดประทุมเมฆของเจ้าอาวาส ผลการจากวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ควรมีการพัฒนา ในด้านต่างๆ มีคะแนนเฉลี่ยไม่เป็นในทิศทางเดียวกันทั้งหมด ยังมีบางด้านมากที่สุด บางด้านอยู่ในระดับมาก บางด้านอยู่ในระดับปานกลาง จึงเห็นควรว่า เจ้าอาวาสควรกำหนดแผนการบริหารและกำหนดเป้าหมายความสำเร็จของวัดที่ชัดเจนกว่านี้

๑.๒ ด้านการศึกษาสงเคราะห์มีในระดับมาก แต่ยังมีความต้องการด้านอุปกรณ์การศึกษา เครื่องมือ เครื่องใช้การศึกษาขั้นคว่ำที่ทันสมัย เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ควรจัดสรรทุนการศึกษาให้มากกว่านี้ มอบทุนด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม จึงเห็นสมควรให้มีเจ้าอาวาสจัดสรรงบประมาณหรือขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

๑.๓ วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และการส่งเสริมอาชีพ อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากว่า พุทธศาสนิกชนเห็นว่าการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ และการส่งเสริมอาชีพยังมีน้อย ไม่สม่ำเสมอ จึงเห็นว่า เจ้าอาวาสน่าจะขอความร่วมมือไปยังสำนักงานจัดหางานจังหวัด หรือกลุ่มแม่บ้านต่างๆ ที่มีอยู่ในจังหวัดมาช่วย ให้การส่งเสริมการเรียนรู้และการส่งเสริมอาชีพให้แก่พุทธศาสนิกให้สม่ำเสมอและทั่วไปต่อไป

๑.๔ จากการที่พุทธศาสนิกชนเห็นว่า ในวัดควรปลอดจากอบายมุข เช่น เมื่อมีงานที่มีพิธีทางศาสนา มักจะมีการเล่นการพนันอยู่เนื่อง หรือการจัดงานบันเทิงในก็มีการพนันปะปน อยากให้มีการเล่นการพนันในวัด รวมทั้งมีการนำดื่มสุราในวัด รวมทั้งมีการสุราจำหน่ายในวัดอีกด้วย จึงเห็นสมควร เจ้าอาวาสวัดสอดส่องดูแล กำหนดเป็นกำหนดมาตรการสำคัญ รวมทั้งการดำเนินการตามพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. ๒๕๕๑ อย่างเข้มงวดต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเฉพาะวัดประทุมเมฆ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์เท่านั้น ดังนั้นการศึกษารายครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาคือ ความคิดเห็นของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัดประจำจังหวัด หรือวัดหลวงที่มีความสำคัญต่อพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในจังหวัดหรือในพื้นที่นั้น เพื่อนำผลการศึกษามากำหนดเป็นนโยบายของเจ้าอาวาส สามารถนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ตามภารกิจของสงฆ์ที่เข้าถึงชุมชนอย่างแท้จริง

๒.๒ ควรมีการวิจัยเรื่อง สภาพการณ์ ความต้องการ ปัญหาอุปสรรค ของพระสงฆ์ และเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาวัด โดยวิจัยในแต่ละวัดในเขตคณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาวัดที่เหมาะสมและเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งอำเภอ หรือหากมีผู้สนใจศึกษาในแต่ละอำเภอให้ครบทุกอำเภอในจังหวัดสุรินทร์ ย่อมจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาวัดในระดับจังหวัด

๒.๓ และควรมีการวิจัยเรื่อง ความคาดหวังและความต้องการของพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาวัด เพื่อเสนอแนะให้แต่ละวัดนำไปสู่การพัฒนาที่สอดคล้องกับพุทธศาสนิกชน เพื่อการพัฒนาวิถีชีวิตที่ควบคู่ระหว่างวัดกับพุทธศาสนิกชนสืบต่อพระพุทธศาสนาสืบไป

คำสั่งวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๑/๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” (The Research on the Buddhism for Development of Diversity of Culture in South Isan) ในวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๐ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และเกิดผลดีต่อการพัฒนาวิชาการ

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๗ วรรค (๑) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงแต่งตั้งให้ผู้มีรายนามดังต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการดำเนินงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมีหน้าที่รับผิดชอบดังต่อไปนี้

๑. คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑.๑	พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	อธิการบดี	ประธานกรรมการ
๑.๒	พระธรรมโมลี, ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์	รองประธานกรรมการ
๑.๓	พระเทพปริยัตยาจารย์, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์	รองประธานกรรมการ
๑.๔	พระศรีวิสุทธิคุณ, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์	รองประธานกรรมการ
๑.๕	พระสุนทรธรรมเมธี, ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์	รองประธานกรรมการ
๑.๖	พระราชวรเมธี,ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	รองประธานกรรมการ
๑.๗	พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
๑.๘	พระสุวรรณเมธาภรณ์,ผศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา	รองประธานกรรมการ
๑.๙	พระราชวรมนี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานกรรมการ
๑.๑๐	พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายต่างประเทศ	รองประธานกรรมการ
๑.๑๑	พระเมธีธรรมาจารย์	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์	รองประธานกรรมการ
๑.๑๒	พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น	รองประธานกรรมการ
๑.๑๓	ดร.อนุสรณ์ แก้วกังวาล	ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์	รองประธานกรรมการ

๑.๑๔	พระมหาสมบุญ ภูตผิกโร,ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	กรรมการ
๑.๑๕	พระราชปริยัติมุนี,ผศ.ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๖	พระครูปริยัติกิตติธำรง,ผศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๗	พระเอกภัทร อภิฉโนโท, ผศ.ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๘	พระครูโสภณพุทธิศาสตร์, ผศ.ดร.	คณบดีคณะครุศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๙	พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	กรรมการ
๑.๒๐	พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	กรรมการ
๑.๒๑	พระมหาบุญเลิศ อินทปถโญ,รศ.ดร.	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์	กรรมการ
๑.๒๒	รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	กรรมการ
๑.๒๓	ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๔	ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๕	ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปรานนอก	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๖	ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๗	รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ
๑.๒๘	ผศ.ดร.อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
๑.๒๙	ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
๑.๓๐	ผศ.ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
๑.๓๑	ผศ.ดร.ปราโมทย์ เบญจกาญจน์	วิทยาลัยชุมชนบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๒	ผศ.ดร.สุนันท์ เสนารัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๓	ผศ.ดร.วีรชัย ยศโสธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๔	ผศ.ดร.ปรีชา ปาโนรัมย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๕	ดร.อุดม ชัยสุวรรณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ควบคุมดูแลให้คำปรึกษาแนะนำในการดำเนินงาน
๒. อำนวยความสะดวกในการจัดโครงการให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

๒. คณะกรรมการฝ่ายอำนวยการ

๒.๑	พระศรีปริยัติธาดา	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์	ประธานกรรมการ
๒.๒	พระมงคลสุตกิจ	รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร	รองประธานกรรมการ
๒.๓	พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.	รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
๒.๔	รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญธรรม	อาจารย์	กรรมการ
๒.๕	ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย	กรรมการ
๒.๖	นายรังสีทิธิ วิหกเห็น	รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ	กรรมการ
๒.๗	พระครูวินัยธรอำนาจ พลปถโญ, ดร.	ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต	กรรมการ
๒.๘	นายวัลลภ สุนหาฟู	หัวหน้ากลุ่มงานอาคารสถานที่และยานพาหนะ	กรรมการ

- ๒.๙ พระครูสุนทรวิจิตรบัณฑิต, ดร. ประธานหลักสูตรสาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนาฯ กรรมการ
๒.๑๐ ดร.พีรพงษ์ มาลา รก.รองผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ กรรมการ
๒.๑๑ รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา กรรมการและเลขานุการ
๒.๑๒ ดร.บรรพต แคไธสง อาจารย์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒.๑๓ นายทัศนัย คล่องวิจิษณ์ หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ควบคุมดูแลให้คำปรึกษาอำนวยความสะดวกติดต่อประสานงานอำนวยความสะดวกแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นแก่คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยทุกประการ

๓. คณะกรรมการฝ่ายอาคารสถานที่

- ๓.๑ นายวัลลภ สหุณาฬุ ประธานกรรมการ
๓.๒ พระมหาภักฎิขวัชร เขมทสสี, ดร. รองประธานกรรมการ
๓.๓ ดร.บรรพต แคไธสง กรรมการ
๓.๔ ดร.สิริภพ สนวนตง กรรมการ
๓.๕ พระสุพล ชนาสโม กรรมการ
๓.๖ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา กรรมการ
๓.๗ อาจารย์โฆสิต คุ้มทั่ว กรรมการ
๓.๘ นายประภา อับสิรัมย์ กรรมการ
๓.๙ นายสมศักดิ์ แป้นประโคน กรรมการ
๓.๑๐ นายมงคล สอนไธสง กรรมการ
๓.๑๑ พระสุเชษฐ วัฒนธมโม กรรมการ
๓.๑๒ นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ กรรมการ
๓.๑๓ อาจารย์ธนนชัย พัฒนสิงห์ กรรมการ
๓.๑๔ พระมหาประยงค์ โฆสการี กรรมการและเลขานุการ
๓.๑๕ อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓.๑๖ นายสุเทพ เกลี้ยงวิสัย กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓.๑๗ นางสาวเนาวรัตน์ จันทะชาวี กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดสถานที่ประชุมวิชาการระดับชาติประกอบด้วย
  - ๑.๑ ห้องประชุมใหญ่
  - ๑.๒ ห้องประชุมกลุ่มย่อย
  - ๑.๓ ห้องรับรองวิทยากรผู้มีเกียรติ
๒. จัดสถานที่รับประทานอาหารกลางวันและอาหารว่าง
๓. ประดับตกแต่งห้องประชุมใหญ่และห้องประชุมย่อย

๔. คณะกรรมการฝ่ายพิธีการ/พิธีกร

๔.๑	พระครูสุนทรวิธานพิต, ดร.	ประธานกรรมการ
๔.๒	ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี	รองประธานกรรมการ
๔.๓	พระมหาประเสริฐ สุขเมโธ	กรรมการ
๔.๔	ดร.อนุศาสน์ วรบุรณภูมิสุข	กรรมการ
๔.๕	อาจารย์สุทธิวิทย์ วิลัยริด	กรรมการ
๔.๖	ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการและเลขานุการ
๔.๗	ดร.สิริภพ สนวนดง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔.๗	พระมหาประยงค์ โฆสกาณี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ลำดับพิธีการตามกำหนดการ
๒. เป็นพิธีกรในการประชุมสัมมนา
๓. กำกับดูแลด้านศาสนพิธี

๕. คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

๕.๑	พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย, ดร.	ประธานกรรมการ
๕.๒	ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	รองประธานกรรมการ
๕.๓	พระครูสังฆรักษ์ปรีชาวัฒน์ จันทสาโร	กรรมการ
๕.๔	พระมหาภักขิวัชร เขมทสสี, ดร.	กรรมการ
๕.๕	รศ.วิเชียร ชาบุดรบุญชริก	กรรมการ
๕.๖	ดร.พีรพงษ์ มาลา	กรรมการ
๕.๗	อาจารย์ปิยวัฒน์ คงทรัพย์	กรรมการ
๕.๘	ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการ
๕.๙	ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี	กรรมการ
๕.๑๐	พระก้าน กตวณโณ	กรรมการ
๕.๑๑	พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย	กรรมการ
๕.๑๒	พระวิชาญ อาทโร	กรรมการ
๕.๑๓	พระสุเทิด ทีปังกรโร	กรรมการ
๕.๑๔	นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ	กรรมการ
๕.๑๕	นางสาวพิมพ์ภา อัยรัมย์	กรรมการ
๕.๑๖	ดร.สงวน หล้าโพพัน	กรรมการและเลขานุการ
๕.๑๗	ดร.สิริภพ สนวนดง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕.๑๘	นายกิตติ์ธเนศ อำพรรัมย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕.๑๙	นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๗. คณะกรรมการฝ่ายปฏิคม

๗.๑	พระครูสังฆรักษ์ปรีญาวัฒน์ จนทสาโร	ประธานกรรมการ
๗.๒	พระอธิการสมพร อนาโลโย	รองประธานกรรมการ
๗.๓	อาจารย์สมคิด สุขจิต	รองประธานกรรมการ
๗.๔	นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ	กรรมการ
๗.๕	นางสาวฉวีวรรณ ยอดสีมา	กรรมการ
๗.๖	อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา	กรรมการ
๗.๗	อาจารย์บุญมี สุขแฉล้ม	กรรมการ
๗.๘	นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ	กรรมการ
๗.๙	นางสาวสุนิสา แสงทอง	กรรมการ
๗.๑๐	นางสาวศศิธร บุญครอง	กรรมการ
๗.๑๑	นางสาวบุญรัตน์ อุตส่าห์	กรรมการ
๗.๑๒	นางสมจิตร พัยक्षा	กรรมการ
๗.๑๓	นางสาวขวัญสุดา ศรีสุข	กรรมการ
๗.๑๔	พระสุเชษฐ์ จนทสมโม	กรรมการ
๗.๑๕	อาจารย์มณฑิรา สะแกทอง	กรรมการ
๗.๑๖	อาจารย์อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์	กรรมการและเลขานุการ
๗.๑๗	พระมหาประยงค์ ไชยสารี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗.๑๘	นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗.๑๙	นางสาวมัตติกา เผื่อนอก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗.๒๐	นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

- กำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติในการต้อนรับ
- กำกับติดตามประเมินผลกลุ่มงานต่างๆในฝ่ายปฏิคม
- ประสานงานกับฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
- ดำเนินการเรื่องอาหารสำหรับผู้มาร่วมงานประชุมวิชาการระดับชาติ

๘. กรรมการประจำกลุ่มย่อย

รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๑

- นางสาวบุญรัตน์ อุตส่าห์
- นางสมจิตร พัยक्षा
- อาจารย์มณฑิรา สะแกทอง

รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๒

- นางสาวศศิธร บุญครอง

๒. นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ

๓. นางสาวปริญญะพัทธ์ ผาแดง

รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๓

๑. อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา

๒. นางสาวสุนิสา แสงทอง

๓. อาจารย์สมภาพร มั่งคั่ง

รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๔

๑. นางสาวขวัญสุดา ศรีสุข

๒. นางสาวฉวีวรรณ ยอดสีมา

๓. นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล

รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๕

๑. อาจารย์บุญมี สุขแฉล้ม

๒. นางสาวมัตติกา เพื่อนอก

๓. นางสาวเนาวรัตน์ จันทะชาลี

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ต้อนรับผู้ทรงคุณวุฒิ-นักวิชาการผู้ร่วมประชุมสัมมนา

๒. บริการน้ำดื่ม-อาหารว่างสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ-นักวิชาการผู้ร่วมประชุมสัมมนา

๙. กรรมการประสานงานกลาง (ใช้ห้องบัณฑิตศึกษา)

๙.๑	รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน	รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา
๙.๒	พระครูวินัยธรอำนาจ พลปโย, ดร.	ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม
๙.๓	รศ.วิเชียร ขาบุตรบุญชริก	อาจารย์
๙.๔	พระมหาภักขุวัชร เขมทสสี, ดร.	อาจารย์
๙.๕	ดร.สงวน หล้าโพนทัน	อาจารย์
๙.๖	ดร.บรรพต แคไธสง	อาจารย์
๙.๗	ดร.สิริภพ สอนดง	อาจารย์
๙.๘	ดร.วรวេช ศิริประเสริฐศรี	อาจารย์
๙.๙	นายมงคล สอนไธสง	เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา
๙.๑๐	นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	เจ้าหน้าที่หลักสูตร พธ.ม

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ติดต่อประสานงานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ทุกฝ่าย

๒. อำนวยการและกำกับติดตามฝ่ายต่างๆ ให้เกิดความเรียบร้อย

๓. เป็นศูนย์กลางการประสานงานฝ่ายต่างๆ

๑๐. คณะกรรมการประสานงานการประชุมกลุ่ม

ห้องประชุมย่อยที่ ๑

- ๑) ดร.สงวน หล้าโพนทัน
- ๒) พระมณีนพร ขนติสาโร
- ๓) นางสาวบุญรัตน์ อุตส่าห์
- ๔) นางสมจิตร พยัคษา

ห้องประชุมย่อยที่ ๒

- ๑) ดร.สิริภพ สนวนตง
- ๒) พระธีรศักดิ์ สุธีโร
- ๓) พระสุทัศน์ จารุธมโม
- ๔) พระโทณ ทีปังกรโร

ห้องประชุมย่อยที่ ๓

- ๑) ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี
- ๒) พระอธิการบรียง ปิยธโร
- ๓) พระจักรพงษ์ จุกวิโส
- ๔) พระใบฎีกาอุดม สุตธมโม

ห้องประชุมย่อยที่ ๔

- ๑) ดร.บรรพต แคไธสง
- ๒) พระพรชัย กตปุณโญ
- ๓) พระปลัดไกรสร ธีรวโส
- ๔) พระใบฎีกาก้องสยาม ทนตจิตโต

ห้องประชุมย่อยที่ ๕

- ๑) พระมหาภักขวัชร เขททสสี, ดร.
- ๒) พระมหาบรรจง ทิสโร
- ๓) พระณรงค์ จนทธมโม
- ๔) พระภราดร สีสลโว

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิประจำกลุ่มและผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม
๒. จัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย
๓. จัดเตรียมใบสำคัญรับเงินและค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิ
๔. สรุปประเด็นในการประชุมกลุ่ม

๑๑. คณะกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก

๑๑.๑ พระมหาประยงค์ โฆสการี

ประธานกรรมการ

๑๑.๒ นายสมศักดิ์ ตอนสั้นเทียบ	รองประธานกรรมการ
๑๑.๔ ดร.สิริภพ สนวนง	กรรมการ
๑๑.๕ นายวีรพล พิचनाหะรี	กรรมการ
๑๑.๖ อาจารย์รุ่งสรียา หอมวัน	กรรมการ
๑๑.๗ อาจารย์ไฉ่ ชีรัมย์	กรรมการ
๑๑.๘ นางสาวปริญญะพัทธ์ ผาแดง	กรรมการ
๑๑.๙ นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล	กรรมการ
๑๑.๑๐ นางสาวเนาวรัตน์ จันทะขารี	กรรมการ
๑๑.๑๑ นางสาวมัตติกา เผื่อนอก	กรรมการ
๑๑.๑๒ อาจารย์สมาพร มิ่งคลัง	กรรมการ
๑๑.๑๓ นางสาวณัฐกานต์ นามบุตร	กรรมการ
๑๑.๑๔ นายมงคล สอนไธสง	กรรมการและเลขานุการ
๑๑.๑๕ นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดหากระเป่าสำหรับบรรจุเอกสารวัสดุ
๒. จัดหากระดาษปากกาสำหรับผู้เข้าประชุม
๓. จัดของที่ระลึกสำหรับวิทยากร

๑๒. คณะกรรมการฝ่ายการเงิน

๑๒.๑ ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	ประธานกรรมการ
๑๒.๒ ดร.พีรพงษ์ มาลา	รองประธานกรรมการ
๑๒.๓ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.	รองประธานกรรมการ
๑๒.๔ พระครูปริยัติปัญญาโสภณ	กรรมการ
๑๒.๕ ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการ
๑๒.๖ นางสาวปริญญะพัทธ์ ผาแดง	กรรมการ
๑๒.๗ นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ	กรรมการ
๑๒.๘ นายรัตจิโรจน์ วงศ์อรัญ	กรรมการ
๑๒.๙ ดร.ณัฐพงศ์ชัช กุรัตนธรรมา	กรรมการและเลขานุการ
๑๒.๑๐ นางสาวศศิธร เกลี่ยกระโทก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒.๑๑ นายมงคล สอนไธสง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒.๑๒ นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ในการวางแผนงบประมาณ

๒. ดำเนินการเกี่ยวกับการรับเงินค่าลงทะเบียนการเบิก-การจ่ายทุกหมวดรายการ
๓. จัดเตรียมอภิบาลเสด็จค่าลงทะเบียนแก่ผู้เข้าร่วมประชุม
๔. จัดซื้อจัดจ้างวัสดุที่เกี่ยวข้องกับการจัดประชุม

๑๓. คณะกรรมการฝ่ายยานพาหนะและจราจร

๑๓.๑ อาจารย์ไฉ ชีรัมย์	ประธานกรรมการ
๑๓.๒ นายวีรพล พิษนาหะรี	รองประธานกรรมการ
๑๓.๓ พระสุเชษฐ์ จันทมโม	กรรมการ
๑๓.๔ นายโฆสิต คุ่มท้าว	กรรมการ
๑๓.๕ นายประภา อับสีรัมย์	กรรมการ
๑๓.๖ นายภูษิต เต๊ะประโคน	กรรมการ
๑๓.๗ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	กรรมการ
๑๓.๘ นายปิ่นนรัชฎ์ ภาสตาปิยสวัสดิ์	กรรมการและเลขานุการ
๑๓.๙ พระปลัดณัฐกรรณ์ จิตปญโญ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๓.๑๐ นายสมศักดิ์ แป้นประโคน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดเตรียมยานพาหนะและพนักงานขับรถให้พร้อมใช้ในการดำเนินกิจการ
๒. จัดเตรียมป้ายบอกสถานที่จอดรถ
๓. จัดรถรับส่งวิทยากร
๔. ประสานงานรักษาความปลอดภัยอำนวยความสะดวกการจราจรและสถานที่จอดรถ

๑๔. คณะกรรมการฝ่ายประเมินผล

๑๔.๑ รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน	ประธานกรรมการ
๑๔.๒ พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.	รองกรรมการ
๑๔.๓ พระมหาถนอม อานนโท	กรรมการ
๑๔.๔ พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.	กรรมการ
๑๔.๕ รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญชริก	กรรมการ
๑๔.๖ ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	กรรมการ
๑๔.๗ ดร.อนุศาสน์ วรบุญณัฐมิสุข	กรรมการ
๑๔.๘ ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการ
๑๔.๙ อาจารย์ทิพย์ ชันแก้ว	กรรมการ
๑๔.๑๐ อาจารย์ทัศนะ คล่องวิจักษณ์	กรรมการและเลขานุการ
๑๔.๑๑ ดร.สงวน หล้าโพพัน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดทำแบบสอบถามประเมินการประชุม
๒. เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล
๓. รายงานผลการประเมินเสนอคณะกรรมการ

๑๕. คณะกรรมการฝ่ายลงทะเบียน

๑๕.๑ นายวีรพล พิชนาหะรี	ประธานกรรมการ
๑๕.๒ พระอธิการสมพร อนาลโย	รองประธานกรรมการ
๑๕.๓ อาจารย์สมคิด สุขจิต	รองประธานกรรมการ
๑๕.๔ นายสมศักดิ์ ตอนสั้นเทียะ	กรรมการ
๑๕.๕ อาจารย์อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์	กรรมการ
๑๕.๖ นางสาวฉวีวรรณ ยอดสีมา	กรรมการ
๑๕.๗ อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา	กรรมการ
๑๕.๘ อาจารย์บุญมี สุขแฉล้ม	กรรมการ
๑๕.๙ นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ	กรรมการ
๑๕.๑๐ นางสาวสุนิสา แสงทอง	กรรมการ
๑๕.๑๑ นางสาวศศิธร บุญครอง	กรรมการ
๑๕.๑๒ นางสาวบุญรัตน์ อุตสำห์	กรรมการ
๑๕.๑๓ นางสาวณัฐกานต์ นามบุตร	กรรมการ
๑๕.๑๔ นางสาวขวัญสุดา ศรีสุข	กรรมการ
๑๕.๑๕ อาจารย์สมาพร มิ่งคลัง	กรรมการ
๑๕.๑๖ นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล	กรรมการและเลขานุการ
๑๕.๑๗ นางสาวมัตติกา เผื่อนอก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดทำรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมให้พร้อมก่อนวันประชุมวิชาการ
๒. รับผิดชอบการลงทะเบียนในวันประชุม
๓. จัดเตรียมป้ายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม
๔. จัดทำและจัดลำดับการเข้ารับเกียรติบัตรให้กับผู้นำเสนอบทความและผู้เจ้าของบทความที่ได้รับพิจารณาตีพิมพ์

๑๖. คณะกรรมการฝ่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ

๑๖.๑ อาจารย์ทิพย์ ชันแก้ว	ประธานกรรมการ
๑๖.๒ นายปิ่นณรัชฎ์ ภาสตาปิยสวัสดิ์	รองประธานกรรมการ
๑๖.๓ อาจารย์ธนนชัย พัฒนสิงห์	กรรมการ

๑๖.๔ อาจารย์มณฑิรา สะแกทอง	กรรมการ
๑๖.๕ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	กรรมการ
๑๖.๖ นายกิตติ์ธเนศ อำพรรัมย์	กรรมการ
๑๖.๗ นางสาวพิมพ์ภา อู่รัมย์	กรรมการ
๑๖.๘ พระก้าน กตวณโณ	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ควบคุมระบบการสื่อสารทั้งในห้องประชุมใหญ่และประชุมย่อย
๒. ดูแลเรื่องอินเทอร์เน็ต และสัญญาณ WIFI ให้ครอบคลุมทั่วถึงบริเวณจัดโครงการ
๓. จัดทำวีดิทัศน์แนะนำมหาลัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
๔. บันทึกภาพนิ่ง/วิดีโอ/เสียงตลอดงาน

๑๗. คณะกรรมการฝ่ายทำความสะอาดอาคารสถานที่

๑๗.๑ นายสุเทพ เกลี้ยงวิลัย	ประธานกรรมการ
๑๗.๒ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	รองประธานกรรมการ
๑๗.๓ นายสมศักดิ์ แป้นประโคน	กรรมการ
๑๗.๔ นายประภา อับรัมย์	กรรมการ
๑๗.๕ นางสาวเนาวรัตน์ จันทร์ขารี	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดเตรียมถุงผ้า/ถังขยะ ประสานงานการจัดเก็บขยะและที่ทิ้งขยะให้เหมาะสม
๒. ดูแลรักษาความสะอาดบริเวณจัดโครงการและห้องกลุ่มย่อย ต่าง ๆ ให้สะอาดตลอดเวลา
๓. บริการจัดการขยะให้ถูกต้องตามหลักสุขอนามัย และจัดแยกขยะเปียก ขยะแห้ง
๔. ปฏิบัติหน้าที่อื่นที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะสิ้นสุดโครงการ

สั่ง ณ วันที่ ๙ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐

(พระศรีปรียัติธาดา)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๓๓ /๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)

ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

เพื่อให้การดำเนินการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” (The Research on the Buddhism for Development of Diversity of Culture in South Isan) ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายของมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) ในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ประกอบด้วย

๑. ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระพรหมบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.
๒. พระราชปริยัติกวี, ศาสตราจารย์ ดร.
๓. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร.
๔. พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รองศาสตราจารย์
๕. พระมหาสมบุญ ฐุฑฺฒิกโร, ดร.
๖. พระมหาดนัยพัชร์ คมภีรปญฺโญ, ดร.
๗. พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.
๘. พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร.
๙. พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
๑๐. พระมหาพจน์ สุวโจ, .ดร.
๑๑. พระมหาภักขวัชร์ เขมทสฺสี, ดร.
๑๒. พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.
๑๓. พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญฺโญ, ดร.
๑๔. พระครูสุนทรวีรบัณฑิต, ดร.
๑๕. พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ผศ.ดร.
๑๖. พระมหาธนรัฐ ฐฺฐเมธ, ดร.
๑๗. พระมหาสมภาร ชาคโร, ดร.
๑๘. พระอธิการเวียง กิตติวณฺโณ, ดร.

๑๙. ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา
๒๐. ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง
๒๑. ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์
๒๒. รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู
๒๓. รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน
๒๔. รองศาสตราจารย์ วิเชียร ชาบุตรบุญทริก
๒๕. รองศาสตราจารย์ ดร.ดิปติ วิสุทธางกูร
๒๖. รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย
๒๗. รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก
๒๘. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม
๒๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร
๓๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุรินทร์ ภูัสกุล
๓๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น
๓๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน
๓๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี
๓๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา
๓๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวิณ
๓๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส
๓๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ สุวรรณธาดา
๓๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์
๓๙. ดร.สงวน หล้าโพนทัน
๔๐. ดร.พีรพงษ์ มาลา
๔๑. ดร.สิรภาพ สนวนตง
๔๒. ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล
๔๓. ดร.นิเทศ สนนนารี
๔๔. ดร.อนุศาสน์ วรบูรณภูมิสุข
๔๕. ดร.สุรพล พรมกุล
๔๖. ดร.นิรัช เรืองแสน
๔๗. ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี
๔๘. ดร.บรรพต แคไธสง
๔๙. ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ

๒. ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตจรเจริญ
๒. ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบูรณ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๓. รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยญา อภิบาลกุล
  ๔. รองศาสตราจารย์ ดร.บุญชม ศรีสะอาด
  ๕. รองศาสตราจารย์ ดร.ทงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ
  ๖. รองศาสตราจารย์ ดร.ประจิตร มหาหิง
  ๗. รองศาสตราจารย์ ดร.สำเร็จ ยุรชัย
  ๘. รองศาสตราจารย์ ดร.ภมร ชันธหัตถ์
  ๙. รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์
  ๑๐. รองศาสตราจารย์วิไลวัฒน์ กฤษณภูติ
  - ๑๑.รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ
  - ๑๒.ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์
  ๑๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान
  ๑๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง
  ๑๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก
  ๑๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมทวล บัวระภา
  ๑๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.วิยุทธ จำรัสพันธ์
  ๑๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ ศิริกาญจนารมณ์
  ๑๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ คำศรี
  ๒๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกิจ สุวรรณชัยรบ
  ๒๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาคร พรหมโคตร
  ๒๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด
  ๒๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประชา อินัง
  ๒๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี วิวาท์สุข
  ๒๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์
  ๒๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธร
  ๒๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา ปาโนรัมย์
  ๒๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ บึงมูม
  ๒๙. ดร.วิเชียร แสนมี
  ๓๐. ดร.รัตนะ ปัญญาภา
  ๓๑. ดร.พิชญ์ บุญนิยม
  ๓๒. ดร.รุ่งนภา กิตติลาภ
  ๓๓. ดร.พงษ์ศักดิ์ ดรพินิจ
  ๓๔. ดร.ศักดิ์ชัย โพธิ์สัย
  ๓๕. ดร.วีรชาติ นิมอณรงค์
  ๓๖. ดร.สกุล อันมา
  ๓๗. ดร.บุญเลิศ ยองเพชร
- มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยพทุมธานี
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยบูรพา

๓๘. ดร.สมศักดิ์ พันธุ์ศิริ

๓๙. ดร.อุดม ชัยสุวรรณ

๔๐. ดร.วิชัย ราชวงษ์

๔๑. ดร.วิจิตร แพงโสภา

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐

(พระพรหมบัณฑิต,ศ.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย